

JÓKAI ÖSSZES MŰVEI

JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

# JÓKAI MÓR ÖSSZES MŰVEI

Szerkeszti

LENGYEL DÉNES ÉS NAGY MIKLÓS

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

II.

JÓKAI MÓR

CIKKEK ÉS BESZÉDEK

(1848. MÁRCIUS 19 -- 1848. DECEMBER 31)

..2. KÖTET

ÖSSZEÁLLÍTOTTA ÉS SAJTÓ ALÁ RENDEZTE  
SZEKERES LÁSZLÓ

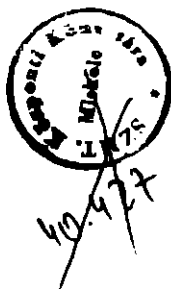


AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1967



KÉSZÜLT A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM TUDOMÁNYOS  
MUNKATERVÉNEK KERETÉBEN

Lektorálta  
VARGA JÁNOS



© Akadémiai Kiadó, Budapest 1967

Printed in Hungary

## I

[1848. márc. 19.]

A forradalom kiűtött. Magyarhon dicsősége napjait éli. Vidéki levelezőink tudni fogják: hogy ezentul melly dolgokról kell írniok. Béke, szabadság és egyetértés. A nép kivítta jogait egy csepp vér nélkül, jelen lap már sajtószabadság mellett  
5 jelenik meg. Legyünk rajta, hogy a béke vidéken is fön-tartassék. Isten és szabadság lelke velünk!

## 2

### BUDAPEST

#### *Forradalom vér nélkül\**

A mennydörgés azt mondja: le térdeidre ember, az Isten beszél.

A népszava is megdördült és mondá: föl térdeidről rab-szolga, a nép beszél!

5 Tartásatok tiszteletben e napot, mellyen a nép szava először megszólalt.

\* Mindenekelőtt egész általánosságban megjegyzem, miszerint távol van tőlem az az igyekezet, hogy magamat valami nagy embernek mutassam be, vagy hogy a martyrok sorában magamnak helyet akarjak szorítani. Semmi nagy tettet nem követtem el: mentem, a merre az eseménnyek vittek, mondtam és irtam azt, a mit a *velem érintkező* közvélemény sugallt, jelen voltam igen nagy eseményeknél, hevültem, a hol mindenki hevült, s aggódtam, a hol mindenki aggódott, védtem magamat, ha megtámadtak, fiatal voltam, nem tanultam még félni önmaga-

15 Martius 15-dike az, irjátok föl sziveitekbe és el ne felejtsétek.  
A magyar nemzet szabadsága e naptól kezdődik. A nemzet történetében ez volt az epochalis nap. Ezentul minden nap új dicsőséget fog számotokra hozni; a nép fölébredett, a nép követelte századok óta megtagadott jogait, a nép kivitta  
20 jogait, miknek láncait legközelebb találta.

Martius 15-kén reggel a fővárosi fiatalság, melly a józanabb pártnak nevezett töredék által ajánlott türelmet és várakozást sérelmei gyógyszeréül nem tartotta elegendőnek, adandó reformlakomája fölött tanácskozni egybegyülekezvén, ez  
25 alkalommal Jókai Mór következő proclamatiót kiáltott ki ügybarátaihoz: „Testvéreim! A pillanat, melyet élünk, komolyabb teendőkre szólít fel bennünket. Europa minden népe halad és boldogul, haladnunk, boldogulnunk kell nekünk is. Legyen béke, szabadság és egyetértés! Követeljük jogainkat,  
30 mellyeket eddig tőlünk elvontak, s kívánjuk: hogy legyenek azok közösek mindenkivel. Kívánjuk a sajtó szabadságát, censura rögtöni eltörlését; — felelős ministeriumot Budapesten; — évenkénti országgyűlést Pesten, és azt rögtön! — Törvényelőtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben; —  
35 kívánjuk: hogy a nemzeti őrsereg rögtön föllálltassék, védje hazáját minden férfi; egyenruha ne legyen; — közös teherviselést; — urbéri viszonyok megszüntetését; — esküdtszéket képviselct alapján; magunk választjuk biráinkat magunk

---

mért; nagy embereket mertem megtámadni, de azok engem viszont  
40 nem üldöztek úgy, a hogy teheték volna; sőt gyakran igen nagy válságokban épen ellenfeleimnek irántam való kimélete szabadított meg. Türtém a mozgalmas idők nyomorát, a mennyi minden egyes emberre esett belőle, s voltam közkatona, a hogy légio számra mások, tehát e darab önéletirással se bámulatot, se sajnálatot magam iránt támasztani  
45 nem akarok.

A martiusi napok eseményei elég fényesek voltak és maradnak, de mind e fénynek annyi osztályosa van, hogy rám igen kevés jut belőle. A pesti tizenkét pont szerkesztése eredetileg a nemzeti kör

közül; — nemzeti bankot, idegen bankjegyeket nem akarunk  
50 elfogadni. A katonaság esküdjék meg az alkotmányra, —  
magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a külföldieket vigyék  
el tőlünk. A politikai statusfogyok bocsáttassanak szabadon.  
Unio Erdély és Magyarhon között! Ezen jogokat követelni  
tartozik a nemzetc, bizni öncrcjébc s az igaz ügy istencébc!  
55 Egcynlőség, szabadság, testvériség!”

E proclamatio minden egyes pontjait mennydörgő helyes-  
léssel fogadta a nép s kinyilatkoztatá: hogy azt saját manifes-  
tumául fogadja el.

60 Ekkor Petőfi Sándor lépc fel s ezen honfidalt szavalá el  
a nép között:

Talpra magyar, hí a haza!  
Itt az idő, most vagy soha!  
Rabok legyünk vagy szabadok?  
Ez a kérdés, válasszatok! —  
65 A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

érdeme, az első gyűjtő szikra Petőfié, a fiatalság fellelkesítésében Vidats  
70 volt a főtényező, Vasváry a népszónok, a szabadsajtó tettelc életbelép-  
tetését Irinyi kezdeményezte; én épen csak felolvastam a nép előtt a  
tizenkét pontot; s a mi a következő napok rendén levő népszónoki  
diadalokat illeti, azokban annyian részesültünk, hogy már harmadnap  
nehéz volt valami újat mondani, s negyed nap már túl voltunk szárnyalva  
75 s azon vettük észre, hogy a conservativ Bánffy Pál báró kilép a casino er-  
kélyére s a „papi jószágok elvétclét” indítványozza 13-ik pontnak, a hú  
katholikus Török János a „fortradalmi klubb”-ban a respublika mellett  
agital; s a jámbor helytartósági titkár Vanczák a muzeum lépcsőkorlát-  
járól a communismusra haranguiroz. Az egyiket belöktük, a másikat  
80 kilöktük, a harmadikat lelöktük; ez volt a legnagyobb érdemiünk.

Hanem büszke emberek voltunk! Mikor martius 15-én a pestvárosi  
tanácsterem zöld asztalán álltunk; azt izente Nyáry, hogy menjünk  
oda hozzá; mi azt izentük neki vissza: „Mahomed jön a hegyhez: mi

85 Rabok voltunk mostanáig,  
Kárhozottak ősapáink,  
Kik szabadon éltek haltak,  
Szolgaföldben nem nyughatnak.  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
90 Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Sehonnai bitang ember,  
Ki most, ha kell, halni nem mer,  
95 Kinek drágább rongyélete,  
Mint a haza becsülete.  
A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

100 Fényesebb a láncnál a kard,  
Jobban ékesíti a kart,  
És mi mégis láncot hordtunk!  
Ide velcd, régi kardunk!  
A magyarok istenére  
105 Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

---

vagyunk a hegy”! És csakugyan Nyáry jött oda hozzánk a zöld asztra.  
Hanem később sokszor elvitte Mahomed a hegyet magával.

110 Még egy igen fényes tervünk volt, a mi csak embryóban maradt.  
A pesti forradalommal még nem volt eldöntve a nagy társadalmi re-  
formügy: hátra volt a pozsonyi országgyűlés, melynek azt törvény-  
alakban kellett elfogadnia s erősen nagy kérdés volt, hogy valjon elfo-  
gadja-e? A forradalmi klub elhatározá egy küldöttség Brennus kardját  
115 vetni az ingadozó mérlegbe: nem kisebb feladattal, mint hogy a kül-

A magyar nép megint szép lesz,  
Méltó régi nagy híréhez,  
Mit rá kentek a századok,  
Lemossuk a gyalázatot.  
120 A magyarok istenére  
Esküszünk,  
Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

Hol sírjaink domborulnak,  
125 Unokáink leborulnak,  
És áldó imádság mellett  
Mondják el szent neveinket.  
A magyarok Istenére  
Esküszünk,  
130 Esküszünk, hogy rabok tovább  
Nem leszünk.

A vers utósorait dörögve esküdte utána a nép s innét ment egyenesen az egyetemi fiatalsággal egyesülni; először az orvosi kar csatlakozott hozzá, azután a mérnöki, legvégül a jogászi; 135 egyedül ezen kar tanára szegült ellene a nemzet akaratának; senki sem hallgatott rá. Vasvári Pál hitta fel közgyűlésre a tanuló ifjúságot s az egy akarattal követte a vezéreket; künn az egyetemi piac közepén, már ekkor túláradt néptömeg közpette adá elő Vidács P., mikép gátoltatott az egyetemi

140 döttség szóljon a karok és rendekhez a nép nevében. Úgy volt kicsinálva, hogy ha az alsóház nagy ellenállást fejt ki, egyszerre feltáru az ajtó, s belép a terembe a küldöttség, s annak a szónoka Vasváry Pál, nem várva a jegyző felhívását, nem törődve az elnök csengettyűjével, eldörgi hatalmas hangjával a nép követelő ohajtásait. Azonban a Kk és Rk egy 145 szó ellenmondás nélkül elfogadták a törvényjavaslatot s Vasváry megjelenésére az országteremben nem került a sor: a mit mi akkor nagyon sajnáltunk.

fiatalság e mozgalmakbani részvételtől, tanáraik milly kicsiny-  
séges fenyegetődzésekkel akarták a meggyuladt lángokat  
150 eloltogatni. Mondá: hogy megötdöltetéssel fenyegettetének.  
Általános kacaj és zúgás. Ekkor a nép szónokai közül Jókai  
harmadszor is nyílt piacon felolvasá a proclamatiót, s Petőfi  
elszavalá fentebbi dalát, mellynek végeztévelrögtön elhatároz-  
tatott, hogy a nép a proclamatió első pontját, a sajtószabad-  
155 ságot, saját önhatalmánál fogva teljesülésbe vevendi, mit meg  
is tett, innét tömegestül Landerer és Heckenast nyomdájára  
menvén, hová a rend és béke föntartása tekintetéből választ-  
mányi tagokul Petőfi, Vasvári, Vidács és Jókai küldetének be,  
a nyomdatulajdonost felszólítandók: hogy kívánja-e az el  
160 nem kerülhető kényszerítés be nem vártával a kikiáltott  
tizenkét pontú programot s Petőfi felolvasott költeményét  
censura nélkül kinyomatni? A nyomdatulajdonos engedett  
s a kívánt iratok rögtön németre is lefordítva néhány pillanat  
mulva a gyors sajtó alól ezerével kerültek elő, mellynek  
165 példányai egész délig osztattak ki a szakadó eső dacára szüntelen  
gyülekező közönségnek. E közben többen kezdtek szó-  
nokolni a néphez. Szólt Irinyi József, Vasvári, Bulyovszki,  
Egressi Gábor, Irányi, Vidács, Jókai s néhányan németül is, mi  
annak manifestuma: hogy ez ügyet idegen-ajkú polgártár-  
170 saink is fölkarolták. A déli harangszó egy óráig félbensza-  
kasztotta a mozgalmakat, s ekkor gyülekezethelyül a nemzeti  
museum tere tüzetett ki. Az eső szüntelen esett. Jó jel! mondá  
a nép, Párizsban, Palermóban és Bécsben is esett, mikor a nép  
jogait követelte. Délután a museum terén összegyült nép  
175 elhatározá a városházára menni s ott a polgári kart és városi  
tanácsot az egyesülésre s kívánatai aláírására felszólítani.  
A tanácsterem megnyitattott s tartott nyilvános ülés a piacra  
összegyült nép szabadságmennydörgései között. A tanácsnak  
benyújtattak a program pontjai s a tanácsjegyző mondá:  
180 hogy azok el vannak fogadva; utána Holovics tanácsnok kívánt  
gondolkozási időt, mellyben e pontok tanácskozás alá vetet-

hessenek. Megcáfolta őt Rottenbiller alpolgármester, ki-  
mondva: hogy már egész délelőtt tanácskoztak e fölött; ezután  
szónokolt Nyári Pál pestmegyei alispán s a pontokat pártolta,  
185 utána Klauzál Gábor, ki az első és II-ik pontok rögtöni  
életbeléptetését is kívánta; a pontok a tanács által aláíratlak s  
az ablakon át a népnek felmutattának. E pontok azóta minden  
utcaszegleten olvashatók. A nép, ideiglenes választmányát  
a tanács és polgárság választmányával egyesítendő kinevezve,  
190 kívánta: hogy Stancsics Mihály, ki sajtói állítólagos vétség  
miatt fogva van Budán, — miután kimondatott, hogy censurái  
törvények nálunk nincsenek, nem is voltak soha — szabadon  
bocsáttassék s a censurale collegium rögtön mentessék fel  
hivatalától; e kívánata teljesítésére átment Budára, s a httósági  
195 épület udvarán zászlója körül gyűlve, állhatatosan állt jogai  
kívánata mellett, míg választmánya által kijelentetek: hogy  
a httö tanács e három pontba egyezett bele: Stancsics kiada-  
tása, censura eltörlése, sajtó bíróságnak a nép közüli választá-  
tása; egyttal kimondá: hogy a katonaságot csak azon esetben  
200 fogja kirendelni: ha azzal maga a nép saját céljai rendes kivi-  
telére kívánna rendelkezni.

Ez nap délutánján a nép kívánta a színházi aligazgató  
Bajza Józseftől: hogy a színházban e nap ünnepélyére teljes  
kivilágítás mellett *Bánk bán* adassék elő. Bajza mondá, hogy  
205 szívesen teszi. A színház oltár volt ma, a közönség színe volt  
jelen ünnepi arcokkal, ünnepi ruháiban; a nemzeti cocarda volt  
minden férfi, minden nő keblére föltűzve, középen a három-  
szinű zászló.

Ez alatt a nép, a megszabadított Stancsics kocsját önkezeivel  
210 vonva át Budáról a színház teréig, bevonult a színházba, mely  
mindenki számára ingyen megnyitott.

A páholybirtokosok is megnyiták páholyaikat a nép számára,  
ki még e közförtadalom percében is olly tiszteletben tartá a  
gyöngédebb érzelmeket, hogy egy páholyt sem foglalt el,  
215 mellyben hölgyek ültek.



A zenekar fölváltva a Rákóczy-indulót, Marseillaiset, és Hunyady László szebb helyeit hangoztatá.

Később Egressi Gábor szavalá el Petőfinek fenn kitett költeményét, a nép ezrcinek harsogó esküvése mellett. Ugyanazt rögtön Szerdahelyi által zenére téve, a színházi polgártársak kara éneklé el; a közönség ismételteté a szavalmányt és dalt.

A közönség nagy része ohajtá Stancsicsot a szinpadon megjelenve látni, azonban értesülvén a tisztelt polgártárs gyengélkedő állapotáról, kívánatával felhagyott s a legnagyobb csend és béke között eltávozék.

Az állandó választmány azonban reggelig együtt ült.

Másnap legelső teendője volt a népnek a nemzetörség tetteleges életbeléptetését követelni, s e végre aláírások nyitattak meg azok számára, kik a nemzetörséget alkotni kívánják; néhány óra alatt több ezerre ment az aláírás. A nép követelte a fegyvereket.

A katonai hatóság jelenté: hogy csak 500 fegyvert adhat, mert a többi Komáromba vitetett. Ezt Lederer tábornagy katonai becsületszávéra állítá. S az Arsenalt fölnyitni nem akará.

Lenn pedig a nép, melly már ekkor mintegy 20—25 ezerre ment, követelte a fegyvereket s fenyegetőzék: hogy az Arsenalt feltöri, ha fegyvert nem kap.

Ekkor alválasztmány neveztetett ki a fegyverek kiosztása tárgyában, s egy órai tanácskozmány után Rottenbiller alpolgármester a teremben, Jókai pedig a városház terén összegyűlt népet nyugtatá meg azon tervzet közzétételével: hogy az illető tömegék városnegyedenként külön oszolván, százszáz férfit válasszanak ki maguk közül, kik óránként felváltva, mint nemzetörök az éjjel diadalfényben kivilágított város nyugalma fölött örködjének. A többi fegyverek kiadása a következő napokon fog sürgettetni.

Este a két testvérváros ki volt világítva, az utcákon lelkesült néptömeg forrongott, harsogtatva: éljen a szabadság! az ab-

250 lakokból nemzeti lobogók függtek alá, a szabadság nevével beírva.

Egész éjjel rend és nyugalom örködött a város fölött, a portyázó *nemzetőrök* több helyeken bujkáló csavargókat fogtak össze s hivatásuknak minden tekintetben híven megfeleltek.

255 Mart. 17-kén az ideiglenes kormányzó választmány által, (melly állt a nép, tanács, megye, polgárság és egyetemi fiatalság küldötteiből, közte három héber) elhatározott: hogy a mostani napok örök emlékére az egyetemi tér, hol a forradalom legelőször kikiáltott „*Martius 15-kei térnek*”, a hatvani-  
260 utca, hol a sajtó elfoglaltatott, „*szabad sajtó utcának*”, a város-  
ház tere pedig „*szabadság terének*” fog ezentúl elneveztetni, melly határozatot a tanács azonnal fogadatba is vette, s Landerer rögtön nagy betűkkel nyomatta az utcák eddigi nevei helyébe a megörökítendő dicsőség szavait. Ugyanekkor kimondatott:  
265 hogy minden címek eltöröltetnek, semmi tekintetes és nagyságos többé. A kivánalom, mit a Bécsbe induló küldöttség a király elé terjeszt: így kezdődik: „felséges haza!”

Egy küldöttség átment Budára fegyvereket követelni, miknek nyombani kiszolgáltatását a helytartó-tanács egész  
270 örömmel ígérte s jelenleg a nemzetőrség óráról órára szaporodik.

A kétféjű sasok minden királyi hivatal homlokáról levétettek, helyökbe a nemzeti cimert tétetett.

A fekete-sárga színek helyébe a nemzeti háromszín festetett.

275 Mult éjjel még a nádori palota is ki volt világítva, mi az életben először történik, sok más soha nem történetekkel együtt.

Tegnap a fehér zászlót egy hölgy (Szathmáryné) vitte a nép előtt. A nép választottai ezért remek nemzeti címerrel tisztelik meg.

280 Az egyetem is beadta reformkérdése pontjait. Szabad tanulás, szabad oktatás, a pénzügynek nemzet általi kezelte-  
tése ezeknek főpontjai, maguk a tanárok s az összes fiatal-  
ság aláírva.

A csend és béke e forradalom mellett olly jó lábbon áll, mint  
285 még soha. A boltok kirakatai nyitvák, a vásár rendben foly,  
a nemzetörök minden utcában portyáznak.

Éljen a magyar szabadság! E három szót hallani minden  
ajkról, minden utcán, minden zászlón ez van kifestve.

Dicsőség a népnek! melly jogait egy csepp vér elfolyása  
290 nélkül ki tudta víni; melly önmagát saját becsérszete által  
hagyja kormányozni. Kik a lelkesülés szent percében sem feled-  
keztek meg a kötelességekről, mikkel magányosak személyi  
és vagyonsbátorságának tartoztak. Kiket hon- és emberszeretet  
gyulasztott lánggra, s kik közül egyetlen egynek tette sem pizs-  
305 kolá be önérdékü kihágással a nemzet e nagy ünnepe.

Mit más népek karddal víttak ki maguknak, azt e nép  
puszta kézzel, csupán szent lelkesülésének tüze által, egyetértve,  
ellenceit nem legyözve, de megtéritve, tette magáévá.

### 3

## NYILT SZAVAK HONUNK FIATALSÁGÁHOZ

Itt az idő, testvéreim: hogy elveinket kimondjuk.

Első volt szavunk a forradalom piacán, elsők valánk ki-  
mondani a jelszót: legyen szabadság!

És lőn szabadság . . .

5 Most, miután önerőnket ismerjük s benne bízhatunk,  
tegyük, hogy ez egyesült fiatal erő honunknak mindég  
jobb keze legyen, áldást hozó az igaz ügynek, romlást az  
ellennek.

10 Két fegyver van kezünkben: a sajtó és a kard. Az igaz honfi-  
tűz, melly e kettőt kezünkbe adá, egyszer meggyújtva, nem  
fog kialunni többé, hanem napként fog égni a haza egén,  
hogy világot és meleget áraszszon széllyel.

A holtak föltámadásának napja eljött.

A századoktól eltemetett nemzetdicsőség, s a börtönben  
15 tartott szabadságerzet voltak e halottak. Most ne kresssétek  
őket sírjaikban, ők feltámadának.

A magyar nemzet ismét dicső és szabad!

Magyar hang, magyar nemzeti szín, magyar érzelem minden  
ajkon, minden lobogón, minden kebelben.

20 Választottaink a belrend, dandáraink a künyugalom fölött  
örködnek, mi pedig lépünk föl a szabad sajtó terére s vegyük  
örködésünk alá a szellemet.

A szerkesztőség czennel tért nyit minden a szabadság, em-  
beriség és haza ügyeit érdeklő nyilatkozatoknak, mellyek a  
25 fiatalság kimondott elveivel megegyeznek, bárkitől jöjjenek  
is azok.

Legelsőbben felszólítunk minden hazafit: hogy a *nemzetország*  
zászlói alá gyülekezni siessen. Mert minden eddigi győzel-  
meink biztosítéka egyedül csak a fegyveres öncső, s nem tudjuk:  
30 hogy melly percben leend rá szükség?

*A nép legyen bizalommal választottai iránt*, ezek pedig tartsák  
e bizalmat minden egyéb megtiszteltetésnél becsesebbnek s  
a nép érdekeit sehol és soha el ne felejtsek.

*Igyekezzünk honunk idegenajku fiatalságot magunkhoz testvéri*  
35 *kapsokkal csatolni*, rontsuk le a századok óta keblünkben meg-  
kövesült választó-falat, melly bennünket rokonainktól eddig  
elkülönzött, s fogjunk kezét mindenkivel, kinek jelszava  
a szabadság.

*Irtó háború minden hiúságnak!* az embert nem a ruha teszi  
40 többé, hanem a mi keblén belől van; szoktassuk hozzá a népet,  
hogy az egyszerűséget kezdje el szeretni. A nemzetország öltö-  
nye legyen egyszerű s viseljük azt büszke önézettel minden-  
kor és mindenütt. Az „arszlán” szó ne legyen ismert fogalom  
többé. Legyen mindenki annyi, mennyit a haza előtt ér.

45 *Magánkötelességeinket* a forradalom ideje alatt se feledjük el:  
mihelyt a kardot letettük, térjünk napi munkáinkhoz s adjunk  
példát a népnek, mint tettük a forradalom kikiáltásakor.

A sajtószabadságot ne használjuk személyeskedési célokra, legyen előttünk szent és isteni minden, minek neve szabadság.

50 Ezért *komolyan megrójuk mind azokat*, kik jelen időben, midőn az izgatott kedélyeket a rend és béke eszméire kellene téríteni, a vak lázadás üszkét szórják a nép közé, kik a népet a fegyveres katonaság ellen bujtogatják, kik a kasztákat egymás elleni  
55 irigységre költik, s kinyilatkoztatjuk: hogy mi egyéb ellenséget nem ismerünk, mint kik kitűzött jelszavainkat tiszteletben nem tartják.

Ezen jelszavak: „béke, egyenlőség és szabadság!”

60 *Ellenségeink tehát*, kik a véres lázadásra izgatnak; kik a helyett, hogy a nép választmányá által adja tudtára akaratát az igazgató választmányának: tömegestül „via facti” akarják azt a síkra vezetni.

Kik a hon lakosai bármely osztályának a nemzetőrségből leendő kirekesztésére munkálódnak. Kik a zsidók ellen,  
65 melly osztály a forradalom leghevesebb percében erősen részt vett a tett mezején, — a polgárok között izgatnak, és viszont; kimondtuk az egyenlőség elvét, különbséget ember és ember között csak a jellem és becsület tisztasága tesz; czek fölött határozni ott van az osztályozó választmány, melly mind  
70 azoknak, kik a nemzetőrségnek becsületére nem lennének, fegyvert adni nem fog. A szabadság jótékonyasága alól senkit kizárni nem szabad; ezen idő az, mikor egymásnak minden ellenszenvet, minden eddigi botlást és sérelmet meg kell bocsátanunk; ezen idő az, mellyben a régi fogalmak halomba  
75 vannak döntve s új évszak kezdődik, melly a mult vétkeinek sírja fölött emeli az emberiség nevében oltárát.

*Vége a kasztagyűlöletnek!* Kiket a régi fogalmak korhadt omladékainak pártolói maguktól elüldöznek, azokat mi fogadjuk védelmünk alá, és esküdjünk pártfogást mindennek, a mi  
80 elnyomott, üldözött és méltatlanul bántott. Az üldözöttek asyluma a mi körünk legyen. S legszebb diadalunk legyen az,

hogy mindenki, ki méltatlanul nyomva érzi magát, hozzánk jő, bántalmi orvoslása végett.

*Az elmúltakért semmi szemrehányás! Martius 15-kén az egész*  
85 *haza ujjá született, vele együtt minden egyes hazafi. Legyen*  
*gondunk a jövőre, ne a múltra.*

*Egyenlőség, szabadság, testvériség!*  
*Éljen a haza!*

4

## MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 19.]

I

Jelentjük, miszerint lapunkból az Y. ki van küszöbölve, czentúl senki nevét sem fogjuk ez aristocraticus végbetűvel írni többé.

2

A mult csütörtöki kivilágításnál Landerer és Heckenast  
5 nyomdai személyzete ünnepélyes menettel vonult végig a vá-  
roszon, szokott kék blouseokba öltözve, fejükön sajtószertű  
négyszegű papiros föveggel, kezükben nemzeti lobogókkal.  
Elöl a két nyomdatulajdonos vezette a menetet, ugyan e nyomda  
ablakaiból számtalan zászló lobogott ki az utcára e felirattal:  
10 „Éljen a sajtószabadság.”

3

Emich Gusztáv könyvkereskedő ablakában ugyanakkor  
Petőfi Sándor életnagyságú mellképe volt kitéve transparent  
festésben, alatta egy sajtó, s a szabadság, béke és egyetértés  
jelszavai.

4

15 Kitűnő volt az ellenzéki kör ez est kivilágításai között.  
Ellenben nagyon felöltött, hogy a magyar academia szállása,

h2

W. G. M.

melly minden kisszerű alkalomkor fényes átlátszványokkal szokott ékítve lenni, most semmivel sem fejezte ki részvétét e nap diadala fölött. Épen nem érdeklő az academiát a nemzet 20 ügye? Választ és igazolást várunk, mert mi mind azokat, kik az igaz ügynek *nem barátai*, a haza *ellenégeinek* tartjuk. Igazolást várunk.

5

Vasárnap minden templomában az ikervárosnak, e napok diadalára ünnepélyes *Te Deum* laudamus fog tartatni.

6

25 Az ifjusági reformlakoma vasárnapról elhalasztatott.

7

Metternich helyett Montecuculi lett minister.

8

Hisszük, hogy a király Pester fogja czentul állandó lakhelyül választani.

9

30 Csernovics Péter 15 ezer nemzeti cocardot osztatott szét a nép között.

10

Azon hírek, mintha a földművelő nép több helyeken földesurai ellen lázadt volna, hiteles tudósítások nyomán valótlannak nyilváníthatnak.

11

35 A közbátorság fenntartására kirendelt választmányban, melly jelenleg a fennforgó közügyi kérdéseket elintézi, több közönségünk előtt is ismeretes név foglal helyet, minők:

- Rottenbiller, Klauzál, Nyári, Irinyi, Vasvári, Petőfi, Jókai, Emődi, Csányi, Bulyovszki, Oroszhegyi, Sűkei, Degré, Szegfi, Egressi G., Bugát, Pólya, Székács, Vörösmarti, Eötvös,  
40 Török, Hajnik, Landerer. A hatvan tagú választmánynak egy ötödrésze — lapunk dolgozótársai.

12

- A szerb fiatalság ma egyesült a magyar fiatalsággal a nemzeti museum terén, lelkes szónoklatok és testvéri ölekezés között s biztosítá magyar rokonait: hogy a horvát és magyar  
45 fiatalság szivei között ezentúl semmi gát nem fog létezni, minnek megerősítéseül tömegestül felesküdt a nemzetőrség fiatalsági zászlaja alá.

13

Pénteken a lefoglalt könyvek erőhatalommal visszafoglaltattak s az illető könyvtárusoknak visszaszolgáltattak.

14

- Épen most jutott kezünkhöz három szentesített törvénycikk, mellyek által honatyáink siemnek az elnyomott adózó népet jelen mozgalmainkban teljesen megnyugtani. Az első törvénycikk *az urbér és azt pótló szerződések alapján eddig gyakorlatban volt szolgálatok (robot), dézsma és pénzbeli fizetések*  
55 *megszüntetéséről* —, a második *a papi tized megszüntetéséről* —, a harmadik *a közös teherviselésről* szól. Ez utóbbit, mint az egész hazát leginkább érdeklőt, szórul szóra ide iktatjuk. TÖRVÉNYCIKKELY. *A közös teherviselésről.* Magyarország s a kapcsolt részek minden lakosai, minden közterheket  
60 különbség nélkül egyenlően és aránylagosan viselik. I. §. Ő felsége felelős magyar ministeriuma által, a törvényhatóságok meghallgatása mellett, ki fogja dolgoztatni ideiglenesen az adózási kulcsot, és ezen kulcs szerint a kivetés már a leg-



- 65 közelebbi közigazgatási évtől, úgy mint az 1848-dik évi november 1-ső napjától, veszi kezdetét. 2. §. Az ideiglenesen kidolgozandó kulcs, a legközelebbi országgyűlésnek minden esetre bemutatandó. 3. §. A fenn kitett határnapig a már kivetett közterhek behajtása elrendeltetik.

5

NŐSZABADSÁG!

A szabadság órája ütött. A világ megváltozott!

Verjétek le a bilincseket, nyissátok meg a börtönöket, mondjátok meg a rabszolgáknak: hogy a szabadság órája ütött!

- 5 A világ uralkodó bálványainak oltárán kialudt a tűz, áldozzon mindenkinek saját keble istenének.

A lélek szabad, a gondolat kimenekült földalatti börtönéből, mellyben a hazugság tisztelői fogva tarták s most röpködni fog szabad ég alatt szabad szárnyaival s hirdetni fogja az igazságot.

- 10 Legyen világosság!

Jaj azoknak, kik most uralkodni akarnak, kik fejüket fölemelik, hogy mást lenézzenek, kik az isten arcát viselő lények közt különbséget akarnak tenni, kik az ártatlant üldözik!

- 15 A szellem fegyvere égő pallos, melly védelmére kel az üldözöttnek, pártfogása alá veszi a gyöngét s sujtani fogja az üldözött, a bitort. A mindenható szellem!

Jaj azoknak, kik ellen fegyverét fölemeli.

De áldás azokra, kik szent zászlaja alá esküsznek s fölleskésülnek arca tündökléseitől. . . .

★

- 20 Hazám hölgyei! polgártársnőim!

Uj idöket érünk. Martius tizenötödikén mindnyájan másodszor születünk a világra.

Ébredjétek fel a szabadság hajnalára ti is.

Mikor martius tizenötödikén a szabadság első reggelén  
25 a küzdők melleire lelkesült nők tüzdelték föl az első cocardát;  
mikor a szabadság első jelszavát nők szegeztek ki ablakaikba  
s lobogóikon mutatták fel a szent nevet, mellyért a nép küzdött;  
mikor a nép közé egy nő hozta le a fehér zászlót, mellyért az  
élni és halni esküvék: mikor Pectőfinek, a forradalom költőjé-  
30 nek ifju neje a megfordító perc előtt ezt mondá férjének:  
*ha halni kell, ez lesz a legszebb halál; légy erős!* — akkor mutatták  
meg hölgyeink: hogy mi a nő hivatása?

Ha nő kezében a zászló, férfi kezében a kard, ott a győzelem bizonyos.

35 A nőkre ezentul nagy, fönséges hivatás vár.

Minden férfinak van egy védangyala, kinck nevétől föl-  
lelkesül, kinck emléke az élet utjain vezeti, ki élte és halála  
fölött határoz, ki őt jóvá vagy rosszá teheti.

E védangyal a nő, a gyermeknek anyja, az ifjunak kedvese,  
40 a férfinak neje.

Ha az anya azt mondaná fiának: „gyermekem, neked van  
hazád, kit istenként imádj; kik benne laknak, testvéreid, s köz-  
tük sok van, kiéhezik, ki egész életén át nyomorog és jogot  
nem talál; ha illyet találsz, kelj oltalmára, mert testvéred ő”,  
45 nem lenne a hazaszeretet olly mesés érzelem, minőt csak  
a mythologia mutogat.

Ha az anya mondaná fiának: „légy becsületes ember, csak  
a becsületes független, lelked erejét senkinek el ne add; érezz  
nemesen, s ha lesz, ki megérti érzelmedet, azt szeresd, légy  
50 hozzá hű, érzelmed szentségét semmiért el ne add!” — nem  
lenne a becsületesség fehér holló.

Ha az anya mondaná fiának: „tanulj nélkülözni; ki senkire  
sem szorul, annak mindene van; hajolj le ahhoz, ki alattad  
van, de ne az előtt, a ki fölötted áll”, nem támadnának légiói  
55 a gyávaság ördögének.

A spartai anya, midőn felköté fia baljára a paizst, e szókkal  
bocsátá a csatába: „vagy *ezzel*, vagy *ezen*.” Ki elesett, azt

paizsára téve vitték a sírba társai; ki elfutott, az elveté magától  
a vértet: sa spartainőinkább akarta fiát *halva*, mint *meggya-*  
80 *lázva* látni!

Itt az idő, mellyben a nők kötelessége a szellem lángjait  
szítani.

Együtt meghalni dicsően inkább, mint együtt élni gyalá-  
zatosan.

65 Föl a tett mezejére, polgártársnőim!

A hazának minden crejére szüksége van, hogy az isten áldása  
foganatos legyen rajta.

Vétkezik a haza oltárai ellen, ki most visszavonulni akar.

Ha vannak fiatalok, kik lelkeitek büszkeségei; tűzzétek föl  
70 kebleikre a szabadság és honvédelem rózsáját.

Ha vannak férjeitek, kiknek élte és halála a ti éltetek, a  
ti halálotok, öröme és fájdalma a ti örömetek, a ti fájdalma-  
tok, tűzzétek föl kebleikre a szabadság háromszínű rózsáját.

75 Ha van, kinek nevére ifju szivetek fönndobog, kinek nemes  
tetteire arcotok szinte szent lángtól pirul el, ha van kedvese-  
tek, tűzzétek föl keblére a nemzeti cocardát, s istenemre,  
míg ott leszen az, nem fog kezeikből a kard kihullani.

A ti szavaitok fogják őket csodadolgok kivitelére lelkesí-  
80 teni, mint a keresztyénség első hirdetőit a szent lélek szava.

Szégyen a gyávéra, ki hazája védelmére föl nem ébred.  
Ne legyen nő, ki őt szeretni tudja.

Átok az árulóra, kinek önérdeke előbb jut eszébe, mint  
a haza boldogsága. Ne legyen nő, ki őt szeretni tudja.

85 De legyen áldás azon, ki a hon boldogításában elfáradott;  
női kezek töröljék le homloka izzadságát.

Legyen áldás a férfin, ki sebeit a hon védelmében nyerte.  
Női kezek kössék be sebeit.

Legyen áldva a sír, hová a szabadság bajnokait temetik.

90 Nők kezei ültessenek rá virágokat, nők könnyei legyenek az  
édes harmat e virágokon.

Adjátok kezcitek . . . Mondjátok áldást fegyvereinkre . . .

Kössétek föl a szalagot kalpagunkra. . . . Könnyet, de örömkönnyet lássunk szemitekben. . . . Halljuk a jelszót édes  
05 ajkaitokról: — Szabadság! Dicsőség! Honszeretet!  
S aztán. . .  
Isten velünk. . . Éljen a haza!

## 6

### MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 23.]

#### I

A nemzeti őrsereg napról napra szaporodik. Vasárnap délután tartott a választmány szemlét a szabadságtéren mintegy hatezerre menő nemzeti hadsereg fölött, a pozsonyi küldöttség előtt, melly alkalommal tartattak különkülönféle hazafiui beszédek.

#### 2

5 Egy ugynevczett feketesereg is alakult, fekete zászlóval, halálító a közepén. Itt vonult össze a néhai aristocratiának vert maradványa. — Hadd gyászolja mindenki a maga halottjait, ki fehérben, ki feketében.

#### ★

10 Már most csak az a kérdés, hogy szín-e a fekete? Az optica azt mondja; hogy az a színnek hiánya. Egy szóval: olyan *neutralis* valami.

#### 3

Azt beszélük, hogy Metternich itt van valahol Pesten. Sokan még azt is tudják, hogy boltot szándékozik nyitni — az életében összevásárolt lelkekkel kereskedendő. Hagyja abba;

15 jó bornak nem kell cégér; becsületes ember, ha akarja a  
lelkét adni, mindig talál vevőre.

#### 4

Két angol utazó érkezett mart. 15-kén városunkba. Ezek  
Palermoban voltak, mikor ott a forradalom kiütött, béke-  
szerető lordok levén, onnan rögtön elisztultak Majland-  
20 ba. A mint oda érnek, kiüt a forradalom. Innen szinte  
odább kelve, utaznak Párizsba. Alig vannak ott egy hétig,  
kiüt a forradalom. Itt ismét felpakolnak, mennek Münchenbe,  
alig szállnak le a kocsiról, kiüt a forradalom. Rohannak Bécsbe,  
itt végig sem mennek még a városon, már áll a forradalom.  
25 Végre is Pestre kergeti őket a sors, s a mint lábaikat a partra  
kiteszik, itt is kiüt a forradalom. Igyezek mindenütt magukkal  
vitték a forradalmat. Csak odább, odább még, uraim! Itt meg  
ne állapodjanak, menjenek, járják be az egész világot.

#### 5

A huszármemzetőrség is erősen verbuvál, száma túlhaladja  
30 már a háromszázat, mind gyönyörű válogatott szép hazafiak,  
az egyenruha alig kerül többé háromszáz forintnál. — Tegnap  
odamegy közibök egy zsiros suhanc, gyönyörűen kitisztítva,  
mintha sasokkal küzdött s kemencén bújt volna keresztül,  
s be akarja magát iratni. Kérdik, hogy kicsoda? — Alföldi  
35 *nemes ember*. — (Alföldinek elég alföldi, hanem nemes ember-  
nek kissé nagyon ittas volt a fiú.) — De ló kell ám majd ide! —  
Hiszen ha csak ló kell! (mondaná Bandi a „Csikós”-ban).

#### 6

Hogy fejlődék a jellem a forradalomban: többeknek a  
nép szónokai közül a forradalom alatt kalapja, pálcája, vagy  
40 köpenye tévedt el, s másnap a nép fölkereste őket: hogy kezük-  
be szolgáltatthassa elvesztett tulajdonaikat.

Hír szerint Angliában is köztársaság van már. Az ördög nem alszik, mondja az egyik fél. Nem rövidült meg az isten keze, mondja a másik.

- 45 Kecskeméten is kitűzetett a városházára a forradalmi lo-  
bogó. Ezt a tanodai fiatalság követelte, mondván: ha a tanács  
ki nem tüzi, majd kitűzzük mi. A helybeli katonaságnak meg-  
50 izené a helyhatóság, hogy szépen viselje magát. Főlöskéges  
volt. Azok azt felelték: csak minket ne bántsanak, mi nem  
bántunk senkit. Nem is volna tréfa, ha a kecskeméti huszezer  
vasvillás nationalgarde neki támadna egy mélyen tisztelt  
60 lovas ezrednek, két óra múlva nem lehetne megismerni:  
mellyik volt az ember, mellyik volt a ló?

- Hancm a kőrösiek maig sem hisznek semmit. Azt mondják:  
35 Schneiderribillio az egész. Alugyunk még egy kicsit.

- Temesvárrott pedig a tanács ágyukkal lövette a feltámadt  
népséget, tegnapi hírek szerint száz ember esett el; ma már  
nyolc szárról beszélnek; ha van valakinek sárbadobandó pénze,  
szívesen fogadunk vele: hogy holnap már nyolcczerre megy  
40 a halottak száma. Crescit sub pondere palma.

Ma jött fel Pestre a jász-kún küldöttség. Az egész Jász-kún-ság  
talpon áll. A népevezér Pethes, ki mert a megye előtt hatósága  
ellen panaszt mert emelni, börtönben böjtölve tartatott; a nép  
által kiszabadították. A jász-kúnok számtalan panaszszal vannak

85 főkapitányuk Szluha (nomen et omen) ellen. Szigorú számadás alá akarják venni. Nem szeretnék a bőrében lenni a tisztelt úrnak.

12

Egy mélyen tisztelt főbíró úr, a mint a helytartó tanács  
rendeletét vette a censura eltörlése felől, illyformát írt alis-  
70 pánjának: „a helybeli censort felfüggesztettem hivatalától s a  
sajtótörvények kidolgoztatásáig *magam vettem által a censori  
hivatalt.*” Auch eine schöne Gegend.

13

Mi lesz már most ezekből a szegény censorokból? (csak hogy  
már egyszer megértük, hogy mi sajnálhatjuk őket!) Kovács-  
75 mesterek nem lehetnek, mert ők csak békókat tanultak csinálni  
s czeekre szükség többé nincsen. — Kertészek nem lehetnek,  
mert ők a virágokat gyomlálnák ki s a maszlagokat tennék  
üvegházba. — Szabók nem lehetnek, mert az ő ollójuk sza-  
bása után a carbonariköponyegből is gályarabkámzsa támadna.  
80 — Ha molnárok lennének, ott, az igaz, értenének a vámolás-  
hoz. Legjobb lenne nekik most lapszerkesztőkké lenni s mind  
azon dolgokat, miket egykor más lapokból kitörültek, egyen-  
ként kiadogatni. Ebből gyönyörű ragout kerekednék s alkal-  
masint eltartana ebben a században.

14

85 A megye ezuttal a hús árát nem fogja felemelni, hanem a  
helyt.-tanács kárpótlandja a mészárosok veszteségeit. Éljen  
a nép!

15

Beszélnék suttomban holmi ellenforradalmakról, mik ittott  
zárdákban, éjjelenként forraltatnak ellenünk. Már késő!  
90 A háromszinű lobogó mindenütt győzött, s ha kell, ezentul  
is győzni fog!

Pesti írók nejei egy szépen hímezett zászlóval fogják megajánl-  
 dékozni a nemzetőrseget. Illy kedves kezektől varrott zászló  
 alatt aztán öröm lesz csatázni a hazáért. Petőfi ezelőtt két hó-  
 95 nappal megírta azon verset, mellynek refrainje ez: varrd meg  
 azt a zászlót, feleségem! A költők a világesemények lát-  
 nokai.

Pálffy Albert új lapot ad ki, címe: „Martius tizenötödike”,  
 iránya: forradalmi, szelleme: tökéletes francia. Igen ügyes  
 100 ötletekkel van tele.

Lapunk szerkesztői ezentul Petőfi és Jókai leendnek. Irányun-  
 kat kimondtuk — a szabad ég alatt, ezt a szabadsajtó terén is  
 meg fogjuk tartani. Védni mindent, ami elnyomott, üldözni  
 mindent, ami zsarnok, terjeszteni a világosságot, és szeretni  
 105 a népet! Ez jelszavunk. Ki elveinket szereti, fogjon velünk  
 kezét.

A lutrik bezárattak. A népcsalásoknak vége.

A királyi kaszányák és laktanyákról a sasok még mindig  
 nem akarnak elrepülni, a halál színei fekete és sárga alakban  
 110 még mindig gyászolni látszanak valamit. Megmozdíthatlan nép  
 ez a katonai hatóság, olly nehezen indul olvadásnak, mint  
 magas hegyek tetején a hó. Mindent elveszített már s mégis  
 büszke akar lenni. Ugy reszket, mintha tetőtül talpig szív  
 volna, nincs egy embere, a kiből bízzék s még mindig nem  
 115 akarja elismerni, hogy ezentul a nemzet parancsol és nem holmi  
 ismeretlen sibériai kirákomándó. A ki Magyarországon lak-



tanyát építet, tartozik a magyar nemzeti színeket kifestetni kapujára. E szabály alól a király maga sem kivétel. A király a nemzet törvényeinek végrehajtására, megszégésére nem van jelen.

21

A bécsiek elkergették polgármesterüket, van minsterfutás mindenfelé.

22

Lajos Fülöpnek a párizsi proletariusok collecta útján alalmaznát szándékoznak küldeni. Szegény még útiköltséget is elfelejtett magával vinni. Az volna még szép, ha mint Abdolonymus király, földművelésre szorulna az egykor rettegett monarcha: hogy éhen ne haljon.

23

Pest megye rendei közgyűlésileg elhatározzák: hogy ezentul minden címetek megszünteknek fognak tekinteni. Semmi nagyságos, semmi méltóságos, tekintetes nemes és nemzeti urak és asszonyok többé. Az egyszerű „polgártárs” és „polgártársnő” címzetek foglalandnak helyet a törvényes nyelvben is. A közéletben eddig is széltére divatoznak már. A chinai falak a szellem egy lehelletétől leomlottak. Több tekintetes nemes vármegyék táblabiráji bámulva kérdezik: hát minket hogy fognak ezentul titulálni?

24

Épen most küld hozzánk egy tisztelt férfit egy levelkét, ilyen tartalommal: „Mart. 15-kén a helytartó-tanácsnál tanácskozáván, egy consiliarus (Almás Mór megérkezése előtt) azt indítványozta, hogy terrorismussal kell a mozgalmat elnyomni s Petőfi, Jókai, Vasvári és Degré elfogatására jutal-

mat kell kitűzni." — Köszönjük a jó szándékot. Mi még annyit adunk hozzá: hogy erre a helyt. tanács igen tisztelt elnöke azt felcste: miszerint nem szeretné: ha ez indítvány pártolásra  
145 találna, de ha úgy lenne is, a többséget óvakodnék kimondani: hogy a vérengzést kikerülje. Legyen tisztelve az emberséges nyilatkozatáért.

25

Pesten hölgy-nemzetőrsereg van alakulóban; nem volna rossz gondolat. Ha ránk bízna valaki, tudnánk mi olly batail-  
150 lont összeválogatni, melly előtt lerakná az egész armadia a fegyvert. Egy illy amazoni tekintettel több ellenséget le tudnánk győzni, mint valamennyi rozsdás karabinnal, miket méltóságos báró Lederer főhadikormányzó eő excellentiája számunkra kiválogattatott. Mint illenék a szép fűrtökre a kócsagos kalpag lengő tollaival, a karcsu derékra a bogláros kard-  
155 kötő: s a fehér kezekbe a még ragyogóbb acél. Föl, szép amazonaink, a haza mindnyájunké. Vívjuk ki az egri nevet! Adjunk példát a férfiaknak, mutassuk meg nekik: hogy a nők sem félnek az egyenruhától.

26

160 Bon soir citoyen Széchenyi! mond egy valaki a nemes grófnak. — Bon nuit citoyen Sansculotte — felelt rá a nemes gróf.

27

Egy bonmot hallottunk jelszavainkra mondatni s minthogy a tréfa talpra esett, mielőtt ellencink közül valaki elmondaná,  
165 magunk tesszük közzé.

Egy citoyen sansculotte neki esik a másiknak s azt hátba üti, mondván: „szabadság!” a másik visszafordul s detto hátbaüti és mondja: „egyenlőség!” ezzel kibékülnek, kezet nyujtanak és összeölelkezve mondják: „testvériség.”

170 A pozsonyi küldöttség megérkezett. A nép autonómiája  
 el van ismerve. A nép neve szent, szava az isten szava. Vasvári  
 Pál hatalmas szónoklatai felnyiták azok szemcét is, kik addig az  
 erdtől nem látták a fát, nem a néptől a népet. Tizenkét  
 pontjaink alá vannak írva. A ministerek ezek: Batthyányi La-  
 175 jos elnök, Kossuth Lajos belügy-, Eszterházi Pál külügy-,  
 Deák Ferenc igazság-, Mészáros hadügy-ministerek; a többiek  
 még csak gyanítva vannak. Köztük Ötvös József, Pulszki Ferenc.  
 Reméljük: hogy a miniszterelnök a nép szavát is meg fogja hall-  
 180 gatni, ha ministeriuma irányában az előleges bizamat megnyerni  
 akarja. Kívánatos lenne: hogy Nyári Pál, a forradalom leg-  
 hevesebb napjaiban tettelegesen tényező, kit a nép bizalmával ed-  
 dig is megajándékozott, a politialis ügyek élén foglaljon hely-  
 t. Szükség, hogy kormányunk asztalánál oly férfiak üljenek,  
 kik ne ismerjenek előbb való gondokat a nép boldogságánál,  
 185 kik ha szólanak, úgy szóljanak, mintha az egész nép beszélne  
 egy ajkkal, kik úgy érezzenek, mintha az egész nép szive do-  
 bogna kebleikben. Legyen a nép képviselve, nehogy munkás  
 kezeit oly vasra legyen kénytelen tenni, melynek szántása  
 után nem barázdák, hanem sírhalmok támadnak. Az elvforra-  
 190 dalom könnyen éhségforradalomra fajulhat. Őrizkedjünk a  
 szélsőségekre jutástól. Vessünk magunkkal számot, ne tőrjünk  
 zsarnokságot, de magunk se legyünk zsarnokok. Adjuk meg az  
 istennek, a mi az istené és a népnek, a mi a népé. Adjunk meg  
 neki mindent, békén, dicsőségesen; nehogy elvegyen tőlünk  
 195 mindent, erővel, gyalázatosan. Még kér a nép, ne sietessük az  
 időt, melyben követelni fog! Legyenek a ministeriumban,  
 kiknek jóakarataról meggyőződni a népnek igaz okai vannak.

## 29

Az országgyűlés hozott sajtótörvényeket. Ezek is ollyfor-  
 200 mán ütöttek ki, mint mikor a földműves esőért imádkozik,  
 aztán jégesőt kap. Köszönjük mi az ilyen sajtószabadságot.

10 ezer pengőt kell készpénzben biztosítékul lefizetni annak, ki martius 20 óta divatlapot, 20 ezeret, a kinapi lapot ad ki; ki ezt nem tette, *egy évi fogságra* büntetetik. E szerint mi valamenynyien, kiknek azóta lapja megjelent, ingyen szállást kapnánk egy esztendeig. Nem volna rossz gondolat, így igen jól kijátszhatnók a házi urakat. Kiscbb nagyobb vétségekért, *egy naptól fogva négy évi börtönt* remélhetnek az illető irók. Honorariumnak elég bőkezűen van osztva. *Nem szabad megsérteni a törvényhozó testületet.* Ez legmulatságosabb. Vajjon mikor a tens rendek a váltótörvényeket hozták, miért nem kötötték ki, hogy a törvényhozó testület tagjait nem szabad excquálni. Könnyű volna így törvényeket hozni: hogy maga a törvényhozó testület kivétel legyen alóla. Csak a mi az istenhez megy és az istentől jó, az a szent; a többi megbíráltatik. Önök el látszanak azt felejtteni: hogy önök nem urai a népnek, hanem csak küldöttci. *Megsérteni* senkit sem szabad a sajtónak, de *megmondani az igazat* mindenkinek szabad és kötelesség.

### 30

Egyébiránt anomaliát látunk abban: hogy miután az országgyűlés kimondta: miszerint jelen állapotában a nemzetnek, az ország ügyei felett határozni magát *incompetensnek érzi*: nekünk mégis törvényeket hoz. Pest megye válaszmánya egyhangulag félre tévé e sajtótörvényeket Petőfi indítványára, s addig is, míg az ujonnan, *népkepviselet útján* választott országgyűlés e tárgyban határozand, a helytartó-tanács idciglenes intézkedéseit fogadta el. Elég szép: hogy a helytartó-tanács szabadelműében fogta fel a kérdést, mint tisztelt honatyáink oda fenn.

### 31

A nemzeti színház repertoirja egy idő óta éldelhetetlen kezd lenni. Az academia után ez intézet halad legnehezebben a nemzet mozgalmaival.

### 32

Van itt körülünk egy (talán több is) ujdonnan sült nemes

ember, ki tavaly vásárolta meg a nemességet, perse nem véren, mint Árpád alatt bejött ősapáink, hanem jó pénzen, mint sok más egyéb megvásárolható dolgokat, most ez azt kérdi: hogy hát őneki ki adja vissza a pénzét, a mit a ciméért adott?  
235 — A kutyabőr így hangzik: „birja pedig ő és az ő maradékai mind ezen jogokat örökkön örökkétartó időkig.” Ennek is furcsa fogalmai támadhatnak az örökkévalóságról.

### 33

Épen most égettetett el a sajtótörvény a szabadság- (előbb városház-) terén az ünnepélyesen felállított nemzetörség sorai  
240 középett. Előbb Vahot üggyársunk felolvasá azt a népnek, melly minden pont után „tűzre vele!” rivallá s fáklyafénynél ünnepélyes füstökben bocsátá fel az égbe, vagy ha úgy tetszik — Pozsonyba. Mi ugyan szívünkbenől sajnáljuk: hogy így történt, de azért nagyon jól esett. Kár volt, nagyon kár, de még  
245 nagyobb kár lett volna, ha meg nem esett volna. A tizezer főnyi nemzetörség addig egyhangú köszönetet szavaz a honatyáinak, míg őket színről színre fogja fiui keblére ölelhetni.

### 7

## MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 26.]

### I

Martius 23-án. Éjjel szanaszét futkosott egy csapat gyalog ember nagy lóhalálába; kiáltozva: hogy az ellenzéki kör meg akarja rohanni a katonai laktanyákat, a fegyvertárt, az újépületet, a csillagvizsgálótornyot, az ágyúkat, még tán a  
5 lánchídat is! De hát miért? mit vétettek mind ezek nekünk? Azért; mondják önök, mert nem kapunk fegyvereket. Ne aggódjanak önök uraim, ha tette kerül a dolog, elő fognak állani a martius 15-ke férfiai, mint előálltak akkor, oda fognak

menni: hol legégetőbb a veszély, ki fogják tární mezetlen  
10 keblüket a lesujtó villámok elé, mint kitérték akkor s ez leend  
paizsa a hazának, ki fogják víni önlelkük erejével, meztelen  
kézzel a jó ügyek diadalát, mint kivítették akkor s ez leend  
fegyverre az igazságnak, a többi fegyver csak a rend fentartására  
van s ezt nem fenyegeti semmi vész, nem pedig küzdölemrc.

15 Ide bátorság kell, nem pedig ágyúk.

S most mit tesznek önök; — izgatnak, mikor rendszeresít-  
tésre volna szükség, ártatlanokat akarnak egymás ellen lázasz-  
tani, vérrel akarják bemocskolni a nemzetdiadal fehér liliomát,  
melly olly ritka virág: hogy ember emlékére most nyílik  
20 először a nap alatt egyedül hazánkban.

Könnyelműség-e ez?

Minden álhír, mi városunkban terjedez, az ellenzéki körte,  
mint kútfőre száll vissza, s egyik nevetségesebb, mint a másik.

Majd az a hír: hogy Metternichet körösztüil szalasztották  
25 a Duna hídján, ezért meg kell támadni a választmányt, minek  
engedte.

Majd: a várost minirozzák alá, levegőbe akarnak bennünket  
röpiteni.

Majd: ennek s ennek a fejére díj van kitéve.

30 A katonaság hatvan crős töltést kapott fejenként.

A boltokban sem lőport, sem golyót nem árulnak.

Éjjel tizenkét ágyút hoztak a kaszárnyába.

Ugyan éjjel három gőzös szállított masquirozott katonaságot  
a városba.

35 A muszka a határszélen van.

A parasztság fellázadt s a földes urakat gyilkolja.

Mind ez az első szótól az utolsóig — nem igaz. — Metter-  
nich Cschországban van, — a várost aláásni nem lehet, — az  
elfogatásokról szó sincs, a katonaság nem is mutatja magát  
40 s csak mi ne bántsuk őt, ő minket nem akadályoz, — a boltok-  
ban annyi a lőszer, a mennyi elég. Az ágyukat nem hozták át,  
csak azon hat van itt, mit még 1843-ban átszállítottak amaz

emlékezetes demonstratio idején. Katonaság nincs Pesten több nyolc csapatnál. A muszkának elég dolga van oda haza. A  
45 földművelő nép pedig sírva fogadja hála könnyek között sorsa enyhülésének híret s a vidéken mindenütt békés forradalom nyilatkozatairól hallunk.

Kinek van hát kedve illy a valóval merőben ellenkező hírcet terjesztgetni?

50 Hisz ez nem buzdítás a népnek, hanem ijesztés.

Vagy önök tán maguk is megijedtek? Az hiba. Az nem katonadolog.

De legalább ijesztő híreiket ne adják tovább a népnek.

A terrorismusnak legjobb ellenmérge a meg nem ijedés.  
55 Ha önök rémült arccal kimennek a nép közé, azt hiszik: buzdulni fog az önök sápadt reszkető, az ijedségtől kékülő arcvonalmaiktól. Hideg vér a veszélyben uraim, nem tüzeskedés.

Az agitatók már elkéstek. A nép nem gyermek többé,  
60 a mi népünk lát és itél, s meg tudja különböztetni a hamis prófétákat az igaziaktól,

Nekünk minden osztályra szükségünk van, s ezért egyikkel sem szabad ellenséges lábon állanunk, legkevésbé a katonasággal, s ha vannak ellencink, azokat részünkre hódítani,  
65 és nem legyőzni a kötelességünk.

Érezték önök ez elv igazságát, midőn a gyűldét keblükbe fogadták.

És önök az olyan megjuhászult ellenséggel, ki egykor nyiltan lépett föl ellenünk, s most nyiltan ekléziát követ bűnei  
70 miatt, hamarább meg tudnak egyezni, mint az ollyannal, ki magát soha ellenségünknek nem nevezte, míg erősebb volt nálunk, de meg sem ijedt tőlünk s nem jött kezét csókolni, midőn mi lettünk nála erősebbek.

Ez character, ez katonai jellem. Ezt tisztelni kellene még  
75 ellenségünkben is. És ők pedig semmit nem tettek, mivel

ellenségünknek nyilatkoztak volna. A nemzeti lobogó ki van tűzve a kaszányák fölé.

Az én elvem az embereknek egymáshoz közelhozása s ezért nekem legkeserűbb ellenségem az, ki a néposztályok kö-  
80 zé csupán előítéletesen alapuló ellenszenv magvait hintegeti.

Egy érdek, egy eszme ragadott meg mindnyájunkat, a szabadság eszméje: hogy lehet itt egyet nem érteni, hogy küzdhet itt ember ember ellen, mikor mindenki egyet akar?

Ha rabszolga a katona, ezért őt nem megölni, hanem eman-  
85 cipálni kell. Azon kell lennünk: hogy őt védjük, nem pedig magunkat ő ellene.

Az ijesztgető híreket pedig ne higgyük. A bátor nem lát kísértetet, a hazajáró lelkek rémci csak gyöngye fők és gyáva  
szívek szüleményei. Az egyszer sírba tett rabszolgaság nem  
90 fog föltámadni többé.

Metternichet és pártját éltesse az ur isten sokáig: hogy láthassa, mint dül össze ötven éves börtönsystemája s ne legyen reménye ennek csak egy láncát is fentarthatni  
többé.

Ha meghalnak, tegyék őket spiritusba a nemzeti museum  
95 számára: hogy láthassa a késő maradék, ki a rabszolgaságot csak mint vízözönelőtti lényt, mint a mythos kétes pokol képét fogja ismerni, és bámulhassa annak főpapjait.

Ők élőkben meghaltak. Haláluk a síron innen kezdődik. Nincs mit félni tőlök. Nem fognak senkit megrontani többé.

100 Neveikkel csak a babona fogja ijesztgetni az ijeszgethetőket.

S mi dajkameséktől meg nem ijedünk.

Mart. 23. az ellenzéki körből eredett mozgalmak következtében a muzeum terén tartott roppant népgyűlés színe e-  
105 lőtt egy körtag felszólalt a választmány ellen, bizalmatlan-



ságát fejezve ki annak tagjai iránt; egy pár szerepvágyó akadt, ki őt gyanakodásaiban gyámolítá, a népet illy hírekkel ijesztgetve: Metternich itt volt, a muszka jön, ágyuk vannak ellenünk kivonva; uraim, uraim, hogy nem áttalanak önök olly szent helyen, hol a nép elnököl, illy ámitásokat kimondani. Hisz mi szivesen átengedünk önöknek minden szerepet a tett mezején, csak pártokat ne alakítsanak az eddig összetartó nép között. A nép szava isten szava, ne tördeljék fel önök a népet, hisz az istenség eloszthatatlan. Nyári, Klauzál és Bezzerédj I. megjelenése az emelvényen megnyugtatá a népet, az izgatás is rögtön megszűnt, mihelyt az ellenzéki körnek három tagja a választmányba kineveztetett. Azóta nincs harag a választmány ellen, azóta nem megyünk a katonákra. Azóta nem ássák alá a várost, azóta nem jön a muszka, az ágyukat sem látja senki. Csodálatos. Ki bírná ezt megmagyarázni, hogy függnek a dolgok egybe?

### 3

Mult héten temették el egy itt meghalt bécsi kereskedő pompás diszmenettel. Nemzetőrünk dandárai kísérték ki a temetőbe: hol Irányi monda fölötte beszédet. Szép demonstratio a bécsiek irányában.

### 4

Minden felől örvendetes hírek jönnek. Kecskemétről, Szarvasról, Vácról, Esztergomból, Komáromból. Ceglédről, az egész Kun- és Jászságból, Fehérvártól s honunk minden egyéb részéről érkeznek a forradalmi választmányhoz küldöttségek vagy stafferák, kik által 12 pontjaink elfogadtatnak. A nemzeti lobogó mindenütt kitűzetett.

### 5

A nemzetőrség jelenleg itt helyben ötödfélezer fegyverest számlál.

### 6

Mult csütörtökön tűz volt városunkban, de rögtön elfojtott.

## CHARIVARI

[1848. márc. 26.]

## I

E napoban extrapostán következő, nem is annyira népszerű, mint táblabírószerű magyarázatát vettük sarkalatos tizenkét pontjainknak, megtoldva még egy tizenharmadikkal.

Magyarázója alkalmasint azon őselődökből való, mikor  
5 inég a mammuth volt a legnagyobb állat a földön.

Előterjesztjük e pontokat tisztelt elvbarátainknak s ha rokonszencvnc találandnak, majd utasításba adjuk — a magyar academia országgyűlési követceinek.

— Primo. Szabad sajtó, hanem a vármegyéről nem szabad  
10 beszélni, továbbá a királyi városokról, a nemesség, polgárság és jobbágyásgról. Nem szabad a testületekről és egyes emberekről, sem pedig más élő állatokról, ha azok alatt emberek értetődnek. A többiről szabad, például füvekről és vizekről s poetai elmeszüleményekről. A censura eltöröltetik, hanem a  
15 ki valamit nyomatni akar, tartozik azt előbb mind az ötvenkét vármegyében megköröztetni, a holott is a sedriák tartoznak kijöhetése felett legfeljebb 4 terminus alatt határozni.

— Secundo. Felelős ministerium nemcsak Budapesten, hanem mind az ötvenkét vármegyében. A király tartozzék minden héten másik vármegyébe menni lakni.  
20

— 3. Évenkénti országgyűlés Pesten. Országháza nem kell. Ott van a Rákos; ha ősapáink beérhették vele, mi is beérhetjük. Elég tágas. A ki le akar ülni, hozzon magával lovat. Ne mondja tovább a vers: Rákos, Rákos, hová lettél?

25 — 4. Törvény előtti egyenlőség polgári és vallási tekintetben. Nagyon helyes. A grófokat mind degradálni kell, legy-

nek nemes emberek. A parasztokat pedig együl egyig nemes emberekké kell tenni. Cimereket adni nekik. Legyen az egész világ nemes ember és táblabíró. A zsidókat meg kell keresztelni, 30 akkor aztán azok is egyenlők lesznek. A cimereket egyszerűsíteni kell, ne legyenek nagyságosak, méltóságosak, excellentiasok, nemzetesek és circumspectusok, hívassék minden ember tekintetes úrnak, feleségeik pedig tekintetes asszonynak. A gazdának nem szabad többé a szolgát felpofozni, hanem csak az inast, 35 mint szinte a gazdasszony se emeljen sodrófát az inasra, hanem csak a szolgálóra, ezt kívánja a polgári egyenlőség.

— 5. Nemzeti őrsereg, más néven insurrectio. Nemes ember védje a hazáját, ha akarja, a paraszt tartozzék vele. A ki egy esztendő alatt 200 forintot keres, az jutalmul — tartozzék 40 katonává lenni. A ki pedig 200 forint adósságot csinál, büntetésül — zárassék ki minden közteherviselésből.

— 6. Közteherviselés, ne fizessen vámot senki, ne csinálja az utakat senki. A posta szűnjön meg, a kinek valami izenni valója van, küldjön expressust, az ujságok járjanak ingyen. 45 A lutriban minden ember nyerjen, a ki bele tesz; hidak ne legyenek, minek az? Árpád alatt bőrtömlőkön uszott át a magyarság, pedig azok legények voltak ám. Végre pedig, hulljon manna és sült veréb az égből, a mennyi elég.

— 7. Urbéri viszonyok megszüntetése. Nagyon helyes. 50 Térjen vissza minden azon állapotba, mellyben Mária Terézia előtt volt.

— 8. Esküdtszék. Igenis, minden szolgabíró és alispán tartozzék az *esküdtségen* kezdeni s úgy menni előre.

— 9. Nemzeti bank. A bankók ezentúl zöld és piros festékel nyomassanak. 55

— 10. A katonaság hordjon attilát, és beszéljen magyarul, a tiszték bajuszot eresszenek.

— 11. A statusfoglyok szabadon bocsáttassanak, a többi között az én öcsém, a ki másfél esztendő óta ül benn lólopásért.

60 — 12. Unio Erdélyországgal, olly föltétel alatt: hogy

Magyarországból a zsidók, Erdélyországból a Socinianusok hajtassanak ki.

Még egy 13. pont. Tehetségtelenebb nemes atyámfiaira nézvesti gondoskodásból nem volna fölösleges minden esztendőben *restauratiót* és *követvdlasztást* tartani. Mit gondol tekintetes szerkesztő úr?

## 2

Nemzetőrségünk közt rendesen éjjelre titkos jelszavak osztanak ki, ez azért van: hogy ha más valaki talál fegyvert fogni, ki nem tartozik a nemzetőrséghez, azt mint lázítót elfoghassák. Megtörtént a mult napokban: hogy egy éjjel kétféle jelszót talált a haditanács a biztos tévedése miatt kibocsátani, s illyenkor aztán két csapat nemzetőrség találkozáván, kérdik egymástól a jelszót. Mindenik mást mond. Elvégre is, a mellyik nagyobb erővel volt, az bevitte a másikat a városházhoz.

## 3

A nemzetőrség felügyelete alatt minden legnagyobb rendben áll városunkban, semmi lopás, semmi éjjeli kicsapongás, semmi tivornyahang. Hanem ezt a fatalis éjjelezési a mi hölgyeink aligha köszönik meg. A férjek tíz nap óta egész éjjel odavannak s aztán egész nap alusznak. Félt: hogy ha ez sokáig így tart, ők fognak revoltálni, mitől az ég kegye ójon bennünket.

## 9

### A VILÁGHÍRŰ MARTINOVICS ÖSSZEESKÜVÉSI PÖR RÉSZLETEI

Röpülj föl véres függöny!

Lássátok a véres tragoediát, mellynek szinpada a vesztőhely s mellynek borzalmairól csak félve szóltak eddig megijesztett apák félénk unokáknak, mint ki az ördögöt említi.

Halljátok a neveket, miket eddig leírni nem volt szabad,

miknek emlékét mély sírba temették, vérfoltjait lemosták a kövekről, s a hozzá kötött eszméket fekete szemfedővel fedezék el.

Le a szemfedővel!

10 Lássátok a csontvázakat, mik alája rejtve voltak, e fő nélkül eltemetett holtakat; halljátok az elfojtott hangokat, miket a börtönfal s megrémült keblek zárt ajtaja elnyelt s áldjátok az istent: ki a mult századot eltemette, s megfordítá az idők folyását.

15 Minő idők, minő idők voltak azok!  
Ki fog rólok számot adni a túlvilágon?

★

Elrongyolt iratokból, miknek tartogatása halálveszély-  
lyel járt, apáról fiúra maradt hagyományokból, miknek tu-  
dása az ember álmaiból zavaró, külhoni lapokból s a zajosabb  
20 események köztudomásra jutott lármahangjaiból közlöm e  
sorokat, miknek alapját egy helyadat nélkül francia nyelven  
kijött nyomtatvány képezi.

Nem vádolom a megholt királyt, én a magyar koronát  
tisztellem, s jól tudom: hányszor vették ki a kormánypalcát  
25 elbizott kegyencek a király kezéből, mikor a király alutt,  
mert a király is ember. Voltak, kik az isten nevében népeket  
gyilkoltak le, kik máglyára hurcolák az ártatlanokat s azt  
mondák: *ez az isten akarátja*, de én azért az isten ellen főt nem  
emelek.

30 Kétszercs bűnösök ők, vétettek a hon, vétettek a király  
ellen, amattól vérét, emettől népe szeretetét rabolták el. Álljanak  
a nyilvánosság ítélőszéke előtt.

★

1794. Julius vége felé Bécsben több személyt, kik *Jacobinus* ér-  
zelmek s tilalmas levelezés gyanújában álltak, elfogtak, többek  
35 közt Riedel hadnagyot. Hallottuk, (így szól egy azon korban

élt honfi) milly kemény fogságban tartattak s mint rendeltetett fejükre, *vallatás előtt, haldí.* A provinciákban bizottmányok rendeltettek ki mindenütt, a Jacobinus clubbokat felfedezendőek. Bécsben az örök megkettőztettek, s az őrsereg két osztálya  
40 magyar katonasággal szaporítottatott.

De mind ezt mi nem tekinténk aggodalommal, tudtuk: hogy azokkal semmi tilos összekötetésben nem állunk, s hittük: hogy *alkotmányunk által* törvénytelen erőszak ellen védve vagyunk.

45 Azonban aug. 13-án Budapesten *éjjeli elfogatások történtek.* Elfogatott *Hajnóczy*, Szerém megye volt alispánja; *Laczkovics* kapitány; *Szentmarjai*, kik éjjel ágyaikból hurcoltattak börtönbe.

Három nappal azután *Zsigrai* gróf, a kőszegi kir. tábla elnöke s *Martinovics* apát, néhai Leopold király nyugdíjas gyón-  
50 tatója.

Nagy ingerültséget gerjesztének e rendkívüli és erőszakos bebörtönözések. Pest megye közgyűlésében *Keglevics* gróf hevesen kikelt a kormány ez erőszaka ellen s felszólítá a rendeket: hogy kötelességükhöz képest követeljék a kormánytól,  
55 e honfiak elfogatásának okait nyilvánosságra hozatni.

*Telekinek* hitták azon embert, ki ez indítványt megbuktatá. Az udvar kegyence, egy részről pártfogói titkos intriguái, másfelől a túlnyomó hatalommal bíró papság által gyámolítva, hogy ne győzött volna a hazafin, kinek minden fegyvere az  
60 igazság iránti szent lelkesülés s a honszeretet volt?

Pest megye rendei beérték azon kérelemmel: hogy a kormány Magyarhonban ítéltesse el a foglyokat.

Az udvar e kérelmet hagyta kérelemnek maradni s nem gondolt vele.

65 A fogoly magyaroknak Bécsben kelle törvénybe állani idegen bizottmány előtt a rendőrségi házban.

E bizottmány elnökei voltak *Perger* gróf rendőrminister, *Sauron* gróf, a többi ülnökök: *Hacker*, *Russel*, *Beer*, *Cappus*, *Fabi*, udvari tanácsosok, *Orlandini* general-auditor, *Seidelmeyer*,

70 *Martinolli*, városi tisztviselők; jegyző volt *Hopsen* politzeytitoknak.

Ki e neveket elolvasta, képzelheti, mit várhattak a vádlottak bíráiktól?

El voltak ítélve, mielőtt a vád ki lett volna ellenük mondva.

75 Novemberig tartott a bizottmány vizsgálata. November végén mindcn egyes tagja különös dicsérő oklevclct kapott az udvartól s csak akkor hozattak Budára a fogoly magyarok.

Időközben elfogattak: *Szoldárcsik* jogtanár és *Bacsányi* litterator.

80 Ez utóbbi, midőn hallá: hogy keresik, maga ment Budára a nádor főherceghez, ártatlansága teljes érzetében, s ott rögtön — vasra veretett s vitetett Bécsbe.

Decemberben újra elkezdettek a befogatások az egész országban; hatvanan fogattak) el, legtöbben nem is gyaníták, miért?

85 többenre értelmes, jó lelkű emberek.

Ha czek legkisebb vétküket érezték volna, juniustól (midőn *Martinovicsot* elfogák decemberig nem szökhettek volna-e el?

És czek eleinte mindjárt a szoba közepére láncoltattak, soha a szobából ki nem bocsátattak, gyertyát nem adtak nekik, 90 senkit nem eresztettek hozzájuk, silány ételen tengődtek; a katonaságnak meg volt hagyva: hogy velők a legszigorúbban bánjék, — bottal verték őket!

E méltatlanságoktól elkcsesítve, *Todor*, *Králi* és *Bolti* üvegdarabokkal akarták magokat előlni, mi a két elsőnek sikerült is.

95 Ők kiszabadultak a börtönből a sírba.

Meg volt tiltva e dologról beszélni; ki szólt, részvevőnek tartaték. Hallgatott mindenki.

Végre megjelent a királyi ügynök vádlevelc, melly azt állítá: hogy az elfogottak bűne felségsértés. Ők a *democratia* elveit akarták felállítani, forradalmat idézni elő, összeesküdni 100 a trón és király személye ellen, *republicanus catechismust* készítettek; ezért kívánta rájuk a fej- és jószágvesztés büntetését kimondatni.

105 Az összes 60 vádlott védelmére csak 50 ügyvéd adatott, ezeket sem ők nevezték ki, hanem a nádor, s előbb esküt kelle letenniök, melly eskü tartalma nincs tudva; annyi azonban tény: hogy Horváth ügyvéd ez esküt letenni vonakodván, a foglyok védelmére nem bocsátott, bár ezek közül többnek csak benne volt bizodalma.

110 Minden bírónak, biztosnak, tisztnek, őrnek, papnak, kik cz ügygyel érintkezésbe jöttek, szigorú hallgatás parancsoltatott.

Kik szót mertek volna a befogottak mellett emelni, fenyegetésekkel kénytetének hallgatásra. Az ülések mély homályba voltak takarva s törvényes szokás ellenére titokban tartattak, 115 a foglyok perai legközelebbi rokonaiknak sem mutattak meg.

A foglyok ügyvédeknek mindent, mit azoktól mentségükre hallottak — elébb a királyi ügynökökkel kelle közleni, s csak a mit ez bennhagyott, az ment a pörbe.

120 Az egész pör csupa véres szemfényvesztés volt.

A királyi ügynök vádolt s védelmezett. Kimondatott az elv: „A büntető statusgond magas röptének minden elfogattak vére szükséges, hogy a francia forradalomszörnyei eltávolittassanak.”

125 Nem ugy, uraim! — legyetek igazságos birái e népnek s akkor fogjátok e szörnyeket eltávolítani. A vér nem terem egyebet, mint átkot.

Ti most mindnyájan a nagy ítélő bíró széke előtt álltok, kit megcsalni nem lehet, ki személyválogatást nem ismer és igaztalan ítéletet nem hoz.

130 De büntetéstek nemcsak a tulvilágban ért el. Az elvetett vér magva megtermé gyümölcseit s betelik az átok, mi titeket utól nem ért, a ti fiaitokon.

135 Németh János királyi ügyész midőn meghalt, egyetlen ember sem volt temetésén, kerülte őt mindenki, mint a mirigyest, csak az igazak átka kísérte ki a sírig, át a tulvilágba, föl az isten elé!

★



A befogottak számára azonban: hogy eliteltetésüknek mégis ürügye legyen, vétkeket kelle föltalálni.

140 Mondák: hogy ők a párizsi convent által gyámolítottak; hogy ők fel akarták az országot zendíteni (itt is magára mondott a bíró ítéletet: nem fél a villámtól, kinek lelke tiszta), 300 ezer ember van Magyarországon felfegyverkezve, s az éj is meghatározva, mellyen Budapestet felégyessék.

145 Mind ezeket azonban nem tudták csak egy szóval, csak egy irattal is bebizonyítani.

Kimondjuk tehát mi — az utókor.

150 Meg kelle nekik halniok, mert a népet szerették, és tudták: hogy mint lehetne rajta segíteni, s mert fejükben a fölvilágosodás és emberszeretet napja lángolt, s e napra nem volt szüksége azon kormánynak, melly önző machinatióit az absolutismus sötét homályával szerette burkolni. Ezért hullani kellett fejeknek, föld alá kelle őket rejteni, sírba, vagy a börtönbe.

155 Kihirdették: hogy Budán a házakban oltásra kész vizek tartassanak, éjjel nappal őrcsapatok jártak az utcákon; ágyuk vonattak ki a térekre; az örök hármásával állítottak fel; a lőpor-torony körül egy bataillon katonaság őrködött éjjel nappal.

Igy ámiták a népet egy mondva csinált veszedelem hírével.

160 A foglyok közül 40-en a Martinovics-féle társaságba bonyolodva találtattak; a többi 20 még csak tudója sem volt a vétkeknek, miknél fogva elitelték.

★

Majus 20-kán 1795-ben korán reggel tízezer katona állott fegyverben, s öt elitelt vitetett parasztszekéren, hajadon fővel, hosszú szakállal a vesztőhelyre.

165 E foglyok valának: Szentmarjai, Zsigrai, Laczkovics, Hajnóczi és Martinovics apát.

Miért volt e tízezer ember fölállítva?

Egy kormány, melly mindent elkövetett: hogy népe sze-

retetét bírja, 10 ezer emberrel kénytelen bírát őriztetni,  
170 midőn azok öt gonosztevő itéletét végrehajtják?

\*

Fölösleges félelem: ötvenhárom év előtt a magyar nép  
önérzete, lelkének crélye meg volt törvc, el volt temetve. A  
tömlöcben, a sötétben mit lehet egyebet tenni, mint alunni?  
Ha a gyermek fél, azt mondják neki: hunyd be szemeidet és  
175 alugyál.

Mindenki szomoruan és hallgatva tartá honn magát, senki  
sem ment a véres tüneményt bámulni, mit a hizelgők szája  
itéletnek nevez.

Első volt Zsigrai gróf, ki a veszthelyre hurcoltatott.  
180 Gyáván viselte magát fogsága alatt is, gyáván végezte életét.  
Öntudatlanul hurcolták a homokra. — A bakó három csa-  
pásra tudta csak lemészárlani fejét.

Utána jött Szentmarjai, ritka szép tehetségű ifju, alig 25  
éves, lánglelke szárnyai kissé le voltak ernyedve; a királyi  
185 ügynök azzal biztatta: hogy kegyelmet fog nyerni s most  
látta: hogy csalódott. Nyugodtan, szótlantul, szomoruan ment  
a homokra, nem könyezett, nem panaszkodott, sorsát béké-  
vel viselve, letérdelt és meghalt.

Laczkovics, bátor, indulatos és merész férfi, elkeseredést  
190 mutatott; a körüle levőket sietteté: hogy gyorsabban menjenek  
s legyen már egyszer mindennek vége; a mellé adott pappal  
keveset gondolt, annál többet beszélt a vármegyei hajduval,  
kitől ismerősei után tudakozódott; a néptömegben szabadon,  
elfogulatlanul nézett át, sorsa részeseit biztatta, állhatatosságra  
195 buzdítá. „Nem fáj az, bajtárs” kiáltá többször; midőn a vér-  
padra akart ülni, még akkor is mondá Hajnóczinak, midőn  
előtte már két levágott fő hevert: „csak egy pillanatnyi  
bátorságot!” Biráinak fennszóval szemökre hánytá: hogy meg  
voltak vesztegetve, hogy embertelenek! Midőn a négyszegbe  
200 lépett, rögtön s gyorsan ment a vérszékhez, s midőn előbb

ítéletét akarták előtte felolvasni, azt nem akarta végig hallgatni. „Nem szégyenlik-e, mondá, a hazugságok illy nyilvános szövevényeit a nép előtt felolvasni?” A bakókat elüzé s nem hagyta magához érni, maga vetkezett le és leült. A pap után  
205 nem mondá az imádságot, hanem Horác versét kezdé el fenhangan mondani: „justum ac tenacem propositi virum” stb. A bakó azt mondá: hogy igen szépen és érzékenyen imádkozott — diákul, s lecsapta fejét.

Ennek ellentéte volt Hajnóczy, magas tiszta lélek. Azon  
210 vidámság s nyugalom, mellyek az crénynek s léleknagyságnak ikertársai, utolsó percig sem hagyák el. Kiterjedt tudományu férriu, több jeles könyvek szerzője, nagy publicista, mindenkor csöndes, nyugalmas életet viselt. „Ártatlanul halunk meg — mondá — az uralkodó párt szenvedélyéncz esünk áldozatul  
215 s valóban nem méltó élni az emberiségnek illy mély romlottságában.” Kivégeztetése napján még irt elnökéhez és mátkájához, mert épen jegyben járt, midőn legyilkoltaték, — de e levelck nem adattak kézhez, hanem elégettetének. A mellé adott tiszteletessel különféle philosophiai tárgyacról beszélt.  
220 Minden ismerőseit barátságosan köszönté. Midőn a négy-szögbe lépett, megismert egy katonát, kit még alispán korában maga iktatott be; kérdezé: hogy ismeri-e őt? mondá: hogy köszöntse rokonait, mondja meg nekik: hogy nem volt gonosztevő, s hogy nyugodtan halt meg. Maga vetközött le; kérte  
225 a bakót: hogy kötelességét ügyesen teljesítse, s úgy halt meg, mint élt, nyugodtan, szeliden, arca nem változott, mosolygása, mint egy üdvözülté.

Utoljára jött Martinovics, a társulat feje.

Kortársai így rajzolják őt: tudományos, ritka lelkitichetségű  
230 férfi, ki Europa csaknem minden nyelveit beszélte, József és Leopold uralkodók legmegbizottabb embere. Ez utóbbitól 3000 forint nyugdíjat huzott a császári pénztárból. Mindvégig azt állítá: hogy őt maga Leopold bizta meg, hogy Magyarország számára alkotmányt dolgozzék ki s annak elavult systemá-

233 ját újra képezze, hogy a dúsgazdag papság illő határok közé szoríttassék, a paraszt és polgár terhei a nemesség közt megosztassanak, az igazságkiszolgáltatás és politikai kormányzat javuljon s a mágnások és általában az aristocratismus korlátolva legyen. E részben hivatkozott Leopold sajátkezű leveleire s

240 fogalmazásaira, mellyeknek iratai közt kelle találtatni: miket Bécsben lefoglaltak. Társaságának célja nem más volt, mint a jövő országgyűlésre a kedélyeket és elveket egyesíteni.

Midőn ítéletét felolvassák, azt kérdé Németh Jánostól: „fog-c ön egykor illy nyugodtan meghalni?”

245 Utolsó pillanatig erősen hitte: hogy kegyelmet nyer; ismételve mondá: „lehetetlen, hogy engem Ferenc császár lefejeztessen, hiszen atyja iratai nálam vannak”. Talán ezen reménylett megkegyelmezésért volt: hogy utolsó napjaiban pietismust affectált. De midőn Zsigrait kivégeztetni látta,

250 a borzasztó látvány alatt elájult s e perc óta nem birt magával többé. Hozzá kelle kötözni a véres székhez s midőn a bakó halálos csapásra emelé föl pallosát, lecsett a kendő szemeiről s látó szemekkel fogadta a fejére lezuhanó halált.

\*

Ez ötön kívül még tizenötöt ítéltek halálra, kik közül 13-an

253 azon irgalmatlan kegyelmet kapták: hogy a sír helyett a börtönbe temettessenek el.

Élethosszú fogságot a halál helyett.

Valóban a népek kormányzói nagyon gazdagok a büntetések osztogatásában.

260 Kettő közülök lefejeztetett.

Ezek voltak a legügyesebb, a legkitünőbb fők s vétkük is ez vala. Maguk a vérbírák is elismerék: hogy ezek sokkal kevésbbé valának vétkesek, mint társaik. Általános volt a közvélemény: hogy Magyarországot csupán minden szilárd s

265 önálló lélektől akarják megfosztani, kiknek haláluk oka — egyedül lelki tehetségeik.

Fiatal gyermekek voltak, 20 és 25 év között. Neveik Szolárcsik és Őz.

270 Őz ítéletében nyilván elismerik a bírák: hogy a rendbe föl nem vétetett, a társaság jeleiről s céljairól értesítve nem volt, a catechismust is csak kivonatban olvasta s a felett az ebben foglalt elvek ellen vitakozott. Mi volt hát halálbünc?

275 Ő és társa azon engedelmet kérék ki maguknak, hogy saját védelmükre néhány eszmét tehessenek föl ügyvédük tájékozására. Ezen fogalmazásokban kifejtett átható ész nyomai bámulatra gerjeszték a bírákat; megdöbbenek, s ezen iratokat fordítá ellenük a királyi ügynök, ezek voltak a szerencsétlenek megölő betűi. Ügyvédüknek szigorú hallgatás parancsoltatott, ellenmondásai félrevettetének.

280 A vesztőhelyre indulván, Szolárcsik lelkesülten, szabadelműleg vitakozott a mellé adott obscurans pappal; s midőn ez a feszületet kezébe adá, azt mondá: hogy a messiást is azért feszíték keresztre, mert a népet és az emberiséget szerette. A pap erre megdorgálta: hogy ne hasonlitsa magát a Krisztushoz, mire Szolárcsik mosolyogva mondá: „ki tudja: tán egykor én is nemzetem megváltója lehettem volna, bár használna neki halálom. Bár fölébredne!”

(Te mondád! Fölébredénk, s szent legyen előttünk neved és halálod emléke!)

290 Őz nyugodtan lépett a halál elé. A reformatus pappal sokat elmélkedett az emberi s isteni igazságról. Megkísérté a néphez szólani; de ebben mind ő, mind társai akadályozva voltak a katonaság által. Élte 25-ik évében halt meg szűzen, mocsoktalanul. Kedvcese, egy illir leány, a vérpadig kísérté, s kiszökellő 295 véreből egy pohárral megivott: „Élj bennem és általam, égbe szállt lélek!” mondá a leány.

Környezői örültnék tarták, kinek nehéz nyavalyája ellen gyógyszerül ajánltatott ez iszonyu ital.

★

Minden kivégeztetéskor egyszersmind a kivégzettek pöreit  
300 is elégették!

Mindnyájukat úgy ismeré a világ, mint becsületes, tiszta jellemű férfiakat, kikhez a véteknek gyanúja sem férhete.

S a nemzet látta őket meghalni – nyugodtan, mind végig állhatatosan, nemes elszántsággal.

305 S a nemzet hallgatott s még csak haláluk okát sem merté kérdezni.

A nemzet hallá legjobb fiainak halálkiáltását s nem ébredett föl rá.

A kemény föld megitta kiomló vérüket s nem kapott lázt  
310 tőle, nem rázta le a hátára rakott palotákat.

Volt-e anya valaha olly érzéketlen fiai iránt, mint a régi boldog Magyarország?

Semini vétek nem mondatott ki rájuk, s mégis megölettek.

Kinek van kedve az elmúlt boldog időket menteni?

315 Áldjátok az istent: hogy el hagyta őket mulni, áldjátok az istent: hogy sírjaikat betemette. A spanyol inquisitio, a velencei sóhajhidak, a réztulok, a templariusok kiirtása, a székelygyilkolás. Ne emlegessétek a múlt időket!

★

A többi 46 fogoly ítéletei nyomtatásban adattak ki. Ez volt  
320 az egyetlen oklevél, melly az egész perből napvilágot látott.

*Vurman* bazini polgár, ki egy lakománál a papság túlságos hatalmáról s a király fiatal éveiről beszélt, 100 botra s négy évi fenyítőházi munkára ítéltetett.

Több más elfogatott minden ítélet nélkül elbocsátaték.

325 Fodor, körmendi plébános szinte elbocsátatott s ezenfelül szombathelyi kanonok lett.

Mindezek mysteriumok, miknek homályába belátni nem lehet.

330 Martinovics ítélete *legelőször* hozatott, perc első volt s először vétetett föl a hétszemélyes táblán, s ez a királyi tábla

ítéletét annyiban élesítette: hogy az általa fölállított társaság  
4 főnökének kivégeztetését végig kelljen néznie. Tehát a  
hétszemélyes tábla már előre tudta: hogy e négy embert  
vétkesnek fogja találni s halálra ítélendi, *mielőtt pöreiket látta*  
325 *volna!*

Ugyanczen tábla felségsértésnek veszi: ha valaki olyan  
iratokat készít, mik felségsértést vonnak magok után. Hisz  
nem az írásban, hanem a tettben, legyen az végrehajtott, vagy  
340 elkövetendő, van a felségsértés. Az írás csak bizonyítvány  
a tettről; bárki írhat a republicák célszerűségéről, alkotmány-  
reformról, a nélkül: hogy az által törvényes fejedelmét meg-  
sértse. Az ember lehet igen jó polgár, igen hűséges jobbjágy  
s e mellett imádhathja az Icaria eszméit. A philosophia olly  
privát passio, mellynek gyakorlatától senki sem tilthatja el  
345 az embert, s nem is szabad eltiltania, mind addig, mig az elmé-  
let terén marad.

Hisz igy legelső könyv volna a biblia, mit ki kellene az or-  
szágból küszöbölni, mert ez ugyan nem sokat hizeleg fennálló  
alkotmányainknak, s nehéz volna benne megtalálni azt az esz-  
350 mét, melly nemes és paraszt között különbséget teszen.

A Krisztus mindenkit egyenlőnek mondott. De hiszen ke-  
resztre is feszítették érte.

★

*Hajnóczy* ítéletében az találtatott nehezítő körülménynek,  
hogy érettkorú volt, Szolárcsikében az: hogy fiatal. Amannál  
355 nincs jobbulás lehetősége, mert megrögzött a bűnben, emen-  
nél nincs remény: hol a bűn olly korán mutatkozik.

Őz ítéletében nyilván kimondatik: hogy a társaságba be  
nem állott, a jeleket el nem fogadta, s mégis el lőn ítélve.  
Miért? Mert esze volt! Mert nemzete szerette őt, mert csillaga  
360 volt a nemzet egének, mellyet el kelle oltani?

*Versegi* ítéletében felhozzatik: hogy a marseillei indulót  
zenére tette. Tehát az ítélő birák nem tudták: hogy ki szer-

keszté a marseillaiset? vagy talán nem akarák tudni? Nagyon mulatságos, mit ez indulóról a nagyméltóságú urak véleményeztek, azt mondják! hogy ez igen sértő kifejezéseket foglal magában, hogy ez arra van szerkesztve, mikép lázadást gerjeszsen s a népet a király és ország ellen fegyvert ragadni zendítse. Tehát ezúttal a mi táblabíráink mint zeneműbírák is szerepeltek, mellyre rendkívüli hivatásuknak kelle lenni, ha azt sem tudták: hogy a marseillaiset nem magyar ember találta föl!

*Landerer* (a most élő nyomdatulajdonos nagybátyja) ítéletében nevezetes az: hogy a királyi tábla fölmenté a halálbüntetés alól, a hétszemélyes pedig halálra ítélte. Hallatlan eset: hogy a legfelsőbb tábla a legmagasabb büntetésig menjen, ha ugyan büntetésnek szabad e halál osztogatást nevezni.

*Szmetanovicsot*, e husz éves ifjút szinte fölmenté a királyi tábla, a hétszemélyes pedig, hol maga a nádor elnökölt, mit tennie, mint érdekelt félnek nem lett volna szabad, mert így bíró és vádló volt egy személyben, halálra ítélte; s hivatkozott nála sz. István decretuma 15-dik cikkére. És e cikk nem halált, hanem számkivetést ítél.

Szinte halálra ítéltettek, dacára enyhítő körülményeiknek, Sulyovszki, Kazinczi, Szabó, Szlavi és Uza. Vétkük volt: hogy a catechismust látták *és föl nem adták*. Hogy nem voltak árulók! Halljátok ezt! Halálra ítélik a becsületes embert azért, hogy nem tudott semmirekellő lenni! Halálra a Szlavi és Laczkovics testvéreket: hogy testvéreiket el nem árulák. Hát mióta tanították apportirozni a becsületes magyart: hogy hegyes orral szaglálja a rejtett véleményeket, kapjon fel minden elejtett szót, lopja ki a meggyőződést az emberek szívéből s fusson vele ahoz, kinek örvét nyakán viseli? Mióta merik nyiltan kimondani: hogy az árulónak fizetése jár? s mióta büntetik halálra azt, a ki hallgat? Hiába keresitek e tény igazolására a törvényt! azon vastag könyvben, mellyben



cikkely cikkelyre van halmozva, egymásnak ellensarkai, észak és dél s minden a mi e kettő között van, feltalálható; ez ítélet igazolására nincs ottan egy is.

400 Rosty Pál ítéletében azt mondja a hétszemélyes tábla: hogy minden, bárminő reformra egyesült társulat tiltva van törvényeink által. Illyen törvény Chinában sincs, Muszkaországban sincs, de még a Corpus juris-ban sincs.

Rosty Pál ítéletén túl megszűntek a halálbüntetések, kiknek 405 pöre eddig fölvetett, különbség nélkül mind halál mondatott rá. Ezentul mindenkire börtön.

Tán a legelsők voltak a legvétkesebbek?

Oh nem. Hisz ezt előre tudni nem lehetne, ez csak a vizsgálat után jöhetett napfényre.

410 Tuross, Abafi, Jancsics, Laczkovics László, Rosti János, Ujgyörgyi, Bacsányi fölmentettek.

Miért mentettek föl ezek, miért íteltetek el amazok? a status titkaiba tartozik.

Az első kivégeztetés megtörtént. Mindenki, maga a királyi 415 tábla, melly őket elítélte, azt hitte az utolsó percig, hogy az ítélet nem fog végrehajtatni.

Mondják: hogy a septemviratus biztosítá róla a királyi táblát: hogy kegyelmezési jogával enyhíteni fogja a csak ijesztésül szolgáló ítéletet.

420 Azonban adott szavát meg nem tartá, dacára annak: hogy elnöke teljes hatalmú királyi herceg volt. Az adott szó megszegése egyébiránt nem példanélküli háromszáz év óta honunk történetkönyvében.

Ekkor történt: hogy a királyi tábla annyira meghasonlott 425 a hétszemélyessel: hogy elnöke, Úrményi, személynöki hivataláról le akart köszönni, miben csak az által gátoltatott meg: hogy a király őt leköszönése előtt kitette hivatalából.

Ez idő óta a k. tábla senkire sem hozott halálos ítéletet, méltó sajnálatára az illetőknek, kik épen az ezután következőket 430 vették különösen célba; köztük Abafit és Bacsányit.

Kár volt végig nem várni, míg valamennyit elítélik, s akkor kezdeni meg a nyakaztatást.

Vagy akár a királyi táblát magát is lenyakaztatni.

Példanélküli volna tán?

\*

405 Két hó mulva ez események után a nádor, Sándor főherceg, irtózatossal halállal mult ki Bécsben. Tüzi játékot készítetett, — a lőpor meggyuladt s a rakéták úgy összetépték és égették testét, hogy belrészczi kilátszottak.

Igy élt még iszonyú kínok között 36 óráig.

440 Igy halt meg Julius 12-kén két órakor 1795-ben.

„Ha a Stryxen túl az elköltözött lelkék társalkodhatnak még egymással, szeretném a kivégzettek s bírójuk, a főherceg közt tartott beszédet hallani.” Igy szól egy azon korból fennmaradt kézirat.

\*

445 Ezek történtek ezelőtt ötvenhárom esztendővel ezen a földön: hol mi most a szabadság lobogóit hordjuk végig.

Síró nők, síró árvák jajgatása hangzék le az ablakokból, mikből most tarka szalagokat lobogtat a szél, sápadt arcok vonultak végig az utcákon, fal mellé huzódva, félve, egymást kerülve, hol most életvidám nép forr, egymást testvéreleg 480 köszöntve, ölelve.

Rideg, vadidegen had járta a téreket, gépi kopogásával döbbsentve az ébredzött, hol most szabad, önakaratú nemzet- őrség tartja föl a rendet, köztük legismertebb barátaink arcai.

485 Ártatlan honfivér omlott a piacon, siket jajkiáltás vegyült a lég közé, hol most diadaláldomás vörös bora ömlik s éljenkiáltástól reszket maga az ég — örömeiben.

Áldjátok az istent, ki a multat eltemette s megfordítá az idők folyását — s ne átkozzátok azokat, kik már sírban 490 vannak.

Legyenek hibáik fölírva — és megbocsátva.

Legyen nyugalma a hamvaknak, kiknek sírját ötvenhárom év simára taposta.

465 Legyen nyugalma a lelkeknek, kiknek nevét ötvenhárom év kitörülte az emberek szivéből.

De kik a sírban sem szüntek meg honukat szeretni, kiknek sebcit az ég üdve sem gyógyítá bc.

Most gyógyuljanak meg örökre.

470 Bocsásson meg az ég a holtaknak, mikép mi is megbocsá-  
tunk az élőknek.

Tűzzétek ki a fehér lobogót! Éljen a haza!

## IO

### MI HÍR A NAGY VILÁGBAN?

#### I

Párizsban tartózkodó magyar rokonaink, számra mintegy háromszázan, ünnepélyes tisztelgő menettel üdvözlék a respublica kormányát. Elöl két zászlót vittek, a magyar és francia nemzet lobogóit egy közös szalaggal összekötve s ezt a köz-  
5 társaságnak adták át. Szónokuk volt Hugo Károly. A kormány részéről Lamartine fogadta őket, biztosítva arról, a magyarokat: hogy a hány ember lakik Frankhonban, a magyarok ugyanannyi baráti résztvevőre számíthatnak. A francia nép roppant lelkesedéssel fogadta a magyarok ezen rokonszenvi  
10 nyilatkozatát. — Legyen áldva a nép, ki először tűzte ki a szabadság lobogóját a lerombolt börtön ablakában! legyen szivünkbe fölírva azon nemzet neve, melly a rabszolgaságot elűző villámot leragadta az égből, mellynek mennydörgését kebleink viszhangzák. Háromszáz mérföld választja el hatá-  
15 rainkat, de a szabadság érzetében rég tőszomszédok voltunk, s bár nyelveink egymással nem rokonok, de sziveink régen azok voltak.

Párizsi testvéreink e nyilatkozata történt martius 15-kén. Ezt a honszeretet magnesés vonzalma tevé e napra.

20 Berlinben a király ágyukkal lövette a népet, s midőn nagy vérontás után a felbőszült nép kiverte a negyvenezerre menő katonaságot, azt mondá a király: hogy ő kész a népnek meg-bocsátani s szivesen ki hagyja magát kiáltani német császárnak. Jó humorban lehet ez a király.

25 A dolog, mint magánlevélből értesülénk, így történt: A berlini nép reformkérdései fölött tanácskozándó, mart. 13-kán gyűlést tartott a parkban: hol a széleskedő katonaság már akkor többeket megsértett s a néppel méltatlankodott. Többek közt egy a színházból nevével hazatérő polgárt olly tetemesen megsebsített, hogy ez másnap meghalt.

30 Eddig csak a legszegényebb néposztály vett részt a mozgalmakban, de másnap már híre szárnyalt: hogy a polgárság is készül folyamodni a fejedelemhez, hogy a katonaságot a városból tiltsa ki, s a polgárság fegyverczessék föl. Ugyanezt 35 kivánták a tanulók is. Az nap este, dacára a fenyegető falragaszoknak s a felállított katonaságnak, a nép már egy barrica-dot emelt s itt-amott lövések történtek.

Mart. 15-kén (itt is ugyan e nap!) a nép a katonaságra köv-  
vekkel kezdte hajigálni; mire ez lövéssel válaszolt, s dacára 40 a polgársági védbizottmánynak, véres összeütközések történtek.

Mart. 16-kán a nép az egyetem előtt csoportozott, min-  
tegy 15 agyonlövetett tanuló temetési hírére. A rendet erő-  
szakoló katonaság itt is széleskedvén, a nép kövkekkel, emczek 45 golyókkal kezdtek értekezni s ismét polgárvér folyott.

17-kén minden forrongott. A katonaság szaporítottatott, de komoly összeütközés nem történt.

18-kán a király kikiáltá az alkotmányt, a népképviseletet, nemzetőrséget, esküdtszéket, sajtószabadságot stb.

50 Mondhatlan volt a nép öröme ezen engedély hallatára. Özönlött a királyi kastély clé ünnepi köntösben, fegyvertele-

nül, éltetve a királyt. 2 órakor megjelent az erkélyen a király, szivére tette kezét. A nép azt hitte: hogy ezzel szeretetét akarja a nép iránt tolmácsolni, pedig ez volt a jeladás arra: hogy a  
55 népre lőni kell. A sűrűn egybegyűlt nép közé ágyuzni kezdtek öröme legédesebb pillanatában. A haragjában óriássá nőtt tömeg erre dühösen rohant fegyvertelenül megtámadóira s azokat legázolva, fegyverüket elvette. Egy óra alatt az egész város tele volt barricadokkal, az utcák széltében felfordított  
60 szekerekből, hordókból, leszedett háztetőkből készítették gátakat, mellyek arra valók: hogy a rendes katonaság ne mozoghasson s a nép ezek háta mögött védhesse magát. A házak kapuit leszedték s míg egy részről ezeket támogatták fel mellvédeknek, addig ez által arról is biztosítva voltak: hogy zár-  
65 gátjaik elfoglalása esetében a házakba bemenekülhetnek. Másutt csákányokkal tépték fel a kövezetet s abból emeltek sáncokat. E sáncok mellett kétfelől a házak közt annyi rés hagyatott, mennyiről a nép ellenfeleire lövöldözhetett. Az illy réseket néhány ciszánt férfi túlnyomó támadók ellen védve  
70 tarthatja. Többnyire csak a tiszteket vették célba s rendesen találtak. Ez alatt a házak tetejéről a kéményeket és gerendákat, az ablakokból a bútorokat hajigálták le a katonaságra. A toronyokban félreverték a harangokat.

A neuchateli vadászosztály ez alatt áttért a néphez. 5 óra-  
75 kor az óvárosban kezdtek ágyuzni, a királyutcán a tanulótság küzdött a katonasággal. Hat órakor foglalta el a katonaság a legelső barricadot, s mire elfoglalta, alig 300 lépésnyire már a másik állott. Hétszer rohanta meg ezt, hétszer veretett vissza tőle, végre ágyut hoztak neki, s ezzel sem voltak képesek  
80 egy órai tusa után elfoglalni.

(A király úgy nyilatkozék: „hogy készebb magát kastélya romjai alá temettetni, mint egy hajszálat engedni.”)

Egy órai hasztalan tusa után az ostromló dandár a néphez állott, a nép harsogó örömrivalgása mellett.

85 Ekkor a király egy proclamatiót bocsáta ki, mellyben a

népnek azt igéri: hogy kész neki mindent *megbocsátani* (miután ágyuval lövette) s mindent felcjt, és kéri, hogy ne lármázzanak, mert felesége, a királyné — beteg. (Szegény!)

90 Sok helytt a háztulajdonosok elárulák azokat, kik házaikba menekültek, s azokat a katonaság rögtön legyilkolá.

Egész reggeli 9 óráig tartott a csatázás. Ez alatt azon generalt, ki a legelső lövést tetette, elfogta a nép s ekkor egy bizottmányt küldött a királyhoz azon meghagyással: hogy ha az idegen katonaságot a városból ki nem parancsolja, vagy még  
95 a népre lövet: foglyát fel fogja a nép akasztani!

E szóra a fogolylyá tett s hóhéraiktól szolgálalkúcn kínzott polgárok szabadon bocsáttattak: a ministerium megadatott, a katonaság nagy része kitakarítatott a városból, a király népe karjaiba vetette magát.

100 Most ez azt követelte: hogy a koronaörökös, ki e vérengzés oka volt, mondjon le jogairól.

Odahordta a kastély elé a csatában elesteket s előhívá a királyt: hogy lássa, hányan estek el jogaik védelmében. A sebesülteket pedig behordták a királyi palotába. Innen  
105 a koronaörökös palotája elé vitték a halottakat. A nép iszonyú tömegben levett kalappal kíséré azokat, halotti dalt énekelve, s ott felrivalga: ezek a nép joga védelmében elesett polgárok! Szerencséje a koronaörökösnek: hogy cselédi álköntösben ez alatt megszökött.

110 Az elestek száma a polgárok részéről 400, a katonaságéról 800, köztük 80 tiszt.

20-kán a nép ordaliákat tartott az árulók fölött: egy keztyűsnek, ki a nála mendéket keresett tanulókat elárulta, mindenét leszoríta az utcára s megégeté, hasonlót tett egy őrnagygyal;  
115 a Rajnavendéglős 300 tallért fizetett a sebesültek részére: hogy árulásaért le ne romboltassék fogadója.

Délután a halálra ítélt nyolc lengyelt szabadítá ki a nép, kik közül egy a német és lengyel lobogót kezeibe véve, ohajtását nyilvánítá a két nemzet egyenlő szabadsági egyesülése fölött.

120 21-kén délben a király bejárta a várost, a nemzeti lobogót  
Mieroslawszky vitte előtte, kit két hó előtt a király, mint zen-  
dülőt, halálra ítelt.

22-kén a holtakat temették. Polgár és katona egy sírban  
nyugosznak.

125 A király kikiáltotta magát az összes német birodalom csá-  
szárjának.

## II

### MI HÍR BUDÁN?

[1848. ápr. 2.]

#### I

Az ingerültség folyvást növekszik. Bennünket csálnak!  
A ministerium még mindig nincs megerősítve. A király  
12 nap alatt nem írta alá, a mit megígért. Mit tesz ez? Lehet-e  
a királyról föltenni: hogy arról gondolkodjék: mikép adott  
5 királyi szavát megtartsa-e, vagy ne? Ki merné ezt koronás  
fejedelmünkre ráfogni? Az egész ország talpon van, az egész  
nemzet fegyverben áll. Debrecen, Kecskemét, Vác, Esztergom,  
Szarvas, az egész Jász-Kunság, Szeged, Cegléd, Szentés, Győr,  
Pancsova, s majd minden nevezetesebb város és helység,  
10 a megyék nagyobb része a forradalom elveihez csatlakozott.  
A határszélek kiverték a katonai hatóságot, a főparancsnok  
asszonyruhában akart megszökni, a nők észrevették és ki-  
korbácsolták. Radeckyt kiverték Olaszországból, a magyar  
katonaság a fölkelőket segítette. Marinovics admiralt lefejezték,  
15 fejét karóra húzták; az egész világ vérben úszik, a forradalom  
egének futó csillagai, futó királyok, futó ministerek szerte-  
szét hullva mondanak iszonyú példát a szomszédoknak, s ki  
gondolná: hogy ilyenkor a király ráérjen 12 napig azon gon-  
dolkodni: hogy beváltsa-e nyíltan adott szavát vagy se?  
20 Ha a király személye szent, akkor a király adott szava is szent

legyen. A nép felnyitotta szemeit, s nem fél többé azon kísértetektől, miknek ismeretébe bele nevelték. A király számára népének szeretete maradt hátra; s a király ezt nem az által fogja megtartani: ha a nép gyűlöletére kijelöltek tanácsaira  
10 hallgat. Kiben lehet saját népén kívül biznia? Ministereiben? azok fantomok, a napvilág elveri őket. Katonáiban? Azok is megszűntek automatok, zsoldosok lenni s tudnak érezni a hazáért, s hogy tudnak érezni a szabadságért is, megmutatták magyar seregeink Olaszországban. — Szövetségeseiben?  
30 Föl akarja-e forgatni az egész Európát: hogy egy pár bukott minister életét pár perccel meghosszabbítsa s kockára tegyen mindent — semmiért? S ilyenkor a király 12 napig gondolkodik! Tizenkét napig kormány nélkül van az ország. Isten irgalma őrzi; hogy fenckestül fel nem fordul. Az országgyűlés,  
35 a municipiumok nem kormány többé, mert nem képviselik a népet; a ministerium nem kormány, mert nincs megerősítve, a nép maga kormányozza magát; ki áll itt jót a holnapi napért?  
Szavaink jól tudjuk: hogy nem jutnak el a király elé; s ez baj, mellyen segítenünk kell. Szívünk fáj: hogy a magyar  
40 korona a ködös távolság miatt fényét veszti s a király környezőihez bizalmunk nem lehet. A magyar királynak Budán kellene lakni, ez régen meg volt érezve, meg volt mondva; illy fejevett nemzet tovább nem lehetünk, mellynek királya az országon kívül él, s míg őt mézes mázos környezői azzal  
45 áztatják: hogy a nép boldog, a nép dicsérő hymnusokat énekel: addig másfelől a népet rabolják, törpítik, vagy boszontják s azt mondják: *ezt a király akarja így*, s midőn eljön az adósságok fizetésének napja, megszöknek a király oldala mellől, mint hálátlan ebek, kiknek korpája kifogyott.  
50 Ez nem tarthat így soká. A királynak fel kell ébrednie. A távolból terjedező moraj kezd fel-felzudulni. Még nem tudni: égből jön-e vagy föld alól? vihar-e, vagy földindulás? Ha égből jön, villámok fognak hullani, a sok nagy fa kidől, mi szírt ormába verte gyökerét, de a levegő megtisztul utána s



55 annál ragyogóbban fog kisütni a nap! De ha föld alól jön, akkor hol az isten, ki bennünket megment? ki tudja, hogy a megrázkódó föld nem úgy fogja ledönteni a templomokat és a hegyek koronáit, a várpalotákat, mint a polgár hajlékát, mellynek gazdája vérével festette a küszöböt?

60 Csak egy szavatokba kerülne és e vihar elkerülné hazánkat. Mondjátok ki e szót, és a nép boldog lesz. Ne higyjétek: hogy a nép egycs emberek tömege. A nép elementum, olyan, mint a tűz, mint a vihar, mint a tenger, mely ha föltámad, emberi erő nem uralkodik rajta.

65 Mellyitek érzi magát erősnek a földindulástól megrázkódó hegy alatt megállani, mellyitek akarja tenyérrel elföldni a kitörő volcán?, mellyitek akarja a fölháborodott tenger vesszővel megfenyíteni?

Hijába bíztok villámhárítóitokban, azok csak vonják magukhoz a villámot, de el nem ijesztük.

Legyetek a népnek igazságos bírái. Az isten él s az ítélet, mit ma kimondtatok, lehet, hogy holnap ti rátok fog kimondatni. Legyetek a népnek igazságos ítélő bírái.

Isten szent lelke legyen a királyljal!!!

## 2

75 28-kán éjjel Lederer főparancsnok lopva akart 31 mázsa lőport Budáról dereglyén a határszélékre leküldeni. Azonban az erélyes nemzetőrség nyomára jött a csempészetnek, s a dereglyét lefoglalá: gyönyörű volt e tizenkét fiút látni, kik nyilt erőhatalommal foglalták el az iszonyú zsákmányt s  
80 megcsküvének azt előbb magukkal együtt a levegőbe röpíteni, mint visszafoglalni engedni. E lőpor most a városi lőportárban őriztetik. A minsterjelöltek rögtön gondoskodtak róla: hogy hasonló alacsony kezeléseknak jövőben eleje vé-  
85 tessék. Mi pedig kezdjünk lassanként fogalommal birni a felől: hogy mit tesz az, ha egy hadi főparancsnok valamit katonai becsületszávára fogad?

A mult számban az ellenzéki kör néhány tagjairól irt cikk, mint *félreértésből eredett*, minden hosszas téren kivüli mentegetőzések nélkül, tisztelettel visszavonatik.

## 12

## CHARIVARI

[1848. ápr. 2.]

## 1

— Nem értem én ezt, mond egyik communista a másiknak, ha mindent egyenlően felosztunk egymás közt s te holnap a te részedet mind beiszod. Mi lesz akkor?

— Ujra osztozunk.

## 2

8 — Azt beszélük: hogy már Csongrád vármegye is elfogadta a hadi adót — felébül. S holnapután utasításba is fogja adni követeinek.

## 3

10 — K. . an is kitűzték a tanácsház kéményébe a nemzeti zászlót, melly ugyan egy kicsinyt időske lehet, minthogy ez van rá írva: Vivat Leopoldus secundus, rex Hungariae.

## 4

15 Bizonyos országban a paraszt rendes urbéri dézmán és szolgálaton kívül fizet minden telektől száz verébfeket, két itec mogyorót, egy kupa somot, husz bibictojást, hat fonás kenderet, s ezenfelül tartozik minden sátoros ünnepen háromszor, egyéb napokon kétszer imádkozni a földcsuráság életéért — robotban.

## 5

A pesti forradalomnál az olasz katonák tömegestül ordíták: Evviva l'Ungharia! a milanoi forradalomban a magyar kato-

nák 6000 olaszt gyilkoltak le. Közülök is elesett egy pár —  
20 ezer.

6

Édes öcsém, te is azt mondogod, a többi is azt mondja: *utolsó*  
csepp vérünket a szabadságért! Szeretném már azt is látni,  
a ki az *első* csepp vérét is felajánlaná!

7

Lederer úr ismét ezer puskát válogattatott ki a nemzet-  
25 őrség számára. — Kend az Alvinczy?

8

A ráckevei pap bezáratta mind azon tanulókat, kik a nemzeti  
cocardát feltűzték. Hol is van csak az a Bedlam?

9

Egy földesúr tavaly az éhínség idején pénzért nem adott  
jobbágyainak gabonát, pedig volt neki. Az idén pedig job-  
30 bágyai pénzért sem dolgoznak neki: tavaly nem adtál gabo-  
nát, most szánts magad.

10

Másik földesúr kihirdetteté jobbágyai közt: hogy neki  
ezenkívül sem dézmával, sem munkával nem tartoznak. — Mind  
szép, mind jó ez, mondá a falu szájja, de már azért csak még  
35 sem tesszük: hogy a földesurunk jószágait szántatlan hagyjuk,  
ha meg nem bántjuk vele, dolgozunk mi neki ezután is; jó  
urunk volt teljes életében.

11

A corpus juris e napokban spiritusba téve ünnepélyes me-  
nettel fog betétemni méltó helyére: a nemzeti museum régiség-  
40 tárába. A szent Mihály lovát kétszáz tabularis ügyvéd kísérendi

levett parókával. Halotti beszédet fog tartani a valahára ki-  
mult felett \*\* táblabíró, ki a corpus jurist könyv nélkül meg-  
tanulta. Már most akár elfelejtse. Bucsuztatót mondand pedig  
felelte \*\* fiscalis, ki ugyanezt tavaly – magyarrá lefordítá.

12

- 45 Egy censor nem tudott franciául s ezért minden francia  
szót kitörült, a mi elébe akadt, irgalom nélkül. Azt mondta:  
hogy őtet nem lehet az által megcsalni: hogy az ember dol-  
gokat ír, miket ő nem ért. — Egy másik pedig nem ér-  
50 tette az új szavakat, s ezért mindent a parizpápaiban kere-  
sett utána. Egyszer Döbrentei egy kéziratát bírálta. Látja e  
szót „kontár”. Quid hoc est? non intelligo. Posui ipsi „kan-  
tár”. Másutt látja e szót: „erény.” Nem érti. Teszi helyet-  
te „remény” stb.

13

- Egyszer M. . . . . yt felhivatja az országgyűlésről ő felsége  
55 a császár ad audiendum verbum. Ez dühös ellenzéki fiú volt.  
Felmegy. Megjelenik ő felségénél, a császárnál, ki is őt még  
csak nem is diáknak, hanem németül végtől végig pirongatja  
s elmond neki mindent, a mivel egy embert meg lehet ijesz-  
teni. M. . . . . y hallgat — türelmesen. A felséges császár  
60 elvégzi beszédét s várja a hatást, mit szavai a követre tőnek;  
ez pedig egész phlegmaticce azt feleli az egészre, megtörülve  
hosszú zsiros bajszát: „nix tájts!”

14

- Kaptál *Ferenc-émlékpenzt*? kérdi egyik bécsi a másikat.  
— Nem én.  
65 — Nesze, adok én egyet. S ezzel kezébe nyom neki egy —  
kétgarasost — a harminc krajcár felirattal.

Egy püspöknek a szívét holta után bebalzsamozták. Testét eltemették a k.\*i sírboltba; szívét az sz\*ibe. A teste fölé illy sírfeliratot tőnek: „itt fekszik egy szívtelen ember.” A szive 70 fölé pedig ezt: „itt fekszik egy embertelen szív.”

Miután az ország rendei minden esetre *censust* akarnak a népképvisélet alapjául felállítani, tanácsoljuk, nehogy az eddigi törvényhozásban részesültek nagy része oda kinn maradjon: hogy a *hatszilvafáról* meg ne feledkezzenek.

[1848. ápr. 2.]

Az elhatározó perc itt van. Midőn e sorokat írjuk, éjfél van, a szabadság tere tömve van néppel, mely rivallja: fegyverre! fegyverre! Fáklyavilágnál olvassák föl a ministerek a királyi kegyelmes leiratot, mely tudunkra adja: hogy a király adott szavát nem akarja beváltani. A nép rivallja: Megcsaltak bennünket, fegyverre, fegyverre! A harangokat félre akarják verni. — Most vagy soha! ezen szavakkal végzi beszédét az egyik minister. Ki kell hirdetni az országban: hogy a haza veszélyben van. Itt vannak késedelmeskedésünk 10 keserű gyümölcsei. Mindennap hinni, mindennap megcsaltni és mégis mindennap újra reményleni! A végső percre jutottunk. Ki fog a polgárvérről felelni, mely a vakhit miatt omolni talál? Egyetlen reményünket még a nádorban helyezzük. Kivüle csak az isten és a kétségbeesés velünk. — Szegény hazám, 15 szegény hazám! — —

Apr. 1. Vége az aggodalmaknak. A király mindenbe beleegyezett. A ministerium fel van állítva. Egy óra óta mindenütt béke és rend.

## NEMZETI SZINHÁZ ÉS MÁS MINDENFÉLE

## I

Ha mi is olly üresen hagynók ezt a rovatot, mint a színházat hagyja a közönség, na hiszen örülne akkor az olvasó.

Kinek jutna eszébe mai világban színházba jární?

Hát még szini referádát írni?

5 S legkiváltképen szini referádákat olvasni.

Ittott veti meg a hátát a páholyoldalnak egyegy bús hazafi, háromszinű tolla a karzaton ülök szemeit piszkálná, ha a karzaton csakugyan űlne valaki. Az orchestrumban a nóta szerint két cigánylegény hegedül s én az egész sor zártszékben magam

10 nézem a darabot egycdül.

Csak legalább a szomszédném itt volna, de az most oda haza van, cocardákat himez.

Vagy P. Mihály sógor, a természetes szakállával, de az meg Kecskemétre ment tambour-majornak.

15 Vagy a szini referensem: de azt meg kiküldte a haditanács a szénamagazinba silbaknak.

Vagy Sz-né asszonysággal coquettirozhatnék a páholyból, de az meg zászlót varrni jár.

Vagy X.Y.Z. ő nagyságaik beszélének legalább bele fennhangon a játékba páholyaikból, de ők most nem beszélnek fennhangon az ő páholyaikból, megszöktek ők együl egyig a városból, mind kinn vannak a szőlőhegyek között.

A játékrendre az isten visel gondot, mint sok más egyéb rendre. A színészek és színésznők patrouillirozni járnak, minélfogva Hamletet legközelebb Vadász úr fogja adni, Romeot Kortsek atyánkfia, s Nyargal Mária szerepében Fülöp kisaszony lesz szerencsés legközelebb föllépni. A többinek mind dolga van. L. lovon űlni tanul. Sz. exerciroz. E. választmá-

nyoz. T. bakter lett a Ferencvárosban. F. ugy beleszeretett  
30 a huszárdolmányba: hogy éjjel is benne hál. S. pedig úgy  
elrekedt a sok dictió hallgatásban, hogy talán az idén sem be-  
szélünk vele.

Na de mind ez a hazáért történik és így nagyon jól van.

A közönség csupa hazafiuságból nem jön a színházba.  
35 Nagyon jól van.

A művészet csupa hazafiuságból elreked. Nagyon jól van.

A divatlapok csupa hazafiuságból nem adnak szini referádát.  
Nagyon jól van.

A közönség aztán utoljára csupa hazafiuságból nem olvassa  
40 a divatlapokat. Nagyon jól van.

Hisz a hazáért szenvedni olly édes állapot.

Április 5-kén azonban ismét tele volt a színház. Ismét  
ünnepe volt a nemzetnek, békeünnep, a testvériség virág-  
vasárnapja.

45 Bécsből lejött német rokonaink üdvözetére a színház  
ünnepélyesen ki volt világítva, két óriási lobogó volt a szinpad  
elejére kitűzve, a háromszinű és a fehér, a pesti és bécsi forra-  
dalom lobogói, összekötve fehér és háromszinű szalagokkal.  
Énekesnőink gyöngélkedése miatt csak férfikarok mulattaták  
50 a közönséget.

A megjelenő német fiatalság küldöttei zajos éljennel fogad-  
tatának, az előadás végén egyike e fiataloknak beszédet tarta  
a közönséghez, melyet a nagy zaj miatt ugyan nem hallha-  
tánk, de láthattuk örömkönyes szemciből: hogy az szeretetre  
55 méltó beszéd volt.

Megértük tehát: hogy a német és magyar egymást nem  
gyűlölik többé. Bár eddig se gyűlöltek volna.

Nincs többé nemzetiszony. Mindenki előtt szent a haza  
szent a szabadság neve. S ki e két szent nevet kimondja, meg  
60 fogja őt érteni a kerek föld népe s imádattal tér meg saját  
hazája tűzhelyeihez s tiszteletben tartandja a másét.

Nem fogja senki a más nemzet honát, a más nemzet szavait

kigúnyolni többé s nem fogja senki saját honát, saját nemzete nyelvét szégyenelni.

2

65 Ma volt az egyetemi fiatalság lakomája a bécsiek tiszteletére.  
Láttuk e két elemet egybeforrva, magyart és németet egymás karjai közt. Láttuk a veres-fehér-zöld szalagot az arany-  
veres-fekete szalaggal egy keletre tűzve.

Hallottuk a közös érzelmeket két nemzet hangjain tolmá-  
70 csolva, tapsoltunk a száműzött keringő hangjainak, s együtt táncoltunk a „tolnai lakodalmason”.

Petőfi elmondá versét.

Preyer, hamburgi fi hatalmas verseket improvizált — a dynastiák tiszteletére.

75 Liszniai Kálmus kegyetlenül hinté a görög, zsidó s arabs s egyéb pogány mythologia bokkrétáit zöld bársony mentéje ujjából. Különösen gyönyörű egy hasonlítása. „Nem tudjuk — ugymond — hogy mellyik az a kő, mellyben a fájdalmiban kővé vált Niobe lelke lakik? Illy kő volt a bécsi nép,  
80 kiről senki sem gyanítá: hogy olly nagy lélek és olly szent fájdalom lehessen nyugodt közömbös külseje alá elásva.”

Végül német barátaink egyike elmondá: hogy ő most először van Magyarhonban, hogy ő előtte e népet úgy fcs-  
tették, mint durva, emberevő türelmetlen hadat, hogy ők  
85 tartózkodva jöttek el hozzánk, szinte merényletnek tartva e vállalatunkat. Még a gőzösön is azzal ijesztgették őket: hogy őrizkedjenek fekete-veres-sárga cocardáikat fenntartani, mert Pesten rögtön kardra hányatnak. — És festé érzékeny szavakban a fogadtatást, melly rájuk várt, midőn lábaikat  
90 legelőször magyar földre tették, ölelő karok fogadták őket mindenütt, minden balvélemény, minden előítélet hályoga lehullott szemcikről, hisz ők testvéreik között látják magukat. — — —



Én láttam e nyíltkeblű, szabad homlokú fiakat sirni e szavaknál, örömkönyűket sirni. Én érzem öleléseiket s kezük szoritását s bizton hiszem: hogy ha karokra lesz szükség, mellyek a szabadságot velünk együtt szentül megőrzeni vagy megtorolni segítsenek, e karok nem lesznek ott az utósók között, s ha szükség lesz vérre, melly a mienkkel együtt egy ügyért, egy eszméért omoljon, — ők ott leendnek, hol a vért nem szokás kimélni, kiknek örömkönye most a mienkkel összefolyt.

S ez nem a világpolgársághoz közeledés.

Sőt inkább, ha valaha, most kell: hogy mindenki saját hazáját kétszeresen imádjá, midőn azt még az idegen is tiszteli.

A nemzetgyűlöletnek vége van, de a honszeretetnek nincsen vége.

A nemzetek soha sem gyűlölték egymást. Szeszélyes hódítók kénye volt az, melly őket szüntelen egymás ellen uszítá.

Most, ha valakinek kedve van egy nemzetet elnyomni, a másik nemzet nem nyujtand neki segédkezet. A béke esküszik össze a háboru ellen. Menjenek a hadvezérek, ha veszedni akarnak egymással, egyedül; üssék, pofozzák egymást, személyesen, ha megharagusznak; a népek nem fognak utánuk menni többé. Otthon marad mindenki saját tűzhelyénél és lesz boldog és becsületes. Nem lesz szabadalma senkinek arra: hogy szeszélyei kedvéért népek vérét ontsa. A végcsapás, melly a hódítók kezében összetöri a véres kormánybotot, a népek kölcsönös szeretete leend.

Szabadság, egyenlőség, testvériség!

E három bűvös szó az, melly a pokol minden rémeit visszariasztandja sötét bűvhelyükbe kénköves fertőik közé; mind azokat, kik a láncokat, a pallost, a háborút, a vérontás eszközeit föltalálták, visszakergetendi s véres nyomaikat zöld fűvel benőveszti: hogy emléke se maradjon a helynek, hol őket a föld gyomrába benyelte.

Szabadság, egyenlőség, testvériség!

*Nostradamus jövendölése a XIX-dik század közepéről*

Az egész földön egyszerre fog kezdődni a tavasz. A Vezuvius  
180 kitör. Olaszország lángba borul.

Asszonyok fognak hadakozni, gyermekek a piacon szó-  
nokolni, holtak támadnak fel sírjaikból.

A kakas háromszor kukorít.

Új, soha nem látott nap jön fel az égre, melly soha le nem  
185 megyen, sugáraitól az egész világ új színbe öltözik.

A sárga hold a fekete égen elhalványul, elvész, a szivárvány  
lejön az emberek keblére.

A kutyák elhagyják gazdáikat s a farkasok föltámadnak  
a sasok ellen.

140 Nem fognak láncok készíttetni többé. A börtön neve meg  
lesz átkozva és elfelejtik.

Nem fog senki kardot hordani többé. A vérontás meg lesz  
átkozva és elfelejtetik.

Megszűnik a gyűlölet, a félelem, a kevélység; szeretet lesz  
145 úr a világon.

A pénz elmulik, nem lesz különbség gazdag és szegény  
közt. Munkálkodni fog mindenki és boldog leend.

Az isten maga fogja kormányozni a világot, maga tanítandja  
a népeket, s kik e dolgokat helyette végezték, elmúlnak.

150 A férfi nem fog úr lenni a nő felett. Mindkettő egyenlő  
joggal fog birni az isten előtt.

Addig pedig sok anya fogja halálkínok közt szűlni fiait és  
álmaiban véres képeket látand, és a föld megmozduland elő-  
érzetében.

155 A holdban látni fogjátok a véres foltokat s éjjel tiszta ég-  
ben mennydörgés fog hallatni.

A népeket éh- és döghalál látogatandja meg. A templomok-  
ban imádkozás közben sokan fölkacagnak s az ebek vonítani  
fognak a várak és paloták kapui előtt.

180 Éjenként magától megszólamlík a tornyokban a halál-  
csengetyű s nagy fekete pillangók repkednek a levegőben,  
miknek hátára halálfej van festve.

Ha ezek elmúlnak, az ördög leviszi családját a föld alá s  
az emberek nem fognak szarvakat viselni sem aranyból, sem  
185 ezüstből.

#### 4

A ministerium erőlyesen kezdett működéséhez.

A hol csak észrevette: hogy circumspectus cameralista  
urak a pénzt ki akarták escamotirozni az országból, azt min-  
denütt lefoglaltatta. A bankók miatt már megint kész a két-  
170 ségbeesés.

A cultusminister Örvös herculesi munkát vitt végbe.

Mind azt a szennyet, mi egy megdenevéresedett ó egyetem  
falai közt századok óta halomra gyűlt, egyetlen canalisatio  
által kitakarítá. Ez Augias akla most legalább tiszta.

175 A tanárok közül azok, kiknek tanítási óráira a tanulótság  
nem akart megjelenni, hivatalaiktól fölmentettek, helyettök  
ujabbak, fiatalok ültetetének a tanári székbe.

Akadtt professor, a ki azzal fenyegeté a ministeriumot:  
180 hogy ha neki auctoritást nem ad, ő apellál a vármegyére.

Pedig milyen republicanusok kezdtek lenni szegények  
ujabb időkbén: hogy a népszerűségre tegyenek szert, de hiába;  
az ilyen barricados időkbén hamar elbánnak az emberrel.  
Késő volt a parókát levenni. Most csak tessék magukat spiri-  
tusba tétetni.

#### 5

185 A nemzetőrség e héten kaszárnyáról kaszárnyára járt s ott  
összevissza ölelte, csókolta a generalistól kezdve a dobverőig  
az egész hadsereget. Azt mondják: hogy az öreg Lederer sírt.  
Szép, szép, — hanem azért nem adjuk vissza a puskaport.

Részünkről szeretnők már látni: hogy mikor esküszik  
190 meg a katonaság az alkotmányra? Akkor ölelkezünk még majd  
igazán.

Egyik népgyűlés a másikat éri. A nép, miután látja: hogy nem ágyuznak közé, mindenütt ott van, hol ingyen mulat-  
ságra tehet szert. Örvedetes látni, hogy napról napra több  
105 hölgy pártol a forradalomhoz. Nem hiába nevez bennünket Szécsenyi napernyős revolúciónak.

Én nem bánám: ha a hölgyek revoltálnának, unalmas  
vén peccovics férjeiket kergetnék pokolba, neveztetnének ki  
egy pár nőministert, sőt még azt sem bánám, ha a választ-  
110 mányban részt akarnának venni, hosszú táblabirói dictiók alatt milyen fölségesen mulatná az ember magát.

Az országgyűlés eloszlik. Ez nem nagy baj, ennél nagyobb szerencsétlenség is történt már Pannoniában. Azzal rágalmaz-  
zák a haza aranygombos atyjait, hogy félnek haza menni.  
105 Félnek? ugyan miért? Nem féltek akkor, mikor minden diaeta végével ujnál ujjabb terheket vittek haza a népek nyakába s félnek most, midőn a szabadság hírével térnek haza? most félnek a hazameneteltől?

Tán még jobban félnek az ismét el nem jöveteltől?  
110 Könnyen megeshetik. A jövő országgyűlésnek alkalmasint más arca lesz, mint az eddigieknek. Ezt megjövendölheti az ember, a nélkül, hogy Sybilla volna.

Debrecenben, egy hiteles úr tudósítása szerint, a katonaság  
lélötte a kormányzó tisztjét, midőn az velök a tanulókra lö-  
115 vetni akart.

Ugyanazon hiteles úr szavaiból értjük: hogy Soroksáron kikiáltották a respublicát s Horvátországban az illirpárt meg-  
tette Nugent urat — királynak.

Kellene nekünk erről tudni, ha igaz volna.

- 220 Sardinia beleavatkozott a milanoi dolgokba.  
 Ha ez francia inspiratio következtében történt, akkor isten  
 legyen irgalmas kegyelmes az europai békességnek!  
 Hogy fognak Europa minden népei egymás ellen uszulni;  
 hogy fog Europa fenekestül felfordulni!
- 225 Ugyan szerencsénk most: hogy Ázsiában vagyunk.

## 10

- Rágalmazó nyelvek azt akarják velünk elhíttetni: hogy a  
 jövő héten Promontorban még uriszéket fognak tartani.  
 Szeretnénk annak a törvényes bizonyásznak a szemeközé  
 nézni, a mely itt az együtt működésre magát felajánlaná. Rága-  
 230 lom az egész dolog; — mint szinte az is rágalom: hogy három  
 pesti selyemkereskedő csupa nemzeti szalagokon támadt  
 nyereségből házat építet, rágalom! ne higye senki; hogy  
 lehetne illy absurdumot föl is tenni a mi polgártársainkról,  
 midőn egy ujjnyi széles szalagból akkorát, mennyi az ember  
 235 karját körüléri, csak két huszasért vesztegetnek. Minő rágalmazás!

## 11

- X. lap szerkesztője megköveti a tens nemes vármegyét: hogy  
 adják vissza neki a censorát, mert ő nem akar senki fijáért  
 felelős lenni. Bizony pedig már Oroszországban is el van tö-  
 240 rülve a censura, a mennyiben tudniillik semmit sem szabad  
 nyomatni.

## 12

Az a hirc: hogy azon egy minister, ki szüntelen Bécsben  
 leend, a Bugát által indítványozott *egészségügyi felelős minister*  
 fog lenni.

## 13

- 245 A pesti polgárság szörnyen haragszik a vörös színre. Azt  
 hiszi: hogy ez mindjárt *guillotint* jelent. Az „*egyenlőségi*”

század bajnokainak ismertető jele vörös szalag levén, szombaton délután ezek közül néhánynak osztattak ki a legelső forradalmi ütlegek, szalagaik letépetvén karjaikról. Sőt anynyira ment a vörösszin elleni harag s a nemzeti szín iránti szeretet: hogy a kocsmásosoknak megizentetett: mikép a *paprika*-tartó mellé só- és majoránna-tartót is tegyenek, s ezentul minden veres szakállu ember zöldet, fehérét tartozik a szakállában hordani, különben botba fut.

#### 14

1403 Legközelebb Pest városa reklamálni fogja mind azon tisztelt uraságokat, kik jónak látták a forradalom elől Pestről megszökni. Ugy-e nagy baj uraim és dámáim: hogy ilyenkor az ember még csak külföldre sem futhat, mert ott is mindenütt revolutio van. Egyébiránt még Kamtsatkában nincsen.

1404 De ott is lehet. Hova szökjünk? Az olasz, a spanyol, a belga, a francia, a porosz, a lengyel, a bajor, a bécsi, az egész világ revoltál, még a magyar is. Schol sincs a kerek földön annyi nyugalmas tér, hová becsületes táblabíró s békénhízó polgár leülhessen — dohányozni. Hová szökjünk?

#### 15

1405 Pesten négyezer fiatal házasulandó férfi nemzeti összecskülésre egyesült — a hölgyek ellen. Három óriási könyv készítették: *egy zöld, egy ezüstös és egy sötétveres*. A sötétveresbe azon hölgyek nevei iratnak, kik a hazától megvonták a szükség napjaiban áldozataikat, kik szűkkeblűek voltak, kik nem adtak

1470 egy jó szót a hon megmentésire, kik mulatni tudtak, midőn édes anyjuk, a hon, halálos ágyában feküdt. Ezeknek nevei a veres könyvbe iratnak.

Az ezüst könyvbe jönnek azon honleányok nevei, kik szóval, tettel és érzelmmel kimutatták szerelmüket a hon, a dicsőség,

1475 a szabadság iránt, kik ékszerüket a haza oltáira rakták s

egyetlen legdicsebb ékszerül tarták meg a háromszinű szalagot. Ezeknek nevei az ezüst könyvbe iratnak.

A harmadikba írják magukat a férfiak, kik szent esküvés és örök gyalázat büntetése alatt kötelezik magukat senkivel, 280 ki a vörös könyvbe írva van, ismeretséget nem kötni, azokkal a bálban nem táncolni, a színházban rájuk nem nézni, velök semmiféle liaisonba nem bocsátkozni s őket oltárhoz nem vezetni. Ne élvezze a szerelmet, ki a hazát szeretni nem tudja, ne lehessen anya, ki honleány lenni nem tudott. Ellenben 285 üdv azoknak, kik az ezüst könyvbe irattak át, számukra fogja teremni az élet legszebb virágait, ők lesznek az ünnepélyek méltó királynéi, imádtatni fognak a haza legjobbjaival s boldogságukat az ég maga írta alá.

Szaporodnak a nevek mind a három könyvben. Hála az 290 égne: a vörösben legkevesebb, a zöldben legtöbb van.

Köröztetni fogjuk mind a hármat országszerte. Vessen számot mindenki magával, mert ez országdöntő összeesküvés lesz.

## 16

N. -K. . . i atyánkfiaiinak körülbelől ilyen dictionariumot 295 adtak a kezébe illető hatósági vezéreik, miből aztán nagyot érthet, a ki akar, de nem az igazit.

*Szabad sajtó.* Ugymint szabad lesz szüretkor minden embernek bort mérni.

*Reform.* Minden ember reformatus fog lenni, azaz: kálvinista.

300 *Egyenlőség.* Kinek mije van, azon megosztozunk.

*Szabadság.* Űthetjük már a zsidót, senki sem bánt érte.

*Nemzeti őrsereg.* Így akarják szegény embert beverbuválni a katonaságba, clvinni Muszkaországba. Köszönjük akkor az estanciát!

305 *Közteherviselés.* Nem fizetünk többet a papnak.

*Urbéri viszonyok megszüntetése.* Ezentúl a földesúr szántsza a jobbágy földét.

*Esküdtszék.* Kikergetjük a senatorokat a városból.

*Nemesség megszűnése*

1110 Hát nem lessz többé haut-volée-bál? Hát a parasztnak is be szabad jőni a casinóba? hát a leeresztett hajú leányasszonynak is le szabad ülni arra a padra, a hol a kalapos kisasszony ül? hát a varga leányának is szabad lesz már parazolt hordani? hát a kékbeli ember semmivel sem lesz alább való, mint a zöldbéli ember? Hát civis lesz már most minden ember? Hát nem lesz már a theatrumban sem első hely, sem kakasülő? Hát nem csapják meg már a parasztot többet? Hát — — Eh hisz ez égbekiáltó!

— Mellyik az én ellenségem, káplár uram? kérdi a cigány-  
1120 ujonc, kápráztván az ő szemci.  
— Mind az, a ki szemközt jön, valamennyi.  
— Csak azért tudakoltam: hogy szeretnék velők kibékülni.

— Jobbra kanyarodj!  
— Mit gondol szomszéd komám uram, nem jobb volna  
1130 balra kanyarodni?

## NÉPSZÓNOKOK ÉS NÉP

Nép. Jogot és kenyeret!

1. Népszónok. Minden bizonynyal fogtok kapni. Még  
1140 ugyan egyik sem kész, de ha jó idők járnak, száz esztendő  
alatt mind megterem.

Nép. Éljen! Éljen!

2. Népszónok. Nem az a kérdés: hogy mit kapjatok, ha-  
1150 min az: hogy mikor? Akár kenyeret, akár ütletet, de min-  
gyárt. Nincs várakozásra idő.

1160 Nép. Éljen! Éljen!



3. Népszónok. Nem jogok kellenek e népnek, hanem kenyér, mit ér az öntudat, ha az ember éhes? Mannát nekünk és sült verebeket!

Nép. Éljen! Éljen!

340 4. Népszónok. Első a jog, azután a cipő. Első a sziv, azután a gyomor, verjétek le a rab kezeiről a láncokat, s az majd tudni fogja magát fenntartani.

Nép. Éljen! Éljen!

345 5. Népszónok. Miután bebizonyítánk ti nektek: hogy minden nagyon jól megy, széledjetez haza.

Nép. Éljen! Éljen!

## 15

### A MI POLITICAI CATECHISMUSUNK

Egy hónapja annak, hogy a háromszinű lobogót kitűztük, rajta jelszavaink: szabadság, egyenlőség, testvériség!

Azóta e zászló alatt egy tábor egyesült, melly az ígéret földét, hol a szabadság, egyenlőség, testvériség téjjel mézzel  
5 folyó patakjai csorognak, keresni megindult.

De e hármás jelszó csak cél, csak távolból kéklő hegyi tájék, mellyhez csinált út nem vezet.

Közöttünk és az ígéret földje között ismeretlen ősvadon, felburjánosodott előítéletek erdeje, századok óta összevisszanőtt  
10 alkotmányos törvények bozótja, nyomtalan, iránytalan sivatag, s féltve őrizett chinai falak sáncai állanak.

Ki lesz az új Almus, ki itt bennünket vezérelni fog?

Hol lesz a csillag, melly utunkat a megváltó bölcsőjéhez vezet?

15 Egy erős akarat, egy szent lelkesülés, egy közös cél köti össze a háromszinű és három jelszavúak táborát. Közös halálunk, ha vesztenk, közös új életünk, ha győztünk.

Az öröm és fájdalom, az élet és halál, a diadal, vagy gyalázat közös.

- 90 De útunk nem az.  
 Mondjuk ki és szokjunk hozzá e gondolathoz.  
*Mi egy hónap alatt különvált clubbokra szakadtunk.*  
 Ebben semmi megdöbbenő gondolat nincsen. A clubb nem párt, a clubb még csak nem is elvrokonok egysége, hanem
- 25 egy társulat, mellyben az egymással leghasonlóbb egyéniségek találkoznak. Három, négy, vagy tán többfelé is fogunk válni. Megy mindegyikünk külön keresni az utat, keresni a legrövidebb utat és a legbiztosabbat, melly elveink édenéhez viszen.
- 30 Ti jobbra mentek, mi balra s ha ti is ugy fogtok szeretni minket, mint mi szeretünk titeket, vezetni fog mindnyájunkat az isten s kebleink jobb sugallatai.  
 Ha együtt mennénk, ennyi különböző vélemény fölemésztené egymást, minmagunkkal lenne szüntelen háborunk.
- 35 Egyikünk könyörögve akarna békítő szellemként átjutni a chinai falakon, másikunk furfangosan akarna rést keresni rajta, mellyen táborával együtt beszökhessék, a harmadik a terrorismus trombitafuvásával hinné azokat ledönthetőknek, az utolsó vassal vágná ketté a gordiusi csomót.
- 40 S mi lenne belőle? Tanácskozás lenne belőle, a mitől mentsen meg a mindenható minden tetre készülő népet.  
 Jobb leend így. Megyünk saját elveink után, nevezzük magunkat clubbnak, elfogadjuk azt, ki hozzánk csatlakozik s csatlakozunk ahoz, ki velünk egyetért, de pályánkról letérni
- 45 semmi esetben nem fogunk.  
 Mi szerettük volna: ha az eszme egy érítés lehetendé, melly egyszerre mozzanna végig az egész nemzet minden üterén de ez nem lehetett s a clubbokra szakadást nem mi kezdők meg.  
 Most azt, a mi van, észre nem vennünk lehetetlen.
- 50 Van ministerialis clubb, melly természeténél fogva sem végzéseit, sem teendőit velünk nem tudatja, melly bennünket, ha tőle megnyugtató szót kérünk, várakozásra int s ha mi észrevesszük: hogy a várakozásra nincs idő, megpirongat. E

clubbot mi tiszteljük, becsüljük, de hozzá nem csatlakozhatunk.  
53 Pírongatást hallani kissé vének, eltűrni kissé fiatalok vagyunk.

Van ellenzéki kör-clubb, nagyobb részint észaristocra-  
tákból, tekintélyekből álló. E clubbot mi tiszteljük, becsül-  
jük, de egyszerű igénytelenségünk érzetében s azon elvünk  
mellett: hogy véleményét bárkinék kihallgatjuk, s ha rossz  
60 akarat nincsen benne, ellene nem demonstrálunk, hozzá nem  
csatlakozhatunk. A mi tudományunk szívünkben és karjaink-  
ban van, tekintély előttünk csak a jó hazafi, s mi senkit sem  
tartunk eléggé kicsinynek arra, hogy ne becsüljük, senkit  
eléggé nagynek arra: hogy imádjuk.

53 Van polgári clubb, mellynek a béke és megállapodás elvei  
mellett küzdeni igen erős okai vannak, ez okot mi tiszteljük,  
becsüljük, de hozzá nem csatlakozhatunk. Nekünk az élet és a  
nyugalom nem drágább kincsünk a hazánál.

Legrégibb clubb nálunk végre a katonaság. Róla senki sem  
70 tudja: hogy van-e akaratja, vagy ki akar, ki gondolkodik he-  
lyette? annál kevésbbé azt: hogy mit akar? Jelen zavaros idők-  
ben akárhányszor van alkalmunk tapasztalni: hogy rajta látha-  
tatlan kezek, hol alulról, hol felülről, hol ellenünk, hol mellet-  
tünk egyet mozdítanak, néha közelítünk egymáshoz, másszor  
73 ijedten hátravonulunk.

Mi marad ilyenkor számunkra egyéb hátra: mint hogy mind  
azok, kik a fiatalság eszméitől áthatva, bár elvbarátjaik, de *nem*  
*kortársaik* körében magukat otthon nem érzik, fölkeressék  
azokat, kiket lelkület, vágyak, meggyőzések velök rokonab-  
80 bakká tőnek: kik szavainkat megértik, kik irántunk előszeretet-  
tel vannak, kiket a természet maga választott velünk együtt  
külön.

*Ez a fiatalság clubbja.*

Egyesülésünk nem a mai naptól veszi kezdetét, mióta fiatal  
85 szivekben fiatal vér foly, jó kedvben, rossz kedvben mindig  
föltalálta egymást a rokonérzelem, de annak kimondása:  
hogy mi ezentúl, mint hatáskörét megértő önálló testület

kivánunk lélekkel és karral működni, hol ránk szükség leend, számunkra tartatott fenn.

<sup>90</sup> Véleményeinkben senkinek sem felette, sem alatta állani nem akarunk, szeretetet ígérünk mindenkinek, ki a hazát szereti, üldözést annak, ki azt üldözi. Az ellenvéleményeket tiszteletben tartjuk, s kívánjuk: hogy a mieink is tiszteletben tartassanak. Kezet nyújtunk minden becsületes szándék kivívására  
<sup>95</sup> s elvárjuk: hogy igaz ügyeinkben nekünk is segédkezek nyujtassanak. Elsők akarunk lenni, hol a dicsőség kivívásáért vért, életet kell áldozni, utolsók ott: hol a kivívott dicsőség koszorúit osztogatják.

<sup>100</sup> Mindent a hazáért, semmit az egycsekért, ez örök jelszavunk, melly polgári catechismusunk vezérfonalát teszi.

## 16

### MI HÍR KIS-ÁZSIÁBAN?

#### I

Egy szót se tessék hinni.

Álnoksággal teljes az ilyen radicalis ujságíró fajtának még a hiszekegye is.

<sup>5</sup> Rágalom minden beszéd, melly az ő szájából kijön és az ő tolla alá kerül. Hazudik, csal, lop, gyilkol, bankót hamisít, mérget kever, összeesküszik, gyujtogat, egy szóval: ördögökkel egy idős, mihelyt ujságíró, és radical.

<sup>10</sup> Nincs ez előtt semmi szent, még az uriszék sem, nincs ennek senki iránt pietása, még hajdani professora iránt sem, kinek érzékeny tanításait maig is a hátán viseli.

Az ilyen ember: aki ujságíró s még hozzá radicál, képes volna a polgármester jelenlétében leülni, s a szolgabíró előtt feltenni a kalapját, képes volna nemes ember nevét simplex í-vel írni, képes volna kimondani, hogy Magyarország nem a

15 világ közepe, s hogy a revolútiót nem a táblabirák találták fel — s több efféle káromkodásokat.

Az ilyen embert nem lehetne eléggé keréketörni, nyársra húzni, scalpirozni és olajba főzni, hogy bűnei kivánatosképen meg legyenek büntetve.

20 De legjobb lesz: ha elnézzük: hogy miket tud jelenleg is kitalálni? s azután megítéljük, hogy az ilyen országháborító érdemi-e: hogy azon a földön járjon, mellyen dicső apáink olly vitézül — járták magukat ezelőtt negyven esztendővel. . .

## 2

Az országgyűlés eloszlott. Leültünk mint *tekintetes karok és*  
25 *rendek* s felkeltünk mint *tisztelt polgártársak*. Ki fogja az aranygombos mentéket viselni czentül? Ez az országdöntő kérdés, melly jelenleg a kebleket foglalkoztatja. Annyi paszomántos dolmány kié lesz, mivé lesz? . . . . . Komoly sejtések töltik el a honfiak szívét. A paszomántos menték és aranyrojtos csiz-  
30 mák sorsa a világszellem kezébe van letéve.

## 3

Kis-Ázsiában annyira divatba jöttek a fáklyás-zenék: hogy jelenleg egy kölcsön-fáklyás-zenét-adó-társulat látta jónak a világra-jövetelt, melly által minden részvényes tag sorshuzás  
35 utján részesülni fog e megtiszteltetés nemében. Ha a társaság például 365 tagból álland, mindennap egynek neve kihuzatik s az fáklyás-zenekiséret mellett körülbelől ilyenforma dictióval fog felköszöntetni: „Tekintetes táblabiró úr! önnek érde-  
40 mei elszámálhatlanok, nem szükség őket hosszasan felcmlítenem, de nem is célszerű, mert a fáklya drága, s pedig holnapra is kell, elég legyen ön magasztalására annyit felhoznom: hogy ön a részvényét pontosan lefizette, minél fogva van szerencsénk önnek háza elejét szurokfüsttel megdicsőíteni, éljen!” A fáklyák pedig ott helyben rögtön eloltatnak s gaz-

dálkodás tekintetéből másnapra eltétetnek s ez így megyen  
45 míg az év lejár, minden istenáldott éjjel.

4

Az erdélyi kormányzó ilyen szép atyai szavakkal nyugtatá  
meg a petícióját benyújtott népet: „hallottam, majd meglátom,  
— most pedig *takarodjanak önök haza.*” — Nem hosszú, de  
szép!

5

50 Rövidsége vetekedik vele azon vigasztaló malaszt, melyet ő  
excellenciája tekintetes Pulszky Ferenc minister polgártárs úr  
mondott a pesti népnek, midőn ez a ministeriumot a katonaság  
kivitelének meggátlására felszólítá: „várjon a nép, én sétálni  
55 megyek a Dunapartra, ha nem tetszik, szerezzen magának  
többséget s buktassa meg a ministeriumot!” A laconicus vála-  
szok valóban igen szépek. S miért is ne mehetne a minister  
úr a Dunapartra sétálni, ugyan miért? kivált olyankor, mikor  
a teendők sürgetőssége miatt odabenn olyan meleg, künn  
pedig oly jó fris idő van. Akadhatna ugyan olyan imperti-  
60 nens ember, ki e rövid szavakat helytelenségnek tartaná, de  
ezt mi nem tartjuk. Ha szegény ember mond gorombaságot,  
az perse: hogy impertinentia, de ha a tekintetes minister-  
osztálynok úr mondja, az csak tekintélyfenntartás s méltóság-  
teljes fellépés.

6

65 Mult napokban fényes délben elfogott egy tisztelt katonatiszt  
a kaszárnyában egy nemzetőrt, ki olasz proclamatiót osztatott  
a katonaságnak. Lett erre nemulass! A fiatalság clubbja beron-  
tott a kaszárnyába a közel „forradalmi csarnokból” s midőn  
Nyári alispán hatalmas stentori szavával elkiáltá: mi történik  
70 itt? igazán mondom: kipotyogott a wachthabender Officier  
kezeből minden papiros. A nemzetőr rögtön elbocsáttatott,  
most vegyes küldöttség törvényszéke itél az elfogó tiszt fölött.

Insurreccionalis jelenet. — Jön az éjjeli őrvonal. A laktanya előtt nadrágbadugott kézzel pipázik a strázsa és nem mozdul.  
 75 Kérdé a patrouillevezér: hogy mért nem kiált queraust? Van eszem, felel a táblabirósilbak rendületlen phlegmával, mikor azok odabén a meleg szobában macaóznak, ordíth atok én a meddig tetszik, még sem jönnek elő.

Az országgyűlés kívánatára a ministerium elhatározá:   
 80 hogy Martinovics és társainak hamvait fel fogják ásni a várkápolna alól, hol ötvenhárom évig porladoztak s szentelt földbe fogják őket eltemetni. Nagy ünnepély leendő.

Egy nógrádmegyei faluban kérdi a földmivelő nép a paptól: ki adta nekünk a szabadságot? A pap felelé: a császár, a ti apátok!  
 85 Elmentek azután zsidóhoz, a ki pálinkát mér, kérdik tőle ugyanazon kérdést, ez azt felelé: A nemes urak adták e jókat. Mellyik mondott már most igazat? Kérdik végre a szolgabírótól. Ez is azt felelé: hogy a kaputos urak voltak olyan jók. Na, mond erre a falu szája, ha ez így van, nem kell nekünk a  
 90 pap, hanem a zsidót megtesszük a jövő restellátió — eskütnék.

A múlt héten még Temes vármegyében tisztujítást tartottak. Már oda China sem messze van.

A hadügyministerünket pedig Radeckzy nem akarja haza ereszteni. Mészáros Károly most ezredesi hivatalt visel Radeckzy alatt. Ha én neki volnék. Radeckzyt táborostul együtt elhoznám, ugy jönnék haza, — cum gentibus.

Az orosz cár azt igéri: hogy mindnyájunknak hátul köti a sarkát ha hozzá merünk nyulni, egyszersmind alkalmat vesz magának az egész világot *pogdnyinak* nevezni. Bizony mi még nem canonisáltuk — a kantsukát.

Radeczkyt pedig úgy püfölik Olaszországban: hogy csak-ugy zúg. Útik ötöt, mint a kétfenekű dobot. Ausztria minden héten egy millió pengőt elkölt a háborúra. Ez aztán igazán  
105 készpénzen veszi a gyalázatot.

Arról is szó van: hogy Crimnia, Ukrania és a Circassia is revoltált: hogy Törökország is mozog... és hogy Csongrád vármegyében elfogadták a hadi adót! De már nem soká áll fenn a világ.

A legközelebbi népgyűlésen megengedettett a veres szalagok hordása a nemzetőröknek. Vajjon miért festik az ördögöt feketénck?

Ismét egy politicalai statusfogyot szabadítanak ki Pesten az újépületből. Murgo, oláh jogtudóst, ki az orosz propaganda ellen irt s ezért Metternichtől üldöztetett s bebörtönöztetett, hát a szegedi s munkácsi statusfogyok börtöne mikor fog megnyilni?

Népgyűléseinken jelenleg nagy sensatiót okoznak nyiregyházi polgártársunk Benczúr beszédei. Szép fiatal magyar  
120 tűz, majd hasznát vegyük, lesz mit gyujtani vele.



Mint hogy ellenségre sehol seni találunk, revolutionaris időkben pedig okvetlen kell valakin vitézségünket gyakorolnunk, legujabban azt a morast kezdik népeink felkapni: hogy a zsidót ütük. Hová is legyünk ezzel a zsidó ügyvel? Biz isten  
 125 az ember a fejét veszthetné el a sok jó szándék közt s még sem tudna rá felelni. — Egy táblabíró azt a módját találta fel az emancipációnak, hogy oda kell nekik adni Palaestinát, alakításnak benne respublicát saját királyok alatt s éljenek boldogul. Az egészben nekem leginkább az *ajándékozási* cszme tetszik.  
 130 Mi ugy ajándékozzuk a tartományokat jobbra, balra, a lengyeleknak Galiciát, az olaszoknak Lombardiát, mintha minden ezen tartományok csak amugy bitangjában gazdátlanul ögyelegnének a mezőn. Hátha vajjon valakinek eszébe jutna tót királyságot alapítani s elkérné tőlünk Liptó, Árva, Nyitra, etce-  
 135 tera graeca vármegyéket, mit mondanánk hozzá?

## 19

A zsidók egyébiránt maguk sem csekély mértékben segítik előmozdítani az ellenük megrögzött ellenszenvet tágíthatatlan separatismusuk által. Pedig a közelítés tárgyában az első lépést nekik kell megtenni, nem azért, mintha ez így volna természetes igazság, hanem azért, mert ez önérdékükben áll s a rokonszenvet kényszerítés nem idézi elő.

## 20

Liptó vármegye tehát tótul akar repraesentálni. A legközelebbi megyegyűlésen beront a főjegyző K\* úr a gyűlésterembe, egész corteshadsereget vezetve háta mögött, ott  
 145 menten földhöz csapja magát, iszonyú jajveszéklés közt megcsókolja a földet, fejét a pallóhoz veri, ruháját beporozza, haját megtépi, azután térdre áll s égnek feszített öklökkel irtóztatós dictiót tart a tótnyelv ügyében: minélfogva elhatá-

roztatik, hogy ezentul Árva vármegye az országgyűlésen  
150 tól fog képviseltetni... Itt vannak a ti gyönyörűséges  
municipalis jogaitok!

21

A német színház ma, azaz apr. 15-kén ünnepélyesen bezára-  
tott. Forst úr beadta a kulcsot. Más szóval: lekergették. Őt is  
tönkre tette a forradalom. Most tehát sem arena, sem Stadt-  
155 theater, sem arnyékszínház többé. Egy tüszzenése a forradalom-  
nak s a kártyavár, mit harminc fogadott tapsoló ordítása meg  
nem ingatott, ledül.

22

Az ujonnan felépülendő városi színház a magyar Thaliának  
fog megnyitvatni s a magyar Thalia helyén az országház épü-  
160 lend. Jobb is oda, mint az ujtérre. Hadd maradjon ott az ár-  
nyékszínház, még valaha jó lesz barricadnak.

23

A miniszerelnök megérkeztere tegnapelőtt éjjel tartatott az  
ovatio. Tehát az első független magyar ministerium csak-  
ugyan itthon van. Az ember alig hisz szemeinek. Az elfogad-  
165 tatás pompája annyival diszesebb volt, minthogy egész dél-  
után esett az eső. Az uniformisok ugyan nem kívánták az  
áldást, de annál inkább a vetések.

24

A tisztelt mészáros úrak napja is alkonyodik. Folyó hó  
30-dikától kezdve mindenki szabadon mérhet húst, a ki akar.  
170 Lesz olcsó világ.

25

Szegeden az utcák uj keresztnevekkel ékítetének fel. Van István  
tér, Battyáni tér, Kossuth, Deák, Petőfi, Ötvös, Szemere, Klau-  
zál, Szentkirályi, Vörösmarti, Teleki, Veselényi utca. — El-

175 hagytak bennünket a mi tehén, retek, kétszív, akácfa, kalap,  
csizma, aranykéz, borz, ürge, medve stb. utcáinkkal.

26

Irsárol a szolgabíró elkergette a falu jegyzőjét, hogy vas-  
villás embereket nem adott segélyül a nemességeli össze-  
ütközésre. Nézze meg az ember ezeket a kis despotákat:  
180 hogy mérgeskednek, mikor már uralkodásuknak fél lába a  
koporsóban.

17

## CHARIVARI

[1848. ápr. 23.]

I

Párizsban egy városnegyedben már nem fizetnek házbért.  
A zsellérek a cummunismus elveihez csatlakoztak, a házi urak  
ki vannak barricadirozva. A minapi népgyűlésen a pestiek is  
5 gyakorlatba akarták hozni nem-adózásirendszert. Perse, ha vok-  
solásra kerülne a dolog, a háziurak iszonyú kisebbségben marad-  
nának. Annyival is inkább, mert az okoskodás nagyon gubára  
ragadó. A házi urak az ő zselléreiknek zsarnokai, mind megannyi  
Lajos Fülöp en miniature. Egy egy orosz cár mindegyik külön.  
10 A háziuraság eszméje egy az absolutismussal, egy a zsar-  
noksággal. Mert:

1. A zsarnokot nem a nép választja, — a háziurakat sem,  
maguk teszik magukat háziurakká.
2. A zsarnokok a népet szertelen adóval szokták terhelni,  
15 a háziurak szinte.
3. A háziurak még csak nem is „isten kegyelméből” ural-  
kodók, mint ezt a királyok szokták neveik után írni.
4. A háziurak a világosságnak esküdt ellenségei, bizonyítja  
ezt Budapesten minden lépcső és folyosó.
- 20 5. A háziurak csupán megvesztegethető ministereket tar-  
tanak, kiket a köznap világn házmestereknek nevez.

6. A háziurak egyszóval együl egyig absolut monarchák, Dalailámák, orosz cárok, török sultánok, Nérók, Caligulák, és Dsingiszkánok, házmestereik pedig mind megannyi Guizot, 25 Mettermich, Paskevics, Apponyi, Radecki, törökbasák, mandarinok, hetmanok és administratorok!

Mínthogy pedig republicanus eszmék országában ejusdem farinae urak számára nincsen türelem többé, azért Párizsban a háziurak ünnepélyesen detronisáltattak.

30 Csakhogy ne ebben kezdjétek Párizst utánozni kedves magyarjaim!

## 2

A berliniek, miután kegyelmes királyuk halomra lövöldöz-  
teté rokonaikat, most meg akarják őt tenni német császárnak.  
Kedves emberek!

35 Ha ez kiszámítás volna tőlük, aranyba kellene foglaltatni a fülcikét. Természetes: hogy akárki lesz a német császár, azt a republicanusok néhány év múlva elkergetik. És így ekkor a porosz király fogna szaladni. Gyönyörű boszúállás.

## 3

Angyalian mennek a dolgok! A pesti kézművesek is fellá-  
40 zadtak, nem akarnak dolgozni zsaroló mestereiknek többé.  
Ezer meg ezer kézműves tolong az utcákon a városház felé.  
A városi tanácsot pokolba kergették, a tisztviselőket, Rotten-  
biller és Kacskovicson kívül, mind detronisálták. S ha isten  
úgy akarja, a céhládákat meg fogják égetni a szabadságtéren,  
45 mint megégették a sajtótörvényeket s felszabadítják az ipart.  
Le a philisterekkel! Le az ipararistokratákkal! le a céhmono-  
poliumokkal!

Éjjel fölséges macskazenéket kaptak, a polgármestertől  
kezdve, a tisztelt extanácsosok. Egyik szebb volt, mint a másik.  
50 Repedt serpenyők, undok kerepelők, tülkök, sípok, vasfazikak  
harmonijája mellett ezer bömbölő hang, kutyák ugatása,  
macskák nyivákolása, kacaj és ablakbetörés. Királyi multság!

Minden a legszebb rendben ment véghez. A szónók, ki a tisztelgő népet vezette, felállt a megtisztelgő laka előtt  
55 a tribunere s szónoklá, mondván: „ki az a semmirekellő, a ki Magyarország fővárosában a magyar szabadságot elnyomni segített?” Ezer ajk kiáltá a megtisztelt nevét.

A szónok folytatá:

„Mit érdemel az olyan hivatalnok, ki Magyarország fővá-  
80 rosában megőszült, magyar kenyéren dudává hizott s magyarul kenyeret kérni sem tud?”

„„Akasztófát!”” ordítá valamennyi torok.

„Ülhet-e a zöld asztalnál tovább is, ki a népnek az igazságot  
mindég hamis mértékkel szabta? Van-e helye a kenett marku-  
65 nak becsületes emberek társaságában?”

„Van a pokolban! kiált fel egy hang, — ott morzsoljon kukoricát láncon.’

„„Pokolra vele!””

„Fogadja tehát tisztelt N. uram soknemű érdemeiért e di-  
70 szes tiszteletét a népnek és akassza föl magát!”

Erre megzendültek a túlkök, vasfazikak, serpenyők és sípok. Az ajkak elkezdtek ugatni miáukolni, füttyülni és piszszegetni: hogy a holdnak is félre állt a szája égrevigyorogtában.

S azzal sicc! sicc! Egy házzal odább. . .

75 (Szerettem volna azalatt a megtiszteltek arcait studirozni oda benn.)

4

X. vármegyében — (ilyen nevű vármegye akárhány van, azért irom ide) a compossessoratus csakugyan szándékozik  
annyt leengedni nemesi kiváltságaiból: hogy ezentul a jobbágy  
80 vetéseiben ne legyen szabad vadásznia. Ha tudniillik az ország kárpótlást nyujtand az eleshetendő nyulakért. Semmi sem szebb a világon, mint a nemeslelkű önfeláldozás! Éljenek a tekintetes karok és rendek!

Báró\* úr jobbágyai behozták a communismust. Felosztották  
 85 magok közt a b. földeit; hanem meghagytak neki négy egész  
 sessiót. Abból megélhet. Ugy is mindig Bécsben lakott, ki-  
 hordta a szép magyar pénzt. Már most jöjjön szépen haza, mig  
 neki is azt nem mondják: hogy már késő. Maradjon, a hol van.

A Budapesti Híradó, melly arról lett legujabb időkben  
 90 nevezetessé, hogy a mi hazugságokat csak accaparizhatott a  
 kerek világban, arra mind megesküdütt, legközelebb egy  
 ausztriai haditiszt levelét közli a milánói dolgokról. Ez az  
 ember famos hazudik. Azt mondja: hogy Milánóban két  
 95 kartácslövessel minden barricadot ledöntött. Elősorol egy  
 határ vitézi, hősi és bajnoki műtételt, mellyet az ausztriai kato-  
 naság ott helyben elkövetett; lő, vág, harap és fenyegetölőzik,  
 s mikor eléggé feltűzelte magát, azt kérdi: hogy mikor jő  
 már az az ígért 100 ezer ember Magyarországból??? De öcsém,  
 ha itt van az alapja a bátorságnak, ha te azzal a százezer  
 100 emberrel akarod megtörni az olasz szabadságot, a kit te neked  
 Magyarország fog küldeni, akkor csak tömesd ki — a hátadat,  
 mert saját lábaidon kívül senki téged meg nem szabadít!

Mindenesetre szeretném, ha e jó tiszt úr, kinek illy szép  
 fogalmai vannak a vitézségről, haza jönc addig, mig nálunk  
 105 a botbüntetés el lesz törölve.

A pest középponti választmány letette működései fonalát  
 a ministerium kezeibe. Legalább már most szerkesztő uram  
 sem fog annyit korhelykedni a hazáért, mint eddig. Értjük?!

A dicsőségesen elmúlt fáklyás-zenék egyikénél egy budapesti  
 110 nemzetőrkapitány kirendelte a századját — fáklyát vinni.

Vajjon nem fognak bennünket majdan kukoricafosztásra és hajtóvadászatra s t. eff. is kirendelni?

Nem értjük mi egymást.

A nemzetország eszméje pogányul el van sántítva.

115 A nemzetőr nem silbak. A nemzetőrnek nem kell precenti-  
nirozni tudni, nem is szabad.

A nemzetőr nem drabant. A nemzetőr nem arravaló: hogy  
éjjel a kocsmákat vizsgálja, s a proletariusokat pórázra szedje.

120 A nemzetőr nem bakter. A nemzetőr nem azért van a világon:  
hogy a tisztelt házi urak nyugodtan fekhessenek az ő fülciken.

A nemzetőr nem diszpolgár. A nemzetőrnek nem az a  
dolga: hogy tarka ruháját és fényes fegyvercit parádézni  
hordja: mikor nagyuraknak kell gyönyörűséget szerezni.

125 A nemzetőr tisztán bajnok, semmi más. A nemzetőr kö-  
telessége vinni, löni, hadakozni, farkas-szemet nézni az ellen-  
séggel, barricadokat csinálni, s béke idején e műtételekben  
magát gyakorolni. A strázsát-állás, patrouillozás, precenti-  
rozás maradjon a tisztelt bakter uraknak, katonauraknak és  
aranymentés uraknak; ők arra valók.

## 9

130 Ő felsége az ausztriai császár azon kérdést intézi a magyar  
nemzethez: hogy volna-e kedve az ostrák birodalom adóssá-  
gait elvállalni? A kérdés naiv, a felelet reá szinte nem lesz  
homályos.

135 A magyar nemzet most is szegény, egyebe sem maradt ősi  
fegyverénél, annak is eladta már a tokját, magának csak a puszt-  
ta vasat tartotta meg; ha ezzel kezdi el adósságait fizetni, ab-  
ban aztán nem sok lesz a köszönet.

A magyar nemzet Kossuthot bálványozza, s miután Kossuth ke-  
ze az, mellynek a status-adósságok elvállalását alá kell írni, kép-  
zelhető: hogy mit ő megtagad, azt az egész nemzet tagadta meg.

140 Ha az osztrák kormány rosszul gazdálkodott, bukják meg,  
üsse dobra holmicit, mi az ő adósságairól semmit sem tudunk.

Mi csak azt tudjuk: hogy bennünket a devalvatiókkal elég-  
gké megnyirt az osztrák kórmány, s hogy most ezuttal magunkat  
145 megnyúzni nem hagyjuk.

A magyar királynak harminc év alatt 1200 millió pengő  
forintnyi adósságot csinálni semmi oka nem volt, nem is  
lehetett; ha az ausztriai császár csinálta azokat, fizesse az ausztriai  
császár.

150 Mi a magyar koronát tiszteljük, de hazánk jóllétét *nem*  
*kevésbé*, s nemzetünket örök nyomorba taszítani *senki* ked-  
veért nem fogjuk.

Mi Ausztria szolgatartománya nem voltunk, nem vagyunk,  
nem fogunk lenni. Ha ezt az illetők nem hiszik, nagy játékot  
155 kezdnek — — — —

Hadd intézzünk már most mi is egy pár szelid kérdést az  
ausztriai császár tanácsadóihoz:

Tudják-e azt az ausztriai császár tanácsadói: hogy egész  
Europa forradalmi állapotban van?

160 Tudják-e az ausztriai császár tanácsadói: hogy a franciák  
királyukat elkergették? Igen: *elkergették!* és trónját meg-  
égették a bastille-piacon?

Tudják-e az ausztriai császár tanácsadói: hogy concentrált  
hadseregeiket Lombard-Velencében egy maroknyi lelkesült  
165 nép hónapok óta paskolja: hogy hadvezéreik nem érnek egy  
irgalmas kiáltást?

Tudják-e végre az ausztriai császár tanácsadói: hogy Ma-  
gyarországon jelenleg ötszázezer ember tanul víni, löni, hada-  
kozni s a haláltól nem félni?

170 Ha éreznek önök elég erőt a hátuk mögött: hogy *illy időkben*,  
midőn isten küzd a hadseregek ellen, erőszakkal kényszerítsék a  
magyar nemzetet az osztrák birodalom mesés nagyságu adós-  
ságainak elvállalására, akkor feleljenek meg maguk azon kér-  
désre, hogy fogja-e ezt tenni a magyar nemzet?

175 Mi azt feleljük: *Nem! soha! semmit!*



A mult napokban ismét nagy rakétás ünnep volt; az ablakok jól ki voltak világítva, a görögtűz is meglehetősen sikerült, sok helyütt olajos papirosra festett képek látszottak. A nép bámulta őket.

180 A többek között legnevezetesebb volt egy tömlőc ablaka a megye házánál, ez is ki volt világítva. A benne lakó raboknak martius 15-kén kellett volna a magok évnegyedes huszonöt pálcaütését felvenni. A forradalom napjai róluk is elvonták a baromi büntetést. Utolsó garasait tették össze: hogy tömlő-  
185 cük ablakát e nagy nap emlékére illően kivilágíthassák.

## 11

A vidéken egy zsidó-árendás megfogad egy nemes legényt kocsisnak. A nemes legény teljes életében illő büszkeséggel, utálván a dolgozást, a mint hallja: hogy nincs többé robot, fut a gazdájához, kezibe nyomja az ostort s bucsuzik tőle,  
100 mondván: megjött a szabadság, icsik gazda, nem dolgozom én kendnek többet. — A zsidó megérti a dolgot s azt mondja: no János, ez ugyan nagyon jól van, még addig nem merem kendnek megmondani, de már most, ha eljött a szabadság, én is megmondom kendnek: hogy kend egy semmirekellő lusta filkó.  
195 Isten megáldja János.

## 12

A méltányosság iránti tekintetből ki kell nyilatkoztatnunk, miszerint Martinovics-féle cikkünkben említett azon Németh János királyi ügynök, kinek neve olly átkos emlékü az utódok előtt, különbözik azon Németh Jánostól, ki nyolc évvel később  
200 lett királyi ügynök, s mint ilyen, hivatása körét becsületesen betölté s mint mindenkitől tisztelve említett hazafi halt meg 1829-ben. Családja iránti tiszteletből kinyilatkoztatjuk: hogy amazzal a Németh Jánossal még rokonsági viszonyban sem volt. Legyen tőle tisztelettel megkülönböztetve.

205 Ott van la! A circumspectus választmány átveszi hétfőn a fiatalnak csufolt rendfentartó választmánytól a felügyelést s szerdán délután fenekestül felfordult a világ.

Allarmdob, fegyverreordítózás, harangszó, csatazaj mindenfelől.

210 Hadseregek vonulnak hadseregek ellen, lovasok nyargalnak, nép tolong, boltokat zárják, katonaság vonul ki szörnyű áobpergés közt, botozás, pofozás, hadakozás az utcákon.

Mi baj már megint?

Hát néhány korhely naplopó azon boldog reményben:  
215 hogy egy pár gazdag zsidót tán sikerülend kirabolni, népgyűlést hirdet, a népet felláztatja a zsidók ellen s utcu! mennék botokért és rohannak a királyutcába s egy pár zsidót ugyancsak kóstonlóba elvernek.

Késő estig alig sikerült az összes nemzetőrségnek szétverni ez aljas lázadást.

Na circumspectus uraim: önök ugyan szépen viselik magukat mingyárt bevezetésül!

Hát el kellett önöknek zsebedugott kézzel nézni: hogy önökön kívül bárki, bárminő tárgyban népgyűlést hirdessen?  
225 ott a népet világos nappal, önök dicsőséges füleinek hallatára rablásra, magány tartozásai elfeledésére, ártatlan polgártársak gyilkolására zendítse?

Nem lehetett volna e bajt mingyárt kezdetén egy tollvonással elhárítani? Hisz a falragaszok 16 óráig hirdették a népgyűlést, lehetetlen, hogy önök észre ne vették volna.

Vagy tán mind ez önök tudtával történik?

Uraim! Tudják-e önök: hogy mit tesz ez a szó: *laternisatio*?

Ez azt teszi: hogy ha önök a népnek ma megengedik: hogy a zsidókat kifossa és legyilkolja, holnap ugyanazon nép önöknek boltjait és házait fogja megrohanni és kirabolni s önöket sorba a lámpás vasakra felaggatni! . . . Ezt nevezik *laternisatio*nak.

A fiatalság ez egész lovagiatlan crawallba sem pro, sem  
contra nem elegyült. Ez is csak becsületére válik. Legokosabb,  
240 a mit ez úttal tehetett.

14

A ministerium meglehetősen meg van akadva belügyci  
rendezésével. A bukott bureaucraticus párt hajlandó az új  
kormány alatt ismét hivatalba jutni. S a ministeriumnak meg-  
esik a szive ennyi gyámoltalan, élheterlen családapán s hogy  
245 ezek kenyér nélkül ne maradjanak, betölti velök a hivatalokat,  
s ismét ott leszünk, a hol voltunk, s a ministerium pedig  
eddigi reputációját kockáztatja. A ministerium egyes tagjai a  
legnépszerűbb nevekkel bírnak Magyarországon, de ez nem  
elég. Rajta kell lenniök: hogy magának ezen firmának  
250 „MINISTERIUM” szerezzenek hasonló országos népszerű-  
séget. Azért a gyógyíthatlan sebet vassal kell kivágni, a hiva-  
tálnokokat, kikre a közvélemény anathemát mondott, bo-  
csássuk nyugalomra, helyeikre pedig alkalmazzunk értelmes,  
szabadelmű, s dolgozni szerető igaz honpolgárokat. — De  
255 —istenem — annyi *odabenn* az okos ember, hogy mi *idekinn* szin-  
te szégyenlünk tanácsot adni.

15

Ugy elkeressük ezekben a zavaros időkben: hogy kit dicsér-  
jünk meg s miért? s ime markunkba akad a Békés megyei  
alispán. Ez a tisztelt úr az orosházi érdemes lelkészt Balassa  
260 Pált, mivel ez a népet jogainak mibenlétéről felvilágosította  
s a kicsapongásoktól erélyes behatása által megőrzé, méltóz-  
tatott *rablónak* nevezni s kegyesen megfenygetni börtönbe-  
csukatással. Nézze meg az ember ezt a tekintetes török basát,  
bizony még a talpára veretne a becsületes embernek, ha a nép  
265 nevében szól. Le a kalappal uram, uralkodásod ideje lejárt.

Náladnál nagyobb zsarnokokat is láttunk mi már elsápadni. Ha ti a népnek most *jogos kívánatiban* ellenszegültök, akkor ti vagytok a lázítók, a hazaárulók, nem azok, kik a népet észélyesen felvilágosítva csillapítják.

270 Mire jó a nemzetőrség? beszélje el e következő igaz történet. Hol volt, hol nem volt? egy becses férfiúnak, ki legközelebb felcsapott az őrseregbe, volt egy kávészinü téli kaputja és szép fiatal felesége. A mint mondtam: szép fiatal felesége volt és kávészinü téli kaputja. Egyszer jön a századosi parancs:  
275 hogy az éjjel kirukkol a század strázsára. Menkö buzgó ember ez a százados, gondolá a nemzetőr, kinek fiatal felesége és kávészinü télikaputja volt, már a héten harmadszor rendel ki éjjeli strázsára. Ő azonban semmit sem szólt, mondván: a hazáért *nem alunni* szép, hanem fogta a mangalétát, attilát  
280 öltött és ment a strázsára. Éjjel pediglen hideg kezdte lenni és a nemzetőr fázott az attilában s ennél fogva megkéré szépen a patrolvezetőt: hogy menjenek az ő háza felé: hol jelenleg szép fiatal felesége és téli kaputja nyugosznak csendesen, majd ott ő bezörget az ablakon s egyik a másikat ki fogja adni az  
285 ablakon. — Vala pediglen sötét. — A nemzetőr bezörget az ablakon, a fiatal feleség megérté kívánatát s a téli kaput kivándorol, mellyet is a nemzetőr rögtön felölt. Ime azonban, midőn a laktanyára érnek, látja a nemzetőr: hogy a felöltött téli kaput sárga. Valóságos drapszinü sárga. Űzi forgatja a  
290 fejében, de sehogy sem bírja kitalálni, hogy mi módon sárgulhatott meg, mialatt ő strázsálni járt? A sógorok, a komák összedugták a fejüket, de a csudát senki magyarázni nem tudá. Maig is találgatják.

Akadnak ugyan rossz emberek, kik azt akarják hinni: hogy a  
295 százados épen olyan sárga kaputot viselt azon este, de cz nyilván rágalom és figyelemre nem méltó pletykabeszéd.

Az ellenzéki kör nevét „radical körré” változtatta. E tény magában egy perseverans forradalom; ezzel egyuttal ki van mondva: hogy minden eddigi moderatus pietást ismerő, tekintélytartó ellenzéki elv füst és pára, a táblabírátság eszméje  
 300 le van guillottinálva.

Fogjunk kezét, hiszen mi egy dolgot akarunk!

Vigyétek elől a radicalismus zászlóját, mi megyünk utánatok.

Tudjátok, mi a radicalismus zászlaja? Tabula rasa? Aláírtá-  
 305 tok? ugy egymáséi vagyunk. Az egyetértés istene van velünk.

El ne felejtsetek: hogy a radicalismus fehér papirosra ír. Nem másol, hanem új dolgokat ír, nem a régieket corrigálja, nem hivatkozik a multakra, nem *tud* semmit arról, a mi *volt*, nem *elégzik* meg azzal, a mi van, nem *remél* semmit, a mi  
 310 *lehet*; hanem *kivívja* azt, a minck *kell lenni*.

## HÖLGY SALON

[1848. ápr. 30.]

Egy titkos clubnak jutottunk nyomára.

A fölfedezés megérdemli: hogy komoly figyelmünket rá fordítsuk. . . *Nők tartanak titkos országgyűlést!*

Mig mi azt hisszük: hogy ők pipereasztalaik csecsebecséivel  
 5 kellőképp el vannak foglalva, addig ők összeesküvést forralnak, s nem sokára komoly követelésekkel lépnek elő eddigi korlátlan zsarnokaik, a férfiak ellen.

Ez összejöveleknél nekünk férfiletünkrc, jelenlennünk nem szabad, azonban az ott történeteket okkal móddal rendezen  
 10 meg szoktuk tudni, s miután mi e mozgalmak iránt teljes jóakarattal viseltetünk, reméljük, miszerint nem követünk el áru-  
 lást az általunk mindig rendkívüli tiszteletben tartott szépnem

ellen, ha több tekintetben érdekes és nagyobbbrészint ujdonszerű vitatkozásait, mennyire hatalmunkban áll, élethiven közöljük; előlegesen is kinyilatkoztatván: hogy mi a nőclubb egyesülését mindenek felett korszerűnek tartjuk, s óhajtanók bár minél terjedelmesebb hatáskört vína ki magának hazánkban.

Ez érdekes közleményeknek szentelt rovatot nőországgyűlési értesítésnek fogjuk nevezni.

Első gyűlés az elnök D—y-né lakán tartatott. Maga az elnök nő egy köztisztelőben álló hetven éves agg; — D—y-né egykor országgyűlési követ, most exconsiliarius neje; férje rendkívül ostoba ember, minden három hétben szól egy szót, s ez az egy, mit okosan tesz. Gyermeke nem volt soha, ősz haja most is gazdag ezüst fűrtökben folyik szét homlokán. Arca maga az állhatatosság, tekintetében ifju tűz, bátorság, erő.

A társulat többi nevesebb tagjai:

M—ané özvegy. Középkorú, komoly, hallgatag, keveset szól, de mit mond, az előbb szívében és fején ment keresztül; szavai mindegyikében némi keserűség íze rejlik, látszik rajta: hogy soha ki nem mondott hosszú keserv örökre elfanyarítá szívéét, *melly* hallgataggá, vigyázóvá, gondolkozóvá tette. Keblére lehajtott fővel merően szokott arra nézni, a ki beszél, s gyakran egy közbevágó tekintetével többet mond, mint egy szüntelen beszélő Demagog.

Cz. . . nő, a legkedvesebb fiatal nő, alig husz éves, arca még gyermeké, vagy angyalé lehetne, de ha szólan hallod, magasztos halavány homlokával, villámokat lövellő szemével, azt hinned: egy istennő beszél. Férje a legmiveltebb és legbecsületesebb ember a világon, s ő a legboldogabb nők egyike. Szép, gazdag, mívelt, okos és szerény. Férje maga szokta őt a clubb ajtajáig vezetni, s férje előtt titkai nincsenek. Soha szebb egyetértést, boldogabb családi kört az övénél látni nem lehet. És még is ő az, ki legerősebben ví a férfiszarnokság eszméi

ellen. Sokan hajlandók hinni: hogy erre épen költői lelkű férje biztatja leginkább, ki ellensége mindennek, a mi az embert szolgává teszi, legyen az nő vagy férfi.

- 50 Ennek egészen ellentéte B— -iné. Teljes élete egyetlen láncolata a boldogtalanságnak és szerencsétlenségnek, rokonai semmirekellők, kik őt fiatal korában crószakkal férjhez adák, olly emberhez, kinck multja gyalázatos, teste, lelke veszendő, nyomorék: maga pazarló s nejének hóhéra. Ez a nő legszelibb az egész clubban, soha sem panaszodik, férjét mindig kész menteni s szent meggyőződése: hogy mindennek így kell lenni, így van legjobban minden.

L.-Irma egy magasb család nevelőncje. Kissé pedant és fontoskodó, de okoskodásai legalaposabbak, legkevesebb benne a költőiség és érzélgés, de nézetei annál világosabbak, érthetőbbek; rögeszméje; hogy minden rossz, mi a női világot terheli, ennek ferde neveltetésében gyökerezik, s e tanát, a hol csak lehet, iparkodik felállítani.

- 60 Báró Sz . . . iné. Vakmerő gondolkozású, víg kedélyű hölgy, férjével nem él együtt. Elkergette őt magától. Szabadon társalog, de azért aljasságot senki sem szólhat felőle. Beszédei ragyognak az elméncségtől, alig szólhat, a nélkül, hogy valakit meg ne vágna. S elve az: hogy ő előtte semmi sem képtelenség.

70 Gróf N—iné. Tisztelet, becsület, de igazság is; a tisztelt hölgy többet árt, mint használ e clubb ügyének. Szerinte a szabadclvűség, nőváltás a szivarozásban s cognac ivásban van; kalandjairól sok érdekeset regélnek, de szerencsére nagyon keveset szokott ollyan helyen beszélni, hol az okos szó járja.

- 75 A szabadságot általában tetteleg félre érté.

V—r Berta. Idős hajadon. Küléletében igen gyermekes és tetszelgő, itt azonban szerénycn megvonja magát s a legérdekesebb viták közepett csak sóhajait hallani és könnyeit látni.

- 80 S—mné. Szabad legyen e tisztelt hölgyről annyit mondanunk: hogy igen jó gazdasszony, de a konyha körén túl semmi-

hez sem ért. Ha L. Irma hölgyeink eltévesztett nevelés irányáról értekezik, báró Sz—iné rendszeren ő rá szokott tekinteni.

\*

Legelső ülése volt a tisztelt clubbnak mult hó 28-kán.  
Az ülést elnöknő távollétében az alelnök Cz-nő következő szavakkal nyitotta meg:

— Polgártársnéim!

Semmit sem olly könnyű megszokni, mint a rabságot. A szolgaság igen kényelmes állapot. Ollyan mint az alvó gyermeké, kinek más ad enni, ki helyett más gondolkodik, kit ringatnak: hogy alugyék s ha fölébred, játékot adnak neki: hogy mulassa magát, vagy meséket mondanak neki: hogy ne sírjon.

Mi is e kényelemben részesülénk ez ideig.

Más gondolkozott helyettünk: lelkünket csecsemőül tarták: hogy póljaja kötelékein túl ne is kívánkozzék, elhittették velünk: hogy lelkünk csak árny, csak holdja, nem napja a főnek.

Ez nem lehet így, ki istent hisz, ezt nem hiheti.

Isten nem adhatott lelket senkinek azért, hogy virágéletet éljen. Nem érez-e a nő lelke minden fájdalmat, mit a férfié? s csak az örömeiben volna ennek nagyobb osztályrésze, mint amannak? Egyenlők volnának-e terheik s erejük különböző? Ez lázadás volna a természet ellen.

Én attól félek: hogy ki kell mondanunk: mikép irányunkban az ellenkező nem épen azon szerepet játszá, mit a zsarnokok játszottak a nép irányában.

Nem akarta: hogy saját lelkünk fölől önérzetünk legyen. Így tettek azok is.

Tudatlanul hagyták a népet: hogy csak azt higgye, mit ők mondanak neki.

Törpeségekhez szoktatók: hogy ne tudjon egyebet, mint játszani, ne halljon mást, mint érzékei szavát.



Midőn ez arany karpereceket karjaitokra rakták, midőn  
115 e gyöngyöket nyakatokra fűzék, nem tudták: hogy ez a bi-  
lincs, ez a rabiga, mellyel benneteket saját hiúságtokhoz lán-  
colnak.

A lánc lánc marad, ha aranyból van is: s ki azzal kérkedik,  
bálványt emel a rabszolgaságnak s lelketlenségével dicsekszik.

120 Dicsérték hajfűrteiteket, miért dicsérték? hogy ne legyen  
időtök a fő nemesebb részeit mívelni hajfűrteitek miatt,  
királynéiknak neveztek benneteket: hogy elfelejtsétek, mikép  
szolgálóik vagytok, istennőknek gúnyoltak, midőn az ember  
nevet ragadták meg tőletek.

125 Hogy emlíkeztek meg rólatok törvényekben? Az ő törvé-  
nyeik előtt a nőnek soha sincsen lelke, a nő örökre gyermek  
marad.

A férfi eléri a teljes kort, mellyben tetteinek ura, mellyben  
hibáiról csak istennek számol; — nő soha.

130 Van egy törvény, melly a nőt örökös gyámság alá kárhoz-  
tatja. Ez annyit tesz, mint élethosszú fogság. Bárhova megy,  
porkolábjá háta mögött kíséri. Apai, gyámi vagy férji hatalom,  
mellynek egyikéből a másikba taszítatik, s hogy soha nagy  
börtönét el ne hagyhassa, oda ültette ajtaja elébe a közvélemény  
135 a becstelenséget, hogy a szabadság pírja szégyenpírja legyen  
arcán, s ki e szent érzet után vágyik, visszarettenjen a lelketlen  
utcai tömeg nyelvétől.

Ennek így maradni nem szabad többé. Lehetetlen: hogy  
a törvények tovább is hamis ítélő bírái legyenek az egész  
140 emberi nem egyik felének.

Jöni kell kornak, melly a különbséget ember és ember  
között eltörli s bebizonyítandja: hogy isten soha sem mondta  
ezt az embernek, tanulj uralkodni a mindenségen! Hanem  
ezt:

145 „Légy szabad és más szabadságát el ne vedd!”

\*

E lelkesítő szavak után L.—Irma nevelőnő beszélt.

Polgártársnők!

Azon hiányok, mellyek bennünket gyöngé nemmé bélyegeznek, nem a férfiszarnokság, hanem legtöbbszörre százados  
150 megszokás s ferde neveltetésünk okozatai.

Ki látott valaha egy tudományos nőt; a nélkül: hogy az egyszersmind nevetséges is ne lett volna?

Az emberek egymáshoz mind hasonlóak nem lehetnek.

Férfi és nő mindig két külön nem marad. A természet külön  
155 választotta őket.

Ugyazon természet lelkeiket is különbözőkké tevő.

Külön örömeiket, külön fájdalokat adott nekik s egyetlen közös érzeményt, mellyben mindketten legmagasabb öröme egyesülnek, a szerelmet s mellynek gyönyöre és kínja mégis  
160 oly különböző. Mint egymás mellé tett drágakő és szép virág. Az ember nem tudna közülök választani.

Azonban sem férfiaink, sem nőink lelkei helyesen művelve nem voltak. Ez tette a különbséget a kettő között oly kirívóvá.

165 Nevelő-intézeteinkben mindkét nem oly dolgokat tanult, mellyeknek soha semmi hasznát nem vette.

A férfi azután később megtanult pipázni, agarászni; — a nő főzni és pletykázni s ebben állott hivatásuk köre. Ők ezt így látták apáiktól és anyáiktól.

170 Ha más nevelési rendszer fog behozatni, mindkettőnek új pálya nyílik meg, szép, ragyogó és áldástele. Nem leendő erő, mellynek számára küzdelem ne teremjen.

Gondoskodjék előbb a status nőink neveltetéséről. Alapítson nyilvános nevelő-intézeteket, azután jusson eszébe bennünket  
175 a törvényhozás korlátain beeresztetni.

\*

S— inné asszonyosság erre tapsolni kezdett: éljenc kiáltott, kifúrta az orrát és szólt.

Én nem tudom: hogy mit akarhat Cz-né asszonyom a maga haragjával? Istenem, ha azt az én szegény Nácim hallaná:

180 hogy én öneki rabszolgája vagyok, mikor, ha egyszer meg-  
mérgekedem, ki sem mer jönni a szobájából! Aztán nem félek  
én magától a vicispántól sem. Megmondtam én annak is:  
hogy én csak egy asszony vagyok, de azért az úrral mindig  
szembe merek szállni. Reszket én előttem az egész vármegye,  
185 mint a nyárfa-levél.

A mi azt illeti: hogy a leányok egész addig szeliden, jámborul  
viseljék magukat, míg férhez nem mennek; ezt ők csak a ma-  
guk jóvoltáért teszik, mert ha leánykorukban nem mutatnák:  
hogy ők engedelmesek, otthonülők, nagyra-nem-vágyók,  
190 kegyesek, templomlátogatók, senki sem venné őket férhez.  
S bizony pedig valljuk meg: hogy a férhezmenéstől egyikünk  
sem irtózott olyan igen nagyon.

Hanem a mit a karperecekről és nyakláncokról mondott  
kedves öcsém asszony, abban tökéletesen igaza van. Minek  
195 az a csecsebecse? Főzőkanál, kötőtű és gyűszű, a mi legjobban  
illik a jó asszony kezébe, az én kezemen részemről soha sem  
volt semmi hiábavaló cifraság, még csak keztyű sem. Csupán  
két sor igaz gyöngyöm van, az is öreg anyámról maradt  
rám, s azt sem tettem fel egyébkor, mint mikor menyasszony  
200 voltam, meg mikor Nácit kinevezte a főispán táblabírónak.

★

Még beszélt sokáig a tisztelt asszonyság, de nagyon el kezd-  
tek nevetni, miközben az ördögös Sz...iné azt a meg-  
jegyzést tette: hogy V...r Berta negyvenöt évvel aligha  
bánná: ha a törvény még azokat a nőket is kiskorúakká  
205 tudná tenni, a kik ugyancsak a szó minden értelmében nagy-  
korúak.

## CHARIVARI

[1848. ápr. 30.]

## I

A ministeriumhoz ez ideig 1642 folyamodvány nyújtatott bc. Mind hivatalt kérnek, de egyik sem mondja meg, hogy mifélett? Magyar ember természetesen universal genie szokott lenni, kivált ha még táblabíró-fajta. Kilenc iskola padjába  
 5 belefaragja a nevét s mikor a tizedikből kimenekül, ott van, hogy mindent tud a világon, a mire szüksége nincsen. Illyenkor aztán csak az a kérdés: hogy cserzővarga legyen-e, vagy minister? Mindkét pályára egyenlő előkészületei vannak. Mikor magyar nemes ember a fiát iskolába küldi, ezt mondja  
 10 neki: tanulj fiam, te belőled még palatinus is lehet. S az aztán szörnyű baj, mikor egynéhány százezer ember egyebet sem tanul, mint minék csak palatinus korában vehetné hasznát. Denique a ministeriumnak szabad tetszésére van bízva 1642 úri emberből maireket, tanárokat, pénzügyi titkárokat, mérnököket,  
 15 bureauchefsket, statustitkárokat s főispánokat stb. csinálhatni.

Igy van az, mikor az ember csak gyanítja, hogy tud hegedülni, de még nem próbálta.

Esküszöm mindenre a mi zöld: hogy nem szeretnék miniszterink helyében lenni.  
 20

## 2

Egyébiránt mire valók minékünk ezek az *udvari agensek*? Volt nekünk ezekre valaha szükségünk, van-e most?

Elkésett ügyeket sollicitálni, excellentiás előszobák parket-jeit koptatni, még talán vidékre szakácsnékat elszerezni is  
 25 jók lehetnek valaha, de a mostani körülmények között úgy vagyunk velök, mint a csappantyus puskák a kohával.

Adjunk nekik nyugdíjat.

De azt is minek? Nem tudjuk hova tenni a pénzünket, olyan sok? Jutalmazni akarunk valakit azért: hogy ötven évig  
30 ártott? A status nem árva intézete, nem életbiztosító egylet. Ha a status gondot akar viselni a szegényekre, állítson nyilvános ápoló intézeteket rokkantak számára.

Egyébiránt még ott is jobb szeretném, ha elsőbbségük volna a haza szolgálatában elaggottaknak, mint kik Metternich  
35 szolgálatában elpotrohosultak.

Adjunk kenyeret a földműves osztálynak, volt municipalis tisztviselőinknek, gazdatiszteinknek, ügyvédeinknek, nyissunk tért előttük: hogy magukat bővebben kiképezhessék. Metternich  
40 creaturái pedig menjenek nagymesterük után, keressenek egy új eldorádót, egy olyan boldog hajdani csákiékszalmája Magyarországot s áldják az istent: hogy eddig túrve voltak

### 3

A censorok is apránként becsúsznak a tanulmányi bizottságba.

Nem zúgolódom, világért sem zúgolódom, hiszen énnekem emberséges ember volt a censorom, de ha már egyszer a hóhé-  
45 roknak nem szabad a városon belül lakniok, szeretném tudni: hogy miért szabad a censoroknak?

### 4

Az erdélyhoni oláhoknál ilyen jó színben állanak mozgalmaink:

„A szerecsen császár háborút izent a magyar királynak.  
50 Ennek oka az: hogy miután Szerecsenországban minden férfinak tíz feleséget kell tartani, hát a szerecsen császár most a szomszédból hordatja össze az asszonyokat. E végett mind Magyarországon, — melly Szerecsenországhoz legközelebb esik, — mind Erdélyben össze fogják szedni a nők közül a barnákat  
55 s odaadják a szerecseneknek.

De már ezt nem engedjük!”

A minap oda megy egy német a ministerhez, mint sok más egyéb német.

— Karsamadiner! — Jó napot, polgártárs.

60 — Ah, excellenz, nem ismer engem? — Nincs szerencsém polgártárs.

— Én vagyok az a friseur, a ki ő excellentiájához a premier-ministerhez jártam tavaly országgyűlés előtt.

65 — Ah! nagyon szép, miben szolgálhatok önnek polgártárs?

— Nagyon furcsak körülmény hajtott ide excellentiádhoz, magam sem tudom: hogy kezdjem? de nem volt máshoz bizodalمام. Eddig az volt a cimere egy felére írva, hogy friseur, a másik felére pedig az, hogy: coiffeur, jobb lett  
70 volna ugyan azt írni helyette hogy: perruquier, mert ez szebb is, nobelabb is, és legalább magyarul van, hanem már most meg akarom változtatni a feliratomat a ministerium tiszteletére s e végett bátorkodtam folyamodni, vajjon méltóztatik-e belegyezni: hogy így írjam: „fodrász”? vagy pedig így hogy:  
75 „hajfodrász”? Én a minister ő excellentiája válaszában tökéletesen meg fogok nyugodni.

Képzeljük már most ehhez a kérdéshez Klauzálknak elpusztulhatlan türelmű szelid képét, mellyel ő a folyamodónak egész türelmesen felelé: legjobb lesz, írja ön így: „hajfodrász!”  
80

Milyen huszonötöt csapatott volna erre egy torontálvármegyei szolgabíró!

## 6

Pozsonyból gyönyörűséges híreket hallani. A városi tanács a polgárság kértére megparancsolta a zsidóknak placatumok  
85 által: hogy 24 óra alatt eltakarodjanak Mesopotamiába.

Ez, ugy hisszük, egy olly város tanácsától, melly magát Magyarország fővárosának nevezi, nem mindennapi prudentia.

A zsidók engedelmskedtek az ucasnak a s városból huszon-  
négy perc alatt kitakarodtak.

90 Ez eddig meglehető, hanem a mi ezután jó, az a gyönyörű.  
Ekkor a bennmaradt lakosság rajta ütött a zsidók védtelenül  
hagyott lakásaira, szobáikból mindent lehányt az utcára, a dun-  
nákat felhasogatta, egész utcahosszat pehelytengerben lehetett  
jární, irataikat összetépte, kelméiket közragadományra bocsátá,  
05 még a kályhákat is lehordta az utcára s a mi összetörhető volt,  
azon nem hagyott ép foltot.

Látni leheté igen tisztességes polgárokat, kik egy egy köteg  
selyem kelmével hónuk alatt egész nyugodt önmegeelégedés-  
sel ballagtak haza felé a kivivott csata után; — *hiszen zsidóé*  
100 *volt.*

A belvárost kifosztva rohantak a várhegyre s lőn préda és  
pusztítás, minőt csak török és tatár tehet ellenséges tartomány-  
ban.

Perse: hogy a dulakodó tömeg nem állt meg ott: hogy a zsi-  
dókat kirabolja: hanem rákerült azután a sor a keresztyénekre  
105 is. Pedig már ezt a nemes tanács nem engedte meg.

A hol bornak vagy pálinkának érzék szagát, oda betörték,  
a hordók fenekeit bevették, a bort, pálinkát kiereszték az  
utcára, aztán neki hasáltak, ugy itták; s mikor nem fért beléjük  
110 több, belchentergőztek és úsztak benne.

Egy helyütt kétezzer akó spiritust szabadítának így fel;  
tizével, huszával feküdt benne az ember és tót vegyesen.  
Ugy néztek ki, mint a legszeretreméltóbb malacok.

Egész nap, egész éjjel tartott a jubilaum.

115 S mit szólt mind ezekre a nemes városi tanács?

Hallgatott és várt addig, míg a lakosság nem talált mit  
összetörni többé s akkor megtiltotta a rablást. *Már most*  
*elég legyen a fosztogatás!* Ez a leggyönyörűbb.

A katonaság kivonult rendet csinálni s felszólítá közremun-  
kálásra a polgárságot is, ez azonban nem csak hogy nem  
120 ment ki, sőt a rendező katonaságra rá is lőttek, mint hírlík,

maguk a polgárok, de megbüntette őket érte az isten, mert éppen polgárt találtak agyonlőni a nagy zavarban s végre is a katonaság egy pár polgári fület és orrot lekaszabolva, ott hagyta őket és hazament.

Uraim, nemes Pozsony városa tanácsa! önök gonosz fába vágták a fejszét.

Tartok tőle: hogy önök nagyszerű privilegiumaikat el találják veszteni.

130 Mit gondolnak? nem volna tréfa: ha fő Pozsony városa mezőváros lenne, polgárai levették az aranygombos mentét, s nemes tanácsa a szolgabíró parancsaitól függne?

#### 7

*Marokra fogható bizonyítéka annak: hogy Magyarország nem az ausztriai birodalom egy része:*

135 *A pragmatica sanctio szerint még az is megeshetik: hogy Magyarországnak egészen más legyen a tetteges kormányzója, mint Ausztriának.*

Például.

Ha a magyar királynak kiskorú trónörököse marad, ki lesz  
140 e helyett a tetteges kormányzó *Ausztriában?*

*A legközelebbi királyi herceg, Ferenc Lajos!*

*Hát Magyarországnak?*

*A nádor.*

145 Ez volt a legsujtóbb capacitatio, mellyel Deák Ferenc bemutatta ellenfeleinek: hogy az osztrák birodalom adósságaihoz Magyarországnak semmi köze.

#### 8

A minap egy polgártársnőnek panasa volt egy tisztelt polgártársra, ki éjjel feltörte a szobája ajtaját. A tisztelt polgártársnő elmegy a városházára panaszt tenni s viszi magával  
150 a vádlottat is. Ott azt mondják neki: hogy beszéljen németül, mert a vádlott nem tud magyarul. A vádló polgártársnő pedig éppen csak magyarul tudott és németül nem. Ezt nevezem aztán megakadásnak. De az ember nem azért születik Pest



- városa polgárának: hogy hasonló bonyolódott jogi kérdésekben  
135 eligazodni ne tudjon: miután a vádló németül, a vádlott pedig  
magyarul nem tudott, az határozottat az ügyre: hogy az ilyen  
kétséges esetek sehogy sem tartoznak a városi csendőrség hatás-  
körébe, hanem ezzel tessék valami újságíróhoz sétálni, majd az  
kipoétázza.
- 160 Már ez aztán sem magyarul, sem németül nincsen, hanem  
annál erősebben van — törökül.

## 9

- Pestvárosa diszruhás polgárai is kezdenek már hazaszállin-  
közni a kőbányai szőlőkől, hol ez ideig Orbán tiszteletére  
kinn tartózkodának, arra felügyelendők: hogy a szőlők az  
165 álladalom nyilvános kárára el ne fagyjanak. Üdv és lebehozh  
a tisztelt hazafiaknak, kik a hon zavarosabb napjaiban sem feled-  
keznek meg a kőbányai szőlőkről. Illumináljuk ki nekik a várost  
és adjunk nekik fáklyás zenét.

## 10

- Komáromban is van már nemzetőrség, inellyel azonban  
170 az aranygombos diszpolgárság sehogy sem akar egyesülni.
- A minap: hogy az alkirály azon ment, számos táblabíró  
és senatorból font koszoru lepte meg őt üdvözetével a gőzös  
tetőn. És tanítá őket a főherceg következő épületes hasonlatra:  
175 „biztosítom önöket arról: hogy a kivivott magar alkotmány  
erősebb leend, mind az önök hídjá!” Jójcákát. Már az mindig  
tányéraitokon fog lenni édes szülötte földem nádpálcás urai?
- Innen is elloptak e napokban 380 katonát. Éjnek idején  
a vár kis kapuján szedte fel őket Johan gőzös. Néhány lelkesebb  
honfi sürgeté a város bírót e csempészés meggátlására, mire ez  
180 azt felelte: hogy ő semmit sem tehet, mert a vár *curia*.
- Megjegyzendő: hogy a szállító tiszték odanyilatkoztak,  
misperint utasításaik nyomán, ha az illető helyhatóság ellenzeni  
találja, a szállítást eszközteni nem fogják.

A helybeli nemzetőrsereget Ladányi Dániel nyugdíjas had-  
165 nagy oktatja a hadi gyakorlatokban; a hadügyministerium  
a férfiúnak erős hasznát vehetné, — ha volna hadügyminis-  
terium.

## 11

Kéretnek mindazon ívtartó urak, kik Havi társasága felsc-  
gélésére segélyt gyűjteni ígérkeztek, hogy azt tegyék minél  
100 clébb. E szegény hazánkiai Párizsban ülnek eladósodva.  
A művészetnek mostan kelete nincs, élni pedig a művész is  
kénytelen. Mentsük meg a magyar név renommejét!

A mult országgyűlés aranygombos urai ez utazó hazánkiai  
számára 30, az az harminc forintot tudtak összeszedni. Esik egy-  
105 egy mágnásra hat krajcár.

Bizony pedig édes aranygombos hazámiai, e néhány sze-  
gény énekes többet tett a magyar nemzetiség megismerteté-  
sére külföldön, mint ti összevéve mindnyájan, kik tömérdek  
vagyontokat a külföldön eltudtátok vesztegetni, de a magyar  
200 névre becsületet hozni schol.

Vigasztal annak tudása, hogy ezentul nem igen lesz mit  
elköltenetek odakinn.

## 12

Bizonyos forradalom alkalmával bizonyos város polgárai  
titokban és alázatosan folyamodtak a katonasághoz: hogy ha  
205 nekik segélyül leendnek, ők a lázadókat elnyomni készek  
volnának. A katonaság azonban, maga is tele becsületes hazafi  
érzelemmel, e pimaszokat lábbal rugdalta ki maga elől.

## 13

Azokra nézve, kik tán még ez ideig nem tudták volna  
a színek politicalai jelentéseit, ideírjuk, hogy mint lehet meg-  
210 ismerni a madarat tolláról?

Jelenleg a nemzeti cocarda a reformerek színe, a békés átala-  
kulás embereié, mentül nagyobb e toll, vagy cocarda, annál  
nagyobb az ő istenbeni bizodalomuk és megelégedettségek.

A magyar nemzeti színeknek azonban így kell következ-  
215 niök:

Felül a vörös (nem rózsaszín, hanem vérvörös) közepett  
a fehér, alól a zöld.

Zöld, fehér, vörös — a mexicói szín.

Zöld, vörös, fehér — az orosz.

220 Fehér, zöld, vörös pedig az olasz.

Fehér tollat viselnek a cosmopoliták. Ez azt teszi: hogy ott  
a haza, a hol jól van dolgunk.

Vörös tollat az ultraradicalok, barricadpártiak, democraták,  
egy szóval: a malcontentok. Ezek mind igen kurucgyerekek,  
illuminatióknál ablakaik sötétben maradnak, fáklyás-zenékre  
225 nem járnak, senkinek nem éljeneznek, mindenkit polgártárs-  
nak neveznek, hivatalt nem vállalnak, és kalapot nem emelnek.

Fekete tollat viselnek végre, kik egyáltalában nem akarják  
hogy kétszáz lépésnyiről le lehessen olvasni a fejük tetejéről  
230 a véleményüket. Ezek a legveszedelmesebb emberek.

#### 14

Lapunk jelen számának homlokán már Petőfi neve is társ  
a szerkesztésben.

Alkalmat veszünk magunknak ezuttal viszonyainkat, mellyek  
ezentúl köztünk létezni fognak, meghatározni.

235 Lapunk tulajdonjoga ezentúl a kiadóké leend.

A kiadó-hivatal van szabadsajtó-utcában 583 szám alatt.

A szerkesztő-hivatal szabadsajtó-utca 581 szám alatt.

A levelezések ezentúl is Jókai Mórhoz intézendők.

Lapunk minden számában leend Petőfitől költemény, ki  
240 ezentúl kizárólag csak az Életképekbe fog dolgozni. A lap  
címe marad az eddigi.

#### 15

Felszólítjuk egyszersmind tisztelt vidéki levelezőinket: hogy  
a mennyire lehet mentül többször és minél rövidebben írja-  
nak. Dicsérni ne igen dicsérjenek minden embert, hanem annál  
245 inkább róják meg, a ki úgy érdemli; ha *tetszik irhatnak dlsnevek,*

vagy épen semmi nevek alatt. Csak igaz legyen, a mit irnak, megpaprikázhatják kedvük szerint. A szerkesztőség neveiket el nem árulandja. Irjanak bátran, szabadon, mi kiadjuk és helyt állunk érte. Korbácsolják fel az apróbb kényuracskákat, kikkel 250 a törvények sem boldogultak, s kikiról, féltében, a nép beszélni nem mert; a sajtó arra való: hogy bitor hatalmukat megtörje s mi nem félünk haragjok súlyát magunkra idézni. Éles satyrát a megkövesült társadalmi előítéletek ellen, mi a fegyvert önök kezébe adjuk. Nem kell félni, vágjanak vele mélyen, 251 jó mélyen, gyökerestül ki kell irtani a megrögzött gonoszt s azt csak a gúny és nevetség gyógyíthatja ki leghatályosabban. Ha levelezéseink megtalálnának gyűlni, számukra a lap belsejét is készek vagyunk megnyitni.

16

B.-falván sehogy sem hagyta magát a föld népe rábeszél- 260 tetni: hogy a nemzetországba álljon, szörnyen félt attól: hogy háborúba viszik; végre jön a földesúr és azt mondja: de hát ha én leszek a kapitánytok? — Már ugy csak beállunk, felelé a paraszt, mert akkor tudjuk, hogy nem visz bennünket oda: a hol baj van.

17

265 Akadnak emberck, kik megfoghatatlan jó akaratból azon hírt terjesztik: hogy Jókai Mór a jelen ministerium alatt hivalt készül viselni.

Én ugyan díszes állásnak tartom a jelen ministerium alatt szolgálhatni a hazának, s egyáltalában nem azért tiltakozom 270 e ráfogás ellen, mintha benne valami megbecstelenítőt talál- nék, sőt inkább teljes tisztelettel vagyok mind azon ifju polgártársaim iránt, kik maguknak e pályán szándékoznak jövődöt alapítani.

Hanem e ráfogásban az a malitia van: hogy ezzel egyuttal

275 azt is rám fogják, hogy a szerkesztést abba hagyom, mert kétfelé magamat csakugyan nem szakíthatom.

Már pedig nemcsak hogy abba nem hagyom a szerkesztést, sőt jövő félévben háromszor fogom egy héten kiadni lapomat. S ezért vagyok kénytelen kinyilatkoztatni, hogy:

280 *Én hivatalt nem kértem soha, helyzetemmel meg vagyok elégedve, s nagyobbra soha sem vágytam, mint minek megbirtam felelni.*

Szolgálni ezentul is csak a népnek, közönségünknek fogok.  
*Jókai Mór*

## 20

### FUTÓ HÍREK

#### I

Lovasi Betti, elébb a brünni, most a lipcsei színháznál első énekesnő május 2-kán a nemzeti színházban, mint Abigail fog fellépni Nabuccoban. Ajánljuk őt a közönség figyelmébe

#### 2

5 **KOSSUTH BETEG!** Imádkozzatok hazámfiái, kérjétek a magyarok istenét, hogy ébren legyen. Kossuth beteg . . . . .

#### 3

A jövődő országgyűlés, ha reményeink nem csalnak, két hónap alatt összeül.

#### 4

Győrben a catholicus papság fanaticus álhírek terjesztésével iparkodik a népet ellenforradalomra bujtogatni.

#### 5

10 A katonaságnál a botbüntetés el van törölve, sem káplárok, sem őrmesterek nem hordanak pálcákat többé.

Hír szerint Kőszegen 18 hébert gyilkolt le a böszült népsalak.

Hont megyében pedig egy lázító szolgabíró az alispán statalliter felakasztatott. Borzasztó dolgok, ha igazak.

15 Kossuth már tett intézkedést: hogy magyar köriratú pénzek veressenek, s sem arany, sem ezüst pénz az országból ki ne menlen. Két év alatt Magyarország dúsgazdag lesz, Bécs pedig tönkre jut.

20 Lombardiában a jövő héten lesz az eldöntő csata, mely után az ausztriai hadseregek akár győztek, akár vesztek, visszavonulandnak. Nem értjük a politicájukat.

25 Velencében a hadsereg capitulatioja után 16 legénnyel egy major ott maradt a lőporos toronyban s mind e mai napig ott van. Azon esetre, ha megtámadtatnak, vagy ételt nem kapnak, magukkal együtt a városnegyed levégőbe készek röpiteni.

Azt is hírlik: hogy bizonyos exkúnkapitány kivégezte magát a világból.

30 Kassán egy pár tejeles úr a nemzeti cocárdát ebei nyakravalójára tűzte fel. Egyuttal cserébe meg az örvöt a saját nyakára köthette volna.

A katonatisztek felsőbb rendeletnél fogva ezentúl bajszot viselhetnek.

Pozsonyban a nagy zsidóírtási diadal ünnepére husvét másod-  
 35 napján az egész város kivilágíttatott.

Ugyan ott az ostrom alatt a keresztyének feszületet tartoztak  
 kitenni ablakaikba: hogy arról vegye észre az ostromló közön-  
 ség, miszerint azon ablakot nem kell beverni.

Ajánljuk közönségünknek figyelmébe e következőn ujon-  
 40 nan keletkezett lapokat.

„*Martius* 15-dike. Radicallap. Modora valódi francia, meg-  
 jelen minden nap este. Szerkeszti Pálfi Albert, a magyar  
 Flocon.”

„*Munkások lapja*. Közrendűek számára népszerű hetilap.  
 45 Szerkeszti Táncsics Mihály.”

„*Reform*. Megjelenik hetenként kétszer. Szerkesztik Zerffi és  
 Nádaskai. Ezek mind a legszabadelműbb lapok.”

Megjelentek:

„*A magyar forradalom napjai*. Irta Nyári Albert. I. füzet  
 50 Vasvári Pál arcképével. Kiadja Magyar Mihály.”

„*Észrevételek a női hivatás képezésének fontosságáról hazánk-  
 ban*. Irta Seltenreich Károly.”

„*Kalauz*, írta Már Antal ügyvéd.”

„*Pesti forradalom*, írta Birányi Ákos.”

55 „*Nemzeti Encyclopaedia*, szerkeszti Vállas Antal. VI. füzet.”

— Nagy-Kikindán a nép a tanácsot legyilkolta.

— Pozsonyban Pálfi herceg tart kemény vizsgálatot a rabló polgárság fölött.

Győrből ki akarják űzni a protestansokat. Budáról pedig  
60 a magyarokat.

## DÉLI BÁB

Én nem tagadlak meg, költészet istene!

Elpártolt mindenki tőled, fölkenteid, kiknek fejére magad  
tevéd föl a koszorút, kihagyták aludni oltárodon a Veszta-  
lángot, elszórták lantjaikat és kardot ragadtak s arcodat el-  
5 feledék.

De én nem tagadlak meg soha.

Legkissebb vagyok azok között, kik templomod küszöbén  
beléptek, de legutolsó, ki azt elhagyandja.

Imádtalak a nyugalom óráiban; s te velem leendesz, ha  
10 küzdeni fogok, velem, ha meghalok.

Fel fogsz keresni engem, ha vándoruton járok, keresve  
számkiírótt feleimnek boldogabb hont, dicsőségesb sírt.  
S én elmondandom nekik: „nézzétek azt a fehér hattyút,  
melly a szabad égben olly szabadon repül melegebb táj felé.

15 Nem a szülőföld, — a szabadság a haza. A hol szabadság van, ott  
van a mi hazánk. A börtön nem haza, ha arany rostély van is abla-  
kán.

Jertek el innen, hadd omoljon össze az apai ház, hadd terem-  
jen küszöbén vadvirág, hadd legeljenek utcáinkon nyájak,  
20 ne nézzetek vissza, töröljétek ki a könyet szemeitekből . . .

Nagy a világ.

A sír még nagyobb.



Egyik, vagy másik majd csak ad hazát!

Nézzétek, mint repül az a fehér hattyú! . . . . .”

25 Fel fogsz keresni engem, hol csaták viharai közt vértől  
pirult arccal, vértől pirult földön isten és ördögök, emberek és  
rabszolgák, küzdenek életre halálra, örök életre vagy örök  
halálra. S ha olykor a szél elkapja a fegyvercsattogást, ha a küz-  
dők lankadtan elpihennek, hallatni fog a Bard vad éneke:

30 „Csatára, csatára!

Dalt, dalt a szabadság istenének.

Acélok énekét, halálhörgést, lovak nyerítését. Csatára!

A keleti párduc küzd az északi sassal, vérük festi a földet,  
kőrmeiket egymás csontjaiba vágják.

35 Ne hagyd magad te keleti oroszlán, le haraptad egyik fejét  
a sasnak, harapd le a másikat is, hadd folyjon el a vére, a mi  
még el nem folyt. Csatára!

Reggeltől estig víttatok, piros volt a nap, mikor felkölt,  
most a föld piros, a nap sápadtan megy fekünni, ki tudja feljön-e  
40 számunkra többet?

Ha lemegy a nap, majd feljön a hold, holdvilágnál fogunk  
tovább vívni. Csatára, csatára! . . . . .”

Fel fogsz keresni engem, ha szemem elborul, ha a zászló  
kiesik a kezemből, s a szivemből kiömlő vér halaványan hagyja  
45 arcomat.

Lefekszem földedre, mit a te kezéd virágokkal ültetett be,  
kérni fogom e virágokat: hogy véremtől ne száradjanak el,  
s ha jön egy új tavasz, szép zöld fű alatt legyen álmom.

Megcsókolom a földet, melly megissza vérem és el fog feled-  
50 ni.

Csatára, csatára!

Ha futni akartok, hagyjátok mellettem kardomat és ezt  
a zászlót.

Ha győzni akartok, vegyétek fel mellőlem, az én kezeim  
55 nem emelik meg őket többé.

S majd eljönnek az erdők madarai és eltemetnek szépen.

Eljönnek a hegyek viharai és megsiratnak.

Eljön éjenként a holdvilág, s elbeszéli, mik történnek naponta idefenn.

60 Te pedig örökké velem maradsz s nem hagyod virágtalanuj síromat.

Ha valaki sírom fölé egykor házat épít, meg lesz átkozva küszöbe; — az a virág, mely szivemből szitta életét, kisarjadzik háza küszöbén és túléli a ház urát.

85 Költészet istene, nem tagadlak meg tégedet soha.

## 22

### CHARIVARI

[1848. máj. 7.]

#### I

Bizonyos Pest városi tanácsnok a multkori macskazének alkalmával kötélen ereszté le magát a második emeletből a jégverembe s ott fülelt másnap délig. Jól meghűlhetett.

Pedig bizony már a senatorság a jégveremben sem áll  
5 el sokáig.

#### 2

Egy sógor lap csunyául kifakad ellenünk.

Azt mondja: hogy köszönik a németek a mi csókjainkat, ha mi pénzt meg katonát nem adunk nekik Olaszország ellen.

Ejnye, ilyen amolylan plundrás németje!

10 Hát te azt akarod, hogy mi te néked azért fizessünk: hogy tisztességes bajuszainkat benyálaztad, s nyúzott fizimiskádat meghagytad csókolni?!

Hát te csak azért jöttél ide csókolózni, mert azt hitted: hogy  
15 cz a jó bolond magyar te neked minden csókért kád aranyat ajándékoz?

Hadd szappanyozom le annak a csóknak a helyét a fülem mellől!

Silány csirkefaló nemzet!

20 De bánom: hogy hátba nem ütöttelek, mikor nekem estél.  
Tíz milliót egy csókért! Te! Hisz ennyit Cleopatra sem  
kapott.

Ősém pikó! Nálunk becsületes magyar ember ha valakit  
megcsókol, tartja tisztességnek, s a ki itt pénzt kér a csókért,  
annak nem szabad nappal járni az utcán.

25 Még megérjük: hogy azt fogja követelni, hogy ha már  
megcsókoltuk, vegyük feleségül.

De ha feleségünk volnál is váló-pert indítanánk ellened.

3

Hová mégy te német asszony?

Bécsbe.

30 Hát az a kis kutya minnek?

Tik-, lúd-láb megkenni.

Hol voltál német asszony?

(szomorúan) Pésspe.

Hát a kis kutya hol van?

35 Maagad meegtetted.

4

Pozsonyban a canaille mikor kiverte a városból a zsidókat  
akkor a temetőre rontott s onnét meg kiszórta a halottakat:  
s megfeszíté az eltemetett s koporsójukból kiráncigált holttés-  
teket.

40 Cudarok, — alávalók, — nyomorúak, — gyávák, — halott-  
rablók, — haramiák, — pincetörők, — zsebmetszők, — órgyil-  
kosok!

Hála istennek: hogy nem lakik közöttetek magyar.

S ti híreszteltétek azt, hogy a magyarnép emberevő?

45 A magyar nép forradalma napjaiban sem érintte egy ujjal is  
idegen vagyont, nem támadta meg alulkerült ellenségeit,  
nem gyilkoló le a fegyvertelent, nem vitézkedett a halottakon.

A Hortobágyon nem rabolták ki a zsidó ládáit; s mindenütt, hol magyar lakik: tiszteletben volt tartva az, a mi a másé.  
50 Rabolnak, lopnak, gyujtogatnak az országban. De — hála istennek — sehol sem a magyar!

Vigyázzatok! mert ha arra kerül a sor: hogy a rossz vendégnek kinyissuk az ajtót, nem tudom mellyitek meggy ki előbb rajta: a zsidó-e, vagy a német?

5

35 Legujabb hír: hogy nemes Pest városa háziurai is kezdenek már haza szálinkózni a kőbányai szőlőkbe. Ejnye, még korán van, még nem mult el Servatius, Pongratius, Bonifacius napja, még elfagyhatnak a szőlők.

6

60 Nagypénteken egy diszruhás polgár nem engedte magát diszruhátlan nemzetőr által felváltatni a Krisztus koporsója mellől. Milyen nagy az ő buzgósága.

Hanem az ezredesnek még nagyobb volt a buzgósága, mert az meg drabantot küldött érte. Ez aztán felváltotta.

7

65 Pesten több utca kövezetét csinálják, csak mentül jobb köveket rakjanak önök uraim, ezekből lesz majd a *barricad*.

8

Majus első napján Soroksár borzasztóan leégett, délután már csak tornyait lehet látni az izzó lángtengerből. Az egész nép Szentkereszten volt búcsúra, ezeknek ugyan befizettek a csudatevő szentek.

9

70 Ezt nevezem aztán homoeopathiának:

Egy kocsislegényt pofon üt a gazdája jobbfelül. Ez elmegy a bíróhoz panaszra, az meg pofon üti balfelül, hogy ne legyen kifogása az egyenlőség ellen.

L. úr egy könyvet fog kiadni illy cím alatt: *hog lehet a világot megcsalni?* talán bizony minister akar lenni az úr?

Azt mondják, hogy a bécsi kormány kevés pénzt hagyott meg nálunk, ne mondjátok az istenért! mert ha megtudja: hogy hagyott itt benn *valamit*, még visszajön érte s ezt a keveset is elviszi.

Az olasz háborúban egy német főisztet elfogtak a pápa katonái, hanem becsületszávára kiereszték őt a városba. Ő azonban odább akart állani a löcs árrával s búcsút vön a kapufélfától. Később újra elfogták őt, ráismertek, s azzal *in facie loci* lekapták a tiz körméről s ugy felszentelték ott hevenyében, a mint  
 85 llett. Csakhogy a szent vonásokat nem a homlokára írták, hanem testének egészen ellenkező frontispiciumira.

A tudós társaság ugyan hallgat.

Ők is azt tartják, mint a hét görög bölcsek egyike hogy: hallgassatok ilyen tengerháborús időkben, meg ne tudják az  
 90 istenek: hogy itt vagytok!

Valahol már megint nagy ünnepély készül. Sütnek, főznek borokat fejtenek. Érzem a rántásszagot. Azt mondják, hogy az orosz követeket várják. Ők is el akarják fogadni a pesti tizenkét pontot s nekik is felelős ministerium kell, — olyan, mint  
 95 a miénk.

Isten neki. Megosztjuk velük is — a mink nincsen.

Kell pénz barátim? Itt van, vigyétek! van nekünk annyi,

mint a polyva; hozzatok zsákot, hordókat, kádakat, szapullókat; a mi csak van. Adunk mink a mennyi kell, örülünk, hogy  
100 szabadulhatunk tőle.

Itt van mingyárt Bécsnek tiz millió esztendőnként. — Tessék. — Aranyban ezüstben.

Itt van Lengyelországnak másik tiz millió. Csak kocsit kell érte küldeni.

105 Szerbiának — no ennek elég lesz hat millió. Ha több kell, csak szóljanak.

Moldáviának, még nem tudjuk: hogy mennyi kell? előlege-sen tessék az a három millió. Ezért interest sem kérünk.

Olaszországnak — ah ennek kell küldeni húsz milliót!  
110 Legalább! Mi az mi nekünk?

Csehországnak detto tiz millió. Azok is jó emberek.

Törökország — te is gyere elő. Szólj: mennyi kell? A magyar nemzet nem tud hová lenni nagylelkűségében, megfűl a maga zsirjában. Segítsetek rajta!

115 Tessék, tessék.

Kell katona? Azt is adunk. Kinek volna az, ha nekünk nem? Annyi van, hogy mint midőn Xerxes felállt egy hegyre, onnan nem látta a katonáinak végét; azonképen mi is, ha egy hegyre felállunk, hát egyet sem látunk.

## 15

120 Egyébiránt az igen szép gyöngédség a ministeriumtól ottfen Bécsben (már nem tudom mellyik teszi, a mienk-e vagy a németé?) hogy nyiltan nem akarván az olaszt pártfogolni, okkal móddal küld Lombardiának fegyvereket. Például így: az ausztriai had öt-hat századonként bemegy az olasz határra  
125 az egyik ajtón. Az első stacion találkozik az olasz küldöttséggel, melly áll egy pár ezer emberből s néhány száz ágyuból s annak a kezibe átszolgáltatja a fegyvereit s a másik ajtón fegyver nélkül szépen visszajön.

Egy gazdag táblabíró, ki mint kiszolgált hadastyán, szinte  
 130 kapott olyan rézpecsétet, a millyet a katonák szoktak a gyom-  
 rukon hordani, s a mit isten tudja miféle érdemekért osztogat  
 a császár, — hát azt a pecsétet elvesztette.

Másnap kihirdetteti: hogy aki ezt az elvesztett érdem-disz-  
 rend-jelt neki megtalálja és haza viszi, kap jutalmul öt forintot,  
 135 perse fekete bankóban.

Nagyon szerette a pecsétjét, büszke volt rá: hát nem lehet  
 csudálni: hogy olly feligért érte.

Harmadnap — (abban a városban történetesen sok katona  
 volt) kilencvenhat illyen érdemdiszrendjelt vittek a nyakára,  
 140 darabját öt forintjával. Egyecskét vesztett el s kilencven hatot  
 találtak meg harmadnapra.

## 17

Hát a vidéki királyurak és királynéasszonyságok mit csinál-  
 nak?

★

Gambrinus király ő fensége, ki félrcértésből lövette a népet,  
 145 azon esetben, ha német sultánnak meg nem választják, (hír  
 szerint) lapot fog kiadni, illy cím alatt:

BACHUS UND SILENUS  
 Abendblatt für Trinker und Weinkenner.

Motto. Wein nach Bier, das rath ich dir.  
 150 Bier nach Wein, das lass du sein.

★

A kantsukafejedelemnek a minap kalapjába lőttek; tartok  
 tőle, hogy majd egyszer egy pár ujjal alább találják. Még alig  
 halt meg a medvék országában uralkodó természetes halállal.

★

A portugalli királyné holnajeit nem sokára elárverezik.  
153 Már a minap nem tudta fizetni a cselédjeit s azok a bíró elé  
idézttették a királyi személyeket, mint privát adósaikat.

★

A spanyol királyné még mindig szerelmes és egész nap  
lovagol. S miért ne lovagolna? Azért vannak lovai és grandjai.

★

Az angol királyné, szokás szerint, érdekes állapotban van.  
160 Már ő nála ez a systema uralkodik.

★

Lajos Fülöp feje pedig most már tökéletesen hasonlít a lefelé  
fordított körtvéhez. Vajjon nem kívánczik-e vissza Schwwic-  
ba, hajdani iskolamesteri cathedrájába?

18

Egy kávéházban a minap hat ember harminc itce vért meg-  
165 ivott! Valóságos egri törökvért. Szörnyetegek.

19

A városháznál megint dictióznak a zsidók és magyarok  
ellen.

Ezópus meséiben a barmok beszélnek úgy, mint az emberek,  
itt megfordítva kezd lenni a dolog.

20

Vácon a spiszburgeraj megtámadta a zsidókat. A zsidók ekkor  
170 szövetkeztek a parasztokkal és a cigányokkal s fölül kerekedve  
úgy elverték a circumspectus hátakat, mint a kétfenekű dobot.  
Bravo!

21

Istentelen világ!  
175 Képzeljétek csak minden világ keresztyén népei: Pesten  
Husvét első napján a magyar színházban játszottak!



Oh te Zsodoma és Gomora, te Ninivé, te Babylon! Te bűnnek leánya. Husvét első napján bűnös világi mulatságnak nyitni meg a comédiaházat! nem félsz: hogy elsülyedsz?

180 Nem, — nem, — sokáig nem állhat a világ. Az özönviz már nem messze van. Én megyek, váltok jó előre jegyct a Noe bárkájába.

22

E napokban jött közénk egy pár lengyel, kik egyesesen Krakkóból szöknek.

185 Egyiknek meg volt löve a lába.

Ott is szép dolgok történtek.

A kormány megengedte nekik a national convent összehívását.

100 S mikor szépen együtt voltak, akkor elkezdte őket kartáccsal lövetni.

Nem rossz módja a capacitatióknak. Az ilyen véleményre perse nem lehet másképen, mint barricadokkal felelni.

Szegényeket azonban szétverték onnan is, s most már igazán földönfutók.

195 Tépjétek le az égről Sobieski paizsát s dobjátok a kútba.

Ha ti egykor a paizsszal meg nem véditek Bécsset, most ennek a Bécsnek kövein a kecskék legelnek s a denevérek készítenek fészket és ti szabadok vagytok.

200 Nem gyilkolt volna meg benneteket — hálából, a miért megszabadítatok, midőn a halál szeplői kiverték, midőn patkányait kezdte már megenni.

23

\*\* ujonnan tett főispán úr előre kijelenté: hogy beiktatási ünnepélyén mentül kevesebb pompával kíván fogadtatni.

205 Ah — szép! Előre gondoskodik magáról: hogy azon esetre: ha nem a legszívesebben fogadtatnék, azt mondhassa: magam akartam így, előre megmondtam nekik: hogy ne vivátozzanak s szót fogadtak. Jó engedelmes emberek.

Quod nova testa capit etc. A ki egyszer táblabírónak születék stb.

210 Kimondtuk, hogy nincsenek többé titulusok s alig szám-  
lálunk hatot, megint benne vagyunk a titulusokban.

Most már mindenki oda teszi a neve után: N. N. nemzetőr,  
X. Y. közlegény a XX. nemzetőrszázadban. I. A. a XVI.  
század nemzetőrség felderje. O. J. hadi főjegyző. Q. Q. nem-  
215 zetőr ezredes stb. stb.

Csak kitörök a szeg a zsákból. Elhagytuk a tekintetést s be-  
hoztuk a citoyent.

A titulus nem azért titulus, mert cifraság, hanem azért: mert  
erre a kérdésre, hogy: kicsoda? azt feleli, hogy: micsoda?

220 Ha az ember a neve után oda szereti írni polgári álláspontját  
is, akkor mindegy: akár táblabíró, akár nemzetőrt írjon oda.

Ha volna, a ki még nem tudná: mit ér egy hadi főkormányzó  
katonai becsületszava? annak a kedvéért egy kis történetcsékét  
fogunk elmondani.

225 A martiusi hevesebb napokban húszezernyi nép kért egyhan-  
gulag fegyvert a választmánytól.

Fegyvert reggel, fegyvert este, és semmit egyebet, mint  
fegyvert.

230 Mindcnnap legalább három követtség ment át Lederer hadi  
főkormányzóhoz: hogy adjon a népnek fegyvert az arsenalból.

Lederer katonai becsületszavára mondta: hogy nincs fegy-  
ver az arsenalban, mind elvitték Komáromba, kérjenek onnan.

E közben megalakul Komáromban a nemzetőrség, azok  
is kének fegyvert a várkormányzótól, az meg azt feleli: hogy  
235 ott nincs, Budán van, kérjenek onnan.

E lapok szerkesztője is volt egy illy küldöttségi expedition,  
a midőn a helytartótanács elnöke azon kérésünkre, hogy  
ha már a népnek nem nyitattik is meg az arsenal, nyitassék

240 meg a nép küldötteinek: hogy magunk győződhessünk meg  
fegyverek nem létéről, azt felelte: hogy Lederer erre becsület-  
szavát adá s egy hatvan esztendő s katoná becsületszavában  
kétkedni nem lehet.

Tehát hatvan esztendő s katoná becsületére állította: hogy  
nincs fegyver.

245 S c közben az arsenál körülvetette granátosokkal.

Mi azonban kívántuk: hogy akár van fegyver, akár nincs,  
nekünk adjanak, de rögtön.

S dacára annak hogy nem volt fegyver, kaptunk a mennyi  
egyidőre kellett.

250 Most a ministerium parancsára a fegyvertár megnyílik s ime  
kisül: hogy benne *tizennégyezer puska és pisztoly van használható  
állapotban.*

Már most én magam sem tudom: hogy mi az a katoná  
becsületszó?

255 Egy hatvan esztendő s katoná becsületre tett fogadás?

### 23

#### CHARIVARI

[1848. máj. 14.]

#### I

*Ne bántsd a magyart!!!*

Egy német ujság azzal fenyeget bennünket, hogy ha szót  
nem fogadunk Ausztriának, kénytelen lesz Magyarországot  
*másodszor is meghódítani.*

Másodszor??? Hát vajjon először mikor hódította meg?

Ugyan, édes németem, mondd meg, micsoda időtájban  
hódítottad meg Magyarországot?

Arra emlékezem: hogy egy időben a magyar nemzet hódított-  
ta meg Ausztriát, hogy Bécs falain magyar győzelmi zászló  
10 lobogott, de arról: hogy valaha német falamia foglalta volna  
el haddal a jó Magyarországot, hallgat minden írás.

Jöttél bizony, édes németem, batyucskával a hátadon, mint armer Reisender a jó Magyarországra, foltotad saruját a magyarnak, árultál cérnát és gombostűt, és építetted belőle házat.  
15 S most azt mondod: hogy meghódítottál bennünket s ha nem hisszük, másodszer is meghódítasz!!!

Atyámfiái, földieim, magyarok!

Ti Kecskemét, Cegléd, Körös és Debrecen lakói!

Kik lakotok a Duna és Tisza partjai között, a Réz alján,  
20 a Nyírségen és a Csallóközben, jászok, kunok, hajdúk, palócok, barkók és székelyek!

Ti, kik becsületes munka s isten szabad ege alatt erős, bátor néppé nőttetek fel, kik tanultatok szeretni a hazát, imádni az istent s forgatni a buzogányt, mint a nádvevőzt. Kik nyitva  
25 tartátok kapuitokat, hogy ha jó az idegen, betaláljon terített asztalotok mellé s ossza meg veletek az isten áldását, kik egyenként bármikor szét birtatok verni, ha jó kedvetek támadt, egy szál törül vágott fűtykössel egy csorda labancot, — hallgassatok reám.

30 Láttátok-e már a németet valaha?

Láttátok-e a németet, mikor országos vásárban bukfenceket hányt, csepüt evett s kutyákat táncoltatott a nép előtt s aztán rézkrajcárt kéregetett hegyes süvegébe?

Láttátok-e a németet, mikor üres batyuval, beütött kalappal,  
35 sántítva, dideregve állt meg pitvarajtótokban s ti keresztyéni szánalommal adattatok neki kenyeret és fázó tagjaira meleg ruhát.

Láttátok-e a németet, mikor reggeltől estig ott ült sörös kancsója mellett, órra alját tubákkal festé meg s szájátva bá-  
40 multa az istent, ki bölcsen kieszközlé: hogy a hol német van, ott csirke is legyen.

Halljátok: most ez a német azt mondja: hogy titeket kikerget az országból!

Reszkesstek!

45 A német irgalmatlan kegyetlen vitézállat.

Ha a Duna, Tisza sör volna, rég megitta volna, s ha a magyar nemzet sültcsirke volna, rég megette volna.

Tehát vigyázatok és imádkozatok, mert ez a német ugyan haragszik s azt igéri, hogy megesz. Szegény fejünk!

2

50 Sopron megyében egy falu jobbágysága föl akarta osztani a földes úr jószágát.

Szerencsére a katonaság jókor közbe jött s a lázadók kegyesen megszeppenve oldalogtak haza.

Néhányan a falu bölcsei közül, tartva attól, hogy e kudarcot  
55 vallott revolúciónak még következései is lehetnek, megkérdezték a notariust, hogy mi bajuk történhetik ezért?

A notarius tanult ember lévén, azt mondá:

„Ezért kigyelmetek közül ötöt hatot fölakasztanak, a többit elviszik katonának.”

60 „Uram, notárus uram, nem jól lesz az, segítsen szegény fejünkön!”

„Bizony nem segíthetek én édes atyámfiái, ha csak kentek maguk meg nem előzik a statariumot s az egész faluban  
mindenkit, a ki csak részt vett a nyugtalankodásban, huszonötig  
65 nem csapnak.”

Ezeknek sem kellett több, mentek rögtön a bíróhoz.

„Bíró uram, instáljuk alássan, ne sajnáljon ránk huszonötöt veretni.”

A bírónak mit volt mit tenni? előhuzatta a derest, lekapatta  
70 sorba betürendbe s huszonötig csapatta az egész falut.

Akkor aztán magát a bírót hasaltatták neki. Mit volt mit tennie? kiállta ő is a maga huszonötjét s már most áldják mindnyájan az egek urát: hogy illy szépen megszabadultak a véres büntetéstől.

3

75 Egy mesét mondok a mi egyébiránt igaz.

Pesten sok emberséges magyar polgár van, ki a magyar

kenyeret ugyan megtudja enni, de magyarul sem beszélni, sem hallani nem tud.

80 Egy illy érdemes urat nem rég gyönyörűen megtréfáltak.

Népképviselő akart lenni. És nem tud magyarul.

Hát egy éjjel elmentek az ablaka alá s pompás éji zenét adtak neki; nem macskazenét, valóságos tisztelgő éji zenét.

85 A Rákóczi hangokra megjelenik a megtisztelt s ugyancsak szórja a karsamadírnert jobbra balra.

Ekkor feláll egy szónok s mond neki egy magyar nyelven tartott dictiót, illyen formán:

„Te csutorafejű Habakuk!”

A megtisztelt levette süvegét és nagyon örült a címnek.

90 „Ha te azt hiszed: hogy mi tenálad élhetlenebb ördögöt ismerünk, akkor megérdemled: hogy szijat hasítsunk a hátadból.”

A megtisztelt azt felelte erre németül: hogy ő mindenkor kész élni a hazáért és bőgött elérzékenyültében.

95 „Szeretünk mi téged, mint az ördög a malacot, — bár akkor látnánk, mikor a hátunk közepét; áldjon meg az isten, mint a suhai malmot.”

A német minden szónál hatszor hajtotta meg magát, majd a fejét ejtette el, úgy komplementirozott, nem tudott hová  
100 lenni dicsőségében.

Végre a szónok egész komolysággal szívére tett kézzel nyilvánítá: hogy előtte semmi sincs kívánatosabb, mint ő sógor-  
ságának elevenen mennybemenetelét — a zsinegen, láthatni,  
mire a megtisztelt hasonló ünnepélyességgel esküvék németül:  
105 hogy az ő szívének épen az a mindennapi kívánsága.

Erre aztán tust húztak neki, a szónok és a megtisztelt egymás nyakába borultak s fogadni memék: hogy valamelyik oes-  
terreichischer Beobakterben ki fog jöni ez a szép tisztesség-  
tétel, mint különös Paradejubilé, melyet Magyarhon polgárai  
110 egyik Mitbürger, Fraajnd, Kamaraddal elkövettek.

A ministerium személyzete borzasztóan frizéroztatja az űstökét.

Természetes. Ők érnek rá legjobban a parádéra.

115 Hont megyében Ipolyságon a népség el akarta venni a szol-  
gabirótól a nemeslevelet.

Azonban a közbejött katonaság megmenté a veszélyben for-  
gó nemeslevelet.

S egyszersmind az elfogott izgatók, a notárus s egy prókátor  
hátára írta fel a nemeslevelet.

120 Hétfőn indult meg negyven ágyú barátságos értekezés végett  
illír atyánkfiaival.

*Ördög vagyok, papot viszek*  
(Népfresco)

125 1798-ban Sz. M. városában nem lehetett Husvét vasárnapján  
misét tartani.

Mind kiveszett a pap egy éjjel a városból.

Hanem a dolognak hosszú hűbnere van s illő: hogy az clején  
kezdjem, hogy és miért nem lehetett Sz. M. városában 1798.  
husvét vasárnapján misét tartani?

130 Mint mindenki igen bölcsen tudja, (értve tudniillik minden  
igaz hitű keresztényt, a hitetlenek számára úgy is hijába beszél-  
nék; vagy nem hinnék, vagy nem értenék) van Sz. M. városá-  
ban egy csodatevő kép, mellynek szemciből bucsujárások ide-  
jén úgy potyognak az ökölnyi könnyek, mint a sebes eső.

135 Van ugyan itten egy csodatevő forrás, melly azon hasznain

kivül: hogy vakokat és sántákat gyógyít s a plebánus malmát hajtja, még azon jó tulajdonsággal is bír, hogy a mely asszony-  
személy arcát kendőzi s e vízben megmosdik, olyan fekete  
lesz tőle, mint a szerecsen.

140     Vannak itt elvégre igen jó kedvű barátok, kik igen jó  
konyhát, igen jó borokat tartanak, kik a sok testsanyargatásnak  
és az isten ígéje hirdetésének miatta sultani hasakat eresztenek,  
s kik istenfélő, kegyes szándékokból igen takaros piros pozsgás  
unokahúgokat tartanak magok körül.

145     Ide jár tehát a messze-föld népe búcsúra e csudatevő képhez,  
e csudatevő forráshoz, és e csudatevő barátokhoz.

Ide járnak mind azon asszonyszemélyek, kiket a gondviselés  
nem részesít az azon dicsőségben, melyben az ember komákat  
szokott keresni, s a csudatevő kép, csudatevő forrás s a csudatevő

150     barátok megszerzik neki ez isten áldását.

Lakott ebben a városban azokban az időkben egy szép  
parasztmenyecské, kit neveztek piros Jutkának, azért, mert  
igen piros volt, az urát pedig hitták Sűket Péternek, azért  
mert valósággal sűket volt.

155     Szép tudni, hogy mi volt légyen Jutka pirosságának és Péter  
sűketségének az oka?

Jutka fiatal volt, Péter pedig öreg.

Jutka nem szerette az urát, Péter pedig nagyon szerette  
a Sz. M.-i mákosrétest, mellyről azt mondja a „szentek hege-  
160     dűje”, hogy „kivül mákos, belől üres”.

S e mellett Jutka asszonynak az a jó tulajdonsága is volt:  
hogy a csudatevő képet minden nap meglátogatta.

Péter gazdának azonban volt egy furfangos katonaviselt  
öccse, kit később csakugyan föl is akasztottak, de ez nem tar-  
165     tozik a dologra.

Egyszer ez a katona összebeszélte Péter gazdával s midőn egy  
ízben Jutka asszony a csudatevő képhez ment, ez a kép háta  
mögé lopózék s kihallgatá az asszony imádságát.

A kegyes hölgy csak azon unszolta a csudatevő képet:



170 hogy eszközölje ki valahogy a számára: hogy az ő úra *se ne lásson, se ne halljon*. Ez volt az ő mindennapi imádsága.

Gyönyörűséges szentek azok, a kik ilyen célokra engedik magukat felszólítani.

A katona hallva a szép imádságot, megszólalt a kép háta  
175 mögül vékony kísértetes hangon, mondván:

— Jutka leányom, ha azt akarod, hogy az urad *se ne lásson, se ne halljon*, süss neki mindennap mákosrétest, attól hidd meg! hogy megvakul és megsiketül.

Ez napságtól fogva úszott Péter gazda a mákosrétesben s  
180 lassanként elkezdte füleit és szemeit fájdtíni, úgy hogy végtére tökéletesen megsüketült és megvakult, úgy kellett őt vezetni, az ajtó helyett az ablaknak ment, s arra a kérdésre, hogy „dicsértessék” azt felelte, hogy „köszönöm.”

Jutka asszony pedig csupa háladatosságból a csudatevő kép  
185 iránt minden este hétországra szóló lagzit csapott a kegyes barátok számára, kik ott kivilágos kivirradtig mulattak és dicsérték — Péter gazda jó borát, mint igaz keresztényekhez illik. Az áldott emberek!

Péter gazda ezalatt alutt a padláson a szénában, és nem  
190 látott és nem hallott semmit.

Egy napon a kegyes férfiaknak mi jutott eszébe?

Valami rendkívüli különös csudatételt akartak producálni a szent forrás vizével, mellyről, minthogy végre nem hajatott, maig sem tudni semmit. S e végre tele töltettek abból egy hat-  
195 akós rézüstöt, azt felforraltatták, azután lehozattak egy zabhombárt s abba négyen beleültek, az ötödiket, a quardiánt, pedig elküldték a szomszéd faluba egy tarka lovon, dézmát beszedni.

Mit akartak azzal a forró vízzel, mit nem? azt gyanítani sem  
200 lehet, elég az hozzá, hogy mikor valamennyien bennültek a fördő kádban, ime lejön Péter gazda a padlásról, neki esik a hatakós üstnek, azt két fülénél fogva kiemeli a katlamból s a forró csudatevő vízzel mind a négy kegyes férfiút leforrázta.

Hijjába kiabáltak, hijjába protestáltak neki, nem látott,  
205 nem hallott s rájuk dönté az átkozott forró vizet.

Bele fultak mind a négyen a — csudatevő vízbe.

Jön pedig a katonaviselt ember s Péter gazda elpanaszolja  
neki: hogy egy barát ide jött hozzá meghalni, ott fekszik az  
ágyon, mit csináljon vele?

210 A katona mondá: hogy majd leviszi ő a tóra s azzal vállára  
vette s cepelte kifelé.

Az utcán a silbak meglátja s rákiált: „Megállj, ki vagy?”

— Ördög vagyok, papot viszek.

A silbak gondolá: hogy ez jó járatban van s odább creszté.

215 E pedig követ kötött a halottra s a tóba vetette.

Azzal haza ment.

Ez alatt Péter gazda egy másikat fektetett az ágyra s a mint  
belépett a katona, elkezdte pironogni:

— No kend ugyan szépen kitett magáért. A halott hamarabb  
220 visszajött, mint kend s már megint itt fekszik az ágyon.

A katona megharagudott, nyalábra fogta a másik barátot  
is s vitte a tónak. A silbak megint rákiáltott. Ő visszafelelt:  
ördög vagyok, papot viszek, s tovább bocsátaték.

A silbak épen nem akart ördögöt fogni.

225 Másodszor is visszament a katona s így négyszer egymás  
után fordult meg a tóru, mindég nagyobb követ kötött a barát  
derekára s mégis mindég otthon találta a halottat, mire haza  
ment.

Negyedszer aztán ugyancsak megboszankodva ügetett  
230 végzett munka után haza felé s szitkozódott magában: hogy  
ha még egyszer otthon találja, akit a vízbe dobott, hát majd  
ezt meg azt teszi.

Hát a mint megy, látja maga előtt kocogni a gvardiant,  
ki a szomszéd faluból jött meg tarka lovon dözma-beszedés-  
235 ből.

— Aha! Könnyű neked így hamarabb haza érni, ha te lovon  
jársz, szállj le csak arról a tarka lóról s azzal lehúzta a szegény

barátot az öszvérről s hijjába minden pörpatvar, bele dobta azt is a vízbe.

- 240 Reggelre aztán nem volt a ki misét szolgáltatasson.  
Keresték a barátokat mindenfelé, sehol sem találták.  
Azonban a silbak, ki amaz éjjel strázsán volt, titokban kibeszélte: hogy ő látta az ördögöt, a mint az egyenként elhordta a kegyes férfiakat.
- 245 Mind ezekből pedig az a tanulság: hogy a csudatevő képek s a coelibatus szent férfiai mindenkor nagy lelki épületére szolgáltak a népnek, kivált a magyarnak, melly tele van anecdotával illyszerű tárgyak felől, mik közül egyik gyönyörűsegebb és igazabb, mint a másik.

8

- 250 Egyszer Mária Theresia alatt felzendült Bécs legalsóbb osztályu népc.  
— Kérdi a királyné: hogy mi baja a canaillenak?  
— Nincsen *kenyerük* szegényeknek, felelék neki.  
— Minő finnyáskodás! szól erre méltó indignatióval a királyné,  
255 né, ha nincs *kenyerük*, hát mért nem esznek *zsemlyét*?

9

Ferenc király egykor egy feldmarsalával ferblizett a táborban.

A király besserelt, a marsal aussizott: azután gustirozott mind a kettő.

- 260 Ekkor a király ijesztteni akart s hívott két huszast, a marsal megadta és visszavágott még hatot s kérdezte mije van?

A király kivágta:

— Három király, magam vagyok a negyedik. — S nyúlt a cassa után.

- 265 A marsal legkevésbbé sem jött erre konfusióba, ő is kivágta a magáét.

— Három disznó, magam vagyok a negyedik. — S bese-  
perte a cassát.

10

A párizsi forradalomban egy barricadeurt combon lőttek.  
270 — Jaj! kiált ez összeroskadva. Ha most Guizot volnék, vagy  
Lajos Fülöp, nem tudnék szaladni.

★

Egy másikat mellbelőttek, s a mint lerogyott, a szomszédját  
könyökkel megtaszítá.

„Bocsánat uram, nem akartam” szólta udvariasan a meg-  
275 taszítottnak, — s azzal lefeküdt és meghalt.

★

Két jó barát küzdött egymás mellett s egyiket lelőtték.  
„Nyújtsd kezedet utoljára”, sohajta a haldokló.

„Nem lehet, puskát kell töltenem, szólta amaz s azzal lelőtte  
barátja gyilkosát.”

280 Csak akkor nyújtá neki kezét. Már akkor barátja halva  
volt.

★

Egy házat, melyből a municipalgarde lövöldözött a népre,  
sehogy sem tudtak bevenni.

285 „Fel kell gyújtani! kiáltá egy hang. S rögtön futott egy férfi  
égő kanóccal a ház felé. Lelőtték. Egy másik ugrott oda,  
kikapta a halott kezéből a fáklyát s néhány lépést futott vele,  
őt is lelőtték. Ekkor egy gamin kapta fel azt s behajítá az  
ablakon.

Azonban a tüzet rögtön elfojtották.

290 E sikertelen merény után egy tűzi fecskendőt hoztak elő,  
azt megtölték spiritussal: s így fecskendék be az ablakon a bor-  
szeszt, s azután egy kanócot hajítottak be, s az egész ház egy  
perc alatt kék lángban állott. A bennszorult katonák ordítva

hányták ki fegyvereiket az ablakon s midőn a nép látta: hogy  
295 megadják magukat, maga sietett a fuldoklók segítségére s meg-  
szabadítá őket a lángaláltól.

Igy küzdcnek azok, kiket lelkesedés s nem vak düh vezérel.

## 11

A tudóstársaság, mint hírlik: három tucat parókat és tubá-  
kos szelencét rendelt meg Bécsből. Ezentul ilyenekkel fogja  
300 jutalmazni tagjait.

## 12

Vasvári Pált, kedvelt népszónokunkat, egyikét a legmerészebb  
szellemeknek vasárnap éjjel kirabolták. Többek között kézira-  
taikat is elvitték, melly körülmény könnyen azon gyanút kelti  
305 föl bennünk: hogy a sötét merénylet politicai volt. Hát ennyire  
jutottunk már? Ez után már csak a titkos éjjeli elfogatások,  
vendéglői megmérgezések és utcaszegleteni leörgyilkolások  
vannak hátra.

Ide haza vagyunk-e hát, vagy Muszkaországban?

Ezt szeretném csak tudni.

310 Azok, kik a fegyvert letétették velünk, gondoskodtak-e arról,  
hogy személyes bátorságban létünk védve legyen?

## 13

Egy valaki a vidékről levelet írván a belügyminister számára,  
illy titulust compingált:

315 „Tekintetes Sz. B. belügyminister úrnak, több tekintetes  
vármegyék táblabirójának, stb. stb.”

## 14

*Az oroszok felzendültek Moszkvában, a cár elfutott, útközben  
találkozott a varsói lengyel küldöttséggel s vele együtt vissza-  
tért Varsóba. Ha elkergetik, csak menjen Angliába, ott már  
collegái is vannak. — Lajos Fülöp, Victoria királyné és Miklós*

380 cár; ha még egy negyediket is meg találnak szalasztani, épen  
elegen lesznek egy whisztcompániára.

15

Komáromban mikor új hídát csináltak, a régi Nepomuk  
helyett is új Nepomukot csináltak rá. Megtudva ezt a gíber-  
nyúzi közönség, oda folyamodott a nemes Komárom város  
325 tanácsához: hogy ne sajnálja azt a kopott *Nepomukot* nekik  
ajándékozni a szőlőhegyre — *Orbánnak*.

16

A pozsonyi német polgárság kitűzte az ausztriai zászlót.  
Mint halljuk Bécsben is letépték a német szövetség zászlait  
s az osztrák színeket tűzték ki helyettök. Előre látható az a kel-  
330 lemes helyzet, mellybe ez által Ausztria jőni fog.

A német szövetség kitagadja s ellenül tekint. Németországgal  
háború.

Olaszország elszakad tőle. Az egyesült Olaszhonnal háború.  
Csehország lerázza nyakáról. A csehekkel háború.

335 Lengyelhon boszút kér fejére. A világdöntő Franciaországgal  
háború.

Ehez 3000 millió statusadósság, mellyet kimondani is sok,  
nem hogy még kifizetni. Ebből egy csomóval a Muszkának,  
másikkal az Angolnak tartozik. Háború a Muszkával és az  
340 Angollal.

Világos status-banquerotte, maga után vonva a bécsi bank  
bukását s a nemzet kereskedelmi végpusztulását. Országos  
crida. Polgárháború Ausztria belsejében s végső pusztulás.

345 Az ausztriai császárnak nem marad egyéb hátra, mint lejőni  
Magyarországba, s vissza sem nézni a háta mögött lángokba  
borult házra, mellynek végveszedelmét apái elkerülhetlenné  
tevék.

A censorok mind clókelő hivatalokba jutottak, kivéve azo-  
 350 kat, a kiket mint becsületes embereket ismert a világ.

A magyar katonaságot még mindig hordják ki az országból,  
 s minket magunkat száz oldalról fenyeget a veszély.

Jellasics horvát bán statariumot hirdetett ki azokra, kik  
 Horvátországban magyar sympathiákat érzenek s Jellasics  
 355 még mindig nincs megbüntetve.

Komárom megye Már Lajos polgártársunk indítványára  
 az erdélyi országgyűlésre, rokonszenvet nyilvánítandó, az  
 indítványozót s Bőti László polgártárust küldi követekül.  
 Pestről is fognak számosan útnak indulni. Bár a többi megyék  
 360 is követnék a jó példát.

A bécsiek elkergették Fiquelmont ministert, — Dusek ki-  
 neveztetett Kossuth mellé osztályfőnököknek. Kossuth neve nem  
 olyan fényes: hogy Dusek neve képes ne legyen azt elhomályo-  
 sítani.

365 A vidéki nemzetőrség még mindig fegyvertelen. Sok szép  
 írott malaszt!

Cs. mezővárosban a cath. és ref. pap rábeszélései után a népség  
 tökéletesen polgárosítá a zsidókat; megérjük: hogy a paraszt-  
 emberek lesznek az intelligencia.

370 A nemzeti színházban (azaz: hogy miután másforma színház nem is létezik, nevezzük egyszerűen színháznak) — tehát a színházban nevezetes dolgok történnek.

A nádor végig nézte a Csikóst, tapsolt is, tiszteletére tele volt a színház és ki volt világítva.

375 Veszter táncművész társasága szokatlan tetszéssel fogadtaték. Meg is érdemli.

A népies és jellemtáncokban kivált legerősebbek.

Tóth Samu genialis fölfogással bírta elsajátítani a népfajok jellemző fogásait; ő táncában azon fajnak lelkét, életrajzát  
380 tudja bemutatni.

Az a jókedvű indolentia, az a nyílt homlokú hetyke tunyaság, mi a tótot jellemzi; az oláh táncban a harcias, energicus szökések s a fanaticus komoly kedv, utóbb a kanásztáncban az a szilaj bravour, a vad, baltaforgató nyakasság, melly nuanceokban magát a népet látni lerajzolva, s e rajzolás Tóth Samunak  
385 tökéletesen sikerült.

A magyar táncokban azonban szeretnék több egyszerűséget és népies színezetet látni.

Egy balletet is láttunk e társaságtól előadva, hol Tóth  
390 Samu, mint „a zöld ördög” remekelt.

Bizony hasonlíthatlanul jobb e társaság a mi igen tisztelt tengeri muzsáinknál, s ha már csakugyan kell, hogy táncoljunk, nem volna rossz gondolat, ha az a színház, melly magát nemzeti színháznak nevezi, a magyar táncművészetet iparkodnék pártolni a külföldi felett, mikor az ennél jobb is, kedveltebb is.  
395 Volna kedvem némi kötelességekről is beszélni, de ezt hagyom olyan időkre, mikor az emberre jobban hallgatnak. Elfelejtteni semmi esetre sem fogom.

Előbb a fejét a németnek, majd azután rákerül a sor a lábára is.

400 Az operában ismét egy új kedves tüneményrel találkozánk. Ez Lovasi Betti. Nem akarok róla hosszan beszélni, mert ilyen



lőháton élt időkben a hosszú beszédet nem olvassák, csak annyit merek jövendőlni a tisztelt hölgyről: hogy ha ugy halad, mint e két év alatt, egykor színházunk Schodelnéja leend.

405

A drama kegyetlenül peccovics mind e mai napig. Hja, kinck volna kedve most drámát írni, mikor senkinck sincs kedve azt megnézni.

Bajza lemondott az igazgatásról.

25

410

Csatára, csatára!

Kifolyt az első polgári vér!

Azon percben, midőn e sorok leirta után kihull a toll kezemből s önkénytelenül nyul kezem kardja után: kifolyt az első polgári vér s Budapest utcáin rémesen viszhangzik a kiáltás:

415

Fegyverre! Csatára!

A vészharangok félreveretnek. A lakosság éjjeli álmából ébred.

Budán tizennyole embert orgyilkolt le a katonaság Lederer parancsára. A katonák vezetői voltak: Cserci, Lippe, Kübek és Czedlicz.

420

Papp Ferenc, Szeiszer János szabósegéd, Bogati Ferenc, Tomor János, Csabai, Páros, Burger József, Pesten sebcesek. — Zmeskal, Mércy, hiányzanak. — Miskei János, Lukacsovics János, Budán sebcesek.

425

A legelső barricade a forradalmi csarnok előtt áll. A fiatalság védelmi állapotba helyezte magát. A harangok zúgnak.

Csatára, csatára!

\*

Megtörtént tehát, mitől ugy féltek kormányunk emberei.

Megkezdődött a polgárvér ontása. A ministerium kerülgette

430

a Charybdist s a Scyllába jutott.

Hivatalokat osztogatott azoknak, kiket a haza gyűlöl, vagy meghagyta őket hivatalaikban, hogy ne folyjon vér; most

czekre a nép kimondja véleményét, macskazenéket ad nekik s vér foly utána.

435 Nem merete kitenni hivatalaikból a néprontó egyetemi tanárokat, a fiatalság feltámadt ellenük s macskazenét adott nekik.

Nem merete kitenni hivatalából a fő hadikormányzót, Lederert, a nép föltámadt ellene s macskazenét adott neki.

440 Ez rendes folyása a dolgoknak; ez így történt Párizsban, így Münchenben, így Berlinben és legközelebb Bécsben.

A nép először folyamodott, ez nem használt, ekkor macskazenét adott s mikor ez sem használt, szuronyokkal ment s elkergette a kit nem szeretett.

445 A macskazene a közvélemény apellatorium foruma, utána csak a szurony van hátra s azt a katonaság kezdte el a vitakozás terére hozni.

Lederer katonai becsületszavát szennyezte be, midőn azt mondá: hogy nincs fegyver az arsenalban, holott tizennégyezer darab volt, ezért Lederer megérdemelte a macskazenét.

450 Azonban ez csak az ő személyén elkövetett privátsérelem.

S mit tesz ez ember? Midőn a nép ablakai alatt összegyülekezik, orozva körülveteti katonasággal s nyomorú vasalljai olly mészárlást követnek el a fegyvertelen népen, mellytől érzéssel bíró embernek föllázad minden íze.

455 *Nőket gyilkoltak a nyomorúak!*

Az a katonaság, mellynek a kormány tudta nélkül mozdulni nem szabad, egy Lederer parancsára fegyvert fog és magány-sérelemeket torol meg fegyvertelen népen.

460 A lelketlen csordák még lelketlenebb vezetői voltak: Cserci, Lippe, és Czcdlicz. Gyalázat a vállrojtira, mit ezen emberek viselnek, kik használni engedik magukat fegyvertelen nép orgyilkolására. Ezeknek hóhér a neve, nem katona.

465 És e botránynál az olasz katonák úgy tüntették ki magukat, mind rendszerető, emberszívű nép, ők nem gyilkolák a népet, hanem gyilkolta a magyar, meg a német. Ott vannak vezetőik nevei: Cserci, Lippe és Czcdlicz.

Az elesteket Pestre hozta át a nép s itt boszúra hívá fel társait, a harangokat félre vereté, a rohanó német lovasságot hirtelen kerített fegyvercivel visszaverte: s hozzá fogott a  
470 barricad építéshez, midőn megérkezett a mindenütt segítő Nyári s a bosszú percét biztatásai elhalaszták reggelre.

Reggel megyegyülés volt: hol kimondatott, hogy vagy van ministeriumunknak ereje, vagy nincs. — *Ha van:*

Akkor a ministerium tenni fogja a következőket:  
475 Elégtételt adand e véres botrányért azokon, kik azt elkövették.

E végre vegyes küldöttséget nevezend ki, melly fölöttök itélni fog s e törvényszék *nyilvánosság* mellett tartatik.

Addig is, míg a törvényszék a bűnösök fejére ítéletet hozand,  
480 *Lederert* hivatalából kiteszi. Cserci-, Lippe-, Kübek- és Szedliczre nézve intézkedend: hogy a vizsgálat elől meg ne szökhesse- nek.

A magyar ezredeknek hópénzét nem fizeti addig, míg azok az alkotmányra mind meg nem esküsznek.

485 A *haditanácsot* rögtön felosztatja s helyette másikat alakít.

Országszerte *önkéntesek seregét* fog összeszedni, s a mostani magyar ezredek katonaságát azokba szétosztja.

490 Hadügyministert nevez ki, míg **MÉSZÁROS** megérkezik.

A tanuló ifjúságot felfegyverkezteti.

A katonaságot rögtön felesketi az alkotmányra.

S nem hagyja addig működni, míg ezt meg nem tevé . . .

495 . . . *Ha pedig ezeket nem teendi, akkor kimondjuk: hogy nincs független kormányunk! Az ország forradalmi állapotban van.*

S akkor aztán isten és saját erőnk védjen meg bennünket.

Akkor vegyük elő utolsó erőnket s karddal kezünkben kérdezzük meg a sorstól: érdemeljük-e hogy tovább éljünk,  
500 vagy nem?

De tovább magunkat és egymást ne ámítsuk.

Minden a felelettől függ. Az első vér kifolyt, minden simogatás, lágyítás nem volt képes ezt megakadályozni. Hogy több ki ne folyjon, ide most erély kell és határozott föllépés, mert pár nap alatt már talán késő lesz felelni.

Legyen e felelet élet vagy halál, de elhatározó.

26

Néhány budapesti könyvnyomtató segédek egy részvényes nyomdát szándékoznak felállítani. — Sok szerencsét!?

27

Épen most halljuk: hogy Lederer megszökött. — Szép!

24

## A FORRADALOM KÖLTÉSZETE

Ne ijedjete meg e szótól: forradalom.

Nem villám ez: csak napsugár, melly szemetekbe süt.

Minden, mi szép, minden, mi fönséges, e szóban benne van. — Isten-irgalom és emberszeretet, férfierény es nőszerelem, néphatalom és világszabadság; — minden, minden e szóban: forradalom.

Éj után hajnal jó. Az álmok elfutnak. A sötétség visszatér kriptáiba, a hegyek aranynyal festik ormaikat, a nap sugára szélövell. Minden, mi sötét és a sötétség lakója, visszafut odvába; de föllbred minden, a mi szép és az istené. Millio csillag, az ég millio gyémántos királya tűnik el, egy sugarától a napnak. Nem látja senki hogy hová lettek? Nem tudja senki, hogy vannak-e. Életök csak a ragyogásban látszék, s ragyogásuk elmulik, mihelyt az ég megszűnik fekete lenni.

Helyettök ott fenn a pacsirta zengi énekét.

Lássátok ez a forradalom.

A hajnal nem gyilkol meg senkit: hogy az éjt nappallá változtassa. Az éj mindenkit eltat: hogy uralkodhassék.

20 A hajnal pirulása nem az a vér, melly a szívből kiömlik, hanem a melly a hős arcán pirul, midőn sisakját fölteszi.

Az éj halált oszt mindenkinek. Még az élő is elalszik, s a virág becsukja kelyhét.

A hajnal életet oszt szét, még a sír is kivirágzik, s a tengerfenék növény erdőt terem, hová szeme elhat s kicsalja a börtön-  
25 nyíláson át az eltemetett halovány virágot.

Lássátok ez a forradalom.

Változik minden. Ég és föld más alakot ölt. De életre változik minden. Világ és szabadság terjed szét mindenütt.

Ki boldogtalan volt, a forradalom szívét meggyógyítja,  
30 ki félt, bátorrá teszi, a vak szemérről a hályogot letépi, mindent ad mindenkinek s még sem vesz el senkitől semmit.

Igazságot tesz mindenkinek s még sem áll boszút senkin. Mindenkit megvéd s még sem üldöz senkit.

Mert fegyvere nem halált, hanem életet oszt.

35 Lássátok ez a forradalom.

★

Vannak, kik azt hiszik: hogy a forradalom cizméje egy a zsarnok-gyilkolással.

Ez lehetett akkor, mikor a zsarnokok a népet üldözték, midőn a nép a szabadság után sovárgott s csak egy Brutusnak  
40 kelle születni minden Caesar mellé: hogy a népszabadság biztosítva legyen.

Újabb időkben a zsarnokok találtak módokat, mellyekkel a népeket magukba szerelmesekké tegyék s ha ledül egy, a nép másikat emel helyébe.

45 Illyenkor nem a zsarnokokat, a rabszolgákat kell kiúrtani.

Mihelyt nem lesznek rabszolgák, nem lesznek zsarnokok.

S ide nem kell kard, nem kell guillotín, ezt tenni fogja a forradalom szelleme.

A keresztyén vallást nem fegyver terjeszté el a világon,  
50 *forradalom* volt az is, mit az a földön, az égben és a föld alatt  
előidézett, csatát vívott emberekkel, ördögökkel és hamis  
istenekkel, csatát magával a halállal és győzött, mert fegyvere  
a szent igazság volt.

A hamis istenek oltárán kihamvadt a tűz, az ördögöket nem  
66 hitte többé senki, s a halál fejről leesett a korona. A halál  
megszűnt öldöklő angyal lenni. Uj élet angyala lett belőle.  
Mert úgy akarta az örök hatalmu szellem.

E szent lélek újra eljőend!

Nem hoz magával semmi fegyvert, mint igazsága szavait.  
60 Nem öl meg senkit, de mindenkit újra teremt. A félistenekből  
egész emberek lesznek, s a késő utókor bámulni fogja azon  
csecsebecskéket, babonás népfetisheket, miket egykor a nép  
térdre omolva imádott.

Ha a nép ember előtt hajtja porba arcát, nem azt kell porba  
66 sújtani, kit bálványul körülvesz, hanem őt kell kiemelni a  
porból s tudtára adni: hogy ki asszonytól született, az nem  
isten, de nem is igavonó barom.

S ezt fogja tenni a forradalom.

## 25

[1848. máj. 18.]

Ha az unio Erdélylyel megtörténik, mi lesz nemzeti szineink-  
ből s e két ország címciréből?

A magyar cimere szinei: vörös, fehér, zöld.

Az erdélyi cimerei: kék, arany, vörös.

5 Ha egyesülünk, mind ez ötféle szint fogjuk-e viselni? Ez  
maga egy szívárvány lenne, mely hazánk egére ugyan nagyon  
illenek, de zászlónak igen tarka.

Vagy pedig egyikünk szineit sem viseljük, hanem a két cí-  
mer helyett csinálunk egyet.

10 Magyar honunk címeréből úgy is megeshető, hogy a négy ezüst folyó közül elvesztünk kettőt (Dráva, Száva), el a hármas halmot (Tatra, Fatra, Matra). A kettős keresztet eddig is kihagyhatjuk, miután vallásegynlőséget mondtunk ki a hazában.

Nem marad számunkra hátra egyéb mint a vörös mező.

15 Ha a régiekre akaránk visszatérni, elfogadhatnók az egyfejű sast, melly Árpád zászlaján lobogott, hazát kereső ősapánk előtt e címer alatt volt egy a magyar nemzet ez előtt kilencszázötven évvel.

Bár e címerrel mindazokat föltámaszthatnók, kik akkor ennek hűségét esküvének.

Ha pedig el akarjuk felejteni a multat: újat akarunk teremteni, akkor:

Legyen címerünk: vörös mezőben fehér kard: vagy pedig fehér mezőben vörös kard.\*

## 26

### AZ UTÓSÓ FEJEDELEM\*\*

Háromszor látta lelkem arcodat.

Nem a sírból idéztelek föl, a mennyből idéztelek alá.

Kivüled egy csillag sem ragyogott az égen: te voltál az utósó. A többi lehullt, vagy kialudt.

5 Fejed körül az idvezület gloriája fénylett, e tündöklő töviskoszorú, mit a martyrok hordanak. — Arcodon a megdicsőülés szomorú mosolyával, szent bánatodban jelentél meg előttem, mint egy könnyező szeraph. — Értettelek, értettelek. —

10 \* Megjegyzem, hogy ez utóbbi cikk akkor is satyra volt, a mikor iratott, huszonöt év alatt pedig tökéletes komikum má érett meg.

\*\* A sajtószabadság első hajnalán miről lehetett volna álmodni elébb, mint legközelebb előrement szabadsághőseinkről: a Rákóczy-szabadságharc áldozatairól! E beszély még tartózkodott embereket neveiken nevezni. Még akkor őrizkedtünk a multak keserveiért felelőssé tenni azok szerzőinek örökösét. Ez az egyetlen munkám, a mit mindig éjjel írtam. Rendesen csak nappal dolgozom.

Napsugarakkal kellene írnom a fekete égre, ha úgy akarnám festeni arcodat, minőnek lelkem látta azt, s még akkor is kezem  
20 nem bírná visszaadni e ragyogványt.

Emléktelenül hamvadsz el sírodban. Ha az utókor mind azon köveket, mik emberi kebelben szív helyett feküdtek, egy halomra gyűjti, pyramidot emelhetett volna azokból emlékedre. Most reszketeg szó, elrepülő lélek néma tisztelete,  
25 mellyben neved áldott emléke él.

Hagyd e szerény Mausoleum oltárára fölírni képedet! —

Minket kicsinyeknek hagyott a törpe kor, — dicsőségünk futó csillag fénye, minő egy nyári éjszakán száz lefut az égről; — de azért nem vagyunk reád méltatlanok, — egy istent ismerünk, a kit te ismertél, egy istent imádunk, a kit te imádtál:  
30 — a szent szabadságot!

Hagyd ez oltárlapra fölírnom nevedet . . . .

Kezem ne reszkess . . . .

## I.

Világtalan, kietlen éjszaka . . . .

35 Az élet hallgat és a sírok megszólamlanak . . . .

Nem olyan éj, minő volt, mielőtt nap és csillagok lőnek teremtvé; hanem olyan, minő volt a keresztrefeszítés golgothai éje, — midőn nem az ég világítá a földet, hanem a föld lángjai világíták a sötétséges eget s a megfeketült naphól vér  
40 folyott a földre.

A nap fenn van az égen, de fénye nincs. Mozdulatlan lomha felhők sötét tömegei fogták el világát, mikén át sem napsugar, sem ember szeme nem hat . . . . Dél van és éj.

Ollykor a távol láthatáron percnyi villanás ütközik fel;  
45 más országban járó fergeteg hangtalan villámlobbanása. A pillanatnyi fény sötétkék derűjében föltűnik a néma, a fekete világ. Sötét hegytömegek, sötétlő templomok, magas tornyaikkal, hallgatag komor kerített városok, fekete erdők,



fekete sík mezők s a rajtok keresztül kigyózó fekete folyam.

50 Majd, mintha álmodnék a vidék s álmaiban kezdene neszezni  
... nehéz nyögő sohaj vonul végig a hallgatag világon,  
minő egy börtönbe ásott nép kínfóhászzkodása... tompa  
döngés, mintha nedves hant hullana üres koporsó födelére,  
enyészetes harangszó ringása... zúgó énekhangok, messze,  
55 messze vidékről, zárt ajtaju templom ablakain keresztül s  
a lejáró folyam egyhangu zúgása.

Olly fojtottak, olly temetettek e hangok, mintha tenger fene-  
kéről jönének ez álmatlan hallgatás közepett.

Mindig több harang kezd szólani, — a fagyasztó templomi  
60 ének mindég zúgóbb lesz, csengetyű hangok szólanak bele  
s láncok csörrenései, csak a fájdalom és a szentelt kétség-  
beesés hosszú, hidegen égető sóhaja marad olly resz-  
keteg!

Hirtelen, — mintha a pokol nyitná meg kapuját, vagy mint-  
65 ha meg gyúlt tűzokádó szakítaná fel rejtett craterét, — vakító  
tűz fény gyúlad ki a földön, lázadó világával vérnapot gyújtva  
az égnek, — száz máglya lobogó ragyogványában. Az egész  
csillagtalan világ, mint egyetlen vérrel festett kép áll elő,  
erdők, és templomok, hegyek és fellegek.

70 Vér az égen, vér a földön! —

— Hosanna, hosanna! dicsőség istennek! ordítja millióm  
ajk, — dicsőség istennek a magos mennyben!

Kiáltó harsonák, vad dobzörej, bömbölő harangok pokoli  
zenéje kíséri ez istendicséretet, melly mintha vadult erőszakkal  
75 akarna utat törni magának a fellegeken keresztül, vagy el  
akarná fojtani a martyrerény reszketeg imáját, hogy meg ne  
hallassa azt isten.

— Hosanna, hosanna! Kiáltja a rabszolga nép, ki láncának  
szemein számlálgatja le imádságadóját.

80 Az ég pedig fellegekkel van elzárva a földtől.

Nem akarja az ég látni a földet. Nem akarja imádságait  
hallani az isten.

Bocsánat és engesztelés azoknak, kik őt tévelygésükben nem ismerék; — bocsánat és engesztelés azoknak, kik őt a kísértet óráiban megtagadták; — de jaj és kárhozat azoknak, kik nevében a népre láncokat rakták, kik hirdették a hazugságot s az oltár háta mögött kacagtak, kik vérről áldoztak — isten dicsőségére!

Ezeknek imádságait nincs ki meghallgassa!

90 . . . De számlálva vannak azok a könyvek, miket az üldözött crény titokban kihullat, föl van írva minden fohász, mi a szabadság vér tanúinak ajkait elhagyja, s eljőend a minden adósságok visszafizetésének napja, melyben leszen a kevélység megaláztatása!

05 Erőtlen gyöngé hangok alig hallható éneke zeng e szent ordítás közé, — fájdalmasan nyugodt, szelíd, megadó ének . . . ott a máglyák fölött fehérbe öltözött sápadt alakok égnek, hátrafont kezeikkel egymáshoz kötözve; — a lángok arcaikat csókolják, a nép köveket hajigál fejükre és ők imádkoznak  
100 hóhéraikért s égnek emelt arccal állják ki a lánghalált e szóért «szabadság!»

Milyen fehér ott a láng, a hol az ő szent testeik égnek, mint világít az emberek arcaiba, azokéba, kik ott körül állanak vad, tomboló tömeg, fanaticus rabszolga-képeikkel, középlények ördögök és vadállatok között, s azokéba, kik messze bércek ormán  
105 futva bújdokolnak, futva, de arcaikat dacosan fordítva vissza, üldözöttek, de nem rettegők, — rongyosak, — de büszkék.

Bújosva fut a fejedelem is, a jók apostola, kiűzve ősei honából, kifosztva, megátkozva s elhajtva a fergeteges éjbe, ki  
110 idegen országok hidegébe. Feje körül a jövő dicsőség gloriája fénylik, e tündöklő töviskoszorú, örök koronája az Isten igaz fölkeneteinck. Arca halvány és bús, mint a földet elhagyó Astræa arca, tekintetében a honszeretet emésztő fájdalma. Szemében köny ragyog, kezében királypálca helyett a vándorut  
115 koldusbotja. Óh, e koldusbot fogja egyszer visszavíni magyar hon szabadságát.

Ott a máglyák előtt veressel bevont székben fekete férfi ül. Sugárzik arcáról a sötétség, mint tűzből a világ; homlokán fekete négyszegű korona, kezében pásztorbot, mellynek egy  
120 vége gyémántos, körüle tömjénfüst áradoz és mysticus ének a visszataszító alakok ajkairól. Hideg gyönyörrel nézi a martyrszenvedést, hideg arcának egy vonása sem változik, de szíve benn örül. A megvakított nép odajár öltönye redőit csókolni. Gyilkosok, lopók, szentségtörők és hazaárulók szítják a tüzet,  
125 s kapkodják a szentek szélhordta hamvait, mellyekért megbocsátja vétkeiket a fekete ember.

Az utósó énekhang is elhal. A martyrsereg bevégző a dicső tanubizonytságot, kisenvedének mind, állhatatosak maradtak az utósó percig mind, s egy sem tagadta meg lelke Istenét.

130 A vakbuzgó nép térdrehullva kiáltja:

— Dicsőség a véráldozatok Istenének!

De ezer hang kiáltja vissza az erdők sötétjéből, a sziklák ormairól:

— Dicsőség a szabadság Istenének!

135 S ezer arc fordul dacosan a vérveres világnak, melly reájok lobog ijesztő fényével, de ijedtlenül, — vállaikat nyomja minden kínszenvedés, minden nyomor terhe, de térdeik nem hajolnak meg alatta.

Visszafordítja arcát a fejedelem is, e semmiszenvedésben elnem  
140 csüggedt arcot, mellynek szelidségében az oroszán bátorsága lakik, visszasugárzik abból lelkének világa, azon léleknek, melly ha egy nép között lett volna kiosztva, nagygyá tette volna azt örök időkre.

Oh egy nemzetnek csak egy illy szentje támadhat egy nép  
145 életében.

Minek is volna több? Az álló csillagnak nem földön a helye.

Visszatekint bátran. Nagy szeme sugárzik, mint két vezércsillag, mellyre a buta nép sárral hajigál föl. Fölemeli vérező  
150 homlokát, fölemeli halvány, fényecs arcát és a koldusbotot

kezében, mit egy ország fejedelmének meghagyott, mintha mondaná:

— Visszatérek . . . !

185 . . . A fekete ember föláll vérvörös székében, fekete szemöldét mély szemére vonja, daemoni arcának igézete előtt elsápadt a lelketörpített nép. Kezébe hamut vesz, a vértanuk hamvát, s merre a bércek állanak, hol a bujdosókat kéz utól nem éri, azon tájra szórja azt s átkot mond a nép apostolának fejére.

160 — Átok, átok, átok reád! Átok a vizre, mellyben megmosódol, átok a légre, mellyet beszívsz! Átok reá, ki ha éhez, — enned ád; ha fázol, — tűzhelyéhez bocsát; ha fáradt vagy, — házába befogad; ha meghalsz, — eltemet. Átok, átok, átok reád.

165 Dicsőség Istennek a magas mennyben, zúgja undok hymnusénekét az eget káromló csorda. A templomfalak iszonyu viszhangja döng rá.

A kereszt, a sötét kereszt magasra emeltetik, vérző istenkép rajta, a nép arca borulva imádja azt.

170 Miért mutatjátok a népnek az istent keresztre feszítve, vérehulló arccal, megtört szemekkel, leszegezett kézzel?

Azt akarjátok-e mondani neki ez által?

„Jaj annak, ki a népnek szabadságot akar szerezni, jaj annak, ki világosságot akar hozni a földre! Díja gyalázat, díja halál.

175 Im ez ember itt isten lelkével birt, ez istenember szabaddá akarta tenni a népet és boldoggá — s megfeszítették.

Lásd ember és remegj.

Az ördög úr a földön. Lássátok halva az istent!

Jaj annak, ki az embert szeretni tanítja!

180 Im e halott itt isten volt, a szeretet Istene, s meggyilkolták.

Lásd ember és tanulj félni, tanulj gyűlölni!

Miért nem festitek úgy az istent, midőn a sírokat megnyitja s azokat, kik tanultak szeretni embert és hazát, a mennybe fölviszi?

185 Van-e iszonyúbb alak a bálványimádóknál, kik undok faragott kép előtt hajtják meg arcukat, mint a tietek, kik az istent úgy mutatjátok fel a népnek, mint egy mezítlentre vetkőzött, megostorozott, szétfeszített emberalakot.

A halál urát a halál lábai alá tapodva! — ?

190 Te mindezekről semmit sem tudsz, szegény bíboros ember, te korona alá festett kép, kiről a lelkét nem bíró nép Istene képét másolja le, a haragban és villámok dörgésében uralkodó Istenét. Nevedben úgy, nünt az Isten nevében, lelkeket gyilkolnak, embervért ontanak, befecskenedik vele az oltárt és a  
195 koronát, hogy féljenek tőlök. Üldözik az igazságot és a hazugságokat díjazzák.

Te mindezt nem tudhatod. Hogy hallhatnád a hizelgők szavától, néped elfojtott kínjajdulásait? hogy láthatnád e kövérre hizlalt rabszolgaseregtől, kik aranyosan, fényesen, mint  
200 pávák és pillangók rajongnak körülöd, népednek rongyait, s a sebeket, miket e rongyok takarnak. Oh ha csak egyszer álmodban keresne föl egy illy tekintete a nevedben teremtett nyomor-  
nak, nem mernél többet alunni e koronás fővel.

Szegény bíboros ember!

205 Ki tett illy kevélylyé tégedet? Mivel vagy másoknál dicsőbb? Mivel vagy másoknál nagyobb? Szállj le magányos fényed magas karszékéből, s ha lenn vagy, emeld le arany süvegedet s hasonlítsd magadat ama megalázódásában is főnséges archoz, mit egy országüldözte bújdosó visel.

210 ...Mellyik lesz kettőtök közül a fejedelem? Ő-e vagy te?...

Szegény bíboros ember...

## II.

Ütött az óra! — Megszólt az menny — végig dörgött földrengető szava az országokon. A határok bércfalai reszketve, inogva, mint vert ebek dörögték vissza azt.

A népszabadság feltámadásának napja megérkezett.

Föl térdeidről porig alázott nép, emeld föl járom alá görbült fejedet! nézd, az ítélet napja elérkezett!

220 Eddig ti beszéltetek a mennynek, most a menny beszél ti néktek.

És ti, kik a népnek birái voltatok, álljatok clő, vagy ha kezeiteken ártatlan vér és megszegett eskük szennye tapad, rejtsétek magatokat el, rejtsétek magatokat a sírba; az ítélet napja elérkezett!

225 Eddig ti ítéltetek, most ti fogtok ítéltetni.

Hosanna! Dicsőség a szabadság istenének a magas mennyben!

Az egész mindenség egy nagy égő templom, boltozata villámló fellegek, mik a földet végig korbácsolják, a mennydörgés harsog.

230 A föld vért iszik és tüzet okádik, görcsösen rázkódva meg kínjaiban az ingó városok alatt.

Nézzétek: éjszokról, hol a magas bérceken fenyves tenyész s a fenyvesek alatt szabad népek laknak, fennragyogó éjszaki fény támad, ezernyi lángoló sugár, fehér, kék és vereslő fényben, miknek összesége az égre felragyog: kardok tündöklő éjszaki fénye.

Lángoló arcok pirulása támad együtt vele, minden arc egy egy cherub arca, szabadság és honszeretet van írva mind-egyikbe.

240 A merre e lángkaraj halad, ledőlnek a tömlöcök falai, kijönnek a rabok, lánc helyett kard terem kezökben, s kik eddig hallgatva tűrtek, beszélni kezdenek fegyver-csattogásban.

245 És a hamis próféták, kik azt hitték magokról, hogy az ég alól kinőttek, elvetik erőtlen hatalmuk átkos vasvesszejét s sápadtan futnak el, nyomoru éltöket gyáván megmenteni, vagy megmaradnak bálványaik körül, hogy azoknak hulló omladékaik alá temetkezhessenek.

Jaj nekik, jaj azoknak, kik a hazát áruba bocsáták! Számukra kész a sír.

250 Jaj azoknak, kik a lelkeket megölték. Számukra kész a pokol.

Repül a zászló, csillagosodik az ég. Vérzik a királyi nap,  
hol eddig minden puszta volt, az égen millio fény lobban  
elő, miknek lételét sem gyanítá senki.

„Isten, szabadság és hazai”

255 Ez volt a zászlóra írva.

Mindenütt, holott ez meghordoztaték, virradt a szabadság,  
reszketett az áruló, ingott a trónus, mellynek mennyezetén  
ártatlan vér foltjai, talapján láncok ijeszték a térdre nem borulót.

E trón bíbora olly nemes magyar vérbe volt megmártogatva.

260 E trón zsámolyára olly nemes könnyeket sírt a magyar  
nemzet.

Idáig jött a hős, — karddal tört útat magának e trónig s  
midőn odajutott, az élők, kik vele szembe álltak, seimmivel  
sem voltak pirosabbak a halottaknál.

265 Megállt ott. Lábával a trón zsámolyára lépett. Háromszinü  
zászlóját a mennyezethez tűzte és szólt:

„Ez a magyar trón. Fejemet meghajtom, mert oltár előtt  
állok. De nem te előtted, sápadt arcú ember.

270 Kezemben fejed koronája, kezemben a kard, melly azt  
onnan levertc, de föl kent homlokod — úgy akarta az ég:  
hogy szent legyen milliók fölött, — nem érintendem azt.

Te királyom vagy, de én birád vagyok.

Te ítélet nélkül büntetted engem, én ítéletet mondok rád  
és megbocsátok.

275 Te gyűlölted a népet, melly téged imádott, gyűlölted a  
magyart, országát kifosztád: hogy vele idegen hazákat gazda-  
gíts fel.

280 Te a magyar vért vesztőhelyen ontatád, törvényeinket fel-  
forgattad, behoztad a honba a vérinquisitiót, megyéinkbe  
idegen bitorlókat küldél ispánokul, üldözted a szabadságot,  
hazánkfiait tengerekre küldéd gályarabokul, te vész és vihar  
voltál e hon fölött, mellyen isten jobbkezének kellett volna  
lenned.

Most lásd, mit tevé!

285 Elverted az oroszánokat s ebeket gyűjtél magad körül.  
Adóssá lettél oly véres tartozásokkal, mikért véred minden  
cseppje jutna egy rovásra.

De az nem fog hullani.

A király vérc szent. Fejeden volt a magyar korona.  
290 *E korona a magyarnak bálványistene.* Angyalok hozták ezt  
szárnyra vévc, hősök hordozták ezt dicsőséges csatákban s  
halva volt a nép, ha elveszté koronáját. E koronához századok  
dicsőséges emléke van kötve, e korona az örökélet jegy-  
gyűrűje a mindenható újjáról.

295 Kinek fejét e korona érinté, tetteiről csak istennek számol;  
lehet jó, lehet rossz, a törvény pálcája s a boszú pallosa meg-  
hajol előtte.

E korona a hon, e korona a nép, e korona a szabadság, e  
korona a magyarok istene.

300 Te e koronát vérrel mocskolád be, égetted a hazát, gyilkol-  
tad a népet, láncot raktál a szabadságra s üldözted, kik a magya-  
rok istenét imádták.

Im vedd vissza kezemből koronádat. A nemzet bocsánata  
letörlé róla a foltokat.

305 Ismét király vagy.

Én teszlek azzá, fejedelemtársad, kit te trónjáról letaszítál,  
s ki téged most semmivé tchetne.

Én királylyá teszlek.

Szeresd a népet, ki téged annyi szenvedés után gyűlölni  
310 nem tud.

Te félni tanítád őt; — lásd: nem tanulta meg; — tanítsd  
őt szeretni, ahoz jobban ért.” . . .

Szólt a fejedelem s letette fegyverét.

Igy sűt ki a napvilág a villám után.

315 Millioman kiáltanak áldást fejére, midőn a békét a honnak  
visszaadta.

. . . S százan mentek vele, midőn harmadszor is száműzvetve,  
hazáját örökre elhagyá.



### III.

- Utósó fejedelme hazámnak, hol alszol te most?  
320 E hon még sírt sem adott neked; idegen föld látta bújdosó  
arcodat; hét évig vándoroltál hazádon kívül, mint egy holt  
üstökös, melly semmi nap körül nem forog. Idegen kéz tett  
le idegen földü sírba.  
El vagy feledve, mint el van feledve a hely, a hol pihensz.  
325 Híjjába küzdöttél.  
Nem hycnától születik az oroszlán.  
A farkas megtanul kenyeret enni, a magyar egyetérteni  
soha.  
Imádni fogja azt mindég, ki őt testvérei ellen uszítja s szét-  
330 tépi azt, ki önmagával ki akarja engesztelni.  
Meg van e faj átkozva.  
Erejével önerejére tör, hogy gyöngce ellene fejére tapod-  
hasson. Belül háborog, mint a Balaton, mikor messze és  
közel csöndes a levegő.  
335 Elveri azt magától, ki érte vérit adta, s kenyeret ad annak,  
ki meg fogja ölni.  
Hisz annak, ki százszor megcsalá, s clitéli önön megváltó-  
ját . . . .  
Utósó fejedelme hazámnak, hol alszol te most?  
340 Melly hideg föld nyílt meg számodra, ki temetett belc?  
Én nem tudom — de valamit sejtek. *Közel lehet az idő,  
mellyben jó volna tudnom, merre van az a föld, melly a hontalanok  
számára sírt mutat? . . . .*

## CHARIVARI

[1848. máj. 18.]

## I

*Vallatási scéndk*

A színhely Budán az országházban. (Egy hosszú asztalnál a vizsgáló bizottság, köztük Nyári Pál. A korlátokon kívül fegyveres nemzetőrség, ezek háta mögött hallgató és néha  
3 kacagó közönség.)

★

Tanúk jönnek, tanúk mennek beütött fővel, oldalba szúrva s mindnyájan azt bizonyítva: hogy a vérengzésnél az olasz katonák nemcsak hogy nem bánták a népet, hanem utat nyi-  
10 tottak neki soraik között s így eszközlék megmenekülését. Ellenben a magyar katonaság közül kiválogatottak, továbbá a tótok, horvátok és vasas németek még a házakba is fölül-  
zék s ott szúrkálták le az embereket.

★

Kertész uram azt vallotta: hogy ő, mint hűséges spitzli, egy órával a tény előtt sietve futott Lederer úrhoz, hiven tud-  
15 tára adni a kispionirozott macskazenét s mégis, mikor a katonaság kirohant, őt, a ki csak a más vesztén gyönyörködni volt ott, verték leginkább agyba, főbe. Ez megkapta a magáét.

★

Három granátos állt elő, Szentpéteri altiszt, Rosti kadét és Falusi dobos. Ezek nyíltan kivállák: hogy Lippe főhadnagy  
20 a katonaságot arra ingerlé: hogy a népet mészárolják, azokat leitatta, elrejtette a fegyvertár udvarára s mikor megtörtént a mészárlás, azt mondá nekik, hogy „zum küssen” viselték

magukat, azután megint hozatott nekik bort, másnap pedig arra taníták meg a katonaságot hogy fogja rá, miszerint a nép  
25 támadta meg először őket.

Egy dorongot mutattak elő, mellyet állítólag a néptől vettek el, mellyre azonban Szentpéteri csakhamar ráismert, hogy az a kaszárnyából való, ott szokták a madrácokba a szalmát tömni vele.

30 Egy katona azt mondta: hogy őt kővel megdobták. Nyári. „Hát meglátszik a helye annak a sebesítésnek?” Katona. „Nem tudom, hanem azt mondta a tiszt ur.”

★

A vasas németek álltak elő.

Ezek azt mondák: hogy ő nekik az volt mondva: hogy  
35 csak „*schén stét*” masirozzanak a nép közé. Ők maguk sem tudják: hogy ragadta el őket a ló?

Azután meg a granátosok álltak elő, ezek pedig azt vallák, hogy midőn a lovasok *sebes vágatva* nyargaltak a tömegre, a porfellegtől nem vették észre: hogy kit bántanak?

40 Egy katona azt mondta: hogy ő nem szúrt, hanem úgy ment bele az ember háttal.

A vasasok elakarták tagadni a bort.

Esküdtek mennyre földre: hogy őket senki sem itatta.

Ekkor előállott a kocsmáros, a kitől Lippe a bort hozatta,  
45 másik két tanúval s kivallá: hogy Lippe vitetett el tőle két akót a katonáival.

A vasas németek denique makacsul állíták: hogy nem ittak.

Ujra bejöttek a granátosok, kik a vasas németek vallomásait nem tudták.

50 Nyári. „Hát vitéz uraimék! — Mert nagyon szép vitézi tett volt ám az, a mit önök tegnap előtt tettek, méltán jutalmaztattak meg tiszteik által; azt szeretném önöktől csak megtudni: hogy önök ittak e elébb, vagy a vasasok?

„A vasasok!” felelék azok egyhangulag. Akkor néztek

15 aztán csak szemrefőre, hogy elárulták egymást. Nem lehetett tovább tagadni, biz őket lerészegíték.

★

Előállott Jakab István tanácsos, a kinek az órra előtt vitték el a bort.

Ez azt felelte azon kérdésre: mit látott? hogy látott egy  
60 kicsiny kis hordócskát.

Ki vitte azt a kicsiny kis hordócskát?

Jakab István. Sötét volt, nem láttam. (notabene: holdvilágos éj volt.)

Nyári. Különös sötétség lehetett az, mellyben az ember  
65 a kicsiny kis hordót meglátta, s a nagy magos embereket, a kik azt vitték, nem látta.

★

Lippe főhadnagy, a vádlott, nem akart megjelenni, azt mondta: hogy beteg.

Ekkor két orvost érte küldöttek, kik azt hozták hírül:  
70 hogy biz az reszket egy kicsinyt, és fehér a nyelve, hanem az nem a hidegleléstől van.

★

Lippe főhadnagy megjelent, és elkezdé.

„Ich, baron Gottfried, Adalbert, Maximilian Lippe, geboren anno 1821. verheirathet seit drey Jahren, hab auch  
75 schon zwey Zwillingkinder, — erkläre hiemit:

S itt azután elkezdett nyilatkozni.

Még azt is mondá: hogy az ütközet (?) hevében ő csillapítá  
(?) az olasz katonaságot (A mellyik meg sem mozdult) ezt kiáltván rájuk: (itt aztán féltiben mondott valami cifrát,  
80 ami törökül is lehetett.)

A közönség alig birta elfojtani kacagását a zsebkendőjébe, Szegény német: hogy reszketett a lába!

Kérdés. Miben különbözik a francia forradalom, a magyar forradalomtól?

- 85 Felelet: abban, hogy a franciák elakarták kergetni a királyukat s ez nekik sikerült; a magyarok pedig örömetst haza hozták volna királyukat s nekik meg ez nem sikerült.

★

K. Micsoda titkos jelentései vannak az érdemrendjelcnek, miket a királyok osztogatnak?

- 90 F. A kereszt azt jelenti: „íme te is segítettél a népek megváltóit keresztre feszíteni, viseld érdemed jelét a nyakadra kötve.”

Az aranykulcs: — „hű tömlőctartója voltál a szabadságnak, viseld porkolábi érdemeid diszjelét magadon.”

- Az aranylánc: — „engedelmes igavonó marhája voltál a te uradnak, legyen megaranyozva a lánc, mellyel nyakadnál fogva zsámolyához vagy kötve.”

Az aransarkantyú: — „első voltál ott, a hol futni kellett, legyen mivel sarkantyúznod a lovat, ha háborúba mégy.”

- Az aranygyapjú: — „jámbor birkája voltál a te uradnak, 100 viseld tulajdon bőrödöt.”

A térdkötő: — köszönd e harisnyakötőt azon érdemeidnek, miket magadnak az udvari hölgyek körül szereztél.

- A tárca végre ilyenformát jelenthet: — „elloptad a gazdád számára a nemzet pénzét, már most emlékül tartsd meg 105 magadnak a pugyillárist.

★

K. Mi lesz Lederernek a büntetése s mi az elégtétel a ki-ontott véért?

- F. Lederer feldmarsallá fog kineveztetni, a megsértett nép vigasztalására pedig az fog mondatni, hogy az egész vérengzés 110 *egy kis félreértésből* eredett.

Azt fogják azoknak mondani, akiket megöltek: nem akar-

tunk mi titeket megölni jó emberek, csak egy kicsinyt meg-  
ijeszteni. A közkatonák a hibásak, miért vágtak olyan erősen.  
A parancsnok csak azt mondta nekik: hogy vágjanak, de  
115 nem azt: hogy olyan nagyon vágjanak. Ne haragudjatok.

3

A székelyek nyolcvanezer fegyverest ígértek magyarhon  
segélyre; ha kell, a nők is fegyvert fognak!

4

A teljes hatalmú királyi helytartó megígérte a megye küldött-  
ségének: hogy a katonaság majus 11-ki déli 12 órától számítandó  
120 24 óra alatt fel fog esküdni az alkotmányra. S egy majus 14-  
ről szóló ministeri kegyes rendelet azt tartja: hogy e felcsketés  
legközelebbi *ünnepélyes alkalommal* fog megtörténni.

Mi az az *ünnepélyes alkalom*?

Illyen szent nincs a kalendariumban.

125 Mondták volna: hogy majd szent Pilatus napján; ítélet  
nap előtt hat héttel, utósó pesti vásárkor, vagy borjunyúzó  
pénteken lesz a felcsketés, — de a legközelebbi *ünnepélyes*  
*alkalommal*? ezt a napot nincs astronomus, a ki megjövendöl-  
hesse; hogy elkövetkezik e valaha vagy sem?

130 Hátha soha sem adná magát elő *ünnepélyes alkalom*, a mi-  
nisterium mindaddig nem fogná teljesíteni kötelességét?  
A helytartó mind addig nem váltaná be adott királyi szavát.

5

Kérdés: Mit csinálnál Jellasiccsal, ha te volnál a nagy mogul?

135 F. Először szép szóval kérném meg: hogy ne sajnálja magát  
fölakasztani.

K. S ha szót nem fogadna?

140 F. Akkor iszonyú chriát írnék neki számtalan periodus  
quadrimembrisekkel, phrasisokkal, similitudokkal, citatu-  
mokkal, syllogismus catenatusokkal, flosculusokkal, locus  
topicusokkal, emblemakkal, chronostichonokkal, s minden-

nemű rhetorikai figurákkal felfegyverkezve, melynek prologusában a haza boldogságáról, epilogusában pedig azon édes kötelességről szólanék, melyben részesülni fog, haechria folytán magát rögtön felakasztja. Adnectálván a ministerialis

145 ferman mellé egy úttal a szolgálattelvő selyemzsinórt.

K. S ha még akkor sem akarna engedelmeskedni?

F. Akkor elküldeném neki a magyar tudós társaság szótárát, azzal a világos fenyegetéssel, hogyha periodusaimnak rögtön nem enged, nem marad e szótárban egy ige, melyet ellenc

160 nem küldök szabályozott glédába állított hadi rendben.

K. S ha még ekkor is megbikacsolná magát?

F. Na — akkor elővenném nagylelkűségemet és megkegyelmeznék neki.

6

Azt beszélik: hogy minisztercink egyike, midőn Párisban járt, meglátogatta madame Lenormand, azt a világhírű jóslónőt.

E hölgy négy jóslatot tett neki, melyek mindegyike képzelenség volt azon időben.

I. Megszünik gazdag lenni. (Családja egyike volt a legtehetősebbeknek Magyarországon). — Ez beteljesült.

II. Egy nemnemesnek lesz sógora s egy köznemesnek veje. (Apja zászlós úr volt és magos aristocrata). Ez is megtörtént.

III. Magyar minister leend (akkor még ilyen hivatalnak a címe sem létezett.) Ez is beteljesült.

165 IV. Le fogják nyakazni, — (őrizze magát fekete ruhás környezőitől!)

Ha az egész mese nem volna, még megijesztené az embert.\*

\*Ez a monda Eötvösrül szólt; most már meg van cáfolva. Lenormand látott valami állványt a sors végén; de az nem a guillotín, hanem az érczobor állványa, melyet a nemzet legnagyobb fiai egyikének emel. Au contraire: az a fő még holta után is égre emelve áll.

A magyar katonaság már útban van visszafelé. Olasz háború  
— jó éjszakát!

A ministerium a német statusok gyűlésére követül Páz-  
175 mándi Dienest küldé el.

Jellasics utósó órája is ütött. Legközelebb két tűz közé fog  
jutni. Egy hét sem telik bele.

## CONGREV-RAKÉTÁK

PILLANATNYI FÉNYÜL NÉMELLY SÖTÉTEBB HELYEKRE \*

### I.

#### *Fiatalság*

A fiatalságnál három osztályt kell megkülönböztetni.  
A nyugalom, forradalom és a zavargások embereit.

Az elsőbbek, kik minden áron békét, az utóbbiak, kik  
5 minden áron zavart ohajtanak.

Amazokat hivataluk, emezeket hivataltalanságuk szólítja  
fel az ellenkező elvre.

A *forradalmi* fiatalság azonban ezeknek egyikéhez sem tar-  
tozik. Elve: mindent áldozni, hol mindent nyerni lehet;  
10 semmit sem áldozni, hol a látható végeredmény semmi.

Nem indítani meg mozgalmakat, mik a közrendet gátol-  
ják, anélkül: hogy a közüdvét előre vinnék, — de nem látni  
a magányérdeket ott, hol a haza ügye forog kérdésben.

\* Megjelent az Életképekben a forradalmi fiatalság klubbjának meg-  
15 bizásából.



Nem függeni senkitől, mint saját becsületszavától. Ez az egyetlen korlátlan hatalom, mellynek zsarnokságát tisztelni tudja.

Keresni az egyetértést, de a háborútól sem félni.

20 Tenni nyíltan, szólni nyíltan, szem szembe, nem orozva, nem sötétben, nem más háta mögül.

*Ez a forradalmi fiatalság. Ez a marciusi clubb.*

Sok, mi legújabb időkben a fiatalság nevében történik, bitorolja e nevet.

25 Mindazon apró, kiskörű lázítások, ingerlő fenyegetőzések, minden politcái szint nélkülöző demonstratiók, mik e firma alatt történnek, meghamisított pecsé talatt jutnak a közönség elé.

Ki a zsidó-bujtogatásnál verekedett, ki imitt-amott éjelenként macskazenézett, ki a háziurakat késsel, vagy kanóccal  
30 fenyegette, az nem a forradalmi fiatalság volt.

Mert ha ez okot talál, eléggé méltót: hogy a síkra kilépjén s megmondja sérelmeit annak, a kit nem szeret, azt teszi nyíltan, fényes nappal s arról fogjátok őt megismerni: hogy ha megtámadtatik, nem fut el, hanem helyt áll, és  
35 győz, vagy elhull az utósóig.

Azok, kik a budai macskazenén voltak, nem lehettek közüle valók, mert futottak.

Azok, kik Lederert in effigie fel akarták akasztani, nem lehettek közülök valók, mert ők nem mennek százan egy  
40 ellen, kivált ha az az egy is lelketlen szalmakép.

A forradalmi fiatalság nem húzza ki kardját igaz ok nélkül s nem dugja vissza becsület nélkül.

Erről fogjátok őket megismerni.

## II.

### *Pesti polgárság*

45 A pesti polgárság, mint a kerek világon minden polgárság, szereti a békét.

Mert az ipar csak a béke alatt virágzik. S a ki mindennapi keze munkája után él, megunja a nyolchéti munkafeltartóztatást; a jövőre reménye nem kenyér, mivel családját tart-

80 hasza.

Ezért a pesti polgárság unja a zavart.

S azt hiszi: hogy ennek a pesti fiatalság az oka.

Ha ezt kivernék a városból, minden rendben lenne.

Nem sejtji: hogy az egész világ forr, s minket csak a habok

85 ragadnak, miket e nagy tenger zajgása vet.

S e tengert kanállal kimerni nem lehet.

Jobb volna ha a helyett: hogy száz oldalról bontjuk a hajót, melly édes mindnyájunkat visz magával, iparkodnánk azt összetartani, mert ha elmerül az, vagy szirthez ütődik, együtt

90 szenvedjük a hajótörést.

A polgárság vétke az: hogy a nemességet szereti előjogaitól megfosztva látni, de saját előjogait a néppel megosztani nem.

Örül az aristocrazia megbukásán s azt hiszi: hogy ez örökségben rá marad.

95 Nem, uraim, az aristocrazia nem azért rakta le koronáit, hogy azok mentül többeké, hanem azért, hogy senkié se legyenek.

Azért e megszólító szó helyett: „polgártárs” más nevet kell kitalálnunk, mert attól tartok: hogy ide s tova *cím* lesz

70 belőle.

### III.

#### *Nép*

Mi magunkat igen hosszú ideig csaltuk. Azt hittük: hogy népünk van. Pedig nincs.

Míg volt, nemességünk volt az. A földmivelő nagy tömeg

75 előtt ismeretlen fogalom volt e szó: „haza”.

Még most is az. Szabadságaért akárki más iránt háladatos, csak hazája iránt nem.

Ha azt mondjátok neki: hogy keljen fel honát védeni a muszka ellen, sírva fakad s azt mondja: hogy inkább robotol és éhezik.

80 A kabátos embert gyűlöli; nem hisz neki. A nemzeti színeket nem érti; neki addig a törvény sem törvény, míg a császár pecsétje alatta nincs, nagy kétfejű sassal.

85 Értünk fegyvert nem fog, szavainkban nem bízik, terveinkben nem segít.

Igy bünteti bennünk isten apáink vétkeit.

De mi föltettük magunkban: hogy a népet szabaddá, úrrá tesszük, mert kell, hogy legyen magyar nép; *szabad és úr*, mint volt hajdan.

90 Semmi sem valószínűbb, mint hogy e közben épen magunk veszünk el, minket kövez meg, minket feszít meg a nép; — gúny és átok fog sírunkhoz kísérni.

De az mindegy. Sírunk fölött boldog leend az utánunk következő nemzedék és mi nyugodni fogunk.

95 Neveinket nem fogja tudni senki, nem a sír helyét, hol alszunk, de ott nyugodtan fogunk alunni. S Magyarország boldog lesz és élvezni fogja a szabadság édes gyümölcseit, mellynek keserű magvait a mi szívünk vére öntözte.

Célunk el lesz érve. Nem fogjuk látni, de nyugodni fogunk.

100 Azért, még azon percben is, midőn keresztre feszít bennünket a nép, éljen a nép!

#### IV.

##### *Nemesség és táblabírdk*

Minek bántjuk mi annyira a táblabírákat, a volt nemességet?

105 Ha a nemesi előjogok meghaltak, illik-e gúnyolni, szidni a halottakat?

Ha nevetségsek, ha rosszak voltak, miért ne?

De hát azok voltak-e? Ez a kérdés . . .

Nekünk népünk nem volt, az alkotmányon kívül eső osztály nem ismert hazát, neki semmije sem volt a hazában.

110 Az ábrándos hazaszeretet s honfentartás előjogai a nemesé voltak. Ezeket a nemesség nem veszté el, csak megosztá a néppel.

Neki eddig sem volt az vétke: hogy ezekkel bírt. Mert ezek minden embert illetnek. A korszellem vétke volt, melly 115 nekik megadta, csak a mivel tartozott, s a népnek nem.

Most minden megváltozott.

A nemesség megosztá mindenét, a mije volt, vagyónát és jogait. S ezt egy perc alatt tevé, minden vonakodás nélkül.

De az ábrándos honszerelem még mindig él szívében, ezt, 120 fájdalom! hogy nem oszthatá fel egy perc alatt a nép között; arra évtized kell. S ezért gúnyolni kell-e őt?

Gúnyolni kell-e azon osztályt, melly hazánk törvényeit kiszolgáltató, népe fölött virasztott, alkotmányát védte, igazságát kezelé, nyelvét főtartá, melly bíró, építész, mérnök, 125 diplomata, kereskedő, tudós, egy szóval minden volt a világon olly csekély jutalomért, minő egy táblabirói cím?

S most mi e jutalmat akarjuk a pelengérre tűzni?

Uraim, ne legyünk hálátlanok önvérünk iránt.

Ezen címnek nincs jövője többé, de van multja.

130 Ha e címet egy szembehunyással örökre elfeledtté tudnók is tenni, megmaradnának az egyesek, kik a mozdulatlanságot képviselik, nemcsak a nemesség között, megmaradnának a nép minden osztályaiban, fönt és alant, meg magában a fiatalságban is, mellynek tűzvérü a neve.

135 Küzdjünk valahára elvek s ne firmák ellen.

Nemességünk el van keserülve.

Mindenét odadta. Mivel apái bírtak, ő nem bír azzal többé. Mindent elvesztett, mivel az előtte való generatio bírt. El 140 címerét, el választási jogát, földeit, keresetmódját, értéke nagyobb részét, hivatalait, s mindezt nyugodtan, önkényt veszté el, nem erőszak kényszeríté rá. Odadta ingyen.

E vesztésnek áldozat a neve.

S mi ez áldozatért gúnyolni fogjuk-e őt? Akkor fogjuk-e arcul verni, midőn koszorút érdemel?

145 Én magam is lemondtam nemesi előjogaimról. De ha elhagytam nevemből a nemesi címet, meg akarom azt lelkem számára tartani, s nem szeretném, ha oda jutna a világ: hogy ki *nemesen* tenni, nemesen érzni tud, az legyen a köznevetség tárgya.

150 Ha Franciaország üldözte a nemességet, jól tette, mert ott ellensége volt az a népnek s a nép vérrel vette el tőle emberi jogait. De minálunk a nemesség, hogy a népnek, melly jogait követelni nem tudta, azokat megadhassa, vérén kívül minden egyebet feláldozott s ha kell, ezt is fel fogja áldozni tudni s  
155 még nem tudjuk: hogy nem lesz-e e vérre szükség?

A haza üdvére népet kell teremteni.

Hogy e nép teremtvé legyen, a nemesség mindent föláldoz, mindent elkövet.

Ha ezt nem teszi, akkor irtsátok ki és *sirassátok meg*, de  
160 ha kötelességét teljesíté, nem mondom: hogy dicsőítsétek érte, mert hiszen csak kötelességét teljesíté, de legalább *ne nevéssétek ki*.

## 29

### CHARIVARI

[1848. máj. 21.]

#### I

Azt mondják, hogy a Schusterpui — akarám mondani lábtyűművészfogalmazógyakornokok — is szándékoznak egy petícióval előállani, melly e hét pontokból leendő összeszerkesztve:

Kivánják legelőször is: hogy őket ezentul ne híják schusterpúboknak, hanem országszerte fogadtassék el helyette e titulus:  
5 lábtyűművészfogalmazógyakornokok.

2-szor. Hagyassék meg a fiakereknek, hogy midőn a tisztelt lábtyű etc. etc. hivatalos eljárásaikban a bakra fölkapaszkodnak, ne merjenek az ostorral hátravágni.

10 3-szor. A kundschafatoknak ne legyen szabad azt mondani: hogy nincs aprópénzük, midőn ők a csizmát haza viszik nekik.

4-szer. A mestereknek tiltassék meg az ő üstökeiknek ezentúl bármely jogcím alatti igénybevétele, például megcibálása. E pontra nézve egyébiránt gyökeres orvoslás volna,  
13 ha üstökeiket lehető apróra lenyiratnák.

5-ször. Minden néven nevezendő pecsenyék, rétesek, lepények és pogácsáknak a pékhöz hordásától ünnepélyesen mentes-  
senek föl.

6-szor. Tiltassék meg a mezítláb-járás minden hazafinak  
20 a két magyar hazában.

7-szer. Adassék minden lábtyű- stb. stb.-nak külön kapukulcs, hogy éjjeli krawalloknál és macskazenéknél hivataluk szerint pontos részvétükkel jelenlenni a házmesterek zsarnoksága által meg ne gátoltassanak.

## 2

25 E napokban egy titkos cseh clubbot fogtak el itt Pesten. Atya úr isten! Még a csehek is formálnak jogot szegény hazánkhoz! Ki van még hátra?

Azt mondják: hogy magyar ember akkor legbuzgóbb hazája iránt, midőn országán kívül van; tartok tőle, hogy ha  
30 ez így tart, rövid idő alatt valamennyien mind igen buzgó hazafiakká leszünk.

## 3

Régi bohóságok.

Párizsban hajdan a szent Antal barátok azon privilegiummal éltek, miszerint szabad volt nekik ötezer sertést az utcákon  
35 tartani.

Ezek a szentantal disznai a nép kegyes adakozásaiból szoktak aztán meghízni s különös tiszteletben tartatának. Meg is

érdemelték. Olyan szépen henteregtek az utcákon a sárban,  
a sétálók lábai alatt, mint megannyi ittas potrohos sváb.

40 Ez a privilegium jelenleg őket illeti.

4

Egy pompás fejedelmi lovagszobornak egy őjjel kendővel  
bekötötték a szemét s nyakába cédulát akasztottak e felirattal:  
emlékezzetek meg a szegény világtalanról.

Szinte egy fejedelmi szobor alá, melly kinyújtott áldó kézzel  
45 van fölállítva, egy elménc ezt írta:

„Szállj le már onnét, hadd üljön fel az utódod is egy kissé.”

Egy másik elménc erre azt felelte:

„Világért le ne szállj, mert ha az ül fel, megfordítja tenyerét  
és pénzt kér.”

5

50 Semmi sem lesz belőlünk. Rotschild azt mondja: hogy  
nincs európai hatalmasság, mellynek ő pénzt kölcsönözni  
akarjon jelenleg.

Igazán elmondhatni: hogy a háborút jelenleg ő tartja zacskóba kötve.

6

35 A színházban Sobrit adták. A tehénutcában ki volt téve  
az önkénytes hadfogadási zászló.

Három buzgó hazafi fogdosta egymás markát a színházban,  
s érzékenyen búcsuzott mindenkitől és fente a fogát.

Menendők valának a tehénutcába s onnét a törökre, musz-  
60 kára, illirre s más egyéb pogány nemzetekre: azért búcsúztak  
olly érzékenyen — szegények.

Sobri végén sokat lövöldöznek, a színház megtelik puska-  
porszaggal.

— Pffuj! mond a három hazafi s zsebkendőt tart rögtön  
65 ortára, szájára. Így bepuskaporfüstözni a közönséget! pfui!  
Jaj fiaim, hátha majd magja is lesz annak a puszkaporfüstnek?

X. vármegye bizalmat szavaz a ministeriumnak.

Jobb bizony: küldjön neki pénzt és katonát.

A bizalmat tartsa magának, a ministeriumnak pedig küld-  
70 jön fegyvert és pénzt.

Igy mind két félen segítve lesz.

Most megfordítva áll a dolog. A hazafiak szekérrel hordják a bizalmat a ministeriumnak s várják: hogy tud-e a ministe-  
rium belőle kenyeret sütni?

73 Gyűjtsetek pénzt, a francia kormány nem szemérmeskedik azt tenni, ti sem haltok meg szégyenletetekben, ha országszerte elkezdtek adakozni a veszélyben forgó haza közszükségére.

Ez aztán fogtenni valamit. A többi üres hang és irott malaszt.

A ministerium kitűzetette országszerte az önkényes had-  
80 fogadási zászlót.

Éljen! Ez már hatalmas föllépés.

Az önkénytesek fejenként ruhát, szállást, kenyeret és napon-  
ként 20 váltókrajcár díjt kapnak. Szolgálatidejük három év.

Özönnel tódul a népség a zászlók alá.

85 A ministerium tizezer önkénytest kért a hazától, s ha így megy, két hónap alatt 10 ezer helyett 200 ezeret fog kapni.

Gyönyörű nép lesz ez. Kétszáz ezer magyar, gyönyörű szál legények mind. Színe, java az országnak. Világot lehet vele meghódítani.

90 Ez alatt azok, kik fegyveres kézzel nem védhetik a hont, rajta lesznek: hogy pénzzel gyámolíthassák a független kormányt.

A radical kör aláírási íveket bocsát ki nagyszámú példányokban.

Hazafiak!

Kevés szó, — sok tett.

95 Magyarhon véres napjai közelgenek.

Fordul az év s mi mindent nyerénk, vagy mindent elveszítünk.



Elleneink már megásták a sírt s most az a kérdés: hogy mi fcküdjünk-e bele, vagy ők?

100 A határszéli háború kiütött, országunkban az elemek egymásra támadva küzdenek s a hódító északi óriás csak arra vár: hogy átlépjen-e bennünket, vagy ránk tapodjon?

Dicsó magyar nép! Te nem akarhatsz úgy elveszni, mint egy elgázolt féreg.

105 Te neked élned kell. Neked, ha meghalnál is, fel kellene támadnod a sírból, mint föltámadtál a sajóparti és a mohácsi sírból.

Mi meghalhatunk, de Magyarhon élni fog.

Ha Magyarhon meghal, mi is vele halunk.

Mi szegények lehetünk, de Magyarhon gazdag leend.

110 Ha Magyarhon koldus botra jut, mi is elpusztulunk vele.

## 9

Hadseregre és pénzre van szüksége a honnak.

A ministerium kitűzte az önkénytes hadfogatási zászlót, czrenként gyülekeznek alá honunk legjobbjai, bátor, harcra termett fiak, kik imádják a hazát s nem félik a halált.

115 A ministerium megtette, mivel a nemzetnek tartozott.

Most rajtatok a sor, hogy megtegyétek, mivel a honnak és magatoknak tartoztok.

A népek istene ébren van és megfogja áldani fegyvercieteket.

120 Kit családi, vagy hivatali kötelesség a csatamezőre nem bocsát, szivére tett kézzel becsülje meg: hogy mennyit ér rá nézve a haza, s tegye le annak árát a hon oltárára.

Legyen bár az áldozat kicsiny, megáldja azt isten, ha mindenc az áldozónak.

125 Még most csak fiaitól koldul a haza. Jaj nekünk, ha őt idegen ház ajtaján hagyjuk zörgetni.

Boldogabb napjaiban mindenét megosztá velünk. Egy század részét fizessük vissza ez ajándékoknak, és ő mentve lesz.

Ki most áldozik, életet vesz a honnak és magának.

Magyarhon örökké!

140 Az aláírási ívek eddig is örvendetesen telnek. Hisszük, hogy honunk lelkes hölgyeinek neveit az elsők között fogjuk ott olvashatni.

Az áldozók nevei szüntelen fognak a lapokban közöltetni.

## II

145 Csütörtökön adta át a pesti polgárság nagy dob- és trombitaszó mellett bizalomsvavazását a ministériumnak.

Mondják: hogy több mint tizezer szavazó van aláírva. Hála istennek, oda jutottunk, a hova akartunk.

Mikor a ministerium megjött, a polgárság zúgolódott ellene, mert a radical párt akarta: hogy legyen ministerium.

146 Ekkor a radical párt azt a tacticát követte: miszerint úgy tett, mintha a ministerium tetteiben gáncsokodnék, s álló! rohanva rohant aristocrazia és bourgeoisie karöltve a ministerium zsámolyához bizalmat és pártfogást szavazni.

Hozta isten önöket! Csak ennyit akartunk.

148 A ministeriumnak van tizezer fegyverfogó embere Budapesten, százezer a vármegyékben, kik őt mind hódolva fogadják el parancsnokul, kikkel rendelkezhetik.

Mind együtt vagyunk. Most bántson már valaki bennünket!

150 Mondják, hogy igen tisztelt ügyfeleink, a budapesti polgárok, e bizalomsvavazás alatt egy titkosabb célt és illetőleg ajánlatot is tartanak tervben.

Azon tizezer férfiú tudniüllik, a ki ott aláírta magát, szándékozik saját költségén egy önkénytes ezredet kiállítani s e végett mindazok, kik ott magukat aláírták, egyszersmind 155 kötelezték magukat e cél eléréséhez önkénytes adakozásokkal járulni, melly adakozások minimuma, mint halljuk, 10 p. forint.

Éljenek a derék budapesti polgárok!

A ministerium kétségen kívül nem fogja e hazafiui ajánlatot elmellőzni, sőt meg vagyunk győződve felőle, hogy azon esetben, ha ennek foganatosításával szeretett polgártársaink netalán késlelkednének, nem mulasztandja el a jószándékot felszólítólag is igénybe venni.

12

Kedv látni az önkénytes hadfogadást.\*  
165 A nép töri magát fegyvert ragadhatni a hazáért. Ifjak, vénnek, szegények, és gazdagok.

Egy apa, tehetős földesur, hozta oda egyetlen fiát:

„Ime én is átadom egyetlen gyermekem a hon védelmére.”

A fiú jó kedvvel állt be, alig volt tizenennyolc esztendő.

170 Három ügyvéd, öt jogász, több tanuló, művész és kereskedő iratta be magát a bajnokok soraiba.

Fölcsapott egy nagykereskedő fia is. Gyönyörű tisztaarcu divatos legényke. Mondták neki: hogy addig is, míg társai, e felében szennyes, zsíros alföldi legények, napszámosok, kocsisok, proletariusok, csinosabb alakká mosakodnak, lakjék oda haza, ne az őrtanyán.

— Nincs többé úr és szegény között különbség! felelt a derék fiú s összeölelte bajtársait, kiknek barátsága többet fog érni majd a lőporfüst közt, mint az illatos dandyké idehaza.

180 A fiatalság is toborz. Tegnapelőtt este négyszázan álltak be közülök a forradalmi csarnokban kitűzött zászló alá.

13

A bécsiek derék fiuk. Betörték a Burgba, a felső táblát eltörölték, a censust semmivé tették. Szavaz minden teljeskorú férfi.

185 Lederernek is adtak borzasztó macskazenét odafenn; ott tudják, hogyan kell. Ő is jó helyre ment a macskazenék elől.

\* Már akkor kezdődött az aldunai lázadás, czentul egyre hevültebb a közhangulat kifejezése.

A fiának meg Kecskeméten adtak macskazenét.

14

Uj lapok:

- 100 Kossuth hirlapot ad ki: „Kossuth hirlapja” cím alatt.  
Mércsi Mór „Radical lapokat” fog szerkeszteni.  
Madarász László „Népelem” című napilapot indít meg.  
Jósa László „Közügyvédet” bocsátott ki.  
Vas Gereben „Öreg ábécét” ír vén emberek számára.  
105 Vahot Imre katonai lapot szerkeszt „Nemzetőr” firma alatt.  
Kolosvárott Kővári László „Ellenőr” című politicalai lapot szerkeszt.  
Lauka „Charivarit” szerkeszt képekkel „Dongó” cím alatt.  
E szerint a szabad sajtó óta 12 uj politicalai lap van keletkezében.  
200

15

Múlt számunk egyikében említett katonatisztek nevei közül egyik tévedésből „Cserei”-nek van írva, ezt kérjük „Cserenyi”-vé igazíttatni. Csak később tudtuk meg a tévedést.

16

Legujabb hír szerint Bécsben nagy lázzadás van, a király eltávozott Bécsből, s Insbrukba ment.  
205

Miért nem jó egyenesen közénk? Sehol biztosabb nem leendene, mint a magyar nép közepett.

Félisten lehetne itt! A magyar nemzet minden pártu, ajkú és szinezetű osztályai gyecsülnének körülötte s megvédnék,  
210 mint megvédték őst Máriaát az egész világ ellen.

Mit ezelött egy héttel jövendölénk, az korábban kezd beteljesülni, mint gondoltuk vala.

V. Ferdinándnak nem marad egyéb hátra, mint Magyarhon karjai közé vetni magát, s e karok csodákat fognának kivinni  
215 érte!

## HOL LESZÜNK KÉT ÉV MULVA?\*

vagy

## HÁROM EXCOLLEGA SIBERIÁBAN

Nagy fehér hómezőnek kellő közepében, ott lakik Vahot Imre hideg fakunyhóban.

Fejében nagy prémes süveg, szakála földig ér, tarkótól talpig nyusztbőr fedi testét.

<sup>5</sup> A hófuvatagból házának csak kéménye látszik ki; minden reggel kapával ássa ki magát háza ajtajából, mint a murmutér.

Most is ott ül nagy bundába takarva, puskával lesi a farkasokat, kik éjjelenként bekiabálnak a kéménye nyílásán s nem hagyják alunni.

<sup>10</sup> A mennyiben éjjelnek szabad nevezni az olyan időjárást, mikor hat hónapig egymásután nem jön fel a nap. Szibériában ez a divat.

A hó fehérlik, az égen az északfény ragyog muszka nemzeti színekben, délfelé fekete az ég, mint a pinceablak.

<sup>15</sup> Vahot Imre pedig torkig farkasbundában lesi a farkasokat, kik háza kéményén beordítanak.

S ime, a mint ekép ül a lesben s a távolban károgó hollókat szemléli, egyszer a láthatáron egy magas alak tűnik fel, mintha fenyőszál vagy kútgém nőtt volna ki a fehér hó közül. Iszonytató szál ember, és karcsú, mint a gyertyatartó.

<sup>20</sup> Lábán csónak alakú korcsolyák vannak, nadrágja írámszarvas-bőrből, fejében bagósipka, öltözete vidrabőr-bekecs, rókatorok prémmel. Kezében hosszú dárdát, hátán nagy menkü jegesmedvét cepel, melly keze lába lóggatva veri a

<sup>25</sup> nagy termet inát.

\* Ezen munka íródott az 1848-ik év első felében s kiadódott másodszor az 1867-ik év elején, annak tanulságára, hogy a költőknek néha furcsa álmaik vannak.

A termet hármot lép a láthatárról, s a negyedik lépéssel  
30 Imre előtt terem.

– Ki vagy? megállj! kiált, puskáját neki fogva Imre.

– Polgártárs, Pálfi Albert! felel, kinyújtva fejét a rókaprém-  
ből készült fatermőderből a termet, s leveti hátáról a medvét.

– Ah, hozott isten! jó sikerrel jártál, a mint látom.

35 – Bizony jóval, de el is fáradtam ám. Három nap ötven-  
hat mérföldet jártam ezután a medve után, míg lebökhettem.  
De hijjába, huszonkét medvebőrt kell adóba fizetnem, s ez  
még csak a tizenötödik.

– De már úgy én jobban gazdálkodtam, szólt Imre, ne-  
40 kem kilencven farkast, nyolc rókát és harminc nyusztot kell  
adóznom, s már ezt mind összeszereztem, tudni kell a módját,  
csapatókat kell állítani.

– Könnyű neked beszélni, de én a medvéket csak nem  
foghatom vidravassal.

45 – Még azon felül három hermelint is fogtam, jó lesz a  
feleségemnek főkötnék, meg egy kék rókát, abból meg  
nekem lesz nyakravaló.

– Hancem szegény G...i járta meg; annak három zsák  
tengeri kutyafogát kell összetereíteni; egész nap a jégen  
50 jár, s ha megúnja magát, verseket ír a jégsziklákra.

– Egyébiránt minek köszönhetem e ritka szerencsét?

– Hát csak annak: hogy azon három napig, míg távol  
voltam, a szél eltemette a kunyhómat hóval, most nem talá-  
lok haza, be kell várnom, míg ismét lefújja róla, addig hozzád  
35 kvártélyozom be magamat.

– Szivesen látlak. Egy irámtechnem tegnap mult ki a  
világból, annak a helyén el lehetsz.

– Van sok irámszarvasod?

– No, no, nem sok, de csak elég. Tavaly még nem volt több  
60 tiznél, most már van harmincöt; esztendőre, ha isten segít,  
felviszem kétszázra. Barátom az irámszarvas megbecsülhetet-  
len kincs ilyen helyen. Maga keres magának enni és igen jó

teje van. Már sajtot is tudok belőle csinálni és pálinkát, — fölségeset!

65 — Jó, hogy eszembe juttatod, szörnyen ehctném és ihatnám.  
— Lesz minden, ne búsulj; a feleségem — áldott jó lélek, sohasem zúgolódik, pedig ugyan sok dolga van, — most éppen kozáklevest főz, pompás comedentia, Kamcsatkában tanulta; irámtéj, halzsír, rákikra, földimoha, aszalt kökény  
70 és éretttúró összefőzve. Nem is képzeled, milyen angyali eledel? rá egy pohár savó, s azzal készen vagyunk.

— Hát ez a medve mit vétett itt? Soha sem ettél még rántott medvefület s halzsírban sült medvemájat? Hja sz akkor nem is tudod: hogy mi a jó? Ezt majd én készí-  
75 tem el, értek hozzá.

— Pompás! Hisz így még vendégeskedünk is.

A mint ők eképen készülnének a vendégeskedéshez, íme a távolban ostorpattogás, kutyaugatás s nagy csöngésböngés hallik s rövid idő alatt sebesen futó szán érkezik Imre háza  
80 elé, húzatva hat fehér és hat fekete kutyától, mellyek-mihelyt megálltak, lefcküttek a hóba s elkezdtek hentergőzni.

A szánból ez alatt egy apró kis ember pattan elő, a kucs-  
mája épen a csípejéig volt a fejébe nyomva, míg a csizmája  
85 szára tökéletesen a hónaljáig ért. Az egész emberből csak a kucs-  
mát és a csizmaszörnyeteget lehet látni.

De ő azért mégis kipattant a szánból, egy magához termetre hasonló női alakot kíségetett a kocsizsebből, ki szinte el volt nyelve egy szürke tuszli által.

90 — Isten jó nap, polgártársak, szólt a kisdud férfiú, erősen törekedvén kiküzdeni magát medvebőr-kucs-  
mája alól, mellynek miatta nem látott sem eget, sem földet.

Vahot és Pálfi látva e törekedést, odamentek hozzá s nyájasan kirázva őt a felemelt süvegből, bámulva kiáltanak föl:

95 — Ah! ön itt Nádaskai!

— Itt biz én, testestül, lelkestül és feleségestül.

— Hozta isten, hozta isten!

— De bizony csak ez a tizenkét kutya hozott, aztán meg kergettek is.

100 — Mindegy, csakhogy itt van, legalább a feleségeink nem unják magukat, szálljon egyenesen mi hozzánk és mondja: honnét jön?

— Oroszország Tiszai tartományaiból, azaz sajátlag Belgrád vármegyéből, hol ez ideig fogva voltam.

105 — Hát él-e még magyar ember? mit csinál Kecskemét, Pest, Debrecen, az Erdélyiek?

— Jaj, mind erről sokat kell beszélnem, de elsőbb vigyetek melegre, mert megfagyok, a feleségem e hosszú úton, ha a tuszlit magára nem veszi s azt a kétújjú keztyűt, mit egy nagy-  
110 tenyerű kozákhetmán Pétervárott ajándékozott neki, ködmenül fel nem ölti, azóta gfrorneszül hoztam volna ide.

— Nem bánom, menjünk be tehát a házba, csakhogy ott pipázni nem lehet, mert a tűzhely s a 35 szarvas miatt úgy is nagy füst van.

115 Ez a ház fenyőfatuskókból volt fölépítve, a hasadékok kitömve erdei mohával, a belseje csapó földdel és medvefaggyúval szépen kitapasztva.

Egy szögletben tűzhely állott, hol kedves szőke nő süttött, főzött bő újjas kaftánban, haja most is szépen felfonva a la  
120 cosaque, mi neki csaknem olly jól illett, mint hajdan a magyar csípkézfőkötők a pesti színházban.

A másik szögletben egy széles nyugágy, diván, asztal, fekhely és sodródeszka egy személyben, számtalan farkas-  
és rókabőrökből építve, mellyek ott száradtak és várták az  
125 asztrakáni vásárt.

A háttérben 37 írámszarvastehén kérődzött, kiket is nagy cseberbe sorba fejt Imre hajdani lapkihordója, kin még akkor is megérezett a tudományos illat, dacára a sok más mindenféle  
130 illatnak, mit a kedves szarvastehének terjesztének magok körül.



A falakról sok mindenféle túrósacsckó lóggott alá s köztük egy boldog emlékű operngucker.

A három collegának meglehetősen pirosra volt fagyva az orra, de ez nem gátlá őket abban: hogy a rókapamlagra le ne heveredjenek s egy jó darab szarvastúrórt ott in effigie loci  
135 rögtön kés villa nélkül be ne vágjanak.

Ez alatt Vahotné és Nádaskayné Samojed divat szerint egymást fülöncsókolás által üdvözölve, ültek az ablak alá, melly vékony halhártyával volt üveg helyett beragasztva,  
140 s mindig mélyebben merülének azon fontos thema fölötti értékezésbe: valjon a lapponiai asszonyok kopfputtza szebb-e, melly tömérdek marhafaggyúból készül, vagy a finn dámáké, kik fésű helyett egy egész jávorszarvas ágabogát hordják?

Egyik kuckóban pedig két kis gömbölyű fejű angyalka  
145 guggolt, kik egy ábécéből egymást muszkabetűkre taníták.

Ass. Buki. Wjedi. Glagol. Dobró. Giehst. Sivere. Szemlja. Ise. Kako. Ljudi. Müszléte. Nass. On. Pokoj. Rzü. Szlovo. Tverdo. Uhuj. Fert. Chrics. Züh. Tserv.

*Ezek az orosz alphabet betűi.*

150 Nehezen ment szegény magyar nyelvecskéknek ez istentagadó pronuciatiókon keresztülbortorkálni, s úgy meg sírtak az ártatlanok bánatukban, mítha kavicson kellett volna mezítláb sétálniok.

Hát még mikor a *samojed dbécére* került a sor!

155 Olaf. Behehe. Gomhal. Doladha. He. Vahlu. Sain. Cheth. Theth. Jujud. Kopp. Lomad. Mum. Num. Szemcath. Ecc. Pkle. Zodje. Kufu. Risty. Sinme. Thauj.

Írásjegyek: Petocho. Revoco. Chevozo. Sekofo. Ecoco. Gycocol!

160 Hogy a kakas csípje meg, de szép!

De hát mit csináljon az ember? ha már egyszer muszkák és tatárok között lakik, muszkául és tatáruul kell tanulnia.

★

— Hát édes collega uram, mondja el csak, mik történtek az elmúlt időkben a szép Magyarországon? Hanem kérem: 165 hogy ha magyarul szól, igen lassan beszéljen, mert ilyen hideg levegőben messze elhallik a hang, s ha meghallja valaki, hogy magyarul discourálunk, még beljebb küldenek bennünket a jeges tengerbe.

— Hol kezdjem azonban? Mikor hallották önök az utósó 170 hírt Illyriából?

— Honnét?

— Önök olly szemeket csinálnak, mintha még azt sem tudnák: hogy Hungariát jelenleg Illyriának hívják.

— Most halljuk először, semmit sem tudunk mi azóta, 175 mióta Kufsteinből ide kutyaszánkáztattak bennünket egy szép zivataros éjszakán.

— Hhaj biz azóta sok megváltozott. Magyarország címere jelenleg zöld tarlóban három kasza tetején egy illyr gucsma, meg egy drótozott serpenyő. Jelenleg ott tót az uralkodó, s országszerte placatumokban van kihirdetve: hogy legszebb 180 virág a krumpli; az ablakokban cserepekben tenyésztik, a kertekben úgy ápolják, mint a georginát, s az úri hölgyek bálokban a virágját kebleiken viselik. Soiréekben sült krumplit osztnak frissítőül. S midőn a mult ősszel a krumplibetegség nagyon 185 elterjedett, a kórházból kiverték a betegeket s ott ápolták nyilvánosan e szent nemzeti virág gyökérgombócait.

— Ah, ah!

— Heves vármegyében mai nap kozákok eszik a dinnyét hámozatlanul, Nyitra vármegye határa egész a solti járásig 190 kiterjesztetett, maga a jászkúnság is „nyitránszke stolici” név alatt ismeretes, s Jászberényben a Lehel kürtjére erőszakkal ráfogták: hogy az Szvatopluk puskaportartója volt.

A cigányoknak megtiltatott hegedűvesztés büntetése alatt a Rákóczi-marsot húzni, helyette a „nyeksze hrusti saka mala” t 195 kell fújniok; egy böggöst a minap, ki részeg korában a „Nyitra, mila Nyitra, ti vizzoka Nyitra!” helyett a „hej húj nem bá-

nom”-ot találta rákezdeni, kétszáz kancsukára itélt el a kormány, a századik alatt meghalt a szegény dade, s a többi százat aböggön verték el.

200 — De hát mint juthatott ennyire a magyar nemzet? Hol vesztettük el az eldöntö csatát, hol van a magyar nemzet utósó sírja?

— Sehol sincs. Nem került itt csatára a dolog. Míg az ellenség az országon kívül volt, a magyar ember boldog nyugalomban kifeküdt a napra, ott pirította a fogát, nem gondolt semmivel, ha mondták neki: hogy ég a ház, azt felcste: hogy jó az isten, majd eloltja, ha akarja; ha mondták neki: hogy jó a muszka, de hogy hitte, hetvenkedett, fenyegetözött, azt mondta: hogy megeszi ő azt, de arról nem gondolkodott: hogy kanala is legyen, a mivel megegye. Azt az egy pár fiatal embert, ki szüntelen a fülébe kiabált: hogy keljen föl és készüljön hadakozni, egy szép reggel fülön csípte s elküldte Kufsteinba hallgatni. Ti is köztök voltatok. S hogy nyugalma semmi által ne háborították, minden szerkesztöt tömlöcbe csukatott. Mikor aztán eként minden elhallgatott, egy szép tavaszi reggel nagy váratlanul egy csapat vendég érkezett a jó Magyarhonba, iszonyú bundákban, iszonyú szakállakkal, iszonyú medvebőr-csákókkal és iszonyú dárdákkal; utána másik csapat, meg harmadik csapat. Kik is sem kértek sem halltak, hanem egyenesen bekvártélyozták magukat a jó magyar hazafi tanyájába, oda ültek az asztala mellé, elették előle a jó túrós galuskát, kiitták poharából a jó magerátit, összelelték feleségét, napát, hugát, menyét, leányait és szolgálóit, felfeküdtek csizmástul bundástul a szép vetett tornyos nyoszolyába s iszonyúan horogytak, mikor aludtak, s ha fölébredtek, iszonyúan káromkodtak és pálinkát kértek, s veszekedett nagy bőrkorbácsokkal suhogtattak az ember füle körül. A gazda csak nézte, hogy mi lesz már ebből. Azok pedig naponként mindig szélesebb tért kezdnek elfoglalni a házban, utóbb a gazdát kiszoríták az udvarra, végre kicsukták az ajtón. S ezzel *konyc* a magyar di-csőségnek.

— De hát senki sem gondolkozott ellentállásról?

— Mikor már késő volt, igen. Akkor nagy hirtelen elkezdték a nemzetőrséget organisálni. Két hét került bele, míg a nemzetőrségi qualificatitót kidolgozták, s mire a muszka Pest alá ért, 235 éppen azon civakodtak: hogy fekete legyen-e a nemzetőrség csákója, vagy piros. Utójára is sem pénz nem volt, sem fegyver, sem puskapor, sem ágyú. Néhány lelkesült fiú felkapta a véres kardot, hogy meghordozza az országban, a legelső faluban elcsípte őket a szolgabíró, mint lázítókat, s sine mora 240 felakasztatta. A nemesség azt mondta: hogy menjen a paraszt védeni a hazát, hiszen övé a haza; a táblabírósg azt mondta: hogy na most tűzlelkű fiatalság, állj elő, hadd lássuk: mit tudsz? majd mi nézünk. A spiszburgeraj azt mondta: hogy ő csak Istvánnapkor köteles kirukkolni, akkor sem töltött puskával, 245 meg ha valakit temetnek; utójára is senki sem ment a muszka ellen, egy pár crucifixus verset kivéve, mellyet ismeretlen szerzők irtak; s néhány hét mulva muszka ministerium tanyázott Pest városában, kinek is két nap alatt 18,000 aláírással terhelt árkus papiroson szavaztak Budapest békés honfiai 250 teljes bizalmat, kiknek tökéletes mindegy volt: hogy magyarok alatt legyenek-e németek, vagy muszkák alatt, de nagyon pórul jártak, mert a muszka bezzeg nyakon tudta fogni a dolog boldog végét. Rögtön minden frakkot és atiladolmányt s egyéb civilizált öltönyt eltörült, prémes kaftánban kell járni 255 ifjúnak, öregnek. Nyár, nem nyár: azoknak décbundában kell járni; mert odahaza Pétervárban ez a nemzeti viselet. Minden utcában lovas kozákok portyáznak, kik minden embert, ki magyarul vagy németül gondolkozni, combinálni, vagy plane beszélni mer, rögtön agyabafőbe kancsukáznak. A vendéglőben 260 azt a divatot hozták be: hogy a muszka nem fizet; a német címerek helyébe szerb betűket kelle festeni egy nap alatt; ki ezt nem tette, kifordították a bőrit. A polgárság izmosabbjait elvitték katonának Ukraníába, feleségeiket pedig megtartották muszkánéknak, a mellyik t. i. szép volt: a többit

265 kiküldték Lapponiába, a hol a legnagyobb férfi is 4 láb magas, ott ezek is elkelnek.

— Hát a földmivelők mivé lettek?

— Azok is szépen jártak, most mindenhéten csak négy napot kell robotolniuk, a magyarokat felszorították a hegyekbe, 270 most azok esznek ott zabkenyeret, s készítenek főzőkanalakat, a zsíros alföldet pedig beültették gyönyörű szép tót nemzet-ségekkel. Poszlovenszki járja mindenfelé a Hortobágyon is.

— Meg van e még Kecskemét?

— Meg, csak hogy az egész városnak ráccá kellett kikeresz- 275 telkedni. Szegények, szörnyen megsínlik azóta az olajos babot, s nehezen megy nekik a görög nyelv.

— Hát Debrecen mit csinál?

— A város csak meg van a régi helyén. De lakosait át-  
cserélték Árva vármegyébe, ott fűrészelnek jelenleg deszkákat 280 s meszet hordanak a szomszéd városokba, meg majoranna polyvát, télen pokrócot árulnak és fenyőmadarakat. Azokat a jó debreceni cipókat, fonott kalácsokat, fánkokat, lepényeket, lángosokat, béleseket, csörögéket, katakönyökeket, borsos-  
kákat, boszorkánypogácsákat, pereceket, kulcsosokat, kakas- 285 tejjel, varjuvajjal sütött kenyereket csak híriből ismeri a világ. Ez a helyökbe költözött tót ivadék, a legszebb búzalisztból sem tud egyebet sütni, mint puffancsot, pitét meg málét. Minden ételle oda megy ki, hogy *kása*. Debrecen neve most Szlovenszkograd, Budapesté pedig Carograd.

290 — Ejnye be hamis nevek.

— Jól járt Csongrád vármegye, azt nem kellett újra keresztelni, annak a nevében már benne van a „grad.”

— Hát a tekintetes táblabirákból mi lett?

— Utója felé csakugyan kezdték elhinni: hogy a 1-ac 295 9-us nem szentírás, s hogy a muszka a repraesentatiótól meg nem ijed. Denique nem akartak olly országban élni, hol a nemesi szűzhátakat is kancsukázzák, s egy szép reggel táblabiró Bárány Ágoston vezérlete alatt, fölkerelkedtek vagy harminc-

- ezzen, mind megannyi szolgabíró, táblabíró és legale testi-  
 800 monium, hónuk alá csapták a Corpus jurist, meg a pragmatica  
 sanctiót, s mentek új hazát keresni Mesopotamiába. A mesopo-  
 tamiái mufti azonban sehogy sem akarta nekik az ott lakhatást  
 megengedni, mert illy kutyabőrpusztító népnek ott élni nem  
 szabad, hol a kutyák szentek. Fogták tehát: odább mentek s  
 305 addig jártak, míg találtak egy határt, hol senki sem lakott.  
 Azt gondolták: hogy kis Kún-Halas városa határába jutottak.  
 Pedig ez volt a Sahara. Itt azután leütötték a sátort, felállították  
 a municipiumokat, ültettek dohányt, s választottak magok  
 közül három parasztot: hogy a többi nemes embernek legyen  
 310 ki fölött regnálni; kihirdették az 1848-iki törvényeket a be-  
 duinoknak, s gyakran feljárnak Marokkóba a dey mulattatására,  
 kinek udvarában országgyűlési dictiókat tartanak: nem érti  
 ugyan senki, de a deyt mégis nagyon látszik mulattatni a dolog,  
 szinte elsőbbséget ad nekik a kigyótáncoltatók felett, s sehogy  
 315 sem tudja elképzelni: hogy mint lehet olly hatalmasan kigya-  
 korolt nyelvű nemzet a világon, melly fél napig el tud beszélni,  
 a nélkül: hogy valakit vagy megütne, vagy ellopna valamit.  
 Mint tudva van, a muszulman napjában sem szól három igét.
- Hát a radicalok élnek-e még?
  - 320 — Élnek valahol Amerikában. Ott cirkalmozzák most  
 az Orinoco vizén Icaria határát, hol a communismust Vasvári  
 Pali elnöklete alatt fogják megalapítani, ha t. i. a vizet lecsa-  
 polhatják róla.
  - Hát \* úr, a hajdani népszerű kormányférfiú, mi véget ért?
  - 325 — Meghalt. Egy reggel az inasa rosztól kefélte ki a kabátját,  
 mellyen a jó úr úgy felindult: hogy az inasát agyonpofozta,  
 maga pedig epehideglelésbe esett és Stáhly segítségével har-  
 madnapra a paradicsomba jutott.
  - Mondj valamit Petőfiről is.
  - 330 — Nem tudni róla valami bizonyosat. Némellyek szerint a  
 hajduböszörményiek megégették, mások azt mondják: hogy  
 keresztrefeszítették, s illy situatióban sokáig mutogatta Borsod

vármegyében a matyó fiának: látod, kis fiam, ez volt az az ember, a ki a királyokhoz verset mert írni, a miért aztán keresztre feszítettük. Csókolj szépen kezét a hetmannak, s vigyázz magadra: hogy verset ne írj a királyokhoz, kis fiam.

— Hát Lauka Guszti?

— De isz az jól járt. Mintha sejtelve lett volna a jövődőről, a múlt tavasszal egy orosz lányt vett feleségül. Most az ipa esztergomi érsek lett s Guszti legalább is superintendens fog lenni. Már is togában jár és szörnyen megspanyoltalanodott.

— Lehetetlen!

— Semmi sem lehetetlen, ha az ember megházasodik. Mióta felesége van, hallani sem akar a communismusról.

345 — Hát Horváth Laci él-e még?

— Elfutott Konstantinápolyba. Lett belőle kajmakán basa a portánál.

— Hát valjon Bernát Gazsi *tót diákja* hova avandzsírozott a muszka alatt?

350 — Nagy ember lett ő, a *Sáros vármegyei spanyol*. — Mikolás cár nevenapjára írt egyszer egy köszöntő verset diáknak, mellytől a cár úgy megszeppent, hogy tüstént maga eleibe hozatta s félórai conversatio után annyira beleszerelmesedett: hogy rögtön kinevezte udvari költőjének harmincezer rubel és tíz kopek 355 évi fizetéssel. — Most talpig vörös posztóban jár s mindennap dictiókat tart a Pillvaxban a muszka juratusoknak. Némellyek azt rebesgetik: hogy valami titkos viszony aligha nem létez közötté és a cár felesége között, mert nagy befolyása van az udvarnál. Mikor a círral contractust kötött az udvari poetai 360 állomás iránt, ezeket kötötte ki magának. 1. Minden nap reggeli 9-től 10-ig szabad idő: hogy Bernát Gazsi csizmáit kifényesít-hesse s szobáját kitakaríthassa. 2. A Festetics ház vallattassék be örökös és elidegeníthetlen tulajdonul Gazsinak, hol élte boldogabb napjait leélte. 3. Azon mezítlábos kontesz, kit ő számozni 365 tanított, az ország költségén holta napjáig csizmában járjon. 4. A Festetics házból mindenféle hatlábu állatok örök időre

száműzessenek. 5. Azon kénényben, hol ő télen át lakik, rajta kívül semmi más disznólábat füstöltni ne legyen szabad. — A cár mindezen kívánalmait — haladék nélkül aláírta. Sőt egyszer 370 arra is rávette a cárt borozás közben: hogy Gazsi adósságait elvállalta a statusadósságok közé. Ez fogja megbuktatni Oroszországot. Miklós cár csak akkor hűlt el, mikor liquidációra került a dolog. Zálogba kellett adni egész Ukrianiát, a hozzá tartozandó Phrygia, Cappadocia és Paropemysussal egyben. 375 Kétheti prolongatio és kamat maga felemészttette az uralhegyi platinabányákat.

— Már azt elhiszem, különben hogy éli világát a mi kedves Gáspárunk?

— Hát fölségesen. Reggel elmegy az orosz premierminis- 380 terrel, Paskevicszel a „grober Sep1”-hez gabelfrűstükre, a kinek akkora szakálla van, hogy szalmát sem tart az ajtaja előtt, hanem, ha sáros a csizmája, csak abba törűli bele. Déli tizenegy órakor egy muszka generalisnének ad rendesen serenadot egy simpla tamburán, délután két órakor elmegy vacsorálni 385 „a vitez kozákhhoz”, hová az orosz hautevoléci elite szokott összeseregleni; ott egy portzio aszatlt jeget vagy egy tányér pírított északfényt kantsukamártással bevág, s onnan megy azután négy órakor a színházba: hol décbundában adják Romeo és Juliát s hol Idali Laura talpig asztrakánba varva tán- 390 colja a kakukát. Rendesen a cár páholyába szokott jární, kinek mind a kilenc leánya fűlig szerelmes bele s színház végével, tizenegy órakor megy velök át Budára a rácvárosba csájára és ráccürmösre.

— Színházat emlegettél. Miféle színház az?

— Természetesen: hogy a nemzeti, a kerepesi-úton. 395 Színészeink megmaradtak a hajdaniak, mert a medvékkel született nép sem táncolni, sem énekelni nem tud, röhögni pedig szeret. Drámai színészeink közül egy kettő van még meg, a többinek igen drámai lett a kimenetele. A legelső alkalommal, 400 midőn muszkául játszani kényszerítetének, egy olly darabot



adtak elő, mellyben utójjára mind mérget vesznek be. A darab  
vcszettül tragicus. Az egész előadás alatt a baronállás majd  
megdőrtült röhögtében, a muszka asszonyságok szemci kidüdö-  
rödtek, vagy aestheticaibban mondva: kidiósodva megüve-  
gesedtek a kacagás miatt, kivált, mikor az ötödik felvonás  
405 végén mind valamennyi meghal s ki jobbra, ki balra düledez  
s rakásra hull a sűgőlyuk előtt. Taps, tombolás volt akármennyi  
„Udri!!! udri!!! Zabije!!! Pogyszem! Secki pogyszem!!!  
Zatráceni!” (Mi magyarul tán annyit tesz: hogy „bravó!”)  
410 hangzék minden felől. A hölgyek egész turbánokat és krumpli-  
virág koszorúkat hajígáltak a szűnpadra. Azonban a szerep-  
lők nem keltek föl többet. Az utósó jelenetben mindnyájan  
igazi mérget vettek be, s úgy haltak meg együl egyig szépen  
kifestve a szép festett erdők árnyékában. Az énekesek oko-  
415 sabbak voltak, ők elfogadták a szerződéseket. Fejenként  
egy hordó caviar, egy hordó rácürmös, egy hordó szárazhal,  
két bunda, egy ködmen, három szánkó a hozzá tartozandó  
kutyaeckvipázsszal, meg harminc kopek rendes havifizetésűk,  
egyiknek úgy, mint a másiknak, személyválogatás nélkül.  
420 Ezért tartoznak énekelni mindennap három operát; a ki meg-  
betegszik, vagy gyöngélkedik, kancsukát kap, a ki el van  
rekedve, kancsukát kap, a ki ghixert ád, kancsukát kap, a ki  
ismételni nem akar, kancsukát kap. Ez egy olly saját universal-  
remedium minden előfordulható bajok ellen, s úgy látszik:  
425 hogy van sikere.

— Biz ezek szomorú dolgok, édes excollega és csaknem  
hihetetlen: hogy mint volt képes hatvanezer orosz hat-  
millió magyart semmivé tenni.

— A dolog nagyon egyszerű: hogy az elkekeredés véres  
430 forradalmat ne idézhessen elő, le kelle fegyverezni a nemzetet.  
Az intelligentia meg volt hasonló, ez ellen küzdeni sem kellett,  
kötve tartotta maga magát, a népnek csak azt kelle hirdetni:  
hogy azért akarnak fegyvert adni a kezébe: hogy az országból  
ki vigyék katonának: — mikor benn volt az ellen: illy okos-

433 kodást kellett terjeszteni közte: ez az ellenség nem bántja a szegény embert, ez csak arra tör, a ki ellentáll neki, — szaladjunk a kukoricába — ha leégeti a falut, ott hagyja a földet, azt senki nem viszi, sem meg nem eszi, csztendőre megint felszánt-hatjuk. A gyáváknak ez volt az argumentuma, a kik vitézebbek  
440 voltak, azokat felheccelték a kaputosok ellen, ígértek nekik adóclengedést, sóárszellítást, földek felosztását, tíz huszast minden nyírott főért, s kis idő múlva várat lehetne építeni az uri koponyákból. A nép izenként szedte szét legnépszerűbb embereit, kik szájuk falatját, szívük vérit adták egykor neki, de lelkiük felvilágosodását nem. Ők estek legelőször áldozatul. Mikor aztán a gondolkodó fők ki voltak irtva, a fejezett nemzettel azt csinálhatták, a mit akartak. Elvégre nyelvtől is megfosztották. A jövő században a szép erő magyar nyelvet nem fogja beszélni senki. Tudjátok: hogy a tót ragad, mint a  
450 kolláncs!

— Hát a tudós társaság milyen szemekkel nézi mindezeket?

— Mi gondja a tudományoknak a politicára? Tudjátok: hogy a magyar academiánál politikai osztály nincsen, miből bátran következik: hogy az academia hatáskörébe az ilyen  
455 statutani kérdések nem vágnak. Jövő évre ismét jutalmakat tűzött ki. A jogtani kérdés ez: „*van-e hajadoni joga annak, kinek haja nincsen?*” A nyelvtani ez: „micsoda nyelvtani hasonlatosság van e cseremis szó között: chrisme, és e tatárszó között: dzsinmu? s továbbá honnét vette eredetét a régi rómaiaknál e felkiáltás: *biafora?*” Az orvostani ez: „miért van az embernek a szája az orra alatt és nem háta közepén?” (Valóban szép figura volna egy tudós, a kinek szája a háta közepén volna.) A természettani ez: „fejtessék meg: hogy a cserebogár miért nem szereti az ecetes salátát?” A historiai ez: „valjon Tamerlan  
460 piszkálta-e a fogát ebéd után, vagy sem?” A philosophiai elvégre ez: „mutattassék be okszerű argumentumokkal a posteriori annak lehetősége: hogy ha az ember egész életében semmit sem tanul, még is úgy halhat meg, mint tudós?” A pesti vagy is

carogradi kozák hetmánt kinevezték academiái tagnak, ki is  
470 megengedte magán történni a tréfát, s hagyja őket továbbra  
is fáradni és pihenni a tudományok mellett, látja: hogy sen-  
kinek sem ártanak vele.

— Perse: a sajtószabadságnak vége van?

— Épen nem, olyan alakban, mint ezt az 1848-ki ország-  
475 gyűlés elkészíté, továbbra is meghagyta a muszka a magyar  
irodalomnak. Semmit nem kellett változtatnia azon sajtótör-  
vényeken, miket a magyar nemzet, miután litteraturájával  
900 esztendeig semmit sem gondolt, annak gyökeres kiirtására  
föltalált. Ennél rosszabbakat a muszka sem tudott csinálni:  
480 sőt annyiban lágyította azokat, hogy a fizetendő büntetési  
összegek helyett ő fizet az elítéltnék ugyanannyi kancsukát.  
Nincs szebb, mint ezen törvények szerint a rágalalmazási per-  
alapok. Imi csak azt szabad, a mi igaz, következőleg poetizálni  
semmit, mert például: ha írja valaki: hogy Szatmár vármegegyé-  
485 nek Tyukod falujában van egy szélmalom, s nem tudja bebizo-  
nyítani, kancsukát kap, mert egy testületet rágalmazott; ha  
szerelmes verset ír, be kell bizonyítania: hogy az a hölgy, a kihez  
írt, sem férjnél, sem eljegyezve nincs, különben kancsukát kap,  
mert az erkölcsiség ellen vétett. Zsidónak nem szabad keresz-  
490 tyén hölgyhöz szerelmes verset írni. Feleséges embernek pedig  
csak a feleségéhez szabad. Ha egy novellában illyesmi áll:  
„Don Hernando Hernandez, i Bachamonde i pena fulgida,  
ön semmürekellő!” rögtön lekapják érte az embert, s még be  
sem szabad bizonyítania: hogy az a novellai személy csakugyan  
495 rosszéletű ember. Illy módon aztán a magyar litteraturának  
nem mesterség kipusztúlni az orosz és tót mellett, mellynek  
gyarapítására a cár évenként százezereket ad ki.

— Most azonban önök feleljenek nekem egyet. Mi az  
ördögöt vétettek önök, hogy idejutottak Siberiába?

500 — Hát Pálfi collegát azért küldte ki az országból a kormány,  
mert gáncsolta a kormányt.

— Vahot collegát pedig azért, mert elkezdte dicsérni.

— Szinte elfeledtük megkérdezni: hát Jókaiából mi lett, mi történt vele? . . .

05 . . . Itt azonban a harminckilenc írámszarvas elkezdte irtó-  
zatosan bőgni, ordítani és toporzékolni, egy szót sem lehet  
hallani tőlök, mindég jobban ordítottak, mindég jobban, —  
erre fölébredtem.

110 . . . Ablakomon besütött a nap, arcomon az izzadság  
folyott végig. Künn ujjongató nép vonult végig az utcákon.  
Az önkénytesek csapatja toborzott dalolva, táncolva s éltette az  
uniót, mellynek friss híre egy perc alatt felvillanyozta a várost.

Hála istennek, tehát nem vagyunk Siberiában!

615 Nem járunk medvebőrben, nem szánkázunk kutyákon,  
nem iszunk szarvastejet.

Nem lövünk adóba farkasokat és jeges medvéket, nem sze-  
dünk tengeri kutyafogakat.

Nem tanulunk muszka és samojed ábécét, nem köszönünk  
egymásnak dobre zdrawit.

320 Hungariát nem hívják Illyriának, Debrecen még mindig  
Debrecen és nem Szlovenszkograd, s a Nyitranszke Sztolici  
még mindig ott fenn van a hegyek között.

525 A rákóczi induló helyett nem huzzák a nyekszehruszi saka  
malat, s a boltfelírások — hála Istennek — még mind néme-  
tül vannak.

Kecskemét nem tanul görögül, Heves vármegyében nem  
esznek a kozákok dinnyét s a táblabirák nem hordják Mecopo-  
tamiából Afghanistanba a municipiumokat és a pragmatica  
sanctiót, hanem Bécsből Insbruckba, a hónuk alatt.

330 Petőfit még mindég nem égették meg, sőt a „két ország  
egyesülése” verse óta — a Pesti Hirlapban — a leggharagosabb  
ellenségei is kiengesztelődtek iránta. De még Horváth Lázárból  
sem lett kajmakán basa, valamiképen Lauka Gusztiból superin-  
tendus.

535 A nemzeti színházban az egész opera bátran be van rekedve,  
a nélkül, hogy kancsukát kapna, s a magyar academia nemcsak

hogy ott nincs, a hol ezután két esztendővel fog lenni, sőt inkább ott van, a hol ez előtt tizenkét esztendővel volt.

540 Csupán egy maradt meg élő valóságul ijesztő álmaimból,  
s ez a sajtótörvény. Valahányszor ez ötlik eszembe, mindég  
magam körül látom a végtelen havas síkot üvöltő farkasaival,  
rémséges északfényével, s szájamban van az íze a halzsírban  
főtt medvefűlnek.

245 Na de Pálfi még mindig szabadon critizálja a ministeriumot,  
s Vahot még mindig szabadon védelmezi. A ministerium  
egyiken sem állt érte boszút, s ez arra mutat: hogy csakugyan  
nem vagyunk Sibiériában, s ha isten úgy akarja, nem is leszünk.  
Amen. . . .

### 31

## CHARIVARI

[1848. máj. 28.]

### I

Együnk, igyunk, vigadjunk. Hisz holnap úgyis meghalunk.

Imádlak magyar nép, mikor küszöbödön a baj, akkor van  
legszelecsbb kedved, táncolva még a halál elé s szemébe  
nevensz a töltött ágyúnak. . . . Sokáig élj!

3 Meghaltál nem egyszer, föltámadtál mindannyiszor, kutyába  
se vetted a halált; ha megverték ma, nagyot aludtál rá s holnap  
kiheverted; ha mindened elvették, borod, búzád maradt s eb  
volt, a ki búsult; te sírva is tudtál vígadni. . . . Sokáig élj!

Körüled ég a világ, alattad reng a föld, mit bánod te azt?  
10 ha házad leég, terem nád elég, újra fölépítéd, ha reng a föld,  
jó táncolni rajta, nem érzi az ember. Körüled minden nép  
küzd azért, mije nincs; vérét ontja, gyöttri, fárasztja magát, —  
bánod is te! Neked mindened van. Lesz jó termés, lesz jó szüret,  
s ha egyszer kedve van az embernek, mért ne táncolhatna a  
15 volcán tetején? . . . Sokáig élj!

Nem félsz te senkitől, van neked jó széles tenyered, bele híres  
fokosod; ha ellenség kerülget, ajtót sem zársz előle; azt mon-

dod: hadd jöjjön, ha baja van veled, majd meglássuk, mellyikünk eszi meg a másikat, de te ugyan kocsit nem küldsz érte, sem helyébe nem megy, legalább ha helyedbe jó, neki is lesz mit enni, s ha egyébről nem, arról megemleget, s ha jól lakott, majd megúnja magát és odább megy. . . . Sokáig élj!

Imádom a philosophiádat.

2

74 Egy úri dáma itt Pesten azt felelte az önkénytes hadfogadási segélygyűjtőknek:

„Ejh, mit bolondoznak az urak? én bizony semmit sem adok. Én nem szeretem a háborút.”

Bizony más sem szereti azt.

30 Egyébiránt nincs attól mit félni nagysádnak. Nem olyan irtózatoss dolog ám az a háború.

Egy reggel, mikor fölbred nagyságod, hallani fog egy kis ágyudurrogást messziről, arra felsétál a museumba, onnét opernguckeren szertenéz s látni fog távolról négy falut szép romantice égni, onnét haza megy. Ebédnél meghallja: hogy a 35 muszka megverte a magyar ármádiát s estére betoppan nagysádhhoz egy pár meglehetősen szakállós és bajuszos kozákhadnagy, egész illedelmesen meghajtja magát, és kezét csókol és tudtára adandja nagysádnak: hogy huszad magával oda van kvártélyozva.

40 Nagysád meghívja őket ozsonnára. A közkatonák a salonban, a tisztek a kabinetben, a közkatonák bort, a tisztek theát kapnak s ez így tart vagy hat hétig, azután a regiment odább vonul; a közkatonák a salonból egyetmást elvisznek, a tisztek pedig a cabineben egyetmást ott hagynak, nagysád pedig egy 45 este megtudja: hogy férje ki van nevezve orosz státustitkárnak.

Illyen lesz — nagysádkám — az a háború.

Nem kell azoktól a katonáktól úgy félni.

Mióta be van bizonyítva: hogy a nők is emberek, azóta a katona csupa emberszeretet.

50 Nehogy valaki azt képzelje, hogy nem mondunk igazat, tehát előre bizonynyal állítjuk, hogy itt Pesten a minap fényes nappal, a legnépesebb utcán állít meg bennünket egy jóképű kaputos ember s azon kezdi: hogy milyen szörnyűség az, hogy a ministerium nem tudja, hogy mint kellene pénzt

55 csinálni, pedig semmi sem volna könnyebb.

„Hogy hogy? mondja az istenért? hadd futok vele rögtön a legelső ismerős titkárhoz, hadd lármázom be vele a világot.”

„Hm.!”

„Mit: hm?”

60 „De aztán csak nem akarja ön e feltalálás dicsőségét tőlem csi tulajdonítani.”

„Sőt cepelem önt magammal székéren, csak szóljon.”

„Hát miért nem nyittat a minisztérium sterlingbányákat, mint Angliában?”

65 „Miféle bányákat?”

„Mert azt gondolja az úr: hogy én nem tudom, miféle állat az a sterling, tiz mázsa sterlingpénz akkora helyen elfér, mint a zsebkeszkenőm s mégis csak tiz mázsa marad az.”

Falu bolondja.

70 Ujesztendő napján kérdi a gazda a cselédjétől:

„No fiam Marci, megmaradsz-e nálam újra?”

„Meg biz én gazduram, hogy ne maradnék meg kendnél?”

„De fiam Marci, ha te megmaradsz nálam, akkor én megyek el tőled.”

75 Ezt a mesét nem volna nehéz hazánk jelen körülményeire alkalmaztatni.

Kecskeméten a nemzeti őrsereg összeírásánál egy harmincbajáró tenyeres, talpas, de különben alamuszi legény azzal mentegette magát: hogy ő *anyai hatalom* alatt van. Szegényke.

80 A kecskernéti vitéz fiatalság megizente aztán neki: hogy varrasson magának szoknyát az anyjával, s férfiruhában járni ne próbáljon.

Itt minálunk is vannak olyan szerelmetes rajkók, kik attól a puskától is félnek, a mellyik az ő kezükben van, hát még a  
85 másctól! Az ilyeneket mind egy külön regementbe kellene sorozni. Ezek volnának aztán a kályhaőrző regement, — az anyámasszony katonái, — zászlóul viselhetnének kötényt, sisakul főköttőt, paizsul sütőteknőt, fegyverül gyalogorsót s hessegethetnék a verebeket a borsóruul addig, míg a többi az  
90 ellenségre jár.

## 6

Egy fiatal nemzetőrt megkergetett a tehén. Hát mind ilyen a vitéz?

Hát csak nem evett az ember gombát: hogy a veszett tehén előtt megálljon. Jőjjön csak a muszka, majd helyt álljunk annak.  
95 De a tehén egészen más, azzal nem lehet tréfálni.

Lelkem adta. Ha annak a muszkának esze lesz, akkor az sem ágyut, sem puskát nem hozand magával, hanem csak egy falka tehenet hajt mindenütt maga előtt.

Vigyázzatok, hogy meg ne tudja a gyöngye oldalakat.

## 7

100 Vannak, kik egy nagy rácországról álmodoznak, mellynek határa Kecskemétig terjedne.

No, no! Ominosus hely ti nektek ez a Kecskemét! Emlé-  
keztek-e még rá, mikor a rácok egy éjjel hadastul rajtamentek  
Kecskemétre, azt felgyujtották s a szép magyar nőket szőr-  
105 kötelen hurcolták el lovaik mellé hurkolva?

A kecskeméti bíró azonban hirtelen összegyűjtötte a fegy-  
verfogható férfiakat, s lóra kaptak, utána eredtek a rabló  
csordának, Solt körül utólérték s ott a lápságnak neki szorítva,  
egyig levágták az egész rác tábort. Hírmondó sem ment kö-  
110 zülők haza.



A szekér maig is embercsontokon jár ott.

Megvan ám még az a nép, melly e csontokkal a földet behintette!

115 Ez a nép atyafinak nagyon jó atyafi, de ellenségnek nagyon rossz ellenség.

8

A hadügyminister Mészáros kedden este megérkezett. Kár, hogy az olaszországi hadsereget is nem hozta magával. Egyébiránt nem sok elhozni való maradt szegényeken.

120 A helyett: hogy ezelőtt két hónappal, mikor kellett, haza hozattak volna, ott verték őket agyon szennyes, gyalázatos csatában, a szegény, becsületes magyar fiakat.

Ők mentek elől, ők mentek oda, hol legjobban aratott a halál, ők pusztultak el leghamarább.

125 Ki volt mind ennek oka? Hol az ember, ki ennyi hősi vérről számolni fog?

9

Egy csongrádi hazafi a minap bejő a forradalmi csarnokba.

Hallja: hogy innen is, túl is baj van az országban. Majd a német, majd a tót csinál izgágát, innen a rác, amonnan a szász csípi a magyart. Az ember nem tudja, hova kapjon?

130 — Ugyan mit ceremoniáznak az urak? szól erre a csongrádi hazafi. Vessék ki: hány német, hány tót jut egy magyarra? kire mennyi csik, azt verje főbe s azzal lássunk már máshoz.

135 Ez az imádandó földünk kész volna aláírási ívet bocsátani ki, mellyben minden magyar erejéhez képest ígérkeznék ennyi meg ennyi tótot, németet, illyrt, egy két vagy három hét alatt kihordani az országból.

Ez már aztán radicalis cura volna.

10

Petőfi mult szerdán könyvtárát árverezteté el s a begyűlt összeget a hadfogadási költségek pénztárának ajándékozá.

140 Korponai hadi érdemeiért nyert érdempénzét, mely har-  
minc aranyat nyom, ajándékozta ugyane célra.

Széchenyi és Batthyányi grófok minden ezüstműüket  
tevék a hon oltárára.

140 A Károlyi-család több mázsa ezüstműüket küldött a nem-  
zeti bankba.

A ministerek egy évi fizetésüket visszaadták a haza pénztárá-  
nak.

A nemzeti casino minden ezüstkészületét és 20 ezer pftnyi  
tőkét adott át.

160 Cegléd városa a felszólítás előtt 9600 pftig járult az önkény-  
tes adakozásokhoz.

## 11

A hazának illy perceiben, midőn lenni vagy nem-lenni  
körülforgó a kérdés, minden közintézet heverő tőkéit is  
igénybe kellene venni. Ezek közé sorolnánk:

165 1. A muscum arany és ezüst kincseit. Ezek csak hypothecaul  
maradnának azon állapotban, mellyben vannak a kibocsátandó  
kincstári utalványokra.

2. A magyar academia tőkéjének kamatjait, úgy sincs semmi  
látatja mozdulásának.

160 3. A lóversenyek aranyait. Az idej pályatér legyen Horvát-  
országban.

4. A József-szobor öszletét.

165 5. A templomokban heverő aranyat, ezüstöt. Mindezeket  
a hon ismét visszaadhatná egy pár év múlva, mikor bányái  
ismét gazdaggá tevék.

Mindenesetre jobb, ha e kincseket a haza veszi el, mintsem  
ellenségeink vegyék el.

## 12

Önkénytesaink serege naponként erősebben szaporodik.

170 Tömerdeken, a legszegényebb fiúk a húsz forintot, mellyet be-  
állításukkal kapnak, néhány garas levontával rögtön visszaadják.

Ifjú barátink közül is többen besoroltatták magukat.

Egy fiatal ember mostanában kapta ki tizezer pengőfrtnyi osztályrészét s azt rögtön átadta a nemzeti kincstárnak, maga pedig önkénytesnek csapott fel.

175 A rendes katonaság közül is számtalan ide soroztatták be magukat.

A nemzeti színház tagjai négy ezer p.forintot adtak át a hazának.

Wodjaner másfél mázsa ezüstöt.

180 Eszterházy Pál pedig fraknoi kincstárát. Valamennyi közül cz a leg súlyosabb tétel. Maga tesz vagy *negyven milliót*.

13

Horvátország majus 16-kán hadat üzent Magyarországnak. Reménylem: hogy nem fogjuk őket helyünkbe várni. Me-  
gyünk, mindenki elmegy.

185 Illyenkor nem tudom, azt kellene-é bámulnom inkább, a ki elmegy, mint azt, a ki itthon marad?

Ez utóbbi határos volna a vakmerőséggel.

Hah milly dicső lesz!

190 Az őrtűz körül letelepedve véres papirrongyokra dob hátán irni csodás jeleneteket, minőkről a mai kor emberének sejtelme sem lehet.

Látni a halált teljes pompájában s lefesteni arcát. Hallani a csaták rivalgását s leírni szavait.

195 Vinni a zászlót előre, hol legsűrűbben hull a golyó, küzdeni érte, kiragadni az ellen kezéből, megcsóválni a levegőben, és meghalni érte.

200 Hah mint fog tántorogni a lerészegült föld, a vérrel itatott föld, s a gyávákat, kik házaikból nem mernek kijöni, mint temetendi el téglafalaik közé. Mint fog megnyílni: hogy a holtak kijöhessenek sírjaikból!

Újra fogjuk látni egy Hunyadi arcát, Kinizsit, Rákóczit, Lehelt és Botondot, az ő s István király szentelt koronáját,

Kapistrán barátot, Dobót az egri hőst, a *hét magyar vezért*, Zri-  
nyi Ilonákat, egri asszonyokat: ők mind fel fognak támadni  
100 újra, föltámadnak unokáik unokáiban, s föltámad velök a haj-  
dani magyar dicsőség.

Magyarország földét újra el kell foglalnunk. Karddal és tűz-  
zel mutatni meg, hogy a magyar nép életet érdemel. Karddal  
és tűzzel bizonyítani be, hogy e hazában csak egy isten lehet  
110 úr, s az a magyarok istene.

Ezt tenni fogjuk. Úgy áldjon meg az ég!

#### 14

Mészáros, a hadügyminister, már első belépésével is nagy  
sympathiát költe bennünk.

Minden zaj, minden ceremonia nélkül éjjel jött be a városba.  
215 Szándékosan látszék kikerülni a tisztelgéseket, mik reá vártak.

Első dolga volt: hogy a komáromi várat átvegye s annak  
megerősítéséről gondoskodjék.

A pesti önkénytes ezredet fogja oda őrségül küldeni.

Ennél szerencsésebb eszme alig lehet. A komáromi vár  
220 honvédelmi rendszerünk középpontja leend, s e középpontot  
azon seregek fogják védeni, mellyeket a lelkesedés és tiszta  
honszeretet gyűjtött.

Még szűz a komáromi vár fokán fűgét mutató hölgy.

Ki ennek fejről a pártát le akarja venni, sok vizet meg kell  
225 annak először inni, sok golyóbist megenni, és sok vért kiontani.

Mészáros Lázár, mint tudva van, közlegényből lett vezérré;  
tősgyökeres magyareMBER, ki alattvaló tisztársait így szokta  
levelében címezni: „kedves uram öcsém” s nem tűrt ezredében  
tisztet, ki egy év alatt magyarul meg nem tanult.

#### 15

230 Az olasz háború végét járja. Az ausztriai had bomlásnak  
indult. Nugentnak ellőtték a fél lábát, serege áttért, meghalt  
vagy szétfutott. A szabadság szelleme győzött.

A piemontiak húzott ágyúkból 20 fontos golyókkal lődöztek az osztrákokra. Radeczki bámult, az ő ágyújának a hangja  
235 sem ért oda, hova ezeknek a golyói.

Fogják-e még az osztrákok vitézi tetteiket híresztelni?

Azon szent düh, mellyel az olasz szabadságaért küzdött, leírhatatlan. Ez a maroknyi nép visszaverte ezt a nagy laza tömeget, mellyet semmi lelkesülés sem tartott össze.

240 Egy egy falut napokig kellett elfoglalni, minden házat külön. Nem maradt élve, öt hat ember ott, s ezeket nevezitek ti rebelliseknek?

A mult héten ment le két ezred olasz katona, kik imádták a magyart, a horvátokra.

245 Mondtuk nekik: hogy ezek voltak, kik a ti testvéreiteket Majlandban gyilkolák, ezek ölték meg ős anyáitokat, kitépték a csecsemőt a bölcsőből s oda szegeztek a kapura, felszúrták a bajonnet hegyére a még nem született gyermeket, kinck anyját legyilkolák s úgy hurcolák diadalordítással a  
250 vérázott utcákon. Emlékezzetek meg rokonaitok véres képeiről, midőn velők szemközt állandotok!

Igérték: hogy rájuk fognak emlékezni.

## 16

A magukat eddig beíratott önkényteseknek egy harmada zsidó. Dcék, izmos, bátor legények. Igazi Makkabaeus had.

★

255 A helybeli zsidók 100 önkénytest állítanak és tartanak ki három évre. Azonkívül 100 ezer pengő forintot ajánlottak készpénzben s mindennemű arany és ezüst ékszereiket.

★

Török-Szentmiklósról három földesúr huszonhét jobbággyal együtt beállott az önkénytesek közé. Ezek mennek aztán jó  
260 példával elő.

★

A keddi népgyűlésen Rottenbiller lélekhez szóló szavakban  
mondá el a népnek a haza vészes állapotját, elmondá: hogy a  
legdrágább kincs a haza, érte mindenünket fel kell áldoznunk.  
Lelkesedésében letépte nyakáról arany láncát, óráját, újjairól  
165 a gyűrűket s első volt azokat a haza kincstárába tenni. A lelke-  
sedés, mely szavait követte, leirhatatlan, nők siettek oda, függő-  
iket lekapsolva, gyűrűiket leszedve. Nehány perc alatt a haza  
százczrekkkel lett gazdagabb.

\*

Lássuk már most azt is, mint tesznek ki magukért a pest  
170 hausherrek?

Egy hausherr, kinek a zöldfa-utcában nagy kétemeletes háza  
van, adott 10, azaz tiz forintot.

Egy másik, kinek az ujtéren, Dorottya-utcában és József-  
piacon három-emeletes házai vannak, adott tizenhat forintot.

275 Több pedig gunyolva ígér filléreket a kolduló nemzetnek.  
Becsületes derék hazafiak! Illyen a német Magyarországon.

Tisztelem, becsülöm én a németet oda haza. De ezt, kit  
önhazája kiokádott, s ki ide schonnából szakadt, ki hazám vérit  
szítta, mint a pók, hogy méreggá váljék benne, gyűlölöm, mint  
280 még soha!

Le a süveggel háladatlan! Nem koldus az, ki tőled alamizsnát  
kér, hogy filléreket vess lába elé; hazád az, ki életedet, ki min-  
denedet kéri, mert tartozol vele, mert az az övé!

32

### ÁLL AZ UNIÓ!!!

Minden nyerve van. Vége minden aggodalmainknak.  
Magyarhon nagy lesz és dicső. Magyarhon nem szorul idegen  
nép segítségére. A magyarfaj egyetértésének napjai meg-  
jöttek. Hatalmas isten a magyarok istene. Magyarhon örökké  
5 élni fog. Vígalom legyen a hazában!

Az unió áll.

## CHARIVARI

[1848. jún. 4.]

## I

A pestvárosi tisztviselők közé többen Irinyit is kívánják megválasztani. De nem teszik oda: hogy mellyiket a testvérpár közül? A chemicust-e, vagy a diplomatát? Ez utóbbinak egyik jól talált arcképe került ki Szeremlei könyomdájából.

5 Kapható minden műúrusnál.

## 2

Egy német lap szörnyen felgerjed a miatt: hogy a fejedelmek minek nyomtatják a pénzekre saját arcképüket: holott hány szentségtelen célra használtatnak e pénzek s ezeknél fogva az ő szent képeik is. Miért nem nyomtatják inkább oda

10 a nemzet címerét? . . . Hát e szent címert szabad szentségtelen célokra használni? Vagy tán ha egyik felére azt nyomnák: ne csalj, a másikra: ne lopj, nem csalnák, nem lopnák el a pénzt?

Ráverhetnék biz arra az egész tíz parancsolatot, meg a canticum canticorumot, mégis az ördög ostyája volna az, mellyre Belzebúb mondja: ez az én testem, ez az én vérem, valahányszor ezt zsebre teenditek, megemlékezzetek rólam, ki titeket magamhoz leviszlek.

15

## 3

Triesztet ágyúzzák az olaszok. Bécs el van barricadirozva.

20 Prága szláv császárságot készít. Spanyolhon föllázadt. Horvátország háborút izent a magyaroknak. Hogy mi se maradjunk hátra, a jövő hétre a Rákoson nagyszerű — *lóversenyt* rendezünk. Futásban gyakoroljuk magunkat.

- Egy valaki azt írja hozzánk: hogy százezer frankkal Magyarországot Német- és Oroszország ellen meg lehetne védeni. — Nem tudom: olyan két lábu frankot értett-e vagy amollyan pénz fajta frankot? Az elsőből százezer nagyon sok, az utóbbiból nagyon kevés e célra.

- Egy reformált gyülekezet minden arany és ezüst edényeit felküldte a hadi kincstárba. Rajtunk a sor catholica szentegyházak! Ha most áldoztok, elveszthetitek ezüst szentjeiteket, de megmentétek a catholicismust, ha fősvénykedtek, majd a muszka ezüstjeitek is elveszi, s tetejébe még görögöt is csinál belőletek.\*

- A katonaságnál egy hónap óta el van törölve a huszonöt bot. Ezt úgy kell érteni: hogy jelenleg negyven boton alul le sem fektetik az embert.

Hát az az *ünnepélyes alkalom* jön-e már, melyben a katonaság fel fog az alkotmányra eskettetni.

- Be szépck azok a szép ünnepélyes alkalmak! Azok az arany gombos, piros pántlikás, püspöksüveges alkalmak!

- Bárcsak jőne már valami illyes várva várt véletlen ünnepélyes alkalom, valami névnap, vagy keresztelő, vagy lakadalom, búzaszentelés, úrnapi proceció, toronygombfeltétel, céhmester választás, installatio, vagy akasztás vagy akármi egyéb, a mi megérdemli: hogy ünnepélyes alkalomnak neveztessek.

- A mikor is aztán a fűvel és virágokkal behintett s zöld galylyakkal feltűzködött utcákon bemasirozandik nagy dob-, trombita-, harang- és ágyú-szó mellett a tisztelve említtet katonaság a szabadság térre. Mindegyiknek a csákója mellé egy darab fenyőfaág tűzve.

\* Mint feljegyezte a történet, meg is feleltek a nemzet várakozásának.



(Mert ha az utcán virágok nem lesznek szórva, ha a katonák kalapján fenyőfaág nem lesz, ha a harangok, ágyúk stb. stb. nem szólnak, mingyárt nem lesz az alkalom ünnepélyes, s mihelyt az alkalom nem lesz ünnepélyes, a katonaság nem esküszik fel.)

Akkor aztán a szabadság téren megállnak glédában, a trombiták elfújják a gott erhaltét, a piac közepén ott fog állni egy jegenyefa sátor, benne egy gyalog orgona, az orgona tetején egy aranyos szent kép, a körül kék, zöld és piros lámpások, a sátor mellett pedig három másik sátor, mellyekben mézeskalácsot és kiflit árulnak.

(Mert ha ezek elmaradnak: az alkalom megint nem lesz ünnepélyes s a katonák természetesen nem esküdhetnek fel.)

Ott tehát a katonák glédában fognak állani reggeltől estig s várni fogják talpon állva az ő generalisaikat, azok pedig hagynak magukra várni.

(Mert ha hamarabb találának jöni, az alkalom nem lenne ünnepélyes, s a katonák nem esküdhetnének fel.)

Este felé aztán kijönnek a molnárszin kabátos generalis urak, piros bugyógókban, jól megebédelve, ki gyalog, ki lóháton.

A tér egyik oldalán nagy nemzeti pózna lesz felállítva, a tetejében aranyos zászló, annak a tetejében aranyos grúspángfa, azon aranyos diók, aranyos citromok, piros tojások, tarka pántlikák, tarka zsebkeszkenők. Ez mind az ünnepélyességhez tartozik.

A katonaság aztán dobszóra e zászlót körül állja, a puskát két kezébe fogja s így áll, míg a káplár hátul megnézi: hogy fel van-e varva minden gombja?

Három közlegényt, kinck egyik gombja nem volt olly fényes, mint a többi, ott in effigie loci nagyobb ünnepélyesség kedvéért megfarmatringoznak.

Ekkor dobszóra mindenki baltérdét le, jobb kezét felemeli, a dobos hármat üt a dobra.

A sátorban elkezdnek egy kicsinyt csengetni, egy kicsinyt orgonálni, a másik sátorban egy kölyket ünnepélyesen felfoznak, ki mézeskalácsot akar lopni, s ezután előlép egy  
90 fehér szoknyába öltözött úri ember, egy kicsinyt énekel, egy kicsinyt prédikál, azután megint csengetnek, megint orgonálnak, fenyőmagot égetnek.

Végre egy német zászló tartó fog egy nagy pecsétes papirost, arról az eskütt nagyobb ünnepélyesség kedvéért diákul  
95 felolvassa, a katonák dobszóra mind hasra esnek, dobszóra felkelnek: s azt kérdik egymástól, hogy minek volt most ez a kirkenprádé?

Ekkor aztán megint ráhúzzák a gott erhaltét. A katonáknak három hosszú dictiót s dupla lénungot adnak erre, a napra,  
100 minek is ők nagyon örülnek. Értve a dupla lénungot.

Legvégre egy ökröt szőröstül, bőrostül megsütnek, tíz akó bort szalmaszálon elcsorgatnak, a várost kiilluminálják, a hidlábakon fajerwerket sütnek el, s tarackágyúval száz-  
egyed lőnek.

105 Mert mind ez az ünnepélyességhez tartozik.

Másnap a katonaság borzasztóan megváltozik. Piros átéllában, fehér nadrágban, zöld sapkában jár, a tisztek bajuszt kötnek fel, a bakancsra sarkantyut ütnek, a sárgafekete port epéek eltűnnek, magyar commandószó fog hallatszani, s a  
110 tisztek elkezdnek a vármegyegyűlésen dictiókat tartani, bejönnek a radical körbe, a forradalmi csarnokba, megtanulnak bort inni és hetvenkedni, mint akármelley más magyar ember.

Csak már az az ünnepélyes alkalom ne hagyna magára vártni soká.

## 7

115 Mult napokban ismét új csillag tűnt fel színpadunk egén. Virányi kisasszony, mint szerződött tag.

Föllépésekor meglepettünk, mintha az égből cseppent volna ide. Semmi előleges fölléptetés, semmi előleges hír, hanem egy-

szerre csak úgy mutattatik be, mint szerződött tag, ki már  
120 april elsejétől kezdve fizetésben van s majus végén aufihroltatja  
magát.

Véghetetlenül nem tetszett.

Hijába erőttették magukat az ingyentyerek. Az énekesnő  
nem tetszett.

125 Az ingyentyerek pecsenyévé tapsolták egymást, mind  
hiába. Az énekesnő nem tetszett.

Később hallottuk: hogy Virányi kisasszony ezelőtt vagy  
egy évvel mint Kund kisasszony écnelt az ezred leányában  
és akkor sem tetszett.

130 S az igazgatóság mégis megfogadta őt 120 pft havi fizetéssel.

Az igazgatóságnak ha még annyi szája volna is, mind tele  
volna panasszal: hogy nincs pénze a színháznak s Virányi  
kisasszonyt mégis megfogadta.

Már ha ennyire vagyunk, legalább azt tegye meg: hogy  
135 léptesse föl – mentül ritkábban.

Akkor is csak némajátékban vagy balletban.

Hiszen ne volna csak mind a két igazgató feleséges ember!...

## 8

Bajza lemondott az igazgatásról. Gróf Rádai Erdélyi Jánost  
nevezte ki jövődöbeli Fánscijává.

## 9

140 Nagyváradon négy papnövendék felcsapott katonának.  
Hát főnökeik valjon nem szerznének-c maguknak egy kis  
commotiót?

## 10

Hétfőn temettek egyet azok közül, kik a Ledererféle  
botránynál lekoncoltattak. Neve Burger, orvosnövendék.

14: A koporsót, halotti zene és fáklyafüst mellett, nagy nép-  
tömeg kíséretében vitték végig a szabadsajtó-utcán.

Sokan sajnálják: — — hogy Lederer, Lippe, Cserényi és Zettwicz urakat úgy megbántották a lapok, már most ezek az urak haragudni fognak.

140 Jobb is lesz: tusirozzuk el az egész dolgot, tegyünk úgy, mintha semmi sem történt volna.

Bánjuk meg mindazt, mit ezen tisztelt urak ellen mondtunk, és kérjünk érte ünnepélyesen bocsánatot, úgy is ország-világ lázítóknak nevez bennünket.

155 Térjünk meg tehát, mutassuk be: hogy nem vagyunk lázítók. Járjunk talpig fehérben, mint a bárányok, s tiszteljünk minden embert a ki hintóban jár, hogy hosszú életünk legyen a földön.

Ezek az urak igen jó urak, eddig sem szerettek bennünket; 160 — csókoljunk nekik kezet, hogy ezután se haragudjanak.

Huntyázkodjunk meg szépen, így fogunk sokáig élni. Vedd el mindenünket fölséges német, tót, oláh és illyr nemzet, csak életünknek kegyelmezz.

Cirógassuk őket. Hiszen még csak egy embert öltek meg 165 közülünk. Az is alkalmasint zsidó. Elhallgathatunk. Kétségkívül zsidó. Ki keverné magát érte galibába? . . .

## II

Hétfőn este a színházban volt nagy lótás-futás . . .

Három commissárius kereste a Polizei chefet: hogy siessen . . .

Mészáros miniszternek macskazenét akarnak adni . . .

170 Hah! a miniszternek? E becsületes magyar hazafinak? Akasztófára velök!

Ne sicsetek az itélettel hazámfiai, mert ne gondoljátok! hogy ezt a pesti fiatalság akarja tenni.

Hát kicsoda?

175 Az itteni szerbek, tótok és illyrek!

Ennyire jöttünk. Hazánk szívében mernek bennünket megtámadni. Mészáros miniszternek gyalázó névtelen leveleket írnak, mellyben őt felszólítják: hogy köszönjön le.

Saját szeretett ministerünket merik macskazenével fenyegetni.  
100 Az ide hozott illyr katonaság éjjel nappal fegyverben áll.  
Hiszitek: tán azért: hogy e becstelenséget meggátolja?  
Majd mondok egy pár tájékoztató szót erre is.

Az illyr katonák itt Pesten fényes nappal glédában járnak  
végig a váci utcán s a legnépesebb helyeken, torokszakadtig  
185 ordítva a Davoriát s más queros dalokat a magyarok ellen.

Az illyr tisztek az „Arany palack” és „Arany kéz” fogadók-  
ban közkatonáikat minden este itatják s közbotrányig ingerlik  
a magyarok elleni gúnyolódásokra. A magyarok, kik ezt  
hallják, morognak, de azért zsebre rakják a bántalmakat s  
190 haza mennek — káromkodni.

Az illyr katona, mikor silbakot áll s lát magyar nemzetőrt  
közcedni, a helyett, hogy tisztelgne, *mint kötelessége*, rögtön  
hátat fordít neki, s úgy hagyja maga mellett elmenni.

Igen szép kilátásaink vannak ide haza. Míg Horvátország-  
195 ban ministereink arcképeit s István királyi helytartó arcképét a  
szemétdombon égeték meg! . . .

S a magyar mindezt el tudja tűrni! . . .

Tud demonstrálni a „Martius tizenötödike” ellen, ha túlzott  
hevében nem válogatja meg a szót, de eltűri az illyr piszkoló-  
200 dásait, ki malitiose válogatja ki a legszennesebb sarat: hogy  
azt a magyar koronához vágja.

Nagy a bátorsága ott, hol türelmesnek kellene lennie —  
saját fia iránt; de bezzeg nagy a türelme, hol bátorságára  
válna szükség — ellenségével szemközt.

205 Mit csináljunk hát velök? — Ha tőlünk kérdezné valaki,  
erre is tudnánk felelni:

Vigyétek e tisztelt illyr katonákat Kecskemétre, vigyétek  
őket Patakra, Debrecenbe vagy Jászberénybe; vigyétek oda,  
hol a magyar emberben nem vált még savóvá a vér: majd  
210 ott megtanítják őket a magyarok istenének nevére . . .

De csitt. . . ne lázítsunk . . . Legyünk csendesen . . . Tábla-  
bíró Rozgonyi Antal nem alhatik . . . Jó éjszakát!

*Bécsi forradalmi jelenet*

- Nyissatok útat a barricádon! A minister parancsolja!
- 215 — Bizony nem nyitunk mi!!! otthon parancsoljon a minister.
- Nyissatok útat! Itt a placatumok.
- Csak azért sem nyitunk. Süsd meg a placatumodat.
- Nyissatok utat! Jőnnek az ágyuk.
- 220 — Állunk clibők!
- Le a barricaddal! A sörhordó szekér nem mehet keresztül.
- Erre a szóra hanyat dőlt a barricád.

- Egy fiatal ember feljön a vidékről, kedvesét, ki két év előtt
- 225 feljött nevelőbe, meglátogatandó.
- Este felé sétálni megy a Széchenyi-ligetbe, s a mint a ott jár, kel, egy sötétebb alléc-szögleten gyöngéd kéz érinti karját, s e rejtelmes, sokat mondó szavak hangzanak fülébe sipegve:
- Nem kísérne kegyed haza?
- 230 A fiu hátratekint a csábitó Syrenre . . . Szemeik találkoznak . . . Mindkettő felsikolt s azzal egyik jobbra, másik balra ájul.
- Megtalálta szegény fiú, kit többé aligha fog keresni.

- Láttunk új kétforintos német bankót. Jaj be cirmos!
- 235 Hiszen fidibus ez, nem bankó. Ennél különben a rectourbilletek a színházban.
- Valóságos krumplicipirosra rá nyomva e szó „két forint”.
- Ilyen pénz mellett egy hét múlva minden ember millionair lehet, nyomathat magának mindenki annyit, a mennyire szükségé van. Hamis és igazi között senki sem fogja a különbséget észrevenni.
- 240

Ez már mégis nagyon világos országcsalás.

Egy hónap alatt kétannyi lesz a forgásban levő hamis bankó, mint az igazi, s ezt a bécsi bank méltó ürügyül fogja használni  
245 arra: hogy az igaziakat is egy tizenhatodrészen váltsa vissza. Épen úgy, mint a fekete bankóval történt.

Ez csak olyan bankó, mint mikor a \*i diák ráírta egy darab papirosra, hogy: „ezért a bankóért adni kell egy forint cseresnyét” s azzal fizette ki a jákói parasztot, kitől cseresnyét  
250 vett.

### 15

Pázmándyt és Szalayt Frankfurtban roppant lelkesedéssel fogadták. Az egyesült Némethon szinte meg fogja országgyűlésünket küldöttei által tisztelni.

### 16

Mult vasárnap a nemzeti színházban az összes zene és ének-  
255 kar adá elő Feldinger Frigyes hazánkfiának igen egyszerű és lelkesítő dallamát a „talpra magyar, hí a haza!” verseire.

### 17

#### *Repülő hírek*

A király Innsbruckból is elment, — titoknokának, Bombelles grófnak, macskazenét adtak, — azt mondják: hogy személyesen akarja az olaszthoni hadseregek vezetését átvenni.  
260

★

Jellasics, mikor Pozsonyban bánná kineveztetett, 160 pftal volt adós egy tőzsérnek, s mindössze nem volt több 20 pftjánál. Első dolga volt mindjárt egy horvát püspöktől 5000 ftot kicsikarni. Most a templomkincseket szedte össze s a zsidókat  
265 és papokat rabolta meg. A horvátok magok is gyanakodnak rá: hogy a fölszedett kincsekkel, mihelyt szorul a kapca, megszökik s pártját ott hagyja a faképnél.

★

Hrabovszky szétverette az illyr nemzeti gyűlést. Mondják:  
170 hogy az innen elment Zanini ezred iszonyú pusztítást vitt  
végebe az illyrek között. Karlovicot összelődözték.

★

Kikindán hét lázító lógg a levegőben, nyakánál fogva.

★

A nápolyi király a lazzaroniakkal iszonyú dulást vitetett  
végebe a meglepett insurgensek között. Háromszor veri ezt  
kenden Ludas Matyi vissza!

★

175 A szászok a ministeri küldöttet, Hajnik Károlyt, mint kémet  
letartóztatták.

18

Eljött hát a várva várt ünnepélyes alkalom!

A katonaság — miután azokat, kik felesküdni nem akartak,  
elküldték Komáromba — csakugyan felesküdött az alkot-  
180 mányra.

Azaz: hogy új esküformájában benne van ez a szó is:  
„alkotmány”, olyformán, mint mikor Aesopusnak meghagyta  
a gazdája, hogy főzzön neki *lencsét*, az osztán főzött neki  
egy *szem lencsét* egy nagy tálban.

285 Ez ünnepélyes alkalommal, midőn e szavakat kellett volna  
a katonaságnak utánmondani: „esküszünk hűséget *első*  
Ferdinánd *ausztriai császárnak*” az olasz katonaság egy torok-  
kal kiáltá: „no-no” (nem!), s nem esküdött addig, míg így  
nem mondaték neki: „Ötödik Ferdinánd, magyar király-  
290 nak.”

19

Megelőzte ez ünnepélyes napot egy még ünnepélyesebb  
éjszaka.

Volt óriási hű-hó megint. Azt hittük: hogy már most csak-  
ugyan itt van a világ vége.



295 A nagy kaszárnyában iszonyú ordítás támadt éjnek éjszakáján. Gyilkosok! árulás! hangzék ki néha a zsvajjból.

Majd nagy tömeg rontott ki dühös futással a kapukon s kiabált irgalmatlanul.

300 „Gyilkolják a nemzetőröket! A katonaság összcsepott az önkénytesekkel! Lázár kapitány halva fekszik! A kaszárnya vérben úszik! El vagyunk árulva! . . . ”S ki tudja még mit nem.

Innét futott az insurrectio a megye házára, felkölték Nyári alispánt, elmondták: hogy végünk van, elárultattunk, a katonák rajtunk ütöttek.

Nyári rögtön küldött a hadügyministerhez s maga sietett a kaszárnyába.

Jött nem sokára a minister is, megvizsgálták a csatahelyet, hát az egész ütközet abban volt: hogy egy katona egy nemzetőrnek elcsente az óráját. A nemzetőr rajta kapta s czzel elkezdtek egymást püfölni. A kis lármából nagy lárma lett. A sötétben mindenki azt hitte: hogy itt nyúzzák az embert, s midőn minden elhallgatott, kisült: hogy egy nemzetőrnek csakugyan kilikasztották az oldalát egy kicsinyt.

## 34

### CHARIVARI

[1848. jún. 11.]

#### I

Erdélyben van egy helység Oláhfalu, mellynek lakói nevezetesen arról: hogy egyszer folyamodtak József császárhoz: miszerint adja meg önekik azt a privilegiumot: hogy *a kinek lova nincsen, járjon gyalog.*

5 A császár jót nevetett rajta s aláírta juxból a kérelmet.

De bezzeg, mikor aztán a szállásoló katonatiszt urak, kik a népet nagyon szerették megforspöntoltatni, ismét előálltak követeléseikkel, a bíró előmutatta nekik a pecsétes levelet: mellyen nagyon világosan meg volt írva: hogy a kinek lova

10 nincsen, járjon gyalog! A császár parancsolta!

Másszor ugyan ezek a végett folyamodtak a császárhoz: hogy rendelje el kegyesen, mikép *Kolosvár Oláhfaluhoz ezentúl csak két mérföldnyire legyen.*

A császár elrendelte nekik s várta: hogy mire mennek vele?

15 Hát oda mentek vele: hogy megyei határozatnál fogva az oláhfalviaknak csak két mérföldnyi távolságra volt szabad deszkával kereskedni.

Ugyde, miután a császár megengedi: hogy Kolozsvár is két mérföldnyire legyen Oláhfaluhoz, természetesen: hogy

20 e kereskedelmi cikk bátran vándorolhatott Kolozsvárra.

2

Vahot Imre collega csakugyan megint megszólal, mikor az előfizetés ideje közeledik.

Természetesen többi laptársait erősen megszólja s magát hatalmasan megdicséri.

25 Ezt vártuk tőle, sőt fogadtunk is rá már egy hét előtt három úri emberrel vagy 20 forint erejéig. Jelentjük alásan: hogy fogadásunkat megnyertük.

Bennünket és elveinket természetesen nem bánt, ezt eddig sem tévé. Míg volt Frankenburg, addig azon adta ki haragját

30 helyettünk, most hogy F. megszűnt lapunk tulajdonosa lenni, kit bántson? kapja; előveszi a könyvnyomtatót a ki lapunkat nyomtatja, s arra fogja rá: hogy pecsovics.

Hát ha még azt tudná: hogy az, a kitől a papiroost vesszük, magyarul sem tud! huj!

35 Legközelebb előveendőjük a betűszedőket és a lapkihordókat, ha valjon nem voltak-e ők is a régi bureaucraticus syste-

mának titkos pártfogói. Mert ha még ezek is pecsovicsek, akkor murrexi! Imre agyonver\*).

3

40 Kecskemét városa egyik követének Kossuth Lajost választotta meg.

4

Egy fiatal barátunkról, ki legujabban titoknoki hivatalba jutott, azt a rágalmat terjesztik: hogy mióta titoknok, elanyyira titoknok: hogy plane *néma*.

5

45 Egy fiatal szolgabíró a vidékről e napokban azt kérdi tőlünk: hogy utasítsuk el merre van jelenleg a királyi kamara? Mondtuk neki, hogy menjen gróf Széchenhez, az majd talán tudja. . . (Bárcsak oda ment volna.)

6

50 Azt mondják, hogy a muszka hat hidat csinált a Pruth vizén keresztül, s csak egy ünnepélyes alkalomra vár, hogy beüssön Erdélybe. Már ha mégis azt mondanák: hogy a fekete tengeren át csinált hat hidat, hamarabb elhinné az ember. De éppen egy patakra hat hidat? Azt át is lépheti, hiszen éjszaki óriásnak csufolják.

7

55 A nemzeti színházban megint új csillag tűnt fel. Hanem ez már aztán komolyan mondom ám: hogy Csillag, nem olyan, mint a ma egy heti . . . Csillag Róza Pierotto szerepében. Azt mondják: hogy jól énekelt. Hollósi Nellit ma Virányi

\*) Biztosítjuk Vahot Imre urat: hogy Metternichnek nem voltunk jó baráti. Az Életképek betűszedői és kibordói s.k.\*\*

60 \*\* Egy kő gördül le szívéünkről, ők nem voltak pecsovicsek! Oh Imre, fogadd őket baráti karjaidba! Szerk.

kisasszony parodiázta. Mind a mellett üres volt a színház. Ez nagyon sikeres módja annak: hogy mint lehet a dramát ismét fölülkerékíteni az operán. Mit az összes írói és színészi kar nem volt képes kivinni, azt Virányi kisasszony egymaga megteszi.

8

A Budapesti Híradó (a neve is hazudság) azt mondja: hogy Radeczky az olasz hadsereget semmivé tette. Következő számában odamódosítja Vida ezt az állítását: hogy még csak készül hozzá.

Ha ez a Vida valaha igazat talál, mondani, arany betűkkel írom fel a kéménybe.

9

Egy úri háznál a nevelő megpirongatta a szobalyányt holmi hanyagságaért; — a szobalyány visszafelcigetett, miből végre is pörpatvar támadt.

Kilép erre az úri asszonyság, büszkén szétnéz és azt mondja: „Nemszeretem, mikor a *cseledek* egymás között veszekednek.”

10

Azon hírre: hogy Magyarország veszélyben van, egy osztály huszárság Lengyelországban felkerkedett, felnyalábolta a tiszteit s átjött a határon. Dicsőséges fiúk!

Mint katonák, vétettek a fegyelem ellen, de mint hazafiak, koszorút érdemelnek.

11

Pest városa fallal fog körülvéttetni. Ennek a példájára Kecskemét is körülárkoltatik, a muszkák ellen.

12

Egy úri asszonyság a minap keresztanya volt. Mikor a szent sacramentom előtt ezt kérdi a pap a csecsemőtől: *ellentmon-*

*dasz-e a sátánnak és az ő hivalkodásainak?* Illyenkor a vallásos szertartás szerint nem a csecsemőnek kell rá felelni, hanem keresztanyjának. Ez pedig azt felelé rá: hogy „nem!”

90 Gondolhatta tán: ő se legyen különb a keresztanyjánál.

### 13

Egy sentimentális fiú, ki verseket is szokott írni, levelet írt egyszer az apjának, végül panaszkodik: hogy a sok tanulás és a melancholia miatt igen oda van.

85 Az apja — becsületes tímármester létére — megjegyze magának ezt a szót „melankólia” s felel neki illyeténkép.

„Mindég mondtam: hogy az a melankólia nem neked való tudomány, abból magyar ember meg nem élhet. Lcttél volna inkább csizmadia, édes fiam.”

### 14

100 Azok a jó urak, kiknek Jellasics igen messze van, azt hiszik: hogy egy pár pesti író nem áltana helyette felakasztani. Az igaz, könnyebben hozzájok juthatni.

Ezek is olyanformán vannak, mint a rátótiak, kik midőn a falu kovácsát akasztófára ítélte a vármegye, folyamodtak az iránt: hogy mivel nincs több egy kovácsnál a faluban, szabó 105 pedig van kettő, akasztasson fel a vármegye egy szabót a kovács helyett.

### 15

Van Pest megyében a Tiszától öt mérföldnyire egy város, abban a városban van egy pap, a ki mindég szomjas.

110 Minthogy pedig meg vagyon írva az Alkoránban: hogy a ki szomjas, az iszik. Tehát ez a jó pap mindég iszik.

Abból egyébiránt: hogy a Tisza olly közel foly hozzá, koránsem következik, mintha ő vizet innék, sőt inkább igen-igen issza a bort.

Ennyi elég legyen az ő dicséretére.

111 Ez a jó pap nemcsak hogy semmit nem mozdit a nép felvilágosítása ügyében, sőt emberséges rectorait, kiket a nép józan életmódjuk miatt kegyébe vett, rendesen üldözni szokta.

Pedig a népnevelői pálya különben sem sok rózsát terem.

120 Ez a jó pap többet forgatja a kulacsot, mint a bibliát, s többet tanácskozik szakácsnéjával, mint az ó-testamentomi profétákkal, s jobb szereti a bőgőhegedű és klarinét hangjait, mint az orgonáét.

Egész éjeken át szól gyakran a cigánymuzsika a pap tanuló szobájában, ott táncol a buksi curator, a félszemű szakácsné,

145 meg a pap nagy egyedül, fényes kivirradtig.

S mikor aztán reggel hirdetni kell az isten ígét, a rector be-menőre a „perelj uram perlőimmal”-t énekelteti a gyülekezet-tel, ezt a pap magára veszi, azt hiszi, őt énekelteti ki a rector,

130 s azzal feláll a cathedrába s ökölrel fenyegeti a rectort az orgona háta mögött, talán teremtettéz is a foga között s úgy kezdi el: hogy „a mi segedelmünk jőjjön az úrtól.”

Sajnos kimondani: hogy illy botrányok olly gyülekezetben történnék, mellynek nincsenek faragott képei, s hol egyedül a népoktatók ihlettsége s a nép buzgósága emlékeztet az isten jelenlétére.

135 Szeretett hitsorsosaim, ha ti magatok fel hagyjátok magzani a gyomot az isten kertjében, ne csudálkozzatok rajta, ha a virágok nem igen akarnak benne megéledni, s legyetek készen rá: hogy a nép egyszer megúnja a szénaevést, a reforma-  
140 ta hierarchiának egy cseppel sem lesz különb a kimenetele, mint a catholicának.

## 16

Szerkesztőségünknel letett hazafiui adakozások:

145 Cserci Ignác kapitány neje 100 ez. frt. Váli Ferenc tanár 10 frt. A rév-komáromi tanoda 12 frt 40 kr. Jókai Józsefné 5 frt.

A hadügyminister úr mély fájdalommal teszi közhirrét: hogy a Württemberg huszárezrednek Galliciában tanyázó egy része — se tette — se vette — haza jött Magyarországra.

Vannak, kik e ministeri fájdalomban megbotránkoznak; —  
150 mi nem.

Mi ezt úgy értelmezzük magunknak: hogy minister úr fáj-  
lalja: miszerint azon ezrednek csak egy része és nem az egész  
jött haza.

Valóban mi is fájjaljuk: hogy mit a nemzet elhatározott,  
155 katonáinknak haza hozatát illy vészterhes időkben sem látjuk  
teljesítve.

### *Repülő hírek*

Jellasics még mindig nagy úr, a ministerium most illirül  
kezd beszélni vele. Harcolnánk már inkább magyarul.

★

160 A király két hét múlva Pesten lesz.

★

Prágát bombardírozzák. A város el van barricadrozva.

## CHARIVARI

[1848. jún. 18.]

### I

*Egy bukott pecsovic lapszerkesztő licitálja lelkiismeretét\**  
„A ki vesz annak lesz! Ki ad többet érte?”

3 \* E cikket az addig reactionariusoknak ismert hirlapok rögtöni  
átváltozása ultraradicalisokká idézte elő. A pecsovicok vörös tolla  
sarkukig ért le. Látható volt, hogy a forradalmi elveket ad absurdum  
akarják vinni.

Tessék, tessék: szép tarka lelkiismeret, fele fehér, fele fekete, ha kifordítom balkézre való, ha befordítom, jobb kézre való. Ki ad többet érte?

11 Voltunk mi dühös hazafiak, lettünk hidegvérű hazaárulók, most ismét gazda nélkül vagyunk, ajánljuk magunkat a többet ígérőknek.

Kell haragos szabadsághős? itt vagyunk mi. Kell alattomos jezsuita? nálunk jobb nem akad. Kell republicanus? communista? oda esküszünk. Kell áruló, szentségtörő? Parancsoljatok velünk. Ez a bőr, nyúlik szépen, s minthogy goromba és fekete, nem igen piszkolódik.

Ki ad többet érte?

12 Mi készek vagyunk összeveszni az egész világgal, vagy akár hizelkedni az egész világnak, a mint parancsoltatik nekünk.

Akarnak az előfizetők lapunkban egymással összeveszni? Tessék. Akarnak saját magunk képére mászni? Tessék. Mi nyílt tért engedünk mindenkinek minden kigondolható gorombaságokra.

13 Haragszik valakire a közönség, haragszunk mi is. Szeret valakit, azt mi is szeretjük.

Kinek tetszik szép fiókos lelkiismeret? Rejtekejts, csappantyús, duplafenekű lelkiismeret? Ki ad többet érte?

14 Nem tetszik a közönségnek nevünk? keresztnévünk? vezetéknevünk? praedicatumunk? Tessék bennünket újra keresztelni, újra bérmálni.

Tessék lapunk nevét megváltoztatni. Mi minden indítványt elfogadunk, minden előfizetőnknek van joga egy tetszése szerinti nevet adni a lapnak. Mi mind elfogadjuk és e neveket mind kinyomatjuk a lap homlokára. Egyiket nagyobb betűvel, mint a másikat. Akár az egész lapban egyebet sem adunk, mint csupa címet.

15 Vannak igen szép kalendáriumi nevek, mik nagyon ránk illenek, például:



- Köpönyegforgató. — Hazugságok tárháza. — Herkules csizmája. — Nappali denevér. — Herostrat fáklyája. — Sötétség temploma. — Dupla mákvirág. — Mindenki szolgája. — Irodalmi bravo. — Cosmopoliticus csizmadia. — Szalonnatakaró. — Oroszlánybőr idegen háton. — Liliputi *hiradó*. — Pokróchelyettes. — Ildomos szélvitorla. — Patrioticus hernyó. — Hoppon maradt renegat. — Surrogatum ipecacuanhae steff. Tessék még többeket is ajánlani.
- A ki vesz, annak lesz. Belőlünk egy második Dioscur lehet.
- 50 Egy forint! két forint! Ki ad többet érte?

2

*Egy szomorú éj*

Pünkösöd vasárnapja volt: a hon atyjai szépen pipáztak és fagyaltotztak a Kioszkban öt órától kilencig.

A nagy kaszárnyában pedig az önkénytesek verekedtek a sor-  
 55 katonasággal 5 órától kilencig.

Potomság volt az egész, alig érdemlé a rendőrség figyelmét; — egy kicsinyt lármáztak egy kicsinyt kiabáltak, s kilenc óráig mindössze is alig vertek agyon két embert, egy önkénytest, és egy katonát.

60 Kilenc órakor azonban hirtelen lövések verték fel a várost nyugalmából. A színházból kifutott a nép, az utcákon a lármaidobot verték, a tornyokon félrebeszéltek a harangok. Irtózatosszavar lett.

Az ünnepien öltözött néptömeg között neki vadult alakok  
 45 rohantak veszett futásban, ordítva: „fegyverre! fegyverre!”

A lövések egyre ropogtak. Szabályszerűen, százával egyszerre, parancsszóra.

Bent irtózatoss volt az ordítás, a fegyvertelen önkénytesek az ablakokból kiáltoztak alá: hogy adjanak nekik fegyvert,  
 70 mert őket órgyilkolják.

Künn a nép egyre növekedett, egyre nőtt a düh, de a kapuk be voltak zárva, s a sötét ablaksorokból az alant állókra kivődöztek.

Lassanként szálkózott össze a nemzetőrség, kinek puskája nem volt, kinek lőpora, a legtöbb puskák cinderesek s ilyen egész Pesten nem kapható.

Megjelent a polgárőrsereg is, a huszárok legtöbben voltak.

Némellyek a kaszárnyát fel akarták gyújtani, mások fellövöldöztek az ablakokra, a legnagyobb rész nem tudta, hogy mit tegyen?

Jöttek elvégre a ministerek. Bátran mentek a legnagyobb veszély közé s buzdíták a népet.

Jött Szemere, lőport és golyókat osztatott a nemzetőrségnek. Jött Mészáros s be akart törni a kaszárnya kapuján. Széchenyi is ott lovagolt az utcákon.

Az összesereglett nép ekkor fejszékkel, dorongokkal esett neki a kapunak s azt betörte. Mészáros bement.

Gyilkos ropogás salvéje fogadta, a mint belépett. Mellette rogyott halva segédje, báró Masburg, nyolc golyótól találva, s Galovics kapitány, a kit szíven lőttek. Vissza kellett vonulnia.

Ekkor áthozattak Budáról a granátosok. Jött később a nehéz lovasság s ezekkel egyesülve a nép élén másodszor is betört a hadminister a nyitott kapun. A kaszárnya többi kapui pedig el voltak barricadirozva: hogy szökni ne lehessen a bentmaradtaknak.

Ez történt éjfél előtt félórával.

Egész addig mindég zúgtak a harangok, harsogtak a trombiták, üvöltött a nép. Egész addig mindég dúltak ott ben az egymás ellen bősztített önkénytesek és olasz katonák. Emeczek töltött fegyverekkel, azok letépett ablakvasakkal s ellencik puskáiról lefacsart szuronyokkal, ágyaik darabjaival, vagy puszta kézzel.

Künn czalatt néhány strázsát is levertek lábáról.

105 Az olasz katonák elzárták magukat folyosóik mögé, az önkénytesek segélyére pedig a barricadeurök rohantak fel roppant rézbuzogányaikkal.

A tömeg reggelig nem tágitott az ostromlott kaszárnyától. Szüntelenül lehetett pőrésre vettkezezt férfiakat látni izmos  
110 fa- és vasdorongokkal, kik az utcákat s a kaszárnya kapuit clállták. Néha egyegy holtat vagy sebesültet vittek el közülök, a többi meg sem mozdult.

Reggel felé az volt a híre: hogy a katonaság mégsem akarja lerakni a fegyvert. S a hadügyminister parancsára ott  
115 állt nyolc ágyú a kaszárnya kapujának szegezve, déli 12 óra volt határidőül kitűzve, ha akkorra meg nem adják magukat, leágyúztatnak.

Délben lerakták fegyvereiket, s lefegyverzetten két sor nemzetőrség kíséretében a Dunáig kísértettek, onnét gőzhajón  
120 Komáromba szállítottak.

S a nép csak egy szidó kiáltással sem állt boszút a lefegyverzeteken.

A katonák részéről úgy, mint az önkénytesekéről egyenlő számmal vannak a holtak és sebesültek. A nép közé tett lövések  
125 pusztításáról nem tudni semmi elhíhetőt.

### 3

E lázadás nem történt isten hírével. Az itt működött kezeket meg lehet ismerni fekete nyomaikról. Ezt királyunk környezői s királyunknak és nemzetünknek ellenségei tevék.

Mi céljuk volt vele?

130 Igen sok. Először az: hogy az országban kapjon lábra az olasz és magyar közti gyűlölet, hogy Magyarhon küldjön hadat az olaszok ellen.

Az olaszok minékünk legjobb barátaink voltak, de tisztelik, kik többnyire illyrek, elhítték velük, hogy mi önkénytesein-  
135 ket az olaszok ellen akarjuk küldeni.

Másodszor az: hogy kitűnjék, miszerint Pestnek nincs ereje. Ezzel egyébiránt felsültek, mert a nép kimutatta, hogy van.

Harmadszor az: hogy ország világ átláthassa: hogy a katonaság ministeriumunktól megtagadja az engedelmességet, hogy tőle függeni nem akar.

Negyedszer: hogy a királynak oka legyen félni a Pestre jövőtől.

Ez így van. A katonatisztek mindenütt bujtogatják a katonaságot a nép ellen.

Nem tudjuk, van-e híre a vidéken, de nálunk erősen hiszik: hogy június 24-re van kitűzve egy általános országszerű katonai forradalom, mellynek tűzpontja Pest.

Az elővigyázat mindenesetre jó.

#### 4

Már két hét óta járnak kelnek itt bécsi emissariusok, kik a nép legalsó osztályait a *respublica* iránti hajlamra bolygatják.

Pokolra velettek! nem *republicanusok* vagytok ti, hanem *reactionalisták*.

Kolowrát bérszolgái, nem a szabadság apostolai.

Tegyétek le e szent álarcot ördöggépetekről, nem rabló csordák alkotmánya a *respublica*.

A *respublica* nem földön érik meg, hanem a magasban, nem csinál az zavart magának, hanem világít, mint a nap.

Ne higyjetek nekik . . . Csálnak, midőn azt mondják: meg vagytok rá érve.

A *respublica* isten ajándéka. S az nem adatik olly bűnös népnek, mint ti vagytok, azt meg kell először érdemelni.

Jaj ti nektek, ha hivatlanul akartok templomába lépni! Az áldó istenség helyett a villámok istenét találjátok benne és elvesznétek.

A napot nem kell meggyújtani, feljön az magától is.

S mielőtt feljöne, a hajnalt küldi maga előtt, nem a lidérceket.

Beszélik: hogy tegnapelőtt este a nádor szobájában egy elrejtett embert fogtak el, ki egy nyolccsövű pisztollyal volt fel-  
170 fegyverkezve. Mit akart ott, még nem tudhatni.

A napokban fogtak el valami Kmetti nevű lázítót, ki a bécsi camarilla küldötteül Pest megyében a népet az orosz iránti rokonszenvre szólította fel, s alattomban a földesuraságok ellen izgatott.  
175 Ez a frater egy hajdani győri tanár fia, s tagja a pozsonyi panszláv egyesületnek.

Tegnapelőtt a belügyminister rendeleténél fogva esti kilenc órakor minden kávéháznak és vendéglőnek be kellett zárva lenni. Nem értjük az okát, de megnyugszunk benne.  
180 Vacsora nélkül feküdtünk le az igaz, de ez a hazáért máskor is megtörténhetik.  
Az egésznek tán csak az volt az oka: hogy a nép úgy sem aludt a múlt éjjel, hát most feküdjék le korán: hogy kárt ne tegyen az egészségében.  
185 A piszkos agitatók nem kávéházakban, nem nyilvános helyeken történnek, hanem zárt falak közt. Oda fordítsa figyelmét a rendőrség, — ha lesz rendőrség.

Azoknak megnyugtatóására, kik az ellenségtől tartanak, biztosan állíthatjuk: hogy a pesti fegyvergyár folyó évi october elsején elkezdni működését.  
190 Addig bizhatunk a kalendarium valamennyi szenteiben.

Hát a magyart csalással s fényes ígéretekkel lehet hazája védelmére kiállítani? —

Az önkényes honvédi sereg toborzási beiratásánál többeket  
190 úgy imak be mint altiszteket, — s az eskületétel után azt szok-  
ták mondani: csak tanuljatok fiaim, majd egy hó múlva azok  
lesztek. — Később pedig nyilvánítják, hogy nehezen is lesznek  
azok.

A magyar nemzet elszánt lelkes fiait nem csalás, hanem a leg-  
900 szentebb fölhevülés ösztönzé hona védelmére.

De ha azután még az altisztségre is holmi közkatonaikat hoz-  
nak éléők, ha nem egészben is, de nagy részben elzárják előlük  
a harci érdemeikért elnyerhető pályabéri útát, — s ez által  
elfojtják, sőt megölik bennök a legszentebb fölhevülést, — s le-  
205 alacsonyítják őket 8 kros zsoldossá. --

## 10

K . . . . . a nemzetőrség legyvergyakorlás alkalmával · szép  
számu nézők jelenlétében — kapitányától úgy is commandi-  
roztatott: balszárny ka-nya-rodj, — dene a zsidó lányok felé.  
Ne bizony, hanem Horvátország felé.

## 11

210 Ugyanott a főörhelyn, az őrszobából, a fölügyázat alkal-  
mával elloptak 5 darab fegyvert. A nemzetőrök csak azt gon-  
dolák, elég ha a puska ott van, ha senki nincs is mellette.

Kapitány ur bizonyosan visitation volt. Nem félti a nemzet-  
őröket, hogy ellopják?

## 12

215 Honunkban általános lelkesedéssel gyakorolja magát a nem-  
zetőrség mindenütt.

Az agóványi sivatag pusztának lelkes vadon fiai és bőszejü  
ingben, gatyában, meztláb, juhászbottokkal fegyverkezve, olly  
ügyesen csinálják már a ka-nya-rodj-ot, hogy az illir pártütő-  
220 ket alkalmasint lekanyaritanák.

Pápán volt egykor egy öreg professor, ki meg nem engedte a diákjainak: hogy hegedűt tartsanak a háznál; ugyan ő volt az, ki orgonát nem hagyott a templomba vinni; azt mondta; hogy minék a templomba a duda.

225 Tehát ezen professor iszonyúan haragudott azokra, kik fehér kalapot, vagy hegyes órrú csizmát viseltek.

Nem adott ex moribus calculust senkinek, míg a kalapját tintával ki nem suvixolta, csizmája órrát baltával el nem hagyta vágni.

230 Kecskeméten pedig van egy senátor, — legalább volt — ki a béresét elkergette magától, ha megtudta: hogy az fekete bundát visel.

Pozsonyban a diákoknak gyűrűt nem volt szabad viselniök.

Egy \*megyei alispán pedig a kecskeszakállakra haragudott 235 különös figyelemmel.

X vármegyében pedig azok, a kik vörös tollat viselnek a kalapjuk mellett, nem kapnak hivatalt. Ez most történt.

A vörös szín egyébiránt az, mellyre némelly fűevő négylábu világpolgártársaknak is különös pikkjük szokott lenni.

240 Valóban furcsák az emberi és állati ösztönök e világban.

Emlékezem rá: hogy az a Stúr, ki most országos *panszláv* lázító, mikor pozsonyi diák voltam, ott *nyilvános magyar nyelv tanító* volt!

Tanítványai év végével aztán mindent egyebet tudtak, csak 245 magyarul nem, még csak olvasni sem.

Hogy a magyar nyelvet örökre el nem feledtem, annak köszönhetem, hogy nem jártam a praectióira.

Remélem: hogy lesz még alkalman e tisztelt urat, csupa hálából, megtanítani — magyarul.

240 Kolozsvárt egyszer Szapári Péter vitézi játékát adták. A darabban jön az elő: hogy a törökök megtámadják a magyarokat s ezek *először hátrálnak*, azután megint feljül kerekednek, minj azt a magyar vitézség természetesen hozza magával.

250 Volt egy vén közkatona is magyarnak felöltöztetve. De nem akart ez először sem hátrálni, hanem megvetette a lábát, marokta fogta a festett dárdanyelet s szétverte az egész török hadsereget vele.

„Retiráljon kend mindjárt!” ordit rá a coulissák közül a káplár.

260 „Én retiráljak káplár uram? mond megbántott hangnyomattal a hadastyán. Nem retirálok én. Az ellenség előtt sem retirálom én soha, nem hogy még egy comédiás előtt.”

*Ribillionalis jelenetek*

„Hol volt ön a *mult éjjel* a kaszárnya ostroma alatt?”

265 „Én? ott voltam kezdetétől a végeig, puska volt a kezemben.”

„Schol sem láttam önt, pedig én is ott voltam.”

270 „Meghiszem, mert én benn voltam a kapu alatt. Épen mellettem lőtték le Masburg bárót, egy golyó a csákómon is keresztül ment. Nagyobb igazság kedvéért az órámat is ellopták.”

Alig mondta ezt el a hős, jön az inasa és hozza az órát.

„Hát megtaláltátok? hol volt?”

„A pincében volt nagy uram. Ott tetszett az ágy alatt felejtetni a *mult éjjel*.”

★

275 „Merre van kérem a ribillio?” kérdi egy mordialiter felkardpuskázott díszpolgár a másikat.

„Épen egyenesen arra, a merre szaladni méltóztatik.”

„Épen arra? no ugy hát másfelé megyek.”

★



De semmi sem volt olly szép, mint egy iszonyú kövér tábla-  
280 bírót látni, a mint a nagyszerű zaj alatt lepedőn bocsátkozék le  
az ostromlott kaszárnya ablakából. Bensusorult szegény, pedig  
csak az öccsét látogatni volt benn, s mire e lepedőn lemászott,  
megőszült.

★

A granatos-utcában van egy emeletes ház a nagy kaszárnyá-  
285 nak átellenben, mellynek homlokán tizenkét lyuk látszik.

Reggel egész procecció járt a ház elé bámulni a lyukakat.  
„Ide lőttek, onnét lőttek, — mondák — ha egy arasszal  
feljebb lőnek, belőnek az ablakon stb.”

A házmester egyébiránt őszintén bevallá: hogy azon a helyen  
290 asztaloscímer volt hajdan, s a megbámult lyukak a szögek helyei,  
mik a falba voltak verve.

★

A zavar óráiban általános volt a panasz: hogy a nemzetőrség-  
nek fegyvere ugyan van, de töltése nincs.

Szegyén gyalázat arra, a kinek nincs. A ki két garast restel  
295 lőporért kiadni, a ki azt várja: hogy még ilyen alakban is  
repüljön a szájába a sült galamb.

A romaiaknál, ha valaki a lovának nem viselte gondját,  
elvették a lovát; ha nemzetőreink fegyvereiknek nem tudják  
gondját viselni, adják azokat vidéki buzgóbb hazánkfiaiának,  
300 kik jobban meg fogják azokat becsülni tudni.

Inkább magamnak ne legyen mit enni, mint fegyveremnek.  
Szeretöm iránt nem tudnék több figyelemmel lenni, mint lősze-  
rem iránt.

Még puskáitokat is a ministerium töltse meg, úgy-e?

★

305 Egy fiatal önkénytes, a mint elkezdtek puskázni, lefeküdt  
az udvaron a földre, azt hitték: hogy meghalt. Mikor azonban  
a puskázásnak vége volt, ismét szépen felkelt s a kvártélyára  
ment.

Szeretném tudni: mit álmodhatott az alatt?

★

310 Borzasztó látni azon helyet, mely a verekedésnek főszínpontja volt, a szétört ablakvasak, darabokba tépett vaságyak, iszonyú ütések nyomai a falakon, néhol szétszakadt buzogánydarabjai, vagy dőlésben elhajlott bajonett, a padlón vérbe gázolt rongyok, a folyosón végig véres lábnyomok. A boltozat löporól feketé.  
315 A falakon egyegy véres tenyér helye, hova tán egy sebesült, vagy egy haldokló támaszkodott utoljára... Szomorú... Szomorú...

★

Kedden este temették az elhulltakat, az nap este a színházban két ember ült a parteren, mind a kettő ingyenjegy.

17

320 Hrabowszky halomra lövette Karlovicot!`  
A zendülők mintegy tizezren lehettek, Hrabowszky négy ezer sorkatonával s százötven huszárral ment közibők.  
Először egy proklamációt akart hozzájuk intéztetni, mit segéde olvasott fel lóháton. Ezt rögtön lelőtték a lórul.  
325 Ekkor elkezdték gúnyolni, mocskolni Hrabowszkyt és a katonaságot tótul, rácul s más pogány nyelveken.  
Utoljára a huszárság nem állhatta tovább, neki rugtatott a tömegnek, másfelől a katonaság, harmadik felől az ágyútelepek, s úgy neki szoríták a népet a viznek, hogy abba  
330 tömérdeken bele vesztek.  
Oda a sok jó karlovici ürmös!

## CHARIVARI

[1848. jún. 25.]

## I

*Rémjelenetek a horvátföldön*

Két testvér lakott egy városban, egyik az illyrpárton volt, másik a magyaron.

Rendkívül szerették egymást mind a ketten. Harminc év  
5 óta laktak együtt, együtt gazdálkodtak, együtt öszültek meg.

A magyarpártnak felesége és hat gyermeke volt, az illyr nőtelen maradt hogy vagyona testvére fiaira maradjon.

Mióta e mozgalmak tartanak, többször megkísérté az ilir bátyját Jellachich pártjára csábítani, de a hat gyermekes apa  
10 részint hazáját, részint gyermekeit féltve, jobb szeretett nyugalomban maradni és nem lépett mellé.

Egy este az egész család együtt vacsorált, keringett a pohár, de szomorúan, mert az búcsu pohár volt, az ilir testvérnek  
másnap reggel mennie kellett a magyarok ellen.

15 „Isten éltesen bátya — szólt felemelve a kupát a fiatalabb, — tovább mint engemet.”

„Bár ide haza maradnál” szólt kérlelő hangon a testvér és nyakába borult.

„Aligha úgy nem lesz” rebege tört szóval az ilir s sápadtan,  
10 elkékvülve esett le székéről, s szeme hályogba fordult.

„Az istenért, öcsém, mi volt e kupában?” kérdé elrémülve az idősebb.

„Halál volt benne, halálos mérég.”

25 „S mi mindnyájan ittunk belőle, nőm, gyermekeim! Segítség!”

„Isten minden irgalma nem szabadíthat meg titeket. Nem akartál velem jöni a harcba, velem jösz a sírba.”

„Testvér, mért bántál így velünk?” sikoltá a haldokló családapa.

70 „Megesküdtem rá” hörgé az és meghalt.

Reggelre nyolcad magával feküdt kiterítve, csak egy beteges leány maradt meg a családból.

## 2

Egy sírboltot törtek fel, egy gazdag családi kriptát. Két bunyik egy vaskeresztet talált ott egy fülkébe állítva, mellyen  
35 ezüstműből kifaragva volt a megfeszített istenember.

A zsákmányon összeveszett a két rabló s addig huzakodtak a feszületen, míg az egyiknek az ezüst kép, a másiknak a csupasz vaskereszt maradt a markában.

Ekkor az első elkezdett szaladni, a másik utána eredt, s úgy  
40 ütötte föbe a keresztrel, hogy annak egyik ága egész az agyvelejéig bement, s az ember rögtön holtan rogyott le.

A gyilkos azonban: hogy künn levő társai meg ne találják a halottat, egy kőkoporsóba akarta azt elrejtetni.

Alig nyitotta azonban fel a koporsó fedelét, midőn abból  
45 számtalan fekete meztelen kígyó rohant elő; a künn maradt rablók társuk iszonyu ordítására oda rohantak, — az ember a földön feküdt s rajta több, mint száz apró, de mérges kígyó, mik egy perc alatt halálra marták a gonosztevőt.

Tagjai irtózatosan fel voltak dagadva a szemci kiültek üre-  
50 gcikből.

## 3

Egy drótos tót ment keresztül egy magyar falun, s ott véletlenül megbetegedve elesteledett.

Egy jószívű magyar gazda befogadta őt a házába, s adott ételt és főzött gyógyító fűveket neki, de mindez nem használt,  
55 a tót mindig rosszabbul kezdte lenni, forróházba esett, érzé: hogy megoszlásának ideje közel van, s kérte a gazdát: hogy vigyék őt a tűzhelyhez közel, mert igen fázik.

Megtették utósó kivánságát, s a mint a tűzhöz közel vitték, előszedett szeredásából egy marék krajcárt, oda adta  
60 a gazdának, azt mondva: hogy azt a pénzt üsse meg baltával, arany van benne.

A gazda szót fogadott. A baltaütésre ketté nyílt mindegyik krajcár, s belőlök fényes idegen címerű aranyok hullottak ki, minő kétféle nyíló krajcárok ezelőtt is forogtak itt amott  
65 a nép között, hanem persze üresen.

Míg a gazda e pénzeket bámulta, az alatt a vándor tót egy nagy nyaláb papirost vetett a tűzbe, melly szerencsésen el is égett, mielőtt a gazda észrevette volna.

Alig vetette a tűzbe az utósó darabot, a nyavalya tetőpontját  
70 érte, elkezdett félrebeszélni s a nélkül: hogy csak egy felvilágosító szót lehetett volna tőle kitudni, meghalt.

#### 4

Egy dühös vén illirnek hat leánya volt. Fiatal, karcsu, fekete szemű mind a hat, egyik szebb, mint a másik.

Hat turmezei nemes volt e szép ráclyányok ifju szép jegycse.  
75 A legelső összeütközésnél a magyarok és ilirek között ott voltak a hölgyek kedvesei is s küzdöttek azoknak három fitestvére ellen.

Mind a három testvér legelől küzdött a lázzadók csapatjában, legelsőbb csett fogságra kötöttek.

80 A vén ilir ekkor Moldvában volt, hol a Cholera legjobban dühöngött. Azon hírre: hogy fiai elvagynak fogva, haza jött. Fáradtan, halaványan érkezett haza egy este, sárga volt, mint kit a koporsóbul vettek ki.

Maga körül gyűjté leányait, mind a hatot s így szólt hozzá-  
85 jok.

„Menjetek át a magyar táborba, ott vannak kedveseitek, ott vannak testvéreitek elfogva.

Fiatalok vagytok, szépek vagytok, adjatok mindent kedveseiteknek, mit fiatal szép lyan kedvesének adhat; de kérjétek

90 vissza testvéreiteket, áldásom rajtatok, ha visszahozzátok őket, síromat találjátok, ha nélkülök jöndtek vissza.”

Ezzel megáldá a szerb leányait, fejükre tette kezét, megcsókolá ajkaikat. És kezeolly hideg, olly nehéz, ajka olly forró, olly reszketeg volt!

95 A lányok elmentek. Idegen, fájdalmas tüzet érzének égni creikben, azt hitték: hogy az a szerelem, pedig az volt a halál.

Oda értek a magyar táborba. Első volt a legszebbik, a legfiatalabbik, kit elküldtek felkeresni kedvesét. Vártán volt az, kezében fegyvere, midőn kedvese rátalált.

100 Szeretve futott feléje a leány s örömmel nyujtá elébe kezét, — némán rázta amaz fejét s nem fogadta el a kedves kezét.

„Nem ismeresz?” rebgé elszomorodva a leány.

„Ismerlek, szeretlek is, de most nem vagyok a tied, most hazámé vagyok.”

105 „Csak egy csókot, csak egy ölelést.”

„Nem volna szerencse a férfi fegyverén, ki csókolni tudna, mikor hazáját halál fenyegeti, ki ölelni tudna, mikor keze véres.”

„Hát testvércim?”

„Ők jó helyen vannak.”

110 „Élnek-e?”

„Az égben, vagy a pokolban, ha igaz.”

Zokogva ment vissza nénejihez a szerb leány, elmondta nekik: hogy híjjába jöttek, testvéreik halva vannak, kedvesaik mást szeretnek, a hazát és fegyvereiket.

115 A hat leány elvándultan bujdosni ment erdőkre, mezőkre, s néhány nap mulva holtan szedték őket össze tópartokon, partakvizek mellett.

A cholérát hordták magukkal.

120 A vén szerb Moldvából hozta azt magával s szép leányaira hagyta átragadni, s úgy küldte el őket a magyar táborba, hogy csókjaikkal oltás be az irtózatoss ragályt a hadseregbe.

Kedveseik férfijelleme megőrzé e veszélytől a tábort, s a hat menyasszony nyomorúan vészett el a pusztá útfélcn.

Az ütközet oda lenn komolyan foly; de mi semmi bizonyost  
 125 nem tudunk részleteiről. Annyi hír jár felénk, hogy, mint  
 a vers mondja:

Ha a Duna, Tisza mind tinta volna,  
 S hat vármegye mind diák volna,  
 Mégsem tudná azt megírniya:  
 130 Mit össze nem hazudnak a városba.

Tegnap Pesten egy rác házat foglalták le, ki kétezer jó  
 fegyvert akart leküldeni a zendülőknék.

Eszterházi herceg hat nagy ágyút ajándékozott az önkény-  
 teseknek.

## CHARIVARI

[1848. júl. 2.]

Előfizetési hirdetmény, a minőt például egy pár év mulva  
 fognak a magyar lapok szerkeszteni.

„An unsere setzki peknyi prenumeranszki.

Dobre zdrawi winschujem a dominus spectabilisoknak  
 5 a Carogradi novine redactoratus. — A neue prenumeration  
 bozse moj segítségével elérkezte magát, mellynél fogva pro-  
 szimtye instálunk alássan a tekintetes vidéki hladipanonkat és  
 sztarábabákat, kik novinének iránt eddig is dobre megvoltak;  
 hogy minékünk továbbra is csak kamigyes mihozzánk pogy-  
 10 szem. Sokat mi meg nem igérjük, csak minden héten dáj szem  
 egy szíp welki mozsnye historia, egy nemzeti uherszki gedicht,

egy humoreszkszki, s más mindenféle számárságok; az előfizetés megvan nagyon malicski, véniger dusa moja nyemózsem adhatjuk. Polemizálni mi — meiner sex — nem fogjuk soha, mert látunk: hogy az nyekszem a közönségnek. Ha mivelünk a collega megbántja: megmondunk neki breviter: hogy pocskáj tizsi opic, tizsi pesz, tizsi mamlász, tizsi pizslícár, tizsi oszel, tizsi pecsovics! s azzal punctum, rá se nézzük többet. Zatraceni paraszt! Jászom nemesember. A ni kedves megdolgozó társaink urainknak pedig gyekujem peknye ihre eddigi Gewogenheit s alázszolgája, pokválem servus humillimus karsamadiner. Datum na gyegyina carograd. Anno X stiri Julius.

SAMUEL PIRICZA, de PIRICZA-FALVA

nationalszki nemzetőr a XIX. compania.

2

25 Jövendő mondások Julius hónapra.

1. Jellachich kinevezi magát Dalailámának s kihirdeti: hogy czentül minden templomi arany és ezüst az ő tiszteletére fog szolgálni.

2. A magyar országgyűlés megnyilik. Kétszáz táblabíró arany mentében idvezül. Idefenn nagyon sokat beszélünk mi másnak, oda alá még többet lövöldöznek mi nekünk.

3. Egész nap iszonyu melegség uralkodik. A legyek kiállhatatlanok. Az ember sehogy sem alhatik.

4. A nap s vele együtt a dolgok menetele a rákjegybe lép, a táblabírák kezdenek nem félni a statusadósságotul.

5. Pesten kilenc órán túl senkinek nem szabad az utcán megjeleneni. E végett a harangok félrevertnek, a cél tökéletesen eléretik. A harangszóra mindenki fülére húzza dunnáját és honn marad.

40 6. Egy kegyelmes úrnál iszonyú ebéd lesz. A holott is elhatároztatik, hogy a tokaji bort ne legyen szabad Oroszországba kivinni többé. S... y Mihály ajánlja magát, mint ismert borhamisító.



7. X. asszonyosság meghallja: hogy Karlovicot éhséggel  
45 akarják bevenni s attólfogva nem ád enni a cselédjeinek. Ők  
is segítsenek bevenni Karlovicot.

8. Lengyelország három királyt választ magának. Három-  
szor sajnálatra méltó Lengyelország.

9. Oroszországból a cholera közelget; vannak, kik azt hiszik,  
50 hogy egy kis camphor segít rajta. Akad fiatal ember, ki egész  
Oroszország ellen is hiszi: hogy van orvosság a patiká-  
ban.

10. Három communista kártyán összevesz s egy republicanus  
felpofozza az inasát.

55 11. Azok, kik egy időben minden Lengyel főért öt forintot  
fizettek, csodálkozni fognak: hogy Lengyelország nem akarja  
elfogadni a status-adósságokat. Már pedig itt nagyon világos:  
hogy rájuk volt téve a költség.

12. Kisül: hogy Radecky már két hónap óta nem él, csak  
60 a nevével ijeszgetik a világot, mint hajdan Solimanéval Szigeth-  
várnál.

13. Három magyarhoni mágnás árverésre bocsátja a család-  
fáit. A felső tábla hókonyodik.

14. A papucsregement hősei kegyesen felmentetnek a fegy-  
65 verviselés terhe alól, kiváltságaik jelképeül fehér hálósip-  
kát fognak hordani kappantollakkal. Vannak irigyeik.

15. Jeruzsálem el akar szakadni Magyarországtól. B—y táb-  
labíró kineveztetik jéruzsálemi királyi biztosnak. Még Ráma,  
Bulgária és Mesopotamia csendesen viseli magát.

70 16. Harmincezer asszonyosság petícióval járul a ministerium  
és országgyűlés elé: miszerint a háborúba menetel terhe az  
ötven éven túl levő férjekre is kiterjesztessék.

17. Egy pesti nevelőintézet tulajdonosnéja tizenkét leányát  
felajánlja a mozgó nemzetörségbe markotányosnéknak.

75 18. A sáskatojásgyűjtő bizottmány háromszáz mérő sáska-  
tojást küld ki Moldvába, cserében a csángó magyarokért.  
A sáskák e figyelemért hosszú bizalmakat szavaznak.

19. A mezőhegyesi ménes még mindig nem akar engedelmeskedni a törvényes felsőbbségnek. Barrikadot neki!

20. A felső vármegyékből iszonyú csapat tótság tódul alá kaszákkal felfegyverkezve az alföldre — kaszálni. De csak fűvet kaszálni.

21. A jéruszsálemi király kinevezi tekintetes B—y urat Jéruzsálem vármegye táblabírájává.

22. Budáról ellopják magát a posztómagazint. E tárgy komolyan rosszaltatik.

23. A nemzeti színházban Mazeppa eredeti muszka nyelven adatik elő. Sokan igen nobelnak találják a dialectust.

24. Jellachich megadja magát. \* főherceg és \*\* herceggasszony tiszteletére nagyszerű tűzijáték rendeztetik.

25. A minden áron békét kívánó párt tökéletesen helyesnek találja a tótok azon kívánatát, hogy mindazon városnak, mellyben fele számmal laknak tótok és magyarok, egyik fele Tótországhoz tartozzék.

26. Nagy pufogást hallunk. Egyszer csak hátranézünk s akkor látjuk: hogy minket ütnek.

27. Táblabíró B—y a cholérától féltében úgy leissza magát, hogy Pálffi Albertnek kezét csókol az utcán.

28. T. M. hazánkfia feltalál bizonyos mérges port, mellytől három nap alatt minden rác és illír kipusztul, ha akar. Még csupán a módját nem ismerik: hogy kell nekik beadni?

29. A magyar tengerészeti minister debreceni osztályfőnöke egy nóéféle bárkát építtet a biblia utasítása szerint szalonnából s próbát tesz vele a tóción. Ah — tehát az orosz hajóhadtól sincs mit félnünk többé, ott a balticum tengeren!

30. Az insurrectio rendezése az agarasztársulat nagy ünnepegye miatt e napról elmarad.

31. Magyar ujságok egy nagy ütközetről fognak tárogatni, mellyben Zentánál a magyarok megverték a szerbeket, elesett 40000 szerb és 20 ágyú, magyar vagy tizenöt ember és egy trombitás. A szerb ujságok pedig azt fogják írni: hogy 20000

magyar esett el, szerb csak 9, a tizedik egy paripa. A zentaiak az útközetről nem fognak tudni semmit.

3

115 A fehérvári káptalan önkényt felajánlá a hazának nem csak minden világi értékét, sőt saját tagjait is személyesen a haza védelmére. Megérték a kor sugallatát. Élni fognak.

4

Az önkénytesek mult héten indultak a csatába. Áldás veletek. Sok köny folyott utánatok, sok vér folyjon clóttetek!

5

120 Pesten majd minden éjjel talpon van a nemzetőrscereg. Azt hisszük, a rácoktól félünk. Ez már mégis hét sváb volna egy nyul ellen. Különb en commotiónak nem árt.

6

125 Szász Mátyás megválasztatott pesti birónak. Három nap mulva lemondott. Helyébe Graefl választatott. Szász Mátyás nyilatkozik: hogy a lemondásra kényszerítve nem volt. Az illyesmit még nem is vallotta meg magáról senki.

7

A hevesi deputatio itt volt. Mit hozott? mit vitt el? még eddig nem tudjuk.

8

A statarium ki van szegezve. Valjon azon ujságirókra ki van e terjesztve, a kik a közönségnek pénzért hazudnak?

9

130 *Radicalis miatydnk*

Mi királyunk Ferdinánd, ki vagy Innsbruckban; irassék a te neved V-iknek, jöjjön el a te udvarod ide Pestre, teljesül-

jön a te akaratod miképen Budán, azonképen Zágrábban is.  
A mi alkotmányos jogainkat add meg minekünk ma. És engedd  
110 el mi nekünk a statusadósságokat, miképen mi is clengedjük  
a te őseidnek a devalvatiót, békekötési számadásokat és a só  
árát. És ne vigy minket Bécsbe többet, de megszabadíts a te  
tanácsadóidtól, mert tied Magyarország, Hajdu-Böszörmény\*  
és a ministerium. Amen.

10

140 Napolcon egyszer azt mondta: hogy egész Europa ötven  
év alatt vagy republica lesz vagy muszka. Tessék válasz-  
tani.

11

Millyen legyen az insurrectionalis mars? ez most az élet-  
kérdés. Minek törni rajta a fejünket? ott van az, mely így vég-  
145 ződik: „Komáromig meg se állj.”

12

A nagybányai kapitány egy pár ujságot betiltott a postán.  
Dicső emberek ezek a vidéki censorok.

13

Az orosz új hadsereget gyűjt. Sanctus Kantsukius! ora pro  
nobis . . .

14

150 *Chronique scandaleuse*

A bécsi apácakolostorban, mely legközelebb a nép által  
szétveretett, egyszer éjjel nagy zajt ütöttek az apácák: hogy  
egy cellában férfi van. A priorné kap hirtelen a nyakába vala-  
mit, kifut a zajra, hát csakugyan egy apácánál meglelik a gaval-  
155 lért, s azt rögtön lefülelik, bezárják; s azzal mennek vissza

\* Célzás a Petőfi verse ellen irt Hajdu-Böszörményi tiltakozásra,  
melynek refrainje: van, óh van még szeretett király!

nagy szent haraggal a bűnös vestaszűzet exorcisálni, midőn  
a gyertyavilágnál észreveszik: hogy a setében öltözködött  
160 priornénak nagykendő helyett egy tarka inexpressible van  
a nyakába vetve s két száránál fogva átkörve a derekán . . .  
— Hja — gyalgó az ember — mondák — és szépen útnak  
bocsáták a fogolyt s nem beszéltek többet a dolgról.

★

Egyszer egy püspök visitatiói körútjában clesteledve egy sze-  
165 gényebb sorsú plébánusnál meghált; a népésznek nem volt  
több egy ágyánál s a püspök nem engedte: hogy a földön feküd-  
jék. Na de semmi: az ágy széles volt, megfértek benne mind  
a ketten s reggelig szépen aludtak. Reggel hajnalban kürtől  
a csordás. Hát e szóra félálmában oldalba üti könyökkel a pap  
170 a püspököt, mondván: „Sári te, hajtsd ki a teheneket.”  
Éljen a coelibatus!

★

B. J. újdonsült főispán ur, miután az urbér megszűnte miatt  
több gazdatiszteit kénytelen volt elbocsátani, róluk ollyképen  
gondoskodott: hogy őket együl egyig mind megyei hivatalba  
175 rakta be. A kegyes honatya!

15

Egy \* megyei követ népszerűsége azon alapul: hogy a piacon  
maga szokta a petreselymet és sárgarépát bevásárlani. Érthet  
a statusoeconomiához.

16

X. ur, ki most a követi táblán fog ülni, igen bölcs férfiu,  
180 Legközelebb azt mondta: hogy ő, ha a ministeriumnak volna,  
csak két embert szeretne felakasztatni. Az egyik Montecuculi,  
a másik *Camarilla*. Hát még ha itt lesz, miket nem fog felfe-  
dezni.

Héj ha én olly szép tartós bocskorbórt tudnék cserzeni,  
 180 mint az urnak a pofája, mondá egy timármester egy követ-  
 jelőltnek, millionér lenne belőlem. A timárból nem lett millio-  
 nér, de a candidatusból igen is lett követ.

A nemzetőrök a hogy egy helységben megszállottak,  
 190 a quártélymester odavisz egy nemes atyánkfiához négy önkény-  
 test quártélyba. „Mit gondol'kend” riad fel a patricius, „négy  
 katonát szállítani hozzám, én nemes ember vagyok!” — „Már  
 az más,” felelt a quártélymester, „ha kend különb ember a többi-  
 nél, akkor hozok kendhez még másik négyet.” És úgy tett,  
 a miként beszéle.

195 Az illir táborban kiütött a scorbut. Az emberek szájfájásban  
 kezdenek halni. Méltó jutalmuk annyi káromkodásért.

## CHARIVARI

[1848. júl. 9.]

### I

#### *Politicus hévmérő,*

mellyet előlrül is, hátulrul is lehet olvasni

- 8) Pecsovics, 7) Coblenzista, 6) Bureaucrata, 5) Conservativ,  
 4) Aristocrata, 3) Reactionarius, 2) Köpönyeg forgató, 1) Fon-  
 5 tolván haladó, 0) Táblabíró, (itt a zérus fok) 1) Municipálista,  
 2) Ministeriell, 3) Reformer, 4) Liberalis, 5) Oppositionalis,  
 6) Centralista, 7) Radical, 8) Barricadeur, 9) Republicanus,  
 10) Jacobinus, 11) Communista.

Példák legjobban világosítanak, lássunk példákat.

- 10   Fagyponton alul 8) Mint például tisztelendő pater Körmöczy, ki után meggagzdagodnak az ablakcsinálók.
- 7) Példaul cő nagysága az erdélyi excancellár. Tetőtül talpig.
- 6) Példának okáért Zichy Ferenc ő kegyelme mint vasúti .
- 15 igazgató.
- 5) P. o. nemes gróf Descwffy Emil, ki egykor pálinkát is tanult főzni.
- 4) Báró C\*, ki soha életében rézpénzt nem látott. Az igaz: hogy más formát sem igen látott.
- 20 3) Például szolgáljon Jellasics ő bánsága, ki azt mondá: hogy őt a fejedelmi család tanítá revoltálni.
- 2) Itt az első helyet Vida Károlytól az irigység sem vitatja el.
- 1) A tekintetes magyar academia.
- 25 0) Minden táblabírák őse tekintetes Bárándy úr.
- 1) Istenben boldogult Jelenkor Mihály úr és kosztosai.
- 2) Vöcöreöss Antal itt Pesten. Még pedig profundement.
- 3) Ki ne tudná nevét az *ernyedetlen reformernek?*
- 4) Ecsedy koma, kivált a hatszegletű buzogány dolgában.
- 30 5) Hajdan az egész kör, még a sarkantyús világban.
- 6) Irinyi József. Majd Józsnak irtam, pedig azért meglő.
- 7) Ott vannak a Madarászok.
- 8) A pesti fiatalság.
- 9) Mező Dániel Hajdú Böszörményben.
- 35 10) Titokban Vahot Imre.
- 11) Minden szerkesztő, ki előfizető nélkül maradt.
- A fagy pont aluli 8 foknál olly hideg van: hogy a farkasok is kénytelenek báránybört venni magukra. 7. fok. a kényeső és honszeretet megfagy. 6. fok. az emberek körmei meggémbe-  
 40 rednek. 5. A murmutér és jeges medve téli álmaikat alusszák.
4. A havasokon fú a szél. 3. A varjúk kárognak. 2. Az ember kénytelen köpönyegét a szél ellen tartani. 1. A nagy hó miatt lapáttal kell utat hányni. 0. A kutyabőr fázik. 1. A hó olvadni

- kezd egyik vármegyéből a másikba folyik a víz. 2. Jó az embernek a más kályhája mellett lenni. 3. Fákat tisztogatni, hernyókat irtani. 4. Szántás vetés ideje. 5. Meleg kezd lenni a magasabb régiókban. 6. A napsugarak egy focusba gyűlnek. 7. A gyomok és híjjába való növények tövestül kiégnek, a békákban és kigyókban gazdag mocsárok fenéig kiszáradnak. 8. A levegőt ágyúkkal és puszkaporról fűtik. 9. Meleg van, hogy a koronák is olvadni kezdenek. 10. Az embereknek a feje megveresül. 11. Lazzaroni melegség. Az egész világ lángban van.

2

A cultusminister Hám apátot nevezte ki primásnak. Azt mondja erre szekrényjegy: hogy már most az egyszer csak megtehetette volna: hogy reformatus embert nevezzen ki az csztergomi érsekségre.

3

- Na, urambátyám, megvan e már?  
— Hhaj öcsém, bizony meg az.  
— Hát ki lett, mi lett?  
60 — Kettő is lett, az egyik János, a másik Kristof.  
— Bravó, bravo. Liberalis perse mind a kettő?  
— De még azt nem tudom öcsém uram.  
— Persze azt nem tudhatni előre. Különben minden veszedelem nélkül történt meg?  
65 — Amint szokott az illyesmi.  
— Hát csak meglettek szerencsésen. Ki segített legtöbbet a dologban?  
— Veszedelem adtát! nem gondolnám: hogy rajtam kívül valaki még más is segített volna.  
70 — No annál nagyobb dicsőség. Örülnek neki ugyé?  
— Csak azt sajnálom, hogy az egyik nem leány.  
— Micsoda? Az országgyűlésre leány...?  
— Hát miről beszél uram öcsém?



- Én a Liptói követválasztásról beszélek.  
75 — Én meg a feleségerőről, a ki a mult héten két fiúval ajándékozott meg.

4

*Republicanus hiszekegy*

Hiszek egy magyarok Istenében, mindenható atyában, kúnoknak és székelyeknek teremtőjében.

- 80 Hiszek egy magyar szabadságban, ő egy szülött fiában, minden uraknak urában, ki fogantaték kiomlott szent vérből, született Rákóczy kardjától, szenvede ausztriának alatta, megfeszíteték és meghala, és eltemteték a vérpadon. Szálla alá a szegény nép közé, Martius 15-kén halottaiból feltámad, 85 felmenc Bécsbe, üle a császár fejére, onnan léssen eljövendő itélni radicalokat és pecsovicsokat.

Hiszek szent népszellemben, hiszek egy közönséges europai respublicát, nemzetek közti egyességet, háborúknak elmúlását, régi hirünk feltámadását s Magyarország örök életét. Amen.

5

*Pecsovics hiszekegy*

- 90 Hiszek egy császárban, mindenhez látó atyában, bankóknak és lutriknak teremtőjében.

- Hiszek a camarillában, ő tudtán kívül született fiában, mi reménységünkben, ki fogantaték Metternichtől, született szűz 95 Sofiától, szenvede a barricadoknak alatta, megkövezteték és meghala és nyugdíjaztaték. Szálla alá poklokra, méltó helyére, egy este a Burgból megszalada, felmenc Tiroloba, üle a császárnak jobbára, onnan léssen eljövendő ráncbaszedni magyarokat és németeket.

- 100 Hiszek a reakcióban, hiszek egy közönséges muszka birodalmat, gazemberek közti egyetértést, bűneinknek megjutalmaztatását, a bureaucratia feltámadását, és az örök sötétséget. Amen.

*Táblabíró hiszekegy*

100 Hiszek egy ministeriumban, mindenható atyában, hivataloknak és püspökségeknek osztogatójában.

És a corpus jurisban. Ő egy szülött fiában, mi urunkban, ki fogantaték Verbőczitől, született szűzvállu nemes táblabíráktul, szenvedé sok szolgabíráknak alatta, megtanultaték Ense 110 Sándor táblabírótól könyvnélkül, s meghala és spiritusba téteték. Szálla a zöld asztal alá. Harmadnapon azonban ismét elő véteték, felméne Budára, üle a sajtótörvények készítőjének jobbára, onnan léssen eljövendő agyba főbe verni republicanusokat és vörös tollasokat.

115 Hiszek a szent *pragmatica sanctio*ban és az arany bullában, hiszek egy közönséges municipális eldorádót, kaputosoknak egyességét, urbarialis kármentesítést, testünknek meghizását és a sült galambokat. Amen.

## 7

Azt hírlík: hogy az országgyűlés rendesen ebéd utáni öt óra- 120 kor fog ezután összeülni. Nem volna rossz gondolat, legalább ilyenkor nemcsak a teremek, hanem a fejek is illuminálva lennének. Mit is csinálhatna a ember azon idő alatt, mely az ebéd és vacsora között van? mikor különben is oly boldogul érzi magát, ha jól ettünk ittunk után kigombolkózva neki 125 nyújtózkodhatik, s kéjelmesen piszkálva becses fogait, éldelheti az ejtőzés mennyei kéjeit. Ulyenkor az ember semmire sem képes s leginkább ülhetnék.

Ezen idő tehát természetnél fogva is legalkalmasabb a haza ügyeinek clintézésére.

## 8

130 Egy hatalmas polizecspitzli személy-leírása. Ajánltatik az illetők figyelmébe.

Neve: N. S. lakása Rév-Komárom; mestersége: prókátor (akart senator is lenni, de nem tették meg); termete: Dávidé;

arca: nem szokott lenni; frakkja tubákszín; lelkiismerete:  
135 tarka.

Ez az úr a minap meghallotta: hogy Komáromban egy fiatal  
ember a kormány viselt dolgairól beszélt. Alló rajta, neki haj-  
tott, lefutott Pestre: hogy őt feladja. Kérték, könyörögtek neki:  
140 hogy ne művelje azt. Nem hajta rá, jött mingyárt, extra gőz-  
hajón, az ebédet sem várta meg. Már azt hitték Komáromban:  
hogy a szegény fiatal embernek ezúttal Kampesz! felakasztják.

Ázt perse nem tették; hanem az érdemes önkéntes polizey-  
spitzlit annál szebben kikacagták itt Pesten.

Na uram, rendőrszaglár uram, hát kaptunk piros csizmát?

9

143 „Ugyan könyörögök alássan: kegyedhez van-e szerencsém,  
vagy a bátyjához?”

„Nem. Én az öcsém vagyok.”

10

Egy itteni dohánykereskedésben kész fidibuszokat árulnak,  
mikre szertelenül hosszú emberi alak van rajzolva. Aláírva:  
150 *Metternich, mint fidibus*. Mikor már az ember annyira népszerű  
lesz . . .

11

*Lucifer conversations lexiconja*

A.

ADÓZUNK. Olyan magicus szó, mellyel hajdan ördögöt  
155 lehetett idézni, ólmos bot alakjában. Eddigelé a praxisban nem  
igen használtatott.

AKASZTÓFA. Olyan harangláb, hol nem a harangozó  
fogja a kötelet, hanem a kötél a harangozót. Emlékoszlopa az  
emberi méltóságnak. Sokak által nagyobb tiszteletben tartatik,  
mint a templom.

- 100 ANCSA. A jeruzsálemi király feleségének neve.  
 APRILIS. Az a nevezetes hónap, mellynek első napján a magyar szabadság aláíratott.
- ARANYBÁNYÁK. Illyenek voltak hajdanában Selmec és Kőrmöc bányákon kívül a hosszú utú pörök, vén özvegy-  
 165 asszonyságok, tapasztalatlan fiatal tékozlók, közkezelés alatti pénztárok, célszerű csödhirdetések s egyéb zsiros tartományok.
- ÁLDOMÁS. Ezt hajdan a győzelem után itták. Most a győzelem előtt isszák.
- 170 ARATÁS. Különféle földeken különféle időkben tartatik. Climája válogatja. Szegény ember arat, ha a búza megérik, nagy urak cimket és arany micsodákat aratnak. Lind Jenny koszorúkat és dollárokat arat. Criticusok töviset és burjánt s néha egy kis ütleget is. Költők pacsirta hangot és holdvilágsugárt. Megyei  
 175 tisztviselők restoratiókor aratnak borszagu csókokat és ólmos botot. Az ablakosok aratnak, ha Kőrmöczi ur macskazenét kap. A ministerium bizalmakat arat. Az önkénytesek ráccokat aratnak. A szerkesztők aratnak előfizetőket és cserchirlapokat. Néha több cserchirlapot, mint előfizetőt. És így tovább.
- 180 ÁRNYÉK. Ez a világ maga is árnyékvilág, legnevezetesebb árnyékok azonban benne Kossuth árnyéka Ivánszky Kálmán, az árnyékszínház Pesten és a magyar alkotmányos szabadság.
- ALKOTMÁNYOS MONARCHIA. Méz, mellyet üvegen  
 185 keresztül nyalatnak.
- ALKORÁN. Olyan könyv, mellyben az emberek hisznek. A Persáknál a Zendavesta. Az indusoknál a Mahabharati, a Chinaiaknál Konfucse könyvei, a törököknél a korán, az angoloknál a habeas corpus acták, a zsidóknál a talmud, meg  
 190 a váltótörvénykönyv, a keresztyéneknél a biblia, a táblabíráknál a corpus juris. Ki mit hisz a szerint idvezül. A persák hitében a más világ egy szép virágos kert, hol a csatában elhullt hősök lovaznak alá s fel, a Chinaiaknál egy nagy porcellán torony,

185 hol a hívők rangjuk szerint tiz, husz vagy ötven selyem ruhát  
vesznek egyszerre magukra. A törököknél egy nagy hárem,  
hol minden ember basa, s egy-egy hívőnek 777. pamlaga van,  
minden pamlagon 777. huri ül. A lappoknál egy nagy tele hor-  
dó, mellyből az üdvezültek reggeltől estig kökénypálinkát  
200 isznak, a zsidóknál egy nagy aranyos sátor, mellybe a pénz be-  
felé folyik és kifelé nem folyik. A keresztyéneknél egy nagy  
templom, hol a lelkek reggeltől estig a zsoltárt éneklék, ha végig  
énekeltek, megint ujra kezdik. A táblabiráknál pedig egy isszo-  
nyú nagy municipium, hol a nemes embernek soha sem szakad  
ki a pipa a szájából.

12

205 *Chronique scandaleues*

N. ur, ki hires arról a duellumról, mellyben kenyérmorzsa-  
val lövöldöztek a felek, legközelebb X. ur által párbajba kihi-  
vatván, a feleségét küldte maga helyett. — Nem hiszem: hogy  
X. urnak valaha kedve legyen még duellálni. Most az egyszer  
210 félszemmel kiszabadult.

★

Egy zágrábi hirdetmény nagyokat mond egy Olaszthonban  
küzdő illyr kapitány vitézségéről. Azt mondja: hogy az ütkö-  
zetben legelől viaskodott s az első lövésnél lecsett a földre,  
megsebesülten; — elbeszéli: mint kísérték tisztársai ravata-  
215 lát könnyes szemekkel s a többi.

Az egészből annyi igaz: hogy a tiszt elől állt, mikor lőt-  
tek, el is esett a lövésre, de koránsem megsebesülten, hanem  
a miatt; hogy ijedtében úgy járt, mint azok a gyermekek szok-  
tak jární, a kik tűzzel játszanak. Vér folyt belőle, — csak-  
220 hogy — nem piros vér.

★

A zágrábiak letették a *sváb kirdlyt*. Saját kifejezésük. *Azt  
a svábot ott Innsbruckban.* Így jár azon apa, ki vásott gyermekeit

kihagyja magán kapni. Hijjába törekszik később imponálni nekik. Tudják: hogy jó ember és nem félnek tőle. Nem jó az embernek nagyon jónak lenni. Kivált ha az ember király.

39

CHARIVARI

[1848. júl. 16.]

I

*Szent és nem szent háromságok*

- Három szentet imád a magyar: Istent, hazát és becsületet.  
Hármat utál: a sátánt, a börtöt és a portiót.  
Három édes van az életben: az anyatej, a bor és a szerelem.  
5 Három keserű: az elválás, az örömessentia és a halál.  
Három ritkaság: a fehér holló, kövér költő és sovány pap.  
Három fekete: a tinta, az ördög és a reverenda.  
Három emléke van a magyarnak: Sajó, Várna és Mohács.  
Három nevezetes királya: szent István, Mátyás és Dobse László.  
10 Három nagy hadvezére: Toldi, Kinizsi és Alvincz.  
Három védszentje: szent Jakab, szent Gergely és a furkósbót.  
Háromért haragszik a magyar: ha tótnak mondják, ha a pipáját bántják, meg ha pénzt kérnek tőle.  
Háromszor iszik a magyar: mikor jó kedve van, mikor rossz  
15 kedve van, és mikor ihatnék.  
Három a nemzeti ünnep: Szent István napja, úrszín változása, meg a korhel csütörtök.  
Három a magyar találmány: a kulacs, a nadrágszif, meg a corpus juris.  
20 Háromtól fél a magyar: az üres zsáktul, a nyelves asszonytul, és a krumpli levestül.  
Háromféle adót fizet a magyar: a királynak, a papnak és a zsidónak.

Három nemzet ellensége a magyarnak: a tót, a német, meg  
25 a peccovics.

2

*Tót prédikáció*

Gerecgyin atyamfiai!

Oh quam terribilis est locus. Micsuda redenedezs hel vagyon  
cz! micsuda zö ryüsigezs hel meg van ez! Micsuda fölzsiges  
30 hell vagyon cz, teremtette.

Zend ünnep ma meg van, meg van ma zend Izsdvannak az  
ű nevenabja.

Az a kiral zend Izsdvan zíp ember vold, ogos zember vold,  
nagy zember vold, de sak azért bocssassa meg maganag az  
35 a zend Izsdvan, merd az Izsden mégis zebb ember, nagyobb  
zember, okosabb zember, mint ű nálannal.

Azért is fogom én ma megbizilni magamat az garomgodazs  
hijjabamegvalusagarul.

A ki lup, az tulvaj; mert a ki tulvaj, az lup. — De a ki  
40 lupja, meg vagyon annak az maga haszon.

A ki részeg, az issza, mert a ki issza, az riszeg. — De a ki  
issza, meg vagyon annak az maga genörüsige.

Sak bugyen a ki meggaromgodja, szent Habakuk üccsenincs  
megvan annak zsem az ű hazna zsem az ű genörüsige.  
45 Amen.

3

*Diplomaticus virágnyelv*

*Borostyán.* Elhull a közvitéz, ellövik a lábát,

S megdicsérik érte — meg a kapitányát.

*Élek-e halok-e?* Hol van a proféta, ki nekünk megmondja:  
50 élünk-e halunk-e?

Tíz esztendő mulva lesz-e még több magyar? Élünk-e,  
halunk-e?

Kit fog csalogatni a tünde délibáb? Élünk-e halunk-e?

Leszünk-e a földön, vagy a föld lesz rajtunk? Élünk-e  
55 halunk-e?

*Harangvirág.* Csatára csatára! Kiáltja az ujságíró, de maga nem megy. Harang is híja a templomba az embereket, de maga nem megy.

60 *Spárqa.* Vigyázz a nyakadra, mert a kötél sem messze van.  
*Spenot.* Tisztellek töltöttkáposzta, nem tartanánk közös konyhát?

*Téli zöld.* Majd ha fagy.

*Utiffi.* Ha rosszul érzi magát közöttünk méltóságod, kösse a talpára. Használni fog.

65 *Jégvirág.* Jön a muszka, hol a puska?

*Dohány.* Nagy az ő pipája, kevés a dohánya.

Szája is nagy lenne, de ha fog nincs benne.

Titulus sine vitulo.

Ez az isten csoda, találd ki: micsoda?

70 *Fűzfa.* A ki sarkkal fenyegeti az ellenséget, hátával védelmezi a hazát; bodza legyen a puskája, fűzfa a babérja.

*Foghagyma.* Szeretitek a hagymát íziért, gyűlölitek a szagáért. Szeretitek a zsidót, mikor ő ad pénzt ti nektek, haragusztok rá, mikor vissza kéri. A ki nem akarja: hogy hagymaszagu legyen  
75 a szája, ne egyék hagymát.

*Manna.* Extra Hungariam non est vita. Kár volt annyit emlegetni: hogy itt az Eldorado, már most megtudták: hogy nálunk sültén repül a galamb, s majd magunk jutunk a juhszélre.

80 *Kender.* Termesszetek kendert. Lész rá szükség; ruhát a katonának, papírost a könyvnyomtatónak. Kötelezt az árulónak. Termesszetek kendert.

*Konkoly.* A gazembert senki sem veti, mégis mindenütt megterem.

85 *Jerikói rózsza.* Ne busuljunk, ha mindent elveszítünk is, megmarad a számunkra Jéruzsálem.

*Császárr korona.* Szegény magyarok, ti bizony már meg-huntattátok ausztriát és a királyságot, segítsetek magatokon.



- Adjátok át magatokat az egész német birodalomnak, legyen  
császártok ezentúl. Csak cseberből a vederbe. Egy király  
90 helyett kettőt, meg egy császárt.  
*Krumpli.* Illyennel fogtok élni, ha nem vigyáztok.  
*Nefelets.* Kedves német szomszéd!  
Emlékezzél rá: hogy neked zsebed volt, mi pénzünkkel tele.  
Tiéd marad a zseb, miénk marad a pénz, adjó, isten veled.  
95 *Fergismainicht.*  
Nyelvet adtál nekünk, kardunkért cserébe, ez osztályt ne  
felcdd  
Kardunk visszavesszük, nyelved visszaadjuk, adjó, isten veled.  
*Fergismainicht.*  
100 Te a magyar népet, zsiros bundájáért, tudjuk nem szíveled.  
Mi meg tégedet nem, plundrás bugyogódért, adjó, isten veled.  
*Fergismainicht.*  
*Fagyöngy.* Haszontalan cífraság vagy, kiszárad a fa, mellynek  
nedvét szivod.  
105 *Nenyúljhozzám virág.* Ne bánts a magyart!  
*Koldúsdió.* Ki nem vet, nem arat.  
*Mákvirág.* Servus humillimus táblabíró úr!  
*Paprika.* Nem való neked ez a Magyarország, édes szőke  
szomszéd.  
110 *Papsajt.* Nem mindég.

4

- A minap egy püspököt nem eresztettek be az ajtóörök az  
országgyűlésbe. Elfelegett magával jegyet vinni. Híjjába alle-  
gált, híjjába protestált, híjjába raisonnírozott, mondván: hogy  
ő pap, ő püspök, ő felső tábla, nem eresztették azok be. Kény-  
115 telen volt haza menni s belépti jegyet vátani magának az  
országgyűlésre.

*Asmodi operngukkere*

Mint a féle ördög, ki mindenütt jelen van, hol valami vétkes mulatság történik, eljár Asmodi, a sánta ördög rendesen a galleriára, onnan nézi a bámulni valókat s ha szerit teheti, boszontja és csiklandja a közönséget.

Ha valaki veszettül elkezd tapsolni Erhardt Kurz pirouettejeire oda fenn, vagy ha jókedvében bottal döngeti a galleria a padok oldalát, s a neki vetkezött Flaminák belekacagnak Lear királyba, ott bizonyosan Asmodi istentelenkedik mankós fellábával.

Ha a páholyokban az uri rend fennhangon conversal, ha a parterren a táblabíró tyukszemére hágnak, ha a zárószékhez odazárják az arslán kaputját, ha a coulissák közt két rendező hajba kap, ott ő impertinenskedett megint, a féllábu ördög, Asmodi.

Egyszer elvesztette a sánta ördög az operngukkerét, kilopták a zsebéből, a mi nem nagy csuda.

Sok kézen ment azóta át, de senki sem tudta hasznát venni; feketét mutatott minden embernek, míg végre én hozzám került, ki is nunt a féle ezermester rájöttem a nyitjára s láték vele drágalátos dolgokat.

Láttam a szinpadra, beljebb a coulissák közé és még beljebb a színésznők et comp. boudoirjaiba, és még beljebb . . . hanem cz már nem tartozik a dologra.

A nemzet 16 ezer forintot ad ez egyetlen intézetére, de ugyan fel is hányja. Ez intézet tiz év alatt többet tett Pest magyartársára, mint valamennyi municipium. Látszik Buda mennyire maradt németnek, hol consilium, kamara, királyi vár, kincstár, ördög és pokol volt, de magyar színház nem.

Na de a színház nem agártenyésztő intézet, ki gondolna vele? Hajdan az öreg Simoncsics volt igazgatója, ki szörnyen haragudott azért: hogy a trombitások minek pauzálnak annyit az operában. Ha egyszer fizeti őket az ember, mért nem fújják mindég.

Később Bajza fogta keze közé; szokatlan szigorúságától meg-  
150 szökött egy pár elsőbb rangú színész, pedig nálunk nélkülöz-  
hetlen emberek is vannak. Hol a színész tartja fenn a szin-  
házat, s ezt észreveszi, ott rendesen papucskormány alatt van  
az igazgató.

Majd Bartai kezébe jutott. Volt drága világ, de volt közönség  
155 is. Mikor Bartai megbukott, padlásán háromszáz üres pezsgő  
palackot találtak. Volt idő, midőn ezen palackok nem voltak  
üresek, akkor Bartait még igen szerették.

Jött Rádai. Ő perse ur s tagadhatatlan: hogy galantférfiú.  
Eredeti: hogy azok, kiktől valamit megtagadott, erélytelen,  
160 gyöngye igazgatónak mondták a kik pedig mindent kaptak  
tőle, erélyes, szigorú férfiúnak ismerék el.

Míg ő az országgyűlésre járt, az alatt Bajza forgatta a  
kormányrudat. Becsületes, és műértő, szilárdelvű férfiú, hideg,  
mint a kőfal és részrehajlatlan, mint Salamon. De hijába, félév  
165 alatt fából vaskarikát ő sem tudott csinálni. A minck egyébiránt  
nem ő az oka.

Jelenleg Erdélyit rágalmazzák az igazgató névvel. Jó, szelid,  
erkölcsös kálvinista ember, kinck semmi vétkét sem tudjuk,  
mellynél fogva megérdemelte legyen: hogy a nemzeti színház  
170 vicedirektorává legyen, úgy van ő, mint a ki sarkantyúval és  
lovagkorbáccsal jár s aztán lova nincsen.

## 6

### *Lucifer conversations lexiconja*

#### B.

BABÉR. Arábiában a szamarak élnek vele. Különben az  
emberek is használják, mint konyhafűszert savanyú mártásban.

175 BOCSKOROS KORTES. Quondam törvényhozó testület.

BÁBEL tornya. A mit a prágai országgyűlés fog felépíteni.  
Az összegyűlt tótok, slavinok, illyrek, muszkák, lengyelek,

cshek és morvák, hogy megértsék egymást, kénytelenek levén  
— németül parlamentálni.

180 BAKLÖVÉS. Mennél ritkább a vadászatban, annál sűrűbb  
a politicában.

BALOLDAL. Minden állatnak itt van a szive, következés-  
kép az országgyűlésnek is.

BEDLAM. Bolondok háza Angliában. — Nálunk az okos  
185 embereknek sincsen háza, hagyján a bolondoknak.

BUNDA. Debreceni nemzetőri costume.

BÖJT. Mikor az ember az ételben válogat. Gonoszabb ennél  
a kálvinista böjt, lásd sub littera K., koplálás.

190 BOZSEMOI. Tót suspirium. Magyarul: jaj be ihatnám.

BUDA VÁRA. Magyarország fővárosa, mellyben németek  
laknak.

BOT. Ólmos. Argumentum ad hominem.

BULLA. Aurea. Unokabátyja a pragmatica sanctiónak.  
Par nobile fratrum.

195 BÁLÁM. Olyan zsidótáblabíró, ki helyett a számára  
combinált. Most is él.

## 7

Az országgyűlés Kossuth indítványára egyhangulag meg-  
ajánlotta a 200 ezer katonát s a 42 millió adót. A perc nagyszerű  
volt. Egy egész nemzet ajka szólt és kimondá magára az élet-  
200 halál kérdésben az ítéletet.

Ez ítélet örökéletet ad a magyarnak.

## 8

A nemzetőrök mindenfelé sorsot húznak, a szerbekre  
indulandók.

## 9

Oláhország kikiáltotta a respublicát. — Bécs ministeriuma  
205 megbukott. Pillersdorf 150,000 pengőt kölcsönzött Jellasicsnak

a lázzadás előmozdítására s az a szép: hogy most a bécsiek ezt a szép sommát mi rajtunk akarják megvenni.

10

210 Az első magyar huszasok, miket emberi szem világteremtése óta látott, már kerengenek Budapesten, szeretjük volna c pénzek valamelyik oldalán Magyarország címerét látni.

11

Szivák ur, biharmegyei érdemes követ, ki mind a mellett hogy szürdölmányban jár, épeszü ember, azt mondta a minap egy megyei követcollegájának, kinek kölcsönösen bemutatott. „Ismerem jól az urat. Ismerem még azokból az időkből mikor: 215 becsületes ember volt.”

40

## CHARIVARI

[1848. júl. 23.]

I

A tudós társaság pediglen mély hallgatásnak hallgatásával pihen vala, és nem szól vala egy szót sem, ha a kerék ki esik is.

Egy régi görög példabeszéd azt mondja: „ha okos vagy és hallgatsz, azt nagyon ostobául teszed; de ha ostoba vagy és 5 hallgatsz, azt nagyon okosan teszed.”

Mik volnának tehát az ő dolgai, mellyeket cselekedjék illy meleg időkben?

Nehogy mi *okosan cselekedni* láttassunk, *midőn hallgatunk*, elmondjuk íziben.

10 I. Mind azon tagjait, kik rendes évi fizetést húznak, a nélkül: hogy egy okos betűvel szaporították volna valaha a tudományok országát, díjmentesen nyugalmazni. Helyettök fejenként tíz katonát állítani a rácok ellen.

II. Azon szorgalmas tagoknak, kik eddigelé a tudós nevet

15 megérdemelték, számra vagy tizenketten, következő szép foglalatosságokat tenni kötelességükké:

a) A philologia osztály iparkodjék hasonlatosságokat keresni a magyar, német és francia nyelvek között, mellynél fogva valószínűbbé tétessék a nemzetek tervezett coalitíója.

20 b) a philosophiai osztály iparkodjék Pillerszdorf logicájának a nyomára juthatni, mellynél fogva kimagyarázható legyen: hogy miért kér ő tőlünk 100 ezer forintot abból a 150 ezerből vissza, mellyet *elleneségeinknek* adott, miért nem kéri az egész 150 ezret?

25 c) A törvénykezési osztály készítsen egy új közjog kézikönyvét, egyszermind disszeraljon róla, vajjon mellyik szilárdabb közigazgatási *rendszer*? A mogyorófa, vagy a kancsuka?

d) A historiai osztály írja meg a mai idők eseményeit, a nélkül: hogy valakinek hizelkedjék.

30 e) A physiologiai osztály határozza meg, vajjon a forró ázsiai magyar vér eltűrheti-e a kamcsatkai klímát, vagy sem?

f) Az archeologiai osztály keresse fel a magyarok eredetét, s ha megtalálja, vigyen magával vagy tizenkét prokátort s indítson successionalis pört osztozatlan testvérek között.

35 g) A mathematicai osztály fejtse meg: hogy ha Ausztria adósságait senki sem fogja fizetni, ki fogja akkor voltaképen fizetni?

h) Az irodalmi és politicalai osztály végre, minthogy nem létezik, ne tegyen semmit.

2

40 Egy magas hivatalnok nagyon megtalálta szánni a citrom-  
árusokat, kik kénytelenek a citromot öt garasával adni, mert  
nem kapnak Olaszországból, s csupa szánalomból indítványba  
hozta: hogy küldjön a Magyar nemzet vagy tizezer katonát  
Olaszországba, jól felpuskázva: hogy hozzanak azok onnét  
45 citromokat és narancsokat a szegény citromárusoknak.

Semmit egyebet, csak citromokat és narancsokat.

A német vadbankók szépen elterjedtek vala.

Híjjába tiltakoztunk ellenök, a nép hozzá szokott s cursusba  
jött a fapénz. A magyarnak ez is jó, gondolja a német, s eláraszt  
50 bennünket csizmatalpra festett fain kétforintosokkal, míg mi ide  
haza hathétig tusakodunk azon, hogy Hermaneci papirosra nyom-  
massuk-e a magyar bankókat vagy Egyiptomi papyrusra?

Csallóközben a nemzetőrség nem akar a zászló alá esküdni.  
Piha! Talán tótok ezek vagy németek?

55 Oh nem. Valóságos zsírosszáju magyar mind, s felinél több  
nemes ember s híres restoráló falamia.

Azt mondják ők: minek nekik a fegyver? Ott van nekik a  
Duna, ha jön az ellenség, átszakítják a töltéseket, a határ tele  
lesz vízzel, maguk meg kimennek a kukorica földekbe, oda  
60 menjen aztán utánuk, a kinek lelke van.

Jaj azoknak, kik a népet így demoralizálták!

### *Népek tízparancsolatja*

Én vagyok a te urad, a nemzet; ki tégedet fölemeltelek.

I. Ne legyencnek te neked idegen érdekeid én előttem.

65 II. Ne csinálj te énnekem papiros pénzeket, se semminémű  
hasonlatosságot azoknak formájokra, melyek odafen a bécsi  
bankban, vagy odalenn a fekete bankók alvilágában vannak.  
Mert én vagyok a te urad a nemzet, ki megfizettetem az  
apák adósságait a fiakkal harmad és negyed íziglen, mindazok-  
70 kal, a kik engemet gyűlölnek: de örök életet adok azoknak, a  
kik engemet szeretnek és az én parancsolatimat megtartják.

III. A te uradnak, a nemzetnek nyelvét híjjába el ne végyed.

IV. Megemlékezzél Martius 15-ről, hogy azt megünne-  
peljed. A te uradnak a népnek örömmünnepe ez. Háromszáz évig

75 szenvedett a nép, a háromszáz egyikében felszabadula. Azért  
a napot megünnepeljed.

V. Tiszteljed a te atyádat, a nemzetet, és a te anyádat, a hazát,  
hogy hosszú idejű légy ez országban, melyet a te urad, a nép  
ád te néked.

80 VI. Katonáinkat ne vidd idegen háboruba.

VII. Szállítsd le a só árát.

VIII. Gondoskodjál trónörökösről.

IX. Ne mondj részrehajló ítéletet.

X. Ne kívánd a te szomszédjaidnak országát, ne kívánd a te  
85 alattvalóidnak szabadságát, sem ökrét, sem szamarát, sem  
semminemű táblalirát, valamelyek a te alattvalóidé.

## 6

### *Muszka tízparancsolat*

Én vagyok a te pápád, a cár, ki tégedet kivettek Siberiába,  
a szolgálatnak házába!

90 I. Ne legyenek te neked idegen pápáid én előttem.

II. Ne csinálj te magadnak képeket a szabadságról, sem  
semmi hasonlatosságot azoknak formájokra, melyek odafenn  
Franciaországban, vagy odalenn Magyarországon vannak.

95 III. Alkotmányának, respublikának nevét nyelvedre ne vé-  
gyed.

IV. Megemlékezzél az adófizetés napjáról. A te uradnak  
a cárnak vasárnapja van ekkor. Háromszáz hatvannégy nap-  
kon munkálkodjál: hogy a háromszázhatvanötödiken lefizet-  
hesd, a mivel tartozol. Háromszázhatvannégy napokon át  
100 bőjtölj és koplalj, a háromszázhatvanötödik napon pedig  
ne egyél semmit, se magad, se fiad, se leányod, mert háromszáz  
hatvannégy nap alatt elkölté a te urad a cár az eget és földet  
s szüksége van a pénzre.

V. Tiszteljed a kancsukat és az akasztófát, melyet a te  
105 urad a cár ad te néked, hogy hosszú uralkodása legyen e földön.



VI. Ne tarts fegyvert.

VII. Ne lopd el, a mi a cárcé.

VIII. Kerüld a vegyes házasságot.

IX. Ne panaszkodjál a cár kegyessége ellen.

110 X. Ne kívánd azt, a mid nincs. Ne kívánj szabad földet, adóleszállítást, kancsuka eltörlést, ne kívánj alkotmányt, sajtószabadságot, országgyűlést, emberek közti egyenlőséget, sem semminemű szabadságot, valami a szomszéd népeknek vagyon.

7

115 A lánchíd utolsó láncának felhuzása rosszul talált kiütni. A felvonógépnek egy kereke eltört s a több ezer mázsás lánc az alatta levő hajóhídra esett. Mondják, hogy ezen is voltak emberek. Nagyobb szerencsétlenség ez ideig tudva nincs.

120 Na, majd fognak ezen nyargalni a táblabirák.

Lesz hire; hogy a lánchidon még rajta sem jártak már is leszakadt, hátha még B. táblabiró rámenne három mázsás hasával s harminc mázsás irodalmi érdemeivel.

125 Lesz hire: hogy a lánchíd összedült, fundamentomostul fordult, elpusztult, pokolra vált.

Nem akarja a táblabirák istene látni, mint állítják meg a nemes embert, hogy fizessen ezüst krajcárokat, midőn a Dunán keresztül mégyen, azon a Dunán, melyet Árpád lóháton úsztatott át, s örökségbe hagyta azt táblabiró unokáinak.

130 Millyen jubileum lesz erre a hírre: a lánchíd összedült! Ez a szálka a municipiumok szemében, ez a szeplője a nemesi szűzességnek! ez a lánc a privilegiatus nemzet lábán! ez az ellenséges vár az ország közepében, melly által sarc vettetik az egész nemzetre gonoszabb, mint török és tatár, mert az  
135 csak a parasztot gyötörte, ez a Bábel tornya — elpusztult, beleesett a Dunába, elnyelte a cethal . . .

Mint fognak összeesküdni a táblabirák: hogy soha rá nem

teszik lábaikat ez ördög hídjára, inkább gyalog járnak a vízen,  
mint compostellai szent Jakab, inkább felkerülnek Esztergarn-  
140 nak, inkább átvitetik magukat azon a ladikon, mellyen ország-  
bíró ő méltósága fogja Cháronként átszállítani a kárhozattól  
rettegőket.

Kiváltképen Komáromban fognak e hírre részvényes majálist  
tartani, képzelem!

145 Lesz híre: hogy száz, kétszáz ember vesztette életét.

Lesz híre: hogy a Duna három mérföldnyire véres volt —  
fölfelé, mint a Mohácsi ütközetkor.

Kezeket, lábakat láttak úszni, embereket fej nélkül, feje-  
ket ember nélkül. Ez is meghalt, az is meghalt. Mindenkinek  
150 lesz egy ismerőse, a ki legalább is összemorzsolódott.

Midőn este hazamentem a szállásomra, lélekszakadva rohant  
meg egy vad ember:

„Uram! hallotta? nem hallotta?” s azzal úgy megnyala-  
bolt, hogy szint kész voltam neki megesküdni, hogy soha  
155 életemben sem hallottam semmit.

„Hallotta ön: hogy Jókai belefúlt a vízbe?” (már mint *én*  
*magam*)

„Ne higye ön, nyugtatám a jó embert, az nem fúlhat a vízbe,  
mert arról odafenn (t. i. Komáromban) elvégeztetett: hogy  
160 függni fog.”

Illyen a hír: az emberre szemtül szembe ráfogják: hogy  
meghalt, hát még háta mögött!

## 8

### *Lucifer conversations lexiconja*

## C

CÁR. Így nevezik a kancsukafejedelmet. Linne természet-  
165 históriájába nincs besorozva, hanem azért hihetőleg a kutya-  
fejű tatárok familiájába tartozik. Szája akkora: hogy ezt

a kis magyar országot bekaphatná, mint egy darab málét, ha nem félné tőle, hogy a szájjapadlását megégeti.

170 CSACSI. Hajdan, míg négylábon járt, nagytiszteletben tartaték, de mióta kétlábúvá fajult, kitélt a becsülete.

CICERO. A kit Chiki táblabíró nem ismer.

COPF. Táblabírói nemes insigne.

CSÖMÖR. Uri betegség, nem szegény embernek való. Egy kis Siberiai séta még a reá való hajlamot is kigyógyítja.

175 Különben a pohánkától sem kapni meg.

CORPUS JURIS. A magyar alkotmány evangéliumának tiszteletreméltó *ótestamentoma*.

CORNELIUS BALOGH, }  
CAPI, } obsoletumok.

180 CSÖRGŐ SIPKA. Bolondok koronája. Mióta a respublikák divatba jöttek, a bolondokat sem koronázzák többé; lehet mindenki tetszése szerint hitelező, ingyen hivatalnok, politicus csizmadia, feleséges ember s több *afféle*.

CIVIS. „Kivül guba vagyon.

185 Belül kövér nagyon.”

### *Országgyűlési férfiak*

Trónbeszéd és válaszfelirat.

Az ember meg nem állhatja mosolygás nélkül.

190 Csak furcsa is az a szinpad; kivált ha az ember belülről látja; azok a festett erdők, azok a sülyesztők, görögütüzek, aranyos, gyémántos hábitusok, mennydörgés, villámlás, stb.

Ha a közönség látná: hogy mind ez nem egyéb, mint festett papiros, aranypor, csehkő, meg gyantaláng; ha a közönség látná az első szerelmes mint boxíroz imádottjával az öltöző  
195 szobában, kivel egy perc előtt a holdvilágot falta.

Hát még ha azt látná, mint ülünk össze kicsinálni: hogy mit mondjon a király, mikor az országgyűlést megnyitja s azután meg azt cirkalmazzuk ki: hogy mi mit feleljünk rá?

Csak furcsa az a szinpad.

190 Tegnapelőtt megígérte a nemzet a kétszázezer katonát: hogy magunkat ellenségeink ellen védelmezhezzük, s ma a németet akarja megkérni: hogy azt a tízezer rácot oda lenn segítse legyőzni.

205 Na de a magyar sem marad aztán adós. Ő meg az olaszt segíti a németnek leküzdeni. Oh a magyar nagylelkűségben nem marad hátra.

Mi az olaszt üssük, az olasz meg a horvátot.

Ki hitte volna, hogy nemcsak biliardozni, de ágyúzni is lehet *per mopsz*.

210 S mind ennek oka a *pragmatica sanctio*.

Micsoda szent lehet ez a *pragmatica sanctio*, hogy annyi emberért ihatnék?

215 Emlékezik valaki rá: hogy ez a magyarnak valamit adott volna? mikor a magyar fiakat tömlőcre, vérpadra hurcolták, mikor pénzünket kihordták az országból, alkotmányunkat körülnyirbálták, szabadságunkat csúffá tették, senkinek sem jutott akkor eszébe a *pragmatica sanctio*? hanem most kell hozzá kötözve lennünk, mint egy szerencsétlen persa hercegnek a nevéhez, mellyet ha kimondott, rögtön a földhöz ragadt tőle.

## 10

220 Lapunk mai számával Nyári Pál arcképét van szerencsénk olvasóink kezébe juttatni.

Ha Magyarország hivatta van arra: hogy sokáig éljen, századok mulva is ez arcképben fogja Gracchusai egyikét tisztelni.

225 Ne adja Isten: hogy másképp legyen. Ne adja Isten: hogy egykor idegen népek mondhassák ez arcképre: im ez volt Magyarország Laokoonja, ki az ellenséges bálványt keresztül-

280 mert ütni, de kinek honfiai nem hitték intő szavát, s kit az  
ármányok kigyói legyőztek: hogy a nemzet önkezeivel állít-  
hassa fel a bálványt, melly végromlását hozta meg.

Tisztelettel mondjátok ki nevét. A magyarok istene nem  
szeretheti jobban e nemzetet mint ő szereti.

41

CHARIVARI

[1848. júl. 30.]

I

*Egy kis syllogismus cornutus*

*A jobboldal szabadelvűbb, mint a baloldal!*

Mert a baloldal még csak a *constitutionál* van, de a jobboldal  
plane *republicanus*.

5 A jobboldal azt mondja: hogyha a velencések *Carlo Alberto*  
mellett küzdenek, akkor *nem a szabadságért* küzdenek.

És így világosan kimondja: hogy a *monarchicus dllapot nem*  
*szabadság*.

És így a jobboldal decidált *republicanus*.

10 És így a jobboldal szabadelvűbb a baloldalnál.

Q. f. d.

★

*Egy kis mathematica*

Magyarország ád 200,000 katonát.

*Magyarországnak* van 10 millió lakosa.

15 Ennek fele nem született engedelmeskedni, más szóval  
asszony. Marad 5 millió.

Ennek két ötödrésze 26 éven felyül, másik két ötödrésze  
19-en alul van. — Marad 1 millió.

Ennek két tizedrésze családfő, papi hivatalnok, sánta, béna,  
10 feleséges ember, vagy más egyéb nyavalyában sínlődő. — Ma-  
rad 800 ezer.

És így: *minden negyedik paraszt* megy.

Na de buzdítással sokra lehet capacitálni a népet, például  
a *pragmatica sanctio*val és az olasz háborúval.

25 A nép, bár fél a katonáskodástul; de ha meghallja: hogy az  
olaszokat kell a német számára megverni, s megérti: hogy  
ezt a *pragmatica sanctio* kívánja, sereggestül fog sietni a glédába.  
Anyi, mint bizonyos.

\*

Most térjünk a logaritmusokra.

30 Következnek a statusadósságok. Évenként tiz nullió pft.  
Fogadják el ezt is a tek. Rk.

Esik belőle minden emberre három huszas. 150kr. Minden-  
napra fél krajcár.

Mi az egy embernek? Miért ne adhatná azt meg akárki is?  
35 Fél krajcár épen egy fél körte ára. Miért ne chetnénk napon-  
ként fél körtével kevesebbet, ha a *pragmatica sanctio* ugy  
kívánja.

Jobb volna ugyan azt a fél krajcárt saját honunk szükségeire  
adni. Lhetne vasutakat csináltatni rajta, országházat, színházakat  
40 építeni, Dunát, Tizát szabályozni, hadsereget tartani, hivatal-  
nokokat fizetni, gyárakat alapítani, fegyvert szerezni, elhagyott  
pusztákat megtelepíteni, kereskedelmi hitelt szerezni, munkáso-  
kat segélyezni, nevelőintézeteket, magtárakat, szegények ápol-  
dáit, iskolákat rendezni, stb. stb.

45 De minek minekünk mind ez a hiu pompa és világi hijjába-  
valóság? vasutak? országház? színházak, Duna, Tisza, iparüzés,  
kereskedelem, népnevelés, anyagi jóllét? Van minekünk  
*pragmatica sanctio*nk.

A mi más népeknél a nemzeti jóllét, az mi nálunk a *pragmatica*  
50 *sanctio*.

Nekünk van mindenünk.

S a kinek *mindene van*, miért ne adhatna egy fél krajcárt naponként olyan szegénynek, a kinck *semmije sincs*, ama fent elősorolt világi hiu javadalmakon kívül?

2

55 Jobbra nézz! balra nézz! Indulj! megállj! Térj vissza! Szuronyt szegezz, ülj le!

A hét bölcs sem igazodhatik ki a mi dolgainkból.

Seregeink odalenn szüntelen plenkiroznak, masiroznak, meg megütköznek, megint egy kicsinyt koplalnak, elfognak ötven  
60 rácot, megint cleresztik. A sorkatonaság az ütközet közepén odahagyja a csatát, stb. Nem értjük.

Mi pedig ide haza jól mulatunk, vigan vagyunk, sétálni járunk, fagyaltot eszünk és messziről biztatjuk távol küzdő földieinket. Ezt meg ők nem értik.

65 A honti és nógrádi nemzetőrség cum gentibus ötezred magával neki indul, eljön Vácig, ott kap valami utasítást a kormánytól s megint visszafordul és haza megy. Ezt meg senki sem érti.

Katonai dolgokban subordinációnak kell lenni. Az nem mehet: hogy most egy véres kardot széthordjunk az országban:  
70 hogy a ki bírja a lábát, jöjjön a Rákosra, ki bottal, ki csákánnyal s onnan allons a törökre! hanem a kormánynak kell igen körülírt parancsokat adni ilyenformán:

„Az N. N. városi N. zászlóalj ezen s ezen számú századjai meghatározott napon megindulnak, ide és ide.” Akkor aztán  
75 nem lesz az a sok sem ide, sem oda.

Pest jelenleg egészen katonaság nélkül van, úgy hogy a nemzetőrség tesz minden szolgálatot. A tcher egy, akár itt akár Temesmegyében teszünk szolgálatot, ott legalább jutalmunk a dicsőség. Parancsoljon velünk a ministerium, mi epedünk  
80 a győzelemért, s nem félünk a haláltól. Ha a hazánkat fenyegető veszély több, mint véres szemfényvesztés, ne vesztegeljünk itt, hanem induljon minden magyar: véres betűkkel írni fel a hon határra, a „ne bántsd a magyart”.

Vagy mi akkor sem fogunk innen kimozdúlni?

85 Jövő hó nemtomhanyadikán a Rákoson készülendő operaházban nagyszerű tragicomediai előadás leend. Az előadandó darab címe:

*A rdok Magyarországon,  
vagy*

90 *az insprucki hercegasszony*

Látványos spectaculum két szakaszban, trombita és dobzenével, ágyuzással, gruppirungokkal, görögtüzekkel és tableauxokkal. Irta az öreg ördög, magyarra feketesomázta szent Jakab, macsaka zenéjét szerzette Jellasicz.

95 *Első szakasz. A miniserfutás.*

*Személyei.*

*Absolutismus*, Europa koronás fejedelme.

*Monarchia*, ennek édes leánya, egy kicsit festi magát.

*Aristocratia*, ennek imádottja. Különben inas Absolutismusnál.

100 *Statusadósság*, Monarchia kisasszony vétkes szerelmének titkolt magzatja, jól felnőtt kamasz.

*Jesuitismus*, a fejedelem testvére \*-i érsek.

*Corpus Juris*, nagyhasu tekintély a táblabíró nemzetnél. Parókát visel.

105 *Urbarium*, liberias hajdu ennek szolgálatában.

*Censura*, hóhér Absolutismus szolgálatában.

*Devaluatio*, hazajáró lélek.

*Municipium*, egy csoda, kinek ötvenkét szája van és egy keze sincs.

110 *Respublica*, az új népvándorlás vezére.

*Reolutio*, a barricadcsinálás rendes professora.

*Constitutio*, egy börtönben tartott fogoly.

*Democratia*, egy nyersnyakas paraszt, kivel az urak nem örömet komáznak.

115 *Hungaria* } házaspárok, kik nem laknak együtt.  
*Transylvania* }



*Unio*, veszedelmes házasság szerző.

*Communismus*, egy rongyos léhűtő, ki a másébul szeretne élni.

120 *Sajtószabadság*, egy mennyországi ördög, ki az embereket nem hagyja alunni.

Ministerek, mint kengyelfutók, királyok és hercegek, mint *commis voyageurs*ök; fél, negyed és ötödrész mágnások; feketebankók, veres bankók és régi kétgarasosok. Kis papok és nagy papok. Farkasok báránybőrbe öltözve. Törvénycik-  
125 kelyek, decisiók és mandatumok, füstpénzek, dézmák, kilen-  
cedek, forspontok és robotok és olvasatlan huszonötök, dictiók, oratiók és repraesentatiók, táblabírák, szolgabírák, ország-  
bírák s más egyéb megboldogult lelkek. — *Barricadeur*ök,  
sansculotteok, cocardák és nemzeti szalagok, házi adók, köz-  
130 teherviselések, népszabadság, veres tollak, *jacobinus* sipkák  
a több gonosz szellemek.

Történik a barricadok között.

*Második szakasz. A trójai fa-ló.*

*Személyei*

135 *Mammuth* király, a kancsuka birodalom fejedelme.

*Absolutismus*, földönfutó száműzött.

*Monarchia*, ennek árvája.

*Aristocratia*, egy savanyu ábrázat.

*Statusadósság*, a majorennitás napjaihoz közeledő siheder.

140 *Corpus Juris*, egy bebalzsamozott mumia.

*Municipium*, ötvenkétféle csuda, kinek feje nincsen.

*Pan Jellacsics*, egy kedves rebellis.

*Constitutio*, egy papirosra festett pecsenye.

*Sajtószabadság*, damoclesi kard.

145 *Liberalismus*, fordított köpönyeg.

*Pragmatica sanctio*, pápista praedestinatio.

*Camarilla*, hajdan kétfejű sas, most hétfejű sárkány.

*Radicalismus*, eretnek a hívők és bizalmasok ellenében.

*Unio*, örömanya.

- 140 Nemzetnagyság }  
 Önállóság } a délibáb gyermekei.  
 Szabadság }  
 Egyenlőség }  
 Minoritás, egy törpe, kinek kezében fulánk }  
 Majoritás, egy góliáth, kinek kezében poröly } vagyon.

143

Kozákok és illirek, bevert fejek, királyi billetedoux-k, ágyuk, kétfejű sasok, tajtékpipák és armalisok, fáklyásszenék és nép-  
 gyűlések: sok szavak és kevés kezek: ritka puskák és sűrű  
 160 a szinen, csengő helyett egy pár republicanus a kötőfékjére  
 akasztva, rajta ül az absolutismus, kezében olajággal, fehérbe  
 öltözve, a reverenda alól kilátszanak a kecskelábak. A fa-ló  
 belsejében elrejtve, 200 millio statusadósság, háromszáz-  
 165 ezer gályalánc, félmillio kancsuka; a lovat huzza 323 táblabíró.  
 A diadalmenetet berekeszti nagy zászlót vivő néptömeg.  
 Egyik zászlón van írva: Éljen a szabadság. Ezt kíséri hatvan  
 vasravert republicanus s vagy ötven farkasguzsba tett radical  
 170 követi egy sereg megtépászott zsidó. A harmadikon: Éljen  
 a testvériség. Ezt követi egy pár regiment olasz, bevert fejek-  
 kel. A negyediken: Éljen a békesség. Ezt követi egy legio ágyu,  
 bomba és haubitz s más gyönyörű előkészületek az olasz és  
 francia háborura.

175

Az egészet berekeszti egy pompás görögtűz; fáklyászene,  
 törökmuzsika hallik. A gott erhalte megzendül, a fa-ló ünne-  
 pélyesen beszenteltetik: egy régi pallossal négyet vágnak  
 a világ négy levegője felé, az alkotmányra egy kicsit ráolvas-  
 nak, azután köröszöt vetnek rá, mondanak dictiót, imak  
 180 protestatiót, pecsétet ütnek rá, neveznek ki főispánokat és  
 táblabírákat, s azzal a táblabíró nemzet feje alá teszi a pragmatica  
 sanctiót s aluszik nyugodtan, mint kinek a ládáját ellopták, de

gondolja: hogy majd visszahozzák, mert a láda kulcs a zsebében maradt.

185 S ezzel a comediónak vége van.\*

4

*Asmondi opernguckere*

Színházunkban nagy foglalásokat tett a német.

Valaki ezt úgy ne találja érteni, mintha a zártszékeket és páholyokat iszonyuan kezdené megszállani a német közönség.  
190 Viz nem válik vérré. Hanem a színpadra kaptak be a német darabok pogányul.

Tegnapelőtt Adrienne, holnapután Mária Magdolna, azután Forster testvérek. Isten bocsá: még tán a Vadon fiát is meglátjuk.

195 Harisnyás vitézség, kékszemű sopánkodás, semlyeszőke érzélgés s bugyogós phrasis van akarmennyi.

Csak kivethető dramaterv, megnevezhető irány, egy lefűlhető új eszme, egyetlen character, melly a többtől különbözik, egy hatályos jelenet, egy meghallgatható dictió, nem  
200 található schol. A közönség beszélget jobbra balra a rácokrul, a sáskákrul, az égi madarakrul, vagy olvassa a Martius tizenötödikét s mikor kimegy, azt sem tudja a szebeni zöld erdőt adták-e vagy tigris Robertet?

Hanem vannak azután ilyen szép phrasisok!

205 „Hát egy német kebel is tud-e ingadozni?”

„Messziről megismertem benned a bátor nemes németet.”

„A német szemében hordja lelkét.” . . . „A nagy német szív.” . . . „A nemeslelkű német, a vitéz német, az egyeneslelkű német”, s több afféle német.

210 \* Iratott akkor, midőn az országgyűlés megszavazta az Olaszország ellen adandó fegyveres segítséget.

Megjárja az illyesmi Alsatziában a dajtser Biedermannok között, de minálunk bizony nem igen megyünk ettől a falnak.

115 Én nem tudom, mitől kapta a magyar színház azt az iszonyu német hast?

5

Lovasi hazánkfia Olaszhonból visszatérve, a jövő héten fog nemzeti színházunknál vendégszerepelni.

Annyi jót hallottunk művészi haladásairól: hogy irányában méltán hihatjuk fel közönségünk kíváncsiságát.

6

220 Az Erdélyből jövő Székelyek felségcikket, gyermekeiket is magukkal hozzák.

Némellyik borjas tehenét is hajtja maga előtt. A gazda viszi a puskát, a gazdasszony a konyhaszereket.

225 E becsületes atyánkfiai épen nem szándékoznak többet visszamenni abból a jó Bánátusi földből, honnét a lázzadó lakosokat kiirtandják.

Tökéletesen igazuk van.

Ezek majd megfogják mutatni: hogy foglalta el Árpád a jó Magyarországot?

230 Meg fogják mutatni Jellasicz uramnak; hogy merre szaladt Zalán?

Különben az természete a magyar embernek: hogy először hagy magára egyet, kettőt ütni s csak azután kérdezi: hogy „mért ütöttél meg?” Akkor végre ő is üt egyet, de az az egy 235 aztán elég a feltámadásig.

7

Ma reggel esküszik fel a budapesti nemzetőrség zászlója alá. Holnap indulnak önkényteseink az alvidékek felé.

Négy század egyszerre kiáltá ki Degré Lajos barátunkat kapitányának.

240 *Offena epistola in unseros Wiennenses schwageriones*

Gutissimi Bruderes, qui wohnitis ultra berüchtigtum Mauthamtium, besitzentes longas zopfas, et grosziores schlafnützios, et groszissimos Staatschuldios, hörite mea Wortä.

245 Erlaubite nobis ad vestros Auges zu werfere: quod vos durchausissime undankbari estis — gegen nobis.

Vos aufbauistis magnum Stadtiüm Wiennam, ubi nostri magnaten cum goldenis paszomantibus wohnebant in euris dreistockhohis Hausibus et ibidem verschleuderebant gutas ducatas körmöcienses, nostras; unterdessen nos in unseris 250 marktfeckibus miserabilibus empfanximus curas banknotas papirianas nixnutzianas, zumteufelholianas.

Unseri soldates, guti bakkancosiones et huszáriones exmaschirebant in euros Landos ungestfreundlichios, et fressebant trockenum profuntium, et hungerebant, quantum gefalluit; 255 inden euri csarapariones, et svoleszseriones bugyogósissimi cinquarterisabant se in unstram alföldam, et sibi anfüllerunt Bauchium cum fettissimis töltöttkáposztis et bográcsoshusionibus, quantum beléjök fért.

Hörite Nachbariones.

260 Ego vobis unum merkwürdigum Einfallum mittheilebo: Gebite vos nobis, quod unserum est, et nos etiam bescheerebimus vos cum allo isto, quod a vobis empfanximus.

Gebite nobis unserum Königium, et nehmite in Tausch euros zweiköpfigos Adleriones.

265 Gebite nobis unseros ducatos körmöcienses, et nehmite euros höltzernos et papiernos gelderos in Gottes namen.

Gebite nobis nostros huszáriones, et nehmite vestros vasa németiones et lebite glüklichiose cum illis.

270 Ráadásul accipiatis omnem nationem philisteorum biertrinkendorum; nos wünschimus illis glüklichum Reisium in euros heimatlichos gaucs.

Behalteatis autem vobis vestros Staatschuldios dreitausend  
milliones, et nos etiam behaldebimus nostros soldates zweimal-  
hunderttausendiones. Engem uccsegéljen!

275     Unterdessen behüteat vos Gottus ab omni unfallo, vorzüglic  
aber ab unseris furkosbotibus.

Gegebi in Dorfio meo residentiali Debreceniensi anno Herri  
1848. die sechsunzwanzigti Julii,

Zoltanus Pogdny,  
mehrissimorum geschpanschaftum  
gerichtstafelbeisitzes.

280

42

ASMODEI LEVELE JÓKAIHOZ

*Szerkesztő!*

Ön tudom nem barátja a hosszadalmas teketóriáknak, s  
legkevésbé az ugynevezett saloni illem szabályoknak, a mellyek  
a természetesen nyilatkozó lélekre nyomorító válfűzőket rak-  
nak, — de mint gyanitom előfizetői sem helyezék azon irigylendő  
5     állapotba: hogy bojtos draperickkel, s virághimzett szőnyegek-  
kelsáncolja körül magát. S így holmi bevezető kracfusokra  
legkevésbé igényt tart.

Szóval ön igen *egyenes* ember ki semmi asszonytul szült halan-  
10     dónak nem *tömjénez* — mitől én a nélkül is iszonyuan irtózom.

A mi engem nem kissé bátorít hogy önnel barátságot kössek,  
s minden további bemutatás nélkül dolgozótársai sorába  
toppanjak.

Tudva kilétemet, azt nem fogja ön hinni, hogy az *égből* csep-  
15     pentem alá, sőt ellenkezőleg — ismerve gyönyörű előfizetőnét,  
midőn ezeknek bűvös bájos szemei előtt megjelenek, senki  
nem tagadhatja hogy csak most jutottam egyszer valóságos  
angyalokkal telisedtele rakott *menyországba*.

Persze hogy hazájuk jelen vészes állapotában nagyszerűbb  
20 föllépés lett volna tőlem ha az önkénytes daliák sorában egy-  
pár tüzes üszökkel a rácok ellen megyek . . . de Plutó látja  
lelkemet hogy legjobb akaratom mellett is ezt nem tehetem,  
habár sem reactionair, sem spiesbürger, sem — a mi egyre  
megy, — pesti hausherrt nem vagyok, — mert az üldő sors az  
25 *egyenlőséget* már születésemkor megtagadá — *lábaimtól: sánta*  
*ördög* vagyok, kit a legmámorosabb toborzó sem tart alkalmas  
termetűnek arra hogy harcfi lehessen. Kétségeskedik ön?

Ön szerkesztő az igaz portrait-mat nem látta, s nem is lát-  
hatta, miután márciusban egy dictiót sem mondván — senkinek  
30 eszébe nem jutott engem levenni, de szolgáljon állításom  
cáfolhatlan bizonyosságul annak nyílt bevallása, — miszerint  
a természetnek *mostoha* gyermeke, és Petrichevich Horváth  
Lázárnak természetre *édes testvére* vagyok.

Tüsszög ön ugy-e? s pirúl hogy első szavamnak hitelt nem  
35 adott? . . .

S így miután habár nem a legajánlóbb bizonyítványokkal  
is — a firoltam volna magamat, s miután ön kilétemet elegendő  
bizonyossággal tudná, — még csak az marad fenn, hogy előle-  
gesen óvásomat tegyem ön előtt aziránt, miszerint én tisztán  
40 hazai érzelmű lapjában minden *fekete színem* mellett sem leszek  
visszajesztő fekete folt, mert bár *sánta ördög* vagyok, ezennel  
magam iránti szeretetből kötelességemnek tartom kinyilat-  
koztatni — hogy a *camarillának* sem megkezdő, sem kiegészítő  
tagja nem voltam soha, és jelenben sem vagyok.

45 A camarilla ugyan szinte a pokolnak szülötte, s anyjának  
tagadhatlanul eminenter becsületére válik, — mert a lelkeket  
nagyobb erélylyel hajhássza, s a katlan alá szorgalmasban tüzel  
mint bármelyik eredeti öntetű ördög, vagy Plutónak akár-  
melyik béres calefactora, — de azért alulirttól a characteristicá-  
50 ban felette elűt.

Neki a szarvát elreszelték, mert mások fejére akarta azt  
rakni, — ő álarcozott, és nem meztelen jár, hanem inkább má-

sokat akar levetkeztetni, a tűz körül csak maga akar melegedni, láncokat nem csörtet, hanem azt akarja, hogy másokon csörögjenek, és végtére nem *katlanban* — hanem *Ischiben főz*.

Ennyi lényeges különbségnek fölemlítésc, azt hiszem eléggé bebizonyítja azt: miszerint a camarilla és köztem — noha mindketten *nagy ördögök* vagyunk — kevés rokonság létez.

És így nincs oka önnek szerkesztő tölem visszariadni, vagy mi még több. engem mint az akasztófának érett gyümölcsét a rendőrségnek kezébe szolgáltatni, — kivált ha még azt is bevallom önnek, hogy nekem egy csepp szándokom sincs a felvilágot sötétséggel elárasztani, s lelkeket a pokolnak vásárolni.

Sőt ha még egypár kétségbevonhatlan tulajdonimat elmondom, Plutóra merem állítani, — hogy ön minden további habozás nélkül örömszerketve zárand karjai közé, még pedig szokása ellenére — olly kiválólagos gyöngédséggel, hogy hat oldalborda helyett nálam csak hármat fog betörni.

Hallja tehát ajánló tulajdonimat:

*Először*: ember nem lévén, *megvesztegethetlen* vagyok.

*Másodszor*: mint szegény ördögnek, sem *választói*, sem *választhatói* qualificatióm nincsen, s így képviselő sem vagyok, ki minden áron bizalmat szavazni született.

*Harmadszor*: mint feljebb is emlitem a katonaságra tökéletesen alkalmatlan lévén, — önnek kedves narancsfái közé nem mehetek olaszokat spékelní, s a mandolinok zengeményit ágyúördögéscckkel lebömbölní.

*Negyedszer*: *alant* születvén — *aristocrata* nem lehetek.

*Ötödször*: Minthogy fajombúl már igen sokan jutottak magas állásba, hivatalt magamnak nem igényelek.

*Hatodszor*: egy hölgyet sem csábitok el, — s eszemágában sincs divatlapot kiadni, és így kettős rivalitástól mentem meg önt.

*Hetedszer végtére*, dicskedve mondhatom el, hogy a *barricád politikát* egy vérszerinti őszám találta föl, — ő volt t. i. a ki mint az



önök szentírása mondja — megigérté hogy az *utcakövekből  
kenyeret fog csinálni*, — akkor el nem fogadtatott, de utoljára is  
rájutott a nép kulcsára ösöm e bűvmesterségének, és most már

90 Párisban, Bécsben, Prágában, Berlinben szerte gyakorolják.  
E tulajdonok hallatára nemde magánkívül kiált föl ön szer-  
kesztő! hiszen ez az én ujdonsült dolgozótársam valóságos  
*angyal!*

A publicum pedig azt mondandja, ennek a Jókainak *ördöge*  
95 van.

Igénytelen soraim befejezéseül szabadjon önnek szerkesztő  
némi utasítást adnom, azon *opernkukker* használatára nézve,  
mellyet minapában tisztelem jeléül önnek adományoztam.

Ha a *jobboldalra* fordítja ön *torykat* látand, ha pedig a *bal-*  
100 *oldalra* igazítja, szinte *torykat* látand . . . de hivatal nélkül.

Ha *Zágráb* felé irányozza, látni fogja ön egy nagyszerű *háló*  
czerágú kötelékcit, mellyek egynémelly kedves rebellisnek  
markába vannak adva, hogy a hálót a *Dundra* kivethesse.

Ha Insbruck felé nézend ön e látcsövön — észreveendi misze-  
105 rint ott *női kezek* nem csak *harisnyát*, hanem *hálót* is tudnak  
hcklirozni.

Végtere bár merre és bármelly irányban nézend ön rajta  
noha e látcső eléggé *nagyit* — a magyar független korinányt —  
schol sem látandja ön. —

110 Más alkalommal talán több rejtélyeit fedezhetem fel opern-  
kukkeremnek.

És most vegye ön szives jóindulatommal, azon kijelentésemet  
miszerint én önért mindent kész vagyok megtenni.

Ha megunta ön előfizetőit, és könnyü móddal szabadulni  
115 akar tőlök, szóljon nekem, és fölcsapván *republicanusnak* azon-  
nal megszalasztja őket önnek barátja

ASMODEI

a *sánta ördög*

Kelt Plutóniában, a fogcsikorgatás 2-ik havában, a peccovi-  
120 csok sütésére és főzésére rendelt napon.

## CHARIVARI

[1848. aug. 6.]

## I

*Szóuoki mellképek  
a la Lisznyai Kalmus*

- Amott ül keményen vitéz Bónis Samu,  
Kinek beszédében sok tűz, kevés hamu. —
- 5 — Más felől mozog már Bernát Zsigmond szája,  
Kapkod a menykőhöz, mint egykor druszája. —
- Szelid tűrő arcal csendesen pausál  
Ministeri székben az áldott Klauzál. —
- Közfelkivánatra táblabíró Chyky  
10 (Tán e titulusért párbajra nem hi ki)<sup>1</sup>  
Órál s dictumából nagy talentum ri ki. —
- De ha neki kerül a radical Perczel,  
Bár ha eltalált is késni egy pár percel<sup>2</sup>  
Tele Chyky úrnak szeme szája stercel. —
- 15 — Csak te ne szólj bele szép fiam Repeczky  
Mert a tudománytól még te sem repedsz ki.  
— Hát az ott kicsoda, ki mosolyg unitalan,  
Szétnéz, cequettiroz és nem is hasztalan.  
Mindenki őt nézi, bámulja fennt alant,  
20 Le a süveggel! ő Szemere Bertalan.
- Úgy ült itten egykor elnökül Palóczy  
Mint kisdedei közt rector Pesztalóczy.  
— A felső táblánál szörnyen elnök Majláth,  
Senkit sem bánt, de ha megharagszik, majd ád.
- 25 — Miről nevezetes Vitéz Német Albert?

<sup>1</sup> Azzal fenyegette az ujságírókat (még akkor), hogy a ki ő rá élcel, azt megduellálja.

<sup>2</sup> Előbb ő is a kormánypárton volt.

- Szinte lerázta a falakról a maltert.<sup>3</sup>
- 30 — Voltam, a míg voltam Cornelius Balog,  
De most már azt tartom csak haza ballagok  
Eljöttem szekéren, visszamegyek gyalog.<sup>4</sup>
- Hasonlóképen járt spectabilis Kapi  
Kinek dicsősége vala csak egy napi.
- 35 — Hát a két népfia? Egyik Szivák Miklós.<sup>5</sup>  
Másik Tánicsics Mihály, a kit küldte Siklós.<sup>6</sup>
- Látod azt, ki fölkel, — az óriás Besze.  
Azért, hogy nagy ember, van ám annak esze.
- Sajtszinű szakállal amottan ül Hajnik.
- 40 — Se jobbra, se balra nem egy könnyen hajlik.  
— Megfújja a kürtöt jó Kazinczi Gábor.  
A jobbik oldalon ő maga egy tábor.
- Egy kezében irón, másikban a rovás  
Valljon mit registrál Ludovicus Kovács?
- 45 — Legvégire hagytam a javát: — Teleki,  
Soh sem kell ám ennek mondani: te! le! ki!  
Mert habár nincsenek is számos teleki,  
Belőle legdicsőbb szónokunk tele-ki.<sup>7</sup>
- Van még egy, a kinek élte nem egy nyári,  
50 És mint sok más egyéb, nem olly lárifari  
Nevét rossz nyelvedre ne vedd Charivari.
- Itt vannak továbbá Irányi, Irányi,  
Erényi, Merényi, Kerényi, Korányi,  
Arányi, Virányi, Srányi, Csoltoványi

53 <sup>3</sup> Célzás arra a beszédére: »Bár rázkódtatnák meg szavaim e falakat«.

<sup>4</sup> Megbukott az igazolásnál, előleges szereplés után. Mint szinte az utána következő.

<sup>5</sup> Szivák valóságos szűrös, kék dolmányos paraszt képviselő volt, becsületes, jó, okos ember.

60 <sup>6</sup> Minthogy Tánicsics semmi jogcímen nem volt választó, s így választható sem lett volna, a Nagyharsányi község egy féltelket iratott a nevére, hogy a képesítést elnyerje.

<sup>7</sup> Biz ez egy kis plagium, de helyén van.

Kiknél szebbet, jobbat nem lehet kívánni.<sup>8</sup>

61 — Mindezeket írta egy lúdtoll calamus  
Fogván azt öklébe frater diák Kalmus.

2

Egy ci devant nagyméltóságú gróf, több faluk és uradalmak örökös ura, arany sarkantyús, arany gyapjús, arany kulcsos s mit tudom én még miféle arany paszomántos vitéz nem rég kiment  
70 világi birtokainak az ő könyökén; más szóval csőd alá jutott.

Ez akárhány grófon megtörtént már ez árnyék világban.

Nem maradt egyebe realitásokban, mint egy arany kulcsa, láda nélkül, egy sarkantyúja, ló nélkül, és egy bérszeretője, fogak nélkül. Ehez maradt virtualitásul egy hatrófős titulus,  
75 egy kazal szerelmes levél, széles ismeretség és egy hűséges köszvény.

E napokban olvastuk e méltóságos csőd alá vett grófnak egy levelét, mellyet lehetetlen nem közölnünk, hogy egy kissé látni való legyen, minő érzelmei lehetnek az illy menykőmódon  
80 magos úrnak illy fontos időkben.

Kedves Mirabellám!

Én e napokban Pestre szándékozom; hallom: hogy ott már csendesség van. Itt Bécsben már nem lehet kiállani tovább a canaille impertinentiáit.

85 Fogadjon kegyed számomra Pesten quártert és kosztot, mert ott akarok addig nyomorogni, míg Bécsben minden rendben lesz.

Nekem elég lesz most négy szoba, egy kamrával és egy előszobával a huszárom számára.

90 A szobák jó tágosak legyenek, az első emeletben, ha lehet a váci-, vagy a Dorottya-utcában, parketirozva és szőnyegezve, és egymásba nyiljanak, a legszélsőben legyen egy alcoven, a teremben kandalló- és ajtó a lépcsőrc. A háznál ne legyenek

<sup>8</sup> Ez már csak az akkor divatba jött egy hangon perdülő névalkótásokra céloz.  
95

gyerekek, a házmesternek meg kell mondani: hogy méltóságosnak címezzem s mindenkinek azt mondja: hogy nem vagyok otthon, kivéve, a ki visít kártyámat mutatja meg neki, meg ha szép leány keres.

100 A mi a kosztot illeti, legyen hat tál ételem.

Elmondom: hogy miket szeretek legjobban:

Levesbe a felvert galuskát, meg a májgombócot, a fekete levest is néha.

105 Hús mellé garnirungot, mártást és ugorkát. A céklát ki nem állhatom.

Főzelékben szeretem a spárgát, meg a kartifiólt, a káposztát nem szabad ennem, a kalarábitól pedig szaladok.

Halak dolgában kedvelem a fogast, meg a sardellát. A kecsegett is, de aspikkal, vagy marinirozva.

110 Pecsényék közt az őzet, a cottlettet és fácányokat, meg a foglyot. A lud, kácsa stb. afféle nem nemes embernek való, azzal a lateinerek élnek.

Tésztások dolgában csak rétest ne, fidonc, hanem jó puddingokat, olasz tésztákat, omeletteket, bien. Néha, néha pástétom is lehet.

115 A mi a confectet illeti, torták, gyümölcsök, obersfaum a kedvenceim, a fagylaltot nem szivelhetem, hanem az ananászt megeszem.

Kávézni és théázni szinte oda haza akarok.

120 Notabene: Estenként két viaszgyertyát magamnak, egy fagygyugyertyát a huszáromnak.

A borok közül nem ihatom mást, mint a bordeauxit és néha zur Abwechslung jó fehér rajnait.

125 A fizetést teljesíthetem, akár hónaponként, akár félévenként (vagy akár soha sem, gondolá magában a nemes gróf).

Kérem sziveskedjék ez apró ohajtásaimról gondoskodni, kedves Mirabella.

Adieux, adieux

votre tres obéissant  
conte Y.

130 A genialis Mirabella, ki azon viszonyban állhat az érdekllett conte Ypsilonnal, hogy tán egyszer másszor találkozott vele az utcán, nem restelt a kedves tudakozónak ilyenforma választ adni.

Mon cher conte Ypsilon.

135 Kerestem ön számára szállást az elősorolt apró igényeket szigoruan tekintetbe véve.

Találtam is egyet, nem épen ugyan a váci-utcában, hanem oda jó közel Budán a Krisztinavárosban, a tulsó várkapunál.

Szoba van négy, egy kamrával, épen úgy, mint ön kívánta, 140 azzal a csekély különbséggel, hogy a kamra a padláson van, a hálószoba pedig a második emeleten, a többi földszint. Kandalló nincs, hanem a helyett a kályhák meglehetősen füstölnek.

Gyermekek nincsen a háznál, hanem van az udvarban egy 145 kolompáros műhely s az első emeleten egy orgona csináló.

A mi az ételeket illeti, e következőkben egyeztünk meg. Levesnek gulyáshús, vagy cibere leves.

Hús mellé zöld foghagyma garnirung és torma.

Főzeléknek krumpli és sárgarépa.

Halak közül a caviar, meg a szárcsa.

150 Pecsényék: ürücomb, foghagymáshús és fordított kása.

Tésztásétek: Krumplicsikmák, darasterc és vasárnaponként mákosbukta.

A mi a dessertet illeti, az a legválogatottabb lehet.

Tudom: hogy ön a *piskótát* legjobban szereti s a többivel 155 nem sokat törődik, créme itt nem igen akad, hanem lesz jó alutt tej és liptai turó, s drága fekete retek.

Bor persze kőbányai, melly a bordeuxit legjobban megköze-  
liti.

A viaszgyertyával meg vagyunk akadva, mert az idén a re- 160 volutió és political mozgalmak miatt a méhek nem csináltak viaszt, hanem minthogy azon a szálláson ezelőtt zsidó lakott, lehet lámpást akasztani a falra s benne olajjal tüzelni, ön úgy sem sokat olvas este: persze nappal még kevesebbet.

A kávé fölséges leend, csak fele cikória s hozzá Wirtschafts-  
185 zuckert használnak.

Theát is kap ön, a mennyire csak szüksége leend, a háziasszony  
már szedett vagy egy szakajtó bodzavirágot és széki füvet.

A mi a fizetést illeti: a kosztadó szinte nem bánja, akár fél-  
170 évre, akár egész évre fizet ön, csakhogy előre fizessen.

Nem *mindenben* ragaszkodtam ugyan önnek feltételeihez,  
de saját belátásom szerint az általani ajánlt conditiókat önnek  
rangjához és körülményeihez inkább illőknek találtam.

Kikérve magamnak: hogy hasonló barátságos comissiókkal  
175 másszor is sziveskedjék megtisztelni, ajánlom magamat uri  
faveurjébe.

Adieux, adieux

votre bienveillante  
Dlle Mirabella.

### 3

A bécsiek 3 tonna aranyat, és 15 tonna ezüstöt küldtek szerb  
180 ellencinknek. Azonban Pesten lefoglalták a felfedezett külde-  
ményt.

Valjon megengedi-e a *pragmatica sanctio*, hogy ha Ausztria  
Magyarország ellenségeinek pénzt küld, azt a magyar kormány  
lefoglalhassa.

Szabad-e ez? illik-e ez? A *pragmatica sanctiót* így megsérteni?

185 Mikor ő fölsége iszonyu hatrófős placatumban elmondja:  
hogy ő hiv magyarjait mennyire szereti, az illir mozgalmakat  
hogyanképen rosszalja, Jellasichot hivatalaiból kirakja, s a  
békességet helyreállítani törekszik; illik e fölfedezni: hogy  
ugyan akkor a bécsi kormány ellenségeinket titokban pénzel és  
190 fegyverrel segíti? illik e kibeszélni hogy ugyanakkor a kedves  
rebellis urunk királyunk fölséges rokonainál theaestélyeken van.

Szégycld magad, nemes magyar nemzet, illy lovagiatlannak  
lenni. Szégycld magad, te ki olly hűséges vagy urad királyod  
195 iránt, észrevenni: hogy az ő szavai nem tartanak meg. A te fő  
crényed a bizalomszavazás, hívés és engedelmesség. Mit

gondolsz, ha meghallaná a világ: hogy te urad királyod szavában kételkedel? A nemes, nagylelkű, bizalmas magyar nemzet kételkedik?

Hogy kerülhetnél más népek szeme elé?

4

200 Itt van megint az iszonyu nagy lovagiatlanság!  
Mészáros javaslatát a hadsereg kiállítása iránt nem fogadta el a nemzet.

Vakmerő gondolat! Egy minister törvényjavaslatát visszavetni! Ezt még magyar nem tette soha.

205 A régi jó helyett új dolgok akarnak születni.

Nem akarja látni a nemzet a kétfejű sasokat többé, bár a minister akarja.

Nem akarja hallani a halbrëx, halblinx commandószót, bár a minister akarja.

210 Nem akarja a frakkot látni katonáin, nem a fekete-sárga színt zászlóikon, nem a Ferdinánd der I. erstét csákóikon, nem akarja tűni a pártütő német és illír tiszteket jó magyar ezredcienél, bár mind ezeket a minister akarja.

Milly ungalant kezd lenni ez a magyar nemzet!

215 Mintha nem tudná: hogy német katonatiszt van hadserceinknél vagy kétczer, míg az összes osztrák hadseregek mennek vagy húszezerre.

Ha ezek a tisztek már most mind haza szorulnak, jut egy-egy hadnagyra kilenc közlegény, egy kapitányra tizenöt, és egy ezredesre netto huszonkilenc. Csupán feldmarschal lesz e huszezernyi táborhoz legalább huszonöt.

Mi a tatárt fog ezekkel kezdeni a szegény német?



*Lapcrisis Martius óta*

225 A *Heti* lap megszűnt s helyettesíté a *Martius*, melyly mind eddig dacára az ellene történt igazgatásoknak a legnagyobb keletnek örvend. Támadt a *Kossuth lapja*, melylybe Kossuth azokat szokta megírni, miket nem mint minister mond. A *Pesti Hirlap* sűrűbb betűket kapott, s nagyobb külföldi rovatot. Támadt a *munkások ujsága* és a *Népbardája*, mindkettő néplap: ez utóbbi a  
230 legnéphez szólóbb nyelven írva, ennek van a legtöbb grófnő előfizetője.

A *Budapesti Híradó* megszűnt, büneiért megérdemelte. A *Jelenkor* is megoszlatott, öreg volt már szegény. Egyéb-iránt azzal fenyegetölözik, hogy még föltámadand. A *Honderü-*  
235 *ből* political lap lett *Reform* cím alatt. A *Divatlap* is megszűnt a belletriához ragaszkodni, s kisebb ivéken, mint *nemzetőr* védi a táblabíró pártot. Megjelent Lauka „*Dongója*” gyakran igen érdekes képekkel, mint legközelebb a „törpüljön el a minoritás” féle jelenet. A *Radical lap* egyesült a *Népelemmel*.  
240 *Styljuk* egy kicsinyt ultracaucasianus, de elvük radical. A *Morgenröthének* sem híre sem hamva. A *Spiegli* is cingegangen. A „*Közlöny*” hivatalos lap, ezért nagyon ritkán tudni meg belőle az igazságot. Az *Erdélyi Híradóból Kolozsvári Híradó* lett. Egyéb nem változott rajta. Tán még censurázzák is. Az *Ellenőr*  
245 szabadelvű radical lap. A *vasárnapi ujság* a legrepublicanusabb mindannyi közt. A *Hazánk* jobbára political levelezéscet közöl. Az *Életképek* maradtak azon irányban, azon alakban, azon tartalommal, melyly a mult évben voltak:

Tchát jelenleg hazánkban mintegy 25 lap létezik.

250 Ennek van körülbelül 40 szerkesztője, (A *Népelemnek* magának négy van.)

Kétszer annyi segédszerkesztője. Számszerint 80.

Háromszor annyi szedője = 120.

Ugyannyi kihordója = 40.

255 detto correctora = 40.

detto expeditora = 30.  
Tizannyi levelezője = 400.  
Hatannyi dolgozó társa = 240.

Summa summarum 1000 fegyverfogható nemzetőr.  
Olvasó közönség 3000.

Tehát hazánkban ezer ember foglalkozik azzal: hogy három ezer embernek elmondja: hogy tizezer ember mit csinál oda lenni a rácokkal?

## 6

Micsoda ünnep lehetett a múlt pénteken?  
A hon atyjai megint vasárnapot tartottak.  
De micsoda gondolat is az: nyárban országgyűléskedni?  
Ilyen melegben.

Mindennap három óra hosszat ülni és „elfogadjuk”-kat szavazni s mindezt nyomoruságos öt pengő forintért.

Minck az a sok teketória. A rendek megadták a kétszázeczer katonát, mit kérdezik már most, hogy hová lesz, minck lesz? ha az előtt meg nem kérdezték, míg megadták volna.

A hadminister megmondta: hogy katonát Olaszországba nem vinni lehetetlen s ezt neki tenni is joga van.

A tekintetes rendeknek nincs mit tenni egyéb, mint haza menni, összegyűjteni küldőiket és szólani:

— A ki tizenkilencesztendő, tartsa fel az ujját!

Azokat rögtön lefűlelni. Itt a frakk, öltsd fel, itt a bakkancs, húzd fel, s allons! arra van Olaszország; hat esztendőig vissza se jőjj.

Ez a legrövidebb útja a katonafogásnak.

Az a híre: hogy önkényteseink közül többen esnek el a szegedi kórházban, mint a harcmezőn.

285 A mint egynek a körme megsérül, lefűrészelik a lábát. Ha a oga megfájdul, lefűrészelik az állkapcáját, ha valami esik a szemébe, lefűrészelik az ábrázatját.

Egyetlen panacea a fűrész.

290 Ott az ember úgy találjon megkótyagosodni, hogy mire fölébred, azon veszi magát észre: hogy kivették a gyomrát s gummielasticum gyomrot tettek a helyébe, a fejét meg elcserélték valami idegen bozontos tarkóval.

8

Egy vén ember fiatal feleséget vett. Ez a baj máson is megtörténik.

295 A fiatal nőnek volt egy fiatal kedvese. A mi szinte nem ujság. Az öreg úr ezt nagyon jól tudta, de éppen azért, minthogy öreg úr volt, úgy tett, mintha nem törődne vele s ezt legokosabban tette.

300 Egyszer a nő meghallja: hogy kedvese házasodni akar, s ebbeli bujában szörnyen megbetegszik, rosszul lesz, halni készül. Az öreg úr megijed, küld rögtön a felesége kedvesecért: hogy jöjjön lóhalálában, mert baj van a háznál.

A szerző azt izente: hogy nem jön.

305 „Látod édeském, sopánkodék az öreg úr, milyen semmirevaló ember ez, mindkettőnket megcsalt, nekem mindég azt mondta: hogy téged nem szeret, neked pedig mindég azt mondta: hogy szeret, mind a kettőnket rászédett a tüskére való.”

Egyszer egy tót prédikátor ő fenségéhez a megboldogult nádorhoz folyamodott valami hivatalért.

410 A nádor maga elé rendeli s fölteszi magában: hogy ki fogja examinálni, minek következtében kettőjük között következő párbeszéd keletkezett:

Nádor: *Tud ön magyar?*

Prédikátor: Tudom.

415 Nádor: Látok.

## 10

A bécsiek is fényes deputatiót lóditottak Innsbrucknak, a pestiek is, felkérendők Ferdinánd ő felségét hogy menjen közibök lakni.

Most válik el: hogy igazán isten képe-e a király? Tud-e  
420 egyszerre két helyen lenni?

Kossuth azt mondja: hogy legyen két királyunk. Egyik lakják ott, a hol maga akarja, a másik pedig ott a hol mi akarjuk.

Madarász azt mondja rá: hogy egy is elég.

425 Mi pedig azt mondjuk: hogy mivel a magyar nemzet olly nagy mértékben királysági érzelmű, *legyen minden vármegyében egy.* Teljék kedvünk. Az ausztriai házból úgy hiszem kitelik. Ha Németországnak lehetett harminckilenc királya, miért ne lehetne Magyarországnak ötvenkettő?

430 Istenem! Millyen aranyidő következnék Magyarországra!

Ötvenkét ország lenne belőle. Ötvenkétféle politicalai harcmező, ötvenkétféle politicalai színezetű pártnak.

Ötvenkét országgyűlés, ötvenkét külön ministerium (minden ember hivatalba jutna), ötvenkét hivatalos Közlöny, ötvenkét  
435 Gyurmán Adolfal.

Ötvenkét vámrendszer, ötvenkét primás, (Biharvme gyében persze kálvinista), ötvenkét királyi tábla.

Minden héten királyi névnap, vagy születésünnep, illuminatiók, rakéták, ágyúpuffogások.

340 Magyarországon, ha van 520 ezer nemes ember, minden tizezedik lenne palatinus, országbíró, főlovászmester, főfűtőmester, főszakácmester; főpincemester s több afféle mesterember.

Minden ezredik lenne minister, minden századik követ, 345 minden tizedik generalis, minden negyedik consiliarius és minden második gróf vagy báró.

És mindenik monarchiában volna egy rezidencialis Stadt Ofen, hol az egész világ németül beszélne és a táblabírák sarkantyús csizmában járnának.

350 Minő corpus juris teremne ez összes ötvenkét országban! Rágondolni is gyönyörűség.

## II

Csütörtökön a képviselő tábla egyhangulag kimondá: *hogy ha Ausztria a német szövetséggel akármiféle hadba elegyednék, Magyarország őt soha, de soha segíteni nem fogja.*

353 Adieu Osztrák birodalom.

Fuimus Trees. Ruet Ilium et ingens gloria Parthenopes!

A frankfurti gyűlés megparancsolá a bécsi ministeriumnak: hogy hadseregeivel a német szövetség szineit vetesse fel s hadügyi tárcáját resignálja át.

360 Fuimus Trees! . . .

Fuimus, ha elfogadjuk, fuimus, ha nem fogadjuk . . .

Isten hadakozik a magyarok mellett! . . .

Szegény Bécs, szegény Trója! . . .

## Országyűlési firkák

...y ...y táblabíró ur számadása, mellyel ő saját magának szokott az elköltött idővel beszámolni:

*Bevétel:* 24 óra.

3	<i>Kiadás:</i> Öltözködni, vetkőzödni: sarkantyus szizmát felhuzni, ugyan azt lehuzni, nyakravalót megkötni, órát felhúzni, bajuszt kikenni	1 és ½ óra
10	Reggelizni, a minisiterelnök ablaka előtt elmenni, annak, vagy van ott, vagy nincs, alá- szolgáját mondani	½ óra
	Frizérmél, ujságokat, pletykákat hallgatni	½ „
	Gyerekeket felpozni, kik az utcán a Martiust árulják	35 perc
	A quártélyomtul a redoutig menni és vissza	1 óra 25 perc
15	A minisiteri képeket sorra nézni az auslagokban	2 és ½ óra
	Ebédelni és fogat piszkálni	2 óra
	Várni míg a bankót felváltják	½ óra
	Beülni a kioszkba, valakit lesni, a ki nem jön, várni míg a fagylalt elolvad	1 óra
20	A Széchényi ligetben ácsorogni, muzsikát hallgatni	48 perc
	Ő felségeért és magas családjáért reggel és este imádkozni	12 perc
	Vacsorálni	1 óra
25	Várakozni, míg a kapus kinyitja az ajtót, csengetni és zakatolni	½ óra 27 perc
	Lefekünni, imádkozni, és alunni	7 óra
	Összesen	20 óra 27 perc

Ur isten! hát a többi hova lett? Hova tettünk 3 órát és 33  
30 percet az ország öt forint ára idejéből? Na — az volna még  
szép, ha többet vettem volna be, mint a mennyit kiadtam.

Ugy! richtig. Most jut eszembe. Negyed fél óráig ásitottam  
a redoutban. Három percig mondtam azt, hogy „pártolom”  
és közbe-közbe „halljuk”-ot kiabáltam: hogy el ne alugyam.  
35 Majd el is feledtem.

Summa summarum 24 óra.

## 2

X helységben a jobbágyok neki estek a földesur erdejének  
s kezdték vágni, mondván: Szabadság van most!

Ekkor az ott szállásoló katonaság a helység gulyáját vette  
40 repressaliák alá, s levágatta a legszebbik tulkot, mondván:  
szabadság van most.

De már így még sem jól lesz, gondolák amazok s kölcsönösen  
elengedték egymásnak a szabadságot.

## 3

Füreden egy időben nagy divat volt: hogy az uracsok ki-  
45 usztak a Balatonba s onnét kukucskáltak be a tó felől fedetlen  
fürdőkhöz, az ott sans gène lubickoló hölgyeknek gyakori  
íjedelmére.

Egyszer egy dáma, a mint véletlenül hátrapillant, rémülten  
látja, mint bámul réá a vizbeni rácson keresztül egy iszonyu  
50 veresszakállú fő! — A hölgy sem volt rest, megkapja a vizben  
uszó végzetetlen szakállt egyik markával s elkezdí pofozni  
jobbra balra a másik tenycrevel a szabadulni nem tudót:  
„nesze te szemtelen zsidó! nesze! máskor is ide jőjj!” pif, páf!  
innen is amonnan is, s mikor aztán jól megtépte és megpüfölte,  
55 akkor elereszté, még egyszer utána kiáltva: te zsidó.

Pedig tudta: hogy az nem volt zsidó.

Másnap gróf Z. nem győzött a vele találkozóknak felelgetni:  
hogymiert vette le szép nagy szőke szakállát?

4

Egy különben derék ember, azt mondá: hogy Gallicia is  
60 Magyarországhoz tartozik.

Ez is olyanformán jön ki, mint mikor az egyszeri cigánytól  
kérdézték:

„Kié ez a kilenc *meztelen* purdéz?”

A cigány meg azt felelé rá: nyolc az enyim, a kilencediket  
65 is én *ruházom*.

5

Az egész világnak csak politica kell.

Még a gyapjunak sincs kelete.

Ezért teremnek hát a bárányok is gyapju helyett politikai  
eszmefuttatásokat.

6

70 A miniszterelnök Batthyány napról napra népszerűbb kezd  
lenni. Estenként színházba jár, még pedig gyalog, ott a Martiust  
olvassa, a kioszkban fagyfaltozik, eljár vacsorázni az arany-  
kézbe, lovait gyakran maga hajtja, a nélkül hogy inast vinne  
magával s öltözetében a legegyszerűbb a világon.

7

75 Báró L\*-nak az a jó szokása volt: hogy a kutyáinak emberi  
neveket adott: Lajos, Imre, Márton, Izabella! Mind iszonyu  
komondorok!

Egyszer egy cigány megütötte egy agarát, ki nagyon ugatott  
utána.



80 A báró fülön csipi a cigányt; „hát te ilyen amollyan, hogy merted megütöni az én Lajosomat.”

„Jaj nagyságos uram, kiált megrettenve a cigány, én biz azt gondoltam, hogy *kutya*.”

8

A halászok petitiót akarnak beadni a ministeriumhoz.  
85 Ki ellen? A gőzhajók ellen.

Minden halat elkergetnek a Dunából.

9

Az erdélyi oláhok az uniót új királynak hitték, kiért a régít le akarják tenni.

Komáromban még ennél is odább vannak egy némelly  
90 igazhivő catholicus atyánkfiai.

Ezek azt hiszik: hogy az unio új vallás, melly a Krisztust tagadja.

10

Egy \*-i nemzetőr s egy bácskai rác véletlenül találkoznak egy utféli csárdában.

95 Egy pohár borra tért be mind a kettő s ben a vendégházban egycs egyedül vannak, tanuk nélkül férfi-férfi ellen.

Egyet sem szólnak, hanem kardot rántanak hátukat a falnak vetik és sokáig nézik egymást emberevő szemmel.

— Meghalsz ma! szól az egyik.

100 — Leváglak, mormogja a másik.

— Élve innen ketten el nem megyünk.

— De még halva sem.

— Hanem — mit szólsz hozzá magyar szomszéd? ne innánk meg elsőb a borunkat, hamár meghozattuk, azután is rá érünk  
105 egymást leapritni.

- Nem bánom, először a boromat, azután a véredet!  
 Első pohár . . .
- Éljen Mészáros!!!  
 – Zsivio Jellacic!!!
- 110 Második pohár . . .  
 – Hová való kend atyafi?  
 – Torontálba.  
 – Hisz ugy szomszédok vagyunk.  
 – Üssünk össze! (már mint poharat).
- 115 – Éljen!! Zsivio!  
 Harmadik pohár . . .  
 – Ki is éljen hát?  
 – Nem tudom én, talán mink magunk?  
 – De minekünk, ha jól jut eszembe, egymást meg kellene  
 120 ölni.  
 – Meg ám. Pedig mingyárt.  
 – Csak azt nem tudom: hogy miért?  
 – A szabadságért!  
 – Ugy van, a szabadságért! Igyunk még egyet. Éljen!
- 125 Zsivio!  
 Negyedik pohár . . .  
 – Szomszéd, van kendnek felesége?  
 – Van ám, hát kendnek?  
 – Nekem meg fiaim vannak.
- 130 – Mi leszbelőlük, ha mi egymást levágjuk? Igyunk, még  
 egyet.  
 Ötödik pohár . . .  
 – Bántottam én kendet valaha egy ujjal is.  
 – Soha engem, még az öreg apja sem.
- 135 – Hát haragszik rám szomszéd?  
 – Eb, a ki haragszik, hiszen nem német kend.

Mint lettek az emberek hajdan hercegekké?

Dicsőségesen országlott főkkötős királyunk, Mária Theresia, ki uralkodása utolsó éveiben a szó teljes értelmében népek  
 140 anyja volt, egyszer a prágai várhegyen lefelé kocsikázván, hintájának kerékkötője elszakadt, s a hegy lejtőjén aláfelé rohanó hintó már-már semmivé teendő való a *pragmatica* sanctiót, midőn egy az útfélen lakozó kovács mester odaugrott, megragadta izmos kezeivel a *republicanus* tendenciájú szekeret  
 145 s eképen a fölséges kezeket és lábakat megmenté az összetöréstől.

Ez a kovács mester lett később herceg Kolowráth.

S ha még hozzá tesszük: hogy Kolowráthnak egy csinos, természetes, jól kinőtt katona fia volt, kit Mária Theresia udva-  
 150 rában neveltetett, az egész sorsfordulatot senki sem fogja valami bámulatosan természetfölöttinek találni.

Egy ember adós volt a másiknak 26 forinttal.

Hogy a csudák ki ne menjenek a divatból, megadott neki belőle 25-öt.

155 — Még egy forint hátra van aggatózék a hitelező.

— Isten neki, viszonz az adós egész *resignatio*val, maradjon az az egy *interes fejében*.

Biztos recipe az ellen: hogy az embert a háboruban golyó ne találja.

160 A mint meglátod: hogy valakit lelőttek, állj a helyére.

Lefebre híres mathematicus kiszámította: hogy ugy áll: mint 11,000 az 1-hez az a valószínűség: hogy oda többet nem fognak lőni.

- Egy — nem tudni mi okbul — hazatért nemzetőr hosszasan  
 168 dicsekvék vele: hogy ő a csatában két rácnak levágta a lábát.  
 — Mért nem inkább a fejét vágta le? kérdék a vitéztől.  
 — Mert már azt le vágta valaki, mire én oda jutottam.

- Egressy Gábor is lement a táborba fiát a csatában védeni.  
 Irják: hogy ott most gyönyörű vig világ van. Szentkirályi  
 170 háromkrajcárért méreti a bort, ugyan annyiért a húsnak  
 fontját.

Az önkénytesek és nemzetőrök a mi ökröt és lovat a rácoktól  
 elvesznek, azt magyar parasztoknak adják el, néha egész  
 szekeret lovastul három huszasért.

- 175 Igen épületes még azon fölfedezés: hogy mind azon tiszték,  
 (egy pár magyar érzelműt kivéve) kik a *Közlönyben*, mint  
 magukat kitüntettek, cifra dicsériádákkal halmoztatnak el,  
 rendesen vagy nincsenek ott az ütközetben, vagy eltűnnek  
 onnan.

- 180 Mészáros hadigőzösünk szerencsésen hazaérkezett.  
 Tegnapelőtt lement a rácokra s ma már itthon van.  
 Mindenütt jó, de legjobb itthon: gondolja magában tábla-  
 bíró gőzös ur.  
 Visszajövetelének okait sokan sokfélekép iparkodnak ki-  
 185 találni. Egyik azt hiszi: hogy csak a zsebkendőjét felejtette  
 itthon s azért jött vissza. Másik, a ki már okosabb, oda magya-  
 rázza a dolgot: hogy de bizony meghallotta: hogy patronusa  
 sanctus Mészáros szinte le készül a táborba s meg akarta neki gaz-  
 dálkodni a forspontot. Kik elvégre nagyon értenek a dologhoz,  
 190 ugy fejtik meg a tengeri flotta váratlan visszaérkezését, hogy a  
 Dunában a rácok számtalan tunneleket, rejtett minákat, batte-

rias zátonyokat rejtettek el, mellyektől a flotta keresztül nem vitorlázhatott.

185 Vannak obscurus emberek, kik azt is beszélük: hogy biz annak fele uton megromlott a gépezete s azért jött vissza.

Ezen emberceken csak sajnálkozni lehet.

Szegények! Azt tenni fel egy gőzösről, mellynek neve Mészáros: hogy annak gépezete megromolhatik.

200 Boldogtalanok! Azt tenni fel a gőzhajó társaságról, mellynek nagymestere gróf Széchényi István: hogy az a magyar legelső flottához a legutolsó, legrosszabb hajóját fogja kiválasztani.

Nekünk ezt két hét előtt is mondták már, mielőtt a gőzös elindult volna, hogy gépezete rossz; mi akkor is azt feleltük e békétlenkedőknek:

205 — Fogjátok be a szátokat édes hazámiai, térjetez haza, olvasgassátok szorgalmasan gróf Széchenyinek philippicáit Kossuth Lajos ellen, belőle megtanulandjátok: hogy ő nagy hazafi, s ne beszéljetez dolgokról, mellyekhez érteni paraszt ember nem született.

210 Ki tudja, miért jött vissza most is a gőzhajó? Hát ha csak csselfogás volt tőle az egész, mellyel a rácokat maga után csalógassa s azután hirtelen visszaforduljon és őket elcsperje?

Vagy talán Kecskemét felé akar nekik kerülni?

Hja, az anglusnak semmi sem lehetetlen.

## 17

215 A frankfurti gyűlés megparancsolta az ausztriai monarchiának: hogy zászlóiról vétesse le a sárga fekete színeket.

De mi magyarok önálló, szabad nemzet levén, nem engedjük, hogy a frankfurti gyűlés határozatai a mi szabad országunkban is teljesüljenek.

220 Ezért mi nálunk mindenütt fenmaradnak a sárga fekete színek.

A Pesti Hirlap szerint azon hírre: hogy a magyar ministerium megbukott, Bécsben rögtön felszöktek a statuspapirosok a rendes keletárra,

225 Ejnyc! Be könnyü volna így a németet rá szedni!

A ministerium egypár hétre elbujna, azt mondanánk: hogy nincs, nem tudjuk hova lett?

Erre a hírre rögtön felmenne a papirosok ára; minden öt pengőst tizenhat huszassal váltanának vissza; mi nyakra főre  
230 beváltanók minden papirosainkat, s akkor hirtelen előtűnne megint a ministerium!

Az az egypár héti pauszálás meg sem látszanék a közügyekben.

*Megjelent könyvek:*

1. Országgyűlési emlék. Szerkeszté Vahot Imre. Kazinczynak  
igen érdekes naplója van bennc. Az egész könyvnek az árát  
235 Lisznyay Kalmusnak azon egy verse megéri, melly *Madarászra* azt a cadentiát hozza: hogy: „*hadarász*”. Jókaynak a novelláját és Vahot Imrének az 1848-ki országgyűlést Pesten leszámítva, az egész mind végig igen érdekes, tanulságos és mulattató.

240 2. Rákóczy discursusai Császár Ferencel.

3. Az adós személyc, regény, írta Császár Ferenc.

4. A számkivetett titkos látásai, István Páltól, gyönyörű Lamennaii modorban irt politicali apocalypsis.

5. A pecsovicsok utolsó fortélyá, írta Speak Truth András.

245 6. Váltóbeli adósság, értekezik Császár Ferenc V. Ű. E. A. H. Sz. s A. M. T. és K. T. R. tagja.

7. Népiügy, írta Páris.

8. A két magyar haza gyógyvizei. Irta Török József. Kiadja a magyar irodalomtenyésztő társulat.

250 9. Hit és hontagadó. Irta Horváth Döme.

10. Költeményci egy elevennek, fordítva egy halottól. Herwegh után Magos Ernő.

11. Magyarország primásai, második, bővített kiadásban. Hárm János hozzátételével.
- 255 12. A megboldogult tárnokszék, írta Kassay Adolf.
13. Alföldi lapok, írta Ábrányi Emil. Nem confundálandó azon alföldi lapokkal, mellyeket kiad Debreczenben Telegdy Kovách László.
14. A coelibatus, írta Szabó Richárd.
- 260 15. Tanoda és egyház. Kiadja dr. Tavasy Lajos.
16. Magyarország 1848. Írta Elefánty Ferenc. Néphez szóló népszerű könyvecske. Ha jól értesültünk, ezt a ministerium 40 ezer példányban osztatta ki az országban, meg is érdemelte. Ez már helyes tett volt a kormánytól, az ilyen népszerű
- 265 könyvek terjesztése igazán becsületére válik.
16. Magyar nyelvten, írta Galgóczi Gábor.
- Mind ezen könyveket ajánljuk a közönség figyelmébe, a ki akarja tudni: hogy mi van bennök? vegye meg és olvassa el.
- Ide s tova különben sem fogjuk hova tetheti papiros pénz-  
 270 zeinket, legjobb, ha előre maradandó becsü papirosokat veszünk rajtok, könyveket és ujságokat, ezeken legalább mulatja az ember magát, ha pedig a papiros pénz majd a nyakán marad maculaturának, azon csak mérgelődni fog. Azért siessünk bankóinkat a könyvvarusoknál és szerkesztőknel
- 275 beváltani, míg van idő.

#### 45

### CHARIVARI

[1848. aug. 20.]

#### I

A cultusminister nevelési lapokat szándékozik kiadni. Szerkesztőül Brassai Samu, a vasárnapi ujság őszfejű, de ifjulelkű szerkesztője van felkérve, szerkesztőtársul pedig Már Lajos, Pázmándy alsótáblai elnök titoknoka fiatal, józan értelmű férfi,

5 ki maga is a népből született, s hosszabb ideig, mint nevelő,

szép ismereteket szerze magának előkészületül a népnevelési pályához.

Mi a népnevelés ügyét mindig a legfontosabb korkérdések egyikének tartottuk s ezért teljes örömmünket fejezzük ki a felett, hogy minisztercink egyike azt irodalmilag is kívánja elősegíteni.

A szerkesztő választáshoz csak szerencsét kívánhatunk. Az egyik őszfej, fiatal kedély, a másik fiatal arc, öreg türelem. Pedig a nevelés ügyéhez türelem kell, mert ez nem modern politica, ez nem a ragyogás tere. És valamivel nehezebb is az embereket felnevelni, mint felakasztatni. Amoda igénytelen, egyszerű emberek kellene, kik jót tesznek titokban, tanulnak, fáradnak és nem maguk számára s nem fáj nekik: hogy a világ nem tudja neveiket; emide csillagokkal egy uton járó szellemek, kik népeket ölnek le, országokat forgatnak fel önmulatságokra, s még azt akarják: hogy a historia külön írja föl neveiket.

## 2

### *Lassan járj, tovább érsz*

Már hiszen a mi a lassan járást illeti, nem hiszem: hogy akadjon nemzet a hold alatt, melly a concurrentiát velünk kiállhassa.

S ha a példabeszéd igaz volna ez óta Magyarországnak meg kellett volna kerülni a földet.

Száz esztendő kellett neki: hogy a misébe bele tanuljon. Ezer esztendő: hogy észrevegye: hogy a világon van. Háromszáz esztendeig tudott túrni és várta: hogy a német megjavítsa magát s mikor egy rántással ledobta a nyakáról, négy hónapig egyebet sem tett, mint maga magát bámulta.

De ne menjünk olyan messze. Csak vegyük ezt az elmúlt négy hónapot.

Tizenkét nap kellett a királynak arra: hogy a nevét aláírja, minden betűre 24 óra.



Két hét az országgyűlésnek, arra: hogy feloszlása után szétoszoljon.

Két hónap a hivatalos lap szerkesztésére.

40 Három az országgyűlés összehívására.

Három a katonaság felesketésére.

Öt a bankók nyomtatására.

Egy hónap verificálásra, másik hónap bizalomszavazásra, harmadik hónap elbucuzásra.

45 De már így nem félek: hogy valaha elveszünk. Mert ha az egész világ elpusztul és elvész, nekünk még akkor is hátra kell maradnunk egy pár századdal, s hiszem: hogy a föltámadás trombitájára a ki legutoljára ébred fel, az magyar táblabíró leendő és a legelső szó, a mit exceptivául kimond a nagy álmoborító ellen: „mindazonáltal.”

### 3

Biztos kutfők után állíthatjuk: hogy a magyar ministeriumnak csakugyan erős okai voltak arra: hogy a kiállítandó hadsereg magyar lábra ne állitassék. Ugyanis

55 1. Nincsen annyi magyar szabó sem Magyarországon, sem egész Európában, a mennyi kétszázezer atilla — dolmányt és detto magyar nadrágot ki bírjon állítani, tehát várni kell, még születik.

60 2. A veres és zöld selyem rendesen hamar elhagyja a színét s így jobb és célszerűbb a zászlókat sárgára és feketére festeni, melly színek, mint tudva van, sokkal tartósabbak.

3. Magyar hadtudomány még nem létezik a világon; egyhirtelen pedig teremteni nem lehet. Így például annak elhatározása: hogy a katonák jobb, vagy ballábbal lépjenek e ki a glédából? behunyják e az egyik szemüket, mikor lőnek?  
65 vagy mind a kettőt? Szurjanak e vagy üssenek a puskával, hidat csináljanak-e, a hol vizen kell átmenniök, vagy hólyagot kössenek a hónuk alá s úgy usztassanak át, pipázzanak-e, mikor

semmi dolguk sincs, vagy tubákoljanak? ezt a marsot verjék-e: „feküdj, feküdj lompos német?” vagy pedig emezt: „retirálj, retirálj, Komáromig meg se állj?” az ágyuk magyarul szóljanak-e, vagy németül? a kananér csóvával süsse e el a mozsarat, vagy tüzkövel és acéllal? s a tiszték állig viseljenek e csak szakállt, vagy azon alúl is? mind czeknek elhatározása irtóztató időbe és megfontolásba kerül s mint minden józan hazafi átláthatja, nagyokat váltóztathat a dolgok állásán. Várni kell tehát, míg valaki magyar hadsereg nélkül magyar hadtudományt fog kidolgozni.

4. Minthogy a magyar embereket, kiváltképen pedig a magyar katonákat isten jó egészséggel, következőképen hatalmas étvágygal áldotta meg, nagyon pfiffig és fáin fogás, ha e kétszázézer izmos strucc fajta gyomor az ország határain kívül tápláltatik, s helyettök kétszázézer soványabb gyomor hozatik be az országba, csarapárok és vasas németek mundérjában. És ez diplomatai calculus. Ha a haza ckép minden cserébe adott katonán naponként csak egy váltó garast gazdálkodik is meg, egy év alatt három milliót nyer és még tudja isten mennyit (calculálja ki Dusek ur, ugy sincs egyéb dolga).

5. Et ultimo, *minthogy* két hét óta eső nem esett, *minthogy* Erdélybe a sáskák beütöttek s ott nagyon pusztítanak, *minthogy* Moldvában a cholera veszettül dühöng, *minthogy* Párisban tizenkétezer embert halomra löttek, *minthogy* Radecki elfoglalta Milanót, *minthogy* Persiában a népség fellázadt, *minthogy* kövecses Arabiában egy tevehajtót megevett a crocodilus s *minthogy* a *pragmatica sanctio* így meg amugy; *tehátlan* mind ezen veszedelmek logikai concatenatiójából végzetlenül következik: hogy a magyar hadsereg ezután is legyen német, a magyar nemzeti szín ezután is legyen feketesárga, s több a féle csekélység; — a kinek azután tetszik játszhatik ide haza nemzetiséggel, hazafiúsággal, magyar dicsőséggel tragoediát, comoediát, melodrámat vagy ministeriumot, a mint kedve tartja.

Mint lehet jelenleg Pesten öt pengő forintból úri módon élni véghetetlen időig, úgy hogy utoljára még az embernek az öt forintja is megmaradjon.

105 Reggel elmegy akármelyik kávéházba, kávézol nyugodtan; pálinkát is kapsz, ha kell; mikor menni akarsz, oda adod a pincérnek az öt p.forintosodat. Az savanyú képet fog csinálni, egy ideig vakarni fogja a fejét, azután kivallja: hogy nincs apró pénze, nem tud váltani; arról te persze nem tehetsz; 110 a kávé megittad, egészségedre vált, az öt forintot elteszed, s még te káromkodhatol.

Ugyan így fogsz tenni, a hol szivart vásárolsz, a vendéglőben, a hol ebédepsz, a fagyaldában, a hol ozsonnázol. Az öt 115 forintodat sehol sem váltják fel. Inkább mindent ingyen adnak.

Másnap ugyan ezt a manocuvret veszed elő, arra vigyázva: hogy soha sem mégy olyan kávéházba, vendéglőbe stb. a hol már egyszer voltál. Mindenütt elengedik a fizetést s még kérni fognak: hogy ne haragudjál érte.

120 Egy idő óta olly ritkaság nálunk az ezüstpénz: hogy ha valaki közhelyen többet tud előmutatni négy huszsnál, mindenki otthágy asztalt, biliárdot s ötöt rohan bámulni, mintha eleven krokodilust mutogatna.

Még csak egész huszast is imitt, amott halászhatni el, többnyire 125 egy huszas fejében kap az ember két ötöst, három greslit, meg egy vastag krajcárt s négy kiadott tizes között nagyon nagy szerencse, ha három nem lyukas.

A vasárnapi ujság azt mondja: hogy tiszteli, becsüli ő a boldogságos szüzet, de mégis jobb szeretné, ha helyette Magyar- 130 ország címerét láthatná uj huszasainkon.

Lássa ön tisztelt szerkesztő úr, ez nem lehet.

Nem lehet először azért, mert akkor itt a földön senki sem fogadná el a magyar ezüst pénzt, mind a mi nyakunkon maradna.

185 De hát még odafenn a mennyországban mekkora resensust csinálnánk vele!

A szentek, a martýrok, a pápák lelkei, a canonisalt királyok, az elevenen mennybe ment proféták, az arkangyalok, és mino-  
rum gentium angyalok, egy szóval az egész másvilági aristocra-  
140 tia, hogy felzendülnének ellenünk.

Azt mondanák: hogy mi még a mennyországba is respublicát és jogegyenlőséget akarunk bevinni, hogy mi még a másvilá-  
gon sem akarunk igazhivők és erctnekek között különbséget  
ismerni, hogy mi azt prédikáljuk: mikép a ki embernek született,  
145 ne imádtassa magát emberekkel s a ki Istent akar játszani az  
emberek között, ne egyék, ne igyék, hanem tömjén füsttel  
éljen; pedig lássa ön: ez által sokat vesztenénk. Meglehet:  
hogy még a jéruszálemi királyság oda lenne.

## 6

Na meg vagyunk mi áldva a mostani posta rendszerrel!

150 Még így Tuhutum idejében sem állott a közlekedés, a midőn  
az országban a primáson kívül senki sem tudott írni, (ez sem  
vitte tovább a manu propriánál) következőleg nem igen  
kopasztották a ludakat a végre: hogy tollaikkal levelet irjanak,  
s faluról falura conventiós cigány hordta az üzenetet.

155 Mindennap kapunk panaszos levelet: hogy egyik, vagy  
másik előfizetőnk nem kapta a lapot. Némellyik még egyet  
sem kapott. Másik nem kapta az első, harmadik, ötödik, hetedik  
számot, hanem kapott helyette kétszer másodikat és háromszor  
negyediket. Ismét másik kapott az első héten nemzetőrt, a má-  
160 sodikon Radicál lapot, a harmadikon Pesther Zeitungot, és  
így tovább mindent egyebet, csak Életképeket nem.

Van olyan, a kinek az Életképek borítékjában jár Divatlap, Nemzeti ujság és Pesti Hírlap. Ha ezek közül valamelyik eltéved, minket vesz érte elő, azt hiszi, a mi révünkön megy  
165 mind ez.

Olyan bölc s van, a ki postán bérmentetlenül visszaküld három font Népelemet, s azt mondja: hogy ő nem erre praenu-  
merált..

S az a legszebb a dologban: hogy mind ezeken még csak  
170 segíteni sem lehet.

Mit alkalmatlankodjunk a kereskedelmi ministerium nyakán ilyen hijjába valóságokkal? A kereskedelmi ministeriumnak kisebb gondja is nagyobb az irodalomnál. A magyar kereskedelmi viszonyok iszonyú sok dolgot adnak. Indiákra járó  
175 kereskedelmi hajóink — a Hortobágyon, a nagyszerű kulacs- és nadrágszj kereskedés Lengyelországgal, a kecskeméti epreskertben az indigó telepítvények, azok az irtóztató sok gyárak, fabrikák és manufacturák, mellyek az országot egészen ellepik, a híres gyöngy halászat a komáromi szigetben, a nagy gondal  
180 ápolat nádültetvények az ecsedi lápban, hát még a nagy fáradtsággal gyűjtött sáskatojások, miket ugy kell most kemencékben kiköltetni nagy ápolás mellett, mint Egyiptomban a csirkéket, kinek jutna annyi dolog mellett ideje a posták rendezésére?!

185 Itt nincs más mód; minthogy beszéljen egyszer össze vagy három olvasó társaság, ránduljanak fel ide Pestre, verjék sorra, valamennyi szerkesztő van a világon, mert itt ugyan másforma elégtételre nincs kilátás.

## 7

190 Valóban nagy orcátlanság kell hozzá: hogy egy ujságíró köztisztviselőkön insultáljon azért: hogy miért nem mennek le a táborba?

És ezt a gúnyos tréfát egy pár collegánk már régóta széltiben,

hosszában űzi, jupiteri superciliummal adva át a közönségnek  
azon burcauratákat, hivatalnokokat, tisztviselőket, kik a hadba  
185 menni vonakodnak.

Hát ha egyszer a közönség nekünk talál kerekedni s azt kér-  
dendi: hát ti ujságírók légiói, mit versificáltok otthon? mért  
nem fogjátok a mangalétát, mért nem mentek közelebb a rácok-  
hoz, talán jobban meghallanák a mit beszéltek? . . .

200 A szolgabíró törvényt szolgál otthon, vigyáz a belcsendre,  
gondoskodik: hogy katonáitoknak legyen mit enni, hogy az  
emberek egymást fel ne fálják, hogy az adót befizessék; hát ti  
mi jót miveltek oda haza óh ti ujságírók?!

Mi oka: hogy ti ugy ültök a felhőkön, mint meg annyi  
205 hamis isten s tartogatjátok becses élteteket a haza számára.

Ki esnék tán a világ szekérének kereke, ha ti megszünnétek  
a közönségnek nagyokat hazudni, embereket szólni, egymással  
civakodni s igazán hívőket ijesztetni?

Ti idcalis kapakerülők! . . .

210 De ha már annyira véretekben van az ujságírás, írhattok azt  
a táborban is, papiros ott is csak akad, nyomtatni pedig külön-  
ben sem magatok szoktátok, s ha épen a táborban akartok  
nyomtatni, még akkor is kevesebb munkába kerül nektek egy  
sajtót oda levinni, mint egy biharmegyci tiszttartónak az egész  
215 asztagot: hogy ott nyomtassa el.

Ugyan mozduljatok hát.

Hogy tetszenék az ilyenforma interpellatio collega uraim?

## 8

Wolf Károly első énekes a nemzeti színháznál nevét meg-  
magyarosította. Ő ezentul Farkas leend, nagyon helyesen.  
220 Mint halljuk Bárány táblabíró úr, ki azokat a szép cikkeket  
rta a Budapesti Híradóban, viszont nevét „Lämmernes”re  
akarja változtatni s e végett folyamodott is már Dobbllhofhoz.  
Még helyesebben.

Magyar bankjegyeink végtére valahára megjelentek.

225 Két minister készítette, három metsző metszette, hét nyomda dolgozott rajta, három hónapig csinálták, mégis lefelejtették róla, a mi meglehetősen lényeges állapot, a kibocsátás határnapját.

Ennek schol sincs nyoma a bankjegyeiken.

230 Pedig arra nézve: hogy külföldön is hitele legyen bankjegyeinknek, a datum feltevése okvetlenül szükséges, mert ha majd eljőend az idő, mikor a bank kihirdetendi: hogy e most kibocsátott jegyeit vissza akarja váltani, mert egyszer csak vissza kell váltani kivált az egy és két forintosokat, hogy fogja megnevezni e bankjegyeket?

235 Jó volna erre az egyre vigyázni ezentul megjelenendő bankjegyeinknél.

Különben a kiállítás igen csinos és célszerű. A papír erős, az utánzás csaknem lehetetlen.

## 46

## CHARIVARI

[1848. aug. 27.]

## I

*Diplomaticus szakácskönyv*

E napokban a szeretetre méltó öreg urnak, kinek neve Osztrák birodalom, vagy lakadalma lesz, vagy halotti tora.\*

5 Ha férjül megy az uralkodásra termett Germaniához, papucs alá jut.

Ha vonakodik, meghal és száll alá poklokra.

Mind a két eset örömműnep mi ránk nézve, régóta szenvedő mostoha fiaira.

\* Ez a frankfurti parlament akkor nevezetes harcai alatt iratott.

- 10 Illő tehát: hogy ez örömnünetet régi szokás szerint hét országra szóló lakomával koronázzuk meg, s erre mint bucsulakomára hijuk meg az öreg tátit, ki bennünket háromszáz esztendeig traktált a katzentischliről, hadd lakják jól utoljára a más emberiségéből, s azután járjon isten szent hírével.
- 15 Ha tehát meg nem bánthanám vele a gyámsága napjai alól kiszabadult nemzetet, elkészitettem volna a speis-zedlit, a mint következik; ha valaki jobbat tud ajánlani nem bánom, retirálok.

### *Levesek*

- 1) Korhely leves. (Végy háromszáz külföldön lakó magyar mágnást, detto háromszáz regalistát és földesurat, vágd négy felé.)
- 2) Zöld leves. (Fogj meg kilenc megyei orátort, hagyd őket beszélni, míg ki nem fáradnak, s levesed illendőképén meg nem zöldül.)
- 25 3) Muszka leves. (Végy siberiai jéghegyeket, olvasd fel kiontott lengyelvérben, s verj huszonötöt kancsukával a talpára, a kit hozzá ültetsz.)
- 4) Fekete leves; németül Prügelsuppen. (Végy egy általános néplázadást, főzd össze tizenhatodik Lajos emlékével, apríts bele 12 ezer millio statusadósságot s főzz bele egy kis illuminatiót, hogy nagyon keserű ne legyen annak, a ki megissza.)

### *Assiettes*

- Egy tányér lefőzött pecsovics hivatalból kicseppenés mártásában.
- 35 Egy tál felsült táblabiró nemzeti garnirunggal.  
Pácolt ökönyelv „pártoljuk” és „maradjon” mártásban.

### *Vastag ételek*

Ch. táblabiró urnak egy közkívánatra tartott dictiója, mint boeuf a la mode.



- 40 Liberalis árticsóka phrasis-haché-fachéval.  
Tengeri rákok, táblabíró politicával töltve.  
Malac, német módra. (Végy egy bécsi philistert, töltsd tele serrel, s énekeltesd vele: es ist nur eine Kaiserstadt, es ist nur ein Wien!)

45 *Becsindltak*

Grillirozott birkafejek. (Szedd össze a Jellasicznak fáklyászenézettek, hitesd el velök: hogy egy rác megszvik tiz magyart, s így tálald fel.)

- 50 Kopófülek a la barátfülek (fogj össze kétszáz polizei-spitzlit, vágd le a füleiket s tedd fel a gazdájuk elé).

Intricus libamáj. (Végy egy élemedett hercegasszonyt, engedj neki álmodni egy kicsinyt, pácold be nagyravágyással, hizlald embervérrel, sózd meg népek átkaival, s ha meghal, balzsamozd be szivét és gyomrát s építtess neki templomot.)

55 *Tésztások*

Tiroli rétes, camarilla falatokkal töltve.

Olasz macaroni. (Küldj negyven ezer katonát Olaszországba s várd meg, míg azokat ott macaronivá aprítják, akkor légy nagylelkű, s küldj másik negyven ezeret, a kik visszahozzák.)

- 60 Fordított kása. (Végy félmillió megtért peccovicsot, rakd őket hivatalba s vigyázz: hogy meg ne égesse a szádát.)

Barátfüle tout a la nature.

Püspökfalat, papi jószágok elvételének félelmével.

- 65 Plumpudding a la monarchic. (Végy kilenc nyomoruságban élő népet, főzd ki a zsirját s hintsd be sötétséggel, rakj fölibe papokat és főrendeket, hints rájok egy réteg titulust, tedd fejökre a trónt, ültess bele egy mézcskalácsbábot s támogasd meg szuronyokkal és kötözd meg láncokkal: hogy el ne düljön.)

Systematicus tekenősbéka. (Süsd meg a táblabíró-politicát! tégy hozzá logicát és szerencsendió virágot, rakd körül okos gombával és ne egyél belőle.)

Egy tál fekete-sárga császár-madár.

75 Egész bárdny lefőzve. (Ezt legjobban tudja készíteni a Martius.)

Tolnai szarvascimer a la Alvinczy, nemzeti szalmalángnál megpiritva.

90 Foglyok kirántva, tudniillik: Statusfoglyok, kirántva tömlőceikből.

Fontolva haladó csigák.

Udvari keresztos dámák, mint schnepfek.

### Torták

85 Keserű mandulatorta, köztteherviszlés és jogegyenlőség mintájába öntve.

Olla potrida a la corpus juris, összetépett armalisok, elavult privilegiumok, tyukodi fűtykösök, diplomák, nemes címerek, longae latis pörök, stb stb.

90 Végre jön a püspök ital, confiscált papi javadalmakból főzve.

És legvégül mint illik a fekete leves (lásd 4. szám alatt).

### 2

#### Civilisdlt emberek babonái

Nem lesz érdektelen ha azon babonás véleményeket, miket nagyobb részint felvilágosult külszinű emberek is hisznek, 05 egy kissé a nevetség napfényére hozzuk.

1. Bal lábbal ki ne lépj a házból, mert szerencsétlenség ér.

2. Gombostűt ne ajándékozz kedvesednek, mert összevész veled.
3. Ha pók száll reád, le ne seperd magadról, mert az szerencsét hoz.
- 100 4. Kifésült hajadat el ne szórd, mert a madár felszedi, fészket csinál belőle s a fejed fog fájni miatta.
5. Ha valakitől emlékébe hajfűrtöt kapsz, el ne veszítsd, mert tulajdon hajad mind utána megy.
- 105 6. Ha üngödöt megfordítva vetted magadra, az nap senki meg nem csalhat.
7. Ha pénteken sokat nevelsz, vasárnap sokat fogsz sírni.
8. Ha a bal szemed viszket, nevetni, ha a jobb, sírni fogsz.
9. Ha a füled cseng, hirt hallasz, ha tenyered viszket, pénzt kapsz.
- 110 10. Ha körmödön fehér folt támadt, új ruhát kapsz.
11. Ha nyelveden hólyag támadt, rágalmaznak, ha csuklól, emlegetnek.
12. Hajadban fehér szál szerencse szála.
- 115 13. Ha ételt téssz félre magadnak s ott felejtet, távollevő kedvesed szükségét szenved.
14. Ha torkodon akad a falat, megpanaszolta a házi gazda.
15. Utra ne indulj, mikor 12 órát harangoznak, mert feldülsz.
- 120 16. Ha tizenhárman ülnek az asztalnál egynek meg kell halni.
17. Kinek a csirke sarkantyú nagyobb darabja törik a kezében, hamarább megy férjhez, mint a másik.
18. Ki a sertés farkát el tudja metélni, a farságon vőfény leend.
- 125 19. Ki a kenyeret csorba nélkül szegi meg, az nap nem hazudott.
20. Ha a víz eldül, keresztelő lesz, a ki felé dül, annál.
21. Ki a söt feldönti haragoskodni fog.
- 130 22. A kinek a kontya lebomlik, férhez készül.

23. Ha utadban baráttal találkozol, hajits utána gombostűt.  
24. Ha fogad fáj, keres olyan fát, melyt a villám ütött meg, annak a forgácsátul meggyógyul.  
25. Ha a macska mozdik, vendég érkezik a házhoz.  
153 26. Ha az órrod viszket, boszúság ér.

47

CHARIVARI

[1848. szept. 3.]

I

*Bizalmi hévmérő*

40. fok. Forspont. Az 1848-diki III. *Törv. cikkely* kihirdettetik.  
*Ünnepélyes proceciók* zászlókkal és fáklyákkal, gratuláló és oráculáló dictiók, népgyűlések, cocárdák,  
5 vörös tollak és égrevigyorgó boldogságos arcok.  
39. „ *Sajtószabadság.*  
Placatumok minden utcaszegleteken, vörösek, fehér-  
rek, zöldek, némelyik nagyon is *zöld*. Proclamatiók  
tele hadizenéssel, meg nem történt ujságok, kard-  
10 csörgető versek, puska-, ágyú ropogás — papirosra  
festve. Ellenséget nem találván, mindenfelé győzede-  
elmeskedünk. Viccek a censorokra.  
38. „ *Népszabadság; urbér elengedés.*  
Három ezer földes úr örömtől ragyogó arccal  
15 hirdeti jobbágyainak: hogy többé nem szolgálnak  
neki. Az ajándékot adók igen nagylelkű, az aján-  
dékot kapók pedig igen savanyú képeket csinálnak.  
Amazok gondolnak a kármentesítésre, emezek  
pedig nem tudják: hogy a török jön-e vagy  
20 a tatár?

37. fok Magyar színek.  
A pántlika árusoknak nagyon jól megy.
36. „ Lutrik bezáratása.  
Mindenki várja: hogy mikor mond a császár cridát?
- 25 35. „ A ministerium a hadügy kezelését átveszi.  
A budai várparancsnok ellop 30 mázsa lőport, s nem akarja felnyitni az arsenalt.
34. „ A németek lejönnek Bécsből csókolózni.  
A nemzeti színház kivilágítatik, zászlók adatnak cserébe.
- 30 33. „ A Martius valamit mond.  
Harmincezer nemzetőr kiáll — a papiroson, a ministerium védelmére.
32. „ Hivatalok osztogattnak.  
A minisiterelnök kapuja előtt egyik hintó a másikat éri. Vannak elégült és elégületlen arcok.
- 35 31. „ A hadügyminister megérkezik Olaszországból.  
Jubiléum. Mind azt hisszük: hogy már most magyar hadseregeink is utána fognak jöni.
- 40 30. „ Király ő felsége megkínálja a hű magyar nemzetet 200 millió — status adóssággal.  
A hirlapok kirántják a papiros kardot, s azt mondják: „nem! soha! semmit!”
29. „ Az unió Erdélyországgal megtörténik.  
Te Deum laudamus. Mindenki hiszi: hogy már most olcsóbb lesz a só.
- 45 28. „ Kétszázezer nemzetőr fogadást tesz az utósó elhulltaig védni a hazát.  
Mindenik azt hiszi: az az utolsó én leszek.
- 80 27. „ Hire támad: hogy a székely katonák már megindultak.  
Mindenfelé csak székely vitézségről hallani anecdotákat.
26. „ Deputatiók jönnek Bécsből, Párizsból és Sztambulból, a magyar nemzet rokonszenvét kikérendők.

- 85 Deputatiók küldetnek vissza a rokoneivü nemzeteket a magyarok segítségéröl biztosítandók.
25. fok. Az olaszok folyvást gyözedelmeskednek.  
Az ellenzéki körbe IX. Pius pápa rendes tagnak bevétetik.
- 80 24. „ A pragmatica sanctió ellen beszédek tartatnak.  
Az emberek egymásra néznek s azt kérdik: hogy ki az?
23. „ A felséges császár Bécsből elutazik, nem tudatik hova?
- 85 A jó magyar nemzet kosztot, quartélyt ígér neki ingyen, csak jöjjön ide.
22. „ Zágrábban valami crawall történik.  
A táblabírák azt hiszik: hogy pipaszárral szét lehet verni az egészet.
- 70 21. „ A kétféjü sasok repülni tanulnak.  
Szerencsés út kívántatik nekik.
20. „ Az Ypsilonok ünnepélyesen kiküszöbölödnek.  
Chyky táblabíró áldozatokat tesz a hazáért, de hisz örömet hagyja elvérzeni ypsilonjait, mert ez a hon üdveért történik.
- 75 19. „ Az egyenlőség elve polgári és vallási tekintetben kimondatik.  
Mellynek következtében ministeri parancsnál fogva csakugyan be is záratnak Kassán a zsidó boltok.
- 80 18. „ Pesten elhatároztatik: hogy házbér nem fog fizetödni.  
A kormány nem egyez a petitióba. Ez kissé megingatja a bizalmat.
17. „ A Budapesti Hiradó nem tudja: hogy mit beszéljen.  
85 Sokan azt hiszik: hogy megtért.
16. „ A nemzetörök kirendeltetnek fáklyászenékre fáklyát vinni.  
Nem különben bizalmat szavazni a hatvani utcába.

15. fok. A macskazenék divatba jönnek.  
 90 A magyar nemzet kezdi a nagy nemzetek civilisált szokásait elsajátítani.
14. „ Bátor Lederer macskazenét kap.  
 Bátor Lederer egy pár macskazeneditanost agyonveret. A barricádok nem akarnak sikerülni.
- 95 13. „ A katonaság felesküszi az alkotmányra.  
 Nagy ünnepély. Mindenféle mézes kalácsot árulnak; mindenki hiszi: hogy ezzel meg van mentve a haza.
12. „ Ő felsége hosszú levelet ír az ő horvátjaihoz, Jelachichot ünnepélyesen leteszi hivatalából s hazaárulónak nyilatkoztatja.  
 100 Magyarországon nincs ember, a ki ne hinné, hogy no most Jellasicnak vége, fejit veszik, felakasztják, a horvátok meg fognak ijedni.
- 105 11. „ Neveztetnek ki számtalan tisztek számtalan zászlóaljához.  
 Magyar ember szentül hiszi, hogy azon zászlóaljok csakugyan léteznek valahol.
10. „ A katonatiszteknek megengedtetik bajuszt eresztetni.  
 110 Ez hatalmas coup d'état volt, mondja magában a táblabíró.
9. „ Magyar pénzek veretnek.  
 Lesz tehát miről bennünket megemlegessen a maradék.
- 115 8. „ A Közlöny csatahíreket közöl.  
 Vidéken azt hiszik, a kik a Közlönyben hisznek, hogy a magyarok vasból, a rácok vajból vannak.
7. „ Rettenetes sok privát hír kószál.  
 120 Elesett tíz ezer rác, két annyi elfogatott, három annyi a Tiszába fulladt, Jellasic fogva van, a préda felszámíthatatlan, magyarok közül a veszteség egy lovas, két gyalog, három sebesült. Egy kapitánynak

- keresztül lőtték a sisakját. Egyéb baj nincsen.  
A táblabíró hisz és idvezül.
- 125 6. fok. Az országgyűlés pedig összeül.  
Könnyebben lélezkik az egész nemzet. Szép szak-  
vakban nem lesz fogyatkozás.
5. „ A kétszáz ezer katona és 42 millió adó heventében  
megszavaztatják.
- 130 Országos jubileum. Magyarország boldogsága alá  
van írva; az édes kedves optimisták azt hiszik,  
hogy e kétszáz ezer vitéznek egyéb dolga sem lesz,  
mint Magyarországot megvédelmezni. A táblabíró  
másodszor hisz és idvezül.
- 135 4. „ A minoritás végképeni eltörpülttetése.  
A táblabíró harmadszor is hisz és idvezül.
3. „ A király megígéri: hogy Budára jó lakni.  
A jólelkűek azt hiszik: hogy már építik is számára  
a királyi lakot.
- 140 2. „ Mészáros Lázár lemegy a rácok ellen.  
Mindenki hiszi, hogy addig vissza sem jő, míg őket  
szét nem veri.
1. „ Az országgyűlés két nap disserál a pálinka-főzésről.  
Ez már aztán a parlament, gondolja magában  
Bárány t. b.
- 145 0. „ Rosz hírek és jó hírek.  
A politica rendes kosztosai nem tudják: hogy mit  
higyjenek. Országos semidesemoda.
1. Minus. Zágrábban leteszik a királyt.  
150 Mi a tatár? nem akasztatja fel őket a ministerium.
2. „ Megégetik a nádor arcképét.  
Ezeket sem akasztatja fel a ministerium.
3. „ A rácok pusztítanak mindenfelé.  
Hát már senkitem akasztat fel a ministerium.
- 155 A táblabíró restelkedni kezd.
4. „ Az olaszügyben veszt a baloldal.



- A jobb oldal nem igen látszik dicsekedni a győzelemmel.
- 160 5. fok A katonaság nem akar engedelmessé válni a magyar kormányoknak.  
A táblabíró nép elveszti fülét farkát, s gondolkodóba esik.
- 165 6. „ A katonaság nem úgy üt ki, a mint hittük. A fekete-sárga zászlók, a kétfejű sasok, a rexum linxum, a fehér frakk és mogyorópalca visszajönnek.  
A táblabíró kiveri pipáját s azt mondja: hogy de, már ez furcsa.
- 170 7. „ A szent-tamási ütközetet elvesztjük, a katonák a nemzetőröket szidják, a nemzetőrök a katonákat, az újságírók mind a kettőt.  
A táblabíró haragszik, de nem meri magának megvallani, hogy kire?
- 175 8. „ A statusadósságok elfogadtatnak.  
Országos káromkodás, a nemzet csóválja a fejét.  
A táblabíró nyugodtan várja: hogy csakugyan terem-e még az isten semmiből valamit, Magyarország üres ládjából kétszáz millió forintot.
- 180 9. „ A kormány odaengedi a horvátoknak Horvátországot, a rácoknak a banátot, az oláhoknak Erdélyt, a tótoknak Felső-Magyarországot, a németeknek a királyi városokat.  
A táblabíró félni kezd: hogy ha ez így megy, egyszer majd előkerülnek a Marahánok és Dákok ivadékai, s úgy visszakövetelik Kecskemétet és a Kunságot, hogy jobban se kell.
- 185 Radeczky minden újságírót felakasztat, az ártatlan Közlönyét kivéve.
- 190 Patrona Hungariae ora pro nobis.

10. fok Magyarország alkotmány helyett kap kancsukát,  
a hivatalok németekkel töltenek be. Az ország  
adó alá vették, a kaputos emberek fejére díj  
szabatik.
- 195           Vannak, kik gyanakodni kezdenek, hogy aligha  
mennek igen jól a dolgok. Azonban még ez  
csak sejtelem.
11.    ,,    Kimondatik: hogy ezentúl Magyarországot Colo-  
nia sclavának fogják nevezni. Jellaschich kinevez-  
tetik propraeternak.\*
- 200           A táblabíró szeme egyszerre felnyílik, károm-  
kodnék, de nem ér rá. Bújában az egész nemzet  
elkezd verseket írni, keservesnél keservebbe-  
ket.
- 205 12.    ,,    Következik Sibéria.  
Ott pedig ugyancsak hideg van.

2

E lapok múlt számában megjelent verse szerkesztő társamnak  
Vörösmartyhoz akaratom és határozott tiltakozásom ellenére  
a fővárostóli távollétemben jött be a lapba.

- 210       Nekem rosszul esik e nyilatkozat közlése, mert pártunk elle-  
nei örülni fognak a viszálykodásnak, melly köztünk létre jött.  
Petőfinek módjában lett volna ezt kikerülni, ha engem haza  
vár s nem távollétemben adja be e művét a lapba; azon  
esetben, ha ő határozottan ragaszkodott volna annak kiadásá-  
hoz, vagy egyikünk, vagy másikunk lelépett volna a szer-  
kesztésről.
- 215

\* Sajnos, hogy ez a jövendölés, a mi csak tréfának volt szánva,  
olyan komolyan megvalósult. J. M.

Igy kénytelen vagyok kinyilatkoztatni: hogy e vers kiadatá-  
220 sát rosszalom.

Rosszalom, mert nem ismerem el: hogy Vörösmarti valaha  
olly tettet követett volna el, mellyért a haza előtt meggyaláz-  
tassék;

mert nem ismerem el: hogy költőnek joga legyen költőtársa  
225 felett ítéletet hozni. Itt bíró csak a jövő nemzedék lehet;

mert bár én is szeretem a magam elveit, de azért a más elveit  
is tiszteletben tartom, kivált midőn megvagyok arról győződ-  
ve: hogy az a más is becsületes ember és jó hazafi;

mert bárha Petőfi elfeledkezhetik is azon háláról, mivel  
230 Vörösmartinak tartozik, én nem feledkezhetem el arról, mivel  
én tartozom neki.

A vers alá tett asteriscusra, mellyben P. elveiről beszél azt  
jegyzem: hogy nem ismerem el *lapunk elvei* közé tartozandó-  
nak azt: hogy valakit kihallgatás nélkül elitéljünk s politicai  
235 véleményeért költői híret támadjuk meg.

Petőfi azt mondja: hogy neki fáj V. t. bántani és mégis  
szól, nekem is fáj e nyilatkozat, de azért kimondám.

### 3

#### *Országgyűlési firkák*

Országgyűlési teremünkön 14 ajtó van, de csak 7 ajtón lehet  
240 belemenni, 9-en pedig ki lehet belőle jöni, és így több kibuvó  
ajtaja van. Nem csuda hát ha sokan nem ott jönnek ki a hol  
bemennek, és nem úgy jönnek ki a mint bementek, — az a hiva-  
tali mézesmadzag, az csak jó filum. Még a multkor mondtuk  
már, miként bizonyos B. követ ur kir. táb. ülnök akart lenni,  
245 hanem hogy az istennek különös gondviselése hogyan mentette  
meg tőle . . . az actort és incattust? — az okát már máskor is  
de különösen ma vettük észre.

Azért is én hát annyit mondok egyszer mindenkorra, hogy

nem bolond ám az eklezsia, hogy valakit hivatalnokká tegyen  
180 — azért mert a minister beszédit éljenzi — a baloldaliakat pedig  
a nélkül, hogy kihallgatná és értené, hogy mit fejtenek ki —  
(egy kis talentum kerülne ám pedig azoktól aquisitumul)  
egyik szemivel a ministerre, másikkal az órára néz, hogy tudhassa  
az időt, a melly alatt lebögi és kiabálja, hogy így a naponta  
185 cleibe vesztegetett iv papiron következő számítás tehessen:

3/4 11-re 3 perc hiján Madarászra bögtém és kiabáltam — ez  
tartott 11 óra és 13 percig. A rögtön erre adott ministeriális  
beszéd alatt fejemmel és nyakammal mindig félbe szakasztás  
190 nélkül integettem, s bolintgatások közt, ha rám nézett naivon  
mosolyogtam (mint a pék jószága a zsemlére) sőt lasacskán  
(hogy csak ő halja) tapsolgattam is (lám nemcsak a bandinál  
használa a tenyér), sőt a mi több lábam is mozgott, Nyárit meg is  
rúgtam volna, — ha mellettem lett volna, a meg Patait ütötte  
195 volna meg — azt gondolván, hogy az rúgta ódalba, ezek azután  
rendre utasítatva elvesztették volna népszerűségöket, megis  
rovattak volna, ez tartott volna déli 12 óráig, — és így hivata-  
los lelkes fáradozásom 12 perc hiján 1 1/2 óra.

A minister bejövetelekor complimentiroztam szerényen  
200 10 percig, e miatt 2 percig betörött az orom: summa summa-  
rum = *másfél óra*.

Egy órai olly hivatal ezer félóra, félezer, és így 1500 pftos  
hivatal. Hohó!

Ezért uram bátyám hivatalt nem kapunk, hanem a már 2-féle  
275 számadásokat megtartjuk, hogy ha valami császár lustái név  
alatt hivatal nyílik ajánló levél legyen. — Ki kell hallgatni  
urabácsi a beszélőket, — vigyázni kell, hogy mit beszélnek,  
combinálni kell, combinálni egy kicsit ha okos szót hall, és  
okosan megcáfolni, — nemcsak akkor kell ám fület hegyezni  
280 mikor valaki az érzelmek kimondhatatlanságos és fájdalmas  
zúzott feljajdulásának keserű tapasztalások leülepedett  
iszapjából tenyészett búvirágnak fanyar gyümölcséről beszél,

285 azután türelem kell, kitartás, nem lehet mindenki kir. táblai  
ülnök, az ipar, a földmivelésre is kell ember, mert nem lehet árn  
mindjárt kinyalni a kásás fazékat!

*Sámuel karamat*

48

## CHARIVARI

[1848. szept. 10.]

I

„Extra Hungariam non est vita,

Si est vita, non est ita.”

Ez ugyan vers, de nem igaz. Akkoriban készülhetett, mikor még nem tudták, hogy a föld gömbölyű; mikor még a nap a diófánál fölkel, s a kankalinos kútnál lement, s ott volt a világ vége, honnét az obsitos leköpött a semmibe; mikor még a táblabíró fiúknak így tanították a geographiát: a ki észak felé van, az mind német, a ki dél felé van, mind török, a hol hegy van, ott van Tótország, a merre tenger van, ott lakik az anglus.

Mind ezeknek a nemzeteknek pedig nincsen mit enni. Koplalhatnak a mennyi beléjük fér, nem ismerik a szalonát és füstölt kolbászt, fáznak az isten igazában, mert décbundának hírét sem ismerik.

15 Mikor a táblabíró fiú aztán még nagyobbra nőtt, akkor megtanulta, hogy olyan gazdag ország nincs több, mint Magyarország, egész Európában ennyi meg ennyi mázsa arany terem, mellynek két harmadrésze Magyarországra esik, látott is belőle egy darabot; mikor a personalistól diploma helyett visszakapta.  
20 (Ismerik azt a malheur, a kik valaha jurátusok voltak.)

Hogy Magyarországnak alkotmánya is van, melly nélkül más idegen nemzetek szükölködnek, hogy Magyarország nyakig

uszik a szabadságban, hogy a magyar hölgyek legszebbek, és a magyar úrfiak legvitézesebbek az egész világon.

- 25 S ha aztán akadt olyan elvetemült, a ki meg merete mondani, hogy mind ezen szép hit merő illúzió, (azon egyet kivéve, hogy a magyar hölgyek legszebbek a világon), hogy más nemzeteknek sok mindenük vagyon, a mi nekünk nincsen, a mink van pedig — jobb volna — ne lenne, annak a számára
- 30 aztán kész volt a statárium, az gögös, az büszke, az saját szülőtte földét megvető volt, járták a proverbiumok a madarokról és fészkekről stb. stb.

Ezen optimismus volt a legveszedelmesebb tan nemzetünk jóllétére nézve.

- 35 Ezt nem a becsületes emberek találták fel, s nem okos emberek számára találták fel, s mai napig nincsen kiirtva közülünk, s vagy előbb vagy utóbb ez lesz nemzeti hajótörésünk sziklája.

- Ha kilencvenkilenc próféta harsogva fogja kürtölni, készüljétek, mert hazátok veszni indult, nyúljatok fegyverhez, adjátok fiaitokat katonának, adjatok pénzt, tanuljatok hadakozni, legyetek bátrak, s egyetlenegy mondaná alugyatok, sebj,
- 40 jó az isten meg a császár, vigyáznak ők rátok, végső esetben ott a *pragmatica sanctio*, hát azt a kilencvenkilencet hazug gazembereknek fogjuk nevezni, nem hiszünk nekik.

- 45 Próbáljátok csak az alföldi emberrel elhíttetni: hogy jön a rác, azt fogja rá mondani, hogy azt ő csak a sipkájával lebórítja.

- Próbáljátok a kunokkal, hajdukkal elhíttetni, hogy bizony bátor legények azok a rácok is, hogy egy nap alatt sáncot hány-
- 50 nak maguk előtt, hogy igen jól lőnek s esőt és zivatart és nap-szúrást ki tudnak állani, ti se legyetek hát lusták, hanem keljétek föl, mert az ellenséget nem győzi le megvetés; meg sem merem mondani, hogy mit kapnátok érte.

Mit tettünk a legveszélyesebb időkben?

- 55 Mindig kibeszéltük, mit tenni akartunk.

S soha sem tettük azt, a mit kibeszéltünk.

Ez aztán nem vers, hanem igaz.

Ha még e philosophiának soká lesz kelete, megérjük, mitől isten és saját jóvoltunk őrizzen bennünket: hogy

60 Intra Hungariam non est vita.

2

Azt beszélük, hogy Majlandot Radeczkyvel együtt — levegőbe vettették.

No ha ez igaz, akkor azok, kik az olaszthoni győzelmekért *Te Deum laudamust* tartottak, nem fognak-e most *Te Deum*  
65 *vituperamust* tartani?

3

A rácokon ismét két győzelmet vettünk; önkénytetsceink Perlasznál szuronynyal foglalták el az ágyukat, minden tűzért leöltek. Számtalan a holt és sebesült.

Tehát három hét mulva csakugyan igaz lett, mit lapjaink  
70 már azelőtt fenyeen trombitáltak, a perlaszi diadal.

4

Bécsbe deputatio ment — tisztelegni, és még valami egyébért.

★

Pesten készülnek az osztrákok elfogadásához — illuminációkkal, új ruhákkal — és még valami egyébbel.

★

Vácon tizenötezer főből álló rendes honvéd tábor van — alkalmasint hadigyakorlatok végett.  
75

★

Látni imitt amott szürke ruhás, veres galléros honvédeket is, — egynehány ezeret. Csupa tisztelkedés végett.

★

Minden igen nyugodt, és kész a komolyan közelgő — lakodalomra.

5

80 A bécsi deputáció tagjai sorshuzás utján választattak.  
Legelsőnek jött ki Bernát Zsigmond neve.  
De már hozzák a királyt!

6

Széchenyiről az a hír volt, mintha valami baja volna. Kiszült, hogy nem igaz. Állapotában semmi változás nem történt.

7

85 A táborból 7 barátunktól többrendbeli híreket kaptunk,  
mellyek mind azt bizonyítják, hogy egy némelly nemzetőreink  
magok jobban rabolnak, mint a rácok.

Megbocsát barátom, ha e híreket most nem közlöm. Ez  
mindig úgy volt, s néhány rosszabblelkű vétkének kicégé-  
90 zésével nem akarom a jobblelkűek seregét megbélyegezni.

8

Egy becsületes katonatiszt, meglátva: hogy szállása helyén  
átvonuló honvédeink roszul vannak öltözve, számukra a császár  
pénzéből rögtön elegendő mundért és bakkancsot varratott.

Ezt megtudták többi tisztársai, kiket, fájdalom, hogy nem  
95 illethetek hasonlatos epithetonnal, s rögtön folyamodtak  
a Hofkrixxkraxhoz: hogy ők ezen emberrel nem akarnak  
egy ezredben szolgálni.

Azon könnyű segítni: tessék kilépni az ezredből.

9

Az áruló Ottingert a würtemberger huszárok szökni kény-  
100 szeríték, miután előbb saját katonái szeme láttára arcul pök-  
dösték.



Hát a kötél mire való?  
Csak egy ujnnyira a földtől, azután nem fog hazát árulni  
többet.

10

- 105 Nálunk nagyon divatba kezdenek jöni a párbajok.  
Engem, ha kihína valaki, én azt felelném neki:  
Menjünk a táborba.  
Ott van ellenség elég, lőjünk ezekre.  
Addig visszajönnünk nem szabad, míg mindegyikünk sze-  
110 mélyesen két rácot meg nem öl, vagy egyikünk el nem esik.  
Ez regényesebb is volna, férfiasabb is volna, s többet is  
használna, mint divatos beretváló párbajaink.

49

## CHARIVARI

[1848. szept. 17.]

I

### *Az ildomos szélkakas*

- Jellasic Zágrábban. A nádor képe máglyán.  
A lázadó, a vakmerő, a gyilkoségető!!!!  
Jellasic Insbruckban, Zsofiánál kézcsoók.  
5 A pártütő, a rebellis, a hűtelen!!!!  
Jellasic Bécsben, schwarzgelb fáklýászene.  
Az exbán, a vérszopó, az áruló!!!  
Jellasic Fiumében.  
A jogtapodó, az igazságtalan, a fölségsértő!!  
10 Jellasic a határon. Királyi handbillet.  
A nyomorút, az elbizott, a szemtelen!  
Jellasic Kanizsán. A ministerium leköszön.  
A veszedelmes ellenség, a tatár.

- Jellasics Fehérvárott. A státusadósság elfogadva.  
14 A vitéz ellen, a merész dalia.  
Jellasics Soroksáron. A nemzetgyűlés fut.  
A derék férfiú, a nagy hadvezér. . .  
Jellasics Budán. A magyar nép lefegyverezve.  
Ő felsége, a horvát király, kegyelmes urunk és atyánk . . .

2

- 20 Hányszor ásit a magyar?  
1-ször mikor felébred.  
2. Mikor hivatalosan unja magát.  
3. Mikor a sült galambot lesi.  
4. Mikor sok dolga van.  
25 5. Mikor semmi dolga sincs.  
6. Mikor éhes.  
7. Mikor jóllakott.  
8. Mikor rossz időt érez.  
9. Mikor alunni akar.

3

- 30 A király azt mondja válaszában: hogy azért nem jön le  
Pestre, mert beteges.  
Mert beteges? Hát minálunk nincsen patika? nincsen doctor,  
feltser, bába, kirurgus, vagy a mire szüksége van a jó fölség-  
nek?  
35 Ugyan mi baja lehet a jó fölségnek, a miből mi ki ne tud-  
nók őt isten segítségével gyógyítani. Minden nyavalya számára  
termett fű a földön, minden fűben van bizonyos gyógyerő,  
még a mogyorósfában is.  
Ha *hályog* van a jó fölség szemén, mellytől saját veszedel-  
40 mét nem bírja meglátni, jó doctor az a Kossuth, fogadom  
két óra alatt lebírná azt onnan venni, s az operáció nem esnék  
fájdalmára.

Ha rossz tanácsadások feküsznek a jó fölség gyomrában, vannak minékünk jó *hajtó* szereink, miket a jó fölségnek be  
45 sem kellene venni, még is kihajtanák nemcsak belőle de még az országból is azt a schwarzgelb pántlika férget.

Ha a camarilla gyötri az áldott jó fölséget, hozza ide, terem mi nálunk olyan áldott kenőcs, mellyel ha megkenjük azt a camarillát, nem lesz több szüksége utolsó kenetre.

50 Ha feketesárgaságban sínlik a jó fölség, jöjjön ide velem, a mi piros zászlóink viszfénye kipirosítandja az ő halvány arcát.

De mi kezdjük sejteni: hogy mi nyavalyája van a jó fölségnek, gonosz nyavalya az, s orvosai félre ismerik — vagy akarva, vagy nem akarva, és nem gyógyítják.

55 — — Szegény XVI. Lajos, ha tudta volna, minő betegségben fog meghalni!

De ő is későn kezdte magát gyógyíttatni.

Annak most 52 esztendeje, hogy az ő királyi feje a vérpadról lehullott.

60 Isten legyen irgalmas szegény lelkének.

#### 4

#### *Comicus jelenet az őrtanyán*

A cirkálók egy éjjel egy híres zsványt tetten kapva elfognak, s az őrségi tisztnek átadják, jól értésére adván: hogy ez veszedelmes ember, erre *jól kell vigyázni*.

65 Az őrségi tiszt átadja a veszedelmes embert az őrmesternek, az kiviszi az őrszobába, a hol mintegy húsz nemzetőr virasztván kártyázik, azoknak is megmondatik, hogy ez az ember veszedelmes ember, a kinck nem kell *engedni: hogy elszökjék*.

A nemzetőrök tovább kártyáznak.

70 Egyszer a veszedelmes delinquens oda áll az egyiknek a háta mögé s elkezd bele beszélni a játékba.

„Hát az ur kicsoda? szól ez mérgesen hátrafordulva, mit beszél

bele az ur a más kártyájába. Elhallgasson az ur, mondom, mert különben úgy *kilököm* a szobából, hogy a lába sem éri a földet.”

“ A veszedelmes delinquensen nem fogott a fenyegetés, csak azért is újra belekottyant a játékba.

Erre a nemzetörök megharagudtak, neki estek, nyakon csípték s úgy *kidobták* az őrtanyából, hogy a lába sem érte a földet, valamikép: hogy ezt neki eleve megígérték.

“ Ezután ismét neki ültek s nyugodtan kártyáztak tovább.

5

*Variditók e thema fölött: „a király beteg.”\**

A király az isten képe. Hát az isten képe beteg?

Ha az isten beteg volna, a nap elvesztené fényét, a csillagok megfagynának, a föld nem hozna virágot, az ég kék helyett  
85 zöld lenne, a hegyek tüzet okádnának, a holdból piros vér folyna, a tejut megfeketülne s égő üstökös csillagok járnák keresztül kasul a világot. Akkor volna a pokolban drága világ!

Hátha e földi isten megbetegszik, ne legyen-e az is nagy-  
90 szerű?

Ne érezzék-e a népek keservesen: hogy a király beteg.

Ne folyjon-e a népek szívéből piros vér, szemükből égő  
köny, ne legyen-e szabadságuk letíporva, mert a király be-  
teg?

95 Ne érezze-e egy egész ország fogcsikorgással: hogy a király beteg.

Ha egy embernek feje fáj, nyakára tesznek flastromot.

\* Iratott e cikk azon keserű benyomás alatt, midőn az országgyűlés  
küldöttei, kik ő fölségét meghívák Budapestre, azzal a hírrel jöttek  
100 vissza, hogy a király nem teljesítheti az ország ez ohajtását, a mitől pedig a kitört véres viszály megszüntetése függött: — mivel beteg.

Ha egy nemzetnek a feje beteg, a nemzet nyakára tesznek érte jármot.

105 Ha embernek feje fáj, nádályokat raknak keblére, s karján eresztenek vért.

Ha egy nemzetnek feje beteg, a nemzet keblére kell rakni a nádályokat, a nemzet karján kell eret vágni.

Miért van hát az embernek feje? Azért: hogy legyen a kalapját hova tennie.

110 Imádkozzatok: hogy a király ne legyen beteg.

Doctor camarilla elkészítette a recipét, imádkozzatok.

Kétszáz millió statusadósság, ezüstben, aranyban: az első orvosság. Adjátok meg és imádkozzatok.

115 Kétszázeczer katona, frakkban, német lábon, második orvosság. Adjátok meg és imádkozzatok.

Kétszázeczer pecsovics és jezsuita, mint magyar hivatalnok, harmadik orvosság, vegyétek be és imádkozzatok.

Pénz és hadügyi tárcák: negyedik orvosság. Adjátok vissza és imádkozzatok.

120 Pragmatica sanctio, ötödik orvosság. Higyetek benne és imádkozzatok.

Alkotmányos szabadság, porrá törve és elpárologtatva. Hatodik orvosság, felejsétek el és imádkozzatok.

125 Háromszáz demokrata feje, mint hideglelést űző labdac. Hetedik orvosság. Vágjátok le és imádkozzatok.

Hogy a király gyógyuljon meg. Hogy az isten képe ne legyen beteg. Hogy a nemzet feje ne gyöngélkedjék.

## 6

Ugyancsak ijedezünk, hallván: hogy Jellasics Pestre készül.

130 Valjon miért jöhet ide? Csak nem akar tán divatlapot kiadni, mert akkor mind nekem, mind Vahot Imrének végem van.

Vagy tán vendégszerepelni jön a nemzeti színházba? ugyan kinek a szerepeiben akar föllépni?

Nem remélem: hogy szüretelni jöjjön, mert a hogy mond-  
ják róla, nagy kárt tud tenni a borban, s nem igen teszi le fejé-  
135 ről az Orbán süvegét, minél fogva is meglehetősen cincgét  
fogott az orra.

Akkor bizonyosan házasodni jön, csakhogy azon esetben ne  
hozna annyit násznépet magával.

Denique az már ki van csinálva: hogy hogyan jön ide?  
140 A drávapartig hidon, onnét a Muráig szekéren, a Murán fel  
Tapolcáig gőzhajón, onnan Budaörsig gőzkocsin, onnét  
Budavárig gyalog, Budáról Pestig fiackeren.

Innen pedig — extrapostán a pokolba.

## 7

Miután fátumunk azt akarta: hogy történetesen Batthyányi  
145 miniszterelnök ur lakásának éppen tözsomszédságában lakjunk,  
idején levő dolognak találjuk figyelmeztetni, Budapest érdemes  
lakosait: hogy ha netalán a nevezett szomszédurat valami  
megtiszteltetésben akarja részesíteni, el ne tévessze a dolgot.  
Egy, kettő, három, négy, öt, hat, hét — az ő ablakai, a többi  
150 azután a miénk. Vannak esetek, mikor az ember nem szeretné:  
ha elnéznék — miniszterelnöknek.

## 8

Egész bataillonok a rendes katonaságtól térnek át honvédi  
zászlóink alá. Letépi a feketesárga zsinórait s a sárba tapod-  
ják. Bécsből a testőrök is megindultak a haza testét védeni.  
155 Helyesen, ha már az ellenség a király *lelkét* elfoglalta, őrizze  
meg a *testét*.

## 9

Mult számunkban a mit Széchenyiről mondánk, azt sem  
gúny — sem ártani vágyásból nem tettük. Mi akkor úgy vol-  
tunk értesülve: hogy a grófnak semmi baja sincsen. Miután

160 most az ellenkezőjét tudjuk, szívtelességnek tartanók illy rész-  
vételre hívó balesethez embertelen kezekkel nyúlni.

10

Petőfi nagy zajt üt szerkesztői tiltakozásom ellenében. Erre  
oka nincs. Én sem elveit, sem személyét soha nem bántottam.  
A mi a hála dolgát illeti, velem jótéteményt senki a világon,  
165 Petőfi legkevésbé sem követett el. Én barátságomat nem szok-  
tam kölcsönbe adni, mellyért kamatot várok. Petőfi engem  
*soha sem szeretett*, én szerettem őt, s azért az ő kiméletlen  
szavai engemet legfeljebb bántanak, de ellenségévé nem tesz-  
nek. Én ezentul sem mulasztandok el egy alkalmat is, mellyben  
170 Petőfivel szívességet követhetek el s mint eddig nem nyertem  
érte viszonzsívességet, úgy ezentul sem fogok várni, sőt ha  
azért nekem Petőfi ismét csak kiméletlenséggel fogna fizetni,  
azt neki előre megbocsátom. Ő arról nem tehet; ő úgy szüle-  
tett.

175

Jókai Mór

50

CHARIVARI

[1848. szept. 24.]

I

Sietünk közönségünkkel hevenyében tudatni: miszerint *ő*  
*főlsége báró Jellasics*, a dicső hadvezér, a szeretetreméltó rebellis,  
*hivatalos közlönyéül* lapunkat, mint mellynek schwarzgelb ten-  
dentiájáról eddigelé is meggyőződhetett, méltóztatott elfogadni.  
5 Minek következtében ezentul hivatalos rendeletei közölhetésé-  
nek exclusivum privilegiumával csupán bennünket boldogítand.  
Ut sequitur.

\*

Mi báró Jelasics, ördögnek és a camarillának kegyelméből Pannonia királya, horvátországi bán, minden zsványoknak és rablóknak nagyhercege, ezennel hálát adunk az istennek: <sup>10</sup> hogy nekünk százezer ártatlan ember vérének kioltani segített s azoknak házaikat felgyújtani s feleségeiket meggyalázni engedé, e hálaadásunk bemutatása végett holnap ugymint <sup>15</sup> sept. 26-án nagyszerű *Te deum laudamus*t tartandunk a budai rácvárosi templomban, mellyre is mindazok hivatalosak, kik az istent dicsérni akarják olly dolgokért, cselekedetért, mellyet ha az ördögre fognának, az is megharagudnék érte. Kelt Carogradon provincialis residentiónkban.

*Báró Jelasics,*  
Pannonia királya íá. (L. S.)

★

Mi — báró Jelasics, stb. ezennel megbízzuk egy korszerű és népszerű ministerium alakításával eddigi szorgalmas dolgozó-társunkat *Aifoz* hercegasszonyt, ki azon ministeriumnak elnöke leendő, *tárccájával* azonban csak magas személyemnek felelős, <sup>25</sup> akkor is csak négy szem közt.

*Báró Jelasich, íá.*  
Pannonia királya (P. i. H. a)

★

Ministerelnöktül:

A ministerium névsorozata előterjesztetik.

<sup>30</sup> Belügyminister: Doctor Gay, egyszersmind udvari csizmadia.  
Külügy: Muszje Stúr, egyszersmind főportás.

Cultus: pater Kollár.

Igazságügy: herceg Nopcsa.

<sup>35</sup> Pénzügy: Gaymüller. (Ez ugyan még tavaly meghalt, de az nem tesz semmit.)

Hadügy: ezt nem bizhatván egy kézre, kinevezem e tárccához Dreyhan és Ottinger urakat.



Kereskedelem: Ifjabb Szabó Pál. Legalább egy magyar is legyen közötté.

40 Consulokká és követekké kineveztetnek minden az ország határain kívül utazó drótos tótók.

Ministerelnök Aifoz hercegasszony.  
Helybenhagyatik, báró Jellacsich király.

★

Méltó pietással viseltetvén *őseim* emléke iránt, ezennel el-  
45 határozom: hogy mind azok, kik előttem a *harambasai pályán*  
megbuktak s részint felakasztattak, részint kerékbe törettek,  
ezentul mint *szabadság hősök* emlittessenek, mert nem illik:  
hogy midőn mi dicsőségtől vétetünk körül, *őseink*, kik e pályát  
50 megtörték, gyalázva emlittessenek. Minélfogva gondoskod-  
tunk róla, hogy *Zöld Marcy, Angyal Bandi, Hora és Kloska,*  
*Sobri, Milfait és Pintye Gregor* s több itt meg nem nevezett  
atyánkfiai, — *Rajasics* patriárcha által canonisáltatván a kalen-  
dáriumba betétessenek, iratván illyképen: Szent Zöld Márton,  
szent Angyal Bandi, szent Hora és Kloska, szent Pintye Gergely  
55 és így tovább.

Pater Kollár,  
cultus.

Báró Jelasics, iá.  
Pannonia királya (P. i. H. a.)

★

Ezennel közhírré tesszük: hogy ha mi egy tarokkárttyát négy-  
60 felé vágunk s arra ráírjuk: hogy *egy forint*, az azonnal pénz.  
A ki el nem fogadja, felakasztatik.

Gaymüller,  
financ.

Báró Jelasics, iá.  
Pannonia királya (P. i. H. a.)

★

85 *Mi* — stb. — gróf *Teleki Ádám* jobbágyunkat, több rend-  
beli titkos és nyilvános hadi érdemeiért, egyszersmind csatászi

tudományait is méltó tekintetbe véve, kinevezzük a magas testünk őrzésére rendeltetett testőrseregbe — *káplárnak*.

Dreyhahn

111 Krixkrax.

Báró Jelasics, iá.

Pannonia királya (P. i. H. a.)

★

Mi — stb. — ezennel parancsul adjuk, minden tolvajoknak és zsványoknak: hogy ki mit lop, annak egy harmada a királyé, ugymint a mienk; ki azt nem teljesíti, ugy fog 113 tekintetni, mint közönséges tolvaj és megbüntettetik.

Nopcsa

igazság.

Báró Jelasics, iá.

Pannonia királya (P. i. H. a.)

★

Mi — stb. — kivetjük az *adó*t a mi kedves népeinkre, irántunk 114 ki hódolatuk méltó jutalmául, melly is különbözőkülönbféle titulusok alatt következik.

1) *Beszéddadó*. A ki magyarul beszél fizet egy forintot. A ki németül beszél fizet két forintot, a ki semmit sem beszél, fizet három forintot.

115 2) A kinek *földje* van, fizet minden holdtól tiz forintot, a kinek *háza* van, minden ablaktól tiz forintot, a kinek *lova* vagy *ökre* van, mindeniktől tiz forintot, a kinek sem földje, sem háza, sem marhája, fizet azért a malitiáért, hogy semmit sem szerzett, száz forintot.

116 3) A ki *hivatalt* kap, azon évben, mellyben megválasztott, elengedi a fizetését. — A hivatalnokok minden évben ujra választatnak.

117 4) Minthogy ezentúl a sóbul is fogunk pénzeket veretni, mellyeknek az a jó tulajdonságuk lesz: hogy nedves időben clolvadnak, a só árát oda qualificáljuk: hogy ezentúl latja lesz 118 annyiért kapható, mennyiért addig a fontja kelt.

5) Irni csak általunk megbélyegzett papirosra leend szabad. Egy pecsét dija egy huszas.

6) A templomokba ezentul csak belépti dij mellett lesz szabad járni. Azok az istentelenek, kik hetenkint legalább kétszer templomba nem mennek, toties quoties husz forintra büntettetnek.

7) A ki valamely *ujsglapot* kiád, fizet minden előfizetőtül egy forintot, a ki valamely ujságra előfizet, szinte egy forintot, a sajtószabadság olly formán meghagyatik: hogy a ki valamely magányos személyt akar meggyalázni, fizet előre 100 forintot, ha előre be nem jelenti duplán, ki előre 600 forintot letesz, beszélhet, a mit akar magáról a királyról, tiz ezer forintért egész esztendeig szabad szidni mindenkit a királytól kezdve a szentekig és a papokig.

8) *Fejadó*. Mindenki fizet a fejétől tiz forintot, akár veszi hasznát, akár nem. Minthogy a táblabírának öt feje van, ugymint két keze-feje és két lába-feje, meg egy tökfeje, fizet, a ki táblabíró 50 forint fejadót. A kik meghalnak, azok nem fizetnek semmit, hanem vagyonaikat örökli a státus, ugy mint én.

9) *Temetésadó*. Ha valaki elakarja magát temettetni, fizet ötven forintot. Ezt mindenki még életében tartozik lefizetni s azon esetben sem kapja vissza, ha státusköltségén temetteték el, például felakasztatván, vagy megsüttetvén.

Mindazon adófizetések pedig csupán arany, ezüst és platina pénzekben fogadtatnak el, a státus, ugy mint én, semminemű kibocsátott papirosait sem levén hajlandó visszaváltani.

Gaymüller,  
financ.

Báró Jellasics iá.  
Pannonia királya (P. H.)

★

*Pénzügyministeri rendelet*

Ő felsége, báró Jellasics, Pannonia királya kegyes megbízásából ezennel közhírré teszem, miszerint ő felsége K. héber tőzsér

140 úrtól *státusadósságképen* kétszázezer forintot méltóztatott fel-  
venni s ennek biztositékául az *esztergomi érsekséget* pro hic et  
nunc zálogba a fentisztelt tőzsérnek átadni.

Szinte ő felsége rendelkezéséből tudatom az országgal, mikép  
azon háromszáz bankó forint, mellyel ő felsége a pozsonyi  
145 *dictan X. marqueurnek* adós maradt, mint szinte ugyanott  
ötven forint kifizetetlen félévi *házbér*, nem különben a *temerini*  
*vendégfogadósndl* elköltött és ki nem fizetett *ebédek fejében*  
fennmaradt harmincöt forintok szinte a *státusadósságok* közé  
fognak soroztatni.

140 Pénzügyminister Gaymüller.

Báró Jellasics, király.

★

#### *Osztályfőnöki jelentés*

Ő felsége, báró Jellasics általam ezennel jelenti: hogy au-  
dientiákat csak délelőtt fogadhat el.

145 A kik tehát ő felsége színe elé járulni akarnak, előbb tekintse-  
nek be alul írotthoz, megtudakolandók, vajjon délelőtt van-e  
még ő felségénél, vagy délután?

Mert megcsik: hogy néha egész nap délután van, másszor  
viszont egész nap nincsen délelőtt.

150 Osztályfőnök és Leibhuszár Józsika Sámuel.

★

#### *Státustitkári tudósítás*

Ministerelnök ő excellentiája harisnyakötés közben magát  
véletlenül megsebezvén, felgyógyultáig az értekezni kívánókat  
alulírt fogadandja el délelőtt a konyhában, azontul a mángorló  
155 mellett.

Szakácsné és státustitkár, Csibéné asszony.

Utóirat. Titokban mondom, ne tessék senkinek odább adni:  
király ő felsége a báró feleségül szándékozik venni — a minis-  
terelnököt. Még titok, de már kifurja az oldalamat.

180 Csibéné, státustitkár.

★

Mi báró Jelasics, stb hadseregünknek azon egyenruháit, mellyekben azt Pannoniába behoztuk, egy tömegben elfogjuk árverezni, melly árverésre minden rongyászok és papiros fabrikánsok ezennel meghivatnak.

165 Hahn-Hahn-Hahn, Krixnix.

Báró Jelasics, király.

★

Mi báró Jelasics ezennel számot vetünk azon becsületes ujságírókkal, kik magas megbízásunkból hivatalosan hazudtak és álhíreket terjesztettek a nép között s kiknek mi e szolgálatbeli fáradozásaikért dics jutalmakat ígértünk.

170 Önök, — fentisztelt ujságírók, — hazudtak, midőn számunkra álhíreket terjesztettek.

Mi, — báró Jelasics, — hazudtunk, midőn önök számára dicsjutalmakat ígértünk.

175 Defalcatis defalcandis, — quittek vagyunk.

Doctor Gay, belügy.

Báró Jelacsics, király.

★

Mi báró Jelasics azonnal köszönetet szavazunk azon érdemes német polgároknak, kik hadseregeinket szivesen fogadták.

180 S hogy őket magas kegyeinkkel ezentul is megtiszteljük, megengedjük nekik: hogy hadseregeinket továbbra is ők lássák el szállással és élelemmel, s miután megvagyunk róla győződve, hogy ők ezt igen örömet cselekszik, nem kívánjuk: hogy bárminemű kárpótlásért hozzánk fáradjanak.

185 Dreyhahn, Krigsnichts.

Báró Jelasics, király.

★

Mi stb. megengedjük mind azon városoknak és falvaknak, mellyeket felégetni jónak láttunk: hogy házaikat ismét felépítsék, meghagyván egyúttal: hogy házfedelekül csupán könnyen gyulható anyagokat használjanak: hogy adandó alkalom-

191 mal ne keljen annyi bombát vesztegetni egy város fölgyjű-  
tására.

Doctor Gay, belűgy.

Báró Jelacsics, király.

★

Mi stb. Azon malitiosus betűszedűt, ki a minap magas  
nevűnket így szedte ki Jelcsacsi, ezennel felakasztatjuk.

196 Nopcsa, igazságűgy.

Báró Jelacsics, király.

★

Mi stb. — Ezennel parancsul adjuk a mi jű tātottszájű és  
lűcslábű illy alattvalűinknak, hogy ezentul fajuk nemesítűse  
vűgett exclusive magyar és román menyccskűket vegyenek  
100 felesűgűl, saját hājfejű zsenájkat pedig akasszák jűvűrű magyar  
legűnyek nyakába. Dixi.

Pater Kollár, cultus.

Báró Jelacsics, király.

2

Ha áll az: hogy Eurűpa műg mindig kisasszony, minűnek  
805 űt a mappákon rajzolják, akkor ennek az aggszűznek ugyan-  
csak mindenfűle bajai lehetnek.

Ha *Spanyolorszűg az ű feje*, akkor az meg lehetűsen *kopasz*  
lehet s arcárűl szűpen lekophatott a hajdani dicsűsűg festűke.

Ha *Frankhon az ű keble*, kűpzelhetni: minű gyuladás van  
210 abban? s minű szűvdobogásokat kell kiállnia *Párizsnak*, az  
ű szűvűnek miatta.

Ha *Olaszorszűg Eurűpa karja*, vállában nagy lehet a rheuma-  
tismus, ott van Lombardia, s keze fejűn *Nűpoly* lehet a kűrűm-  
műreg.

215 Műsik keze *Anglia*, ez ugyan jűl fel van karperecevezve, hanem  
legűyezűje Irland rongyosabb a rongyosnál.

Ha *Nűmetorszűg az ű műja*, ennek is meggyűlhetett a baja  
a sok rossz nedv kűtisztogatásával.

220 Ha *Magyarország* az ő *hasa*, minő csikarásokat kell szegénynek kiállani!

Ha végre *Oroszország* az ő *szoknyája*, gentlemenekhez illő dolog, nem kutatni: hogy ott mi baj vagyton?

3

Veszni megy a világ.

Mikor egy Teleki elárulhatja hazáját!

225 Nem volt ragyogóbb név a magyar historia évkönyveiben a Teleki családnál, de nem követett el gyalázatosabb árulást ember emlékére a civilizált világban senki, mint Teleki Ádám.

230 Nem a hon ellenségeinek, nem a hon zsarnokainak árulta ő el nemzete ügyét, rablóknak árulta el nemzete bizalmát, harminia csordával szövetkezett össze.

Az Istenért, ti kik a Teleki nevet viselitek, mondjátok: nem volt ez ember régen te eszelős? nem bántotta e titkos örülés? mert ép ésszel ember illy bünt nem követhet el, ember, ki a Teleki nevet viseli, ki bünciért nem kaphat olyan dijt, mellyért nevét 235 illy bűnnel bemozsolhassa, azt a nevet melly nem csak az övé, hanem tiz másé, kik azt dicsőséggel tudták elhalmozni.

Ez ember örült! *Daemoniacus* őrzöngő!

240 Szegény rokonai! Azok a becsületes, igaz lelkü Telekiek, tán egyetlen vigasztalásuk ez lehet: hogy rokonuk tébolyodott.

Ha nem az, ugy az ítélet napja közelget.

4

Pesten azonban semmi sem látszik mutatni: hogy a damocles kardja nyakunk felett függ.

245 Soha annyi világcsaló, állatmutogató és kutyakomédiás még egy helyen nem tanyázott, mint ez elsüllyedendő Ninivében.

Budán mutogatnak nagy deszkabódében egy óriási hordót. Tele van üressel. Persze magyar hordó. Illyen mindene a magyarnak. Óriási, osztán semmi sincs benne.

110 A pesti parton két menageria áll, mik a tél óta ott vannak s hihetőleg itt is telelnek.

Ugyanott van egy panorama, egy cosmorama, egy wachscabinét és egy majomszínház.

Ez utóbbi vetekedik a német színházzal, olyan szépen játszanak benne. Majmok és kutyák, pelemele.

165 A majmok különösen ügyesek. Egész jeleneteket eljátszanak, még pedig sugó nélkül. A primadonnák itt is makrancosak, a miért is a coulissák között gyakran korbáccsal tanítják be nekik a szerepet.

160 Végül kilenc szelindek illyr színű ruhákba öltözve ugrál be egy várba. Majd Zágrábban meg magyar színekbe fogják őket öltöztetni.

Hát a sok külföldi szereplő, művész, képmutogató, tyukszemfaragó! Mind ugy törekszenek Pestre, mintha a forradalom büntörtlő özönvizében ez volna a Noe bárkája.

265 Miért, hogy mégis előkelő uraink úgy futnak Pestről családikkal egyetemben?

Plane ministerek.

5

Apropos: nagy urak.

Que diable? Hol vannak most a nagy urak?

270 Azok a szépséges méltóságos arcok, kik egy ünnepélyes alkalmat sem mulasztának el: hogy arany paszomántos, menyétprémes mentéiket bemutatthassák, kik tavaly a nádort határról határra kísérték, hol vannak most, mért nem kísérik őt most százszor dicsőségesebb útjában?

375 Hová lesznek a fényes csillagok a hajnal elől?

Hová lesznek a pirosorrú gólyák november elől?

Hová lesznek az üldözött adósok a hitelezők elől?

Hová lesznek a mókusok a hideg tél elől?

280 Elvesztik e fényöket s azért nem látszanak? Elköltöznek a boldogabb melegebb hazába? vagy elbujnak és nem felelnek, bár hallják a kérdést? vagy megfagynak, lábukat nyakukba



veszik s végig alusszák a telet? Tudniillik a csillagok, gólyák és murmutérok.

6

285 Pán Jellasics 150 ezerec magával jön Budának. Ezt mondják a bécsi lapok.

Meglehet: hogy a százötvenezer alatt azokat a hatlábú állatokat értették, mellyek ellen nem karddal, hanem fésűvel szokta az ember magát védelmezni, s mellyben a pán szeméten szedett tábora nem szenved szükségét.

7

290 Jellasics táborának nagyobb részét meglepte valami járvány, t.i. a mezitláb járvány; mivel fognak ezek majd szaladni: ha a lábuk elfagy?

8

Batthyányi megengedte mind azon katonatiszteknek: kik nem akarnak Jelasics ellen harcolni: hogy elmehessenek po-  
295 kolba — das heist haza a camarillához.

Mit fog ezekkel csinálni ő felsége?

Lesz majd egy bataillonja, mellynek címe leend: *kapitányok zászólója*. Ez mind kapitányokból fog állani. Mind egyik vá-  
300 logatott vitézcek, kik csupa *katonai becsületből* az ütközet előtt tömegesen hagyták el zászlóaljaikat.

Bizony, édes officier uraimék, a háború nem kirkenprádé, a kinek gyöngye a szíve, nagyon jól teszi ha haza megy előle  
Ne búsuljunk; ha elmúlik a háború majd visszajörcik ismét

9

305 Mondják: hogy István herceg legközelebbi Bécsben létekor annyira diszharmonióba jött a camarillával: hogy az éjt nem a Burgban, hanem a gőzhajón töltötte, mellyen haza jött

Alig hiszem: hogy azért hált volna a gőzhajón: hogy el ne késsék róla.

Minden megtörténhetik ott: hol a királyi eskü lábbal tiprása  
minden napi tünemény. Ez a faj saját vérét sem kiméli, ha  
nem olly fekete, mint a többié.

Isten őrizze a jó nádor életét.

Még eddig ki az ausztriai házból a magyarhoz szitott, egynek  
sem volt hosszu az élete.

## 10

Nálunk iszonyu hidegek járnak. Budán a mult héten a János-  
hegyen már hó esett.

Közelgetünk Siberiához.

## 11

E napokban érkezett honvédeink számára 40 ezer darab  
fegyver legjobb belga gyármű, melly hatszáz lépésnyiről célba  
talál mind.

## 12

Hogy állunk jelenleg fegyveres erő dolgában?

Gyakorlott és jó fegyverrel ellátott nemzetőrségünk száma:  
A Dunáninneni kerületben (a királyi városokat kivéve) 39  
ezernyi nemzetőrségből fegyverrel ellátva van 19 ezer, a Dunán-  
tuliban 43 ezer közül 24 ezer, a Tiszáninneniben 32 ezer közül  
11 ezer, a Tiszántuliban 53 ezer közül 21 ezer. Összesen fegy-  
verzett nemzetőrség 75 ezer. Ideiglenes fegyverrel ellátott  
92 ezer. A királyi városokban összesen van 32 ezer főre menő  
nemzetőrség, mellynek kétharmada fegyverzett. Tehát mint-  
egy 22 ezer. Az erdélyi nemzetőrség megy 37 ezerre, mellynek  
két harmadát teszik a székely bajnokok, többnyire mind fegy-  
verben gyakorlottak. Az itteni fegyvererő meghaladja a 25 ez-  
ret.

Rendes katonaságunk van 15 ezred gyalogság és 12 ezred  
huszár, mellyből jelenleg Magyarországon 6 ezer gyalog és  
négy ezer huszár van.

Ezen kívül van 10 ezred önkéntes csatárunk, 2 ezrenyi Hunyadi csatár, ezer Szalay lovas, két ezer Zrinyi csatár.

Van tehát nemzetőrségünk 236 ezer, mellyből

340	fegyveres	117 ezer,
	Rendes katonánk és önkéntes csatárunk	25 ezer,
	Velünk rokonszenvező Zanini és Caccopieri ezredek	2 ezer,
	Összesen	144 ezer

345 fegyvertfogó férfi, kik a fegyvertár működése után 276 ezerre szaporodnak.

S még ez a nemzet akar kétségbeesni!

### 13

De már Jellasics csakugyan historiai személlyé kezd válni.

350 Nagykanisáig tartott expedíciójában iszonyu hódításokat tett — a megszállott helységek apró marháiban.

Rongyos, mezitlábos zsebrájkjai dülöngnek az éhségnek miatta, itt amott akad meg nyakukban egy-egy lopott ruha. A hol mit érnek, lopnak, tyukot, ludat és pulykát. Nyomoru istenverte nép, valóságos Kanonenfutter. A félelem hajtja 355 őket a csatába, ugyan az majd el is hajtja onnan.

Igy halad, ő az újabb kor Nagy Sándora, a szerb Napoleon, tyuk és pulyka tollakkal hintve be diadalmas utját.

### 14

Ő felsége a király, minthogy beteg, rosszalja a magyar bankjegyek kibocsátását.

360 Ő felsége, mint magyar király, a maga három millió forintnyi civillistáját épenséggel magyar bankjegyekben fogja kikapni.

S minthogy ezeknek elfogadását Bécsben be hagyta tiltani,

kénytelen lesz az egész három millió forintját Magyarországon  
elkölteni.

15

A Magyarhonban lakozó franciák egy külön zászlóaljban  
fognak egyesülni Lafitte tengerész kapitány vezérlete alatt,  
Magyarhon szabadságának kivivására fegyvert fogandók.

Egyenruhájok a párizsi nemzetőrségé leend, zászlóikon a ma-  
gyar és a frank köztársaság nemzeti színei . . . .

*És a republicanusok igen jó katonák!*

16

*Komárom leégett.*

A kedves szép város ott a két Duna közt, melyet ártatlan  
tréfáink annyi előszeretettel kerestek fel mindig, s melyet most  
könnyező szemünk fognak megtalálni, szomorúan, lerontva,  
elhamvadva.

Több mint ezer ház, a város legszebb helyei, a főutcák, a pia-  
cok, a városháztere, a legszebb templomok, a nagyszerű megye-  
ház, mind, mind gyásszal behúzza, melyet a pusztulás hagyott  
maga után, feketén, mintha rajtuk száradt volna az éjszaka,  
melly semmivé tette.

Szegény, szegény szülötte földem, milyen szomorú lehet a te  
arcod! Hová ha mentem, minden ház egy édes emlék, minden  
arc egy vidám mosoly volt számomra, most minden rom egy  
bánatos siremlék, minden arc egy könnyeiből kifogyott kép.

Hát a földél, mely alatt születtem? Hát a rokonok, kikkel  
annyi évet töltöttem együtt? s kiket még csak siratnom sem  
szabad? . . .

Szegény becsületes nép. Így adóztál hazádhozi ragaszko-  
dásodért.

Büntetést kap az erény, jutalmat az árulás . . .

De él még Isten az égben, ki az ártatlanok könnyei s vérének  
hullását számlálja oda fenn, s ki előtt a megolajozott homlok

nem tesz kivételt az emberek közül, ki itéletet mond koldus és király fölött.

395 É! még az Isten! S ti földi istenek egykor sápodtan, koronátlanul fogtok előtte állani, s a millyen magasan voltatok egykor az emberek fölött, olly méllyen fogtok hullani az elítéltek sorai közé.

Ti, kiknek neve vihar és pusztulás a földön, kiknek étvágya éhhalála a népnek, kiknek betegsége döghalál az országon, nem félték-e: hogy az a szellem, kinek képmásává hazudott benneteket az ezredéves sötétség, felcmeli világitó karját s olly példát szolgáltat rajtatok a világnak, minőt emberi sziv kigondolni nem bir.

405 Ti kik koldusok és hazátlanok üldözésében örökitétek meg neveiteket, nem félték-e; hogy jöhct idő, mikor senki sem vár reá, melly titeket látand idegen ház küszöbén koldulni, házatlanul, senkitől nem félve, senkitől nem szeretve?

Átkozott leend, ki ha fáradtak lesztek, házába befogad, ha fáztok, tűzhelyéhez bocsát, ha meghaltok, eltemet. Átkozott leend a sír, melly csontjaitok benyeli, átkozott a fű, melly azon megterem: és áldott az, melly palotáitok küszöbét fogja lepni.

17

*Egy kis furcsa terrorismus*

415 Illy adresse alatt kaptam több szerkesztő társaimmal együtt illy tartalmú leveleket: Pest város lakosai. Ti kik rémítő nagy adótól terhelve a legnagyobb veszélynek vagytok kitéve stb stb felszóltalak Pestnek minden házbért fizető lakói: hogy egy háztulajdonosnak sem szabad egy fillért is elvenni házbérbc, mert ha

420 ezt merészlik, irtóztató bosszúm fogom éreztetni s jaj lesz neked pesti kevély bügger, mert pusztításom siralmasabb lesz a komárominál, ezt adja tudtodra a *pusztító társulat*." — — —

Mi ugyan e pusztító társulat létezésében nem hiszünk, inkább gondoljuk: hogy tán egy némelly jámbor templom egere

425 akarja illy terroristicus uton elpassirozni a Szent-Mihály napot;

hanem azért mégis ajánljuk e levelet a városi hatóság figyelmébe, lehet hogy az írást tán megismerheti valaki s komolyabb eredménnyé lehet a dolognak, mint minőt mi várunk belőle.

18

440 Teleki Ádámot nagyon iparkodnak mentetezni. Azt mondják: az egész félreértés.

Legyen lúd — ha kövér. Boldogok a kik hisznek.

De már azt az egyet: hogy egy hadvezér átakarjon menni az ellenséghez, csakugyan nehéz dolog félrcérteni.

435 Teleki azt mondta: hogy ha így meg úgy, meg amugy, hát akkor ő átmegy Jellasicshoz.

Már biz itt akárhogy csikorogtatjuk is a széket édes legátus uram, nem találunk arra *kddentzidt*.

19

440 A drámabíráló választmány két új darabot fogadott el előadás végett. Egyik Szigligetié, dráma, címe: Rákóczy fogása. Másik Szigetié, népszinnü. Egy táblabíró martius 15-én. Mind kettőről igen sok jót beszélnek. Ez utóbbit Szentpéteri választotta jutalomjátékául.

445 Ha Jellasicsot pokolra vertük, színházunk életében nagyobb-szerű epocha fog kezdődni. Addig legyünk egymás iránt türelmivel.

51

KISS ERNŐHÖZ

*a perlaszi győzteshez intézett szavak,  
azon fdklydszene alkalmával, mellyel őt a budapesti közönség meg-  
tiszeltte*

*Honfitárs!*

5 Légy üdvözölve, ki az országos aggodalom közepett örömjajt hallasz az ország szivében.

Neved viszhangja az.

Nevedé, mely öröm és remény azoknak, kik e hont szeretik, siralom és rémület azoknak, kik ellene törnek; — nevedé,  
10 mely egy a győzelemmel.

Légy üdvözölve.

Ki hű valál e hazához, midőn azt legkedvesebb fiai elárulák, midőn királya eltaszítá magától, midőn istene letette róla oltalmazó kezét. Te akkor tudtad őt szeretni.

15 *Ki védelmére keltél nemzetednek, midőn a pokol minden ördöge s a föld minden zsarnoka ellene támadt, s fennen hirdeté: hogy eltörlendi azt a föld színéről. Te akkor kardcsapásokkal hirdetted a reánk támadóknak: hogy „ne bántsát a magyart!”*

20 *Ki midőn a megifjudott nemzet kitört börtönéből, legelső szakítád le róla a láncot, mit szépszinű ármány s öngyilkos kegyelet kezeire kötött, s mely börtönén kívül is fogva tartá a lángbetűkkel irtad fel a jövődök könyvébe: hogy még nem ütött az óra, mely a magyar népet *sírba állni* lássa.*

25 *Élni fog az, s jövő életének neve szabadság lesz, s ellenségei nem fognak diadalt ütni rajta. E fáklyák élete hosszabb leend, mint az ő uralkodásuk.*

Nem fogja mondani senki, hogy a magyarnak nincsenek hősei, hogy a magyar hazát fiai nem tudják megmenteni.

30 Téged fogunk felmutatni és példádat követjük.

Elmondandjuk a népnek *szerezd hazádat*. Nézz ide és láss példát, ki honát szereti, zászlóival együtt jár a győzelem, kardja meg van áldva. A hon áldása rajta.

35 Elmondandjuk neki: *légy bátor*, nézz ide és láss példát; ki önmagát nem hagyja el, Isten sem hagyja el azt; hozzá esküszik a diadal. Bátrak szívében, nem gyávák tömegében van a győzelem magva vetve. Ki a haláltól nem fél, örökéletet talál.

40 Elmondjuk a népnek: *légy becsületes*; nézz ide és láss példát: ki igaz uton jár, bátran emelheti fel arcát honfiai előtt, azok

szeretik őt, bátran nézhet ellenségei szemébe, azok félnek tőle. A csatákban Isten ítélte szóland.

S a példa hatni fog. Azon lelkesülés, melly e népet összegyűjté, midőn téged kell üdvözölnie, kit legjobban szeret, 40 összegyűjtendi azt, ha kell, majd akkor is, midőn az elé kell mennie, kit legjobban gyűlöl s az a diadalzaj, melly most neked éljent kiált, hangzani fog akkor is: hogy halált kiáltson a jögtapadó fejére s azon kezek, mik most számodra a diadalfényt hozzák, elhozandják az ő szeméire az örök sötétséget.

80 A te nevednek pedig legyen örök élte a nép emlékében.

S ha minden magyar olly szívvel fog érezni hona iránt, minővel te most, akkor is olly fényesen állj közöttük, mint állottál a vigasztalanság éjszakáiban.

Egy jutalmat adjon tetteidért az ég: hozzád méltó legméltóbb 85 jutalmat, — c jutalmad legyenc az: *hogy hazádat boldognak láthasd.*

Élj sokáig és dicsően.

*Életed ellenségeink haldia legyen s hazánknak örökélete.*

52

CHARIVARI

[1848. okt. 1.]

I

*Hivatalos rovat*

*Jellasics közlönye*

Mi báró Jellasics, Pannónia királya, minden sátoros cigányok vajdája, lumpenhauseni gróf, Galgenstein örökös ura, első 5 rendű lazzaroni grand, az aranyzamárfüles rend vitéze, a jerusalemi belzebubrend nagy keresztese, a gambrinus királyi *veres órr* rend vitéze, a kötényrend nagy keresztese stb. adjuk tudtára ezennel minden mi alattvalóinknak — masculini ge-



neris — miszerint mi folyó october hó 21-kén itt helyben  
10 Carogradon tót országgyűlést fogunk tartani.

A ház szabályai ezek.

Balfelől ülnek a drótos tótok, középett a kaszás tótok, jobb-  
felől a gyócsos tótok.

Egyszerre harminc száznál többnek nem szabad kiabálni.

15 Elnök lesz, a ki valamennyinél jobban tud ordítani.

Valamelly kérdés eldöntésénél botokkal, vagy kaszanyelek-  
kel verekedni nem szabad, kalappal hajigálózni igen.

Diplomaticus nyelv a tót, még pedig a nyitrai, a káromko-  
dásoknál megtartatnak a magyar technicus terminusok.

20 Ülés alatt fazikakat drótozni megengedtetik, de kaszákat  
köszörülni nem.

Pipázni nem szabad, bagót rágni igen. Megjegyzendő:  
hog az elnöknek nem szabad a képviselők fejére köpködni.

A ki írni és olvasni tud, képviselővé nem választathatik.

25 Ha valamelly képviselő részeg talál lenni, lefekhetik a padok  
alá.

A szavazatok általános hajbakapással fognak eldöntetni,  
melly eseteknél a körmökön kívül más fegyvert használni nem  
szabad. A mellyik vélemény a másikat kiveri a tanyából, az  
30 határozattá válik.

Ülés végeztével minden követnek fél font szalonna és egy  
messzely borovicska, osztatik ki diurnum fejében.

A gyülekezet minden határozat után eltáncolja az ő nemzeti  
táncát a podzabuckit.

35 Megjelenni csupán nemzeti öltözetben szabad, das heist, mos-  
datlan pófával, fésületlen hajjal, zsíros kurta üngben, pitykés  
szeredással, fekete szűrben, bocskorban, a kalap hegycs legyen  
és piszkos.

40 A gyűlésteremben a képviselőknek egymástól lopni nem  
szabad.

Az elnök — mint az angoloknál gyapjuzsákon, — itt egy  
liptói brinzás hordón fog ülni.

- Ha a képviselőház ki bírja verni a karzatot a teremből, akkor zárt az ülés, ha nem bírja, nyílt.
- 45 A karzatról a képviselőkre krumplival hajigálni nem szabad, mert az szent gyümölcs.
- Ha a képviselők a királylyal nem volnának egy értelemben, nem kapnak pálinkát.
- A *nemzeti ipar* fejlesztése tekintetéből kivétnak az adó és
- 60 vám alól e következő tárgyak:
1. A vasdrót. 2. A főzőkanalak. 3. Borovicska. 4. Brinza.
  5. Ostyepa. 6. Pokróc. 7. Zsindely. 8. Hajdina. 9. Fenyőmadarak. 10. Fűzfaalmák. 11. Aszalt vackor.
- Hurban, iparminister.
- ★
- 55 *Hadügyministeri rendelet.*
- Ezennel meghagyatik az országban kóborló mindenféle *szeleknek*, hogy hadseregeinknek békét hagyjanak s midőn táborba szállanak, őket fel ne döntsék.
- 3 Hahn, Kriegszminister.
- ★
- 60 Ő felsége, Pannonia és Illyria királya, vitéz bajnokainak, kik magukat a harcban kitüntetendik, következő jutalmakat fog kiosztogatni.
1. A miniszterelnök kötényéből egy kokarda, ugyanattól egy puszi egyenkint kiosztogatva.
- 65 2. Egy darab békasó, annak jelképeül, hogy ez az ország a miénk.
3. Szabad lopás a kerek birodalomban mindenkitől, kivéve a királyt.
- III Hahn, krixkrax.
- ★
- 70 Ő fölséges rendeletére, a tizparancsolatból a nyolcadik parancsolat, melly ekképen szól „ne lopj” ezennel ünnepélyesen kitöröltetik.
- Kollár, cultus.

Rövid időre közönségünktől búcsút veszek.\*

75 A csaták végeig — s ez úgy hiszem rövid leend.

A hazának szüksége van karom erejére, s én nem ismerek előbb való érdeket mint hazámét.

Ha vissza nem jövendek, lapomat Ludasy Mór fogja az év végeig szerkeszteni.

80 De hiszem Istenem: hogy látnom kell Magyarország függetlensége kivívását.

Hiszem istenem: hogy az égbekiáltó gazság nem fog diadalt űtni az igazak elvesztén.

Hiszem istenem: hogy ama gyűlevész nép, melly még rabol-

\* A történelmi igazsághoz való ragaszkodásból megjegyzem, hogy én bizony az egész harc alatt se karddal, se puskával, semmiféle hőstettet nem követtem el. Boldogult jó apám is insurgens hadnagy volt a napoleoni hadjárat alatt: volt egy kedvenc fringója; a miről egyszer azt kérdezém tőle: „édes apám, vágott-e le azzal sok franciát?” mire az én lelkem apám azt felelte: „fiam; ha oda jött volna hozzám, bizony levágtam volna.” Ez volt az én harci devisem is. Családi cimereemben is egy ágyús vitéz van. Legelső őszöm sem engedte az ellenséget közelebb jönni magához az ágyulövésnyinél. Nekem sem volt részem másforma verekezésben, mint a hol ágyuznak. A halálra komolyan el voltam szánva mindig, de a forrójába a verekezésnek nem kerültem bele soha. Tehát a harci babérokbul egy levélre sem tartok igényt.

Azon expeditio, melyet itt jelzék, Jellasic betörésekor az alföldi népfelkelés rendezése végett indult meg Kossuth vezetése alatt. Kisérték őt Egressy Gábor, Csernátony, Rákóczy, Lopresti Árpád, s velem együtt még többen: kiknek feladatuk volt a kormány vezérét megtámadtatás esetén megvédeni s ha kifáradna, a népgyűléseken felváltani. Nem támadta azonban meg senki, s nem fáradt ő ki soha. Bámulatos volt a hatás, melyet szabad ég alatt tartott szónoklatai az alföldi nagy városok népében felköltöztek. A nép tömegestül ragadt fegyvert, s néhány nap alatt ötvenezer embert s e közt kétezer felszerelt lovast állított ki. Kossuth kifáradhatlan volt s mindent megmozdított az önvédelmi harcra. 105 Hódmezővásárhelyen kapta meg Rózsa Sándor folyamodását bünbocsánatért, ki „szegény legény” társaiból több száz főnyi szabad csapatot

ni is gyáva, ha szembeszállandunk vele, a vérig bántott nemzet  
110 egy kézütésitől földre hulland, mint az őszi légy.

S akkor, akkor fölemelt arccal térendek újra vissza.

Ha ott maradnék, meg ne sirassatok.

Ha elesem, s a haza veszt, sirassátok meg a hazát, s azokat  
kik benne élnek, ne azokat a kik meghaltak.

115 Ha elesem s a haza győz, örüljete, s meg ne bántsátok az  
istent a fájdalom könyűivel.

Adjon isten szebb napokat.

### 3

Petőfi is elutazott, kötelességét, mint becsületes hazafi tel-  
jesíteni.

120 ajánkozott szervezni az aldunai ellenség ellen. Rózsa még akkor csak  
kalandor volt, nem aljas rabló; s az ajánlott szolgálat megérte a bün-  
bocsánatot. Én vittem azt meg neki Félegyházára. Innen Pestre volt  
küldetésem Nyáryhoz, ki azonban attól a hirtől, hogy jövünk a Tisza  
mellől ötvenezer emberrel, épen nem volt elragadtatva: azt kérdezte:  
125 „hát kenyeret hoztok e nekik?” A pákozdi csatához már csak a fegyver-  
szünetkötésre értem.

Pedig Kossuth terve hasznavehető volt. (Ezt nem én mondom, hanem  
egy hadászati tekintély: Rüstow.) Az ellenfél mellékhadoszlopai ellen  
nagy népfölkelési tömegeket állítani fel, s a helyett a velük szemközt álló  
130 hadtestekből a rendes katonaságot mind a feldunai hadsereghez vonni s  
azzal az ellenfél főerejét, Windischgrätz hadseregét verni le. De nem  
fogadtak neki szót, minden egyes hadtestparancsnok azt állítá, hogy az  
ő állása a legfontosabb, nem nélkülözheti a rendes csapatokat.

A bécsi forradalom kitörése után Kossuth kettőnket Csemátanyval  
135 felküldött Bécsbe, az ottani felkelő csapatok vezérét felszólítani, hogy  
erélyes támadással segítsenek a már akkor a határon álló magyar had-  
seregnek s szorítsuk két tűz közé az osztrákokat.

Útközben Komáromba is be kellett térnünk, az ottani várparancsno-  
kot. Majthényit felszólítani, hogy minden nélkülözhető rendes csapatot  
140 és különösen tüzéséget küldjön a Lajtha melletti táborba. Minő látvány  
volt az rám nézvel mikor éjjel holdvilágnál megérkezünk Komáromba  
egy ideiglenes tutajhidon át; mert a rendes hid is elpusztult; szülőtte  
városom egészen le volt égve; kormos falak egész utcaszámra. Minden  
házat ismertem itt, lakóik barátaim, rokonaim; s most az üres ablakok  
145 meredeznek reám; kormos gerendák zárják el a kapukat. Senki sem

Útfélre állított szent kép előtt két nénemasszony térdel s imádkozik.

Az egyik földmivelő felesége s így szól:

— Hallgasd meg uram a barom bögését és adj csót. — A  
 160 búzának ugyan már nem használsz velem, de még a krumplira  
 elkel, — no még a kukoricára is egy kicsinyt, még öt, hat nap  
 alatt jókor lesz! Tehát gondold rá magadat uram s ne büntesd  
 meg bennünk a mi apáink vétkeit, — inkább a mieinket is  
 ródd fel az unokáinknak stb.

155 A másik asszony búcsujáró s így szól:

lakik a városban. Nekünk a várba kellett sietnünk. Soha sem láttam  
 nagyobb orrt embernél mint Komárom akkori várparancsnokának  
 volt. Tudva van, hogy I. Napoleon a nagy orrt tartotta embereinél a  
 hűség biztosítékának. Majthényi azonban nem adott nekünk katonát;  
 160 azt mondta: hogy a mi van, az magának is kell.

A legelső kiábrándulás Bécsben ért utol. Minden nehézség nélkül  
 jutottunk el odáig. Ellenséggel csak egy útféle csárdában találkoztunk,  
 vasasok voltak. Azokkal még kedélyesen elbeszélgettünk és poharaz-  
 tunk, mialatt a kocsisunk a lovait itatta. Nem bánták, akármi járatban  
 165 vagyunk. Ha bánták volna, bizony talpunk alá fúj a szél.

Bécsben azonban mondhatom, hogy sem azt a lelkesülést nem ta-  
 láltuk, a mit kerestünk, sem azt a haderőt; de különösen nem a mozgalom  
 vezetői részéről, a helyzet ismeretét. Ezek azt hitték, hogy ez még min-  
 dig csak forradalom és nem háború. Torlasz, utcaharc, népszónoklat és  
 170 kiáltvány: ebből állt stratégiájuk. Nekünk topographice kimutatták,  
 hogy Jellasischoz Bécsnek semmi köze; mert annak a tábora úgy van  
 felállítva, hogy a magyar hadsereggel néz farkasszemet: az tehát Bécsnek  
 nem ellensége. Épen így beszéltek a magyar tábor vezérei: azok meg  
 azt állították, hogy nekik nem kell Windischgraetzet megtámadni;  
 175 mert az nem Magyarország ellen jön, az csak Bécsre jön levérni s még  
 elég naivak voltak felszólítani Windischgraetzet, hogy fegyverezze le  
 Jellasischot, a ki a mi ellenségünk. Az osztrák vezérek aztán nem voltak  
 olyan scrupulosusok; hanem amint egyesülhettek, leverték egyiket  
 a másik után minden logika és ethika ellenére.

180 Hanem én abbul az ábrándbul, hogy mi rajtunk valami szomszéd  
 nép segítsen, a bécsi expeditio után kigyógyultam.

— Uram adj szép időt! tudniillik se nagyon meleget, se nagyon hideget, mert én (!!) útra megyek; oda leszek vagy hat napig, — addig tehát ne hagyd esni az esőket. Ha egyszer  
185 visszajöttem, nem bánom ha három nap, három éjjel szakad is a zegernyezápor. Amen!

Boldogtalanok! A jó Istent legalább is haragos földesuroknak képzlik, kinek szándékát ember tanácsadái igazgatják jobbra balra s ki előtt liquidálni kell, hogy kinek mit adjon?  
190 és mikor, mennyit és miféleképpen adjon? s kivel alkudni lehet eső és napfény felett, mikint alkudott hajdanában ama zsidó patriarcha, kit jámborságaért azzal jutalmazott a gondviselés, hogy feleségét kővé változtatta; — árlejtést tartván az egk urával Sodoma városa fölött, — mellyért mint az irás mondja  
195 s igaz embert kellett volna váltságul fizetnie, melly összeg, hogy akkori időkben sem került ki, nagyon mutatja, hogy őseink sem sokkal lehettek jobbak a diákné vásznánál.

## 5

Egy időben egy vén resignált iskolamestert ismertem, kinek a sok között az a jó tulajdonsága volt, hogy a tiszta víztől for-  
200 máliter le tudott részegedni, s kit később több rendbeli érdemiért a közönség *díjmentesen* nyugalmazott s kit midőn felcbarátjai azon tiszteletre méltó helyen, a hol a bort mérik, jól eldöngettek, nevetve mondá: hogy milly vig, mulatságos emberek czekek az ő bajtárs urai? — Tehát ennek volt ezen életelve:  
205 — *Busuljon a ló, — elég nagy hozzd a feje.*  
Ebben nagy philosophia fekszik.

## 6

Teljes tele van a mi világunk nevetni valóval:  
A gémbredett kezű tél, — az izzadtorrú nyár, — a két-  
szarvu hold, — s az egyszemű nap, — a púpos hátú hegyek, —  
210 a fejüket csóváló fák, — az egymást kergető vizek s e tömény-

telen nyüsgő forró állatsereg, — két-, négy-, hat-, száz-lábú; —  
egy-, két-, négy-szarvú; egyiknek a keze van az órrán, másik-  
nak a szarva, harmadiknak a szeme, — egyik csupa fül, másik  
csupa fej; — egyiknek nyolc a szeme, másiknak egy sincs,  
215 egyik cipőben jár, másik mezitláb s egyik furcsább, nevetni  
valóbb a másiknál, legeslegnevetnivalóbb pedig a komoly  
hosszúképfű ember, ki tenyészt az ő fejében tücsköket, mik  
nem hagyják őt alunni, és élvezni a világ gyönyörűségeit s  
nevezi nagy bohóul ezen tücsköket egy névvel bölcseségnek!  
220 — Mind ez milly kacagásra méltó!

Az ember fél, irigykedik, haragszik, bánkódik és busúl, —  
sir örömeben és bujában, s örül minden ok nélkül, hadakozik,  
kézzel és nyelvvel, fát, vasat és tollat hegyesít, mellyel vere-  
kedjék, seregestül csődül háborút viselni, — maga sem tudja  
225 miért? s mind ez — milly kacagásra méltó?

Az ember megy mindenüvé, megy a vízbe, megy a föld  
alá, megy a levegőbe; — törli a fejét dolgokon, mik nincsenek  
rábizva, — világ-rendszereket alkot s a teremtés titkait magya-  
rázza, aztán megakad és se előre se hátra, . . . s mind ez — milly  
230 kacagásra méltó!

Az ember épít, — várakat, tornyokat és városokat, — kőből,  
fából, vasból és ollykor — levegőből is; — azután pedig jön  
egy másik ember, az meg ledöntögeti azokat s mind ez milly  
kacagásra méltó!

235 Az ember meghal. — Nem kér enni többé. — Szemeit mak-  
rancosan lehunyja és senki kérdésére nem felel, egy óra előtt  
az is baj volt neki, ha fenhangon beszéltek hozzá, most meg  
azzal sem törődik, ha földbe dugják. Itt hagyja minden örö-  
mét, a miért annyi szomorúságot elviselt s más áll helyébe  
240 — eltemetik és elfeledik. . . és mind ez milly kacagásra méltó! . . .

Bizony bizony ez a világ egy nagy Abdera város, boldog  
aki benne Democritos tud lenni s nevetni még akkor is midőn  
szomjúzik, a mi pedig nem tréfa dolog, próbálja meg bár a ki  
nem hiszi.

## CHARIVARI

[1848. okt. 8.]

## I

*Hivatalos rovat**Jellacsics közlönye*

Mi báró Jellacsics, aufunddavons hadsereg nagyvezére, czennel több rendbeli ünnepélyes tiltakozásokat vagyunk kénytelenek  
5 közrebocsátani.

1-ször is protestálunk a huszárok ellen, kikről mi nekünk az mondatott: hogy majd csak a kardlapjával fognak verekedni, s kik szépséges kirazirjaink ellenében elég illetlenül viselték magukat, számtalanokat közülök fej nélkül cesztvén vissza.

10 2-szor protestálunk a magyar tűzerek ellen, kikről az mondatott nekünk: hogy majd a fejünk fölött fognak ellövöldözni, s kik elég pogányok voltak az ágyúkat arra felé tartani a merre az emberek állanak, ágyúgolyóik pediglen egyáltalában nem az illedelem semmi szabályait, mellyekhez az ember magát  
15 tartani köteles, mikor idegen emberek közé megy.

3-szor protestálunk az önkénytesek ellen, kikről azt hittük: hogy majd elszaladnak, aztán ördögöt szaladtak, még nekik állt felebb, s a mi hallatlan lovagiatlanság a világhistoriában: puskatussal verték agyabafőbe seregeinket; embereink vörös  
20 sipka helyett vörös fejekkel jöttek haza. Máskor kikérjük: hogy a ki puskatussal akar verekedni, legalább mondja meg azt előre. Akkor nem fogunk oda menni.

4-szer tiltakozunk a körül fekvő népek ellen: kik eleség hordó csapatjainkat elfogják s az eleséget megesszik, katonáinkat  
25 pedig sáncot ásni küldik. Inkább egyék meg a katonáinkat,



csak az eleséget ereszsék tovább. Annyit már tudhatának  
a physicából: hogy levegőből mi sem élhetünk.

Datum a futásközben báró Jellasics iá.

★

30 Mi stb. Vitéz vasas németeinknek ezennel meghagyjuk hogy  
mellvasaikat, ha csatába mennek, ezentul a hátukra kössék fel.

Datum egy mocsár közepén báró Jellasics iá.

★

A minisiterelnök jó reménységben van báró Jellasicstól — —  
hova hamarább jó hirt kaphatni.

35 Miután a fenséges báró megígérte: hogy ő majd *fog csinálni*  
császdrt, e célra a minisiterelnök közremunkálását ezennel fel-  
ajánlja.

Aifoz hercegnő nevében Csibéné asszony  
státustitkár.

★

40 Mi stb. hívünket gr. Zichy Ödönt azon méltatlanságokért,  
mikkel a magyarok által illetetett, jutalomképen kinevezzük  
Fehérmegye főispánjának.

Igy jutalmazza a Pannonia királya azokat, kik hozzá szítanak.  
Kelt oct. 30-án reggeli 9 1/2 órakor báró Jellassicc iá.

★

45 Mi stb. nemes Székes-Fehérvár dicső városának szíves fogad-  
tatásunk jutalmául ott hagyjuk emlékbe négyszáz betegünket,  
és ugyanannyi halottainkat.

A tartandó requiem költségeit fizeti az ország.

Költ tüskönbokron keresztül báró Jelasicziá.

★

Mi stb. azoknak felvilágosítására, kik nem bírják felfogni,  
60 mint szokhattem én el fegyverszünet alatt minden népjog és  
hadiszerződés dacára, eképen igazolom magamat:

Én Pannónia királya vagyok s mint királynak jogom van  
csalni, lopni és hazudni, ha nekem jónak látszik.

Legujabb rend szerint ezekhez egy negyedik privilegium is  
65 járul. Ez az elszökhetés joga.

Világos tehát: hogy mint magam is király s a Habsburgi  
házzal néminémű sógorságban is vagyok, az elszökésben csak  
királyi jogaimat vettem gyakorlatba.

Báró Jellasicz, candidatus király.

2

60 *Gróf Zichy Ödön levele a pokolból báró Jellasiczhoz*

Felséges uram! Fölfelé huztak, mégis lefelé jutottam s most  
itt vagyok a világ pincéjében. Miután odafenn szüntelen hiva-  
talra vágyakodtam, itt is csakgyan megtettek kályhafütőnek.  
Tehát most kályhafütő vagyok.

65 Egy ördög utazik most innen, stáfétát visz Aifoz herceg-  
asszonynak, attól küldöm ezt a levelet.

Csak arra az egyre kérem felségedet: hogy ha lejön ide, hoz-  
zon magával egy tucot kártyát, mert az ember veszettül meg-  
unja magát az örökké valóságban.

70 Nekem itt igen jó dolgom van, mikor a lelkem ide érkezett,  
ördögnek nézték, olyan fekete volt. Felségedé alkalmasint  
sárga lesz a sok félelemtől, mire ide jut, s így épen képviselhet-  
jük ide lenni is a schwarzgelb pártot.

Tisztelem a bátyámat, a püspököt, ohajtom látni minél  
75 előbb.

Köszöntetem Somsicsot is, ki felségedet egykor megtraktálta,  
ide lenni majd visszaadjuk neki a traktát.

Teleki Ádámot is hozza el felséged magával, legalább lesz majd kin nevetnünk világ végezetéig.

80 Tisztelem a Győrieket és Fehérváriakat, várunk rájuk ide lenn erősen. Ellenben a Komáromiak közül aligha látandunk valakit, azok mind becsületes emberek, és a mennyországba jutnak. Kár volt őket felségednek felgyujtani. Azt a tüzet mind mi alánk rakják ide lenn, a mit felséged oda fenn csinál.

85 Egyébiránt mi még itt sem vagyunk bátorságban és elrejtve. Hire van s maguk az ördögök is erősen félnek tőle, hogy Kossuth olly erőt szed össze, mellyel a *poklot* is széllýelkergeti. Hová leszünk mi szegény ördögök, ha innen is kivernek? Istenem, istenem, hát az ember még a pokolban sem maradhat  
90 nyugton a becsületes emberektől!

A minélelébbi viszontlátás reményében maradok Felségednek

köteles szolgája  
gróf Zichy Ödön.

3

95 István exnádor zsebre tette a niedertrechtiger Lumpot s most séta utazásokat tesz, ad normam il a berek, nád a kert.

Szegény jó ur, mennyi fáradságába került, míg — a bajuszát megnövesztette!

Különbség közte és az apja közt ez:

100 Apjának sokszor módjában lett volna a magyar nemzetet *eldrúlni*, de azt nem tette, neki pedig egyszer lett volna módjában a magyar nemzetet *megszabadítani*, ő meg ezt nem tette.

Azt mindnyájan tudjuk: hogy az öreg nádort addig nem eresztette be szent Péter a mennyországba, míg vezeklésül  
105 holta után a német színházat fel nem gyujtotta.

Vajjon minő penitencia vár fiára oda fen, vagy oda len?

Több alföldi népes helységekben, midőn a pap imádságában a királyi családot is előhozta, az egész népség elkezdett zugolódni s oda akarta hagyni a templomot.

Azt mondják: hogy „ha egyszer király, hát *legyik* király! ne hagyja magát órránál fogva hurcolni.”

### Csata képek

Seregünk, mely Jellasicsot űzi 36000 rendes honvéd és szabad csapatból áll.

★

Hét huszár neki vágat egy proviant szállitmánynak, melyet tizenhat nehéz vasas német s száz kaszás fedez.

Öt perc mulva mind a tizenhat vasas le van aprítva, a kaszások térden állva kérnek irgalmat.

Egy Foltinyi nevű huszár maga hetet vágott le s három sebet kapott a fejére.

★

Tüzereink meglátják: hogy a hegyekről hemzseg alá az ellenség, oda lőnek vagy ötször, golyóik söprik a hullámzó tömeget. Ekkor azt mondja Makk, a vezérük, tiz pengő jutalom annak, ki az ellenség őrnagyát lelövi lováról.

A másik percben az őrnagy halva feküdt.

★

Egy ló elszabadul az ellen táborából, két német lovas utána nyargal. Egy magyar golyó utánuk repül, s mind a két lovas derékban szakítja ketté.

★

- 130 Eddigelé két ezer katonája van elfogva annak a szemtelen gazembernek, kit a király kedves bánjának nevez, jó lesznek sáncot ásni, szolgálják meg a mit megesznek.

6

Még élünk, s ha Isten úgy akarja néhány nap múlva elmondhatjuk: hogy „és uralkodunk.”

- 135 És uralkodni fogsz örökké szegény magadra hagyott magyar nép.

Mert a végveszély perceiben egy akarattal keltél fel önhazád védelmére s megmutattad: hogy minő erő lakozik egy kiégettnek hitt vulcánnak szívében!

- 140 Kossuth szavai, mint a talizmán rázták föl e nemzetet álmából, a nép nemzete messiásának nevezte őt mindenütt, az isten lelke szólt beszéde lángoló, lélekeremtő hangjaiban s most hatvanezer erőteljes férfi áll a Duna partján, utósó csepvéreig védendő e haza életét.

- 145 S ti, kik már husztátok a halál csengetyüt nézzétek meg őket és számoljátok fel hány élet kell cserébe minden csepp vérért, melly e lelkes nép kebléből kihull.

Egy egy Kinizsi mindegyik külön, együtt az Isten öldöklő viharja, tele mennykövekkel, miknek csapását isten keze igazgatja.

- 150 Jaj azoknak, jaj azoknak, kik a magyar ellen kardot huztak, hogy őt álmában meggyilkolják, a nép, az isten jobb keze torkon ragadta őket, s ha kiereszti kezéből az csak azért leend: hogy a sirba dobja.

- 155 Győzni fogunk, a nép mindenható, és a nép velünk van.

Két vármegye népe áll még addig fegyverben s e két megye népe meg fogja tisztítani az egész országot minden ellentől.

- 160 S hátha mind az egész talpon fog állani? Hah, elbámuland bele a világ és hirdetni fogja: hogy az Isten csodákat cselekszik.

Minden ötödik lélek egy hős, vált a népfelkeléshez öt millió magyar közül egy millió! Mind bajnok, mind Isten felkent vitéze.

165 Reszkesetek nyomoruak.

E coloss egy lábával eltiporja ál-hatalmatokat, elsöpör benneteket a föld színéről, mint a zivatar a száraz falevelet.

170 Naponkint ezrekkel szaporodik seregünk. Kossuth mindenütt jelen, lelke mindenütt átszáll a népbe, melyben örökké fog élni.

Isten áldjon meg benneteket polgártársnőim, mondjátok meg: ha még férfit találtok magatok körül: hogy becsületes ember most hazáját tartozik védeni, s hol két karunkra van szükség, ott mindenki egy ember.

175 A viszontlátásig. Találkozni fogunk, úgy hiszek Istenemben, győzünk és boldogok leszünk, ki elhull közülünk, boldog lesz a föld alatt, boldog a mennyországban, mert érezni fogja még ott is: hogy kionlott vére után szabad lett Magyarország. Ugy légyen amen!

## 7

180 A táborélet különösen mulatságos.

Az a vidám zaj, a futó ellenség tekintete, a buzdító harczene, az örállások az isten szabad ege alatt, éjjelenként a meleg őrtűz mellett vidám csoportozások, azon bátor öntudat, mely a férfiasság érzetéből gerjed, s mely erőt ad: ha a zivatar zápora hull; 185 bátorságot ad: ha az ellenség golyózápóra hull, a szem szikrázik, a kebel földobog, a dob megperdül, a kardok kiröpülnek hüvelyekből, a lélek kettőnek érezi magát, az ember kéjt érez, mellyet csak a harc istene oszthat.

Oh fölséges, fölséges!

## 8

190 A híres alföldi szegény-legény-vezér Rózsa Sándor száz ötven szegény legénynyel megindult: felfogadva: hogy addig meg

nem nyugszik, míg az ellenség vezércit, vagy élve, vagy halva, meg nem keríti.

185 A kik tudják: hogy e vakmerő férfi milly kalandokon ment keresztül, kik csapatját látták, melly a félelmet semmi név alatt nem isméri, bizonyára nem fognak hosszú időt szánni az ellen főnökeinek.

9

K-en a nemzetörök aláírási ívet nyitottak maguk közt: hogy ki mennyi horvát fejet tartozzék haza hozni a csatából. Csak egy házat akarnak belőle építeni.

10

200 Hát megakar a horvát osztolni a földeinken?  
Deiszen majd osztunk neki földet, két lépést mérve egynckegynek; a mit aztán senki el sem veszen tőle, benne lakhatik az ítélet napjáig.

11

205 Mikor az áruoló Zichyt felakasztották, egy kun nemzetőr látta: hogy szép uj kötélre akarják akasztani.

Hohó! ugymond, nagyon szép kötél volna ez ilyen embernek, jobb lesz ez az én lovamra kötőféknek, az már ugy is piszkos, cseréljük el vele.

210 S arra akasztották fel.

54

MI AZ A RESPUBLIKA?  
MIT TESZ E SZÓ: KÖZTÁRSASÁG?

3 Akadnak emberek, kik a köztársaság nevére uton ut félén kigyót békát kiáltanak, kik azt akarják elhitetni jámbor könnyen hívő emberekkel, hogy mikor egy ország köztársasággá válik, akkor abban mindenféle rendetlenség, pusztulás és  
5 crőszakoskodás kap lábra.

Ezek, tisztelettel legyen mondva: hazug próféták, hamis apostolok, kik szent köntös alatt az ördög evangéliumát hirdetik.

Köztársaság az: mikor egy nép saját maga által választott kormányra bizza külső és belső ügyei elintézését, olyan kormányra, melly mind arról, a miket cselekszik, tartozik szigoruan számot adni.

Köztársaság az, mikor az emberek, ugy a mint isten előtt a más világon egyenlőknek fognak tekintetni, akképen e földön is egyenlő jogokkal bírnak, midőn nincsen különbség nemes és paraszt között, hanem egyedüli érdeme mindenkinek az Isten törvényének megtartása s a hazának szeretete, mellyet az Isten az égben s a haza e földön méltán megjutalmaz, midőn nem vétetik többé kérdésbe: hogy ki milly magasan született? hanem hogy ki milly becsületesen tudott élni? A köztársaság illyképen az *Istennek országa e földön.*

A köztársaságban az ország kormányának nem arra van gondja: hogy egy pár magasan született nagy urnak mentül nagyobb legyen a dicsősége; — hanem arra: hogy az egész nép mentül boldogabb legyen.

Voltak s most is vannak országok, mellyeknek nincsenek koronás királyaik, hanem a mellyek okos értelmes férfiak által igazgattatnak s hol van nagyobb rend, hol van nagyobb boldogság, *mint ezen országokban?*

Magyar hazánk 850 esztendő óta él a szent korona alatt. Ez idő alatt volt boldog és boldogtalan, és többször boldogtalan, mint boldog.

A mi jó időket élt, azért istené legyen a dicsőség, de rossz napjainak szenvedéseit nagyobb részt királyai miatt viselte.

Azon emberek közt, mert ember a király is, kik a szent koronát viselték, s kik számosan voltak, nem emlit többet kettőnél a történetírás, kik alatt boldog lett volna az ország: a többi nem hagyott maga után egyebet fájdalmas emlékezetnél.

A főurak egymás közti civakodásai miatt mindég tűzben lángban állt az ország. Tíz husz esztendeig elhuzakodtak azon:



40 hogy kié legyen az ország, egyik a németet, másik a törököt hitta segítségül.

Kipusztították az országot úgy: hogy barmok helyett emberek húzták a szekereket.

Idegen nyelvű, idegen érzésű rokonaiknak osztották ki a mi jó és szép volt a magyar földön. Németek, olaszok, csehok parancsoltak a szegény magyar jobbágyoknak.

A nemzet törvényeit megrontották, a legjobb férfiakat csufosan kivégeztették melly tetteért egy királyát a magyar nemzet két izben tömlöcbe is záratta.

50 Vagy pedig gyávaságuk miatt veszendőbe hagyták jutni a nemzetet, volt olly királya is a magyarnak, kinek gyámoltalansága miatt egy ép öltöző ruhája nem volt, ki ebédét a laci konyhájáról hozatta, mert másutt nem adtak neki kölcsön, ki mindenre, mi iránt megkérdezték azt felelte csehül: hogy dobzse s utóbb ez a szó rajta is száradt Dobzse Lászlónak csufolták.

55 Ki önmagával is jól tehetetlen volt, hogy tudott volna ez egy országot igazgatni!

Ezen király alatt hozatott azon törvény, melly a földművelőket örökös rabszolgaságra kárhóztatta, miután közülök többet 60 70 czernél legyilkoltatott.

Tizennégy királya volt a magyarnak az ausztriai házból, mind a tizennégy erős esküvéssel fogadta fel Isten színe előtt, midőn megkoronáztatott, hogy a magyar nemzetet boldogítani fogja, és ez esküvését egy sem tartotta meg.

65 Kiszitták az ország aranyát, ezüstét, nekünk itt hagyták a rongyos papiros pénzt, mellyet olly áron váltották vissza, a mint nekik tetszett. Nem rég történt, Ferenc császár volt az, ki az átkozott emlékü devalvatioval ezer meg ezer magyar családot juttatott koldusbotra, míg holta után mindegyik 70 gyermekének száz milliom ezüst forintot hagyott örökségbe.

Kivitték a jó magyar legényt katonának, külföldre. Ott nyomorgott tiz, tizennégy esztendeig, sok vissza se jött, a ki pedig visszajött, elöregedve, elnyomorodva mehetett koldulni hosz-

szas hűsége jutalmául. Az országba pedig behozták a sok idegen  
14 katonát, örökös nyűgnek a szegény földműves nyakára.

Szegény embernek ha baja volt, elpörlekedhetett tíz husz  
esztendeig a maga igazságáért, míg a nagy urak, kik a királyhoz  
közel voltak: csalhattak, rabolhattak a király nevében, szólni  
sem volt szabad ellenük.

80 Kereskedésünket semmivé tették, természetnycinkre iszo-  
nyu vámot vetettek, ha azt a külföldre akartuk kivinni.

A hazánkban termett sőt három annyi árért adták a szegény  
magyarnak, mint a töröknek!

Jó magyar nyelvünket szinte semmivé tették. Pestbudán olly  
85 ritka volt a magyar szó, mint a fehér holló.

Igy bántak mi velünk a mi királyaink!

De a magyar nép azért mégis hűsége maradt. Tűrt, szenved-  
dett és várta a megváltás napját.

Az ország szent koronáját érdemtelen fejek viselték, de azért  
90 a hű magyar nép tisztelte azon koronát s hagyta magát sajtolni  
és keserves rabigába görnyedni és bizott Istenben.

És az Isten megszánta öt annyi szenvedés után.

Elküldé ez évnek tavaszán a szabadság szent lelkét magas  
mennyegéből, sorra járta ez az országokat. Minden nép feltá-  
95 madott és lerántá nyakáról a rabigát. A franciák, olaszok és  
németek mind egy akarattal keltek föl s testvéri kezét fogtak  
a népek felszabadítására.

Magyarország is megérte felszabadulása napját.

Az ország törvényhozó rendei levették a magyar nép vállalai-  
100 ról az uriadó terhét, melly őket eddig a kormányföldhöz  
nyomta, s adtak neki helyette édes mennyci szabadságot, melly  
egy év alatt Magyarországot paradicsommá fogja varázsolni.

És ötödik Ferdinánd, a megkoronázott király szent esküvel  
pecsételte meg azon törvényt, melly e szabadságot biztosítá.  
105 Királyi szavát, királyi szent nevét tette rá: hogy azt meg fogja  
tartani.

S talán meg is tartotta volna, ha beteges, gyámoltalan, elmé-

jében tökéletesen megfogyatkozott nem volna lett azon idő alatt.

110 O fájdalom: hogy az volt.

Gonosz emberek környékezték, kik nem elégedtek meg azzal: hogy az ő nevében annyi időig szedték igazságtalanul az ország zsírját, hanem még azon felül ezer kétszáz millió forint adósságot is csináltak a király rovására. Ezt  
115 tették a király atyafiai és tanácsadói.

S midőn eljött a fizetésnek napja, azt mondták: hogy fizessék azt a magyar nép, a szegény kiszarolt magyar nép, mely a véren kívül már mindenét odadta a királynak s midőn a nemzet azt felelé: nem! soha! semmit! Ellenük lázítottak egy  
120 rabló csorda népet, nekik ígérték földjeinket, azon feltétellel: hogy ha minket kiirtva, azok birtokába jutnak, majd az ő adósságaikat is elvállalják.

Ellenünk lázították a horvátot, a szerbet, rácot, a morvát, az oláhot, a szászt, s a hol csak rabló csordára akadtak,  
125 azt mind ellenünk küldék, császári tiszteket generalisokat küldtek nekik. Adtak nekik töméntelen pénzt, ágyúkat, fegyvert, puskaport s ígérték nekik mindent: hogy minket elpusztítsanak.

Ezt tették ők a király nevében.

130 A király neve mindenütt alá van írva gonosz határozataiknak.

A király neve hozott minden átkot írva nemzetünkre.

De Isten megsokallá végre a gonoszok napjait s paizsával befedte a magyar nemzetet s kezébe adá boszuló pallosát,  
135 hogy hirdesse vele az igazságot a hazug prófétáknak.

Seregeink szétverték a rabló csoportokat, a pártütő Jellasics, kit a király alattomban kiirtásunkra küldött, megvertetett, a felkelő nép mindenütt irtózatossal erővel fogta körül seregeit. A katonaság átlátta igaz ügyünket s azon fegyvert, melyet  
140 a nemzet ellen adtak kezébe, áruló küldőire fogta. Az ellenség generalisai tizezred magukkal rakták le a fegyvert, a bécsi nép

melléttünk támadt fel, többeket azok közül, kik ellenünk bujtogattak, elfogott, magát a bécsi hadügyministert, legnagyobb ellenségünket a piac közepén egy lámpásfára felakasztotta.

143 Bécs utcáin e kiáltás hangzik minden felől: Magyarország szabadsága az egész világ szabadsága.

Áldott az Isten, ki a megváltás napját reánk virrasztotta.

145 És a király még most is, a helyett: hogy Istenhez térve népei boldogításáról gondolkodnék, mit cselekszik? Parancsot ad ki, mellyben a rabló főnök Jellasicsot, ki határainkat tüzzel vassal pusztítá, s ki ellen az egész ország, mint egy ember feltámadva, fegyvert ragadott, ezen gaz árulót kinevezi a király személyeképviseelőjének.

153 E tettével az irántai szeretet utósó gyökerét is kitepte szívünkől.

Hát egy haramia vezér képviselelheti a király személyét?

Hát a királyi név szentségét illy irtóztató égre kiáltó gonosz tettekre is lehet használni!!

160 Nincs hitebb nép a magyarnál, ha szeretve bánnak vele, de nincs irtóztatosabb a maga haragjában, ha vérig ingerelve a bosszu állásra feltámad.

165 Kimondja a király azon irásában: hogy Magyarország többé nem létezik, hanem beolvasztatik többi tartományai közé, s hogy azon törvényeket, mellyeket ő esküvel megerősített, általa megtartani nem fognak.

Mit mondjon erre a magyar nemzet?

Mondja azt: hogy azon szent korona, mellyhez a magyarnak legrsőbb emlékei vannak kötve, e királyi hitszöveg által meg van becstelentve.

170 Hogy többé nincsen arra érdemes ember a földön hogy ez ország koronáját fején viselje.

Hogy e nemzet azon holttetemet, mellynek királyság a neve, nem akarja viselni többé.

175 Hogy magát ezentul nem akarja sem rossz akarat, sem gyámszalomság által kormányoztatni, hanem akarja: hogy kik

ezentul az országot kormányozni fogják, tetteikért vagyonukkal és életükkel felelősek legyenek.

Ezt mondhatja, ezt teheti az ország, a nélkül: hogy törvényteleniséget mondana, vagy cselekednék.

180 Van országunknak egy törvénye, mely azt rendeli: hogy ha a király beteges, vagy gyámoltalan, vagy elmeháborodott, nádor pedig nincsen, akkor válasszon az ország egy kormányozót, ki ügyeinek igazgatója legyen.

185 Mi tehát fogunk magunknak választani országunk ősi törvényei szerint egy kormányozót, ki mind azon kötelességeket teljesítse, melyek egy király kötelességei.

Ha a törvények igazságosak, a nép önkényt tisztelni fogja azokat, de a nyílt igazságtalanságot a királyi név sem fogja szentesíteni többé.

190 Isten megrontá ellenségeinket. Kezünkbe adta az alkalmat tőlük végképen megszabadulhatni: vigyázzunk: nehogy újra nyakunkra ültessük őket.

Mondjuk ki: hogy Istenen kívül senkit sem imádunk, térdünk senki előtt meg nem hajlik többé, mint az előtt, ki a mennyekből igazgatja a népeket, csupán ő a király, ő a mindenható, ő a szent, és senki más a ki anyától született, s ki gyarló ember.

Igy béke lesz velünk és örök boldogság.

195 A népek soha nem indítottak egymás ellen háborút. Egyik király a másik ellen hadakozott mindég s a népek vére folyott mindég érettük. E vér többé ne rutitsa a földet. A népek szeretni fogják egymást, ha királyaik nem lesznek, mert mindenik boldog lesz a maga földén.

Éljen a köztársasági kormány!

## CHARIVARI

[1848. okt. 15.]

## I

*Hivatalos rovat**Jellasics közlönye*

Ő felségének kegyelmes meghagyásából gróf Zichy Ödönt  
ezennel a szentek sorába ünnepélyesen beiktatjuk, és Magyar-  
ország védszentjévé kinevezzük.

Kollár, kuldusminister.\*

★

Elhatározván magunkban, hogy Pannonia királyságom nem  
leszen olly esztelen, mint a volt Magyarország, és nem fogja  
saját halálos ellenségeit hizlalni:

10 Ezennel megparancsolom minden törvényhatóságoknak,  
hogy azon eszeveszett ábrányoncokkal, — kiket elleneink sza-  
badsághősöknek neveznek, mi pedig végtelen kegyelmünknel  
fogva tömlöcbe vettettünk — hogy azon eszeveszett ábrányon-  
cokkal — mondom — a „Figyelmező” nevű hirlapot olvastassák  
15 el — attól reménylem, hogy, mint becsületes emberek, meg  
fognak — gebedni.

Báró Jellasics,  
király.

★

Elhárítandók magunkról a vádat, mintha mi a népfeliséget  
20 elismerni vonakodnánk, ezennel tudatom a souverain néppel,  
hogy ezentul mi, az urak, fogunk dézmálni a népnek.

\*Talán »cultusminister.« A szedő.

Ennek rögtöni végrehajtása végett parancsolom mindenkinek akár nemes akár nem-nemes, hogy összes, de összes vagyónát az illető hatóságok rendelkezése alá bocsássa.

25 A nép összes vagyonát elfoglalt törvényhatóságoknak pedig megparancsolom, hogy mindenkinek jószágának *tizedrészét* szolgáltassák vissza.

Ezen példátlan nagylelkűségemért a népnek *önkényt* nyilatkoztatott hála votumait elvárom.

30

Jellasics.

★

Értésemre esvén, hogy azon magyar költők, kiket bárányszelidségök miatt le nem nyakasztattam, nyakrafőre sietnek dicsőségem megéneklésére, rendelem: a szó „babér” ne használtassék, mert rossz lelkű philologusok még azt is magyarázhatnák ki belőle: hogy nagy harcmenetem *babot ér*, — ellenben parancsolom hogy helyette a szót „*borostyán*” alkalmazzák, mert ez legalább jellemem egyik fővonását megőrzendi az utókornak.

35

Jellasics.

★

40 A legközelebb lefolyt bús emlékeztető napok tanusítván, hogy az irás nem sok jót hoz az országnak, és hogy felette zavarja a megbecsülhetlen nyugalmat — ezennel valamennyi hírlapot — betiltok. — Ha pedig mégis legyőzhetlen kedve és ohaja lenne valakinek könyvet írni, vagy hírlapot szerkeszteni, az csak a *magyar sajtó törvényekhez* alkalmazza magát!

45

Dr. Gay, *béülgyér*.

★

Azon elvénél fogva, hogy „Ne bántsd a szegényt, magától is eldől” a főntebbi parancs nem szól a — „Figyelmezőnek”. —

Dr. Gay, *béülgyér*.

50

★

Mint ő felségének, báró Jellasics Pannónia királyának *kegyelmes hajlamával olly merően ellenkező: Táncsics Mihály „józan ész”* című könyvét elégetni rendelem.

Dr. Gay,  
bélügyminister.

63

Ő felsége, báró Jellasics Pannónia kegyelmes királya a sem meghódított Pannoniát, sem a koldus Horvátországot nem tartván méltónak, hogy városainak egyikét székhelyül kitűzze, ezennel jelenti hív alattvalóinak, hogy külföldre indult magának székvárost keresni.

60

Dr. Gay,  
bélügyminister.

★

Ő felsége általam felszólítatja összes birodalmának minden tudósait, hogy kétszer 24 óra alatt neki jelentést tegyenek nem ismernek-e Cser nevű helységet, mert seregeit visszatérteig ott szeretné — hagyni.

65

Kollár, cultusm.

★

Ő felsége, báró Jellasics P. k. k. elutazása előtt még egyszer magát bemutatandó hű alattvalóinak, ma délután ki fog sétálni. Ennél fogva rendelem, hogy a városhatóság minden bivalyt, ökröt és egyéb a vörös színt ki nem állható állatokat, akár két, akár négy lábúak legyenek azok, szoros felvigyázás alatt tartsanak — mert a kutya is haragszik az orráért.

70

Herceg Nopsa,  
gazságminister.

75

2

*Báró Jellasics válasza gróf Zichy Ödönhöz a pokolba*

Cimbora. Soha se hittem volna, hogy olly kurtán bánjanak méltóságos termeteddel, . . . azt pedig, hogy pokoli utadban plané meg is előzz: álmomban sem gondolám!



80 Irod, hogy nagyon is meleged van, s ugyancsak rangod szerint  
fűtnék alád holmi száraz rescriptumokkal az alvilág sütnökei.

Hagyjuk a panaszt barátom! . . . örvendj és adj hálát Metternich apónak (az ösördögök ezen diplomált atyamesterének) hogy legalább helyben vagy és ingyen kandallózol; hanem

85 én én. . . .

Na de halljad csak a cásust és bámulj, ha tudsz.

Mint régi kenyeres és konferenciái pajtásom, bölcsen tudhatod, hogy miképen sikerült rakásra vernem azon csztelen menageriát, melylyel mint vitéz sereggel elvégre még magam  
90 magamat is bolonditám.

Hát én bizon, paraszt-pántlikától és hercegnő-csókoktól részegen olly formán calculáltam, hogy elcsábított hitvány népségem rongyait aranyokért váltandom be a gazdag Budapestben.

95 Ho hó barátom rettenetes cudarul felsültem.

Igy még szerencse-lovag, mint én meg nem semmisült, mióta a privilegiált ingyenélőket a monarchiai buta civilisatio megteremtette.

(Ismert jellemedhez írom e sorokat, . . . tudva hogy módod  
100 van tüstént elégetni.)

Von Buda . . . mennyei italok, deli istennők stb. keine rede . . . nem az hogy csatáról mernék még csak álmodni is, hanem örökre visszaismerném a kigunyolt magyar istent, ha in persona valamikép és valahová kiblábolhatnék.

105 Csak egy kicsinyt késtél volna felakasztatási élveddel, láthatod vala milly ostobán csalatkozánk.

Irod hogy unalom kergetőül küldjek egy tucet kártyát.

Ezt nem tehetem, mert pénzbe kerül, pedig egy garasom sincs . . . magam is régóta világkontóra kártyázgatok.

110 Kár volt kártyát instálnod. Nehezen kerülne a sor e féle sovány mulatságra.

Küldöm . . . vagy is küldi a felséges nép részedre Lamberget és Latourt, gyönyörű társalgók . . . majd megtudod tőlük,

114 hogy: deutsche karten ma már igazán azt teszi, hogy: magyar kártya.

Nem tréfa itt a dolog többé szép öcsém.

Lótunk futunk a merre látunk. Aifoz hugom se tudom mikor válogat többé commode a titkos istenekben; ... Ferdi kománk pedig arra se ért siettékben, hogy egy pirosdad rántott 120 csirkének a fülét bevághassa.

Most már megbocsáss... sietek... azaz szaladok, mert kergetnek, ... érzem hogy rövid időn ölelhetlek.

cimborád b. *Jellasics*.

U.i. Legközelebbi levelemet alkalmasint Róth és Filippovich 125 barátim által veended.

## 56

### SZEGÉNY KIRÁLY!

Midőn a királyok a népek fejére ültek s isten nevében nyomoru életet és nyomoru halált osztogattak édes fiaiknak, — midőn a királyok kivették a nép szájából a kenyeret, szivéből a vért s adtak nekik helyette rabszolgaságot és koldusbotot, — 5 midőn a királyok játszottak a nemzetek fejével, adták, vették, osztották az országokat; — a jó királyok akkor sem feledkeztek el keresztény voltukról, s kiket nyomorukká tevének, megsíraták és mondák: szegény nép!

A nép éhezett, a nép sírt, a nép elvérzett.

10 Szegény nép! Azt mondá a király.

A nép viselte láncait, viselte koldusbotját, gályát huzott, vagy földönfutó lett.

Szegény nép, azt mondá a király...

Fordult a kocka.

15 Jön az idő! Jön megállíthatlanul, midőn a bálvány imádásoknak vége szakad, a nép nem fog aranyosfejü bornyuk előtt

térdelni többé, nem csókolandja a tigriskörmöket, mikén  
önvérenek szagát érzi, hanem ledobja nyakáról álszenteit.

Senmik vagytok!

20 Dicsőségtek álom. Volt és nincs és nem lehet többé.

Jön az idő, mellyben a népek hajtóvadászatot tartandnak  
a királyokra, üldözni fogják e koronás vadakat egyik orszá-  
széltől a másikig s nem lesz azoknak maradásuk sem e földön,  
sem a másvilágon.

25 Ez az idő nem messze van. Talán már benne is vagyunk.

Illő: hogy a népnek is jusson eszébe keresztyén volta.  
Legyünk emberek, s midőn e fölkenet szerencsétleneket  
bujdosni csesztjük, ne mulasszuk el őket megsíranni: szegény  
király, szegény koronás király!

30 Millyen magasról estél alá és milly mélyen.

Mikor mindenki szomorú volt, te voltál egyedül a kéj-  
gő; — most, midőn mindenki örül, te magad vagy, a ki sírsz.

Mikor mindenki rabszolga volt, te voltál egyedül, kinek  
minden szabad volt; — most midőn mindenki szabad, te

35 magad vagy a száműzött.

Süket voltál, mikor a nép fájdalmai szaván beszélt hoz-  
zád; — most néma vagy, midőn neked fáj, és nem mered  
kimondani: hogy mi? . . .

Szegény király, szegény koronás király.

40 Mindenkinnek van hazája, neked nincs. Mindenkinnek van  
öröme, reménye, neked nincs. Az isten mindenkinnek áldást  
osztogat, te vagy egyedül átok alatt . . .

Szegény király.

Szegény megbukott félisten. Sem isten, sem ördög nem  
45 lehet belőled, mert ember vagy, s ember nem lehetsz többé,  
mert király voltál.

Midőn fejedre hagytad tenni az arany szarvakat, beirtad  
nevedet azon boldogtalanok sorába, kik milliók közül  
kiválva erőszakot tesznek a természetnek, hogy számukra

50 külön teremtsen minden örömet.

Kiknek ülöszeke a népek sírja, kiknek itala vér, kiknek a nemzetek nyögése dajka ének, kiknek nyugalma a rablancok zörgése, játéka háboru.

55 Hová fogsz menni? Étlen, szomjan, álmatlanul, örömtelenül.

Mert a te ételed nem emberi étel, álmaid nem emberi álmom, örömöd nem ember öröme.

Ez a világ nem a te világod. Az emberiség nem fogad fiává.

60 A mennyország nem a te hazád. Áldozataid képe visszartent onnan.

A pokolban sincs helyed. Az kikacagja halavány arcodat.

65 Hová fogsz menni? Testvértelenül fogod társaiddal bejárni a világot, mint vést jósló üstökös csillag, s ha találkozol magadhoz hasonlóval, vissza fogsz rettenni tőle, s ha a forrásból inni akarsz, vissza fogsz rettenni saját arculatodtól . . .

Szegény király, szegény koronás király.

És ha meghalsz.

70 Ha isten megengedi, hogy olyan halálod legyen, minő embernek szokott lenni, ha a föld beveszi csontjaidat, azon a helyen nem fog megteremni istennek semmi virága, pusztasz lesz az, megátkozott porod miatt messze téren kivész minden a mi zöld, s századok mulva a késő nemzedék, hol kopár fütelen tért talál, arról fogja tudni: hogy oda egy király van temetve.

75 Mert átkozott lesz a fű, melly sirodon gyökeret ver, és áldott lesz az, melly palotád köveit fogja lepni.

A népek pedig boldogak leendnek s örömeik zaja nem hagyand aludni mély sirod fenekén.

80 A templomokban sokáig fogják nevedet az imádságban emlegetni, ott hol az árvízről, döghalálról s az isten egyéb csapásairól van szó.

És senki, senki nem fog megsiratni téged.

A gyávák megszűnnek félni, a bátrak gyűlölni tégedet, rokonaid megszűnnek szeretni és megtagadnak.

- 85 Elfeled mindenki. Elmulsz, elenyészel...  
Szegény király, szegény koronás király!

57

CHARIVARI

[1848. okt. 22.]

I

*Hivatalos rovat*

*Jellasics közlönye*

Mi báró Jellasics, Pannonia árendás királya s a császár képmása, nem különben horvátországi Fürmender, értesülvén arról: miképen a mi kedves barátunk és kenyeres pajtásunk Oxynand felsége becses uri falamiájával egyetemben Angliába kívánkozik, ennélfogva collegai kötelességünkhöz képest számára e következő utileveleket láttuk jónak kiszolgáltatni:

*Nro I. Salvus passus, — Laufpass*

10

*pro Oxynando ultimo*

Neve az utazónak: Oxynandus ultimus de Habsverlorenburg.

Utazik: Bécsből Angliáig.

Személyes leírása:

Feje: nagy, belül tágas. Homloka: contignatiós.

15 Órra: hosszú, kivált egy idő óta. Bajusza: van festve tubákbul.

Szája: pittyett. Ha alszik, kinyitja, ha ébren van, becsukja.

Szemei: tengervizszinűek, rövidlátók.

Fülei: tisztességesek, kétfelé állanak.

20 Lábai: tudnak szaladni.

Szive: igen kicsiny.

Mestersége: bankócsinálás. Vallása: esküszegés. Életidője: második gyermekkor. Kézirata: szarkaláb.

Utazási célja: egy piquet partie Lajos Fülöppel.

43 Uti bagázsija: ezer millió státusadósság.

Az illetőknek meghagyatik: hogy ezen uti levél előmutatójának szabad menetelt engedjenek, de visszajövetelt ne.

(P. H.) A bélyeg nem üttetik az uti levélre, minthogy azt az utazó magán viseli.

40 *Nro II. Salvus passus*

*pro Stephanissimo ex gente Habsverlorenburg*

Feje: maga sem tudja hol van?

Arca: kettő, egy liberalis és egy pecsovics.

Életideje: el van vesztegetve.

33 Vallása: muszka. Mestersége: gyávaság

Titulusa: niederträchtiger Lump.

*Nro III. Laufpass*

*für die Dame Sophie Höllenbrut*

Származási helye: Pokolfélegyháza.

40 Vallása: méregkeverő.

Életideje: vén, mint a munkácsi vár.

Feje: ötszegletű.

Szive: nincs.

Lábai: ludlábak,

45 Testalkata: gömböc.

Órra: vasból.

Mestersége: háborúcsinálás.

Utazik: a pokolba.

Kéretik mindenki: hogy fel ne tartóztassa.

50 Uti kiséréte: Csibéné asszony statustitkár és Bibicz ur csiz-  
matisztító.

Kiadta báró Jellasics princeps ex stirpe fugitivi asini.

\*

Mi stb. miután Magyarországot elannyira meghódítottuk:  
hogy seregünknek két harmadrészét, mint fölöslegest, jónak  
55 láttuk immár haza bocsátani, következőleg fogjuk ez elfoglalt  
Kana hánt cimboráink között felosztani.

1. Hurban, Stúr és Hodzsa tisztelendő urak birják a felső  
vidéket a Garan, Vág és Nyitra vizei mentében. Vigyázzanak  
egyébiránt: hogy valahol instellatió helyett fel ne akasztassanak.

60 2. General Simonics birja a Sajó, Hernád és Poprád környé-  
keit. Jó lesz pedig őrizkednie a gömöri, és abauji vasvilláktul.

3. Eő excellentiája Urbán uralkodjék tul a királyhágón.  
Hancm előbb desavouirozza valahogy a székely fringiákat.

4. A Dunától a Marosig fekvő tartományokat ajándékozom  
65 a zágrábi pópának, ültessen bele babot és foglalja el.

5. A Duna és Dráva közti föld legyen Róth és Filippovics  
generálisoké, ha ugyan Pesten le nem nyakaztatnak.

6. A kunságot és hajduságot Blombergre bizom. Tegyen  
testamentumot és menjen oda.

70 Mi pedig maradunk az összes Pannonia királya, báró Jella-  
sics iá.

2

Bécsben van egy lámpásfa, vasból. Ennek a lámpásfának van  
három ága, ez a lámpásfa igen becses gyümölcsöt terme nem  
rég. Az egyik ágán lóggott gróf de Latour, a másikra Jellasics  
75 van szánva, hát a harmadik kire vár?

Érjtek meg mentül előbb ti drága gyümölcsök.

Báró Récsey exminister elnök elfogatása igen mulatságos.

Ő excellentiája két izben kikocsikázott Jellasics táborába, mint maga mondá régi barátságból tiszteletét tenni nála.

<sup>80</sup> Harmadszor, midőn ismét ki akart hozzá rándulni, a gyanakodó bérkocsis kapta magát a helyett, hogy kivitte volna a mezőre, behajtott vele az Aulába, ott rögtön lefűlelték benevolisálták s csakugyan kivallotta: hogy biz ő jó pénzért miért ne contrasignálta volna a császár akaratát.

<sup>83</sup> A kedves ember.

Nem remélhető-e számára jutalmul a kender nyakravaló rendje?

## 4

Miért hiják Bécsset oct. 7-től fogva Oxfortnak?

## 5

<sup>80</sup> Kecskeméten azon hirre, hogy az ellenség jó, még a nők is fegyverre kaptak, s férjeik távollétében ők őrizték a várost.

Mondhatom pedig: hogy a hol a kecskeméti asszonyságok állanak őrt, ott nem könnyű dolog bevenni a várat.

## 6

<sup>95</sup> Egy csongrádmegyei ember hallva, hogy a császár rosszul viseli magát: mért nem mondanak fel neki, ugymond. Ha énnekem a cselédem lop, vagy eszelősködik, kidobom a szűrit s nem fizetek neki kommentziót. Hisz a császár sem egyéb, mint az országnak legelső cselédje.

## 7

<sup>100</sup> Legközelebb: hogy Bécsbe voltunk küldve Csernátonival, a határszélen összeakadtunk az ellenséges katonaság egy csapatjával. Wallmoden vasasok voltak és cseh granátosok. Nehogy gyanut gerjesszünk magunk ellen, a helyett hogy menekülni akartunk volna tőlük, közibök elegendénk s mielőtt



- ők kérdezhették volna tőlünk: hogy hová megyünk, mi kezdtük őket egész vakmerőséggel exorcisálni: „adjon Isten atyafiak, hát hová igyekeznek?”
- 105 — I wász nid.  
— Talán bizony háboruba mennék?  
— I wász hold nix.  
— Hogy ne tudná: hiszen csak észreveheti arról ha dupla  
110 lénungot kap: hogy hadilábon áll.  
— Nem kapunk mi dupla lénungot.  
— Ah az gyalázat, a magyar táborban minden katona dupla lénungot huz.  
— Hát a horvát táborban?
- 115 — Ott meg mindenki duplán koplal.  
— Szakkerment, és minekünk a horvát táborba kell mennünk, Zatraccni! És a mi testvéreink ellen küzdeni, a kik dupla lénungot kapnak. Das is unmenschlich.
- 120 Szerencsénkre ezen discursus alatt egy tiszt sem volt jelen a bivouacon, különben most alkalmasint lábunk alatt fujdogálna a szél. Két óra mulva Bécsben voltunk s másnap hallottuk: hogy a Wagramnál levő granatosokból csak kettő maradt helyben, a többi még azon éjjel mind átszökött Bécsbe.

## 8

- 125 Azon ötven katonatiszt közül, kik Roth generállal együtt megadták magukat, kettő becsületszávára kieresztetvén a városba, rögtön megszökött. Egy levelet hagytak hátra, mellyben Kossuthot fenyegetik. Én csak örülni tudok azon: ha ellenségeink mentül több szennyet és piszkot halmoznak magukra. Haláluk órája annál bizonyosabb.

## 9

- 130 „Édes apám, kérdé egy kis kecskeméti magyar fiu, háboruba menendő apját, hoznak-e azok a horvátok magukkal kis fiukat is?”

— Minck neked azok a fiuk, kis szolgám?

— Hát én meg majd akkor azokkal a horvát gyerekekkel  
180 verckedem. —

10

Nyolcnádorhuszár ismét átvágta magát hozzánk Csehországbul.

Balla Endre volt a káplárjuk, ki egy szép reggel kivezette őket a mezőre s ott meg mondá nekik: hogy ő átakar jönni  
140 hazájába: a hol hallja, hogy nagy a veszedelem, ha tehát ő vele akarnak tartani, menjenek arra, a merre ő indul. Minthogy azonban kényszeríteni senkit sem akar, megengedi: hogy a mellyiknek tetszik forduljon vissza és ne kövesse s csak annyit tegyen meg: hogy fél óráig el ne árulja, ő mindenesetre elmegy  
145 s egy óráig hátra sem fog nézni: hogy követi e valaki vagy sem?

Ugy tett. Egy óráig nyargalt elől és nem nézett hátra. Akkor megállt és látta: hogy mind a hét legénye utána jött. Egy sem hagyta el.

Igy jöttek a becsületes hazafiak ezer veszedelmen keresztül.  
150 Csak imitt amott ehettek valamit. Káplárjuknak volt egy órája, azt adta el az utban, annak az árából tartotta ki hazáig bajtársait.

Egyszer egy hidon nyargaltak keresztül, mellynek egyik végét gyalogok őrizték, a másik végén vasas németek tanyáztak.  
155 Mindkét akadályon keresztül vágták magukat.

Egyik vitéz azon kérdésünkre: hogy nem csatáztak e velök a vasas németek, egész jó szívűséggel azt felelte, hogy *nem kívánták*. — Elhiszem azt.

Itt a káplárt rögtön hadnagygyá tettük, két közvitétz strázsa-  
160 mesterekké. A többi nem fogadott el semmi előléptetést. Nem tudunk olvasni, azt adák okul.

És mégis meg tudták érteni hazájuk segély-kiáltását. Természeti ösztön, természeti szabadságérzet vezette őket.

Istenem! Illy nemzetnek nem szabad elveszni a földről.

165 Hát az a biboros páholy mit tátong olly üresen a nemzeti színházban?

Tíz évig csufoltatott nádori páholynek, s csak kétszer creszkedett le a magas vendég színművészetünk megtekintésére; kár volt a sok szép aranyozásért.

170 Hogy kivilágítottuk neki a színházat! Hogy éljeneztünk neki! soha színművész olly tapsvihart nem aratott a nemzeti színházban, mint ez a fenséges komédiás. Még akkor jól tudta a szerepét.

S hogy benne sült! Hogy ki hagyta magát fűtyülni!

175 Most páholyának nincs többé gazdája. Én ugy hiszem, e páholy legméltóbb urára akadna, ha azt a *képviselőház* sajátjának nyilatkoztatná. Foglalja el legelsőbb itt a fölséges nemzet a bitorlott fejedelmi bársony karszéket, majd azután a többi karszékekre is rá kerül a sor.

190 Mondja meg minekünk valaki: miért gyászol a mi haute crémünk egy idő óta.

Azok az úri hölgyek, és gavallérok mi dolog, hogy egyszerre elkezdenek feketében járni?

185 Tán Latour, Zichi és Lamberg mindnyájának sógora, komája volt?

Tán az elfutott királyon busulnak?

Bizony mondom: nem jó illy időben ismertető jelt hordani az embernek magával, melly e konkolyt a tisztabuzától külön válogassa.

190 Azt beszélük: hogy a király lemondott koronájáról Ferenc herceg javára.

Szegény öreg.

Biz azt hiszi: hogy még van, a ki hallgat a szavára.

Ökoskodhatol te már édes jó királyom, hallottuk gyalázatos  
198 hűszegő szavadat, hallottuk ágyuid dörgését, mindkettőt  
megszoktuk immár, s nem félünk és nem szeretünk többé.

Akár lemondasz, akár nem mondasz, semmit sem mondasz  
vele.

Szent voltál addig, míg kétszázezer zsoldosod hirdette igéi-  
200 det, szeretett a ki félt tőled, most szerencséd elhagyott, ember  
vagy, még annál is rosszabb, s kacag fölötted, a ki nem gyűlöl.

Vagy eszed, vagy szived hiányzik; de annyi bizonyos: hogy  
koronádat elkártyáztad.

#### 14

Kilenc oldalról támadtatá meg országunkat az áldott jó  
205 király.

Egyfelől Jellasics, másfelől a rácok, harmadik a bihari oláhság,  
negyedik Urbán, ötödik Hurban, Stur és Hodzsa, hatodik Roth  
General, hetedik Simonics, nyolcadik Blomberg, kilencedik  
210 az aradi parancsnok. Tizedik ő maga. Mennyi atyai sze-  
retet.

De mi is jó fiak vagyunk.

Jellasicsot kikergettük, Hurbánt is széllyelvertük, Simonicsot  
be sem eresztettük, a bihari lázadókat felakasztottuk, Roth  
generált elfogtuk. A rácokat ki fogjuk irtani, Urbánt is felakaszt-  
215 juk, Blomberget s az aradi várnagyot nem különben.

Akkor aztán te hozzád kézcsoakra, kedves jó királyunk.

#### 15

Azt beszélük: hogy Farkas Károly első tenoristánkat is elfo-  
gatta Jellasics, bécsi utjában. Szegény, még eltalál rckedni  
a fogságban.

220 Beszélük: hogy csak Róth tábormokéért akarja kicsérélni  
Farkast. Nem értjük a hasonlatot.

Már ha mégis Virányi Jankát kivánná cserébe.

## NEM SZERETEM A SÁPADT ARCOKAT

Tul vagyunk a Rubiconon. Felszedtük magunk után a hidat: hogy vissza ne mehessünk.

Válasz-fal van multunk és jelenünk között; — az egyik álom, a másik ébrenlét, történeteik nincsenek egymáshoz  
 5 kötve, az egyik végződött, a másik kezdődik és nem folyik egymásból.

Tul vagyunk azon: hogy még valaha alázatos, hűséges, királyokban hívő nép legyünk.

Számunkra csak kétféle jövőendő lehet hátra.

10 Ha veszünk, sorsunk két szóban le van írva, e két szó halál és rabszolgaság.

Akkor sem lesz királytok többé: szivtelen önkény fog ülni a vérrel festett széken s azt a koronát, mit eddig szentelt fején viselt, zsámolyul fogja tenni jogtapadó sarkai alá s féreg-  
 15 éltet élő alattvalóival lelke meztelen szennyeit fogja imádatni, nem azon magasztos eszmét, mely mint isten képe trónolt eddig a szivekben.

Nem az isten képét, a hóhér képét fogjátok imádni, egy hóhért, ki megengedi: hogy éljetez, míg neki tetszik, s haljatok  
 20 meg, ha nektek nem tetszik az élet.

Ki példával fog előmenni az esküszegésben, orozva gyilkolásban, Istenkáromlásban, ki védni fogja azokat, a kik őt bűnciben követik, s fölszabadítja az ország minden ádáz bűnöseit: hogy üldözzenek mindenkit, a ki náloknál jobb.

25 Ki egymásra uszítja népcit: hogy hosszú tusák után egymás vérét vesztve, erőtlenül hulljanak zsámolyához, könyörögve, mint összemart ebek: hogy adjon nekik békét és kölcsönös láncot.

Ez sorsa azoknak, a kik életben maradnak, ha vesztenék.

30 De ha nyertünk!... Akkor...

Akkor eljönnek a számolás napjai.

A büntetés nem érheti azon népeket, kik ellenünk támadtak, hanem azokat, kik őket ellenünk vezették.

35 Az elcsábult néptömeg meg fogja báni vétkeit. Megtér a szabadság istenéhez s testvérünk lesz, mint volt ez előtt.

De egy zsarnok soha sem tér meg! Atyja sohasem lesz a népnek, mert sohasem volt az.

Istennek mondja magát s tagadja az istent.

Szállj alá a bitorolt oltárról tömjénezett bálvány!

40 Egy az isten! Az nem te vagy.

Ha van világpusztító szellem, mellynek képét viseled, ki ronlást, vérözönt, kétségbeesést küld a földre, az nem az égben, az a pokolban lakik.

Térj vissza uradhoz . . .

★

45 . . . Jaj nekünk, ha azt hisszük, hogy van még egy harmadik vendő, szép, csendes, megnyugtató eszmékkal tele, melly nekünk is boldogságot adjon, ellenségeinket is kielégítse.

Jaj nekünk: ha azt hisszük, hogy minket zsarnokaink még szeretni fognak.

50 Szeretni akkor, ha megalázzuk őket, holott akkor sem szerettek, midőn felmagasztalók.

Vagy szeretni akkor, ha ők törnek le minket, holott akkor sem szerettek, midőn félték tőlünk.

55 Jaj nektek, kik még most is bizni tudtok, elsők lestek, kik kétségbe fogtok esni.

Jaj nektek sápadt arcok emberei, kik azt mondjátok: még nincsen ideje . . . még tiz év kell reá, . . . még várni fogunk . . .

E tiz évet nem fogjátok megérni.

60 Ellenségtek nem mondja: hogy még tiz év kell reá, hogy titeket kiirtson. Holnap, vagy ma, vagy egy óra múlva, mihelyt ur lehet ismét felettetek, törve van fejetek fölött a pálca. Ti meg nem csaljátok őt, mint ő megcsalt titeket. Ti hijába mondjátok neki: hogy őt teljes éltetekben szerették, nem fogja

elhinni, mint ti elhittétek neki. Olvassátok meg a történeteket,  
65 akadni fogtok vérrel irt sorokra, mikből megtanulhatjátok: hogy  
midőn a királyok legyőzték alattvalóikat, kik szabadságukért  
küzdöttek, azoknak még a tejszopó gyermekeit is legyilkolák.  
Vagy azt hiszitek, hogy azóta a királyok jobb erkölcsöket  
tanultak? Átkozott a ki emberben hiszen!

70 Napok, órák és percek vannak számotokra hátra.

Hét hónapot elpazarlott az új életből átkozott ember-  
benhivétek. Megalkudtatok-e a sorssal: hogy még új hét  
napot adjon a sárbavetett időhöz.

Szabadság istene! ha egy Martinovicsnak, ha egy Szent-  
marjaynak hét hónapot adott volna a sors: hogy cselekedjék  
75 az alatt, a mit e honra üdvösnek, jónak talál, kezébe adta volna  
az ország kormányzatát, a nemzet bizalmát, milliók egyetérté-  
sét, magyar pénzt, magyar hadseregeket, szabad sajtót, szabad  
szólásjogot s mi legfőbb, ellenségeink szétört, megalázott er-  
80 jét. Mit tett volna ez annyi drága idő alatt!

Midőn bátor lelke volt tenni, szólani, izgatni, ezerket egyesi-  
teni egy közös cél kivitelére akkor is, mikor azt tette egy el-  
nyomott országban, titokban, minden percben fejét kockáz-  
tatva, nem tudva: hogy kit barátjának hisz, nem lesz-e árulója?  
85 nem birva sem pénzt, sem fegyvert, csak szabadulni vágyása  
kétségbeesett érzetét, mikor minden kimondott szónak, min-  
den leirt betűnek bírója volt és bakója, s még sem sápadott el  
azt kimondani, azt leírni . . .

S ti, kiket most a szerencse tenyerére vett, még mindig  
90 féltek, még mindig kétkedtek kimondani a szót, melyet  
megvédeni fegyver van kezecskében, midőn a szabad szó  
kimondásával nem a gyalázatos vérpad, nem a vérvörös bakó;  
hanem a dicsőséges nyílt harcmező, s a sápadt ellenség áll  
szemben. Midőn szólani lehet az egybegyűlt néphez, ki *hald!*  
95 helyett *életet* dörg vissza szavaitokra! Midőn írni lehet s bát-  
ran alá tenni neveiteket.

Ti hazám fiatal költői, kik míg apró cseccsebecséről kellett

szólani, ezerenkint állatok elő, s most midőn itt volna az idejc: hogy azok, kiknek lelkébe isten ihletésének szikrája ég,  
100 menjenek azzal világot és lángokat gyujtani a népek lelkébe, most hallgattok, mint viharban az erdei madár.

Nem szállt-e reátok az isten szent lelke?

Hajdan tizenkét egyszerű ember képes volt a világ minden hamis isteneit leküzdeni a kettős tüzes nyelvnek erejével. Most  
105 nem akadna-e uj tizenkét apostol, ki az ujjabbkor álisteneit leverje trónusaikból?

Nem jött-e el hazátok Messiása? Nem láttátok-e csoda-tételeit, nem láttátok-e mint aludt szavaira a bálványok oltárain az áldozat tüze, s mint gyuladt örökké égő láng a nép  
110 szívében a szabadság istenének tiszteletére?

A szabadság megváltója megkezdte ujvilág teremtő bucsu-járását, — föl, ki magában a tüzeleket érzi! nem eljövendő többé, jelen van az idő, melly isten országát meghozza a földre, menjetek szét és tanítsátok meg a népeket: *hogy isten*  
115 *minden emberek fölött van és ember nincsen emberek fölött.*



## CHARIVARI

[1848. okt. 29.]

## I

*Ujabbkori Mythologia**Vén gyermekek számdra*

1. §. Az újabbkori Mythologia azon tudomány, mellyben a *bárdolatlan* népeknek a *kirdlyok* s azok pereputyai iránt viseltett bálványimádásai adatnak elő. Körülményes leírása adatván egyszersmind a martius előtti 6-világban élt királyok, hercegek, mágnások, hadvezérek s több afféle hamisistenek és cselédgeniusok viselt dolgainak.

Egy todalékkal, melly igen rövid levén, beszélend a becsületes emberekről, kik mai napig is tiszteletben tartatnak.

2. §. *Hronos*, Rómaiaknál *Saturnus*, mi nálunk *Ferenc császár*. —

Nevezetes arról: hogy saját gyermekeit elnyeldesé, néha egész népségeket, kiket édes fiaimnak csufolt pénzestül, mindenestül a zsebébe dugott s egy unokáját, Napoleon fijasát, megmérgezteté.

A mythologia szerint egyik fija helyett egyszer egy *tuskót* nyelt el, ki később utána király lett. A dologban aligha tévadás nincs, mert a tuskó csakugyan él és uralkodik, e szerint még sem azt nyelte el.

Az életben maradt tuskót azután a Korybanthok, más néven Jezsuiták nevelték, kik szüntelen a fülébe dobolva belőle csakugyan jókora tuskót neveltek.

Gyermekkorában a tuskó Amalthea nevű szamarat szopott. Így szól a traditio.

Hronosnak a német Róma capitoliúmában, ugymint a bécsi burg udvarán fel van állítva a bálvány oszlopa, mellyet azonban már senki sem imád.

Viselt dolgai: ő találta fel a fekete bankót.

Ő fejeztette le *Martinovicst*, nyolc társaival együtt.

- 40 Ó csinálta meg a *devalvatiót*, s végtére ő volt az, a ki —  
Megverettetett *Napoleon titán* által vagy hatszor.

Emlékére pénzek is nyomattak — vörös rézből, egyik  
felére arcképe van nyomva, a másakra czen szép szavak képe

- 55 „*Dreyssig Kreuzer*”. Kapható két garasért.

3. §. *Zeus*, Rómában *Jupiter*, nálunk *Ferdinand császár*.

Mínthogy testvérei közt legöregebb volt megkoronáztatott,  
a feje belenőtt a koronába, s cnnélfogva királynak is hivatik.

Viselt dolgai:

- 40 *Prometheust*, más néven *Kossuthot*, ki a napból a tüzet lehoz-  
ván, azzal az emberek lelkeit lángra gyulasztá, tömlöcbe csu-  
katta, honnét őt a magyar *Hercules* — a *municipium* kiszab-  
aditá.

A földre vizözönt bocsáta *papirospénz* képében.

- 45 Szerelmi kalandjairól egyebet nem emlegetnek, mint azt:  
mikor egy gróf *Zichyné*, ki fülíg adós volt, a király környezői  
által fölbiztattatott: hogyha ő fölsége hidegvérü kedélyében a  
szerelem szikráját megbirja gyujtani, minden adósságai kifizet-  
tetnek; tehát félórai mesterséges fáradság és courtesani csábítás  
50 után a szép menyecske annyira vitte a dolgot: hogy *Jupiter* ur  
szemérmesen felháborodva rákiálta: *gehen Sie, sie unverschaeimte*  
*Person!* Semmire sem mehetett vele. Egyéb galant kalandja  
nem volt.

- Az különben mese beszéd, mintha *Jupiter* fejéből ugrott volna  
55 ki *Minerva*, a tudományok isten-asszonya, mert onnan ugyan  
semmi sem ugrott elő.

Egyébiránt hazudott és hamisan esküdött számtalanszor, s csi-  
nált ezer millió adósságot, míg a titánok és ezerkezűek a bécsi  
nép képében ellene föltámadván az *olympusból* elkergették.

- 60 Festetik trónusban ülő kopasz gyermeknek, vörös nadrág-  
ban, pálcával kezében.

Ő alatta volt legnagyobb diszében a *papiros időszak*.

4. §. Görögül *Heres*, dcákul *Juno*, tótul *Sophia*.

Jupiter nagybátyjának felesége.

85 A legrégebb időkből nevezetes arról: hogy férjét szerelmi kocódások következtében megszokta pofozni. Egy ilyen tetteért Ferenc császár, akarám mondani Saturnus, nád pálcával jól végig vert rajta s elcsukatta egy kolostorba.

70 Saturnus halálával újra kisütött a napja, ekkor adta össze magát Marssal, a hadak Istenével, kit ideleenn *Jellasicsnak* is neveztek s voltak vele sok szép pásztor-órái, miket azonban felfedezni nem lehetne a nélkül, hogy az ember egyszersmind az arcát el ne fedezze.

75 A gyöngé fejü Jupiteret sok rosra rávette. Többek között hogy a tót Brontesekkel a magyar Centaurusok ellen szövetekezék, ennek következtében lett Jupiter földönfutóvá s bujdosott Hammoniában egy *birka* képében.

5. §. *Mars*. Horvátul *Jellasich*.

80 Marsnak neveztetett azért, mert mikor kergették, ugyan csak el tudott marsolni.

Hogy miért volt ő olly kedves az Istenasszonyok előtt, arról beszélhetnének az ischli theaestélyek, mik ugyanazok az elcusi mysteriumokkal.

85 Juno asszonyság gyakorta összetévesztette őt a férjével. E tévedések Marsnál is napi renden vannak, így például Budára igyekeztén, tévedésből úgy eltévedt: hogy egyszer csak Bécs alatt találta magát.

Festetik: — minthogy a csatában soha sem látni belőle egyebet, mint a hátát, igen hosszú lábakkal, a kik közelebb 90 érintkeztek vele, bizton állítják, hogy ujjai még hosszabbak, mint lábai.

Neki szentelt fa az akasztófa.

6. §. *Bacchus*, burkusnyelven *Fridrik Vilmos*.

95 A bor Istene. Nem is annyira azért, mintha ő találta volna föl a bort, mint azért: hogy a bor találta fel őtet.

Egy napon több órákig kartácsvillámokat hányt a nép

közcé, mint később maga is megvallotta, csupádon csupa félre-  
értésből.

Festetik fején szarvakkal és vörös órral, az elsőbbi cimernek  
100 okát felesége tudhatja, az utóbbiét a kocsmárosok.

7. §. *Apollo*, bajorul *Lajos király*.

A muzsák istene.

Elsőben azért, mert verseket szokott imi, rosszakat, mint  
a veszedelem, s még azon felül azokat el is olvasta. Egyszer,  
105 mikor a minisereit elkergette a nép, tanácsosainak egyike azt  
tanácslá neki: hogy olvasson fel egy párt e versekből a nép-  
nek, bizonyos lehet róla: hogy ő maga marad a csatatéren,  
a többi mind elszalad.

Másodszor azért: mert egyszer egy korbácsos muzsába volt  
110 szerelmes, kinck neve volt Erato Lola Montez s kicsinybe  
mult: hogy muzsájával együtt Boeotiába nem kergették. Akkor  
aztán ő fűtyülhetett volna amaz pedig táncolhatott volna.

Egyébiránt: a mi halad, nem marad.

8. §. *Midás király*. = *Teleki Ádám*.

115 Midás király fejének, — koronáját kivéve, — minden egyéb  
ékességeivel büszkélkedik.

Még a nádszál is az ő füleiről beszél.

Neki is az a baja, hogy a Bánhoz (Pan) szitott inkább, mint  
az igaz ügghöz.

120 9. §. *Philemon* és *Baucis*. Battyányi-Klauzál ministerium.  
Hires halandók Jupiter iránt mutatott vendégszeretetök-  
ről.

Különbség közöttük az: hogy míg Philémon és Baucis Jupi-  
tert pereputyjaival együtt szivesen látván, azért jutalmul  
125 egyetemesen *faképpé* változtattak; addig a Battyányi-Klauzál  
ministerium e kitüntetést a pusztá jószándék által elérte.

10. §. Centaurusok. Emberek, kik a lóhoz hozzá vannak  
nőve; nálunk huszároknak nevezik.

11. §. Cerberus. Háromfejű pokolbeli kutya. Mai neve:  
130 Hurban, Stur, Hodzsa.

12. §. Chaosz. Ollyan semmi, a miből a mindenség lett. Nálunk Corpus Juris a neve s ez ollyan mindenség, a miből semmi sem lesz.

2

### *Hivatalos rovat*

135

### *Jellasics közlönye*

Mi báró Jellasics, stb. több rendbeli ki nem mondható okoknál fogva kényszerültnek érezzük magunkat dicsőségesen viselt koronánk letevésére.

140 A fényes diadém helyett ezentul a győzelmi babér egyszerű zöld fonadéka fogja csupán ékesíteni füleink környékét.

Országglásunk rövid volt, de dicsőség-teljes, nyomait sokáig fogják emlegetni a dunántuli libák, s a sok ki nem fizetett contó.

145 Nevünk ott fog állani, a hol a Caesaré áll, mert ni is elmondhatjuk, mit egykor Caesar mondott:

„Jöttem, láttam, és elszaladtam.”

150 Az irodalom is megköszönheti az aquisitiót, mit bennem tett. Avagy, melly szerelmes levelek nyomattak annyi példányban, mint az enyimek? s ki után gazdagultak az ujságárulók annyira mint én utánam.

Azonban szerénységem tiltja mindazon érdemeimet elősorolni, mik által magamat halhatatlanná tevém.

Megfoghatatlanok azok, miként seregem utolérhetetlen volt.

155 Nem akarom mindazáltal szeretett népeimnek azon szándékát betiltani: hogy számomra emlékoszlopot emeljenek.

Görgei Arthur majd megcsinálja hozzá a mintát. Zichy Ödönnek is ő csináltatta.

Mint szinte hivemnek, e lapok szerkesztőjének sem kívánom

161 azon fáradságát kárba vesztette tenni, miszerint azon nagyszerű munkáját, mellyben viselt dolgaimat Homéri lanttal kezdé megénekelni, bevégezván, kiadhassa. Irja meg és nyerjen ezáltal az ő neve is halhatatlanságom fénykoszorujából egy csilámló sugárt.

162 Ti hozzátok van még egy szóm, népeim;  
Illyrek, gírgácok, cincárok, muszkák, pannonok, fekete-sárga szerecsenek!

Mi — tudniillik én és a hatszázezer forint, mit közpénztáraitokból becassáltam, — töletek örökre bucsut veszünk, ti minket látni nem fogtok soha. Tartsátok meg emlékül az én papíros huszasaimat s várjátok a boldog feltámadást s azt: hogy majd ezek ezüstté változnak.

Ti nem értettétek az én szavaimat.

175 Ama nagy tót birodalom, mellyről én ti néktek meséltem, nem e világból való, csak egy szellemi tót ország az, hol az emberek szellemi krumplival élnek s szellemi fazikákat drótoznak holdsugar-sodronyokkal ott majd a ti huszasaitokat is beváltják.

Ti szamarak vagytok ehhez óh én szerette népeim.

180 Áldásom rajtatok! . . .

Oh Ferdinand! oh collega! Légy üdvözölve te is utoljára.

Ha a te fejed és az én lábaim rövidebbek lettek volna, most más nótát füttyölnék.

185 Így futva futunk. Te koronátlan fővel, én koronátlan lábakkal.

Holnap után velem vacsorálsz a paradicsomban.

És te óh életem napjainak megédesítője, szépséges herceg-asszony Zsófi.

190 Nem mondom meg neked: hogy hová megyek, mert attul tartok: hogy utánam jössz.

Szerelmem zálogául átengedem neked, kik utolsó percemig sem hagytak el, leghűségesebb hitelezőimet.

Ha merész álmaink reménye teljesülésbe menne, — kereszteltesd őt apja nevére Józsefnek.

Ti pedig vitéz seregeim illő hogy a ti királytokat rangotokhoz méltón gyászoljátok, tudniillik, meztláb.

Áldásom reátok.

Schrönbrunn 1848. oct. 26.

Pan Jelasicz, pünkösdi király.

### 3

Meglát egy vidéki atyánkfia egy huszártisztet teljes parádében. Oda megyen hozzá s bámulja sokáig cifra öltözetét. Leginkább látszott figyelmét magára vonni a töltéstartó szájára aplikált rézoroszlán-pofa. Végtére megszólal.

„Ugyebizony kérem, ez ő fölségének a képe?”

„Az ám” válaszol a huszár.

„Ugyancsak megvénült.” —

### 4

A fölséges császárkirály diadalmenete; a mint szeretett népeit látogatni körutakat teszen.

Legelől két ezred gyalog vadász, töltött fegyverekkel.

Utána nyolc ágyu, kartácsra töltve. Tüzérek égő kanóccokkal.

Két osztály vasas német, karddal, karabinnal.

Öt hintó, bőrrel bevonva. Nem tudni: hogy mellyikben ül a fölség?

Ismét két osztály dragonyos.

Ezek után ujjalag nyolc ágyu, s végül két ezred gyalogság.

A hol városhoz érnek, a katonaság előbb csatarendbe állíttatik, s ha jó valaki tisztelgő szözatot mondani, előbb erősen megmotoztatik: hogy nem hozott-e a zsebében valami pokolgépet? vagy egy pár száz republikánust? azután beszélhet valamellyik

fedett kocsinak, a császárt nem láthatja. A nép mindenütt fél-  
retetereltetik, egyébiránt különben sem igen tolakodik oda.

Igy megy a király diadalkörutja faluról falura, nem fogadja  
430 örömjaj sehhol, nem kíséri áldás sehova. Rettegés jár vele egy  
uton. Ő a néptől, a nép tőle retteg.

Szegény király!

5

Az a hire: hogy Olmücben rá is löttek a királyra, hanem  
helyette Ferenc Károlyt találták vállba.

430 Tehát sehhol sincsen többé szeretett király!

Mentül messzebb megy szemcinktől, annál messzebb megy  
sziveinktől.

Loin des yeux, loin de coeur.

6

Mi ujság?

435 A seregünk átment Ausztriába.

A seregünk visszajött Ausztriából.

A seregünk ismét átment.

Ismét visszajött.

Megint átment...

40 Pedig még egyszer sem ment át.

7

*Kossuth a táborban*

Diadalmenet a dunaparti városokban. Végtelen lelkesülés  
mindenütt.

Tizenkét ezer fegyveres vitéz kíséri őt a harcba.

245 Minő ragyogó ellentét!

Amott egy szaladó király, egy trónjáról levetett monarcha  
utazik városról városra.



Itt egy egyszerű polgár, kit a nép legszebb bizalmával  
koronáza meg.

250 Amaz zsoldos kíséretet hord magával, melly minden lépten  
fogy oldala mellől, míg nem egyedül marad.

Ezzel önként támadók légiói mennek, kísérete minden lép-  
ten nő, míg egy egész ország vele fog lenni.

Amazt hallgató ajkak, sötét városok fogadják.

Ezt ünnepi harangszó, kivilágított ablakok.

255 Amott a lemenő hold, — itt a felkelő nap.

8

A szegedi várbörtönből kiszabadított rejtélyes statusfogyok,  
(többnyire olaszok) Kossuthnak egy szép faragványt készítet-  
tek emlékül. Kossuth a muzeumnak ajándékozá e tiszta szív  
nyujtotta hálaoltárt.

260 Szegény emberek, mennyit szenvedtek és mennyi idő óta!

Némellyik azt sem tudja miért fogatott el, s miért kizoztatott  
éveken keresztül.

Többnyire a legjobb családból való férfiak, kiket szabadlelkü-  
ként kilopott hazájukból a koronás gazság.

265 Egy olasz porkolábjuk volt nekik, olly eb, minő a gazdája.

Egyszer egy öreg rab azt találta mondani, mind a silány árpa-  
kenyercet kiosztá közöttük.

„Minő rosz ez a kenyér!”

270 S az a nemember e szavaiért megkötoztette a nyomorultat,  
egy koporsószerű ládába hasra fektette s ugy tartotta egy fül-  
kében negyvennyolc óráig.

Mennyi nemét találták fel számukra a kinzásnak! A király  
mulattatására.

275 Te koronás ember! volt-e egy nyugodt perce álmaidnak?  
Lesz-e ezután? . . .

Az absentisták ugyancsak küldik a falsimoniumokat.

Persze mert ha a kiszabott harminc nap letel, majd igen sok szép jószág gazdátlanul talál maradni. Millyen jó lesz ezt az önkéntesek közt kiosztani.

1901 Na de menti is magát, kitől mint telik.

Egyiknek a lába fáj, nem jöhet, másik fülig adós ottkin, — nem cresztik, harmadik nem találja bátorságosnak az utakat, negyedik elfelejtette hogy merre van Magyarország? A ki nem szól, az bizonyosan nagyot hall.

1905 Már én azt mondanám, ha kérdezné tőlem valaki: hogy a ki haldoklik, hozassa magát haza, haljon meg itt. Ha magyar akar lenni, csontja se nyugodjék idegen földön.

Ha meg akar gyógyulni, jöjjön haza, olyan időjárás van itt, a mitől még a holtak is föltámadnak. (Jellasics azt mondta: hogy 1900 a magyarok még a halottaikat is feltámasztották ellenc.)

Ha pedig eltudja valaki felejteni jó magyar hazáját viharos napjaiban, felejtse el azt a derültekben is, mert itt ugyan róla meg nem emlékezik senki más, mint az akasztófa.

Én ezt mondanám nekik, talán megértenék.

## 10

205 Deák logicája megmenté Rothot és Philippovicsot a staturiumtól.

Ide s tova jobban fogunk félni a logicától, mint az ágyúgolyóbistól.

## 11

*Lapmetemphychosis*

300 A minap X. városban jártam, a hol casinó is van.

Bevetődöm az olvasó szobába, egy kerek asztalon látom sorra elhelyezve a Martius, Népelem, Radicallap, Reform, Charivari stb. kormánypapirosból készült takaró tábláit.

305 Természetesen legelsőbb is neki ültem a Martiusnak s elol-

vastam végig. — Jól mulattam veled, mert nem vagyok tábla-  
bíró, s aztán úgy sem tudtam mit csinálni, míg a lovakat etetik.

Lássuk már most: mit mond a Népelem?

Kinyitom a tábláját, — hát abban megint a Martius van,  
ugyanaz a példány, a mit már egyszer elolvastam.

310 Das heist verschwenden: két Martius egy kocsmába.

Fogom a Radicallapot, — kinyitom — richtig; abban  
megint ugyanaz a Martius van.

Ezek itt nagyon szerethetik a Martiust. De csak talán lesz  
még valami más is kapható, például a Reform.

315 Mondom: noch einmal lencse; abban is Martius volt.

A Charivariban is Martius volt.

A többit meg sem néztem, bizonyosan Martius volt vala-  
mennyiben.

Ezek az urak kilenc példányban praenumeráltak a Martiusra.

320 Más lapot nem is járatnak. Kézbe sem vesznek.

Vala azonban ott egy valaki, a ki valahogy ki tudta magya-  
rázni a dolgot. Hát év elején csakugyan kilenc különféle lapra  
előfizetett a jó köztársaság, akkor meg is csinálták mind a ki-  
lencnek a kemény tokját, aranyos betűkkel rá is nyomták

325 a nevét.

Egyszer a Radicallap és Reform belegyuródott a Népelem-  
be. Ekkor már kaptak a jó urak *három* Népelemet, *egy* Mar-  
tiust és *egy* Charivarit.

330 Később a Charivari beleolvadt a Martiusba. Ekkor kapott  
az olvasótársaság *két* Martiust és *három* Népelemet.

Hirtelen megszűnik a Népelem, helyettesíti a Martius,  
s kap az olvasótársaság 5, id est *öt* rendbéli Mártiusokat.

335 Martiusnak ugyan nem volna sok, hanem Aprilisba járatás-  
nak éppen elég.

## Országjárás

Angliában Lind Jenny énekel s Cerrito táncol. Majd ha egyszer az irek elkezdenek *muzsikálni John Bull is táncolni fog.*

★

Poroszországban még mindig nem akasztották fel a kirdlyt.

★

340 Bajorhonban Zsófia hercegasszony tesz látogatásokat, hiába, mióta Lola Montezt elkergették a Müncheniek, az ilyen fajta hölgyek keresetének ott is vége van.

★

Párisban Cavaignacot minden ember *pecsovicsnak* nevezi. No ha épen nem is az, de mindenesetre *táblabíró*.

★

345 Olaszországban a magyar és horvát katonák összeütköztek, ez utóbbiak irtalmatlanul megverettek. Radeckzy tépi a haját mérgében. Csak negyven ezer katonát kér segítségül a császártul. Ez meg Radeckzytül kér ugyanannyit.

★

350 Az oláhok, miután tulajdon hazájukban elvcsztették a szabadságot, hozzánk jöttek a mienket elvenni. Erdélyben ezercnkint rohannak a magyarokra, ha egyet elcsiphetnek, azt hatfelé vágják, de ha már hatot együtt lelnek, az elől hatfelé szaladnak.

★

A nápolyi király még maig *sincs felakasztva*.

★

355 Az orosz cár jobban félti katonáit az európai szabadságharcok *eszméitől*, mint *ágyúitól*.

★

Párisból 8000 *lengyel emigrans* közelg a magyar szabadság harccok segítségére.

★

360 *A magyar hadsereg a bécsiakkal egyesülve megverte Windischgrätzet.*

★

Batthányi Kázmér bevonult Eszékre, Verőcevármegye Magyarhon mellé állt.

★

365 Aradot Blomberg a várban szorult *Kapucinus* barátokkal lövöldözteti. Az aradiak dicsően viselik magukat. A vár körül van véve, nem sokára be is lesz véve.

★

Temesvárt még uralkodik Rukavina. Gondolja magában: „Akasztófa szép halál.”

★

Theodorovics serege Styriában fekszik — agyonverve.

★

370 Perczel Mór ezerével fogdossa Nugent seregeit. Egyetlen egy huszár 125 horvátot megkerített s 270 határőrt elfogott öt = 5 Hunyady csatár.

★

Simonics bejött Magyarországra. Az már bizonyos. De hogy ki megy-e innét? Az már nagyon bizonytalan.

★

375 A budapesti lánchid *készen van*. Készen a fegyvergyár is. Milyen jó volna Ferdinand urnak mind a kettőre felírni, hogy: „*privát-eigenthum*”. — Jobb ez nekünk. A komáromi várat is köszönjük.

★

A budai vár homlokához a mult hónapokban nagyszerű állásokat építettek, valami címer — vagy koronafélét akartak oda vakarni. Most már nincsenek ott ez állások. A dolog abba maradt.

13

A bécsi vár egyik kapujára valami Hercules van faragva, amint egy nagy ökörral tülekedik. — Egyszer két csizmadiainas összevesz, az egyik dühében azt mondja a másiknak:

„Te nagyobb ökör vagy, *mint az oda feni*” s a várra felmutat.

Meghallja ezt egy rendőr s fülön csipi a fickót: „*micsoda ökröt emlegetsz te?*”

„Eresszen el kigyelmed, szabadik a fiú: hisz nem *azt az ökröt* gondoltam én, *a kit kigyelmed gondol.*”

60

CHARIVARI

[1848. nov. 5.]

I

Hála istennek, ezen is átestünk.

Tudniillik azon: hogy egy kicsinyt megverte bennünket.

Perse ez olyan megveretés volt, a millyet az embernek az ellensége sem kíván, közülünk elesett vagy ötven, megbesesült vagy háromszáz, míg ellenségeink közül három annyi hagyta a fogát a csatatéren, vissza is nyomta ifju seregünk a két annyi erejű veterán hadsereget s két helyzetet elfoglalt tőle s jobb szárnyát criminaliter megpaskolta, azonban a bécsiek nem akartak, vagy nem jöhettek segélyünkre s így hadseregünk kénytelen volt helyzetét feladni, s a határokra visszavonulni. A kasszások egy kicsinyt hamarább is odaértek, mint kellett volna.

Ugy látszik azonban: hogy ez a hír senkit sem ver le.

Mindenki helyben hagyja: hogy seregünk a magyar határra jött.

15 Mint Anteus óriás, ki ha a küzdésben a földre tehetette le lábát, anyjától a földtől mindig új erőt kapott, akként képzeljük mi: hogy ha lelkes hadseregünk magyar anyaföldön vetheti meg lábát, mindenütt új erő, új segély gyűl sora közé a biztos szülőföldből.

20 Míg azon eszme: hogy egyetlen hadseregünk idegen földre megy csatázni, bizonytalan kimenetelű harcba, kétes érzelmű népek közé, télre való évszakban, még a győzelem koronájával sem talált nálunk rokonszenvre.

Jobban van ez így. Elvcsztettünk vagy száz embert, de nyertünk helyette olyan biztos meggyőződési alapokat, mikre hazánk jövődjét bátran építhetjük.

Bizonyos e perctől fogva az:

hogy többé köztünk s a dynastia közt a kérdést semmiféle manifestum, ultimatum, mandatum, rescriptum, memorandum, et quod desinit in „um” el nem dönti. A császár és Magyarország: — két ellenséges tábor. Köztük minden irott viszony tetteleg megszüntetett.

Másodszor az, hogy a magyar ifju hadsereg a leghevesebb csatatűzet is bátran ki tudja állani. Nemzetőrcink, önkénytescink, általában, a kinél csak puska volt, úgy vittak, mint a rómaiak triariusai.

Hogy a kaszások egy kicsinyt előre elsiettek az ütközetből, biz isten nem csuda, őket kétszáz lépésről lövöldözik, s ők ott gereblyenyéllel várják az isten áldását. Adjunk nekik puskát, majd megmutatják: ki teremtette a magyart.

Harmadszor és utoljára megtudtuk azt: hogy ha mi szabadságunkat ki akarjuk vinni, ne támaszkodjunk senki segítségére, se németre se franciára: hanem bizzunk a magunk istenében s a magunk fegyverében s úgy csináljuk a számítást, mintha egyedül állanánk az egész világ ellen éltünket és szabadságunkat megvédeni.

Ha Stauduar uramnak, az Agramer szerkesztőjének lelkiismeretét ez uttal kölcsönkérhettük volna, nem nagy fáradságunkba kerülendett ez egész expedíciót úgy irni le, mint a legfényesebb győzedelmet.

2

### *Hadi jelenetek*

Az uhlánusok megtámadják seregünk balszárnyát, — Mack tüzérőrnagy nekiáll tizenkét fontos ágyúival, golyói iszonyu rombolással törnek az ellenfél csapatjaiba, egy-egy golyó egész sorokat söpör le lováról, mint kaszavágás a gabonarendet. A második lövésnél tönkre van téve a dzsidás ezred. Ekkor nehéz vasasokat hoznak elő, ezek három lövést kiállanak, a negyedik batteria szónál nem veszik tréfára a dolgot, megfordulnak s fut, ki merre lát a szemével, vasas és dzsidás összevissza.

★

60 Répási ezredes így commandiroz: Fiaim! Amott jön öt *regement* vasas német. Jöjjön utánam öt *escadron* huszár; azokat aztán majd meg kell verni fiaim!

A huszárok engedelmes fiai lévén az ő apjuknak, az ezredesnek, — szót fogadtak és megverték az öt *regement* vasas németet, a mint illik.

★

Elfognak két huszárt, később valahogy kiszabadulnak s mennek bejelenteni magukat Répásínál:

Hát ti hol jártatok fiaim?

El voltunk fogva, megkövetem alássan.

70 Ejnye majd mit mondok, hát hogy mertétek azt tenni, huszár létetekre?

Sokan jöttek ránk megkövetem.

Mennyi az a sok?

Száz vasas német.

75 Micsoda az? száz német! Hiszen az épen egy huszárnak



való s ketten voltak hozzá, ez többet meg ne történjék rajtatok.

Igen is, nem fogjuk cselekedni többet.

★

A komáromi hadság olly jól viselte magát: hogy egyetlen  
80 egy sem esett el belőlök. Mások ellenkezőleg azt állítják: hogy  
elhullott közülök több mint négyezer — kasza.

Mellyiket higye már most az ember?

3

### *Országjárás*

Radeczky halálos beteg. Könnyebbitse meg az ég az ő  
85 ágyának szalmáját!

★

Seregeink Guyon vezérlete alatt Simunich ellen mentek.  
Circumdederunt te! Ha el nem tudsz szökni.

★

Az alvidéki rácok alkudozni kezdenek. Vagy fáznak vagy  
melegük van.

★

90 Az oláhok, a hol csak megtámadtatnak, mindenütt úgy el-  
futnak: hogy lóval sem lehet őket utolérni. Mért nem eresztik  
rájuk a komárommegyei kaszásokat? Fogadom: hogy azok  
utolérnék.

★

95 300 debreceni fiu Aradnál szétvert 1200 dzsidást. 92-t meg is  
ölt. A békésiek is nagyon jól szaladtak. Szégyen a futás, de  
hasznos.

★

Görgei tábornagy a lajthaparti sereg vezéreül van kinevezve. Görgei fiatal, mintegy 27 éves férfi, magos, dalias tekintetű; lelkében a legtisztább érzésű hazafi s roppant hadászati tehetségei mellett él hal a szabadságért. Mindig a szabad ég alatt hál, minde-  
100 nütt van, gondja mindenre kiterjed. Fegyverei szerencséséről  
cddig is sokat beszélnek napi emlékirataink.

61

KESERŰ HANGOK

A császár kirugta maga alul a trónust.  
A császár halomra lövette birodalmi fővárosát.  
A császár aláírta végpusztulása ítéletét.

★

Véres hajdankor, mellynek rémeseményei a mcsevilággal  
5 határosak, mutass fel egy példát, melly e királyi örütséghez  
hasonlatos legyen!

Hídd elő néroidat, a pogány hódítókat, kik emberáldozatot  
vittek hadistencik vére oltárára, Timurt, Dsingiszkánt, Caligu-  
lát, Heliogabalust.

10 Mellyik tett örütségében ahoz hasonló borzalmakat, minő-  
ket e gyöngye fejü ember cselekszik?

Mire tartogatja még őt a sors? Lelke már félig halva van,  
mire kell neki tovább lézengeni trón és ravatal közt?

15 Annyira elszaporodott-e már a földön az emberi faj, hogy  
e koronás döghalált kellett reá bocsátani?

Vagy uj időket kezdünk-e élni: hol világharc támad a kerek  
földön jók és gonoszok közt, hogy eldüljön végre: Istené-e,  
vagy ördögé a világ? —

20 A mellyik meggyőzetik, meghal, és számára nincs föltáma-  
dás többé.

★

Annyi ember lesz földönfutóvá!

Annyi becsületes férfi, ki honát és a szabadságot imádta, vcszté el hazáját, de nem a szabadságot.

25 Kizavarta őket anyai fészükéből a koronázott bűn, a hí polgárok vándor madarakká lettek. De jön még tavasz, mellyben a vándor madarak fészkeikbe ismét visszatérnek s futni fog a zsarnok s nem fogja követni senki, csak gyilkos tetteinek kísértő emléke.

30 És azok, kiket a szolgák királya hontalanokká tett, találni fognak egy közös hazát, hol tán inséggel fognak küzdeni, de nem rabszolgasággal.

Mindenki fájdalmat, nyomort, a sorsnak átkait fogja magával ide hozni, csak egy nyomort, csak egy átkot nem, — a király tiszteletét. 35 Őt átkozni fogják és boldogok lesznek.

A szabadság vándorai mindenütt feltalálják egymást. Legyen c hon Franciaország vagy Magyarország, az olaszföld, vagy a Kaukaszus, ott találkozni fognak azoknak arcai, kiknek lelkei együtt jártak a szabadságeszmeék szellemországában, s azon 40 föld, melly őket befogadja, szent lesz az emberek és az isten előtt, határait sem zsarnok, sem rabszolga át nem fogja lépni. Ott lesz a szabadság Jéruzsáleme, mellyhez a tiszta lelkűek meszsze földről vándorolni fognak, ott fogják őrizni a legyilkolt népszeretet örök frigyládáját, onnét fognak szétmenni hirdetni 45 a népeknek: hogy a szabadság Jézusa nem halt meg, hanem feltámadott!

Talán a te földed lesz az, hazám! melly hivatva van arra: hogy vérrel kereszteltessék meg s jövendő neve minden szabad népek hona legyen.

50 Forr, gyüölöng határaidon belül a népség, minden ajku nemzet, mellynek szabadsága össze van tiporva, siet szent földedre, kezében fegyvert hoz s szivében lázas keserű érzeményt, a boszu reményét.

Országod szivében, fővárosod utcáin naponta harci zene

55 mellett idegen férfiak fegyvercs csoportri vonulnak, fiaid táborába sietve.

Lengyelek, olaszok, tyrolok, franciák, németek, esküsznek szent zászlóid háromszinei alá.

60 Kiket kiüzött minden országból a koronás önkény, itt jönnek össze, ide vonja őket szabadságuk közös veszedelme, a közös elcseseredés.

Tehát itt jönnek össze a vándor madarak...

Tehát itt lesz a véres oltár, mellyen vagy a szabadság hősei, vagy annak zsarnokai fognak megáldoztatni...

65 ... Oh kedves szép hazám! Kedves — édes — hazám...

## 62

### A FORRADALMAK METEMPSYCHOSISA

A francia forradalom okai voltak: az aristocratia romlott erkölcsisége, az udvar zsarnoksága, több mint egy milliárd status adósság. — Nem így van-e most. Ugyanazon okok, ugyanazon következmények.

5 Mi volt akkor XVI. Lajos? Egy festett király, — király, mert korona alá született, különben gyöngefejú, ingatag ember, satyrája minden felségi eszmének, környezetének bábja, gyermek, kinek kezébe kést adtak, — ugyan az, a mi ötödik Ferdinand. — Ugyanazon koronás személyek.

10 Az 1789-ki országgyűlési küldöttek nagyobbára a szegényebb rendből választottak, az 1848-dikiak szinté.

A harmadik néposztály képviselői akkor is egy bálteremben tartották az országgyűlést, mint most.

Ezen gyűlést parancs által akarta a király feloszlatni, mellyre 15 Mirabeau azt felelte: hogy őket csak szuronyok fogják elűzhetni. — Emlékezzetek Lamberg gróf esetére.

Lajos király, mikor a nemzetörség felett szemlét tartott,

e szókat hallá kiáltatni: vive la nation! Ferdinand királynak éppen illy alkalommal a nép a Fuchsliedet énekelte.

20 Amott Foulont, itt Latourt akasztotta fel a nép a forradalom előtt, mindkettőt lámpásfára, mindkettőt a városház előtt.

XVI. Lajos Versaillesban, V. Ferdinánd Innsbruckban zárta el magát népeitől, mindkettőt kényszeríteni kellett: hogy fővárosába visszatérjen.

25 October hatodika volt 1789-ben, midőn a párizsi nép reggeli 5 órától déli 12-ig XVI. Lajos testőrségét felkoncolta. October hatodika volt 1848-ban, midőn a bécsi nép reggeli 5 órától déli 12-ig ugyan azt cselekvé Ferdinand zsoldosaival.

Akkor Orleans herceg, most István herceg volt, kit a forradalom trónussal kínált, mindkettőt megfosztá e kilátástól a király futása.

XVI. Lajos úgy futott, mint V. Ferdinánd.

E perctől fogva respublica volt mind a két ország.

30 Ötszázhetvenhét nap mulva XVI. Lajos a guillotint alatt elvérrezett . . .

Királyok! Koronás emberek! Miért nem olvassátok a történeteket, miért nem olvassátok azon rémséges sorokat, mik egy koronás király vérével vannak írva?

40 Hajh e sorok után hány vörös lap van még! A vörös sorokban mennyi polgári vér, a fehér sorokban mennyi keserű könny!

## 63

### CHARIVARI

(1848. nov. 12.)

#### I

Kolozsvárott három lázító oláh zsványt felakasztottak. A császári család tetőtől talpig gyászt öltött. A tatár hitte volna: hogy a fenséges atyafiság olly messze kiterjedő legyen

Na de Mária Theresia derék asszonyság volt s járt Erdélyben  
5 is s a férfiakra nem haragudott.

2

Olmüczben Latourért requiemet tartott a fenséges familia.  
Ha a fenséges familia külön minden hazaárulónak, a kit fel-  
akasztanak, ünnepet akar szentelni, akkor a jövő esztendei  
kalendáriumot jó lesz egypár száz nappal megszaporitani. Oh  
10 te fölséges császár! Te Deum laudamus, mikor tizezer jobbágyod  
s ugyan annyi katonád clesik, requiem aeternam, mikor egy  
néprabló biztosítatik az cleséstől. Circumdederunt te.

3

Kétszer láttam Bécsset. Először pompás császári város volt.  
Cifra nép járt kelt ragyogó utcáin gondtalan, vágytalan alvajáró  
15 tömeg, minden szegleten kém, minden ablakban virág, az  
utcák gondosan simára seperve, a sétányokban kedélyes vigalom  
zaja. Megvetésre méltó nyugalom mindenütt. Áldást énekelte  
a nép zsmnoka fejére.

Másodszor, mint a forradalom tűzhelye állt Bécs előttem.  
20 Fegyverben járt a népnek ifja és véne, minden ajk véres sza-  
badságról beszélt, minden szögleten a harcok zászlója lobogott,  
az utcák torlászokkal voltak elzárva, a bástyákon az ágyuk  
vizshangja dörgött. Dicső kétségbeesés. Irigylésre méltó  
forradalom. A nép halált ordított zsmnoka fejére.

25 Talán ha harmadszor foglak újra látni . . . ne adja isten: hogy  
kezeim igazán rajzolja a jövődet . . . Urtalan köhalom — min-  
den heverő kő csatában elhulltak sirköve, — néma, üres  
piacok, — az ablakokban vad virág, az utcákon zöld fű. — Né-  
ma hangtalan rom, minő Palmyra lett, milyen Ninive, a mily-  
30 len Athena, miket az idő eltemet, mint egy embert, a ki meg-

hal s utódokat nem hagy maga után s a hangtalan utcák nem mondják annak nevét ki őket össze dulta.

Talán nem foglak így látni, mert nem leendsz ilyen. Talán ilyen leendsz s én nem foglak látni.

4

35 A császár fölgyujtatta saját palotáját.

Hol fog most szegény kitelelni?

Az idő ide s tova télre válik s ő fődél nélkül maradt, talán tűzkármentesítve sem volt a háza, s a nagy sietségben meglehet: hogy még téli kaputot sem vitt magával. Még meg találja  
40 magát hűteni.

Igaz ugyan: hogy Lombardiában s ha isten úgy akarja, nálunk is keményen be fognak neki fűteni, de mikor azok a rézkályhák olly iszonyuan füstölnek; — az ember inkább fázik, minthogy az ilyen tűznél melegedjék.

45 Aztán télen az a szokása fáknak: hogy gyümölcsöt nem teremnek, kivéve ezuttal az akasztófákat. Szegény császár, mit cszik a télen? hol alszik a télen? házát felgyujtatta, kincseit bele dobálta a sárba. Zsoldosoknak fizette.

Hát azután: ha egyszer kitelik a conventiója, micsoda mesterségre fogja adni magát?  
50

Sorra fogja járni birodalmait, országról országra, ide is bekukkant, oda is bekukkant, kérdezve: hogy kinek kell császár? mindenütt el fogják utasítani. Egyik azt mondandja.

„Menjen kend isten hírével, szűk idő van, nem tarthatunk  
55 annyi cselédet.”

A másik: „híttuk kendet, de kendnek nem tetszett, most tetszenék, de nekünk nem tetszik.”

A harmadik: „Poslovenszki? ha nem poslovenszki, ottkin tágasabb.”

60 A császár-mesterség nagyon meg fog csökkenni.

A bandioknak, metallikoknak, érdemkereszteknek, sorsje-

gyeknek, titulusoknak, nemességeknek s több efféle császári iparcikkeknek nem akad vevője. A sok összevásárlott lelkiismeret mind a nyakán marad, a koronára a zsidók nem contóznak többé és a zsványok nem lopnak többé a császár számára, hanem kiki magának, a mint illik.

Fölséges uram, az ebugattát, valami mesterség után kell látni, mert felkopik az állunk.

Vegyük elő: mit tanultunk? mit tudunk? mihez értünk?  
70 Kovácsmesterség? Bilincseket csinálni? Ez a galanteriacikk kiment a divatból.

Szabómesterség? Jó magyar katonáknak fecskefrakkot szabni? nem mód ruha. Nem ér semmit.

Mészárosmesterség? Békességes népeknek háborút csinálni?  
75 Ah — az emberek nem állatok többé s a hentesseregek szét vannak űzelve.

Alchymistamesterség? Papirosból pénzt csinálni? Minden nép maga készít azt magának, a mennyi elég a napi szükségcire.

80 Mindennek kijövünk a gyakorlatából fölséges uram.

A könyvnyomtatás elvette a szépírók kenyerét, a gőzhajó a fuvarosokét, a reformáció a pápákét, a szabadság elveendi a királyokét.

Elavultunk, kijöttünk a divatból s koronáink és királyi pálcáink ide s tova ott fognak állani a muzeumokban, hol a régi paizsok és kézijjak állanak, miket a puska por hasztalanokká tett.

Amen.

## 5

Indiában a barmok részesülnek isteni tiszteletben.

90 Csuda: hogy egynémelly elcsapott király nem szökik Indiába, még ott valahogy avancirozhatna.



Azt mondják: hogy herceg Windischgraetz már szerződött is egy amerikai rabszolga kereskedővel, ki a Bosporusnál három linia hajóval készen áll: 150 ezer eladandó rabszolgára nézve.

- 05 A jó herceg még maga sem tudja: honnét fogja ez összeget előkeríteni. Szándéka azon esetben, ha a magyarokat legyőzi, hadifoglyait adni át a Kapernek, ha pedig őtet győzik le, resigálja neki az oláhokat in brutto.

A táborban több katonatisztek kártyáztak együtt.

- 100 Egy közülök rettentő sok bakot lőtt játék közben. Végre maga is megharagudott magára, lecsapta a kártyát, azt mondva: „Én valóságos T . . . . i Ádám vagyok a kártyában!”  
„Ön valóságos bolond!!” kiált rá T . . . . i Ádám, ki történetesen éppen a háta mögött állt.
- 105 „Igen is, éppen azt akartam vele mondani” — válaszolt a megriasztott.

Az állatkinzási egyletnek egy tagja egy csatatéren keresztül mentében, lát egy árokba dülve egy vasas németet lovastól. A lónak a ballába, a németnek meg a jobb keze volt kitörve.

- 110 Az állatsamaritanus nem késett a megsérült lovat kiemelni az árokból, hanem a katonát ott hagyta.
- Igaza volt. A német katona ellensége a mi katonánknak, de a német ló mindenesetre cosmopolita.

- A legelső magyar proclamatiókat a katonasághoz *Hajdú János* huszár osztotta ki Lembergben.

Ő egy lengyel utastól kapta azokat olly utasítással: hogy csak magyar katonáknak adjon belőle.

A jó huszárok aztán elvitték egy ős, öreg strázsamesterük-  
höz a kapott nyomtatványt s kérték, hogy olvassa fel nekik.  
120 Két nap alatt megtanulta mindegyik, a mi benne volt, könyv-  
nélkül; s harmad nap megszökött Lembergől valamennyi.

Hanem szegény Hajdu Jánost elcsípték, hadi törvényszék  
elé állították s elítélték tíz esztendei fogságra.

Történt azonban: hogy egy transport katonaságnak olasz  
125 tisztje, meglátta kezébe adott foglyot s őt maga elé rendelvén,  
kérdé: hogy hova maradt a regimentjétől?

Ő felelé: hogy ezredc Magyarországra ment.

„Hát kend ilyen amolylan, adta vette, káromkodék a tiszt,  
mért nem ment vele? mit eszi kend itt hijjába a lengyel kenyere-  
130 ret? takarodik mingyárt haza! erre amarra terringette!”

Hajdu János uram alig akart hinni a füleinek s azt felelte:  
hogy köszöni.

„Hát a lova hol van kendnek?”

„Hát megkövetem, lovon mehetek haza?”

135 „Ejnyc, hát kend még azt sem tudja felérni ököllel: hogy  
a ki huszár, az lovon jár?”

Szegény Hajdu János alig tudta magát tartóztatni: hogy  
kezet ne csókoljon az áldott tisztnek, az pedig még egyszer  
hatalmasan összeteremtettéte katonái előtt, adott neki egy-  
140 pár forintot s fegyveres erővel kísértette a határszélig, megpa-  
rancsolva: hogy vissza ne merjen jönni!

Nem is állt meg a jó ember, mig az ezredéhez nem ért.

Hanem azt az olasz tisztet a hányszor emliti, mindannyiszor  
megemeli a süvegét.

## 10

145 Mult vasárnap szentelték fel a muzeum udvarán a tyrol  
szabad csapat zászlóját.

Ez ünnepélyre csak belépti jegyekkel lehetc megjelenni miket  
a keresztanya Csekonicsné osztatott ki.

Nur nobel! mint a francia mondja.

150 Ezeknek az aristocratáknak tán még a ruennyországról is az  
az ideájok van, hogy ott Szentpéter az ajtóban külön-különféle  
belépti jegyeket osztogat ki. A grófoknak és grófnéknak  
Spersitze ersten Ranges, a Latcinereknek a parterre, az épicier-  
seknek a második emelet, a canaillenak a karzat, az angyalok-  
155 nak az orchestrum levén kijelölve.

## 11

A dráma-bíráló-választmány egy új eredeti színművet fogadott el Dobsa Lajostól. Címe „Martius XV-dike.”

A színmű sok ügyességgel van szerkesztve, némelly helyen sok találó satyrával ostorozva a nemzetet ennyi végveszélybe  
160 hozott táblabírói bizalom-szavazási jeleneteket.

Ugy hiszem a visszatükrözés egyikünket sem fog sérteni.  
Én is biztam, te is biztál, ő is bizott, mi is biztunk, ti is biztatok,  
ők is biztak.

Én is csalatkoztam, te is csalatkoztál, ő is csalatkozott, mi is  
165 csalatkoztunk, ti is csalatkoztatok, ők is csalatkoztak.

Nincs okunk amiért eltagadjuk, s vagy szépítsük a dolgot, vagy magunkat mentegessük.

De jaj volna nekünk, ha még most is azt hinnők: hogy nem hibáztunk . . .

170 E színmű is szaporítani fogja téli estéink élvezeteit. Télen úgy sem háboruszkodhatunk.

## 12

### *Mérgek és ellenmérgek*

Az ember megeszi az állatokat és a férgek megeszik az embert.

A királyok csinálnak rossz papiros pénzt, és az alattvalók csinálnak hamis bankókat . . .  
175

A zsidó rászedi a magyart, a rác a zsidót, a magyar a németet, a német a rácot.

A király csinál adósságot, a népek pedig nem fizetik ki.

A királyoknak vannak ágyuik, a népeknek barricadjaik.  
180 Windischgraetznek van nagy szándéka Pestre jönni, nekünk  
azonban vannak feneketlen sáros utaink, melyek azt lehetet-  
lenné teszik.

13

### *Országjárás*

Az orosz cár ajánlja hivatalbeli szolgálatát a pápának a régi  
185 jó rend helyreállítására.

★

Más felől 30 ezer lengyel ajánlkozik a magyar szabadságharc-  
ban részt venni.

★

Bécsben Windischgraetz akasztatja az újságírókat. Követke-  
zik: hogy Pesten az újságírók akaszszák fel őtet.

★

190 Bécsben minden bolt ki van rabolva. Az utcákon butorokból  
rakatik tűz. A leggazdagabb emberek koldusbotra jutottak  
A házak le vannak rombolva. Látszik: hogy nem csak a császár  
szerepe az ő kedves népeit, hanem még a katonaság is.

14

### *Egy doctor jelenetei*

185 Doctor egy szegény asszonyhoz: „mégis fekszik az urad?”  
Nő: „fekszik uram, jőjön el, nézze meg.”  
„Ejh mit nézek rajta, csekélység a baja.”  
„Jőjjön el uram, nézze meg: eltemethetjük-e már férjemet,  
mert meghalt.”

200 Doctor vállvonitva: „Hja! Halál ellen nincs orvosság.”

★

Egy mészáros: „Uram, doctor uram, nem tudok alunni,  
205 aztán azt mondták: hogy jöjék ide a doctor ur majd ad róla.”

„Talán sokat eszik kend s azért nem alhatik.”

„Bizony eszem én eleget, de azért csak tudnék aludni.”

205 „Vagy tán sokat iszik?”

„Iszom hát, mikor csak eszembe jut, de az se tesz semmit.”

„Hát mi baja kendnek.”

„Hát a szomszédomban kovácsműhely van, a hol reggeli  
210 három órától éjjeli tizenegyig mindig kalapálnak, attól nem  
alhatom.”

\*

Egy asszonyság, ki híres pörlekedő: „A nyelvem fáj, doctor  
uram.”

„Pihentetni kell asszonyom.”

\*

„Ezt vegyem be doctor ur? de hátha meghalok tőle?”

215 „Akkor nevezzen engem szemtül szembe gazembernek.”

## 15

A bécsi Charivari szerkesztője Englander Samu helyett  
Englander Armin kereskedőt találtak el fogni s egy kicsinyt  
meg is tapogatták.

220 Hogy fognak ezek majd boszankodni, gondolhatta magában  
a kereskedő, ha meg tudják: hogy nem az igazit verték meg.

## 16

Nemzeti színházunknak ismét ünnepe volt. Szigligeti leg-  
ujabb drámája adatott

*II. Rákóczy Ferenc fogsága.*

225 Négy nap alatt háromszor került e mű szinpadra, a színház  
mindannyiszor csordultig tele.

A közönség újra él e darabban.

Minden helyzete, minden szava e műnek hű a multhoz és igaz a jelenben.

230 Rákóczy Ferenc, mint gyermek, jézsuiták által jézsuitának neveltetik, körül volt véve a bécsi udvarban fürkésző kémekkel, kik minden szavát, minden pillantását ellesték a rettegett oroszlán-fajzatnak.

235 És a nyíltszívű magyar megtanulta nevelőitől a tettetést, megcsalta azokat, kik őt megakarták csalni, s midőn anyja Zrínyi Ilona, buzdítani jó rég nem látott fiát: hogy ragadjon fegyvert a hazát megmenteni; — Rákóczy tudva: hogy a falaknak fülei vannak azt feléli rá:

„Én? a jó császár ellen fegyvert fogjak?”

240 Hallottátok volna azt a kacajt, azt a convulsiv vidámságot, mellyre e szavak után a közönség rendesen kitör. Minő nevetséges eszme! minő groteszk gondolat! Egy férfi, ki a jó császár ellen fegyvert fogni nem akar! Az ember nem bír az arcának elég tettetést parancsolni, hogy mégis mindenki meg ne lássa rajta: hogy biz ez a fiu most tréfál. Még ha kipisszegték volna ezt a mondást, akkor csak volna reménység, de kikacagták, 245 dörgő habotával kikacagták!

250 És hallottátok volna azt a felzajgó lelkesedést, mit Zrínyi Ilona buzdító szavai idéznek elő, mint mikor a szél lecsap a tengerre s millió hullám veti föl magát egy szavára, letörülve arcáról a magára hazudott ég tükörképét.

Nem a légből vett ideál, nem kicsikart fantómok, — hanem a nép lelkéből támadó igazság van itt a költészet élő alakjával felruházva.

255 S végre, mikor a távolban a lelkesítő Rákóczy induló megszólal, a tömeg fölördít, mintha mindegyik szívének legérzékenyebb húrján volna találva, egy kitartó névtelen kiáltás emeli a levegőt, minden arc ragyog, minden szem sír, minden kéz tapsol vagy oldalához kap és fegyverét keresi.

Szent hivatása az a költőnek — a nép szívében olly szenved-

260 délyeket felköltetni, mik ha fölébrednek, nem halnak el soha,  
hanem átszállanak apáról fiúra s későn, vagy korán lángra  
gyújtják az életet.

17

*Egy nap érkezett két örömhír.  
Egyik éjszakeről, a másik keletről.*

265 Nagyszombatnál Simonich generalt, Erdélyben Urbán gene-  
ralt verték meg vitéz testvéreink. Két ellenséggel ismét keve-  
sebb. Két segítséggel ismét több.

October elején tizenkét oldalról támadt meg bennünket  
tizenkét ellenség.

270 Jellasics, Róth, Filippovics, Nugent, Simonich, Hurban,  
Urban, Berger, Rukavina, Biga, Windischgrätz és Ferdinánd  
császár.

A hét elsővel már elbántunk, még hátra van öt. Tchéat fele  
utjára eljöttünk.

275 Ellenségünk napról napra gyöngül, mi óráról órára erősö-  
dünk.

Ujoncaink e hó végéig 160 ezerig lesznek kiállítva.

Fegyvergyárunk működik erősen. Egy másik Selmeccen nem  
sokára kész lesz.

280 Ágyúnk három ezren felül van. Egész ausztriai bitodalom-  
ban nincsen féllannyi.

Huszáraink egy néhány escadronon kívül mind köröszül  
vágják magukat s haza jöttek.

285 Legnagyobb nyereség pedig: hogy félreérthetetlenül tisztában  
vagyunk ellenfelcinkkel.

18

Olaszországból is tömegestül indulnak hazafelé a magyar  
seregck. Ottani orvosok mondják: hogy huszáraink *honvdgy*  
*miatt halnak.*

Ugy vágnak, úgy epednek hazájuk után: hogy szívük meg-  
290 hasad bele.

Ezek az egyszerű természet-fiai, kik hazájuknak nyelvén  
kívül semmijével sem bírnak.

És nagyuraink az első ágyudördülésre, mely a nemzetet bi-  
zalma álmából felzavarta, szétfutottak a hazából.

295 Nemzetem, ne ismerd e szót: „irgalom” irántuk.

## 19

Böhm generálra tegnapelőtt egy az itt levő lengyel legio-  
nariusok közül rá lőtt. Nem találta. Az ifju elfogatott, barátai  
azonban csodálatos dolgokat kezdtek beszélni Böhmről, mi-  
ket azonban mi addig míg egészen napfényre nem jönck,  
300 szinte nem merünk leírni. A vádak mikkel a generált elhal-  
mozzák olly borzasztóak: hogy az ember nem meri hinni,  
míg meg nincs győződve rólok.

Annyi igaz: hogy Böhm a legutolsó napokban nem ütötte  
meg a tizenhárom próbát.

305 Mikor Bécsben ő állt a mozgalmak élére, egyszer csak hire  
futamodik: hogy a város legszorultabb állapotában a kezére  
bizott sereg vezérletét ott hagyva Pozsonyba futott.

„Szerencsésen megmenekült” mondák az együgyűek.

310 „Gyalázatosan megszökött!” ez az igazi neve eljövételének.  
Egy rábizott sereg vezérletét az ellenség ágyúinak torkában, a  
veszély utósó perceiben, elhagyni, ennek legszelidebb bünteté-  
se — golyó.

A lengyelck azt mondják: hogy ez előtt, 18 évvel épen így  
árulá el őket, épen így akart elárulni bennünket is, ezért ők  
315 sorsot huztak — meggyilkolására.

A vád irtózatos. Az árulás legmagasabb, legátkozott neme,  
még a király árulásánál is lázasztóbb. Azért nem akarunk a vád-  
lott fölött addig pálcát törni, míg azt a törvényszék nem tevé.

320 Annyi igaz: hogy Bécsre rútol cserben hagyta, s az is igaz:  
hogy ezért nálunk nem kapott törvényes büntetést.



Valami új módi iparlovagnak eszébe jutott különös nemét követni el a halott-rablásnak.

Szerencsétlen barátunk Czakónak maradt egy színműve: János lovag, melly halála után a nemzeti színpadon elő is adattott hozzá méltó tetszéssel.

E mű a korán elhunyt lelkének árnyéka, a szívéből szakított fájdalom, eddigi műveinek félreismerhetlen testvére, a költő hat hónapi betegsége alatt készült, s minden phasisain keresztül legbensőbb barátai báró Kemény, Csengeri és Szigeti által figyelemmel kísértetett, kik vele egyes helyzetek, jelenetek felett számtalanszor vitakoztak, kiknek minden sort felolvasott készülő művéből, kiknek tanácsára azt egyszer egészen újra átdolgozta.

S most egy ismeretlen uri ember előáll s hoz elő tanukat, kiknél fogva bebizonyítja: hogy ezt a darabot ő írta s Czakónak készen adta át: hogy tekintse keresztül, így találattot az a megholt iratai közé keveredve: kéri tehát törvényszékileg: hogy a darab jövedelmei neki kiadassanak.

Ezen tanuk ilyenformákat bizonyítanak:

Az egyik állítja: hogy a vádló sokat járt az egyetemi könyvtárba, Czakó pedig soha sem, és így bizonyosan nem ez írta a darabot, hanem amaz.

A másik azt mondja: hogy ő látta miszerint a vádló irt egy munkát, mellyet onnan gyanít: hogy versekben volt írva, mert minden sor nagy betűkkel volt kezdve, stb.

Czakó nem él. Ő c piszkos vádra nem felelhet, a jó urak gondolják magukban, a megholt becsületének s irói nevének rovására nem ártana néhány száz pengő forinton megosztozni.

Az ismeretlen urakat nem érdekli sem az irói név, sem annak dicsősége csak a bevett jövedelmek, mint nem érdekli a hollót annak a cifra ruhája, kinek holttestét megessi.

Az úgy igen jó kezekben van. A szellemi sirbolt-törőknek üstöke aligha bennök nem marad.

Hancm az mégis kebel-lázító: hogy ilyen időkben, mint  
35 a mostani, ilyen dolgok juthatnak eszébe valakinek.

*Cirque national et olympique*

Az ujonan épült Cirque national et olympique-ben King  
et Comp. urak híres műlovag -kötél-táncolók- bűvészek-  
birkószok- s *szemfényvesztők társasága* legközelebbkor egync-  
360 hány elszegényült tagtársak javára nagyszerű előadással kecsge-  
tetedni a közönséget.

Az ez alkalommal előadandó, nagy részt még soha nem látott  
részletek következők:

1) *La Revolution*, nagy hadgyakorlat, a társaság leghirvecsb  
365 tagjaitól előadva körülbelől 40 nyeregtelen státuslovakon, s  
vezettetve King Ferdinánd urtól, *szürke Amornak* öltöztet-  
ben.

2) *A megszökés*, nagy galoppáda-jelenet, mely *salto mortale*-  
vel kezdődik és egy a *sorompón túl* tett ugrással végződik.

3) *La Barricade*, pompás látvány, melyben birkószaink kitün-  
370 tetendik magokat, előadva hozzá illő tűzjátékkal.

4) *The Prince of Wales*. Angol iskola-pony, lovagolja *Queen  
Victoria asszony*ság.

5) *Az elünnés*. Nagy bűvészet, a melyben maga a híres bű-  
375 vész Bosko-Maitrenich láthatanná tétetik.

6) *La Espagnola*. Bajor-spanyol nemzeti tánc, két megfeszített  
szerelmi-sohaj pányván előadva King Louis ur- és *Maria y Parros-  
Montez-Fitz-James-Dujarrier-Liszt et Comp.-Lola* kisasszonytól.

7) *Polonaise*. Nemzeti haditánc, hozzáillő ágyúdörgés közt,  
380 s Schrapnel-szomorzenec kíséretével előadva. *Taube, Pfuel* és más  
uraktól. (Ezen darab legközelebbkor ismételtetni fog.)

8) *A félelem*. Furcsa Intermezzo, melyben a' társaság *Clown-  
jci, Ferdinánd és Banquier Bourgeois* stb. kitünendnek.

- 385 9) *Il imperatore.* (A császár.) Frankfurti német televérlő. — Meglovagolva *Siebenzehn* és *Mehr* uraktól.
- 10) *Die Republik.* Lapdajáték 35 *koronával.* Ezt Struve-Hecker német bűvész vállalta magára.
- 11) *La Anarchia.* Szilaj mén, megülve ábrándozók által.
- 12) *A visszatérés.* Nagy *spectaculum,* fekete-vörös-arany-  
 390 színű bengál-lánggal diszitve, és 11,000 fehérre öltözött szüzek és a King et Comp. társaság több tagjai segélyével, vezéreltetve King Ferdinándtól és Sofia Princess of Habsbourg.
- A helyek ára.* Rangbeliek, mint *mindig,* tetszésök szerint fizetnek.
- 305 *Kezdeté:* határozott. *Vége:* még nem az.

64

CHARIVARI

[1848. nov. 19.]

I

*Expediatio simonichiana*

Mottó:

*Elmentünk mind, levágtuk mind, hazahoztuk mind.*

Tudniülük a sok semmit. — —

- 5 *Mentünk, mentünk, mendegéltünk, — — az az: hogy dehogyan mentünk, felültettek bennünket Posonynál három száz szekérre, mert azt mondták, hogy a pesti nemzetőrök nem tudnak gyalogolni.*

- 10 *Később azonban kisült, hogy azért ültettek bennünket szekérre: hogy hamarább ott legyünk. — A szekerek elé ökrök voltak fogva, néhol változtatás kedvéért bivalyok is.*

*Igy aztán nincs rajta mit csudálni: hogy fél nap alatt majd egy egész mérföldet utaztunk, még pedig tót mérföldet, következésésképen hosszút.*

15 Hogy vígan voltunk, azt tán mondanom se kell, magyar ember rendesen víg, mikor háboruba megy, bárha egy kicsinyt német is.

Ha eső esett, káromkodtunk, ha a nap sütött, danoltunk, ha sem nap nem sütött sem kenyerünk nem volt, lefekhettünk és  
20 aludtunk, ki milyen hosszú volt, olyan hosszán az édes haza földén, a csillagos szent ég alatt.

Végtére valahára bebotlottunk fényes Leopoldvárára. Nem azért mintha verset akarnék mondani, de cz a vár csakugyan  
crós vár. Olyan bátyái vannak, mint egy kálomista asztag,  
25 aztán cikcak, erre is amarra is, még ha az ember benne van is, eltéved, hátha még kívül van rajta.

De ugyan fel is volt ám szerelve az a rettentő erősség!

Bezzeg ki volt fektetve a sáncre négy — olvasd 4 egész sugár  
ágyu, három-három fontos mindenik, csak ugy, a mint az  
30 isten megteremtette, felszerelés, munitio, strázsza és minden egyéb nélkül a világon.

Tán ha ledobta volna az ember a sáncrel, agyon is lehetett volna vele űtni vagy két embert, a ki oda állt volna alá.

Vezér biztosunk Thanhoffer (nem kell megijedni a nevétől,  
35 egy szót se tud se németül, se tótul) előhivatja a várnagyot és kérdi: hogy hol a munitio? —

A várnagy azt feleli; van minden ágyuhoz három golyóbis, ha belcér, két ágyutisztító mind a négyhez, meg egy kananér.

Thanhoffer azt felelte erre a feleletre: ha Simonics ezt a várat  
40 beveszi: nyugodjék meg abban a várnagy ur: hogy legelőször is ő fog felakasztatni.

A várnagy igen megörült ennek a szép ígéretnek s egy óra mulva vissza jó csodálkozó képpel Thanhofferhez:

„Gondolja csak milyen csuda történt? — Hát lemegyek  
45 a kaszamárákba, ott találok hordókat: megkocogtatom a pál-cámmal, hát tele vannak, hát mi volt bennök? Hát ágyu, puska-por és golyóbis, és más mindenféle vagy két ezer lövésre való.”

Ejnye be jó: hogy az a várnagy megnézte: hogy mi van  
50 azokba a hordókba.

Rögtön felrántottunk vagy harminc ágyut oda a bástyákra.  
Két nap alatt betanulták embereink az ágyukkal bánást s már  
most nem volt egyéb hátra: minthogy jöjjön oda Simonich és  
hagyjon magába löni.

55 De volt annak csze. Látva: hogy az ember egy csizmába  
mind a két lábát bele nem dughatja, ott hagyott bennünket  
s odább ment a tágas világba.

Mi pedig az alatt vigadtunk jó Leopold várában.

Első nap volt: serünk, borunk és pálinkánk.

60 Második nap: bor és pálinka.

Harmadik nap: pálinka.

Negyedik nap: igen jó viz. Sokszor a mennyországból is  
kaptunk hozzá Zulagot.

Egyszer aztán hirtelen futamodik: hogy mai szent napon Simo-  
65 nichchal fogunk ebédelni, Jablonicnál.

Utcu, erre lóra kaptunk, — na de először elmondom: hogy  
mint kaptunk lóra?

Hát lovunk perse nem volt, de ez se baj, ott volt gróf Erdő-  
dyné asszonyosság ő méltósága.

70 Tehát elment hozzá egy hadnagy, meg egy tizedes, meg tíz  
jó legény a csapatból, lovat kérni.

A tisztelt grófnő igen magas tónushoz levén szokva, mi még  
akkor ragadt rá, mikor Bécsben pogácsát és más egyebet is  
árult, tehát a hadnagy igen megbecsülte s kért tőle lovakat jó

75 pénzért.

Van a grófnénál egy sárgaképpü, feketefogu, sárgafekece  
obcster, mit csinál ott és mit nem csinál, az nem ide tartozik,  
hanem úgy látszott: hogy ez uttal ő volt a tolmács.

„Bizony nincs lovunk uraim, a ménesen van valamennyi,  
80 és mind igen szilaj, nem lehet megfogni.”

„Köszönjük azt, a mit nem lehet megfogni, de majd meg-  
nézem én clébb az istállót” mond a hadnagy.

„Soha se fárasza magát, nincs ott két strupirt paradegaulnál  
egyéb.”

85 De biz a hadnagy lefárasztotta magát, utána fáradt a Herr  
Oberster is s hát az istállóban száz darab szebbnél szebb lóra  
akadtak.

A hadnagy válogatni kezdett. Az oberster az elsőre azt  
mondta: ezt nem lehet, a másodikra: ezt sem lehet.

90 „Nem lehet? kiált a hadnagy: tizedes! meg vannak e töltve  
a fegyverek?”

„Meg!” kiáltá tizenegy torok.

Ekkor aztán mingyárt lehetett.

Ötven lovat kiválogattunk. Utlványoztuk négyszáz pengő-  
05 vel darabját s ott hagytuk a többi ötvenet, meg a vén oberstert.  
Lovagolhat rajtuk még a grófné eleget.

Reggeli tíz órakor kiállítottak bennünket, s délután három-  
kor indítottak el. Ez alatt vezérőrnagyunk Galgóczra jár, s ez  
alatt Simonich kiszökött az orrunk elől.

100 Mi aztán egész nap ütöttük a nyomát, egész nap masiroz-  
tunk, mindig láttunk magunk előtt félig fehér, félig fekete ala-  
kokat: — az ott Simonich, azok a svalizsérék! s mire közel ér-  
tünk, asszonyok voltak, kik a felső viganójukat a fejükre terítve  
portyáztak a falun kívül.

105 Hallottuk is: hogy az oldalunk mellett a hegyen tul szörnyen  
ágyuztak. Sejtettük, hogy ott aligha nem lövöldöznek.

Siettünk aztán, toltuk az ágyukat mi is, hogy el ne maradjunk  
a requiemről s két órai dühös gyaloglás után kibukkanunk a sik-  
110 ra: hát egy falu előtt ott áll a nagy sereg, megakadva egy leron-  
tott hid előtt, mellyen az ágyuit nem tudta átszállítani.

Neki rugtatunk tehát a nagy seregnek mi is, bátran és elszán-  
tan, kivált mi után láttuk: hogy az tulajdon seregünk, melly  
hátról támadta meg Simonichot, míg mi nekünk elébe kel-  
lett volna kerülnünk.

115 Az már akkor túl volt az operentzián.

Na de igazán mondom, mikor rábukkantunk a táborra,

azt gondoltuk: hogy ez az ellenség s azzal a jó szándékkal mentünk rá: hogy közébe puskázzunk.

120 Egész ellenkezően járt velünk vagy tizenhat polyák katona, az meg tulajdon seregének nézett bennünkets közibénk jött s alig hitte: hogy nem abba a compániába tartozik, mig nyakon nem ragadtuk.

Ezeket az eleven tropheusokat el is hoztuk magunkkal. Jól jártak szegények. A magyaroknál a hadi foglyoknak jobban  
125 van dolguk, mint Simonich uramnál a kapitányoknak.

Igy végződött a kétes kimenetelű leopoldvári expeditio. Mi nyugodt lélekkel térhetünk haza, senkit sem öltünk meg, minket sem ölt meg senki.\*

130 Mikor Pesten kiszálltunk a partra, azt mondók: sokat kiállottunk sok bajjal volt küzdésünk: de ha holnap menni kellenc: — megint elmennénk.

## 2

Annyi hírünk van: jó, rossz, összevissza: hogy akár conversationslexicont lehetne belőle csinálni.

Azért is közöljük azokat betűrend szerint.

135 A. Aradot bevették. Minthogy alul nem mehettek bele, felülről másztak bele kétezer lajtorján.

B. Bécsből kibotozták a polgárok s a német katonák a horvát katonákat.

Berlinben nagy democrata congress gyűlt össze.

140 C. Csáktornyan 37 önkénytest elfogtak a horvátok, mikor azok az előrsön leitták magukat; — ha igaz, sem kell hinni. — Két járvány betegség jár most országról országra, egyik a Cholera morbus, másik a Corona morbus.

D. Debrecenből ismét kétezer önkénytes ment át a Királyhágón a dumnye rómaiaknak a fejére kopogatni.

145 E. Eszékről Batthyányi Kázmér felküldött egy megrakott

\* Hanem Schwechatnál szegény fiatal Chemiczky Gábor barátunkat keresztül lőtték, épen midőn barátait a harcra tüzelte, áldás ifjú életére, kora halálára.

150 gőzhajót, melyet a parton 12 fogoly Hardegg vasas és egy huszár escortirozott. A fogoly vasasok, kiknél összesen öt kard volt, utközben 40 fegyveres rákra bukkantak, kik közül elfogtak 27-et s bevitték Eszékre.

F. Ferenc szobrát ledöntötték a bécsiek, mások szerint csak 155 a fejét fűrészelték le.

G. Győr körül van véve vízzel és megerősítve ágyukkal, nem úgy mint mikor Jellasics azon járt.

H. Hodzsát saját alattvalói elfogták s becsukták egy pincébe.

I. István herceg elment Londonba, mért nem vitte el T. Ádámot is, millyen capitalis beafsteak válnék kettőjükből. 160

Itt helyben, ugymint Pesten több r. catholicus papok nyilvános helyeken prédikaciokat tartottak a császár ellen. Nincs más kilátása ő fölségének, minthogy kikeresztelkedjék — rácnak.

K. Komárom úgy tele van búzával és más eleséggel: hogyha 165 ötvenezer ember beleveszi magát, ötven esztendeig ki nem koplaltatják belőle.

L. Londonban iszonyu drága kezd lenni a házbér, a bekövetkező királyvándorlások miatt.

M. Marosvásárhelyről rosz hírek szállongnak. Átkozott 170 a nyelv, melly először kimondja: hogy mik? *Nem szabad* igazaknak lenniök.

Milanoban melege van Radeckzynek, daczára a hideg novemberi napoknak.

N. Nugentről (valahogy franciául nem kell olvasni ezt a muszka nevet, tót vót az öreg apja is) semmit sem hallani, s ez legjobb hír, a mit róla mondani lehet. 175

O. Olmüczben a város elsáncolta magát a királyi vendégektől. Okultak a régi residentia példáján. Ezeknek *Corona morbusok* van, ez ellen huztak cordont.

P. Perczel barátunk, kinek a magyarok Istene Attila kardját 180 adta kezébe, ugyan csak üti veri az ellenséget oda alá vitéz sztytyáival. Egyebet sem hallani róla: mint hogy most itt püfölt meg egy generalist majd meg amott kergetett el egy



tábornokot; — nem kérdi először: hogy szabad-e őt ütnöm?  
185 hanem először megveri s azután nyugodt lélekkel jelentést tesz róla. Illyen vezérek kellene nekünk forradalomban.

Q. Ferdinánd ur — az a lotharingohabsburgi — még mindig azt hiszi: hogy ő király.

R. Rózsa Sándor a verbászi táborban van. Rómában a pápa  
190 excommunicálta Ferdinándot. Ugy kell neki, ha mindjárt nem igaz is.

S. Székely katonáink és huszáraink hazamentek Erdély védelmére, oláhok halálára.

T. Temesváron még mindig basa Rukovina. Jön idő, jön  
195 a selyemszínőr — de kenderbül.

U. Urbánt felakasztották, — ha még fel nem akasztották ezután fogják felakasztani.

X. Ferdinand ur, még mindig ir atyai placatumokat az ő szerette népeihez.

200 Y. Ferdinand ur már most tót császár is szívesen lenne. Szegénynek, még majd tótul kell dictiózni, az igaz: hogy elég csehül van arra: hogy a csehek között uralkodjék.

Z. Zsófia hercegasszony szemlátomást hizik. Szegénynek, mi baja lehet? Tán csak nem evett státusadósságokat, hogy azok  
205 nőnének meg annyira a gyomrában?

J. Jellasics aranyos mentében ült be a Burgba. Az a mente Budának volt szánva. Még meglehet, hogy itt fogjuk kiporolni. Mondják: hogy seregcivel utnak indult, Olaszhonból haza jövő seregcink feltartóztatására. Ne féltsük szegényt, jól tud  
210 szaladni.

V. Varasdon nagy zsurlódások vannak a nép és katonaság között. Ez utóbbiak már mindenükből kiették szegény nyomorogtatott hazafiakat. Utoljára is vasat fognak enni, magyar vasat.

W. Windischgractzról beszélük: hogy már jön Pozsony felé.  
215 Nyugton lehtünk: ott van Görgci.

Mindezekből pedig az a tanuság: hogy akármi baleset érjen is bennünket, nem kell elcsüggednünk miatta. Hol minket

ütnek, hol mi ütünk mást, ez a háboru sora. Ha valaki megüt  
bennünket egyszer, üssük vissza kétszer. Higyjük a legjobbat  
s legyünk készen a legrosszabra.

3

Bern tábornok okadatolva menti magát az ellene támadt  
gyanu nyilatkozványai alól. Mi csak örülni fogunk rajta: ha őt  
tisztának látandjuk. Napjainkban az árulók tömege legio, nem  
csuda: ha a fölébredt gyanusítás szelleme néha az ártatlanokat is  
sujtja.

4

*Huszár kalandok*

Simonich üldözésekor, a mint az ellenség csapatjai egy falu-  
ban megállnak, három huszár utoléri őket, egy közülök be-  
nyargal a faluba. Egy hid előtt áll három katonatiszt, köztük  
Simonich maga. A huszár odavágtat, levág egyet a három közül  
s azzal megfordul és vissza nyargal. — Simonich szemet szájat  
meresztve bámul utána és senkinek sem jut eszébe: hogy elfog-  
ják.

★

Kemény éjjeli zivatarban elfáradt huszár érkezik a tábori  
tanyához, bezörget a kapun, mondják neki: hogy teli van  
tisztakkal. Bánja is ő. Ő meg huszár, ki akar nála különb  
ember lenni; beeresztik, kérdik: merre az istálló? Az is tele  
van, a tiszt urak lovai vannak benne. Hát csak ki azzal az uri  
lóval, mert ennek a komisz lónak kell hely. Ez fáradt egész  
nap, holnap megint fáradni fog, helyet neki. Denique kivitette  
onnan az uri lovat s bekötötte helyette a magáét. De szereti is  
ám gazdáját a huszár paripája. Mert a huszár lovában lélek van,  
különb, mint a vasas németben magában.

★

Egy huszárt meglőnek a rác csatában, de nem halálosan.  
245 Félholtan el is temetik. Éjjel fölébred ez a hűvös föld alatt, ki-  
turja magát a föld alól, mint a vakand, felül ellensége lovára s  
benyargal pajtásai táborába, magával vive az ellenség lovát és  
golyóját.

5

Windischgractz három helyen akart betörni, de Görgeit ébren  
250 találta s nagy ebszégennyel, a merre jött, szépen vissza is ment.  
Csak nem nyughatik addig, míg föl nem akasztják.

6

Beszélik: hogy a felséges udvar hajlandó volna Magyar-  
országgal kibékülni.

Szivesen, miért ne?

255 Akár mingyárt tegyük fel a békekötés pontjait.

1. A felséges lotharingiai családból soha senki sem lábát, sem  
semmiféle igényét e jó Magyarországra be ne hozza.

2. Vigyen ki innen mindenféle külföldi katonát s küldje  
haza a magyarokat.

260 3. Akasztassa fel Jellasichot, — Puchnert nyuzassa meg,  
a többi pajtások nyakára kössön malomkövet s cressze a Bala-  
tonba.

4. Katonaságát cressze szét, ágyúit öntesse meg harangok-  
nak, az elszedett fegyvereket küldje el Kossuthnak és Nyárinak.

265 5. Fizesse ki a státusadósságokat, váltson be minden papiros  
pénzt aranyra, ezüstre.

6. Építtesse fel a városokat, miket leágyúztatott, engesztelje  
ki a népeket, a kiket legyilkoltatott.

270 7. Vallja be ország, világ előtt, hányszor szegte meg esküjét?  
s válasszon: örültségből, vagy gonoszszágból tette-e azt?

8-szor és végtére: pusztuljon ki Európából minden pereputy-  
ával egyetemben s soha még csak képpel se forduljon. — Ha  
ezek a pontok tetszenek, akkor írjuk alá.

## CHARIVARI

[1848. no. 26.]

## I

Jósika Miklós cultusminister lesz.

Eötvös is cultusminister volt.

Majd elvállik hát most: hogy mellyik jobb regényíró? —

Barátom Pálfi Albert, ha jól jut eszembe, mi is irtunk valaha  
 5 regényeket, meg is buktattunk velök vagy három könyv-  
 árúst . . . .

. . . .Az ördög nem alszik, valjon nem következik-e ránk  
 a cultus?

Mint Medicis Katalint Saint Germain neve, nem ijesztget-e  
 10 bennünket e név: cultus?

Az mégis iszonyu neme volna a halálnak.

Én még várok, azt jól tudva: hogy ön előttem van, mert  
 pápista és egy unokaöcscse van, a ki püspök, és egy fia, a ki  
 kanonok; — de a melly percben meghallom: hogy ön is bele-  
 15 esett a cultustárcába, már akkor én utban vagyok Ázsia felé.

## 2

Metternich, mint lapszerkesztő Londonban, megbukott.  
 Elhagyták az előfizetői.

Mit van mit tennie? Kénytelen megint ministerségre adni  
 magát.

20 A legutolsó Timesben már olvasható is illy tartalmu an-  
 noncea.

„Egy jó készültségű fiatal ember, ki több évekig egy előkelő  
 királyi családnál, mint ministerelnök uralkodott, s ez idő alatt  
 magát a lopásban és csalásban a legjobban kiképezte, tótul és  
 25 németül meglehetősen, oroszul pedig kitűnőleg tud hazudni,

egyébiránt a pénzkezeléshez is ért s mindczekről a legjobb bizonyítványokkal van ellátva, kívánna valamely tisztességes királyi családnál Európában vagy Ázsiában, mint miniszterelnök, vagy Reisseffendi alkalmaztatni. Bővebb tudósítást nyerhetni az ajánlkozó személy felől: Londonban a Times szerkesztőhivatalában, Pesten pedig a Figyelmező szerkesztőségénél.”

### 3

Az angol királynő mégis csak gondoskodik az ő népciről. Irlandban nagy az éhség, az emberek hullanak mint a légy őszkor, a krumplihány miatt.

35 Victoria asszony meghallja azt: hogy az ő népei nagy fogyatkozást látnak a krumpliban s rögtön parancsot ad ki szakácsainak: hogy többé krumplit ne merjenek főzni a királyi asztalra. Igen helyesen, — mentül kevesebb krumplit eszik meg a királyné asszony, annyival több marad a szegény embereknek.

40 Nézzetek ide népek milliói! Illyen királynéitok legyenek. Ő megtagadja saját felséges fogaitól a krumplit: hogy népei szükségét ne lássanak abban; ő ezentul fácánhúson és pástétomon lesz kénytelen tengődni: hogy szeretett népeinek a krumpli megmaradjon. A kedves jó királyné.

### 4

45 Vannak boldog kedélyű emberek, kik azt hiszik és vallják: hogy már utban vagyunk a lotharingi házzali kibéküléshez. De veszük észre. Legalább a körülmének mind arra mutatnak.

Lássuk csak millyenek az áspiktusok a kibéküléshez.

50 A császáriak az aradi várból lövöldöznek ránk, mi pedig az aradi várba lövöldözünk rájuk. Entente cordiale.

A szent-tamási sáncokból császári ágyuk ásitnak kifelé, a mi sáncainkból nemzeti színű ágyuk ő reájuk. Annyi igaz: hogy mind a két fél unja magát és ásit.

55 Perczelt huszezer ember támadja meg a Muraközben s kényteleníti a tulsó partra vonulni. Oh ezek is mind kibékülni jöttek ide. Értekezés kedvéért épen most küldtünk reájok 34 ágyut.

Odafenn Simonics minden percben átjönne a határon, ha  
60 eresztenék, Pozsonynál Windischgrätz és Jelasics seregei naponként pofozódnak a mi csapatjainkkal, Windischgrätz Schönbrunnál sáncolja be magát, mi Pozsonynál, Győrnél és Pestnél, a császár az oroszot sarkalja segítségért, mi pedig kiállitunk 200 ezer katonát, puskát, kardokat készítünk,  
65 fegyvergyárt emelünk négy helyen is, várainkat megrakjuk ágyukkal, a népet fölfegyverezzük. Csupa kibékülési előkészületek.

Hát még Erdélyben? ott van ám csak az igazi belle alliance! Megesik: hogy mire kibékítjük egymást, nem marad a kit  
70 kibékítsünk.

De édes Figyelmező ur; hijjába bolondit ön bennünket azzal: hogy kibékülünk, rakjuk le a fegyvert, nem imádkozni, harcolni kell nekünk a békeért. A mozgalmak nincsenek többé azok kezében, kik megindították.

75 Az nem jó hazafi, ki jelenleg mást akar elhíttetni velünk, mint a győzelmet.

Blasphemia azt mondani: hogy vesztünk, blasphemia azt mondani: hogy alkuszunk.

Győzni fogunk: a millyen igaz: hogy Isten van az égben.

## 5

80 Sófia hercegasszony e folyó november hó 4-én méltóztatott ezüst menyegzőjét ünnepelni.

Akkor lépett tudniüllik papiros lakodalmának 25-ik évnapijába.

A vőfély báró Jelasics József volt, s mint az udvari cronica

- 85 tudósít: az ezüst menyasszony a szertartás alkalmával: hogy, hogy nem? összetalálta confundálni a vőfélyt a vőlegénnyel.  
 Szemtanuk oda módosítják ezt a hirt: hogy e confusio nem a szertartás alatt, hanem sokkal későbbben történt.  
 Ez ünnepély alatt azon botrány is előfordult: hogy ő fölsége  
 90 a királyné a ceremonia mesternétől mal a propos találta kérdezni: hogy hát ő fölségéből mikor lesz már férfi? Melly kérdés miatt két napig nem volt szabad szobájából kilépnie.

6

*Egy zsdk hir*

- A császár Josephstadtba ment. — Lippát visszafoglaltuk. —  
 95 A rácok alkusznak — Bécsben egy huszas egy zsemlye. — Troppaut bombázták. — Fiumét a szard hajók felszabadíták. — Dalmatiában magyar érdekű mozgalmak vannak. — Diakovárt elfoglalta Batthyányi. — A másik Batthyányi Pesten van. — Pedig a többi mágnások ugyancsak emigrálnak. Kolozsvárt felprédálták az oláhok. — Katona Miklós kitisztította Kővár  
 100 vidékét. — Uj-Aradot visszafoglaltuk. — Seregeink fel vannak a télre ruházva. — Most késziteneek nagy mennyiségű gubákat téli háborura. — A császárt megütötte a guta. — Ha azt tette, nagyon jól tette. — Bár a többit is mellé ütötte volna. — Prága fellázadt s a katonaságot lefegyverezte. — Frankfurtban elfogták a lotharingi Fajankót. — Auersper kihitta párbajra Windischgraetzet. — Windischgraetz három sebet kapott. Horvátországban 16 pft egy kila rozs. — Zemplénben pedig 2 ft. 48 kr. egy kila buza. — Bécs felől nagy ágyuzást hallani. — Az  
 110 orosz cár hetven milliónyi kölcsönt akart csinálni, de nem kapott. — Párisban Bonapart Lajos lesz a köztársasági elnök. — Nagy számár. — Erdélyi seregeink Feketetónál vannak. — Pestre érkezett egy terhes hajó Fiuméből, megrakva cukorral. — Valljon merre került ki a száraz földet? — Berlinben  
 115 lázadás ütött ki. — A Figyelmező menti magát: hogy ő nem reactionarius. — A pesti sáncok már nagy részben készen

vannak. — Constantinápoly légett. — Chinában kikiáltották a respublicát. — Győr el van sáncolva. — Komáromban gőzmalom készül. — Pesten megszűnt a cholera. A nápolyi királyt még sem akasztották fel. — — —  
Van ezen hírek között olyan is, a mellyik igaz.

66

A „PESTI HIRLAP“ LEENDŐ SZERKESZTŐSÉGÉNEK NYILATKOZATA

Itt az ideje: hogy hazánk ügyeinek vezérletét emancipáljuk a véletlen és vakesetek befolyása alól.

Eddigelé a körülmények jó vagy rossz fordulatai tanítottak bennünket *elhatározottaknak*, vagy *ovatosaknak* lenni. Minden új nap új arcot adott political mozgalmainknak, legnevesebb organumaink egyedül a *napi politica* változékonny jellemét iparkodtak visszaadni.

Ez másként mindekkorig nem is lehetett. Saját *jövönk tervezetéről* olly kevésbé tudtunk valamit, mint ellenfeleinkéről.

Most, miután ellenfeleink végcélja előttünk ismeretes, nagy ideje: hogy magunkat *sorsunk urává* tegyük s törckvéseink központját kijelölve, mindent, mi a körülmények szerint mellettünk, vagy ellenünk történik, a végeredménynek átlárendelve, terveinkben az által sem siettetve, sem gátolva ne legyünk.

A mit ezentul teendünk, ugy kell tennünk, hogy annak necsak a pillanatra, de örök-mindenkorra hatása legyen.

Rendeznünk kell ügyeinket előre, nyugodtan, hogy mindenki láthassa: mikép nem egy *kalandos episodot*, hanem egy új életre hívó *epochát* akarunk előkészíteni nemzetünk számára.

A *szabadság* és *nemzetiség* neveit vettük zászlóinkra; számukra bizonyossá kell tennünk a győzelmet, nehogy valaha megátkozzák e két szent nevet azok, a kik bennök hittek.

Terveink alapokra vannak építve, miket az események, bárminők legyenek is, csak szilárdítani fognak.



25 Ellenfeleink megtanítottak bennünket, mint lehet felhasználni a nép lelkiületét, fogékonyságot, a saját erejét, a katonaság szellemét, hely- és nemzetiségi érdeket, külesemények szövetségét; — mi eltanuljuk tőlük e fegyverekkel bánást s azokkal fogjuk őket leküzdeni; mi ismerni fogjuk azon mérgek antidotumait, mi-  
30 ket halálunkra főztek.

El vagyunk készülve minden balesetre: *vesztett csatákra*, — *elleneink ravaszságára*, — *saját jószívü ügyetlenségeinkre*, *megbizottaink hitszegésére*, mindenre, a mi leverő, de soha sem fogjuk a pillanat veszteségét évek kárával pótolni vissza, soha  
35 *alkudni*, soha *feladni* elkezdett harcunkat, soha ez elcsüggedésnek egy hangját le nem írni.

Ellenségünk megverhet, de zavarba nem hozhat soha. —

El vagyunk készülve más felől mindenre, mit az Isten-ség keze számunkra kedvezőt fog hozni; a nélkül, hogy  
40 *tulbizakodottság* mámorában olly lépésre hagynók magunkat csábíttatni, melly a győzelem eredményét ránk nézve paralyzálná.

Ezért előre határozottan kimondjuk: hogy bárminő áldozattal küzdendjük is le a *terroristicus absolutista* pártot, *új terrorismust nem fogunk tandcsolni soha*, melly később, vagy  
45 korább megboszulja önmagát. —

Ellenfeleink a felizgatott nemzetiségek természetelleni harcából szívják kölcsönzött erejüket. Nekünk azon kell lennünk: hogy e kuforrás mentől hamarább kiapadjon.

50 Békét, rendet szerezni saját földünkön, áldozattal, s ha ugy nem lehet, fegyveres erélylyel, de békét és nem terrorismust, mint amazok ott Bécsben s Lembergben és mindenütt: hol lábaiknak véres nyoma látszik.

Olly hatalom, melly anarchián alapul, sokáig nem tart-  
55 hat. Igen jól látják ezt elleneink magok is, mert már is olly elemeket támasztottak fel védelmükre, mellyek nem sokára tulajdon urokat fogják eltemetni: *a népek szabadságérzetét*. Ez lesz a kétélü fegyver, melly nem sokára annak fejére fog

visszacsapni, ki azt kiköszörülte. De ők csak percnyi életre  
60 számitottak, — ők a kétségbeesés jelenjét élék.

Látszik: hogy semmit sem akarnak unokáiknak hátrahagyni,  
mint a népek átkát s a trónok romjait.

Jövője csak a mi ügyünknek van, azért ugy kell intéznünk  
jelenünk minden mozzanatát, mint ki örök életet készít  
65 magának s a halált lehetetlennek tartja.

S ez, mit a nemzet előtt ki kell mutatnunk: hogy ügyünk  
győzelmé nem kétséges kimenetelű ábránd melly alatt min-  
denki saját önérdékeit hiszi rejteni, hanem egy határozott  
elengedhetlen eszme: *Magyarhon független egysége.*

70 Ezt nekünk tudnunk kellett, mielőtt a szabadság-harcot  
megkezdők, s ki kell mondanunk, mielőtt az be lenne végezve.

Lehetnek szomorú catastrophok e harc alatt, de végeredmény  
nemzetiségünk győzelmé leendő.

Ügyünk igazságát látja az isten, de arra: hogy azt Europa  
75 népei is meglássák, győzelem kell, azt csak győzelmünk bizo-  
nyítandja be.

S ez — hisszük istenünk — nem soká fog késni.

Eszméink nyilvánítására e lapok fognak organumul szol-  
gálni. A sajtó a leghatályosabb szövetség, melly kapocsban  
80 tartja a rokonelvűek szétszórt seregét, s mellynek nyilatkozatai,  
mint villanyütés, egy percben hatják keresztül az egész nemze-  
tet; s míg irányának becsületessége s üdvös volta belátható, míg  
nem ámit és nem szenvedélyeskedik, a sajtó az őskori próféták  
és apostolok smélyét képviseli.

85 Ha isten ugy akarja: hogy e nagy és szent törekvést egykor  
teljesülve lássuk, övé legyen és hazánké a dicsőség. Ellenkező  
esetet soha hinni nem fogunk, megérni nem akarunk.

A mit mi el nem érünk, el fogják érni utódaink, a mit mi  
nem élvezünk, élvezni fogják ők, nekünk ugy kell vetnünk  
90 örök nyugalmaink ágyát: hogy onnan unokák átka fel ne  
zavarjon.

Sokat kell tennünk, minek nem a mostani nemzedék fogja

hasznát venni, mellynek magasztos hivatása bűnhődni a multakért és fáradni a jövőért és nem élvezni a jelent.

95 Adja ég: hogy e szent hivatását betöltse. —

Lapunk részletes szerkezetéről még ujév előtt bővebben fogjuk értesíteni elv- és hontársainkat.

Pest, nov. 30-án 1848.

*Jókai Mór,*

a „Pesti Hírlap” leendő szerkesztője.

67

[1848. dec. 1.]

Teljes bizalommal veszem ön figyelmét igénybe a felett, mi szerint a Pesti hírlap szerkesztését jövő évre *Nyári Pál* polgártársunk nagybecsű közremunkálása mellett szerencsés leszek átvenni.

5 Lapunk politikai irányát szives leendő ön itt küldött nyilatkozatunkban megtekinteni; — mit általánosságban elmondani nem lehetett, azt a következmények részletesebben fogják megmagyarázni.

Célunk szent és reményünk erő, hogy azt el fogjuk érni.

10 E célra közremunkálni hívjuk fel önt is.

Ön ismerni fogja az eszközöket, mik által mindenki a maga körében a közhaza boldogítására hatni képes.

S bizton reméljük, hogy ön nem fogja megtagadni egy — hitünk szerint — nagy befolyású szellemi vállalatától tetleges

15 részvétlét.

Nem kételkedünk rajta, hogy önnek legszívesebben fogadandó tudósításai a legtisztább hazafiui szellemben leendőnek szerkesztve, s e felől teljesen megnyugodván, csak az egy elvre kívánjuk önt figyelmessé tenni, hogy „*ne mondjunk el mindent, a mit tenni akarunk, s a mit elmondunk, az tiszta igazság legyen.*”

20 Mi örömmel fogunk meggyőződni róla, hogy e figyelmeztetés önre nézve fölösleges volt. E bizalmas fölszólításunkra

önnek minél előbb adandó válaszát kérjük, hogy lapunk ön nevére küldendő tiszteletpéldánya iránt annak idejében rendelkezessünk.

Pest, 1848 december. 1.

Jókai Mór

a „Pesti Hírlap” leendő szerkesztője

68

## CHARIVARI

[1848. dec. 3.]

I

*Mit beszélnek uton utfélen?*

Mottó: mindeneket meghallgassátok, a mi jó, azt elhiggyétek.

★

Beszélik, hogy Haimburgnál Windischgraetz családjából 11 egyéniséget csiptek el; — ha igaz, se sokat ér, van neki vagy 99 unokája; az ilyen faj szapora, mint a krumpli, és mint a császári család.

★

Beszélik: hogy Blomberget agyonlőtték s a temesvári katonaság része ájtött hozzánk.

★

10 Beszélik: hogy Kolozsvár elesett s a mi seregeink átfutottak a Királyhágón.

★

Beszélik: hogy Baldaccit felakasztották Nagy-Váradon. Szegény ember! mindig mondtuk: hogy mért nem hiják haza,

nem jó neki ott lennie, ott nagy a veszedelem, s itt van la, meg-  
15 esett a szerencsétlenség. Szegény tiszteletre méltó férfit. Be kár  
volt: hogy hamarabb nem — — — jött el onnan.

★

Beszélik: de már ezt ugyan beszéljük ám: hogy a Broodi  
regement megtagadta Suplikácznak az engedelmességet s át-  
jött mi hozzánk.

★

20 Beszélik: hogy Jellasics megőrült, — tán szerelmében? nem.  
Tán szégyenletében? nem szokása. Tán a statusgondok miatt?  
Épen nem. Vagy a pálinkaivástól? Attól sem, hanem láttára Win-  
dischgractz kegyetlenségeinek, elveszté, a mi kevés volt is neki.

★

25 Azt is beszéljük: hogy Puchner is megőrült; én nem tudom,  
mai időkben annyi emberről hallani: hogy elvesztette az eszét  
s egyről sem, hogy megtalálta volna.

★

Beszélik: hogy Fiume fel van szabadítva. Vivat, kapunk  
narancsot.

★

Beszélik: hogy a német bankókat 10 pc. veszteséggel is vált-  
30 ják be magyarra, ezüstre pedig 30 pc. agioval.

★

Beszélik: hogy a mi seregcink Győrre vonultak vissza.  
Miért nem Belgrádra?

★

Beszélik (beszélhetik is, mert igaz): hogy Perczel kiverte  
a horvátokat a Muraközéből.

★

85 Beszélnek s azt ugyan elég rosszul teszik: hogy kibeszélik,  
hog Pestet nem fogják többé sáncolni, csupán négy redoutot  
fognak felépíteni. Furcsa is lett volna, ha mind a harminchatot  
felépítik: ekkor csupán a sáncok védelmére kellett volna  
36,000 ember. Ennyi erővel a sikra is kiszállunk. S ha a sánco-  
40 kat megvédeni nem bírjuk, akkor az ellenség foglalja el. — Sere-  
get Pest védelmére, nem sáncokat.

★

Beszélik: hogy a Csallóközt egészen körül fogják sáncolni.  
Már az igaz: hogy ha oda bevenné magát vagy harmincezer  
kezes lábas ember, onnan ugyan husz esztendeig ki nem  
45 venné semmi hatalmasság.

★

Beszélik: hogy héber vállalkozók ezerével csempézik be kül-  
földről a kész bakkancsokat katonáink számára. Eszem a lelkü-  
ket, mi egy árva ujságlapot nem tudunk belopni a külföldről.

2

Sófia hercegasszony két új vitézi rendet alapított.

50 Egyik az arany szarvas rend, másik az arany papucs rendje.  
Az utóbbit azon hölgyek kapják: kik férjeik mellett kedves  
rebelliseket tartanak, az elsőbbit az olyan férjek, kik megenge-  
dik feleségüknek: hogy kedves rebelliseket tartsanak.

Az arany papucsrend nagymesternéje maga az alapítónő  
55 marad. Az arany szarv — természetesen Ferenc Károly.

## CHARIVARI

[1848. dec. 10.]

## I

A király leköszönt.

A koronaörökös is leköszönt.

Nolunt acerbam sumere.

A koronákat és a státusadósságokat örökölte Ferenc József.

5 Josephus sine terra.

A kedves kis fiu.

Még alig tudja a nyakravalóját megkötni s kapja magát:  
császár lesz.

Hjaj fiatal barátom, míg az ember a császárságot megtanulja,  
10 sok szép viz lefolyik addig a Dunán.

Nagyot kell még magának addig nőni, míg azt mind meg-  
eszi, a mit ura bátyja megevett.

Tudja-e maga mi az a diplomatika? Tud-e maga csalni, lopni,  
hazudni s mind ezekhez szent képeket vágni?

15 Tudja-e maga mi az az entente cordiale? Tudja-e maga, hogy  
mikor az egyik császár tolvaj, akkor a másik császárnak orgaz-  
dának kell lenni?

Tudja-e maga mi az a népszerűtet. Tudja-e maga mire valók  
a hóhérok, a katonák, az akasztófák, ágyuk és a börtönök?

20 Tudja-e maga mi az a politica?

Tud-e maga mindent ígérni mikor meg van szorulva azzal  
a szent szándékkal: hogy semmit sem fog megadni?

Tudja-e maga: mi az a heraldica? Tud-e maga hánisan  
esküdni koronájára, cimrére, evangéliumára, s azt mondani:  
25 hogy mikor esküdött nem volt esze?

Tudja-e maga: mi az a jus gentium. Össze tudja-e ön vesz-  
teni a népeket, tud-e ön polgárháborút csinálni, falvakat égetni,  
népfajokat irtani?

Tudja-e maga: mi az a tactica? Egy néptől mindenét aján-  
dékba elvenni s aztán háládatosságból meggyilkolni?

Tudja-e maga, mi az a sanctio pragmatica? Törvényeket csinálni s azokat meg nem tartani?

Tudja-e maga mi az a status oeconomia? Tud-e maga adós-  
ságokat csinálni s azokat soha ki nem fizetni?

35 Tudja-e maga mi az alchymia? Tud-e maga papirosból ara-  
nyat és ezüstöt csinálni?

Tudja-e maga: mik azok a Flankenbewegungen? Tud-e ön  
ildomosan szökni, futni, retirálni és disperealni, mikor a státus  
érdeke úgy kívánja.

40 Míg maga fiatal barátom mind ezen tudományokból az  
exament le nem teszi, addig ne neveztesse ki magát császárnak.

\*

De csakugyan látszik: hogy ért hozzá a kis császár.

Azt mondja: hogy ő felült a trónra.

45 — Az Isten növelje magosra. —

Azt mondja: hogy ő legelőször is azon kezdi kegyosztoga-  
tásait: hogy bennünket tövestül, gyökerestül kipusztít a föld-  
színéről.

50 Azt mondja: hogy ő Magyarországtól elrabolja a Bánátust,  
Erdélyt, a bányákat s az ausztriaszéli vármegyéket. —

A példabeszéd azt tartja felséges császárkám: hogy a ki  
gyermek korában ilyen okos, nem fog hosszú életet élni.

## 2

### *Nyilvános penitentzia*

55 Mi előtt e lap szerkesztéséről leköszönnék, nyilvánosan  
eklézsiát követek azért: hogy honunk legnagyobb áruelőjének  
s leggyávább katonájának, a nagybajuszu Stephán herceg ci-  
devant nádornak arcképét kiadtam.

Deus sit mihi misericors et omnes sancti, qui habitant in  
coelis.



- 60 Mennyi reményünk volt kötve ez emberhez! mint függött rajta mindnyájunk szeme fénye! A mi akart volna lenni, az lehetett volna köztünk. Királyunk, szentünk, megváltónk. S inkább akart lenni szolgák szolgája, kicsapott hazaáruló, gyáván megszökött vezér, kit átok kísér és megvetés fogad,
- 65 kinek neve után számárfülcket fog festeni a történetírás. És mi ennek az embernek az utósó pecig hittünk. Hittünk, mikor martiusban azzal a koronázott uritökkel tanácskozott, hittünk, mikor Zágrábban az arcképét megégették, hittünk, mikor Jellasics niederträchtiger Lumpnak nevezte.
- 70 Hittünk — magyarok voltunk. A magyar becsület, a magyarnak fogalma sem volt arról: hogy egy nép szeretetért illy cudar hátlansággal lehessen fizetni. Ő tanácsolta: hogy Magyarországot vérrel kell újra keresztelni, hogy ne legyen a neve többé Magyarország!
- 75 Szálljon a fejére! Te pedig Magyarok Istene, bocsáss meg mind azoknak: kik ez embernek hitték, mert az ő vétkeik terhe igen nagy. Az ő hiedelmük sok halálba került.

3

- 60 *Feladat sakkozók számára*
- A partie így áll.  
A feketesárga részen van egy király, meg egy királyné.  
Van egy futó, — ez Jellasics.  
Van egy bdstya, — ez Windischgraetz.
- 65 Van egy ló, — ez Récsei Ádám.  
Van két pion, — ezek a rdcok és oldhok.  
A háromszinü részen — sem király, sem királyné.  
Van egy futó, — ez Baldacci.  
Van két bdstya, — ez Perczel és Görgei.
- 70 Van egy ló, — ez Teleki Ádám.

Van hat pion, — ezek a magyarok, székelyek, olaszok, bécsiek, lengyelek és tirolok.

Kérdés: hogy lehet a feketesárga királynak és királynénak hat huzással mattot adni?

4

Telegraph

95

A királynak megjött az esze. — Felfogadta: hogy nem lesz többet király. — *Mező Dániel* urat Hajdu Bösörményen bizodalmasan felszólítjuk, sziveskedjék nekünk azon korszerű versét megküldeni, mellyben minden stropha ezen végződik:  
100 „*van, óh van kegyes, jó, szeretett királyunk!*” — Kiadjuk. — Urbán nem foglalta el Nagybányát. — Ezt ugyan Puchnernek köszönhetjük. — Asztalos vezér Hunyadmegyében szét verte az oláh tábort. — Hír szerint Erdélyben az oláhok és szászok között véres polgárháboru ütött ki. — Aradot kezdik már  
105 a micink venni befelé. — Hír szerint Katona Miklós megakarja a nevét változtatni Kengyelfutó Miklósrá. — Ő tudja miért? — Hurbán megint beütött az országba, — nem confundálandó Urbánnal. — Amazt mindenünnen kiverik, mégis bejön, emezt mindenüvé hijék, mégis kimegy. — Magyarországból  
110 gabonát nem szabad vinni Morvába, Morvából posztót Magyarországra. — Jól járnak a morvák, posztót fognak enni a télen. — A magyar kormány számtalan ezüst pénzt veret Körnőcön. — Bécsben már rézpénzt sem találni, nincs is szükség rá, a télen alkalmasint a ki egy zsemlyét akar venni, nem lesz kénytelen az egy forintos bankóját felváltani, — oda adhatja érte  
115 mind.

70

A „PESTI HIRLAP” LEENDŐ SZERKESZTŐSÉGÉNEK  
POLITICAI HITVALLÁSA

Mielőtt e lapok szerkesztését tisztelt elődeinktől átvennők, jónak látjuk közönségünket és ügyfeleinket az általunk követni

szándokolt politica maximáival részletesebben megismertetni.

- 5 Legelső, legszentebb törekvésünk, mellynek minden, bármilyen elvből támadható, nézeteinket alá fogjuk rendelni: „*Magyarország területi épségének fenntartása.*”

E pontot látjuk legerősebben megtámadva ellencink által, ezt fogjuk legerősebben megvédelmezni.

- 10 *Mi autochtonokat* nem ismerünk Magyarország földén. *Históriai múltja* e földön nincs másnak, mint a magyar nemzetnek.

*Polgári jogegyenlőséget*, a szabadság közös élvezetét minden e honban lakó polgárnak kívánunk adni, de *nemzetiségi jogegyenlőséget* nem.

- 15 Hazánk földét sem Ausztriába *bele olvasztani*, sem nemzetiségi plágák szerint *eldarabolgatni* nem engedjük.

Bőkezűek, szabadelvűek akarunk lenni minden emberiségünkben: de önzők a nemzetiségben.

- 20 A magyarnak *jövője* nincs másutt, mint e földön, vagy e föld alatt.

Politikánk sarkalatos elve „*mindenütt bevégzni utját a rémuralkodásnak.*”

- Mi sohasem fogjuk azt mondani: itt az idő, mellyben a terrorizmusra van szükség, itt az idő, midőn véraldozatot kell  
25 hozni a szabadság istenének! Itt az irtóháborúk ideje.

Neveltetni kell a státusnak polgárait, nem irtatni.

Semmi erőszakolt institúció sem tart tovább, mint az azt sanctionáló kényszer.

- 30 Szerintünk az a *leggyöngébb* kormány, melly a legkeményebb módszereket használja maga föntartására.

*Mi a jus extremae necessitatis, a martíriális törvények és népitéletek* mellett lehetőleg legkevésbé fogunk agitálni.

Uralkodjék a nép szelleme, de nem a nép szenvedélyei.

- Különbséget teszünk azonban a *háborúviselés* és a *terrorizmus*  
35 között. Két *ellenség* nem két *véleménypárt*. Egy hadsereg kormányzása több szigorúságot igényel, mint egy polgárzaté.

Ezért sokat fogunk elnézni az *dlygypoliticáknak*, mint a *guil-  
lotinpoliticában* roszalánk.

40 Elvünk: „*miszerint minden destructió után  
rögtön építeni kell.*”

Most, midőn a nemzetek multja bomlófélben van, most kell  
jövönket megalapítani.

Mihelyt valamely institutió megváltozik, rögtön másikat  
kell alakítani helyébe.

45 *Félrendszabályokat* ne alkalmazzunk sehol, vagy mindent,  
vagy semmit.

Mentől inkább közelitünk nagy küzdelmeink ohajtott célja  
felé, annál több akadály leendő számunkra leküzdeni, annál  
többször fogunk azon tapasztalásra jöni: hogy *a respublicának*  
60 *nem csupán a korona van utjában.*

És ezen akadályok között lesznek olyanok, melyeket nem  
lehet karddal kettévágni, mert ott tulajdon vérünk folyna, s  
a magyarnak nem lesz mit elpazarlani e drága kincsből sem  
a harc előtt, sem a harc után.

55 Elvünk vigyázattal lenni minden *financiális ope-  
rációkra*, miket kormányunk által alkalmazva látandunk.

Mindent fölláldozhatunk szabadságunkért, csak egyet nem  
s ez a *státushitel*.

Mostani helyzetünkben egyedül ez volt és leendő anyagi  
60 segédforrásunk. Gondunk lesz rá: hogy ki ne száradjon.

Elvünk: *ovatosaknak lenni a hadviselésben.*

Mi semmi strategikus tervet előre el nem fogunk mondani.

Mi soha azzal nem fogjuk ámitani magunkat és másokat:  
hogy okvetlen és mindenütt *győzni* fogunk. Mindenütt *ellent-*  
65 *állani*, igen; a győzelem istentől jó.

De semmi balul kiütött expedícióra sem fogjuk azt mondani:  
hogy itt a végveszedelem.

Nem fogunk perealatot kiáltani minden hadvezérre, ki egy  
csatát elveszt. Biztató, buzdító szót adandunk annak, ki ügyün-  
70 ket védve elhanyaglott; ha pedig áruló volt, ítéljenek fölötte

törvényeink, mi hallgatni fogunk róla orcapirulással, s nem fogunk átkot szórni rá, hogy bennünket kikacagjon érte. Mi nem fogunk nevet adni azon bűnöknek, miknek eszméjét nem akarjuk elterjedve látni.

75 Elvünk: *a nép erkölcsi érzeteit szilárdítani.*

*Igazmondás, vagy hallgatás a közügyekben.*

Hol csizme uralkodik, ott a hazug szó = hamis pénz, melly elveszi az igazi értékét.

Mi soha sem fogunk olly eszközöket felhasználni, mellyek  
80 az igaz ügynek szégyenére válnának.

Mi nem fogunk a népfajok ellen lázítani.

Mi nem fogunk a szabadság szent neve alatt, erkölcsi korlátlanságot terjesztetni.

Hanem hirdetendjük azt, a mi örökkévaló, a mi meg nem  
85 szégyenit, a mi mindenütt meghozza a győzelmet, — *az igazságot.*

Igazságot köz- és magánügyeinkben, igazságot ur és szegény között, igazságot barátaink és elleneink iránt.

Végre — elvünk *egyetértést* eszközölni azok között,  
90 kik velünk egy vihar által, velünk egy hajóban hányatnak.

Kerülni fogunk minden kérdést, melly szakadást okozhatna *kormányunkban.*

S midőn laptársaink irányában meg vagyunk győződve arról, hogy mindenikünk törekvése egy közös szent kufából  
95 ered s egy közös szent célhoz siet vissza, bárminő *nézetkülönbségek* támadjanak is közöttünk, azokat válaszfallá, *pártkérdéssé* fajulni soha nem engedjük.

Egyébként is bármit fogunk irni, mondani vagy tenni; — kívánjuk: miképen azt mindenki láthassa: hogy a kitől az  
100 származott, *az magyar volt, becsületes ember és férfi.*

Pest, december 16-án 1848.

*Jókai Mór,*  
a „Pesti Hírlap” leendő szerkesztője.

## CHARIVARI

1848. dec. 24.]

## I

Elég komoly lehet az ember, mikor aluszik, s lesz ideje hallgatni: ha meghal, de mi szemébe nevetünk a halálnak, míg szemünket le nem csukja.

Most ugyan látkörünkbe nem sok nevetni való kép téved.  
 5 De azért ne legyen rajtunk az ördögnek azon diadala, hogy ben-  
 nünket egy percig szomoruknak lásson.

Féljetez a nevető arctól! Ki a csata előtt kacagni tud, az nem hátrál a golyók előtt.

Ki az ágyugolyót kigunyolja, attól megszégyenli magát  
 10 a golyó és kikerüli.

## 2

Fiam, ha háboruba megy e következő dolgokra figyelmezz:

Soha se számláld meg az ellenséget; mert az aequatiókat nem a háboru számára találták fel.

15 Soha se fuss az ellenség elől; mert kimelegszel s tüdőgyuladást kapsz, s abban halsz meg.

Soha se fordulj meg a golyóbis előtt; mert mindegy akár hátul talál, akár elől.

Soha se vigy pénzt magaddal csatába; mert mindig azon  
 20 lesz az cszed.

Soha se zörgess, ha be van zárva az atjó; hanem menj be az ablakon.

Soha se kérdezd: hogy miért? ha neked parancsolnak; — soha se felelj: hogy miért? ha te parancsolsz másnak.

25 Soha se egyél magad elébb, mint a lovad; mert te ülsz rajta, nem az te rajtad.

Soha se kérj és soha se adj pardont. Nem vagy te császár,  
hogy kegyelmet osztogass; ellenfeled sem az.

Soha se bántsd a közkatonát, míg tisztet látsz magad előtt.  
30 Csak az arany paszomántra célozz.

Néma légy ha sebet kapsz, süket légy, ha sebet adsz.  
Igy aztán csak megélsz.

3

*Szélrózsza*

Mindennap más hír, egy nap rossz hír, másnap jó hír, néha  
35 mind a kettő. Öröm, bosszúság, meglepetés, düh és jó kedv,  
egymást váltogatva. Köröskörül az ország mindenütt szinpad,  
hol a legvéresebb drámákat játsszák.

★

Bem szétverte Jánk táborát Csucsánál.

★

Aradnál minket vertek meg a Temesváriak.

★

40 Damjanics bevette Alibunárt.

★

Kisst visszaverték Tomasovácnál.

★

Damjanich elpusztította Jankovácot és Tomasovácot, Pán-  
csova ürcs.

★

Nagyszombatot felgyújtotta Schwarzenberg és Simunich,  
45 seregünk hátrált.

★

Perczel kiverte Nugentet a varasdi sáncokból.

★

Schlick megverte nemzetőreinket Budamérnél, s elfoglalta Kassát.

★

Görgei megverte Windischgraetzet Mosonynál.

★

50 Ez így megy tiz nap óta. Ellenfeleink minden oldalról megtámadtak bennünket. Hic Rhodus, hic salta. Most az ideje megmutatni: hogy mekkora dicsőség fér el a magyar nemzet nevében.

Ne féljeteK: az utolsó csaták győzelme a mienk.

4

55

#### *Pénzügyi leckék*

##### *Financoperatumok*

Az a hír: hogy Bécsben a National-Bank jegyeit név-értéken aluli cursusban adják és veszik.

60 Hogy plane két forintért igazi ezüstben, öt papiros ezüst forintot adnak szélteré.

Az ember azt gondolná ebből: hogy a Bank bukni készül. Korántsem. — Ez csak financoperatum.

65 Nehány hónap óta a bécsi bank több mint hatvan millió papirost bocsátott ki, mellynek értéke még csak nominaliter sincsen fedezve.

Tehát ugyan annyival világos deficitben van.

Most az a feladat, ezt a hatvan nulliót mentül olcsóbb áron eltörleszteni.

Erre való az említett financoperatum.

70 A bank elkezdte tulajdon emissariusai által alá szállítatni tulajdon jegyei cursusát s azokat kéz alatt visszaváltja a név-értéken alul.



Teháthatvan milliót visszavált s kiád helyette csupán huszon-  
négy milliót.

75 Crawlaltól ez alatt nem félhet, mert hiszen Windischgraetz  
akasztat.

Végre azonban mikor tulajdon hitelét a megkivántató fokig  
megrontotta, akkor bocsát ki egy placatumot, melyben iszo-  
nyu büntetés van mindazokra szabva, kik az ő papirosait a név-  
80 értéken alul adni vagy venni merészlik, s egyszersmind kihir-  
deti: hogy ezentul reggeli 8 órától fél kilencig nyitva álland  
a bank pénztára, mind azok számára, kik bankjegyeiket be  
akarják váltani, a holott is minden haladék nélkül egész készség-  
gel elég tétetik mindenki igényeinek.

85 — Ezzel a credit helyre van ütve.

### 5

Másson híre futamodik: hogy Milanoban a bécsi bank  
jegyei 2 pcentóval fellyül kelnek a névértéken.

Ez is financoperatum.

90 Radeckzy négy milliónyi sarcot vet a városra s megparan-  
csolja: hogy azt kizárólag bankjegyekben adják be.

Olaszország már tavasz óta nem fogadja el a bankjegyeket,  
azok tehát ott meglehetősen megritkultak.

Ekkor a bécsi bank elküld a közpénztárakba négy millió  
95 papirost s a város beváltja e keresve keresett árucikket, a milyen  
áron kaphatja.

### 6

Egy bécsi bankár több évek előtt testamentomot tesz.

Maradt három leánya, kiknek végrendeletben hagyott fejen-  
ként százezer forintot.

A fijának pedig hagyta az üzletét és adósságait.

100 Egyebet semmit. Üres ládákat, haszontalan papirosokat és  
töméntelen adósságot.

Ez a fiu most gazdag ember. — S csak most vallja ki: hogy  
üzletét képtelen deficittel kezdte meg!

Apja mindenét a leányai közt osztotta fel: hogy a világ azt  
108 higgye: hogy gazdagon hal meg. Fijára csak jó hitclben tartott  
firmája maradt s ez meggazdagítá.

7

*Diplomaticus barometrumok*

Az ember, akár keresi, akár nem, minden nyomon talál  
olyan emberket, akiknek a képéről menten leolvashatja: hogy  
110 mi történt a világban, jó, avagy gonosz.

Ezek: ha valahol ütközetet nyertünk, ha valami jó hirt  
hallani, mingyárt a fellegekre kapaszkodnak s olly képet  
csinálnak hozzá, mint mikor az uj prókátor a legelső forumon  
kedvező ítéletet kap. Nem lehet szóhoz jutni tőlük.

115 Pedig ám még hátra van a sok appellata, az oppositio és a no-  
vum.

Ha pedig valahol a szokottnál erősebben megraknak ben-  
nünket, ollyan hosszú képeket vágnak hozzá, mintha már  
itt volna a világ vége, lamentálnak uton, utfélen, busulnak,  
120 hogy az embernek szinte megcsik rajtok a szive, s ijesztgetik  
azokat is, a kik nem akárnak félni.

Pedig édes hazámfiai, ehhez hozzá kell szoknunk.

A háboru ollyan dolog, a hol egyszer minket ütnek, másszor  
mi ütünk mást.

125 Egyszer másszor ütközetet veszünk, de még azért nincs ott  
a minden napok vége.

Veszthetünk eldöntő csatákat, de még azért nem vezett el  
a haza.

A szerencse fordul, kik ma alul vagyunk, holnap meglehet,  
130 hogy felül kerekedünk, és ha sem ma, sem holnap nem lenne  
szerencsénk, egyszer végtére csakugyan mi fogunk győzni.

Nem férfi, nem becsületes ember, ki e reményt eldobja  
magától.

Elfoglalhatnak tőlünk nyomról nyomra minden talpalatnyi  
135 földet a magyar határból, de azért Magyarország nem lesz  
meghódítva. Bevehetik országunk fővárosát, de még azért ott  
nem lesz vége Magyarország historiájának.

Mentül *összebb* szoritnak bennünket, annál többen leszünk egy  
helyen, annál bizonyosabbak leszünk: hogy *szét* nem vernek  
140 bennünket.

72

## CHARIVARI

[1848. dec. 31.]

I

E lapok utósó számával szerkesztőségem ideje letelt.

Ha hazám istene komolyabb gondokat nem rakott volna  
rám, tán soha sem váltam volna meg e tértől.

Ha voltak e lapnak érdemei, azoknak legkisebb része az  
5 enyim, az által, hogy én eltávozom tőle, e lap nem változik,  
sőt hiszem: hogy jobb leend.

Két hibámat kell közönségem előtt bevallanom.

Egyik az: hogy ama fenséges nevet bitorló rabszolga-léleknek  
arcképét kiadtam.

10 Pirulva kel megvallanom: hogy ez embertől én egy időben  
hazám boldogítását vártam.

Csalódtani, mint velem együtt milliók s most pirulva kell  
kérnem azokat, kiknél még az arckép megvan: hogy azt  
égessék el.

15 Másik az: hogy e félév elején egy beszélyt kezdtem el köz-  
leni, melynek végét nem adtam ki.

Oka az volt: hogy benne a historia eseményeihez hiven azon  
kegyetlenkedések voltak előadva: miket 1831-ben a felső megyei  
szláv ajkuak követtek el.

20 A dolgok úgy találtak fordulni: hogy jelen időinkben épen  
c szláv testvéreink buzganak legerősebben szabadságunk igaz  
ügye mellett minden idegen ajku hontársaink között. Ezek  
ellen izgatni most a legnagyobb eszélytelenség volna. Kénytc-  
len voltam tulajdon művemnek censora lenni. Beszélyemnek  
25 egész második részét kitörültem.

Inkább magam itéltem el tulajdon művcimet, minthogy  
azokat más ítélje el.

Én megbocsátok magamnak ez ítéletért s reménylem: hogy  
olvasóim is megfognak bocsátani.

30 Munkatársaimnak czennel megköszönöm szorgalmas műkö-  
désüket s kérem, irántam tanusított szivességeiket utodommal  
is éreztessék.

Utódomat pedig közönségünknek e lapok szerkesztőivel  
évek során át éreztetett kegyeibe ajánlom.

35 Üdv minden igaznak, áldás a hazára!

## 2

E napokban ilyen forma levelet kaptunk egy urambátyánk-  
tól, ki arról nevezetes: hogy interpunctiók helyett csupa  
etceterákat használ.

*Dominus spectabilis uram öcsém, etc.*

40 *Nc aprehendáljon: hogy ilyen hosszú levelet írok etc.<sup>1</sup>*  
*Mivel ámbátor — — — — —<sup>2</sup>*

Mind ezeket előre bocsátva, tehát ad *evidentiam* apparcal,  
miképen a mi bölcs antecessoraink nagy és fontos előre látás-  
sal voltak, a mikoron a diák nyelvnek in *publicis applicatióját*  
45 *clannyra pártolák, etc.* és a magyar nyelvnek *diplomaticaivá*  
*sanctionáltatását, cane et angve peius oppugnálták etc.*

1. Nem aprehendálok, de aztán kegyed se aprehendáljon: ha felét  
kitörülöm etc. *Szerk.*

2. Itt vagy harminc sort bátorkodtam kitörülni. Hijába! a censorom-  
50 tól megfosztottak, magamnak kell helyette fungálnom etc. — Sz.



Bár ohajtjuk is e régi jó időket. Quod factum est, in factum fieri nequit etc.

Nem akartunk élni diákul, meg fogunk halni magyarul etc.<sup>5</sup>  
85 A nevemet ne tessék kitenni etc.

3

Bécsből írják: hogy Nagyszombati veszteségünk öröme Jelasics a Burgban táncestélyt adott.

Ugyan ezen levelezőnk megjegyzi: hogy a horvát tisztek igen jól táncolnak s Jelasics maga nemcsak a walzerben ritkítja 90 párját, de még a hegedűben is virtuoz.

Ugyan is a szünóra alatt felragadva egy hegedűt az orchestrumból, azon a legügyesebben hegedülte el az egész Ermani ouverturet.

Kérték a jelenlevő hölgyek: hogy huzzon egy nemzeti horvát nótát, a pákozdi hős engedett az unszolásnak s húzott egyet, 95 a mellyre azt mondták: hogy igen szép.

Jelen volt levelezőnk biztosít bennünket: hogy az nem volt egyéb, mint Egressy Béninek a Tiszaparti csárdása. Alkalmasint nekünk tanulta be a szomszéd s itt Pesten akarta elhegedülni, 100 s most Bécsben horvátnak mutatja be.

Ugyan ez estélyen egy fiatal szerb nemzeti katonatiszt szerb nemzeti öltözetben szerb nemzeti táncot járt el a publicum mulattatására.

Ugyan ezen fiatal ember volt az, ki Győrben néhány magyar honleánynak annyira megtetszett, hogy bucsut jártak utána a bástyákra — nézni. — Csak nézni, — semmiért egyébért. — Egyszer azonban a legény észreveszi: hogy őt bámulják s oda fordul a hölgyekhez:

„Ah engemet jöttek kegyetek nézni? Látható vagyok tizen- 110 öt krajcárért.”

5. Már én bizony inkább akarok élni meghalni, mint meghalva élni etc. — Sz.

„Megadnók az öt garast, de nem hoztunk magunkkal pénzt”  
felelék erre a hölgyek.

115 „Nem tesz semmit. Elfogadok tizenöt krajcár fejébe egypár  
csókot.”

Hogy tetszik a csóklimitatio. Tizenöt krajcár egypár csó-  
kért! — Olyan magyar hölgy csókjáért, ki egy ellenséges  
rablóvezér basája után jár, ez is sok.

4

120 Egy hölgyismerősünknel nem rég valami Schwarzenberg  
ezredbeli kapitánynak hátrahagyott emléket láttuk.

Hogy minden pajkos gyanakodásnak elejét vegyük, meg-  
mondjuk: hogy az egy himzett szőnyeg volt.

A kapitány ur maga himezte a szőnyeget.

125 Oh az a kapitány ur mindenféle női munkákhoz értett,  
gyöngygyel himezni, strimflit kötni, horgacsolni, és barackot  
befőzni. Az egész ezredben alig volt két tiszt, a ki illyesmit ne  
tudott volna.

De már ezzel nem állják ki a versenyt a mi honvédeink.

180 Ezek nem tudnak egyebet, mint űtni, meg szurni.

Az isten tudja: hogy mi lesz belőlünk?

5

Schwarzenberg vezér három chevauxlegerst küldött a mi-  
nap a mieinkhez, tisztelve általuk a vezért: hogy küldjön neki  
puskagolyókat, majd ő meg cserébe küld értök rakétákat.

135 Ez az ember vagy minket tart bolondnak, vagy magát.  
Majd küldünk, de nem lesz benne köszönet.

6

Egy Gallíciai német ezrednél szolgáló magyar katonatiszt.  
ki hogy hazájába visszajöhessen, önként megsebesíté magát,  
de mind ennek dacára nem bír szabadulni, írja: hogy Galliciá-  
140 ban Martius óta szedik az ujoncokat, s hogy a német lovas ezre-

dek nagyobb része gyakorlatlan, lovazni is alig tudó ujoncokból van szerkesztve.

Nincs okunk ellenségeink számától megijedni.

A hány ezred vasas német, annyi osztály magyar huszár.

<sup>145</sup> Ollyan, mint az ezüstpénz, meg a rézpénz. Egy huszárt tíz németre lehet felváltani.





## FÜGGELÉK



## SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

## I

[1848. márc. 19.]

Domino [Bulyovszky Gyula] írja egyik színházi beszámolójában, hogy a *risum reperitum*oknak\* hitelt fog adni.

Jókai a következőket csatolja e megjegyzéshez:

- 5 Amugy homályosan kezdjük gyanítani, hogy visum reperitum akar lenni.

## 2

[1848. márc. 23.]

Hereczi Győző, zalaegerszegi levelező beszámolójában fordul elő a következő rész:

- 10 „ha a kaputok is képesek galád bünökre vetemülni, mit várhatunk az örökös szellemi kiskorúságra kárhoztatott\* szegény népfiaktól?”

Jókai megjegyzése a következő:

Hohó! Régen volt az.

## 3

[1848. márc. 23.]

Manó álnévű szabadkai levelező írja:

- 15 *Annai bizonyos, hogy társaséletünk csak most felel meg rendeltetésének, telve lévén minden est a casinóink, s mindenütt mindenki feszült érdekkielégítés után vaddszva: mintha egy szebb jövő küszöbén állva, okvetlen nagyszerü vltozdsoknak mennénk elébe.*

- 20 — Jókai megjegyzése: Megtörtént.

[1848. márc. 23.]

A nagybányai levelező Bodonkúti aláírással írja a következőket:

25 *Habár mindenik nagy- és felsőbányai cikket, melly önnek szerkesztése alatt az „Életképek”-ben megjelent, én irtam légyen, de a „Kordny” aldirásut nem én irtam. Ennyi mivel bizonyos okok miatt, bizonyosoknak tartozom. Minek bizonyitdsdra önt is tisztelettel kérem:*

Ugy van.

[1848. ápr. 9.]

30

Frankenburg Adolf az *Egy éj a havason c.* elbeszélésében írja:

35 *Mi öten, az említett hölgy, a két francia, Kálmán és én, mintegy zdrtkört képezénk, s hatalmasan mulattuk magunkat tőszomszédaink együgyű arcaikon, mellyről az ausztriai sđrgafekete typust az isten, minden jósága mellett sem törülte le, s kik szđjtátnya hallgaták istentelen beszédeinket, s az erősebb kitételeknél, a mint illik, keresztet hđnytak magukra.*

Ehhez csatolja Jókai a következő megjegyzést:

40 *Megjegyzendő: hogy e novella martius 14-ke előtt iratott, s azóta az idők és az emberek iszonyut változtak!*

Frankenburg a továbbiakban a következőket írja:

45 *Oh, ki nem ismeri ezen istensfélő embereket és békés polgdrokat, kik mindent a rendőrségre s az isteni gondviselésre bíznak; kik nem ismernek mds nyugtalanságot, mint ha néha túlterhelt gyomruk, vagy fiatal feleségük miatt nem aludhatnak.*

— Jókai megjegyzése:

Majd adok.

[1848. ápr. 16.]

Pap Gábor írja bécsi beszámolójában:

- 50 *Egyúttal vetélkedve hirdetik az idevaló lapok magyar testvéreik nagylelkűségét, kik az Olaszország ellen 60,000 katonát kérő fejedelemnek 100,000 harcost ígértek. Én megvallom, hogy ezen kikürtölt nagylelkűségről semmit sem tudok, pedig minden hazdmbeli lapot végig olvasok. Honnan vették át az idevaló lapok, meg nem*  
 55 *foghatom. Az országgyűlési végzéseken szó sincs az egészről. Az egész közleményt ügyes fogásnak kell hinnem, mi által a híresztelt magyar szivességet lépre akarják keríteni, hogy megigérje azt, mit előleges dicséret nélkül megadni tán eszünk dögében sem lett volna.*  
 Bczzcg sajt!

[1848. ápr. 30.]

60

P. G. [Pap Gábor] bécsi beszámolójában írja a következőket:

- Olaszországból nyugtalanító hírek érkeztek. Radecki megveretését mint bizonyost beszéltek. Az olaszok most már hadi költségeket követelnek Ausztridtól, mert függetlenülősök kétségen kívüli már*  
 65 *különben is. Legújabb közlések szerint pedig Radecki visszavonulása csak fogás volt, s az által akarja a szárdinai seregeket lépre keríteni. Ha ez nem sikerül, úgy a kiéheztetési rendszerhez folyamodik. Tenger és kiéheztetés? . . .*

Jókai megjegyzése a következő:

- 70 *Ez is úgy járhat mint az egyszeri palóc, ki, hallva: hogy Budavárát éhséggel vették be, ő is megpróbálta, oda ült a Budavára kapujába s addig éhezett, míg el nem dült.*

[1848. máj. 7.]

A *Hölgyسالon* c. rovatban jelent meg  $\Delta$  (szignóval) az *Előbb reform, azután nőemancipáció* c. cikk, mely a következő szavakkal végződik:

75 *Előre, hazám lednyai, fejlődjünk, szilárduljunk, hadd legyen a valóság a három szent szó: egyenlőség, testvériség, szabadság!*

Jókai válasza következő:

Legyen üdvözölve a tisztelt polgártársnő jóakarataért, mi azonban kénytelenek vagyunk kimondani: hogy a nőnevelés ügyében a statusé az első lépés. Reméljük: hogy e tárgyat  
80 a nőclubbi viták bővebben ki fogják fejteni.

[1848. máj. 7.]

Bulyovszky Gyula írja a színházi beszámolójában:

*A szabadság hatalmas emeltyű arra is, hogy adósságunkat megfizessük . . .*

85 *Most adósságot fizetni már papirossal is lehet, könnyű dolognak látszik s mégis nehezen teszi az ember, azért hát, mert olly nehéz és ritka, vegyétek jó olvasóim e szini referadot kellő curiositással, mert ím én ezzel a publicumnak tartozdosomat fizetem le.*

90 *Ok hogy eddig ezt nem tetém, mert a békés idők domi- n o-ját leöltve, blouseba öltöztem, s egy alvinczival kezemben istrdzsáltam a széna-magazinumban . . .*

Jókai megjegyzése a következő:

No csak mond ki nyíltan, hogy te voltál, a mi kis D o m i-  
n ó n k — kit szerény rejtekéből napvilágra szólított mart.  
95 15-dike.

[1848. máj. 14.]

Kralovánszky Mór, nyíregyházi levelező írja:

Szeretjük az egész világon lakozó nemzeteket, csak a muszkát nem,  
kita a gondviselés miattunk bdr hova is tehet.

100 Hát a németet?

[1848. máj. 21.]

A Gillice Tüske aláírású györi levelező írja magyarázatként:

Eddig is voltak nemzetőreink, hanem csak olyan, ha akarom  
menek, ha akarom nem menek — gyakorlatra formák; megjegy-  
105 zendő még hogy a gyakorlatokat, ha mégis néha összejöttek,  
szivar vagy pipaszó mellett tették. Mdr uraim, ha önkénytesek is,  
az illedelem végett a dohányzás máskorra maradhat, vegyünk példát  
a rendes katonaságtól.

Jókai megjegyzése a következő:

110 Nem értünk önnel egyet polgártárs.

[1848. máj. 28.]

Egy nemzeti ör aláírású nagykirályi levelező írja a következő észre-  
vételt:

Mi még az annyira utált és országszerte üldözött zsidó a lakosokat  
115 is legnagyobb békében hagytuk, nem követve a müveltebb városoknak  
hiresztelt példáját, mi bár talán nem ártott volna, mert azon város  
lakói, kik a zsidókat üldözték, okból indulnak ki, mert szegény  
házánkban nem egy találkozik a zsidó nemzet között oly vérszopó



120 *pióca, ki Kuthy Lajos, „Hazai rejtelmek”-ben előadott Löbl Simont nemcsak megközelíti, de felül is mulja.*

Jókai válasza:

Ez nem ok az egész üldözésére.

13

[1848. máj. 28.]

Bulyovszky Gyula színházi beszámolójában írja a következőket:

125 *Komlossi Ida ma legjobban tündökölt szerepének azon pontján, midőn a coulissák közt — énekel.*

Jókai a következőket jegyzi meg erre:

Hiszen Csillag Róza volt az jó fiu.

Bulyovszky következőt csatolja ehhez:

130 *Mikor a nap fenn van, ki látná akkor a csillagokat.*

14

[1848. máj. 28.]

A királyok elűzéséről és az ausztriai köztársaság lehetőségéről elmélkedő Pap Gábor említi meg:

135 *Mit gondol ön, szerkesztő úr, Viktoria whiszt-compagnieja nem lesz-e kiegyesztve? . . . . .*

Nem. A budai királyi várat nagyszerűen etablirazzák — válaszolja Jókai.

15

[1848. okt. 15.]

L-r [Ludasy Mór] „színi beszámolójá”-ban írja a következőket:

140 *A színházról is írndnk, ha volna mit. Annyit azonban hiteles kutsfőből tudunk, hogy a derék igazgató azért adat holmi pajzán ifju és baköz féle morális darabokat, hogy ha Jellasicsnak még kedve szottyanna Pestre betörni a repertoírral üzze ki.*

Mintha bizony irtódnék a rosztól!

[1848. dec. 3.]

148

Okt. 28-án jelent meg az Ék-ban egy cikk Szöllősy Balázs, d aláírással, s ez egy Török József nevű bogméri fiatalember pipogyaságán gúnyolódik. Dec. 3-án jelenik meg a *Cáfolat* c. Szöllősy Balázs nemzetőr aláírású cikk, melynek elejét idézzük:

160 *Az Életképek 18-dik számnak a végén ne ve m a l a t t e g y c i k k e l y j e l e n t m e g ; m i a z i r i g y s é g s z ű l t e r á g a l o m é s h a z u g s á g f e g y v e r é v e l , e g y p o l g á r é s n e m z e t ő r t á r s a m n a k — k i b e c s ű l e t n é l k ű l é l n i s e m k i v á n — f e j t é t v e s z i . — T e , a m á s b e c s ű l e t é n e k d i a r c o s h ó h é r a ! T e n e v e z e l m á s t g y á v d n a k , t e , k i m á s n e v e a l á b u j s z , h o g y a v á r h a t ó b o s s z u d l l á s f e g y v e r e n e t e g e d e t s u j t s o n , h a n e m a z o n i g a z é s á r t a t l a n p o l g á r t , k i n e k n e v e a l á b u j t á d l . — H a r c o l j n y i l t s i s a k k a l , h a i s t e n e d é s l e l k e d v a n ! G y á v a h a z u g l . . .*

155

Jókai megjegyzése a levélre a következő:

Ehez csatoljuk mi is legérzékenyebb sajnálkozásunkat illy  
160 nem is gyaníthatott jellemtelen megbántás felett.

## 74

## BÉCSI HIREK

## I

Mindenfelől a legörvendetesebb újdonságokat vesszük; a szabadság szava Európán átszállott s a népeket, mellyek eddig fölébreszthetlen álomban látszottak szenderegni, itéletnap i tárogatóként hívta föl jogaik visszaszerzésére. S a népek e szent  
5 szónak értelmét megértették. Látták: hogy hosszan aludhattak már, nagyon hosszan, mert midőn szemeket kinyiták, a szabadság napja már magasan állott, a sötétség elvonult, a nagy

munkához pedig világosságra volt szükség! 1789-ben csak  
szürkület volt, nem láthaták a tárgyakat jól, s nem különböz-  
10 tetheték meg kellőleg, azért a nagy munkát nem tudták bevé-  
gezni. Most, mint mondók, másként van. Még azon szomszéd  
atyánkfiai is, kikről eddig azt hittük: hogy a nagy nyomás  
alatt annyira elsorvadtak, hogy nem leendnek képesek felsza-  
badult tagjaikat sem mozgathatni, villámgyorsasággal nyerék  
15 vissza az ősi erőt, s mellyel eddig politicai életök élesztésére nit  
sem tehettek, szétrombolák, a bilincset, mellynek láncszemci  
olly szűkek, mellynek terhe olly kimondhatlanul nehéz volt.  
E felébredéshez nagy tényező volt a magyar országgyűlés,  
mellynek altáblája kitűréssel és példás lelkesedéssel küzdött,  
20 nemcsak a ránk nézve is kikerülhetlen szükségű reformkérdé-  
sek mellett, hanem a szomszéd nemzetek alkotmányszerű állá-  
sáért is. E küzdésnek élén Kossuth Lajos Pest megye követe  
állott, melly nagy megerőltetés Bécsben a kellő méltánylást  
meg is lelte. Mert midőn ő fensége szeretett nádorunk vezér-  
25 lete alatt a magyar országgyűlési küldöttség Bécsben meg-  
jelent, először is az elnök szekereből a lovak a nép által kifogat-  
tak s kocsija nagy örömrivalgások közt vonatott a császári lakba  
azután Kossuth Lajost a városban szerteszét hordozták s egyre  
növekedő lelkesedési éljenekkel fogadták, — utána rövid  
30 időre a császár, népci közt megjelent, s alkalmá volt látni,  
hogy a nép, mellytől eddig a fejedelmek félni szoktak, nem  
olly rettentő, mint azt némelly szines szemüvegeken vizsgálódó  
bureaucrata festeni szokta, — hű tud lenni azok iránt mellyek-  
hez őt több százados összeköttetés s apáiról öröklött kegyelet  
35 csatolja. E ragaszkodás itt is kitört, s Bécs tanúja volt egy  
örömnilyvánításnak, melly tőle régi időktől idegen volt.  
— Két órával ezután az alkotmány kihirdettetett. — Bécsben  
most a legnagyobb rend és csend uralkodik. —

*Épen most halljuk, hogy Pozsonyban, midőn az ifjuság*  
 40 *Kossuth Lajosnak éji zenét készült csinálni, Zichy a h. főlovász-*  
*mester ellenezte, mire nádor ő fensége őt tüstint hivatalától*  
*felmentette, és helyette Ráday Gedeont nevezte ki.*

[1848. márc. 23.]

BÉCS. 1848. *Tavaszelő* 12—17-kéig. Elveim nem változ-  
 tak, de a körülmények s viszonyok igen. Minden eddigi leve-  
 lemet bizonyos szellem lengte át, s főirányzatom volt annak  
 kimutatása, hogy Bécs mindent nélkülöz, mi lelki életre mutat.  
 5 S bár ez állításom jelenleg nem áll, de a multat illetőleg vissza-  
 vonni nem akarom, mert előzményt nem irtam a jövőnek, s  
 hogy a jelen ellentétet képez a multtal, ez még nem semmisítse  
 a multnak, legfőlebb a kivivott szabadság öröm-érzetéveli elfá-  
 tyolozása. Részemről mint eddig, úgy most s ezentul is sza-  
 10 badság gyermeke leendek, s a föltűnő lélekgyőzelem sokkal  
 jobban hat rám, hogysem azt eltagadni aljas lehettem volna,  
 de nem voltam olly együgyű is, hogy ollyat létezni állítottam  
 volna, mi valósággal nem létezett; mert ez nem csalódás, ha-  
 nem megcsalása mások hitének, kik távolban az itt uralkodó  
 15 szellemet nem ismerhetvén, egész hitőket az értesítők becsü-  
 letességéhez csatolják. A jelen körülményeket multhoz viszony-  
 itva nekem is csudálkoznom kell, olly egyszerre megválto-  
 zott minden. S e változás kellemes, meglepő; én legalább lel-  
 kem egész szerelmével függök a jelen eseményeken, mert  
 20 megmutatta a bécsi nép néhány nap alatt, hogy hosszú álma  
 előkészület volt egy dicső ébredésre, előkészület volt arra,  
 hogy váratlan föllépése megrázza Európa véleményét, melly

őt minden szépre s nemesre fogékonytalannak hívé. S hogy a multat illetőleg igazam volt, leghatalmasabban bizonyítja az, hogy a jelen csemények egészen váratlanok levén, nagy sensációt okoztak az ezt tudó Európában. — Föllépett a nép, hogy lemossa századok véres bűneit, megragadta a szabadság zászlóját, hogy tette kelése olly dicső legyen, a milly lealázó volt eddigi szunnyadása; s diadalt vivott ki ott, hol a jelenlegi tevékenytelenség közel halál előhírnöke. Csak illy nagyszerű föllépése képes velünk elfeledtetni a multat, hol önfeledéssel áldozott egyesek szenvedélyének, kik legszentebb kívánatát is elzárták jó fejedelmétől. — Bécs eleget tett, hogy jelene dicső, jövője fényes, multja elfeledett legyen, s tán eddig azért szendergett, hogy minden tartozását a jogérzet oltáránál egyszerűen rója le. A hír borostyánai közt nyilik neki ut egy új életre, mellyre hogy érdemes, tettel mutatta meg. — A lefolyt nagy napok életem legszebb napjai közé számítvák, mert láttam a szellem diadalát; láttam lezuzni a korlátot, mit egyesek önkénye vont mások gondolkozása nyilvánulása elé; láttam a fölébredt önérzetet, melly a mult sebcivel imádja a jelent; s láttam megbukni a hatalmat, melly mindent letapodott, mi embernek szent lehet, mert tul volt azon, hogy ember lehessen. Ennyi látvány elég jutalma azon nyomatásnak, melly lelkemre hónapok sulyával nehezült, s melly kevés itt tartózkodásom ideje alatt lehetővé akarta tenni azt, hogy a szabadság teréről oda kerüljek, hol minden van inkább, csak szabadság és világosság nem. E keserű lehetőséget azonban szerencsésen kijátszotta a jelen, s az illetők most kivetherik a 2-er kettőn, hogy calculusokat hol hibázták el. A lefolyt napok gazdagok cseményekben, s részint hallomás, részint látás után egyenként sorolandom el.

[1848. júl. 8.]

Nagy Károly kunsági képviselő Petőfi barátunkat legközelebb olly sértéssel illette, melly a lovagiasság szabályai szerint csak fegyveres elégtétellel volt kiegyenlíthető. E szabályokat ismeri a közvélemény, megszentesítette minden mivelc nemzet leg-  
 5 jobbainak aláírása, s hódolni tartozik neki minden, ki a férfi névre jogot tart s ki előtt az élet nem drágább a becsületnél.

A párbaj szabályai szerint Petőfi minket segédeiül hívott fel, s mi kötelességünkhöz képest felkeresők Nagy Károlyt s fel-  
 10 hívók őt fegyveres elégtétel adás végett.

Ő erre azt válaszolá: hogy olly emberrel, kit ő becstelen-  
 nek nyilatkoztatott, mindeddig, míg be nem bizonyítja: hogy nem becstelen, víni nem fog.

Az elégtételre felhívást azonban épen e becstelenítés tette  
 szükségessé, de Nagy Károly ismételt felszólításunkra is, sem  
 15 az általunk megajánlott gondolkozási határidőt el nem fogadta, sem segédek, kikkel értekezzünk, ki nem nevezett, sőt Per-  
 czel Mór rendőrosztályfőnöknél Petőfit, mint életére törekvőt feljelen-tette.

Másnap Szeles Lajos ur Pálfi Albertnek nagy társaság előtt  
 20 mondá: hogy Nagy Károly a párbajt el akarja fogadni, de csak kardra; — mi, mint a párbaj bírái, nem engedték meg a kardal vivást, hanem kívántuk, hogy a sérelem nagyszerűsége-  
 25 hez képest vijjanak pisztollyal, mint a kihívás történt, — a kihivottnak a viadal eszközeit erősíteni igen, de gyöngíteni joga  
 nem levén. Mellybe, miután a kihivott segéde egyezni nem akart, sőt ez esetben a párbaji bíróságról is lemondott, annyival  
 inkább: miután számos társaság előtt nyilatkozott, — ezen nyilatkozatunkkal kénytelenek vagyunk ez ügyet a közvéle-  
 mény ítélte alá bocsátani.

30 Jókai Mór.

Pálfi Albert.

## FEJEDELMI BOHÓSÁGOK

## I

Ötödik Kázmér, lengyel király, élvezé a hölgyeket, a nélkül hogy szerette volna őket.

Tudják-e önök — mondá egy nap udvaroncihoz — mért teszem én a szerelem gyönyörít minden egyébeknek elejébe?

5 Mindegyik közülök ezt az által iparkodott megmagyarázni, hogy más meg más módon fejtegetni azt, mi a szerelmi gyönyörökben ingerlő, elragadó, mámorító, és ittasító van.

„Egyik sem találta el” — felelé a király — „én a szerelem örömit azért becsülöm minden egyebek felett, mert legrövidebbek.”

10 Ezen egyszerű nyilatkozat elég arra, hogy az embernek fogalma legyen ezen különc jelleméről.

## 2

Egy Moui marquis nevű falusi nemes sok nevetségre szolgáltatott okot. — Ő szenvedélyesen szerette a vadászatot, de minthogy nagy fájdalmára nem volt sem módja sem alkalma ezen vadászatdühének eleget tenni, azzal mulattatta magát, hogy egyetlen inasát szarvasnak öltöztette, és ezt üldözgette, míg lélekzete ki nem fogyott.

15 A király megszánván ezen szegény inas-szarvast, a marquist feljogosítá, hogy a királyi erdőkben vadászhasson.

## 3

A herceg *Petite Maison*-jában igen kedveske ünnepélyeket rendeztetett.

Ezen *Petite Maison* ennek előtte *La Sallière* asszonyságé volt.

11 „Valljon nem szent helyek-e ezek,” — kérde egy szelleműs asszony — mellyeket hitetlenek kerítették hatalmukba?

Ezen kis szentegyházból mellynek hitvallása olly nagyon megváltozott, minapában reggel egy részeg csoportka jött ki, a Luxemburgi marschal felett La Rue nevű jesuita által tartatott halotti beszédet meghallgatandó.

12 A hallgatóság ezen vidám töredéke a szent beszédnek több részeit tapssal fogadá, mintha színházban lett volna, sőt állítják, hogy a herceg társalgóinak egyike egyszer-kétszer még „*da capo*”-t is kiáltott legyen.

78

## ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS JÓKAI MÓR FORRADALOM ALATTI MŰVEIRE

Ezen műveim gyűjteményét magam adom ki; azért mert ezeknek tulajdon-jogát soha nem akarom idegen kézre juttatni; s mert én egyetlen kiadásnál többet belőle közre bocsátani nem szándékozom.

6 Azért tisztelettel hívom fel azokat, kik jelen művemre, melyet előszavam ismertet s melynek tartalma „Szépirodalmi, történelmi munkálatok, irányeszmék, jegyzetek, és Charivari 1848—1849-ből” megrendelést kívánnak tenni, hogy azt egyenesen hozzám intézzék.

10 A mű legdiszesebb kiállításban a szerzőnek 1849-ben maga rajzolta ifjúkori arcképével folyó évi december hó végéig fog megjelenni s a megrendelőknek azonnal postán megküldetni. Az előfizetési ár 5 frt, amelyben a postai bérmentes szállítás bele van értve. Gyűjtőknek tiszteletpéldányt adok. Előfizetések az egész mű megjelenéséig elfogadtatnak mind szerzőnél, mind az  
15 Athenaeum könyv-kiadó hivatalában Budapesten (barátok tére 7. sz.)

Budapesten, 1874. oct. 15.-én

Jókai Mór



## ELŐSZÓ\*

Két esztendő ki volt szakítva eddigelé írói életemből. A két legsúlyosabb, legnevezetesebb év: 1848 és 1849.

A mit ez idő alatt irtam, két olyan lapban jelent meg, melyeknek példányai ma már csak, mint unicumok léteznek s megjelenésük idején is nagyon kevésbé voltak elterjedve.

E műveimet, melyek részint szépirodalmi és történelmi munkálatok, részint a napi kérdésekkel foglalkozó humoristicumok, részint politikai irányeszmények, most összegyűjtve, rendezve és megrostálva adom által a nyilvánosságnak.

Erre több indok buzdított.

Legfőbb az, hogy e műveimet nem tartani elveszendőknek. E művekben látom írói kedélyem ifjuságát, átmelegítve a legmerészebb reményektől; a követelő fantáziát, mely a sorstul ábrándjai megvalósítását várja; mely kéjeleg a csodálatos napok sugárözönében s dühöng a rémészakák vérvilágításában s tuzó csapongásaiban egy nemzet hangulatát követi csupán. — Soha úgy irti, miként akkor, nem tudnék többé: — soha úgy érezni a leírottat, úgy visszaadni a szív igaz keservét, és örömet és soha oly bátran kimondani azt, a mit kigondoltam.

Másik ok, a mi e műveim sajtó alá rendezésére indított az, hogy e két év alatt írott munkálataim között sok van olyan is, melynek műveim gyűjteményébe föl vételét nem óhajtom. Vannak hangok, a miknek kisérteties skáláját ha a rendkívüli napok szenvedélye érthetővé teszi is; ha a történelem azokat a rémkorszak vészkiáltásai viszhangjainak vallja is; de a költészet, a szépműtan, a jó ízlés nem igazolja soha. A viszhangnak nincs joga szólítatlanul újra feltámadni. Mindazt, a mi jelen könyvemben e két év alatt irt műveimből benn nem foglaltatik, megsemmisítettnek nyilvánítok; a mihez joga egyedül

\* A „Forradalom alatt írt művek” 1875-iki kiadásához.

a szerzőnek van, ki a midőn ezen jogát használja, ezáltal felmenti műveinek halála utáni összegyűjtőjét attól a kényszerű választástól, hogy vagy censora legyen az írónak, vagy mindent kiadjon tőle válogatatlanul, a mit elől-utol talál.

<sup>84</sup> De a mit a költészet és szépműtan ítélete alá merek bocsátani, bárha merész hangja a mai korra nézve szokatlan is, azt mind fölvettem e könyvbe. Egy korszakot festenek azok. E korszak elmúlt, el van temetve. Ég őrizze hazánkat attól, hogy ez eltemetett halott még valaha feltámadjon! De a siroknak emlék is  
<sup>86</sup> kell. S az elhantolt kor irodalma a legörökítőbb emlék.

Az olvasó nyomrul nyomra fogja kísérelhetni magát a korszak jellemét műveimnél, s annak behatását emezekre. A sajtó felszabadulása, a vér nélkül kivivottnak vélt nagy társadalmi forradalom legelső hatása a szépirodalmi és történelmi munkálatokon látszik meg; majd később az irányeszmenken is, a mikben a mindenkitől osztott rajongás hangja uralkozik. A szabadság kéjérzete párosul a bocsánattal a multak keserveiért s a bizalommal a jelen iránt. A hit és testvérszeretet illuminál s tüzjátékot rendez. Később a tűz nem játék már, hanem  
<sup>90</sup> vész. A sorokat a boszu, az elkeseredés, a hon éllete fölötti kétségbeesés diktálja. Átvonaglik rajtuk egy-egy keserű kacaj. A kinra csiklándottnak ádáz nevetése. Az országos jajszót sokszorozni, a segélykiáltást siettetni, az alvókat fölrázni törekeshnek e hangok. — S mikor a paroxysmust felváltja a megtérő  
<sup>95</sup> egészség; hideg vérrel, tisztán látva, ugyanazon haza életének féltése, ugyanazon szabadságnak megőrzése: nem a szenvedély szilajságával többé; de a meggyőződés elszántságával s a veszély nagyságának s az önfeláldozás bizonyosságának komoly tudatával. — Ez — nem műveimnek; de azon korszak hangulatának  
<sup>80</sup> jellemzése.

Mily ellentétek a martiusi irányeszmenk s a «szegény király!» között! De a napok, melyeken megirattak, ép oly ellentétei voltak egymásnak. Ott a napfényes bizalom, itt a pokoli kétségbeesés. Ott a trón a nép minden óhajátását teljesíti; ád sza-

45 badságot, emberjogokat, feloldja a szellemet és a földet hosszú  
szolgasága alul; emitt visszavesz mindent. Amott azt hisszük,  
hogy diadalunk csak játékba kerül: emitt átlátjuk, hogy az  
eredmény volt a játék. Elvesztve mindent, kigunyolva, meg-  
alázva, leggyűlöltebb ellenfeleinknek kiszolgáltatta, vertük  
70 vissza e hangokat az égre s azokra, kik az eget e földön kép-  
viselik.

Erre az időszakra esnek (csaknem egy rövid hét időközére)  
életem legválságosabb időpontjai. Catastrophák egy huszon-  
három éves életben.

75 Petőfivel, kivel lélekben egygyé voltunk forrva eddig, két-  
szeresen meghasonlottam. Először, mint törzsszerkesztő, a  
Vörösmartyhoz irt s az általam nem helyezett költeménye miatt;  
másodsor, mint férfi, oly családi ügyeimbe avatkozás miatt,  
a mik a legbensőbb barátira nézve is szentélyt képeznek.

80 Azon napokban nősültem meg.

Azon napokban égett le szülő házam Komáromban: otthonom  
rommá lett.

Azon napokban vettem vállamra a fegyvert s követtem vezé-  
rcmet a honzabadtás halálos munkájában.

85 A hon veszedelme fölötti elkeseredésen kívül önlelkem büsz-  
kesége is sarkantyuzott. Be akartam bizonyítani, hogy nem  
egy az enyimnél forróbb lélek lángja gyújtott fel eddig: tőle  
elszakadva is tudok égni! S hogy e tüzet a siró nő könnyei  
nem oltják el nálam! Petőfivel nem érintkezve többé, ipar-  
90 kodtam őt tulszárnyalni a szabadság bálványozásában.

A nagy események nagy kiábrándulásokat hoztak magukkal.

A schwechati napoktól a debreceni idény kezdetéig csupa  
üres lapok vannak előttem.

Meggyőződtem róla, hogy mint harcos, kevesebbet; mint  
95 író, többet teljesítek a szükségességnél.

A magyar kormány új székhelyén válságszerűen léptem  
összeköttetésbe a haza sorsát intéző legkiválóbb kormányfér-  
fiakkal. Látköröm egyszerre kiszélesedett. Nagy embereket

tanultam igen közelről megismerni, nagy események elő-  
100 készítő gépezetébe beletekinteni.

Azt hittem, nekem is kötelességem a gép valami alkatrészé-  
nek beállani. Kiadtam és szerkesztettem egy napi lapot Esti  
Lapok címe alatt.

A közvélemény mind e mai napig azt hiszi, hogy e lap egy  
105 «békepárt» közlönye volt. (Hiszen csak egyetlen egy példány  
maradt fenn belőle; de az sem könnyen hozzájárulható helyen.)  
Olvassa el a közönség a benne foglaltakat, mik e jelen könyv  
III-ik részét képezik és ítéljen felőle.

Ma nincs Magyarországon ellenzéki párt, mely nézeteivel  
110 oly messze menne s én nem írnám most azokat alá.

Akkor a helyzet kényszerűségének szüleményei voltak azok.

Minden egyes cikkét e korszakbeli működésemnek jegyze-  
teim kísérik, felvilágosítva a helyzetet, mely azokat előidézte.  
A mi bennük magánügy, s egyes emberekre, vagy egy ma-  
115 gamra vonatkozik; azt mind eltemettem. — A napnak is  
vannak foltjai; de a napfoltok elmúlnak: -- s hazánk szabad-  
ságharca volt a «nap.»

Budapesten, 1874. october 15-én.

*Jókai Mór.*

## UTÓHANG

Eddig terjednek forradalom alatti irataim, a mik azon évek-  
ben mind nyomtatásban megjelentek.

Most már csak historiai adalékok számába mennek azok:  
értelmük, a korszakkal együtt, mely őket szülte, elenyészett.

5 A jelen kor a nyugodt alkotás, a békés kifejlődés aerája.  
A jelen nemzedék feladata csendes munkával építeni a multak  
romjai helyébe; se társadalmi, se politikai forradalom nem  
létezik ránk nézve.

Ma az ország és a trón érdekei egygyé vannak forrva  
10 s egymástól se külön nem választhatók, se szembe nem állit-  
hatók.

A két birodalom s annak uralkodója egyedüli jó barátjai-  
kat és biztos szövetségeseiket egymásban ismerték fel. Oktatójuk  
a történelem s a tandíj drága volt. Nem fogják azt elfelejteni.

15 Azon a hangon, melyen 1848/9-ben irtam, nem fog Magyar-  
országon többé írni senki. Ez meggyőződésem — és imádsá-  
gom.

«Hang» az már csupán; nem «érzelem» többé. — Akkor az  
volt.

20 Még egy történelmi adat feljegyzésével tartozom az olvasó-  
nak, ki e műveimet kegyes volt végig lapozni?

Hogyan lehetett az, hogy a rémuralom, mely a forradalom-  
ban részvételért oly szigoruan osztotta büntetéseit; a sajtó  
kezelőit nem üldözte soha? Ha így irt a «békepárt» egyik  
25 szövívője, hogyan irhattak még azok, a kiknek ez «béke-zsoltos-  
ma» volt, s vele szembe álltak?

Elmondom.

A forradalom bevégezte után egyik közvádó igen is állított  
fel saját kategóriát az írók számára is; s harmincnégy magyar  
30 írot jelölt ki, mint a kivégeztetésre érdemeseket; köztük  
e cikkek íróját is. Ekkor egy másik közvádó (Kossalkó János)  
egy terjedelmes emlékiratot nyújtott be az akkori kormány-  
nak, melyben történetíven kifejté, hogy a magyar forradalmi  
irodalom semmi egyebet nem tett, mint viszhangját adta az  
35 akkori közérületnek: nem volt az vezetője, csak tolmácsa  
a forradalomnak.

Ezen emlékirat meggyőző indokolásai folytán lett mellőzve  
az egész kategoria az írók részére s a forradalom alatt irt művei-  
ért még idézve sem lett a kijelölt harmincnégy legemlegettebb  
40 magyar író.

Már az 1850-diki véstörvényszék előtt, alig fél évvel a for-  
radalom befejezése után; jogelvet képezett az a felfogás, hogy

az 1848/9-diki irodalmi művek csak történelmi adalékoknak tekintendők.

- 45 Nagy része azoknak még abban az évben egy gyűjteményben reprodukálva is lett s az akkori kormány engedte azt megjelenni, mint történelmi adathalmazt.

Többre ma sem tartanak jelen műveim igényt: — ennyire ma is.

★

- 50 Helyén találok itt még néhány szóval rövid vázlatát adni a forradalom második éve alatti viszontagságaimnak.

A néphit azt tartja, hogy a mit az ember új év első napján tesz, azt fogja aztán tenni az egész esztendőben. Ez rajtam beteljesült. 1849. jan. 1-jén elkezdtem futni. Ez volt aztán az

- 55 egész év rende rám nézve.

Debrecenből, a mint a magyar seregek Pestre bevonulását megtudtam, siettem ide haza, s azonnal megkezdtem a Pesti Hirlapot szerkeszteni; s azonkívül a Debrecenben hagyott Esti Lapoknak levelezni. Néhány nap mulva családom is

- 60 követett; de nem soká volt helybenmaradásunk. Buda ostroma s Pest bombáztatása utolsó napjain nőm Nyáregyházára küldtem Nyáry Pál rokonomhoz, s néhány nap mulva magam is utána mentem. Buda bevétele után az Esti Lapok is Pestre kerültek s akkor aztán két lapot szerkesztettem. Ludassy Mór volt
- 65 a segédszerkesztőm. E lapokat nem találok már sehol: azt tudom, hogy keresztes-háborút hirdettünk az oroszok ellen. Egy este, mikor az oroszok már Hatvanban voltak, L. M. barátom azzal a hírrel örvendeztet meg, hogy Ledru Rollin (!) háromszázezer franciával kötött ki Triestben. — No ha Ledru
- 70 Rollin még csak Triestben van a maga háromszázezer franciájával, akkor nekem jó lesz Pestről odább mennem. Vettem a puskámat, bucsút vettem a családomtul s mentem — nem tudom hová. Az uton összekerültem Nyáry Pállal. Elfogott s arra a kérdésemre, hogy mit tegyünk most? megtanított egy tréfás

75 népdalra, mely így kezdődik: «Szalad a kutya Szeged felé!»  
Ezentul Pestmegye tisztikarával utaztam együtt. Kecskeméten  
közgyűlést tartottunk s megtettük Kecskemétet Pestmegye  
középpontjának. Három nap mulva kerestünk neki más  
középpontot: Vadkertet. És így tovább: egész Szegedig.

80 Szegeden a legnagyobb elbűsülés közepett feltaláltam nőmet.  
Egy kedves iskolatársam Zabolay István, utánam hozta őt  
Pestről, messze kerülve az ellenséges táborok elől. Az újabb  
vesztett harcok után ismét futnunk kellett egész Aradig, négyen  
voltunk együtt: Kőrösy Sándor hadbíró barátom (most jog-  
85 tanár Pápán) és feleségeink.

Aradról elindultunk Nyáryval Görgeit keresni. Őt feltalálva,  
nőm Schodelnéval együtt Gyulára ment Erkel Ferenc orvos-  
tudor testvééréhez, mi vissza a magyar sereggel Aradra. A temes-  
vári vesztett csata után még jelen voltam az ujaradi rövid ütkö-  
90 zetben s aztán mikor mindennek vége volt, ismét egyedül  
álltam az utcán.

A gondviselés ismét egy politikai antagonistámat küldte  
segélyemre. Kossuthnak egy közeli rokona s titkára Rákóczy,  
arra az ötletre jött, hogy ő se ki nem szökik az országból, se meg  
95 nem adja magát; hanem félre teszi magát okosabb időkre; vett  
szekeret, lovat, maga felöltözött kocsisnak, engem felvett utas-  
nak, keresztülhajtott vakmerően az egész szemközt jövő orosz  
táboron. Az oroszok meg sem szólítottak bennünket. Így jutot-  
tunk el Gyulára. Ott nőm egyedül volt, már Schodelné eltávo-  
100 zott. Vele együtt menekültünk egész a borsodi Bükk rengete-  
géig; hol egy ismeretlen völgy rejtett falujában Tardonán  
Telepi sógora, a derék becsületes hazafi, Csányi Béni birtokos  
vendégszerető hajléka fogadott be. Itt éltem öt hónapig és  
festegtettem. A külvilágról nem tudtam semmit. Nagy jótéte-  
105 mény volt ez. Csak nőm tudta hollétemet s többször meg-  
látogatott itt, a rossz hirt elhallgatva előttem. A komáromi  
kapitulációkor Szigligeti testvére, honvédőrnagy az én nevemet  
is beiratta a kapituláló őrsereg közvitézeti közé s nevemre szóló

Gelcitscheint hozott nőmnek, ki azt maga hozta el nekem.  
110 A halálbüntetés alól tehát már ki voltam szabadítva. De Pestre csak később volt tanácsos visszatérnem; akkor is álnév alatt, álöltözetben, idegen utlevéllel, s hónapokig nem hagyhattam el a szobát. És így beteljesült rajtam a közmondás, hogy a mit az új évben tettem, az esztendő utolsó napján végeztem el.  
115 Egyáltalán ez évben annyi gondviselészerű eset történt velem, hogy lehetetlen theosophistának nem lennem.

Már a 48-iki őszi hónapokban azt izente nekem Pázmándy, hogy engem bizonyosan fel fognak akasztani, ha a magyar kormány nem; hát az osztrák. S csaknem beteljesült a jóslat — ő  
120 rajta magán, kit háromszor állítottak a bitó alá: kétszer az egyik, egyszer a másik kormány. S ez rajtam is megtörténhetett volna.

Noha a hőstettek mezejét nem kerestem, még is minden veszély utólért, lecsapott mellém és sértetlen hagyott. Pest  
125 bombáztatásakor a lakásom melletti földszinti házat szétvetette a bomba, hogy két fala kidült; s a Landerer nyomda előtt szerkesztőségem ablakait zúzták be egy másik darabjai. Az első halottja a várostromnak mellettem esett el a dunaparton, ágyugolyótól találva, s Szegeden épen akkor, midőn a város-  
130 házára mentem útlevelem láttamoztatásáért, repült a légbe a löporraktár s az egész tér terítve lett szétszórt tégladarabokkal, míg a légben ezernyi bomba pattogott szét egyszerre. Engem egy sem talált.

S mikor mindnyájan elbuktunk, mikor jó barátaim nem  
135 segíthettek rajtam többé; akkor védelmemre keltek az ellenégeim, s megszabadítottak azok.

Ez érthetővé teszi, miért nem tudok többé s miért nem tudnék többé «ugy» írni, a hogy e kötetben foglaltak vannak írva?

140 Csöndes ember lett belőlem.

*Jókai Mór*





## JEGYZETEK



## R Ö V I D Í T É S E K

BpDlap	Budapesti Divatlap
Bp-i Híradó	Budapesti Híradó
Bp-i Hírlap	Budapesti Hírlap
BpSzle	Budapesti Szemle
Ék	Életképek
cml.	említett
FAIM	Jókai Mór: Forradalom alatt írt művei. 1848—1849. Bp. 1875.
FövL	Fővárosi Lapok
HhM	Jókai Mór Hátrahagyott művei. 1—10. k. Bp. 1912. Bp. 1912.
Hon	A Hon
It	Irodalomtörténet
ItK	Irodalomtörténeti Közlemények
JKK	a jelen kritikai kiadás
Jókai-jubileum	A Jókai-jubileum és a Nemzeti Díszkiadás története. Bp. 1898.
KépCsL	Képes Családi Lapok
kezd.	kezdetű
KossH	Kossuth Hírlapja
lvt.	levéltár
M	Megjelent
Min.	Minisztérium
MT	Marczius Tizenötödike
NK	Jókai Mór összes művei. Nemzeti Kiadás 1—100. k. Bp. 1894—98.
OHB	Országos Honvédelmi Bizottmány (levéltári jel- zetként)
OL	Országos Levéltár
OSzK	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
PDlap	Pesti Divatlap
PH	Pesti Hírlap

PIM Évk.            A Petőfi Irodalmi Múzeum Évkönyve. Bp. 1964.  
Részl.            Részlet  
sh.                sajtóhiba  
VU                Vasárnapi Ujság  
[szögletes zárójelben] a sajtó alá rendező kiegészítései

A regények és novelláskötetek lapszámain — hacsak külön nem jeleztük — mindig az NK-ból idéztük. Kivételt tettünk azokkal a művekkel, amelyek kritikai sorozatunkban már megjelentek.

## JÓKAI, AZ 1848-AS ÉLETKÉPEK SZERKESZTŐJE

A márciusi napok után számos fiatal tehetség indult meg az írói kibontakozás útján, elismert költők és írók harcoltak a toll fegyverével, s nagyszámú hírlapírói pályát tört derekba Világos. Ha végiglapozzuk a szabadságharc hírlapjait és folyóiratait, meglepetéssel tapasztaljuk, milyen értékes művek porosodnak e nehezen hozzáférhető sajtótermékekben. S azt is észrevehetjük, mennyire elhanyagoltuk 1848 újságcikkeinek és röpiratainak felkutatását.

A „népek tavaszán” a márciusi események hatására minőségi változás következett be a sajtó életében. A cenzúra eltörlése után a gyorsan pergő történelmi változások egyszerűen az érdeklődés központjába kerültek. A tájékoztatás és a tömegagitáció elsősorban a hírlapok feladata lett. (Vö.: *Felzárkózás az időszaki sajtó orgánumokhoz*. OL Min. lvt. OHB 240.)

Egész sereg új hírlap jelent meg a változékony napok eseményei közben, a közéletben háttérbe szorultak a hazafiatlan pccsovics lapok, s meghitt kapcsolat épült ki az olvasóközönség és a szerkesztők között. A cenzúrát levett sajtó igaz szóval tájékoztatta a közvéleményt, s őszinte pártosszal mozgósított a szabadság kivívására. Nem véletlen, hogy ekkor léptek fel a modern újságírás úttörői, s emelték a magyar publicisztikát sok szempontból azóta is túlszárnyalatlan szintre. A magyar újságírás ugrásszerű előretörésében jelentős szerepe volt 1848 ihletadó eseményeinek és a francia, ill. német nyelvű forradalmi hírlap-irodalom hatásának, valamint annak, hogy a nagyszámú alkalmi hírlapíró, vidéki tudostó mellett országos hírví írók álltak a napisajtó szolgálatába.

Jókai Mór is cselekvő részese volt történelmünk addig legdicsebb másfél esztendejének, s kibontakozó írói tehetségét a szabadságharc szolgálatába állította. Egyetlen írónk életművére sem hatott 1848 olyan szuggesztív erővel, mint az övére. Egyetlen Jókai-kutató sincs, aki el ne ismerné, hogy a szabadságharc döntő befolyást gyakorolt a nagy regényíró egész pályájára. 1848–49-ben írt publicisztikai cikkei azonban még a tudományos kutatás számára is hozzáférhetetlenek. Pedig

Jókai elsősorban mint újságíró és lapszerkesztő vett részt a szabadságharc mozgalmaiban.

Sűrű egymás után írta cikkeit 1848-ban a márciusi napok után kétszer, majd a Pilvax-fiatalok háttérbe szorítása után hetenként megjelenő Ék hasábjain. A dec. 31-ig írónk által (márc. 30-tól formálisan Petőfivel együtt) szerkesztett szépirodalmi divatlapnak csaknem minden számában megtaláljuk írásait.



\*

Jelen kiadásunk Jókainak a márciusi napoktól 1848 végéig megjelent cikkeit tartalmazza. Ezek az írások egy-két cikk kivételével az Ék hasábjain jelentek meg, bár gyakran szerepel Jókai neve a szabadságharc hírlapjaiban a legkülönbözőbb cikkek szerzőjeként. Ezeket az írásokat azonban — a jegyzetanyag bizonyossága szerint — Jókai divatlapjából vették át a lapszerkesztők.

## I. MILYEN CIKKEKET ÍRT JÓKAI 1848-BAN?

Írónk utólagos visszaemlékezései és az irodalomtörténetírás Jókai 1848-as publicisztikai tevékenységével foglalkozó fejezetei nélkülözik a filológiai körületekintést. Tévútra jutnánk ha az eddig megjelent tanulmányoktól, monográfiáktól vagy biográfiai feldolgozásoktól várnánk eligazítást.

Jókai 1848-as munkásságára vonatkozó hiányok és tévedések óvatosságra intenek írónk szabadságharcos írásainak kiadásakor. A bizonytalanságok oka főleg az, hogy Jókai a szabadságharc idején legtöbb közleményét aláíratlanul jelentette meg. Ha írónknak minden 1848-as írását számba akarjuk venni, szembesíteni kell az irodalomtörténet Jókai szabadságharcos tevékenységére vonatkozó már-már hitelesnek elfogadott megállapításait a fellelhető forrás-értékű írásos feljegyzésekkel: levelekkel, ill. a korabeli hírlapok és folyóiratok megállapításaival, Jókai utólagos megjegyzéseivel és a különböző tanulmányokban és visszaemlékezésekben található célzásokkal.

Már első bírálói is megállapították, hogy mennyire szembetűnő Jókai egyéni stílusa. Tóth Kálmán szerint „minden művét átlengi valami eltanulhatlan sajátosság. Ha a legkisebb újdonságot veti is oda napi munkái közt, már látni itt is Jókai kezét, mindjárt ráismerünk, mint illatáról a rejtett virágra.” (*Jókai Mór*. Hölgyfutár 1854. júl. 29. 158. sz. 642.) Vahot Imre és Jenevai László is hasonlóképpen vélekedett, amikor megállapítja, hogy Jókai „előadása sajátos zamattal, vonzerővel bír, melyről akárhol is rá lehet ismerni tollára”. (*Jókai Mór. A Nagy Világ*

*Képekben.* Pest 1855. 427. hasáb.) Csak megerősíthette a vélemények hitelességét Móricz Zsigmond, amikor arról írt, hogy Jókai műveit olvasva alig néhány sor után ráismerhetünk a szerzőre. (*Az ember, az író, a közönség = Az Est Hármaskönyve.* 1925. 38–39.)

Írónk 1848-ban megjelent írásainak kiforrotlansága, műfaji és stílusbeli heterogénéitása miatt azonban nem tarthatjuk *elsődlegesnek* a stílusjegyek vizsgálatát, hanem a tartalmi és a nemegyszer egészen aprólékosnak tetsző technikai jellegű árulok jelekre irányítjuk a figyelmet, jóllehet a legtöbbször közvetlenül is kimutatható Jókai cikkeinek stílusbeli rokonsága.

A szabadságharcot megelőző években jórészt fiatal írókból rekrutálódtak az újdondászok, akik tudatosan fordultak szembe a „műneikutána, ámbátor, mindazonáltal” szavakkal megtűzdelt, cikornyás körmondatokat használó táblabírák ma már mosolyt fakasztó, nehézkes stílusával. Lendületes előadásmódjukkal, világosságra és közérthetőségre törekvésükkel szinte felkészültek a forradalmi napok újságírói szolgálatára.

1848-ban forrongó politikai légkörben élő szeizmográfként jelezték a változásokat, az események hiperbolisztikus felvezetésével igyekeztek a hatást növelni, s a gyors igény kielégítése miatt számos alkalommal kényszerültek írói rangjukon aluli írások közzétételére. Ezért fokozott mértékben igyekeztek inkognitóban maradni, ugyanakkor szubjektív ügyüknek vallva a szabadságharcot személyesen is kiálltak mellette. Ez magyarázza, hogy jóval több, mint ezer pseudoním (álnév) és betűjegy gyűjthető össze az 1848–49-es folyóiratokból. Az abszolutizmus sajtópolitikája és a polgári irodalomtörténetírás elutasító álláspontja miatt e betűjegyek megfejtése még ma is előttünk álló feladat.

A szabadságharc idején sokkal inkább, mint a korábbi esztendőekben számos olyan aláíratlan közlemény, hírforgács, patétikus felhívás keletkezett, amelyek közül nem lehet csupán stílusjegyek alapján kiválogatni a különböző szerzők írásait. Nehezíti a cikkek szerzők szerinti elkülönítését az is, hogy a kezdő íróknak egy tekintélyes része Petőfi és Jókait „bámulta s az irmodorukat utánozta”. (Helfy Ignác: *Egy kis visszaemlékezés.* FővL 1894. jan. 6. 6. sz. 49.) Mindezek miatt *elsősorban* a tartalmi jellegű árulok jelekre ügyelve, a stílusjegyeket csak *másodsorban* felhasználva kíséreljük meg Jókai szerzőségét bizonyítani.

★

Jókai 1848-ban keletkezett publicisztikai cikkeinek felkutatásában kiindulópontként az egykorú feljegyzéseket — első helyen természetesen az Ék cikkeit, ill. a FAIM s az ennek nyomán készített bibliográfikus felsorolásokat használtuk fel.

Nem férhet kétség ahhoz, hogy a Jókai (Jókay) Mór aláírással meg-



jelent cikkek frónktól származnak. Ez időben novellái mellett főleg felhívásait vagy szerkesztői megjegyzéseit hitelesítette névaláírással. (A cikkek jegyzetei c. fejezetben minden írásnál feltüntetjük, hogy milyen jellel vagy milyen aláírással jelentette meg Jókai.)

A szabadságharc idején használt három betűjegye közül Gulyás Pál a *Magyar írói élnév lexikon* c. kötetében egyet említ (J. M.) a további kettőt (J., ill. stilizált ó betű) figyelmen kívül hagyja. A J. M. betűjegyet főleg a Esti Lapokban és ritkábban az Ék-ban alkalmazta Jókai. J. betűjegyet főleg a Közlöny és a debreceni békepárti napilap közleményei alatt fedezhetünk fel. A stilizált ó betű az NK-ban is szereplő szépirodalmi munkái alatt olvasható.

A korszak napilapjainak és folyóiratainak tanulmányozása kétségtelenné teszi, hogy a J., ill. a J. M. betűjegyek nem mindig Jókai nevét rejtik. A győri Hazánk J. M. betűjeggyel ellátott két cikke (*Talpra magyar; ill. Adjunk-e ajándékot a haza oltárára?*) még a körületekintő kutatókat is megtévesztheti. Nem látszik lényeges különbség Jókai szabadságharcos cikkei és e két munka között. Meggondolkoztat azonban az, hogy Jókainak minden szabadságharcos írása először az Ék hasábjain jelent meg, s érthetetlen, hogy miért éppen e cikkek kerültek volna csupán a vidéki folyóiratba. Az egykorú sajtótermékekben több ízben is találhatunk olyan közleményeket, amelyek az említett betűjegyekkel jelentek meg, s biztos, hogy nem Jókaitól származtak. J. M. betűjegy olvasható pl. a Társalkodó (1838. máj. 23. 41. sz. 160.) és a Balásfalvi Orosz József szerkesztésében megjelent pozsonyi Hírnök hasábjain (1838. ápr. 5. 28. sz. 1.). Semmi kétség nem férhet hozzá, hogy az 1838-ban 13 éves Jókai egyik laphoz sem küldözgette cikkeit. A szabadságharc bukásának másnapján sem írt a bujdosó Jókai a Magyar Hírlapba J. betűjeggyel ellátott cikket. (Pl. *Magyarország és Erdély*. 1849. nov. 28. 12. sz. 45.) Mindezekből nyilvánvalóan kiderült, hogy a J., ill. J. M. betűjegy nem feltétlenül Jókait rejt. Csak teljesebbé teszi kételyünket, hogy 1847. okt. 12-én megjelent egy *Utóhang* c. J. M. betűjeggyel ellátott — helybeli hangokat megütő — közlemény a győri Hazánkban. Ez a kis cikk közvetlen rokona a Jókainak feltételezett két cikknek. A döntő érv mellett, hogy a vizsgált két cikk nem frónktól származik az, hogy 1847. okt. 3-án ezzel a vidéki levelezővel mint győri tudósítóval találkozunk az Ék lapjain. (14. sz. 3. borítólap.) Tehát a Győrben megjelenő Hazánk J. M. betűjeggyel megjelent két cikkének szerzője nem Jókai, hanem egy helybeli fiatal, aki az Ék-t is tájékoztatta városa nevezetes társasági eseményeiről.

Jókai 1847-es publicisztikai cikkeinek sajtó alá rendezésekor jelen sorok írója kimutatta, hogy Gulyás Pál tévesen jelzi, hogy ☐ (a Jelenkor újdondászának a szignója) kizárólag Jókaié. (JKK *Cikkek és beszédek*.)

1. k. 573—74.; 576—78.; Szekeres László: *A hírlapíró Jókai pályájának küszöbén*. PIM Évk. 102.)

Éppen ezért tévedés lenne arra gondolni, hogy a Jelenkor *Budapesti Napló* c. rovatát 1848 tavaszáig vezette Jókai, jöllehet az újdonságok alatt 1847 második felében és 1848-ban is ez a szignó látható, a Szinyei József bibliográfiája (s ennek nyomán 1957-ben Szekeres László is) határozottan erre utal.

★

A következőkben Jókai aláíratlanul megjelent cikkeit vizsgáljuk meg. A szabadságharc előtt és alatt Jókai legtöbb cikkét aláíratlanul jelentette meg. A *Cikkek és beszédek* c. kiadás első kötetének bevezetőjében már kitértünk arra, hogy milyen módszerekkel igyekeztünk eligazodni az aláíratlan közlemények labirintusában. Jókai 1847. jul. 1-től 1848. dec. 31-ig a lényegyet tekintve azonos technikai elképzelések alapján szerkesztette az *Ék*-t.

Ezen az sem változtat, hogy ápr. 30-tól Petőfi Sándor neve társszerkesztőként szerepel a divatlap címlapján. Petőfi neve csak aláhúzza az *Ék* radikális irányvonalát, de a szerkesztés addig kialakult módszerét alig befolyásolta.

A *Cikkek és beszédek* c. első kötet bevezetőjében példákkal bizonyítottuk, hogy Jókai más magatartást tanúsít, az *Ék* szerkesztői székében, mint 1849-ben az *Esti Lapoknál* vagy később a *Honnál*, az *Igazmondónál* esetleg a *Nemzetnél*. Az *Esti Lapoknak* Jókai névleges szerkesztője — mint az *MT* írói emlegették „Firma Führe” —, akinek az az egyik fontos feladata, hogy olvasmányossá tegye a lapot, s ennek érdekében aktuális humoros fricskákkal fűszerezze a békepárt sajtóorgánumát, s a táblalírói szellemben politizáló politikusok döcögő stílusát „esztergályozza”. A *Hon* és az *Igazmondó* szerkesztőjeként főleg elvi irányító szerepet töltött be, a *Nemzetnek* pedig egyre inkább reprezentáló szerkesztőjévé vált. Az *Ék*-nek 1847-ben és 1848-ban — a pesti *Esti Lapokhoz*, a *Déli-bábhöz*, a *Nagy Tükörhöz* és az *Üstökös* első évfolyamaihoz hasonlóan — sokkal inkább minden szerkesztője volt. Nemcsak szervezte és irányította az írókat és a vidéki levelezőket, nemcsak rostálgatta, és javíttgatta a beküldött cikkeket és beszámolókat, hanem maga is nagyon sok cikket és közleményt írt az *Ék*-be. „... magam is teleírtam minden számban egy negyedrészt a lapnak” — írja az *Ék*-ről egyik kései visszaemlékezésében. (*Petőfi emléksobránál*. Koszoru 1882. aug. 430. Kiemelés: Sz. L.) 1847-ben édesanyjához írt leveleiben mindig nagy elfoglaltságáról számol be. (*JKK Cikkek és beszédek*. 1. k. 579—80.)

Munkája 1848-ban nem csökkent, hanem jelentős mértékben növekedett. Pedig megkezdett és félbehagyott regényén, a *Szomorú napokon*,

valamint az *Arria* c. novelláján és a publicisztika határát súroló *Pán Jellasicz* c. folytatásos „vígeposzán” kívül alig írt szépirodalmi munkát. Aligha tévedünk, ha arra gondolunk, hogy Jókai ebben az időben első-sorban mint újságíró forgatta tollát.

Írónk 1847-es publicisztikai írásait tartalmazó kötet összeállításakor bizonyítottuk, hogy az újdonságrovatok (*Mi hír Budán?, Külföldi Társasélet*) aláíratlan közleményeit általában a szerkesztő állította össze. (*Cikkek és beszédek* 1. k. JKK 581–92.) Az írói jog tulajdonának elévülésétől c. megemlékezésében ír arról Jókai, hogy az Ék újdonság-közleményei tőle származtak: „Mikor az „Életképek”-et átvettem Frankenburgtól: nekem a szerkesztésért, újdonságírástért és a novelláimért volt batvan forintom.” (Magyar Polgár 1880. júl. 1. 494. sz. 1.; Kiemelés: Sz. L.)

1848-ban az aláíratlan *Charivari* c. rovat tartalmazza az aktuális, satirikus fricskákat. Jókai visszaemlékezései azt mutatják, hogy ezt a rovatot is saját maga vezette. Az Ék megszűnésének okairól szólva „az én Charivarimról” emlékezik meg: „A legnagyobb morális diadal közepett megbuktunk anyagilag. Nem használtak sem az ő [Petőfi] remekművei, sem az én Charivarim, még Ludassy Mór királygyilkos vigjátékai sem, a közönség ott hagyott bennünket... a politika ölte meg lapunkat.” (KépCsL 1882. 5. sz. 76.)

Jókainak az *Emlékek a szabadságharcból* c. századvégi visszaemlékezése is arra mutat, hogy a *Charivari* rovat fricskáit, apró, szellemes megjegyzéseit saját maga írta. Előbb arról emlékezik meg, hogy 1848 őszén átadta a magyar kormány amnesztia levelét Rózsza Sándornak, majd így folytatja: Nyáry Pál „Végig hallgatta szépen s akkor azt mondta:

– Tudod öcsém, ezt mind leírhatod te a Charivariba (ez volt lapom mellékletének a címe), ott nagyon beválik humorisztikus freskónak; de hivatalos tudósításodban ne írj te egyebet, mint annyit, hogy a kormány amnesztiaját kezéhez juttattad a híres zsványnak.” (FHM 5. k. 10–11.)

\*

Jókai szerkesztői megjegyzései — amelyek jelentős része a jelen kiadás *Függelékében* olvasható — bizonyítják, hogy mindig tiszteletben tartotta munkatársai véleményét, de szinte kötelezővé tette számukra az aláírás, betűjegy vagy álnév használatát. Már az Ék első számában, 1847 nyarán megjegyzi egyik szerkesztői üzenetében: „„Debreceeni élet” adatni fog, ha írója nevét előttünk felfedezi, név nélkül csak saját cikkeinket adjuk, ki anonim vagy pseudonym akar maradni a közönség előtt, velünk jöjjön először tisztába.” (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.

520.; Kiemelés: Sz. L.) A „fejedelmi többszben” nyilatkozó szerkesztő általános érvénnyel jelenti ki, hogy csak saját közleménye jelenik meg aláírás, ill. álnév és szignó nélkül az Ék hasábjain. Néhány hónappal később 1847. dec. 26-án ugyancsak szerkesztőként nyilatkozik Jókai az Ék 1848-as irányvonaláról: „A napi rovatokat pedig ezentúl kivétel nélkül *magunk* fogjuk kezelni.” (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 461.; Kiemelés: Sz. L.) Tehát ez alapján is joggal tételezzük fel, hogy a napirovatokban megjelent aláíratlan közlemények írónktól származnak.

★

Az egykorú polémiák és „hírlapi csatározások” gyakran utalnak arra, hogy az Ék napirovataiban megjelent közleményeket Jókai írta. Aláíratlan közleményre reagál pl. Vahot Imre a PDlap hasábjain: „(Jókai Mór üggyársunk) hölgynevezetősereget indírványoz lapjában”. (JKK 581.) Ez félreérthetetlen célzás a márc. 23-án megjelent 25. sz. közleményre. A DPlap melléklapjában, a Nemzetörben megjelent *Hírlapi csatározó* c. rovat vezetője szerint a jún. 11-i *Charivari* rovat 2. sz. közleményét az Ék szerkesztői írták. (JKK 715.) E megjegyzés minden kétséget kizáróan csak Jókaira s (nem Petőfőre vagy mindkettőjükre) vonatkozik.

★

Jókai életrajzírói több esetben utalnak arra, hogy bizonyos aláíratlan közlemények Jókaitól származnak. Minay Lajos szerint pl. írónk márc. 19-én „névét már y nélkül írja, s bejelenti olvasóinak, hogy „lapunkból az y ki van küszöbölve.” (*Jókai élete 1825–1904*. Mezőtúr 1925. 22–23.) Nyilvánvaló utalás ez a *Mi hír Budán?* c. rovat márc. 19-i 1. sz. közleményére (JKK. 17.) Kéry Gyula *A magyar szabadságharc napi-krónikákban* c. kiadványában általában név nélkül közli Jókainak az ÉK hasábjain megjelent írásait. A bécsi útvjáról szóló nov. 12-i beszámolóját (3. sz.) azonban így kezdi: „Jókai írja . . .” (630.) Ugyancsak írónknak tulajdonítja az Ék nov. 26-án megjelent 1. sz., ún. *Charivari*-fricskáját. (613.; JKK 431.)

Szabó László említi *Az igaz Jókai* a. tanulmányában, hogy Jókai 1848. okt. 22-e előtt azt írta: „a köztársaság istennek országa a földön”. (Az Est Hármaskönyve Bp. 1925. 210.) Ez a kitétel — az előzményre utaló szó kihagyásával — okt. 15-én aláíratlanul jelent meg Jókainak a *Mi a respublica? Mit tesz e szó köztársaság?* c. cikkében. (JKK 363.; Vö.; Névy László i.m. 22.)

Végeredményben egyetérthetünk Zsigmond Ferencsel, aki arról emlékezik meg ismert monográfiájában, hogy a szabadságharc bukása

előtti években „a vezércikktől a pamfletig mindenféle hírlapi közleményt” Írt Jókai. (Jókai. 50.)

★

1847. jún. végén Frankenburg Adolf felhívja a levelezők figyelmét, hogy a második félévtől személyesen Jókaihoz, az új szerkesztőhöz küldjék cikkeiket és leveleiket. Ezután — mindvégig, míg az Ék-t szerkeszti — Jókai saját maga intézi a divatlap levelezéseit. 1848. ápr. 30-án — miután formálisan társszerkesztője lett az Ék-nak — olvashatjuk a *Charivari*-rovatban, hogy „A levelezések ezentúl is Jókai Mórhoz intézendők”. (JKK 110.) Mindezek figyelembe vételével aligha férhet kétség ahhoz, hogy pl. márc. 23-án a *Mi hír Budán?* c. rovat aláíratlan hírei közt helyet foglaló megjegyzést („Épen most küld hozzánk egy tisztelt férfit egy levelkét”) a szerkesztő írta, (JKK 28.) Márc. 26-án a *Charivari* rovatban közli Jókai, hogy az Ék szerkesztője extrapostán kapta meg a 12 pont különleges magyarázatát. A cikk végén a „tekintetes szerkesztő úrnak” feltett kérdésben már saját magával ironizál. (JKK 39.) Ápr. 2-án a *Mi hír a Nagyvilágban* c. újdonságtrovatban azt árulja el, hogy a berlini eseményekről „magánlevélből értesült”. (JKK 55.) Aug. 20-án a *Charivari* rovatban írja: „Mindennap kapunk panaszos levelet.” (JKK 303.) Szept. 24-én arról emlékezik meg egy aláíratlan cikkben, hogy „több szerkesztőtársával együtt” kapott levelet. (JKK 344.) Ugyane rovat aláíratlan cikkdrója dec. 31-én így kezdi közleményét: „E napokban ilyen forma levelet kaptunk egy urambátyánktól.” (JKK 455.)

★

Szerkesztőre valló aláíratlan megjegyzések számos esetben utalnak Jókai szerzőségére. Márc. 19-én az Ék belső borítólapján olvashatjuk az első híradást a forradalmi eseményekről. A rövid sorok közé rejtett szerkesztői utasítás („Vidéki levelezőink tudni fogják: hogy ezen tul mely dolgokról kell írniok”) azt bizonyítja, hogy a közlemény Jókaitól származik. (JKK 5.) Márc. 26-án a *Mi hír Budán?* aláíratlan közleményei között szerepel: „Minden felől örvendetes hírek jönnek.” (JKK. 36.) Ugyancsak a szerkesztő nyilatkozik a *Nemzeti színház s más mindenféle* c. rovat ápr. 9-i bevezető soraiban: „Ha mi is olly üresen hagyónók ezt a rovatot, mint a színházat hagyja a közönség, na hiszen örülne akkor az olvasó.” (JKK 65.) A később következő sorok még inkább bizonyítják, hogy ezt a cikket a szerkesztő írta: „... a színi referensem . . . kiküldte a haditanács a szénamagazinba silbaknak.” (Uo.)

Ugyanebben a számban szerkesztőként írja Jókai az egyik közlemény után: „Kellene nekünk erről tudni, ha igaz volna.” (JKK 71.) Ápr.

23-án önróniával említi az aláíratlan *Charivari* közleményei között: „Szerkesztő uram sem fog annyit korhelykedni a hazáért.” (JKK 89.) A *Hölgy salon* c. rovatban is elárulja magát Jókai, amikor az aláíratlan szerző „nőországygüleséi értesítés” címen új rovatot kíván nyitni. (JKK 97.) Új rovat indítására ugyanis a szerkesztő hivatott. Szerkesztőre vall a máj. 14-i *Charivariban* megjelent utolsó közlemény: „Épen most halljuk: hogy Lederer megszökött. — Szép!” (JKK 143.) Aug. 20-án a magyarországi lapszerkesztőket buzdítva szerkesztőként ironizál Jókai a *Charivari* rovatban. (JKK 299.) Ugyanebben a cikksorozatban az újság-szerkesztőket „collega uraimnak” titulálja az aláíratlanul író rovatvezető. (JKK 305.) Saját magára utal Jókai a szept. 17-i aláíratlan közleményben, amikor felveti annak lehetőségét, hogy Jellasics Pestre jön hadseregével. „Csak nem akar tán divatlapot kiadni — folytatja a továbbiakban, majd hozzáfűzi — mert akkor mind nekem, mind Vahot Imrének végem van.” (JKK 328.) Ekkor ugyanis — a Honderű megszűnte után — két divatlap jelent meg Magyarországon: a BpDlap Vahot Imre szerkesztésében és a Jókai vezette Ék.

Okt. 29-én a Jellasics gáztetteit gúnyoló *Hivatalos rovatban* a szerkesztőnek köszöni meg a horvát bán (helyett maga Jókai), hogy milyen szép szavakkal emlékezik meg a délvidéki támadókról. (JKK 393.) A nov. 5-i gúnyos megjegyzés („Ha... az Agramer szerkesztőjének lelkiismeretét ez uttal kölcsön kérhettük volna”) is arra vall, hogy az aláíratlan cikk az Ék szerkesztőjétől származik. (JKK 403.) Dec. 31-én pedig Szerk. aláírással látja el a saját közleményét. (JKK 455.)

\*

Gyakran előfordul, hogy aláíratlan közleményekben személyes problémáiról is közvetlen hangon, első személyben tájékoztatja olvasóit. Ez a hangnem nem ismeretlenségbe rejtőzésre mutat, hanem sokkal inkább arra, hogy egy sereg — főleg apró betűs közlemény alá feleslegesnek tartotta aláírni a nevét vagy betűjegyét, annyira köztudott volt 1848-ban, hogy ezek az írások a szerkesztőtől származtak. Márc. 26-án a *Mi hír Budán?* c. rovatban a következő olvasható: „Az én elvem az emberek egymáshoz közelhozása.” (JKK 35.) Ápr. 9-én aláíratlan cikkben írja Jókai a német fiatalokról: „Én láttam e nyitkeblű szabad homlokú fiaikat sírni.” (JKK 68.) Máj. 14-én a *Charivari* rovatban említi; hogy „kihull a toll a kezemből”. (JKK 140.) Első személyben írja az aláíratlan szerző, hogy a Lánchíd építésekor keletkezett szerencsétlenséget megnézte: „Midőn este hazamentem a szállásomra, lélek-zakadva rohant meg egy vadember:

„Uram hallotta? nem hallotta?” úgy megnyalábolt: hogy szint kész voltam neki megesküdni, hogy soha életemben sem hallottam sem-

mit." (JKK 261.) A válaszban Jókai még a komáromiakkal is gúnyolódik, s ez még inkább felfedi a cikk szerzőjét:

„Hallotta ön, hogy Jókai belefúlt a vízbe? (már mint én magam) Ne higgye ön, nyugtatám a jó embert, az nem fúlhat a vízbe, mert arról odafenn (ti. Komáromban) elvégeztetett: hogy függni fog.”

Illyen a hír: az emberre szemtől szembe ráfogják: hogy meghalt, hát még a háta mögött!” (Uo.)

Szept. 24-én Komáromról említi egy aláíratlan cikkben Jókai, hogy „szegény szülőtte földem”. Később a következő sorokat olvashatjuk: „Hát a földél, [ti. hol van] melly alatt születtem?” (JKK 343.) Okt. 1-én olvashatjuk a Jókaira valló sorokat: „... egy vén iskolamestert ismertem.” (JKK 353.) Okt. 22-én arról ír egy aláíratlan cikkben, hogy „Bécsbe voltunk küldve Csemátonival”. (JKK 379.) Miután Csemátoni Lajost küldte Jókaival Kossuth Lajos Bécsbe, nyilvánvaló, hogy a cikk szerzője az Ék szerkesztője. Nov. 12-én ugyancsak Jókai írja az Ék-ban: „Kétszer láttam Bécsset.” (JKK 409.) A külföldre távozottakhoz írt sorait fejezi be a következő szavakkal: „Én ezt mondanám nekik, talán megérténék.” (JKK 397.) Ugyanebben a rovatban olvashatjuk a következőket: „A minap X. városban jártam.” (JKK 397.) Saját magát leplezi le Jókai nov. 26-án is, amikor azt írja Pálfi Albert barátjáról, hogy „mi is irtunk valaha regényeket”. (JKK 431.) A pápai, pozsonyi és kecskeméti diákemlékeiről is Jókai ír a *Charivari* jún. 18-i aláíratlan közleményei között. (JKK 426.)

\*

Gyakran találunk Jókai eddig ismert munkáiban olyan utalásokat is, amelyek arra mutatnak, hogy aláíratlan cikkeket is írt divatlapjába, Ápr. 2-án pl. az Ellenzéki Kör tagjairól közzétett korábbi megjegyzéseit vonja vissza. E két közlemény szerzője mindenképpen azonos. (JKK 32., 61.) Ápr. 23-án az aláíratlan *Charivari* rovatban magáénak vallja a szerző a „Martinovics-féle cikkünket”, amely teljes névaláírással jelent meg az Ék hasábjain, s szerepel a FAIM-ban, sőt Jókai novelláskötetei között is. (JKK 92.) A *Bizalmi hévmérő*ben több utalás fordul elő korábban írt cikkeire. (A *cikkek jegyzetei* JKK 788-89.) Szept. 3-án a *Charivari* rovatban (JKK 317.) a cikkről több sajtójának tekintett korábbi közleményére utal. Az *Országgyűlési firkák* c. rovatban szept. 3-án szerepel a következő megjegyzés: „Még a multkor mondtuk már.” (JKK 318.) Ez nyilván ismét egy korábban megjelent közleményre utal. Szept. 17-én sajtójának vallja Jókai (JKK 329.) a Széchenyiről szóló korábbi közleményét. A *Mi az a respublica?* c. cikkében is utal előzőleg írt művére. (JKK 362.)

Az 1847-es publicisztikai írásait tartalmazó *Cikkek és beszédek* c. I. k. jegyzeteiben gyakran utaltunk arra, hogy milyen előszeretettel tréfálkozik Jókai szülővárosa lakóival, a földieivel. Szept. 24-én a *Komárom leégett* c. cikkében megvallja, hogy ártatlan tréfákkal „annyi szeretettel kereste fel” korábban is a komáromiakat. (JKK 343.) A forradalom győzelme után azzal mosolyogtatja meg olvasóit, hogy Komáromban II. Lipót királyt éltető nemzetiszíni zászlóval ünneplik a márciusi vívmányokat. (JKK 61.) Ápr. 30-án a következő sorokra bukkanunk: „Komáromban is van már nemzetőrség, mellyel azonban az aranygombos diszpolgárság sehogy sem akar egyesülni.” (JKK 108.) Ugyanitt Komáromot „édes szülőtte földemnek nevezi”. Ki sem vonhatja kétségbe, hogy Jókai szülővárosáról van szó. Máj. 7-én ismét a komáromi nemzetőrségről ír az aláíratlan cikkszerző, majd később még azt is elárulja, hogy a komáromiak érdekében Budán még expedíció is részt vett „e lapok szerkesztője”. (JKK 125.) Okt. 8-án „Zichy Ödön levelében” is megemlékezik a komáromiakról. (JKK 358.)

★

Gyakran előfordul, hogy saját magához címmez nyílt leveleket. Pl. 1848-ban Asmodi ír satirikus epistolát Jókaihoz (JKK 243.), 1849-ben a *Retour nyiri leveleket* címzezi az Esti Lapok szerkesztőjének, míg a Délibáb hasábjain a *Jókai Mór Sajóhoz* címen levelez saját magával a szerző. (1853. máj. 22. sz. 698.) Szép számmal találunk hasonló cikkeket a *Kakas Márton levelei* között is.

★

Megemlíthetjük még, hogy *Országjárás* címen a Délibábnak is megjelennek Jókai közleményei. (JKK 399.)

Máskor nem a cím, hanem a tartalom s a felhasznált motívumok rokonsága olyan méretű, hogy a két előfordulási hely azonos szerzőt (vagy egészen nyílt plagizálást) feltételez. Az ápr. 2-i számban a *Charivari* rovatban szereplő paraszti szolgáltatások és a *Hol leszünk két év múlva?* humoreszk írói honoráriuma (JKK. 177.) közti tartalmi és formai rokonság nyilvánvaló. A *Nemesség és táblabírdk* c. közleménye is közvetlen rokona az *Ésaristocratia* c. 1847-es cikkének. (JKK 166., JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 192–94.) A *Szent és nem szent háromságok* c. írás változtatott formában az Esti Lapok hasábjain is megjelent 1849. jún. 11-én. (JKK 249.) Az Európa kisasszonyról szóló fejtegetése „kiérleltebb” formában *Orvosi látélet Európáról* címen látott napvilágot az Esti Lapok hasábjain. (1849. jún 11.; Vö. JKK 394.) Mind a két cikk nagyrésztben azonos, de az utóbbit a detronizációra aktualizálta Jókai. Okt. 29-én a *Charivari* rovatban aláíratlanul jelent meg egy írás, amely „a fölséges



császárkirály diadalmenetével" foglalkozik. (JKK 395.) Első szempillan-  
tásra is nyilvánvaló, hogy e közlemény közvetlen rokona a Jókai Mór  
aláírással megjelent *Szegény király!* c. cikknek. A *Kossuth a időben* c.  
közlemény (JKK 493.) sokban hasonlít a kormányzó 1849-es pesti bevo-  
nulását ünneplő beszámolóhoz, amely az Esti Lapok hasábjain jelent  
meg. (*Magyarország elnökének pompája*. 1849. jún. 6. 3. sz. 10.) A Jókai  
által korábban is és későbbben is kedvelt „kevert nyelv” használatára  
meggyőző példa lehet az *Előfizetési hirdetés*. (JKK 234—35.; E pél-  
dákat természetesen tetszés szerint szaporíthatnánk.)

★

Jóllehet a stilisztikai bizonyítékok önmagukban általában nem győz-  
hetnek meg, Jókai egyik-másik írásának stílusbeli rokonsága olyan  
mérhető, hogy szinte ez alapján is joggal tételezzük fel egyes újságcikkek  
szerzőjének azonosságát. Pl. a „De már nem soká áll fenn a világ” kitétel-  
hez hasonló tréfás megjegyzés gyakorta fedezhető fel Jókai 1847-es és  
1849-es írásai között ugyanúgy, mint jelen kötetünkben. (JKK 83., 627.)

★

Ha nem is lehetne perdöntő bizonyítékoknak tekinteni, de egyéb  
árló jelek társaságában az írónk által kedvelt témák többszöri feldolgo-  
zása, csetleg pusztá cmlítése, ill., a vándormotívumok vizsgálata is erősít-  
heti eddigi megállapításainkat. Az 1848-ban kedvelt úzparancsolat  
travesztiának közvetlen elődje a Magyar Szépirodalmi Szemle megszü-  
nésén sajnálkozó 1847. nov. 14-én megjelent cikke. (JKK *Cikkek és*  
*beszédek* I. k.) 1848 tavaszán keletkezett glosszáival mutat tartalmi  
rokonságot az Ék első vezércikke. (*Észaristocratia*. JKK *Cikkek és*  
*beszédek* I. k. 192.)

A *Jellasicz közlönye* c. satirikus fricskáinak is számos motívumára  
bukkanhatunk Jókai 1847-es írásaiban.

Jókai legtöbb írásáról több szempont alapján is bizonyíthatjuk, hogy  
írónktól származik. Jelen bevezetőben csak a tipikus példákra szorít-  
koztunk. További megjegyzéseinket *A cikkek jegyzetei* c. fejezetben  
tesszük közzé.

★

Bár Jókai azt írta, hogy az Ék politikai irányvonala lényegében  
márc. 15-e után sem változott (JKK 27.), már a forradalom más-  
napján gyökeres változás következett be a divatlap szerkesztői tevé-  
kenységében 1847 júliusától kezdve, amikor Jókai átvette az Ék szer-  
kesztését s ezzel a Fialat Magyarország tagjai önálló sajtóórgánumhoz  
jutottak, egyre nagyobb sikerrel birkózott meg a 22 éves novellista

a lap „szellemi kiállításának” bonyolult feladataival. A haladás „igaz ügye” érdekében egyre nagyobb hatással harcolt a nemesség felelősségre ébresztéséért, a nemzeti és polgári felemelkedésért. Már a forradalmat megelőző esztendőben éberén reagált a feudális Magyarország számos retrográd jelenségére. Mégsem akart radikális társadalmi változásokat. Megrekedt a visszahúzó erők elmarasztalásánál, s amilyen liberális-reformer magatartást képviselt. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 601—02.)

Jókai merőben más magatartást tanúsított az *Ék* szerkesztői székében 1847-ben és mást 1848-ban.

1847 szeptemberében és októberében még kísérletet tett arra, hogy valóban szerkesztőként irányítsa a folyóiratot, s állandó munkatársaknak osztotta ki a különböző rovatok vezetését. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 581—83.) Ez a szerkesztői kísérlet azonban a meghízott írók pontatlansága miatt már 1847-ben kudarcba fulladt. Éppen ezért 1847. okt. 24-től lényegében maga írta az újdonságrovat apró közleményeit 1848 végéig, az *Ék* megszűnéséig. A lelkesítő márciusi napok után központi feladatának tekintette a friss hírszolgáltatást (amelyet nemegyszer bravúros technikai megoldása árán ér el; JKK 617.), az olvasóközönség politikai felvilágosítását és a közvélemény formálását. Nyen körülmények között kénytelen volt félretenni a szerkesztői kísérletezést, s személyesen irányította a napihírcet tartalmazó rovatokat. Ápr. 2-án jelent meg utoljára a *Mi hír Budán c.* — még Frankenburg Adolf által megkezdett — újdonságrovata. Márc. 26-án, a forradalom utáni harmadik számban pedig *Charivari* címen nyitott új, humoros rovatot. Egy hónap múlva azonban már minden rovatnak nevezte ki a *Charivari*t, s ápr. végére mindazokat a rovatokat ebbe olvasztja, amelyek különböző apró újsághírekkel elégtették ki az olvasók érdeklődését. (*Mi hír Budán? Mi hír a nagy világban? A nemzeti színház s más mindenféle, Mi hír Kis-Ázsiában? Hölgyesalon, Futó hírek.*)

Az említett politikai hírovtatok átszervezése mellett jelentős változtatással jelentette meg Jókai az *Ék* címlapját is. Márc. 19-én — a márc. 15-i események után megjelent első számban, nyilvánvaló politikai megfontolásból — a francia forradalom hármass jelzavát tűzte a lap élére (Testvériség! Egyenlőség! Szabadság!) s a címlapra a folyóirat neve alá a Nép Szava alcímet írta. Később a Nép Szava lesz a divatlap fő címe, sőt ápr. 30-tól kezdve Petőfi neve is társszerkesztőként szerepel a folyóiraton. Más kérdés, hogy Petőfi neve csak kiemelte a lap radikális irányvonalát, de a szerkesztés addig kialakult módszerét nem befolyásolta (JKK 110.). A márciusi fiatalok háttérbeszorítása után, a liberálisok eldőlendülésekor elhagyta Jókai az *Ék* címlapjáról a Nép Szava elnevezést. A szeptemberi fordulat után, 24-én a *Charivari c.* minden rovaton

belül gúnyos „hivatalos rovatot” kezdett *Jellasich közlönye* címen. (JKK 330.)

Jókai szerkesztői magatartása döntő módon befolyásolta az Ék politikai arculatát. A márciusi napoktól a nyár elejéig tartó időszakban lényegében a kormánnyal együtt a bizakodás és a várakozás álláspontjára helyezkedett. Osztozott abban a reménykedésben, hogy a király Pestre költözése erősítheti a márciusi vívmányok védelmét, s elháríthatja a fegyveres ellenforradalmi támadást. 1848 nyarán a kormány télen-kedő politikája miatt egyre közelebb került a hatékony előkészületeket sürgető radikálisokhoz. Őszől kezdve szinte minden energiáját a nemzet önvédelmi harcának szolgálatába állította.

\*

Érdemes futó pillantást vetni Jókainak a nemzetiségi kérdésben elfoglalt magatartására. Írónk magával ragadó lelkesedéssel állt ki a márc. 15-i forradalom vívmányai mellett. A továbbiakban a politikai kérdések vízvázolójaként a márciusi eredmények szerepelnek. A maga módján támogatott minden olyan mozgalmat, amely a márciusi vívmányokat védelmezte, s minden irányzatot megbélyegezett, amely akár csorbítani, akár továbbfejleszteni akarta az elért eredményeket. A nemzetiségiek külön igényei nem szerepeltek a 12 pont követelése között, s az országgyűlés sem karolta fel kívánságaikat. Ez a kérdés Jókai politikai cikkeiben is a központi feladat függvényeként vagy járulékos tényezőként fordult elő. Márc. 19-én hirdette Jókai, hogy honunk idegen ajkú fiataljait igyekezzünk testvéri kapcsolatokkal csatolni magunkhoz (JKK 15.). Lelkesen említette, hogy a pesti szerb fiatalok „testvéri ölelkezés közepett” ismerte el márc. 17-én „a magyar nemzetiséget és a magyar nyelv diplomatikai méltóságát Magyarországon”. Áprilisban már a bécsi egyetemi ifjúság küldöttjét magasztalta a testvéri egymásra találás következtént (JKK 67-68.). Hatásosan utasította el a túlzott magyar nemzeti követeléseket (JKK 291.), de amikor a Liptó megyei szlovák polgárság képviselői a megyegyűlésen petíciót nyújtottak be s követelték, hogy a megyegyűléseken és bíróságokon, valamint a népiskolákban a szlovák nyelvet használják, Jókai a pánszláv akcióktól tartó kormánnyal együtt határozottan elutasította a nemzetiségi követeléseket (JKK 84., 622.), majd a rossz magyarsággal írt „tót prédikációjában” a nyelvüket gúnyolta (JKK. 250.). Célba vette a magyarul gyengén tudó hivatalkereskedőket is (JKK 287.). Az országgyűlés ugyanis a polgári szabadságjogok döntő többségét nemzetiségi megkülönböztetés nélkül terjesztette ki az ország minden lakosára. A parlamenti képviselőiséget azonban magyar nyelvtudáshoz kötötte, s Horvátország kivételével minden megyében magyar nyelvű tanácskozást írt elő. A délvidéki szerb lázadás

és fegyveres támadás hírére bélyegezte meg Jókai a délszlávoknak még a nyelvét is (JKK 234-35.). Hasonló meggondolásból ítélte el a nemzetőr-  
 ségi szolgálat elől meghátráló csallóközieteket (JKK 109.). A *Hol leszünkét*  
*és mílva?* c. fantasztikus víziójában a fegyveres előkészületeket hanyag-  
 goló kormányt buzdította, amikor álmokképként olvasói elé vetítette,  
 hogy a cári csapatok elfoglalják a dikciózó táblablírák restségben tespedő  
 Magyarországot. Lényegében azonos okokból fogant a keverék szláv  
 nyelven írt „előfizetési felhívása” is (JKK 234-35.). Már 1848-ban – ami-  
 kor feltrémlik a cári intervenció rémképe – sem mulasztotta el, hogy  
 tüzet nyisson a császári ellenforradalmat támogató nagyhatalom képviselő-  
 lőire (JKK 176.). Elvértve még 1848 nyarán is találunk olyan sorokat,  
 amelyekben a szerb és a magyar katonákat összebékülésre s közös ellen-  
 ség, a „német” ellen hangolta (JKK 293.). 1848 őszén, amikor Jellasics  
 horvát csapatai császári lobogók alatt nyomultak Pest felé, Jókai kímélet-  
 lenül támadta a nemzet életére törő ellenséget. „Hivatalos közlönyében”  
 első helyen gúnyolta a bánná avansált diktátor rendeleteit és kegyetlen-  
 ségét. De tekintélyes rész jutott a király és a kamarilla rémtetteinek is.  
 Hasonlóképpen bélyegezte meg a fegyveres ellenség más nemzetiségű  
 vezetőit (Stúr, Rajačić, Nopcsa). Szinte egy pillanatra sem feledkezett  
 meg a Dunántúlon fosztogató, elbolondított délvidéki felkelők rabló  
 hadjáratairól (JKK 393.). S míg az ellenséghez pártolt nemzetiségieket  
 „nyomorú istenverte népként” állandóan gúnyolta, hozsannával  
 fogadta azokat, akik a szent zászlók „három színei alá” esküdtek (JKK  
 407.). Mint ahogyan tárt karokkal fogadta 1849-ben mindazokat a szláv  
 hazafiakat, akik fegyvert ragadtak a császári katonaság kiverésére, s  
 szimpátiával figyelték a magyarság heroikus élet-halálküzdelmét  
 (*Szláv sympathia*. Esti Lapok 1849.).

## 2. JÓKAI „FORRADALOM ALATT ÍRT MŰVEINEK” A SORSA

Jókai publicisztikai cikkei közül még a szabadságharc idején kelet-  
 keztek a legismertebbek. Pedig túlzás nélkül állíthatjuk, hogy ezeket  
 a cikkeket is úgyszólván csak illusztratív anyagként használták fel eddig  
 a különböző kutatók, vagy furcsa kuriózumként ásták elő az ismeretlen-  
 ségből a hatásvadászó újságírók. Hosszú időn át még élettrófi is lebecsül-  
 ték, hiszen tudomást is alig vettek róluk. Irodalmon kívüli területre  
 száműzték hírlaplírói munkásságát, s 1848-as cikkeit egyszerűen fiatal-  
 kori zsenigéi közé sorozták. Jókairól pedig megállapították, hogy nem  
 értett a politikához, vagy – mivel szabadságharcos tevékenységét nem  
 lehetett figyelmen kívül hagyni – békepárti „mérskéletét” méltatták,

s az írói szabadsággal igyekeztek mentetetni „tapszaltathányból” fakadó radikális kilengéseit.

A szabadságharcos írások viszonylagos elterjedésének az az oka, hogy bármennyire sovány kiadásban is, de két ízben is megjelentek kötetben az olvasók előtt. Csak elvétve fedezhetjük fel viszont, hogy a világsi kapituláció után írt hírlapcikkei belekerültek valamelyik kötetbe. A forradalom alatt írt politikai cikkeinek túlnyomó többsége azonban, jelen kiadásunk megjelenéséig ennek ellenére is a nehezen elérhető folyóiratokban és napilapokban lappangott.

A szabadságharc fegyveres leverése után hosszú ideig nem jelenhettek meg a forradalmi napok hangulatát tükröző írásai. A rendőrség még visszaemlékezéseinek megjelenését sem engedélyezte. 1851-ben *Emléksorok 1848–49-ből* címen sajtó alá rendezte „forradalmi emlékeit”. Már 15 ívet ki is nyomtattak belőle, amikor a rendőrség elkobozta a készülő kötet példányait. Sajnos ebből a kiadványból egyetlen példány sem található. Pedig az a munka minden bizonnyal számos egykorú cikket és közleményt is tartalmazott volna. Nem csoda, ha ezek után Jókai csak a szépirodalmi munkáit igyekezett megóvni a feledéstől. 1856-ban kiadta a szabadságharc idején megkezdett *Szomorú napok* c. regényét, s az *Ék*-ban megjelent elbeszéléseit különböző kötetekbe sorolta.

A forradalom alatt írt politikai művei közül elsőik között jelent meg Áldor Imre 1867-es antológiájában a *Forradalom költészete* c. nagyhatású glosszája és – a novellák közé sorolt – *Utolsó fejedelem* c. romantikus történelmi víziója. (JKK 146.)

★

Pályafutásának nagy fordulópontján, 1875-re (1875-ös évszámmal még 1874 végén) a szerző saját kiadásában jelent meg a *Forradalom alatt írt művei. 1848–1849 c. cikkgyűjteménye*. Ez azonban csak szerény hányadát tartalmazza szabadságharcos írásainak. „Amit a költészet és szépműtan ítélte alá” nem mert bocsátani, kihagyta, sőt „megsemmisítettnek” nyilvánította, noha szó sincs arról, hogy az eltemetett cikkek csak esztétikai szempontból nem ütnék meg a kötetben megjelentetett írások színvonalát. Jókai csak részben válogatott formai szempontok alapján, hiszen az apró hírforgácsok elhagyása mellett elsősorban Habsburg-gyűlöletet, radikális állásfoglalást tükröző cikkeiről „feledkezett meg”, míg csaknem teljes egészében közölte a „józan” egyezkedést sürgető glosszákat. Ha a szövegváltoztatokat figyelemmel kísérvük, meggyőződhetünk róla, hogy írónk nemcsak stílusosan javítottatott 1848-as cikkeinek szövegén, hanem gyakran enyhítette írásainak radikális mondanivalóját.

A *Forradalom alatt írt művek* c. kiadványról a FővL hasábjain 1874. okt. 16-án olvashatjuk az első híradást: „*Jókai Mórtól* ez év végeig igen érdekes gyűjtemény fog megjelenni: *Forradalom alatti művei*-nek gyűjteménye. Szépirodalmi, történelmi munkálatok, irányeszmék, jegyzetek és az akkor *Charivari* cikkek lesznek benne, érdekesek már csak azért is, mert egy nevezetes korszak hangulatát és nézeteit is visszatükrözik. Diszes kiadású nagy kötetet fognak ezek képezni, s a mint halljuk, magánál a költőnél lesz megrendelhető öt forintért.” (236. sz. 1029.)

Másnap az *Egyetértés* c. nagyformátumú napilap ugyanezt közli az *Ujdonságok* rovatában. (1874. okt. 17. 164. sz. 805.) Írónk politikai néplapja, az *Igazmondó* okt. 18-án közli a *Hirharang* c. rovatban: „*Forradalom alatti műveit* szándékozik *Jókai Mór* közelebbről kiadni egy diszes nagy kötetben.” (42. sz. 335.)

A *Magyar Ujság* az *Ujdonságok* c. rovatában okt. 20-án írja: „*Jókai Mór* a *Forradalom alatti művészre*’ [sic!] előfizetést hirdet. Tartalma leend *Szépirodalmi, történelmi munkálatok, irányeszmék, jegyzetek, és Charivari 1848–49-ből.* A mű legdiszesebb kiállításban s szerzőnek 1849-ben önmaga rajzolta ifjúkori arcképével folyó évi december hó végéig fog megjelenni s a megrendelőknek azonnal postán megküldetik. Az előfizetési ár 5 forint, melybe a postai bérmentes szállítás bele van értve. Gyűjtőknek tiszteletpéldányt küld. Előfizetések a mű megjelenéséig elfogadtatnak mind szerzőnél, mind az Athenaeum könyvkiadó hivatalában Buda-Pesten, (barátok tere 7. sz). Szerző az előszóban tiltakozik, hogy valaki forradalom alatti műveit, melyeket e könyve nem vesz föl, egykor kiadhatja. A kihagyottakat nem létezőknek kéri tekinteni.” (240. sz. 3.)

1874. dec. 6-án ad hírt az *Egyetértés* a kötet megjelenéséről: „*Jókainak* *Forradalom alatti* című műve már kikerült a sajtó alól s még karácsony előtt szétküldetik”. (*Ujdonságok*. 207. sz. 1067.) A FővL karácsony előtt teszi közzé: „*Jókai Mór* *Forradalom alatt írt művei*’ most jelentek meg az *Athenaeum*’ nyomdában, igen szép kiállítással, aranyos vászonkötésben s címképpel, mely az 1849-diki *Jókait*, a maga rajza után ábrázolja, fiatalon, még dús hajjal, kis szakállal. A kötet igen érdekes kis adalék nemcsak *Jókai* életrajzához, hanem a korhoz, melyben e művek irattak. Forradalmi rajzok, lelkesült és gúnyos iratok, debreceni vezércikkek; életképek, elbeszélések (*Az utolsó fejedelem*’, *A gyémántos miniszter*’, t. i. *Madarász László*) irányeszmék, a kor hangulatát jellemző apróságok vannak benne 274 lapon. Érdekes a könyv első és utószava is. Amabban *Jókai* azt mondja el, hogy miért adja ki e forradalmi emlékeket; emebben pedig azt; miért nem tudna többé úgy írni, mint ahogy e kötet művei vannak írva, s hogy mint lett

belőle „csöndes ember”. A könyv ára öt forint.” (*Fővárosi hírek*, 1874. dec. 23. 293. sz. 1281.)

György Aladár 1874 végén az *Irodalmunk 1874-ben* c. értekezésben már a megjelent művek között említi a *Forradalom alatt írt műveket*. (Hon Reggeli kiadás 297. sz. 2.)

A század legvégén igen sok cikke jelent meg Jókainak Kéry Gyula gyűjteményében. (*A magyar szabadságharc története napi-krónikákban*. Bp. 1899.) A mindeddig legnagyobb terjedelmű hírlap-krónikai feldolgozása a szabadságharc első évének név szerint csak a *Nőszabadság* c. cikket és „Petőfi nagy zajt üt . . .” kezdetű nyilatkozatát közli írónktól. Név és jelzés nélkül azonban nagyon sok Jókaitól származó cikket és közleményt tesz közzé.

Endrődi Sándornak a *Petőfi nappjai a magyar irodalomban 1842–1849* c. cikkgyűjteménye is szép számmal közli Jókai írásait.

A Jókai megemlékezések színesítése céljából több kötetben is találunk szabadságharcos írásokat is.

1912-ben az NK kiegészítő sorozatában, a HhM 6. kötetében Szabó László válogatásával jelentek meg a „Forradalom alatt írt művek”. Ez a gyűjtemény már tovább szélesítette a Jókai megszabta keretet, s számos új cikket csatolt az 1874-ben megjelent kiadás anyagához. A kiadó – Jókainak egy 1903-ból származó levelére hivatkozva – csaknem megkétszerezte a publicisztikai cikkek számát. De nemcsak megőrizte az író korábbi filológiai pontatlanságait, hanem el is túlozta hibáit. Szép számú lappangó cikket közölt, de jórészt dátum nélkül, s nem egy esetben el is hagyta a legradikálisabb részeket. Politikai megfontolásból mellőzte a „fiatal császárt” (Ferenc Józsefet) becsmérlő legélesebb kitételeket.

Bay Ferenc 1943-ban és 1948-ban az *1848 napi sajtója* c. kiadványában Jókai több szabadságharcos írását tette közzé.

Jókai szabadságharcos cikkeinek felkutatása ezután hosszú időre megrekedt. A centenáriumi kötetekben, a Tanácsköztársaság bukása után már nem rostálgatták a rendelkezésre álló forradalmi cikkeket, hanem a közvetlen politikai hatástól tartva csaknem az egészet eltemették. Az író szabadságharcos pályájának illusztrálására elsősorban a „megszéptett” visszaemlékezéseket használták fel, s csak szellettőként közöltek egy-két 1848-ban keletkezett szelldébb cikket. 1925-ben, az író születésének századik évfordulóján. Úgy látszik, a hivatalos irodalompolitika is összefüggést látott az 1849-es és az 1919-es bukott forradalmak között, s aggódott az „aktualizálási” lehetőségek miatt.

A felszabadulás után is eléggé elhanyagoltuk a szabadságharc publicisztikai irodalmának – közte Jókai „forradalom alatt írt műveinek” felkutatását. A *Pán Jellasicz* c. komikus eposz megjelentetése

Waldapfel József: *Jókai Mór ismeretlen szatrája a királyi családról*. Csillag 1848.) és Juhász Gézának *A szabadságharc fővárosa Debrecen c.* kiadványban (Szerk. Szabó István. Debrecen 1948.) megjelent tanulmánya (*Az írók szerepe*. 327.) több szempontból megvilágította Jókai szabadságharcos tevékenységének ismeretlen motívumait. Jelen sorok írója két hosszabb lélegzetű cikkben irányította a figyelmet Jókai szabadságharcos írásaira. (Szekeres László: *Jókai „Forradalom alatt írt műveinek” utóéletéhez*. ItK 1957. 411–45.; Uő.: *Petőfi és Jókai szaklása*. It 1957.)

Jelen kiadásunk az első olyan kötet, amely Jókai összes 1848-ban keletkezett írását tartalmazza.

★

Jókai publicisztikai cikkeinek jelen gyűjteménye kronológiai rendben s — a cz modernizálásával — betűhíven közli az 1848. márc. 15-e után az év folyamán megjelent írásokat. A folytatásokban megjelent közlemények összefüggő egészként kerülnek kiadásunkban az olvasó elé. Kötetbeli helyüket a közlés megindulásának kezdete határozza meg. A cím nélkül megjelent cikkeket és cikksorozatokat új címmel nem látjuk el, hanem a megjelenés szögletes zárójelbe tett dátumával különböztetjük meg őket egymástól. Hasonlóképpen járunk el az ismétlődő azonos című rovatok esetében. Ezért alkalmazzuk a *Mi hírt Budán?* és a *Charivari* c. rovatok alatt a szögletes jelbe zárt keltezést. Az egyes rovatokon belüli apró közleményeket, amelyek nem kapcsolódnak értelem szerint szorosan egymáshoz, számokkal különítjük el, jöllehet az Ék csak nyomdai választójelet használt. A máj. 14-én napvilágot látott *Charivari* rovatban pl. 27 apróbb-nagyobb közleményt találunk. Ezeket úgy különböztetjük meg egymástól, hogy a megjelenési sorrendben nem választójellel, hanem számokkal választjuk el egymástól. 1874-ben lényegében Jókai is ezt a módszert alkalmazta, arab számokkal különböztette meg egymástól egyes rovatainak apróbb hírforgácsait, közleményeit és glosszáit. (Pl. FAIM 161.) Az egyedi címmel ellátott cikkeket dátum nélkül tesszük közzé, mert ebben az esetben a keltezés megkülönböztető szerepe feleslegessé válik.

A főszöveget követő jegyzetapparátus a cikkek keletkezéstörténetén kívül általános eligazítást nyújt. Az *Irodalom* c. fejezet összefoglalja Jókai 1848-as publicisztikai tevékenységére vonatkozó általános véleményeket. A *cikkek jegyzetei* c. fejezet az egyes cikkekre vonatkozó megállapításokat tárja az olvasó elé. (Pl. a megjelenés helye, ideje, aláírása, irodalomtörténeti vélemények, szövegváltozatok polémiái, tárgyi magyarázatok, vándormotívumok, esetleges figyelmeztetések azokra az árujelzőkre, amelyek segítségével kiemeltük az ismeretlenségből a kérdéses cikket.)



Petőfi Sándor *Összes műveinek előszavában* írja Jókai: „Martiustól kezdve az addig általam szerkesztett 'Életrépek' együtt szerkesztettük Petőfivel. És a kettős szerkesztés mellett e lapnak azon félévi folyama valódi kincstárát képezi a magyar szépirodalomnak . . . Itt láttak napvilágot eddig censurái tilalom által eltemetett művek: Martinovics és társainak összeesküvése; magam is sokat irtam minden számba. Soha annyi szépirodalmi írója a nemzetnek egy kalap alatt nem volt; — hanem egy mulasztást ejtettünk: — elhagytuk a lap mellől a divatképet. — S az az egy divatkép lenyomta az egész magyar litteratura súlyát Petőfivel együtt. A legnagyobb erkölcsi diadal közepett megbuktunk anyagilag. A szabad sajtó dicső esztendejében a mi lapunk, leszállt háromszáz előfizetőre; az első félévben, a censura idejében, volt ezeröt-száz, úgy hogy a kiadónk év végére felmondott mind a kettőnknek.

De ne fogjuk rá az elmaradt divatképre; a politika ölte meg lapunkat, a mindent elnyelő Astaroth, a politika. Senkinek sem kellett költészet, szépirodalom többé.” (Petőfi Sándor *Összes Költeményei*. Végleges, teljes kiadás. Életrajzi bevezetéssel ellátta Jókai Mór. Eredeti kéziratok és kiadások alapján rendezte, jegyzetekkel és variánsokkal kísérte Havas Adolf. Bp. 1892. LVII—LVIII.)

★

Vahot Imre (*Fővárosi Mozgalmak*. PDLap 1848. ápr. 1. 16. sz. 420.) szerint „Az Életrépek most már szabad szellemű politikai cikelyeket is közöl. — Frankenburg exbajtárs, ki az ellenzékot vesztére hagyta el, s most Bécsben kuksol, ugyancsak megjárta, hogy lapja szerkesztését olly revolutionalis főkre bizá.”

Vahot Imre (*Hírlapi Csatározó*. PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 698.) divatlapja mellékletében, a Nemzetörben írja: „Az Életrépek sem kerülhet el egészen némelly lapjaink sorsát, melly szerint azok a marciusi napok óta átváltoztak, rohanóbb haladási eszméket tüztek elé. Ez még magában nem baj: csakhogy ez elhatározás és új pálya, érlelt meggyőződés, ne pedig a divat s kénytelenség szülötte legyen.

Poscimur, et fulget tenebris aurora fugatis, így szólunk most a római költővel, s ki nem megy: az menettetni fog. Azonban boldog, ki most némileg elmondhatja azt: mit sem feledtem, mit sem tanultam, hanem inkább tanítottam eddig is másokat a most gyakorlatba ment tanokra, s most folytatom tovább a pályát, melyet elkezdettem vala. Nem lehet ugyan mondani, hogy a Jókai szerkesztése alatti Életképek a marciusi napok előtt valami pecsovics féle divatlap lett volna, s minden esetre, — hála az égnek igen távol állott az a Frankenburgi korszak kétszínű, mézes mázos irányától: de még sem lehet tagadni, hogy marcius óta az Életképeknek csak a neve maradt fön, iránya a régihez képest oly távol van, mint Casalés úrtól Desmoulins Camil.

Azonban a főbennieket csak általánosan lehet elmondani; a részletek sokszor ellenmondásba látszanak lenni a jelen szerkesztők politikai és társadalmi, részint gyanított részint bevallott hiteivel [vsz. hitelveivel]. Ugy vesszük észre, hogy alig van szerkesztőség, mely annyira tisztelne egyaránt mindenféle véleményt, mint az Életképeké. Itt gyakorta a legkülönbözőbb irányú cikkek közöltemek: ellenkezőleg a Divatlappal, melly minden, nem az ő elvei szerint készült cikket megnyirbál vagy magát igazoló jegyzésekkel lát el; e tekintetben a Divatlap kíméletlen; azonban másfelől épen ebből önként következik, hogy a Divatlap egyöntetű és színű...

Az Életképek, ugy a mint jelenleg szerkesztve van, inkább politikai, mint szépirodalmi lap.

Az élénken, de többször erőtetve humorizáló Charivari rovatára legnagyobb gond fordítatik a szerkesztőség részéről. Így állván a dolog, természetes, hogy benne igen kevés komolyság van, s tréfiából s humoreskjeiből bajos kiválasztani a valót, és hitelre méltót...

De semmi sem áll oly rosz lábön az Életképekben, mint a bírálati rész. E téren e lap valódi Charivarija, karikatúrája önmagának. Mióta Sükei megszűnt nyomorgatni a közönséget a csak talán maga által értett bírálatokkal, Bulyovszki Gyula lépett fel a triposra. Ez ifju polgártárs minden kritizálni akarás alkalmával elmondja mind azon divatos szavakat, melyeket itt ott lapokban vagy könyvekben látott. Ugy gondolja az ember, mintha a kritikus, e bírálatok írása közben, a tükör előtt illatos hajkenőccsel simított fürteit rendezgetné, s mellette bokréta, és szagos víz, sőt még kedvesének ölebecskéje hevernének, s ujjaira finom kesztyű tapadna, hogy még a tollat is félve fogja kezébe. Nem hisszük, hogy még a legelpuhultabb külföldieskedő hölgy — mert természetesen illy bírálatok nőknek is volnának szánva — gyönyört találna az illy férfiatlan és izetlen csemegekben. — Mondják az Életképek felett e részben valamelly sötét fatum uralkodik...

Mind ezen hiányok oka az, mert az Életképek főbb munkatársai

fölöttébb fiatalok, kik talán maguk sincsenek tisztában elveikkel, s ezeket nem tudják a fölmerülő eseményekre és tárgyakra alkalmazni.”

A Radicallap tárcasírója (*Hírlapi Szemle*. 1848. jún. 4. 4. sz. 16.) írja az Ék-ről: „Főérdeme ezen lapnak tiszta, határozott democraticus szelleme, melly melegen ápol minden társadalmi rendtökély, s emberiségünk igazai mellett szóló érdeket. A szerkesztők Petőfi és Jókai Mór — mindketten a mártius 15-ke lelkes hősei.”

Szilágyi Sándor (PH 1848. jún. 6. 75. sz. 518.) a következőket írja: Az Ék „nem jobb mint ez előtt, s ez a legnagyobb dicséret, mit róla mondhatunk. Két szerkesztője Jókai és Petőfi, a március 15-diki mozgalom fővezetői. A lap minden belletristicai lapjaink közt legérdekesebb. Különösen emelik az Életképek becsért Petőfinék versei, mellyek kizárólag itt jelennek meg.”

A Bp-i Híradóban Vida Károly Bizony Tamás álneven (*Időszaki sajtó, mint a közvélemény organuma*. 1848. jún. 10. 859. sz. 553—54.) írja: „Ha van a Nemzeti Ujságnak, Életképeknek, Jelenkornak, Pesti Divatlapnak, Reformnak, mint politikai lapoknak pártjuk — mert a Szépirodalmi részről nem szölok, s jobban tennék a Szépirodalmi lapok, ha a mellett maradnának — ha van mondom e lapoknak pártjuk, épen csak az lehet, melly a Martius 15-ke, az ugynevezett ifjú radícál párt. A fordulat óta nagyon kevés kivétellel mindnyájan csak egy nótára írtak variatioakat, legfeljebb abban vetélkedtek, mellyik fújja ércesebb hangon a riadót. Szinezetük az éretlen türelmetlenség, gáncsolási viszketeg. Ugy látszik valami büvölet hatalma alatt állnak, melly mindig a forradalmi csarnok rémképét tartja elébök.”

Vahot Imre és Jenevai László (*Jókai Mór. A Nagyvilág Képekben* Pest 1855. 424. hasáb) írja a Petőfivel való szaktársáról: „Valódi okúl, Jókai házasságát állítják, az ekkor már hírneves Laborfalvi Rózával, nemzeti színházunk jeles tagjával, mi mlatt Jókai hosszu időre anyjával is meghasonlott. De az ok politikai nézet különbségen is alapulhatott, Petőfi a tulzó, Jókai a mérsékelt, kibékülési párthoz szitván... az „Életképek” a táborozás megszűntette.”

*Szinnyei József* (*Hírlapirodalmunk a 19-ik században. Negyedik közlés. 1848 és 1849. VU 1865. dec. 3. 49. sz. 618.*) a következőket írja Jókai lapjáról:

„*Életképek.* 1844-ben Frankenburg által alapitva, megjelent Pesten Landerer és Heckenast kiadásában. 1848-ban szerkeszté Jókai Mór, kihez társszerkesztőül márc. 23-án Petőfi, a lap eddigi főmunkatársa csatlakozott. Ettől fogva ezen divatlap politikai szinezetet nyert és a szélső baloldal elveit képviselte, ugyanekkor a lap irányát ekkép jelelék ki: „Lapunk szerkesztői ezentul Petőfi és Jókai leendnek. Irányunkat kimondtuk a szabadég alatt, ezt a szabadsajtó terén is meg fogjuk tartani.

Védni mindent, a mi elnyomott, üldözni mindent a mi zsarnok, terjeszteni a világosságot, és szeretni a népet! Ez jelszavunk. Ki elveinket szereti, fogjon velünk kezét! Ezentul szabadszellemei politikai cikkeket is adott; a novellai részen kívül különösen növelte e lap élénkségét a napi tárca „Charivari” cím alatt és Petőfi versei, melyek kizárólag itt közöltek. A Pesti Hírlap méltán írhatá az Életképekről hogy az: „nem jobb mint ezelőtt, s ez a legnagyobb dicséret, mit róla mondhatunk . . . A lap minden belletristikai lapjaink közt legérdekesebb.” (I. 518. l.) 1848 utolsó negyedében Petőfi nem folyt be a lap szerkesztésébe; mint segédszerkesztő 1848. nov. közepétől Szilágyi Sándor működött.”

Hajnik Károly (Országgyűlési Emlékkönyv. *Jókai jellemzése 1866-ból*. Kolozsvár 1894. jan. 5. 4. sz. 1—2.) szerint Jókai „1848—49-ik tevékenysége inkább csak politikai szárnypróbálgatásnak nevezhető, s azon körülmény, mely őt már akkor előtérbe állította, nem saját egyéniségében, hanem sokkal mélyebben, a mozgalom általános okaiban leli magyarázatát.”

Vutkovich Sándor (*Asvai Jókai Mór. = Magyar Írók Albuma. Élet- s jellemrajzok*. Pozsony 1873. 290.) szerint Jókai „1848 március 15-én Petőfivel együtt a népszabadítási mozgalom megindítóit közt volt, de politikai meggyőződése csakhamar mérsékeltebb alakot ölt”.

A Pesti Napló (*Jókai Mór forradalom alatt írt művei 1848—1849*. Pesti Napló. 1874. dec. 22. Reggeli kiadás, 293. sz. 1.) a következőket írja Jókai kötetéről: „Oly érdekes kötet, mint amelynek címét főntebb leírtuk, ritkán jelenik meg irodalmunkban. Érdekes az mind az író egyénisége, mind a kornál fogva, a melyet tárgyál. E lapokat forgatva, a forradalom egyik legkiválóbb költőjét és journalistáját halljuk, s lelkünk előtt elvonulnak a mozgalmas, felejthetetlen kor legmegragadóbb képei. A pesti fiatalság, a menekülés Debrecembe, az ottani párharcok, Pest bombázata s közbe-közbe mindegyre fellobog a hazafiui lelkesedés, vagy felkiált a bosszu, melyet a költő ajka ezrek és ezrek nevében tolmácsol.”

Az Ellenőr aláíratlan cikkírója (1874. dec. 23. 352. sz. 2.) az *Irodalom c.* rovatban közli: „*Jókai Mór forradalom alatt írt művei* . . . E cím alatt gyűjtötte össze Jókai a forradalom korabeli iratait, melynek jellemző sajátja a hevesen lüktető érzés, a raphodikus hang. Az olvasó e cikkek folyamán nyomról-nyomra kísérelheti magát a korszak jellemét.”

Törs Kálmán (*Jókai Mór „Forradalom alatt írt művei”*. Hon 1874. dec. 25. Reggeli Kiadás 296. sz. 1—2.) szerint Jókai 1874-ben megjelent kötete a szabadságharc számos ismeretlen motívumát kelti életre. „Csodálatos, az újabb kor előtt ismeretlen hang vonul azon végig, melynek megértéséhez ama kor történetének ismeretén kívül ma már, fájdalom, commentárta is van szükség. Az akkori világszelleme kiáltó szava, amint az a fogékony, lelkesült, rajongó ifjai kebelből visszaverődött . . .

Nem csak irodalmi, de történeti értékű adalék az, mely előttünk fekszik. Egy huszonhárom éves költő, ki, mint hírlapíró naponkint darabokra kénytelen törni lelkét s a közönségnek darabonkint adni fel, amint a nagy napi események által előidézett impressió parancsolja, egy ifju sziv politikus hangja, mely végig sikoltja az öröm, lelkesülés, csaldás, küzdelem, hazafibánat és kétségbeesés harmónia nélküli egész vad skáláját. Egy nagy proklamáció az egész gyűjtemény, mely, hogy egyhanguvá ne váljék, beszél lelkesítő, mérséklő, izgató, szemrehányó, békéltető, gunyos, pathetikus, biztató és elítélő hangokon; egyszer beszély, máskor iránycikk, majd levél, aztán aphorisma, imádság, fejtegetés, manifestum, ujdonság, ítélet, átok és pamphlet összevissza, együtt egy darab a világtörténelemből."

A következő szavakkal fejezi be Törs Kálmán a publicisztikai cikkgyűjtemény ismertetését: „Könyve mindenestre a legérdekesebb olvasmány azokra, kik az abban jellemzett napokat megérték, még inkább, mint a későbbiekre, még inkább, mert amazokra meg 'emlék' becsével is bír, melynek képe most, mint valami varázsütésre, elébök tárul egyszerre, azzal a közvetlenséggel, mely nem a történetirőé, nem a napló vezetőé, hanem magáé az élő hirmondóé, aki azért maradt fel ama viharos napokból, hogy történetüket huszonöt év múlva elregélje, s ő nem csak elregéli híven, hanem a neki osztott szerepet szemünk előtt végig is játssa újra."

Varga János (*Jókai Mór a forradalom alatt*. VU 1874. dec. 27. 52. sz. 833—34.) szerint a FAIM hálára kötelező karácsonyi ajándék, „melynek csillogó fénye nem csupán a fiatalabbak szemeit kápráztatja, de a melynek maradandó becse az öregebbeket is hálára kötelezi". A kötetben megjelent nagy számú cikk „szebbnél szebb ékszer", amely legkedvesebb emlék „saját multunkból, életünk legszebb tavaszkorából, melynek bájait rideg, kopár telünk jelene csak annál elragadóbbakul tünteti föl képzeletünkben... mely egyszersmind leghívebben tükrözi vissza az akkori épen nevezetes, mondhatni csodás idők szellemét, erkölcsait." 1874 karácsonyára „n e k ü n k idehaza nem szerzett volna kellemeőbb meglepetést, mint a melyben *F o r r a d a l o m a l a t t i r t m ű v e i*" gyűjteménye, s ennek csak általunk igazán átértzett s kétszeres becsú *sajátságai* részesítenek. Jelenünk szégyenteljes tehetlensége csak emeli e tettdús korszak iránti csodálatunkat, s úgy tekinthetünk arra, mint a koldus aggastyán elete azon fénykorára, melyben egyszerre ifju, ép, erős, gazdag, hő és hatalmas volt!

A történet a dicsőség magas boltivére festi e kor nagy alakjait, azonban ez eszményi magasság tömjénködében azoknak csupán főbb vonásait láthatja a törpe utókor.

De ez apróbb különféleségek közel hozzák azokat hozzánk, egészen clibünk, a t e l j e s h á t t é r r e l egyetemben, ughyogy itt nemcsupán

nagyokat, a vezéreket, de a t ö m e g e t is látjuk, mi több vele érezzük és gondolkozunk.

Ez nem történetírás, ez egy a nagy csaták véseiből haza szabadult élő h i r m o n d ó, kinek arcán látni véljük azt a dicsfényt, mely a legnagyobb, legdicsőbb tények szemléléséből reá is visszaverődött . . .

. . . most midőn harmadfél évtized múlva újra halljuk e hangokat, lelkes, lázas, majd humoros ifjudak dévaj beszédet; egy pillanatra úgy érezzük, mintha a csikorgó tél közepén üde ibolyaillat áradna el körülöttünk, szólna a csalogány, szóval, mintha nemcsak képzeletben látnók, de éreznők eltűnt ifjúságunk legfelségesebb gyönyöreit."

Gyulai Pál 1875-ben a BpSze hasábjain tette közzé a *Jókai mint hírlapíró* c. tanulmányát, amelyben frónk két cikkgyűjteményét (FAIM, *Emlékeim*. 1–2. rész. Buda-Pest 1875.) teszi kritikai mérlegre. (*Bírálatok* 1861–1903. Bp. 1911.) Megállapítja, hogy egyik gyűjtemény sem teljes, majd a „szerző kiadásaként” megjelent FAIM jellemzésére tér ki. „Nem épen illő ugyan — folytatja a továbbiakban —, hogy az ember maga adja ki saját arcképét, hanem Jókai az ilyesmin már rég túltette magát; nagyobb baj az, hogy a rajz rossz, s igen keveset hasonlít a huszonöt éves Jókaihoz.” (132.) Véleménye szerint, „Jókai mint politikai hírlapíró, a forradalom szülötte, épen mint Pálffy Albert és Csernátony.” (134.) A márc. 15-i események után „az *Életképek* nem vált politikai lappá — folytatja Gyulai Pál —, csak némi politikai színezetet nyert, a mennyiben Lammenais-féle modorban dicsőítette a forradalmat, s lelkesítette az ifjúságot és nőnemet. Tulajdonkép nem volt szoros értelemben vett politikai iránya; cikkei inkább lelkes és ábrándos általánosságok voltak, mint politikai tények és eszmék bírálati, szerelmes levelek a szabadsághoz, az elragadtatás felkiáltásai a forradalom mézes heteiben. Legtöbbet érték humoros apróságai, a melyek a mai élclapjainkat pótolták, s már akkor kitűnt, hogy Jókai itt sokkal inkább helyén van, mint a politikai vezércikkek terén.” (135.) Pálffy Albert és Csernátonyi Lajos jellemzése után a következőket írja: „Alig telt el egy fél év s Jókai maga sem tudta hogyan, egyszer csak szemben állot e hírlapírókkal, a kiktől irányra nézve, legalább nagyjában, keveset különbözött. Pálffy és Csernátony Debrecenben még inkább szították a forradalmi tüzet, ellenben Jókai egy bizonyos pontig mérsékelni akarta.” (137.) Ezután 1849-es hírlapírói tevékenységét mutatja be Gyulai, majd mintegy összefoglalásként a következő szavakkal jellemzi Jókai szabadságharc alatti politikai tevékenységét: „Jókainak e rövid hírlapírói pályája politikai életének mintegy naiv korszaka volt. Ifjú lelkesedése, fogékony kedélye hol ide, hol oda ragadta, de majd minden becsvágy és önző számítás nélkül.” (142.)

Toldy Ferenc (*A magyar költészet kézikönyve. A mohácsi vésztől*

a jelenkorig, vagyis az utóbbi másfél század kitünőbb költői életrajzokban és jellemző mutatókban felülvizsgálva Toldy Ferenc által. Második átdolgozott kiadás. 5. k. Bp. 1876. 285–87.) Jókai 1848-as szereplését ismerteti.

Badić Ferenc (*Gaal József nagyobb költeményei*. Figyelő XI. 1881. 96.) megállapítása szerint „Az Életképek a Jókai-Petőfi szerkesztése alatt a szélső ellenzék közlönye lett”.

Ferenczy József (*A magyar hírlapirodalom története 1780-tól 1867-ig*. Bp. 1887.) szerint az Ék — Jókai szerkesztése idején — az 1840-es évek „legtartalmasabb folyóirata (442.) . . . a szépirodalomnak legjobb közlönye (443.) . . . az eredeti és tisztultabb nemzeti érzésnek és gondolkodásnak (447.)” kifejezője volt. 1848-ban — állapítja meg a továbbiakban — „a lap a politikai közhangulat tolmácsolásába is belevegyült”. (443.) A szabadságharc idején megjelent hírlapok és folyóiratok jellemzése közben tér ki Ferenczy arra, hogy „Költők, novellisták, tudományos és szépirodalmi írók beálltak politikai lapszerkesztőknek s fenhangon hirdették tanait, lelkesítették, izgatták, sőt bujtogatták a népet. Jókai, Pálffy, Bajza, Erdélyi politikai lapot szerkesztettek, Petőfi, Arany politikai cikkeket írtak vagy forradalmi dalokat zengtek Czuczorral, Garayval, Lévyval, Tompával, Vajda Jánossal. A szabadság mámorelklábtotta a legjózanabb főkét, lázas izgalomba hozta a legnagyobb kedélyeket, majd a szemlátomást növekedő veszély aggodalma ideges tevékenységre ösztönözte a legridegebb fontolgatásra hajlandó elemeket is.” (467–68.) Később a következőket állapítja meg Ferenczy: „Az a másfél év, mely a szabad sajtó kivivásától a világosi fegyverletételig terjedt, maga több vállalatot szült, mint az egész évtized, melynek záradékát képezte. De a termékenység irodalmi tekintetben alig érdemel figyelmet, napi érdekeket szolgálván maradandó becse nem is lehetett.” (468.)

Adorján Sándor (*Jókai mint szerkesztő*. Hét 1893. dec. 23. 52. sz. 412.) szerint Jókai 1848-ban — „amikor jóformán még igazi újságíró volt” — tudott szerkeszteni, azaz „Rendben tartani a dolgozó társakat és felügyelés lenni az „anyag” fölött: figyelemmel kísérni a napi eseményeket és a versenyző lapokat, hogy azokkal lépést tartani lehessen; dolgozni vagy éppen dolgoztatni aszerint, amint azt valami távirat vagy politikai fordulat kívánja; fölkapni valami helyzetet, mely a kiaknázásra méltó, beleszorítani a saját kedélyét egy kívánatos hangulatba, s annak megfelelő módon kifejezést adni tintával.” Jókai 1848-ban „tudott szerkeszteni és cikket írni; akkor hatott rá minden, úgy, amint csak újságíróra hatnia kell; akkor dolgozott a napnak, s bizonynyal dolgoztatott is”.

Ferenczy József (*Jókai mint hírlapíró*. Győr 1893.) írja az Ék-ről: „1847. július 1-én Jókai vette át szerkesztését s változatos tartalommal,

irodalmi becsü értékes dolgozatokkal bocsátotta közre. Ekkor Frankenburg csak kiadója volt a lapnak, 1848. márc 23-tól Landerer és Heckenastz (!) lettek kiadó tulajdonosai s nálok maradt is megszűnéséig. 1848. márc. 19-től május 21-ig a lap címe fölött *Szabadság, Testvériség, Egyenlőség* felirattal jelent meg a márciusi napok politikai mozgalmainak hatása alatt. . .

1848. ápr. 30-tól szerkesztőtársa lett Petőfi s kettejük szerkesztésében jelent meg az *Életképek* az év végéig, a mikor már az előfizetők száma annyira lepadt, hogy a pesti postán csak 432 példányt küldtek szét. A háboru zaja elnyelte az irodalom és költészet legszelidebb hangját. Az írók letették a tollat s felkötötték a haza védelmére a harci kardot. Jókai is elragadták a szabadságharc mozgalmi és a politika. Felhagyott a szépirodalommal s politikai lapszerkesztővé lett, csak a harc megszűnésével, miután már bujdosása is véget ért, tért vissza műzsájához." (9—10.)

Ferenczy József szerint „Jókai mint politikai író és hírlapszerkesztő a szabadságharc izgalmi között kezdte meg pályáját. A mozgalmas idők az időszaki sajtó terén is lázas élénkséget támasztottak. Egész özöne keletkezett a különféle pártok érdekeit képviselő közlönyöknek s hasábjaikon a legszenvedélyesebb viták és harcok, a legkiméletlenebb személyes támadások váltották fel egymást.”

A szerző ezen eltűzött megállapítása után indokolatlanul veszi „védelmébe” írónkat: „Jókai mint e mozgalmas idők napi sajtójának egyik kiemelkedő szerepvivője a legteljesebb elismerést érdemlő módon töltötte be politikai hírlapírói és szerkesztői feladatát.

Az első politikai napilap, mely szerkesztésében megjelent, a legkitűnőbb magyar politikai közlöny volt Kossuth *Pesti Hírlap-ja*”. (13.)

Székely György (*Jókai Mór. Örálló [Sárospatak]* 1894. jan. 5. 2. sz. 2.) szerint Jókai „ifjúi lelkének egész rajongásával” vett részt a szabadságharc eseményiben.

Baróti Lajos (*Jókai és Petőfi. Hazánk 1894. 6. 12. sz. 18.*) röviden — főleg Jókai visszaemlékezései nyomán — ismerteti írónk szabadságharcos tevékenységét.

Helgy Ignác (*Egy kis visszaemlékezés. FővL 1894. jan. 6. 6. sz. 49.*) írja: „Mindnyájan, akik 1848-ban léptünk az irodalom templomába . . . Petőfi és Jókai hatása alatt álltunk. Valamint Kossuth szelleme a politikai világban . . . úgy uralgott az ő génuszuk az irodalom ifjú republikájában.

Őket bámultuk, az ő irmodorukat utánoztuk, ösztönszerűleg, öntudatlanul.”

Hornyik József (*Jókai élete. Kecskeméti Lapok 1894. jan. 6. 1. sz. 7.*) szerint a Tizek Társasága célul tűzte ki a „társadalmi demokrácia és a politikai radikalizmus megalapítását. Ekkor lett Jókai Petőfivel együtt



az ifjúság vezére". Viszonylag részletesen foglalkozik a szerző Jókai 1848-as szereplésével.

Koltai Virgil (*Ime az ember!* Hazánk 1894. jan. 6. 12. sz. 17.) röviden ismerteti Jókai 1848-as szereplését.

Sziklay János (*Jókai pályája*. Egyetértés 1894. jan. 6. 6. sz. 1.) tömören ír Jókai 1848-as tevékenységéről. „A szabadságharc alatt őt is teljesen magával sodorta a politika.”

Szombathy János (*Jókai*. Debreceni Hírlap 1894. jan. 6. 5. sz. 1–2.) Jókai 1848-as politikai szereplését vázolja. Szerinte mint „író már ekkor hírneves volt”.

A Magyar Hírlap névtelen tárcírója (*Jókai mint politikus*. 1894. jan. 6. 6. sz. 22.) szerint „Jókai politikai pályafutása nem úgy indult mint a karrierek rendes kezdete: ő nem akart országokat igazgatni, hát március tizenötödikén tartotta az első beszédét. Soha sem volt ambíciója, hogy a politikában, mint „tényező” szerepeljen, és hogy az lett, az is csak a nagyságának a dicsérete, mert ő sehol sem tudott senki maradni.

Akkor más idők jártak, a politikai szereplés nem a parlamentben kezdődött, Jókai például egy szépirodalmi ujságban, az *Életképek*-ben mutatta be magát politikusnak. Ezekben a lázas időkben voltak republikánus érzelmek is és egy-egy cikkelyben az ő rapszódikus modorában hatalmasan dörgött a bécsi kamarilla ármánykodásai ellen. Általán azonban békeszerető ember volt a politikában is.”

A PH (*Jókai Mór élete*. 1894. jan. 6. 6. sz. 26–27.) összefoglalva ír Jókai szabadságharc alatti tevékenységéről. Megemlíti, hogy 1848-ban az „Életképek szinte politikai lappá alakulnak”.

Buday László (*Jókai Mórról*. Ország-Világ 1894. jan. 7. 2. sz. 32.) szerint 1848-ban „mint 23 éves ifjú nevet teremtett már magának a politika történetében is”.

Kapossy Lucián (*Jókai Mór*. Dunántúli Protestáns Lap [Pápa] 1894. jan. 7. 1. sz. 1–6.) Jókai megemlékezéseinek visszavetítése közben állapítja meg, hogy Irónk az áprilisi törvényeket célnak tekintette, s az ő szemében márc. 15-e a reformkor csúcsa volt.

A „Temps” c. francia lap (*Le jubilé de Maurice Jókai*. = Egyetértés 1894. jan. 7. 7. sz. 3.) közli: „Jókai már joghallgató korában tünt fel egyes novelláival . . . De tehetségét csak 1848-ban fejthette ki, amikor Petőfi-vel barátságot kötött. Mig Petőfi gyűjtő dalaival ragadta magával a nemzetet, addig Jókai szenvedélyes hírlapi cikkeivel kommentálta a forradalom eseményeit”.

Boross Lajos (Debreceni Ellenőr 1894. jan. 9. 7. sz. 3.) Jókainak a szabadságharcra vonatkozó életrajzi adatait ismerteti.

Zlinszky Aladár (*Ünnepi beszéd Jókai Mór ötven éves írói jubileumán*.

Zombor 1894. 7. 9.) szerint a márciusi napokban „Petőfi lángszelleme Jókait is magával ragadta, mint Phaetont a napszékér”. Márc. 15-e után „Jókait állandóan a politikai élet terén találjuk. Az Életképek 1848-ban megszűnt, a költészet hangjait elnyomta a szónoklat pathosza, azt meg a golyók süvöltése, kardok csörrenése. Ő is a harctérre sietett. Kivette részét a vészek félelméből, csatateréken, ellenséges táborokon keresztül hatolva, ostromolt városokig, bombazápor alatt.”

Szilágyi István (*Beszéde a Jókai jubileum alkalmából*. Máramaros 1894. jan. 17. 3. sz. 1–2.) szerint a szabadságharc idején „eltűnik előlünk egyidőre a költés a nagy alkotások helyét a politikai nyilatkozatok foglalják el. Hazaszerető lelkének egész féltő aggodalmával kíséri az események ingadozó folyását. Koszorút fűz a győzőnek homlokára, buzdítja a csüggedőket; s a kik a csatamezőn vérök hullásával pecsételték meg hűségüket a hazához, az örök hír templomát nyitja meg nagy nevének.”

Lőrinczy György (*Jókai Mór*. Gyömör-Kishont 1894. jan. 11. 2. sz. 1–2.) szerint Jókai a márciusi „napokban igazán a magyar nemzet ügyvéde lett. Szegény magyar hazánknak sok peres dolga akadt 1848-ban! A Jókai szabadság után sóvárgó, hazaszeretettől dobogó szívében a kor liberális eszméi termékeny talajra találtak; a nemzeti aspirációk, melynek tengerét Petőfi dalai, Kossuth lángszavai felkorbácsolták, az ő tolla hegyét is a nemzeti ügy szolgálatá felé fordították.”

Részletesen leírja Lőrinczy a szabadságharc eseményeit, amelyekben Jókai részt vett, majd így folytatja: „Jókai az egész szabadságharc alatt lelke volt a magyar irodalomnak, különösen a hirlapok hasábjain. Rapszodikus, törül metszett magyarsággal, a haza- és fajszeretet ifjui lelkesedésével írott cikkei tüzeltek, hevítették a magyar szívet; eleven humora, gunyja sebezte az ellenséget.”

Göde Jenő (*Jókai élete és költészete*. Veszprém 1894. jan. 27. 4. sz. 1.) kifejti, hogy Jókai irányítóként vett részt a márc. 15-i eseményekben, s „az Életképekben” megírja első politikai cikkeit”.

Jánossy Béla aradi emlékbeszédében (*Arad Jókai-ünnep*. Aradi Közlöny 1894. jan. 25. 20. sz. 3.) a márciusi napok eseményeit ismerteti (közben tévesen állítja, hogy a „mit kíván a magyar nemzet” 12 pontja Jókai tollából folyt”), majd megállapítja, hogy a fegyveres harc idején „Petőfi a harctérre sietett. Jókai tollal szolgált a nemzet igaz ügyét. Az Életképekben, majd a „Közlöny”-ben és az „Esti Lapok”-ban egész sora jelent meg a rapszodikus, lelkesítő, irányadó, fejtegető cikkeknek. E lapokban mint tükrörben látjuk a kor küzdelmeinek képét. Elcinte sorából önértzetes és őszinte bizalom szól.” 1848 őszén „A hang izgatottabb, szenvedélyesebb lesz, de még mindig bizalommal telve a nemzet övendő sorsa iránt”.

Gracza György (*Az 1848–49-iki magyar szabadságharc története*. I. k. Bp. 1894. 18.) szerint, „A márciusi mozgalmakban Petőfinek legméltóbb társa és osztályosa volt Jókai Mór . . . , a ki nemcsak mint beszélyíró, hanem mint az 'Életképek' szerkesztője is, 1848-ban már előkelő helyet foglalt el a közéletben. Petőfihez, kinek iskolatársa is volt, a legbensőbb barátság fűzte. Mindkettő teli eszményi vágyakkal. Éltek tavaszán levő ifjak, a kik egyformán rajongnak a szabad eszmékért. De Petőfi temperamentuma szenvedélyesebb, jelleme erősebb, határozottabb, mint Jókaié. Petőfi elhagyva családját, mindenét: belédobja magát a harc fürgetegébe és véres tusa között, mint egy üstökös tűnik el a segesvári csatásokon; Jókai ellenben nem keresi a harcmezőt, sőt megrettenve a forradalom fejleményeitől, a *béke-párt* közlönyének: az 'Esti Lapok'-nak lesz a szerkesztője. De bármennyire eltérő volt is e két lánglelkű ifjú további működése: a márciusi napokban egygyek voltak, együtt éreztek, s a vívmányokért egyformán illette őket a dicsőség.

A 'márciusi ifjúság' e két vezéralakja köré csoportosultak aztán a többiek'.

Körösi László (*Jókai Mór. = Korrajzok*. Ötödik, Hatodik és Hetedik kiadás. Bp. 1894. 27–28.) sok tárgyi tévedéssel ismerteti Jókai hírlaplíró tevékenységének kezdeteit.

Névy László (*Jókai Mór*. Ötven éves írói jubileumára. Kiadja a Petőfi-Társaság. Bp. 1894. 20–24.) részletesen ír a márciusi napokról, s megemlíti, hogy „Jókai mint szónok is nagy szolgálatot tett az ügynek. Vasvári Pál, Vidats János, Irányi, Egressy Gábor hatással beszéltek és tudtak is lelkesíteni, de Jókait valamennyinél szívesebben hallgatta, beszédeit riadalommal fogadta a nép.”

Márc. 15-e után „Jókai a további eseményekben is folyvást élénk részt vesz, s hogy nemcsak gyűléseken, demonstrációkban, a nemzetőrségben, hanem lapjában is egész lélekkel szolgálta a szent ügyet. Az Életképek szinte politikai lappá alakúlnak. Mint igazi demokrata, nevének nemesi y-ját a paraszti í-vel cseréli fel. A nemzeti politikát cikkekkkel, a 'Charivari' rovatban genialis elmésséggel támogatja. A mint Bécs vakmerősége növekszik, azon arányban élesedik a szépirodalmi ujság hangja is. Julius elejétől kezdve Petőfivel együtt szerkeszti a lapot, melynek mottója ezentúl: 'E g y e n l ő s é g, s z a b a d s á g, t e s t v é r i s é g'. Petőfi befolyása azonnal észrevehető; Jókai természeténél fogva mérsékeltőbb volt világszabadságért rajongó republikánus barátjánál, de az ellenállhatatlanul ragadta magával, 'mint Phaetont a világegető napszekér.' Petőfi, mint a viharhadár a tengeri vést, hirdeti a véres forradalmat.”

Ezután Jókai aug. 29-i házasságáról ír Névy László. Szerinte „az

Életképekben már ekkor beszélnek a respublicáról, magyarázzák mivoltát, védik a rágalom ellen, „a köztársaság Istennek országa a földön”. Az események fejlődésével, a mint a bécsi kamarilla álnoksága nyilvánvalóvá lett, s a nemzet önvédelemre kényszerült, Jókai politikai cikkeiből a hazafi harag villámai cikáznak.”

Ezután Jókai visszaemlékezései alapján ír őszi küldetéséről és a *Szomorú napok* c. regényének félbeszakításáról. „Egyébként az Életképek ezzel az évvel befejezte pályafutását. Munkatársai szétszóródtak s nem verssel és novellával szolgálták a hazát; maga a szerkesztő-társ is a hadseregbe lépett. A közönség megfogyatkozott; az ország sorsán kívül semmi sem érdekelt senkit sem. Jókai tehát készséggel fogadta Landerer és Heckenast meghívását, hogy újévkor a kormányhivatalba lépő Csengery helyett a Pesti Hírlap szerkesztését elvállalja.”

Nógrádi László (*Jókai Mór élete és költészete*. Pozsony-Bp. é.n. [1894.] 19—23.) írja, hogy az Ék-nak „az akkori viszonyokhoz képest nagy olvasó közönsége volt, Frankenburg ügyesen szerkesztette. Nem kis dicsősége Jókainak, hogy fiatal kora dacára még emelte színvonalát. Az Életképek ckkori munkatársai között ragyognak irodalmunk legfényesebb nevei Vörösmartytól kezdve Arany Jánosig. Politikai hitvallásuk a Csengery szerkesztette Pesti Hírlapé volt, mely akkor a centralisták elvét képviselte. Petőfi lelkesedett egyedül a francia forradalom eszméiért.

A politikai események megbeszélésére rendszeren Jókainál gyűltek össze a munkatársak és nem egy életre való gondolata innen kelt szárnyra.

Ilyen munkában találta költőnket 1848. márciusa, melylyel megkezdődik hányatott, viharos élete, de egyszersmint ez lesz nagy tehetségének kiformáló iskolája is...

A szabadság-mozgalomnak kezdetén már nemcsak népszerű író volt, hanem az ifjú irodalomnak Petőfivel együtt elismert vezére is. Azok, kik az Életképek gárdáját alkották élükön Petőfivel s Jókaiával csinálták meg a márciusi forradalmat...

Jókai is egyik hőse ezen napnak [márc. 15-ének], ő Petőfivel együtt a legelsőntabb népvezér.”

Ezután a márc. 15-i eseményeket részletesen ismerteti Nógrádi László, majd megállapítja, hogy „Jókai ezután is élénk részt vett a politikai életben; ott van a népgyűlésekben, tüntetéseken s a nemzetörségben. Lapja, az Életképek politikai lappá változik, a nemzeti politikát a „Charivari” rovatban csodálatos elmésséggel támogatja... amint a bécsi kormány vakmerősége nőtt, úgy nőtt élessége is az Életképeknek. A lap politikai hitvallása egészen a Petőfi republikánus szellemét tükrözi vissza; láng szelleme magával ragadta Jókait.”

Nógrádi László szerint a két barát szakítása után „Petőfi honvéd

lett, lantjával s kardjával akarta szolgálni a hazát. Jókai megmaradt tolla mellett. Az Életképeket szerkesztette tovább, de nem sokáig. A politikai események hullámai rohamosan nőttek, az ország helyzete mind válságosabb lett. Kit érdekelt volna akkor a szépirodalmi dolog, mikor élet s halálról volt szó! A munkatársak elszéledtek, az olvasó közönség megfogyott s ennél fogva Jókai beszüntette az Életképeket. Neki is más dolga akadt."

Prém József (*Jókai Mór. Élet- és jellemrajz* Pozsony – Budapest 1894. 9.) szerint 1847 második felében az Ék „föllendült és az irodalom is mozgalmasabbá vált. Már korábban megalapították 'A tizek társulata'-t, melynek tagjai összeesküdtek a kiadók ellen. Majd politikai célokból egyesültek az ifjú Magyarország lelkes tagjai s az uri . . . utcai híres Pillvax-kávéházban tanácskoztak a haza javáról, sürgetve a társadalmi demokráciát, a politikai radikalizmust. Az 1848-iki mozgalom már mint vezéreket találta Jókait és Petőfit, kik március 15-ikén az emlékezetes 'Tizenkét pont'-ot Landerernél kinyomatták, azokat gyűjtő hatású beszédek kíséretében terjesztették. Az 'Életképek'-ben is szószói voltak a szabadság kivívásának, de a közönséget már csak a plakátok izgató proklamációi érdekelték s a lap megszűnt."

Vajda Emil (*Dr. Jókai Mór. Kolozsvár 1894. 45–46.*) szerint Jókai „Minden behatásra fogékony lyrai kedélylyel lévén megverve a sors-tól, izzásig hevülő, lobogásig szenvedélyes az eszmék elvont világában, de habozó, óvatos, majdnem félnék, s nőiesen lágy, szelid, nagy-lelkű, türelmes minden emberi gyöngeség iránt a gyakorlatban. Magának a 48–49-diki szabadságharcnak is e miatt volt passiv hőse inkább mint trombitása, különösen onnan kezdve, mikor a szabadság, egyenlőség, testvériség zászlója nem a békés, hanem a véres küzdelemnek lett a jelvénye s a középületek fedeléről és a fórumról a harctérre, s a hadoszlopok élére került."

A VU *A még élő 'márciusi ifjak'* c. aláíratlan cikkében (1895. márc. 17. 42. sz. 1953.) megemlíti, hogy Jókai – Degrével, Vajdával és Dobsa Lajossal – nemcsak „tanúi voltak ama nagy eseményeknek”, hanem mint írók és mint „az akkori népgyűlések és küldöttségek szónokai vezérszerepet vittek az 1848-iki mozgalmakban”.

Az 1898-ban kiadott emlékkiadványban (*1848. 1948. Szabadságharcunk emléke.* Nemzeti dicsmű. Szerk. Boross Vilmos. Heyer Arthur tollrajzaival. Bp. 1898. 60.) aláíratlan közleményében mint ismert cikkíróról és szónokról emlékezik meg Jókairól, aki „ifjú szíve teljes lelkesedéssel, hazaszeretete egész hevüléssel vetette magát a megindult szabadság-ébredés hullámaiba” s a szabadságharc egész idején részt vett a mozgalomban.

Szinnyei József (*Magyar írók élete és munkái.* 5. k. Bp. 1897. 543–46<sup>a</sup>

hasáb.) leírja a márc. 15-i eseményeket Jókai visszaemlékezései és Petőfi naplójegyzetci alapján, majd arról emlékezik meg, hogy Jókai „a további eseményekben is folyvást élénk részt vett; nemcsak gyűlésekben, demonstrációkban, a nemzetőrségben, hanem lapjában is egész lélekkel szolgálta a szent ügyet. Az Életképek szinte politikai lappá alakult át. Mint igazi demokrata, nevének nemesi y-ját i-vel cserélte fel. A nemzeti politikát cikkekkkel, a Charivari rovatban genialis elmeséssel támogatta; ápr. 30-tól Petőfivel együtt szerkesztették a lapot . . . J. természeténél fogva mérsékeltabb volt világszabadságért rajongó barátjánál, de ez ellenállhatlanul ragadta magával.” Ezután részletesen foglalkozik Szinnyei a Petőfivel való szakítás külső körülményeivel, majd az alföldi toborzó körútról, a bécsi küldetésről és a Rózsa Sándornak továbbított üzenetről ír.

A Magyar Ujság (*Jókai és Bartha*. 1899. jan. 7. 7. sz. 1.) vitacikkben írja Jókairól, hogy „Nem a forradalom előkészítésében volt döntő szerepe, hanem . . . amikor minden elveszett . . . ébren tartotta bennünk a reményt egy jövő iránt s megedzette lelkünket a szűvs ellenállásra a hatalom zsarnoksága ellen”.

Adam Edmondné a *Magyarok hazája* c. könyvében (= Körössy László: *Mit tartottak Jókairól. Egyetértés* 1904. máj. 6. 126. sz. 6.) írja Jókairól: „Mint lelkes hazafi 1848-ban szenvedélyes védelmezője volt a szabadságnak. Bátor cikkei kivívták számára azt a megtiszteltetést, hogy üldözték.” Tévesen állítja, hogy „Börtönbe vitték s ő végigszenvédte a zsarnokság minden gyöttrését”. (Vö.: *Ujság* 1904. máj. 6. 126. sz. 10.)

Mikszáth Kálmán (*Jókai Mémók. Arad és Vidéke* 1904. máj. 6. 105. sz. 2–4.) a forradalmár és királyhű Jókai kettős politikai arculatáról ír.

Az Alkotmány cikkírója (*Jókai élete*. 1904. máj. 6. 109. sz. 1.) szerint Jókai 1848-ban a „politika terére lépett s a szabadságharcnak a márciusi napokban mint szónok, később mint zsurnaliszta tett szolgálatot. Lapja is mindinkább politikai színezetet öltött.”

A Budapest c. napilap (*Jókai élete*. 1904. máj. 6. 126. sz. 3–4.) megállapítja, hogy Jókai „egyik legszellemesebb és legerélyesebb zsurnalisztája volt a forradalomnak”.

A Budapesti Napló névtelen életrajzírója (*Jókai élete*. 1904. máj. 6. 126. sz. 3.) szerint márc. 15-e után Jókait is „magával ragadta a nagy-szerű vihar. Ott van a lelkesítők között, ott van az irányítók és ott van a harcolók között. A *Charivariban* ostoroz, az *Életképekben* mennydörög”.

A KépCsL cikke (*Jókai élete*. 1904. máj. 8. 19. sz. 353.) szerint Jókai az Ék-ban is „egész lélekkel szolgálta a szent ügyet. Az *Életképek* szinte politikai lappá alakult át . . . A nemzeti politikát cikkekkkel

a Charivari rovatban geniális elmésséggel támogatta... Jókai természeténél fogva mérsékeltebb volt világszabadságért rajongó barátjánál, de ez ellenállhatatlanul ragadta magával." Téves megállapítása szerint az Ék Jókai és Petőfi szakítása után megszűnik.

A Hazánk aláíratlan cikke (*Jókai Mór 1825–1904*. 1904. máj. 7. 109. sz. 4.) szerint Jókai „Mint politikus először az Életképekben mutatkozott be, egy-egy cikkében éles támadást intézett a bécsi kamarilla ellen, de amint a viszonyok javultak, az elsők között volt, akik a békét kívánták”.

Farkas Ernő — Botond álneven — (*Petőfi és Jókai* PH 1904. máj. 8. 128. sz. 32–33.) viszonylag behatóan ír Petőfi és Jókai kapcsolatáról. Szerinte politikai szükségesség volt 1848. márc. 15-e után a két barát között a szakítás, mert Petőfi republikánus érzelmű, Jókai pedig dinasztikus érzelmű volt, bár „barátjának hatása alatt ő is mennydörögni kezdett a királyok ellen. Ez azonban csak színpadi mennydörögés volt, mint a későbbi események mutatták... Jókai... szelid, engedékeny és békülékeny természetével sehogy sem volt összhangban az a vulkánikus kitörés, amely tollából ez időtájt [amikor Petőfi *A királyokhoz* c. költeménye miatt népszerűtlenné vált bizonyos körökben] a trónokra áradt. Sokkal több volt ebben a páthos s a zabolátlan ifjú szenvedély, mint a szilárd meggyőződés.”

Ezután ismerteti Farkas a két fiatal szakítását, majd ismét visszatér a fegyveres harc időszakában keletkezett cikkek jellemzésére: „Jókainak a szabadságharc idején írt hírlapi cikkein forró láz ömlik el. A szélzúgás érzékeny lelkében viharra tömörült s orkánként tört ki belőle. Teljesen az események hatása alatt állott s nem ő játszott azokkal, hanem ezek az ő tollával. Innen van az a gyakori és feltűnő változás cikkeiben. A közvélemény szava harsogott cikkeiben. Ha azt csüggedés szállta meg, láza csillapodott, ha azt heve elragadta, ő állt tollával a torlaszok élére s mint a villám, úgy vágott és sújtott vele.

A békülékeny hangot ezért váltotta föl nála a korbács pattogása, az engesztelő jobbot a gyűlölet vakító villámlása”.

Prém József (*Jókai*. Hazánk 1904. máj. 8. 110. sz. a Hazánk szépirodalmi melléklete. 2.) szerint Jókainak és Petőfinak az Ék-ban megjelent cikkei „szószólói voltak a magyar szabadság kivívásának”.

Adorján Sándor — A. S. betűjellel megjelent — *Jókai közelről* c. cikke (*Magyar Nemzet* 1904. máj. 8. III. sz. 1–4.) szerint Jókai „1848-ban megmutatta, hogy utolsó csöpp véreig magyar, s a magyarok védelmére ép oly kevéssé sajnálja a maga vérét, mint a hogy tud ádáz gyűlölettel viselkedni mindazok iránt, a kik bántják a magyart”.

A Székely Nemzet aláíratlan tárcacikke (*Jókai mint politikus*. 1904. máj. 9. 68. sz. 2.) szerint „Jókainak sohasem volt az az ambíciója, hogy

a nagy politika színpadán megjelenjen és politikai pályafutása sem indult úgy, a hogyan nagy politikai pályafutások rendszeren indulni szoktak. Nem akart tényező lenni és politikai tevékenysége rendszeren csak abban az irányban nyilvánult, hogy az ellentéteket elsimítani, a szenvedélyeket csillapítani, a harcoló ellenfeleket kibékíteni igyekezett... Az Életképek-ben mutatta be magát... először politikusnak. Akkor még republikánus érzelmei voltak, egy-egy cikkben éles támadásokat intézett a kamarilla ellen. De politikai heveskedése nem tartott sokáig."

Ágai Adolf — Porzó álnévvel — a Bp-i Hírlap tárcarovatában (*Mikor láttam én először Jókait*. 1904. máj. 10. 130. sz. 2.) emlékezik meg 1848 tavaszi eseményeiről, közte Jókai tevékenységéről.

A Bács-Topolyai Hírlap tárcatárcája (*Jókai, Petőfi, Arany*. 1904. máj. 22. 21. sz. 5.) szerint „Jókai fiatal maradt élete végéig... Ugyanaz a szerény, idealista, becsületes, álmódoru jellem maradt Jókai Mór, mint amikor nemes hevéből elragadtatva 48-ban a forradalmi pártához csatlakozott. Hiit az emberekben, hazája jövőjében s az istenben... Mint regény és drámaíró, költő, újságíró és politikai szónok szédületesen nagy és sokoldalú munkát fejtett ki."

Szabó László (*Jókai mint politikus*. Magyar Nemzet 1904. nov. 8. 267. sz. 1—3.) szerint Jókai „akarata ellenére lett politikussá. Az 1848. évi márciusi események sodorták bele a politikába." Őt is felhevítették a márciusi események, de „még a legerősebb láz napjaiban is az egyetlen volt Magyarországon, aki higgadságra és bölcs önmérsékletre intette nemzetét... 1848-iki újságjának, az Életképeknek számaint végiglapozva, mindenütt intelmeket találunk, hogy a rendet, a közbátorságot meg kell tartani s hogy a kivívott szabadsághoz méltóan kell viselkedni." Szabó László sajnálja, hogy 1848-ban Jókainak nem jutott hivatal.

Egri György (*Jókai Mór. — Babérlevelek-Cipruslombok*. Bp. 1904. 15. 21.) írónk szabadságharcos életrajzi adatait ismerteti.

Szabó László (*Jókai élete és művei*. Bp. 1904. 104—06.) írja: „A sajtó igyekezett hasznát venni a cenzuraeltörlésének; most már minden lap politizált, az Életképek azonban csak óvatosan..."

Attól fogva..., hogy Petőfi is szerkesztő lett: lehanyaglott az Életképek szerencsecsillaga... s a lap még abban az évben megbukott. Jókai ezt úgy magyarázza, hogy a nagyközönség ellensége volt Petőfinek, s nem tudta vagy nem akarta őt elismerni. Valószínű azonban, hogy a bukásnak más oka volt. Abban az időben ugyanis a szépirodalmi lapok egyszerűsre mind divatlapok is voltak, s minden számhoz mellékeltek egy színes divatképet a hölgyek számára. Jókai és Petőfi szakított ezzel a szokással, s a divatképet elhagyta. E miatt a hölgyek, kik sokkal jobban tudták méltányolni a divatképet, mint Jókait



és Petőfit, lemondottak az Életképekről, s inkább olyan lapot járattak, a melyben divatkép is volt.”

Kunfi Zsigmond (*Jókai*. Huszadik Század 1905. 11. k. 38.) szerint „nemcsak „A magyar nábob” költője volt az ősz mesekirály, hanem ifjúságában a radikális demokrácia harcosa is, amelynek eszményeit és eszméit, ha élte folyamán el is távolodott tőlük, meg még sem tagadta soha”.

Beöthy Zsolt (*Jókai Mór emlékezete*. [1905] = *Irodalmi tanulmányok*. Bp. [1922.] 211.) szerint Jókai 1848-ban „a dicsőség szárnyain egyszerre magasba emelkedett” Petőfivel.

Csudáky Bertalan (*A nagy március hősei*. Budapest 1909. márc. 14. 62. sz. 1–3.) tömören emlékezik meg Irónk 1848-as szerepléséről.

Mikszáth Kálmán a *Jókai és a nagy nap* c. cikkében (Budapest 1909. márc. 14. 62. sz. 17–19.) részletesen ismerteti a márc. 15-i eseményeket és Jókai szerepét.

Az It 1912-ben megjelent közleménye (*A szerkesztőhöz beküldött könyvek jegyzéke*. 95.) foglalkozik Jókai *Hátrahagyott műveinek* — közte a *Forradalom alatt írt műveinek* — legújabb kiadásával. A cikk szerint az NK megjelenése után maga Jókai kezdte el a százkötetes sorozatból kimaradt munkáinak saját alá rendezését. E pótsorozat Jókai elgondolása szerint húsz kötetben az egész életművet felölelte volna. A vállalkozás azonban tíz kötet megjelenése után 1912-ben félbeszakadt, bár még ez a cikk határozottan ígéri, hogy a további tíz kötet a következő évben megjelenik.

A Katholikus Szemle -b. j. betűjegyű recenzense (*Ujabb regényeink*. 1915. 1. sz. 54–56. l.) szerint a forradalom alatt írt műveket tartalmazó kötetek „inkább csak történeti értéke van, mert sok olyan adatot találunk benne összegyűjtve, amelyek ama korról hasznos felvilágosítást nyújtanak, de eredeti forrásaik ma már vagy elkallódtak, vagy csak alig hozzáférhetőek”.

Zsigmond Ferenc (*A szabadságharc hatása Jókai írói egyéniségére*. It 1918. 34–35.) szerint „A francia történet és irodalom iránti rajongást Petőfi beoltotta Jókai lelkébe is. Különös mohósággal olvasták a nagy francia forradalom részleteit s e forradalom egyes vezető embereinek elképzelt szerepeiben tetszelegtek maguknak. Köréjük csoportosult az arany-ifjúság színe-java, az idősebbek közül is sokan és szerepelni kezdett a „közvélemény asztala” a Pilwax-kávészékházban. „Itt mondott egy fiatal ember nagyon dobogó szívvel elragadó beszédekét”, mondja tókai bizonyosan saját magáról. Tehát az anyás, otthon ülő ifjú nincs jobbé, Petőfi bedobta a mindinkább forrongó, pesti élet hullámaiba, hadd tanuljon úszni. A fiatal újonc — mit is tehetett volna egyebet? —

úszott az árral: a franciaimádát ellenállhatatlan sodró áradatával. A közvélemény asztalának vendégei mindnyájan „franciák” voltak; a francia nemzetetől várták a korhadt ó-világ rombadöntését . . .

Egy kis „forradalom”-félére áhított nyugtalan képzeletük, mint a vérmes szervezet az érvágásra. Szerepet játszottak, melyet könyvekből tanultak, de naiv lelkesedéssel, irgylésre méltó illúzióval. Szerepüket 1848 március 15.-én a nyilvánosság előtt is eljátszották s illúziójuk fényes románca sohasem fog egészen lekopni e nap emlékérből. Ez a nap avatta Jókait politikussá; ettől fogva egyéniségében összeolvad a költő és a politikus, úgy hogy néhány év múlva már sem többet sem kevesebbet nem mond, mint azt, hogy „a határvonalat a kettő között nem ismerem” . . . Jókait egész hosszú életén át . . . nem tudott szabadúlni az 1848–49-iki szabadságharc átélt emlékeinek varázsa alól. Ezek nélkül nem lehet Jókait írói egyéniségét kellőképen megértenünk, szükséges tehát már itt mérlegelni a maga egészében azt a döntő befolyást, mellyel a szabadságharc Jókait későbbi világnézetét — hogy úgy mondjuk — determinálta.

Természetesen nem olyan hatásra kell gondolnunk, mely Jókaitól addigi írói egyéniségének megtagadását feltételezte volna; ilyen hatás a legritkább esetek közé tartozik. Ellenkezőleg: azon vette észre magát Jókait, hogy saját novella-hőseinek — e kivételes lényeknek — szerepét kezdi játszani a való életben. Mióta Petőfi hatása alatt ő is belekóstolt a nyilvánosabb szereplés izalmaiba, ábrándos képzelete szívesen kacérkodott az őt fenyegető esetleges veszedelmek gondolatával; jól esett neki beleélnie magát a mártíromság regényes szerepébe . . . Jókait már élménynek kezdi érezni (s később — nagyító képzeletén át — már esküszik is rá) azt a szerepet, amelyet legelső művében a *Nepean-sziget*-ben Victor Gézá-nak, a „szőke fürtű ifjú”-nak szánt, akit hálátlan hazája bujdosóvá tett. — 1845-ben még csak egy régesrég-i kislejteties történet (*Marce Zare*) fejezetei közé csúsztat ilyenféle ábrándos sóhajokat: Adj a népnek szabadságot: mindent adtál neki, — tedd rabszolgává: elvetted mindenét. 1848-ban már kilép a való élet küzdő terére s határozott programmként hirdeti: Föltettük magunkban, hogy a népet szabad úrrá tesszük, mert kell, hogy legyen magyar nép: szabad és úr, mint volt hajdan” . . . Zsigmond Ferenc ezután Jókait szabadságharcos cikkeiből közöl példákat, amellyel frónk politikai következetlenségeit támasztja alá, majd megállapítja, hogy az 1848–49-ben keletkezett „írásai túlszigázott lelkiállapot exaltált kifejezései; ezt a modort kezdettől fogva megfigyelhettük az ő írói egyéniségében, mely a Victor Hugótól és Eugène Suetől eltanult prófétai stílust épügy átvitte a politika terére, mint az említett két francia író. Hogy nemcsak exaltált és következetlen, hanem nagyon naiv is volt Jókait mint politikus, azt igazán fölösleges lenne bizonyítgatni; ő maga mondja ötven évvel később: „Amiket én akkor írtam, azokat most elol-

vasnom: felér a purgatóriummal'. Miért rónánk föl ezt a naivságot bűnül épen a 23–24 éves Jókainak, mikor az 1848–1849-iki szabadságharcunk sorsát irányító öregebb és hatalmasabb politikusok közt is hányra el lehet modani, hogy hazafiúi lelkesedésük trikolorját a naivság szel- lőjét lebegtette olyan fennen!"

Zsigmond Ferenc a *Jókai* (Bp. 1924.) c. monográfiájában írja: „Jókai személyes élményei 1848 március 15-én kapcsolódtak bele a nemzeti élet delejes áramába s jó részben ennek köszönheti azt a bűvös hatást, mely az elnyomatás idején megbecsülhetetlen nemzeti jelentőségre emelkedett. Jókai egész hosszú életén át soha többé nem tudott szabadulni az 1848–49-iki szabadságharc átélt emlékeinek varázsa alól. Ezek nélkül nem lehet Jókai frói egyéniségét kellőképpen megértenünk.” (82.)

Ezután Jókai romantikus hajlamairól szól Zsigmond Ferenc, majd így folytatja: „Álmélkodva tapasztalhatta, hogy a legmerészebb kísérleteket, melyeknek a valószínűség, sőt a hihetőség szempontját alávetette volt korábbi műveiben: megvalósítják, sokszor túl is szárnyalják az élet egymásra halmozódó eseményei. Csupán ami ő vele egymagával történt egy esztendő alatt (kivált az ő szemével nézve), sok volna akármelyik addigi fantasztikus elbeszélése számára. Kénytelen az emberiség felett virrasztó gondviselés kifürkészhetetlen akaratához, mint magyarázó okhoz folyamodni, mely egy országos vihar minden veszedelme között megőrizte az ő törekény életét. Huszonöt évvel később is (1875) maga mondja, hogy 1849-ben annyi gondviselészerű eset történt vele, hogy lehetetlen teozófiának nem lennie. . .

Ilyen eposzi felfogás színes világlátásán át nézi az egész szabadságharcot”. (83.)

Jókai képzelete és frói egyénisége — Zsigmond Ferenc szerint — „igazán alig kerülhetett volna csábítóbb, kedvezőbb, kifogyhatatlanabb merész lehetőségek, bizonyíthatóbb rendkívüliségek közé, amilyenekkel az 1848–49-iki szabadságharc körülöszönlötte. Több mint fél évszázaddal élte túl ezt a nevezetes esztendőt, de soha bele nem fáradt dicsőítésbe. Nemcsak saját képzeletét tudta meggyőzni arról, hogy csupa valóságos eseményeket és igazán élt embereket válogat ki a nagy harc történetéből, hanem — mondhatni — az egész magyar olvasóközönség szívét-szemét is, évek hosszú során át.” (86.)

A Világ névtelen cikkírója (*A flamingótól — a mamelukig.* 1925. jan. 1. 1. sz. 6.) többek között Jókai 1848-as radikális magatartásáról emlékezik meg. Szerinte Petőfiékkel együtt a szabadságharc idején a fiatalok „balra tolták a kormányt”.

Benedek Rózsi (*Laborfalvy Róza. Új Idők* 1925. jan. 11. 2. sz. 46–47.) részletesen ismerteti Jókai és Laborfalvi Róza kapcsolatát 1848-ban. Szerinte a Petőfivel szakított ifjú házastárs a nőszülés után, mivel az Ék-t is

be kellett szüntetnie a „sok baj, gond között a közügyekhez menekült. Kossuthot elkísérte az alföldre és ő vállalkozott rá, hogy Rózsa Sándornak a kegyelmi levelet elvigye.”

Meszlényi Lambert (*Jókai Mór emlékezete. Zalamegyei Ujság* 1925. febr. 10. 32. sz. 2.) szerint Jókai „Beleveti magát a magyar történelem legdicsebb korszakának, a szabadságharc lázas forgatagába és kirobbanós erejű magyarságának minden izzólángja a 48-as idők fergeteges eseményeinek hatása alatt. E hőskor betölti egész lelkét. Petőfivel együtt az ifjúság lánglelkű vezére, a sajtószabadság egyik legelső kiharcolója s a hírlapírás vezérszereplője lesz. Szóval, tettel, irással gyujt, lelkesít. Majd megfürdik a boldogság színes örömeiben.”

Az Aradon megjelent Vasárnap c. folyóirat Spectator álnévű tárcaírója (*Az Aranyember*. 1925. febr. 15. 4. sz. 64.) szerint Jókai „forradalmár volt, a ki egy korszak lelkiületére ráirta szellemének vonásait . . . Márciusi ifju volt, szépprózai újságíró; a szépese szélsőségekbe repülésének és apró megfigyelésekben mélyedésének hőse.”

Sikabonyi Antal (*Romain Rolland levele Jókairól. Érdekes Ujság* 1925. febr. 20. 8. sz. 11.) közli, hogy Romain Rolland szerint főleg 1848-as szerepe miatt ünnepelték a franciák Jókait.

Váradai Aurél (*Találkozásaim Jókaiival. Páztortúz* 1925. febr. 22. 4. sz. 63.) szerint az Ék-nek Petőfi és Jókai szerkesztésében „nem kis szerepe volt a közszellem kialakulásában, de a megújodott közszellem hatása alatt kifejlődött két ifju herosz egyike sem találta meg az előzmények méltán várható elismerés megfelelő mértékét.”

A Világ c. politikai napilap aláírás nélkül megjelent cikkében (*Van ilyen Jókai is . . .* 1925. febr. 26. 46. sz. 9.) Irónk életművéből különböző szemelvényeket — közte három 1848-ban keletkezett Charivari-fricskát idézve — állapítja meg: „Mi nem szeretjük senkinek az örömet megrontani és nem akarunk senkit a hitéből kiverni, de a legnagyobb magyar zseni iránt való kegyeletből mégis kötelességünknek tartjuk figyelmeztetni az ezután elkövetkezendő ünnepi szónokokat, hogy ha illúzióikat meg akarják őrizni, kövessék elődeik nyomdokait és — *tartózkodjanak Jókai olvasásától*. Mert, aki nemcsak ünnepi tósztot mond Jókaira, hanem olvassa is, az megdöbbenve fogja tapasztalni, hogy ez a kormányfőtanácsossá szelídített üstökös-csillag egyike volt a magyar isten legdestruktívabb teremtcéinek. Aki, ha még felelősségre lenne vonható, akkor lennének rá annyi tekintettel, hogy karriéréjé érdekében tartózkodnának az evangéliumból vett következő idézetek közlésétől. Mivel azonban a százéves Jókait semmi idézőtől többé félteni nem kell s az alábbi szemelvények aktualitásukat különben is rég elvesztették a legnagyobb mesemondó egész világával együtt . . . talán nem okozunk kárt a költőnek és hasznos szolgálatot teszünk a dísz-szónokoknak, ha

figyelmeztetjük őket, hogy van ilyen Jókai is..." Ezután következnek azok a *Tárgyi magyarázatok* jegyzetei között feltüntetett közlemények, amelyek a szónokokkal ellentétben azt bizonyítják, hogy Jókai nem volt a Bethlen-politika támogatója, militarista, konzervatív, a tekintélytisztelet fanatikus rajongója és a demokrácia szilaj üldözője.

Bognár Cecil (*Jókai lélekrajza. = Jókai Emlékkönyv. Komárom 1925. 14–15.*) szerint Jókai a „szabadságharc kitörésekor forradalmár, republikánus eszméket hirdet, az uralkodóház és az uralkodó ellen élesen kifakad... Jókai magyar érzését, igaz hazafiságát kétségbevonni nem lehet. Politikájában jóhiszemű volt. Meg volt győződve arról, hogy amit tesz, avval hazája érdekeit szolgálja." Ingadozásának az okát abban látja, hogy „politikái véleményének kialakulásában érzelmi motívumok vezették, és ebben is épen annyira szuggerálható volt, mint másban. A hatalmas politikai vezető emberek imponáltak a naiv lelkű poétának. Nem szolgálkúsból, hanem vele született szerénységénél fogva nem tudott velük szemben fölényes és objektív lenni."

Kristóf György (*Jókai Mór élete és művei. Kolozsvár 1925. 37–41.*) írja: „Jókai 1847 második felében, amikor az *Életképeket* szerkesztette, az akkor már házas Petőfinél lakott. Így aztán a két barát mindig együtt jelent meg az irodalmi és politikai életben egyaránt. Kettejüket tekintetjük a márciusi ifjúság tulajdonképeni vezérének... [A márc. 15-i] fényes föllépés volt Jókai politikai pályájának kezdete. Ettől kezdve a magyar politikai élet Jókai nélkül el se képzelhető. Ott van mindeniütt vagy mint szerkesztő, tényleges vezér, képviselő vagy legalább is, mint csendes szemlélő... Ez a szabadságharcnak egyik legnevezetesebb hatása Jókaira. Egyrészt boldog volt, hogy kikiálthatták a magyar szabadságot, másrészt foglyul ejtette a dicsőség, a siker, a népszerűség, hogy ő vezére volt és lehetett ennek a különben — ma már tudjuk — epizód-értékű föllángolásnak."

Az alföldi toborzó körútról és Rózsa Sándorról olvashatunk ezután néhány sort, majd a következőket írja Kristóf György Jókairól: „A kormányt elkíséri mindenüvé s ugyancsak kiveszi részét a meneküléssel együtt járó izgalmakból, nélkülözésből, sőt nyomorból. Eleinte a kormány mellett állott s gyűjtő tollával az *Életképeken*, a *Közlönyben* és az *Esti Lapokban* számos cikket írt a közhangulat ébrentartása és kedvező színezete érdekében. Később azonban, mikor látta, a kormány és a nemzeti ügy árnyékában hűtelen sáfárok forgolódnak (Madarász László), amikor hite szerint Kossuth és az országgyűlés a debreceni detronizálással tulzába csapott s veszélyeztette a magyar állam érdekeit: a kevés számú békepárthoz csatlakozott."

A következő sorokban házasságának történetét foglalja össze, s az író visszaemlékezései alapján családi életüket jellemzi Kristóf György,

majd így folytatja: „Jókai a szabadságharc alatt költeményt nem írt. Csak politikai cikkeket, elég tekintélyes számban. Így azt mondhatnók, hogy ez a két év Jókaira, a magyar szépirodalomra nézve, teljesen elveszett. Ez azonban csak látszat szerint van így.

Mert, ha nem is írt a szabadságharc alatt, de később épen a szabadságharc eseményeiből és emlékeiből nőtt ki nem egy nagy regényének egész tárgya vagy legalább egy jelenete . . . A szabadságharc Jókai költészetének egyik legkiadóbb forrása. Valahogy átszellemült szava, ha hazafias ünnepélyeken mondott beszédeiben a szabadságharc jut eszébe, vagy épen arról beszél. Tolla csak dicsőségét tudja zengeni annak a két évnek, amelyekben bizony sok sötét és dicstelen dolog is fordult elő. Hanem ezeket ő mind elfeledte, vagy mellékesnek vette. A jó, az igaz ügy végre is diadalmaskodott az önkény és hazugság fölött. S a mesemondó csak nem kavarhatja föl áhitatos hallgatóinak lelkeit holmi prózai dolgok figyelembe vétele által. *Nincs irodalmunkban senki, akit annyiszor ihletett volna meg a szabadságharc, mint Jókait.* Senki sem tudott oly rajongással ragyogó himnuszt zengeni arról, mint ő. Thaly Kálmánt egy életre foglyul ejtette a kuruc korszak és Rákóczi Ferenc. Ugyanígy tartotta igézet alatt Jókait is egész életében a szabadságharc és Petőfi.”

Hegedüs Lóránt a *Jókai anyja* c. cikkében (Új Idők 1926. ápr. 11.) 15. sz. 397.) arról emlékezik meg, hogy „1848 márciusában Pesten a forradalom szorosra fűzte a barátságot, de meg is szakította” Petőfi és Jókai között.

Szász Károly (*Jókai és a politika*. Bp-i Hírlap 1925. ápr. 12. 83. sz. 23–25.) szerint „Jókai politikai felfogására igen jellemző és későbbi szereplésének magyarázata szempontjából is nagyon fontos annak hangoztatása, hogy ő azokban a mámoros időkben is bizonyos mérséklettel, higgadsággal nézte s ítélte meg az eseményeket”.

Papp Ferenc (*Jókai és Gyulai Pál*. Páztortútz 1925. aug. 23. 17. sz. 374.) szerint Jókai „kedélye változékony, mint a felhőgomoly, de vannak állandó, nagy érzelmei . . . Nőies féltékenységét gyakran férfias merészségre váltja föl. A forradalmi eszmékért s a népszabadságért alig lelkesült valaki szelidebb és hívőbb lélekkel.”

Solymossy Sándor (*Jókai és a magyar nép*. Népelet 1925. 11.) szerint a szabadságharc ideje „Jókai benn volt a válságos napok fókuszában”.

Zsigmond Ferenc a *Jókai és Debrecen* c. tanulmányában (Debrecen 1925. 4.) írja, hogy 1848-ban „a nemzet sorsdöntő politikai mozgalmában mindvégig ott szerepelt Jókai is, teljes jóhiszeműséggel, sok naivsággal, egész létének kockáztatásával”.

Bernfeld Magdolna (*A németység Jókai Mór megvilágításában*. Bp. 1927. 68.) szerint Jókai szabadságharc alatt írt újságcikkei „bemutadják a fejlődő eseményeket . . . Az akkori hangulatok hatása alatt szenvedélyesen

kitör [Jókai] a király s a Habsburgok ellen és hangja éles ellentétet mutat a későbbi hyperloyális, udvar kegyét kereső Jókai hangja között."

Takáts Sándor (*Jókai politikai pályafutása*. = Jókai Mór *Politikai bevezései* 1. k. Bp. én. [1930.] XXV—XXVIII.) írja, hogy „Jókai politikai pályája... 1848-ban kezdődött... Bizonyos dolog, hogy a forradalmi mozgalmakba Jókait nem az ő egyénisége, hanem inkább azon mozgalom általános okai vitték bele. Különben is a márciusi napokban való szereplése csak szárnypróbálgatás volt..."

A szabadságharcot Jókai nem fegyverrel, hanem tollal küzdötte végig. Írt, lelkesített, szerkesztett lapokat, ha kellett szónokolt is, de a fegyveres harcokban nem vett részt...

Mikor a márciusi mozgalmakban sikerült kivívni a sajtószabadságot, Jókai az Életképekben politikai cikkeket is közölt. Ezek közül valóságos lázító hatása volt annak a cikknek, mely a Martinovics-féle összeesküvés ártatlan résztvevőinek lelketlen kivégzését és Iróink bebörtönzését tárta az olvasók elé...

Fölötte érdekesek Jókainak ugyanítt megjelent azon cikkei is, melyekben a márciusi forradalmi napokat ismerteti. A páratlan szerénység, mely a nagy író későbbi korában oly erősen kidomborodott, már itt is mutatkozni kezdett...

A mozgalmas, háborus időben a szépirodalmi lapoknak nem nagy keletjük szokott lenni. Nem csoda tehát, hogy a kiadók az év végén beszüntették a lapot. Még mielőtt ez megtörtént volna, Jókai távozott Pestről...

Jellachich betörésekor Jókai Kossuth Lajossal, Egressy Gáborral, Csemátonyval, Rákóczyval a népfőlkelés szervezése céljából bejárta az Alföldet. Ekkor ismerte meg közelebbről Kossuthot, kiről aztán élete végéig mindig a legnagyobb magasztalással szólt."

A Bp-i Hírlap K. G. betűjeggyel cikkező tárcaírója (*Jókai mint politikus*. 1930. nov. 1. 250. sz. 21—22.) szerint „Jókai politikai szerepe 1848-ban kezdődött... Petőfi az ő halhatatlan költeményeivel, ő pedig világraszóló prózai műveivel ébresztette föl nemzetében a nagyrahitottság alélt történelmi tudatát." Nemcsak szerkesztette divatlapját, hanem az Ék „politikai cikkeit jobbra ő is írta. Akkori politikai cikkeit egyáltalán nagy merészség és rendkívüli szellemesség jellemzi."

Móra Ferenc (*Jókai szegedi látogatásai*. Magyar Hírlap 1934. jan. 24. 141. sz. 3.) hátrahagyott írásában főleg életrajzi vonatkozású adatokat dolgoz fel.

Erdélyi Pál (*Jókai útja Rév-Komáromtól Pestig, a bölcsőtől a babérig*. Komárom 1934. 64. 82—83.) írja Jókairól, hogy „Hírlapjai, vállalatjai nélkül, ujdondászi és szerkesztői működése nélkül pályája feletle hiányos lenne..."

Az az út, publicisztikai pályája, melyet 1848-tól maga után hagyott, nagyjában egybeesik a nemzeti politika haladásával s így amilyen természetes, hogy ő mindig a kor és idő hullámain ringott, éppen oly igaz, hogy népszerűsége is aszerint száll és emelkedik, amint a nemzeti politika autochton eszméinek ad hangot. Ami megint azt mutatja, hogy Madách szerint, ha előbb vezére gyanánt szerepelt is, később mégis csak úszója maradt kora folyamának. Jókai egész életében hírlapíró és publicista maradt. . . Így a nemzet történetében sok irányú tevékenysége ugyan egybeforrott, de sem egyik, sem másik területén nem tudott annyira önállósulni, hogy attól véglegesen elkülöníthető lett volna. Itt is, ott is, mindenütt a nyilvánosság embere, a közélet reprezentánsa maradt, mindenütt ki volt téve az ezerfejű szörnyeteg tekintetének, a pályával együtt járó izgalmaknak." Márc. 15-ével kapcsolatban tér ki a következőkre: „Jókai az esemény előkészítésében is részt vett, de a neki jutott szerep és a nap folyamán elért sikerek hatása alatt egyik vezére volt az epochális eseménynek. . . ez időszak elhatározóan folyt be életére, írói és közéleti munkásságára, s hogy ezek az események voltak első reális és eltörülhetetlen élményei, olyan valóságok, melyekben több volt a valóság, mint a válság, mely őt ábránd-világából kivezette. . .

Jókait ezen a napon Petőfi lelkesedése és az idő lendülete a márciusi ifjak élére ragadta. Felismerte a cselekvés mámorát és dicsőségét s magához kapcsolta mind a kettőt. Megízlelte, hogy ezután is mindig megkívánja, a népszerűséget s a rajongás pillanatában és a dicsőség mámorában elfogadta a sors ajándékát: Laborfalvy Rózát. Innentől kezdve Jókai már nem a maga embere, hanem a nyilvánosság előtt vállalt kötelességeké. Ezen a napon csapott föl a nemzeti közélet emberévé és zászlótartójává, ezen az esten kötötte sorsát egy nagy művészno sorsához . . . Bizonyos, hogy . . . a Jókai lelkére, szívére tornyosult hatások . . . ezek az eleven és erőteljes benyomások egész életén végig kísérték és hogy nagy szenvedélyek és feledhetetlen emlékek forrásaivá váltak. Bizonyos továbbá az is, hogy amit 'a magyar nemzet kívánt' ezen a heroikus napon, megvalósult; fájdalmasan bizonyosabb az, hogy e vívmányok biztosításáért még csak ezután kellett igazán dolgozni és szenvedni . . .

Ez a feledhetetlen nap Jókait tehát a közélet sodrába, a nyilvánosság elé ragadta. Az események mind gyorsabb tempóban iramlottak s vitték magukkal az őket megindító arany-ifjúságot és az újkeltű szabadság hőseit, közöttük őt is, kik akkor, egy nem remélt vívmány ragyogását hozsannázták. . . Ezekben a siető napokban kevesen gondoltak a jövőre s a legkevesebbet Jókai. Őt teljesen elfoglalta a siker mámor, melyet azonfelül a szlv mámor is fokozott, őt egyszerűen elvakította a dicsőség, mely a nemzeti színház színpadán a közvélemény és Laborfalvy Róza felől ragyogott álmagat kék szemébe. Ahogyan mindez történt, ahogyan



maga is írva hagyta, Jókai már nem volt szabad sem magával, sem szívével, ekkor és itt ő már nem ura magának, ami vele történt: egy alig érthető átváltozás, az elbájolásnak olyan meglepő jelensége, amit csak a mese világában, egynémely Jókai-féle regényben csodálhatunk.

Jókai nagy árat fizetett ezekért a mámoros hónapokért: meghasonlott Petőfivel és elfordult tőle édesanyja és családja. Petőfi is édesanyja is mindent elkövettek, hogy Laborfalvy Rózától elválasszák, házasságát megakadályozzák. Amennyire érthető az édesanya és a jóbarát aggodalma és törekvése, annyira érthetetlen Jókai magaviselete, mikor rábízta magát sorsára és egy fatalista vagy holdkőros biztonságával lépdelt ismeretlen jövője felé."

Pintér Jenő (*Magyar irodalomtörténet. Tudományos rendszerezés. 7. k. A magyar irodalom a XIX. század utolsó harmadában.* Bp. 1934. 302.) szerint Jókai 1848-ban „Habsburg-ellenes köztársasági érzelmű”.

Romhányi Gyula (*Teleki László és Kegyece.* ItK 1941. 152.) szerint 1847-ben Jókai Ék c. folyóirata a kezdeti „mérsékelt hangja után 1848-ban igazi forradalmi, radikális közlőnyé lett”.

Sebestyén Károly (*Földönjáró Jókai. Új Idők* 1943. márc. 13. 11. sz. 313.) a *Forradalom alatt írt művek* nagy hatásáról emlékezik meg.

Féja Géza (*A felvilágosodástól a sötétedésig. A magyar irodalom története 1772-től 1867-ig.* Bp. 1943. 224.) szerint Jókai a szabadságharc idején „Kezdetben ‚márciusi’ okádott, majd az elkeseredő és megsavanyodó márciusi savával marta a ‚nagy idők’ tragikomikus pojáciát.”

Jordáky Lajos (*A márciusi ifjúság.* Kolozsvár 1945. 87., 90.) szerint Jókai volt a szabadságharc legnépszerűbb prózaírója. „Szépirodalmi munkásságát ugyan sűrűn szakítja meg ebben az időben politikai állásfoglalása. A francia eszmék híve ő is a forradalmi hónapokban mintha teljesen felhagyta szépirodalmi munkásságával. Szónokol diákoknak, polgároknak, a népnek; agitál szóban és izgat írásban a radikális eszmék mellett. Az *Életképek*-et teljesen a márciusi eszmék és a fiatalok szolgálatába állítja s ő maga is hosszú cikkekben hirdeti a szabadságtestvériség-egyenlőség eszméit. Határozott politikai magatartása később ingadozóvá válik, — különben is mindig ingadozott egy kicsit a kortársak szerint, — az események irányították őt s nem igen hatott vissza azokra, — bár még lelkes cikkekben foglal állást a nőszabadság mellett, kegyetlenül támadja a királyt, a Vörösmarty-Petőfi konfliktusban mégis elléti Petőfi magatartását s lassan-lassan a radikális táborból áteszük a kormány mögé.

Jókai szerepe a márciusi napokban letagadhatatlanul jelentős.”

Koroda Miklós (*A forradalmár Jókai. Száz éve jelent meg a Hétköznapok.* Jövendő 1946. okt. 24. 42. sz. 22—23.) említi, hogy Jókai „politikai cikkeket írt” az Ék-be, mert „sietett az Üstökös [Petőfi] után”.

Szerinte „Móric kisasszonyból” forradalmár lett 1848 tavaszán. De „Egyik sem tartott soká, sem a barátság, sem a forradalom szerelme”.

Szemlér Ferenc (*Keressük történelmünk igazi értékét: Jókai és a 48-as gondolat*. Utunk [Kolozsvár] 1947. júl. 5. 14. sz. 1–2.) Arany Jánost nemesi költővé degradálja, majd Jókai 1848-as szereplését említve írja: „A Jókai-cset természetesen nem olyan meglepő, mint az Aranyé, akit még a jószeműek és jóhiszeműek is népi költőnek tarthattak egészen mostanig ... Gyulai Pál... bírálatá eléggé sikeresen hozzájárult ahhoz, hogy a műveltebb olvasóközönség körében alapos gyanú ébredjen a ‚nemzet nagy mesélőjének’ valóságos írói tulajdonságai tekintetében. Jókai öregkorának politikai szereplése, a maga Habsburg-barátságával és hivatalos elismertetésével pedig meglehetősen megtépázta a márciusi mozgalom és a szabadságharc résztvevőjének, valamint az osztrákellenes újságírónak egykori babérjait”.

A továbbiakban arról ír Szemlér Ferenc, hogy Jókai a fiatalság nagy írója ma is, majd megállapítja, hogy „Sem Arany, sem Jókai nem járt Petőfi útján. Egyik sem a plebejus forradalmat, hanem csak a nemesi osztály társadalmi céljait akarta diadalra vinni. Hiába volt Arany ‚népfi’, hiába hagyta el Jókai neve végéről az ipszilont és lett Móricból csupán Mór, szereplésük lélektanilag a negyvennyolcas forradalomban a csatlakozókára szorítkozott. Csupán annak köszönhették nevük további kapcsolatban-maradását a Petőfi nevével, mert közbejött a segesvári csata. Ha Petőfi megmenekül, a következetes forradalmár erélyével tisztázta volna a kétértelmű helyzetet és az irodalmi köztudatban hamarosan világos lett volna — ha nem is az, hogy Arany vagy Jókai tulajdonképpen hova tartozik, de legalább is az, hogy nem tartozik Petőfivel egy táborba.”

Ezek után állapítja meg Szemlér Ferenc még azt is, hogy „Jókai tudatában volt a valódi, népi forradalmi felfogás jelentőségének s minthogy félt is tőle, igyekezett a lehető legelőnytelenebb színekben feltüntetni”.

A Révay József és Kőhalmi Béla szerkesztésében megjelent lexikon (*Hungaria Irodalmi Lexikon*. Bp. 1947. 261.) írja, hogy Jókai a „szabadságharc alatt a mérsékelt politikát támogatta”.

Waldapfel József (W. J. betűjeggyel megjelent) *Jókai ismeretlen forradalmi szatírja a királyi családról* c. cikkében (Csillag 1948. ápr. 5. sz. 33.) írja, hogy Jókainak az 1848 őszén az Ék hasábjain napvilágot látott szatírja a „Pán Jellasics alighanem a legszellemesebb, legcsípősebb, legkacagtatóbban tiszteletlen magyar írás, amit valaha a királyi családról írtak ... Mire a ‚hősköltmény’ közlése — az életképek utolsó számában — befejeződött, addigra már ő [Ferenc József] ült a trónon, Windischgraetz közeledett Pesthez és Jókai, akiről akkor emlegették, hogy fel fogják akasztani, s aki bizony előbb is lekanyarodott már arról a követ-

kezetes forradalmi útról, melyre Petőfi próbálta magával vinni, néhány nap múlva már a mindenáron meghódolást sürgető békepárt újságtírója lett Debrecenben."

Waldapfel József (*Költők a forradalomban. = Forradalom és szabadságharc 1848–1849.* Bp. 1948. 543–45.) szerint „talán senkivel szemben nem jogosabb és érthetőbb Petőfi haragja, mint a testvéreként, szellemi gyermekeként becézett Jókaival szemben, akiből forradalmárt akart nevelni, s aki a márciusi események után nem egyszer olyan dicstelen szerepet játszott, amelyhez képest politikai pályája későbbi fordulatai jelentéktelen árnyalati ingadozásoknak tűnnek. S valóban, amily súlyos ferdtés volt azok eljárása, akik Petőfi forradalmi tevékenységét színeskedésnek minősítették, éppoly jogos Jókairól megállapítani, hogy az ő részvétele nem volt más, mint egy parádés szerep eljátszása, amelyhez sem előbb sem utóbb semmi köze nem volt. Az elkenyezetett úriúru, akit Petőfi a forradalom első napjainak ragyogásába magával tudott ragadni, mindjárt az első nehézségek és veszedelmek jelentkezésekor megtorpant."

A fentiek bizonyítására Waldapfel József a *Congrev rakétákat és a máj. 21-i Charivari* rovat egyik közleményét mutatja be (JKK 163.; 175.), majd folytatja: „Az első riadalom elmúltával, vagy Petőfi és a Forradalmi Csarnok nyomására, Jókai kezd visszatérni a márciusi ifjúság felfogásához, de az elvszerűség és opportunizmus vitája minden bizonnyal megelőzte már Laborfalvy Róza miatt történt összetűzésüket. Petőfit ebben is inkább az vezette, hogy féltette barátját a tőle jól ismert, nagyurakkal megtüzdelt primadonna-környezetétől, mint nyárspolgári szempontok — és bizony Jókai elvhűségének fokozásához házassága sem járult hozzá. Komárom pusztulása után ő is elment toborzóra — ekkor kellett volna Kossuth megbízásából Rózsa Sándort is felkeresnie. Mikor elment, kijelentette: 'Rövid időre közönségünktől búcsút veszek . . .' (JKK 350.) Valóban rövid idő múlva Pesten van megint és a rá jellemző felelőtlen szellemességgel a Csokonai *Békeegyház*-a modorában tréfás hőskölteményt ír Jellachichról, akinek egész hadjáratát Ferenc József anyjával, Zsófia főhercegnővel való, akkoriban sokat emlegetett viszonyából származtatja. Ennél csöppsebb és kacagtatóbban tiszteletlen magyar írás az uralkodó ház ellen alig készült. [*Jókai ismeretlen forradalmi szatírája.* Csillag 1948. április.] Ekkoriban jósolhatták neki, hogy fel fogják akasztani. Alighogy az utolsó részlet megjelent, következett a menekülés Windischgrätz hadai elől, s most, hogy a forradalmárság megint veszélyes kezd lenni, egy minden addiginál merészebb fordulattal a megegyezés legfőbb hirdetői és a forradalmi balszárny legkérelmezhetőbb ostromozói közé áll. Még novemberben elszegődött a *Pesti Hírlap* következő évfolyama szerkesztőjének Nyáry Pál mellé."

Dezsenyi Béla (*A magyar hírlapirodalom 1848–49-ben*. It 1949. 112.) szerint a szabadságharc idején megjelent folyóiratok közül az „*Életképek*” képviselik továbbra is a legmagasabb színvonalat... jellemző, hogy a divatlap új címet vesz fel: *Nép Szava*. Ez a cím itt fordul elő először a magyar sajtóban. És a tartalmában is a politika jut uralomra.”

Nagy Miklós (*Jókai Mór*. Művelt Nép 1951. január. 1. sz. 25.) szerint „az Ék 1847–48-ban lobogója volt a forradalmiságnak”. Szerkesztője „Aktív politikusként vett részt a szabadságharcban, és bár a harc folytatásának kérdésében nem egyszer ingadozott, 1850-ben mégis Kossuth és a szabadságharc híveként bujdosott az üldözés elől.”

Bóka László (*A köszlűs ember fiai*. Csillag 1951. = *Tegnaptól máig*. Bp. 1958. 154.) Jókai 1848–49-es forradalom alatti ingadozásairól emlékezik meg.

Sós Endre (*Az élő Jókai*. Magyar Nemzet 1951. júl. 28. 174. sz. 3.) szerint *A köszlűs ember fiai* c. regényt és a *Csataképek* c. novelláskötetet „csak olyan író alkothatta meg, aki maga is szereplője volt az 1848–49-es eseményeknek”. A márciusi napok után „– ha közben voltak ugyan ingadozásai is – elkísérte Kossuthot alföldi agitációs útjára és vele tartott a szabadságharc tragikus bukásának utolsó fejezetéig”.

Lukácsy Sándor egy füzetes kiadvány bevezetőjében (Jókai Mór: *Csataképek*. Szépirodalmi Kiskönyvtár 12–13. sz. Bp. 1951. 5.) írja, hogy Jókai különböző értékű művekben emlékezett meg a szabadságharcról, „aminthogy Jókai forradalmi magatartása sem volt egyértelmű: a márciusi napok lobogása után ő is az ingadozó vagy botcsinálta nemesi forradalmárokhöz sodródott – egészen a forradalom sírját megásó, a megadást előkészítő békepártig. Legjobb írásaival azonban hatalmas nemzeti feladatot teljesített Jókai, – és teljesít ma is”.

Vézi Endre (*A köszlűs ember fiai*. Színház és Filmművészet 1953. 8–9. sz. 372.) szerint Jókai „Petőfi kortársaként, barátjaként részt vett a márciusi ifjak forradalmi mozgalmában, ott járt a népkövetelések élén”.

Bárdos László (*Mit olvassunk Jókaitól?* Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. ápr. 17. 31. sz. 4.) szerint „Ha figyelemmel kísérjük a magyar polgárság és Jókai útját az 1840-es évektől a századfordulóig, azt találjuk, hogy a két út párhuzamos, gyakran csaknem teljesen egybeesik. 1848-ig, sőt még a forradalmat követő hetekben is a polgárság, a társadalmi haladás zászlóvivője, harcos, forradalmi szellemű: Jókai Petőfivel a márciusi ifjúság csapatfőz vezére; a forradalom radikalizálódása, balratolódása idején a polgárság visszahőköl: Jókai szaklt Petőfivel, szinte néma szereplője lesz a szabadságharcnak; a szabadságharc bukása után tiltakozik az elnyomatás ellen a leghaladóbb erővel.”

Zolnay László (*Jókai útja Komáromtól 1848 fele*. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. ápr. 28. 34. sz. 4.) vázlatosan mutatja be, hogyan

lett Jókaiából az „elkényeztetett, babusgatott nemesi sarjadékból 1848-as forradalmunk bajnoka”.

Bárdos László (*Jókai a forradalomban*. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 1. 35. sz. 6.) jellemzi az 1848-as eseményeket, majd megállapítja, hogy „Jókai ott haladt a márciusi ifjúság vezérkarában, készen arra, hogy ha kell vérét is adja a hazáért”.

Bója Ervin (*Jókai helye a magyar irodalomban*. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5. 36. sz. 4.) szerint „Jókai ifjúkora egybeesik 1848 nagy forradalmával. Családja, nevelése és barátja Petőfi a 'fiatal Magyarország' forradalmár férfiai közé vezetik. Petőfi barátsága Jókainál egyet jelent Petőfi forradalmi elveinek vállalásával. A forradalom kibukkanásában való közreműködése, írásai, felszólalásai, Kossuth toborzó útján való részvétele — mind ezt bizonyítják.”

Bárdos László (*Jókai a szabadságharc idején*. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5. 36. sz. 4.) szerint 1848. márc. 15-én Petőfi mellett „a legünnepeltebb népvezér Jókai volt. Jókai forradalmi magatartásában, munkásságában azonban a március 15-i napok után ingadozás tapasztalható. Az ingadozás, a következetlenség Jókai nemesi származásából, felesége magatartásából, a környezete — a fejlődő polgárság — némi vonatkozásban reája gyakorolt hatásából eredt... Az 1848-as év nyári hónapjainak tespedése után, a forradalom radikalizálódása idején Jókai ismét a régi forradalmár. Követte Kossuthot alföldi toborzó útjára. Élete mély pontjáról emelte ki ez a toborzó út. (... házassága miatt családja kitagadta. Petőfivel megszakadt a barátság, anyagi helyzete aggasztóan súlyos volt.) Kossuth egyéniségének lenyűgöző varázsa, a toborzó út minden várakozást felülmúló sikere újra március idusának lelkes, forróvérű forradalmárává és szabadságharcosává változtatta. Eltűnt szívéből az ingadozás.”

Sőtér István (*Jókai Mór (1825–1904)* Szabad Nép 1954. máj. 5. 125. sz. 2.) említi, hogy „Jókai is átéli a régi Magyarország halódását, maga is segédkezik — 1848. március 15-én — az új megszületésénél, őrá is lesújtott Világos, ő is vállalja az önkényuralom, az osztrák terror idején a nemzeti ellenállás serkentésének hivatását”.

Szabényi Géza (*Jókai és a Fekete gyémántok néhány kérdése*. It 1954. 28.) szerint „Jókai forradalom előtt írt műveiben nemigen találunk utópista vonásokat. Hogy ismert ilyen elméleteket, azt elsősorban egy-egy cikkéből lehet megállapítani. Ha azok láthatólag eléggé átmeg-átszövik is Jókai gondolkozásmódját, szerepük eltörpül a hatalmas, sodró, forradalmi események lázában. Szerepük nem az, hogy a jövőért folytatott harc módszerét és eszközeit adják, hanem legfeljebb az, hogy a jelent, a létrejött változásokat értékelje rajtuk. (Életképek, 1848. III. 15. pl.) Ha jellemző is Jókaira a Lammenais-hatás; ha liberalizmusa

nyomatékosan jelentkezik is, amikor a szabadság elvén szembeszáll az egyenlőséggel, a kommunizmussal, mely „...mindent egyenlővé tesz” (Forradalom alatt írt művei. Debrecen, 1849. II. 8.) — nem ezek irányítják elsősorban cselekedetét, hanem a forradalom útja és menete.”

Szebényi Géza megállapítása szerint Jókai 1848-ban „— ha ingadozva is — a forradalom és szabadságharc útján küzdött”.

Bisztray Gyula (*Jókai irodalomtörténete.* = Jókai Mór: *Írói arcképek.* Bp. 1955. 29.) szerint „Jókai Kossuthnak lelkes híve volt, — bár magartása hosszú élete folyamán ingadozásokat mutat: 48 nyarán Kossuth legszűkebb környezetével kísérté őt toborzó körútjára; Debrecenben, 49 tavaszán, Kossuthtól elhajolva a békepárttal tartott, de ezután a visszafoglalt fővárosban és Aradon is Kossuth közelében maradt. — Tollával, mint költő és mint publicista egyaránt szolgált. Az elnyomás évtizedeiben és azután, élete végéig lelkes krónikása Kossuth tetteinek.”

Sötér István (*Romantika és realizmus.* Bp. 1956. 388—90.) Jókai „még a márciusi napokban is együtt tudott haladni Petőfivel. Már csak a Petőfivel szövődött barátság miatt is, 48 előtt tisztán kellett látnia, mennyire elűt az ő útja tulajdon osztályjától. Valószínű, hogy voltak, akik ezt éreztették is vele. 1848 első nagy eseményei után Jókai publicisztikája egyre ideig tagadhatatlanul lépést igyekszik tartani Petőfivel, de a kettejük közt növekvő távolságot is idővel e publicisztikán mérhetjük le.

Ahogy Petőfi a Kont-témát, illetve Arannyal és Szigligetivel együtt a Rákóczi-témát eleveníti — úgy Jókai a Martinovics-témához nyúl (*Életképek* 1848. IV. 2—9.). De igazuk van azoknak a kutatóknak, akik arra figyelmeztetnek, hogy Jókai fátylat is akar borítani a „szörnyű emlékekre”; míg Petőfi a *Vérmezőben* egy megrendítő vádnak ad hangot — addig Jókai a Martinovics-cikk végén a kiengesztelődés fehér zászlaját lengeti...

A Martinovics-cikk általában jellemző Jókai magatartására 1848 tavaszán. Még egy ideig együtt halad Petőfivel — de már le-lemarad is tőle. Április 2-án a bécsi reakcióval a forradalom fenyegetését szegezi ugyan szembe — de ennek a forradalomnak a képét immár a liberális történetírók színével festi meg. „Kétféle” forradalomról számol be Jókai. Az egyik az égből jön — a másik a föld alól...

Az a „föld alól jövő” forradalom, melytől Jókai retteg: a tömegek megmozdulása; az *egyenlőség* eszméje jegyében végbemenő forradalom (ahogy a liberálisok nevezik), a „szociális” forradalom (ahogy Maternich emlegette) — vagyis az a forradalom, melytől Eötvös is óvni igyekezett a *Magyarország 1514-ben* lapjain. Jókainak ez a liberális forradalom szemlélete már eleve gyökeresen eltér Petőfi népforgalom-eszményétől. Ők ketten már ezekben a napokban sem érthetnek egészen egyet. *A készülő ember fiaiban* a polgári forradalom idillizált, erőszaktól

mentesített, népünnepélynek beillő képe áll előttünk. Ezt a képet valotta magáénak Jókai már 48 tavaszán is.”

Jókai „48 forradalmát csak bizonyos mértékben volt képes elfogadni, magáévá tenni. E mérték betelével — a forradalom balra fejlődésével — már csak az önáltatás tarthatta volna meg abban a forradalmiságban, melyhez pedig egy ideig szemmel láthatóan ragaszkodott. A forradalom eseményei olyan vízválasztó határt vonnak, mely megfordulásra kényszeríti Eötvöst — és a békepárt medrébe tereli Jókait. A fenti forradalom-felfogásban már benn rejlik az elkertülhetetlen, szükségszerű szakítás Petőfivel. Jókai házassága csak következmény, járulékos-epizód — a szakítás gyökerei mélyebben rejlenek. A Révai József által jogosan döntőnek látott Vörösmarty-ügy egy olyan feszültséget robbant ki, mely a népi-plebejus és a liberális forradalom-felfogás közt Petőfi és Jókai kapcsolatában már a tavasi hónapok óta egyre fokozódhatott.”

Hatvany Lajos (*Igy élt Petőfi*. 5. k. Bp. 1957. 162—63.) szerint Jókai „1848 márciusában a proletariátus érdekeivel azonosította magát”.

A továbbiakban ugyancsak róla állapítja meg, hogy „látszólagos szelidsége ellenére publicistai közéletében épp olyan kevéssé volt a világban elveszett, magatehetetlen ember, mint érzelmi magánéletében. S mint politikus is épp olyan férfiasnak, elszántnak mutatkozott, amilyennek mint házassólát megismertük . . .

S mivel a mesemondó nem csupán másokkal, hanem magával is elhitette meséit, az a remény töltötte el, hogy miután az 1848. márciusi bűnös kilengéséért az 1849-es megalkuvók szószólójaként vezekelt, az „Esti Lapok”-ba írt cikkeit majdan mint megannyi menlevelet lobogtathatja a győzők felé. Minden egyebet tollára bízott, melynek varázslatos hegye a reményt: valóságra, — az érdekét: meggyőződésre, — s a hamisságot: igazságra váltotta.

Innét újságróli termékenysége, közvetlensége, ötletessége, humora és változékonyasága, mely veleszületett tulajdonságaihoz már szerkesztői pályafutásának első napjától fogva az a kiszámíthatatlan valami is járult, ami a jó csillagzat alatt születettek számára a tehetség velejárója, — már ti. a szerencse.”

1957-ben az It hasábjain írta Szekeres László a *Jókai és Petőfi szakítása* c. dolgozatában, hogy „a felszabadulás után alig történt valami Jókai 1848—49-es munkásságának tisztázása érdekében, s így a vele kapcsolatos megállapítások nem nyugszanak sokoldalú tényanyagon, nem egyszer egymásnak is ellentmondanak, s jobb híján azt a kijelentést variálják, hogy a felelőtlen Jókai csapongó fantáziájától a következőes elvi állásfoglalás távol állt. A polgári irodalomtörténet Jókai „józan mérsékletét” magasztalta, igyekezett homályosítani radikalizmusát, s megbocsátotta „tapasztalathiányból fakadó forradalmi kilengéseit”.

1848–49-es szereplésében békepárti tevékenységét és az 1848. május körüli liberális cikkeit hangsúlyozták.

Élő irodalomtörténetírásunk elfogadta a polgári irodalomtörténet 'tényanyagát', erélyesen megróttá írónk indokolatlan, 'pálfordulásait', s ha a konzervatív Zsigmond Ferenc a forradalmár Petőfit hibáztatta Jókaival szemben, a sematikus irodalomszemlélet — melynek nyomai még legkiválóbb irodalomtörténészeink munkáiban is előbukkannak — az ingadozó és megalkuvó Jókait marasztalta el Petőfivel szemben . . .

Közvetlenül a márciusi események után is megfigyelhető már a Pilvax-fiatalok közti különbség a forradalom felfegyverzését, ill. békés útra terelését illetően. Márc. 15-e után Petőfiék a forradalom továbbfejlesztését, Jókaiék pedig széles alapon megvont nemzeti együttműködéssel a 12 pont gyakorlati megvalósítását szorgalmazták. Jókai márciusi írásai a mozgalomba való bekapcsolódás és a felelősségre ébresztés jegyében fogantak. A napok hangulata c. romantikus motívumokkal teli glosszája figyelmeztető jellegű, s a király ígéretének törvényes betartását sürgeti. Apró Charivari-közleményei a forradalomtól félrehúzódotkat bélyegzik meg. Martinovicsék hóhéraival is a törvényes rend alapján fordul szembe.

Az európai reakció előretörésekor, a forradalmi apály idején látják meg Petőfiék a radikálisok és a tömegek közti távolságot, s az erőszakos kormányintézkedés miatt a márciusiak egésze kísérli meg a politikai modus vivendit megmenteni. Befolyásuk növekedését a nyári követválasztásoktól várják és éppen ezért energiájuk nagy részét a választások előkészítésére fordítják. A Batthyány-kormány opportunistá tagjai a megyei nemesekkel mozgalmat indítanak a képviselőkként fellépő márciusiak ellen. Zavarkeltéssel, 'rendtöréssel' vádolják őket. Petőfi választási kudarca mintegy összesűrűsöje a fiatalok elleni rágalomhadjáratnak. Petőfiék felismerve a nemzeti együttműködés szükségességét, taktikai okokból is nagyobb közszereplést biztosítanak a márciusi liberálisoknak, s maguk is gyakran kényszerülnek hangfogóval nyilatkozni. Helyeslik, hogy Jókai a pillanatnyi politikai helyzetnek megfelelően emel szót a királykérdésben s a közvéleményhez igazodva sürgeti V. Ferdinánd Magyarországra költöztetését, hiszen ebben az időben a köztársaság melletti kiállás még Petőfi szerint is veszélyes.

A márciusi jakobinusok taktikázásához nem fér kétség. Petőfi is csak augusztusban teszi közzé a májusi népgyűlésen tett kormányellenes kijelentéseit. *A márciusi ifjak* c. áprilisban keletkezett versében — bár az országot érintő kérdésben mindig előtérbe helyezi a jövőnek szánt útmutatást — a forradalmi fiatalok múltbeli tevékenységét mutatja be, s az előttük álló feladatok mellőzésével lényegében defenzívába vonul a támadások elől, hogy erősítse a márciusiak iránt a tömegek szimpátiáját.



Csak naplójában jegyzi meg, hogy kényszerűségből vonultak vissza s szükség lesz még a fiatalokra. A védekező taktikát még élesebben fogalmazza meg Vasvári Pál a Pestre érkezett kormány fogadásán mondott áprilisi beszédében. *A márciusi ifjúság* c. politikai cikkének bevezető sorai is elárulják, hogy a választások sikerét igyekezett vele előmozdítani.

Reális alapja van Waldapfel József megállapításának, amely szerint „áthidalhatatlan szakadék van már” májusban Petőfi és Jókai között. *A már* szócéska azonban tévesen utal arra, hogy később fokozódik majd ez a különbség. Májusban Jókai elvi bizonytalansága a kibontakozás fel nem ismeréséből fakad s nem tudja elkülöníteni magát a bírált jelenségektől. Júniusban azonban már határozott tisztulás kezdődik. Szemtanúként vesz részt a Károly-laktanyai „vérbotrány” eseményeiben, melynek értékelésében a kormány és Jókai álláspontja csak az általános kérdésekben fedi egymást. Írónk Vasvári Pálhoz közelít, aki nemcsak a kamarillát sorolja a bűjtogatók közé, hanem — nyílt ellenforradalomról beszélve — magát a királyt is. Jókai nem jut el eddig, bár a honvédelem szükségességének felismerése miatt távolodik a nemesi liberálisoktól s közelebb kerül a márciusi jakobinusokhoz. Nem éri be a külföldön állomásozó magyar katonák hazabocsátását helyeslő bécsi ígérettel, hanem Petőfihez hasonlóan, nemegyszer a kormánnyal szemben foglal állást katonáink hazatérése mellett.

Főbb vonásaiban már az őszi szatírák kíméletlenségével lép fel a máról holnapra ultraradikálisokká vedlett pecsovicok és a fegyveres ellenség ellen. A humoros rovatban fokozatosan valósítja meg a vidéki levelezőknek címzett jelszavát: „Éles satyrát a megkövesült előítéletek ellen!” A Lessing hatására keletkezett *s A magyar nép humora* c. akadémiai székfoglaló beszédében kifejtett véleményét már a szabadságharc idején magáénak vallja: „Gyökerestül kell kiirtani a megrögzött gonoszt s azt csak a gúny és nevetség gyógyíthatja ki leghatályosabban.” Népszerű paródiái gyakran nem-irodalmi vagy politikailag közömbös szövegeket — a jellemző szófordulatok ügyes felhasználásával — formálnak politikai írásokká. Szép számmal jelennek meg biblikus szövegeknek, prófétikus jóslásoknak, imáknak, tüzparancsolatoknak, szakácskönyveknek, törvénytárgyalásoknak, szónoklatoknak, leveleknek, vásári kikiáltók rigmusainak, előfizetési felhívások, katekizmusnak és lexikonnak a travesztáltái. Máskor közismert mondókat, drámához csatolt szerzői utasításokat öltöztet csúfondáros formába s alkalmaz politikai kérdés megvilágítására. A paródiák nagyfokú szerepeltetése az írói készség fokozott kiélését jelenti, bár nemegyszer az elviség rovására. Augusztusban az ironia és a szatíra változatos eszközeivel leplezi le a közvéleményt foglalkoztató pletykákat, amikor a kurta közleményekhez egy-két soros, írói kvalitásra valló, szellemes megjegyzéseket csatol.

A júliusi s bizonyos mértékben még az augusztusi cikkek is előkészületes jellegűek. A bizonytalanság, majd a kiütékes tartalmi heterogénéitásban és formai kísérletezésben jut kifejezésre. Az eseményekkel való lépéstartás igényét fékezi az általános elvi nézetéhez, a békés progresszióhoz való ragaszkodása. A tavasszal gonddal alkalmazott romantikus megoldásai fokozatosan tisztulnak, s egyre inkább pozitív politikai színezetűek lesznek, bár egyelőre még vagy a nagy elvi kérdéseket érintik vagy megrekednek a tehetetlenség érzetéből táplálkozó önironikus írói magatartásnál.

1848 őszén a kétségtelen előrejutás a publicisztikai cikkek formai változásán is lemérhető. A romantika útvesztőjéből előbukkanó és a táblabírákat gúnyoló paródiák és humoreszkek ironikus reflexiókon és polémiákon keresztül lényegében levetkezik a romantikus lepellel álcázott sejtelmességet. Az általános emberi és politikai kérdések helyett az időhöz és helyhez kötött feladatok kerülnek gúnyiratai középpontjába. A romantikus külső egyre inkább pozitív belső értékkel telítődik. A népi és szubjektív elemek alkalmazása az elvi vélemény intenzívebb megfogalmazását segíti elő. Az anekdotákat napi történetek, a vívódást tükröző felemás öniróniát a reménykedést kikezdő ironia, majd az egyértelmű királyellenes szatíra, a visszájára fordított gúnyiratokat a hatékonyabb paszkvillék, pamflettek és az uralkodó felelősségre vonó gúnyolódások váltják fel. Fokozatosan szaporodnak a viták, a patetikus szónoklatok, a vezércikkszerű értekezések, de az ismeretközlő munkákban is az érzelmi elem dominál.

Szeptember közepéig, a Petőfivel való összekülönbözés lezárulásáig a szubjektív eltávolodással egyidőben megfigyelhető a fokozatos elvi közeledés. A döntő kérdésekben azonos Jókai véleménye a márciusi jakobinusokéval; bár az elvi távolság csökkenése mellett is szemmel látható a fázis és intenzitásbeli különbség: Petőfiék előbb és a forradalom alapjáról ismerik fel a tennivalókat. Ez a minimálisra csökkent elvi különbség nem szolgáltatathat kellő alapot a szakításhoz. Jókai augusztusi és szeptemberi radikalizálódása épp a személyes ellentétek elmergesedése miatt nem tudta megakadályozni a két márciusi vezető közti meghasonlást.

E balratolódásnak lesz az eredménye, hogy Jókai is bekapcsolódik a honvédő harc előkészítésébe. A Honvédelmi Bizottmány elnökét önként követi alföldi toborzó útjára. Közélről látja a nép életét, s tapasztalatai erősítik azt a meggyőződést, hogy egyetlen járható út a fegyveres ellenállás. Halálra szántan búcsúzik okt. elején olvasóitól „a csaták végeig”. Kossuth Lajos is meg lehetett elégedve a „népfeltámasztó” körúton politikai tevékenységével, mert rövidesen újabb feladatokat bíz rá. Rózsa Sándorékhoz továbbítja a Honvédelmi Bizottmány üzenetét,

hogy a híres rablóvezér csapatát nyerje meg a szabadságharc ügyének. Latour felkoncolása után Csernátonit és Jókait blzza meg Kossuth, hogy a bécsi forradalom vezetőivel tárgyaljanak.

A „Petőfivel versenyre kelő” Jókai 1848 őszén érkezik radikalizmus csúcsára. Cikkeinek központjában a nemzeti függetlenség kérdése áll. A honvédelemmel foglalkozó júliusi és augusztusi írásai még mind extenzitás, mind intenzitás szempontjából előkészületi jellegűek. Már szeptember előtt távolodik a Batthyány-kormánytól, de kifogásai meg sem közelítik Petőfi megsemmisítő ítéletét. A szeptemberi fordulat után megszűnik a tartalmi heterogénéitásban megnyilvánuló elvi bizonytalanság s a honvédő harc érdekeinek megfelelően a király ill. Jellasics elleni támadás határozza meg hírlapi munkásságát. Formai megoldásaival is közel kerül Petőfihez. Igaz, ekkor írt radikális közleményei, főleg királyellenes glosszái jórészt máig kiadatlanul lappanganak. Jókai őszi radikalizmusára a magyar politikai helyzet, Petőfi és a forradalmi újságírás mellett ösztönzőleg hathatott író elődjének, Victor Hugónak a hírlapíró tevékenysége, aki 1848-ban „Napoleon új császársága, annak erkölcstelen kényurasága és üldözései ellen” írt. A rémséges despoták között mindkét író Nérohoz hasonlítja saját uralkodóját. Nisard *Chansons populaires* c. kötete alapján megállapítható, hogy a francia forradalmi hagyományokhoz való ragaszkodást jelentik az 1848 őszén keletkezett „gúnyos, piszkos dalok a királyi család tagjai ellen”. (Imre Sándor: *Petőfi és a franciák*. 174–75.)

Jókai radikális írásainak többségét satirikus hajlamainak kielégítése táplálja. A látszatsajnálkozás gyakran lesajnálással, majd kíméletlen satirává válik tolla alatt. Míg Petőfi kisebb mértékben alkalmazza összel a satíra fegyverét, s minduntalan fellobban benne a lírikus szubjektív szenvedélyessége, addig Jókai írásainak többsége gúnyos hangú. Szept. végétől nov. derekáig egyetlen divatlap-szám sem jelenik meg anélkül, hogy vázlatosan feldolgozott, de szellemes gúnyolódással ne karikózná a magyar szabadságra tört Jellasicsot. Nyoma sincs itt a későbbi békepárti tagokra jellemző óvatosságnak. Okt. végén megsemmisítő bírálatot mond V. Ferdinándról. Az uralkodó pipogyságával Kossuth Lajos tettekeszségét állítja szembe. Írásainak csaknem egészét átforrósítják az alföldi toborzó körúton szerzett élmények. Publicisztikai cikkei — irodalomtörténetírásunkkal szemben — azt bizonyítják, hogy a Petőfivel való szakítás után kerül elvileg legközelebb a márciusi jakobinusokhoz, s egész pályájának 1848 ősze a legradikálisabb szakasza (Rövidített, kissé stilizált változat.)

Szekeres László (*Jókai „forradalom alatt írt műveinek” utóéletéhez*. ItK 1957. 411–16.) részletesen foglalkozik frónk szabadságharcos cikkeinek sorsával. Megvizsgálja, hogy hol jelentek meg Jókai 1848–49-ben

keletkezett írásai, hogyan óvták meg a feledéstől, ill. „temették el” a későbbi bibliográfiák és cikkek, s milyen kiadványokban jelentek meg a világsi napok után. Szigorú bírálatban részesíti azokat a tanulmányokat, amelyek Jókai 1848-as újságíró tevékenységével foglalkoztak. Bemutatja, hogy milyen eszközökkel emelte ki az ismeretlenségből a Jókai által kitagadott szabadságharcos írásokat. Megállapítja, hogy „Jókai 1848-as novellái lényegében különváltak az ún. publicisztikai írásoktól, jóllehet az író igyekezett őket nem elkülöníteni egymástól. Ezért szerepelteti még a nagyon hiányos és mesterségesen eltorzított 1875-ös kiadásban is az Utolsó fejedelem c. és a Martinovics-pörről szóló művét a hírlapi glosszákkal együtt. Utólagos feljegyzései alapján csak egy szépirodalmi művet kezdett meg a forradalom alatt, a Szomorú napok címűt. Ha alaposabban megvizsgáljuk a polgári irodalomtörténet által értékkállónak minősített 1848-as novelláit, kiderül, hogy az egyetlen befejezetlen regényén kívül valamennyi a szépirodalom és a publicisztika határán helyezkedik el. A novellát súrolja az *Utolsó fejedelem* c. munkája, amelyben a Martinovics-pör bemutatásához hasonlóan a történelemből vesz példákat a pillanatnyi politikai harchoz. Éppúgy igazodik a „napok hangulatához” a *Hol leszünk két év múlva* c. munkájában, mint bármelyik újságcikkében vagy politikai értekezésében. Nemcsak az író, hanem a szabadságharcos politikus is jelen van ezekben a művekben. Nemcsak a romantikus és realiztikus elemek keveredése, hanem a letagadhatatlan politikai állásfoglalás is kifejezésre jut ezekben az írásokban. A Szomorú napok politikai okok miatti félbeszakítása azt bizonyítja, hogy a novellista Jókai kezét is politikai kérdések irányítják.” (415.)

Ezután főleg az eddigi kötetekből kihagyott vagy megcsonkított, azaz radikális cikkeiből ad ízelítőt a szerző. Véleménye szerint „Ha egybevetjük Jókai szabadságharc alatt keletkezett cikkeit a kötetekben megjelentekkel, szokatlanul gyakran találkoznak szövegcsontkításal, mely egyes esetekben indifferens részek mellőzéséből, filológiai pontatlanságból és sokszor az elvi mondanivaló tudatos ferdtéséből származik”. (436.)

Zárókékul mintegy 427 címszót tartalmazó jegyzéket nyújt olvasóinak Szekeres, mely „Jókai 1848–49-ben keletkezett, kötetben meg nem jelent fontosabb munkáit tartalmazza”. (44045.)

Lengyel Dénes (*Jókai és Petőfi szakításáról*. Hozzászólás Szekeres László cikkéhez. It 1959. 54–57.) részben javítás, részben kiegészítés céljából fejezi ki aggályát Szekeres Lászlónak az It-ban és az ItK-ban 1957-ben megjelent cikkei néhány szakaszával szemben. Szerinte „Szekeres gazdag anyagot közölve, vitathatatlanul bebizonyítja, hogy Jókai és Petőfi közt, 1848 nyarán a publicisztikán lemérhető elvi különb-

ségek nem növekszenek, hanem csökkennek s az események Petőfit igazoló menete juttatja el Jókait a honvédő harc elkerülhetetlenségének felismeréséig. Ezzel a cikkről hasznos szolgálatot tett, és sok téves felfogást sikerült kiküszöbölnie. Mégis rámutatunk arra, hogy még nem oldotta meg feladatát. Itt ugyanis az összeütközés, a „szakítás” jelentőségét becsüli túl a kutatás. Az igazi elszakadás — véleményem szerint — nem az *Életképekben* megjelent nyilatkozatokban jelenik meg, mert azok sem politikai, sem szubjektív vonatkozásban nem jelentik ennek a kipróbált barátságának a végét.” Ezután „közelebbről” vizsgálja Lengyel Dénes a szakítás okait, amelyekről Szekeres László „nem egyértelműen szól”. Figyelmeztet, hogy a Petőfi és Jókai közti „politikai ellentétek nagyon jelentősek”. Jókai valóban nem helyeselte Petőfinek a *Vörösmartyhoz* c. költeményét és főleg nem a közzététel módját. Lengyel Dénes ezt is politikai oknak tekinti, s megállapítja, hogy Szekeres László „nem ismerteti Jókai nyilatkozatát, ha ez a politikai okot állítja előtérbe”.

Ezután állapítja meg Lengyel Dénes: „Petőfi és Jókai barátságát a politikai és személyes problémák szorosan összefűződő szövevénye zavarja meg. Mindkettejük házastársa politikai tényező is, hiszen Szendrey Júlia forradalmár, Laborfalvi Rózának pedig mágns és békepárti kapcsolatai vannak... Az igazi szakítás minden írásbeli dokumentum nélkül akkor jött létre, amikor Jókai Debrecenben a békepárt politikáját kezdte szolgálni. Petőfi nem tarthatott sokáig haragot barátjával azért, mert az Laborfalvi Rózát vette feleségül, de nem is bocsáthatta meg neki a márciusi eszmék megtagadását.”

Sőtér István (*Két esztendő irodalmi munkássága a Petőfittől Adyig korszak területén*. It 1959. 270.) Jókairól írva említi meg, hogy „az újságírás művészetét kiegészíteli nála a regényírás művészetét. Jókai nem egy regényének eszmeiségét, politikai célzatát — a hírlapi írásai fejtik meg számunkra”.

Csabai Tibor (*Kossuth Lajos és az irodalom*. Bp. 1961. 192.) röviden szól Jókai 1848-as baloldali politikai magatartásáról.

Szekeres László (*Keletkezése, forrásai*. = Jókai Mór: *Egy magyar nádor*. JKK 1. k. Bp. 1962. 308.) szerint Jókai 1848-ban — miként 1847-ben az *Ék* szerkesztője, ill. 1853-ban a *Déliab* c. folyóirat főmunkatársaként — „oroszlánrészt vállal az újdonságok, színi kritikák és a külföldi „társasletről” szóló színes, apró közlemények írásából”.

Szekeres László (*Keletkezése, forrásai*. = Jókai Mór: *Szomorú napok*. JKK. Bp. 1963.) szerint a *Szomorú napok* c. regényben szereplő „Vértessy tábornok alakjának írói megformálásával a pozitív katonatiszt típusát alkotta meg Jókai... a szolgálati szabályzat által kötött, mégis vérző szívű katonák közül a hazafias önfeláldozásra serkentő, hősi tettekre

hangoló Baradlay Richárd a legkiforrottabb és legrokonszenveőbb. Richárd írói megformálása a kiegyezés után értelt az önálló magyar hadsereg mellett, Vértessy tábornok alakja 1848 nyarán — Kossuth Lajos honvédtoborzó, „népfeltámasztó körútjának” előestéjén — propagálta a katonaerényeket, amikor nemzetünk legkiválóbbjai felismerték, hogy a márciusi eredményeket fegyverrel a kézben kell megvédeni, s elkerülhetetlen a fegyveres mérkőzés a haladó Magyarország és a császári reakció között.

1848 augusztusában élesedik ki a magyar országgyűlésen a hadsereg szervezése körüli vita, melynek során Petőfi és Vörösmarty összekülönbözik. Jókai nemcsak publicisztikai cikkeivel áll ki ütőképes magyar hadsereg megszervezése mellett... de a *Szomorú napokban* meg is személyesíti a katonaerényeket.” (255—56.)

A regény történelmi háttérét vizsgálva állapítja meg a kötet sajtó alá rendezője: „Jókai 1848—49-es munkásságában a parasztmozgalmak miatti liberális aggodalom elválaszthatatlanul összefonódott a magyar nacionalizmus... ányoldalaival és természetesen a forradalmi éberséggel és a hazaszeretettel. Az ellenforradalmi lázítók és a pánszlávizmus közötti párhuzam megvonása gyakran ismétlődik írásaiban.” (263.)

Rigó László (*Jókai Mór Összes művei*. ItK 1964. 717.) írja, hogy Jókai Mór — a Szekeres László által sajtó alá rendezett *Politikai divatok* c. regényben — „1862—63-ban — dacolva a cenzúra-veszéllyel — sajtó 1848—49-i politikai szerepét radikálisabb színben tünteti fel, mint az a történelmi valóságnak megfelel. Lávay [Jókai] 1848 előtt Pusztafi [Petőfi] oldalán áll, szemben a liberális nemességekkel, valóságos forradalmár; Pusztafi alakjában Petőfi egész jakobinus magatartása érvényre jut. Jókai tehát még az 1860-as évek elején is hangsúlyozta, hogy rokonnak érezte törekvéseit a Petőfiéivel, s feltétlen hűséggel tart ki a regényben mindvégig Petőfi mellett, noha a valóságban 1848 őszétől máshogy festett a viszonyuk — egymástól való eltávolodásukat a publicisztikán lehet lemérni. (Romantika és realizmus. 1956. 387—88.) Szekeres teljes mértékben elfogadja Sőtér érvelését és megnyugszik benne. (511.)” [A pontosság kedvéért meg kell említeni, hogy Szekeres László ellenkező véleményt képviselt Jókai publicisztikájával kapcsolatban. Vö.: JKK 539-42; 543-44.]

A továbbiakban így folytatja Rigó László: „Jókai 1861-ben is, mint 48-ban, a polgári átalakulást a márciusi törvényekkel lezártnak tekintette. 1848 nyaratól a továbblépő Petőfit nem tudta követni, eltért politikai útjuk: Jókai a békepárt híve lett, nemzeti s társadalompolitikai téren egyaránt.”

Szekeres László (*Keletkezése, forrása*. = Jókai Mór: *A kölszívű ember fia*. JKK 1. k. Bp. 1964.) szerint „1848 gyorsan pergő eseményei

közepett nagyhatású publicistaként, az első vonalban harcolt Jókai a nemzet követeléseinek teljesítéséért... az igaz szó meggyőző erejével igyekezett tájékoztatni a közvéleményt, s tévedései ellenére is őszinte pártosszal lelkesített a szabadság kivívására.” (330.)

Később ugyanő írja, hogy „Jókai szabadságharcos publicisztikáját... lényegében a béke és egyetértés gondolata itatja át. A márciusi vívmányokért már csak romantikus hajlamainál fogva is őszintén lelkesedik, s csak a kamarilla galád és véres celszövényei miatt kész vállalni békés meggyőződése ellenére a honvédő harcot.” (Uo. 343.)

Lukácsy Sándor (*A márciusi ifjak. = A magyar irodalom története* 3. k. Bp. 1965., ill. korábban a *Valóság* 1964-i évfolyamában.) szerint 1848-ban „A márciusi ifjúság előtt feltárult az út, hogy megteremtse legnagyobb művét, a forradalmi sajtót.

Pálffy Albert páratlan gyorsasággal megszervezte a *Marczius Tizenötödikét*: első száma március 19-én már az olvasók kezében volt. Az *Életképek* sietett homlokára tűzni az *„Egyenlőség, szabadság, testvériség”* szavakat (jellemző módon fölcserélve a francia forradalom jellegének sorrendjét!), alcíme *Nép Szava* lett, s április végétől megjelent rajta mint szerkesztőtárs, Petőfi neve. A márciusi fiatalok e két lapot tekintették leginkább magukénak, de írtak szinte valamennyibe.” (698.)

A márciusi ifjúság politikai írásművészetéről állapítja meg Lukácsy Sándor: „A forradalmi sajtó a márciusi ifjúság legsajátabb és — Petőfi versei mellett — legnagyobb szellemi teremtménye. Pálffy, Vasvári, Jókai, Csermátoni, Birányi Ákos, Herczeg Viktor, Nyiri Józsa, Petőfi publicisztikai munkásságát az irodalomtörténet éppúgy köteles tudomásul venni és értékelni, mint Kossuthét vagy Adyét. Annál is inkább, mert irodalmunkat nemcsak eszmékkel, hanem új formai vívmányokkal is gazdagították.

Stílus tekintetében éppúgy szakítottak a táblabírói hagyománnyal, mint a politikában.” (709.)

Nagy Miklós (*Jókai Mór. = A magyar irodalom története 1849-181 1905-ig. = A magyar irodalom története.* 4. k. Bp. 1965. 286–87.) szerint „az *Életképek* Jókai szerkesztésében a *Fiatal Magyarországnak*, a radikális ifjúságnak lapjává lett, amely Petőfi szavai szerint tetőtől talpig új ruhába akarta öltöztetni az országot. Petőfi és Vasvári társaságában, az utópista szocialistákat és a francia forradalom történetét olvasgatva, Jókai világnézeti és politikai fejlődése hétémerföldes léptekkel haladt előre, s a kisvárosi nemesifjúból 1848 elejére polgári forradalmár lett, aki átmenetileg le tudta vetkezni nemesi neveltetésének sok visszahúzó vonását. 1848 decemberéig egészen véve azonos úton járt a szélsőbaloldallal, de egyes nyilatkozataiból kitetszett, hogy a jakobinus forradalmársággal nem rokonszenvezik, s hajlik a birtokos nemesség korábbi — és forra-

dalom alatti — szerepének túlbecsülésére. Mindkét vonás — változó erővel, persze — végigkíséri pályáján!

Augusztus végén került sor Jókai egész életének egyik legemlékezetesebb megrázkódtatására: szakítottak Petőfivel. E lépésnek elsősorban nem politikai okai voltak, ám a kibékülés későbbi elmaradásában már bizonyára szerepe lehetett Jókai békepártiságának is. Petőfi ugyanis rendkívül hevesen ellenezte barátjának Laborfalvi Rózával tervezett házasságát. Valószínűleg Jókai anyagi és erkölcsi függetlensége védelmében, hisz Rózát a pletyka nagyon is előkelő körökkel hozta összekötésbe. Egyébként Jókai ősz publicisztikai munkássága egészen világosan megmutatja, hogy közte és Petőfi között nem volt számottevő elvi-politikai ellentét ekkoriban...

... Nem sokkal házassága után Kossuthhoz csatlakozott az író, részt vett az alföldi toborzón. Itt, majd októberben, a forradalmi Bécs meglátogatásakor egész életére szóló emlékekben volt része. A népfölkelés és a honvédelem nagy eszméje, az országos lelkesülés őt is magával ragadta, és október-november folyamán írt cikkei (*Szegény király, Nem szeretem a sápadt arcokat, Keserű hangok* stb.) olyan köztársaságpartit mutatnak, aki minden ingadozást elítél, s élethalálharcra lelkesít a Habsburgok ellen. E gyűjtő hangú, költői szépségű szövegekben, amelyek újságíró pályájának ritka magaslatát jelzik, közelítette meg legjobban a forradalom néptribunájának eszmevilágát. Humoros-szatirikus vénája sem apadt el, glosszái, paródiái nagy bőséggben ömlöttek."



## A CIKKEK JEGYZETEI

### I

[1848. márc. 19.]

#### 5.

- M: 1. Ék 1848. I. félév 12. sz. 2. borítólap; aláíratlanul.  
2. Kéry Gyula: *A magyar szabadságharc története napi-krónikákban.* Bp. 1899. 182.  
3. Szabó László: *Jókai Mór élete és művei.* Bp. 1904. 105.

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOR

Sor:

- 1 „A nagy nap után március 19-én jelent meg először Jókai lapja. Most már a címlapja is megváltozott: a cím fölé ez volt írva: ‚Egyenlőség, Testvériség, Szabadság‘, — alája pedig: ‚Népszava‘. Még egy változás volt a címlapon: Jókai most már y nélkül, i-vel írta a nevét.” (Szabó László: *Jókai élete és művei.* Bp. 1904. 104.)
- 5 A Közbátorsági Választmány — más néven: „A rend fenntartására választott állandó választmány” — röplapja szerint „A béke és rend lefolyt dicső mozgalmak alatt mind ez ideig legkevésbé sem sértetett meg s a tegnapi kivilágítás alkalmával is, bár roppant néptömeg hullámozott az utcákon, minden legkisebb kihágás nélküli rend volt. Ez dicsősége a fővárosnak, dicsősége a nemzetnek, közös büszkeségünk az egész világ előtt. Bizonyosnak tartjuk, hogy ezen dicsőségünk, a jó polgárok közremunkálása által tovább is szennyezetlen fenmarad.” (Kéry Gyula i. m. 169.)

### 2

#### BUDAPEST. FORRADALOM VÉR NÉLKÜL

#### 5—14.

- M: 1. Ék 1848. márc. 19. 12. sz.; 377—80.; aláíratlanul.  
2. FAIM 35—42.  
3. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* 3. k. Bp. 1890.

204—11. *Forradalom vér nélkül* címen. A cikk elé a következő megjegyzést fűzi Jókai: „(Az itt következő fejezetet 1848 március 15-én írtam, s manapság sem tudnám másként megírni.)” (Uo. 204.)

4. HhM 6. k. 7—15.

5. *Március tizenötödike*. Olcsó Jókai 181. sz. Bp. é. n. 27—28.

6. Bay Ferenc i. m. 13—20.; aláíratlanul.

7. *Magyar Március. 1848 a kortársak írásában*. Bp. 1946. 17—23. *Március 15-e. Forradalom vér nélkül* címen.

Részl. 1. Aradi Közlöny 1904. máj. 6. 106. sz. 7.

2. Endrődi Sándor: *Petőfi napjai a magyar irodalomban. 1842—1849*. Bp. 1911. 391.

A lapalji jegyzet:

1. FAIM 35—37.

2. HhM 6. k. 7—10.

3. Takáts Sándor: *Jókai politikai pályafutása*. = Jókai Mór *Politikai beszédei*. 1. k. XVI—XVII. (Takáts tévesen állítja, hogy Jókainak e visszaemlékezése 1848-ban jelent meg először.)

4. It 1957. 421.

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

Az Ék szövegének megfelelően írtuk, de nem soroltuk fel a variánsok között a divatlapban főleg következtetlen nyomda-technikai eljárás miatt szereplő  $i \sim l$ ,  $ü \sim ú$ ,  $u \sim ú$ ,  $ö \sim ő$  váltakozásokat. Ezek minden figyelemre méltóbb rendszer nélkül fordulnak elő a két kötet kiadásában is. Általában csak az nyilvánvaló, hogy a FAIM a rövidített alakhoz ragaszkodik, a HhM pedig a modernebbnek számító hosszú alakot alkalmazza gyakrabban. (Pl. a bizni, gyűlés, kíván stb. esetében.) A hónapok nevei gyakran idegen alakban szerepelnek az Ék és FAIM szövegében. Mint variánsokat nem soroljuk fel egyenként. A JKK — az Ék szövegének megfelelően írja a *melly*, *milly*, *illy* és *olly* szavakat (ill. ragozott alakjaikat), míg a FAIM legtöbb esetben a modernebb formát választja (*mely*, *mily*, *ily*, *oly*). Ezeket sem szerepeltetjük variánsaink között. A további eltéréseket sor szerint tesszük közzé.

A cím után az 1874-es kiadásban (a FAIM-ban) a következő dátum szerepel: *Martius 15-ike 1848*.

17 nép fölébredett (FAIM: nép fölébredt)

20 Martius 15-kén (FAIM: Martius 15-dikén)

Sor:

- 24 ki *ügybarátaihoz* (FAIM: ki barátaihoz)  
26 *Európa minden* (FAIM: Európa minden)  
30 *közösek* (FAIM: közösek)  
sajtó szabadságot (FAIM: sajtószabadságot)  
31 *felelős* (FAIM: a felelős)  
31 *ministeriumot* (FAIM: miniszteriumot)  
36 *úrbéri viszonyok* (FAIM: az úrbéri viszonyok)  
51 *A politikai* (FAIM: A politikai)  
52 *Erdély és Magyarhon* (FAIM: Erdély és Magyarország)  
53 *önerejébe* (FAIM: önerejében)  
53 *ügy istenébe!* (FAIM: ügy Istenében!)  
134 *szegült ellene a* (FAIM: szegült ellen a)  
138 *közepett adá* (FAIM: közepette adá)  
Viddcs P. (FAIM: Vidats Pál)  
147 *mily kicsinyes* (FAIM: mily kicsinyes)  
148 *lángokat eloltogatni* (FAIM: lángot eloltogatni)  
150 *Általános kacaj* (FAIM: kacaj)  
157 *Viddcs* (FAIM: Vidats) [Ez a változat a továbbiakban következetesen ismétlődik.]  
162 *néhány pillanat* (FAIM: néhány pillanat)  
164 *szakadó eső* (FAIM: szakadó eső —sh.—)  
166 *Bulyovszki* (FAIM: Bulyovszky)  
166 *Irinyi József* (FAIM: Irányi József)  
167 *s néhányan németül* (FAIM: s néhány németül)  
169 *félbenszakasztotta a mozgalmakat* (FAIM: félbe-szakasztotta a mozgalmakat)  
171 *museum* (FAIM: muzeum) [Ez a változat a továbbiakban is következetesen ismétlődik.]  
172 *Párizsban* (FAIM: Párisban)  
Bécsben *is esett, mikor* (FAIM: Bécsben, mikor)  
173 *követelte. Délután* (FAIM: követelte szintén esett. Délután)  
174 *a városházára* (FAIM: a városházra)  
menni *s ott* (FAIM: menni, ott)  
és városi (FAIM: és a városi)  
176 *tartott nyilvános* (FAIM: tartott a nyilvános)  
180 *mellyben e pontok* (FAIM: melyben a pontok)  
181 *Megcáfolta őt* (FAIM: Megcáfolta őtet)  
182 *ezután szónokolt* (FAIM: azután szónokolt)  
183 *Nyári Pál* (FAIM: Nyáry Pál)  
186 *E pontok* (FAIM: E pontokat)  
187 *olvashatók. A nép* (FAIM: olvashatják. A nép)

Sor:

- 188 *egyesítendőt kinevezve kívánta* (FAIM: *egyesítendő kimondani kívánta*)
- 190 *miután kimondatott* (FAIM: *kimondotta*)  
*censurai törvények* (FAIM: *censurai törvény*)
- 191 *nálunk nincsenek* (FAIM: *nálunk nincs*)  
*is voltak soha* (FAIM: *is volt soha*)
- 193 *a httósági épület* (FAIM: *a hatósági épület*)
- 195 *míg* (FAIM: *s míg*)
- 196 *hogyan a httö tanács* (FAIM: *hogyan a helytartó tanács*)
- 203 *Bánk bán* (FAIM: „*Bánk bán*” [A FAIM e cikkben később *sem* használ kiemelést.]
- 204 *volt jelen* (FAIM: *volt most jelen*)
- 206 *a háromszínű zászló.* (FAIM: *a nemzeti zászló.*)
- 209 *a színház teréig* (FAIM: *a színházteréig*)
- 216 *Hunyady* (FAIM: *Hunyadi*)
- 219 *nép ezreinek* (FAIM: *nép ezereinek*)
- 222 *értesülve a tisztelt* (FAIM: *értesülvén a tisztelt*)
- 229 *néhány óra* (FAIM: *nehány óra*)
- 236 *S az Arsenált* (FAIM: *S az arsenált*) [Ez a változat később is előfordul.]
- 235 *ekkor mintegy* (FAIM: *ekkor*)
- 236 *fenyegetőzék:* (FAIM: *fenyegetődözék.*)
- 240 *a városház terén* (FAIM: *a városházterén*)
- 242 *illető tömegek* (FAIM: *illető tömeg*)  
*férfit válasszanak* (FAIM: *férfit válassztana*)
- 243 *maguk közül* (FAIM: *maga közül*)  
*kik óránként* (FAIM: *kik óránként*)
- 246 *napokon fog* (FAIM: *napon fog*)
- 248 *az ablakokból* (FAIM: *az ablakokon*)
- 253 *fogtak össze,* (FAIM: *fogtak el,*)  
*tekintetben hlvén megfeleltek.* (FAIM: *tekintetben megfeleltek.*)
- 255 *megyei polgárság* (Ék: *megye polgárság — sh. —*).
- 259 *városház tere* (FAIM: *városház tér*)
- 260 *szabadság terének* (FAIM: *”szabadsajtó terének,”*)
- 264 *eltöröltetnek* (FAIM: *eltöröltessenek*)
- 273 *nemzeti háromszínű* (FAIM: *nemzeti háromszínű*)
- 274 *az életben* (FAIM: *ez életben*)
- 276 *Szatmáryné* (FAIM: *Szatmáriné*)
- 277 *ezért remek nemzeti* (FAIM: *ezért nemzeti*)  
*nemzet* (FAIM: *a nemzet*)

Sor:

- 281 tanárok és az (FAIM: tanárok s az)  
281 fiatalság aláírva. (FAIM: fiatalság által aláírva.)  
283 lábon áll (FAIM: lábon állnak)  
tudta víni; (FAIM: tudta vívni,)  
291 kötelességekről, mikkel (FAIM: kötelességről, mivel)  
294 nemzet e nagy (FAIM: nemzet nagy)  
295 karddal vívtak (FAIM: karddal vívtak)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1898-ban arról emlékezett meg Jókai, hogy 1848. márc. 15-e a „legnagyobb diadala volt a magyarnak”. *Március 15-ike a fővárosban.* (Aradi Közlöny 1898. márc. 16. 62. sz. 6.)
- 21 *a józanabb párt* — a nemesi ellenzékiek liberális politikai csoportja, az ún. reformerek  
A fiatalság márc. 19-re tervezte az ún. reformlakomát, amelyen a korábban említett petícióra akartak aláírásokat gyűjteni. A lakoma a márc. 15-i események miatt elmaradt.
- 36 *esküdtszék* — bírói intézmény, amelynek tagjai nem a kormány vagy annak hatalmi szervei által kinevezett hivatásos és állandó fizetéssel ellátott bírák, hanem bírói képesítéssel nem rendelkező polgárok, akik az esküdtszéki tagsághoz törvényileg előírt — rendszerint meghatározott vagyoni, életkori — feltételeknek megfeleltek. Az esküdtképességgel rendelkezők közül egyedi vagy bizonyos időtartam alatt előforduló s a törvény értelmében az esküdtszék alá tartozó ügyek elbírálására sorsolással határozták meg a soron következő esküdtek személyét. Az ily módon kijelölt esküdtek azonban csak a vádlott bűnösségét vagy ártatlanságát mondhatták ki, a büntetés mértékének megállapítása már a hivatásos ítélelbírák jogkörébe tartozott.
- 39 Jókai 1849 tavaszán Madarász László rendőrminisztert és a radikális politikusok egész sorát támadta az Esti Lapok hasábjain.
- 40 Az 1848 februárjában lezajlott sajtóvitában Kossuth Lajos — súlyosabb politikai következmény nélkül — marasztalta el Jókait. Madarász László sem sújtott le Jókai támadó cikkei miatt a békepárt politikáját kiszolgáló újságróra.  
1849 nyarán a kocsinak öltözött Rákóczy Jánossal, Kossuth titkárával menekült Jókai, holott 1849 tavaszán kíméletlen hangú cikkeiben támadta Rákóczy „békepártivá vedlett” barátját.

Sor:

A szabadságharcot követő időkről és Kossalkó ügyészről írja Jókai *A sajtó és a censura Magyarországon* c. értekezésében: „A magyar literátorok számára nem alkottak kategóriákat a forradalom perbefogandói között s tudtomra még Petőfi neve sem fordult elő az idézettek sorában.

Egy akkor nagy befolyású magyar ember ugyan proponálta, hogy harminckét megnevezett magyar író-t szintén felség-sértési vád alá kell fogni; hanem ennek ellenében egyike az akkori államügyészeknek, szintén magyar ember, egy hosszas emlékiratban kifejté, hogy a magyar literatura az elmúlt években nem hangadója, csak visszaadott hangja volt az idők eseményeinek s azontúl egy pár olyan magyar lapszerkesztő, ki a hadparancsnokságnál önkényt bejelenté magát, azzal az elutasító szóval bocsáttatott odább, hogy „senki se hitta ide!” (HhM 4. k. 71—72.)

54 Jókai a szónoklatában kissé szabadon mondta el a 12 pontot.

68 A pesti 12 pont szerkesztése nem csupán a „Nemzetira Kör” érdeme. Kossuth Lajos és Batthyány Lajos inspirációjára az Ellenzéki Kör bizta meg egy aláírással tömegével ellátott petíció megszerkesztésével, amelyet a diétához szándékoztak benyújtani. (L. Kléh István: *A pesti forradalom*. Pest 1848.) Időközben a vegyész Irinyi János elkészített egy alapvázlatot s ezt juttatta el Bihar megyéből József bátyjához Pestre. Irinyi József stilizált rajta, majd később Vahot Imre is javasolt bele egy pontot. (Vö.: *Magyarország története*. Bp. 1964. 1. k.) Csabai Tibor szerint „Azok a baráti, eszmei kapcsolatok, melyek Kossuthot nemesi liberális és polgári-plebejus demokrata íróink legjavához fűzték, igazán gyümölcsöző hatásukat a márciusi nagy napok után kezdik éreztetni. Írók állnak a tömegek élén március 15-én, amikor az idők szava forradalmi tetteket sürget, forradalmi harci dal a szabad sajtó első terméke és egy olyan proklamáció, mely Kossuth kérésére és az *Ellenzéki Kör* megbízásából Petőfi, Jókai, Vasvári, Irinyi és Bulyovszky szavaival adja tudtul a világnak, hogy „mit kíván a magyar nemzet”. A győzelem a pesti ifjúság és Kossuth közös diadala.” (*Kossuth Lajos és az irodalom*. Bp. 1961. 188.)

69 Vidats János, a vas- és gépgyáros fia természettan hallgató volt az egyetemen, s az egyetemi baloldali mozgalmak egyik jelentős alakja.

*Vasváry-Vasvári* (Fehér) Pál (1827—1849) — 1848-ban a

Sor:

Teleki Blanka leánynevelő intézet tanára, egyik vezére a márciusi fiataloknak. Tagja a pesti Közcsempdi Bizottmánynak, majd az erdélyi 12-es bizottságnak. Titkár a pénzügyminisztériumban, s a horvát invázió idején Kossuth mint futárt több ízben felhasználta. Novemberben a pesti egyetemen létesített hadi tanfolyamra hadtörténeti előadónak jelentkezett. 1849 elején toborozza a Rákóczi-szabadcsapatot, amelynek mint őrnagy élére áll. A felkelő románok ellen harcolt. Júl. 13-án Fontinelli mellett hősi halált halt.

1847. aug. 8-án már „fiatal phantasiájú s öreg tudományos műveltségű irónak” nevezi Jókai Vasvárit. (JKK Cikkék és beszédek I. k. 279.) *Az én kortársaim c. visszaemlékezésében is meleg szavakkal ír róla.*

- 71 *Irinyi József* (1822 – 1859) – a márciusi fiatalok egyik vezetője, 1848 nyarán országgyűlési képviselővé választották. 12 pontban foglalta össze a magyar nemzet követeléseit. Októberben az Országos Honvédelmi Bizottmány Párizsba küldte, s Teleki László mellett mint követségi tanácsos működött. 1849. máj. 15-én tért haza, s részt vett az országgyűlés debreceni ülészakán. Menekülés közben elfogták. A haláltól Haynau kegyelmezése mentette meg.

Már 1847 derekán az Ék Írógárdájához tartozott.

- 74 Még a konzervatív Gyűlde is kitűzte a forradalom háromszíni zászlaját.

- 75 *Bánffy Pálról*, Kossuth Lajos hívéről ugyancsak komikus történetet mesél el Pálffy János a *Magyarországi és erdélyi urak c.* munkájában. (2. k. Kolozsvár 1939. 74–75.)

*casino* – Nemzeti Kaszinó, árisztokraták, magasrangú tisztviselők, gyárosok és kereskedők társas köre. Széchenyi István alapította. Alakuló ülése 1827. jún. 10-én volt a Dorottya utca 5. sz. alatti Fogel-házban.

A papi jószágok elvétele nem újszerű kívánság 1848-ban. Az 1843/44-es diétán Borsod megye követői már javasolták, hogy az egyházi jószágok felesleges részét vegyék állami kezelésbe.

- 79 *Szekeres László írja a Jókai és Petőfi szakltsága c.* dolgozatában: „Jókai emlékezése szerint a márciusiak egésze állt szembe a különakciókkal, jóllehet történeti tény, hogy a márciusi jakobinusok is követelték a papi birtokok szekularizációját.” (lt 1957. 421.)

- 77 *Török János* (1809–1874) – mezőgazdász és közigazdasági

Sor:

szakíró, 1843-tól a Magyar Gazdasági Egyesület titkára. 1848-ban Cegléden képviselőnek is kandidáltak. 1866-tól országos főlevéltárnok.

*forradalmi clubb* — korabeli kifejezéssel „forradalmi csarnok”, a Pilvax-kávéház, amelyet az 1830-as évek vége felé Privorszky nyitott meg. Később Pilvax, majd Fillinger tulajdonába ment át a népszerű kávéház. Az 1840-es évek derekától a fiatal írók és újságírók kedvelt találkozóhelye lett.

- 78 A Nemzeti Múzeumot 1837 és 1847 között építették Pollák Mihály tervei alapján, korintuszi oszlopokkal, Lotz Károly és Than történelmi festményeivel. József nádor az 1807-es országgyűlésen javasolta, hogy a Széchényi Ferenc által 1802-ben az országnak adományozott könyv-, régiség- és éremtárat általános múzeummá fejlesszék. A Nemzeti Múzeum azon a telken létesült, amelyet gróf Batthyány József hercegprímás adományozott a nemzetnek. (Vö.: *Kárpáthy Zoltán* JKK I. k. 421.)

*harangulroz* — beszédet tart

- 82 *Nyáry Pál* (1806–1871) — a liberális nemesség egyik vezetője, ellenzéki politikus. De Kossuth Lajost személy szerint sohasem szerette. A márciusi napok mozgalmában éberrel vigyázott a rendre. Mint országgyűlési képviselő a radikális ellenzékhez tartozott. Tagja volt az Országos Honvédelmi Bizottmánynak. Kossuth nov. 28-i intézkedése alapján polgári közigazgatásra ügyelt fel, és a hadsereg ruházati és élelmi ellátásának ügyeit intézte.

Decemberben a Pest megyei nemzetőrség megszervezését irányította. Debrecenben egyre inkább eltávolodott Kossuth és a radikálisok politikájától, s a békepárt egyik legnagyobb hatású vezetője lett. Ő juttatja Jókait a hivatalos Közlönyhöz, majd a békepárt napilapjához. Nagy szerepe volt az Esti Lapok megindításában, a Madarász László elleni hajszában s a „rendőr-miniszter” megbuktatásában. A detronizációt ellenezte. A szabadságharc bukása után 7 évig raboskodott Komáromban és Josephstadtban. 1856-ban szabadult amnesztiával. 1861-ben ismét Pest megyei alispán lett. Ekkor a Határozati Párthoz, majd 1867-től a balközéphez tartozott. Elmezavarában lett öngyilkos.

- 109 Jókai itt arra céloz, hogy Nyáry Pál nagy hatással volt rá. Pl. 1849-ben a Közlönyben megjelent cikkeinek írása és az Esti Lapok szerkesztése idején.



Sor:

- 114 *Brennus* — gall hadvezér, aki i. sz. 390-ben Rómáig hatolt pusztító katonáival, s csak nagy tömeg arany váltságdíjért volt hajlandó Rómát elhagyni. Az arany lemérésekor kardját is beledobta a mérleg serpenyőjébe, s a győzők göggyével kiáltotta a méltatlankodó rómaiaknak: — *Vae victis!* (Jaj a legyőzötteknek!)
- 134 Szőnyi Pál egykorú helyszíni beszámolója szerint az egyetemisták karok szerint olyan sorrendben csatlakoztak, amilyenben felkeresték őket. A jogászok után a bölcsészek is a mozgalom mellé álltak.
- 138 *egyetemi piac* — Egyetem tér, a mai Felszabadulás tér az V. kerületben
- 440 Karoknak az alsótábla nemesi és városi követeit, rendeknek pedig a káptalanok követeit nevezték.
- 144 *Kk és Rk* — Karok és Rendek
- 147 Vasvári Pál küldetését nem pontosan adja elő Jókai. (L. Fekete Sándor: *A márciusi fiatalok*. Bp. 1948.)
- 148 Az egyik fenyegetőző egyetemi tanár Csasz volt. Az egykori egyetemi rektort Szabó Jánosnak hívták.
- 156 *Heckenast Gusztáv* (1811—1878) — nyomdász és könyvkiadó. 1840 és 1863 között Landererrel társult. Nyomdájából kerültek ki 1848-ban a szabad sajtó első termékei: a *Nemzeti dal* és a 12 pont. Landerer és Heckenast nyomdája a Hatvani (ma Kossuth Lajos) utcai Horváth-házban állott. *Bulyovszky Gyula* (1827—1883) — ügyvéd, újságíró, a márciusi fiatalok egyik vezére. 1847-ben szerzett ügyvédi oklevelet. Tevékenyen vett részt a márciusi napok eseményeiben. Munkatársa volt a Kossuth-nak, cikkeket írt a *Nemzeti Újság*ba, az *Ék* színházi rovatát vezette. Hivatalt viselt a belügyminisztériumban, majd honvéddnek állt. 1848 elején közvetlen hangon, szabad szellemben vitatkozott Jókaival az *Ék* hasábjain. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 549—551)
- 168 *Egressy Gábor* (1808—1866) — színész, színházi író. 1834-ben a *Bánk bánt* választotta jutalomjátékaul. Egyik alapító tagja a Nemzeti Színháznak. Petőfi elragadtatott hangon ír alakításáról, s költeményben ünnepli. Márciusban vezérszerepet vitt az ifjúság mozgalmaiban. Tagja lett a nemzetőrségnek, ahol századosi rangot kapott. 1848 nyarán részt vett a szerb felkelők elleni harcokban. Szept. 24-én a toborzó körútra induló Kossuth segédtisztnek vette maga mellé, majd Szeged-környék népfel-

Sor:

kelési biztosává nevezte ki. 1849-ben egy gerillacsapat parancsnoka lett. Egysége Kassa környékén teljesített szolgálatot mint a Felsőmagyarországi Védereg egyik osztaga. 1849 májusában megsebesült, elhagyta a harcteret, s a fővárosban folytatta színészi pályáját. Júliusban Erdélybe utazott Bem táborába, majd Törökországba emigrált. In cffigie felakasztották. 1851-ben tért haza.

Takáts Sándor írja: „Meglepő jelenség volt, hogy Jókai ezúttal tartott első ízben (mégpedig rögtönözve) politikai beszédet s ezzel a beszéddel sikerült lecsillapítania a zajgó tömeget. Ő maga is csodálkozott a hatáson, melyet rögtönzött beszéde keltett. Mint szónok később is kitűnt. Még rögtönzött beszédei is mindig nagy tetszést arattak. Különben ő nem a szenvedélyek föllobbantásában, hanem a hangulatkeltésben tűnt ki mint szónok.” (*Jókai politikai pályafutása. = Jókai Mór Politikai beszédei.* Bp. é. n. [1930.] I. k. XXV.)

- 172 *museum tere* — a Nemzeti Múzeum kertjének parkírozatlan elődje
- 173 Párizsban 1848. febr. 23-án, Palermóban jan. 12-én, Bécsben pedig márc. 13-án tört ki a forradalom.
- 175 *városháza* — a Váci és Hatvani (ma Kossuth Lajos) utca találkozásánál, a belvárosi templom és a piaristák székháza mögötti, ma már lebontott épület. A régi városházát Kassalik Ferenc építőmester kétemeletesre tervezte 1842-ben, s Hild József húzta rá a harmadik emeletet 1863-ban. Tornyáról nagyon szép kilátás nyílt az egész városra. Lebontása után a homlokzatán levő antik szobrokat a központi városháza oldalhomlokzatának attika-falain állították fel, de amikor a mészkőből készült szobrok mállani kezdtek és már a járókelők testi épségét is fenyegették, ismét leszedték és a Bazilika pincéjében helyezték el. (Vö.: Tonelli Sándor: *Nagyapánk Pest-Budája.* Bp. 1944. 19.)
- 182 *Rottenbiller Lipót* (1806—1870) — 1843-tól Pest város alpolgármestere, a forradalom idején a pesti Közbátorsági Választmány elnöke, majd a város liberális polgármestere. Az abszolutizmus alatt megfosztják hivatalától, de 1861-ben ismét polgármesterré választják.
- 185 *Klauzál Gábor* (1804—1866) — a szabadságharc előtt a Csongrád megyei liberális ellenzék egyik vezetője, nagybérlő, a földbérleti rendszer propagálója és a mezőgazdaság fejlesztésének lelkes harcosa. 1848. márc. 23-án Barthány Lajos Sze-

Sor:

- mere Bertalannal és Pulszky Ferencsel együtt kap megbízást a Miniszteri Országos Bizottmány megalakítására. Ez a bizottmány küldi ki Pulszky Ferencsel Székesfehérvárra az antiszemita lázongások megfékezésére. Az első magyar felelős minisztériumban a földművelés-, ipar- és kereskedelemügyi tárcát bízzák rá. 1848 őszén visszavonult a politikai életből.
- 190 Táncsics Mihályt a *Nép szava Isten szava* c. munkájáért fogták perbe és börtönözték be 1846-ban.
- 193 *censurale collegium* — cenzori testület
- 194 A Bp-i Híradó szerint 20 000 ember ment Budára. (*Budapesti Hírharang* 1848. márc. 19. 790 sz. 27.)  
*htóság* — M. kir. Helytartótanács, 1723-tól a független felelős magyar minisztérium megalakulása előtt Magyarország legfőbb politikai kormányhatósága, amely által a király végrehajtó hatalmát közigazgatási ügyekben gyakorolta. A helytartótanácsot II. József 1784-ben helyezte Budára, s azóta a budai várban az Országház utcában székel.
- 198 Jókai tévedése nyilvánvaló, mert a Helytartótanács nem tárgyalta sem az esküdszékkeket, sem a sajtóbíróság ügyét.
- 203 *Bajza József* (1804—1858) — költő, kritikus, szerkesztő és publicista. A reformkor irodalmi életének egyik vezéralakja. 18 éves korában jelentek meg első versei. Az Akadémia 1831-ben levelező, a következő évben pedig rendes tagjává választotta. 1831 és 1836 között adta ki a *Kritikai Lapokat*. 1831-től az *Auróra* szerkesztését is átvette. 1837 augusztusától 1838 júniusáig a Nemzeti Színház első igazgatója. Vörösmarty Mihály és Toldy Ferenc mellett tagja annak a „triumvirátusnak”, amely az 1830-as évek második felében a magyar szellemi életet irányította. 1844 és 1847 között főleg történetírással foglalkozott. 1847-ben az Ellenzéki Kör megbízásából kiadta az *Ellenőr* c. politikai zsebkönyvet a magyarországi cenzúra megkerülésével külföldön. 1847 októberétől 1848 májusáig — aligazgatói minőségben — ismét a Nemzeti Színházat vezette. 1848 júliustól decemberig a *Kossfi-t* szerkesztette. 1849 júliusában *Futár* címen ismét megindította a lapot, de már csak egy szám jelenhetett meg belőle. Világos után Vörösmarty Mihállyal együtt bújdosott. 1849 végén tért vissza Pestre. Idegét felőrölték a megpróbáltatások. Elborult elmével halt meg.
- 204 A színházi előadásról és a márc. 15-e utáni cseményekről Jókai

Sor:

- A nemzetiszin sipka* c. századvégi visszaemlékezésében ír (HhM 5. k. 259–61). *A Bánk bán* előadása elmaradásának körülményeiről *Katona József* c. visszaemlékezésében olvashatunk. (HhM 4. k. 208.) Szép szavakkal idézi fel a színházi előadás eseményeit a számos önéletrajzi motívummal átszőtt *Politikai divatok* c. regényében (JKK 89.)
- 210 *színház* — Nemzeti Színház, a Kerepesi (ma Rákóczi) út és az Országút sarkán Zitterbarth Mátyás tervei alapján épült s 1837. aug. 22-én megnyílt színház, amely hosszú időn át volt a magyar színház otthona. A megnyitó előadáson Vörösmarty Mihály *Árpád ébredése* c. alkalmi darabját és Eduard Schenk nevű elfeledett német író meglehetősen gyenge darabját adták elő.
- 216 *Rákóczi induló* — kuruc tábori kürtjelekből és a népi Rákóczi-nóta motívumaiból összeszerkesztett induló, amelyet Bihari Sándor állított először össze, majd Berlioz feldolgozása tett világhírűvé. (HhM 5. k. 327.; *Eppur si muove* JKK 1. k. 68., 560.; JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 54., 637.)  
*Marseillaise* — francia forradalmi dal, 1880-tól Franciaország nemzeti himnusza. Zenéjét és szövegét Rouget de Lisle mérnökari tiszt alkotta. A marseille-i önkéntesek terjesztették el Párizsban a francia forradalom idején. Innét nyerte nevét. Rövidesen elterjedt egész Franciaországban, sőt Európában is ismertté lett. Szövegét a magyar jakobinusok közül Hajnóczy és Verseghy Ferenc is lefordította magyarra. Több országban — így nálunk is — hosszú időn át a munkásosztály forradalmi indulója volt. Magyarországon Gáspár Imre, ill. Csizmadia Sándor szövegével énekelték.
- 217 *A Hunyadi László* előadásakor a „Meghalt a cselszövő” „végezetű karéneket a kimerülésig ismételtette a közönség, s együtt dalolta a nemzeti színház énekeseivel”. (Egressy Ákos: *Emlékeim a 1848–49-dik évi szabadságharc idejéből*. Bp. 1893. 5.)
- 220 *Szerdahelyi József* (1804–1851) — énekes, színművész, zeneszerző. 1824-ben a kolozsvári színtársulat tagja lett mint zenekari muzsikusként, énekes és korrepetitor. 1827-ben operatársulatot alakított Kolozsvárott, majd a pesti német színházban lépett fel. 1837-ben a Nemzeti Színházhoz szerződött, s itt működött haláláig. Mint operanékes is komoly népszerűségre tett szert, legismertebbé azonban a népszínművekhez írt kísérő zenéje révén vált (*Tündér Ilona, Ludas Matyi, Tündérlak Magyarhonban, Nagyidai cigányok, Az ördög naplója, A szökött katona, Két*

Sor:

- pisztoly, A csikós, Liliomfi, A bányarém* stb.). Gyakran a régebbi dalokat alkalmazta színpadra. Átkomponálta Egressy Gábor több művét. (Így 1848-ban a *Nemzeti dal* is.) 1843-ban Egressy Gáborral kezdte meg egy népdalsorozat kiadását *Magyar Dalvirágok* címen.
- 226 A forradalom első szerve különböző neveken adta ki rendeleteit. Leggyakrabban Rendre Ügyelő Állandó Választmánynak, ill. Közbatársági Választmánynak nevezte önmagát.
- 232 A rendi Magyarország legfőbb katonai hatósága a General-Kommando volt. A karmeliták régi templomához csatlakozó épületben székelte a budai várban a Szentgyörgy téren. Tonelli Sándor írja: „Pest és Buda a régi monarchiában is a nagyobb helyőrségű helyek közé tartozott. Buda székhelye volt a magyarországi Generalkommandónak, vagy miként magyar fordításban mondták, a *magyar hadi főkormány*nak, amelynek területe Horvát-Szlavonország, a határőrvidék, a temesi bántság és Erdély kivételével Magyarország többi részére terjedt ki. A régi monarchia Generalkommandói között a budai a legnagyobb kiterjedésű; politikailag is jelentős, mert az egész országnak katonai igazgatási központja; ezért mindig tekintélyes, magas rangú tábornok állott az élén, aki az udvari körök és a hadügyminisztérium feltétlen bizalmát bírta. Ezt a tisztet negyvennyolc előtt egy évtizeden keresztül Lederer Ignác báró lovassági tábornok töltötte be, aki formailag magyarnak számított, mert 1840-ben megkapta a magyar indigenátust. Katonai pályafutása 1848-ban nem valami fényes körülmények között fejeződött be.” (I. m. 75.)
- 233 Lederer Ignác báró (1769–1849) 1848 tavaszán először adott vagy 1500 fegyvert, majd a magyar kormánynak megtagadta a nemzetőrség felfegyverzéséhez szükséges pusokák kiadását, sőt becsületszavára állította, hogy a fegyvertárban nincsenek fegyverek, ill. csak annyi van, amennyi a katonaság gyakorlatozásához feltétlenül szükséges. Kijelentése szerint csak a komáromi várban található fegyverkészlet. Később kiderült, hogy mintegy tízezer puska volt raktáron. Erre a pesti plebejus tömeg máj. 10-én árvonult Budára, s a főparancsnokság épülete előtt macskazenét rendezett. Lederer előre értesült a készülődés demonstrációról, s katonaságot vezényelt ki a tüntetők ellen. A katonák karddal és szuronnal szétverték a tömeget. Másnap Lederer Bécsbe szökött a felelősségrevonás elől, s lemondott állásáról.

Sor:

245 A választmány rölapja szerint

„A rendes polgári őrsereg 5 őrtanyára oszlik:

a) Belső város; őrtanya városház.

b) Lipótváros; őrtanya Redout-épület.

c) Terézváros

d) Ferencváros } őrtanyák az illető albiróságok házáinál.

e) Józsefváros

2. Minden jóérezsű hazafi felszólíttatik, hogy a rend fenntartásához teljes részvétellel járuljon s e végre a fentebbi 5 helyre magukat lakásaik közelsége szerint bejelentsék.

3. A nevezett őrtanyákon száz-száz puska fog készen tartatni, hogy a bejelentett hazafiaknak a választmányi tagok által, kik ott működnek, kiosztassanak.” (Kéry Gyula i. m. 168.)  
„Ezeket felül 500-an az ifjabb hazafiak közül, kiknek névsora a választmányi tagok kezéinél lesz, az ifjuság által megválasztva s a fennevezett 5 őrtanyára százanként felosztva, a többi hazafiakkal együtt fognak szolgálatot tenni.” (Uo. 169.)

259 *Hatvani utca* — a mai Kossuth Lajos utca az V. kerületben  
260 *városház tér* — a múlt századi Pest egyik legforgalmasabb része a régi városháza előtt a mai V. kerületben a Klígyó és a Váci utcával szemben a Bölcsészettudományi Kar épületének a helyén

261 A PH márc. 18-i közleménye szerint az utcák elnevezését Petőfi javasolta. (Kéry Gyula i. m. 154.)

272 Jókai később joggal panaszkodik amiatt, hogy a „kétfejű sasok” a kaszányákról nem akarnak elrepülni (JKK 27.).

274 A kétfejű sas a Habsburgok címere, a fekete-sárga az osztrák császárság hivatalos színe volt.

275 A PH írja: „Mindkét város utcáinak folyvást ünnepi színe van. A köz- és magánépületekről nemzeti zászlók lobognak. Budán a nádori lakot is ugyanilyen disziti. A községi bizottmány hirdetményeit a Váci-utcán némely kereskedők rámbába foglaltatták.” (Kéry Gyula i. m. 197–198.)

*nádori palota* — József főherceg palotája, ma romokban heverő épület a budai várban a Sándor-palotával szemben a Szent György téren

277 *Szathmáryné* — Szathmáry Dánielné, Farkas Lujza (1818–1893), színlésznő, a legkiválóbb komikák egyike, 1844-től a Nemzeti Színház tagja. 1825-ben már Pozsonyban játszott, 16 éves korában ment férjhez. 1848 nagy napjaiban ő is szavalt a *Nemzeti dalt*, s lelkesen vitte a nemzeti zászlót. Egy olasz csapat

Sor:

az ő arcképét tűzte lobogójára. Világos után a büntetés elől elbújdosott. 1851-ben Latkóczy Lajos festőművészhez ment férjhez. 1857-ben tért vissza a Nemzeti Színházhoz, amelynek 1891-ig, visszavonulásáig büszkesége volt.

280 Az egyetem márc. 17-én tartott értekezletet, a melyen a tanzsabadság mellett foglalva állást, az egyetem korszerű reformját követelte. Kívánságaink ez alább foglalt kilenc pontba foglalták:

1. A magyar egyetem emancipációja a bécsi kormány és egyetem gyámsága alól s törvény által való biztosítása.

2. Az egyetem kormányának szabadelvű elrendezése, országgyűlési képviseltetése.

3. Az egyetemi jószágok felszabadítása a kollégiális rendszer kezelése alól, s nyilvános, felelősséggel járó kezelése.

4. Tökéletes tanítási és tanulási szabadság.

5. A tanszékek ne kegyelem útján, hanem érdem és nyilvános csődület által töltsenek be.

6. Testgyakorlati intézetek felállítása.

7. A tudományban elmaradt, vagy elaggott tanárok elmozdítása, nyugdíjaztatása.

8. Évenkinti próbatételek megszüntetése s nyilvános, díj nélküli vizsgálatok behozatala.

9. A tudomány jelen igényeinek megfelelő s a nemzethez illő tantermek felállítása.

Az ifjúság e pontokat kinyomatta s a közönség közt szétosztá. Egyuttal pedig küldöttséget menesztett a tanári karhoz, hogy kikérje támogatását. A tanári kar kijelenté, hogy kész örömmel járul e pontokhoz és megígért mindent, ámbátor van e kívánságok közt egy-két pont (ilyen különösen a nyugdíjaztatásra vonatkozó), mely a professzor urak közül bizony többnek éppenséggel nem tetszett. De az ifjúság csak támogatást kért, mert ügyét följebb, egyenesen az országgyűléshez akarta vinni, azt határozván, hogy kérvényével külön deputációt küld Pozsonyba, mely a főváros küldöttségéhez csatlakozzék." (Kéry Gyula i. m. 188—89.)

284 A Közbátorsági Választmány márc. 15-i proklamációja is nagy jelentőséget tulajdonít annak, hogy Budapest népe „24 óra alatt békés és törvényes úton” vívta ki követeléseit.

A *Politikai divatok* c. regényben is bemutatja Jókai, hogy rendezavarás nélkül zajlottak le a nagy nap eseményei. (JKK 89.)

Sor:

- 285 *vásár* — itt: vásárlás, kereskedés  
295 A márc. 15-i eseményekkel foglalkozó irodalom java részét a *Politikai divatok* c. regény jegyzetei között tettük közzé. (JKK 582.; I. továbbá: Irányi Dániel: *Adalékok a magyar forradalom történetéhez*. Ország-Világ 1884. márc. 15. 11. sz. 170.; Vajda János: *Petőfi napja*. Képes Folyóirat. 1895. 337-sz. 41. sz. *Márciusi képeink*. Képes Folyóirat. 1898. XXIII. 446-sz. 47.; *Szemtanúk följegyzései 1848 március 15-éről*. Uo. 450–53. sz.; B. S.: *Március hőse*. Erdélyi Híradó [Kolozsvár] 1889. márc. 16. 67. sz. 1–2. Keresztury Dezső: *Magyar irodalomtörténeti kiállításainkról*. Itk 1954. 312.)

3

NYILT SZAVAK HONUNK FIATALSÁGÁHOZ

14–17.

- M:** 1. Ék 1848. márc. 19. 12. sz. 381–82.; Jókai Mór aláírással.  
2. *A magyar nemzet története regényes rajzokban* 3. k. 214–41.  
3. FAIM: 43–45.  
4. *Március 15-i szövatok*. Bp. é. n. 16–20.  
5. *Március tizenötödike*. Olcsó Jókai 181. sz. Bp. é. n. 38–41.  
6. HhM 16–18.  
7. Bay Ferenc i. m. 20–23; Jókai Mór aláírással  
8. *Magyar Március. 1848 a kortársak írásaiban*. Bp. 1946. 31–33.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 előtt a FAIM-ban: (1848. *martius 15. Életképek*)  
2 elsőik valánk kimondani (FAIM: elsőik voltunk kimondani)  
5 miután önerőnket (FAIM: midőn önerőnket)  
s benne (FAIM: és benne)  
6 honunknak mindig (FAIM: honunknak mindig)  
10 kettőt kezeinkbe (FAIM: kettőt kezünkbe)  
11 kialunni többé (FAIM: kialudni többé)  
12 áraszszon szélllyel (FAIM: áraszszon széjjel)  
14 nemzetdicsőség (FAIM: nemzeti dicsőség)  
s a börtönben (FAIM: a börtönben)  
15 ne keressétek (FAIM: ne keressük)



Sor:

- 16 őket sírjaikban (FAIM: őket e sírokban)  
21 terére s vegyük (FAIM: terére, vegyük)  
24 és haza (FAIM: és a haza)  
nyilatkozatoknak (FAIM: nyilatkozatok)  
27 nemzetőrség (FAIM: nemzetőrség A FAIM e cikkben később  
sem használ kiemeltst.  
28 győzelmeink biztosítéka (FAIM: győzelmeink biztosítása)  
29 nem tudjuk: *hogy* mely. (FAIM: nem tudjuk, melyik)  
30 leend rá (FAIM: lesz rá)  
32 e bizalmat minden (FAIM: e bizodalmat minden)  
33 érdekeit *sehol* és *soha* el ne (FAIM: érdekeit *soha* és *sehol* el ne)  
36 megkövesült választó-falat (FAIM: megkövesült választfalat)  
37 kinek jelszava (FAIM: a kinek jelszava)  
40 keblén belül (FAIM: keblén belül)  
41 öltönye legyen (FAIM: öltözete legyen)  
42 s viseljük (FAIM: és viseljük)  
büszke *önérzettel* (FAIM: büszkeséggel)  
44 anyyi, mennyit (FAIM: anyyi, a<sub>4</sub>mennyit)  
45 a forradalom *ideje* alatt (FAIM: a forradalom alatt)  
se feledjük (FAIM: ne feledjük)  
46 s adjunk (FAIM: adjunk)  
52 a rend (FAIM: rend)  
54 kik a kasztákat (FAIM: kik a kasztokat)  
61 „via facti” (FAIM: via facta)  
65 leghevesebb percében (FAIM: legheveseb percében)  
68 jellem és becsület (FAIM: becsület és jellem)  
69 osztályozó választmány (FAIM: osztályozó bizottmány)  
71 alól *senkit* kizárni nem (FAIM: alól *kizárni senkit* sem)  
73 minden *eddig* botlást és sérelmet (FAIM: minden sérelmet)  
74 fogalmak halomba (FAIM: fogalmak *mind* halomba)  
77 *kasztagyűlöletnek!* (FAIM: kaszt-gyűlöletnek!)  
77 régi fogalmak korhadt (FAIM: régi fogalom korhadt)  
78 maguktól elüldöznek (FAIM: maguktól elűznek)  
86 ne a multa. (FAIM: nem a multa.)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 26 A „Nyírség sivatag vidékén élő” Ábrányi Emil *Jókai Mór polgártestvére*hez c. vezércikkében válaszol trónk soraira:  
„Olvastam lelkes felszólításodat a honi fiataláshoz. Magam  
alig tartozom többé ezen táborba, mert éveim száma alkalma-

Sor:

- sint túlhaladá az élet éj-nappal egyenlítőjét . . . — De illy rendkívüli korban — minők napjaink — a haza igénybe vesz minden szellemi erőt, s a törekvési cél szentsége, melly a hon boldogítása, egyszersmind mentségül szolgál, ha a legcsekélyebb erő is munkára ajánlja magát, s fölszínre törekszik. — Ezért irok én is, s ohajtom kedves polgártestvér! fogadd szívesen e sorokat a távolból." (Ék 1848. ápr. 23. 18. sz. 513.)
- 28 Ápr. 1-én már arról számolnak be a divatlapok vidéki levelezői, hogy a megyei fiatalság lelkesen lép a nemzetőrség soraiba. Révész Imre például a debrecenickről, Bloksay István az abonyi ifjak harckészségéről ad hírt a PDLap *Vidéki mozgalmak* c. rovatában. (16. sz. 2. borítólap.)
- 43 *arszlán* — aranyifjú, piperkőc, divaturacs
- 61 *via facti* — tettelesen, erőszakosan
- 65 A polgárság — főleg a német polgárság — egy része hevesen tiltakozott az ellen, hogy a zsidókat felvegyék a nemzetőrség soraiba. A vita márc. 18-án robbant ki, amikor a másnapi vásárra való tekintettel a Közbátorsági Választmány még egy hatodik nemzetőri osztályt is akart szervezni a meglévő öt mellé, és ebbe zsidók is jelentkeztek. Az ifjúság — a polgársággal ellentétben — a zsidók felvétele mellett foglalt állást. (Vö.: Andics Erzsébet: *A nagybirtokos arisztokrácia ellenforradalmi szerepe 1848—1849-ben.* 2. k. Bp. 1952. 17.)
- 76 Bárdos László idézi a 71. sortól a 76-ig terjedő részt mint Jókai „ingadozásainak” bizonyítékát: „Ezek a sorok Jókai osztálykorlátait árulják el, azt, hogy radikálisan és véglegesen nem tud szakítani a nemesi osztállyal és bennmaradt a nemesi liberalizmussal való megbékülés szelleme.” (*Jókai a szabadságharc idején.* Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5. 36. sz. 4.)

4

## MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 19.] 17—20.

M: Ék 1848. I. félév 12. sz. 382—83. aláíratlanul.

Részl.: Kéry Gyula i. m. 178., 191., 194—95., 197. (1., 6., 9., 10—12. sz.)

Sor:

- 3 A márciusi fiatalok nagy része elhagyta nevéből a nemesi y-t. Egy ideig Pálffy Albert, Sükey Károly, Csernátony Lajos is „demokratizálta” nevét. Az Ék és a MT ezután ilyen neveket írt közleményeiben: Battyáni, Bóti, Dusek, Eszterházi, Nyári, Ötvös, Szécsényi, Teleki, Veselényi, Vörösmarti Zicsi stb.

Vahot Imre már 1847. márc. 14-én javasolta a családnévek magyarosítását. (343.) 1848. ápr. 22-én részletesen foglalkozik ezzel a kérdéssel az *Ugy írjuk a szavakat, a mint kiejtjük c.* cikkében. (PDLap 18. sz. 509-10.; *Politikai divatok* JKK 566.; JKK 1. *Cikkekek és beszédek* k. 647.)

Gracza György szerint „A ‚márciusi ifjuság’, hogy ebben is jó példával járjon elől, elhatározta, hogy címzését, nemesi prediktumát leteszi s vezetéknevében a kiváltságos ‚y’ helyett ezentul a demokratikus ‚i’-t használja. Jókai volt az első, ki az ‚y’-t elhagyta és azt, noha régi nemesi család sarja, még a későbbi változott időkben sem használta többé.” (I. m. 1. k. 60.) Gál János téved, amikor azt állítja, hogy ápr. 19-e óta írta i-vel a nevét. (*Jókai élete és írói jelleme*. Berlin 1925. 44.)

- 4 *mult csütörtöki* — márc. 16-i

5 A nyomda több mint száz személyt alkalmazott.

- 6 *blouse* — blúz, kiskabát

Vahot Imre közli: „Éppen, mikor e sorokat írom, éljenzést hallok. Kinyitom ablakomat, s a még mindig kék bluzba öltözött nyomdászok aggatják föl utcánk saroképületeire a Hatvani-utca helyett a Szabadsajtó nevet. A városház piaca Szabadság-térnek, az Egyetem-utca pedig Március 15-iki utcának kereszteltetett.” (Kéry Gyula i. m. 190.)

- 11 *Emich Gusztáv* (1814–1869) — könyvkereskedő, könyvkiadó és nyomdász. 1842-től a haladó szépirodalmi művek egész sorát (közte Petőfi költeményeit) adta ki. 1848-ban nyomdát is alapított, és a forradalom idején sokat dolgozott a kormány megbízásából. Könyvkereskedése az úri (az V. kerületi Petőfi Sándor) utca és a ma is változatlan nevű Klgyó utca sarkán állott.

- 12 Kléh István írja a mozgalmas márciusi cseményeket rögzítő brosúrájában: „Emich Gusztáv könyvkereskedése előtt Petőfi arcképe állt életnagyságban, kivilágítva; alatta egy sajtó képe e felirattal: ‚Szabadság, béke, egyetértés!’” (Gracza György i. m. 1. k. 69.)

Sor:

- transparent* — kivilágítások és ünnepi felvonulások alkalmával használt, áttetsző papírral borított díszlámpa
- 15 *ellenzéki kör* — eredeti neve: Ellenzékiek társalgási köre, az 1848-as forradalom küszöbén a reform országgyűlések Ellenzéki Pártjának pesti klubja. Elnöke Teleki László (1811 — 1861) volt. Márc. 9-én az Ellenzéki Kör felhívására fogalmazták meg a Fialtal Magyarország tagjai a forradalmi követeléseket, a 12 pontot. Székháza az Uri (ma Petőfi Sándor) utcai Laffert-házban állott. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 633.)
- 16 *academia* — 1831-től működő magyar tudós társaság. Fennállásának első két évtizedében nem annyira a tudományágak önálló művelése, mint inkább az ismeretek terjesztése, a szépirodalom ápolása s főleg a magyar nyelv szókincsének a gyűjtése és a nyelvtani szabályok összeállítása állt tevékenysége centrumában. Általában évenként tartottak egy nagygyűlést. Ekkor vitatták meg az igazgatási teendőket, osztották ki a pályadíjakat s döntötték el, hogy milyen kiadványokat fognak megjelentetni. Az 1847. decemberi nagygyűlés után 1849 végén betiltották az Akadémia nagygyűléseit.
- 17 *díltásvány* — üvegdísz
- 20 A Bp-i Híradó írja márc. 28-án: „A tudóstársaság martiusz 20-án ünneplé meg a sajtószabadságot; hogy a világitás alkalmával épen ezen társaság nem rendezett semmi ünnepélyt, sőt még csak zászlót sem mutatott ablakaiban, ezen méltán megütközött mindenki, mert ha valakinek, ugy bizonyára a tudóstársaságnak volt oka örvendezni, hogy a gondolat láncai valahára lehullottak.” (*Budapesti Hirharang.* 797. sz. 299.) Vahot Imre szerint az MTA „az ó magyar világ egyik legparókásabb hőse”. (PDlap *Fővárosi Tárogató.* 1848. márc. 23. 14. sz. 381.) Kléh István is felfigyelt az említett jelenségre: „Legkülönösebb az volt, hogy a magyar tudós társaság lakásán, hol eddig minden más kivilágítás alkalmával feliratok s transparentek voltak láthatók, most, midőn a sajtószabadság ünnepeletett semmi sem vala látható.” (I. m. Gracza György i. m. 1. k. 69.)
- 23 A PDlap márc. 21-én számol be erről az ünnepélyről: „(Vasárnap fővárosunk minden templomában) nagy te deum tartatott a szerencsés események dicsőítésére, a kivívott magyar szabadság ünneplésére. Tömérdek nép tódult a templomokba. A főbb utcákban alig volt ház, mellynek ablakai-kapúira a nemzeti zászlók ne tűzettek

Sor:

volna ki. A budai vár tetején, s a sz. Gellért hegyen is nagy nemzeti zászlók lobogtak. A sárga-fekete szín egészen elenyészett, a kétféjű sással együtt, hatósági rendelet következtében, minden középületről elrepült. Szíve fölé mindenki nemzeti kokárdát tűzött." (*Fővárosi Tárogató*. 13. sz. 374.)  
*Vasárnap* — márc. 19.

- 24 *Te Deum laudamus* — Téged Isten dicsérünk, hálaadó katolikus egyházi ének kezdete

A tervezett és elmaradt már. 19-i ifjúsági reformlakomára írta Petőfi a *Nemzeti dalt*.

- 26 *Metternich, Klemens Lothar Wenzel* (1773–1859) — herceg, osztrák államférfi, a birodalom kancellárja, a reakciós „Szent Szövetség” éltető lelke, a gyűlölt zsarnoki rendszer megtestesítője. Az 1848-as bécsi forradalom elsőnek üzi el.

*Montecuculi, Albert Raimund Zeno gróf* (1802–1852) — olasz származású osztrák politikus. 1844 és 1847 között Lombardia kormányzóhelyettese, utána alsó-ausztriai tartományi marsall. 1848-ban a nép hangulatáról és követeléseiről ő referált folyamatosan az uralkodónak. Politikai célkitűzései közé tartozott Metternich eltávolítása és bizonyos reformok bevezetése — annak érdekében, hogy ezáltal leszerelje a forradalmi mozgalmakat. Ez a magyarázata annak, hogy politikai működése elé várakozással tekintett ebben az időben a közvélemény. A forradalom idején államminiszter, Radetzky itáliai győzelmei után a lombardiai hadi főkormányzóság parancsnoka, majd a bécsi belügyminisztérium első osztályának főnöke lett. „A hivatalos ‚Wiener Zeitung’ március 14-iki száma következőleg adta tudtára a világnak az óhajtván várt örömhirt:

„A titkos házi, udvari és államkancellár, herceg Metternich hivatalát Ő felsége kezébe letette.”

Egy rossz és ósdi rendszer bukott meg ezzel, mely közel félszázadon keresztül súlyos átok gyanánt nehezedett Ausztria népeire, s melynek sorvasztó hatását oly sokáig sinylette hazánk is.

Metternich bukása gróf Apponyi Györgyöt is magával sodorta. Leköszönt. Helyét ideiglenes minőségben Szögyény-Marich alkancellár foglalta el” — olvashatjuk Gracza György többször idézett munkájában. (1. k. 148.)

- 28 V. Ferdinánd Pestre költözésének tervéről később is gyakran emlékezik meg Jókai. (JKK 218; 717–18.)  
29 *Csernovics Péter* gróf (1810–1892) — gazdag földbirtokos,

Sor:

vagyonának jelentős részét nemzeti célokra áldozta. 1848-ban Temes megye főispánja. Áprilisban kormánybiztossá nevezték ki. Eredménytelen tárgyalásokat folytatott a délvidéki szerb felkelők kibékítése érdekében. Részt vett a lippai csatában. Világos után Haynau az aradi várba záratta. 1865–1875 között országgyűlési képviselő volt.

Zahot Imre szerint egy Váci utcai kereskedő márc. 21-ig 12.000 kokárdát és 200 zászlót adott el. (PDlap 1848. márc. 21. 375.)

34 **közbátorság** — közbiztonság, rend

A rend fenntartására márc. 15-én választották meg a Jókai által említett Közbátorsági Választmányt a rend és közbiztonság megóvására. Rottenbiller Lipót volt az elnöke. Tagjai: Klauzál Gábor, Nyáry Pál, Egressy Sámuel, Staffenberger István, Molnár György, Irányi, Vasvári, Petőfi, Tóth Gáspár, Gyurkovics Máté és Kacs Kovics Lajos volt. Rajtuk kívül a megalakuláskor tagok lettek Irinyi József és Hengel Alajos is. A későbbiekben a bizottmány létszáma ötszörösére növekedett. Gyakran Jókai is hetven tagról emlékezik meg. (JKK 108.) Később a következőképp írta alá a küldeményeit: „A rend fenntartására megbízott” pestvárosi állandó választmány, Petőfi: Jókai, Degré Alajos — s példák nyomán a fiatalok népes mezőnye — elsőik között jelentkezett a másfélelmezés „polgári őrseregbe”, amelynek a rend fenntartása volt a főfeladata. Az őrsereg megalakítása után a Közbátorsági Választmány feladatai is megszorodtak. Emiatt emelkedett tagjainak a létszáma. Lényegében ezekbe kerültek be az Ék szépszámú munkatársai.

38 **Emődi**—Emődy Dániel (1819—1891) — ügyvéd, a márciusi napok aktív résztvevője. Áprilisban fogalmazó lett a földművelésügyi minisztériumban. 1849-ben a Közlöny szerkesztője, a felvidéki népfelkelést szervezte. A szabadságharc után 1852-ig eltiltották az ügyvédi gyakorlattól.

**Csányi László** (1790—1849) — a szabadságharc előtt baloldali liberális politikus, Deák Ferenc mellett a Zala megyei ellenzék legkiemelkedőbb alakja. 1848-ban a Közbátorsági Választmány tagja. Áprilisban először Sopron, Vas és Zala megyébe nevezik ki kormánybiztosnak a parasztmozgalmak megfékezésére. Jún. elejétől a Dráva menti magyar sereg kormánybiztosa. (Vö.: Barta István: *Kossuth és Csányi*. Századok 1952.)

1849. februártól volt Erdély főkormánybiztosa, májustól pedig közmunka és közlekedésügyi miniszter. Okt. 10-én végezték ki.

Sor:

38 *Oroszhegyi Szabó Józsa* (1822–1870) — részt vett a márciusi mozgalomban. Tagja a 12-es bizottságnak, amelyet a pesti ifjúság Erdélybe küldött az unió gondolatának propagálása végett. Fogalmazó lett a közoktatásügyi minisztériumban. 1848 nyarán rövid ideig kormánybiztosként is működött. Katonaorvos volt 1848 őszén, majd megszervezte a „Pesti Gerillacsapatot”, melynek élén kapitányi, majd őrnagyi ranggal állt. Közben hírlapi cikkeket is írt. A szabadságharc végéig a honvédség szolgálatában állt. A haditörvényszék előbb halálra, majd 10 évi várfogságra ítélte. 1859-ben szabadult a josph-stadti várbörtönből amnesztiával.

*Sükei* — Sükey Károly (1824–1854) író, hírlapíró. Bukarestből az 1840-es években került Pestre tanárnak. A Fia! Magyarországnak körének egyik legtevékenyebb ideológusa volt, 1847-ben az Ék kritikusa lett. Itt megjelent írásai — amelyek többek közt a francia felvilágosodás és Hegel hatását tükrözik — elmélyült filozófiai és esztétikai fejtegetéseket tartalmaznak. Képzett, szellemes, bohém természetű, különcködő ember hírében állott. Tevékeny részt vett a márciusi mozgalmakban. Önkéntes közlegényként állt be a 10. honvédszászlóaljba, ahol hamarosan hadnaggyá nevezték ki. 1849 tavaszán Perczel Mór mellé osztották be segédtisztnek. 1850-ben tért vissza Pestre. 1851-ben jelent meg egyetlen versgyűjteménye *Hulló csillagok* címen. Fordítói tevékenysége is jelentős.

*Degré Alajos* (1820–1896) — író, francia emigráns fia, magyar lányt vett feleségül. Vezető szerepet játszott a pozsonyi országgyűlési ifjúság mozgalmában. 1848-ban beállt a pesti önkéntesekhez, ahol megválasztották századosnak. Mint tiszt harcolta végig a szabadságharcot. A turai csatában súlyosan megsebesült. Világos után egy ideig bujdosott, majd 1850 elején Aradra internálták. *Visszaemlékezésem* c. emlékirata értékes kortörténeti forrásmunka.

*Szegfi Mór* (1825–1896) — író, a szabadságharc előtt a pesti izraelita magyar nyelvterjesztő egyesület titkára volt. 1848-ban honvédtüzérnek állt, s kinevezték századosnak. 1849-ben Szemere Bertalan miniszterelnök titkára lett. A bukás után egy ideig bujdosott, majd külföldre menekült. Berlinben, Párizsban és Londonban élt. Hazajövele után Pesten folytatta írói és újságírói tevékenységét. A kiegyezés után a kereskedelmi minisztériumban dolgozott, majd Lőcsén és Kassán tanított. Öreg korában Fiuméba költözött.

Sor:

- 38 *Bugát Pál* (1793–1865) — a közegészségügy javításán lelkesen fáradozó országos hírnök orvos, az orvosi és a természettudományi magyar szaknyelv megalapítója. 1824-től a pesti egyetem tanára. 1830-ban akadémiai rendes taggá választották. Nevéhez fűződik az első magyar orvosi szakfolyóirat megindítása (1831) 1841-ben megalapította a Természettudományi Társulatot. 1843-ban a *Természettudományi Szóhalmaz* c. munkájában mintegy 40 000 magyar orvosi és természettudományi szót gyűjtött össze. A szabadságharc idején az Országos Honvédelmi Bizottmány Magyarország főorvosává nevezte ki. 1849-ben követte a kormányt Debrecenbe. Világos után szabadságharcos tevékenysége miatt megfosztották egyetemi tanszékétől. *Pólya József* (1802–1873) — orvos, természettudományi író. Már 1831-ben kitüntette magát a kolera elleni küzdelemben. A Rókus kórház orvosa volt.
- Székes József* (1809–1876) — pesti evangélikus lelkész, író és nevelő, aki 1842-től Török Pállal együtt szerkesztette hazafias szellemben a *Protestáns Egyházi és Iskolai Élet* c. folyóiratot.
- 40 *Hajnik Pál* (1808–1864) — ügyvéd, 1848 márciusában az országgyűléshez és a nádorhoz küldött pesti delegáció szónoka. Májusban miniszteri tanácsos a belügyminisztériumban; majd országgyűlési követ. Aug. közepétől okt.-ig az országos rendőri osztályt vezeti. Tiszteletbeli nemzetőr őrnaggyá nevezik ki. 1849 áprilisában kormánybiztosként tér vissza Debrecenből a fővárosba, s ismét kinevezik országos rendőrfőnökké. Törökországba emigrált. 1851-ben in effigie felakasztották. 1857-ben hazatért.
- 47 A szerb fiatalság hazafias magatartásáról már febr. 20-án megemlékezik Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 513–14.) A 12. sz. hírcskében Jókai értelemzavaró hibát vétett. A szerb fiatalság nehezen biztosíthatja a magyar ifjakat a horvát ifjúság rokonszenvéről. Itt két dolgot zavart össze Jókai. A pesti szerb fiatalság csakugyan bejelentette csatlakozását a forradalomhoz, a horvát ifjúsághoz viszont a magyar fiatalok intéztek baráti szótatot márc. 21-én.
- 48 *pénteken* — márc. 17-én  
Az itt említett könyveket a cenzúra kobozta el, s tartotta összegyűjtve a Harmincad hivatalban. A Bp-i Híradó szerint márc. 16-án „felsőbb parancsra, a harmincad-hivatalnál lefoglalva tartott tiltott könyvek kiadattak, s diadalmenettel



Sor:

kisértettek az illető könyvtárakhoz". (*Budapesti Hírharang*. 1848. márc. 23. 793. sz. 283.)

A cenzorok által lefoglalt művek közé tartozott Táncsics Mihálynak *A nép szava Isten szava* c. munkája, valamint az *Ellenőr* c. kiadvány, amelyről Jókai már 1848. jan. 30-án is megemlékezett. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 498.) Ezt a művet az Ellenzéki Kör megbízásából Bajza József szerkesztette. A liberális nemzeti politikai követelésekért sikraszálló évkönyvet a cenzúra miatt külföldön: Lipcsében adták ki. (Vö.: Csabai Tibor: *Kossuth Lajos és a irodalom*. Bp. 1961. 153., 157., 187–88.; JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 857–58.)

- 68 A törvényekről szóló közleményeiben Jókai nem fogalmaz pontosan. Az itt említett három törvény még nem volt szentesítve, s az adott időszakban csupán törvényjavaslat számba mehetett. Az azonban kétségtelen, hogy ekkor már felterjesztette a diéta szentesítésre az uralkodó elé.

## 5

### NŐSZABADSÁG!

20–23.

- M: 1. Ék 1848. márc. 23. 13. sz. 385–87.; Jókai Mór aláírással.  
2. Áldor Imre: *A forradalom költészete*. 312–15.  
3. FAIM 46–48.  
4. Kéry Gyula i. m. 156–58.  
5. *Március tizenötödike*. Olcsó Jókai 181. sz. Bp. é. n. 41–44.  
6. HhM 19–21.  
Részl.: *A köszlő ember fia* JKK I. k. 498.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A cikk címe alatt a kötetkiadásokban a megjelenés dátuma (1848. márc. 23.) olvasható.

[A FAIM-ban itt sincs kiemelés.]

1 sor előtt FAIM: (1848. márc. 23.)

3 a rabszolgáknak (FAIM: a rabszolgának)

12 lények közt (FAIM: lények között)

Sor:

- 17 kik ellen fegyverét fölemeli. (FAIM: kik ellene fegyveröket fölemelik.)  
18 áldás azokra, (FAIM: áldás azoknak,)  
szent zászlaja (FAIM: szent zászlója)  
21 időket élünk (FAIM: időket érünk)  
26 ki ablakaikba, (FAIM: ki ablakaikban,)  
28 hozta le a fehér zászlót (FAIM: hozta a legelső fehér zászlót)  
29 és halni esküvék (FAIM: és halni esküdött)  
Petőfinek, a forradalom (FAIM: Petőfi, a forradalom)  
30 neje a megfordító (FAIM: neje ezt mondd a megfordító)  
perc előtt ezt mondd férjének (FAIM: percz előtt férjének)  
31 ez lesz a legszebb halál (FAIM: ez a legszebb halál)  
37 élet utjain (FAIM: élet útján)  
ki élte és halála (FAIM: ki élete és halála)  
40 a férfinak neje.

*Ha az anya azt mondaná fiának: „gyermekem, neked van hazád, kit istenként imádj; kik benne lagnak testvéreid, s köztük sok van, ki egész életén át éhezik, ki nyomorog és jogot nem talál; ha illyet találsz, kelj oltalmára, mert testvéred ő”, nem lenne a hazaszeretet oly mesés érzelem, minőt csak a mythologia mutogat.*

Ha az anya (FAIM: a férfinak neje.

Ha az anya)

- 46 anya mondaná (FAIM: anya azt mondaná)  
48 lesz, ki megérti (FAIM: lesz, a ki megérti)  
érzelmedet (FAIM: érzelmeidet)  
50 a becsületesség fehér (FAIM: a becsületes ember ritka, mint a fehér)  
51 anya mondaná (FAIM: anya azt mondaná)  
ahhoz, ki alattad (FAIM: ahhoz, a ki alattad)  
54 a gyávaság ördögének. (FAIM: a gyáva ördögöknek.)  
55 A spartai anya (FAIM: A spártai anya)  
felköté fia (FAIM: fölöté fia)  
56 vagy ezzel vagy (FAIM: ezzel vagy)  
azt paizsra téve vitték a sírba (FAIM: azt paizson kísérték a sírba)  
58 s a spartai nő (FAIM: a spartai nő)  
62 a haza oltárai ellen (FAIM: a haza oltára ellen)  
63 büszkeségei; (FAIM: büszkesége;)  
69 a szabadság és honvédelem rózsáját.

*Ha vannak férjeitek, kiknek élete és halála a ti életeitek és halálotok, öröme és fájdalom a ti életeitek és fájdalmatok, tázzétek föl kebleikre a szabadság háromszínű rózsáját.*

Sor:

- Ha van, kinek nevére (FAIM: a szabadság *háromszínű rózsáit*.  
Ha van, kinek nevére)  
73 *lőndobog* (FAIM: *lőndobog*)  
74 *ha van kedvesetek* (FAIM: *ha van kedvestek*)  
75 *nemzeti cocárdát, s istenemre*, (FAIM: *nemzeti cicárdát, Istenemre*)  
78 *mint a keresztyénség* (FAIM: *mint a kereszténység*)  
*első szava.* (FAIM: *első szavai.*)  
83 *boldogtásában elfáradott; női* (FAIM: *boldogtásában elfáradt; női*)  
84 *töröljék le homloka* (FAIM: *törüljék le homloka*)  
85 *ki sebeit a hon* (FAIM: *ki sebt a hon*)  
88 *temetik. Nők kezei ültessenek* (FAIM: *temetik, női kezek ültessenek*)  
*rá virágokat,* (FAIM: *rá virágokat,*)  
*könny* (FAIM: *könny*) [Ez a változat a továbbiakban gyakran ismétlődik.]  
91 *szalagot kalpagunkra* (FAIM: *szalagot kalpagjainkra*)  
93 *Dicsőség! Honszeretet!* (FAIM: *Dicsőség! Honszeretem!*)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 25 Jókai Szendrey Júliára, Laborfalvi Rózára és Szathmáry Dánielnéra utal, amikor a kokárdákat tűző nőket említi.  
97 Ez a cikk több szempontból rokona az 1847. júl. 4-én megjelent *Észaristocratia* c. programadó értekezésnek. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 192.)

#### 6

#### MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 23.] 23–32.

- M: Ék 1848. I. félév 13. sz. 394–98. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 161–63. (2–4., 12–13., 23., 26–27., 29., 32. sz.)  
2. Kéry Gyula i. m. 171–72., 175., 178–79., 198., 202., 209–10., 212–13 (1–3., 7., 12–13., 15–16., 18–27., 31. sz.; A 171–72. lapon található közlemények *Politikai villanyképek* címen jelentek meg.)

3. HhM 171–76. (2–8., 12–13., 16., 22–23., 25., 27., 29., 32. sz.)  
 4. Endrődi Sándor i. m. 394–95. (16., 18., 24. sz.)  
 5. Bay Ferenc i. m. 40–41. (1., 2., 4., 25., 31., 33. sz.)  
 6. ItK 1957. 459. (20. sz.)  
 7. *A köszívű ember fiai* JKK 2. k. 417–18. (17. sz.)

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 sor előtt FAIM: 1848. Martius. 23.  
 6 alakult, fekete (Ék: alakult *e napokban* fekete)  
 vert maradványa (FAIM: vert maradványa)  
 8 sor után a FAIM-ban nincs választójel  
 A 2. sz. közlemény az Ék-ban két önálló hírként szerepel, jól  
 lehet értelelem szerint összetartozik az első és a második része.  
 Ezt mutatja, hogy mind a FAIM, mind a HhM 6. kötete  
 egyetlen hírként választójel nélkül tette közzé.  
 10 szóval olyan (FAIM: szóval olyan)  
 13 Sokan még azt (FAIM: Sokan *már* azt)  
 boltot *szándékozik* nyitni (FAIM: boltot *akar* nyitni)  
 15 becsületes (FAIM: b e c s ü l e t e s)  
 ha akarja (FAIM: ha *el* akarja)  
 19 lordok levén (FAIM: lordok *lévén*)  
 Majlandba (FAIM: Mailandba)  
 20 innen szinte (FAIM: innen *szintén*)  
 21 Párizsba (FAIM: Párisba)  
 24 sem mennek (FAIM: se mennek)  
 25 a mint lábaikat (FAIM: a mint lábukat)  
 partra kiteszik (FAIM: partra teszik)  
 27 még uraim! (FAIM: még *mylordok!*)  
 56 terrorizmusnak (Ék: trnорizmusnak –sh.–)  
 69 illyformát irt (FAIM: *ilyenformán* irt)  
 70 felfüggesztettem hivatalától. (FAIM: felfüggesztettem.)  
 71 kidolgozásáig (FAIM: kidolgozásáig)  
 [A FAIM ebben az esetben sem használ kiemelést.]  
 72 felfüggesztettem hivatalától (FAIM: felfüggesztettem)  
 74 hogy mi sajnálhatjuk (FAIM: hogy sajnálhatjuk)  
 80 ott, az igaz, értenének (FAIM: ott *igen* értenének)  
 82 egyenként (FAIM: egyenkint)  
 135 táblabíráji (FAIM: táblabirái)  
 167 s detto (FAIM: detto)  
 168 és mondja (FAIM: és *azt* mondja)  
 5 hivatalt." *Auch eineschöne Gegend!* (FAIM: hivatalt.")

Sor:

- 213 jő az a szent (FAIM: jőn az a szent)  
214 látszanak azt felejeni (FAIM: látszanak felejteni)  
215 sajtónak, de (FAIM sajtának, de)  
217 látunk (Ék: látuk — sh. —)  
230 újdonszan sült (FAIM: újdonsan sült)  
231 ki tavalý (FAIM: ki taval)  
vásárolta meg a (FAIM: vásárolta a)  
perse nem véren (FAIM: persze nem véren)  
236 örökkétartó időkig (FAIM: örökké tartandó időkig)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *Vasárnap* — Márc. 19-én  
2 *választmány* — a rendre ügyelő Közcsendi Bizottmány *szabadságtér* — a régi Városház tér a mai V. kerületben nagyjából a mai Bölcsészettudományi Kar épületének a helyén és környékén (Vö.: JKK 361.) 1849 után visszaállították a reformkori nevét.  
4 A PDlap márc. 21-i közleménye szerint mintegy négyezer nemzetőr jelent meg a Szabadság téren, s többek között Klauzál Gábor is tartott szónoklatot. A nemzetőröket „a baza, a király s alkotmány védelmére” eskették fel.  
*pozsonyi küldöttség* — a Pestről Vasvári Pál és Hajnik Pál vezetésével márc. 18-án Pozsonyba indult és most visszatért küldöttség  
5 Vahot Imre szerint a nemzetőrség soraiban „mindenféle állásu, hitű és sorsu embert lehet egymás oldalán látni, s a polgári egyenlőség typusa tökéletesen ki volt e képen fejezve. A Mátyás emlékezetére magát feketeseregnek nevező osztály fekete zászlóján halálfeő fehérlik, a többieké nemzeti színű; az ifjúságnak külön csapata van; a tízerek mérnöktanulókból állanak.” (Fővárosi Tárogató. PDlap 1848. márc. 21. 13. sz. 374.)  
Márc. 29-én válaszol az MT a fekete sereget elítélő közleményekre: „A pesti nemzeti őrsereg egyik osztálya fekete sereg név alatt alakítá magát e napokban  
A név Korvin Mátyás emlékére lőn, történetünk legfényesebb lapjairól, kikapva. És mégis halljuk itt ott nehezettel említettnei az osztály e nevét.  
Ha olyanok, teszik azt, kik történetünkben járatlanok, elnézhető; de azoknál, kikről fel kell tennünk, hogy történetünk lapjait forgatták, megbocsáthatlan.

Sor:

A március 15-diki pontokon e szavakat is olvasók: béke, szeretet, atyafiság. Hol az atyafiságos szeretet olyaknál, kik gúnyt űznek a magyarnak legszentebb emlékeiből?

Ha a szabadság, mit olly dicsőn vitt ki a nemzet, nem üres hang: Mit jelentsen a neheztelek, mellyel a nemzeti őrsereg fekete osztálya többeknél találkozik: Ha a nemzeti dicsőség és nagyság nem hiú ábránd: mire való a gúny, mellyel a pesti nemzeti őrsereg fekete osztálya némellyek által illetetik? midőn éppen ez osztály lenne az, melly bennünket a független magyar birodalom nagysága- és dicsőségének korára emlékeztetne? — Hihetlen, hogy a legnemzetibb eszme, a legmagyarabb név, magyarok által támadtatott meg! Azonban ne fürkészsziük első hintőjét a konkolynek. Ellensége a magyarnak, ki azt megkezdte, ellensége az is, ki folytatja." (11. sz. 45.)

A fekete sereget — amely a közepén fekete halálfejet viselő zászlajáról kapta a nevét — Fekete Antal szervezte —, főképp a nemzetőrségből kizárt zsidókból.

- 12 Vahot Imre szerint „(A megbukott Metternich-  
ról) vasárnap azon hír terjengett, hogy veje jószágán, gróf  
Sándor Bia nevű fehérmegye falujában tartózkodnék. —  
Némellyek már készültek is kirándulást ‚lustreisét‘ tenni el-  
fogatása végett.” (márc. 21. 13. sz. 376.)

[Bia ebben az időben Pest megyéhez tartozott.]

- 12 A kolozsvári Ellenőr írja a *Tárca* c. rovatában: „Metternich et  
comp. Angliában letelepedtek. Angliába annyi bűnös gyűlt,  
hogy nem lenne csoda ha isten, mint Sodomát és Gomorát,  
elsüllyesztené”. (1848. máj. 9. 3. sz. 12.)

Ápr. 11-én a győri Hazánk arról tudósít, hogy a menekülő  
Metternichet látták Teplicen, majd Peterswaldban. (198. sz.  
794.)

- 18 Palermóban 1848. jan. 12-én tört ki a forradalom.

- 19 *Mastrand* — Milánó

A milánói forradalom nem előzhette meg a febr. 24-én le-  
zajlott párizsi forradalmat. Nincs kizárva, hogy Jókai jelen közle-  
ményében a jan. 3-án lezajlott milánói utcai harcokra gondolt.  
Itt márc. 18-án, Párizsban febr. 24-én, Münchenben márc.  
5-én, Bécsben pedig márc. 13-án tört ki a forradalom.

- 29 *huszárm nemzetőrség* — lovas nemzetőrség

- 37 *A Csikós Szigligeti Ede* színműve.

- 43 Az angliai köztársaságról szóló hír tévedésen alapult. Az angol  
chartisták valóban szerveztek márciusban és ápr. elején tömeg-

Sor:

- demonstrációkat a kormány ellen, de a londoni hatóság már ápr. 10-én megfékezte mozgalmait.
- 45 Kecskemétről érkezett meg legelsőnek az a hír, hogy a város csatlakozik a forradalomhoz.
- 51 *nationalgarde* — nemzetőrség
- 55 *Schneiderbillio* — Schneiderrebellion, szabózendülés, tüvel és ollóval felfegyverzetek lázadása  
Jókai a szabólegények sztrájkjára céloz. A Bp-i Híradó írja a *Hírfüzér* c. rovatában: „Multkor említők, hogy a szabólegények követelésekkel állnak elő; szerdán [ápr. 12-én] a munkát csakugyan megtagadák, mire némelyek izgága társaik által erőszakkal is rábíráttak; a dolog ugyan más napra kiegyenlítették és ők dolgoztak, de munkaidőn kívül csoportosulásokat is tartottak, és ragaszkodnak követeléseikhez, mellyek a mesterek állítása szerint olly magasak, hogy csak kárúkkal elégíthetik ki; minélfogva a legényeket hatóságilag kényszeríteni nem akarják, hanem, kik az eddigi díjért dolgozni nem fognak, elbocsátják.” (1848. ápr. 16. 813. sz. 361.)
- 60 *Crescit sub pondere palma* — Teher alatt nő a pálma, a megpróbáltatások edzenek
- 62 *Pethes József* (1809–?) — ügyvéd, a szabadságharc előtt a jászkun liberálisok egyik vezére. Az 1848-i nemzetgyűlésben az árokszállási kerületet képviselte.
- 65 *Szluha Imre* — 1848 előtt a jászkun főkapitány. Az 1847–48-i diétán a jászkun kerület konzervatív követe.  
*nomen et omen* — a név rossz előjel, a nevében a végzete. Ez a szólás a *Csataképek* egyik elbeszélésének a címe. (172–77.)  
*szluha* — szolga, rabszolga
- 67 Jókai itt arra céloz, hogy Szluhát lecsukták.
- 72 *Auch eine schöne Gegend* — Szép kis tájék (Vö.: Degré Alajos: *Utiképek*. Ék 1847. júl. 25. 4. sz. 120.; *Pesti mismás*. Hazánk Győr 1847. márc. 2. 26. sz. 104.)
- 79 *carbonari* — szénégetők, az olasz titkos mozgalom tagjai. Céljuk Olaszország függetlenségének kivívása, egyesítése és liberális berendezése volt. A mozgalom 1806-ban keletkezett Calabriában Napóleon uralma idején. A XIX. század első harmadában általában a reakciós monarchista rendszereket akarták megdönteni. Tagjai titkos társaságokba szerveződtek, az üldözések elől az Abruzzokba menekültek, s szénégetők munkájához hasonló szertartások kíséretében gyűléseztek. Nagy szerepük volt az 1820/21-es és az 1831-es felkelésekben

Sor:

Köztársasági érzelmű tagjai később Mazzini vezetésével alakult Ifjú Itália mozgalomához csatlakoztak.

*carbonariköpenyeg* — carbonaro, élénk színű (főleg vörös) béléssel és hajtokával ellátott ujj nélküli, kerek köpönyeg, amely a XIX. század elején volt divatos

*kámzsa* — durva szövetsből készült, földig érő csuklyás öltöny, amelyet derékban kötéllel vagy szíjjal átkötve viseltek

83 *ragout* — ragu, vagdalt hús

86 A feudalizmus korában a hús árának a szabályozása a megyei, ill. a szabad királyi városi hatóság hatáskörébe tartozott. Az 1848-i törvényhozás e jogot érintetlenül hagyta. Pest megye közgyűlése azonban márc. 20-án lemondott az árszabályozás jogáról. (Vö.: JKK 85, 240—41. 629—30.)

93 A PDLap írja: „(A magyar írók lelkes nejei) igen diszes zászlót himeznek a pesti nemzeti őrsereg VI. számú körosztályának számára, mellyben legtöbb író katonáskodik.” (1848. márc. 21. 13. sz. 376.) Ugyancsak a PDLapban olvashatjuk a következő sorokat: „A hölgyek által készített nemzetőrségi zászló holnap fog az illetőknek ünnepélyesen átadni. Ezen zászló gyönyörű díszmű, oly ajándék, mellynél szebbet, lelkesítőbbet, a pesti nemzetőrségnek adni nem lehetett. — A nehéz habosselyemből készült 3 színű zászló ezüst himezés- s rojtozattal van ékesítve, a szabadság, egyenlőség s béke nagy betűkkel tündököl rajta, és fehér szalagjára a készítő és ajándékozó hölgyek nevei varrvaak ezüsttel, a következők rendben: Bajzáné, Bohusné, Csapó Pálné, Egressyné, Eötvös Józsefné, Garayné, Gorove Konstancz, Kovács Lajosné, Nagy Ignácné, Petőfiné, Szigligetiné, Vahot Imréné, Vörösmartíné. Tehát nagyobbára írók nejei s a nemzeti irodalom s jó ügyeink hőkeblű pártolónái.” (*Fővárosi Mozgalmak*. 1848. ápr. 15. 18. sz. 480.)

96 Jókai itt Petőfinék a *Mit csinálsz, mit varrogatsz ott?* c. költeményére céloz.

98 *Pálfi Albert* (1820—1897) — író, újságíró. 1848 előtt a PH munkatársa volt. 1848—49-ben az MT c. politikai lapot, a radikális fiatalok orgánumát szerkesztette. 1853-ig bujdosott, majd lezárták a Budweisbe internálták, ahol több mint két esztendeig raboskodott. Pálfi Albert újságjának az első száma 1848. márc. 19-én jelent meg.

107 A Nemzeti Újság említi 1847. júl. 25-én: „mi eleget adózunk... a szabadtékos lottériák által”. (*Vegyes újdonságok*. 527. sz. 467.)



Sor:

Gracza György írja: „A trafikokat becsukták. A dohányegyedárúság megszűnt. Dohányt, szivart szabad volt elárúítani ezután bárkinek.

A lottót egyszerűen beszüntette a helytartótanács. Ez intézkedést az akkori lapok a következő lakonikus rövidséggel adták hírül a közönségnek: „A népcsaládnak vége — a lottériát eltörölték.” (I. m. I. k. 76.)

A lottéria, azaz az állam által az állam hasznára rendszeresített sorsjáték megszüntetése a Közbátorsági Választmány legelső intézkedései közé tartozott.

110 A császári színek nemzetiszínűre festését rendeletileg íratta elő a Helytartótanáccsal a Közbátorsági Választmány, ill. személyesen Nyáry Pál.

121 A bécsi polgármester neve: Ignaz Chapka von Winstetten.

123 *Lajos Fülöp* (1773—1850) — francia király, 1830—48 között uralkodott. A francia polgári forradalom idején apjával, Egalité Fülöppel együtt tagja volt a jakobinus klubnak. Az 1830. júliusi forradalom Franciaország helytartójává nevezte ki, majd királlyá proklamálta. Kezdetben népszerű polgárkirály volt, majd keményen lépett fel az ellenzékkel szemben. Az 1848. februári forradalom hatására lemondott a koronáról unokája, Lajos Fülöp Albert párizsi gróf javára, maga pedig Angliába menekült. A képviselőház ezt nem ismerte el s kiáltotta a köztársaságot.

*collecta* — gyűjtés

*Abdonymus király* — Abdalnimus, régi sidoni királyi család ivadéka, aki szegénységében kénytelen volt kertészkedéssel és vízfordással keresni kenyerét. Nagy Sándor felfigyelt becsületességére és i. e. 322-ben sidoni királlyá tette.

Gracza György szerint Pest vármegye hatósága „saját hatáskörében rövid úton eltörülte a polgári és hivatali címzéseket és kimondta, hogy hivatalosan használatban a 'tekintetes', 'nagyságos' stb. mellőzésével az egyszerű 'úr' megszólítás használtassék.” (I. m. I. k. 60—61.)

Pest megye itt említett határozatát Nyáry Pál indíttványozta.

137 Jókai mint szerkesztő személyesen kapta kézhez az Ék-hoz küldött leveleket. E néhány szó azt bizonyítja, hogy e cikksorozat is a szerkesztő, azaz Jókai írta.

139 *consiliarius* — tanácsos

*gróf Almásy Móric* (1808—1891) — a forradalom idején a Magyar Kamara alelnöke volt. A Pestről érkező nyugtalanító hírek hatá-

Sor:

- sára a nádor szóbeli megbízatása alapján mint Pest-Buda királyi biztosa indult el Pozsonyból márc. 14-e délutánján, azaz a forradalom előtt, de csak márc. 15-e délutánján, tehát post festa érkezett a fővárosba. (Vö.: Andics Erzsébet i. m. 9–11.)
- 142 A bécsi kormány külön-staféta útján szólította fel a Helytartótanácsot, hogy az esetleges mozgalmak elfojtása érdekében szükség esetén intézkedjék az ifjúság vezetőinek őrizetbe vételéről. A Helytartótanács márc. 15-i ülésén el is hangzott az indítvány az ifjúság vezetőinek letartóztatásáról. A Tanács azonban, mivel a pesti utcán folytak a forradalmi események, a javaslatot kivihetetlennek találta.
- 143 A Helytartótanács ideiglenes elnöke — pontosabban alelnöke — gróf Zichy Ferenc (1811–1900) volt 1847-ben. Az elnöki tisztelet a mindenkori nádor töltötte be. Zichy 1848-ban a közlekedésügyi minisztériumban, Széchenyi István minisztériumában volt államtitkár. 1849-ben Paszkievics seregének „muszkavezető” főbiztosa. 1874 és 1879 között a monarchia konstantinápolyi követe, 1888-tól tárnokmester.
- 149 E közleményre írja válaszként a PDLapban Vahot Imre: „(J ó k a y M ó r ü g y t á r s u n k) hölgyenemzetőrsereget indítványoz lapjában, s az osztály alakítására ajánlkozik — Megjárná collegánk, ha valamikép az a sok szép nő kapitánynak találná megválasztani. Hátha még zászlótartónak!” (*Fővárosi Mozgalmak*. 1848. ápr. 1. 16. sz. 419.)  
A női nemzetőrség híre tévedésen alapult.
- 160 *Bon soir citoyen Széchenyi!* — Jó estét Széchenyi polgártárs!
- 161 *Bon [Bonne] nuit citoyen sansculotte* — jó éjt forradalmár úr Széchenyi István Vasvári Pált titulálta citoyen-nek, amiért az meg is haragudott.
- 172 Vasvári Pálnak arról a beszédéről van szó, amelyben a pesti küldöttség a pozsonyi újtjáról beszámolt.
- 174 *Batthyány Lajos gróf* (1806–1849) — a reformkor és az 1848-as forradalom jelentős államférfija. 1848 előtt a magyar országgyűléseken a főrendi ellenzék vezéralakja, a polgári reformokat követelő ellenzéki párt elnöke. 1848 áprilisában alakult első felelős magyar minisztérium elnöke. Ragaszkodott az ország függetlenségéhez, de a bécsi udvarral a megegyezést kereste. 1848 októberében az elkerülhetlenné vált forradalmi harctól megriadva visszaadta miniszterelnöki megbízatását. Tagja a dec. 31-én Windischgrätzhez küldött béke delegációnak, de a tábornok őt nem fogadta, sőt néhány nap múlva Pesten letartóztatta.

Sor:

A haditörvényszék halálra ítélte. 1849. okt. 6-án végezték ki a pesti új épületben. Jókai kemény szavakkal tiltakozott 1849 februárjában törvénytelen letartóztatása ellen. (FAIM 100.)

Esterházy Pál hivatalosan nem külügyminiszter, hanem a király személye körüli miniszter lett.

- 176 *Deák Ferenc* (1803–1876) — Zala megyei földbirtokos, liberális politikus, a XIX. századi magyar történelem egyik legkiemelkedőbb alakja. 1833-tól tagja volt az országgyűlésnek. 1844-ig az ellenzék egyik elismert vezére volt. 1845-ben csatlakozott Kossuth Lajos védegyleti mozgalmához. 1848-ban *igazságügyminiszter* lett. Ekkor már fékezni igyekezett a forradalom továbbfejlődését, mérsékelni próbálta Kossuth politikáját, s elítélte a fegyveres harcot. 1848 végén tagja volt a Windischgrätzhez küldött béke delegációnak. A békekísérletek sikertelensége miatt kehidai birtokára vonult vissza. 1861-ben a Felirati Párt vezéréként a 48-as törvények visszaállításáért szállt síkra. Kiemelkedő szerepet játszott a kiegyezés létrehozásában.

*Mészáros Lázár* (1796–1858) — 1848-ban ezredes, az 5. számú Radetzky-huszárezred parancsnoka Olaszországban. Itt érte ápr. 18-án hadügyminiszteri kinevezése. Máj. 24-én vette át minisztériuma vezetését. Júniusban a király tábornokká nevezte ki. Hadseregszervezési kérdésekben kihívta a radikálisok támadását, mert nem akarta, hogy a hadsereget „átmenet nélkül” magyar lábra állítsák. Augusztusban átvette a szerbek elleni fővezérletet, de hadvezéri sikert sem Szenttamásnál, sem később Schlik ellen nem ért el. A detronizáció után az országgyűlés altábornagyi rangra emelte, s rábízta a katonai nevelésügy intézését. Júl. 1-én az összes seregek fővezére, majd vezérkari főnöke lett. Törökországba menekült. 1851-ben in effigie felakasztották. Az emigrációból sohasem tért vissza.

- 177 *Ötvös* — báró *Eötvös József* (1813–1871) író, költő, államférfi. A 40-es években a felsőházi ellenzék tagjaként az ország liberális átalakításáért harcolt. A megyei rendszer ellen küzdő centralista csoport vezére volt. 1848-ban vallás- és közoktatásügyi miniszter lett, de a forradalmi fejleményektől meghátrálva — Lamberg kivégzése után — elhagyta az országot. Haladó törekvéseit 1849 után sem tagadta meg. Az 1867-es kiegyezés után ismét miniszter lett.

*Pulszky Ferenc* (1814–1897) — már fiatalon kezdett foglalkozni régészettel és más tudományágakkal. 1838-ban az MTA

Sor:

- tiszteletbeli, 1841-ben rendes tagja lett. 1848 előtt az ellenzék egyik vezéralakja, tagja az 1847-es Ellenzéki Nyilatkozatot szövegező Bizottságnak, s 1848 márciusában a Miniszteri Ideiglenes Országos Bizottságnak, és e minőségben Szemere Bertalannal, Klauzál Gáborral együtt teljhatalommal működik a rend fenntartásán. Államtitkár lesz a pénzügyminisztériumban s jegyzője a minisztertanácsnak. Áprilisban kormánybiztosként egy század huszárral jelenik meg Székesfehérváron, népgyűlést hív egybe, s a városi tanácsnak a zsidókat kitiltó határozatát visszavonítja. Később Bécsben a „király személye körüli” minisztérium államtitkára lett. A minisztériumot Esterházy herceg helyett úgyszólván önállóan vezette. Nagy szolgálatot tett a honvédelemnek. A bécsi nemes testőrség tagjait útlevelel látta el, s valamennyien hazajöttek. Tevékenyen támogatta a bécsi forradalmat. Hazatérve országgyűlési képviselő lett, s különböző politikai megbízásokat látott el. 1848 végén Párizsba ment, majd Londonban képviselte a magyar ügyet főleg a sajtóban és az angol kormánynál. Külföldre távozásának körülményei máig tisztázatlanok. Kossuth Lajos az emigrációban nem ismerte el, hogy Pulszky Ferencnek megbízást és útlevelet adott volna. Mivel azonban Londonban hűségesen tevékenykedett a magyar ügy érdekében, Batthyány Kázmér végül is elismerte Magyarország londoni követének. A bukás után külföldön maradt. A császáriak 1852-ben in effigie felakasztották, s vagyonát elkobozták. Tevékenyen részt vett az emigráció mozgalmában. 1866-ban tért haza. Több változatban terjedt el 1848-ban a leendő minisztérium összetétele. Jókai — bár nem is lehetőségéről ír — tévesen sorolja fel a miniszteri kinevezéseket.
- Kossuth Lajos nem belügy-, hanem pénzügyminiszter lett, Pulszky Ferenc és Nyáry Pál pedig nem kapott miniszteri tárcát! Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter lett. Jókai nem említi, hogy Szemere Bertalan lett a belügyminiszter. Gróf Széchenyi István a közlekedésügyi, Klauzál Gábor pedig a földművelés- és kereskedelemügyi miniszter.
- 180 Nyáry Pál megsértődött amiatt, hogy kihagyták a kormányból, s elutasította a felajánlott belügyi álladalmi titkári tisztséget.
- 182 *politális* — rendőri
- 190 Jókai *A késztült ember fiai* c. regényében is éles különbséget tesz

Sor:

az alulról jövő, szocialisztikus forradalom és az „elvforradalom” között. Az előzőt pálinkabűzös odúkból előtántorgó külvárosi lumpenproletárok képviselik, az elvforradalmárok pedig az aula, a bécsi egyetemek szimpatikus hallgatói. (JKK 1. k. 198–99.) Jókai *A forradalom költészete* c. cikkében is élesen megkülönbözteti a „felülről jövő” pozitív forradalmi mozgalmat a kloakák „alulról jövő” áradatától. (JKK 178.)

Az 1848-iki bécsi napokról részletesen olvashatunk Pulszky Ferenc *Életem és korom* c. memoárjában. (Bp. 1884. 1. k. 378–97. Vö.: Képes Folyóirat 1895. 39.)

- 193 Jókai itt motiválja és „demokratizálja” az egyik bibliai mondat, amelyben a két fő hatalmasság az Isten és a császár. („Adjátok meg Istennek, ami Istené, a császárnak, ami a császáré.”)
- 195 Petőfi Sándor írja 1847 márciusában *A nép nevében* c. költeményében:

„Még kér a nép, most adjatok neki  
Vagy nem tudjátok, milly szörnyű a nép,  
Ha fölkel és nem kér, de vesz, ragad?”

Jókai e sorokra emlékezteti olvasóit.

- 206 A háziurak kijátszását említő Jókai arra céloz, hogy már ekkor követelték a lakbérek leszállítását, ill. részleges elengedését.
- 218 *anomalía* – eltérés a szabályszerűtől, a nyilvánvalótól
- 220 A Karok és Rendek Kossuth Lajos javaslatára 1848. márc. 18-án elfogadott és másnap publikált nyilatkozatukban leszögezték, hogy a jelen országgyűlést nem tartják hivatottnak minden ügy rendezésére és minden törvény részletes kidolgozására. Nyilatkozatuk a sajtóban is megjelent. Erre vonatkozik Jókai célzása az inkompetenciáról. (Vö.: Barta István: *Kossuth az utolsó rendi országgyűlésen*. Bp. 1951. 668–69.)
- 240 *Vahot Imre* (1820–1879) – író, a PDLap szerkesztője, kitartóan harcolt a Honderű és az Ék ellen. 1846-ban hat füzetben jelentette meg a *Magyar föld és népel* c. folyóiratot, 1848-ban pedig az *Országgyűlési Emlék* c. zsebkönyvet. (Vö.: *Az én iskolatársaim*. = *Életemből*. 1. rész 175.; JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 608.)
- 245 A Közbátorsági Választmány fiatal tagjai azt javasolták, hogy a sajtótörvény-tervezetet hivatalosan égessék meg. Nyáry Pál közbeavatkozására azonban a többség elvetette ezt az indít-

ványt, mert ez a diétával a nyílt szembeszegülést dokumentálta volna. Az égetés illetéknéppen csak magánjelleggel egyetlen tervezetpéldány jelképes megsemmisítésével történt. Mégis e demonstrációval elérték, hogy a diéta a végleges törvényben lejjebb szállította a kaució összegét.

7

MI HÍR BUDÁN?

[1848. márc. 26.] 32—36.

M: Ék 1848. I. félév 14. sz. 413—15. aláíratlanul.

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 3 *katonai laktanyák* — a ma központi városházának használt Károly-kaszárnya, a Szabadság téri lebontott Újépület és a Ferenc körút és Üllői út sarkán ma is álló Kilián-laktanya. A fegyvertár a budai királyi palotától északra állt a Várban, s homlokzatával az egykori Sándor-palotára nézett. (L. Tonelli Sándor i. m. 25.)
- 4 *Újépület* — kékesszürke katonai épülettömb a mai V. kerületi Szabadság téren. Építését 1786-ban II. József rendelte el. Máiig sincs felderítve, hogy mi célból készült e hatalmas épület, mely nemcsak Budapestnek volt legnagyobb épülete, de az egész Monarchiában alig akadt párja. Alapjában véve dísztelen, stílustalan, hodályszerű négyszögletes épület volt, közepén hatalmas — az egykorú adatok szerint csaknem ezer négyszögletes — udvarral. Részút a főépület négy sarkához egy-egy külön épület volt hozzáépítve, s ezek külön-külön is beillettek volna kaszárnyának. E toldaléképületek úgy hatottak, mint egy védelemre berendezett erősség sarokbástyái. Az Újépületben bőségesen elfért egy egész tüzérezred, s még mindig maradt benne hely más csapatoknak, tiszt lakásoknak, katonai hivataloknak, raktáraknak és fogdának is. Az udvaron lovas tüzérség is gyakorlatozhatott, sőt lovasmutatványokat is rendezhetett. Hosszú időn át teljesen elszigetelten állt távol a várostól, homoktenger közepette. A harmincas években akác-fákkal ültették körül, s ez némileg enyhítette az épület szürke sivárságát. 1846-ban Széchenyi István kezdeményezésére park

Sor:

létesült a déli oldalán. Ebben a parkban építtetett egy kávéház-fagyaldát egy vállalkozó, s a nyári hónapokban innét hangzott fel a cigány- vagy ritkábban a katonazene. (Vö. Tonelli Sándor i. m. 83–84.)

*csillagvizsgálótorony* — a pesti egyetem 1814-ben épült és 1849-ig fennálló „csillagvizsgálója” a Gellérthegyen

- 5 *lánchíd* — Széchenyi István 1832-ben alapította a Hídegyletet a Lánchíd felépítésére. Két év múlva kötöttek szerződést Clark Ádám angol tervező mérnökkel. 1842-ben tették le a híd alapkövét. 1849. nov. 20-án adták át a forgalomnak.
- 12 E sorok kétséget kizáróan bizonyítják, hogy a rémhírekről szóló közlemény írója a márciusi fiatalok egyik vezetője volt.
- 25 *Duna híd* — hajóhíd, ideiglenes híd a Dunán, amely a mai Vigadó téren a Deák Ferenc utca torkolatánál kötötte össze Pestet Budával, budai hídfője a mai Döbrentei térnél állt
- 27 *aláminiroz* — aláaknáz
- 29 Vahot Imre írja: „(Petőfi és Vasvári fejére díj van kitéve.) Ezt regéli az illy időkben ezertélekepen riadozó Fámakürt. Mi ezt úgy értjük, hogy az új kormány Petőfi és Vasvári fejét díjazni fogja azért, hogy olly bölcsezméket terjesztettek a fővárosi mozgalmakban.” (*Fővárosi Türogyás*. 1848. márc. 26. 15. sz. 389.; Vö.: JKK 28–29.)
- 36 Az érintett rémhírek — más források tanúsága szerint — valóban elterjedtek Pesten, sőt a muszkaveszély vidéken is. Az orosz betörés mendemondája nem volt teljessen alaptalan. 1832-ben a Habsburgok és az orosz cár megújították egymás között a Szentszövetséget, és ennek értelmében I. Miklós a forradalmi hullám kibontakozása idején titokban segítséget kínált a bécsi udvarnak, de ajánlatát a Habsburgok ekkor még nem vették igénybe.
- 44 *csapat* — hadsereg, ill. fegyveres alakulat egy része, alkalmi egysége
- 47 A vidéki békés forradalomról megemlékező Jókai arra utal, hogy a vidéki városok egész sora jelentette be csatlakozását a pesti forradalomhoz, és a megyék is, a városok is egymás után alakították a rendre ügyelő választmányokat.
- 66 *Gyűlde* — reakciós nemesi-értelmiségi ifjúsági csoportosulás A békés forradalom hatására a Gyűlde is bejelentette megszűnését, és csatlakozott a forradalomhoz.
- 74 Jókai 1849-ben az Esti Lapok hasábjain szép számmal mutat be olyan jeleneteket, amikor még a katonai ellenség is megbecsüli

Sor:

- a lovagiasságot. (Pl. *Jellemvondások hadiletünkéből*. 1849. ápr. 20. 49. sz. 4.)
- 105 *választmány* — Közbátorsági Választmány, Közcsendi Bizottmány
- 114 *Bezerédj István* (1795—1856) — Tolna megye országgyűlési követe. Szívós harcot folytatott az országgyűlésen az úrbéri törvényjavaslat napirendre tűzéséért, a közteherviselés és az örökváltás kimondásáért. 1836 után a magyar birtokosok között elsőnek kötött jobbágyaival úrbérbáltsági szerződést. Részt vett az 1848/49-es országgyűlésen is, de Debrecenben már a békeparthoz tartozott.
- 115 Az MT szerint „A Museum udvarán olly nagyszerű népgyűlés volt, millyent még a főváros nem látott soha. Az ingerült kedélyeket Klauzál, Nyáry Pál és Bezerédy a lehetőségig lecsillapíták.” (*Új hírek és különféle*. 1848. márc. 23. 5. sz. 20.)
- 116 Jókai ápr. 2-án e közleményeket mint „félreértésből eredetteket” visszavonja. (JKK 61.)
- 122 *Mult héten* — pontosan márc. 21-én  
Vahot Imre írja: „Oszthalter Lajos, 70 éves, bécsi óraműves vásár alatt dolgai végett Pestre jövéen, itt hirtelen meghalálózott. — Tegnap előtt temettük őt, s a polgári és nemzeti őrsereg díszmenettel kíséré ki koporsóját; — a gyászpompát a bécsiek fehér színű zászlójával vezetéek, bizonyosságaul annak, milly részvét- és rokonszenvvel viseltetünk mi pestiek jelenleg a szabadság kivívásában magukat olly hősiileg kitüntetett bécsi rokonok iránt. — Irányi Dániel . . . igen jeles beszédet tartott az elhunyt koporsója felett.” (*Fővárosi Tárogató*. 1848. márc. 23. 14. sz. 382.)
- 130 *staffeta* — futár, staféta
- 131 Vahot Imre írja: „(A j á s z k u n o k é s b é k é s s z a r v a s i k ö z s é g e k) küldöttségekkel jöttek fővárosunkba hiteles tudósítást venni mozgalmainkról; s valamint Kőrös és Kecskemét községei, ugy ezek is, szükség esetére, fegyveres segéd-erőt nyujtani ajánkoztak.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. márc. 21. 13. sz. 375.)
- 134 *Mult csütörtökön* — Márc. 23-án



## CHARIVARI

[1848. márc. 26.] 37—39.

M: Ék 1848. I. félév 14. sz. 415—16. aláíratlanul.

Részl.: Kéry Gyula i. m. 216. (2. sz.)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

## Sor:

Lukácsy Sándor szerint a leleplező politikai cikkekhez hasonló „rendeltetést töltött be a forradalmi publicisztika ötödik típusa: a *charivari*. Ezen a negyvenes évek sajtójától örökölt újdonságrovat forradalmi változatát értjük: olyan egyveleges közleményeket, melyek rövid hírek, néhány szavas glosszák, humoros apróságok sorozatából álltak össze. Új bennük az, hogy már nem csupán a szórakoztatást, az olvasók kíváncsiságát szolgálják; politikai céljuk van: hangulatot kelteni a legkülönfélébb eszközökkel, melyeknek skálája a friss értesülésselől a szellemes kommentárig, a tréfától a felháborodásig terjed. A műfaj megteremtője és klasszikusa Jókai; a „*charivari*” szót is ő adta címül csöpös-humoros hír- és glosszarovatának az *Életképekben*.” (*A magyar irodalom története*. 1965. 3. k. 703.) Ugyancsak Lukácsy Sándor írja *A márciusi ifjúság* c. tanulmányában, hogy a radikális ifjak honosították meg 1848-ban a politikai riportot. „A publicisztika egy másik típusa a forradalmi átalakulás — a 12 pont és az új törvények — *népszerű magyarázata*. A nagy fordulat politikai tényezővé tette a népet, s minden párt sietett felvilágosítani a márciusi-áprilisi vívmányokról, ki-ki a maga szája íze szerint s eltérő szándékkal; a mérsékelték azért, hogy nyugalomra intsek s eltanácsolják a szabadságnak — mint mondták — túlkapásaitól, a radikálisok azért, hogy jogainak s erejének tudatára ébresszék . . . Arany János a *Nép Barátjában*, Vörösmarty a *Pesti Hírlapban* fejtegette a demokrácia alapfogalmait (haza, szabadság stb.). A kormány is szükségesnek tartotta, hogy népszerű törvénymagyarázatot írasson.” (701.)

9 *Primo* — Előszőr18 *Secundo* — Másodsor19 A történelmi Magyarország 52 vármegyéből állt *sedria* — rendszerint évnegyedenként ülésező megyei törvényszék

Sor:

- 21 Vörösmarty Mihály írja az 1846-ban keletkezett *Országháza* c. versében:

„A hazának nincsen háza,  
Mert fiainak  
Nem hazája.”

Jókai e sorokra céloz.

- 22 A Mohácsot megelőző időszakban gyakran Rákos mezején tartották az országgyűlést.
- 29 *táblabírói kar* — a nemesi megyékben a nemesség bírói hatalmát gyakorló testület, amelynek tagjai a megyei törvényszék illetéksége alá tartozó ügyekben értekeztek. A táblabírákat a megye közgyűlése élethosszig választotta a nemesség törvényekben jártas tagjai közül. A táblabíróság elnyerésének nem volt okvetlenül feltétele a jogi végzettség, de még a megyében birtoklás sem. Gömör megye pl. Petőfi Sándort is táblabírái közé emelte 1847 októberében. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 354., 792.) A kialakult gyakorlat szerint a nagy létszámú táblabírói karból évente nevezett ki a megyei közgyűlés meghatározott számú tagot a törvénykezés lebonyolítására. A táblabíró, ha rákerült a bíráskodás joga, napidíjat kapott. Ítélezési joga csak arra a törvényhatóságra terjedt ki, amelyben táblabíróiságot nyert, de ugyanazt a személyt több megye is táblabírájává avathatta. Maga a táblabírói testület lassú ügykezelésével és szörszálhasogató praktikáival tette nevét hirhetté.
- 32 *circumspectus* — tekintetes
- 37 *insurrectio* — felkelés; a nemesi *insurrectio* a nemesség hadkötelezettségének gyakorlati foganatbavétele.
- 44 *expressus* — gyorsfutár
- 51 Mária Terézia 1767-i úrbéri rendelete előtt a jobbágytelek nagyságát nem szabályozta törvény. A jobbágyterheket az 1514-i törvények és Werbőczy István Tripartituma (Hármaskönyve) rögzítették ugyan, a gyakorlat azonban általában nem igazodott a szabályhoz, hanem a földesurak nagyrészt önkényesen állapították meg a követelt járadék formáit és nagyságát, Werbőczy jogalkotását pedig úgy értelmezték, mint amely a földesúr számára jogot biztosít a jobbágyföld kisajátítására. Márai Terézia rendelete viszont megszabta a jobbágytelek nagyságát, az utána szedhető járadék fajtáit és nagyságát, a jobbágyföld elvételét pedig megtiltotta.

Sor:

- 61 *socinidnások* — unitáriusok, Socinus Laelinus és Socinus Faustus hírtételeit elismerő szentháromságtagadók. Részletesen ír róluk Jókai az *Egy az Isten* c. regényében
- 65 *restauratio* — megyei tisztújítás
- 71 *haditanács* — itt a Közbátorsági Választmány és a Miniszteri Ideiglenes Országos Bizottmány felügyelete alatt a nemzetőrség szervezésére alakult ideiglenes nemzetőrségi tanács
- 79 Egy nemzetőr aláírással jelent meg a PDlapban *A pesti nemzetőrség főbajai* c. cikk, amelyben a következő sorokra bukkanunk: „Az a töméntelen sok őrködés, őrjárat, melynek terhe a legnagyobb aránytalanságban esik egyre másra, elvégre is kiállhatatlan dolog . . .  
A rendetlenség és helytelen felosztás miatt némelyek közülünk még egyszer sem, többen nagyon ritkán, voltak őrködésen, míg a legnagyobb rész hetenként háromszor is zaklatatik egy huzomban éjjel nappal barangolni a városban, vagy középfületek előtt őrt állani.” (1848. ápr. 8. 17. sz. 442.)

9

A VILÁGHÍRŰ MARTINOVICS ÖSSZEBESKÜVÉSI PÖR  
RÉSZLETEI

39—54.

- M: 1 Ék A) 1848. ápr. 2. 15. sz. 417—22. — a cikk elejétől az 51. lap 9. sorában levő „ez iszonyu ital” szavakkal végződő mondatig.  
B.) 1848. ápr. 9. 16. sz. 449—452. — az 51. l. 10. sorában levő „Minden kivégeztetésekor” kezd. szakasztól a cikk végéig.  
Jókai Mór aláírással.
2. FAIM 20—32.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- cím A *világhírű* Martinovics (FAIM: A Martinovics)
- 1 Röpülj föl (FAIM: Repülj föl)
- 2 megijesztett apák (FAIM: megrémült apák)
- 4 az ördögöt említi (FAIM: az ördögöt emlegeti)
- 6 lemosták a kövekről (FAIM: lemosták a kezekről)
- 7 a hozzá kötött (FAIM: a hozzájuk kötött)

Sor:

- 12 áldjátok az istent (FAIM: áldjátok az Istent) [Ez a változat a későbbiekben rendszeresen ismétlődik.]
- 13 századot eltemette, s (FAIM: századot eltemetése)
- 15 idők, *mind idők* voltak (FAIM: idők voltak)
- 16 Ki fog rólok (FAIM: Ki fog róluk)
- 21 helyadat nélkül (FAIM: helyadat nélküli)
- 24 tudom: *hányszor* vették (FAIM: tudom, *mint* vették)
- 25 a király alult (FAIM: a király aludt)
- 27 máglyára hurcolák (FAIM: máglyára hurcolták)  
felé Bécsben több (FAIM: felé több)
- 28 A FAIM-ban itt nincs kiemelés.
- 33 Julius vége (FAIM: julius vége)  
FAIM: kik jacobinus érzelmek [Ez a változat a későbbiekben ismétlődik]
- 36 fogságban tartattak (FAIM: fogságban tartották)
- 37 A *provinciákban* bizottmányok (FAIM: A *vidékeken* bizottmányok)
- 41 mind ezt *mi* nem tekinténk (FAIM: mindezt *Magyarországon* nem tekinték )  
tudták: hogy (FAIM: tudták, hogy)
- 42 nem állunk, s (FAIM: nem áll a magyar)  
hittük: hogy (FAIM: hitték, hogy)
- 43 A FAIM: a neveket végig nem emeli ki.
- 44 ellen védve *vagyunk*. (FAIM: ellen védve *vannak*.)
- 45 Budapesten (FAIM: Buda-Pesten)
- 48 nappal *azután* (FAIM: nappal *ezután*)  
kir. tábla (FAIM: ker. tábla — sh. —)
- 51 ingerültséget *gerjesztének* e (FAIM: ingerültséget *keltének* e)
- 53 kormány *ez* erőszaka (FAIM: kormány erőszaka)
- 54 kötelességükhöz képest (FAIM: kötelességökhöz képest)
- 55 e honfiak (FAIM: a honfiak)
- 57 titkos *intrigudi*, másfelől (FAIM: titkos *cselszövényei*, másfelől)
- 60 szent lelkesültség s a *honszeretet* volt? (FAIM: lelkesültség és *honszerelme* volt?)
- 62 Magyarthonban (FAIM: Magyarországonban)
- 65 kelle törvénybe állani idegen (FAIM: kellett törvény *elé* állni idegen)
- 66 a rendőrségi házban. (FAIM: a rendőrség házában.)
- 67 rendőrminister Sauron (FAIM: rendőr-miniszter; és Sauron)
- 68 Hacker, Russel (FAIM: Heker, Ressel)

Sor:

- 69 Fábí udvari (FAIM: Fábí udvari)  
70 Martinolli városi (FAIM: Martinoli városi)  
Hopsen *polytzey*-titoknok (FAIM: Hopszer *rendörtitoknok*)  
76 minden egyes tagja *különös* dicsérő (FAIM: mindenik tagja dicsérő)  
78 Időközben *elfogattak* (FAIM: Időközben *elfogták*)  
jogtanár (FAIM: jogtanárt)  
litterator (FAIM: litterátort)  
80 Ez utóbbi (FAIM: az utóbbi)  
ment Budára (FAIM: maga ment föl Budára)  
83 Decemberben újra *elkezdettek a befogatások* az egész (FAIM: Deczemberben újra *elfogatások történtek* az egész)  
87 Martinovicsot *elfogák* decemberig nem szökhettek volna-e el? (FAIM: Martinovis *elfogatott*, nem *megszökhettek volna-e?*)  
89 soha a *szobából* ki (FAIM: soha a *börtönből* ki)  
90 senkit nem eresztettek hozzájuk, (FAIM: senkit sem eresztettek hozzájuk,)  
91 hogy velők (FAIM: hogy velők)  
93 Todor (FAIM: Tódor)  
94 üvegdarabokkal *akarták* magokat (FAIM: üvegdarabokkal *kisérték meg* magukat)  
mi a *két elsőnek* sikerült (FAIM: mi *kettőnek* sikerült)  
96 ki szölt (FAIM: a ki szölt)  
*részvevőnek* tartaték. *Hallgatott mindenki.* (FAIM: *részvevőnek* tartaték.)  
101 és király (FAIM: és a király)  
*republicanus* (FAIM: *republikánus*)  
105 nevezék ki, (FAIM: nevezték ki;)  
a nádor, s *előbb* esküt (FAIM: a nádor *előtt* esküt)  
kelle letenniök (FAIM: *kellott* letenniök)  
108 nem bocsátatott (FAIM: nem bocsátatott)  
113 homályba voltak (FAIM: homályba *valáknak* —sh.—)  
114 takarva s törvényes (FAIM: takarva, törvényes)  
titokban tartattak (FAIM: titokban *tartották*)  
115 foglyok perei (FAIM: foglyok *pereit*)  
sem mutattattak meg. (FAIM: mutatták meg.)  
117 mindent, mit (FAIM: mindent, a mit)  
*azoktul mentességükre* hallottak (FAIM: a *foglyok védelmére* hallottak)  
118 királyi *ügynökekkel* kelle közleni (FAIM: királyi *ügyészszel* *kellott* közleni)

Sor:

- s csak a mit (FAIM: csak amit)
- 119 ez *benn* hagyott, az ment (FAIM: ez *helyben* hagyott, ment)
- 122 minden elfogattak (FAIM: minden elfogottak)  
vére szükséges, hogy (FAIM: *vérére volt szükség, hogy*)
- 124 e népnek (FAIM: a népnek)
- 125 eltávolítani. A vér nem terme egyebet, mint átkot. Ti most (FAIM: eltávolítani. Ti most)
- 130 a tulvilágban ért (FAIM: a tulvilágon ért)
- 132 ti fiaitokon. (FAIM: ti fiatokban.)
- 133 Németh János (FAIM: Német János)
- 134 őt mindenki, mint (FAIM: őt minden ember, mint)  
mirigyest, csak (FAIM: mirigyet, csak)
- 136 az isten (FAIM: az Isten)  
[E változat is végig ismétlődik.]
- 137 elítélésüknek (FAIM: elítélésüknek)
- 139 párizsi convent (FAIM: párisi convent)  
által gyámoltattak (FAIM: által gyámoltattak)
- 140 zendíteni (itt is magára mondott a bíró ítéletet) nem fél a villámotól, kinek lelke tiszta, 300 ezer (FAIM: zendíteni. 300 ezer)
- 142 Magyarországon (FAIM: Magyarországon)
- 143 melyen Budapestet (FAIM: melyen Buda-Pestet)
- 147 Meg kelle nekik (FAIM: Meg kellett nekik)
- 148 s mert fejükben (FAIM: mert keblükben)
- 151 sötét homályával (FAIM: sötét homályába)
- 152 őket rejteni sírba (FAIM: őket tenni sírba)
- 153 Kihirdeték: hogy (FAIM: Kihirdeuték, hogy)
- 155 vonattak ki a térekre (FAIM: vonultak a térekre)
- 156 egy bataillon katonaság (FAIM: egy zászlóalj katonaság)
- 158 veszedelem hírével. (FAIM: veszedelem rémhírével.)
- 160 a véteknek, miknél fogva (FAIM: a véteknek, melynél fogva)
- 161 elítélték. (FAIM: elítéltetett.)
- 162 Május 20-án (FAIM: Május 20-kán)
- 163 fegyverben, s őt (FAIM: fegyverben; őt)
- 169 szeretetét bírja, 10 ezer emberrel (FAIM: szeretetét megnyerje, 10,000 emberrel)
- 170 midőn azok őt (FAIM: midőn őt)  
gonosztevő (FAIM: gonosztevő)  
E sor után a FAIM-ban nincs választójel.
- 173 mint alunni? (FAIM: mint aludni?)
- 176 Mindenki szomoruan és hallgatva tartá honn magát, senki sem

Sor:

- ment (FAIM: Az *intelligentia* szomoruan, *megrettenve* tartá honn magát, nem ment)
- 180 Gyáván viselte (FAIM: Gyöngén viselte)  
alatt is, gyáván végezte életét. Öntudatlanul (FAIM: alatt is; akként is halt meg. Öntudatlanul)
- 183 alig 25 (FAIM: alig huszonöt)
- 185 azzal biztatta: hogy (FAIM: azzal biztatá, hogy)  
nyerni s most (FAIM: nyerni; most)
- 186 ment a homokra, nem (FAIM: ment a haldlba, nem)
- 189 indulatos és merész (FAIM: indulatos ember, merész)
- 190 a körülé levőket (FAIM: a körüllevőket)
- 192 pappal keveset gondolt (FAIM: pappal nem sokat gondolt)  
vármegyei hajduval (FAIM: megyei hajduval)
- 197 előtte már két (FAIM: már előtte két)
- 198 fennszóval (FAIM: fenszóval)
- 199 négyszegbe (FAIM: négyszögbe)
- 202 szégyenlik-e, mondá (FAIM: szégyenlik, mondá)
- 203 elűzé s nem (FAIM: elűzé, nem )
- 207 mondá: hogy (FAIM: mondá:)
- 208 diákul (FAIM: diákul)  
lecsapta fejét. (FAIM: lecsapta a fejét.)
- 210 vidámság s nyugalom (FAIM: vidámság és nyugalom)  
melyek az erénynek s léleknagyságnak, ikertársai, utolsó  
(FAIM: melyek a léleknagyság ikertestvére, utolsó)
- 211 percig sem (FAIM: perczig nem)
- 212 férfiu, több (FAIM: férfi, több)  
jeles könyvek (FAIM: jeles könyv)
- 215 az emberiségnek (FAIM: az emberiség)
- 216 kivégeztetések (FAIM: kivégeztetésök)  
irt elnökéhez és mátkájához (FAIM: irt elnökének és mátkájá-  
nak)
- 218 nem adattak kézhez (FAIM: nem jutottak kézhez)  
elégettetének (FAIM: elégettetek)
- 222 kérdezé: hogy ismeri-e (FAIM: kérdé tőle: ismeri-e)
- 223 mondja meg nekik: hogy nem volt gonosztevő, s hogy (FAIM:  
mondja meg, hogy)
- 226 változott, mosolygása, (FAIM: változott meg; mosolygása,)
- 229 így rajzolják őt (FAIM: így vázolják őt)
- 230 minden nyelveit (FAIM: minden nyelvét)
- 231 uralkodók legmegbizottabb (FAIM: uralkodók legbizottabb)
- 232 forint nyugdíjat (FAIM: forint nyugdíjt)

Sor:

- 234 elavult *system*djút újra (FAIM: elavult *intézményeit* újra)  
nemesség *közt* (FAIM: nemesség*gcl*)
- 236 közé szorítottassanak, (HhM: közé szorítottassék,)
- 237 igazságkiszolgáltatás (FAIM: igazságszolgáltatás)  
politikai (FAIM: politikai)
- 239 leveleire (FAIM: levelére)
- 241 Társaságának *célja nem más* volt (FAIM: Társaságának *nem más célja* volt)
- 243 Midőn itéletét felolvasák, azt (FAIM: Midőn itélete felolvasatott, azt)
- 247 iratai nálam vannak (Ék: iratai nála vannak)
- 250 birt *magával többé*. (FAIM: birt *többé magával*.)
- 251 kelle kötözni (FAIM: kellett kötözni)
- 258 Valóban a népek (FAIM: Valóban a nép)
- 263 mint *társaik*. (FAIM: mint *a többiek*.)
- 267 gyermekek voltak. (FAIM: gyermekek volta. —sh.—)
- 270 társaság *jeleiről* (FAIM: társaság *székéről*)
- 272 foglalt elvek (FAIM: foglaltatott elvek)
- 273 kérék *ki* maguknak (FAIM: kérék maguknak)  
saját védelmükre (FAIM: saját védelmükre)
- 274 ügyvédük tájékoztatására. Ezen (FAIM: ügyvédjök tájékoztatásaul. Ezen)
- 276 megdöbbsentek, s ezen (FAIM: meghökkentek s ezen)
- 277 fordítá ellenük (FAIM: fordította ellenük)
- 278 megölő betűi. (Ék: megölő betűje.)
- 279 ellenmondásai félrevettetének. (FAIM: ellenmondásai félrevettettek.)
- 281 mellé adott *obscurans* pappal (FAIM: a mellé adott pappal)
- 282 azt monda: hogy a messiást (FAIM: azt mondta: hogy a Messiást)
- 291 az emberi s isteni igazságról. Megkísérté (FAIM: az emberi és Isteni igazság *fölött*; megkísérté)
- 292 szólni; (FAIM: szólni;)  
társai *akadályozva voltak* a katonaság (FAIM: társai *meggátoltattak* a katonaság)
- 293 Élte 25-ik (FAIM: Élte *huszonötödik*)  
megivott: (FAIM: megivott, *mondván*:)
- 296 lélek!" *mondá a leány*. (FAIM: lélek!"")
- 297 tartá (FAIM: tartották)
- 298 ajánlatott ez *iszonyu* ital. (FAIM: ajánlatott e *szörnyü* ital.)



Sor:

- 301 ismeré a világ (FAIM: ismerte a világ)  
302 a véteknék (FAIM: véteknék)  
sem férhete. (FAIM: sem férhetett.)  
303 meghalni nyugodtan, mind végig (FAIM: meghalni, mindvégig)  
304 állhatatosan, nemes elszántsággal. (FAIM: állhatatosan.)  
307 s nem ébredett föl rá. (FAIM: s nem ébredt fel rá.)  
310 rakott palotákat. Volt-e anya (FAIM: rakott börtönöket. Volt  
anya)  
311 valaha olly (FAIM: valaha ily)  
312 Magyarország?  
*Semmi vétek nem mondatott ki rájok, s mégis megölettek. Kinek van  
kedve az elmúlt boldog időket menteni? Áldjátok az istent: hogy  
el hagyta őket múlt, dődjatok az istent: hogy sírjaikat betemette.  
A spanyol inquisitio, a velencei sóhajhidak, a réztulok, a templáriusok  
kiirtása, a székelgyilkolás. Ne emlegessétek a múlt időket!*  
(FAIM: Magyarország?)  
322 négy évi (FAIM: 4 évi)  
324 nélkül elbocsáták. (FAIM: nélkül elbocsátatott.)  
325 plébános szinte (FAIM: plébános szintén)  
s ezenfelül szombathelyi (FAIM: és azon fölül szombathelyi)  
329 legelőszőr (FAIM: legelőszőr)  
332 négy főnökének (FAIM: 4 főnökének)  
kelljen néznie (FAIM: kellett néznie)  
333 A FAIM-ban a már szócskától tart a kiemelés.  
336 felségsértésnek veszi (FAIM: fölségsértésnek veszi)  
337 magok után. Hisz nem az írásban, hanem a tettben, legyen az  
végrehajtott, vagy elkövetendő, van a felségsértés. Az írás csak  
bizonyítvány a tetről; bárki írhat a respublicák célszerűségéről,  
alkotmányreformról, a nélkül: hogy az által törvényes fejedelmét  
megsértse. Az ember lehet igen jó polgár, igen hílséges jobbágy s e  
mellett imádhhatja Icaria eszméit. A philisophia olly privát passio,  
mellynek gyakorlataidól senki sem tilthatja el az embert, s nem is  
szabad eltiltania, mind addig, míg az elmélet terén marad.  
Hisz így (FAIM: magok után. Hisz így)  
349 s nehéz (FAIM: nehéz)  
351 A Krisztus (FAIM: Krisztus)  
353 Hajnóczy (FAIM: Hajnóczy)  
357 kimondatik: (FAIM: kimondatott.)  
társaságba be nem (FAIM: társaságban nem)  
359 nyilván kimondatik: hogy (FAIM: nyilván kimondatott, hogy)  
volt? Mert nemzete szerette őt, mert (FAIM: volt? mert)

Sor:

- 359 marseillei (FAIM: marseillais-i)  
362 szerkeszté a (FAIM: szerkesztette a)  
363 marseillaisét (FAIM: marseillaisie *dalát*)  
364 ez indulóról (FAIM: ez indulóra)  
    nagyemlétségű urak (FAIM: nagyemlétségű urak)  
366 szerkesztve, *miképp* lázadást (FAIM: szerkesztve, *hogy* lázadást)  
367 és ország (FAIM: és az ország)  
368 mint zeneműbírák (FAIM: mint zeneműbírálok)  
369 szerepeltek, *mellyre rendkívüli hivatásuknak kelle lenni, ha azt sem tudták: hogy a marseillaisét nem magyar ember találta föl* (FAIM: szerepeltek.)  
372 Landerer (a most élő nyomdatulajdonos nagybátyja) ítéletében (FAIM: Landerer ítéletében)  
378 Szmretanovicsot (FAIM: Szmretanovicsot)  
    szinte fölmenté a (FAIM: szinte fölmenti a)  
383 hanem számkivetést *ítél*. (FAIM: hanem száműzetést *mond*.)  
384 körülményeiknek, (FAIM: körülményeknek,)  
385 Kazinczi (FAIM: Kazinczy)  
385, 388 Szlavi (FAIM: Szlávi)  
386 A FAIM-ban itt sincs kiemelés.  
    *Hogy nem voltak árulók! Halljátok ezt! Halálra ítélik a becsületes embert azért, hogy nem tudott semmirekellő lenni! Halálra* (FAIM: Halálra)  
    testvéreket (FAIM: testvérek)  
389 *el nem árulák*. (FAIM: *nem árulák el*.)  
390 mióta tanították *apportirozni a becsületes magyart, hogy* (FAIM: mióta taníták *aportirozni a magyar embert, hogy*)  
392 az emberek szívéből (FAIM: az emberek *véleményét szívéből*)  
395 hallgat? *Hidba keresitek e tény igazolására a törvényt! azon vastag könyvben, melyben cikkegy cikkelyre van halmozva, egymásnak ellensarkai, észake és dél s minden a mi e kettő között van, feltalálható; ez ítélet igazolására nincs ottan egy is.* (FAIM: hallgat?)  
404 Rosty (FAIM: Rosty)  
    túl megszűntek (FAIM: túl megszűnik)  
    halálbüntetések (FAIM: halálbüntetések *sora*;) )  
406 voltak a legvétekesebbek? (FAIM: voltak a legbűnösebbek?)  
408 nem leheté (FAIM: nem lehetett)  
410 Tuross (FAIM: Túross)  
411 Bacsányi (Ék: Bocsányi — sh. —)  
412 *miért* ítéltettek (FAIM: ítéltettek)

Sor:

- a status (FAIM az a status)
- 414 királyi tábla, mely (FAIM: királyi tábla *is*, mely)
- 415 az utolsó percig (FAIM: az utolsó percig)
- 417 septemviralus biztostá (FAIM: septemviralis biztostá)
- 419 szolgáló itéletet. (FAIM: szolgáló itéletket.)
- 420 tartotta, *dacára annak: hogy elnöke teljes hatalmú királyi herceg volt.* (FAIM: tartotta.)
- 422 megszegése *egyébiránt* nem (FAIM: megszegése *különben* nem)
- 423 honunk történetkönyvében. (FAIM: honunk történetének könyvében.)
- 428 k. tábla (JMF: királyi tábla)
- 431 Kár volt *végig* nem (FAIM: Kár volt nem)
- 432 kezdeni *meg* (FAIM: kezdeni)  
a nyakaztatást.  
*Vagy akár a királyi táblát magát is lenyakaztatni.  
Példanélküli volna tán?* (FAIM: a nyakaztatást.)
- 433 sor után a FAIM-ból hiányzik a választójel.
- 435 Tüzi járcót (FAIM: Tüzi játékokat)  
készítetett, — a löpor (FAIM: készítették: a löpor)
- 437 hogy belrészei (FAIM: hogy bélrészei)
- 438 kínok között (FAIM: kínok közt)
- 432 Julius 12-kén (FAIM: julius 12-ikén)  
órákor 1795-ben. (FAIM: órákor *Bécsben* 1795-ben.)
- 441 szeretném a kivégzettek (FAIM: szeretném *kihallgatni* a kivégzettek)  
s bírjuk, „*a főherceg közt tartott beszédet hallani.*” (FAIM: és bírják között tartott beszélgetést.”
- 442 Így szól egy azon korból fennmaradt kézirat (FAIM: Így szól egy azon korból fennmaradt kézirat.)
- 443 sor után a FAIM-ból hiányzik a választójel.
- 444 *esztendővel* ezen (FAIM: évvel ezen)
- 445 hol *mi* most (FAIM: hol most a)  
lobogóit hordjuk (FAIM: lobogóit hordják)
- 446 hangzék *ki* (FAIM: hangzék)  
az ablakokból, (FAIM: az ablakokon.)
- 447 *mikből* most tarka (FAIM: *hol* most tarka)  
szalagokat (FAIM: szalagot)
- 448 huzódva félve (FAIM: huzódva félre)
- 449 nép forr, egymást (FAIM: nép *lór*, *fut* egymást)
- 451 téreket gépi kopogásával (FAIM: téreket gépies kopogással)
- 452 döbbentve az ébredező (FAIM: döbbentve *meg* az ébredező)

Sor:

- 453 tartja föl a rendet (FAIM: tartja *fenn* a rendet)  
legismertebb barátink (FAIM: legismertebb barátaink)
- 454 piacon, siket jajkiáltás vegyült a lég közé, hol (FAIM: piacon, hol)
- 455 most, diadaláldomás (FAIM: most *a* diadal-áldomás)  
bora ömlik (FAIM: bora ömlik)
- 456 az ég — örömben. (FAIM: az ég.)
- 457 ki a multat (FAIM: *hogya* a multat)  
eltemette s megfordítá (FAIM: eltemeté *és* megfordítá)
- 458 ne átkozzátok (FAIM: ne átkozátok —sh.—)
- 459 már sírban (FAIM: *múr* a sírban)
- 461 *Legyen nyugalma a hamvakenak, kiknek sírját ötvenhárom év sírdra taposta.*  
*Legyen nyugalma a lelkeknek, kiknek nevét ötvenhárom év kitörölte az emberek szívéből.*  
*De kik a sírban (FAIM: Legyen nyugalma a lelkeknek, kiknek nevét ötvenhárom év kitörölte az emberek szívéből.*  
*Legyen nyugalma a hamvakenak, kiknek sírját ötvenhárom év sírdra taposta.*  
*De a kik a sírban)*

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Takáts Sándor szerint e „lázító hatású . . . történeti cikk Jókai nagyszerű feldolgozásában ma is megrendítő hatással van az olvasóra”. (I. m. XXVI.)

*A hétről* c. rovatban írja a Politikai Ujdonságok c. hetilap (*A Martinovics ünnep.* 1895. jún. 2. 22. sz. 1.), hogy a Magyar Nemzeti Egyesület jún. 3-án rendezendő Martinovics-ünnepélyének egyik fő része lesz Jókai 1848-ban írt cikkének felolvasása. A későbbiekben a lap nem ad hírt a pütkösdí ünnepélyről. (Vö.: —y —s: *Martinovics és társai*: Képes Folyóirat 1895. 702—05.)

Vályi Károly novellában dolgozta fel Zrínyi Miklós és Wesselényi halálát. (*A szabadság vértanúi.* PDLap 1848. máj. 20. 23. sz. 621—34.; máj. 27. 24. sz. 653—64.)

- 22 Jókainak ez a cikke Berzeviczy Gergely a *Der Majestätsprozess in Ungarn*, 1795 [Magyarországi felségsértési per. 1795] névtelenül megjelent röpiratának vázlatos irodalmi kivonata. (Benda Kálmán: *A magyar jakobinusok iratai.* 3. k. Bp. 1952. 13.) A propaganda célból külföld számára vádló hangon, lendületes stílusban írt német nyelvű röpirat 1800-ban jelent meg valamelyik német nyomda kiadásában, de korábban íródott

Sor:

- egy magánhasználatra készült latin nyelvű fogalmazvány alapján a felvilágosult jozefinista nemesi értelmiségiek szellemében. Elsősorban „Ferenc [király] rendszerének reakciós és magyarelles jellegét akarta a világ elé tárni; azt bizonyította, hogy az uralkodó és kormánya semmibeveszi a tételes törvényeket és megfosztja az alattvalókat legelemibb szabadságuktól is. Nyilván ezért, az uralkodói önkény minél szembetűnőbb érzékeltetésére, hangsúlyozta Berzeviczy annyira, hogy a mozgalom törvényes alapokon állt és az alkotmány keretei között fejtette ki működését, tehát nem is törekedhetett forradalomra . . . a kátékban kifejtett programot . . . haladó, de nem forradalmi módon értelmezte . . . Kazinczy [a *Fogságom naplójában*] nagyjából hasonlóan látta és értelmezte a mozgalom törekvéseit . . . a nem jakobinus, de Habsburg-ellenes és haladó nemesi rétegnek a véleményét tolmácsolja ez a röpirat.” (Benda Kálmán i. m. 3. k. 12.) Berzeviczy röpiratának magyar nyelvű fordítását Szimonidesz Lajos adta ki *Az első magyar reformkor-szak drámai vége* címen 1936-ban. (Gondolat II. 297–312.)
- 35 *Br. Riedel András* alezredes, az osztrák demokraták legkimagaslóbb tagja, a bécsújhelyi akadémián volt a matematika tanára. Onnan hívta meg II. Lipót, akkor még toscanai nagyherceg, fiai, a későbbi Ferenc király és testvére, Ferdinánd főherceg nevelőjének. Később elbocsátották, s éveken át Firenzében élt visszavonultan. 1790-ben, amikor Lipótot császárrá koronázták, Bécsbe költözött és a kabineti titkári állásért folyamodott. Ezt azonban radikális demokrata elvei miatt nem kapta meg. 1791-ben az uralkodóhoz beadott memorandumában (*Versuch einer Ankündigung*) kidolgozta egy új alkotmány tervét, amelyben a népfeltség elvére helyezkedve javasolta, hogy a francia forradalom vívmányait vegye át Ausztria is, s a királyi hatalom gyakorlásának szabályozását bízzák az országgyűlésre. Ferenc trónralépése után röpiratokban harcolt az egyre erősödő reakció ellen. Ezekben az arisztokrácia uralma, a Franciaország ellen viselendő háború és a monarchikus államforma ellen szólt fel. A haditörvényszék nemesége elvesztésére, vagyonelkobzásra és 60 évi szigorított fegyházra ítélte 1795. júl. 18-án. Kufsteinben, Grácban, majd Munkácson raboskodott. Fogsága idején kapcsolatba került a magyar jakobinus per elítélteivel. Különösen Kazinczyval barátkozott össze. 1806-ban a brünni minoritákhoz került, s innen a várost

Sor:

- elfoglaló Davoust francia tábornokkal Párizsba ment. Napóleon bukása után Bordeaux-ban telepedett le.
- 45 Berzeviczy Gergely latin fogalmazványában és német nyelvű röpiratában is az aug. 13-i dátum szerepel. Valójában aug. 16-án fogták el Hajnóczyt, Laczkovicsot és Szentmarjtait.
- 46 *Hajnóczy József* (1750–1795) — jogtudós, a „magyar jakobinusok” legkiválóbb alakja. 1793-ban került kapcsolatba Martinovicssal. Franciából németre fordította a forradalmi kátét. 1794 augusztusában tartóztatták le, s 1795. máj. 20-án lefejezték.
- Laczkovics János* (1754–1795) — 1772-ben lépett a bécsi testőrök közé. A francia forradalom hatására harcolt azért, hogy a magyar ezredet ne az ország határán kívül helyezték el, s a magyar hadsereg nyelve a magyar legyen. Emiatt hadbírótság elé került, s visszavonult a katonai pályától. Lefordította Martinovics Ignác francia nyelven megjelent művét, amely az arisztokrácia privilégiumait támadta. Ferenc császár perbe fogta, de 1794-ben felmentették. 1795-ben a Martinovics-perben felségsértésért ítélték halálra.
- 47 *Szentmarjay Ferenc* (?–1795). — Budán a királyi kamara alkalmazottja volt, amikor kapcsolatba került Martinovicssal. 1795-ben végezték ki.
- Sigray Jakab gróf* (1760 körül – 1795) — arisztokrata családja által kitagadott, felvilágosodott gondolkodású, antiklerikális és Habsburg-ellenes beállítottságú, de jelentéktelen ember volt. Mivel személyi adatait a kihallgatásakor nem jegyezték fel, életéről vajmi keveset tudunk.
- Sigrayt aug. 25-én fogták el, és aug. 29-re vitték Bécsbe.
- 49 Martinovicsot júl. 23-án fogták el.
- Leopold király* (1747–1792) — II. Lipót, Mária Terézia és Lotharingiai Károly harmadik fia, 1790-től volt Magyarország királya
- 56 *Teleki József gróf* (1738–1796) — Ugocsa vármegye főispánja, koronaőr. Mint a reformátusok vezérének fontos szerepe volt II. József uralkodása idején a vallásügyi tárgyalásokban. Az 1790–91-es országgyűlésen egyik hangadója volt a Habsburg-ellenes ellenzéknek, de a francia forradalom hatására hamarosan szakított az ellenzékkel, a dinasztiahoz csatlakozott, szembeszállt a felvilágosodás törekvéseivel.
- 68 *Sauron* — helyesen: Saurau gróf
- 69 *general-auditor* — bírói eljárást lefolytató fő-hadbíró
- 71 Benda Kálmán szerint Berzeviczy röpiratában és ez alapján Jókai most közzétett szövegében az udvari vizsgálobizottságba

Sor:

- kinevezettekre vonatkozó adatok pontatlanok: Pergen, Hakher és Rüstl nem volt tagja e bizottságnak. A Haditanács nem Orlandinit delegálta, s a bizottság jegyzője sem Hopsen volt. (I. m. 3. k. 329.) Ferenc császár Saurau gróf javaslatára intézkedett a mozgalom kivizsgálásáról. A bécsi rendőrség júl. 23-ról 24-ére virradó éjjel kilenc embert tartóztatott le. Az elfogottakat a rendőrség épületébe szállították. A letartóztatások utáni napon, júl. 25-én Ferenc császár „udvari vizsgálóbizottságot” küldetett ki s ennek elnökévé a Polizeihofstelle (az udvari rendőrség) vezetőjét, gróf Saurau Ferencet nevezte ki. A bizottság tagjaivá a legfőbb osztrák igazságügyi kormányzóságtól báró Stupán Félix udvari tanácsost, az alsó-ausztriai legfőbb kormányzóságtól Fáby József Ignác és Pichelsteini Kappus Zsigmond bírákat, a bécsi városi tanács tagjai közül Sedelmeyer József és Martinoly József Ferenc városi tanácsnokokat, a rendőrminisztériumból pedig Beer Antalt, a bécsi rendőrség vezetőjét és Schilling Ferenc kormánytanácsost, egyben a bizottság referensét nevezte ki. Ezekhez járult a hadsereg kötelékébe tartozó vádlottak kihallgatásakor a legfőbb udvari hadbírótság kiküldötte, Girod alezredes. (I. m. 26.)
- 78 *Szolártsik* — Szolártsik Sándor (1766—1796) nemes sómester fia volt, kispap az egri egyházmegyében. 1790-ben — miután kilépett a rendből — a pesti egyetem jogi fakultásán találkozunk nevével. Hogy megélhessen, a Királyi Táblán vállalt írnoki és Abaffy Ferenc fiai mellett nevelői állást.
- Batsányi János* (1763—1845) — a Martinovics-mozgalomban való részvétele miatt egy évig volt börtönben.
- 93 *Todor* — helyesen: Fodor József. (A röplapon Jódor szerepel.) *Krdli* — helyesen: Krály (a röpiraton Kraly szerepel) Jókai a Márciusi Fiatalokhoz hasonlóan „demokratizálta” az ő nevét is.
- Fodor József helytartótanácsi titkár és Krály József uradalmi felügyelő elfogatásukkor lettek öngyilkosok.
- Bolti* — helyesen: Rosty (a röplapon Bolty szerepel) jezsuita növendék volt, majd jogász lett, s a kőszegi tábla jegyzőjévé neveztek ki. Dec. 10-én fogták el, majd felmentették.
- 106 A védő ügyvédek maguk is tiltakoztak a „védelem szabadságának megszorítása” ellen. Esküjük szövege Benda Kálmán több ízben idézett munkájában olvasható. (I. m. 2. k. 270.)
- 107 *Horváth ügyvéd* — Horváth Jakab (1738—1809) Szepes megyei nemesi család buzgó szabadkőműves sarja. Közismert volt fel-

Sor:

- világosult gondolkozásáról. Pár héttel a per befejezése után fel is jelentették, hogy összekötetésben állt a zempléni jakobinusokkal. Jelentős szerepet játszott az evangélikus egyház életében.
- 121 *királyi ügynök* — királyi ügyész, hivatalos nevén: királyi jogügyi igazgató. Ezt a tisztelet Nyéki Németh János töltötte be.
- 133 *Németh János* — Nyéki Németh János (kb. 1748–1807) a Magyar Kamara királyi jogügyi igazgatója, a Táblán ő képviselte a közvédlői tiszteletet. Az 1790–91-es országgyűlésen mindig az uralmon levők híve volt. Míg a rendek győzelmét lehetett remélni az uralkodóval szemben, az ellenzéki nagyurak buzgó támogatója volt, később (még az országgyűlés berendezése előtt) jónak látta az udvar mellé csatlakozni, s egész életében ott maradni. Pénzszóvár, műveletlen és rosszindulatú ember volt.
- 156 *bataillon* — zászlóalj
- 164 *Martinovicsék kivégzésének helye a későbbi Vérmező.*
- 206 *justum ac tenacem propositi virum* — Igaz s kitartó, hűszívű férfiút (Idézet Horatius *Carminum* III. könyvének 3. sz. ódájából. Bende Anna fordítása.)
- 218 *Hajnóczy József gróf Széchenyi Ferenchez, Teréz hűgához, Fodor Ferencnéhez, valamint Kelen Gottfriedhez, az Erdélyi Kancellária regisztrátorához és védőügyvédjéhez, Madách Sándorhoz írt búcsúlevelei Benda Kálmán idézett munkájában olvashatók. (2. k. 778–81.)*
- 232 *Martinovics Ignác professzori nyugdíja évi 500 forint volt. Az uralkodó ehhez még évi 1000 forintnyi kegydíjat engedélyezett.*
- 268 *Őz Pál* — akinek életéről kevés adat áll rendelkezésünkre — elfogatásakor mintegy 29 éves ügyvéd volt. Tevékeny részt vett a református egyház életében.
- 274 *Őz Pálnak Szabó Sáróy Sámuel volt az ügyvédje, Szolártsik maga védte magát. (Benda Kálmán i. m. 3. k. 338.)*
- 300 *Jókai téved. A kivégzettek pöranyagát nem mind égették el. (L.: Benda Kálmán i. m.)*
- 317 *A templárius egyházi lovagrendet kilenc francia lovag alapította Palesztinában a zarándokok és a kegyhelyek védelmére a XII. században. Az időközben hatalmas vagyona szert tett rend tagjait IV. Fülöp francia király 1307. okt. 13-án fogságra vetette, koholt vádakkal átadta az inkvizitoroknak, birtokaikat pedig lefoglaltatta. 1310. máj. 12-én 54 templáriust végeztek*



Sor:

- ki a máglyán. Később a pápa egész Európában megszüntette rendjüket.
- 321 *Bazin* — szabad királyi város a múlt századi Pozsony vármegyében a Kis-Kárpátok aljában  
*Vurman bazini polgár* — helyesen: Wurmman Sámuel dévényi kesztyűs (Benda Kálmán i. m. 2. k. 253.)
- 325 A Fodor név tévedésből — Szabó Imre helyett — került a latin kéziratba, majd a német nyelvű röpiratba, ill. ennek nyomán Jókai szövegébe. (Benda Kálmán i. m. 3. k. 370.)  
*Szabó Imre* — körmendi plébános, akit nem marasztaltak el a perben. Dec. 30-án kiengedték, s utána törés nélkül folytatta életét.
- 330 *Hétszemélyes Tábla* — Tabula Septemviralis, a nádor elnöklete alatt álló, középkori eredetű legfőbb magyar ítélőszék.
- 330 *Királyi Tábla* — a királyi személynők — perszonális — elnöklete alatt álló bírói fórum, amely felett csak a Hétszemélyes Tábla állt
- 343 *Icaria* — Etienne Cabet (1788–1856) francia utópista szocialista 1840-ben megjelent és nálunk is ismert *Voyage en Icarie* (*Utazás Icaridban*) c. munkájának a tárgya, annak az elképzelt országnak a neve, amelynek viszonyairól az utópista műalkotás beszámol. Vasvári Pál ezt a munkát magyarázta a pesti külvárosok népének 1848 tavaszán.
- 361 *Verszeghy Ferenc* (1757–1822) — költő és szerzetes. A Martinovics-katé és a Marseillaise lefordítása miatt kilenc évi várfogságra ítélték.
- 371 Ez a kitétel a röpiratban és Jókai szövegében is tévedésen alapul. Az ítéletben az áll, hogy a Marseillaise-t magyarra fordította és a zene ütemére („ad tactus musicos”) versbe öntötte. (Benda Kálmán i. m. 3. k. 341.)
- 372 *Landerer Mihály* (kb. 1760–1807) — ismert nyomdász- és szerkesztő tagja. Apja korai halála után szinte gyerekfejjel vette át a budai nyomda vezetését. Permanens pénzzavarai miatt vállalkozott arra, hogy a cenzúra által tiltott műveket is kinyomtatasson.
- 385 *Sulyovszky Menyhért* (1752–?) — az 1790–91-es országgyűlésen Zemplén megye Habsburg-ellenes és antiklerikális beállítottságú követe. Előbb halálra ítélték, majd meghatározatlan időtartamú börtönbüntetésre. 1801 nyarán királyi kegyelemmel szabadult.  
*Szlavi* — Szláv János (1772–1840) — a Királyi Tábla Somogyi

Sor:

Ítélmestere mellé beosztott jurátus. Apja jószágigazgató, anyja pedig a kivégzett Laczkovics János testvére (Magdolna).

*Uza Pál* (1763—?) — Gyulay ezredében hadnagy volt, majd jogot végzett és a Kúriához került ügyvédnek. Halálra, majd bizonytalan ideig tartó börtönbüntetésre ítélték. 1803-ban szabadult.

- 389 *Laczkovics testvérek* — Laczkovics János és László
- 390 *apportíroz* — szaglász, szimatol, szolgál (az apportírozás az a jelenet, amikor a kutya az eleje vetett tárgyat azon, nyomban visszahozza)
- 403 *Corpus Juris* — a magyarországi országgyűlések törvényeit tartalmazó törvénytár
- 405 Az ítéleteket folyamatosan hozta mind a Királyi Tábla, mind a Hétszemélyes Tábla. Berzeviczy és Jókai szerint a halálos ítéletek legfelsőbb megerősítése okozta a bírák magatartásának megváltozását. Martinovics és a négy igazgató ítéletének megerősítése 1795. máj. 19-én vált ismertté a bíróság tagjai előtt. Ezen a napon ítélte halálra a Tábla Öz Pált. Ezt a Hétszemélyes Tábla máj. 19-én hagyta helyben. Ezután hét perben viszonylag enyhe ítéletet hoztak, de csak Lonovicsot és Abaffyt mentették föl. A máj. 20-i kivégzések után máj. 22-én, ill. máj. 23-án Batsányi és Abaffy ügyében meglepően enyhe ítéletet hoztak. (Benda Kálmán i. m. 3. k. 334.)
- 410 *Turós* — Turós Péter (1750 vagy 1751—1809) ócsai prédikátor  
*Abafi* — Abaffy Ferenc (1737—1817) antiklerikális beállítottságú, művelt, felvilágosult politikus, a per vádlottai közül főleg Hajnóczyval tartott fenn baráti kapcsolatot. 1794-ben ő is a bíróság elé került, de bizonyítékok híján felmentették. Szólátsík az ő fiai mellett volt nevelő. Abaffy felmentése nagy meglepetést keltett. (Benda Kálmán i. m. i. k. 204.)
- Jancsics* — Tántsits Ignác (1765—?) jogász, 1794-ben tartóztaták le, a következő évben ítélték el a magyar jakobinusok elleni perben, s 1803-ban szabadult.
- Laczkovics László* — Laczkovics János öccse
- 411 *Ujgyörgyi József* — kispap volt a pozsonyi szemináriumban, majd felszentelés előtt kilépett. 1794-ben a Magyar Kamara regisztratúrájában dolgozott. A magyar jakobinusok perében kapott börtönbüntetése alól 1800-ban szabadult. Batsányit nem mentették fel, hanem egy évi börtönbüntetésre ítélték.

Sor:

- 417 *septemviratus* — Hétszemélyes Tábla  
425 *Ürményi József* (1741—1825) — fiskális, ítélőmester, referens, Pest megye adminisztrátora, majd Bihar megye főispánja. 1789-től 1795-ig személynök. Ekkor állásából felmentették és hat évig mellőzték. Utána Gallcia főkormányzója, majd főispán és országbíró lett.  
428 k. — királyi  
*Styx* — alvilági folyó az antik mitológiában; ezen vitte keresztül Charon az alvilágba a meghaltak lelkeit  
472 Sötér István írja a *Jókai útja* c. tanulmányában, hogy Irónk „a Martinovics-cikk végén a kiengesztelődés fehér zászlaját lengeti. Később is az ilyen egyeztető, kibékítő szándékaival jut el a legüresebb illúzióhoz — illúziókhöz, melyek az egymással farkasszemet néző ellentétek elleplezésében nyilatkoznak meg. Ez az egyeztető szándék homályosítja majd el későbbi regényeinek konfliktusait is (például *A lőcei fehér asszony*), holott a korábbiakban még éppen e konfliktusok élessége tette lehetővé egy haladó romantika kibontakozását.” (*Romanika és realizmus.* 388—89.)

## IO

### MI HÍR A NAGY VILÁGBAN?

[1848. ápr. 2.] 54—58.

M: Ék. 1848. I. félév 15. sz. 440—42.; aláíratlanul.

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 4 Az összekötő szalagra fel volt írva: Fraternité (Testvériség). (*Heti Szemle.* Honderü 1848. tavaszhoz [ápr.] 2. 13. sz. 203.)  
5 *Hugó (Bernstein) Károly* (1806—1877) — orvos: magyar, német és francia nyelven írt drámákat. 1848-ban adták elő legjobb darabját, a *Bankár és báró* címűt. Az Ék-ban Jókaival folytatott vitát tehetsége elismertetése érdekében. Hugó Károly beszéde a PDLap hasábjain olvasható. (*Magyar követség a francia köztársasági kormány előtt.* 1848. ápr. 1. 16. sz. 413—15.) A magyarok párizsi küldöttségéről emlékezik meg

Sor:

- Salamon Ödön. (*A párizsi magyarok 1848-ban.* Ország-Világ 1892. márc. 19. 12. sz. 179–82.)  
Hugó Károly az *Illustrierte Zeitung*ban 1892. ápr. 2-án számol be erről a küldetéséről. (Vö.: Garay János: *A párizsi magyarok 1848-ban.* Ország-Világ 1892. ápr. 23. 17. sz. 269.)  
E párizsi demonstrációról beszámoló Honderü szerint „a magyarok a francia fővárosban, azelőtt a francia nép a magyart legfeljebb németnek tartotta”. (*Heti Szemle.* 1848. tavasz hó [ápr.] 2. 13. sz. 203.)
- 6 *Lamartine, Alphonse Marie Louise de* (1790–1869) — francia költő és politikus, a francia romantika egyik első képviselője. Zenei hangzású, vallásos-misztikus világnézetű lírai költeményeiben a szerelem, az elmúlás és a hit kérdései foglalkoztatták. Írt elmélkedő jellegű hosszabb költői elbeszéléseket is. Politikai pályafutása a restauráció szolgálatában diplomáciai megbízatással indult. Az 1830-i forradalom után hosszabb utazást tett Keleten, amelyről érdekes útinaplóban számolt be. 1833-ban liberális polgári programmal képviselővé választották. 1847-ben írt műve (*A girondisták története*) a girondisták igazolása. 1848-ban a forradalmi kormány külügyminisztere lett. Köztársasági elnökségre jelölték, de kibukott. Később cserbenhagyta a köztársaság híveit, majd visszavonult a politikától. Számos művet és visszacmlékezést írt. Ezek nagy részét forradalomellenes, reakciós világszemlélet itatja át.
- 8 1848 tavaszán valóban kiállt Lamartine Magyarország nemzeti függetlensége mellett. (MT 1848. ápr. 14. 26. sz. 103.)
- 11 Az itt említett párizsi börtön a Bastille, amelyet az 1789-i francia forradalom során romboltak le.
- 14 *háromszáz mérföld* — kb. 2 400 km
- 19 *vadászosztály* — vadászrezd
- Neuchâtel* — Neuchâtel Svájc egyik kantonja. 1848-ban különáll ugyan Poroszországtól, de uralkodójának a porosz királyt ismeri.
- 91 A PDLap a *Külföldi Mozgalmak* c. rovatában számol be az eseményekről: „B e r l i n b e n f. hó 18. és 19-dik napjai véres jeleneteknek valának tanúi. A király és kormánya mindaddig makacsul megtagadván, vagy csak ígérgetvén a néptől jogosan kívánt reformokat; s mi több, a mozgalmak elnyomására több katonai erőt gyűjtvén a városba, a polgárok méltányos elkeseredése tetőpontra hágott. — Ez elkeseredés dühösségbe ment át, midőn a katonaság itt ott erőszakot s véres kegyetlenségeket kezdte a fegyvertelen népen elkövetni. A tanulói fújság itt is,

Sor:

mint másutt, elszánt lelkesedéssel küzdött a szabadság ügye mellett. — 18-kán iszonyu néptömeg sereglett össze a királyi palota előtt, s kivánná a katonák eltávolítását. Megtagadtatott, s mi több fegyveres erő nyomult a sokaságra, azt széllyelüzendő. A katonaság vágott és lőtt. A védtelen polgárok fegyverekért futottak; — torlaszok emelgetének, s hősi elszántsággal harcolának. Az ifjak — sőt nők is, vitézül küzdének. Este felé a katonaság ágyukkal lövöldözött a népre, a harangok félreverettek. — Másnap reggel felé némi nyugalom állott be: azonban a felkelők erősen készültek a csata folytatásához. — Szilárdul kívánták a főpolgármester letételét, új miniszterek kinevezését, s a katonaság eltávolítását. A király végre engedett, s gróf Amim és Schwerin — a néptől ohajtott miniszterek hirdették a polgároknak kívánataik teljesítését. — Az áldozatok számát mintegy 3—4000-re teszik. A nép még a trónörökös lemondását is sürgeté.” (Ápr. 1. 16. sz. 3—4. borítólap)

92 A népre lövő berlini genreális: gróf Friedrich Heinrich Ernst Wrangel porosz hadvezér volt.

105 koronaörökös — trónörökös

121 *Mieroslawski, Ludvik* (1804—1878) — az 1830-i lengyel felkelés egyik legkiemelkedőbb katonai vezetője. A felkelés bukása után Párizsba emigrált. 1845-ben Poznanba tért vissza a lengyeleket felkelésre indítani a porosz uralom ellen. Elfogták, 1847. nov. 17-én halálra ítélték, majd büntetését kegyelemből börtönre változtatták. Az 1848-i berlini forradalom szabadította ki. 1849-ben részt vett a szicíliai és a badeni forradalomban. 1863. jan. 25-én a lengyel nemzeti kormány diktátora, de az oroszok lövöldöztek; ekkor Párizsba emigrál.

## II

### MI HÍR BUDÁN?

[1848. ápr. 2.] 58—61.

- M: 1. Ék 1848. I. félév 15. sz. 442—43. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 49—51. *A napok hangulata* címen (1. sz.)  
3. HhM 6. k. 22—24. (1. sz.)  
4. Bay Ferenc i.m. 42—44.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- cím után FAIM: (1848. ápril 2.)  
 2 ministerium (FAIM: miniszterium)  
 4 mikép adott királyi (FAIM: *hog*y adott királyi)  
 5 vagy ne? (FAIM: vagy nem?)  
 merné ezt ((FAIM: varné azt)  
 14 felkelőket (FAIM: fölkelőket)  
 14 admiralt (FAIM: admirált)  
 16 ministerek (FAIM: miniszterek)  
 19 gondolkodni: (FAIM: gondolkozni,  
 nyiltan adott szavát (FAIM: nyílt adott szavát)  
 20 akkor a kirdly adott (FAIM: akkor adott)  
 24 gyűlöletére kijelöltjei (FAIM: gyűlöletének kijelöltjei)  
 25 Ministerben? (FAIM: Miniszterben?)  
 30 egész Európát (FAIM: egész Európát)  
 bukott minister (FAIM: bukott miniszter)  
 32 gondolkodikl (FAIM: gondolkozik)  
 36 ministerium (FAIM: miniszterium)  
 40 ködös távolság miatt fényét (FAIM: ködös távolban fényét)  
 53 fognak hullani (Ék: fognak hállani —sh.—)  
 57 úgy fogja ledönteni (FAIM: *ug*y fogja-e ledönteni)  
 65 66 Melyitek (FAIM: Melyitek)  
 66 kitörő vulcánt (FIAM: kitörő vulcánt)  
 67 akarja a fölháborodott (FAIM: akarja a fölháborodó)  
 18 vonják magukhoz (FAIM: vonják magokhoz)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 Pesten márc. 30-án „este 10 órakor kötött ki a pozsonyi hajó, melyen a királyi leirat mását hozták. A Dunaparton rengeteg ember várt a hajóra s mikor megtudták, hogy Ferdinánd megszegte a független minisztérium iránt tett ígérését, továbbá, hogy Jellacsicsot horvát bánná nevezte ki: roppant izgatottság szállta meg a népet, mely nagy tömegben gyűlt a Szabadságtérre, a hol alig lehetett a kicsapongástól megóvni. Fegyverre! Le a német kormánnyal! Árulás! kiáltások zúgtak mindenütt. Sokan a harangokat akarták félreverní s csak nagynehezen sikerült őket lecsendesíteni. Végre megjelent Nyáry Pál a miniszteri meghatalmazottakkal: Szemere és Klauzál miniszterekkel, kik türelemre kérték a tömeget, melynek Pulszky

Sor:

Ferenc olvasta föl láklyafénynél az országgyűlés határozatát a királyi leiratra. Ekkor Szemere Bertalan fölállt egy hordóra s a királyi leiratot alávaló csalásnak nevezvén, a népet békés szétoszlásra bírta." (Kéry Gyula i. m. 222.) Ez izgatott hangulatról Irinyi József részletesen számol be a PDLap hasábjain. (*Legújabb és legfontosabb.* 1848. ápr. 1. 16. sz. 421—22.)

A márc. 27-i nagy népgyűlésen a Múzeum téren „Vasvári, Petőfi és Bulyovszki nyomos, hathatós előadással szólították fel a népet fegyverkezésre, melly később ingerülten s harcra készülő indulattal oszlott szét". (*Fővárosi Tárogató.* PDLap 1848. ápr. 1. 16. sz. 417.)

- 12 A határszéli felkelésről és a főparancsnokság szökéséről szóló híradás valótlannak bizonyult.
- 13 *gróf Radetzky, Johann Joseph Wenzel Franz Karl* (1766—1858) — császári hadvezér. 1831-től a lombardiai osztrák erők főparancsnoka. 1848. júl. 23. és 26. között Custoza és Volta mellett legyőzte az olasz felkelőket. 1849 márciusában megverte és békére kényszerítette Carlo Alberto szárd királyt.
- 35 *municipium* — megyei törvényhatóság
- 64 Sőtér István szerint „Ezek a sorok *A köszlősi ember fia* kétftéle' bécsi forradalmának képét is megértetik velünk." (*Romantika és realizmus.* 389.)
- 75 *Lederer (Ignác)* — budai hadi főparancsnok márc. 23-án becsületszavára jelentette ki, hogy a budai arzenálban nincs több fegyver, nem tud többet a nemzetőrség rendelkezésére bocsátani, s javasolta, hogy hozzanak fegyvereket Komáromból.
- 76 Márc. 28-án éjjel „Promontornál [Budafoknál] egy szállítóhajón 31 mázsa lőport foglaltak le hatóságilag a pestvárosi nemzetőrség által. Azt, hogy éj idején ily szállítás szándékoltatik, egy Temesvárra induló mesterlegény hazánkfia fedezte fel. Gyanút ébresztett benne, hogy a hajóra léptekor a szivart letétették vele. A dolgot elbeszélte és így jutott Rottenbiller alpolgármester fülébe, ki azonnal jelentést tőn a miniszteri meghatalmazottnál. Innen azt válaszolták neki, hogy tudomásuk a dologról nincs, hanem hatóságilag intézkedjék. Tizenegy óraker tehát magához vett valami 80 nemzetőrt, s a lőport lefoglalá. A nemzetőrök egész reggelig talpon voltak a hajó körül, míg ladikok nem érkeztek a hordók szállítására. Átszállítván, sze-

Sor:

- kereken vitették a lőport a városi lőportárba." (Kéry Gyula i.m. 218.)
- 87 Az itt visszavont közlemények az *Ék Mi hír Budán?*c. rovatában márc. 26-án áttak napvilágot. (JKK 36.)

12

## CHARIVARI

[1848. ápr. 2.] 61—64.

M: *Ék* 1848. I. félv. 15. sz. 443—45. aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 164. (6., 14. sz.)

2. Kéry Gyula i.m. 230., 234. (3., 12., 16. sz.)

3. HhM 6. k. 176—77. (1., 3., 4., 6., 9., 12., 14., 21—22. sz.)

4. It 1957. 435. (5. sz.)

5. ItK 1957. 426. (5. sz.), 433. (4. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

23 első csepp (*Ék*: első csepp FAIM: első csepp)

65 nyom neki egy (FAIM: nyom egy)

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *communist* — Az egykorúak e szón különböző eszméket értettek. A két legelterjedtebb felfogás mégis az volt, amely a kommunizmusban vagyonközösséget, ill. az ingó és ingatlan vagyonnak az egyes emberek közti egyenlő felosztását látta. A Kommunista Kiáltvány célja épp a kommunizmus eszméinek tisztázása volt.
- 5 Csongrád megye 1847-ben olyan utasítást adott követeinek, hogy ne foglaljanak állást a diétán a közteherviselés mellett, hanem olyan törvényt javasoljanak, amelyben a nemesség elvállalja, hogy adó fejében a nem-nemesektől elkülönítve fizet meghatározott összeget a felállítandó országos pénztárba. Valójában ezzel elutasították a közteherviselés eszméjét, nem fogadták el az Ellenzéki Körnek azt a célkitűzését, hogy a ne-



Sor:

messég a néppel együtt és a népre kiszabott kulcs alapján mind a hadiadóbból, mind a házi (megyei) adóbból arányos részt vállaljon. Csongrád megye egyik követe: Babarczy Antal királyi tanácsos ennek megfelelően egészen a forradalmi hullám kibontakozásáig hevesen küzdött a diétán az ellen, hogy a diéta napirendre tűzze a hadi és a háziadó elvállalásának kérdését. Jókai ezt a körülményt figurázza ki.

8 *K. an* — Komáromban

10 *Vivat Leopoldus secundus, rex Hungariae* — Éljen II. Lipót, Magyarország királya

14 *A Hol leszünk két év múlva?* c. fantasztikus humoreszkiében is szerepel ez az adózási fajta.

18 *Evviva l'Ungharia!* — Éljen Magyarország!

19 „Jókai augusztusban és szeptemberben írt publicisztikai cikkei... ,terhelő tanúként' bizonyítják, hogy nem az ,olasz kérdés' miatt különböztek össze [Petőfivel], hiszen mindig lelkesen áll ki Jókai az olasz nép szabadságmozgalmá mellett. Már április 2-án vádként említi, hogy..., a milánói forradalomban a magyar katonák 6000 olaszt gyilkoltak le'. Az április 16-i híradása is félreérthetetlen: ,Radetzkyt... püfölik Olaszországban'... Április 23-án az osztrákbérenc Vida Károly reakciós hírlapjával vitázva utasítja el az olaszok elleni katonai segítséget. Május 28-án a ,szabadság szellemének' itáliai győzelmét ünnepli s a császáriak ellen tüzezi az olasz szabadsághősöket. Június 4-én a kormány tétlenkedésének elítélése mellett példaként említi a Triesztet ágyúzó olaszokat. Június 11-én ugyancsak a Budapesti Híradóval szemben védi meg az olasz katonákat. A Jövendőmondások július hónapra c. cikkében már Radetzky halálát is megjósolja. Június 9-én az olaszok ellen hősködő ,illireket' gúnyolja. Augusztus 6-a után szeptember 10-én is az olaszok mellett áll ki." (*Jókai és Petőfi szaklása*. It 1957. 435–36.)

Az MT márc. 25-i számában olvashatjuk: „Milánóban a revolutio teljes erővel ütött ki. A republica kikiáltott, a katonaság a városból kiűzetett. Fájdalom, a dráma legszomorubb végét ért, Radeczky marsal más nap a várost ostrommal bevéve, s mind azokat, kik az előbbi napon a mozgalomban bármiképen feltűntek, most rendre a kaszát a tája. A látvány iszonyú, pillanatonként új akasztófák emelkednek. Bécsből sebes futár indított meg a vén general barságának gátot vetendő." (7. sz. 25.)

Sor:

A PDLap a *Külföldi Szemle* c. rovatában márc. 26-án írja: „A milánoiak kiverték városukból az austriai katonaságot, és a köztársaságot tüstént kikiálták. Azonban Radeuczky főhadvezér ostrommal támadá meg s bevette a várost, — folyt a vérpatak — és a forradalom főnökeit kegyetlenül felakasztá . . . E gyalázat magyar véren is vásároltaték.” (15. sz. 392.) Milánóban valóban bevetettek magyar ezredeket is a forradalmárok ellen.

- 25 *Hát kend az az Alvinczy?* c. anekdotában írja le Tóth Béla, hogy Győr elvesztése után 1809-ben a rosszul felfegyverzett „inszurgensek szaladó seregét báró Alvinczy József generális, a fővezér megállította a pesti hajóhídon és szemére hányta, hogy a győzhetetlennek híresztelt magyarság, sőt épp a nemeség, ily csúfosan fut.

Mire kiáll középre egy hevesi lovas vitéz és e kérdéssel fordul hozzá:

— Kegyelmed az az Alvinczy?

A vezér azt felelte:

— Én vagyok.

Most az inszurgens oda nyújtja neki pisztolyát:

— No! fogja kend, süsse meg kend ezt a kis puskát, ennek se kakasa, se kovája.

Egy borsodi gyalogos pedig neki tartotta puskáját a generális pocakos hasának, és meghúzva a ravaszt, szikrát ugratott a puskaoros serpenyőbe; de a fegyver nem sült el.

— No, látja kend, Alvinczy uram! mondta, ez töltve van, de csak fellobban és nem öl ellenséget.

A harmadik meg elővette az agyagból gyártott golyóbisokat:

— Ilyen golyóbist adtak nekünk, midőn az ellenség olyanokkal, mint a fejem, lövöldözött; tehát ne csudálja kelmed, Alvinczy uram, hogy a legbizonyosabb halálnak így kitéve lévén, kintelenek voltunk hazánknak további javára magunkat megtartani.” (*A magyar anekdotakincs.* Bp. é.n. 101—03.)

- 26 *Ráckeve* — Pest megyei község a Csepel szigeten

- 27 *Bedlam* — a legrégebb londoni tébolyda

- 37 Az egykorú lapok sorozatosan beszámolnak arról, hogy a felszabadult jobbágyság pénzért sem hajlandó többé földesurának dolgozni. Akadtak azonban olyan helységek is, amelyek lakói — némely esetben ingyen is — segítettek a majorsági földek tavaszi elmunkálásában. (Pl. a Vas megyei Duka.) A Nemzeti

Sor:

- Ujság és a PH dicséretes és követendő példaként népszerűsítette az ilyen magatartást.
- 40 *szent Mihály lova* – a ravatal népies elnevezése  
*tabularis ügyvéd* – a királyi ítélőtábla bírja
- 49 *párizspápai* – Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) orvos és bölcsész-doktor latin–magyar, ill. magyar–latin szótára, amely 1708-ban jelent meg először, majd utána számos kiadást ért meg (Vö.: *Eppur si muove*. JKK 2. k. 416.; JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 678.)
- 50 *Döbrentei Gábor* (1785–1851) – nagy műveltségű, de csekély tehetségű költő és szerkesztő. A németországi egyetemek látogatása után Erdélyben főúri nevelő lett. 1814-ben megindította az Erdélyi Múzeum c. szépirodalmi, kritikai és tudományos folyóiratot. 1820-ban költözött Pestre. 1831-ben a megalakult Akadémia első titkárává választotta. Sok és sokféle munkával igyekezett az irodalom és a közélet hasznos szereplője lenni.
- 51 *Quid hoc est?* – Mi ez?  
*non intelligo* – nem értem  
*Posui ipsi* – Helyette odatettem
- 54 *M...y* – Motesiczky Mór
- 55 *ad audiendum verbum* – szóbeli uralkodói dorgálás; az 1820-as években lett általános politikai fogalom, miután I. Ferenc király az újoncozást és adófizetést megtagadó vármegyék nemességének a vezetőit Bécsbe rendelte, hogy személyesen feddje meg őket. (Vö.: *A köszlő ember fia*. JKK 1. k. 29., 478.)
- 62 *nix tájts* – nichts deutsch, semmit sem tudok németül
- 63 *emlékpénz* – érem, kitüntetés
- 71 A cenzust alapos cikkben bírálja az MT hasábjain Jenő Károly (1848. ápr. 18. 29. sz. 117.)
- 72 A központi választmánynak a választási törvényről vitázó, márc. 27-i gyűlésén szólalt fel Jókai, s kifejtette, hogy a „proletariátusnak” nagy jelentőséget tulajdonít, s ahhoz, hogy valaki szavazhasson elegendőnek tartotta az egy helyben lakást. (MT 1848. márc. 27. 9. sz. 37.)
- 74 *hatszilvafa* – gúnyos célzás a hatszilvafás, azaz paraszti sorba süllyedt, de kiváltságaira büszke nemes csekély birtokára, amelyen mintegy hat (ill. gyakrabban hét) szilvafa fért el

[1848. ápr. 2.] 64.

M: 1. Ék 1848. I. félév 15. sz. 448. aláíratlanul.  
2. HhM 6. k. 178.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A király márc. 28-i leiratáról emlékezik meg itt Jókai. E királyi leirat szerint az uralkodó előző ígéretével ellentétben továbbra is fenn akarta tartani a kancelláriát, a felelős minisztériumnak pedig csak a Helytartótanács jogkörét szánta. Saját hatáskörébe akarta visszatartani a kinevezések, a cím- és birtokadományozások, valamint a haderővel rendelkezés jogát. Azt tervezte, hogy a pénzügyminisztériumot a kamara fennhatósága alá utalja, azaz az ország jövedelmeit továbbra is a kamara kezelte volna. Tánadás volt ez a felelős és független minisztérium már elfogadott eszméje ellen. Emellett a király az úrbériséget eltörölő törvénycikket sem szentesítette, hanem a rendeket a tervezet ismételt tárgyalására szólította fel azzal az indoklással, hogy a kármentesítés részletesebb meghatározása során fokozottabban ügyeljenek a földesurak érdekeire. Ennek a híre terjedt el Pesten.

Pozsonyba márc. 31-én „tértek vissza a nádor és a miniszterjelöltek az új királyi leirattal. A városban már a nádor visszaérkezését is a siker bizonyos jelének tekintették. Az esti vegyes ülésben a főherceget kitüntetéssel és viharos éljenzéssel fogadták s midőn az ítélőmester az új leiratot olvasni kezdé, e szavaknál: Bécs, 1848 március 31-én, Ferdinánd — háromszoros éljenzésben tört ki a király iránti szeretet. Az új leirat ugyanis a felküldött törvényjavaslat lényegét egészen megerősítette. Midőn a leiratot a területi ülésben felolvasták, Kossuth Lajos az országnak az osztrák birodalomhoz való viszonyáról a többi közt így szólt: „Mi e pillanatig a legtisztább hűség alapján állunk az uralkodóház irányában, mely Ausztriának is trónján ül.” (Kéry Gyula i.m. 224.)

Pesten márc. 31-én „délelőtt roppant ember gyűlt össze a Muzzeum-téren, a hol a pesti közrendi bizottság megbízásából Petőfi Sándor magyarul, Irányi Dániel pedig németül olvasott föl egy proklamációt, a melyben fölhívják, a közönséget, hogy várja be nyugodtan az eseményeket, s határozzanak együtt a haza sorsa fölött.

Sor:

A központi bizottság küldöttei: Farkas János és Perczel Mór éjszaka érkeztek Pestre és ama hírt hozták Pozsonyból, hogy miután a magyar miniszterjelöltek néhányai Bécsben csupán a királyi családdal tanácskoztak, az egyezkedés magyar minisztérium felelősége-, ellenörködése- és az ország függetlenségére nézve lehető jó sikerrel ment végbe. A királyi felségnek e tárgyban írt leiratát is lehozták magukkal, mely — noha homályos színezetű, de minthogy az előbbi leiratnál mégis sokkal jobb — a fővárosi forradalom hőseinek nagyrésze által örömiradásokkal fogadtatott, némelyek által csak azért is, mert most már egy csepp vért sem kell ontani a haza szabadságáért. És már most — írja a P. D. [PDlap] — békesség lévén Hunniában, nagyszerű, de többször elkésett készsületeinkkel legalább egyidőre aludni mehetünk.” (Kéry Gyula im. 225.)

- 6 Hatvany Lajos írja: „Mialatt Petőfi a március 30-i éjszakán, a Szabadság terén, mint szónok tombolta ki forradalmi temperamentumát, azalatt Jókai a Piaristák épületének dunai oldalában levő Beimel-nyomdát nyitotta ki — és a március 26-i, még lojális, de szerencsére még szét nem küldött 'Életképek' szövegében példátlan szerkesztői bravúrral szűrta be annak rebellis kihangzásaként: . . . midőn e sorokat írjuk, éjfél van, a Szabadság tere tömve van néppel, mely rivalja: Fegyverrel fegy verrel . . .’

A vak is láthatja, a süket is hallja ezekben a szavakban Petőfinek a szerkesztőtársra tett hatását. Mégis a véres forradalom látomásától megszállt Petőfitől a vértől irtózó Jókai csak avval a kérdéssel veszi át a szót: 'Ki fog a polgárvértől felelni, mely a vakhit által omolni talál?' Sőt mi több, mikor a cikket egy végső harci kiáltással kellett volna befejeznie, ekkor Jókai-nagyasszony fiában, a dunántúli [1] középemes és középbirtokos eredendő hajlamai annyira elhatalmasodtak, hogy a március 15-ét követő napoknak sok csalódása ellenére mégis leírta: 'Egyetlen reményünket még a nádorba helyezzük. Kívüle csak az isten és a kétségbeesés velünk. Szegény hazám, szegény hazám! . . .’

★

Misem érthetőbb tehát, mint Petőfi keserősége, ki március 30-án délelőtt résztvett a 'Központi Választmány'-nak a Múzeumban tartott gyűlésén, melyben a királyi leirat ellen

Sor:

tiltakozó erélyes proklamáció megszerkesztett." (*Petőfi márciusa*. Bp. 1955. 49–50.)

- 7 A „most vagy sohat” Klauzál Gábor mondta, aki az izgatottság csillapítása érdekében azt is bejelentette, hogy a Miniszteri Ideiglenes Országos Bizottmány haladéktalanul értesíti a nádort és a kijelölt miniszterelnököket Pest hangulatáról és elhatározásáról.

Hatvany Lajos szerint „március 31-éről április 1-re forduló éjszakán olyan dolgok történtek, melyek Jókait arra bírták, hogy a folyóiratának még mindig visszatartott lázító számában április 1-i kelettel ezt a kiegészítő megjegyzést szedesse: „Vége az aggodalmaknak, a király mindenbe becegyezett, a ministerium fel van álltva. Egy óra óta mindenütt béke és rend.”

★

Az esti lázadók a kedvező királyi leirat hatása alatt mint királyhű alattvalók ébredtek, hogy amikor Petőfinek „A királyhoz” frissen megjelent röplapja a kezükbe került, már nemigen ment többé a fejükbe, hogy miért „Nincsen többé szeretett király.” *Petőfi márciusa*. 50–51.)

14

## NEMZETI SZINHÁZ ÉS MÁS MINDENFÉLE

65–76.

M: Ék 1848. ápr. 9. 16. sz. 474–78.; aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM: 164–65. (13., 16–17. sz.)

2. HhM 6. k. 178–80., 200–01. (3., 7., 11., 13., 16., 17., 19. sz.)

3. It 1957. 421. (9. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

246 ez mindjárt (FAIM: ezt mindjárt)

247 szalag levén (FAIM: szalag levén)

248 közül néhánynak (FAIM: közül néhánynak)

251 A FAIM-ban nincs kiemelés.

253 szakállában hordani, (FAIM: szakállában viselni,)

Sor:

- 295 miből aztán (FAIM: mikből aztán)  
302 akarják szegény (FAIM: akarják a szegény)  
303 az estanciát (FAIM: az estáncziát)  
306 földesúr szántsa (FAIM: földesur szántja)  
307 jobbágy földét (FAIM: jobbágy földjét)  
309 *Nemesség megszűnése* (FAIM: *A nemesség megszűnése*.)  
310 haut-volée-bál? (FAIM: haute-volée bál?)  
311 szabad jóni (FAIM: szabad jönni)  
312 a hol a (FAIM: hol a)  
316 lesz már a (FAIM: lesz már *most* a)  
317 csapják meg (FAIM: csapjuk meg)  
317 többet? *Hát* — Eh (FAIM: többet? — Eh)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 2 Az egykorú tudósítások között olvashatjuk, hogy az ápr. 4-én bemutatott színdarab a „parányi közönség által hidegen fogadtatott”. (Kéry Gyula i.m. 234.)  
A „gyökeres színházi reformot” követelő PDLap szerint „A milly roppant nagy közönségre volt színházunknak marcius 15-én, épen olly csekélyre olvadt az e nap után mindinkább.” (Nemzeti Színház. 1848. ápr. 8. 17. sz. 446.)
- 4 A Honderü és a PDLap hasábjain Schodelné távozásának híre foglalkoztatta a színikritikusokat. A Honderü *Színházi dolgok* címen márc. 18-án írt erről az ügyről, de utána már nem kísértc figyelemmel, hogy mi történt a színházban.
- 14 *tambour-major*  
16 *silbak* — őrc  
17 *Sz-né* — Szathmáryné
- 19 Szathmáryné zászlóvartása arra célzás, hogy márc. 15-én a Helytartótanács elé vonuló tömeg élén az ismert színészné vitte a saját maga varrta háromszínű zászlót.
- 24 *patrouillirozni* — járőrbe járni, cirkálni
- 28 *L.* — Lendvay  
*Sz.* — Szigeti  
*E.* — Egressy Gábor  
*választmányoz* — részt vesz a Közcsendí Bizottmány munkájában

Sor:

- 29 T. — Telepi  
F. — Füredy Mihály
- 42 „April 5-én — írja a PDLap a *Nemzeti Színház* c. rovatában — a bécsi ifjú követték kedvéért hirtelenében a kitiizött „Antony” francia dráma helyett zene- és dalegyveleget adtak. A nagy számmal egybegyűlt közönséget a tisztelt vendég urak ugyan-csak megvárakoztatták, miután csak 8 órákor léptek a színházba. Zajos éljenzéssel fogadtattak, és előadás után egy közülök beszélt is a közönséghez.” (1848. ápr. 8. 17. sz. 447.)  
A Jelenkorban találtunk a következő sorokra: „Pesten ma ismét népgyűlés volt a Múzeum udvarában, hol a bécsi ifjak búcsút vettek a pestiektől. Ezuttal Degre Alajos fel-olvasá Bécs polgárközönségének kívánatat, melyre a nagy tömeg lelkesedéssel dörgé a jóváhagyást. Nagy hatással beszéltek még Irányi és Vasvári. Ezenkívül egy nemesi levelet ünnepiesen széttéptek, Petőfi Sándor pedig egy igen talpraesett szatirát szavalt el, melyben a bukott királyokat a vendég-szerető Magyarországba hívja meg, hol kitárt karokkal várják, sőt még táblabírákká is kineveznék őket. A bécsi ifjakat több magyar ifjú Bécsbe kísérte.” (Kéry Gyula i.m. 238.)  
A rigmusokat improvizáló osztrák diákok *A köszlő ember fia* c. regényében jeleníti meg Jókai.
- 75 *Lisznyai Kálmán* (1823—1863) — költő, a Tizek Társaságának tagja. Szép számmal jelentek meg versei a Jókai szerkesztette *Ék* hasábjain. A szabadságharc idején Görgey Arthur őrnagya, majd történetírója. 1849 után az eltorzult népieskedők, az ún. petőfieskedők egyik jellegzetes figurája. (Vö.: *Az én kortársaim*. = *Életemből*. I. rész. 174—75.; JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 705—06.)
- 79 *Niobe* — tébai királynő, aki Léthé istennőt káromolta. Ezért ennek gyermekai, Apollón és Artemisz hét fiát és hét lányát megölték. Az anya fájdalomában kővé vált. (L. *A paraszt Niobe* c. fejezetet *Az élet komédiásai* c. regényben.)
- 108 Rokongondolatot fejt ki Jókai 1848 őszén egyik királyellenes cikkében, amikor azt bizonygatja, hogy a népek sohasem gyűlöltek egymást. (JKK 405—09.)
- 128 *Nostradamus* (1506—1566) — francia asztrológus. Néhány jóslata beteljesedett s ezért fennmaradt a neve a XIX. században is.
- 131 *piac* — tér



Sor:

- 136 Az osztrák császári fekete-sárga színekre céloz a fekete égen halványuló sárga holdat említő Jókai.
- 162 A fekete pillangók mitikus előhírművei a halálnak a *Szomorú napok* c. regényben is.
- 167 *circumspectus cameralista urak* — tekintetes kamarás urak
- 168 *escamotiroz* — eltüntet (escamoter)
- 169 A bankókra utaló Jókai a márc, első heteiben lezajlott jelenségekre céloz. A francia forradalom hírére — a papírpénz inflálásától tartva — külföldön is, Magyarországon is mindenki igyekezett a papírpénzétől — főleg ezüstpénzre váltás útján — megszabadulni.
- A birodalmi pénzügyminisztérium ápr. 15-én elrendelte a magyarországi ércházakban és kincstári pénztárakban lévő arany- és ezüstkészlet, valamint az ércpénz Ausztriába szállítását. Kossuth Lajos ápr. 20-i rendeletével ezt megtiltotta és a már útnak indított szállítmányokat lefoglaltatta.
- A Jókai által említett minisztériumi rendelet még nem a magyar minisztérium rendelete, hanem a bécsié, amely megtiltotta ápr. 2-án a száz forintnál nagyobb értékű ezüstpénz kivitelét a birodalomból. Kossuth Lajos ezt a rendeletet a hazai viszonyokra vonatkozóan csak ápr. 20-án vette át és tette közzé, és az aranyra is kiterjesztette.
- 171 *Ötvös* — Eötvös József
- Hercules* — Heraklész, erényes életével halhatatlanságra emelkedett nemzeti hős a görög mitológiában, Zeusz és Alkméne nevű földi asszony fiad. Rendkívüli tettei még a mitológiai kor nagyszabású tetteit is felülműlják. Héra istennő, Zeusz felesége gyakran üldözte bosszújával hűtlenkedő férjét. Heraklész sem kerülhette el Héra gyűlöletét. Cselvetéseitől csak úgy menekülhetett meg, hogy a gyönyör helyett az erény útján járt. Teljesített 12 teljesíthetetlennek látszó feladatot. Ezek közé tartozott „Augias aklának” megtisztítása. Augiasz elisi király nagyszámú marháit egy istállóban tartotta. Az évek hosszú során át rengeteg trágya gyűlt itt össze. Ezt az istállót kellett Heraklésznak egyetlen nap alatt kitisztítania. A görög hős két folyót vezetett az istállón keresztül, s azoknak a vize a sok trágyát magával sodorta.
- 173 *canalisatio* — csatornázás, csatorna átvezetés
- 188 A márciusban lefoglalt 31 mázsás löporra céloz itt Jókai (JKK 610.)
- 190 A katonaság felesketését említő Jókai a 12 pont egyik meg nem valósult követelésére céloz.

Sor:

- 202 Ápr. 9-én érkezett Pozsonyba V. Ferdinánd király, 10-én és 11-én tartott beszédet, majd a császárvárosba távozott, ezzel az országgyűlés záróaktusa véget ért. A magyar miniszterek 13-án és 14-én érkeztek Pestre.
- 209 Hasonló módon írt az MT: „Az országgyűlés befejeztetett. A historia illy eredménydus ülésre még nem emlékezik. Az 1848-diki marcius hóban több történt, mint eddig 800 esztendő óta mindössze.  
És mégis több elégtelenség az országgyűlés ellenében soha sem volt tapasztalható mint most.” (1848. ápr. 13. 25. sz. 99.)  
A követek körében csakugyan elterjedt az a hír, hogy a kiváltságaitól megfosztott kiscsemességek egyes megyék közgyűlésein az új törvények miatt bosszúra készül a követek ellen. A kiscsemesség hangulatáról a sajtó többször is beszámolt.
- 212 *Sybilla* — ókori jós
- 215 A debreceni hír: kacsá.
- 217 *illirpárt* — a horvátországi magyar ellenes, nacionalista, az önálló és polgárosult Horvátországért síkraszálló, Béccsel azonban együttműködő politikai mozgalom. A nem hivatalos illír párt elnevezést onnét kapta, hogy a mozgalom ideológiájának megalapozói az összes délszlávokat az ókori illírek utódainak, egyszersmind egyetlen nemzetnek tekintették, és közös államba egyesítésüket tartották végső feladatuknak.
- 218 *Nugent, Laval gróf* (1777—1862) — császári katonatiszt, 1848-ban tábornok. 1848 őszén a stájer határon szervezte Magyarországgal szembe Perczel Mórtól a Muraközben többször is vereséget szenved. 1849-ben elfoglalja Kaposvárt, Pécsét és febr. 13-án kapitulációra kényszeríti Eszék várát is. Szept. 1-től a Komáromot körülzáró császári hadsereg parancsnoka. Ő kezdi meg Klapka Györggyel az alkudozásokat a vár feladásáról.
- 220 A Bp-i Híradó ápr. 14-én közli a fő hadiszállásról: „A legelső megtámadást a sardiniai előcsapatok ellen Benedek ezredes vezette, s több foglyokat kerített hatalmába.  
A ‚Wanderer‘ szerint a sardiniai s ausztriai seregek közt egy derék csata történt, mellyben az elsők teljesen legyőztek. Sardinia köztársaságot kiáltott ki.” (*Legujabb hírek.* 812. sz. 360.)
- 227 *Promontor* — Budafok
- 235 *huszas* — a pengő forint harmadát, azaz húsz krajcárt érő váltópénz

Sor:

- 242 A Bécsben tartózkodó magyar miniszter Esterházy Pál volt a király személye körüli miniszter.  
245 Az egészségügyi miniszterről szóló passzus sanda célzás V. Ferdinánd gyengelméjűségére  
282 *liaison* — szerelmi kapcsolat  
294 *N. — K...-i* — Nagykőrösi  
301 Az MT ápr. 13-án emlékezik meg azon „töredékről . . . , mely visszaélve a jelen mozgalmakkal, a legbotrányosabb modorban, e szent percet nem irtózik arra használni, hogy velők mindenben egyenlő polgártársaikkal a héberekkel mindenemű méltatlanságot, sőt erőszakot kövessenek el.” (1848. ápr. 13. 25. sz. 99.)

Ugyanebben a cikkben olvashatjuk a következő sorokat: „Sajnálattal kell megvallanunk, miszerint nem hiányzanak olly városok is, hol a héberek elleni agitatio már erőszakoskodásokban nyilvánult.

Feküdjék rajtok a megvetés és gyalázat lemoshatlan bélyege.” (Uo. 100.)

- 304 *estancia* — lakás  
310 *haute-volée* — előkelő társaság, magas előkelőség  
313 *parazol* — parasol, napernyő  
314 A kék blúz a munkások korabeli öltözeke volt, a zöld dolmány mint kedvelt nemesi ruhadarab az előkelőséget jelképezte.

## 15

### A MI POLITICAI CATECHISMUSUNK

76—79.

- M: Ék 1848. ápr. 16. 17. sz. 505—06. aláíratlanul.  
Részl.: 1. Kéry Gyula i.m. 266.  
2. It 1957. 424.

#### SZÖVBGVÁLTOZAT

Sor:

- 29 melly elvcink (Ék: melly jelvcink —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Lukácsy Sándor írja *A márciusi ifjúság* c. tanulmányában: „Jellegzetesen forradalmi termék . . . a *kétféle*. A nép felvilágosításának szándéka hozta létre ezt is, . . . Jókai az Életképek 1848.

Sor:

április 2-i és 9-i számában közétette „a világhírű Martinovics összeesküvési pör részletei”-t; fölelevenítve a „republicanus cathecizmus”-ok emlékéit, újjak írására ösztönzött. Boross Mihály *Politikai kis katedét*, Herczeg Viktor *Forradalmi katedét*, Birányi Ákos *Közvárosi katedét* adott ki”. (*A magyar irodalom története* 3. k. 702.)

- 1 A márciusi fiatalok ellen kezdődő támadásra válaszol e cikk.
- 12 *Almus* — Álmos fejedelem, a honfoglaló Árpád atyja
- 56 Az Ellenzéki Kör — minthogy tagjai az egyesület nevének létjogosultságát az új törvények meghozatala után anakronisztikusnak tekintették, s nem kívántak oppozíciót képviselni az új kormánnyal szemben — ápr. 16-án felvette a Radical Kör nevét. (Vö.: JKK 96.)
- 99 Hasonló gondolatokat fejteget Jókai 1847. júl. 4-én az *Észaristocrazia* c. cikkében. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 192.) Vahot Imre a *Fővárosi Mozgalmak* c. rovatában reagál a cikkre: „Az Életképek állítása szerint jelenleg a következő politikai clubbok léteznek fővárosunkban: ministerialis clubb, melly titkolódik, s mérsékel; ellenzéki (most már radikál) kör-clubb, melly szerinte nagyobb részint észaristokraták-tekintélyekből áll, egyedül ennek hódol s ellenkező véleményt nem tűr, polgári clubb, melly a béke, s megállapodás mellett küzd; katonai, mellynek akarátát, gondolkodásmódját nem lehet kiismerni; — és végre a fiatalság clubbja, melly az ellenvéleményeket tiszteletben tartja, kezet nyujt minden becsületes szándék kivására... — Nem nehéz kitalálni miként ezen clubbok osztályozója, jellemzője maga a fiatalság clubbjába tartozik; azonban, ki a pesti mozgalmakat közelebbről ismeri, pápaszem nélkül is átláthatja, hogy az utóbbinak jellemzése épen nem részrehajlatlan tollal történt, sőt a radikál kör s a fiatalság clubbjának karakterizálása sok tekintetben megfordítva áll; s épen az a különös, hogy a fiatalság clubbjában legtöbb az öreg, vagyis az öreges szerepet játszani akarók száma, a radikál clubban pedig van sok ifju, több férfi, s legtöbb férfias ember. Egyébiránt mi a tekintélyeknek sokkal kevésbé hódolunk, mint azok, kik közt mindenik vezér akar lenni, s elvégre is majd mindenik mások, többnyire tekintélyes férfiak, a nép vénei által hagyják magukat vezetettetni. — A mennyi fej, annyi gondolat, és ez hagyján; csak a mennyi szív, annyi érzelem ne legyen.” (PDlap 1848. ápr. 22. 19. sz. 517.)

Sor:

- 100 A Kolozsváron Kőváry László szerkesztésében megjelenő Ellenőr c. politikai lap a következőképpen reagál Jókai közleményére: „Pesten, mint írják, következő clubok léteznek:  
Ministerialis club, mely titkolódik és mérsékel.  
Radikál club, mely az ész aristocratiát képezi.  
Polgári club, mely béke és állapotás mellett küzd.  
Katonai club, ennek célja még ismeretlen.  
Ifjak clubja, mely hű eszközt minden jóra, mely a honért mindenre kész, s egyéniséget nem imád.” (1848. máj. 2. i. sz. 3.)

16

### MI HÍR KIS-ÁZSLÁBAN?

79–86.

M: Ék 1848. ápr. 16. 17 sz. 507–09.; aláíratlanul.

- Részl.: 1. FAIM 165–66. (3–4., 9. sz.)  
2. Kéry Gyula i. m. 254. (16., 21. sz.)  
3. HhM 6. k. 180–82. (3–4., 7., 9. sz.)  
4. It 1957. 430. (11. sz.), 435–36. (13. sz.)  
5. ItK 1957. 425–26. (11., 13. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 47 a petitióját benyújtott (FAIM: a petitiót benyújtott)  
80 a vérkáporna (Ék: a vérkáporna –sh.–)  
83 földművelő nép (FAIM: földművelő nép)  
85 tőle ugyanazon kérdést, (FAIM: tőle ugyanazt)  
87 Melyik mondott (FAIM: Melyik mondott)  
90 restellatió – eskütnék. (FAIM: restellatió eskütnék.)  
100 Bizony mi (Ék: Rizony mi –sh.–)

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 10 A Szomorú napok c. regényben gyermekkori élményei alapján ítéli el Jókai Bodza Tamás rektor tanítási módszerét, amelynek központjában az üteg állt. (JKK 124.)

Sor:

- 13 Nagy Gedeon említi beszámolójában, hogy a Radical Körben nem kellett a kalapot letenni. (MT 1848. ápr. 22. 33. sz. 130.)
- 24 Az országgyűlés ápr. 11-én fejezte be munkáját.
- 29 Hasonló várakozással tekint a feloszlott országgyűlés tagjainak politikai tevékenysége elé az MT. (1848. ápr. 13. 25. sz. 99.)
- 46 Az említett erdélyi kormányzó gróf Teleki József volt.  
*gróf Teleki József (1790–1855)* – nagybirtokos, konzervatív erdélyi politikus és történétfő. 1840-től koronaőr 1842 után az erdélyi főkörmányszék (Gubernium) vezetője. Az Akadémiának egyik alapító tagja, s 1830-tól mintegy 25 éven át elnöke.
- 51 Pulszky Ferenc nem volt miniszter. Azokon a röplapokon azonban, amelyeket márc. végén és áprilisban terjesztettek a fővárosiak között, miniszterjelöltként szerepel.
- 61 Pálfi Albert szept. 4-én is gúnyolja Pulszky Ferencet, aki „táblabíróból egyszerre status titkár lett a külügynél”. (MT 148. sz. 593.)
- 62 *miniszterosztálynok* – minisztériumi osztályfőnök – a későbbi államtitkárhoz, ill. a mostani miniszterhelyetteshez hasonló hivatali rang.
- 66 Jókai itt a Károly-kaszárnyában történt eseményekről emlékezik meg. (Vö.: JKK 726–27.)
- 67 *forradalmi csarnok* – Szabadság Csarnok, a Pilvax kávéház népszerű neve 1848-ban
- 70 *wachthabender Officier* – őrtiszt
- 73 A forradalom apró eseményeit forradalomellenes elfogultsággal mutatja be Jókai. (Vö. JKK 61.)
- 75 *patrouille* – őrzőpatrolia
- 76 *queras* – fegyverbeli
- 77 *macabé* – makabé; népszerű hazard kártyajáték a múlt században
- 80 A PDLap írja: „*Martinovics és társai, a hóhér bárdja által elvérzett szabadsághőseink holt tetemeire nézve a volt országgyűlés végén azt indítványozá Böjti Ödön, hogy azok sirjuktól kiásattatván, ünnepélyesen temettessenek el. – Az indítvány elfogadtatott.*” (*Fővárosi Mozgalomok*. 1848. ápr. 15. 18. sz. 481.)
- 90 *restelláció* – a megyei tisztviselők újra választása, a restauráció néprajzi változata
- 92 A PH ápr. 11-én a következőket írja a temesi eseményekről: „*Temes megyében a volt tulconservatív tisztikar, melly sohasem bírta a nép rokonszenvét, lemondott. Osztály-különb-*

Sor:

ség nélkül több ezernyi nép sereglett össze; s első alispánul, egy szívvel lélekkel, a szabadelvűség lelkes apostolatát, a férfias, kitűnő jellemű Vukovics Szababást kiáltotta ki. Másod alispán Kulterer Ignác lett." (26. sz. 319.) A megyei tisztikar névsorát ápr. 16-án tette közzé a P.H. (31. sz. 339.) Az országgyűlés további intézkedésig felfüggesztette a megyei tisztújítások rendezését.

- 95 A Bp-i Híradó írja: „Radetzky Mészároost nem akarja elbocsátani, mert, mint állítja, magyar ministeriumot nem ismer, és Mészáros az ő alattvalója.” (*Hírfüzet*. 1848. ápr. 25. 819. sz. 389.)

Az MT szerint „A ministerium nem csekély megütközéssel vette azon értesítést, hogy a bécsi főhadikormány, s illetőleg a bécsi hadügyminister, a magyarországi és kapcsolt részekbeli katonai parancsnokságokkal még mindig rendelkezik.

Hogyan!... Minket az lepett volna meg, ha a bécsi kormány megszűnt volna a magyarországi katonasággal rendelkezni.

Vigan vannak önök, kik hónaik alatt a tárcákat hordozzák, ha afféleket vártak, hogy a német ministerium azt fogja mondani: Ime, tessék, Herr von Bathányi. Itt van az országban vagy hatvanezer jól begyakorlott katona; itt van ennyi ezer fegyver; itt van ennyi millió pénz a cassákban, ennyi mázsza lőpor, ennyi ágyu, ennyi golyó.

Az efféle dolgok olyanok, hogy azé, a ki azt el tudja foglalni.” (1848. ápr. 26. 36. sz. 142.)

Nem Mészáros Károly, hanem Mészáros Lázár volt a magyar hadügyminiszter.

A Hetilap írja: „Mészáros hadügyminisztert — hír szerint — Radetzky nem akarja elbocsátani szolgálatából, azt mondván, hogy ő nem ismer magyar minisztériumot és Mészáros neki alattvalója. Erre a Hetilap ezt jegyzi meg: Ez pártütés a magyar kormány és a haza ellen, s ha igaz, Radetzkyre nézve halálos bűn.” (Kéry Gyula i.m. 251.)

- 97 *cum gentibus* — nemzetiségstül, az egész hadnéppel  
Az MT ápr. 22-én sürgeti az Olaszországban harcoló magyar katonák hazahozatalát: „Meddig kell még várnunk hadügyministerünkre s magyar ezredeinkre, kik vérüket egy igazságtalan ügy védelmére ontani kénytelenítetnek!” (33. sz. 133.)

Sor:

- 101 A muzska cár kancsukaszagú proklamációjáról gúnyosan ír az MT is. (1848. ápr. 13. 25. sz. 102.; Kéry Gyula i.m. 252.)
- 101 Székács Pál versben felel a cári proklamáció fenyegetéseire (Kéry Gyula i.m. 253.)  
*canonisdál* — szentté avat
- 106 *Crimia* — Krim félsziget  
*Circassia* — a Kaukázus lejtőinek egy részét benépesítő cserkeszek lakóhelye
- 108 A Csongrád megyei eseményekről korábban szoltunk. (JKK 611.)
- 109 A „De már nem soká áll fenn a világ!” kifejezést stflusa színesítésére 1847-ben és 1849-ben is használja Jókai.
- 114 *Murgo*—Eftimie Murgu, akit 1847-ben a Krassó megyei jobbágyok sorsáról írt röpirata miatt 4 évi börtönrre ítélték. 1848. ápr. 5-én szabadította ki az ifjúság. Lelkesen agitált a románok közt a „magyar” ügy érdekében. Három kerületben is megválasztották országgyűlési képviselőnek. A fegyverletétel után előbb halálra majd várfogságra ítélték.  
A PDlap ápr. 15-én a *Fővárosi Mozgalom* c. rovatában közli „*Murgu, oláh political fogoly* az ifjúság által kiszabadított újépületi börtöncéből.” (18. sz. 480.)
- 117 A „pesti forradalmasokat”, azaz a márciusi fiatalokat és a radikálisokat egyaránt gúnyoló Bp-i Híradó írja, hogy Murgu „negyedfél évig ült tömlőcében, és ez idő alatt ügye csak annyira sem haladt, hogy kihallgattatott volna . . . illy gyönyörűségesen folytak a dolgok az ő kormány alatt . . . Murgu[!] Euthim magyarországi ügyvéd, vég helyi Ruderia nevű helységből való Krassó megye által néplázítás miatt befogatván, mivel irományai között olyanok is találtattak, mellyek Magyarország egysége ellen voltak irányozva, Pesten az új-épületbe záratott, 1845. oct. 30. és dec. 30. kihallgattatott, és miután némelly oláh irások lefordítottak, apr. 27. 1846. a per ellene a kir. táblán meg is indítottatott; védelmét ismételt felszólításra sem adván elő, bíróilag megintetett; melly alkalommal a bűnvádi pert neki kézbesíteni akaró kir. tábl. jegyzőknek azt nyilatkozattá, hogy magát magyarhoni alattvalónak és magyar hatóság alá tartozónak el nem ismeri, és csak akkor fog felelni, ha szabad lábra állittatik, ekkor is csak a maga útján, t. i. az ausztriai császár előtt védendő magát. 1848. febr. 6. a kir. fiscus ítélet alá bocsátotta a pert úgy mint volt . . . 1848. febr. 19. végre Szita Lajos ügyvédet kéré fel alperes védősül, ennek



Sor:

- per f. évi mart. 4. kiadatott és azóta nála volt." (*Hírfüzet*. 1848. máj. 6. 829. sz. 434.)
- 117 Jún. 4-én már a következőket közli a *Hírfüzet* rovatában a Bp-i Híradó: „M u r g u, a Pesten kiszabadított oláh státusfogoly haza menvén, mindenütt a legmelegebb rokonszenvet hirdeti a magyarok iránt az oláhoknak, kik előtt igen nagy népszerűséggel bír, s kik jelenleg általa felvilágosítatván ezzenként ajánlkoznak gyámolítani magyar testvéreiket.” (870. sz. 599.)
- 119 *Benczúr Miklós* (1819–1862) — hírlapíró és népszónok, majd honvéd. 1849 júniusában a felső-magyarországi védsereghez kerül, őrnagy, majd zászlóaljparancsnok lesz. Világos után halálra ítélik, de kegyelmet kap, s 1853-ig várfogságban szenved.
- 135 Jókaihoz hasonló véleményt nyilvánít az MT. (1848. ápr. 17. 28. sz. 112.)  
*etcetera graeca* — s más görög dolgokat; a görög itt érthetetlen, felfoghatatlan értelemben áll.
- 143 *K\* ur* — Klain úr  
Jókai Liptó megyéről szóló szurkapisztkájában ismét ellírást követett el. Bajosan határozhatta el Liptó megye, hogy Árva megyét szlovákok képviselik a nemzetgyűlésben. Az elbeszélésnek egyébként reális alapja van. Az itt említett esemény az 1848-i szlovák mozgalom egyik kezdeti aktsza volt. Liptó megye a törvények előzetes kihirdetése végett márc. 28-ra népgyűlést és közgyűlést hívott egybe. Ezeket az adózó községek képviselői is megjelentek. Itt történt, hogy L'udovít Klain hybbei községi jegyző a szlovák nép nevében egy petíciót olvasott fel, amely többek között a szlovákság számára a szlovák nyelv nemzetgyűlési használatát, a kérvények, a megyei és országgyűlési hirdetmények szlovák nyelven írását, a bírsági ügyek szlovák nyelvű intézését kérte, szlovák nyelvű oktatást követelt, és a petíció megyei határozattá emelését, s a kormány-szervekhez és a többi megyékhez való eljuttatását indítványozta. Az alispán a megye hatáskörén kívülállónak minősítette, hogy a gyűlés határozzon a petíció tartalmáról és sorsáról. Közben azonban a megyeház előtt álló tömeg berontott a gyűlésterembe és végül is Michal Miroslav Hodža közvetítő javaslatára olyan döntés született, hogy a kérelmet jegyzőkönyvbe iktatják, a megye pedig a kért módon hivatalosan is támogatja és terjeszti.
- 150 A Bp-i Híradó írja: „A pesti ideiglenes német színház igaz-

Sor:

- gatója, Forst, fizetési tehetlenséget, más szavakkal: csődöt nyilvánított, minélfogva a hatóság zár alá vétetett az ideigl. színházat. E lépésre az igazgatót azon körülmény kényszeríté, mivel társasága a jelen mozgalmakat tétlenül nézni nem akarván az eddigi rendszer felett pálcát tört, és őt lelépteté, minék a fenebbi eredménye lön A részvényesek és hitelezők egy időre átengedék a színházat a társaságnak, melly a maga kebeléből egy ideigl. igazgató választmányt nevezett, és mutatóványokat ad, élelmét biztosítandó." (*Hirfüzér*. 1848. ápr. 25. 819. sz. 389.)
- 153 Forst — a pesti német színház népszerűtlen igazgatója és operanéke (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 657.)
- 154 Stadttheater — Városi Színház, a Színház (ma az V. kerületi Vörösmarty) téri 1847. febr. 2-án leégett német színház hivatalos neve.  
A pesti állandó német színház imponálón nagy, sőt túlméretezett volt a József nádor korát jellemző középületek hideg, klasszicizáló stílusában. Állítólag Aman bécsi építész tervei alapján Pollack Mihály építette. Négyoszlopos széles homlokzattal és kocsi-feljárójával a Színház térre nézett és hátával a Vigadó épületére támaszkodott. Nézőtere 3 500 személy befogadására volt alkalmas. Ez a szám alaposan felülmúlta az akkori főváros szükségletét. A Stadttheater egyike volt a korszak legnagyobb német színházainak. A „nagy német színház” Pest város költségén épült, 1812. febr. 9-én nyílt meg Kotzebue két színdarabjával. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 47–48., 635.)
- 160 Árnýékszínház — a német színház leégtése után az Új (mai Engels) téren hirtelenében összetakolt Noththeater (szükség-színház) gúnyos elnevezése. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 466.)
- 162 tegnapelőtt — ápr. 14-én
- 164 A miniszterek ápr. 14-én érkeztek meg Pozsonyból. Vasvári Pál nagyhatású beszédben üdvözölte a megérkezteket. (Vasvári Pál *Válogatott politikai írásai*. Szerk. Fekete Sándor és László József. Bp. 1956. 286–88.)
- 169 Az MT *Hirdetések* c. rovatában jelent meg az alábbi közlemény: „Szabad királyi Pest város hatósága részéről közhírré tétetik, hogy miután a ns [nemes] vármegye husárszabás jogáról lemondott, e város kebelében f. é. [év] május 1-est napjától kezdve nemcsak apróbb-nemű u.m. juh, ürü, bárány s borjú, hanem szaarvasmarhahúst is szabad lesz mindenkinek kijelö-

Sor:

lendő helyeken s megállapítandó rendőri szabályok korlátai között kivágni. Kelt Pesten 1848. évi április 8-án tartott város-  
hatósági közgyűlésből. —

Szepessi Ferenc, polgm. [polgármester]  
Kacs Kovács Lajos, főjegyző.”

(28. sz. 114.)

- 274 *tehenutca* — a mai Kinizsi utca a IX. kerületben  
*retékutca* — ma is változatlan nevű utca Budán a II. kerületben  
*kétsziv utca* — a mai Szív utca a VI. kerületben  
*akácfa utca* — a mai VII. kerületben levő Akácfa utca neve —  
— a Nagydíófához hasonlóan — nem változott, míg a szomszéd-  
ságában lévő Bodzafa utcát Röck Szilárd utcának nevez-  
ték el.  
*kalaputca* — Vaskalap utca, a mai Irányi utca az V. kerületben
- 275 Az Aranykéz utca a mai V. kerületben azóta is változatlan  
néven szerepel.  
*borz utca* — a mai Nyáry Pál utca az V. kerületben  
*medve utca* — ma is változatlan nevű utca Budán a II. kerületben
- 276 *Irsa* — Pest megyei község
- 278 *Irsa* népe azért zúdult fel a földesúr ellen, mert az az addigi szo-  
kástól eltérően nem akart kukoricaföldet adni a majorságból a  
lakosoknak. A szolgabíró a békeesség érdekében javasolta, hogy  
a földesúr ez idén is adjon a falunak árendás földet.

## 17

### CHARIVARI

[1848. ápr. 23.] 86—96.

**M:** Ék 1848. I. félév 18. sz. 534—39.; aláíratlanul.

**Részl.:** 1. Ellenőr 1848. máj. 2. I. sz. 4. (16. sz.)

2. Bp-i Híradó 1848. máj. 10. 832. sz. 447. (17. sz.)

3. FAIM 166—67. (1., 10—11. sz.)

4. Kéry Gyula I. m. 261—62. (3. sz. rövidítve s kissé átírva, 16.,  
17. sz.)

5. HhM 6. k. 182—83., 185—86. (1., 8., 10—11. sz.)

6. It 1957. 421—22. (9., 17. sz.)

7. ItK 1957. 424. (17. sz.), 426. (6. sz.), 429—30. (9. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 4 vannak barricadírozva. (FAIM: vannak barricadozva.)
- 5 Perse, ha (FAIM: Persze, ha)
- 7 nagyon gubára (FAIM: nagyon is gubára)
- 9 Egy egy orosz (FAIM: Egy orosz)
- 15 szinte (FAIM: szintén)
- 16 „isten (FAIM: „Isten)
- 22 háziurak *egyszóval* egyig (FAIM: háziurak *egyől* egyig)
- 23 Dalailámák (FAIM: dalai lámák)
- 26 administratorok! (FAIM: adminisztrátorok!)
- 27 republicanus *eszmék* országában (FAIM: republicanus országban)
- 28 farinae (Ék: facinae - sh. -)  
azért Párizsban (FAIM: azért Párisban)
- 29 detmisáltattak. (FAIM: detronizáltattak.)
- 30 Párizst utánozni (FAIM: Párist utánozni)
- 181 megye házándl (FAIM: megye házában)
- 182 martius 15-kén (FAIM: mart. 15-kén)  
felvenni. (FAIM: fölvenni.)
- 189 kezbe nyomja (FAIM: kézbe nyomja)
- 192 még addig nem (FAIM: még eddig nem)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László szerint a márciusi fiatalok jobb- és balszárnya közti „kétségtelen elvi különbségre és az együttműködésre való hajlamra vall egy április 23-i híradása” Jókainak. „Bár az elvi ellentétek kirobbanását megakadályozza a Fial Magyarországnak egységes nemzetőri szervezetének áprilisi feloszlata, a politikai gyakorlat talaján bontakoznak ki a márciusiak két szárnya közti elvi különbségek, amelyek májusban éleződnek ki legjobban, s a júniusi események hatására fokozatosan csökkennek. Míg a gyakorlati cselekvés törvényei kiélezik és felnagyítják, addig a márciusiak egésze ellen irányuló kormánykötő háttérbe szorítja és szűkíti a nézeteltérések realizálódását. Amikor a márciusi eredmények veszélybe kerülnek s a király a „közös adósságok” egy részének kifizetését követeli Magyarországtól, Petőfi és Jókai egy úton halad. Petőfi egyik legnyersebb költeményét írja meg a „Mit nem beszél az a német?” címen („Ha csináltad fizessd is ki”), Jókai hasonló nyílt-

Sor:

sággal száll szembe a követelés teljesítésével." (I. m. It 1957. 421—22.

- 5 Ápr. 19-én a Múzeum előtti téren tartott népgyűlés határozatai — az MT-ben Pajor István ügyvéd aláírással megjelent cikk szerint — a következők:

„1. Az 1848-dik év első negyedére, ugymint a forradalom és kivított szabadság korszakára, a pestbudai honfiak lakbért fizetni nem tartoznak.

2. Ezentul senki a házbér előleges fizetésére nem szoríthatatik, s ebbeli igazságtalan szokás eltöröltetik.

3. A kapu felnyitását a házmesternek fizetni lakos nem tartozik.

4. A szemét és lámpa pénz ürügye alatti zsarolás megszüntetett.

5. Hatályos intézkedések tétessenek, hogy a házbér az évenkénti országgyűlés miatt is, magosabbra ne emelkedjék; e végből

6. A szállást bérlőnek másod-bérlőket az egész szállásba fogadni szabad ne legyen.

A zsidóknak a bel- és Leopold városban lakni szabad ne legyen." (1848. ápr. 19. 30. sz. 120.)

- 5 voksolás — szavazás

- 7 *gubdra ragadó* — megnyerheti a nincstelenek tetszését, népszerű a szegények szemében, okot szolgáltat a zsellérek szimpátiájára

- 8 *zsellér* — itt lakásbérlő, lakó *en miniature* — kicsiben

*Nero Lucius Domitius* (i. sz. 37—68) — 54-ben lett római császár. Róma felgyújtása és a keresztények kegyetlen üldözése miatt hírhedett uralkodó.

*Caligula, Gaius Caesar Augustus* (12—41) — kis eszmái (*caliga*) miatt hívták katonái Caligulának. 37-ben lett császár. Szeszélyes, kicsapongó, kegyetlen, zsarnok, akit „őrültnek” tartottak. Sok eredménytelen összeesküvés kísérlet után egyik testőrtisztje bosszúból meggyilkolta.

- 23 *Dalailáma* — a lámaizmus feje, a XVII. századtól egyúttal Tibet feudális világi uralkodója

- 24 *Dzsingisz kán* (1154—1227) családi neve Temudzsin. — Híres mongol hódító. 1206-ban lett fejedelem (*khakan*), egyesítette a tatár törzseket. 6. év alatt meghódította Kínát, majd Oroszországot. Pusztító hadjáratai alatt mintegy 4—5 millió ember

Sor:

vesztette életét, s egész városok dőltek romba hódító útjában. *Guizot, François Pierre* (1787–1874) — francia politikus és történész, aki a párizsi forradalom kitérősekor miniszterelnök volt

- 25 *Paskevics* — Paszkevics, Ivan Fjodorovics, Erivan grófja, Varsó hercege (1782–1856), orosz cári hadvezér. Részt vett a napóleoni, a perzsa és a török háborúkban. A lengyelek 1831-i függetlenségi harcát vérbefojtó cári csapatok egyik parancsnoka volt. A felkelés leverése után az Oroszország uralma alatt álló lengyel területek helytartója lett. Az erőszakos oroszosítás politikáját folytatta. 1849-ben a magyar forradalom és szabadságharc eltiprására küldött cári seregek fővezére volt. Görgey Arthúrral kötött megállapodása szerint a magyar honvédsereg előtte tette le a fegyvert Világosnál. A krími háborúban a vezetése alatt álló ún. dunai orosz hadsereg súlyos vereségeket szenvedett.

*Apponyi György* gróf (1808–1891) — udvari kancellár, hírhedt reakciós politikus, Kossuth Lajos és Széchenyi István nagy politikai ellensefe, a főrendiház tagja. 1844-től a szabadságharc kitérőességéig ő sugalmazta és közvetítette a konzervatív táborhoz a kormány taktikai húzásait. Nevéhez fűződik a hírhedt adminisztrátori rendszer, amelynek értelmében a nemesi ellenzék letörése céljából 1844 és 1848 között — sőt bizonyos esetekben már a harmincas évektől — az egyes megyékbe a távollevő vagy erélytelen főispánok helyére, ill. mellé elvárható tisztviselőt, adminisztrátort neveztek ki, akinek a megye kormányzása volt a feladata. A rendi országgyűlésen a konzervatív párt egyik vezetője, 1844-től 1848-ig magyar udvari kancellár, az ország polgári átalakítására irányuló reformok ádáz ellensége, a hírhedt adminisztrátori rendszer kiépítője, az abszolutizmus támasza. 1848. márc. 16-án lemondott hivataláról, a szabadságharc alatt titkos tanácsaival támogatta az udvart a magyar függetlenségi harc ellen. 1861-től 1863-ig országbíró, részt vett a kiegyezés előkészítésében, később a főrendiház tagjaként folytatta reakciós politikáját.

- 26 *ejusdem farinae* — azonos sítetű

- 41 Vahot Imre írja ápr. 22-én: „A lefolyt hét élénk fővárosi mozgalmak közt legdicsebb volt az iparos ifjuságé... A pesti iparos fiatalság erélyes föllépésével három napig, ápril 15., 16., és 17-én szerepelt. Nemzeti lobogók alatt egyesülve,

Sor:

- tömegestül járt szerte a városban, fennen hangoztatva az iparszabadság diadalát, a céhek s apró zsarnokmesterek halálát." (*Fővárosi mozgalmak*. PDLap 19. sz. 515.)
- 43 Az MT a következőképp adja hírül az ápr. 17-i eseményeket: „Nagy örömmel értesítjük vidéki olvasóinkat a tegnapi dicső napról. A városi közgyűlés Rottenbiller alpolgármester, és Kacskovics főjegyzőn kívül az egész magistratust hivatalából letette.” (1848. ápr. 18. 29. sz. 118.)
- 43 *Kacskovics Lajos* (1806–1891) – ügyvéd és Pest város főjegyzője 1848-ban. Liberális tisztviselő, aki az 1848–49-es nemzetgyűlésben a Ferencvárost képviselte. Szepesi Ferenc volt a pesti polgármester, akinek a hivatalát Rottenbiller Lipót vette át.
- 47 A céhlegények mozgalmainak is része volt Klauzál Gábor jún. 9-i céhrendeletének létrejöttében, amely – ha nem is likvidálta, de – számos ponton a céhlegények javára reformálta meg a régi céhszabályokat.
- 48 A PDLap írja, hogy a városi tanács „ápril 17-én, Rottenbiller alpolgármester és Kacskovics főjegyző kivételével, a városházán a nép által egytől egyik kitétetett hivatalából; s estve többen közülök macskazenével tiszteltettek meg. Ugyancsak az érintett gyűlésben a zsidóság folytonos telepedése s a céhek ellen keserű nyilatkozatok történtek.” (*Fővárosi Mozgalmak*. 1848. ápr. 22. 19. sz. 515.)
- 78 *compossessoratus* – középbirtokosság, azaz az osztatlan földterület tulajdonosainak közössége
- 80 A nemesség vadászati és egyéb haszonélvezeti jogáról az 1848-i törvényhozás nem intézkedett.
- 85 b. – báró
- 86 Ápr. 2-án a Heves megyei Tiszásas lakói erőszakkal visszafoglalták a végrehajtott, de még nem hitelesített úrbéri rendezés során a földesuraknak jutott határrészeket. A Vas megyei Szőce lakóiról is elterjedt az a hír, hogy széthányták a határt jelölő mezsgyekarókat, amely a földjeiket a Batthyány hercegi családtól elválasztotta.
- 90 *accapariroz* – összevásárol, magához ragad (*accaperer*)
- 96 A Jókai által említett cikk 1848. ápr. 16-án jelent meg a Bp-i Híradóban a következő bevezető sorok kíséretében: „Egy ausztriai hadi tiszt következő részletes tudósítást közöl az olasz csatamezőről, az 'Oester. Ztg.' [*Österreichische Zeitung*] apr. 12-diki számában.” (813. sz. 362.) E cikk igen terjedelmesen

Sor:

számol be a milánói harcokról: „Mi az ellenség kardja és golyói által csak igen kevés embert vesztenék. Foglyokul szinte alig többet. Seregünk legnagyobb veszteséget Milanóban szenvedett, mint ez az utcai harcban kikerülhetlen. A milanoi őrség mégis 4 nap alatt nem számolt annyi halottat és sebesültet, mint a berlini sokkal rövidebb idő alatt; dacára a lombardi magasztalt vitézségnek, mellyel semmi fel nem ér... 2 kartácsolóvadás elegendő volt az utcatorlaszok eltakarítására, s az ablakok bezárására.” (Uo. 363.)

98 A fentebb említett cikk a következő szavakkal végződik: „Az ausztriai tábornak soha sem fognak hiányozni férfiak, kik régi dicsőségét fentartani tudják; sőt – többet mondom – harcosainak mindegyike hős. – Hanem a segély ne maradjon el, pedig e tekintetben borzasztó apathiát tapasztalunk! – Az önkénytesek toborzása félbe szakított! – Miért? – A második tábor példátlan lassúsággal gyűjtetik össze; – oly időben, midőn az ellenség minden pillanatban nő! A Hrabowsky ezred csak ma indul, – s előtte csak kettő ment el!!! – Hát a gránátos osztályok hol fognak egybehivatni? – A kormány tán csak nem szándékozik Olaszországot kardcsapás nélkül odaengedni?!!! – U. I. Épen most kapom a tudósításokat, hogy egész Tirol felzudult az olaszok ellen, s a császár és hazáért felkelt. – Még a pápa képét is összeszaggatta e jámbor nép. – Magyarország 100,000 katonát állit. – S a népek e segedelem ajánlása dacára se mutatna erélyességet a kormány? Ez égbekiáltó volna!” (Uo.)

107 A PH írja ápr. 15-én: „A pesti közcsendi bizottmány ma tudatta lemondását a városi hatósággal és a minisztériummal. A lemondást tudató levélben kimondja, hogy miután független felelős minisztériumunk van: a választmány bevégzetnek tekintti hivatását, annál is inkább, mert a nemzetőrség a rend főtartásának becsületére válik.” (Kéry Gyula i.m. 254.)

b A pesti Középponti Választmány formálisan ápr. 14-én mondott le, miután ünnepélyesen fogadta a fővárosba érkező kormánytagokat. Gyakorlatilag azonban ápr. 17-ig tevékenykedett.

112 *t. eff.* – több efféle

117 *drabant* – darabant; a főurak fegyveres szolgája a feudális Magyarországon, majd megyei, ill. városi hajdu

119 *proletárius* – itt: lumpenproletár, csavargó



Sor:

132 V. Ferdinánd ápr. 7-i leirata, amelyet a bécsi kormány hivatalos lapja ápr. 16-án tett közzé, ápr. 18-án jelent meg az MT hasábjain. A „Kedves öcsém, főherceg Istvánhoz” címzett okirat „mulhatatlanul szükségesnek találta . . . abbeli sürgető indítványát közleni, miszerint a nagylelkű magyar nemzettel és képviselővel ki kell mondatni, hogy az összes osztrák birodalmat nyomó általános statusadósnak egy része igazságos arányban a magyar korona alatti országokra is vetessék ki.” (29. sz. 115.)

Folytatásként említi e királyi leirat, hogy „. . . minthogy továbbá ezt a legközelebb következő országgyűlés bevégzéseig törvényes uton kivinni nem lehet: azért ezennel sürgetővel föl-szólitom kedveltségedet, adja értésükre Magyarország Rendeinek, miszerint elkerülhetlenül szükség, hogy ők birodalmam hitelének föntartására nyilvános nyilatkozatot adjanak, hogy így magyar tartományaimnak e köz-statusadósnak részvéte által a sejdíthető aggályoknak eleje vétessek. A Rendeeknek illy nyilvános nyilatkozata által birodalmamnak védereje szerfelett gyarapodnék, pedig arra most van legnagyobb szükségünk, és megszilárdítaná azon ragaszkodó bizodalmat a magyar nemzethez, mellyet irányunkban még minden nehéz körülmények közt tanusított . . .

Személyes tudomásaul megemlítem még azt is, hogy ha e statusadósnak elvállalása szóvita alá kerülne, kedveltséged azon szempontból indulhat ki, hogy Magyarországra az összes birodalomhoz arányozva az összes statusadósnak mintegy egy-negyedrészre, azaz évenként 10,000,000 for. esik.” (Uo.)

E királyi leiratot az MT határozottan elutasítja: „Azon percben, hogy a magyar ministerium megalakításáról szóló törvény királyi szentesítést nyert, minden magyarnak az volt meggyőződése, hogy köztünk, s az örökös tartományok között a fejedelem közös voltán kívül minden más kapcsolat megszünt . . .

Mit tesz az osztrák kormány, sőt mit tesz maga I. Ferdinand is, az a magyarra többé nem tarthatik . . .

Ezt ma a reactio érdekében kétségbe vonni, ezt újra a vitás tárgyává tenni akarni, a szó teljes értelmében contrarevolutio volna . . .

Az osztrák ministerium azt, hogy Magyarország a birodalmat sujtó adósságok egy részét elvállalja, elkerülhetlenül szükségesnek nyilatkoztatja ki.

Sor:

Ez a szó: szükséges, egész nagyszerűségében áll előtünk. Polgártársak, az osztrák ministerium választásul előnkbe a legmerészebb alternatívát veti.

Fogadjuk el a status adósságokat, vagy legyen köztünk harc és háboru.

E szónak szükséges más magyarázata nincsen. E szó legkeményebb ultimatum." (Uo.)

- 162 Lajos Fülöp trónszékét valóban elégették.
- 164 A velencei forradalom márc. 22-én tört ki. A nép a milánói felkelés hírére elfoglalta a fegyvertárat, s gróf Zichy Ferdinánd térparancsnok kivonta csapatait a városból. Velence márc. 28-án kikiáltotta a köztársaságot, jún. 4-én pedig csatlakozott a szárd királysághoz.
- 175 Ábrányi Alajos nagy cikkének a lényege: „semmit nem fizetünk”. (MT 1848. ápr. 20. 31. sz. 125.)
- 176 Jókai minden bizonnyal az István főherceg tiszteletére rendezett ápr. 18-i demonstrációra céloz. (PDlap 18. sz. Kéry 260.)
- 205 *hétfőn* — ápr. 17-én  
*rendfentartó választmány* — Közcsendi Bizottmány
- 207 *szerdán* — ápr. 19-én
- 208 A Batthyány Lajos, Deák Ferenc, Eötvös József, Széchenyi István, Szemere Bertalan és Klauzál Gábor aláírásával 1848. ápr. 20-án megjelent miniszteri rendelet szerint: „Nemtelen bujtogatások következtében, a személy- és vagyonbátorság tegnap botrányosan megháborított. Vannak, kik a népgyűlések szabadságával visszaélnek.” (MT 1848. ápr. 21. 32. sz. 129.) Ápr. 20-án, csütörtökön írja az MT: „Tegnap egész napon át a város a legszomorubb jelenetek tanuja volt . . .  
Soha oly zavar, annyi félreértés, mint tegnap. Az ifjuságnak, a szabadelvű pártnak s mindennek, mi politicalai szint viselt, vissza kellett vonulni. —  
A személyes bátorság a legkomolyabban veszélyeztetve volt. Az utcák, különösen az országut a pesti boulevard tele volt minden felé csoportokkal.  
A városban egész tömegekben hallatott e lázasztó kiáltás: Le a zsidókkal. Nem kell többé zsidó. Szándékuk volt a zsidókat a városból via facti kiűzni.  
A legmélyebb szomorúsággal kell kijelentenünk, hogy e minden emberséget levetkezett izgatás még a fegyveres polgárság egy része között is el volt terjedve.” (31. sz. 123.)

Sor:

208 *Allarndob* — alarndob, riasztó dob

Az MT közleménye szerint ápr. 19-én „Délután három óraker a fegyveres őrsereg a vészdobok zajával kiállítottatott.

Öt óraker népgyűlés volt, melly egészen más elemekből, mint a melly eddig Pesten az ügyek élén állott, volt összerkesztve.

Veszélyes symptomok mutatkoztak. A vagyon- és személybátorság mindinkább compromittálva kezdett lenni.

Este hét óraker támadásra került a sor. A tömegek az utcán jövő — menőket megtámadták. — És pedig minden kitűzött elvek nélkül. — Megtámadták a zsidókat, megtámadták, kik az izgatók ellen nyilatkoztak, sőt megtámadták a zsidó ellen-ségeket is.

Ugy látszott a felizgatott tömegnek mindegy volt, csak zavar legyen, csak tér nyílják rendetlenségek elkövetésére.” (1848. ápr. 20. 31. sz. 123.)

212 Az MT a fentemlíttett ápr. 20-i közleményét a következő szavakkal zárja: „Az utcák tekintetéről, azon komor és ünnepi-etlen zavargásokról, a zajról, tolongásról, csak annak lehet fogalma, ki ott volt.

Az alsóbb osztályu nép botokkal, késekkel és baltákkal volt fegyverezve. — Halálhír nincsen. Hanem sebesültek számosan vannak.” (Uo.)

216 Az MT a következőkben számol be a Jókai által elítélt eseményekről: „Ma reggel nyolc óraker a Museum udvarán népgyűlés volt.

Gyűlés után a tömeg a városháza elébe tódult, s kívánta, hogy a zsidók közül azok, kik a nemzetőrség sorai közzé be vannak írva, azonnal lefegyverkeztesse, s egyáltalán a zsidók közül mind azok, kik 1848-tól kezdve a törvényszéktől bűntette voltak, a városból kiűztesse.

Szomorú kórjelek. Nem tudjuk, ha azok, kik e jelenetekben zászló vivők: ott voltak e, midőn a szó politicalai jogok kivívásáról hangzék.” (1848. ápr. 19. 30. sz. 120.)

Egressy Gábor élesen megbélyegzi e „kebellázító eseményeket” a Pálfi Alberthez írt nyílt levelében: „Rendkívül bánt engem és sokakat, hogy a tegnapielőtti nemtelen demonstratiokat a saját érdemök szerint meg nem torolta.

Ilyesmit eltűrni még a béke rovására sem szabad...

Az illy semmirevaló tényeket meg kell bélyegezni.

A mi forradalmunk tiszteletre méltó, mert a személyt és

Sor:

vagyont nem csak sérthetlenül szentnek tartotta, de azt tényleg biztosította is.

Ellenben a tegnapelőttiféle dúlongások megbecstelenítik forradalmunkat.

És pedig ne gondoljátok, hogy ez valami véletlen bonyodalom. Oh nem. Ez valóságos terv szerinti gaz csán. A bukott rendszerek ellenforradalmi kísérlete a népsöpredék által. Ez azon macskaláb, mellyel a majom a gesztenyét szeretné a tűzből kikaparni." (1848. ápr. 22. 33. sz. 132.)

- 218 *királyutca* — a mai Majakovszkij utca a VII. kerületben
- 232 *laternisatio* — felhúzás lámpaoszlopra, a laterna (ókori utcai lámpa) szóból
- 237 Lázár Béla írja Jókaitól: „Minden szava, melyet felekezettünk-ről ejtett a *Zsidó fiu* című romantikus hatások alatt írt poémától elkezdve, át az 1870-ki felszólalásán az orthodox hitközségek, érdekei mellett, mindmáig: a tisztán felfogott liberáliszmusból sarjadt.” (*Jókai és a zsidóság. Egyenlőség* 1894. jan. 5. 1. sz. 1–2.; Vö.: Vörösmarty Mihály: *Zsidóügy* PDLap 1848. máj. 13. 22. sz. 585–88.; máj. 20. sz. 617–20.)
- 238 *sem pro sem contra* — sem mellette sem ellene
- 240 Az MT is azt állapítja meg, hogy „Az ifjuság egész napon csak nézője volt a dolgoknak”. (1848. ápr. 20. 31. sz. 123.)
- 243 Hosszú cikkben fejtegeti az itt említett eseményeket az MT. (1848. ápr. 18. 28. sz. 116.)  
A kormány — szakmai tudásukra és gyakorlatukra hivatkozva — valóban átvette a megszűnt kormányzerveknek jelentékeny számú tisztviselőgárdáját. Ugyanekkor az egyes minisztériumokhoz özönlöttek az „új emberek” állást kérő folyamodványai.
- 258 Az itt említett békési alispánt Szombathelyi Antalnak hívták. Megjegyzendő, hogy Jókai nem adja híven vissza a történeteket. Szombathelyi Antal megfeddte ugyan Balassa Pál orosházi lelkeszt, de azért, mert nacionalista ízű szlovák agitációt folytatott.
- 279 *mangaléta* — hosszú szuronyos puská
- 296 A Radical Kör megalakulásáról írja az MT, hogy 1848. ápr. 16-án „délután öt óra után az ellenzéki kör Teleki László elnökleite alatt közgyűlést tartván, egyhangulag elhatározottatott, hogy e naptól kezdve az ellenzék-nevet letevén, radical melléknevet vegyen fel.” (1848. ápr. 17. 28. sz. 103.)  
A Bp-i Híradó írja: „A volt ellenzéki kör — ápril 16-dikán

Sor:

- d.u. 4 óraker gyűlést tartott, melyben az 'ellenzéki' cím megváltoztatása hozatott szőnyegre. A terem fuladásig tömve volt, s a fojtó meleg dacára is a tanácskozás férfias biggadság- s mérséklettel folytatott. — Több név indítványoztatott, jelesül: nép-, democrat-, egyenlőség-, nemzeti- radical kör. A népkör mellett különösen Gorove és Vörösmarty emeltek szót. A radical nevet Nyáry ajánlotta, mely a szónok által felhozott győző okok következtében — a nagy többség által el is fogadtatott." (*Fővárosi levelek*. I. 1848. ápr. 22. 818. sz. 383.)
- 296 Vahot Imre szerint „Radikal kör nevet föl ujabban az eddigi ellenzéki kör. E nevet Nyári Pál azon okból indítványozta elfogadtatni, mert a mult országgyűlésen hozott törvényeken radikális javításokat kell tennünk." (*Fővárosi Mozgalmak*. PDlap 1848. ápr. 22. 19. sz. 517.)  
A Radikal Kör máj. 7-én tartott tisztújító közgyűlésén a választmányi tagok között szerepel Jókai Mór is.
- 298 *moderatus* — mérsékelt
- 304 Az MT a következőkben látja a Radical Kör legfőbb feladatát:  
„A radical-párt első és legfőbb characteristicája az, hogy a midőn elveit a törvényhozásban alkalmazni akarja, nem ismer fenálló historiai jogokat, hanem egyedül azt tekinti, a mi az országra nézve hasznos, üdvös és nyereséges.  
Előtte mindig tabula rasa van, és úgy intézkedik, hogy a régi rosztat gyökerestől kiszakgatván, helyébe uj és fris magot ültet." (1848. ápr. 17. 28. sz. 103.)
- 310 A 17. közleményt teljes egészében közli a Bp-i Híradó, s a szerkesztő megjegyzi: „Dicső, pompás feladás! meg kell valani." (1848. máj. 10. 832. sz. 447.)

## HÖLGYSALON

[1848. ápr. 30.] 96—102.

M: Ék 1848. I. félév 19. sz. 55—59. aláíratlanul.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- D-yné* — Dubraviczky Simonné  
 70 *Gróf N-iné* — gróf Nádasdy Lipótné  
 76 *V-r Berta* — Vladár Berta  
 84 *mult hó* — 1848. márc.

## CHARIVARI

[1848. ápr. 30.] 103—12.

- M: Ék 1848. I. félév. 19. sz. 561—69.; aláíratlanul.  
 Részl.: 1. *Hírharang* Bp-i Híradó 1848. máj. 7. 830. sz. 438.  
 2. FAIM 167—68 (1., 5. sz.)  
 3. Kéry Gyula i.m. 285—86. (19. sz.)  
 4. HhM 6. k. 184—86. (1., 4., 5., sz.)  
 5. Endrődi Sándor i. m. 408. (14. sz.)  
 6. ItK 1957. 424. (15. sz.)  
 7. *Politikai divatok* JKK 584. (10. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 A ministeriumhoz ez (FAIM: A miniszteriumhoz ez)  
 5 belefარაგja a nevét (FAIM: belefარაგta a nevét)  
 8 vagy miniszter (FAIM: vagy miniszter)  
 9 ezt mondja (FAIM: azt mondja)  
 11 egyebet sem tanul (FAIM: egyebet nem tanul)  
 12 palatinus (FAIM: palatinus — sh. — )  
*hasznát. Denique a ministeriumnak szabad tetszésére van bizva  
 1642 úri emberből maireket, sandrokat pénzügyi titkárokat, mérnököket,  
 bureauchefeket, statustitkárokat s főispánokat stb. csinálhatni.*

Sor:

*Igy van az, mikor az ember csak gyanítja, hogy tud hegedülni, de még nem próbálta.*

*Esküszöm mindenre, a mi zöld: hogy nem szeretnék ministereink helyében lenni. (FAIM: hasznát.)*

- 57 német a ministerhez (FAIM: német *Klauzál* miniszterhez)  
más egyéb német (FAIM: más német)  
63 premierministerhez (FAIM: premier miniszterhez)  
64 miben szolgálhatok (FAIM: mivel szolgálhatok)  
68 felére írva (FAIM: félére *felírva*)  
72 feliratomat a miniszterium (FAIM: feliratom a miniszterium)  
74 „fodrász” (Ék: „f o d r á s z” FAIM: „fodrász”)  
75 minister ő (FAIM: miniszter *nr ő*)  
77 most ehhez a kérdéshez (FAIM: most e kérdéshez)  
elpusztulhatlan türelmü (FAIM: elpusztíthatlan türelmü)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

1 Vahot Imre szerint „Roppant és iszonyu azok száma, kik a közügyéreket [minisztereket] hivatalhajhászattal ostromolják.” (*Fővárosi Mozgalmak*. PDLap 1848. máj. 6. 21. sz. 547.)

E közleményről a Bp-i Híradó is megemlékezik, s hozzáfűzi, hogy több ezer folyamodóról hallott. (*Hírfűzér*. 1848. máj. 7. 830. sz. 438.)

Az MT ápr. 18-án körültekintéssel foglalkozik ezzel a kérdéssel. (29. sz. 116.) Pálfi Albert az ápr. 27-i vezércikkét kezdi a következőkkel: „A hivatalvagyók hollóseregként lepték meg a fővárost.

Az új rendszert legtöbbször úgy tekintik, mint egy általános restaurációt, melyben a ki legjobban kiált, legjobban mozgatja fülét s egyik előszobából a másikba megyen, az fog bejönni a budget evők seregébe.” (37. sz. 146.)

- 12 *platinus*, — nádor nádorispán, a feudális Magyarországon a király után a legnagyobb országos méltóság. A rendi országgyűlés választotta a király által jelölt négy személy közül.  
14 *maire* — bíró, polgármester, kerületi előjáró  
15 *bureauchef* — hivatalfőnök, irodavezető miniszteri osztályfőnök  
20 E probléma körültekintést igénylő megoldásáról Egressy Gábor is megemlékezik. (MT 1848. ápr. 22. 33. sz. 133.)  
21 *agens* — kijáró jogi képviselő, rendszerint jogi képzettséggel

Sor:

rendelkező személy, aki díjazás ellenében vállalja, hogy megbízójának ügyét a tárgy és a hivatali bürokrácia útvesztőinek ismerete s nem utolsósorban összeköttetési révén a központi kormányzerveknél előmozdítja és siettetí, ügyfélét képviseli, és ügyességét, ismeretségét az ügyfélre előnyös döntés elérésé érdekében veti latba.

- 22 Pálfi Albert szerint „A kormány még a törvényes és nem törvényes hivatalnokok között sem akar különbséget tenni. Az administratoroktól elvették a fizetést, ez nagyon helyén van. De miért nem teszik ugyanezt más törvénytelenül fizetett egyénekkél?

Értjük itt a despotismus iniquus bérszolgáit a censorokat. A kormány ezen egyéneket azok közé számítja, kik eddig törvényes fizetést huazak, s kiket alkalmazni, vagy fizetéseikben meghagyni kell.

De már ez ellen nyilván protestálunk. És reméljük, hogy szavaink gyöngeségének a kétségbe vonhatlan igazság, s a nemzet becsületézése erőt fog adni.

Részünkről alig képzelhetünk valami botránnyosabbat, mint a szegény nép keserves keresményéből gazdagon dotálni azokat, kik eddig a szabadság ellen a legnyomorubb eszközü engedték oda magukat. . .

Hát arra mit fog mondani a magyar egyenesség, őszinteség, hogy Zicsi Ferencet a *censurale collegium* elnökét, egyikét a legnépszerűtlen (!) embereknek a közlekedési ministeriumban olly kitűnő helyre nevezték ki.

Még nem találtunk emberre, ki e kinevezést botránnyak és a nemzet ellen kihívásnak ne tekintette volna.” (MT 1848. ápr. 27. 37. sz. 146.)

- 22 Később még több cikk elégedetlenkedik a minisztériumi hivatalnokok kinevezése miatt: „A ministerium — írja az MT — folyvást seregestől veszi be a hivatalnokokat a bukott pecsovicspárt embereiből. . . Ezek a botránnyos kinevezések egyenes út arra, hogy a követválasztások a pecsovicsizmus elleni zászlók alatt történjenek meg.” (1848. ápr. 25. 35. sz. 138.)

Hasonló gondolatokat tartalmaz Mérey Mór nyílt levele. (Uo. 138—139.)

- 23 *sollicitál* — szollicitál; sürget, szorgalmaz, kérelmez
- 41 Az MT ápr. 29-én ad hírt arról, hogy egy bécsi „cancellariai agens” nyílt levélben teszi közzé, hogy „hivataloskodási körét” Bécsből Pestre helyezte. (39. sz. 154.)



Sor:

59 *Karsadinerl* — Alászolgája! Gehorsamter Diener!

62 *friseur* — borbély, frizurakészítő  
*premierminister* — miniszterelnök

69 *coiffeur* — fodrász

70 *perruquier* — parókakészítő

71 *nobel* — előkelő

84 *placatum* — hirdetmény, falragasz, plakát

85 A *Pesther Zeitung* írja ápr. 23-án: „Pozsonyban ma kitört a zsidóüldözés. A támadást felbujtott iparossegédek és tanoncok kezdték, s midőn a dúló csoportok szétszlatására elégtelen katonaság a népre lött s többen áldozatul estek, a felbőszültek a zsidók boltjait és lakásait kirabolták és néhol le is rombolták. E zavarban a városi hatóság, mely a zsidókat a belvárosból kiharancsolta, fölöttébb hanyagnak tanúsította magát; a polgári nemzetőrség pedig, a katonai parancsnoktól felszólítva, fegyvert sem volt hajlandó ragadni a zsidók védelmére.” (Kéry Gyula i.m. 269.)

A pozsonyi, majd annak példájára másutt is terjedő antiszemita kilengéseket az egykorú újságok szelvében hosszában tárgyalták. A zsidóüldözés jórészt a polgárjoggal rendelkező városi rétegek, főleg a céhes polgárság felbujtására következett be. A pozsonyi zendülés ápr. 23-án tört ki. Megfékezésére Tarnóczy Kázmért, Nyitra megyei alispánt küldte ki miniszteri biztosként a kormány ápr. 25-én.

87 *prudentia* — okosság, bölcsesség

88 *ucas* — rendelet, ukáz

111 *kétezer akó* — 1086 hektoliter

135 *Pragmatica Sanctio* — a Habsburgok nőági uralkodásrendjét megállapító törvény, amelyet III. Károly király uralkodása idején, 1723-ban iktatott törvénybe a magyar országgyűlés. Ugyanekkor megszavazták a magyar rendek azt is, hogy a Habsburg-birodalmat „feloszthatatlanul és szétválaszthatatlanul” kell kormányozni. Ezzel lényegében lemondtak Magyarország függetlenségéről.

Az érdeklődésre és a kérdés fontosságára való tekintettel Birányi Ákos önálló kiadványban foglalkozik 1848 őszén az említett törvény aktuális vonatkozásaival. (*Sanctio pragmatica* Vö.: MT 1848. szept. 4. 148. sz. 596.)

136 *tettleges* — tényleges

163 *Köbönya* — a mai Budapest X. kerülete, a múlt század közepén nem tartozott közigazgatásilag a fővároszhoz

Sor:

- Orbán* — római származású pápa a III. században. Az utolsó tavaszi fagyos időszakra eső emléknapját (máj. 25.) a szőlősgazdák babonás félelemmel figyelik. Tiszteletére kápolnát és szobrot állítottak fel a hegyeken, hogy közbenjárását kérjék a fagykár elhárítására.
- 165 *lebechoh* — éljen (kiáltás)
- 167 *illumínál* — kivilágít
- 169 A 10. sz. közlemény előtt Vajda János bécsi beszámolója olvasható.
- 171 *alkirdly* — a nádor: István főherceg
- 175 Jókai itt a komáromi nagy katasztrófát említi. 1847-ben István főherceg tiszteletére rendezett tömeggyűlésen szakadt le a komáromi híd. E jelenetről megható képet fest Jókai a *Politikai divatok* c. regényében (JKK 68–77.)
- 177 Az itt említett 380 katonát az olasz frontra irányították.
- 180 *curia* — kúria; nemesi lak. Az 1848-ig érvényben lévő törvények értelmében nem-nemes hatóság nem indíthatott eljárást nemes ember ellen. Nem-nemesi hivatali alkalmazott nemesi lakba a tulajdonos hozzájárulása nélkül nem léphetett be.
- 187 Mészáros Lázár hadügyminiszter 1848. máj. 27-én érkezett Pestre.
- 188 *Havi Mihály* (1810–1864) — színész, tenorista, a Nemzeti Színház alapító tagja. 1847-ben Szabó Józseffel együtt igazgatója volt a pécsi magyar dal- és táncársulatnak, amellyel a bécsi udvari operaházban és Olaszországban vendégszerepeltek. Hazatérésük után Pesten is felléptek. Jókai már 1847-ben is figyelemmel kísérte szereplésüket. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 665.)
- 203 A 12. sz. közlemény előtt „Beküldetett” aláírással olvashatunk hírt Bedőthy Ödön Bihar megyei követ országgyűlési felszólalásáról, amelyben azt indítványozza *A köszlő ember fiaiban* szereplő Baradlay Ödön egyik modellje, hogy Martinovics Ignácnak és társainak a hamvait dicsőföldre helyezze.
- 224 *malcontent* — elégedetlen
- 236 *szabadságtó utca* — a múlt századi Hatvani utca, egy része a ma is azonos nevű utca az V. kerületben
- 238 A levelezők közleményei általában a divatlapok borítólapjain jelentek meg.
- 259 A Jókai által itt leírt eset a Bihar megyei Bártfálván történt meg.

## FUTÓ HÍREK

112—15.

M: Ék 1848. ápr. 30. 19. sz. 569—70. aláíratlanul.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 *Lovasi Betti* — Lovassy Betti, Kopácsy Györgyné (előbb Trippammer Antalné) (1827—1875), szoprán énekesnő. 1846-ban mutatkozott be a Nemzeti Színházban, majd Brünnbe és Lipcsébe szerződött. 1848 májusában ismét fellépett a Nemzeti Színházban, s utána e magyar intézmény tagja lett.
- 2 Nem máj. 2-án, hanem 6-án lépett fel Lovassy Betti az említett darabban. (Vö.: PDlap 1848. máj. 9. 22. sz. 580.)
- 4 A *Pesther Zeitung* írja: „Kossuth Lajos napok óta betegen fekszik lakásán. Baja ma annyira rosszabbodott, hogy Bathyány kivételével senkit sem bocsátanak be hozzá. A betegséggel kapcsolatosan fővárosszerte azt a hírt kolportálják, hogy Kossuth lemond állásáról és visszavonul a magánéletbe.” (ápr. 24. Kéry Gyula i.m. 272.)
- 6 István nádor máj. 19-én júl. 2-ra hívta össze a magyar országgyűlést.
- 8 A PDlap írja: „Pozsonyban a bukott bürokrácia több főbb-rangu tagja, s Budán a kapucinus kolostorban a katolikus papság egy töredéke ság bűg, s tanácskozik suttomban a teendőkről.” (*Budapesti Mozgalmak*. 1848. máj. 13. 22. sz. 613.) A győri papság bújtotgatásáról közölt hír megfelelt a tényeknek. Némely papok többek közt azzal igyekeztek a hívőket a győri liberálisok és radikálisok — első helyen Lukács Sándor — ellen ingerelni, hogy ők a katolikus templomokat a protestánsok — más változatban az állam — számára akarják lefoglalni, s az oltáriszentség megbecstelenítését tervezik. Akadt olyan katolikus pap is, aki német nyelvű beszédében nyilvánosan is célozgatott ezekre a vádakra. A győri liberálisok ápr. utolsó napjaiban küldöttségileg kértek a kormánytól védelmet a zavart keltő papok ellen. A kormány a győri püspököt máj. 1-én fel is szólította az ügy kivizsgálására.
- 10 A botbüntetés eltörlése a katonaságnál — álhír volt.
- 12 Ápr. közepén valóban fordultak elő antiszemita kilengések

Sor:

- Köszegen. A lakosság felbújtogatott része a tanácstól az egyetlen községi zsidó kiutasítását követelte, továbbá azt, hogy a zsidókat egyetemlegesen tiltsa el a város látogatásától. Halál esetéről nem tudunk, de nem is halhattak meg 18-an, hiszen az egész városban egy zsidó család lakott.
- 13 A Hont megyei eset a közölt formában valótlán. A hír keletkezésének alapjául az alsópribeli (Hont m.) események szolgáltak. E helységben ugyanis márc. 27-én a költő Ján Kral és a főjegyző Ján Rotarides a pesti események félreértelmezett elbeszélésével és szlovák agitációs célzattal az erdőilletőség kiharásítására indították a helybeli szlovák lakosságot, és biztatásukra a nép megragadta a majorsági földek használatáért járó tartozások kiegyenlítését, elégette az úrbéri törvényeket, a földesurat pedig a szlovák nyelv használatára akarta kötelezni. A zendülés kivizsgálása végett a helyszínre küldött szolgabíró: Majzik Pál az eljárás során törvénytelen eszközöket alkalmazott. A vádlottak szerint egyeseket kikötetett a falu haranglábjára. Az ellene kezdett vizsgálat megállapítása szerint csak megégette ezzel a fővétkeseket. Mindenesetre az alispán megdorgálta tettei miatt.
- 15 Kossuth Lajos ápr. 20-án jelentette be, hogy Selmec-, Körmöc- és Besztercebányára országos biztosi minőségben Géczy Pétert küldte ki, akinek feladatául szabta, hogy Körmöcbányán magyar köriratú pénzverő mintákat metszessen, és mihelyt elkészülnek, a körmöci pénzverde a magyar pénzt azokkal készítse.
- Az MT ápr. 20-án számol be a Kossuth Lajos itt említett intézkedéséről. (31. sz. 123.)
- 22 Velencében márc. 22-én tört ki a forradalom.
- 27 Az ex-kunkapitány, Szluha Imre, akinek e tisztségben Szentkirályi Móric, Kossuth Lajos követője lett az utódja.
- 28 A PH írja ápr. 11-én: „A J á s z k u n s á g b a n is lejárt az apró zsarnokok ideje. A nádor sürgöny által kéretett meg, hogy Szluha Imrét a főkapitányságból rögtön tegye le; s a kir. személynök, hogy ugyanezen Szluhát, ki magát küldte el követül, utasítsa ki a képviselői székéből, s egyszerűságnind Kenéz Mihályt is értesitse, hogy visszahivatott. Az önzöllött nép Illésy János kunkapitányt és Balajthy Vendelt választá követekül. Szluha Imrétől még a pákai és mérgesi puszták gazdálkodása is számon kéretik.” (26. sz. 319.)
- 33 A katonabajszokra vonatkozó hír alaptalan.

Sor:

- 35 Pozsony ünnepélyes kivilágítása valóban megtörtént.  
*husvét másodnapja* — ápr. 24-e
- 41 Az MT a márciusi fiatalok napilapja márc. 19-én indult. A lap közvetlenebb kapcsolatba lépett olvasóival. Viszonylag kevesen fizettek elő rá; a példányok nagyobb részét a megjelenés után az utcán árusították. A „Nem kell táblabíró politika!” — jelszót hirdette a lap minden száma közvetlenül a cím alatt.
- 43 *Flocon, Ferdinand* (1800–1866) — francia publicista és politikus
- 44 *Munkások lapja* — Munkások Ujsága, amely 1848. ápr. 2-án jelent meg először. Főleg a vidéki földművelők, kisebb mértékben a városi proletárok közül kerültek ki olvasói.
- 46 *Reform* — a Honderü ápr. 6-án megindult, ill. radikálissá változott folytatása. Augustusban beolvad a Madarász László és Madarász József irányítása alatt álló Népelem c. napilapba. *Zerffi Gusztáv* (1820–?) — családi nevén Hirsch Gusztáv. Színmész, hírlapíró és kritikus. A Honderüben tűnt fel először a neve. 1848-ban az Ungar és a Pesther Zeitung c. német nyelvű hírlapokat szerkesztette. 1849 elején számvevőségi főhadnagy volt a honvédségnél. A szabadságharc után a bécsi rendőrség besúgója lett, később Amerikában szélhámoskodott, majd nyomtalanul eltűnt. Jókai a szabadságharcho előtti esztendőben igen kíméletlen „tollharcot” folytatott ellene. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek*. I. k. 696. stb.)
- 47 *Nádaskay Lajos* (1816–1860) — író, 1843-tól a Honderü munkatársa, 1844/45-ben a szerkesztője. 1848-ban Zerffi Gusztávval együtt szerkesztették a Reform c. politikai lapot. 1849-ben egy rövid ideig fogoly volt, majd Petricsevich Horváth László segítségével kiszabadult. 1849-től a Magyar Hírlap, 1853-tól a BpHírlap munkatársa, majd 1857-től a szerkesztője.
- 49 *Nyáry Albert gróf* (1828–1886) — történetrő. Kossuth Lajos hadsegédeként vett részt a szabadságharcban. Részletesen dolgozta — közvetlenül az események után — a márciusi napok történetét. 1859-ben az olasz szabadságharcban vett részt.
- 52 *Seltenreich Károly* (1813–1855) — nőnevelő. Egy ideig későbbi felesége, Beregh Rozina balassagyarmati nőnevelő intézetében tanított, majd 1846-ban Pestre helyezték. Nőnevelésről és a női hivatás magasztosságáról szóló cikkei a PDlapban, a Nevelési Emléklapokban és az Uj Magyar Muzeumban jelentek meg. 1848-ban Fischer Józseffel együtt szerkesztette az Elternzeitung [szülők hírlapja] c. havonta megjelent folyóiratot

Sor:

- 53 *Már Lajos* — Máhr Antal, pesti ügyvéd. 1848-ban két műve jelent meg: a Jókai által említett *Kalauz és az Értekezés a hitelintézet és a jegybankokéről hazánk körülményeire alkalmaztatva c.*
- 54 *Birányi Akos* — családi nevén Schultz Ágost (1816—1855) hírlapíró, a Nemzeti Ujság, a Jelenkor és a Társalkodó munkatársa. Egy ideig a pozsonyi Hírnököt szerkesztette. Mint honvéd főhadnagy 1849 januárjától fogalmazó volt a hadügyminisztérium elnöki osztályán. Több forradalmi műve jelent meg a szabadságharc idején.
- 55 *Vállas Antal* (1809—1898) — akadémikus, kiváló matematikus. 1833 és 1836 között az Eötvös családnál volt nevelő. Eötvös József 1848-ban egyetemi tanárrá nevezte ki. Az abszolutizmus idején elmozdították állásából, s ezért kivándorolt Amerikába, és New Orleansban hajózási iskolát, 1858-ban pedig Tudományos Akadémiát alapított. Lexikonával — máig érvényes műfaji fejtegetésekbe bocsátkozva — részletesen foglalkozott Jókai a Jelenkor hasábjain. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 421—23.)
- 56 A nagykikindai eseményekről írja az Évkönyv: „Vérengző lázadás tört ki ma Nagy-kikindán, a hasonló nevű szabad kerület és kincstári uradalom főhelyén, hol a kincstártól birt majorsági földek felosztása miatt a birtoktalanok a kerületi hivatalnokokkal viszálykodtak. E napon, midőn a nép az istentisztelet után a templomból kijött, egy ifjú, Radák György, ki nem régg érkezett haza az országgyűlésről, állítólag az érsektől hozzájuk küldött szerb zászlót tartván kezében, izgatva szólt a templom udvarán körülle sereglett néphez, mely szerinte az óhajtott új földosztályt csak e zászló alatt nyerheti meg, s miután a szerb nemzet függetlenségéről is beszélt, a községházához vezette a népet, s ott a magyar zászlót levétetvén, a szerbet tűzette ki. A tanácssterembe toladott népcsoport a földek új felosztását követelte. A tanács nem tudván magán másképp segíteni, a helyben tanyázó Hanover-huszárok századát hívta segítségül és ez a népcsoportot szétkergette, mely utóbb kaszákkal, vasvillákkal stb. fölfegyverkezve tért vissza s a katonaságot megtámadta. A huszároknak nem lévén lőszerük, miután közülök egy főhadnagy megsebesült és két közlegény elesett, a városból kivonultak. A dühöngő nép most a kincstári udvarházban és a tanásházban mindent összezúzott, a rabokat szabadon bocsátotta, s ily kiáltásokkal rohant az úri házakra :
- Verjétek agyon az urakat, a magyarokat, és németeket!  
A hivatalnokok korán elfutottak, csak kettő, Csuncsics és Iza-

Sor:

kovics, blzva szerb származásában, maradt otthon. Ezeket azonban a feldühödöt nép kegyetlenül agyonverte." (326.; Kéry Gyula i.m. 271.)

- 56 A nagyikindai lázadás Djorde Radak felbujtására ápr. 24-én, húsvéthétfőn tört ki, és részben szerb nacionalista, részben osztályjellegű volt. A lakosság szerb zászlók alatt az általában bérbé adott városi közföldek új felosztását követelte. A városi tanács először szétkergetette katonasággal a zendülőket, de aztán a nép megrohanta a városházát, és agyonvert két (egyébként szerb nemzetiségű) tanácsost: Jovan Cunčićot és Aleksandr Isakovićot.
- 57 *Gróf Pálffy József* (1810–1873) – a reformmozgalom idején a főrendi tábla egyik ellenzéki vezérszónoka volt. A Batthyány-kormány ápr. 20-án nevezte ki Pozsony megye főispánjává. A jelzett antiszemita tüntetés vizsgálatában hivatalából kifolyólag volt Tarnóczy segítségére.

## 21

### DÉLI BÁB

115–17.

- M: 1. Ék 1848. máj. 7. 20. sz. 577–78. Jókai Mór aláírással.  
2. Áldor Imre: *A forradalom költészete*. 309–11.  
3. FAIM: 52–54.  
4. HhM 6. k. 30–32.  
5. Jókai Mór: *Írói arcképek*. Bp. 1955. (Sajtó alá rendezte, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Bisztray Gyula.) 78–79.  
Részl.: Takáts Sándor i. m. XXVI.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- A FAIM-ban a cikk után a megjelenés dátuma (1848. majus 7.) olvasható.  
2 *fölkeneid*, kiknek (FAIM: *főként*, kiknek)  
3 *Veszta-lángot* (FAIM: *veszta lángot*)  
7 *Legkisebb vagyok* (FAIM: *Lcgkisebb vagyok*)  
8 *legutolsó, ki* (FAIM: *legutolsó, a ki*)  
*azt elhagyandja*. (FAIM: *azt elhagyom*.)

Sor:

- 9 velem leendesz (FAIM: velem leendesz)  
11 *Fel* fogsz (FAIM: *Te* fogsz)  
keresni (FAIM: kísérni)  
engem, ha (FAIM: engemet, ha)  
12 számküszött feleimnek (FAIM: számküszött feleimmel)  
dicsőségesebb (Ék: dicsőségeseb)  
13 *azt* a fehér (FAIM: *ezt* a fehér)  
14 szabadon repül (FAIM: szabadon röpül)  
18 el innen (FAIM: el innét)  
23 csak *ad* (FAIM: csak *ád*)  
34 körmeiket egymás (FAIM: karmaikat egymás)  
38 Reggeltől (FAIM: Regeltől)  
mikor *felkölt* (FAIM: mikor *fölkelt*)  
39 megy *fekünni* (FAIM: megy *nyugodni*)  
40 számunkra többet? (FAIM: számunkra többét?)  
42 tovább *vívni*. (Ék: továnn víni.)  
44 halaványan hagyja (FAIM: halványan hagyja)  
48 *s* ha jön (FAIM: ha jön)  
49 vérem és el (FAIM: véremet és el)  
fog *feledni* (FAIM: fog *felejtetni*)  
54 vegyétek *fel* (FAIM: vegyétek *föl*)  
55 meg *őket többé* (FAIM: meg *többé őket*)  
56 madarai és (FAIM: madarai s)  
58 *mié* történnék (FAIM: mi történik)  
naponta idefenn (FAIM: naponta idefent?)  
pedig örökké (FAIM: pedig örökre)  
virágtalanul (FAIM: virágtalan)  
63 *az* a virág (FAIM: *és* a virág)  
65 istene (FAIM: Istene)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Zsigmond Ferenc szerint „1847-ben még a leigázott Egyiptus kétezer év előtti szabadságharcára kell visszazárlnia [Jókai] romantikára éhes képzeletének és hallgatóznia, miként hangzik „a lég magasából alá varázsigezetű csataének”. Egy év múlva, 1848 májusában már itthon is dübörögni érzi a földet, élethalálharc készül, isten és ördögök, ember és rabszolgák’ között s költőnk maga óhajt rázendíteni „a Bard vad énekére”, mely majd ki-kihangzik a fegyvercsattogásból. . . Valóban Jókai olyan a szabadságharc izgalmas légkörében,



mint amilyenek voltak Írói képzeletének addigi szülőttei: következtelen, exaltált és naiv. Ihletének szárnya a lepke kiszámíthatatlan röpködésével száll virágról virágra, cizméről cizmére, s ha mézet nem is tud szívni mindenikből — hiszen némelyik mérget rejt belsejében — legalább megmámorosodik illatuktól és szép színüktől. Egy exaltált percében pl. ki akar vándorolni hazájából, boldogabb hont, dicsőségesebb srt keresni, mert hát „nem a szülőföld, a szabadság a haza . . .” De e mérges eszmevirág bódító lehelletét mihamar kiheveri s újra megszólal szeretetreméltó következtelenséggel: „Számunkra Magyarország földén kívül nincsen élet. . .” (*A szabadságharc hatása Jókai Írói egyéniségére. It 1918. 36.*)

Bisztray Gyula szerint Jókai Mór „E cikket akkor írta, amikor költő társai egymásután cserélték fel a tollat fegyverrel. Ő maga végig ki akar tartani a Múzsák szolgálatában, ezt refrénszerűen ismétli . . .

A *Déliabáb* című cikk kitűnően tükrözi Jókai egész 48-i lelkiállapotát. Küzd benne a kettős kötelességtudat: fegyverrel vagy tollal szolgálni a hazát? Ragaszkodik a tollhoz, semmi körülmények között sem akarja megtagadni a Múzsát (mint éppen a *Déliabáb* fogadkozásai mutatják), de a viszály óráiban a fegyveré az elsőség! Ezt 1848. okt. 1-én mondja ki határozottan . . ., amikor egy időre elbúcsúzik közönségétől.” (Jókai Mór: *Írói arcképek. 312.*)

Szekerer László a *Jókai és Petőfi szakítása* c. cikkében írja: Jókai „Májusi állásfoglalásától eltérőnek látszik a reális és romantikus, szatirikus és ironikus elemeket keverő ‚Déliabáb’ c. értekezése, mely tartalmában, hanghordozásában a későbbi Charivari szatirák és paródiák előfutárának tekinthető. A két-élű alkotás első olvasásra romantikus párosszal átitatott, megkapó sodrású hűségeskünek látszik a költészet istene mellett, melyben a szerző véres csatákra s a szabadság dicsőítésére lelkesít. Egyenes kiállásnak tűnik a csaták költészete, a szabadság ügye mellett. Így értelmezhetette Bisztray Gyula is . . . Hogy Jókai a költészet és a fegyverek mellett áll ki, Bisztray Gyula egy októberi cikkel igyekszik bizonyítani. Jókai azonban egészen más történelmi és politikai körülmények közé kerül a szeptemberi fordulat után, s így helyesebb és meggyőzőbb, ha a ‚Déliabáb’ május 7 körüli írásával vetjük össze. Árpilis 30-án írja a ‚Szomorú idők” c. regény előszavát, melyet a május eleji mozgalom hatására félbehagy („Beszélyemnek

egész második részét kitörültem"). Elgondolkoztató, hogy Jókai akkor tesz hitet a költészet istene mellett, amikor saját maga „megtagadja”, azaz félbeszakítja szépirodalmi munkáját.

Lényegesen többről van szó, mint a Bisztray Gyula jelezte „belső küzdésről”. E belső bizonytalanság mellett a satirikus, ill. önironikus jelleg is bonyolíthatja a cikk értelmezését. Jókai májusi cikkeiből egyértelműen kiérződik a rendbontástól, a véres harcoktól, a forradalomtól való irtózás. A forradalom megszeldített értékelése az Életképek következő számában is kifejezésre jut. A Jókait fellelkesítő forradalomban alig történik más, mint az, hogy a szellemi sötétség helyett a „pacsirta zengi énekét”. A csatáktól való félelem, az együttműködésre törekvés a Congrev rakéták c. elmefuttatásában is jelentkezik. Az erdélyi küldöttség nevében a Radical Kör április 30-i bankettjén Wesselényi Miklós már a hadsereg megerősítése érdekében szólal fel. Május elején megindulnak a toborzások. Nem indokolt tehát Jókainak a kardot ragadó költő elmarasztalása, amivel a Délibáb c. cikk kezdődik . . . Jókai mindig élesen elítéli azokat, akik Magyarország helyett a szabadság honát választják, s e cikkében mégis első személyben jelenti ki: „A hol szabadság van, ott van a mi hazánk.” Eleve gyanús, hogy a kardot kötő költők elítélése után romantikus képekben buzdít egy osztrák – magyar háborúra: „Dalt, dalt! a szabadság istenének. Acélok énekét, halálhörgést, lovak nyerítését. Csátára! . . .

Elgondolkoztató Jókai stílusa is. Máskor a legmozgalmasabb események bemutatásakor is távol áll a romantikus képek ilyen fokú halmozásától és bonyolításától. Amikor iszonyattal fordul el az „alulról jövő” plebejus forradalom következményeitől, zsúfolt romantikus képei is a jelenségek átérzését könnyítik meg . . . Most az irreális látomások egész sora fut tolla alá. Saját halálát a következőképp festi le: „Megcsókolom a földet, mely megissza vérem és el fog feledni.” A halála utáni állapotot áttekinthetetlen, reális értelmében megingott képsorozatban vetíti elénk . . . A cím már csak azért is megfontolkoztató, mert „A rácok Magyarországon” c. „látványos spektakulumban” is pejoratív értelemben használja a délibáb szót.

Ilyen megfontolások után jelenthetjük ki, hogy a Délibáb c. cikk paródia, bár szembeötölő a kiforratlansága, mind tartalmi, mind formai szempontból. Első személyben szerepeltet egy „vad bárdot”, aki halálba hajló hangulatot árasztva, üres

pátosszal harsog a költészet hűsége mellett. A műelkesedés, a groteszkig fokozott képek, illogikus helyzetek tudatos egymás mellé helyezése az abszolút következetlenségig, egyaránt paródiára utal. A szöveg idézőjelcinek tanúsága szerint az első személyben szerepeltetett parodisztikus figura, mintegy szembezáll Jókainak 'a forradalom költészetéről' vallott felfogásával s a 'vértelen forradalom' győzelmében bízó íróval szemben még a harcok megindulása előtt a nemzethalállal felérő vereség utáni állapotokat rajzolja meg. A hazaszeretetre nevelő Jókai parodizált hőse fennhangon hirdeti a haza elhagyását akkor, amikor a bukásnak még a lehetősége sem merül fel: 'Jertek el innét, hadd omoljon össze az apai ház . . . Nagy a világ. A sír még nagyobb. Egyik vagy másik majd csak át hazát!' Az irracionálisba hajló, földön túli szereplőket felvonultató bizarr képek érzékeltetik a nagy küzdelmet. A makrokozmosz felvonulása is csak azért fordul elő, hogy a müoptimizmus költői frázisaival mutassa ki a tett alaptalanságát: 'Reggeltől estig vittatok, piros volt a nap, amikor fölkel, most a föld piros . . .' Az ellentétes képek és hangulatok összeházasztásával a romantika kedvelt technikai fogásához híven a véres, zajos csatákban bekövetkező halált, csendes, virágoskerti idillként ábrázolja. Jókai azokat a költőket teszi felemás gúny tárgyává, akik maguk nem harcolnak, de romantikus küzdelemre buzdítanak. Azokat a poétákat gúnyolja, akik a költői célkitűzések gyakorlati megvalósításától visszariadnak, sírhangulatot terjesztenek s a halálos vesz elszírást tartják feladatuknak. Csak a sivár vereség idején akar lantolni a paródiái hős, amikor már egymás húsába mar a két ellenfél. A vést megelőző politikai akcióktól távotartja magát, s nem tesz semmit annak érdekében, hogy — Jókai politikai gyakorlatához hasonlóan — a 'polgárháború' pusztítását megelőzze. Azokat gúnyolja, akik a távoli célt képező respublikáról tudnak csak énekelni. Május elején még egyáltalán nincs meggyőződve arról, hogy a fegyveres mérközés elkerülhetetlen, s már azt is gúnyinak szánja, hogy az első személyben nyilatkozó bárd kész tényként kezeli a háború kitörését és borzalmas befejezését. Jókai ekkor a még a királyban is azért bízik, hogy a délvidéki vérengzést megakadályozhatja.

Nem tartom lehetetlennek, hogy a kétélű önironikus hangulatú paródia megszületéséhez Petőfi költeményei is alapot szolgáltathattak. *A szabadsághoz* c. költeményében írja Petőfi márc. 27-e előtt:

Sor:

,S ha elesnénk egy szálíg mindnyájan,  
Feljövünk a sirbul éjféltájban,  
S győztes ellenségednek megint kell  
Küzdeni . . . kísértő lelkeinkkel!

Az áprilisban keletkezett 'Van-e mostan olyan legény . . .'  
kezdetű versében fordul elő: 'Ha elesünk, uj sor áll föl Utánunk'.  
Ugyanezt a verset a magyar zászlóról írva gy fejezi be:

,Ellenséged előbb meg nem  
Taposhat,  
Mig vérünkkel be nem festett  
Pirosra!' " (It 1957. 426—28.)

79 *Bárd* — barde, énekes költő, bárd

21

## CHARIVARI

[1848. máj. 7.] 117—26.

M: Ék 1848. I. félv. 20. sz. 604—08. aláíratlanul.

Részl.: I. FAIM 168—71. (2., 14., 16., 21., 24. sz.)

2. HhM 6. k. 185—89. (2., 14., 16., 19., 21., 24. sz.)

3. ItK 430., 436. (2., 17. sz.)

4. *A köszívű ember fiai* JKK I. k. 496—97. (2. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

6 csunyául kifakad (FAIM: csunyán kifakad)

7 csókjainkat (FAIM: c s ó k j a i n k a t)

8 ellen. *Ejnye ilyen, amollyan plundrás németje!*

*Hát te azt akarod, hogy mi te néked azért fizessünk: hogy tisztességes bajuszainkat benyálaztad, s nyúzott fizimiskádat meghagytad csókolni?! (FAIM: ellen.)*

13 te csak azért jöttél (Ék: te azért csak jöttél —sh.— FAIM: te azért jöttél)

14 te neked (FAIM: neked)

kád aranyat (FAIM: kád aranya —sh.—)

15 ajándékoz?

*Hadd szappanyozom le annak a csóknak a helyét a fülem mellől!*

Sor:

*Sildny csirkefaló nemzet!*

*De bánom: hogy hába nem ütöttek, mikor nekem estél.*

(FAIM: ajándékoz?)

20 Cleopatra (FAIM: Cleopatra)

22 *Őcsém pikó!* Nálunk (FAIM: Nálunk)

24 az utcán.

*Még megérjük: hogy azt fogja követelni: hogy ha már megcsókoltuk, vegyük feleségül.*

*De ha feleségünk volnál is váló-pert indítanánk ellened.*

(FAIM: az utcán.)

57 Pangratius (Ék: Paneratius — sh. —)

94 felelős ministerium (FAIM: felelős miniszterium)

96 Megosztjuk velük is (FAIM: Megosztjuk velők is)

101 van mingyárt Bécsnek (FAIM: van mindjárt Bécsnek)  
millió esztendőnként (FAIM: millió esztendőnkint.)

108 tessék az a három (FAIM: tessék a három)

118 a katonáinak végét (FAIM: a katonái sorának végét)

129 szinte kapott olyan (FAIM: szintén kapott olyan)

131 isten tudja (FAIM: Isten tudja)

135 perse fekete (FAIM: persze fekete)

136 lehet csudálni (FAIM: lehet csodálni)

140 vesztett (FAIM: vesztett)

141 találtak (FAIM: találtak)

*meg* harmadnapra (FAIM: neki harmadnapra)

168 Ezopus mesében (FAIM: Aesopus mesében)

176 Husvét első (FAIM: hsvét első)

181 Noe bárkájára (FAIM: Noé bárkájára)

210 számolunk (Ék: számlálunk)

214 nemzetörség feldserje (FAIM: nemzetörség felserje)

215 ezredes *stb. stb.* (FAIM: ezredes.)

218 hanem *azért*: mert (FAIM: hanem: mert)

219 micsoda?

*Ha az ember a neve után oda szereti írni polgári álláspontját is, akkor mindegy: akár táblabíró, akár nemzetőrt írjon oda.*

(FAIM: micsoda?)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

1 *multkori* — ápr. 17-i

3 A jégverembe esett tanácsos históriájának nincs hiteles alapja.

6 *sógor lap* — német nyelvű osztrák újság

Sor:

8 Pálfi Albert írja az MT-ben: „Polgártársak! Az osztrák kormány Magyarországnak hadat izen!

A bécsi kormány vita-lapja közölvén a Pesti Hirlapban a status adósságok semmi ároni el nem vállalhatása tárgyában írt cikket, azt ellenséges indulatunak nevezi, s jegyzeteit e következő s ritkított betűkkel nyomatott fenyegetéssel végzi.

„Ha Magyarország a statusadósságnak reá eső részét fizetni nem akarja, s azt a többi provinciák át nem vállalják, mi lesz annak következtése?

„Semmi egyéb mint nyílt háboru, semmi egyéb mint hogy Magyarország másodsor is német vérrel meghoditassék.” (1848. máj. 5. 44. sz. 174.)

9 *plundrás* — nadrágos, bugyogós, buggyos

17 Csernátóni Lajos ápr. 26-án emlékezik meg erről a „nagy-lelkű” fogadtatásról: „A bécsieket tárt karokkal fogadtuk, számukra rendkívüli népgyűlést s még rendkívüliebb színházi előadást, fáklyás zenét, hivatalos csókolódást és toastirozást rendeztünk, Kolosvárról, testvérhazánkból jött rokonokat, kik az unio szent igéjének megtestesítésére előmunkálni körünkbe jöttek, majd csakhogy nem ignoráljuk.” (36. sz. 143.) Néhány sorral később ő is Júdás-csókokról ír az MT-ben: „A bécsieket — kik egy pár hó előtt, mint barbarokat tekintettek, s roltunk költött legnevesztésebb és boszantóbb mesékben gyönyörködtek; kiket csak a statusadósság elvállalását megsemmisítő teljes függetlenségük előérzete ösztönzött, nagy-lelkűségünkhöz fordulni, s minket judási csókkal halmozni — tenyereiteken hordoztátok, s erdélyi testvéreiteknek tán ittlétét sem tudjátok.” (Uo.)

14 „Ápril 22-én — írja a PDlap — több mint 200 bécsi magyar és német érkezett fővárosunkba, hozván magukkal a roskadozó osztrák fővárosból baráti rokonszenvet, és sok szép ajándékot. A pompa- és vendégszerető magyarok fővárosi lakosságának nagy része lelkes, s forró részvétellel fogadá őket . . . a muzeum körül olly roppant néptömeg gyült össze, mint azelőtt még soha.” (*Füvdrösi Mozgalmak*. 1848. ápr. 29. 20. sz. 545.) Az MT a bécsi küldöttségről szóló beszámolójában írja ápr. 24-én: „A Museum terén tegnap nagyszerű csókolózások mentek. A sok cuppanás és csattanás kacagásra indította azokat, kik a középponttól távol maradvá biztosan érzék magokat.” (34. sz. 134.)

19 Jókaiéra emlékeztető határozottsággal utasítja el Pálfi Albert

Sor:

az osztrákok követelését: „A kérdés világosan van feltéve, azt minden ember tökéletesen megértheti. Te magyar, miután törvényes uton kivitvad szabadságodat, midőn a maroknyi nemesség is kiküzdheté magát a külföldi igától most, midőn tizenöt millió hangja szól a közügyekbe, most tedd magadat nyomoru adófizetővé, mert különben háboru lesz, s a vitéz német vér így meg úgy fog téteket meghodítani.

Az ország e nyomoru fenyegetésre teljes lelkéből fog felkacagni.

Hogyan! Az osztrákok akarnak minket meghódítani? Kik ezek az osztrákok? Ki hallott valaha ezen nemzet vitézségéről csak egy szót is?

Hogyan! Ezen sörivő és nyálkás szájjal csókolozó nemzetség így mer beszélni velünk?” (MT 1848. máj. 5. 44. sz. 174.)

- 20 *Cleopatra* (Kleopatra) (i. e. 51–30) — Caesart, aki intézkedni akart a Kleopatra és az öccse közötti viszályban, egy éjjel titokban felkereste s bájaival és szellemével megnyerte. Caesar beutazta vele az országot (Caesario született); Antoniust is megbűvölte.

33 *Péssbe* — Bécsbe

36 *canaille* — itt: söpredék nép, csatornatöltelék, csöcselék

- 43 Márc. 28-án írja a Bp-i Híradó: „Mindenkí azt mondja, hogy a mult hétfői [márc. 20-i] és keddi [márc. 21-i] zavargásokban a zsidók ellen csak az izgágák, támogattatva az illy alkalmat felhasználni szerető csöcselék-néptől, szerepeltek és a polgárság értelmesb része a botrányt épen nem helyeselte, tudván azt, hogy erőszak utján csak veszthet, annyival inkább, mert a mostani ingerült állapotban csak önérdékét kockáztatja, ki az alsóbb osztálynál az izgalom szikráját éleszti; sajnos, hogy a polgárság itt is nagy ellenszenvvel viseltetik a zsidóság iránt; azért tanácskozmányából nyujtott is be, mint halljuk, nádor ő fenségéhez folyamodást, mellyben kéri: megtiltatni a zsidóknak ünnep- és vasárnapokon boltjaik kinyitását, továbbá boltot és lakást tartani a város kebelében stb., koránsem akarja azonban kiüzetni az izraelitákat, mint hírlelék, ezt nem is teheti, miután a várhegy, hol ezek laknak, a kir. város hatáskörébe nem tartozik, meg miután illy eljárás embertelenség bélyegét is viselné.” (*Pozsonyi Hírűzér.* 797. sz. 298–99.)

- 54 Jókai megjegyzései a pozsonyi németekre vonatkoznak. Pozsony lakossága ebben az időben csaknem kizárólag német volt.

Sor:

- 57 *Servatius* — zongermi püspök az i. sz. IV. században, az ariánusok ellensége, az ún. „fagyos szentek” egyike  
*Servatius napja* — máj. 13.  
*Pongratius napja* — máj. 12.  
*Bonifacius napja* — máj. 14.
- 59 *Nagypénteken* — ápr. 21-én.
- 65 Az utakövezés sürgetése az újdonságírók kedvenc témája volt a szabadságharc előtt is. (L.: JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 13.)
- 67 Máj. 6-án írja a PDlap: „**Soroksár** . . . Ezen, Pest küszöbén fekvő német mezővároska majdnem egészen hamuvá égett, mint mondják gyújtogatás következtében.” (21. sz. 582.) A Bp-i Híradó szerint „Soroksáron máj. 1. állítólagos gyújtás következtében körülbelül 300 ház, a templom is, leégett; a lakosság egy része Pesten, más része bucsun lévén, a 4 óra folytáig pusztító elemeket akadályozni nem voltak képesek; Pestről csak későn érkeztetett segítség.” (*Hírfüzet*. 1848. máj. 7. 830. sz. 438.)
- 68 *Szentkereszt* — Pilisszentkereszt, Pest megyei község a pilisi apátság romjai mellett, kedvelt búcsújáróhely a múlt században Pálfi Albert írja a soroksári búcsúról: „Tegnapelőtt Soroksáron tűz volt, Szentkeresztben pedig búcsu. És épen azért volt Soroksáron nagy tűz, mert Szentkeresztben nagy búcsu volt.  
A nagyja majálisra ment, s jól mulattot. Az apraja otthon maradt, s nem volt, ki a tüzet oltsa.  
Veszedeelmes dolog az a búcsu, az nem egyéb, mint anyám mondani szokta: szent heverd el napok-nál.” (MT 1848. máj. 3. 42. sz. 167.)
- 76 *homoepathia* — homöpatia; hasonszenvi gyógy mód; a „kutya-harapást szőrivel” elvet alkalmazó gyógyító eljárás
- 83 *in facie loci* — nyomban a helyszínen
- 86 *frontispicium* — oromzat, ábrázat
- 87 *tudós társaság* — 1830. szept. 17-én a „nemzeti nyelv kiműveltetése” céljából alakult intézmény a tudományokat és a művészeteket művelő MTA elődje (Vö.: JKK 567.)
- 97 Nyíri Józsa az MT hasábjain máj. 1-én ír a státusadósságokról. (40. sz. 161.)
- 98 *szapulló* — szapuló, mosóteknő, pontosabban faedény, amelyben a szennyes ruhát szapulják, azaz lúgos vízben puhítják
- 107 *Moldavia* — Moldva, Moldova
- 108 *interes* — interesse, kamat
- 117 *Xerxes* — I. Xerxész i. e. 485 és 465 között Perzsiában uralko-



Sor:

- dott. A görög—perzsa háború idején (i. e. 500—499) hatalmas hadsereggel indult a görög városállamok ellen, s lerombolta Athént. Hajóhadának a veresége azonban megpecsételte a hadjárata sorsát. Visszavonult Perzsiába, majd testőrségének a parancsnoka meggyilkolta.
- 144 *Gambrius* — Jan primus (I. János) mondabeli flandriai király, akinek a sör feltalálását tulajdonítják; Jókai cikkében a sörivő németek királyának gúnyneveként szerepel
- 147 *Bacchus* — Zeusz fia, a kicsapongás és a bor istene az ókori görög mitológiában  
*Silenus* — Szilenosz, Hermesnek egy nimfától született fia, Bacchus állandó kísérője és öreg szatírhoz hasonló részeges nevelője az ókori görög mitológiában
- 148 *Abendblat für Trinker und Weinkenner* — Esti újság ivóknak és borszakértőknek
- 149 *Wein nach Bier, das rath ich dir. Bier nach Wein, das lass du sein.* — Azt tanácsolom neked, hogy sörré bort igyál. Bor után a sört hagyj békében.
- 151 *kancsukafejedelem* — orosz cár, I. Miklós
- 154 Portugália királynője ebben az időben I. Dom Pedro brazíliai császár lánya, II. Mária de Gloria (1819—1853) volt. Angol és francia seregek segítségével 1834-ben vette át az uralmat.
- 157 Spanyolország királynője ebben az időben VII. Ferdinánd idősebb lánya, II. Izabella Mária Lujza (1830—1904) volt, aki 1833-ban anyjának, Mária Krisztinának a gyámsága alatt követte atyját a trónon. Színlelt vallásossága mellett kicsapongó életet élt, s 1868-ban erőszakkal fosztották meg trónjától.
- 165 *törökvér* — híres sashegyi vörös bor
- 168 *Ezópus* — Aesopus, Aiszóposz, az i. e. élő görög író, az állatneme megteremtője. Meséiben állatok alakjában figuráz ki emberi gyengeségeket, bűnöket és társadalmi visszásságokat
- 172 A váci eseményekről szóló közleményt Boros Antal a Nemzetőr hasábjain közzétett máj. 28-i levélben cáfolja: „... itt minden csendben van, éjjel a nemzetőrök vigyáznak a rend, s bátorságra; a zsidókra ugyan némelyek magánbosszúból még most is fölingerelvék, de tán a pozsoniak példáján okulva fölhagynak a torzsalkodással, azért nem áll az mint egy lapban olvasnánk városunk felől: hogy t. i. a spizbürgerek megtámadták a zsidókat, s ezek viszont egyesülve a parasztok-, s cigányokkal megdöngették a circumspectus hátakat. Ez merő koholmány, s

Sor:

- rágalom! ...” (*Vidéki Tárogató*. PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 705.)
- 176 *husvét első napja* — ápr. 21.
- 177 *Zsodoma és Gomorra* — Szodoma és Gomorra, ókori palesztinai városok, amelyek tűz áldozatai lettek  
*Ninivé* — Asszírnia ősi fővárosa, vallási és művelődési központja  
*Babylon* — Babilon, az ókor egyik leghíresebb városa. Hatalmas kulturális és kereskedelmi központ volt. Ma romváros Irakban az Eufrátesz keleti partján Bagdadtól délre. Az i. e. 2. században pusztult el.  
Az említett városok lakói állítólagos bűneik miatt bűnhődtek.
- 186 A Bp-i Híradó ápr. 30-án írja: „Krakóban a harc kitört f. hó 27-kén. Franciaországból 60 emigráns érkezett, a hatóság nem akarta őket bebocsátani. A nép fegyvert kívánt, a katonaság a tömeg közé lőtt, majd a várba visszazoritva, bombázta a várost.” (824. sz. 416.)
- 187 *national convent* — nemzetgyűlés
- 194 A krakkói eseményeket részletesen ismerteti egy szemtanú. (MT 1848. máj. 8. 46. sz. 183.)
- 195 *Sobieski János* (1624–1696) — 1674 óta lengyel király. 1683-ban nyomult a török seregek élén Kara Musztafa Bécs ellen, de Sobieski 1683. szept. 12-én 20 000 lengyel harcossal felmentette az ostromlott birodalmi fővárost.
- 197 A Közlöny 1848. jún. 8-án felveti azt a lehetőséget, hogy egy esetleges osztrák–magyar háború után „A csinos művelt Bécs elpusztult utcáin fül fog nőni”. (*Ausztria*. I. sz. 3.)
- 208 *Quod nova testa capit ect.* — az új edény megőrzi eredeti illatát
- 214 O. J. — Oroszhegyi Józsa
- 217 *citoyen* — polgártárs
- 222 Az említett hadifő kormányzó Lederer Ignác.
- 255 Az MT írja: „Az olvasó emlékezni fog, hogy a marciusi napokban, midőn a nép fegyvert kért, csaknem minden másod nap ment egy küldöttség Lederer katonai parancsnokhoz. A felelet mindig az volt — nincs. A népgyűlések előtt küldötteink több ízben hozták azon üzenetet, hogy Lederer katonai becsületére mondta hogy nincs fegyver. És mi történik? Mint hiteles forrásból tudjuk e napokban a ministerium módját ejtvén hogy a budai fegyvertárt megvizsgálja, ott tizennégy ezer puskát, s ugyanannyi pisztolyt találtak.

Ez tény. Pest városa népe emlékezni fog minő izenettel jöttek vissza küldötteink. Következőleg, vagy a küldöttek nem mondtak igazat, vagy Lederer hazudott. A nép pedig akár mellyik esetben gyalázatos módon meg volt csalva." (1848. máj. 3. 42. sz. 166.)

23

CHARIVARI

[1848. máj. 14.] 126—43.

M: Ék 1848. I. évfolyam 21. sz. 630—39. aláíratlanul.

Részl.:1. FAIM 171. (2. sz.)

2. HhM 6. k. 189—91. (2., 8., 9. sz.)

3. It 1957. 430. (18. sz.)

4. ItK 1957. 424., 427. (12., 25. sz.)

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

50 Sopron megyében (FAIM: Sopronymegyében)

52 közbe jött (FAIM: közbenjött)

58 fölakasztanak (FAIM: felakasztanak)

60 szegény fejünkön! (FAIM: fejünkön!)

67 uram, *instálunk alássan*, ne (FAIM: uram, ne)

huszonötöt *veretni*." (FAIM: huszonötöt *csapatni*.)

73 az *egek* urát. (FAIM: az *ég* urát.)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

1 „*Ne bántsá a magyart!*” — idézet Zrínyi Miklósnak *Az török áfium ellen való orvosság* c. művéből. A szabadságharc idején a magyar kormány ezt a jelszót öntette az ágyúkra.

2 Az itt említett német újság — az Oesterreichische Zeitung. E „másodszeri meghódítást” részletesen elemzi az MT Jenő álnevű cikkírója. (1848. máj. 10. 48. sz. 191)

5 Pálfi Albert hosszú vezércikkét fejezi be a következő szavakkal: „A magyarnak az is becsstelenség, ha a német őt egy óráig is fenyegetni meri.

Másodszer akarnak meghódítani! Ily hangra sem mozdul meg a magyar ministerium?” (1848. máj. 6. 45. sz. 179.)

Sor:

- 9 Bécszet Mátyás király foglalta el 1485-ben.  
10 *falamia* — familia  
13 *armer Reisender* — szegény (sajnálatra méltó) utas, vándor  
19 *Réz-hegység* — a Bihar-hegység Sebes-Körös és Szamos közti szakaszának egy alacsonyabb tagja  
21 *barkó* — a Gömör megyében élő palócok neve  
51 A Sopron megyei földosztó falu Csorna. A csornaiak azonban nem az urasági földet akarták szétosztani, hanem a szabályozás előtt birtokukban volt területeket kíséreltek meg visszafoglalni.  
84 *Rákóczi-hangok* — Rákóczi induló  
88 *Habakuk* — ókori mondákban élő próféta  
105 Az Oesterreichischer Beobachter Ausztria legnagyobb kormánypárti hírlapja volt.  
109 *Paradejubei* — díszünnep, ujjongás, öröm  
110 *Mitbürger* — polgártárs  
*Fraajnd* — Freund; barát  
*Kamarad* — Kamerad; bajtárs, pajtás  
115 A Hont megyei eseményekről korábban szóltunk. (JKK 647.)  
120 *Hétfőn* — Máj. 8-án  
127 *Hübner* — elemi ismereteket tartalmazó tankönyv  
*Hübner, Johann* (1668–1731) — földrajzkönyveiről és bibliamagyarázatairól ismert német író, akinek műveiben mindenre volt valami primitív magyarázat. Jókai az *Én és a zsidók* c. visszaemlékezésében írja, hogy „az iskolában tanultam egy nagy vastag könyvből, aminek Hübner volt a neve”. (*Életemből* I. k. 295.; *Szomorú napok* JKK 351.)  
159 *szentek hegedűje* — református énekgyűjtemény. Első kiadása Kolozsvárott jelent meg 1762-ben Székely Bertalan összeállításában.  
194 *hatakós* — kb. 3 hektoliter  
196 *hombár* — hambár, raktár  
*guardián* — gvardián, a ferencrendi, a kapucinus vagy a minorita szerzeteseknél a kolostor főnöke  
258 *besszer* — a tét emelése a ferbliben, amellyel a már meglévő vizet (a bankár által befizetett kezdő összeget) valamely játékos megtoldja  
*aussiz* — gyenge, rossz lapot (Aususz-t) hűz  
*gustiroz* — a kiosztott kártyalapok minőségéből lassú csúsztatással elemzi a kínálkozó lehetőségeket; *gusztlál*  
282 *municipalgarde* — városi helyőrség  
287 *gamin* — utcagyerek, lurkó, szác

Sor:

- 304 A rablás előzményeként a máj. 6-i egyetemi közgyűlés követelése között első helyen szerepel az alábbi: „Miótán a bölcsészeti karban a történettant egy az ifjúság bizalmát teljességgel nem bíró tanár adja elő — s miután továbbá az e mellé helyezett rendkívüli tanár a köztszületben álló tanár Horváth Árpád annyira el van foglalva — az oklevéltan, magyar oknyomozó történet, s az egyetemi őrség rendezésével, — az általános történettant Vasvári Pál, a marcius 15-ki ifjúság kegyence — adja elő.” (MT 1848. máj. 9. 47. sz. 187.)  
A követelésre Eötvös József kultuszminister „tagadólag válaszolt”.
- 314 Sz. B. — Szemere Bertalan
- 315 Ugyanez a valótlán hírt a PDLap hasábjain jelent meg először. (19. sz. L. Kéry Gyula i. m.)
- 317 A lengyel küldöttségről máj. 3-án és 4-én ír az MT. (42. sz. 168.; 43. sz. 172.)
- 321 *whiszt* — angol kártyajáték, a bridzs őse
- 322 *Nepomuki Szent János* (1340 kr.—1390) — Csehország és az utasok védőszentje, akit az egyház mentelmi jogának erőteljes védelmezése és a gyónási titok szigorú megőrzése miatt IV. Vencel cseh király a Moldvába fojtatott.
- 328 A német színek letétele — hírlapi kacsa.
- 341 *status-banquerotte* — államcsőd
- 349 Az MT hasábjain máj. 8-án jelent meg Sz. K. betűjeggyel egy közlemény: „Szerkesztő! sietek önt tudósítani egy keserves kinevezésről. A ministerialis bureaukba a legmérsékeltebbek is teremtettének. A dolog botrányosabb, mint sem ön azt eltalálná. Képzelse! —  
Engel a volt országgyűlési censor alkalmazva van! — Tehát még az olyan ember is az adófizetők vérrel szerzett filléreiből fog élni, kit Metternich arra használt, hogy az országgyűlési beszédek a közönség elébe csak meghamisítva juthassanak . . .” (46. sz. 182.)
- 351 „Egy nemzeti őr” írja Kassáról az MT hasábjain: „Folyó hó 15-én egy 400 főből, újoncokból és úgynevezett urlauberekből [szabadságos katonákból] álló csapat összegyűjtetik, mely Olaszországba rendelve van. Ezen csapat azonban nem fog Pestnek menni, azaz a legrövidebb uton; hanem mivel a bécsi urak alkalmasint attól tartanak, hogy a fővárosiak katonáinkat honunk hataraiból kilopni nem engedendik, Lembergnek indulnak, onnan gőzkocsikon Bécsbe és onnan Olaszországba

Sor:

- szállítatnak. Milly sok fáradság egy nagybizodalmu ministeriumot kijátszani!" (1848. máj. 9. 47. sz. 189.)
- 353 *Báró Josip Jelasics (Jelačić)* (1801–1859) — horvát-szlavon bánáná — br. Jósika Samu erdélyi kancellár javaslatára — már eleve ellenforradalmi célzattal nevezte ki márc. 28-án a király — Batthyány Lajosnak, a kijelölt magyar miniszterelnöknek a tudta nélkül. Hamarosan megtagadta az engedelmességet a magyar kormánynak. Horvátországban és Szlavóniában — elutasítva a magyarok békekésérleteit — a kamarilla támogatásával és a horvát határőrségre támaszkodva szervezte a katonai ellenforradalmat, nem törődve az uralkodó jún. 10-i rendeletével sem, amely a magyar kormány megtévesztésére formailag felfüggesztette őt hivatalától. Szept. 11-én indította támadásra hadait, de szept. 29-én Pákozdnál vereséget szenvedett a magyar seregtől. Ezután Bécs felé vonult, s részt vett a forradalmi császárváros körülzárásában, majd ostromában. 1848 decemberétől az osztrák inváziós hadsereg egyik hadtestét vezényelte a Magyarország ellen folyó harcokban.
- 355 *Török Sándor* írja az MT-ben máj. 6-án: „A rációk lázongnak alsó Magyarországon, és mondatik, hogy orosz emissariusok lázítják őket; én nem hiszem, mert ez csak ürügy, mellyel takaróznak azok, kik, a Metternich-politikát még most is fentartják. Én mind ezen mozgalmakat, a bécsi burokraták igazgatásai következményeinek tekintem. Mert ezen emberek, hogy céljokat elérjék, mint a jezsuiták, bár milly eszközöket készek felhasználni. Céljuk pedig Magyarország függetlenségének aláásása.” (45. sz. 180.)
- 358 *Beöthy László* (1826–1857) — komáromi joggyakornok volt, amikor beállt honvédnak, s harcolt Jelasics ellen. Komárom várában főhadnagyi ranggal lett hadbíró. A kapituláció után színész lett, majd humoros elbeszéléseket írt.
- 361 *Gróf Karl Ludwig Ficquelmont* (1777–1857) — katonatiszt és politikus. Az első francia forradalom idején apjával együtt emigrált Franciaországból. Ausztriai pályáját katonaként kezdte Latournak, a későbbi hadügyminiszternek az ezredében. 1814-ben már vezérőrnagy lett. 1815-től diplomáciai szolgálatot teljesített. 1830-tól altábornagy. 1840-től államminiszter, 1843-tól lovassági tábornok. Az 1848-i bécsi forradalom után az első kormányban először a külügyminiszteri tárcát kapta, majd miniszterelnök lett, de a máj. 4-i bécsi tömegtüntetés lemondásra kényszerítette.

Sor:

363 Jókai e sorokat abból az alkalomból közli, hogy máj. 9-én Duschek Ferenc, „Magyarország legnépszerűtlenebb emberével”, Zichy Ferencsel és Nyéky Mihállyal egyetemben macskazenét kapott.

Az MT hasábjain a Kopogó aláírással megjelent *Országos macska zene c.* cikkben olvashatjuk Duschek Ferencről: „olgy lappangó politicus volt, kinek neve sehol sem, de kezeinek minden nyomai ott voltak, hol csak egy új rendszabály jött létre, melly a magyar kincstárt lassanként a szó teljes értelmében olgy szivattyujává változtatá, melly Magyarország gazdaságát a külföldre szivárogtá ki.

Egy frakkos jesuita, kamarai alelnök ... s egyike azoknak, kik a Metternichékkel egy tából, még pedig mag nélkül ették a cseresznyét.” (1848. máj. 9. 47. sz. 186–87.)

Felsorolja a cikk Duschek magyarellenes, reakciós és antidemokratikus tevékenységét, majd így végzi: „Duschek F. állodalmi tanácsos és tiszteletbeli altitká! Auch eine schöne Gegend!

Bizony mondom néktek, csehül állunk, ha illy emberek is tiszteletbeliek lehetnek.” (Uo. 187.)

*Duschek Ferenc* (1797–1873) — 1848 előtt a Magyar Kamara konzervatív tanácsosa volt, s állást foglalt a magyar nyelv kamarai használata ellen. Kossuth Lajos mint kiváló pénzügyi szakembert vette maga mellé pénzügyminiszteri államtitkárnak, noha tudta, hogy Duschek Ferenc nem lelkesedik a forradalmi átalakulásért. Debrecenben csatlakozott a békepárthoz, s nagy része volt a Madarász ellen indított hajszában. 1849 májusától pénzügyminiszter. A fegyverletétel után előbb halálra, majd 6 évi várfogságra ítélték, de 3 évi raboskodás után amnesztiát kapott.

367 Cs. — Csongrád

375 *Veszter Sándor* (1810–?) — híres magyar táncsoport vezetője. Társulata 1847-ben Párizsban és Londonban is sikert aratott. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 756.)

A PDlap írja máj. 4-én: „A Nemzeti Színházban ma lépett fel először Veszter Sándor külföldről megérkezett magyar táncársasága, mely alkalommal, Sobri, vagy: Parasztlakodalom a Bakonyban' néma jelenet a népféletből, került színtre táncokkal, vig dalokkal és csoportozatokkal.

„Tót Samu — írja ezúttal Vahot Imre — tót és oláh táncot járt s előadását a népjellemek geniális fölfogása, eredetiség,

Sor:

kedves pongyolaság, bámulatos könnyűség tette rendkívül kitünővé. Ez ifjú művészek minden tagja, minden mozdulata jelentős kifejezéssel beszél . . . Tót Samu a meglepően rendezett baltatáncban is, különösen a baltaforgatásban igen nagy ügyességet fejt ki. A magyar táncokat Veszeter Sándor — ki mint Sobri, festői haramia-öltözetében igen jól nézett ki — Kilányi és Kilányiné, Hilbert Emma és Kovács Lujza nagy tetszéssel lejték. Az előadásban Egressi Béni népzenei társasága is részvön. És most háromszoros éljent kell kiáltanunk a derék Veszeter Sándornak, ki hosszas műutazását Európa jelesebb városaiban becsülettel végezvén, a magyar nevet külföldön, a művészet tündérvilágában dicsőséggel koszorúzá." (20. sz.; Kéry Gyula i. m. 291.)

Vahot Imre divatlapjában olvashatjuk: „A Nemzeti színházban Lovasi Betti, a lipcsei színház első énekesnője, ki már színpadunkon ezelőtt többször hallatá magát ‚Abigail‘ szerepében, mint vendég lépett föl s mindamellert is, hogy e szerepben Schodelné után föllépni nem könnyű feladat: szembeütő haladást tanusított, s tetszéssel fogadtatott.” (Kéry Gyula i. m. 295.)

401 *Schodelné, Klein Róza* (?–1854) — operanékesnő, akit egy Kleinné nevű bábaasszony nevelt fel, s a nevét is ráruházta. Schodel, a kolozsvári zenetanár öt éves korától tanította énekelni, majd 15 éves korában feleségül vette és elvitte Olaszországba. 1837 óta a Nemzeti Színház tagja. A szabadságharc után visszavonult. Nyáry Pál élettársa volt. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 611.)

407 A PDlap hasonlót ír a *Budapesti mozgalmak* c. rovatában: „Nemzeti színházunkban hire sincs valami eredeti újdonságnak; nem is lesz addig, míg a drámairókat kellő díjazás, versenyzés által munkásságra nem buzdítjuk. — Most két idegen darabot tanulnak: Adrienne-t Prechtlertől, s a ‚Király mulat‘ — Hugó Victortól.” (1848. máj. 13. 22. sz. 613.)

409 A PDlap a *Nemzeti Színház* c. rovatában foglalkozik Bajza József várható lemondásával. (1848. máj. 13. 22. sz. 609.) Egy hét múlva már a lemondás okait fejtegeti a PDlap színházi kritikusa: „Bajza színházi igazgatásáról lemondásának két legfőbb oka az, mert a színháznál annyira el volt halmozva törvénykezési, s mindennemű aprólékos dologgal, hogy az intézet szellemi emelése- s művészeti haladására nézve kellő eredményt felmutatni, elfoglaltsága, más részről pedig az intézet pénzühiánya egyáltalában nem engedé.



Sor:

- Ebből az a tanúság, miszerint az illy rozsul organizált igazgatósu s teljesen kiürült pénztáru színház kormányzását jelenleg senki nem vállalhatja el, — ha csak kudarcot nem akar vallani.” (*Az igazgatásról. = Nemzeti Színház. 1848. máj. 20. 23. sz. 639.*)
- 419 Szekeres László szerint „Jókai a zavargás miatt elsősorban nem a generálist ítéli el, hanem a kormányt riasztja a vérontás megakadályozására, míg Szilágyi Sándor szerint a résztvevőkkel „gondatlanságuk, a fiatal hév feledeteté . . . mi egy katonának becsülete”. Petőfi az események után népgyűlést hív egybe, s tiltakozik Lederer embertelensége, s a minisztérium tétlensége ellen. Jókai pedig azt igyekszik bizonyítani, hogy a macskazenés tüntetéshez a márciusiaknak nem volt köze, s a rendbontást az ifjúság egésze nevében bélyegzi meg.” (It 1957. 425—26.)
- 420 A máj. 10-i vérengzés vezetői név szerint pontosan a következők voltak: az osztrák Franz Kubik kapitány, a lengyel August Stwrtnik főhadnagy, mind a ketten a Pesten állomásozó 16. (velencei) gyalogezredből, továbbá az olasz Leopold Cerrini de Monte Varchi a százsz választófejedelemtől elnevezett nehézlovas ezred kapitánya és az osztrák Johann Lippe, a Pesten állomásozó 32. (Estei-Ferdinand) gyalogezred hadnagya.
- 421 *Bogáti* — Bogáthy Ferenc hírlapíró
- 422 *Tomor János* — hírlapíró
- 423 *Mérey Mór* (1813—1858) — a szabadságharc idején nemzetőri őrnagy volt. Mint parancsnok vezette csapatát a schwecháti csatában. Később az országos rendőri hivatalban lett tanácsos a szabadságharc végéig. Világos után Angliába menekült, s ott gyárigazgató lett. Jókai az Esti Lapok hasábjain gyakran gúnyolja, hogy két helyről húz fizetést. (Pl. *Mérey Mór nem egy ember, Mérey Mór két ember.*)
- 427 A máj. 10-i eseményekről a PDLap *Katonai vérengzés* címen ír: „Május 10-én Lederer hadi parancsnok budai szállása előtt nagy számmal sereglett egybe az ifjúság a végből, hogy a hivatalából még eddig el nem mozdított, gyűlölt német főtiszt iránti ellenszenvet macskazenével nyilvánítsa. Meg is kezdtek az éles fütyölést és nyávogást; azonban leshelyökből orgyilkosként egyszerre kétféle lóvas és gyalog katonák törnek elő, s a helyett, hogy csak egy szóval is szétoszlásra szólítanák ezt fel, vérengző kardvágások-, szuronyozás- s lóvali letipratással támadják meg a fegyvertelen népet, kik, miután közülök többen

Sor:

veszélyesen megsebeztek, a durva erőszakoskodásra kénytelenek voltak visszavonulni. Pesten a forradalmi csarnokban tüstént nagy gyűlés tartatott, s az ifjuság kész volt a botrányos bünt nyomban fegyverrel megtorlani, — a harangokat már félre is verték, — számosan fölfegyverkeztek; — azonban a polgári vér kíméletének tekintetéből néhány szónok lecsillapítá a méltán fölingerlettek kedélyeit. Az éjjel a közügyetek a kir. helytartónál reggelig tanácskoztak." (*Budapesti Mozgalmak.* 1848. máj. 13. 22. sz. 614.)

A PH szerint „A fővárosi ifjuság estéli 10 órakor tömérdek nép kíséretében vonul át Pestről Budára, s itt a Szentgyörgy téren macskazenét kezd Léderer Ignác hadtestparancsnok ablakai alatt, mint a ki az állítólagos üres fegyvertárból a népek fegyvert adni ujabban is vonakodott." (máj. 10. 54—56.; Kéry Gyula i. m. 301.)

A máj. 10-i tüntetést az ifjuság elsősorban azért rendezte Lederer Ignác ellen, mert kiderült, hogy a hadi főkormányzó katonai becsületszava hazugság volt.

- 430 *Charybdis — Scylla* — a hajósokat fenyegető veszedelem jelképe  
*Karibdisz* — a szicíliai tengerszoros félelmes örvénye  
*Scylla* — a vele szemben levő szörny
- 434 A PDLap a *Nagyszerű macskazenék* címen számol be a népszerűtlen hivatalnokok elleni tüntetésről: „Ifj. Zicsi Ferenc, Nyéki Mihál, és Duschek Ferenc, mint Metternich bukott rendszerének leghivebb bajnokai, s most a miniszterium hivatalaiban a közvélemény ellenére alkalmazott egyének, szinte nagyban élvezék a macskazene bájhangjait. Nem árt az, hogy a kelepceből szerencsésen megmenekült egereket, kik nemzetünk életüdvén olly kártékonyan rágódtak, a szabadság kandurjai illy módon jól megráncigálják. Legalább nem dicselkedhetnek azzal, hogy szárazon mentek el. A budai városkapitány a belügyi miniszternek, mint halljuk, e dologról akként referált, hogy a macskazene a legnagyobb rendben ment vala végbe. Kedden az egészségügyi osztály főnökét, Stáli ő nagyságát operázták, vagy is operálták meg, ő kivülről még másokat is. — Szóval, a fáklás zenéveli tisztelgés kiment a módiból, s helyette a macskazene jött divatba, mellynek hegedűje a nyávogás trombitája a füttyölés, fagottja az ugatás, és nagy dobja a tompa zúgás és mormogás.” (*Budapesti mozgalmak.* 1848. máj. 13. 22. sz. 612.)
- 435 A PDLap ugyanitt számol be a „néprontó egyetemi tanárok”

Sor:

elleni tüntetésről: „Mult vasárnap az egyetemi ifjuság mindazon régi tanárokat, kiket utál és gyűlöl, iszonyatos macskazenével tisztelé meg. Körmöczi kanonok úr is részesült a megtiszteltetésben, de ő nem engedé magát konfundáltatni; beszédet tartott a tisztelgőkhez, s miután előadá, hogy most már változván a körülmények, épen olly erélyesen s olly radikális szellemenben fog küzdeni a haza jó ügyei mellett, mint milly erélyesen vivott a pecsovics zászló alatt, — a bünbocsánatra hajlandó ifjuság utóvégre még meg is éljenezé a vezeklő főtisztelendő urat.”

- 439 Párizsban a forradalom lakomával és macskazenével kezdődött. Münchenben a macskazenés tüntetés hatására távolltják el Lajos király kegyencnőjét, Lola Montezt. Berlinben a márc. 18-i forradalom macskazenés tüntetés kíséretében meneszteti a régi rend számos képviselőjét. Bécs máj. 4-én ugyancsak macskazenés felvonulással buktatja meg a márciusi forradalom után hivatalba lépett kormány jobboldali minisztereit.
- 440 A Jókai által említett „legközelebbi” bécsi macskazenéről a PDlap a *Külföldi Mozgalmak* c. rovatában számol be: „Bécsben e hó 3-án a polgárság az egyetembeli ifjusággal egyesülve Fiquelmont miniszterelnök laka előtt nagy számmal sereglett egybe, s macskazenével tisztelegvén felszólítá komolyan a lemondásra, ingatag, jellemtelen, orosz színezetű miniszternek nevezvén őt. Fiquelmont végre az erkélyre lépve tudtul adá, hogy lemond hivataláról.” (1848. máj. 13. 22. sz. 615.)
- 444 *apellatorium forum* — fellebbezési forum
- 471 A máj. 11-i eseményeket a PDlap foglalja össze: „Másnap Pestmegye rendreügyelő választmánya küldöttséggel járult a kir. helytartóhoz, azt kívánván, hogy Lederer hivatalából rögtön elmozdítottassék s nyilvános törvényszék elé állíttassék, és mindazon tiszték, kik a vérengzés eszközlésébe befolytak, tisztségeiktől megfosztatván, addig, mig a törvényszék elébe fognak idéztetni, őrizet alá tétessenek, és hogy a katonák rögtön eskettessenek föl az alkotmányra. Nyári Pál, mint küldött, igen erélyes nyilatkozatára a kir. helytartó a kívánatok teljesítését megígéré.” (*Budapesti Mozgalmak*. 1848. máj. 13. 22. sz. 614—15.)
- 477 A kiküldött vegyesbizottság elnöke Zoltán János belügyi államtitkár volt.
- 483 *hópénz* — havidlj

Sor:

- 495 A Reform c. napilap írja május 12-én: „Petőfi Sándor ma reggelre népgyűlést hirdetett a Muzeuum térre. Indítványának, mely egyhangúlag elfogadtatott, ez a rövid foglalata:
- „Miatán a mostani miniszterium, mint a tapasztalás szomorúan tanusítja, oly gyöngre, miszerint nemhogy egész állam, de még csak egyetlen egy egyén törvényes biztoslétéről sem képes intézkedni: küldöttség által a népgyűlésből szólltassék föl a miniszterium, hogy a nemzeti konventet legeslegrövidebb idő alatt összehívja. Másik küldöttség a katonai vérengzés tárgyában kinevezett választmányhoz neveztessek és követelje: 1-ször, hogy azon vérengzésben részt vett egyének, de kivált a magyar katonák a legpéldásabban büntetessenek, hogy eszükbe ne jusson többé saját testvéreiket orgyilkolni. 2-szor az ítélő-bizottmányban az ifjúság is képviseltessék.”
- A küldöttségek kineveztetvén a nép eloszlott.” (12. sz.; Kéry Gyula i. m. 303.)
- 496 Máj. 26-án írja a Bp-i Híradó: „A máj. 10. budai botrány megvizsgálására kiküldött vegyes bizottmány hatod napra bevégzé működését, mellynek eredménye lón, hogy b. Lederer, továbbá Cerrini a lovasságot, és b. Lippe a gyalogságot vezetõ tisztek vád alá helyeztettek.” (Hírfüzet. 846. sz. 502.; Vö.: Kéry Gyula i. m. 315.)
- 509 Az Évkönyvben olvashatjuk máj. 12-én: „A tegnapelőtti tüntetés részleteinek megvizsgálását ma kezd meg Zoltán János belügyi államtitkár elnöklésével a kiküldött vegyes bizottság. Báró Lederer hivatalától felfüggesztetett, s minthogy az éjjel szó nélkül Bécsbe távozott: a bíróság előtt leendő megjelenése, noha gyanították, hogy hasztalanul, Esterházy miniszter útján sürgettetett.” (341.; Kéry Gyula i. m. 303.)
- A máj. 10-i véres jelenetek utáni eseményekről a PDlap hasábjain olvashatunk: „Május 12-kén a miniszteri tanácsból közhírré tétetett, hogy a véres botrány törvényes megvizsgálata befefejezéseig Lederer helyett ideiglenes főhadi kormányzóvá egy más német vezér neveztetett ki, és hogy Lederer a vizsgálat megrendelése után Bécsbe illant el, mire nézve a minisztertanács oda utasítá a külügyminisztert, hogy Lederernek itteni szükséges megjelenését a maga útján eszközölje. — Ugyan e napon a muzeum terén népgyűlés tartatott, s Petőfi indítványára a közügyérekhez küldöttség neveztetett ki a célból, hogy a vizsgálatra kirendelt bizottmányhoz néhányan az ifjúság közül is

csatoltassanak, és hogy a nemzetgyűlés minélelőbb összehívassék.” (*Budapesti Mozgalmak*. 1848. máj. 13. 22. sz. 615.)  
 Lederer Ignác utódja báró Moritz Boyneburg von Langsfeld (1788–1866) altábornagy volt, akit a magyar kormány ismételt sürgetésére csak szeptemberben helyezett át Galiciába a bécsi hadügyminisztérium.

24

A FORRADALOM KÖLTÉSZETE

143–45.

- M: 1. Ék 1848. máj. 18. 22. sz. 641–43.; Jókai Mór aláírással.  
 2. Áldor Imre: *A forradalom költészete*. 3–6.  
 3. *Irodalom és művészet* VU 1867. okt. 27. 43. sz. 532.  
 4. FAIM 55–56.  
 5. HhM 6. k. 33–35.  
 6. Prónay Antal: *Nagy idők nagy emlékei*. Bp. é. n. 58–61.  
 7. *Irodalmi Ujság* 1954. ápr. 24. 9. sz. 1.  
 Részl.: It 1957. 423.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- A cím után a FAIM-ban a megjelenés dátuma (1848. május 18.) olvasható.  
 2 szemetekbe (FAIM: szemeitekbe)  
 4 és emberszeretet (FAIM: emberszeretet)  
 és nőszerelem (FAIM: nőszerelem)  
 7 hajnal jó. (FAIM: hajnal jön.)  
 8 nap sugára (FAIM: nap sugarait)  
 9 szétlövell. (FAIM: szétlövelli.)  
 és a sötétség (FAIM: és sötétség)  
 10 az istené (FAIM: az Istené)  
 millio (FAIM: millió)  
 Ez a változat többször ismétlődik.  
 12 hová (FAIM: hova)  
 13 ragyogásban látszék (FAIM: ragyogásban látszik)  
 14 s ragyogásuk (FAIM: s a ragyogás)  
 19 nem az a vér (FAIM: nem az a pir)  
 melly a szívből (FAIM: mi a szívből)  
 hanem a melly (Ék: hanem az, melly)

Sor:

- 24 terem, hová (FAIM: *nevel, hová*)  
30 mindent ad (FAIM: *mindent ad*)  
31 el *senkitől* semmit (FAIM: *el semmit*)  
39 *midőn* a nép (FAIM: *mikor a nép*)  
s *csak egy* (FAIM: *s ezért egy*)  
40 népszabadság (FAIM: *népszabadsága*)  
42 módokat, *mellyekkel* a (FAIM: *módot, hogy a*)  
43 népet magukba (FAIM: *népet magokba*)  
48 a *forradalom* szelleme. (FAIM: *a szabadság szelleme.*)  
mit az a földön (FAIM: *mit a földön*)  
57 örök hatalmú (FAIM: *örök hatalom*)  
szellem. (FAIM: *szelleme.*)  
59 szavait. (FAIM: *szavát.*)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sőtér István szerint „ez az eszmény még magában foglalja Petőfi világszabadság gondolatát — de hol vagyunk itt az *Egy gondolat* . . . , eget-földet rázó' mennyörgésétől! Ez a szelld, mosolygó, napsugaras forradalom-kép — éppen csak a forradalom lényegétől mentes.” (*Romantika és realizmus.* 389—90.)

Szekeres László szerint Jókai „A május 18-i vezércikkében a forradalom elvi jelentésének kifejtése közben épp lényegétől fosztja meg a forradalmat. Humanizmusának csaknem egésze belefér az általa pozitívan értékelt forradalomba”. (I. m. It 1957. 421.)

- 39 *Brutus, Marcus Junius* (i. e. 85—42.) — plebejus eredetű szülők-től származó, szigorú erkölcsű köztársaságpárti politikus és hadvezér. 44. márc. 15-én részt vett Caesar meggyilkolásában.  
40 *Caesar, Julius* (i. e. 100—44) — római hadvezér és politikus. Egykori párhívei a köztársaság védelmére összeesküvést szöttek ellene, s az 44. márc. 15-i szenátusülésen meggyilkolták.

25

[1848. máj. 18.]

145—46.

M: 1. Ék 1848. I. félév 22. sz. 642—43.; Jókai Mór aláírással, *A forradalom költészete* c. cikk folytatásaként.

2. FAIM 53—55.

3. HhM 6. k. 35.

A magyarázó megjegyzés J. M. betűjeggyel jelent meg a kötetekben.

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 Az 1848 : 7 tc. mondja ki Erdély unióját.
- 5 A *Politikai divatok* c. regényben írja Jókai a márciusi napok utáni időkről: „Ami pedig a nemzetiszín szalagcsillagokat illeti, azokban valódi fényűzés fejlődött ki, a kokárdák most már bársonyból is készültek, középett ezüst országcsmerrel; kezdtek őket csillag alakúra is idomítani, nagy kerülettel . . . sőt mikor az erdélyi unió kimondatott, akkor még veres-fehér-zöld mellé a kék és aranyszín is fölvetetett a kokárdába; ami már csakugyan elég ragyogó volt”. (JKK 91.)
- 12 A Dráva, Száva, ill. a Táttra és a Fáttra elvesztésére való utalás a délszláv és a szlovák szeparatista törekvésekre vonatkozik.

26

#### AZ UTÓSÓ FEJEDELEM

146—56.

- M : 1. Ék 1848. máj. 18. 22. sz. 643—47.; Jókai Mór aláírással.  
2. Áldor Imre: *A forradalom költészete*. 316—29.  
3. FAIM 11—20.  
4. *A barátfalvi levita*. = *Ujabb elbeszélések*. NK 295—305.

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

cím utósó (NK: utolsó)

A cím az NK-ban csillaggal jelent meg, s frónk J. M. betűjeggyel írta alá megjegyzéseit.

A cím alatt az NK-ban a következő zárójelezett rész olvasható:  
*Elbeszélés. 1848. május.*

- 3 voltál az utósó. (NK: voltál az utolsó.)
- 8 egy könnyező (NK: egy könyező)  
szeraph. — *Értettelek, értettelek*. — (NK: szeraph.)
- 19 minőnek lelkem (NK: a minőnek lelkem)

Sor:

- 30 Az isten szót az NK általában nagy kezdőbetűvel írja.  
39 eget s a (NK: eget és a)  
42 világát, *miken dt sem napsugár, sem ember szeme nem hat . . .*  
Dél van (NK: világát . . . Dél van)  
46 fekete világ. (NK: fekete világ *körrajza*.)  
219 beszél ti (Ék: beszél ti —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László szerint „Az utolsó fejedelem c. novellisztikus víziójában a romantikus elemek halmozása elvi bizonytalanságot fejez ki. Jókai általában elítéli a zsarnokságot, sőt az antik korszakra vonatkozó királygyűlölete már áprilisban fellobban az „Egy római polgármő halála” c. novellájában, de — Petőfi királyellenes verseivel (Bánk-bán, A király esküje, Ausztria) ellentétben — hiányoznak a magyarországi helyzetnek megfelelő utalások. Humoros cikkei is általános emberi és politikai hiányosságok miatt emelnek szót, s a törvényesség megtartását sürgetik.” (I. m. It 1957. 423.)

- 113 *Astraea* — *Astraira*; *Astraios* és *Éeós* lánya az ógörög mitológiában, aki az aranykorban Diké néven élt az emberek között, majd a vaskorszak beköszöntése után elhagyta a földet és a csillagokba távozott

27

#### CHARIVARI

[1848. máj. 18.] 157—63.

M : Ék 1848. I. félév 22. sz. 653—56.; aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 171—73. (2., 5—6. sz.)

2. HhM 6. k. 191—93. (2., 5., 6. sz.)

3. It 1957. 430. (4. sz.)

4. ItK 1957. 426—27. (2—3. sz.)

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

85 el akarták kergetni (FAIM: el akarták kergetni)

86 sikerült (FAIM: sikerült)

haza hozták (FAIM: haza hozták)

87 királyukat (FAIM: a királyukat)



Sor:

- s nekik meg ez (FAIM: s ez meg nekik)  
nem sikerült (FAIM: nem sikerült)  
88 az érdemrendjeleknek (FAIM: az érdemjeleknek)  
90 F. A. (FAIM: Felelet. A)  
kereszt (FAIM: kereszt)  
92 aranykulcs (FAIM: aranykulcs)  
94 igavonó marhája voltál (FAIM: igavonója voltál)  
95 mellyel nyakaadnál fogva számoltyához (FAIM: mellyel[!] számoltyához)  
97 aransarkantyú (FAIM: arany sarkantyú)  
99 aranygyapjú (FAIM: aranygyapjú)  
101 térdkötő (FAIM: térdkötő)  
102 udvari hölgyek körül (FAIM: udvarhölgyek körül)  
103 tárcza (FAIM: tárcza)  
elloptad a gazdád számdra a nemzet pénzét, már (FAIM: tömte a gazdád tárczáját a nemzet pénzével, már)  
106 E közlemény 3. része a FAIM-ből hiányzik.  
133 Kérdés. Mit (Ék; FAIM: K. Mit)  
csinálnál te Jellasiccsal (FAIM: csinálnál Jellacsisccsal)  
140 emblemmel (FAIM: emblemmel)  
154 ministereink (FAIM: minisztereink)  
155 madame Lenormandt (FAIM: Madame Lenormand-ot)  
161 Egy nem nemesnek (FAIM: Egy nemesnek)  
162 magos aristocrata (FAIM: magas aristocrata)  
163 miniszter leend (FAIM: miniszter leend)  
ilyen hivatalnak (FAIM: ily hivatalnak)  
164 a címe (Ék: címe)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 országház — épület a várban a mai I. kerületi Országház utcában  
2 A *Budapesti Mozgalmak* c. rovatban máj. 20-án számol be a PDlap a vizsgáló bizottság munkájáról: „A nyomozó bizottság, mellyek katonai vérengzés tárgyában működött, már bevégzte a tanúvallatásokat, mikből kisült, hogy a macskazenészek szétűzésére maga a megtisztelt Lederer rendelé ki a katonaságot, mellynek vérengző megtámadását annak lehet tulajdonítani, mert a közvitéztek néhány tiszt által lerészegítették, s erőszakoskodásra buzdítottak. E tekintetben a főbűnösök: Lippe, Zedvicz és Cerrini. Az altisztek és közlegények közül

Sor:

- többen, különösen Szentpéteri, gránátos tizedes, bátran, férfiasan vallottak; a tisztek, Lederer hadsegédét kivéve, többnyire habozva s tekervényesen. — A nyomozóbizottmány tagjai közt Nyári és Rottenbiller legerélyesebben s legügyesebben viselék magukat." (1848. máj. 20. 23. sz. 642.)
- 7 A Nemzetőr szerint a „Zanini nevet viselő olasz ezred . . . a magyarok iránt a legujabb mozgalmak közepett mindenkori kitünő rokonszenvet tanúsított". (PDlap 1848. máj. 20. 23. sz. 642.)
- 18 Szentpéteri Imre 1848 elején az 51. (Ferdinánd főherceg) gyalogezredben szolgáló kadét volt, akit közben Pestre vezényeltek.
- 122 *zum küssen* — csókolnivalóan, dicséretre méltón
- 35 *schén stát* — keményen, magukat kihúzva
- 47 *denique* — azonban, azután
- 57 *Jakab István* (1798—1876) — jogász, 1848 előtt a Helytartótanács titkára volt. Ő vezette e kormány szerv naplóit 1848. márc. 15-től ápr. 10-ig. Később a belügyminisztérium osztálytanácsosa, az ideiglenes igazgatási bizottság előadója, de 1849-ben elbocsátják hivatalából. 1861-ben a visszaállított Helytartótanács tanácsosa lesz.
- 73 *Ich baron Gottfried, Adalbert, Maximilian Lippe, geboren anno 1821. verheiratet seit drei Jahren habe auch schon zwei Zwillingskinder — erkläre hiemit —* Én, Lippe Maximilian Adalbert, Gottfried báró, született az 1821-ik évben, három év óta nő, már két ikergyermekem is van — ezennel kijelentem:
- 108 *feldmarsall* — Feldmarschall; tábornagy, marsal  
A máj. 15-én kitört második bécsi forrongás miatt Ferdinánd király az udvarral együtt Innsbruckba menekült. A magyar kormány elérkezettnek látta az időt, hogy az uralkodót Budára hívja lakni és ezáltal Magyarországot emelje a birodalom központjává. A máj. 17-i minisztertanács ilyen értelmű határozatot hozott. Széchenyi István és Eötvös József minisztereket Innsbruckba küldte, hogy a királyt a Magyarországra való áttelepedésre felkérjék. (Vö.: Hajnal István: *A Batthydny kormány külpolitikéja.*)
- 116 A PDlap levelezője szerint „a székelyek részéről 80,000-en ajánlkoznak föl tartani a magyar békéjét, s nem akarnak német tisztek engedelmeskedni. Éljenek!” (*Vidéki Mozgalmak.* 1848. máj. 20. 23. sz. 3. borítólap.)  
Jókai híradása a székelyekről azon a nyilatkozaton alapult,

Sor:

- amelyet az Erdélyi Híradó máj. 9-i számában 33, különböző társadalmi állású háromszéki személyiség tett közzé. E nyilatkozat aláírói a székely nemzet nevében kijelentik, hogy a székelység a hazáért utolsó csepp véréig is feláldozza, és szükség esetén kész 80 000 katonát kiállítani és oda vezényelni, ahová azt a haza érdeke kívánja. Máj. 18-án merült fel az a terv, hogy a szerbek ellen létrehozandó szegedi tábor részben székelyekből alakítsák, s Batthyány Lajos másnap adta ki a székelyekhez ilyen értelmű kiáltványát.
- 118 *teljes hatalmú királyi helytartó* — István nádor
- 128 *ítélet napja* — utolsó ítélet, a keresztény vallás szerint Jézus Krisztus a világ fennállásának utolsó napján „lészen eljövendő ítélni eleveneket és holtakat”. Ekkor azután mindenki elnyeri érdeme szerint az örök jutalmat vagy az örök büntetést.
- 133 *nagy mogul* — nagy Mogul, mongol származású, a rettegett Timur (Tamerlan) alapította dinasztia
- 137 *chria* — retorikai írásbeli feladat  
*periodus quadrimembris* — négyrészes körmondat
- 138 *similitudo* — itt: hasonlat
- 139 *syllogismus catenatus* — szentrásmagyarázat  
*flosculus* — szövirág, cikornya  
*locus topicus* — közhely
- 140 *emblema* — embléma, valami jelmondatnak vagy fogalomnak vagy eszmei törekvésnek jelképes és dekoratív kifejezése  
plasztikai ill. grafikai eszközökkel  
*chronostichon* — vers, amelynek bizonyos betűi fontos évszámot adnak
- 144 *adnectal* — annektál, hozzácsatol, mellékel
- 145 *ferman* — fermán, rendelet, parancs  
A „szolgálattevő selyemzsinór” a kötelező önfelakasztás jele.
- 147 Az Akadémiának az *Egy magyar nábob* c. regényben említett nagy szótáráról emlékezik itt meg Jókai. (JKK 2. k. 257., 338.)
- 151 *megbicsakol* — megmakacsol
- 155 *Lenormand, Marie Anne Adélaïde* (1772–1843) — francia jósnő: La Sybille du Faubourg Saint-Germain. 1809-ben kiutasították Párizsból, mire kiadott egy könyvet, amelyben Napóleon bukását is megjövendölte.
- 162 Eötvös József apja báró Eötvös Ignác (1758–1850), sógora Rosty Pál (1830–1874) volt, aki 1848–49-ben a Károlyi-huszárezredben szolgált. 1861-től az Akadémia levelező tagja volt.

Sor:

Eötvös József apósa Rosty Albert (1779–1847) Békés vármegye egykori alispánja volt. Halálakor szép szavakkal emlékezett meg Jókai arról, hogy „csöndben lefolyt élete áldásnyomot hagyott maga után a haza kebelén”, mert ő volt „a legelső, ki évek előtt az *adó* eszméjét megpendítette”. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 370.) Ágnes lányát 1842-ben vette feleségül Eötvös József.

- 171 *Au contraire* — ellenkezőleg
- 173 A Nemzetőr a *Fővárosi Tárogató* c. rovatában emel szót az Olaszországban harcoló magyar katonák hazatéréséért. (1848. jún. 11. 735.)
- 174 A kormány máj. 14-én adott Pázmándy Dénesnek és Szalay Lászlónak megbízólevelet, hogy Magyarország megbízottai-ként jelenjenek meg a német államok máj. 18-án kezdődő frankfurti alkotmányozó gyűlésén, tisztázzák a gyűléssel Ausztria viszonyát Németországhoz, és győzzék meg a képviselőket arról, hogy a magyarokban biztos szövetségesekre találnak. (Waldapfel Eszter: *A forradalom és szabadságharc külpolitikája*. Bp.)
- 174 *Pázmándy Dénes* (1816–1856) — jómódú középirtokos, a reformkorban az ellenzék mérsékelt szárnyához tartozó politikus. 1843–44-ben és 1847–48-ban Komárom megye ellenzéki követe a diétán. A forradalom előtt Komárom megye másodalispánja. 1848-ban a képviselőház elnöke. Szept. 4-én ő vezeti a nemzetgyűlés deputációját — az ún. százaz küldöttséget — az uralkodóhoz. 1849-ben nem követte a kormányt Debrecenbe. Windischgrätz elfogatta és Pozsonyba vitette, de hamarosan szabadon bocsátotta. 1849 januárjában Ghyczy Kálmánnal együtt tervet dolgozott ki Windischgrätz számára Magyarország újjárendezéséről. Ápr. végén Guyon fogatta el, mint hazaárulót haditörvényszéki ítélettel ki akarta végeztetni, de Görgey Debrecenbe küldte, s ott felmentették. Utána visszavonult a politikai élettől, s baracscai birtokán halt meg.
- 176 A Jellasicsra vonatkozó megjegyzésekben Jókai arra utal, hogy a nádor, azaz a király helyettese, máj. 11-én Hrabovszky János altábornagyot, a pétervárad-i hadifőparancsnokot királyi biztossnak nevezte ki Szlavóniába és Horvátországba az elszakadási törekvések megállítására. Parancsnoksága alá rendelte a sor-katonaságot és a határőrséget, máj. 14-én pedig utasította, hogy Jellasicsot fossa meg katonai tisztségétől és fogassa hűtlenségi perbe.

CONGREG-RAKÉTÁK  
PILLANATNYI FÉNYŰL NÉMELLY SÖTÉTEBB  
HELYEKRE

163—68.

- M: 1. Ék 1848. máj. 21. 23. sz. 657—60.; Jókai Mór aláírással  
2. FAIM 57—61.  
3. HhM 6. k. 36—41.  
Részl.: 1. Takáts Sándor i. m. XXVII—XXVIII.  
2. *A köszívű ember fia!*

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor

- cím Congrev-rakéták (FAIM: Congrén-rakéták)  
némely sötétebb (FAIM: némely sötétebb)  
cím után FAIM: 1848. majus 21.)  
5 zavart *ohajtanának.* (FAIM: zavart *akarnának.*)  
8 *forradalmi* (Ék: *f o r r a d a l m i* FAIM: forradalmi)  
12 közüdvét (FAIM: közüdvöt)  
9 hol mindent (FAIM: *a* hol mindent)  
13 *magányérdeket ott,* (FAIM: *magánérdeket ott,*)  
21 háta mögü*l.* (FAIM: háta mögö*tt.*)  
22 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
*marciusi* (FAIM: *márcziusi*)  
26 *minden* politikai (FAIM: politikai)  
demonstrációk (FAIM: demonstrációk)  
27 elé. (Ék: *szine* elé.)  
28 éjelenként (FAIM: éjjelenként)  
34 hanem helyt (FAIM: hanem *azonnal* helyt)  
35 az utó*s*óig (FAIM: az utó*l*sóig)  
40 *lelketlen* szalmakép. (FAIM: *tehetlen* szalmakép.)  
64 rá marad. (FAIM: *reá* marad.)  
69 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
76 háládatos (Ék: háládatos)  
78 honát védeni (FAIM: honát *vedelmezni*)  
86 *Igy* bünteti (FAIM: bünteti)  
87 *szabadá*d*d,* *úrrá* (FAIM: szabad *urrá*)  
88 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
90 közben *épen* magunk (FAIM: közben magunk)

Sor:

- 95 *sír helyét* (FAIM: sirt)  
98 *gyümölcsseit* (FAIM: gyümölcset)  
105 *gúnyolni, szidni a* (FAIM: gúnyolni a)  
106 *rosszak* (FAIM: roszak)  
110 *honfentartás* (FAIM: honfenntartás)  
128 *Uraim, ne legyünk* (FAIM: Ne legyünk)  
132 *nemesség között* (Ék: nemesség közt)  
135 *elvek s ne* (FAIM: elvek, ne)  
137 *Mindenét odaadta.* (FAIM: Mindenét odaadta.)  
138 *generatio* (FAIM: generatid)  
139 *választási jogát, (Ék: választási előjogát,)*  
141 *Odaadta ingyen.* (FAIM: Odaadta ingyen.)  
148 *A FAIM-ban nincs kiemelés.*  
153 *minden egyebet* (Ék: mindent egyebet)  
159, 161 *A FAIM-ban nincs kiemelés.*  
162 *A cikk után az Ék-ben ez áll: „(Folytatása következik.)”*

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Takáts Sándor szerint „Bár ő maga lemondott a nemességről, a nemességet, mely a hazáért oly sokat áldozott s oly sokat küzdött, a támadásokkal szemben erősen védelmezte”. (I. m. XXVII.)

Waldapfel József írja a *Költők a forradalomban* c. tanulmányában: „Mikor Petőfi az ingadozó kormány felé odavágta megvető és fenyegető nyilatkozatát, hogy a kutyáját sem bízná rá, mikor megkezdődik a közvélemény hivatalos szervezése, hűségnyilatkozatok gyűjtése a kormány mellett s márciusi ifjúság ellen, mikor az *Életképek* népszerűsége is fogyni kezd nemesi közönsége körében, Jókai mindjárt ingadozó, a táblabírákat mentegető, a nemességet magasztaló cikket ír (*Congrève-rakéták . . .*) és leveszi a lapról a *Nép Szava* címet, amely mögött a márciusi események óta a régi cím alcímként húzódott meg. Ekkori cikke már nem a márciusi ifjúság hangja, hanem a nemesi övédelemé, nem a forradalomé, hanem a forradalomtól rettegő kormányé, s ehhez illő, de márciusi szereplésével élesen ellentétes cselekedet, hogy ugyanez a szám Bécs felé is a kormányálláspontját képviseli: „V. Ferdinándnak nem marad egyéb hátra, mint Magyarhon karjai közé vetni magát s e karok csodákat fognak kivinni érte” — írja az *Életképek* május 21-én. [JKK 175.] A csodák nyilván a bécsi, prágai és észak-

Sor:

olaszországi szabadságmozgalmak elfojtásában mutatkoztak volna. Látnivaló, micsoda áthidalhatatlan szakadék tátong már ekkor Jókai közt és Petőfi közt, aki már április 5-én, a bécsi egyetemi ifjúság küldöttségének látogatásakor a képtelenség elképzelésének humorával nevetségessé tette azokat, akik szívesen látnák a császári családot Budán, ha a bécsiek elűzik". (*Forradalom és szabadságharc 1848–1849.* Bp. 1948. 543–44.) Szekeres László írja a *Jókai és Petőfi szakítása* c. cikkében: „Bár Waldapfel József kétkedéssel fogadja, az adott politikai helyzetben egyáltalán nem lehetetlen, sőt nagyon is valószínű, hogy Jókai 1875-ben tett megjegyzése szerint a ‚forradalmi fiatalság klubja‘ őt bírta meg májusban a közvéleményt tájékoztató, elvi jellegű cikksorozat megírásával annak ellenére, hogy Petőfiék ismerték Jókai korábbi véleményét a forradalomról. De nemcsak az általános politikai helyzet magyarázza a forradalmi fiatalok megbízását. ‚A mi politikai chatecismusunk‘ c. április 16-i vezércikkben ugyancsak Jókai fejt ki a ‚fiatalság klubja‘ nevében a márciusiak elvi véleményét s összetartásra szólít fel a fiatalok elleni átfogó támadás idején . . . E cikk Petőfiék helyesléssel találkozott s ezért kerülhet sor a második megbízásra. De a jakobinusok azt is világosan látják, hogy az áprilisi támadáshoz a márciusiak egy részének ingadozása is hozzájárult s — bízva a liberálisok személyes jószándékában, ismerve egyéni kvalitásaikat — azért is fokozottabb mértékben vonják be őket a politikai harcokba, hogy az ármánykodás s a várható események hatására még közelebb kerüljenek hozzájuk. Joggal remélik, hogy a kedvező objektív és szubjektív feltételek kihasználása a márciusiak két szárnya között közeledést eredményez.

A . . . május 21-én megjelent értekezés már címével is elárulja felvilágosító jellegét. Ismét a Pilvax-fiatalság nézeteit fogalmazza meg Jókai a központi politikai kérdésekről s egyúttal eddigi szereplésükről, majd célkitűzéseikről is összefoglaló képet fest . . . A Jókai által pozitívan értékelt forradalomnak [itt felsorolt] kritériumai távolról sem a forradalom lényegét fejezik ki s szinte tetszés szerinti csoportosulás nézetei lehetnek . . . Az Életképekben azt ígéri [Jókai], hogy a cikksorozatnak folytatása lesz, ez azonban elmarad. Még a taktikázó Petőfiék sem lehettek megelégedve Jókai állásfoglalásával, s ezért kerül nyilvánosságra a folytatás helyett június 4-én Vasvári Pálnak a Jókaiival mintegy polemizáló, helyesbítő jellegű

Sor:

munkája. A 'vidéki atyafiakhoz' szóló Vasvári is érinti a márciusi eseményeket s ő sem áll ki a respublika mellett, de csak taktikai okokból, mintegy védekezésből . . . A márciusi forradalom bemutatásakor a Petőfi elleni rágalomokra válaszul s nincs szó nála a forradalom eszméjének megszelídítéséről vagy megtagadásáról. Más dolog taktikai okokból bevonni egy jelszót, s más dolog szembehelyezkedni vele. 'A márciusi ifjúság' c. cikk arra vall, hogy a jakobinus fiatalok még taktikai okokból sem fordulnak szembe elvi meggyőződésükkal. Vasvári még ekkor is kifejezésre juttatja, hogy a Pilvax-fiatalok fő érdeme a szilárd elvi meggyőződés, a tetterkészség, valamint az, hogy 'kebleikben meg vannak érve a szabadság-eszmék'. Jókai alig veszi figyelembe a paraszti tömegeket, Vasvári azzal is közelebb áll a jobbjárokhoz, hogy nyíltan érezteti a 'vidék' felelősségét a forradalmi lendület hanyatlása miatt . . . Petőfi naplójához hasonlóan Vasvári is rámutat arra, hogy a fiatalok 'kedvezőbb időkre várnak' s felelősségre ébresztő bizalmat akar kelteni, amikor az értekezés befejező sorában a nemzeti összefogás szükségére figyelmeztet . . . A márciusiak taktikai elgondolása mellett kiderül az is, hogy míg a választások előtt a félreszorított, megrágalmazott márciusi jakobinusok engedelményeket nem tesznek, addig a 'nemességet magasztaló' Jókai sem korábban, sem későbbben írt cikkeiben nincs semmi nyoma annak, hogy Petőfiék taktikáját ne saját elvi céljának tekintette volna. Hogy Petőfiék csupán taktikai okokból 'pillanatnyi fényül' az akkori politikai helyzetben tartják hasznosan felhasználhatónak Jókai nézeteit, az a március 31-i forradalmi hangulat élesen szemben álló megítélése mellett, a május 10-i és június 11-i események különböző értékeléséből is kiderül." (lt 1957. 424-25.)

- 1 A PDlap melléklapja, a Nemzetőr bírálja Jókai szerkesztői magatartását, s külön kitér erre a cikkére: „... vannak az Életképben cikkek, hol a szerkesztőséget sem magyarázhatjuk ki magunknak. Ezen demokratikusnak látszó lap ugyanis 23ik számában a Congrev-Rakéták című cikkében ellenkezésképp eddigi eljárásával, egy kis védelmi iratot intéz a n e m e s s é g és t á b l a b i r á k mellett, elmondva, hogy a nemességet, mellynek már multja van csak, de jövője nincs, mely honát szereté, ennek alkotmányát védte, nyelvét föntartá s jelenleg a népért föláldozá vagyionát címét stb. — nem kell gunyolni, szidni, és nevetség tárgyává tenni. — Kár: hogy e cikkben a



Sor:

kezdezt amphora helyett urceus alakul, midőn írő azt mondja: nem szeretném, ha oda jutna a világ, hogy ki nemesen tenni, nemesen érezni tud az legyen a köznevetség tárgya. De hát ki akarja ezt; s mellyik táblabíró és nemesség ellene agitál erre? — Sajnálatos, hogy a születési nemesség, és lélek, és kebel nemesség ennyire összezavartnak. Nincs népbarát, nincs aristocráciát gyűlölő, ki a léleknemességnek ne hódoljon; sőt épen a születési privilegiumok ellen küzdők figyelnek kitünően a szellem, és jellem nagyságára. Mi nem gyűlöljük kiválólag a magyar arisztokraciát, voltak ennek szép tulajdonai. De mivel a születési nemességet már elvileg sem pártoljuk, midőn radicálnak látszó lapban, — melyre jelszóul ez van írva: egyenlőség, szabadság, testvériség, — illynemű cikket olvasunk, akaratlanul b. Veselényinek Kosuthoz írt egykori levele jut eszünkbe, mellyben a többi közt ezek állanak „Minden lépése önnek borstörés a német orr alá, s ez helyes volt, utoljára hasát akarja-é kenni s örömet, dobzódo örömet akar é ön okozni neki?” (*Hirlapi Csatározó*. PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 698.)

- 71 Bárdos László idézi a 71. sortól a 81. sorig terjedő részt, hogy a következő megállapítást bizonyítsa vele: „A [Jókai-ban] bennelévő nemesi csökevényekből eredt az is, hogy nem ismerte fel az egész nép alkotó, teremtő erejét, nem hitt például a parasztok forradalmiságában.” (*Jókai a szabadságharc idején*. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5. 36. sz. 4.)
- 101 Lukácsy Sándor írja *A márciusi ifjúság* c. tanulmányában: „A márciusi ifjak eddig a népről, mindig csak a népről beszéltek; most szárat kellett vetniük az osztályokkal. Ezt Jókai kezdte meg az Életképek május 21-i számában, és Vasvári folytatta ugyanott június 4-én.

A polgárságról Jókai ezt írta: „A nemességet szereti előjogaitól megfosztva látni, de saját előjogait a néppel megosztani nem.” Hasonlóképpen Vasvári: „Míg közös jogokért vívtunk, addig összeforrottak velünk. Midőn eszméért kellett volna lelkesülni és áldozni, akkor ők visszavonultak, sőt ellenünk akarának szövetezni.” Amikor az ifjúság még áprilisban, vörös tollakat tűzött ki radikalizmusa jelvényeiül, a pesti polgárok megtámadták, és tapasztalnia kellett, hogy a nemesi politika ellenében nem támaszkodhatik rájuk.

Sor:

Ahhoz, hogy a parasztságot maga mögött tudhassa, jobban fel kellett volna karolnia érdekeit. Ámde legtöbbjük úgy gondolkodott, hogy a jobbágyság eltörlésével a parasztok helyzete kellőképpen rendeződött, és kielégítetlen követeléseik pártolásában nem követte Táncsicsot, Horárikot. Fordulaton majd csak 1849 tavaszán tapasztalunk, amikor Vasvári, Emődy, Dobsa és mások toborzó útjuk közben megismerkedtek a falu hangulatával. Ekkor írta egyikük, Kléh István a Honvédelmi Bizottmányhoz benyújtott terjedelmes jelentésében, hogy a fegyveres küzdelmet nem lehet sikeresen folytatni a paraszti kívánságok teljesítése nélkül. 1848-ban még a legradikálisabb ifjak sem jutottak el ideig. (*A magyar irodalom története.* 3. k. 1965. 705.)

- 101 Jókai hasonló tónusban szól a népről, mint Petőfi *Az apostol* c. munkájában.
- 118 A valóságban a nemesség nem vonakodás nélkül osztotta meg vagyonát és jogait, hanem a körülmények kényszerítő hatására, abbeli félelmében, hogy másképp erőszak ragadja el javait.

29

## CHARIVARI

[1848. máj. 21.] 168–75.

- M: Ék 1848. I. félév 23. sz. 664–68. aláíratlanul.
- Részl.: 1. FAIM 173–74. (12., 16. sz.)  
2. HhM 6. k. 193–94. (12., 16. sz.)  
3. *A kétszülű ember fiai* JKK 2. k. 375. (12. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 168 egyetlen *gyermekem* a hon (FAIM: egyetlen *fiam* a hon)  
175 *mosakodnak*, *lakjék* (FAIM: *mosakodtak*, *lakjék*)  
177 – Nincs többé (FAIM: „Nincsen többé”)  
felelt a derék (FAIM: *felelt meg* a derék)  
179 idehaza.

*A fiatalág is toboroz. Tegnapelőtt este négyszázan álltak be közülök a forradalmi csarnokban kitűzött zászló alá.*  
(FAIM: idehaza.)

685

Sor:

- 204 nagy lázadás van (FAIM: nagy lázadás van)  
205 s Innsbrukba ment (FAIM: s Innsbrukba ment)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *Schusterpui* — suszterinasok  
4 *Schusterpub* — suszterinas, cipésztanonc  
8 *etc. etc.* — stb. stb.  
10 *kundschaft* — kuncsaft; vevőközönség  
25 A pesti rendőrség máj. 15-én a Molnár utca 164. számú házban egy titkos cseh-morva egyesületet fedezett fel. E társulat megbeszélésein a csehországi illetőségű Jan Kadavy — egyébként akkor a pesti evangélikus egyház tanfője — és Jan Gamnicky zongorakészítő szláv monarchia megalakításának tervét fejtették. A rendőrség mindkettőt kiutasította Magyarország területéről.  
33 *szent Antal bardok* — ferencesek  
50 *Rotschild, Solomon (1774–1855)* — bécsi bankár, aki részt vett a birodalom minden pénzügyi műveletében  
55 *Sobri Jóska* — országszerte híres rablóbotyár a XIX. század első felében. Főként Zala, Vas és Veszprém megyékben tevékenykedett, míg végül 1837-ben, 28 éves korában mielőtt elfogták, öngyilkos lett. (Vö.: *Sobri Jóska elfogatása. = Megtörtént regék.* 50–56.; JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 839.) A Nemzeti Színházban máj. 7-én és 17-én adták Sobrit.  
67 Válaszul arra, hogy a baloldali sajtó a máj. 10-i vérengzés miatt keményen támadta a kormányt erélytelensége miatt, a megyék sorra bizalmat szavaztak Batthyány minisztériumának.  
80 Batthyány Lajos és Baldacci Manó, az Országos Nemzetőri Haditanács elnöke máj. 16-án adták ki a rendeletet a nemzetőrség kötelékétől különálló 10 000 főnyi „rendes nemzetőrség”, azaz az első 10 önkéntes honvédszászlóalj felállítására, és kiáltványban hívták fel a hazafiakat a király, a trón, a haza és az alkotmány védelmére. A következő napokban ténylegesen is megkezdődött az önkéntesek toborzása.  
91 *Harcoldj vagy fizess!* — a „jelszava azon aláírási ívnek, mely a minisztérium által felállítandó önkényes hadsereg költségei s tartása fődözésének gyámolítására országszerte köröztetik”. (PDlap 1848. máj. 20. 23. sz. 645.)  
92 A pénzbeli adakozásokról írja a Nemzetőr: „A r a d i k á l k ö r tagjait illeti e tekintetben az elsőség dicsősége. Ők, még

Sor:

- mielőtt a közügyésrség felhívást intézett volna a nemzethez, saját jószántukból, Teleki László és Fényes Elek elnökeik felhívására egyszerre kiléptek a cselekvés mezejére. A legtöbben 100 — és 50 p. ft. közt irtunk alá, úgy hogy most már az összes áldozat mintegy 10 ezer pft-ra megy, s napról napra szaporodik." (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. máj. 27. 24. sz. 674.)
- 100 *hadrszéli háború* — célzás a lengyel eseményekre
- 130 A PDlap Nemzetőr c. melléklapja *Áldozati oltár* címen nyitott rovatot, melyen a hazafiúi adakozásokat folytatólagosan közzéteszi.
- 133 Az MT „honvédelmi áldozatnak” nevezi a hazafiúi adakozásokat. (1848. júl. 15. 105. sz. 419.)
- 134 *Csütörtökön* — máj. 18-án
- 137 Az Évkönyv írja a máj. 18-i eseményekről: „Pesten ma a nép ezerei díszmenetben vonultak Barthyány minisiterelnök lakása elé és emlékiratot nyújtottak át a minisiterelnöknek. Ez átnyújtott bizalmi irattal a dinastiát is meg akarták győzni, hogy Pesten nincs féktelenség, nincs anarkia. És a magyar minisiterium e pillanatot fordulópontnak tartá a minisiteriumra nézve. Kötelességének is érzi oda hatni, hogy az udvar Magyarországba költözzék és Budapestet tegye székvárosává. Így bizton várható volt, hogy az udvarnak az országban való tartózkodása azonnal véget vet a horvát és szerb mozgalmaknak. A mai felvonulás után a minisiterc tanácskozársra gyűltek s utasították Esterházyt, hogy tüstént menjen a király után, a ki — hir szerint — Innsbruckba menekült. Elhatározták még azt is, hogy István főherceg, Széchenyi és Eötvös minisiterc odautaznak s a magyar fővárosba hívják a dinastiát.” (341 — 42.; Kéry Gyula i. m. 313.)
- 140 Az MT támadta legélesebben a minisiteriumot — természetesen nem a Jókai által itt említett taktika miatt.
- 141 *alló* — allons; rajta, gyerünk, nosza
- 156 p. — pengő
- 164 A Nemzetőr a *Toborzó* c. rovatában írja: „A fővárosi önkéntes honvédsereg száma mindinkább szaporodik, úgy most már másfélezerhez közelit; s átalán véve országszerte nagy tolakodás vehető észre, a harcra hívó hadi zászló körül. Ha ez így megy, 10,000 helyett rövid időn még egyszer annyi fog egybeseregleni. — Zemplénből, Nógrádból nagyobbára müvelt, lelkes fiakat hoztak a középpontba. — E gyönyörű,

Sor:

fiatal hadseregnek alig lesz párja Európában!" (PDlap 1848. jún. 3. sz. 25. 697.)

A PDlap temesvári hírei között szerepel, hogy „A nemzet-  
ország folyvást szaporodik”. (*Vidéki mozgalmak*. 1848. máj. 13.  
22. 2. borítólap.)

181 *forradalmi csarnok* — Pilvax kávéház (L.: JKK 555.)

183 A Nemzetőr *Külföldi Mozgalmak* c. rovata részletesebben közli  
e hírt: „Bécsben a legközelebbi napokban ismét nagy-  
fontosságú mozgalom történt. Az egyetembeli tanuló ifjuság  
a néppel együtt új alkotmányt vivott ki, melly szerint jövőre  
csak egy kamara fog lenni, és így a főrendek háza megszűnend-  
ik. A választásoknál a census eltöröltetik, azaz, nem a vagyon-  
mennyiségtől függesztetik föl a választói képesség. A mozgalom  
vezetői három zsidó volt. Vérontásról nem tudósítanak.”  
(PDlap 1848. máj. 20. 23. sz. 647.)

A máj. 15-i bécsi megmozdulásról van szó, amely valóban  
azokat az eredményeket harcolta ki, amelyeket Jókai felsorolt.

186 Az al-dunai lázadás — a kisebb, helyi jellegű megmozdulásokat  
nem számítva — jún. 6-án robbant ki, amikor egy szerb  
csapat Titelen a helybeli csajkás katonasággal együttműködve  
kirabolta a fegyvertárat, majd az ún. római sáncokba vonult, s  
erődített táborhelyet kezdett kiépíteni magának.

192 *Madarász László* (1811–1909) — Madarász József testvér-  
bátyja. 1848 előtt a liberálisok balszárnyához tartozó ellenzéki  
képviselő. Az 1847/48-as diéta második szakaszában Somogy  
megye követe. 1848-ban a flamingók vezére, képviselő, egyik  
vezetője az Egyenlőségi Társulatnak, tagja az Országos Hon-  
védelmi Bizottmánynak, ahol a postai és rendőrségi ügyeket  
vezeti. 1849-ben Debrecenben a Zichy-gyémántok eltulajdonít-  
ásának hamis vádjával békepárti hajsza indul ellene. Ebből  
Jókai és lapja is nagy mértékben kiveszi részét. A meghurcolta-  
tás miatt — noha csak gondatlan kezelést sikerült rábizonyítani,  
lemond képviselői mandátumáról, de kerülete, a Fejér megyei  
csákvári kerület újra megválasztja. A világosi fegyverletétel  
után emigrál és Amerikában farmerként éli le életét.

194 *Vas Gereben* (1823–1868) — a szabadságharc idején Arany  
Jánossal együtt szerkesztette A Nép Barátja c. néplapot.  
Szabadságharcos szellemben, primitív múnépiességgel, szájba-  
rágó modorban írt a parasztoknak. Világos után egy darabig  
bujdosott, majd fogságra vetették.

195 *Vahot Imre* (1820–1879) — szerkesztő és író. Első írásai a

Sor:

- Rajzolatokban jelentek meg 1837-ben. 1838-tól lett Pesten joggyakornok. 1842–43-ban Kossuth PH-jának az újdonságrovatát vezette. Színdarabjaival a maradiság ellen harcolt, s a Védegylet célkitűzéseit támogatta. A közmemesi liberalizmus elveit hirdeti. A PDLapot szerkesztette. Egy ideig Petőfit segéd-szerkesztőként foglalkoztatta. Részt vett az 1848-as eseményekben. Divatlapját 1848 végéig BpDLap címen szerkesztette. 1848. júl. 5-től dec. 24-ig szerkesztette a Nemzetőr c. politikai hetilapot. 1849 elején az osztrákok rövid időre bebörtönözték, majd Világos után ismét elfogták. A Bach-korszakban több vállalkozást kezdeményezett. 1847-ben Jókai igen éles polémiát folytatott ellene. (Pl. JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 184., 194.)
- 196 *Kövér László* (1820–1907) — nagy felkészültségű erdélyi statisztikus és történetíró. 1848-ban indította meg *Ellenőr* c. lapját Kolozsvárott. Jún. 18-án titkár lett az országos statisztikai hivatalban. Októberben Erdélyben fáradozott a székelység fellelkesztésén s az ellenállás megszervezésén. 1849-ben az erdélyi hadseregnél volt haditudósító és hadtörténetíró.
- 198 *Lauka Gusztáv* (1818–1902) — jogot végzett író, költő, humorista és újságíró. 1840 óta munkatársa a különböző szépirodalmi lapoknak. Fegyverrel és tollal vett részt a szabadságharcban. 1848-ban ő volt az első magyar vicclapnak, a *Charivari-Dongónak* a szerkesztője. Nagyon sokat írt. Világos után bujdosott, majd hivatalt vállalt. Irodalmi tevékenységével Jókai már 1847-ben is foglalkozott (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 665.)
- 205 A PDLap *Külföldi Mozgalmak* c. rovata *Legujabb hírei* között közli, hogy „Bécsben annyira kicsapott a forrongás tüze, miszerint császáruk Ferdinand a főhercegekkel együtt elhagyá a székvárost”. (1848. máj. 20. 23. sz. 648.)
- 210 Mária Teréziáról van itt szó.
- 215 A *Nemzetőr* a *Fővárosi Türogtatóban* magyarázza az általános hangulat előzményét: „Királyi helytartónk Insbruckba utazott, hova urunk királyunk a bécsi forradalom elől távozik. Ő fensége biztosítandja fejedelmünket a magyar nemzet hűségéről. — Külügyminiszterünk is felhivatott a közügyérség által, hogy királyunkat Insbruckba kövesse.” (PDLap 1848. máj. 27. 24. sz. 676.)

HOL LESZÜNK KÉT ÉV MULVA?  
VAGY  
HÁROM EXCOLLEGA SIBERIÁBAN  
176—92.

- M: 1. a) 1848. máj. 28. 24. sz. 681—83. — a humoreszk elejétől a 180. l. 136. sorában levő „be ne vágjanak” szavakkal végződő mondatig.  
b) 1848. jún. 4. 25. sz. 717—20. a 180. lap 137. sorában levő „Ez alatt Vahotné” kezd. szakasztól a 186. lap 347. sorában levő „befolyása van az udvarnál” szavakkal végződő mondatig.  
c) 1848. jún. 11. 26. sz. 757—60. 186 l. 348. sorában levő „— Hát valjon Bernát Gazsi” kezd. mondatától a humoreszk végéig.

Jókai Mór aláírással.

2. *Virradóra*

Részl.: 1. Endrődi Sándor i. m. 429—30., 441.

2. ItK 1957. 438—39.

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- ám Sibiériában (Virradóra: Szibériában)  
4 fedí testét. (Virradóra: földi testét.)  
11 nem jön fel a (Virradóra: nem jő fel a)  
Szibériában ez a (Virradóra: Szibériában ez a)  
17 ekép ül a lesben (Virradóra: ekkép ül a lesben)  
19 vagy kútgém (Virradóra: vagy kútgém)  
21 nadrágja irámszarvasbőrűl, (Virradóra: nadrágja irám-szarvasbőrűl.)  
23 hátán nagy menkű (Virradóra: hátán nagy ménkű)  
24 jegesmedvét cepel (Virradóra: jegesmedvét czipel)  
lógatva veri (Virradóra: lógatva veri)  
29 hármot lép (Virradóra: hármot lép)  
32 felel, kinyújtva (Virradóra: felelt kinyújtva)  
34 hozott istenl (Virradóra: hozott Isten!)  
35 ötvenhat mérföldet (Virradóra: ötvenhat mértföldet)  
37 De hijjába (Virradóra: De hiába)  
43 Könnyű neked (Virradóra: Könnyű neked)  
45 azon felül három (Virradóra: azonfölül három)  
54 ismét lefújja (Virradóra: ismét lefújja)

Sor:

- 56 Egy irámtehenem (Virradóra: Egy irámtehenem)  
mult ki a (Virradóra: múlt ki a)
- 58 sok irámszarvasod? (Virradóra: sok irámszarvasod?)
- 59 No, no, nem sok (Virradóra: No, nem sok)
- 61 irámszarvas (Virradóra: irámszarvas)
- 69 tanulta; irámtéj (Virradóra: tanulta; irámtej)
- 70 milyen anyali (Virradóra: milyen anyali)
- 76 *Így még vendégeskedünk* (Virradóra: *még így vendégeskedünk*)
- 77 *ők eképen készülének* (Virradóra: *ők ekképen készülének*)
- 79 háza elé, *húzatva hat fehér és hat fekete kutyától, melyek mihelyt megállapodtak, lefeküttek a hóba s* (Virradóra: háza elé, *tizenkét kutyától röpitve, melyek a megállapodás után meren lefeküdték a hóba, s*)
- 83 ez alatt egy *apró kis* (Virradóra: ez alatt egy *kis apró*)  
pattan elő (Virradóra: pattant elő)  
*kucsmája épen* (Virradóra: *sipkája épen*)
- 84 volt a *fejébe* nyomva (Virradóra: volt nyomva)
- 87 magához *termetre* hasonló (Virradóra: magához hasonló)
- 93 látva e törekedést (Virradóra: látva a törekedést)
- 103 Oroszország Tiszai (Virradóra: Oroszország tiszai)
- 106 az Erdélyiek (Virradóra: az erdélyiek)
- 109 a kétujjú keztyűt (Virradóra: a kétujjú keztyűt)  
egy nagytenyerű (Virradóra: egy nagy tenyerű)
- 115 volt fölépítve (Virradóra: volt felépítve)
- 116 csapó földel (Virradóra: csapó földdel)
- 119 fonva a la cosaque (Virradóra: fonva à la cosaque)
- 126 37 irámszarvastehén (Virradóra: 35 szarvasirámtahén)
- 129 terjesztének magok (Virradóra: terjesztenek magok)
- 134 rókapamlagra le ne heveredjenek (Virradóra: róka-pamlagra leheveredjenek)
- 138 ültek az ablak (Virradóra: ültek az ablak)
- 141 vajon a lapponiai (Virradóra: vajjon a lapponiai)
- 142 tömérdek marhafaggyúból (Virradóra: tömérdek marhafaggyúból)
- 143 fésű helyett (Virradóra: fésű helyett)
- 145 muszkabetűikre taníták (Virradóra: muszkadéczéte taníták)
- 156 Szemecath. (Virradóra: Szemecath.)  
Ee. Pkle. (Virradóra: Ee, Pkle.)
- 169 utósó hírt (Virradóra: utolsó hírt)
- 173 Illyriának híják. (Illyriának híjják.)
- 176 zivataros éjszakán.



Sor:

— Híj biz azóta sok megváltozott. Magyarország címere jelenleg zöld tarlóban három kasza tetején egy illyr gucsma, meg egy drótozott serpenyő. Jelenleg ott tót az uralkodó, s ország-szerre placatumokban van kihirdetve: hogy legszebb virág a krumpli; az ablakokban cserepekben tenyésztik, a kertekben úgy ápolják, mint a georginát, s az úri hölgyek bálókban a virágját kebleiken viselik. Soiréekben sült krumplit osztanak frissidűl. S midőn a mult őszszel a krumplibetegség nagyon elterjedett, a kórházból kiverték a beteget s ott ápolták nyilvánosan e szent nemzeti virág gyökérgombócait.

— Ah, ah!

— Heves vármegyében (Virradóra: zivataros éjszakán.

— Heves vármegyében)

192 az Szvatopluk (Virradóra: az Zvatopluk)

194 alatt a Rákóczi-marsot (Virradóra: alatt a Rákóczymarsot)

195 kell fújniok (Virradóra: kell fujniok)

Nyitra, mila Nyitra, ti viszoka (Virradóra: Nyitra, ti viszoka)

196 „hej húj nem bánom” (Virradóra: hej huj nem bánom”)

197 kancsukára itélt el (Virradóra: kancsukára itélte el)

201 nemzet utósó (Virradóra: nemzet utolsó)

205 mondták neki (Virradóra: mondták neki)

210 keljen föl (Virradóra: keljen fel)

213 szerkesztőt tömlőbe csukatott (Virradóra: szerkesztőt bőrtönbe csukatott)

214 aztán eként minden (Virradóra: aztán ekkép minden)

reggel nagy váratlanul (Virradóra: reggel váratlanul)

218 sem kértek sem (Virradóra: sem kértek sem)

221 a jó magerátit (Virradóra: a jó magyarátit)

229 konyec a magyar dicsőségnek. (Virradóra: konyecz a magyar dicsőség.)

231 gondolkozott ellentállásról? (Virradóra: gondolkozott ellentállásról?)

232 nagy hirtelen elkezdtek (Virradóra: nagy hirtelenséggel elkezdtek)

233 Két hét került (Virradóra: Két hétbe került)

236 Utójára is (Virradóra Utoljára is)

237 Néhány lelkesült (Virradóra: Néhány lelkesült)

240 mondta: hogy menjen (Virradóra: mondta: menjen)

242 hogy na (Virradóra: hogy no)

243 a spiszburgeraj azt mondta (Virradóra: a spiszburgeráj azt mondta)

Sor:

- 245 utójjára is senki (Virradóra: utoljjára is senki)  
247 s néhány hét (Virradóra: s néhány hét)  
254 a dolog boldog végít. (Virradóra: a dolog boldog végét.)  
255 ifjúnak, öregnek (Virradóra: ifjúnak és öregnek)  
256 odahaza Pétervárbam (Virradóra: odahaza Pétervároitt)  
261 helyébe szerb betűket (Virradóra: helyébe muszka betűket)  
263 katonának Ukraniaába (Virradóra: katonának Urrainába)  
271 gyönyörű szép tót nemzetségeekkel (Virradóra: gyönyörű szép muszkanemzetséggel)  
273 Meg van e (Virradóra: Megvan)  
Kecskemét?  
– Meg, csakhogy az egész városnak ráccá kellett kikeresztelkedni. Szegények szörnyen megsmlik azóta az olajos babot, s nehezen megy nekik a görög nyelv.  
– Hát Debrecen mit csinál?  
– A város (Virradóra: Kecskemét?)  
– A város)  
285 varjuvajjal süttött (Virradóra: varjúvajjal süttött)  
286 költözött tót ivadék (Virradóra: költözött muszka ivadék)  
289 neve most Szlovenszkograd (Virradóra: neve most Sziberszkograd)  
298 alatt, fölkerelkedtek (Virradóra: alatt felkerelkedtek)  
306 hogy kis Kún-Halas (Virradóra: hogy Kis-Kun-Halas)  
308 választottak magok közül (Virradóra: választottak magoknak magok közül)  
309 legyen ki fölött regnálni (Virradóra: legyen ki felett regnálni)  
318 a muszulman napjában (Virradóra: a muzulman napjában)  
319 a radicalok élnek-e (Virradóra: a radicálok élnek-e)  
320 cirkalmozzák most (Virradóra: czirkalmozzák most)  
321 a communismust Vasvári Pali elnökelete alatt fogják (Virradóra: a communismust fogják)  
325 az inasa rosszúl (Virradóra: az inasa rosszul)  
330 Némellyek szerint (Virradóra: Némelyek szerint)  
331 hajduböszörményiek (Virradóra: hajdúböszörményiek)  
333 a matyó fiának (Virradóra: a motyó fiának)  
340 legalább is *superintendens* fog (Virradóra: legalább *protopopa* fog)  
341 megspanyoltalanodott.  
– *Lehetetlen!*  
– *Semmi sem lehetetlen, ha az ember megházasodik. Mióta felesége van, hallani sem akar a communismusról.*  
– Hát Horváth Lazi él-e (Virradóra: megspanyoltalanodott.)

Sor:

- Hát Horváth Lacci él-e)  
348 — Hát vajjon (Virradóra: — Hát vajjon)  
356 juratusoknak. *Némellyek azt rebesgetik: hogy valami titkos viszony aligha nem létez közöttük és a cár felesége között, mert nagy befolyása van az udvarnál.* (Virradóra: juratusoknak.)  
363 elidegeníthetlen tulajdonul (Virradóra: elidegeníthetlen tulajdonúl)  
364 Azon meztlábos (Virradóra: Azon meztlábos)  
365 járjon. 4) *A Festetics házból mindenféle hatlábu állatok örök időre száműzessenek.* 5) Azon (Virradóra: járjon. Azon)  
373 Ukrianiát, a hozzá tartozó Phrygia, Cappadocia és Paropemysussal egyben. Kétheti virradóra: Ukrianiát. Kétheti)  
380 Paskeviccsel a (Virradóra: Paskievicscel a)  
386 portzio aszalt (Virradóra: portió aszalt)  
389 asztrakánba varva (Virradóra: asztrakánba varrva)  
392 a rácvárosba (Virradóra: a Ráczvárosba)  
400 játszani kényszerítetének (Virradóra: játszani kényszerítetének)  
401 utójára mind (Virradóra: utójára mind)  
403 majd megdőriült röhögteben (Virradóra: majd megdőriült röhögteben)  
412 utósó jelenetben (Virradóra: utolsó jelenetben)  
413 meg együl egyig (Ék: meg együl egyik — sh. — (Virradóra: meg egytül-egyig)  
414 árnyékában. *Az énekesek okosabbak voltak, ők elfogadták a szerződéseket.* Fejenként (Virradóra: árnyékban. Fejenként)  
416 szárazhal, két bunda, egy ködmen, három szánkó a hozzá tartozandó kutyaequivázzsal, meg harminc (Virradóra: szárazhal, meg harmincz)  
420 kap, a ki el van rekedve, kancsukát kap, aki ghixert ad, kancsukát kap, (Virradóra: kap.)  
449 ragad, mint a kolláncs! (Virradóra: ragad, mint a kolláncs!)  
451 mülyen szemekkel (Virradóra: milyen szemekkel)  
452 a politicára? (Virradóra: a politikára?)  
453 political osztály (Virradóra: politikai osztály)  
459 s továbbá (Virradóra: és továbbá)  
460 biafora? (Virradóra: biafor?)  
464 „vajjon Tamerlan (Virradóra: vajjon Tamerlan)  
469 kozák hetmánt (Virradóra: kozák hetmánt)  
473 Perse: a sajtószabadságnak (Virradóra: Persze: a sajtószabadságnak)

Sor:

- 474 az 1848-ki (Virradóra: az 1848-iki)  
478 semmit sem (Ék: semmit nem)  
494 szabad bizonyítania: (Virradóra: szabad bizonyítani)  
499 idejutottak Sziheriába? (Virradóra: idejutottak Sziheriába?)  
505 harminckilenc irámszarvas (Virradóra: harminczöt irámszarvas)  
507 mindig jobban (Virradóra: mindig jobban)  
513 vagyunk Sziheriában! (Virradóra: vagyunk Sziheriában!)  
520 hívják Illyriának, (Virradóra: hívjuk Illyriának,)  
323 A rákóczi induló (Virradóra: A Rákóczi-induló)  
328 Afghanistanba a municipiumokat (Virradóra: Afghanistanból a municipiumokat)  
530, 540 mindig (Virradóra: mindig)  
544 Na de Pálfi (Virradóra: No de Pálfi)  
547 vagyunk Sziheriában (Virradóra: vagyunk Sziheriában)  
ha isten (Virradóra: ha Isten)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 33 *fatermörder* — Vatermörder, krágli, Kragen, gallér, körgallér. (*Fővárosi újdonságok*. PH. 1848. ápr. 29. 871. sz. 276.; *Budapesti Napló*. Jelenkor 1847. nov. 14. 91. sz. 542.; *Irodalmi táborsem* Honderü. 1846. télélő [dec.] 15. 24. sz. 480.)  
48 G . . . i — Guszti, azaz Lauka Gusztáv  
68 *comedentia* — étel  
111 *gfomesz* — fagyhalt  
141 *Kopjsputz* — fejdísz  
148 Az itt felsorolt szavak nem az „orosz alphabet betűi”, hanem az egyházi szláv ábécé tanulók számára összeállított mintaszavai. Jókai nem nyújt teljes névsort és nem pontosan írja le a szavakat. Pl. a sivere helyesen živete, a szemlja — zemlja, az ise — iže, a műszléte — myslite stb.  
170 *Illiria* — a Ludevit Gaj vezette horvát nemzeti mozgalom célkitűzéseiben szereplő délszláv állam. Ez az illúzió a szabadságharc befejezése után csődöt mondott.  
175 *Kufstein* — Inn-völgyi vár Tirolban. Itt volt a híres állambürtön, ahol számos magyar hazafi — köztük Wesselényi Miklós, Batsányi János, Kazinczy Ferenc, Szentjóni Szabó László, Verseyh Ferenc, Landerer Mihály stb. — raboskodott. A szabadságharc bukása után ismét megtelt a magyar függetlenség és társadalmi haladás harcosaival. Ezek között volt Teleki Blanka grófnő és Leövey Klára is. *Az új földesúrban*

Sor:

- szereplő Garanvölgyi Aladárt is ide zárták. (Vö.: *A ködszlvi ember fia* JKK 1. k. 29., 478.)
- 178 *illyrek* — délszlávok, akik az indocurópai nyelvcsaládhoz tartozó illfeket tartották elődjeiknek
- 190 *nyitranszke sztolici* — nyitrai ispánság, Nyitra megye
- 192 *Szvatopluk* (?–894) — a nagymorva birodalom fejedelme 870-től 894-ig. Német fejedelmek segítségével került a fejedelmi székbe, de függetlenítette magát tőlük. Uralkodása idején a nagymorva birodalom sok új területtel gyarapodott (Csehország, Pannónia stb.). Sok privilégiumot adott a német katolikus papoknak, s ugyanakkor üldözte a szláv papokat. Nevéhez fűződik a fehér ló mondájának legközismertebb változata.
- 194 *nyeksze hruszti saka mala* — Nem kell a sok, csak a kevés
- 195 *Nyitra, mila Nyitra, ti vizzoka Nyitra* — Nyitra, kis Nyitra, te magas Nyitra
- 230 *konyec* — vége
- 239 *sine mora* — késedelem nélkül, habozás nélkül, tüstént, rögvest
- 243 *spiszburgeraj* — nyárspolgárság, Spiessburgertum
- 265 *Laponia* — a lappok lakhelye a Skandináv-félsziget északi részén
- 4 lób — kb. 126 cm.
- 272 *Poszlovenszki* — szlovákul
- 294 *1-ae 9-us* — primae nonus — Partis primae titulus nonus Werbőczy István Hármaskönyvének (Tripartitum) első részének kilencedik fejezete, amely a nemcsi kiváltságokat tartalmazza
- 299 *legale testimonium* — törvényes bizonyíték
- 321 *Orinoco* — Dél-Amerika egyik legnagyobb folyója, amely az Atlanti-óceánba ömlik és áradáskor alsó folyásánál hatalmas sáskákat áraszt el
- Vasvári Pál olvasott fel a munkásoknak *Icarid*ből.
- Pándi Pál írja a *Vasvári Pál és a utópista szocializmus* c. tanulmányában: „Kortársai lelkes Cabet-rajongónak ismerték Vasvárit. Egy 1848-ban megjelent, jövőbe pillantó kesernyés humoreszkjében Jókai arról is ír, hogy a magyar radikálisok néhány év múltán Vasvári vezetésével fognak Amerikában Ikariát alapítani. Jókai groteszk vízióját nemcsak Cabet amerikai vállalkozása készítette elő, hanem a Magyarországból való kivándorlás tervei és kísérletei is, amellyel több ízben foglalkoztak a különböző hazai lapok és folyóiratok. Főleg

Sor:

- Böloni Farkas Sándor és Tocqueville könyvei nyomán igen nagy volt az érdeklődés Amerika iránt a reformkorban. A harmincas–negyvenes évek Amerikával foglalkozó irodalma széles skálájú: találunk benne progresszív és reakciós, kritikus és lelkesedő, józanul mérlegelő és naiv, komoly és humoros, elemző és gunyoros írásokat, beszámolókat, híreket.” (Valóság 1963. 3. sz. 89.)
- 327 *Stáhlly Ignác* (1787–1849) — országos főorvos, a pesti egyetem tanára, az Akadémia tiszteletbeli tagja. 1848-ban egészségügyi osztályfőnök.
- 345 *Horváth Laci* — Petrichevich Horváth Lázár *Petrichevich Horváth Lázár* (1807–1851) — a Honderü alapítója és szerkesztője. Alakjával és tevékenységével 1847-ben is, visszaemlékezéseiben és regényeiben is nagyon sokat foglalkozott Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 727.; *A tengerszemű hölgy* 45.)
- 346 *kajmakán* — török helytartó, a nagyvezér helyettese, ezredes
- 348 *Bernát Gáspár* (1810–1873) — vidám hangú, gyakran ízléstelen és erőltetett élcelődéseiről, szatíráiról, tárcáiról, ill. adomáiról, az ún. „gazsiadákrol” ismert író, újságíró. A fővárosi íróvilág egyik legeredetibb alakja. A korabeli divatlapok szép számmal közölték népszerű és bizarr írásait. (Vö.: *Kakas Márton arcképcsarnoka*. = *Életemből* 2. rész 298–300.; JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 706.)
- 350 *Mikolás* — I. Miklós cár
- 366 *Festetich ház* — a mai Pollack Mihály tér 10. sz. alatti épület a VIII. kerületben a Nemzeti Múzeum mögött
- 374 *Phrygia* — Frígia, történelmi terület Kisázsiában  
*Cappadocia* — Kappadókia, ókori tartomány Kisázsia keleti részén  
*Paropamisus* — Paropamisos, hegység Ázsiában, Afganisztán északnyugati részén
- 380 *grober Sepl* — Grober Sepl, goromba Szepi (Jóska); célzás Ferenc Józsefre  
*Gabelfrüstück* — villásreggeli
- 385 *hautevolée* — előkelő társaság
- 389 *Idali Laura* — a Nemzeti Színház magántáncosnője (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 689.)  
*asztrakán* — birkabőrrel készült, finom plüss-szerű anyag
- 392 *Rácváros* — Tabán, Budának a Gellérthegy és Naphegy északi lejtőjén elterülő része

Sor:

- 395 *kerepesi út* — a mai Rákóczi út a VII. és a VIII. kerület határán  
423 *universalremedium* — mindenre használható általános gyógyszer  
460 *biafora* — fegyverre! felkiáltás, amellyel a megtámadott az utcán járókat fegyveres segítségre szólítja fel  
464 *Tamerlan* — Timur Lenk (1336–1405), mongol származású uralkodó és hődlő. 1370-ben Szamarkandban emírré kiáltatta ki magát. Húsz hadjárata során kiterjesztette uralmát többek közt a mai Irán, Irak, Afganisztán és Grúzia területére. Pusztító támadásokat vezetett Törökország és India ellen. Az 1404-ben Kína ellen indított hadjárat közben érte utol a halál. Halála után lazán összefogott birodalma széthullott.  
504 A *Hol leszünk két év múlva* c. „karikatúrának” jún. 4-én megjelent részletéről — melyben „Vahot Imre, Pálfi Albert, Nádaskai, mint Siberiába száműzött szerkesztők szerepelnek” — a *Nemzetőr Hirlapi Csatározó* c. rovatának a vezetője a következőket írja: „E tréfás torzkép elmésen van írva, — hanem a szerkesztők nevének szerepeltetése gyöngédtelen dolog, divatlapszerkesztői tapintatlanság.” (PDlap 1848. jún. 18. 27. sz. 765.)  
512 Az uniót Erdély részéről máj. 29-én, ill. hivatalosan máj. 30-án mondta ki a kolozsvári diéta. A határozat hírért a volt erdélyi ellenzék megbízásából elsőként Jakab Elek hozta meg Pestre. Jakab máj. 31-én indult el, és Szolnokig gyorskocsin, onnét vasúton utazva jún. 2-án reggel már Nyáry Pálnak számolt be az eseményekről, majd az ő közvetítésével még aznap délután Batthyány Lajosnak és Kossuthnak is. (Vö.: Jakab Elek: *Szabadságharcunk történetéhez*. Bp. 1881. 174–78.) A hír még aznap elterjed a fővárosban.  
519 *dobre zdрави* — jó egészséget

31

## CHARIVARI

[1848. máj. 28.] 192–201.

- M : Ék 1848. I. félév 24. sz. 687–92; aláíratlanul.  
Részl.: I. FAIM 174–77. (1–2., 10., 12–13. sz.)  
2. HhM 6. k. 195–98. (1–2., 7., 10., 13. sz.)  
3. *A kétségbeesett ember fia* JKK 2. k. 380–81. (10. sz.)

698

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 12 azért, mije (FAIM: azért, a mije)  
 15 volcán (FAIM: vulkán)  
 17 ajtót sem (Ék: ajtót se)  
 19 nem küldsz (FAIM: nem küldesz)  
 23 a philosophiádat. (Ék: a philosophiáadat. —sh. —)  
 32 felsétál a museumba (FAIM: felsétál a muzeumba)  
 36 szakállas és bajuszos (FAIM: szakállas és bajuszos)  
 37 magát, és kezét (FAIM: magát, kezét)  
 41 a közkatonák bort (FAIM: a közkatonák pálinkát)  
 43 pedig a cabineben (FAIM: pedig a boudoirban)  
 45 státustickárnak. (FAIM: statustickárnak.)  
 139 pénztárának ajándékozód. (FAIM: pénztárának ajándékozta.)  
 142 minden ezüstműüket (FAIM: minden ezüstműiket)  
 143 tevék a hon (FAIM: tevék a haza)  
 oltárára. (FAIM: oltárára. *Zichy Manó gróf öt mázsa ezüstjét küldte a pénzverdébe.*)  
 144 mázsa ezüstműeket (FAIM: mázsa ezüstműit)  
 küldött a nemzeti bankba. (FAIM: küldte el a nemzeti bank alapjához.)  
 146 A miniszterek (FAIM: A miniszterek)  
 évi fizetésüket (FAIM: évi fizetésöket)  
 visszaadták a (FAIM: adták vissza a)  
 haza pénztárának. (FAIM: nemzet pénztárának.)  
 148 nemzeti casino (FAIM: nemzeti kaszinó)  
 ezer pftnyi (FAIM: 20 ezer ftnyi)  
 időt adott (FAIM: összeget adott)  
 150 Cegléd városa (FAIM: Czepléd város)  
 151 A FAIM-ban nincs választójel a 10. és 12. sz. közlemény között.  
 168 naponként erősebben szaporodik (FAIM: naponként szaporodik)  
 170 garas levonásával (FAIM: garas levonásával)  
 visszadják.  
*Ifjú barátink közül is többen besoroltatták magukat!*  
 (FAIM: visszadják.)  
 172 tízezer pengőftnyi (FAIM: tízezer forintnyi)  
 174 önkénytesnek esapott fel. (FAIM: önkénytesnek állt be.)  
 179 mázsa ezüstöt.  
*Eszterházy Pál pedig frankói kincstárát. Valamennyi közül ez a legsúlyosabb tétel. Maga tesz vagy negyven milliót. (FAIM: mázsa ezüstöt. (Akkor sem kellett hozzá commentár. J. M.))*



Sor:

- 182 majus 16-kán hadat (FAIM: majus 10-dikén hadat)  
185 kellene-é bámulnom (FAIM: kell-e bámulnom)  
190 jeleneteket, minőkről (FAIM: jeleneteket, a minőkről)  
kor emberének (FAIM: kor gyermekének)  
195 kiragadni az ellen (FAIM: kicsavarni az ellen)  
198 mernek kijőni (FAIM: mernek kijönni)  
199 téglafalai közé (FAIM: téglafalai közé)  
201 fogjuk látni (FAIM: fogják látni)  
Rákóczit (FAIM: Rákóczyt)  
202 az őt István király (Ék: ősz Istvánkirály)  
203 hét (FAIM: hét)  
210 úr, s az a magyarok (FAIM: ur, a magyarok)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 53 *kaputos* — kaputot (hosszú felsőkabátot) viselő jómódú ember  
76 A Marci-históriával Magyarország és Ausztria viszonyára  
céloz Jókai.  
Az 1848. XXII. — a nemzetőrséggel foglalkozó — törvénycikk  
felmentette a nemzetőri kötelezettség alól többek között  
azokat is, akik *atyai* hatalom alatt álltak.  
79 Gömöri Frigyes a Nemzetőr hasábjain ír a kecskeméti tobor-  
zásról. (*A kiküldöttség s egy beiramló nemzetőr Kecskeméten.*  
1848. máj. 27. 669–70.)  
108 A kecskeméti rác dúlás a Rákóczi Ferenc nevéhez fűződő  
kuruc szabadságharc idején történt. Hornyik János mutatja be  
az Ék hasábjain folytatásos értekezésben gondos levéltári  
kutatás alapján a kecskeméti rác pusztítást. (*Rácok a kuruc*  
*világban.* Böngészet második Rákóczi Ferenc fejedelem  
szabadságharca idejéből, különös tekintettel Kecskemét város  
történetére. 1703–1711. Ék 1848. nov. 19. 21. sz. 658–65.;  
nov. 26. 22. sz. 692–98.; dec. 3. 23. sz. 724–29.)  
116 Mészáros Lázár — miután máj. 6-án királyi leirat utasította  
miniszteri székének elfoglalására — máj. 17-én indult el  
ezrede akkori állomáshelyéről, Veronából, és Bécsen keresztül  
máj. 17-én érkezett Pestre. (Vö.: Mészáros Lázár *Emlékiratai*  
I. k. Pest 1867. 4.)  
*kedden* — máj. 23-án  
132 Hasonlóképpen tréfál Vas Gereben a *Mi van még?* c. humo-  
reszkjében. (PDLap 1848. máj. 20. 23. sz. 648.)  
140 Ugyanebben a lapban találjuk a következő hírt: „Korponai  
János főhadnagy a hadügyér titkára, ő felségétől a Hadi földirat

Sor:

cimű könyveért ajándékba kapott; s 30 darab aranyat nyomó érdempénzét áldozá az önkéntes honvédsereg kiállítására.” (*Fővárosi Tárogató.* PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 701.)

*Korponay János* (1819–1881) — a 32. császári gyalogezred főhadnagyaként lépett át 1848-ban a magyar hadseregbe. 1849. júl. 1-én már ezredesi rangban a tiszántúli népfelkelés parancsnoka lett.

Kossuth Lajos máj. 24-én szólította fel az ország népét, hogy jegyezzen államkölcönt. Az államkölcön rendeltetése az volt, hogy az önálló bankjegyek kibocsátásához szükséges pénzfedezet egyik alapja legyen. (Vö.: Szabó István közalapítványi ellenőr: *Hazafiai szó a közalapítványi gazdaszettekhez.* Közlöny 1848. jún. 17. 9. sz. 34.)

- 142 Batthyány Fülöp herceg jún. 2-án Bécsből írt levelet, amelyben közli, hogy a magyarországi birtokaiból húszezer ezüst pengőforintot juttat „a magyar belügyminisztériumnak . . . az országos kincstárba szállítandó.” (Közlöny 1848. jún. 8. 1. sz. 2.) Széchenyi István munkásságáról több ízben nagy elismeréssel ír Jókai a szabadságharc előtt is. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 79., 106., 118., 157. stb.)

A PDLap *Nemzetőr* c. melléklete írja, hogy „Gróf Széchenyi István, ki mindig első ott, hol a hazáért tenni kell, nagy értékű ezüst-arany szereit, s évenként 12,000 pftot ajánlott fel” a haza oltárára. (*Fővárosi Tárogató.* 1848. máj. 27. 24. sz. 674.)

Széchenyi István a pesti Nemzeti Kaszinó képviselője és Wodianer a máj. 23-i pesti népgyűlésen ajánlotta fel hazafiúi adakozását.

- 144 Nemzeti Bank ebben az időben még nem létezett. Az adományok épp annak megalapítását szolgálták. A begyűlt pénz és nemesfémek a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vette át. *Károlyi István* (1797–1881) — a főúri ellenzék tagja volt, akit a kormány máj. 20-án Pest megye főispánjává nevezett ki. 1848 őszén saját költségén huszárezredet szervezett a magyar szabadságharc részére. Erről a hazafias tetteről *A készlvl ember fia* c. regényben emlékezik meg Jókai (JKK 2. k. 6., 377.)

- 148 *pfnyi* — pengő forintnyi

A *Nemzetőr* írja: „A nemzeti casino megtakarított tőkepénzéből 20,000 p. for. s ezüstjét hozá áldozatul.

A kereskedelmi testület szinte 20 ezer p. ftot.” (*Fővárosi Tárogató.* 1848. máj. 27. 24. sz. 674.)

Sor:

150 A Nemzetőr arról ad hírt, hogy „C e g l é d v á r o s küldöttei mindjárt a felhívás után 12,000 pftnyi segedelmet hoztak fővárosunkba az ottani polgárságtól”. (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. máj. 27. 24. sz. 675.)

Az „álladalom szükségeinek fedezésére” megajánlott összegekről részletesen ír a Közlöny a *Belföld* c. rovatában. (1848. jún. 15. 7. sz. 26.)

„Szeged 1848. jun. 1-én város közönsége . . . miután hazánk jelen veszélkéses percei a segedelemnyújtást rögtön, hirtelen s egyszerre megtétetni igénylik”, 150.000 pengőforintot ajánl fel. (*Felszólítás. Felhívások*. Közlöny 1848. jún. 10. 3. sz. 12.)

A Közlönyben megtalálható a „folytatólagos kimutatása a hazai kincstár felsegíllésére . . . beadott ajándékoknak és kölcsönöknek”. (Pl. 1848. jún. 18. 10. sz. 38.; Vö.: Szebenyi Ferenc: *Igazolás*. Közlöny 1848. jún. 25. 16. sz. 63.)

A *Politikai divatok* c. regényben olvashatjuk az adakozás napjairól: „Csodálatos világ. Minden ember odaadja mindenét. Kis megtakarított ezüstjét, még a gyermekét is.” (103.) A század végén arról emlékezik meg Jókai, hogy Czakó Zsigmondnak, a tehetséges fiatal drámaírónak az édesanyja egyetlen fia sírkövének árát tette a haza oltárára. (*Életemből*. I. k. 12.)

155 *hypotheca* — jelzalog

162 *József-szobor* — József nádor emlékműve

Az 1847-ben elhunyt József nádor emlékére a magyar társadalom szoborral akarta megörökléteni. A kiadások fedezésére szükséges összeg előteremtésére adakozó mozgalom indult. A nádor tiszteletére építendő „álló oltárról” számos cikk jelent meg 1847 elején a magyar sajtóban. (Pl. *Nemzeti Ujság* 1847. febr. 9. 434. sz. 91.) Jókai mint a Jelenkor újdondásza a *Budapesti Napló* c. rovatában már 1847. jan. 17-én azt javasolja, hogy a szoborra befolyt összegből az inséggel küzdő nincsteleneket segítsék: „Most lenne idő; hogy mutassa meg a magyar nemzet, miképp tud háladatos lenni elhunyt jobbjai iránt. Itt lenne az alkalom és idő. Ha azon kövekből, mikből örömmünnepe hálaoltárt készült építeni nemzetünk dicsőült nádorunknak, építne most halotti tiszteletére egy más oltárt az inséggel küzdő nép számára, melly atyját, jóltevőjét kesergi benne: *Takarékmagtárakat*.” (*JJK Cikkek és beszédek* I. k. 28.)

*Habsburg József főherceg* (1776–1847) — II. Lipót király fia, 51 éven át volt Magyarország nádora. Állandóan hazánkban

Sor:

- tartózkodott, jól tudott magyarul. Sok haladó, de végső fokon Ausztria érdekeit nem veszélyeztető gazdasági kezdeményezést támogatott. Elősegítette Pest fejlesztését is, s mindezt magyarnak tartották. 1847 januárjában „ötven éves áldó honboldogtásáról” Jókai is megemlékezik. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 27.) Az *Eppur si muove* c. regényében pedig egész fejezetet szentel „fenséges alakjának”. (JKK 2. k. 86.)
- 177 A Nemzetőr szerint „A nemzeti színház tagjai 600 pftot irtak alá, s nyugdpénzalapítványukat is a haza oltárára tették.” (Fővárosi *Tárogató*. PDLap 1848. máj. 27. 24. sz. 675.)
- 179 *Wodianer Sámuel* — Békés megyei földbirtokos, nagykereskedő és állami bankár. Kossuth Lajos 1848-ban a Magyar Kereskedelmi Bank egyik igazgatójává nevezte ki.
- 180 Jún. 25-én Irja a Nemzetőr: „Eszterházi herceg fraknoi fegyvertárból ajándékban hat ágyut küldött az illir lázadók ellen vonuló hadseregnek.” (Fővárosi *Tárogató*. PDLap 28. sz. 792.)  
A fraknoi központi uradalom kincstáráról van szó.
- 182 A Nemzetőr közli: „Zágrábban a miniszteri és nádori leiratokat f. hó 15-én a Mark terén meg akarták égetni. Azonban a bán ellentállott. Nádorunk és a miniszterek arcképei mindazonáltal macskazene mellett elégettettek. A Magyarország elleni háboru ki van mondva.” (Vidéki *Tárogató*. PDLap 1848. máj. 27. 24. sz. 679.)  
Zágráb megyének és városának máj. 15-i együttes ülésén olvasták fel Jellasics körlevelét, amelyben a bán a horvát nemzeti szabadságot fenyegető veszedelem — azaz a magyar fennhatóság — elhárítása érdekében megparancsolta a fegyverfogható önkéntesek összefrását, valamint az előkészületek megtételét a nemzeti hadsereg és a tömeges felkelés megszervezésére. Egyszersmind bejelentette, hogy a házi és hadipénztár készletét saját rendelkezése alá helyezi. A gyűlés mindezt ovációval fogadta, a nádor és a magyar miniszterek képeit pedig macskazene kíséretében elégette.
- 215 A Nemzetőr szerint Mészáros Lázár a nemzetőrség tisztikarának tisztelgő látogatásakor mondott beszédére „igen kedélyesen, s minden szónoki puffogatás nélkül válaszolt. Látván a sok aranyos sujtásos nemzetőrtisztet, mindenek előtt egyszerű és fénytelen ezredesi ruhájára mutatott, s tréfás hangon bocsánatot kért a tisztelgőktől, hogy teljes diszben nem jelenhet meg, miután oly helyen volt, hol most a katonai ruha

Sor:

- igen kopik és szakad; de szive ünnepies diszruhában van. Ő mindent elfog követni, a magyar hadi ügy előmozdítására.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. máj. 27. 24. sz. 674.)
- 217 A komáromi várnak Friedrich Wilhelm Mertz volt a parancsnoka, akiben a magyar kormány nem bízott. Ezért a kormány eredetileg — még a szerb felkelés kitörése előtt — azt tervezte, hogy újonnan toborzott honvédszázaljak közül szállásol be egyet vagy kettőt a várba. Jókai megjegyzése erre vonatkozik.
- 226 Mészáros Lázár apja, János 1796-ban (Lázár születése előtt mindössze 4 évvel) kapott nemességet, s a családnak csak mintegy nyolcvan holdnyi szerzett birtoka volt Baján. Mészáros Lázárnak mint az Akadémia levelező tagjának komoly szerepe volt a magyar katonai műnyelv létrehozásában is.
- 227 A Nemzetőr *Fővárosi Tárogató* c. rovatának vezetője szerint Mészáros Lázár „szelid tekintetű, jó magyar képű és erőteljes férfiú”. (1848. máj. 27. 674.)
- 230 A Nemzetőr írja 1848. máj. 27-én: „O l a s z f ö l d r ő l j ö t t h i r e k s z e r i n t R a d e c z k i u g y a n c s a k s z o r u l t h e l y e z e t b e n v a n . M i n d e n f e l ő l e l z á r v a , s h a d s e r e g e l e a p a d v a . A z o l a s z o k e l l e n b e n s z á m o s a n á l l a n a k v e l e s z e m k ö z t , k é s z e k a s z a b a d s á g ü g y e c r t é l n i h a l n i . M é g p a p n ö v e n d é k e k i s s e r e g b e á l l v a s i e t n e k s z e m b e s z á l l n i a z e l l e n s é g g g e l .
- Ugyancsak az olaszok arról tudósítanak, hogy egy társaságban felolvastatván a Pesten készült proklamáció az olasz katonasághoz, ez lelkesült örömet okozott, s a jelenlevők éltették a derék magyar nemzetet. A proklamációt nem késtek azonnal számos másolatban közzé tenni, s egyszersmind Milanoba megküldeni, hogy azt az olasz lapok nyomtatásában is közölhessék.” (*Külföldi Szemle*. PDLap 24. sz. 680.)
- Carlo Alberto szárd király márc. 23-án üzent hadat Ausztriának és nápolyi és toscanai csapatok segítségével 1848 augusztusáig harcolt Radetzky ellen.
- 230 Szekeres László szerint 1848. május után „Több, mint száz cikk tanúskodik arról, hogy Jókai egyre határozottabban áll ki a hadsereg megerősítése, a nemzetőrség felfegyverzése mellett. A hadseregszervezéssel kapcsolatos hírei lelkesítenek s optimizmust sugároznak... A kormányt főleg a hadseregszervezés terén elkövetett mulasztások miatt bírálja. Petőfihez hasonlóan követeli, hogy a fegyveres erőket a magyar alkotmányra eskettessék fel... Szinte egyetlen Charivari alkalmat

Sor:

- sem mulaszt el, hogy a katonai kérdésekbe be ne avatkozzék". (*Jókai és Petőfi szakértés*. It 1957 430.)
- 231 Nugentet a valóságban nem érte sérülés.
- 233 *Piemont* — Piemonte, Svájc melletti tartomány, a múlt században az olasz államok egyike  
*huzott ágyú* — huzagolt ágyú. A szabadságharc idején ritkaság számba ment az olyan ágyú, amelynek a belső csövet huzagolták, hogy a lövedék a röppályán forgó mozgást végezzen, s ezáltal pontosabb legyen a találat.  
*husz fontos* — kb. 11,2 kg
- 244 Batthyány Lajos, aki Mészáros Lázár megérkezéséig ideiglenesen a hadügyi tárcát is vezette, máj. 15-én a horvátországi királyi biztos, Hrabovszky parancsnoksága alá helyezte és támogatására a Délvidékre küldte a Pesten állomásozó olasz legénységű Zanini gyalogezred két zászlóalját.
- 253 Túlzás, hogy az önkéntesek egyharmada zsidó volt.  
Bernstein Béla szerint „A pesti zászlóaljnak, mely... a Dráva mellé ment, majdném egy harmada zsidó, kik megmutatták, mily örömmel szentelik életüket a hazának”. (*Az 1848/49-iki magyar szabadságharc és a zsidók*. Bp. 1898.
- 254 *Makkabaesus* — család az i. e. I–II. században, amely a zsidó államnak visszaszerezte önállóságát. Hosszú időn át e családból származtak Judea utolsó királyai. (Vö.: *Eppur si muove* JKK 2. k. 417.)
- 256 1902-ben írja Jókai a Wlassics Gyulához küldött levélben: „A martiusi napokban egy zsidó nagykereskedő négyszáz zsidó nemzetőrt látott el fegyverrel és egyenruhával, kik az első zavaros időkben a rendet fenntartani segítettek, a szabadságharc végén pedig tizenegyezer zsidó ifjú harcolt a nemzeti zászlók alatt.” (Ujság 1904. máj. 15. 135. sz. 15.; *A köszlő ember fiai* 2. k. JKK 379.)  
A Nemzetőr szerint „A z izraelita község 50,000 p. ftot adott kölcsön kamat nélkül. — Szinte a fővárosi izraeliták 10,000 pgő fort. alapítványt tettek le 100 önkéntes számára, kik abból, kitelvéen 3 évi szolgálatuk ideje, fejenként száz-száz p. ftot fognak kapni.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. máj. 27. 24. sz. 674.)  
Az *Áldozó oltár* c. rovatában közli a Nemzetőr: „A pesti izraeliták a honvédelemre 50,000 pftnyi kölcsönt adnak egy évre; ugyanannyi időre kölcsön adják a pesti izraelita szent egylet és az imaházak nagy értékű ezüstjét; ajándékol 7487 f.

Sor:

- s 455 lat ezüst jött be tőlük." (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. jún. 11. 26. sz. 735.)
- 258 *Török-Szentmiklós* — a múlt században Heves-Külső-Szolnok (ma Szolnok) megyéhez tartozó helység.  
A jobbágyok és a földesurak kollektív katonának állása nem felel meg a valóságnak.
- 261 *keddi* — máj. 23-i
- 268 A Nemzetőr írja: „A népgyűlésen, mely Rottenbiller polgármester felhívására mult kedden a muzeum terén roppant sokaság jelenlétében tartatott, többen lelkesítő szónoklatokkal ébreszték fővárosunk lakóiban az áldozatkészséget. A nép ezrei fölött nemzeti zászlók lengedeztek illy felirással: *Áldozunk a hazáért!* — A muzeum előcsarnokán Szécsenyi, Vodjaner és a nemz. casino felajánlott arany-ezüst szerei követésre buzdítólag tündököltek. — Az adományok beiratása a népgyűlés helyén tüstént jó sikerrel megkezdettek, folytatását azonban gátolá a megeredt eső. A legelső, kinek áldozatát e népgyűlésen beirták, egy szegény külvárosi asszony volt, ki 40 p. krajcárt adott át, azon kívül havonkint egy ezüst huszast ajánlott. — Rottenbiller szinte jó példával ment elől az által, hogy a hely színén arany pecsétgyűrűjét s óráját láncostul együtt felajánlá.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. máj. 27. 24. sz. 675.)
- 270 *Hausherr* — háziúr, háztulajdonos
- 271 *zöldfa utca* — a mai Bokor és Csemete utca Budán a II. kerületben, ill. a mai Tölgyfa utca Budán a II. kerületben vagy a mai Veres Pálné (korábban Bástyá) utca az V. kerületben
- 273 *Dorottya utca* — változatlan nevű utca a mai V. kerületben  
*József piac* — József tér, a mai József nádor tér az V. kerületben

32

## ÁLL AZ UNIÓ!!!

201

M: Ék 1848. jún. 4. 25. sz. 2. borítólap

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 Magyarország és Erdély egyesülését hivatalosan máj. 30-án mondták ki. (L.: *Magyarország és Erdély egyesült!* Nemzetőr)

Sor:

1848. jún. 3. 700.; Vahot Imre: *Unió*. PDlap 1848. máj. 3. 22. sz. 589—90.; Garay János: *Unió*. KossH 1848. 8. 7. sz. 25.)

33

CHARIVARI

[1848. jún. 4.] 202—12.

M: Ék 1848. I. félév 25. sz. 720—27.

Részl.: 1. FAIM 177. (5. sz.)

2. HhM 6. k. 188—200 (5, 12., 18. sz.)

3. It 1957. 431. (6. sz.)

4. ItK 1957. 426—27. (6. sz.)

5. *A köszívű ember fiai* 2. k. JKK 394. (6. sz.)

Sor:

SZÖVEGVÁLTOZATOK

29 minden *arany és ezüst* (FAIM: minden *ezüst és arany*)

32 de megmentitek (FAIM: de megmenthetitek)

33 muszka ezüstjeitek is (FAIM: muszka ezüstjeiteket is)  
is elviszi (FAIM: is elviszi)

34 s tetejébe még (FAIM: s tetejében még)

45 installatio, (Ék: instellatio, —sh.—)

TÁRGYI MAGYARÁZATOK

A Nemzetőr Jókai jún. 4-én írt újdonságait bíráló rovatvezetője szerint „Az itt-ott eléggé borsos Charivariban több zöld beszéd is olvasható. Illyen például az, hogy ‚Rádai Erdélyi Jánost nevezte ki jövődöbeli Fáncsijává.‘ — Továbbá: ‚Királyunk személyesen akarja az olaszthoni hadseregek vezetését átvenni.‘ — És: ‚Hrabovszki szétvereté az illir nemzeti gyűlést.‘ Mondják: hogy innen elment Z a n i n i ezred szonyu pusztitást vitt végbe az illirek között. — U j b ó l szopott hírek minden élc nélkül.” (*Hírlapi Csatározó*. PDlap 1848. jún. 18. 27. sz. 765.)

1 A Pest városi tisztújítás időpontja 1848. jún. 15.

A tisztújítási előkészületekről a PDlap a *Budapesti mozgalmak* c. rovatában ír. (1848. máj. 13. 22. sz. 612.)



Sor:

- Irinyi János* (1819–1895) – kémikus, a zajtalan gyufa feltalálója, ill. tökéletesítője. Jelentős elméleti kémiai tanulmányokat írt. 1849-ben Kossuth Lajos megbízásából a nagyváradi puskapor-gyártás és ágyúfújtás készítésének egyik vezetője. Világos után bujdosott, majd néhány napig a pesti Újépület foglya volt.
- 6 A Jókai által említett német lap az Oesterreichischer Beobachter.
- 14 *canticum canticorum* – énekek éneke, Salamon himnusza
- 20 Prágában jún. 2-án szláv kongresszus nyílt meg.  
*spanyol lázadás* – a máj. 7-i madridi felkelés. A felkelőkhöz a katonák is csatlakoztak. Véres csatában sikerült csak leverni a lázadást. Nyolc katonát és öt polgárt lőttek agyon.
- 35 A katonaságnál nem törölték el a botbüntetést
- 44 *urnapi processió* – urnapi (püünköd nyolcadát követő csütörtök) processió (körmenet)
- 59 *gott erhalte* – tartsd meg Isten (Gott erhalte) az osztrák császári himnusz kezdő szavai
- 83 *in effigie loci* – a helyszínen
- 84 *megfarmatringoz* – farmatringgal megver  
*farmatring* – farszj, a lószerszámnak a ló farka alatt átnyúló, a ló farát átölelő erős szjából álló része
- 97 *kirkenprádé* – Kirchenparade; templomi körmenet, ünnepi felvonulás
- 103 *fajerwerk* – Feuerwerk; tűzszer, tűzijáték
- 108 *port epée* – porte épée; kardbojt
- 120 *aufihrol* – aufführen; színpadon bemutat, felvezet
- 127 Virányi Janka máj. 25-én Donizetti *Don Pasquale* c. operájában mutatkozott be a Nemzeti Színház közönségének A Nemzetőr szerint „meglehető” hangja van, előadásában „semmi lélek és melegség, sőt gyöttrő erőlködés mind éneke-, mind játékában. – Színpadi gyakorlottság által másod énekesnővé képezheti magát. – Nem helyeselhetjük azt, hogy akárkivel is szerződés kötessék színházunknál, mielőtt a közönségnek bemutatott volna.” (*Nemzeti Színház*. PDlap 1848. máj. 27. 24. sz. 673.)
- 128 *Az ezred leánya* – Donizettikétfelvonásos vígoperája, amelynek szövegekönyvét Saint Georges és Bayard írta. Egressy Béni fordításában adta elő a Nemzeti Színház.
- 138 *Gróf Ráday Gedeon* (1806–1873) – a felsőtáblai ellenzék jelentős alakja, a Nemzeti Színház főintendánsa, a dunántúli református egyházkerület főgondnoka. 1847-ben Kossuth Lajos politikai támogatója. 1848-ban Nógrád megye főispánja. A

Sor:

világosi fegyverletétel után várfogságra ítélték. (Vö.: JKK Cikkék és beszédek I. k. 631.)

Erdélyi János (1814—1868) — ügyvéd, tanár, az Akadémia rendes tagja, író költő és esztétikus. Irodalmi munkásságának egyik legjelentősebb mozzanata a Kisfaludy Társaság kezdeményezésére a népköltészet termékeinek összegyűjtése. 1847-ben a Magyar Szépirodalmi Szemle c. folyóiratot, 1849-ben pedig a Respublica c. hírlapot szerkesztette. A szabadságharc idején a Nemzeti Színház igazgatója lett. 1847 folyamán Jókai éles polémiákat folytatott vele. (JKK Cikkék és beszédek I. k. 651.)

- 139 Fánásy Lajos (1809—1854) — színész. 1829-ben lépett színi pályára. 1837-től tagja a Nemzeti Színháznak. Egy időben rendezője, majd 1849-ben igazgatója volt a színháznak. A Bach-korszakban mint igazgatósági felügyelő vezette a színházat. Intrikus szerepekben nyújtott legkiemelkedőbbet. Számos darabot fordított és sok polemikus cikket írt a korabeli sajtóba.

Erdélyi János kinevezéséről *Órdíllás a nemzeti színház mellett* címen emlékezik meg a PDLap melléklapja, a Nemzetőr. (1848. jún. 3. 699—700.)

- 140 Szőnyi József, a Nemzetőr levelezője számol be arról, hogy a nagyváradi lelkes hangulatot az uniót elősegítő pesti küldöttség tagjai (Oroszhegyi Józsa, Székely, Korányi, Szegfi Mór, Lauka Gusztáv) idézték elő. (*Vidéki Tártható* 1848. jún. 11. 738.)

Nagy Gusztáv arról ír a Nemzetőrben, hogy a kassai „pápnöveldeből” hat kispapot soroztak a pesti önkéntes sereghez. (Nemzetőr 1848. jún. 11. 726.)

- 143 *Hétfőn* — Máj. 29-én

- 144 A Lederer-féle macskazene utáni vérengzésről írja a Nemzetőr: „Burger József, zsidóvallású orvosnövendék, mint a május 10-ki katonai vérengzés ártatlan áldozata, mult héten ünnepélyes pompával temettetett el. Több mint száz, ifju gyászos diszruhába ötlözve, vitt fáklyát koporsója körül. A nagyszámu halotti kíséret arcán megható volt látni a fájdalmas részvét és szánalom jeleit, megható volt hallani az izraelita hitszónok, és Vasvári Pál jeles gyászbeszédeit.” (*Fővárosi Tártható*. PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 702.)

- 150 *eltusiroz* — elodáz, eltussol

- 168 *Politzei chef* — a rendőrfőnök. Ebben az időben ezt a tisztsgéget Perczel Mór töltötte be.

Sor:

- 185 *Davoria* — harci induló. Ez arra a délszláv dicsőséget hirdető, magyarellenes költeményre vonatkozik, amely ugyanezt a címet viselte és az illír mozgalom indulója volt.  
*queros* — itt: harcias
- 186 *Aranykéz fogadó* — Aranykéz vendéglő, amely a XVIII. század végétől állt fenn a róla elnevezett (ma V. kerületi) utca sarkán
- 196 Az arcképegetésről korábban szóltunk. (JKK 703.)
- 226 *Széchenyi liget* — 1846-ban Széchenyi István kezdeményezésére létesített park az Újépülettől délre, a mai V. kerület Szabadság tér helyén
- 227 *allée* — fasor, sétány
- 235 *fidibus* — lángtovábbításra szolgáló papírszelet vagy faszilánk szivarra, ill. pipára gyújtás alkalmával  
*retourbillet* — visszatérésre jogosító cédula a színházban
- 245 Jún. 25-én írja a Nemzetőr: „M a g y a r b a n k ó is forgand már e héten kezecink közt. Csak aztán a palóc azt ne mondja rá, mit a véletlenül talált sorsjáték-jegyre, hogy az v a d b a n k ó.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 28. sz. 793.)
- 249 *Jákó* — Veszprém megyei község a pápai járásban
- 251 *Szalay László* (1813–1864) — jogász publicista és történetrő, az Akadémia tagja. 1944/45-ben a PH-t szerkesztette. A centralisták egyik vezetője volt. 1848-ban az igazságügyminisztériumban a kodifikáló bizottság élére került. 1848-ban a forradalmi magyar kormány követe volt Frankfurtban. A szabadságharc bukása után Svájcban telepedett le. Ott írta 1852 és 1862 között hatkötetes fő művét *Magyarország története* címen.
- 252 Pázmándy Déneséket máj. 25-én fogadta kitüntető szívélyességgel a frankfurti parlament. Követeink lelkes fogadtatásáról emlékezik meg a Nemzetőr. (1848. jún. 11. 26. sz. 736.)
- 254 *Mult vasárnap* — máj. 28.  
A Nemzeti Színház a *Két pisztoly* c. színdarabot adta elő az említett napon. Petőfi Nemzeti dalát a szünetben énekeltek el.
- 255 *Feldinger Frigyes* — Földényi Frigyes Gottfried (1819–1900) ügyvéd, író, zeneszerző. 1846-ban németül írt verseket az Ungarn c. lapba. 1847-ben a PDlap közölte verseit. 1849 áprilisától a detronizáció emlékére alakult Vierzente April c. politikai napilap belső munkatársa lett. Világos után Temesvárott szerkesztett folyóiratot. Ő írta Petőfi első életrajzát. 1848 tavaszán zenésztette meg a *Nemzeti dalt*.
- 258 Az a hír, hogy a király Innsbruckból eltávozott, nem felelt meg a valóságnak.

Sor:

- Bombelles, Heinrich* (1789–1850) — francia származású gróf, aki 16 éves korában belépett az osztrák hadseregbe és végigharcolta a Napóleon elleni háborúkat. 1836-tól Ferenc József nevelője volt. 1848. máj. 15-én az udvarral együtt Innsbruckba távozott.
- 263 *horvát püspök* — Haulik György (1788–1869) zágrábi püspök, aki adakozott Jellasics hadi készülődésére és emiatt az Országos Honvédelmi Bizottmány okt. 12-én hazaárulónak nyilvánította, javait pedig zár alá vétette.
- 268 *Hrabovszky János báró* (1779–1852) — királyi biztos, altábornagy. 1796-ban lépett be a magyar testőrségbe. Részt vett a franciák elleni harcokban. 1813-ban udvari tanácsos lett. 1848-ban nevezték ki Horvátország és Szlavónia főparancsnokává. István nádor ruházta fel királyi biztosi hatáskörrel. Fő feladata a Jellasics által előidézett zavarok elnyomása volt. A nádor parancsa ellenére sem fosztotta meg Jellasicsot a rangjától. Karlovic ellen küldött csapata a szerbek tüzeleke elől visszavonult. Szept. 3-án Lederer helyett nevezték ki budai főhadparancsnoknak. Decemberben súlyos beteg lett. Windischgrätz elfogatta, majd az olmützi várba záratta. 1850-ben először halálra, majd 10 évi várfogságra ítélték. Halála előtt néhány nappal kegyelmet kapott.
- 270 *Karlovic* — Karlóca, Karlovci, a Duna jobb partján Újvidékkel szemben fekvő városka, a magyarországi szerb görögkeleti pátriárka múlt századi székhelye a hajdani Szerém megyé cn. 1848. máj. 13-án és az utána következő napokban itt tartották meg a szerb nemzeti kongresszust, amely a szerb nemzet ügyeinek vezetésére Karlovic székhellyel egy állandó bizottságot: fődbort választott. Hrabovszky biztos a magyar kormány nevében szétosztásra szólította fel a fődbort, s mivel az nem engedelmeskedett, jún. 12-én egy zászlóalj gyalogságot és egy lovas osztályt indított Karlovic ellen. A katonák benyomultak ugyan a városba, ahol a házak ablakaiból a lakosság is tüzet nyitott rájuk, mire viszonzásul ők meg gránátokkal lötték a várost, de a szerbek bekerítéssel fenyegették őket, s kénytelenek voltak feladatuk teljesítése nélkül visszavonulni, sőt Hrabovszky jún. 24-én a fődborral tíz napos fegyverszünetet kötött. A magyar lapok ezt az akciót mindezek ellenére jelentős győzelemnek tüntették fel. Ez alól Jókai sem volt kivétel.
- 271 A 114. laphoz készített jegyzetben már korábban említett

Sor:

nagykikindiai zendülés vétkesei közül a Csernovits Péter királyi biztos által máj. 2-án felállított statáriális bíróság (amelynek különben szerb tagjai is voltak) valójában csak őt, gyilkolásban vétkesnek talált vádlottat (telt halálra és végeztetett ki máj. 6 és 11 között, további 60 vádlottra pedig börtönbüntetést szabtak ki. (JKK 649—50.)

272 A nápolyi eseményekről a következőképp számol be a Nemzetőr: „Nápolyban, múlt hó 15-kén a reactionalis hatalom győzelmet vívott ki magának. Épen az országgyűlés kezdetén a követek el akarák törölni a mágnási jogokat és méltóságot. Ez mozgalmat, torlaszemelést idézett elő; s a király kapva az alkalmon, katonasága és a megvesztegetés által részére hódított lazzaronik (utcai korhelyek tolvajok, naplopók) által győzelmet vőn a műveltebb részen, s palotájára kiszurta a bourbonok lobogóját. A lazzaronik három napig foszták és gyujtogatták a szerencsétlen várost. Ötszáz nemzetőr vitetett kötözötten hajókra; többen agyonlövettek.” (*Külföldi Szemle*. PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 707.)

276 Batthyány Lajos miniszterelnök a székelyekhez szóló kiáltványával még máj. 19-én a Székelyföldre küldte Klapka Györgyöt és Gál Sándort, akikhez Hajnik Pál is csatlakozott. Hajnik vállalta közülük, hogy Batthyánynak az erdélyi fő kormányzóhoz, Puchner Antalhoz írt levelét továbbítja a címzetthez Nagyszébenbe. Hajnik már útközben, Medgyesen találkozott Puchnerrel és átadta neki a levelet. Nagyszébenbe érkezve sem útlevéllal, sem Puchner levelével nem tudta magát igazolni, azért a városi csendre ügyelő bizottmány mint gyanús egyént máj. 25-én őrizetbe vette. Később, miután Teleki erdélyi kormányzó megkeresésére Puchner igazolta Hajnik kilétét, s szabadon bocsátották.

Hajnik letartoztatásáról írja a Nemzetőr: „Kolozsváról jött tudósítás nyomán Hajnik Pál ministeri küldött, Szeben városa által kém gyanánt letartoztatott. Pest és Komárom megye küldöttei rögtöni kibocsátását sürgették a kormányzónál, mit ez meg is ígért; de az illetők ezt nem tartják elégnek, hanem büntetését is kívánják a nemzetjog megsértésének. Méltán.” (*Vidéki Tárogató*. PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 706.)

277 a várva várt ünnepélyes alkalom — áldozócsőtörtők, 1848. jún. 1. A Vérmezőn esküdött fel az alkotmányra a fővárosi sorkatonaság, nemzetőrség és önkéntesek.

Sor:

- 285 A sorkatonaság felesketéséről a következőkben számol be a Nemzetőr: „Sorkatonaságunknak a magyar alkotmányrai fölesketését az erélyes hadügyér eszközél. E nagyfontosságú ünnepély ugyanis mult áldozó csütörtökön ment végbe a vérmezőn. A Budapesten állomásozó összes katonaság, környezve a nemzetőrségtől, nagy számban s teljes díszben jelent meg az esküvőre. A daliás természetű magyar hadügyér huszárezredesi díszöltönyében, több tábornok által kísérve lovon tartott szemlét a szép rendben felállított zászlóaljok felett, s minden ajku katonák és nemzetőr egy szívvel egy lélekkel élteté őt. Ezután táborisátor alatt, katonai zene kíséretében mise tartatott. Isteni tisztelet végeztével kezdett a katonaságnak külön ezredenkénti föleskétése saját nyelveiken. A hadügyér lelkes beszédet intézvén a Turszki nevet viselő gyalog katonasághoz, ez esküdött legelőször a magyar alkotmányra.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 701.)
- 290 A Radicallap írja e jelenetről a következőket: „A Ceccopieri ezred vitézei, midőn Csákó abl parancsoltatott, nem vették le a csákót ... nem akartak arra megesküdni, hogy a császár parancsára bárki ellen hadra kelnek. Evviva?  
Mi után felvilágosította őket Mészáros, hogy az olasz szabadság ellen semmi esetre sem fognak használtatni, s hogy a magyar szabadságra esküdtek meg, — a kivánt esküt letették.” (*Fővárosi hírek s mozgalmak*. 1848. jún. 2. 2. sz. 6.)  
A PDlap melléklapja, a Nemzetőr szerint „Az olasz katonaság, eleinte vonakodott az esküt letenni, nem magyarok, hanem az osztrák iránti ellenszenvből, kik az ő testvéreiket olaszokban öldöklék s elnyomni akarják. Később azonban a hadügyér, Ottinger tábornok és tisztjeik nógatása következtében mégis fölesküdtek, de koránsem olly jó kedvvel mint például a magyar gránátosok.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 701.)
- 300 Lázár György kapitányról van szó, aki okt. 30-án a schwechati csatában a magyar centrumot vezényelte — már ezredesi rangban. 1849. jan. 2-án kilépett a magyar haderő kötelékéből, mert nem értett egyet a kormány politikájával.

## CHARIVARI

[1848. jún. 11.] 212—18.

M: Ék 1848. I. félév 26. sz. 762—63. aláíratlanul.

Részl.: 1. HhM 6. k. 201. (1. sz.)

2. It 1957. 430. (10., 17. sz.)

3. ItK 1957. 425—26. (8., 10. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

107 Tiszdtól (Ék: Tiszatól —sh.—)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *Oláhfalva* — Oláhfalva, Kolozsvár melletti mezőváros, amely az erdélyi országgyűlésekre külön követeket küldhetett. Ezt az anekdotát Jókai az *Erdély aranykora* c. regényében is felhasználja. Az oláhfalusi követ Apafi Mihályhoz fordul ugyanezekkel a ravasz kérdésekkel. (JKK)
- 13 Telebe aláírással megjelent cikkben olvashatjuk az MT hasábjain 1848 nyarán, hogy „Az olálfalviak [!] ... szabadságot kaptak József császártól, hogy kinek lova nincs, gyalog járjon — és hogy Oláfalva 12 mértföld legyen Kolosvárhoz pedig háromszorannyi [!]”. (1848. júl. 31. 118. sz. 474.)
- 21 1848. jún. 11-én a *Nemzetőr* szerint az említett sorokat a *Hirlapi Csatározó* „egyik dolgozótársa” írta. Nem tiltakozik azonban az ellen, hogy 12. rejtjellel ellátott közlemények Vahot Imrétől származnak. (732.)  
Vahot Imre előbb az Ék politikai irányáról, majd Jókai szerkesztői magatartásáról ír. (L. *Irodalom* JKK. 508—10.) Megbélyegzi a *Congreo-rakéták* c. cikket. (JKK 683—84.) Az Ék legnagyobb gonddal szerkesztett rovatának a Charivarit tartja, majd a továbbiakban megismétli a konzervatívlapok 1847-es vádjait.
- 22 Vahot Imre „leszólt laptársai”: a Jelenkor, az MT, a Munkások Ujsága és a Reform.
- 29 *Frankkenburg Adolf* (1811—1884) — udvari titkár, lapszerkesztő, az MTA levelező tagja. 1847-ben lemond az Ék szerkesztéséről Jókai javára, mert udvari tolmácsnak nevezték ki a bécsi kancelláriához. 1848 őszén Windischgrätz magyar kapcsolatai miatt elfogatja, s néhány hétre lecsuktatja.

Sor:

- 32 Jókai ebben a közleményében Vahot Imrének főleg az alábbi megjegyzését gúnyolja: „Azt sem helyeselhetjük, hogy olly szabad szellemű demokraták, mint Jókai és Petőfi, olly embernek adták bérbe szellemi tehetségöket mint Landerer, ki a bukott Metternich és Aponyi kormány legbuzgóbb apostola, Kosut hirlapi működésének buktatója, a marciusi napok előtt olly gonosz szellemű Pesther Zeitung alapítója volt.” (*Hirlapi Csatározó*. PDLap 1848. jún. 3. 25. sz. 699.)
- 32 Jókainak erre a megjegyzésére a *Nemzetör Hirlapi Csatározó* c. rovatának vezetője a következőképp reagál: „Az ÉLET-KÉPEK szerkesztői lapunk e rovata egyik dolgozótársának azon kifejezésére: „nem helyeselhetjük, hogy olly szabad szellemű demokraták, mint Jókai és Petőfi, olly embernek adák bérbe szellemi tehetségöket, mint Landerer, — nyilváníták előttünk, mikép ők szellemi s erkölcsi tekintetben legkevésbbé sem függenek Landerertől. Mi ezt meghisszük, s az Életképek bírálója, nem is úgy érté azt, mintha Jókai és Petőfi hitelveiket adták volna bérbe Landerernek, vagy bármelly jellemtelenséget bizonyító szerződésre léptek volna vele; hanem, valamint bíráló, ugy mi sem helyeselhetjük azt, hogy Jókai és Petőfi nem maguk adják ki az Életképeket, hanem Landerer, ki az ő szellemi tehetségökből — minden érdem nélkül — nyereséget húz. Nagy különbség van egy könyv- s egy lapkiadó közt, kivált olly lapra nézve, mellyért cautiót nem kell letenni.” (PDLap 1848. jún. 11. 26. sz. 732.)
- 40 Kossuth Lajost jún. 18-án választotta meg követjének Kecskemét. Érdekes, hogy Jókai erről már egy héttel korábban hírt ad. Ennek az lehet a magyarázata, hogy Kossuth a PH jún. 10-i számában jún. 8-i keltezéssel nyilatkozatot tett közzé, amelyben elmondja, hogy egy kecskeméti küldöttség kérésére megígérte a város mandátumának elvállalását. Később mégis lemondott Kossuth a kecskeméti követségről, s az őt előbb megválasztó pesti belváros képviselőjét vállalta. (Vö.: Csizmadia Andor: *A magyar választási rendszer 1848—1849-ben*. Bp. 1963. 140-41.)
- 3 Az itt említett fiatal barát Vasvári Pál, aki a pénzügyminisztériumba kapott titkári kinevezést.
- 45 *királyi kamara* — udvari kamara, a feudális uralkodók kincstára, amely később pénzügyi szervvé fejlődött. 1848-ban a felclős minisztérium felállításával megszűnt.



Sor:

- 46 *Gróf Szécsen Antal* (1819—1896) — az Udvari Kancellária tanácsosa, majd a forradalmat megelőzően a Magyar Kamara elnöke és a konzervatív párt vezére volt. 1860-ban az Osztrák Birodalmi Tanács tagja. Ő készítette az 1860-i Októberi Diploma végleges szövegét. 1861-ben a birodalmi kormány tárcanélküli minisztere.
- 56 A „ma egy hete feltűnt” csillag Virányi Janka volt.
- 57 *Hollósi Nelli* — Hollósy Kornélia (1827—1891) kellemes szoprán hangja miatt népszerű operaénekesnő, a Nemzeti Színház tagja. 1862-ben művészete csúcspontján mondott búcsút a színpadnak, s ment férjhez Lonovics József főispánhoz.
- 67 Azért mondja Jókai, hogy a Bp-i Híradónak a „neve is hazugság”, mert tulajdonképpen nem pesti, hanem pozsonyi lap.  
A Bp-i Híradó 1847. nov. 9-c, az országgyűlés megnyitása óta Pozsonyban jelenik meg. (JKK Cikkek és beszédek I. k. 802.)
- 69 *Vida Károly* (1819—1862) — székely kisbirtokos családból származott, jó képességű újságíró. Közvetlenül a szabadságharc előtt a konzervatívok lapját, a Bp-i Híradót szerkesztette, majd a hírlap megszűnése után a Figyelmező néven adott ki ugyancsak konzervatív szellemű lapot, amelyet a kormány az 1848-as sajtótörvény alapján decemberben betiltott. 1849 tavaszán a császáriak uralma alatt ismét megindította a Figyelmezt. Jókai kemény szavakkal bélyegzi hazaárulónak 1849 tavaszán az Esti Lapok hasábjain. (1849. márc. 1. 7. sz. 1.)
- 80 Erdősi Pál írja a Nemzetőr jún. 11. számában: „Hiteles kutatóból merítve a Lengyelországban tanyázó Württemberg huszár ezredbeli köztitűzek felszólíták Lenkei nevű századosukat: jöjné velök jelenleg veszedelemben forgó magyar honok védelmére, s azonban felszólításaikat visszautasítá. A huszárok számra mintegy 117en kapitányukat lóra ültetvén, egy nap alatt 12 mérföldet túltéve Körösmezőn Mármarosban állapodának meg. Itt kapitányukat szabadon bocsátván azon kéréssel járultak hozzá, hogy kommandírozza őket a merre tetszik a széles magyar hazában. A kapitány lovas csapatjának szükségeit hirtelen fedezni nem tudván, a kerületi alispányt hivatalosan felszólítá, tüle a megkívántató élelmezést kérendő. — Mint tudva van az eseményről már miniszteriumunk sürgöny által értesítve van. — Kivánatos volna, hogy ezen haza iránt tanusított buzgó szeretet illő jutalommal megkoszorúztassék. Az in-

So:

- ditványozó pedig tisztí rangra emeltessék." (*Vidéki Tárogató*. PDLap 26. sz. 739.)
- 102 *Rátó* — Vas megyei község
- 107 *öt mérföldnyire* — kb. 41,8 km.
- 143 Nagyajtai Cseréy Ignác 1848-ban az Itália földjén állomásozó 33. sz. (Gyulai) gyalogezred kapitánya volt. *Váli Ferenc* (1810—1882) — a révkomáromi református főgimnázium tanára és igazgatója. 1839-ben feleségül vette Jókay Esztert, Jókai nővérét. A szabadságharcban mint nemzetőr-tiszt vett részt. 1849 októberében a pápai református főiskola nevelés tanára lett. Tartott természettudományi előadásokat is, s a tanítóképző népszerű igazgatója volt.
- 144 Jókai (helyesen: Jókay) Józsefné Jókai Mór édesanyja volt.
- 146 Mészáros Lázár rosszaló nyilatkozata — amelyen az MT felháborodott — a Közlönyben jelent meg. (1848. jún. 13. 5. sz. 21.)
- 147 A Württemberg-huszárezred törzse 1848-ban a galíciai Brezanyban állomásozott. 1848 nyarán a legénység s a tisztikar jelentékeny része hazaszökött Magyarországra, s a magyar zászló alatt harcolta végig a szabadságharcot.
- 156 Jura Lajos lelkesen áll ki a Württemberg-huszárok mellett, s kifogásolja, hogy a „hadügyminiszter ur Lenkey kapitánytól vezérelt szökevényeknek nevezi” őket. (*Máramarosból*. MT 1849. júl. 17. 106. sz. 426.)  
A magyar katonák hazahozatalát követelte a Tizenkét pont, ismétlenül kérte a királytól az ápr. 19-i, 22-i és a 28-i minisztertanács.
- 159 Batthyány Lajos jún. 2-án Innsbruckba utazott, hogy közölje az uralkodóval a minisztertanács határozatát, amely szerint utasítsa a király az ugyancsak odarendelt Jellasicsot üzelmiei beszüntetésére, ha pedig nem jelenik meg a király előtt, távoítsa el hivatalából, és akkor a magyar nemzetgyűlés útján a magyar kormány katonai segílyt szavaztat meg az országgyűléssel az udvarnak az olasz felkelők ellen. Batthyány Lajos nagy nehezen célt ért. Mivel Jellasics jún. 10-ig sem jelent meg V. Ferdinánd előtt, a király e napon aláírta azt a rendeletet, amely Jellasicsot báni méltóságától megfosztotta. A magyar minisztertanács azonban még e királyi leirat ismerete és publikálása előtt új módon próbálkozott a horvát és magyar viszály kiegyenlítésével. Sürgöny útján felszólította Batthyány Lajost, hogy kérje meg az uralkodó háznak egy, a horvát—

Sor:

magyar ügyben neutrális tagját, nevezetesen János főherceget, hogy személyesen utazzék Zágrábba, s békítse össze a horvátokat a magyar kormányval. Ennek az utóbbi, jún. 6-i döntésnek a híre szivárgott ki. Erre csloz Jókai, amikor azt említi, hogy Barthyány illről fog beszélni.

- 160 A hír alapján V. Ferdinánd ígérete szolgált: „Ötvös cultus-ügyér, ki Bécsből távozott királyunkhoz kir. helytartónkkal Insbruckba együtt utazott, tegnap érkezék meg, s igen örvendetes híreket hozott . . .

**Királyunk hő magyarai körében, Budavárában akar ezentúl lakni!**

A jelen mozgalmak zajló tengerén fölként királyunk biztosabb révpartra nem szállhat, mintha közénk jő, ez által ingadozó trónját megszilárdítja, valamint viszont országunk ingadozó létét megerősíti. És miután itt udvari ördögök helyett a leghivebb, legbecsületesebb tanácsadókkal fog környeztetni, a királyát magasztos kegyelettel tisztelő magyar népet teljes szívéből boldogíthatandja.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 700.)

Jún. 18-án írja a Nemzetőr: „Ministerelnökünk mult szerdán megérkezvén Insbruckból ö felségétől, a következő örvendetes tudósításokat hozá.

Az unió királyunk által szentesítve van!

A lázadó Jelacics ö felsége által letétetett báni hivatalából, s közkereset alá vétetik. — Urunk királyunk e hő végén körünkbe érkezik.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 27. sz. 769.)

A Nemzetőr újdonságfrója már azt is tudni véli, hogy „Királyunk az országgyűlés alatt, mint mondják, gr. Károlyi György kecskeméti [ma Károlyi] utcai pompás házában fog lakni.” (*Fővárosi Tárogató*. PDlap 1848. jún. 11. 26. sz. 736.)

A király Pestre jövetelének híre abban a formában, ahogyan azt Jókai is, a PDlap is közölte nem fedte a valóságot. Annak széptéte volt, hogy V. Ferdinánd Eötvös Józsefék kérésére — amint ezt a Közlöny jún. 8-i számában megjelent nyilatkozata mutatja — megígérte: „mihelyst lehetséges mindenetre a legközelebbi országgyűlés megnyitására” családjával együtt „hő magyarjai körébe jön” és hosszabb ideig ott is marad.

- 161 Prága tulajdonképpeni bombázása csak jún. 12-én a felkelés kitörésekor következett be. (Vö.: *Ausztria*. Közlöny 1848. jún. 24. 15. sz. 59.)

## CHARIVARI

[1848. jún. 18.] 218–29.

- M: Ék 1848. I. félv. 20. sz. 784–87.; 789–91. aláíratlanul.  
 Részl.: I. FAIM 177–83. (1–4., 8., 10., 16. sz.)  
 2. Jókai Mór „*Forradalom alatt írt művei*”-ből. VU 1874. dec. 27.  
 842–43.  
 3. HhM 6. k. 201–07. (1–4., 8., 10., 16. sz.)  
 4. Szomorú napok JKK 263. (14. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 14 nálunk jobb nem (FAIM: *Nálunknál* jobb nem)  
 19 vagy akár hizelkedni (FAIM: vagy hizelkedni)  
 27 azt mi is szeretjük (Ék: azt mi szeretjük -sh-.)  
 33 nevét megváltoztatni (FAIM: nevét *ujra* megváltoztatni)  
 37 Akár az egész (FAIM: Akár egész)  
 sem adunk (FAIM: se adjunk)  
 42 denevér (FAIM: denever)  
 45 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
 47 *ipecaucanhae* (FAIM: *inpecaucanhae*)  
 49 annak lesz. *Belőlünk egy második Dioscur lehet.* (FAIM: annak lesz.)  
 52 Pünkösöd (FAIM: Pünkösöd –sh.–)  
 70 őket örgyilkolják. (FIM: őket *le* örgyilkolják.)  
 71 a nép egyre (FAIM: a néptömeg egyre)  
 74 Lassanként szállinkózott (FAIM: Lassankint szállinkózott)  
*puskája nem volt,* (FAIM: *nem volt puskája,*)  
 75 kinek lőpora (FAIM: kinek *meg* lőpora)  
 puskák *cinderesek* s ilyen (FAIM: puskák *gyutacsosok voltak,*  
 s ilyen)  
 77 a polgárőrsereg is, a huszárok *legtöbben voltak.* (FAIM: a polgár-  
 őrség és a huszárok.)  
 79 tudta, *hogy* mit (FAIM: tudta, mit)  
 82 közé s buzdíták (FAIM: közé és buzdíták)  
 88 Gyilkos ropogás *salvéje* fogadta (FAIM: Gyilkos *seggyverropogás*  
 fogadta)  
 89 rogyott halva (Ék: rogyott halva -sh.- FAIM: rogyott *le*  
 halva)

Sor:

- báró Masburg (FAIM: báró Maasburg)  
90 s Galovics (FAIM: és Galovics)  
93 betört a hadminister (FAIM: betört a hadügyminister)  
95 el voltak *barricadirozva*: *hogy szölni ne lehessen a bentmaradtaknak.* (FAIM: el voltak *torlaszolva.*)  
98, 99 *mindég* (FAIM: *mindig*)  
99 ott ben az (FAIM: ott benn az)  
100 és *olasz katonák* (FAIM: és katonák.)  
101 *elleneik puskáiról* (FAIM: *ellenük puskáiról*)  
102 *ágyaik darabjaival* (FAIM: *vaságyaik darabjaival*)  
104 *nehány strázsát* (FAIM: *nehány őrt*)  
*leverték lábáról.* (FAIM: *leverték lábairól.*)  
106 *pedig a barricadeurók* (FAIM: *pedig a barricadeurók*)  
*roppant rézbuzogányaikkal* (roppant rézbuzogányokkal)  
109 *Szüntelenül lehete pörére* (FAIM: *Szünet nélkül lehetett pörére*)  
111 *el közülök,* (FAIM: *el közülük,*)  
113 *az volt a híre* (FAIM: *az volt a hír*)  
*mégsem akarja* (FAIM: *még most sem akarja*)  
S a hadügyminister *parancsára ott állt nyolc ágyú a kaszárnya*  
*kapujának szegezve, déli* (FAIM: S a hadügyminister *8 ágyút*  
*szegeztetett a kaszárnya kapujának, déli*)  
121 *egy szidó kiáltással* (FAIM: *egy szidalmazó kiáltással*)  
132 *az olaszok ellen* (FAIM: *Olaszország ellen.*)  
140 *tőle függeni* (FAIM: *tőlük függni*)  
141 *oka legyen* (Ék: *legyen oka*)  
139 *ministeriumunktól* (FAIM: *miniszteriumunktól*)  
*jöveteltől.*  
*Ez így van. A katonasízek mindenütt bujtogatják a katonaságot*  
*a nép ellen*  
*Nem tudjuk, van-e híre a vidéken, de nálunk erősen hiszik:*  
*hogy június 24-re van kitűzve egy általános országszerű katonai*  
*forradalom, melynek tűzpontja Pest.*  
*Az elővigyázat mindenestre jó.* (FAIM: *jöveteltől.*)  
149 *két hét óta* (FAIM: *két óra óta*)  
*bécsi emissariusok* (FAIM: *bécsi emissáriusok*)  
150 *legalsó osztályait* (FAIM: *legalsóbb osztályait*)  
*bolygatják.* (FAIM: *bujtogatják.*)  
152 *reactionalisták.* (FAIM: *reactionariusok.*)  
153 *Kolowrát bérszolgái, nem a szabadság apostolai.*  
*Tegyétek* (FAIM: *Tegyétek*)  
154 *ördögeképeitekről* (FAIM: *ördög képeitekről*)

Sor:

- 157 világít, mint a nap. (FAIM: világít.)  
160 olly bűnös (FAIM: olan bűmös)  
161 érdemelni. (FAIM: érdemelni. *Ahoz republicanus erkölcsök kelle- nek.*) [Ez a betoldás Petőfi hatására került a cikkbe.]  
166 S mielőtt feljőne, (FAIM: S mielőtt feljönne,)  
189 october (FAIM: o c t o b e r)  
191 kalendariom (FAIM: kalendariom)  
206 fegyvergyakorlás alkalmával (FAIM: fegyvergyakorlat alkal- mával)  
207 ugy is commandiroztatott (FAIM: ugy commandirozott)  
208 zsidó lányok (FAIM: zsidó leányok)  
263 A FAIM-ból a cím hiányzik.  
265 kezdetétől a végéig (FAIM: kezdetétől a végéig)  
272 — Hát megtaláltatok? (FAIM: — Hát megkaptátok?)  
hol volt? (FAIM: kinél volt?)  
275 kérem a ribillio? (FAIM: kérem a rebellió?)  
293 de töltése nincs (FAIM: de tölténye nincs)  
295 restel lőporért kiadni (FAIM: restel lőporra adni)  
299 tudják gondját viselni (FAIM: tudják hasznát venni)  
304 a ministerium (FAIM: a miniszterium)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 5 A *Politikai divatok* c. regényben olvashatjuk a márciusi napok utáni állapotokról: „Néhány hónapig tartott az a divat, amikor gyönyörű szép tollakat viselt minden ember a kalapján; ki fehérret, ki feketét, sokan rózsaszínűt is, ők ugyan azt hitték, hogy az veres. Valódi verseny volt, kinck van szebb, hullám- zóbb tollbokrétája.” (JKK 91.)  
Vári István az MT hasábjain már ápr. 25-én bizonygatja, hogy újabbán a „hazafiság megoldult”. (35. sz. 141.)  
Márc. 19-i első számában írja az MT: „A Nemzeti ujság . . . a feketéből rögtön fehérre változott — a conservatív lap át- ugorva a közbeneső árnyalatokat egészen radical szellemű lett.” (1.)  
A Honderű nagy betűkkel hirdeti 1848. márc. 26-án: „E lapok gyökeres átalakuláson fognak keresztül menni.” (12. sz. 192.)  
Ápr. 22-én Vahot Imre is megemlékezik a „köpenyforgató írókról”. (*Fővárosi Mozgalmak*. PDLap 9. sz. 519.)  
A Bp-i Híradóban a következő sorokat olvashatjuk: „A volt, conservatív párt szerepvivői, s hírlapi organumaik nem késtek

Sor:

meghajlani a közelebbi nagyszerű változások hatalma előtt.”  
(*Fővárosi levelek*. V. 1848. máj. 9. 831. sz. 441.)

A Mérey Mór és Rosti Zsigmond által szerkesztett Radicallap tárcairója is megemlíti a Nemzeti Ujság „chameleon természetét”. (*Hírlapi Szemle*. 1848. jún. 1. I. sz. 2.)

Ugyanebben a cikkben olvashatjuk a PDLapról, hogy „Sokféle átalakuláson keresztül ment szépirodalmi lap”. (1848. jún. 2. sz. 8.)

Jókainak ez a cikke a Nemzetin kívül (amelynek címéből Oláh Illucz János szerkesztő elhagyta az Ujság nevet) vonatkozik Zerffi Gusztávra is, aki a forradalom hatására könnyű szívvel cserélte fel konzervatív meggyőződését radikálisra.

31 *praedicatum* — nemesi előnév

41 Csernátóni Lajos írja júl. 15-én: „Mióta a N e m z e t i megszűnt Ujság lenni, valjon miféle nevet érdemelne meg. Most már tisztában vagyunk magunkkal: Éljen a N e m z e t i k ö p e n y f o r g a t ó l!” (105. sz. 421.)

42 *Herostatos* — görög ember, akit úgy tett szert hírnévre, hogy i.e. 356-ban felgyújtotta Artemisz istennő világszerte híres templomát

43 *mákvirág* — Csernátóni Lajos radikális rovatának a címe az MT hasbjain

44 Petőfi Sándor útinaplójában emlékezik meg arról, hogy a debreceniek csak azért vásárolnak könyvet, hogy legyen mibe szalonát takarniok.

45 Elvértve — s a kétségbevonhatatlan jószándék ellenére ugyan — maga Jókai is közölt lapjában személyeskedő gorombaságokat. (Pl. *Szerkesztői megjegyzések* JKK 469.)

47 *surrogatum ipecacuanhae* — pótkávé-cserje  
c *steff* — s több efféle

49 *Dioscur* — Helene ikertestvére, Zeusz villámmal sújtó fia az ógörög mitológiában

52 *Pünkösdi vasárnapja* — jún. 11.

53 *Kioszk* — a Váci utca és a Színház (ma Vörösmarty) tér sarkán lévő Fischer-féle forgalmas fagyaltalozó

Kovács Lajos írja a *Gróf Széchenyi István közéletének három utolsó éve 1846–1848* c. munkájában: „A régi német színház leégett épületével szemben volt akkor egy kioszk, hova az akkori időben fagyaltalozni járt az egész politikai világ. Oda jártunk mi is.” (Bp. 1889. 278.) Tonelli Sándor szerint „A kávéházakkal rokon természetű üzemek voltak a negyvenes években

Sor:

divatba jött *fagylaldák*. Ezek száma 1845-ben 19 volt. Legelőkelőbb volt közöttük a Váci-utca és Színház-térsarkán a Fischer-féle fagylalda. Ez nagyon divatban volt a hétnek azokon a napjain, mikor előtte katonazene játszott. 1848 nyarán, mikor a képviselőházat a redut épületében helyezték el, ez a fagylalda volt ülések előtt és után a képviselők nagy részének találkozó helye." (i.m. 42.)

- 54 *nagy kaszárnya* — Károly kaszárnya. Az Újépület és a Mária Terézia laktanya mellett egyike az 1848 előtti Pest három nagy katonai épületének. Városház utcai főhomlok-szobrával 1728-ban épült Martinelli olasz építész tervei szerint. Eredetileg az volt a rendeltetése, hogy a birodalom katonai rokkantjainak menedékháza legyen. Később a rokkantakat a nagyszombati egyetem üresen maradt épületeibe helyezték, a pesti invalidusok otthonából pedig kaszárnya lett. 1842-ben helyezték el az épület Ország úti (ma: Tanács körúti) részébe a Lombardiából felvezényelt Ceccopieri gyalogezredet. (Vö.: Tonelli Sándor i.m. 82—83.)
- 55 A *Nemzetőr* a *Fővárosi Tájékoztató* c. rovatában *Összeütközés az olasz és a magyar katonaság* címen számol be az eseményekről: „Pünkösöd első napján esteli 9 óra tájban egyszerre iszonyú zaj kezdé háborítani a derüs ünnep nyugalmát. Koronként egész csapatok robogó lövései hasítják a léget, — a város minden harangja vészit hirdetve veretik félre, — dobok peregnék, — a néptömeg a legnagyobb felindulással futkos az utcákon fel s alá —, s a rémitő zúrzavarban leginkább e szavak harsogása vehető ki: ‚Fegyverre, fegyverre! — Az olasz katonaság bent a kaszárnyában gyilkolja a magyart, mind rakásra lövi a fegyvertelen önkénteseket! — És valószínű hírre legtöbb ember sereglett a Károly-kaszárnya felé, mely a népcsoportok, kész fegyveres nemzetőrök és a rendes katonaság által minden oldalról csakhamar körül volt kerítve, s valódi ostrom-állapotba helyezve.” (PDlap 1848. jún. 18. 27. sz. 767.)
- 58 Az MT szerint két önkéntest agyonlőttek a Károly kaszárnyában. (1848. jún. 12. 76. sz. 303—04.)
- 73 A *Nemzetőr* rovatvezetője szerint a tömeg a kapukat zárva találta s egy vérző önkéntestől — akinek sikerült a laktanyából kiszabadulnia — értesült az előzményekről: „A kaszárnyakorcsmájában a Ceccopieri nevet viselő olasz gyalogok és magyar önkénteseink vegyesen mulatozván, az utóbbiak egyike zsebéből pénzt lopott ki egy olasz katona, midőn az



Sor:

önkéntesek fogolylá akarták tenni, egyet közülök szuronyával megsebesített. S miután a kapu alatti őrség is szuronyal támadá meg az önkénteseket, — ezek sem vették tréfára a dolgot, hanem pusztá kézzel is ugyancsak szétütöttek a fegyveres olasz között, miből aztán vérengző összeütközés támadt. A katonaság erősen kezdett tüzelni az önkéntesekre, kik eleinte, ennek dacára sem tágitottak, őt elszánt bátorsággal védelmezték magukat. Több olasz kezéből kicsavarták a puskát, szuronyokat, s némelyek, különösen egy kecskeméti fi s egy zsidó pusztá kézzel is iszonyu dulongást vittek végbe a fegyveres katonák közt. Miután a küzdhelyen mindkét részről egy kettő halva, sokan veszélyesen megsebesülve maradtak, az önkéntesek nem állhattak tovább ellent a mindinkább sűrűen kitörő tüzelésnek és visszavonultak szobáikba.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. jún. 18. 27. sz. 767.)

- 80 A fegyverropogás hallatára ingerült tömeg gyűlt a Károly kaszánya elé. „Később — folytatja a Nemzetőr — nagy népcsoport tódult be a kaszánya udvarára a egyesülve az önkéntesekkel, szörnyű dühhel támadták meg a folyosókon állt olasz katonaságot. Ez tisztjei parancsára nagyszámu lövéssel fogadá a megtámadókat, — a viaskodás közt többen elhullottak, megsebesültek. A nép nagy része ijedten nyomult ki a kaszányából, s e közben erősen tüzeltek rájuk. Az utcákon álló néptömeg s nemzetőrségre is lövöldöztek le a kaszánya ablakaiból s azok viszont a kaszányára tüzeltek. Szerencse, a legtöbb lövés nem talált. A megdühödt olaszok két, a lépcsőkön feléjök felmenő katonatisztet is agyonlőtték a Turskiczredből, az egyiket nyolc lövés teríté földre. — A fegyverropogás csak éjfél tájban szünt meg. Ekkor a magyar sorkatonaság és nemzetőrség, kik közt a budaiak legtöbb készültséget s bátorságot tanusítottak, — már egészen ellepé a laktánya körüli utcákat, míg a gránátosok az udvaron állittatván fel, alig várták a megrohanásra szólító parancsot, melly azonban ovatosságból be nem következett.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. jún. 18. 27. sz. 767.)
- 89 *Báró Maasburg József* a forradalom kitörésekor a 62. császári gyalogezred főhadnagya és parancsnok segédtisztje volt. Mészáros Lázár kapitányi ranggal vette maga mellé segédtisztnak a minisztériumba.
- 90 *Gallovich Mihály* 1848 elején a II. sz. román határezered kapitánya volt. Onnan helyezték át a 16. gyalogezredbe.

Sor:

- Később Mészáros Lázár az önkéntes zászlóaljok szervezéséhez rendelte.
- 92 *granátosok* — a kézi hajtású fegyverekkel felszerelt katonákat a XVI. századtól a XIX. századig
- 94 A Nemzetőr szerint pünkösöd másnapján „reggel a hadügyér felszólította az olasz katonaságot: hogy adják meg magukat a tegyék le fegyvereiket. Ők azonban kijelentették, mikép utolsó csepp vérig védendik magukt. Erre 6 ágyu szegeztetett a kaszárnya ellen, s egy pár órai határidő tüzetett ki nekik a megfontolásra. Délben István kir. helytartónk és Széchenyi közügyér mentek be együtt az ostrommal fenyegetett kaszárnyába, s a kir. helytartó biztosítván az olaszokat, hogy ha a fegyvereiket leteszik, bánatlanul hagyhatják el a várost, — a megjuhászodott katonaság végre engedett a felszólításnak, fegyvereit leraká, s a rendes katonaság és nemzetőrség fődözése alatt, a kir. helytartó kíséretében a Dunán rájuk váró gőzösre vitettek, s tüstént a komáromi várba szállítottattak.” (*Fővárosi Tárogató.* PDLap 1848. jún. 18. 27. sz. 767—68.)
- 120 A Nemzetőr a következő szavakkal fejezi be a „tények száraz” felsorolását: „Az olaszok közül több tiszt- és közember letartoztatott, kik a ministerium által megrendelt vizsgálat alá fognak vétetni. Kosut az önkénteseket megható szavakkal intérend- és békességre. Ezek után a fővárosnak sok ideig felizgatott arca ismét az előbbi nyugodt alakot ölté magára, — s a rendkívüli események dördületének visszhangja a nép ajkán ezer és ezer véleményben összpontosult.” (Uo. 768.)
- 131 Hasonlóképpen foglal állást a „milánói kormány” levele, „mellyben a mult pünkösdkor, Pesten, a Ceccopieri olasz ezred néhány százada által elkövetett kihágás miatt, felszólítatik városunk, hogy ezt nem tekintvén, mint valamely ellenszenv, vagy nemzetünk iránti gyűlöletből származott merényt, minek alapja nem volna, s meggondolván, hogy azt csak közös ellenségünk, a reactio emberei bujtogatása által idéztetett elő, azt az olaszoknak hibául ne rója.” (KossH 1848. júl. 22. 19. sz. 82.)
- 132 A közvélemény mit sem tudott arról, hogy a magyar kormány Jellasics elmozdítása és a horvát mozgalom leszerelése árán megígérte az udvarnak az olaszok elleni katonai segély nemzetgyűlési megszavaztatását.
- 135 A Nemzetőr rovatvezetője szerint: „... mesterségesen fölingerlett olasz katonák mint láttuk, sok tekintetben menthetők;

Sor:

mert hogy ők nem olyan iszonyú bűnösök, mint némelyek Morgenröthe- és Patriotféle rosszszellemű német firkaszok hirdették, az már csak abból is kitetszik, hogy annyi tömérdek lövésre csak néhány ember esettel s sebesült meg, holott, ha általában véve magyar elleni gyűlöletből harcolnak, százaknak kellett volna elhullaniuk. Más az, hogy midőn az olaszok lefegyverkezettve és már kijózanodva kísértettek ki a városból, sok közülök könyezett, majd mindenik arcán bánat és szégyen ült, sőt mintha mindenik szemében ez lett volna irva: „ne kárhoztassanak bennünket, nem annyira mink vagyunk, mint inkább mások a vétkesek.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. jún. 18. 27. sz. 768.)

A jún. 11-i összekoccanás a Károly-kaszárnyában az egyidejűleg beszállásolt önkéntesek és a Zanini serezed olasz katonái között valóban magántermészetű eseményből eredt. Politikum sem indítékában, sem céljában nem játszott szerepet, csupán következményei jártak rossz hatással az olasz katonaság magyarbarát hangulatára. Az összetűzést az váltotta ki, hogy az egyik olasz katona a magyar önkéntesek egyikétől pénzt lopott. Az ebből támadt verekedés fajult általánossá. Erre a hírrre siettek a helyszínrre a nemzetőrök, a budai gránátosok és a Kossuth Lajosnál éppen konferenciát tartó miniszterek. Mészáros Lázár a gránátosokkal elfoglaltatta a kaszárnyát, az önkénteseket és az olaszokat katonai kordonnal elkülönítette egymástól. Ezzel a lövöldözéseknek véget vetettek ugyan, de az olaszok a nép bosszújától tartva nem rakták le fegyvereiket, hanem csak másnap délben a nádor közvetlen felszólítására adták meg magukat. Az olaszokat még aznap Komáromba szállították és vizsgálatot indítottak ellenük. Az összetűzésnek magyar részről 3 tiszt, 4 közlegény és 3 polgári személy, olasz részről 1 tiszt és 5 közlegény lett halálos áldozata. Emellett mindkét oldalon számosan megsesültek.

A Nemzetőr szerint a „lázadás” okai között a közös elszállásolás, az önkéntesek fegyvertelensége szerepelt. „Harmadik ok az, mert bizonyos bujtogatók azt hitették el az olaszokkal, hogy az önkéntesek nem az illirek, hanem az olaszok ellen fognak harcba menni. Negyedik ok az, mert hihetőleg szinte azon bujtogatók a vérengzés napján igen lerészegíték az olasz katonákat, kik aztán mámoros fővel még inkább dühöngtek. Ötödik ok az, mert több magyar-gyűlölő katonatiszt, nem

Sor:

hogy csillapította volna a magyarok iránt mindenkor hő rokonszenvet tanusított olasz katonaságot, de sőt ingerlé, tüzelésre készítette mind az önkéntesek mind a nép ellen.” (Uo.)

- 148 A Nemzetőr rovatvezetője Jókaihoz hasonlóan vonja le az általános tanulságokat: „... világos, hogy a reactionális pártnak titkon működő keze is mozgott e vérengzés előidézésében, mellynek rejtett célja nem lehetett egyéb, mint az eddig barátságban élt magyar és olasz közt a gyűlölségnek buján sarjadzó magvait elhínteni. A különböző nemzetiségeket egymás ellen ingerelni, — ez volt a bukott kormány politicájának egyik legördögibb mestersége, melly végvonaglásában még most is ügyekszik egy pár illynemű kísérletet tenni; azonban mint a tapasztalás bizonyítja, gonosz terveikkel egymásután kudarcot vallanak.” (Uo.)
- 150 Jún. 18-i hírei között írja a Nemzetőr: „R e n d ő r s é g e t is kezdenek már valahára fővárosunkban rendezni. A magyar is okosabb kezd már lenni, hogy sem azt hinné, miként csak ott van szabadság, hol nincs policia. — Annyi külföldi kém, emissárius és bujtogató, talán egy városban sincs, mint a mennyi az újabb időkben Budapest falai közt megfordult. És ezek szabadon jártak, keltek országunkban, sőt talán még kitüntetett tiszteletben is részesültek.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 27. sz. 769.)
- 153 gróf Franz Anton Kolowrat-Liebsteinsky (1778—1861) — osztrák államférfi. 1825-től államminiszter. Főfeladatának a birodalmi pénzügyek szilárd alapokra helyezését, a titkosrendőrség és a diplomácia feladatkörének szabatos megállapítását tekintette. Politikai elképzelése szerint a forradalmi mozgalmaknak mérsékelt reformokkal kell elejét venni, a birodalom nemzetiségi mozgalmait pedig egymás ellen kijátszva kell semlegesíteni. 1848. márc. 21-én birodalmi miniszterelnök lett, de nem értvén egyet a forradalmi mozgalom irányával ápr. 18-án betegségeire hivatkozva lemondott. A bécsi emisszáriusokról írt eszmefuttatáshoz a Kmety-ügy adta az indítékot. (L. JKK 728.)
- 168 tegnapelőtt — jún. 16-án  
Az MT szerint a Jókai által itt említett eset jún. 12-én történt meg.
- 170 Az MT hasábjain a következőket olvashatjuk jún. 13-án:  
„Hitelt érdemlő személyek erősíték előttünk, hogy a mult

Sor:

éjjel a királyi helytartó szobája körül egy, gyilokkal és pisztolyokkal felfegyverzett embert találtak volna. Ha e hírek van valami alapja, az akkor mindenesetre egy újabb fenoménoma ama makinációknak, melynek célja, hogy Ferdinánd király minél inkább veszítse el kedvét a magyarokhoz jönni." (77.; Kéry Gyula i.m. 359.)

171 *Kimety Ignác* (1826–1849) — jogakadémiát végzett fiatalember, aki már 1848 előtt a bécsi titkosrendőrség szolgálatában állt. 1848.máj. második felében a kamarillának azzal a megbízásával érkezett Magyarországra, hogy egyrészt a nép körében köztársasági agitációt fejtve ki, a királyhú nép szemében diszkriminálja az új Magyarország politikai vezetőit, másrészt a konzervatív alsópapságot a konzervatív nemzetgyűlési képviselőjelöltek támogatására mozgósítsa. Nagykátán azonban a gyanúsán viselkedő Kmettyt letartóztatták, és az ellene folyt vizsgálat befejeztével a statáriális bíróság halálra ítélte.

183 *mult éjjel* — célzás a jún. 11-i kihágásra

190 A magyar kormány Széchenyi István útján még ápr. elején tárgyalásokat kezdett fegyvergyártás céljából a Pesti Vasöntő és Gépgyári Társasággal, majd ápr. 30-án arra szerződtek a felek, hogy a Társaság fegyvergyárrá alakítja műhelyét, és naponta 55 fegyvert szállít az államnak. A termelés azonban csak az év őszén indult meg.

A Bp-i Híradó szerint a pesti József hengermalom gépgyára már jún.-ban megkezdte a fegyvergyártást. (869.)

205 *kros* — koronás

206 *K...* — vsz. Komáromban

217 *Orgovány* — Kecskemét melletti puszta

227 *ex moribus calculus* — erkölcstanból adott osztályzat

Az itt említett pápai professzor más néven a *Mire megvénülünk c.* regényben is szerepet kap.

241 A *Nemzetőr Vidéki Tárogató c.* rovatában olvashatjuk: „Z ó l y o m m e g y é b ő l jelentik, miszerint Stúr Lajos híres panszláv és hirlap-szerkesztő Körmöcbányán elfogott. Nyitrában is négy luteranus pap, — mint a szláv propaganda hősei, letartóztattak. Méltó büntetést nekik!” (PDlap 1848. jún. 3. 25. sz. 706.)

*L'udovit Stur* (1815–1855) — a szlovák nemzeti mozgalom vezére, az első szlovák nyelvű lap, a Slovenskije Novini szerkesztője, Zólyom város követe az 1847–48-as diétán.

A Stúrról szóló cikkhez az adta az inspirációt, hogy részt vett

Sor:

és szlovák részről vezető szerepet játszott a prágai kongresszuson, jóllehet a magyar belügyminiszter máj. 12-én épp a prágai szláv kongresszus összehívását bejelentő körlevél aláírása miatt elfogatási parancsot adott ki ellene.

A valóságban nem fogtak el négy lutheránus papot, hanem körözö levelet adtak ki a szlovák mozgalom Őtur mellett két legjelentősebb személyisége: Jozef Hurban és Michal Hodža evangélikus lelkészek ellen. Szlovák nacionalista propaganda miatt őrizetbe vették L'udovit Šulek, szobotisti (Nyitra megye) evangélikus, Michal Laužik és Jozef Viktorin nádasi (Pozsony megye) katolikus lelkészeket, s köröztették Daniel Borik verbóci (Nyitra megye) evangélikus lelkészt, akinek a letartóztatás elől sikerült elmenekülnie.

- 247 *praelectio* — felolvasás
- 250 Szapári Péter — Birch Pfeifer Sarolta színműve, amelyet Komlóssy fordításában adtak a magyar színpadokon
- 264 A jún. 11-i püünkösdi eseményekről van szó.
- 275 *mordialiter* — keményen, erősen, borzalmasan  
Jókai szerint a táblalbró, a Nemzetőr szerint pedig a márciusi fiatalok viselkedtek gyáván a püünkösdi vérengzés idején: „Bizonyos fiatal költő mellett lövés történvén egy erős magyar napszámosra, ez a karjába furódott golyót hideg közönyösséggel fogadá, azonban a megrettent, de még ekkor is eleven fantáziájú költő azt képzelé, hogy a lövés nem szomszédját, hanem őt magát érte, s képzelt fájdalomában iszonyuan felsikoltván lélek szakadva futott el a küzdőtérrel.” (*Fővárosi Tárogató*. PDLap 1848. jún. 18. 27. sz. 768.)
- 284 *grandios utca* — ma Városház utca az V. kerületben
- 286 *proseccio* — processio — körmenet
- 318 *kedden* — jún. 13-án
- 319 *partere* — parterre; földszint a színházban  
Ezen a napon Szigligeti Ede *Róza* c. vígjátéka került színi a Nemzeti Színházban.
- 320 Hrabovszky támadásáról részletesen ír a Nemzetőr *Illir-magyar háboru* címen. (1848. jún. 18. 770–71.)  
Jókai adatai erősen túlzottak.
- 323 A megadásra szólító proklamáció felolvasója — akit a felkelők mellé találva lőttek le lováról —, Wenhengst Ferenc, a Péterváradon állomásozó 39. sz. császári gyalogezred hadnagya volt.
- 331 *karlovici úrmős* — kitűnő szerémségi borfajta

## CHARIVARI

[1848. jún. 25.] 230—34.

M: Ék. 1848. I. félév 28. sz. 815—18. aláíratlanul.  
Részl.: ItK 1957. 423. (5. sz.)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 33 *bunyik* — *csavargó*  
59 *szeredds* — kecskeszörből szőtt majdnem négyszögletes, kemény anyagú, tarka, fedeles tarisznya  
74 *túrmezei nemes* — a IV. Béla által adományozott kiváltságokat élvező túrmezei (turpolyai) kerület nemese; a kerület Zágráb megyében volt.

## CHARIVARI

[1848. júl. 2.] 234—41.

M: Ék 1848. II. félév 1. sz. 21—24. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 183. (3., 9. sz.)  
2. HhM 6. k. 207—08. (3., 9. sz.)  
3. ItK 1947. 433. (14. sz.) 4.  
4. *A köszívű ember fiai* 2. k. JKK 376. (3. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 131 királyunk Ferdinánd (FAIM: királyunk Ferdinand)  
133 a te akaratod (Ék: a te akaratod FAIM: a te akaratod)  
137 de megszabadíts (FAIM: de szabadíts meg)  
a te tanácsadóidtól, mert (FAIM: a te tanácsosaidtól, mert)  
139 ministerium. Amen. (FAIM: miniszterium. Ámen.)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 Az előfizetési hirdetmény megírására ebben az időben általában a szerkesztő vállalkozik.

Sor:

- 29 Az országgyűlést valóban júl. 2-ra hívta egybe a nádor.
- 34 *rákjegybe lép* — a legnagyobb magasságot éri el, fordulat következik be
- 35 A márciusi fiatalok — közte Petőfi, Pálfi Albert és Jókai a radikálisokkal együtt határozottan utasították vissza 1848 tavaszán a király pénzköveteléseit. (JKK 90—91.) Az óvatoskodó politikusok ebben a kérdésben is haboztak kenyértörést előidézni.
- 50 Általános szokás volt szeszszítással védekezni a kolera ellen. (Vö.: *A köszivű ember fiai* 2. k. JKK)
- 51 Jókai maga is azok közé tartozott, akik szinte a világsi kapitulációig hirdette, hogy siker reményében léphetünk fel a cári reakció és fegyveres creje ellen.
- 61 Szigetvárat — amelynek őrsége nagy kárt okozott a portyázó török csapatoknak — 1566. aug. 5-én II. Szolimán szultán óriási hadserege élén személyesen vette ostrom alá. Zrínyi Miklós szept. 7-ig védte hősiesen a várat. Szept. 5-én Szolimán meghalt, vezérei azonban eltitkolták halálát, s két nap múlva kétségbeesett erőfeszítéssel elfoglalták a várat. Raderzky nem esett el az olaszországi hadjáratban.
- 63 *hókönyödik* — elcsendesül, elsekélyesedik, leülepszik
- 67 Jókai itt azzal gúnyolódik, hogy a Habsburg-uralkodók sok más között Jeruzsálem királyának nevezték magukat. B—y — Bárányi (Vö.: JKK 737), akit Jókai „minden táblabírák ősnénc” tekint. (JKK 242)  
*Ráma* — Bosznia egy része
- 75 A sáskákról — Arany János rosszalása mellett — már 1847-ben ír Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 295., 766.)
- 94 A máj. 13-i lipótszentmiklósi szlovák gyűlés határozata olyan nemzetgyűléseket követelt minden magyarországi nemzetiség számára, amelyek etnográfiai alapon szabnák meg a határokat az egyes nemzetek között.
- 98 A Pálfi Albert szerkesztette MT jelszava volt „Nem kell táblabíró politika!”
- 102 *ministeri osztályfőnök* — az államtitkár után következő magas rangú tisztviselő a minisztériumban
- 107 Az *Egy magyar nábob* c. regényben mutatja be Jókai, hogy a reformkori nemesség egy része túlzott jelentőséget tulajdonított az agarászversenyeknek.
- 108 A „tárogat” szó a Vahot Imre szerkesztette *Fővárosi Tárogató* c. rovatára cíloz.



Sor:

- 113 A BpDlap a *Fővárosi Tárogató* c. rovatában valóban többször találkozunk ehhez hasonló hírekkel. Pl.: „A csatamezőn nem 60 illir rabló, de 200nál is több maradt halva; a mieink közül 25–30.” (júl. 20. 3. sz. 42.)
- 117 múlt héten — pontosan jún. 24-én  
A Bp-i Híradó hasábjain jún. 24-én olvashatjuk: „A pesti önkéntes zászlóalj ma indultak el az ország fővárosából. Az egyik vasuton Szolnokra megy, a honnan gőzhajón viszik Szegedre; a másik zászlóalj pedig Kanizsára van rendelve, s onnan gőzhajón Adonyig megy. Az indulás nyolc óra után történt, mert előbb a zászlószentelés ünnepe volt az Új-téren, hol a lovas nemzetőrség és a gyalog nemzetőrök egy része is föl volt álltva. A fényes katonai kísérettel megjelent miniszterelnököt és hadügyminisztert harsány éljenzéssel fogadta a nép és a fegyveres sereg. Hasonló lelkesedéssel fogadták a zászlóanyákat: Batthyány Lajosné és Károlyi Györgyné grófnőket is. A szegbeverés közben is minduntalan hangzott az éljenzés, s mikor fenlobogott a Szent Szűz képével és hazánk címerével díszített trikolor: rázendült a hadizene s megindultak az övéiktől elvált és egymástól is elbucszó zászlóalj.” (873.; Kéry Gyula i.m. 377.)  
A pesti önkéntesekről Pasztóczy Ákos ír a PDlap hasábjain *Az önkéntesek bucsuja Pesttől*. Nemzetőr 1848. jún. 25. 789.)
- 120 A Bp-i Híradó írja: „Pesten már napok óta híre jár, hogy ma éjjel revolúció lesz s hogy a szentendrei rákok fegyveresen betörnek a fővárosba. E hírrel szemben meg is tették a kellő intézkedéseket. Éjjel Budán is kirukkolt a nemzetőrség. A hír azonban nem volt egyéb vaklármánál, mert bizony a szentendrei rákoknak eszükágában sem volt a támadás.” (jún. 24. 874.; Kéry Gyula i.m. 377.)
- 121 commotió — indítás, mozgás, felgerjedés
- 122 Szász Mátyás lemondásáról írja a Közlöny: „A városi megválasztott tisztviselők közül Szász Mátyás bíró, Hochhecker József főügyész, és Szibenlisz Ferenc, gyámtya, hivatalaikról lemondván, ezen hivatalok új választások által jun. 24-kén határozattak betöltetni, s ez alkalommal Graefl József 1077 szóval bírónak választott.” (1848. jún. 25. 16. 61.)
- 126 A hevesi deputáció a megye bizalomszavazatát vitte a minisztériumnak.  
*Graefl József* (1818 —?) — ügyvéd. Az 1848-as nemzetgyűlésen

Sor:

- Szolnok város képviselője volt, de a kormányt nem követte Debrecenbe.
- 128 Szemere Bertalan rendelete a rögtöntelős bíróság felállításáról a Közlöny jún. 16-i számában olvasható. (*Pestváros közönségének.* 8. sz. 28.)
- 130 A szabadságharc idején nagyon elterjedtek a különböző imádások travesztálásai.
- 131 Ferdinánd a bécsi forradalmárok elől máj. 15-én menekült Innsbruckba.
- 132 I. Ferdinánd osztrák császár V. Ferdinánd néven volt magyar király.
- 133 Budán Lederer katonai főkormányzó, Zágrábban pedig Jellasics nem engedelmeskedett a király által kinevezett magyar miniszteriumnak. Jókai több ízben kifejezi a magyar politikusok általános óhaját, hogy a király költözzék Pestre, hogy megszabaduljon a kamarilla káros befolyásától.
- 136 *devaluáció* — a napóleoni háborúk után főképp a köznemeseket sújtó pénzleértékelés
- 145 A Napoleon csapatai elől megfutamodott nemesi felkelőket gúnyolták azzal, hogy a harci indulójuk a következő volt: Retirálj, retirálj, Komáromig meg se állj!  
A Nemzetőr az alábbiakat írja a nagybányi tisztújításról: „Mult napokban az illető tisztségtől megbizva, Fermezely nevű helységbe kiment egy nyereggyártó az állományi épületeken lévő osztrák színeket nemzeti színekre befestendő. Egy ottan elnökösködő főerdőmester azonban kalapáccsal fenyegetve őt a helyszínről nyomban elűzé. — Ezen elkövetett aljas merénnyéért, mint hogy az ő felsége által szentesített 21ik törvény cikkellyel ellenkezik, megérdemlené, hogy törvényszabta nyomán keményen megfenyitessék.” (*Vidéki Táróató.* PDlap 1848. jún. 11. 26. sz. 739.)
- 148 *Sanctus Kancsukuis! ora pro nobis* — Szent Kancsukás! [Kancsukázó] könyörögj értünk
- 150 *Chronique scandaleuse* — Botránykrónika
- 151 A bécsi apácakolostor megtámadását *A köszlő ember fiai* c. regényben jelenti meg Jókai. (JKK 1. k. 202.)
- 153 *priorné* — a szerzetes kolostorok rendfőnöknője
- 156 Petőfi itt említett versének a címe: *A királyokhoz*, s ennek versszakait ez a refrén zárja: *Nincsen többé szeretett király!*
- 158 *Vesta* — istennő az antik római mitológiában, a házi tűzhely és családi élet tisztaságának őrzője

Sor:

*vestaszüzek* — papnők, akiket a legelőkelőbb római polgárok gyermekei közül választottak, hogy a római állam örökkévalóságát szimbolizáló és a máj. 1-én ünnepélyesen felszított tüzet a római Fórum kör alakú Vesta-szentélyében őrizték. Kiváltságaik közé tartozott, hogy közbenjárásukra a halálra ítéltet kegyelmet kaptak.

*exorcísi* — valakit kivon a bűn hatalmából és Isten szolgálatára rendel

160 *inexpressible* — kimondhatatlan nevű férfi fehérmemű, gatyá

164 *visitatio* — a püspökök kánonilag előírt látogatási kötelezettsége, amely lelkszeik munkájának és jóvedelmének megvizsgálására, ill. ellenőrzésére hivatott

172 *B. J.* — Bohus János aradi főispán, akit a kormány ápr. 20-án nevezett ki hivatalára

Különösen az MT harcolt az ellen, hogy a régi rendszer híveit állami hivatalokban alkalmazzák.

177 A petrezselymet vásárló követ Gyula városának 1848-as nemzetgyűlési képviselője.

181 *Montecuculi* — Montecuculli

182 *camarilla* — jelentése kamarácska. Először VII. Ferdinánd spanyol király titkos cselszövészekkel és ravasz fondorlatokkal zsarnokkodó pártját illették e névvel. A király nagybátyja, Lajos főherceg (1784–1864) vezette ellenforradalmi udvari párt, amely a gyengeelméjű V. Ferdinánd helyett ragadta magához, a politikai hatalmat

Jókai Mór írja *A magyar nemzet története regényes rajzokban c.* munkájában a kamarilláról: „Milyen szép csengésű név! Mintha csak egy pásztor-idyl naiv hősnője volna.

Ez a szép hangzású név volt Magyarországnak és Ausztriának átoknemzője: a ki fürdött vérnek tengerében, megemészített milliárdokat, melegedett égő városoknál, vigadott milliók jajkiáltásánál, s szétégett erős láncokat, miket Istenkéz alkotott: — testvért testvérhez, apát fiúhoz, nemzetet királyához kötő szeretet láncait.

Alkották a kamarillát mind azok a bukott nagyságok, kiknek kezéből a hatalom kiesett a márciusi forradalom következtében s kik nem akartak abban megnyugodni, hogy a hajdani önkény uralmát ezentúl a népjog kormányzata váltsa fel.

Semmi eszköztől sem riadtak vissza.” (Bp. 1890. 3. k. 221.) E sorokat idéző Gracza György fűzi a következőket Jókai szavaihoz: „A koszorús fró magyarázata alapján helyes.

Sor:

csak egy kis időszámítási tévedés csúszott bele. A kamarilla ugyanis nem a márciusi forradalom után, hanem azt megelőzőleg sokkal előbb, mindjárt V. Ferdinánd trónralépése alkalmával kezdte meg kárhuzatos működését. Aknamunkáját már a negyvenes évek elején ugyancsak sínylette a nemzet.” (i.m. I. k. 125–126.)

186 *millionér* — milliomos

187 *candidatus* — jelölt

191 *patricius* — eredetileg az ókori Róma kiváltságos osztályának a tagja, gazdag városi polgár

192 1848 előtt a nemesi házak mentesek voltak mindenféle katonai beszállásolástól.

38

## CHARIVARI

[1848. júl. 9.] 241–49.

M: Ék 1848. II. félév 2. sz. 54–58.; aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 183–84. (4–6. sz.)

2. Kéry Gyula i.m. 389–90. (4–6. sz.)

3. HhM 6. k. 208–09. (4–6., sz.)

4. Irodalmi Ujság 1954. ápr. 24. 9. sz. 1. (6. sz.)

5. Komárommegyei Dolgozók Lapja 1954. máj. 5., 4. (6. sz.)

6. It 1957. 431. (6. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

54 egyszer (Ék: egysor —sh.—)

82 *ausztriának alatta* (FAIM: *Ausztriának alatta*)

83 *megfeszítetek és* (FAIM: *megfeszítették és*)

85 *felméne* (FAIM: *felmené -sh.-*)

87 *europai respUBLICÁT* (FAIM: *europai respUBLICÁBAN*)

88 *háBORÚKNAK elmULÁSÁT* (FAIM: *háBORÚK elmULÁSÁT*)

89 *feltÁMADÁSÁT, s MagyarORSZÁG* (FAIM: *feltÁMADÁSÁT, MagyarORSZÁG*)

91 *bankÓKNAK és lutriKNAK* (FAIM: *bankóKNAK és lutriKNAK*)

94 *szÜLETETT szÜZ SofiÁTÓL* (FAIM: *szÜLETETT szÜZ \*\*TÓL*)

735

Sor:

- 95 barricadoknak alatta, (FAIM: barricadok alatt,)  
96 alá poklokra (FAIM: alá a poklokra)  
98 magyarokat (FAIM: a magyarokat)  
egy este (Élk: egy szép este)  
100 muszka birodalmat (FAIM: muszka birodalomban)  
101 közti egyetértést, (FAIM: egyetértésben,)  
megjutalmaztatását, (FAIM: megjutalmaztatásában)  
102 feltámadását (FAIM: feltámadásában,)  
örök sötétséget. (FAIM: örök sötétségben.)  
105 egy ministeriumban (FAIM: egy miniszteriumban)  
108 nemes táblabíráktól (FAIM: nemes táblabíráktól)  
110 táblabírótól könyv (FAIM: táblabírádtól könyv)  
111 azonban ismét (FAIM: ismét)  
112 felméne (FAIM: és felméne)  
üle (FAIM: és üle)  
116 municipális eldorádót (FAIM: municipális Eldorádót)  
117 meghízását (FAIM: meghízásá –sh.–)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 3 *pecsovics* – a maradiság képviselője. Tolnai Vilmos szerint Galánthai gróf Esterházy Károlynak, az ókonzervatívok vezérének volt a faddi tisztartója Pecsovics Ferenc, aki országra szóló vendégeskedéseket rendezett a választók rokonszenvének megnyerésére. „E szives házigazdáról nevezték el az egész [konzervatív] pártot *pecsovics* pártnak”. (*Kortársnóták a kibinszky-pecsovics világból* ItK 1915. 471–72.) Tóth Béla szerint gróf Festetich Rudolf tisztartójának a vezetékneve volt Pecsovics. (*A magyar anekdotakincs*. Bp.é.n. 2. k. 247–48.; *Kárpáthy Zoltán* JKK 2. k. 276–77.; *Politikai divatok* JKK 567.)  
*Coblensista* – külföldre menekült aktív ellenforradalmár Koblenz városa volt a hasonló nevű rajnai tartomány és 1876-tól a trieri választófejedelem székhelye. Ez a város volt a Franciaországból menekült ellenforradalmárok fő gyülekező helye. A forradalom ellenségei itt szőtték ellenforradalmi terveiket.
- 4 *Fontolva haladó* – konzervatív reformer, a kormány reformterveivel megelégedett és e látszatreformokat támogató udvari politikus. A reformkorban a konzervatív főurak egy csoportja gróf Dessewffy Aurél vezetésével az ellenzéki mozgalom megbéklyóztatása érdekében minimális változásokat hozó, jelentekte-

Sor:

- len reformok bevezetését javasolta az udvarnak. Amikor Bécs ezeket az eszméket elfogadta, Dessewffy részletes tervet dolgozott ki a „fontolva haladás” gyakorlati megvalósítására.
- 5 *Municipalista* — a vármegyei rendszer híve
- 6 *Ministeriell* — a minisztérium támogatója  
*Oppositionalis* — ellenzéki
- 7 *Centralista* — liberális ellenzéki, aki az átalakulás egyik legfőbb kérdését a megyerendszer helyett az államhatalom központosításában látta
- 10 *Körmöczy Imre* (1811—1871) — 1844-től a pesti egyetemen az egyházjog és egyháztörténelem professzora, 1846-tól pedig nagyváradi kanonok. A Pest megyei közgyűléseken Kossuth-ellenes tábor vezérszónoka. A pesti ifjúság több ízben macskazenével „tisztelte meg”. Pl. az 1847-es országgyűlési követválasztás alkalmával, amikor kétszer is bevették az ablakait. (Jókai utalása erre vonatkozik.) Hasonlóképp léptek fel vele szemben az 1848. máj. 10-i tüntetés idején.
- Gróf Zichy Ferenc* — 1848 előtt a Középponti Vasúti Választmány igazgató elnöke, Széchenyi István minisztériumában pedig közlekedésügyi államtitkár volt.
- 16 *Gróf Dessewffy Emil* (1814—1866) — fontolva haladó konzervatív politikus és közgazdász. 1849-ben halállistát állított össze az ellenforradalom számára a forradalom vezetőiről. A szabadságharc bukása után az „ókonzervatív” néven ismert politikai csoportosulás vezető alakja. 1860-ban ő dolgozta ki az októberi Diploma alapszövegét.
- 16 *P. o.* — Példának okáért
- 25 *Bárándy János* (1788—1854) — publicista és statisztikus. Arról vált neve széles körben ismertté, hogy a bemutatkozáskor és neve aláírásakor még a forradalmat megelőző esztendő-kben is felsorolta, hogy hány vármegye táblabírája, holott e szokás akkorra már anakronisztikussá vált.
- 26 A PDLap melléklapja, a *Nemzetör közli* a *Hirlapi Csatornó* s. c. rovatában: „A Jelenkor eddigi szerkesztője, jobban mondva, correctora, Helmeczi Mihál ur lemondván hosszas szerkesztői, azaz, correctori pályájáról, helyét Kereszturi Józsefnek engedé át, ki a megyei rendszernek erélyes pártolója.” (1848. jún. 3. 25. sz. 699.)
- Jelenkor Mihály* — Helmeczy Mihály a Jelenkor volt szerkesztője A Jelenkor — amelynek 1847 első felében Jókai volt az újdondásza — 1848. márc. 16-án szűnt meg.

Sor:

- 27 *Vörös Antal* ügyvéd, aki előbb a Csapody-, majd a Wesselényi-család szolgálatában állt. 1848-ban Kossuth Lajos Somogyból hívta Pestre és maga mellé vette a pénzügyminisztérium, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány s végül a kormányzó iroda levél- és irattárosának.  
*profondement* [profondément] – mélyen, alaposan
- 30 *kör* – Ellenzéki Kör
- 32 *Madarászok* – Madarász József és Madarász László  
*Madarász József* (1814–1914) – a radikális ellenzékhez tartozó országgyűlési képviselő. Debrecenben a Függetlenségi Nyilatkozat fő támogatója. Debreceni Lapok címen lapot indított a békepárt ellen. A fegyverletétel után 1856. dec. 8-án szabadult olmtützi fogságából.
- 38 *kényeső* – higany
- 53 *cultusminister* – Eötvös József  
*Hám János* (1791–1857) – a forradalom előtt szatmári püspök volt. A magyar kormány, noha ismerte konzervatív elveit, az egyházzal való békesség kedvéért őt javasolta az uralkodónak a megüriült hercegprímási tisztség betöltésére. Jún. 25-én nevezték ki, s bár 1849 januárjában lelkesen üdvözölte a fővárost elfoglaló Windischgrätzet, a bécsi kormány 1850-ben érvénytelenítette kinevezését.
- 60 János és Kristóf nevű követe egyidejűleg se Liptónak, se más megyének nem volt soha.
- 92 A lutrikkal sokan visszaéltek. Márc. 23-án a „népcesálás” egyik legfőbb eszközét látja benne Jókai. (JKK 27 .,)
- 95 *Sofia* – Zsófia főhercegnő, akit Jókai általában könnyűvérű, kicsapongó nőszemélynek mutat be.  
A Zsófia név még a nők körében is népszerűtlen volt 1848 őszén. (Szathmáry Károly: *Fővárosi ujdonságok*. KossH 1848. nov. 14. 117. sz. 516.; Vö.: Csernátoni Lajos: *Mákvirágok*. MT 1848. nov. 16. 210. sz. 844.)
- 97 *Burg* – a bécsi királyi vár  
A megfutó királyról szólva Jókai arra utal, hogy a máj. 15-i megmozdulás miatt V. Ferdinánd az udvarával együtt Innsbruckba távozott Bécsből.
- 108 *Werbőczy István* (? – 1542) – politikus, rövid ideig nádor, a magyar feudális szokásjog rendszerbe foglalója, a latin nyelvű Hármaskönyv (Tripartitum 1517) szerzője 1526 után Szapolyai János kancellárja, 1541-ben a török által megszállt Buda főbírája

Sor:

- szüzdllu — célzás arra, hogy a maradi nemesség nem akarta vállalni a közös teherviselést
- 109 *Rész Ensel Sándor (1787—1860)* — Tisza Lajos nevelője, majd a királyi tábla ügyvédje és jogszakértő volt. 1826-ban kapott nemességet. Kossuth Lajos pártjának felkérésére Pest megye közgyűlésein őrködött a törvények helyes alkalmazásán. 1848-ban a pesti Közbátorsági Választmány tagja.
- 112 A sajtótörvényeket Szemere Bertalan fogalmazta.
- 118 „A hiszekegy-paródia formailag is átmenetet képez a pozitív politikai állásfoglalás felé. Az augusztus 13-án keletkezett „Országgyűlési firkákban” már sokkal közelebről és élesebben ítélt” Jókai. (Szekeres László i.m. It 1957. 431.)
- 125 élde! — élvez
- 126 ejtőzés — emésztés
- 130 polizeyspitzli — rendőrségi besúgó  
Ezt a komáromi policeyspiclit Bárzsing néven a *Politikai divatok* c. regényében szerepelteti Jókai.
- 134 Dávid természetű — alacsony
- 144 piros csizmát kap — megszegyenül
- 152 *conversations lexicon* — társalgási lexikon
- 153 *magicus* — varázslatos
- 154 ólmos bot — célzás arra, hogy a szabadságharc előtti évtizedekben a megyegyűléseken a szembenálló pártok kismemesi tömegei — a kortesektől felbújtvá és irányítva — nemegyszer tömegverekedéssel igyekeztek a szóban forgó kérdéseket pártjuk szája íze szerint eldönteni. Az ólmos bot 1834 óta vált fogalomná, amikor a Szatmár megyei kismemesek — élükön az ólmos bottal felfegyverzett tyukodiakkal, csengeriekkal és csekeiekkal — a megyegyűlésen a szó szoros értelmében vérengző jelenetek között „nem adózunk” jelszóval buktatták meg a liberálisok javaslatát, amely a háziadó viselését a nemesekre is ki akarta terjeszteni. (Vö.: *A köszlű ember fiai* JKK I. k. 91., 484.; JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 848.)
- 163 A király ápr. elsején Irta alá a független felelős magyar minisztériumról és az úrbéri viszonyok megszüntetéséről szóló törvényjavaslatot.
- 164 Selmezbánya mint bányaközpont a központi nemesérec-beváltás és a kamaragrófság székhelye, Kőrmöcbánya pedig az ércpénzverés színhelye volt.
- 172 *Lind, Jenny (1821—1887)* — híres szoprán operaénekesnő, a „svéd csalogány”. 18 éves korában lépett fel, először, s példát-



Sor:

- lan művészi diadalokat ért meg. Németországban, Angliában, Amerikában, Bécsben és Pesten is nagy sikerrel szerepelt. Goldschmidtnek, az angol zeneszerzőnek lett a felesége. Páratlan sikereiről 1847-ben Jókai is beszámol. (JKK *Cikkek és beszédek*. I. k. 779.)
- 174 Jókai az Esti Lapokban „hadi pacsirtáknak” nevezte azokat a költőket, akik a harctéren megöröklítették a dicsőséges harcoikat  
Jókai már 1847-ben ironikusan emlegeti, hogy a magyar írókat és költőket „holdvilágsugárral” jutalmazták. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k.)
- 178 A „szerkesztői” ironizálás arra vall, hogy e közleményt a szerkesztő Jókai írta.
- 186 *Alkorán* — Korán, az iszlám szentírása, a mohamedánok szent könyve
- 187 *Zendavesta* — *Zend-A-vezsta*, a Perfoiában lakó parszik (tűzimádók) szent könyve, amely a nagy vallásalapító Zoroaster (Zarathustra) hittételeit tartalmazza  
*Mahabharati* — *Mahá-bhárata*, a nagy Bhárata, híres ind eposz, a világirodalom egyik legnevezetesebb költeménye
- 188 *Konfuce* — *Kong-fuce*, *Confucius* (i.e. 551–478) a kínai ortodox bölcséleti rendszert megalapító filozófus
- 189 *habeas corpus acta* — a személyes szabadság védelméről szóló angol alaptörvény 1679-ből  
*talmud* — a biblia után keletkezett zsidó irodalom terméke, amely a VI. század előtti zsidóság szellemi, társadalmi, jogi és vallási életének fejlődését öleli fel
- 190 A Váltótörvénykönyv 1840-ben Magyarországra is áttitette az osztrák örökös tartományokban fennálló váltójogot. E szerint az olyan adósok ellen, akik a váltó lejártakor sem fizettek, gyorsított peres eljárást lehetett alkalmazni. Emiatt sok — főleg nemes — adós került csődbe. A hitelezők nagyrészt zsidó kereskedők és bankárok voltak.
- 197 *hurik* — a paradicsom csodálatos szépségű szüzei, akiket a Korán a jámbor „igazhitűek” túlvilági jutalmául ígér
- 206 *duellum* — párbaj
- 222 A jún. 21-i zágrábi tartománygyűlésen, amikor híre érkezett, hogy V. Ferdinánd jún. 10-i rendeletével elmozdította Jellasi-csot a báni hivatal éléről, Ivan Kukuljević valóban első helyen követelte, hogy az „áruló sváb Innsbruckban letétessék”. Indítványából azonban nem lett semmi. A hír tehát a Jókai

által írt formában valótlan. (Vö.: KossH 1848. júl. 5. 4. sz. 15–16.)

39

## CHARIVARI

[1848. júl. 16.] 249–56.

**M:** Ék 1848. II. félév 3. sz. 84–87. aláíratlanul.

**Részl.:** 1. FAIM 184–86. (1., 3. sz.)

2. Kéry Gyula i.m. 409–10. (2., 11. sz.)

3. HhM 6. k. 209–11. (1., 3. sz.)

4. ItK 1957. 430. (7. sz.)

5. ItK 1957. 427. (7. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 1849. jún 11-én az Esti Lapokban jelent meg Jókainak az ugyan-csak *Szent és nem szent háromságok* című cikke. (7. sz. 27.) A két cikk tartalmilag is, formailag közeli rokona egymásnak. Az 1849-es határozottabb, radikálisabb s általában érződik rajta, hogy időközben csaknem egy év telt el háborúban.
- 2 és becsületet. (FAIM: becsületet.)
- 3 E sor helyett az Esti Lapokban a következőt találjuk: *Hármat gyűlöl: az ördögöt, az osztrákot és a portiót.*
- 4 E sor helyett 1849-ben a következő szerepel: *Három édes a magyarnak: Bor, szerelem és a dicsőség.*
- 5 1849-ben „keserűnek” a következőket tartja Jókai: „Adósság fizetés, rabszolgaság és a német szó.”
- 6 a fehér (FAIM: feje) *kövér költő* (FAIM: kövér *poéta*)  
Ritkaságok közé a „kövér költő” helyett az „arany pénzt sorolja Jókai egy év múlva.
- 7 a tinta, az ördög (FAIM: az ördög, a tinta)
- 8 A „magyar emlékeihez” sorolja 1849-ben a tavaszi hadjárat 13 győztes csatájának a színhelyét is.
- 9 Dobse (FAIM: Dobzse)
- 10 Toldi, Kinizsi (FAIM: *Hunyady, Kinizsi*)  
Alvincz. (FAIM: *Alvinczy*.)
- 11 *szent Jakab, szent Gergely és* (FAIM: *szent István, szent László és*)

Sor:

- 1849-ben kihagyja a magyar Szent háromságok közül a királyokat, a hadvezéreket és a védszenteket.
- 16 *úrszín* változása, (FAIM: *urszine* változása.)
- 17 *korhel* (FAIM: *korhely*)  
A nemzeti ünnepekről 1849-ben nem tesz említést Jókai.
- 18 A „magyar találmányok” között a *corpus juris* helyett 1849-ben a „puskatussal verekedés” szerepel.
- 20 *zsáktul*, (FAIM: *zsáktól*),  
*asszonytul*, (FAIM: *asszonytól*),
- 21 *és a krumpli levestül*. (FAIM: *meg a krumpli levestől*.)  
Az „üres zsák” helyett 1849-ben a jégesőtől fél a magyar.
- 22 *és a zsidónak*. (FAIM: *meg a zsidóbak*.)  
1849-ben szerepel még a következő megjegyzés: „Három ösi könyve van a magyarnak: a biblia, a *corpus iuris* és a *csutura*.”
- 54 *a földön* (Ék: FAIM: *e földön*)  
*a föl* (Ék: *e föld*)  
*Élünk-e* (Ék: *Élünk— —sh.—*)
- 72 *izieért*, (FAIM: *izeért*),  
*a szagáért* (FAIM: *szagáért*)
- 73 *ad pénzt* (FAIM: *ád pénzt*)
- 78 *magunk jutunk* (FAIM: *magunk kerülünk*)  
*a juhszélrc.* (FAIM: *a juszélrc.*)
- 92 Az Ék-ban tévedésből nincs kiemelés.
- 93 *mi pénzünkkel* (Ék: *mi pénzünkkel*)
- 94 *mienk* (FAIM: *miénk*)
- 95 *Fergismainicht*. (FAIM: *Vergissmeinnicht*.)
- 96 *cserébe*, (FAIM: *cserében*.)
- 99 102 *Fergiszmainicht*. (FAIM: *Vergissmeinnicht*.)
- 316 A FAIM-ban a következő virágnevekhez csatolt megjegyzések szerepelnek: *Élek-e halok-e*, *Fokhagyma*, *Manna*, *Kender* és *Nefelejts*.

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 6 A magyar írók közmondásos szegénységéről a szabadságharc előtt a *Hétköznapok* c. regényében (JKK 245., 398.) és az újdonságai között is megemlékezik Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek*. I. k. 508.)
- 9 Petőfi Sándor is a pipogya Dobzse László emlékéért idézve igyekszik királyellenes hangulatot kelteni.

Sor:

- 11 Szent Jakab állítólagos sírhelye a spanyolországi Compostellában híres zarándokhely volt a középkorban. Messze földről, gyakran lovaskaravánok formájában seregtettek ide az emberek, ezért szent Jakabot mint a vándorok és utasok védőszentjét tisztelték.  
Szent Gergely az iskolásgyerekek védőszentje volt. Jókai itt voltaképpen a lovas nemzet mítoszt és a parlagi műveletlenséget gúnyolja ki.
- 16 *Urunk színéváltozása* — aug. 6-a, amelyet az egyház a Bibliában szereplő Tabor-hegyi jelenet emlékére tett az egyháziak számára ünneppé. Nevét is a Bibliából kölcsönözte, mert Krisztus a hegyen „színeben elváltozék, mint a nap”.
- 17 *korhelycsütörtök* — torkoscsütörtök, a húshagyó keddet követő csütörtök
- 23 *Adófizetés a zsidónak* — célzás arra, hogy a birtokososztály nagy része rendszerint magas kamatláb mellett kapott kölcsönt a zsidó kereskedőktől.
- 26 *A Tót prédikáció* — Jókai nyelvi játékaik közül egyik elődje *A köszlő ember fia* c. regényben szereplő Tallérossy Zebulon nyelvzetének.
- 27 *Gerezgyin* — keresztyén
- 28 *quam terribilis est locus* — mily szörnyű ez a hely
- 37 *garomgodás* — káromkodás  
*Szent Habakuk* — zsoltáiról ismert, tréfás kitételekben szereplő próféta
- 46 E cikk közvetlen rokona az 1848. jan. 23-án megjelent közleménynek. (*Napnyugoti virágnyelv . . . = JKK Cikkek és beszédek* I. k. 485–87.) Mindkét helyen címszóként szerepel: a borostyán, a harangvirág, az útifű, a jégvirág, a konkoly, a jerikói rózsza, az élek-e, halok-e, a nefelejcs, a kenyűljhozám, és a mákvirág.
- 60 A közös konyha említése gúnyos célzás a kamarilla által követelt közös kül-, pénz- és hadügyminiszteriumra, ill. az államadósságra.
- 68 *Titulus sine vitulo* — cím vagyon nélkül
- 76 *Extra Hungariam non est vita* — Magyarországon kívül nincs élet. Jókai a szabadságharc előtt is (*JKK Cikkek és beszédek* I. k. 390.) és az *Egy magyar nábob* c. regényben is (*JKK* I. k. 179.; 453.) gúnyolódik e nemesi jelszóval.
- 85 *Jeruzsálem* — célzás arra, hogy a Habsburgok címében a „Jeruzsálem királya” is szerepel

Sor:

- 86 *Császár korona* — célzás arra a politikai elképzelésre, hogy a Habsburg-birodalom egyesül a német államokkal. A tervezett új államalakulat császári címére a Habsburg uralkodó és a porosz király is aspirált.
- 92 *Nefelejts* — célzás arra, hogy a magyar közvélemény egy része abban reménykedett, hogy a német egység létrejötte esetén Magyarországnak mint nem német államnak nem lesz helye a német birodalomban és minden különösebb nehézség nélkül elszakadhat Ausztriától.  
*Nyelvet adtl* — célzás II. József 1874. máj. 11-i rendeletére, amellyel Magyarországon is a német nyelvet tette hivatalos nyelvvé
- 95 *Vergissmeinnicht* — nefelejcs
- 96 *osztály* — osztokodás
- 101 *plundrás* — buggyos, bugyogós, pipogya
- 105 *Ne bántsá a magyart!* — Zrínyi Miklós jelszava. Ezt öntették a szabadságharc idején a magyar ágyúkra.
- 107 *Mákvirág* — az MT-ben Csermátoni Lajos indít ezen a címen, főleg táblabírákat gúnyoló satirikus rovatot  
*Servus humillimus* — A legalázatosabb szolgája
- 113 *raisonniroz* — érvel, magyaráz
- 116 Az itt említett eset Jekelfalussy Vince szepesi püspökkel történt meg. A Szemere Bertalan által kidolgozott Házszabályzat értelmében az országgyűlés karzatára csak egyéni belépőjegy felmutatásával léphetett be a hallgatóság. A jegyeket a belügyminisztérium a férőhelyeknek megfelelő számban nyomatta, és a képviselők közt egyenlő arányban osztatta szét. Aki tehát az üléseket magánemberként akarta látogatni, annak minden ülésre külön kellett valamelyik képviselőtől jegyet kérnie. A baloldal élénken tiltakozott e rendszabály ellen.
- 117 *Asmodi* — Asmedái; a zsidó apokrif irodalomban és a babiloni talmudban a gonosz szellem neve; főleg a házasságok megrontó démona  
*operngukker* — színházi látcső
- 122 *Erhardt-Kurz, Antonia* — „ügyes, de hatástalan táncosnő” a Nemzeti Színházban.
- 124 *flaminák* — 15 római flamen, áldozópap, akik bizonyos ünnepeken a Vesta-szűzekkel együttműködtek
- 126 *conversal* — konverzál; cseveg, fecseg, diskurál
- 137 *et comp* — és társai.
- 140 *A nemzet intézete* — A Nemzeti Színház

Sor:

- 142 *consilium* — Helytartótanács
- 145 *Simoncsics* — Simoncsis János (1783–1856), Pest megye alispánja, a Nemzeti Színház „gazdászati igazgatója”. Hol atyái szigorral, hol humorral, de mindig nagy szeretettel foglalkozott a színház ügyeivel.
- 146 *pausz* — szünetet tart
- 154 *Bartay András* (1789–1856) — zeneszerző, 1843-tól 1845-ig a Nemzeti Színház nagy érdemeket szerzett igazgatója. Vezetése idején fejlődött ki a népszínmű kultusza. Az 1848-i események után elhagyta hazáját.
- Több éven át Párizsban tartózkodott, majd Hamburgba költözött, ahol zeneszerzéssel foglalkozott. 1837-ben a *Csel* c. vígoperáját előadták a Nemzeti Színházban.
- Jókai a szabadságharc előtt főleg a Jelenkor *Budapesti Napló* c. rovatában támadta Erdélyi Jánost. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 446.)
- A közlemény végén jelzi Jókai, hogy folytatni fogja az itt írtakat. (Folytatása köv.)
- 172 E közlemény az előző számban megjelent folytatása.
- 175 *Quondam* — Egykor, hajdan, régen, ezelőtt
- 176 *Bábel tornya* — Marduk babilóniai isten szentélyének a tornya. Hérodotosz görög történetíró megjegyzései szerint és az ásatásokkor előkerült romok alapján megállapítható, hogy 33 m magas talpazatára hat emeletet építettek. Építésének időpontja ismeretlen. Utoljára az i.e. VII. században renoválták.
- A biblia szerint Noé utódai az égig akarták építeni, de Isten elbizakodottságukért nyelvüket összekeverte, hogy ne értsék meg egymást, s ne tudják befejezni az építkezést. Innen eredt a „bábeli zűrzavar” mondás.
- 179 Jókainak ez a megjegyzése a jún. 2-án megnyílt prágai szláv kongresszusra vonatkozik.
- 182 Az „állat” szót Jókai „létező”, „élőlény” régies jelentésben használja.
- 188 *sub littera K.* — a K. betűnél
- 189 *Bozsemoi* — Istenem *suspirium* — sóhajtás, fohászkodás
- 192 *argumentum ad hominem* — olyan érv, amelynek közvetlen vonatkozása van ahhoz az emberhez, akihez beszélünk
- 193 *Bulla aurea* — Aranybulla
- 194 *Par nobile fratrum* — egymáshoz illő két szép szál legény. (Horatius szatirájából. *Cikkek és beszédek* I. k. 641.)

Sor:

- 197 A júl. 11-i híres országgyűlésről emlékezik meg Jókai.
- 200 Kossuth Lajos arra kérte az országgyűlést, hatalmazza fel a kormányt arra, hogy a szükséghez képest 200 000 fegyverest állíthasson, vagyis a jelen disponiblis haderőt 200 000-re emelhesse, ezen első percben 40 000 embert mindjárt kiállíthasson, a többi pedig aszerint s úgy, mint a szükség fogja kívánni. 200 000 embernek kiállítása, fegyverrel ellátása s évi tartása 42 millióba kerül, 40 000 embernek a kiállítása pedig 8—10 millióba. Ezen beszéd közben kiáltott fel Nyáry Pál s utána az egész Ház, hogy „Megadjuk!”
- 201 A KossH hasábjain Gorove István vezércikkben számol be a nagyszerű országgyűlési jelenetről, „melly nagyszerű eredményben mindent túlhalad, mit három század óta életünk története felmutat.” (1848. júl. 13. 11. 07. 41.; Vö.: *Országgyűlés*. KossH 1848. júl. 12. 10. 4. 38.; *Nemzeti gyűlés*. Közlöny 1848. júl. 12. 33. sz. 137—40.; Wesselényi Miklós: *Miként eszközölhető becsületünkkel megegyezhető béke*. KossH 1848. júl. 26. 22. sz. 95.)
- 202 Kossuth Lajos a júl. 11-i országgyűlési beszédében említette, hogy a sorkatonaságon kívül 12 000 önkéntes honvédsereg áll fegyverben s a „nemzetben visszhangra találtak a nemzetőrségi seregek mobilizálását célzó felhívások”, hogy „legyen erő . . . megvédeni a hont, megtorolni a bünt odalent a széleken”.
- 203 A horvátországi mozgalmak és a jún. 6-án kitört szerb zendülés ellensúlyozása végett Szemere Bertalan jún. 13-án elrendelte, hogy a dél-dunántúli és a dél-alföldi törvényhatóságok nemzetőrei részint a Dráva vonalra, részint Szeged alá vonuljanak. Mivel az egyes törvényhatóságoktól csak meghatározott számú nemzetőrt kívánt a rendelet, e szám viszont rendszerint nem telt ki az önkéntes jelentkezőkből, az illetékes hatóságok általában sorshúzással döntöttek arról, hogy az első csoportban kik teljesítsenek szolgálatot, amíg idejük letelével a második csoport felváltja őket.
- 204 A KossH júl. 7-i száma részletesen számol be az eseményekről. A románok angol és francia segítséggel igyekeztek a török és az orosz gazdasági függőségéből szabadulni. (22. sz. 87—88.)
- 205 Kossuth Lajos a júl. 11-i országgyűlésen számolt be arról, hogy a bécsi udvar 100 000 forintot küldött Jellasicsnak. *Báró Franz Xavér Pillersdorf* (1786—1862) — osztrák államférfi.

Sor:

- 1831-ben az Udvari Kamara alelnöke, 1831-től állami titkos tanácsos, majd 1832-ben az Udvari Kancelláriához kerül, az 1848. máj. 4-i bécsi tüntetés után miniszterelnök lesz. 1848 júliusában lemond és mint a bécsi Birodalmi Gyűlés küldöttje vesz részt a kremsieri Alkotmányozó Nemzetgyűlésen. 1849-ben fegyelmi vizsgálat alá vetik.
- 207 Ugyancsak a júl. 11-i beszédében mondja Kossuth Lajos, hogy mióta Jellasics a nyílt pártütés útjára lépett, nem küld pénzt a zágrábi hadparancsnoknak „s nem érdemeltem volna, hogy szívjam a levegőt, hanem megérdemelném, hogy szemembe köpjön a nemzet, ha az ellenségnek pénzt adtam volna”.
- 208 Az első magyar, azaz magyar körfeliratú húszkrajcárosok júl. 10-én kerültek forgalomba. Az új magyar pénzekről Jókai később is hasonlóképpen nyilatkozik.
- 211 *Szivák Miklós* — kisnemesi származású földműves. Az 1848-i nemzetgyűlésben a két parasztképviselők egyike (Táncsics Mihály a másik). 1849 tavaszáig, lemondásáig a Bihar megyei berettyóújfalusi kerületet képviselte. A Jókai által idézettekét Joan Dragos belényesi (Bihar megyei) képviselőnek mondta, aki az 1830-as évek végén liberális elveket vallott, de Tisza Lajos adminisztrátorsága idején a konzervatívokhoz csatlakozott.

40

## CHARIVARI

[1848. júl. 23.] 256—64.

M: Ék 1848. II. félév 4. sz. 117—21.; aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 186—89. (I., 5—7. sz.)

2. HhM 6. k. 211—15. (I., 5—7. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- társaság pediglen (FAIM: társaság pedig)  
8 *midők hallgatunk* (Ék: midőn hallgatunk FAIM: midőn hallgatunk)  
20 Pillerszdorf (FAIM: Pillersdorf)  
logikájának a (FAIM: logikájának a)



Sor:

- 21 nyomára *juthatni* (FAIM: nyomára *jönni*)  
légyen: *hog*y (FAIM: legyen: *hog*y)
- 22 *100* ezer forintot (FAIM: *100* ezer forintot)  
*150* ezerből vissza (FAIM: *százötven* ezer forintból vissza)
- 23 *nem kéri* az egész (FAIM: *nem* az egész)
- 25 közjog *kézikönyvét* (FAIM: közjogi *kézikönyvet*)
- 26 *disszeráljon róla* (FAIM: *disszeráljon* róla)  
*róla*, *valjon* melyik (FAIM: *vajjon*, *melyik*)
- 27 *rendszer* (Ék: *rendszer* FAIM: *rendszer*)
- 30 A *phisiologiai osztály* (FAIM: A *physiologiai osztály*)
- 32 Az *archeologiai osztály* (FAIM: Az *archaeologiai osztály*)
- 35 *ha Ausztria* (FAIM: *ha Austria*)
- 63 *tégedet* (FAIM: *téged*)
- 65 *te énnékem* (FAIM: *te nekem*)  
*sem semminemű* (Ék: *semminémű*)
- 66 *hasonlatosságot azoknak* (FAIM: *hasonlatosságokat azoknak*)  
*formájokra*, *mellyek* (FAIM: *formájára*, *melyek*)
- 67 *odalen* a fekete (FAIM: *odalen* a fekete)
- 69 *harmad és negyed* (FAIM: *harmad*, *negyed*)
- 70 *engemet gyűlölnék* (FAIM: *engem gyűlölnék*)
- 71 *parancsolatimat* (FAIM: *parancsolataimat*)
- 72 *nyelvét híjába* (FAIM: *nyelvét híába*)  
*ne végyed.* (FAIM: *ne vegyed.*)
- 73 *megünnepeljed. A te uradnak a népnek örömmünnepe ez. Három-*  
*száz évig szenvedett a nép, a háromszáz egyedikben felszabadula.*  
*Azért a napot megünnepeljed.* (FAIM: *megünnepeljed.*)
- 81 *só árát.* (Ék: *só árát.* —sh.—)
- 83 *részrehajló* (FAIM: *részhajló*)
- 84 *szomszédjaidnak* (Ék: *szomszédjainak* —sh.—)
- 88 *tégedet* (FAIM: *téged*)
- 92 *semmi hasonlatosságot* (FAIM: *semminemű hasonlatosságot*)
- 93 *azoknak formájokra* (FAIM: *azoknak formájára*)
- 94 *ne végyed* (FAIM: *ne vegyed*)
- 104 *és az akasztófát* (FAIM: *és akasztófát*)
- 115 *utolsó láncának* (FAIM: *utolsó lánczának*)  
*rosszul talált* (FAIM: *rosszul talált*)
- 116 *kereke eltört* (FAIM: *kereke eltört*)  
*mázsás lánc* (Ék: *mázsás* s *láncz* — sh. —)
- 122 *B. táblabíró* (Ék: *táblabíró* — sh. —)  
*s harminc mázsás* (FAIM: *és harminczhárom mázsás*)
- 124 *fundamentumostul* (FAIM: *fundamentumostul*)

Sor:

- felfordult, elpusztult, pokolra (FAIM: felfordult, pokolra)  
127 nemes embert, (Ék: nemes ember, — sh. —)  
128 keresztül megyen (FAIM: keresztül mégyen)  
129 úsztatott át, s (FAIM: úszott át, s)  
130 Milyen jubileum (FAIM: Milyen jubilacum)  
hírre: (FAIM: hirre, hogy)  
lánczíd összedől! (FAIM: lánczid összedült!)  
131 municipiumok (Ék: municipimok — sh. —)  
132 nemzet lábán (FAIM: nemzet lábain)  
139 Esztergannak (FAIM: Esztergomnak)  
140 azon a ladikon (FAIM: azon ladikon)  
141 Cháronként átszállítani (FAIM: Cháronként átszállítani)  
142 a kárhozattól rettegőket.

*Kiváltképen Komáromban fognak e hírre részvényes majálist tartani, képzelem!*

*Lesz hire: hogy száz, kétszáz ember vesztette életét.*

*Lesz hire: hogy a Duna három mérföldnyire véres volt — fölfelé, mint a Mohácsi ütközetkor.*

*Kezeket, lábakat látak úszni, embereket fej nélkül, fejeket ember nélkül. Ez is meghalt, az is meghalt. Mindenkinek lesz egy ismerőse, a ki legalább is összemorzsolódott.*

*Middn este hazamentem a szállásomra, lélekszakadva rohant meg egy vad ember.*

*„Uram! hallotta? nem hallotta?” s azzal úgy megnyalobolt: hogy szinte kész voltam neki megesküdni, hogy soha életemben sem hallottam semmit.*

*„Hallotta ön: hogy Jókai belefűlt a vízbe?” (már mint én magam)*

*„Ne higgye ön, nyugtatám a jó embert, az nem fülhat a vízbe, mert arról odafenn (t. i. Komáromban) elvégeztetett: hogy függni fog.”*

*Illyen a hír: az emberre szemtől szembe ráfognák: hogy meghalt, hát még a háta mögött! (FAIM: a kárhozattól rettegőket.)*

217 sanctio (Ék: saectio —sh.—)

227 Laokoonja, (Ék: Laonkoonja, —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 Több ízben gúnyolja Jókai az akadémiát, amiért 'nem tart lépést a „nemzet mozgalmával”. (JKK 17-18., 567.)  
A tudós társaság élettől elvonatkoztatott tudálékosságát Jókai

Sor:

- már a szabadságharc előtt is hatásosan gúnyolta (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.)
- 26 *disseral* — értekezik, disszerál
- 27 A mogyorófa a Habsburg birodalom, a kancsuka pedig a cári Oroszország feudális jog- és igazságszolgáltatására vonatkozik.
- 34 *successionalis* — örökösödési
- 40 A Jókai által említett „magas hivatalnok” Kossuth Lajos, aki — saját meggyőződésével ellentétben és feltételekhez kötve — a kormány kijelölt szónokaként Batthyány Lajos ígéretének megfelelően terjesztette elő a nemzetgyűlés júl. 20-án kezdődő válaszfelirati vitájában azt a javaslatot, hogy a képviselők ígérjék meg az uralkodónak a kívánt segédelmet.
- 44 Az olasz felkelők ellen adandó segítyről korábban szóltunk. (JKK 717-18.)
- 51 *Hermanec* — a múlt századi Magyarország legjelentősebb papírgyártelepe Zólyom megyében
- 53 Az ország több vidékén is előfordult, hogy a szolgálatra kötelezett nemzetőrök vonakodtak letenni a nemzetőri esküt.
- 67 Jókai arra céloz, hogy papíros pénz és a német vadbankót említi, hogy 1831-ben, ill. 1816-ban a bécsi kormány az államcsőd elkerülése végett az addig forgalomban levő, de már inflálódott vörös színű papírpénz helyett leértékelt árfolyamon váltópénzt, ún. vadbankót hozott forgalomba. E pénzügyi manipuláció következtében sokan eladósodtak és tönkrementek, mert adósságukat az eredeti névértékben, de immár jóval magasabb vásárlóerejű pénzben kellett visszafizetni, sőt az udvar a magyarországi adókat egyenesen ezüstpénzben követte.
- Emellett Jókai arra is utal, hogy Kossuth Lajos júl. 11-i beszédében felhatalmazást kért és kapott a nemzetgyűléstől az önálló bankjegyek kibocsátására.
- 80 A VI. parancs a nemzet 12 pontos követelései között is szerepel. Itt a szabadságukért harcoló olaszok mellett áll ki Jókai.
- 82 Már ekkor előrevetítette árnyékát a dec. 2-i királycsere.
- 93 Franciaország 1848-ban köztársasággá alakult.
- 115 A Lánchíd lassú építését Jókai a szabadságharc előtt is több ízben gúnyolta. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 617.) A Lánchíd építésekor keletkezett júl. 19-i szerencsétlenségről, 5 vagy 6 néző haláláról részletesen számol be a KossH. (*Fővárosi újdonságok* 1848. júl. 28. 17. sz. 74.; *Vö.: Fővárosi újdonságok* KossH 1848. júl. 25. 21. sz. 92.)

Sor:

- 139 *compostellai szent Jakab* — Zebedeusnak, a Genezaret tava melletti halásznak a fia, János apostolnak és evangélistának a bátyja. Jézus legbizalmasabb tanítványai közé tartozott. 42-ben Herodes Agrippa halálra ítélte. Spanyolország védőszentje, mert a hagyomány szerint Jézus mennybemenetele után három évig Spanyolországban tértett és Compostellában temették el. A legenda szerint a vízzen ugyanúgy tudott jární, mint a földön.
- 141 *Chóron* — Charón, az ógörög mitológia révész, aki az alvilág folyóján, a Styxen szállította át a megholtak lelkeit
- 145 A komáromiakkal való ironizálás nagyon gyakran előbukkan Jókai szabadságharc előtt írt újdonságaiban is. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.)
- 146 *három mérföldnyi* — kb. 25 km
- 159 Jókai itt a komáromi „policejpicli” feljelentésére céloz. (Vö.: JKK 245-46) Ezt a jelenetet a *Politikai divatok* c. regényében motíválja fróilag.
- 164 *Linne* — Linné, Karl von (1707–1778), svéd természettudós, egyetemi tanár. A természet leírásával és rendszerezésével foglalkozott. A Jókai által említett „természethistóriája” a *Systema Naturae* c. főműve, amelyben rendszerbe foglalta az addig ismert növényeket, állatokat és ásványokat.
- 171 *Chiki táblabíró* — Chiky Sándor ügyvéd, az 1848-as nemzetgyűlésben Eger város képviselője. Az egykorú lapok gyakran élcelődtek vele táblabírói mentalitása és nem egészen szónoki előadástlusa miatt.
- 172 *insigne* — jelvény
- 175 *pohánka* — hajdina, tatárka, haricska, lisztes szemet termő sóskaféle fű
- 178 *Cornelius Balog* — Balogh Kornél konzervatív, klerikális politikus. A forradalmat megelőző években Győr megye első alispánja, az 1847–48-i diétán pedig ennek a megyének az egyik követe volt. Az 1848-i nemzetgyűlésre a Győr megyei ötvenévi kerület kétszer is képviselőnek választotta, de a választási visszaélések miatt a Ház igazoló bizottsága megsemmisítette mandátumát.
- 179 *Capi* — Kapy Ede, Sáros megyei földbirtokos, konzervatív politikus, 1847–48-ban Sáros megye egyik fősolgabírája, majd az 1848-as nemzetgyűlésben Eperjes követe. Mandátumát a Ház először érvénytelenítette, de újraválasztották. A világoi fegyverletétel után Pest megye császári megyefőnöke lett.

Sor:

- obsoletum* — használatból kiment, divatja múlt, elavult tárgy, elkopott ócskaság
- 182 Jókai az Üstökösben szerepelteti állandó jelleggel a hozzáértés nélkül, „tyűkötrec perspektívában” okoskodó politikus csizmadit, ismert vicclap-figuráját.
- 184 *civis* — az alföldi földművelő szabad királyi és mezővárosok polgárjoggal rendelkező lakosa
- 187 Jókai a júl. 5-i „trónbeszédre” céloz. „Miután a királyt 'súlyos betegsége' nem engedé, hogy személyesen jelen legyen a gyűlésen, István főherceg, mint teljhatalmú királyi biztos, déli 12 órakor megnyitja az országgyűlést, átadván a képviselőháznak az országgyűléshez intézett jún. 26-iki királyi leiratot, mely szerint István főhercegnek nádori és helytartói törvényszabta hatalmán kívül, a király betegsége ideje alatt, teljhatalom adatik az országgyűlés végzéseit megerősíteni, törvénycikkeit szentesíteni, üléseit megszüntetni s végrehajtó hatalom mind ama jogait gyakorolni, melyek az 1848 : III. törvénycikkben megírják. A nádor királyi biztos czután trónbeszédében előadja, hogy a jelen országgyűlés sietős összehívását a hon jelen körülményei, a horvátországi 'nyilt támadás', az 'aldumai fegyveres csoportok' által megzavart közbékének mielőbbi helyreállítás, a korona épségének megvédése tették szükségessé. Az ország védelme s pénzügy lesznek tehát a gyűlés tanácskozásának fő tárgyai.” (Közlöny 27. PH 110.; Kéry Gyula i. m. 390—91.)
- A trónbeszéd és a válaszfelirati vita — benne az olasz segély vitája — júl. 20-tól 23-ig folyt a nemzetgyűlésben. Jókai írása reflexió Kossuth Lajosnak, a kormány szónokának arra a fejtegetésére, amelyben kijelenti: „A dynastia szitogatja ellenünk a külön nemzetiségek lázadását, mivel statusadósságot fizetni s katonát az olasz háborura nem akarunk. Igerjünk neki segédelmet, hogy politikáját irányunkban megváltoztassa, s az országban kitört lázadást, mit eddig szitogattak, elnyomni segítsen.”
- 200 *Tegnapelőtt* — 1848. júl. 11-én
- 205 A „magyar nagylelkűségről” még a királyi leiratok is gyakran megemlékeznek.
- 211 Jókai a képviselőház jún. 22-i ülésére céloz. Pálfi Albert szerint „Julius 22-én a ház az osztrák szövetséghez csatolta magát. Akkor azt mondtuk, hogy a sanctio pragmatica minket kötelez arra, hogy hazai bajaink megszüntével az osztrákoknak, az olaszügyben segítséget adjunk, hogy a mi érdekeink azt

Sor:

kivánják, hogy az osztrákokkal szövetkezzünk, segítsük őket Olaszországban, hogy aztán mi is annál könnyebben végezhessünk a szerbekkel." (MT 1848. aug. 3. 121. sz. 485.)

Az MT-ben Vizsgay ismerteti a Pragmatica Sanctiót (1848. júl. 28. 116. sz. 466–68.; Vö.: Szabó Béla: *A magyar korona országainak státusjogi és monarchiai állása a Pragm. Sanctió szerint*. KossH 1848. júl. 6. 5. sz. 17–18.; júl. 8. 7. sz. 25.)

- 220 Az Ék és Jócai az adott időpontban azért népszerűsítette Nyáry Pált, mert a nemzetgyűlésen ő vezette a baloldal támadását az olasz háborúhoz katonát ígérő miniszteri előterjesztés ellen.
- 223 *Gracchusok* – Tiberius Sempronius Gracchus (i. e. 163–133) és Gaius Sempronius Gracchus (i. e. 153–121) római népvezérek, akik a szegények sorsának enyhítéséért harcoltak. Megölésüket anyjuk Cornelia – kinek még a gyászruha viselését is megtiltották – példás hősiességgel viselte el.
- 227 *Laokoon* – az ógörög mitológia szerint Poszeidon papja Trójában. Mikor a görögök látszatra abbahagyták Trója ostromát, a város falain kívül egy falovat hagytak hátra, amelybe legjobb harcosaik rejtőztek. Hadicseltől féltve, Laokoon intette társait, hogy az ellenség ajándékát ne vigyék a városba, s gyanúja bizonyítására dárdáját a ló lágyékába dőfte, ahonnan fegyverzörej hallatszott. Laokoon két fiával együtt egy kígyó megfojtotta, s a trójaiak bevitték a városba a falovat, amelyből a görög harcosok előjöttek s elfoglalták Tróját.

#### 41

#### CHARIVARI

[1848. júl. 30.] 264–73.

M: Ék 1848. II. félév 5. sz. 150–54. aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 189–92. (3. sz.)

2. Kéry Gyula i. m. 436. (5. sz.)

3. HhM 6. k. 215–18. (3. sz.)

Az Esztendőben 1918. júniusban *Jócai ismeretlen tréfiája* címen a következő megjegyzés kíséretében látott napvilágot a 7. sz. közlemény: „*Jócai Mór*, mint az „Életképek” egyik szerkesztője, lapjában sok jeltetlen cikket és tréfiát írt, melyet nem vett be összes munkáiba. Az „Életképek” 1848. július 30-án megjelent számából közöljük az alábbi bohó és kedves nyelvi tréfiáját is.” (144.)

SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 85 *Jövő hó nemtomhanyadikán a Rákoson készülendő operaházban nagyszerű tragicomediai előadás lesz. Az előadandó darab címe: A rákok* (FAIM: **A ráczok**)
- 88 *Magyarországon vagy az insprucki hercegasszony* (Ék: **Magyarországon vagy az insprucki herczegasszony.** FAIM: **Magyarország.**)
- 92 *ágyuzással, gruppíringokkal,* (FAIM: *ágyuzással, csoportozatokkal*)  
és *tableauxokkal* (FAIM: *és tableauxk-kal*)
- 94 *szerezte Jellasicz.* (FAIM: *szerezte Jellasics.*)
- 95 *A miniszterfutás.* (Ék: *A ministerfutás.* FAIM: **A miniszterfutás.**)
- 101 *magzatja, jól* (FAIM: *magzatja, különben jól*)
- 102 *testvére \*i érsek.* (FAIM: *testvére.*)
- 103 *nemzetnél. Parókat visel.* (FAIM: *nemzetnél.*)
- 111 *barricadcsinálás* (FAIM: *barrikád-csinálás*)
- 114 *örömet komáznak.* (FAIM: *örömet kötnek ki.*)
- 118 *ki a másébul* (FAIM: *a ki a máséból*)
- 121 *Ministerek, mint* (FAIM: *Miniszterek, mint*)
- 122 *voyageursök* (FAIM: *voyageurök*)
- 123 *feketebankók* (Ék: *feketebankók*)  
*veres bankók* (Ék: *veres bankók — sh. —*)  
*régi kétgarasosok* (FAIM: *régi két garasosak*)  
*Kis papok és* (FAIM: *Főpapok és*)
- 125 *dézmák, kilenczedek* (FAIM: *dézmák, kilenczedek*)
- 128 *s más egyéb* (FAIM: *és más egyéb*)
- 129 *cocárdák és* (FAIM: *cocárdák és*)
- 132 *barricadok között.* (FAIM: *barrikadok között.*)
- 139 *közelfő síheder.* (FAIM: *közeledő síheder.*)
- 141 *ötvekétlábu* (FAIM: *Egy ötvenkétlábu*)
- 142 *Jellasics,* (FAIM: *Jellasics.*)
- 148 *ellenében.* (Ék: *ellenébeu. — sh. —*)
- 154 *egy góliáth, kinek* (FAIM: *Egy óriás, kinek*)
- 157 *és armálisok,* (FAIM: *és armdlisok,*)
- 159 *sűrű paragraphusok* (FAIM: *sűrű paragrafusok*)
- 160 *a kötőfékjére akasztva, rajta* (FAIM: *a kötőfékjén rajta*)
- 166 *nagy zászlót* (FAIM: *négy zászlót*)
- 167 *Ezt kíséri* (FAIM: *Ezt követi*)
- 168 *s vagy ötven* (FAIM: *és vagy ötven*)  
*tett radical* (FAIM: *kötött radical*)

Sor:

- 171 bevert fejekkel (FAIM: bevert fejekkel)  
172 egy legio (FAIM: egy légio)  
ágyu, bomba és haubitiz s (FAIM: ágyu és bombavető s)  
173 előkészületek (FAIM: előkészület)  
181 nemzet feje (FAIM: nemzet a feje)  
182 de gondolja: hogy (FAIM: de tudja hogy)  
majd visszahozzák (FAIM: visszahozzák)  
206 benned (Ék: benned —sh.—)  
216 a jövő (Ék: a jövő)  
223 a puskát (Ék: a puskát —sh.—)  
236 nemzetőrség (Ék: nemzetőrség —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *syllogismus cornutus* — szarvas okoskodás; dilemma, kétoldali feltevés a logikában, amelynek a következő a sémája: ha *A* van adva, akkor az vagy *B*, vagy *C*, de nem lehet sem *B*, sem *C*, tehát *A* sem lehetséges.
- 11 *Q. f. d.* — *Quod fuit demonstrandum*. Amit be kellett bizonyítani; Euklidész, a nagy görög matematikus gyakran használt mondásának latin változata. Régen a levezetések befejezésekor idézték. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 25., 623.)
- 31 *tek. Rk* — tekintetes Rendek
- 58 *plenkiroz* — csatározik (plánkeln)  
Hasonló jelenségekről emlékezik meg a KossH-ban a bihari nemzetőrökről közölt beszámoló. (1848. aug. 9. 34. sz. 155.; Vö.: Dobos János: *Mit csinál, mit gondol a nép?* KossH 1848. aug. 25. 48. sz. 217.; *Fővárosi újdonságok*. KossH. 1848. aug. 3. 29. sz. 129.)
- 61 Amikor Jókai arról ír, hogy a sorkatonaság odahagyja a csatát, a szerbek megerősített táborának, Szenttamásnak az első ostromára céloz. Báró Berchtold Fülöp altábornagy, akit a nádor jún. 11-én nevezett ki a dél-magyarországi csapatok fővezérévé, júl. 14-én mintegy 3200 katonájával támadást intézett a Bács megyei Szenttamás ellen. E támadást azonban mintegy három órai harc után megszüntette, nem utolsósorban a nemzetőrök gyáva viselkedése miatt.
- 65 *cum gentibus* — sereggestül, együttesen
- 66 Mészáros Lázár júl. 13-án a délvidéki katonaság erősítésére az ókéri táborba rendelte Hont, Nógrád, Heves és Borsod megyék nemzetőrségét is. A rendelet azonban félreérthető



Sor:

- szövegezésben készült, mert nem határozta meg, hogy az egyes megyék mennyi nemzetőrt küldjenek. Ezért Hont és Nógrád valamennyi összeírt nemzetőreit útnak indította. Csak Vácnál derült ki, hogy Mészáros Lázár nem gondolt valamennyi nemzetőr kimozdítására. Annyi harcosra szükség se volt, s az illető megyéket se volt tanácsos karhatalom nélkül hagyni. Mészáros visszaküldte tehát a nemzetőröket azzal a – most már világos – paranccsal, hogy a megyék csak meghatározott számú nemzetőrt állítsanak ki.
- 67 Részletesebben és hasonló hangon ír erről a KossH. (*Tárogató*. 1848. aug. 4. 30. sz. 135.)
- 68 *subordinatio* – alárendeltségi viszony, fegyelem
- 69 Célzás arra, hogy az Árpád-házi magyar királyok idején az ellenség támadásának hírére, a király körülhordozta a véres kardot az országban, s a fegyverfogható nemesség a csataterre sietett.
- 70 *Rákos* – a mohácsi csata, 1526 előtt a nemesi országgyűlések színhelye
- 71 *allons* – gyerünk, rajta
- 90 *insprucki hercegasszony* – az Innsbruckba menekült Zsófia főhercegnő  
*Zsófia Friderica Dorothea főhercegnő* (1805–1872) – I. Miksa bajor király lánya, Habsburg Ferenc Károly felesége, Ferenc József anyja, aki intrikus módon állandóan beavatkozott a politikai kérdések tárgyalásába, és akit ezért a magyar közvélemény teljes joggal tartott az udvar rossz szellemének és a kamarilla főinspirátorának.
- 92 *gruppierung* – Gruppierung; csoportosulás, tömegjelencet *tableaux* – élőképek
- 93 *feketesomázi* – Fekete Soma modorában fordította  
E megjegyzésével Fekete Somának, az Ék segédszerkesztőjének bizarr fordításaira céloz Jókai.  
*Fekete Soma* – műfordító. 1844-től az Akadémia írnoka. 1847-ben egy ideig Jókai segédszerkesztője volt az Ék-nál. (Vö. JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 575.) 1859-ben bekövetkezett haláláig számos német, francia és angol művet ültetett magyarra. A közönség az ő fordításából ismerte meg többek között a spanyol költészet termékeit, valamint a svéd és az orosz irodalom történetét.  
1848 tavaszán a bécsi aulisták szép számban írták és terjesztették az ilyen jellegű rölapokat. Az OSzK is őriz közülük néhányat.

Sor:

- 108 Célzás arra, hogy a múlt századi Magyarország 52 megyéből állt.
- 112 *Constitutio* – Alkotmány
- 116 *Transylvania* – Erdély
- 122 *commis voyageur* – kereskedelmi utazó, ügynök
- 125 *decisio* – végzés, egyesség  
füstpénz – a házhelyek, ill a házak után kirótt adó, amelyet a jobbágyok évenként a földesúrnak fizettek a feudális Magyarországon
- 126 *forspont* – előfogat, fogatos robot a katonaság számára  
*huszonöt* – a deresrehúzottak botütés-adagja
- 127 *országbíró* – a nádor után következő legfőbb hivatali bírói rang a feudális magyar társadalomban
- 129 *sansculotte* – itt: forradalmár
- 135 *a kancsuka birodalom* – Oroszország
- 139 *majorennitás* – nagykorúság
- 141 *A municipium*, – amely először egy csoda 52 szájjal és kéz nélkül, a második szakaszban 52 lábú csoda, akinek feje nincsen – célzás arra, hogy az egykori Magyarországnak a horvát-szlavon területekkel, valamint a Partiummal együtt – Erdélyt nem számítva – 52 vármegyéje volt. A megye 1848 előtt többet beszélt, mint, tett később pedig a fejtelenség és széthúzás forrása, de mindkét alkalommal anakronisztikus.
- 142 *Pau* – Úr
- 146 *praedestinatio* – cleve elrendelés, olyan hittétel, amely szerint az Isten az emberek sorsát előre megszabta.
- 154 *Minoritás* – kisebbség
- 155 *Majoritás* – többség  
Jókai itt az MT ellen folytatott kampányra, az antiszemita kilengésekre, a jún. 11-i katonai összetűzésre és az olasz segély vitájára utal.
- 156 *billetdoux* – szerelmes levél
- 157 *arnalis* – nemesi levél
- 173 *haubitx* – tarackágyú
- 176 *törökmuzsika* – élesre hangolt pikulával, pergő dobokkal és cintányérokkal nagy lármát csapó zenekar katonai csinádrattája, janicsárzene. Eredetileg maguk a törökök adományoztak jól összeszoktatott zenekarokat a lengyel királyoknak és az osztrák császároknak.
- 178 Célzás a magyarországi királykoronázás szertartására.

Sor:

- Hasonló hangnemben gúnyolja Jókai a táblalírói tunyaságot a szabadságharc előtt is. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.)
- 186 E közlemény a jelen kiadás 253—54. lapján olvasható írásnak a folytatása.
- 192 Jókai élesen gúnyolja a szabadságharc előtt a német színdarabokat. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.)
- 194 Jókai korábbi színházi előadásokról emlékszik meg. Jún. 21-én került színre *Az amerikai* c. régi, elkopott német vígjáték. Júliusban azonban egész hónapban nem adtak elő német színdarabot.
- 202 *A Széchenyi zöld erdő* c. színdarabot már a szabadságharc előtt is csapnivaló fércmunkaként emlegeti Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k.)
- 212 *Alsatzia* — Elzász Lotharingia  
*dajtser* (deutscher) *Biedermann* — jóra való német ember
- 221 Bialis Ferenc *Székely ügye* címen ír erről a témáról (KossH 1848. aug. 4. 30. sz. 133—34.)
- 225 A székelyek földfoglaló szándékáról a Nemzetőr az *Illir—magyar háború* c. cikkében számol be: „A székelyek 2-ik zászlóalja is egész pereputtyostúl érkezett meg a magyar táborba, s olly céllal jött ki, hogy a lázadóktól földet foglaljon magának.” (Csatamező. PDLap 1848. jún. 11. 26. sz. 771.)  
Kossuth Lajos a délvidéki magyarság erősítése érdekében júl. 26-án törvényjavaslatot nyújtott be, amelyben azt indítványozta, hogy Bács, Torontál és Krassó megyék kincstári birtokaira telepítsenek székelyeket. Javaslata szerint az átköltözni kívánó székely családok hat évi kamatmentesség mellett méltányos áron akkora földterületet kaptak volna, amelyen egy család meg tud élni.  
A nádor és a hadügyminiszter jún. 16-án utastották Teleki József erdélyi főkormányzót, hogy a sorkatonaság, a fegyveres székelység és a román határőrség Erdélyben nélkülözhető részét indítsa a szegedi táborba. Teleki a vonatkozó rendeletet jún. 21-én adta tovább a törvényhatóságoknak. Az első székely zászlóalj július közepén indult útnak lakhelyéről és júl. 23-án már Kolozsvárra ért.  
A kormány júliusban bízta meg Földváry Lajost, hogy szervezzen a főváros lakói közül egy önkéntes zászlóaljat, amelynek tagjai két havi tábori szolgálatra kötelezik magukat.
- 237 Földváry Lajos őrnagy júl. 27-én jelenti: „A 770 főből álló vitéz, és elszánt pesti önkényes sereg a rác tábor ellen indulóban van.” (MT 1848. júl. 28. 116. sz. 466.)

Sor:

A pesti nemzetőrség júl. 31-én tett esküt az alkotmányra a Vérmezőn. (Vö.: Csernátóni Lajos: *Mákvirágok*. MT 1848. aug. 1. 119. sz. 479.) Ezeknek az önkénteseknek az eskütételét adja elő Jókai.

- 239 A pesti önkéntesek végül is aug. 1-én indultak a Délvidék felé. Csernátóni Lajos szerint „Önkénytescink ma reggel vidám és lelkesült arccal távoznak. Keblünk szorult e derék fiuk távozására, ez értelmes szuronyok villogására, s egy meleg „Isten hozzátot’ kiáltánk utánok, a nemzeti gyűlés teremének erkélyéről, mely előtt kölcsönös éljenzések közt elvonulának.” (MT 1848. aug. 1. 119. sz. 478.)

Degré Alajost végül is a negyedik század választotta kapitányának.

- 240 *Nyílt levél a bécsi ságorokhoz*

Legkitűnőbb testvéreink, akik a hirhedt Mauthanitiumon túl laktok és nagy copfokat, még nagyobb hálósípkákat és legnagyobb államadósságokat viseltek, halljátok szavaim. Engedjétek meg nekünk, hogy szemetekre vessük, hogy oly példátlanul hálátlanok vagytok irántunk. Felépítettétek a nagy Bécs városát, ahol az aranyaszomántos mágnásaink laktak háromemeletes házaikban és ahol elpazarolták a mi jó körmöci dukátjainkat, miközben mi elfogadtuk megbélyegzett nyomorúságunkban a régi, haszontalan bankjegyeiteket, hogy vigye el az ördög.

Katonáink, a jó bakkancsosok és a huszárok elmasíroztak a ti vendég nem szerető, barátságtalan országtokba, és száraz profuntot faltak s éheztek kedvük szerint, míg a ti csarapárjaitok és felbugyogózott svalizsérjaitok bekvártélyozták magukat a mi alföldünkre és teletömtek hasukat jó zsíros töltött káposztával és bogrács hússal, amennyi csak beléjük fért.

Halljátok hát szomszédok.

A következő figyelemre méltó ajánlatot teszem nektek: Adjátok meg nekünk, ami a miénk, és mi is megajándékozunk azzal, amit tőletek kaptunk.

Adjátok meg nekünk a királyságunkat, és tegyétek zsebre a két fejű sasokat.

Adjátok vissza a körmöci aranyainkat s vigyétek el a gyűtősnak való papírpénzeteiket isten nevében.

Adjátok nekünk a mi rossz huszárjainkat s vegyétek magatokhoz a vasas németjeiteket és éljetez boldogan velük.

Rádásul fogadjátok el az egész nyárspolgári sörívő nációt; szerencsés utat kívánunk nekik a honi tájaitokon. Egyébként tartásotok meg magatoknak a háromezer millió államadósságtokat, és mi is meg fogjuk tartani a 200 000 katonánkat. Közben óvjon benneteket az isten minden szerencsétlenségtől, különösen a mi furkósbotjainktól. Közzétettem a debreceni székhelyemen az Urnak 1848. esztendejében, július 26-án,

Pogány Zoltán  
több megyék táblabírósági ülnöke

42

### ASMODEI LEVELE JÓKAIHOZ

273—76.

M: Ék 1848. aug. 6. 169—71. aláíratlanul

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- cím *Asmodei* — *Asmodi* (L.: JKK 744.)  
 Jókai életművében gyakran szerepelnek a saját magához írt nyilvános levelek.
- 6 *draperie* — drapéria  
 7 *kracsfusz* — Kratzfuss; meghajlás  
 21 *Plutó* — Pluton; az alvilág istene az antik mitológiában  
 23 *reactionair* — reakciók  
*spiesbürger* — nyárspolgár  
 24 *hausherr* — háziúr  
 29 A sánta ördög első szava az *Asmondi operngukkere* c. cikkben is olvasható. (JKK 252.)  
 37 *aufirol* — felidéz, megjelent, bemutat  
 46 *eminenter* — kitűnően, kiválóan  
 55 *Ischl* — város Ausztriában  
 90 Célzás a párizsi, a prágai és a berlini forradalmi mozgalmakra.  
 97 Itt ismét az *Asmondi operngukkere* c. cikkére céloz Jókai.  
 99 *tory* — angol arisztokrata párt, amely hosszú időn át ádáz ellenfele volt a másik angol arisztokrata pártnak, a whignek  
 100 Jelen esetben Jókai amiatt gúnyolódik, hogy a magyar miniszterium meghagyta állásukban a régi rend hivatalnokait. (V8.: JKK.)

Sor:

- 102 *kedves rebellis* — Jellasics  
Az ármányt szövő Zsófia hercegnőre céloz itt Jókai.  
105 *heklíroz* — köt  
119 *Plutonia* — alvilág, pokol

43

### CHARIVARI

[1848. aug. 6.] 277–88.

- M: Ék 1848. II. félév 6. sz. 182–88. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 192–95. (1., 10. sz.)  
2. Kéry Gyula i. m. 437–38. (1., 3. sz.)  
3. HhM 6. k. 218–21., 240–41. (1., 10. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 1 Szónoki (Ék: Szónoki FAIM: Szónoki)  
2 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
Kalmus (Ék: Kalmus FAIM: Kálmán)  
6 a mennykőhöz (FAIM: menykőhöz)  
7 arcal csendesen (FAIM: arczzal csendesen)  
8 Ministeri székben (FAIM: Miniszteri székben)  
12 a radical (FAIM: a radikál)  
13 egy pár percel (FAIM: egy pár perczzel)  
14 szája sterccel (FAIM: szája sterczzel)  
19 fennt alant (FAIM: fent alant)  
24 ha megharagszik (FAIM: ha haragszik)  
30 Balog, (FAIM: Balogh,)  
35 Szivák Miklós (Ék: Szivák Miklós FAIM: Szivák Miklós)  
36 Tánicsics Mihály (Ék: Tánicsics Mihály FAIM:  
Tánicsics Mihály)  
37 Besze (Ék: Besze FAIM: Besze)  
39 Hajnik (Ék: Hajnik FAIM: Hajnik)  
41 Kazinczi Gábor (Ék: Kazinczi Gábor FAIM: Kazinczi  
Gábor)  
44 Valljon, mit (FAIM: Valjon, mit)  
Ludovicus Kovács? (Ék: Ludovicus Kovács? FAIM:  
Ludovicus Kovács?)  
45 Teleki (Ék: Teleki FAIM: Teleki)  
48 legdicőbb szónokunk (FAIM: legdicőbb követünk)

Sor:

- 50 *lárifári* (FAIM: *lárifári. (Nydry)*)  
Jókainak a zárójelbe tett megjegyzése lapalji magyarázat helyett tévedésből került a FAIM főszovegébe.
- 53 *Merényi, Kerényi* (FAIM: *Kerényi, Merényi*)
- 66 *fráter diák* (FAIM: *fráter diák*)
- 176 *adieux* (Ék: *adieux* –sh.–)
- 317 *menjen közibök* (FAIM: *menjen közibük*)
- 322 *másik pedig ott* (FAIM: *másik lakjék ott*)
- 324 *azt mondja rá* (FAIM: *azt mondta rá*)
- 325 *azt mondjuk:* (FAIM: *azt mondjuk rá:*)
- 331 *politikai harcmező* (FAIM: *politikai harcmezője*)
- 332 *politikai színezetű* (FAIM: *színezetű*)
- 333 *külön ministerium* (FAIM: *külön miniszterium*)
- 336 *Biharvmegyében* (FAIM: *Biharvármegyében*)
- 342 *s több afféle* (FAIM: *s több eféle*)
- 344 *lenne minister* (FAIM: *lenne miniszter*)  
*századik követ* (FAIM: *századik lenne követ*)
- 345 *minden tizedik generalis* (FAIM: *minden 10-dik generális*)
- 347 *És minden* (FAIM: *És mindenik*)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 2 *a la Lisznyai* – *à la Lisznyai*; *Lisznyai módján*  
1848 nyarán jelent meg *Lisznyai Kálmánnak a Szónoki mellképek c. versciklusa az Országgyűlési Emlék c. almanachban.* (L. JKK 367.) Ez szolgált ötletül Jókainak az azonos című satirikus verse megírásához.
- 3 *Bónis Sámuel* (1810–1879) – Szabolcs megyei ellenzéki politikus. 1848-ban az igazságügyi minisztérium úrbéri, törvénykezési és büntetőosztályának főnöke, a Szabolcs megyei tisztelői kerület képviselője. A liberálisok kossuthianus szárnyához tartozott. A fegyveres harc megindulása után többször volt tábori és kormánybiztos. 1850-ben tíz évi várfogságra ítélték, és 1856-ig *Josefstadtban* raboskodott.
- 4 *Bónis Sámuelről* *Irja Lisznyai Kálmán:*

... Beszéde mint a vész  
Levegőt tisztít, hol menykő az ész ...  
Rideg, de lángzó nála a kebel,  
A legkisebb sérvet sem türi el,

(*Országgyűlési Emlék. II. Szépirodalmi rész. 62.*)

Sor:

- 5 *Bernát Zsigmond* (1790–1882) — az 1847/48-as diétán Ung megye ellenzéki követe, a Batthyány-kormány nevezi ki a megye főispánjává. A felsőház tagja. Lelkesen szervezi a hadsereget. 1849. máj. 31-én a hétszemélyes törvényszék bírja lesz. A békepártiakkal szimpatizál. Haditörvényszéki eljárás indul ellene, de Haynau bukása után felmentik.
- 6 Jókai itt a „Kapkod, mint Bernát a mennykőhöz” közmondásra céloz.
- 11 *orál* — beszél, beszédet mond
- 12 *Perczel Mór* (1811–1899) — katonatiszt. 1831-ben a lengyel forradalom mellé állt. A haditörvényszék halálos ítéletét azonban nem hajtották végre. Űgye Pest megye hatóságához került, amely végül is felmentette. A reformkorban az ellenzék egyik élharcosa. 1848-ban rendőrfőnökké nevezik ki. Májusban a Nemzeti Múzeumban működő sorozóbizottság elnöke. Sokat tett a magyar hadsereg felállítása érdekében. Az országgyűlésen a radikális ellenzék egyik vezére lett. Ellenezte, hogy a képviselőház újoncokat szavazzon meg a királynak az olaszok ellen. A kormány erélytelen politikája miatt. Emiatt rendőrfőnöki tisztségéről is lemondott. Szeptemberben toborozza a Zrínyi-szabadcsapatot, amelynek a vezére lesz. A délvidéken ezredesi ranggal harcol Jellasics ellen. Nagy része van az ozorai diadalban. Októberben tábornokká nevezik ki. Felszabadítja az egész Muraközt. Dec. 30-án vereséget szenved Mórnál. Szolnoknál fedezi a kormány debreceni útját. Jan. 22-én megveri Ottinbert s 25-én Ceglédről is elűzi az ellenséget. Márc. 15-én a IV. hadtest parancsnoka lesz, márc. 27-én a Tisza–Maros szögben levő szerbeket visszaszorítja, felszabadítja Péterváradot, s ápr. 4-én beveszi Szenttamást. Továbbra is sikerral működik a déli harctéren. A jún. 7-i kátyi vereség után a kormány elfogadja lemondását. Júliusban az északi hadsereghez kerül hadtestparancsnoknak. Turánál vereséget szenved Tolsztoj tábornoktól. A közép-tiszai hadsereg parancsnoka lesz, majd részt vesz a temesvári csatában. Törökországba emigrál. In effigie felakasztják. 1867-ben tér haza.
- Lisznyai Kálmán írja Perczel Mórról:

Boszuja az önkény fejére  
Dörög mint a bomba,  
A teremben szilárd lovag volt,  
S ha kellett goromba.



Sor:

Eszméi égő kartácsok,  
Mellyeket Bécsre vet,  
S összezúzza a legnagyobb  
Zsiványt, Metternichet.

(Országgyűlési Emlék. II. rész 65.)

- 15 *Repeczky Ferenc* (1801—?) — 1848 előtt Nógrád megye főpénztárnoka. Az 1848-as nemzetgyűlésben a Nógrád megyében lévő füleki kerület képviselője. Képviselővé választása előtt a baloldal erősen bírálta mérsékeltnek vélt politikai nézetei miatt. A nemzetgyűlésben azonban kiderült, hogy a baloldali liberálisokkal tart, és a szabadságharc alatt az egyik legtevékenyebb kormánybiztos lett.
- 18 *coquettiroz* — kokettál, szemez
- 20 *Szemere Bertalan* (1812—1869) — ügyvéd, Borsod megye aljegyzője, képviselője és alispánja. 1848-ban belügyminiszter, az Országos Honvédelmi Bizottmány tagja. 1849-ben kormánybiztos, majd miniszterelnök.  
Lisznyai Kálmán írja Szemere Bertalanról:

Ki, nem hullócsillagkint tündöklök  
A hon egén, — a hazának egyik  
Legtisztabban látó szem-ere:  
A szabadságimádó — Szemere. —

(Országgyűlési Emlék. II. rész 57.)

- 21 *Palóczy László* (1783—1861) — 1848-ban egyike azoknak, akik legrégebb idő óta küzdöttek a liberális elvek diadalra juttatásáért. Borsod megye alispánja volt, az 1839—40-i és az 1843—44-i országgyűlésen a megye ellenzéki követeként vett részt. 1848-ban Miskolc tiszteletmegmondó bizottságának tagja volt.
- 22 *Pesztalóczy* — Pestalozzi, Johann Heinrich (1746—1827), demokratikus gondolkodású, humanista magatartású svájci pedagógus. Mintagazdaságot, valamint az elhagyott és árva gyerekek számára menhelyet létesített. Az erkölcsi nevelés fontos eszközének tekintette a munkát. A termelő munka és az oktatás haladó gondolatának összekapcsolását hirdette, bár nála ez a kapcsolat még csak mechanikus volt. Kidolgozta az elemi oktatás elméletét. Megvetette a számtan, mértan, rajzolás és az anyanyelvi oktatás módszertanának alapjait.

Sor:

- 23 *Gróf Majláth György* (1786–1861) — konzervatív politikus. 1838-tól országbíró. A király az 1848-as nemzetgyűlésben Perényi Zsigmonddal együtt nevezi ki a felsőház társelnökévé. Mikor 1848 szeptembereben az uralkodó be akarta zárni az országgyűlést, Batthyány Lajos miniszterelnöksége helyett királyi helytartóvá őt nevezte ki.
- 25 *Németh Albert* (1820–1887) — ügyvéd, Heves megyei szolgabíró. 1848-ban a Heves megyében lévő tiszánai kerületet képviselte, és a kisszámú radikális csoporthoz tartozott.
- 32 Jókai itt arra céloz, hogy mandátumaik megsemmisítése miatt Balogh Kornél is és először Kapy is kénytelen volt elhagyni a nemzetgyűlést.
- 37 *Besze János* (1811–1892) — híres népszónok, majd az esztergomi nemzetőrség őrnagy-parancsnoka. Katonai akciói balul ütnek ki. Debrecenben mint békepárti törvényhozó vesz részt az országgyűlés munkájában. 1849 júliusában Fehér megye kormánybiztosa. Világos után 10 évi várfogságra ítélik.
- 39 *Hajnik Pál* (1808–1864) — ellenzéki ügyvéd. 1848-ban belügyminiszteri tanácsos és a váci kerület képviselője, majd 1848. augusztus második felétől országos rendőrfőnök. Világos után emigrált. A császári hadbíróság 1849-ben kötéll általi halálra ítélte és nevét bitóra szegeztette.
- 41 *Kazinczy Gábor* (1818–1864) — író. A forradalom előtt főszolgabíró, liberális politikus, a zempléni ellenzék egyik vezére. Ő szervezte meg a Szegény Legények baloldali társulatát. Az 1848-i nemzetgyűlésen a sátoraljújhelyi kerület követeként jelent meg. Képviselővé választását a baloldal ujjongva fogadta, mert a radikálisok egyik vezérét látták benne. Kazinczy azonban a Ház egyik jegyzője is volt, először a minisztériumot támogatta, majd 1849-ben tagja lett a Kossuth-ellenes, megalkuvó békepártnak.
- 44 *Ludovicus Kovács* — Kovács Lajos (1812–1890), liberális, majd Széchenyi István politikai nézeteit valló, mérsékelt ellenzéki politikus. Széchenyi minisztériumában osztályfőnök. Az 1848-i nemzetgyűlésre a Szatmár megyei nagybányai kerület küldte, s itt a jobboldal, majd 1849-ben a békepárt szellemi vezére lett.
- 45 *Gróf Teleki László* (1811–1861) — erdélyi követ, már 1843-ban elismert tagja a főrendi tábla reformpártjának. 1844-ben a Védegylet egyik vezetője Batthyány Kázmér gróffal. Itt lépett szorosabb politikai kapcsolatba Kossuth Lajossal, az

Sor:

- egyesület igazgatójával. A reformereket tömörítő Ellenzék i Kör elnöke. A szabadságharc alatt Pest megyei képviselőként vett részt az országgyűlésben, ahol a baloldal egyik vezetője lett. Az 1848-i politikusok közül ő ismerte fel legvilágosabban a nemzetiségi kérdés rendezésének fontosságát. 1848-ban Magyarország párizsi megbízottja lett, s Világos után is számos cikket írt Párizsban az osztrák elnyomás leleplezésére. 1861-ben az ellenzéki párt vezetője volt, majd öngyilkos lett.
- 52 *Irányi Dániel* (1822–1892) — eredeti családi neve: Halbschuh. 1848-ban ügyvéd volt, áprilisban kinevezték titkárrá az igazságügyminisztériumba. Országgyűlési képviselő. Önkéntes csapatban harcolt a pákozdi csatában. Októberben az Országos Bizottmány megyei kormánybiztosa. Dec. 11-étől az északi hadsereg kormánybiztosa. 1849 januárjában Debrecenben keményen harcolt a békepárt ellen. A Debreceni Lapok munkatársa, s tagja a vésztörvényszéknek. Ápr. 25-én mint teljhatalmú kormánybiztos vette át a főváros vezetését. Világos után bújosott, majd 1850-ben emigrált. Az osztrák haditörvényszék in effigie felfüggesztette. 1868-ban tért vissza Magyarországra.
- 53 *Erényi, Merényi* stb. költött nevek. Ilyen nevű képviselők nem voltak az 1848-as nemzetgyűlésben.
- 65 *calamus* — kalamáris, író toll
- 66 *frater diák Kalmus* — (Lisznyai) Kálmán diák lovag (szerzetesbarát)
- 67 *ci devant* — azelőtti
- 68 *A köszívű ember fiai* c. regényben Baradlay Kazimír viselt ilyen magas udvari méltóságokat.
- 71 *ez árnyék világban* — e földi életben
- 84 *canaille* — csöcselék, csótornátöltelék
- 91 *váci utca* — rövid utca a mai Kristóf tér és a Deák Ferenc utca tájékán az V. kerületben  
*parketirozva* — parkettázva
- 92 *alcoven* — hálófülke, alkov
- 98 *visit kártya* — látogatójegy
- 102 *fekete leves* — fekete kávé
- 109 *mariniroz* — pácol
- 110 *cotlette* — cötelette; bordaszelet
- 113 *fidonc* — fuj
- 114 *bien* — jól van

Sor:

- 116 *confect* — utóétel, csemege  
*obersfaum* — tejszincs
- 123 *zur Abwechslung* — a változatosság kedvéért
- 128 *Adieux* — Adieu; Isten önnel  
*voire très obéissant conte Y.* — az ön nagyon szófogadó grófja. Y.
- 129 *conte* — gróf
- 134 *Mon cher conte Ypsilon* — Kedves Ypsilon gróf
- 138 *Krisztinaváros* — ma is azonos nevű budai városrész
- 151 *krumplicsikemák* — mákos csfk
- 155 *crème* — krém
- 164 *Wirtschaftszucker* — ipari cukor
- 175 *faveur* — kegy
- 176 *voire bienveillante Dlle Mirabella* — az ön jóakarató Mirabella kisasszonya
- 180 Aug. 5-én foglaltak le egy gőzhajón „20.000 pforintot huszasokban és 4000 darab aranyat . . . , melyekről kitudódott, hogy a bécsiek küldték az aldunai vidékre”. (Vö.: Kéry Gyula i. m. 438.)
- 187 Itt V. Ferdinánd jún. 10-i rendeletére cíloz Jókai.  
Jellasics júl. 28-án érkezett Bécsbe, ahol a lakosság és sor-katonaság nagy része fáklýászenével üdvözölte, és magas állású udvari személyiségek is kitüntető szívélyességgel fogadták.
- 199 Szekeres László szerint e cikk alapjául az első sorokban leírt két ellentétes hír szolgált. „Ehhez fűzi Jókai a ‚Készülj hazám’ és ‚A király esküje’ c. Petöfi-költeményekből leszűrt tanulságként a maga önironikus megjegyzéseit s nevetségessé téve leplezi le a Pragmatica Sanctiót, a terjengős királyi leiratokat és V. Ferdinánd szöszegését.” (It 1957. 437.)
- 202 Mészáros Lázár, ill. az ő alapszövege alapján Deák Ferenc készítette el jún. végére az újoncállítási törvényjavaslatot, amely a júl. 11-én megajánlott haderő gyakorlati kiállításának módozatait tartalmazta. E javaslat, noha a katonaság nyelvéről és oktatásáról nem esett szó benne, kimondatlanul is arra az elvre épült, hogy az újoncok a seregredekbe sorozandók. A tervezet tehát a birodalmi császári sereg kiállításai rendszerét vette mintául. E tény már a kormányt is, de még inkább a képviselői kart két pártra osztotta, amikor az aug. 1-re napirendre tűzött javaslatot az egyes osztályok előzetesen megvitatták. A többséget felháborította a tervezet, mert önálló, a május–júniusban szervezett tíz önkéntes zászlóaljjal azonos

Sor:

mintájú magyar zászlóaljokat akart. Ezért Batthyány Lajos az aug. 1-i zárt ülésen elhalasztotta a javaslat vitáját.

Valójában jogerősen ekkor még nem vetette el a Ház Mészáros Lázár elaborátumát. Jókai tehát csak némi túlzással magyaríthatja így a vita elodázását. Ténylegesen csak az aug. 13-tól 16-ig tartó háromnapos tanácskozás során szavazta le a képviselők többsége a tervezetet, majd fogadott el olyan kompromisszumot, hogy az újoncokból a régi serezeknek csak minden harmadik zászlóalját egészítik ki, a többiből pedig külön honvédszászlóaljakat alakítanak.

204 Az MT hasábjain Pálfi Albert emel szót az ellen, hogy „a katonaság továbbra is a régi modorban kormányoztassék. Hadügyministerünk a legújabb katonai törvényjavaslatot oly alakban terjesztette elő, hogy arra a nemzet lelkében felháborodott, a képviselők háza a javaslatot, az osztályokban lényegileg elvetette s oly módosításokat hozott be, melyek annak eredeti alakját egészen megváltoztatták.” (1848. aug. 5. 123. sz. 493.)

208 *halbrex* — jobbra át; helyesen: halbrechts  
*halblinx* — balra át; halblinks

211 *Ferdinand der I. erste* — Első I. Ferdinánd (osztrák császár)

214 *ungalant* — udvariatlan

226 A lap pontos címe: Kossuth Hirlapja (KossH)

235 *Divatlap* — PDlap

236 *belletria* — szépirodalom

A BpDlap a *Fővárosi Társalkodó* c. rovatában válaszol Jókai közleményére: „É l e t k é p e k b e n azt akarják elhitetni, a közönséggel, hogy a Divatlap többé nem szépirodalmi lap. Megengedjük, hogy ő szeretne e téren egyedül maradni, de higgye meg, nem sok nyeresége volna benne. Azt is állítja minként az Életképek maradt a régi; igen de azért előfizetőinek száma nem maradt a régi. Egyébiránt marcius után is a réginél maradni, nem épen nagy dicsőség.” (1848. aug. 10. 6. sz. 93–94. hasáb)

236 *Nemzetőr* — 1848. máj. 27-én indul meg Vahot Imre szerkesztésében és kiadásában a PDlap mellékletként „Vagy halál, vagy Dicső élet! Bizzunk, de csak önmagunkban.” — mottóval. Lényegében a PDlap nem szépirodalmi részét, elsősorban a politikai élet újdonságait foglalja magában.

Programot hirdető cikkében azt írja Vahot Imre a divatlap mellékletéről, a *Nemzetőr*ről, hogy ez lesz a PDlap „minden

Sor:

érdekest magában foglaló, megbővített tárcája . . . mint eddig még férjtelen hölgynek lovagias jellemű életpárja, s harc és béke közlönye egyaránt.

. . . a Nemzetőr-firmával . . . az eddigi Pesti Divatlap lényegében nem változik, hanem csak az idő szelleméhez alkalmazva, esett némi módosítás alá.”

Az első számhoz csatolt programjában leszögezi Vahot Imre:

„Különös feladata és célja: a magyar nemzeti őrsereg érdekei-, s teendőire nézve **egyesítő** irányban működni, hatni, a magyar nemzetben a vele született, de idegen zsarnokság által sok ideig elnyomatott szabad harcias szellemet, lovagiasságot felébreszteni, a hadi ügyet népszerűsíteni, polgárosítani, katonai rabláncából felszabadítani, fejleszteni; a törvény és hazafiui kötelesség parancsolta nemzetőri honvédelem iránt a haza minden rendű polgáraiban buzgó részvétet gerjeszteni; nemzetőreinkben a hadi dolgokon kívül a haza minden egyéb közügyei s érdekei iránt is meleg rokonszenvet költeni; a polgárság és katonaság közt olly kártékonyan fenálló választó falakat lerontani; a katonából jó polgárt, alkotmányos szellemű magyar bajnokot, s a polgárból egyszersmind derék daliát képezni; és végre: a törvényhozást, a kormányt a nemzetőrség körüli teendőkre nézve, értelmes és jó szándéku tanácsokkal gyámoltani.” (PDlap 1848. máj. 27. 24. sz. 3–4. borítólap.)

- 239 A Radicallap Madarász László, Madarász József, Mérey Mór és Rosti Zsigmond aláírásával megjelent júl. 15-i „közlésében” jelenti be, hogy egyesül a Népelem c. napilappal. (37. sz. 145.)
- 241 *eingegangen* — összezsugorodott, megszűnt  
A Népelem négy szerkesztője: Madarász László, Madarász József, Mérei Mór és Rosti Zsigmond
- 249 Jókai nem nevezi meg az összes lapot. Kimaradtak pl. a következők: Kassai Képes Ujság, Ungarn, Pressburger Zeitung, Pécsi Tárogató, Figyelmező, Fünfkircher Zeitung, Magyar Gazda.
- 265 *mult pénteken* — aug. 4-én
- 274 Mészáros Lázár újoncállítási tervzetére utal itt Jókai. E tervzet 19 éves kortól irányzott elő újoncokat, és a szolgálati időt hat évben szabta meg.
- 281 Erről a kérdéstről részletesebben olvashatunk az MT hasábjain. (1848. aug. 5. 123. sz. 493. Vö.: MT 1848. aug. 7. 124. sz. 497.)
- 286 *panacea* — orvosság, gyógyszer, gyógymód
- 287 Pólya József orvos szerint is előfordult, hogy „a hazánk védel-

Sor:

- mében sebesültek közül nem harcmezőn, hanem kórházban néhányan sebzési dermedés ... következtében elhaltak". (MT 1848. aug. 23. 138. sz. 555.)  
A KossH szerint „A budapesti önkénytesen főorvosa A r á n y i jelentést tesz a szegedi katonai kórházak állapotáról, miszerint azt mind t é r r e, mind b e t e g e k r e, mind g y ó g y s z e m é l y e k r e nézve kielégítőnek találta.” (1848. aug. 10. 35. sz. 157.)
- 308 a megboldogult nádor — az 1847-ben elhunyt József nádor
- 316 A bécsi küldöttség azután ment Innsbruckba, miután Ferdinánd 1848. júl. 25-én János főherceget nevezte ki „alteregójává”. (MT 1848. aug. 2. 120. sz. 484.)
- 235 Gyurmán Adolf (1813–1869) — hírlapíró, mint kritikus az Ék-nál dolgozott. (Sebeshelyi Gábor álnéven jelentek meg cikkei. IV. Lászlóról is írt egy gyenge tragédiát.) 1848-ban a PH külföldi rovatának vezetője, a KossH belső munkatársa. Jún. 8-tól a Közlöny szerkesztője. 1849-ben miniszteri tanácsos. Kossuth Lajossal együtt menekült Törökországba és Amerikába. 1863-ban tért haza.
- 321 A KossH júl. 29-i számában írja Kossuth Lajos, hogy ha Ferdinánd nem tud Budára jönni, akkor Ferenc Józsefet koronázzák Magyarorszáig királyává, olyan ifjabb királlyá, amilyen Ferdinánd is volt apja mellett, és Ferenc József lakjon Magyarországon.  
A két királyt említő Jókai erre reflektál.
- 345 *consiliarius* — tanácsos
- 347 *Stadt Ofen* — Buda város
- 351 Jókai 10. sz. glosszájában Szekeres László szerint „a romantikus elemek, a mesterségesen kihegyezett ellentétpárok, a végletesség merész kibontása pozitív elvi mondanivalót fejeznek ki”. (It 1957. 437.)
- 352 *csütörtökön* — aug. 3-án
- 354 A magyar képviselőház Teleki László javaslatára júl. 25-én nevezett ki a tagjai közül egy népes küldöttséget azzal a feladattal, hogy Ferdinándhoz kézbesítse Innsbruckba a válaszfelírtot, s újólág, most már a Ház nevében is kérje fel, hogy egészsége helyreállta után jöjjön Budára lakni.  
A bécsi Birodalmi Gyűlés júl. 30-án hozott határozatot arról, hogy küldöttség útján követeli a császártól: haladéktalanul térjen vissza bécsi székhelyére.
- 359 A frankfurti parlament júl. 31-én valóban megkereste a bécsi

Sor:

külgügyminisztériumot, hogy az osztrák hadsereggel aug. 6-ig vetesse fel a német színeket. Aug. 6-án formálisan fel is tűzték az osztrák ezredek zászlóira a német színeket, másnap azonban Theodor Baillet Latour parancsára le is vették őket.

Az MT-ban Pálfi Albert lelkes szavakkal számol be a képviselőház aug. 3-i üléséről: „A mai követkamarai ülés csókolni való volt.

Gorove István azt indítványozta, hogy a ház jelentené ki, miszerint a magyar nemzet legélénkebb rokonszenvvel viseltek Németország egyesülése iránt.

Teleki László, Perczel és Kossuth az indítványt lelkesen pártolák . . .

És már azt gondoltuk, az ügy Kossuth beszéde után be van fejezve, midőn Nyári Pál felkél a szószékbe lép, s néhány szónyi indoklás után javalja a határozathoz, még e következő néhány sort is hozzá adatni.

„A ház kijelenti: Austria, azon esetre ha kormánya, a monarchia és a dynastia érdekét feledve a német szövetséggel akár mikor hadba keverednék, Magyarország segítségére soha, de soha nem számíthat.”

A ház e hozzáadványt egyhangu felkiáltással elfogadta, magáévá tette, s mint political programmot a ministerium kezébe átnyújtotta.

A ház e szavával minden eddig elkövetett gyarlóságait egy perc alatt tökéletesen jóvá tette.” (MT 1848. aug. 3. 121. sz. 485.)

Pálfi Albert szerint a képviselőház határozatot hozott, hogy „az osztrák hadsereg kormány, vagy is a hadügyi tárca vitessék Frankfurtba.

Azonban ha valaki e világon, bizonyosan mi magyarok tudjuk ezt legjobban, mit tesz az egy országnak a hadügyeket a szomszédba áttenni.

A Frankfurtba áttett hadügyministerium, mint mágnes a vasat, magához huzandja idő nap előtt a pénzügyet, mi által a bécsi vidéki erőtlén kormány, olly alárendelt helyzetbe jut, mint volt ezelőtt, nálunk a nagyméltóságú m. k. udv. helytartótanács, s a budai kincstár.” (MT 1848. aug. 3. 121. sz. 485.)

356 *Fuimus Troes. Ruet Ilium et ingens Parthenopes* — Csak voltunk dardánok! volt Ilium! lehanyatlott Trója reménye (Aeneis II. 324—25. sor. Lakatos István fordítása.)

361 Pálfi Albert jókaival egyetértve írja: „A frankfurti ministerium az első lépést megtette, amidőn augustus 6-ikára elrendelte,



Sor:

hogy az osztrák színek letétessenek, s helyébe az együtt német szövetségi zászlók lépjenek, a katonaság pedig esküdjék meg a frankfurti alkotmányra.

Meglátjuk meri é a jelen bécsi ministerium e rendeletet elmellőzni, mert bizony az igazat megvallva, bajos is a mi jó német sógorunk állapota, ha elfogadja, saját halálos ítéletét írja alá, ha el nem fogadja, akkor harcolni kell, le kell puskázni a bécsi német pártot, harcba kell keverednie az egész Németországgal.

És ha harcba keveredik, a mai határozatnál fogva az osztrák, magyar segítségre soha, de soha ne számítsen!"

(1848. aug. 3. 121. sz. 485.)

#### 44

#### CHARIVARI

[1848. aug. 13.] 289–98.

M: Ék 1848. II. félév 7. sz. 217–22. aláíratlanul.

Részl.: I. FAIM 195. (18. sz.)

2. Kéry Gyula i.m. 45., 453–55., 457. (6., 8., 11–13., 15. sz.)

3. HhM 6. k. 221–22., 243. (4., 11., 13., 18. sz.)

4. It 1957. 431. (1. sz.)

5. *A ködszlvű ember fiai.* 2. k. JKK 387. (2. sz.)

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

222 magyar ministerium (FAIM: Magyar miniszterium)

223 felszöktek a statuspapirosok (FAIM: felszöktek a statuspapirok)

225 németet rá szedni. (FAIM: németet *megcsalni.*)

226 A ministerium (FAIM: A miniszterium)

azt mondanók (FAIM: azt mondanánk)

227 hogy nincs (FAIM: hogy n i n c s)

hova lett? (FAIM: hová lett?)

229 *tizenhat* huszassal (FAIM: 16 huszassal)

váltanának vissza (FAIM: váltanánk vissza)

231 ministerium! (FAIM: miniszterium!)

232 héti (FAIM: heti)

Sor:

- 3 Az MT hasábjain Csernátóni Lajos gúnyolja az országgyűlésen folyó késedelmeskedést és időhúzást. (*Mákvirágok*. 1848. aug. 19. 135. sz. 543.)
- 11 *frizér* — frizurakészítő, borbély, fodrász
- 14 *redout* — redut, a Viadó épülete a mai V. kerületben a Dunaparton
- 15 *Auslag* — kirakat
- 19 Csernátóni Lajos a *Mákvirágok* c. rovatban emlékezik meg arról, hogy „sok jobboldali pajtások... a fagyfalda felé rohannak a ministerek után”. (1848. aug. 23. 138. sz. 555. Vö.: Uo. aug. 31. 145. sz. 583.)
- 80 Jókai közismertnek feltételezi, hogy az országgyűlés képviselői 5 forint napidíjat kaptak.
- 82 *richtig* — helyes
- 84 Pálfi Albert gyakran felemeli szavát a „táblabírói tunyaság” ellen. Szerinte „Magyarországban két nagy párt van, a nemzeti függetlenségpártja s a félénk pulya lelkű táblabíráké, kiknek csak saját kényelmük meglegyen; a haza szépsége, függetlenségének dicsősége olly dolgok, mellyek rá nézve érdekel nem bírnak. Az az, hogy szeretnék ők ugyan ha az ugy volna, de ha magától a jó isten ajándékából nem jön, ők bizony meg nem mozdulnak.” (MT 1848. aug. 9. 505.)
- 37 Az erdőpusztítás a forradalom alatt általános jelenség volt.
- 40 *repressaliák* — represszáliák; megtorlások, a nemzetközi jognak az a fajtája, amikor az állam a másik államtól szenvedett jogsértést megtorolja
- 44 Füred volt abban az időben a legelőkölőbb balatoni nyaralóhely.
- 46 *sans gêne* — sans gêne; feszélyezés, zavartatás nélkül
- 75 *Báró L.* — Báró Laffert Antal, Pest megyei földbirtokos és konzervatív politikus. A Jókai által leírt történet vele esett meg.
- 88 A Bp-i Híradó *Hírharang* c. rovatában bukkantunk a következő sorokra: „Egy vidéki oláh Kolozsvárra jövéen, kérdé egy városi pékttől: Mi az a tarka zászló? Uniozászló — felclé ez —. Jól mondták hát nekünk — folytatja az oláh, hogy a magyarok a bécsi császár odahagyták s uniot akarják királylyá tenni. Nagy ur lehet az az unio!” (1848. jún. 18. 860. sz. 559.) Ezt a gondolatot *A kőszívű ember fia* c. regényben is megismétli Jókai. (JKK)

Sor:

- 109 *Zsivio* — Éljen
- 140 A „népek anyja” kifejezés Mária Terézia sok gyermekére utal.
- 146 A „szekér megmentése egy újjal” egy Szent László-monda átültetése más környezetbe. A zalai Deák család eredeztette a maga nemességét egyik ősenek ilyen természetű önfeláldozó tettéből.
- 157 *interes* — kamat
- 158 *recipe* — recept
- 161 *Lefebre* — vsz. Lefebvre, François Joseph, duc de Danzig (1755–1820) francia marsal. 1807-ben Danzig védőit kényszerítette megadásra s ezért Napóleon Danzig hercegévé nevezte ki. 1808-ban az angolokat verte meg. 1809-ben mint a bajor-francia csapatok fővezére leverte a tiroliak felkelését. Az 1812. évi orosz hadjárat alkalmával a francia testőröket vezényelte.
- 168 Egressy Gábor fia, Egressy Ákos.  
Egressy Gábor júl. végén látogatta meg a délvidéki tábornokot, ahol fia is szolgálatot teljesített. Egressy Ákos részletesen számol be emlékirataiban atyja látogatásáról. (*Emlékeim az 1848–49-dik évi szabadságharc idejéből*. A szerző sajátja. Bp. 1893. 21–46.)
- 188 *sanctus Mészáros* — szent mészáros
- 191 *tunel* — alagút  
*mina* — akna
- 198 Csernátoni Lajos írja a *Mákvirágok* c. rovatában: „Első magyar hadigőzösünk, Mészáros, visszajött, mert gépezete rossz; első magyar felelős független hadügyministerünk, Mészáros, elment, mert törvényjavaslata silány; következésképp a hasonlóság a kettő között az, hogy állását egyik sem tudja betölteni; a különbség pedig az, hogy míg Mészáros gőzös feljött, addig Mészáros minister leszállóban van.” (MT 1848. aug. 6. 507.) Aug. 14-én már helyesbít Csernátoni: „A Mészáros gőzös nem azért jött vissza, mert gépezete rossz, hanem azért mert a gépésze által rossznak lenni állítatott. A kapitányt és gépészt gróf Szécsenyi ajánlotta; a kapitány és a gépész immár elcsapatott. Hja! a gróf ur ismeretes emberismeretéről.” (130. sz. 522. Vö.: Uo. aug. 2. 120. sz. 483.)  
Mészáros Lázár aug. 20-án valóban lement a déli táborba megtekinteni Szenttamás második ostromának előkészületeit és aug. 25-én ért vissza Pestre

Sor:

- 1 A Mészáros Lázárról elnevezett hadihajó angol gyártmányú volt.
- 215 A 17. sz. szöveg Mészáros Lázár törvényjavaslatára utal.
- 216 Erről a kérdésről ír a KossH. (Külföld. 1848. aug. 9. 34. sz. 155.; Vö.: *Irodalom KossH* 1848. aug. 16. 40. sz. 181.)
- 224 A PH aug. 5-én írja a következő közleményt: „Bécsben, július 29-én egyszerre hirt futott, hogy a magyar minisztérium megbukott.

E hirre a börzén felszökkentek a papirok.

Ministerfalók, értitek! Csak hírére, pusztá hírére a ministeri crisisnek, egy koholt hirre hízta elleneink.

Meddig dolgoztok még az ő kezökre?" (126. sz. 727.)

- 234 Az említett kiadvány címlapján a következők olvashatók: „Országgyűlési Emlék. Politikai, történeti és szépirodalmi almanach. Szerkeszti és kiadja Vahot Imre. Budapest, nyomtatott Kozma Vazulnál és az Egyetemi Nyomdában. 1848.” Vahot Imre az 1848. júl. 1-i dátummal ellátott bevezető soraiban ír a kiadvány keletkezéséről: „Négy évvel ezelőtt indítam meg az Országgyűlési almanach kiadását; s miután ez a közönség részvétét megnyerte, a pozsonyi országgyűlés folyama alatt, még ez év elején ismét olly almachot szándékoztam kiadni.

Azonban a cenzurális akadályok miatt, a kitűzött időre még csak meg sem kezdhetém könyvem nyomtatását . . .

Az országgyűlési cenzor jó sokat huzott almanachomból. De az általa halálra ítélt szabad eszméknek megkegyelmezett a forradalom jótékony szelleme." (III.)

E készülő kiadványról 1847. nov. 21-én közli Jókai az első hírt az Ék hasábjain: „Vahot Imre is fenn Pozsonyban van, Országgyűlési Almanach'-ot szerkesztendő." (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 287.) Ugyancsak az Ék közleményei között írja Jókai 1848. márc. 12-én, hogy „Vahot Imre Országgyűlési Almanachja sajtó alatt van." (Uo. 531.; Vö.: *Regélő* PDlap 1843. júl. 13. 4. sz. 115–17 hasáb.; *Budapesti Szemle*. PDlap 1847. nov. 11. 46. sz. 1467.)

Az *Országgyűlési Emlék* c. almanach két külön lapszámossal ellátott fejezetre oszlik: I. *Politikai és történeti rész*. II. *Szépirodalmi rész*. Az első felében Hrabovszki Zsigmond, Obernyik Károly, Pásztor Dániel, Székely József, Szilágyi Sándor, Vahot Imre és Varga István cikkei mellett megtalálható *Kazinczi Ferenc fogsága naplója* (*Egy hiteles adat a*

Sor:

*Martinovicsi pőr* részleteihez) c. közlemény „eredeti orthographia szerint”. (63–87.)

A kiadvány második része újabb két fejezetre különül.

A *Komoly és vig beszélyek* c. fejezetben Jókai, Kővári László, Nagy Ignác és Samarjai novellái olvashatók.

A *Lyrái és elbeszélői költemények* c. fejezetben Bangó P., Gál József, Garai, Lauka, Lévai, Lisznai, Medgyes Lajos, Pap Endre, Pectőfi, Szatmári Pál, Szelestei L., Szemere Miklós, Szilágyi István, Tompa, Tóth Lőrinc, Vahot Sándor és Vajda János versei szerepelnek.

- 236 Lisznai Kálmán itt említett verse a *Szónoki mellképek* c. versciklus, amely „Az országgyűlési almanach első kötetében megjelent Szónoki mellképek folytatása. — E költemények az utósó pozsoni országgyűlés alatt irattak.” (*Országgyűlési Emlék*. II. Szépirodalmi rész 55.) A megjelent versek a következők: IV. Kosut, (l.m. 55–56.) V. Szemere Bertalan (57.) VI. Szentkirályi Móric (58.) VII. Kubinyi Ferenc (59–60.) VIII. Pulszki Ferenc (61.) IX. Bónis Sámuel (62–63.) X. Lónyai Gábor (64.) XI. Perczel Mór (65–66.) XII. Szentiványi Károly (67–68.) XIII. Bezerédi István (69.) XIV. Madarász (70–71.) XV. Ifj. Pázmándi Dénes (72.) XVI. Vukovics (73.)

- 237 *cadentia* — rím, találó fejelet

A *Szónoki mellképek* c. ciklus *Madarász* c. XIV. fejezetét kezdi Lisznai Kálmán a következő sorokkal:

Ennyi sok jó madár közé,  
Szükség egy merész Madarász:  
Ki éles szóval vág, nyilal,  
Bár olykor tul csap, hadarász.  
De azért a maga lábán jár,  
Szive helyén van mint Gyöngyös,  
Sok érzelemgyöngyöt terem,  
S lelke egyenes, nem göröngyös,  
S ha bár szilaj, de jellemes követ,  
A zsarnokság fejére dob követ, (*Országgyűlési Emlék* II. Szépirodalmi rész 70.)

Jókaiknak *Az üstökös útja* c. novellája jelent meg az *Országgyűlési Emlék* c. almanachban (II. rész 1–12.) a következő megjegyzéssel: „E beszély a marciusi napok előtt volt írva Csillagászok csakugyan várják azon nagyszerű üstökös eljöv

Sor:

telét, mely minden 296-dik esztendőben egyszer kerüli meg a napot. Lángüstöke másfél foknyi tért foglal el az égen s lobog mintha a szél fúná.

Ha eljövend, hála az égnek, magyarhont úgy fogja találni, mint ki az életet megérdemlette. J. M." (I. m. 12.)

Jókai már 1847. nov. 21-én megígéri hogy személy szerint is támogatni fogja a szóban forgó almanachot: „Lesz szerencsénk saját közremunkálásunkkal is elősegíthetni Vahot Imre korszerű vállalatát.” (JKK Cikkek és beszédek 1. k. 387.)

- 238 Vahot Imre a „politikai és történeti” részben írta a következő cikkeit: *Kosut Lajos, mint országgyűlési szónok* (33–44.). *Az utolsó pozsonyi országgyűlés legtöbb tagjának rövid jellemzése* (45–57.). *Dobos János. A reformatusok országgyűlési papja Pozsonban* (132–33.) és *A rendkívüli nemzetgyűlés Budapesten. 1848.* (141–49.)
- 240 *Császár Ferenc* (1807–1858) – konzervatív jogtudós, 1841-től a pesti váltótörvényszék, 1846-tól a Hétszemélyes Tábla bírója, az Akadémia levelező tagja és 1845-től a Kisfaludy Társaság tagja.
- 242 *István Pál* – valószínűleg ismeretlen írói álnév. Szinnyei bibliográfiája csak ezt a művét említi.
- 243 *Lammenais, Félicité Robert de* (1782–1854) – francia idealista filozófus, a keresztény szocializmus egyik megalapítója, apát és író. Műveiben a katolicizmus dogmáit a polgári liberalizmus eszméivel igyekezett összehangolni. A kizsákmányolt tömegek helyzetének megjavítását célzó követelései és az állam és egyház szétválasztására irányuló törekvése miatt szembekerült az egyház szemléletével. 1848-ban a nemzetgyűlés tagjaként a szélső baloldali kispolgári csoporthoz csatlakozott. Demokratikus eszméi és a szociális kérdések felvetésével foglalkozó művei hatással voltak a márciusi fiatalokra.
- 251 *Herwegh* – német költő, aki 1848-ban részt vett a forradalmi mozgalmakban.
- 252 *Magos Ernő* – pozsonyi származású ügyvéd, a pesti radikális ifjak egyike volt. 1852-ben a Mach-féle összeesküvésben vett részt. Emiatt várfogságra ítélték, és 1855-ben a börtönben halt meg.
- 256 *Abrányi Emil* (1820–1850) – radikális író és lapszerkesztő a szabadságharc idején belügyminisztériumi titkár és két ízben kormánybiztos volt
- 259 *Szabó Richárd* – 1848-ban kiskundorozsmai segédlelkész, majd

Sor:

- szegedi káplán. Beállt a nemzetőrségbe s lelkes agitátor lett. 1849-ben az al-dunai harcokban vett részt, majd a Károlyi huszárezredhez került tábori lelkésznek.
- 260 *Tavasy Lajos* (1814–1877) — a pesti evangélikus gimnázium tanára és igazgatója, az első magyar pedagógiai folyóirat, az 1846-ban megjelent *Nevelési Emléklapok* szerkesztője, aki Pestalozzi pedagógiai elvei szerint tanított, és küzdött az egyházi iskola befolyása és a rendi egyelőlenség ellen. 1849 januárjában honvédnek állt. Júniusban már százados lett. A fegyverletétel után besorozták az osztrák hadseregbe.
- 261 *Elefánthy Ferenc* — tanító
- 266 *Galgóczy Gábor* (1821–1863) — 1848-ban a pesti egyetem végzős orvostanuló volt, a szabadságharc idején pedig tábori orvos

45

### CHARIVARI

[1848. aug. 20.] 298–306.

M: Ék 1848. II. félév 8. sz. 251–55. aláíratlanul.

Részl.: I. FAIM 195–97. (2, 4–5, 9. sz.)

2. Kéry Gyula i. m. 462–63. (1., 2. sz.)

3. HhM 6. k. 222–24. (2., 4–5., 9. sz.)

4. It 1957. 436–37. (3. sz.)

5. ItK 1957. 427. (3. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 35 *hogya a nevét* (FAIM: *hogya nevét*)
- 39 *lap szerkesztésére* (FAIM: *lap szerkesztésére*)
- 45 *valaha elveszünk* (FAIM: *valaha elveszünk*)
- 108 *az öt p. forintosodat.* (FAIM: *az öt forintodat.*)
- 113 *a hol ozzonnázol* (FAIM: *a hol uzsonnázol*)
- 119 *haragudjál érie.* (FAIM: *haragudjál.*)
- 122 *otthágy asztalt,* (FAIM: *otthagy asztalt,*)  
*s ötet rohan* (FAIM: *és ötet rohan*)
- 124 *huszast is* (FAIM: *huszast is csak*)
- 129 *mégis jobb* (FAIM: *mégis jobban*) *szeretné, ha helyette Magyarország címerét* (FAIM: *szeretné, hogy ha a magyar czimert*)

Sor:

- 132 először azért, (FAIM: először,)  
133 a mi nyakunkon (FAIM: a nyakunkon)  
139 egész mdsvilági (FAIM: egész mennyországi)  
144 mikép a ki (FAIM: hogy a ki)  
149 rendszereel! (FAIM: reudszerrell)  
194 bureaucratákat, (Ék: bureaucrátakat, —sh.—)  
227 hatámapját.

*Ennek sehol sincs nyoma a bankjegyeken.*

*Pedig arra nézve: hogy külföldön is hitele legyen bankjegyeinknek, a datum feltevése okvetlenül szükséges, mert ha majd eljő az idő, mikor a bank kihirdetendi: hogy e most kibocsátott jegyeit vissza akarja váltani, mert egyszer csak vissza kell váltani kiadott az egy és két forintosokat, hogy fogja megnevezni e bankjegyeket?*

*Jó volna erre az egyre vigyázni ezentul megjelenendő bankjegyeinknél.*

*Különbön a kidíllítás igen csinos és célszerű. A papir erős, az utánzás csaknem lehetetlen. (FAIM: hatá r n a p j á t.)*

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 2 Brassai Sámuel — a kolozsvári unitárius kollégium professzora, országos hírv tudós  
A tervezett lapkiadás nem valósult meg.
- 16 Jókai már a *Hétköznepok* c. regényében is szót emel a jobbágyok botbüntetéssel való „nevelése” ellen.
- 28 Jókai itt arra céloz, hogy a magyarság a honfoglalás után mintegy száz esztendő alatt tért át a kereszténységre.
- 31 Jókai itt a 300 éves Habsburg uralomra utal.
- 36 V. Ferdinánd király a hozzá márc. 20-án felterjesztett törvényjavaslatokat árp. 1-én írta alá.
- 39 A Közlöny c. hivatalos lap első száma 1848. jún. 8-án jelent meg. Gyurmán Adolf szerkesztette.
- 40 Az országgyűlés időpontját júl. 2-ra tűzték ki. A tanácskozásokat júl. 4-én kezdték meg.
- 41 A katonaságot jún. 1-én eskették fel az alkotmányra a Vérmezőn.
- 42 A kétforintos magyar bankjegyek aug. 5-én jelentek meg.
- 43 *verificálás* — a képviselők mandátumának a jóváhagyása, megbízáselevelük — amelyet ebben az esetben a követválasztási jegyzőkönyv másodpéldánya jelentett — érvényességének elismerése és jóváhagyása.



Sor:

A Ház igazoló (verificationalis) választmánya aug. 2-án fejezte be munkáját.

49 *exceptiva* — kifogás

53 A képviselőház aug. 16-i eseményeiről van szó. Az MT-ben Pálfi Albert foglalja össze Mészáros Lázár megjegyzéseit. Az új katonák kiállításának, az ún. „magyar rendszeréről” azt mondja, hogy „Egy új rendszer előteremtése roppant munka, s azt mit századok bünei elrontottak, hirtelenében egy maga helyre hozni nem képes. Egy illy rendszerhez a legutolsó és legapróbb részletekig, számos évek, tudományosan kiképzett egyének és békés idők kívántatnak. Ezt most behozni kívánni képtelenség.” (1848. aug. 16. 132. sz. 529.)

Rövid kitérő után a következő szavakkal folytatja Pálfi: „... a jelen rendszer, ha tudni illik az ajánlott katonai ujoncokból a sorkatonaság hiányos zászlóaljai fognának kiegészítettetni. Ezen rendszer már régen készen van, átment az életbe, s azért, hogy ott az embert frakba öltöztetik, németül comandirozzák, azon katonaság még is közéjük lő a magyarok ellenségeinek, s azokat legyőzi. Ő a magyar rendszert sem úgy mint magyar sem mint katona nem pártolja. Idővel igen, de most nem. Legkevésbé pártolja pedig úgy mint politikus. Hanem kívánása az, hogy a sorkatonasági ezredek ill. rendszeren Magyarországon levő bataillonjai egészítettessenek ki, a mi pedig fen marad azokból alkottassék a regimentekhez IV-dik bataillon — maradjon meg a fehér frak, sárga fekete zászló, német commandó”. (Uo.)

Másnap mondja ki Pálfi Albert a saját véleményét: „A kérdések így vannak feltéve.

Legyen különálló magyar hadsereg. Magyar zászlók, szinck s vezényleti nyelv, és a mi legfőbb nemzeti szellem. Ez a radical párt kívánata, egyszersmind azt hisszük az egész nemzeté.

Második kérdés maradjon a katonaság az eddigi rendszerben. Osztrák zászló, sárgafekete sinór, német comandirozás és hóhrixtrat-szellem. A kiállítandó ujoncok egy részével egészítettessenek ki az ezredek harmadik bataillonjai, a másik részből alakittassanak a regimentekhez negyedik bataillonok, s a mi megmaradna, abból legyen olyan honvéd-forma magyar hadsereg.

Ezen terv mellett Mészáros Lázár hadügyminister, s mint látszik Batthányi Lajos, a jobb oldal s a centrum egyik fractióval harcolnak.” (MT 1848. aug. 17. 133. sz. 533.)

Sor:

Pálfi Albert még e szavazás előtt írja: „Előttünk a sors tragikai nagyságba áll: vagy gyalázatosan elveszni, a tunya sa legdrágább perceket elpazarlott ministerialis politika mellett, vagy a nemzet ősi nagyságához képest fellépni és győzni vagy meghalni, de mindenesetre dicsőségesen.

Tennünk kell, ha magunkért nem teszünk, isten sem segíthet. . .

Mondja ki határozottan a magyar nemzet. Német katona kell-e neki vagy magyar. És ha magyar kell, lépjen teljes erővel az az új politikára.” (Uo. 533–34.)

Jókai nagyhatású cikkét megelőzte Pálfi Albert néhány szavas epés megjegyzése abból az alkalomból, hogy az országgyűlés küldöttséget meneszt István főherceghez névnap-i jókívánságokat tolmácsolni: „Kivánjuk a deputationak, hogy a nádor őket illyforma beszéddel fogadja:

Polgártársaim! önök hibáznak, nekem nem Istvánkirálykor van nevem napja, hanem inkább december 26-ikán, de a jó kívánságukat most is örömmel fogadom.

Egyébiránt mondhatom önöknek, sokkal okosabban tennék, hogy ide átfutkároznak, maradnának otthon, s végeznének már valamit. A haza veszedelemben van, az én felséges urambátyámnak, a királynak birtoka meg van támadva, és ki tudja még másunnan is jöhet veszély, s önök egy héti beszélnék azon, frakba öltöztessék-e az új katonákat vagy attilába.

Aztán kár azon disputálni, milyenszinü legyen a katonaság zászlója, valamint az is micsoda nyelven mondjátok azt: löjjetek. — A bajonet hegye, a löpor s a csövek a földolog: a többi bliktri.

Míndamellet, ha tetszik önöknek, maradjanak nálam ebédre. Nőtlen ember vagyok, nem sokat ceremóniáztatok.” (MT 1848. aug. 19. 135. sz. 541.)

71 *kananér* — tüzér

80 *pfiffig* — furfangos, fifikus

84 *diplomaticai calculus* — diplomáciai számítás

88 *Et ultimo* — És legvégül

90 Moldvában valóban volt 1848 nyarán kolerajárvány.

Párizsban jún. 23 és 26 között munkásfelkelés zajlott le, amelyet levertek.

92 Radetzky aug. 6-án foglalta el Milánót.

95 *concatenatio* — összefüggés, kapcsolat

101 *öt pengő forint* — a képviselők napidíja (diurnuma)

So:

- 121 *huszas* — a forint harmada, húsz krajcár értékű váltópénz  
125 *gresli* — garas  
135 *resensus* — reszenzus; felháborodás  
137 *canonisalt* — szentté avatott  
138 *minorum gentium angyalok* — alacsonyabb rendű angyalok  
*arkangyalok* — a három főangyal: Mihály, Gábor és Ráfael  
148 Jókai itt azzal gúnyolódik, hogy a Habsburg királyok címei között csak formálisan szerepelt a „jeruzsálem királya” kitétel.  
149 Jókai már a szabadságharc előtt többször kifejezte, hogy elégedetlen a „postai rendszerrel” (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 537–38.) 1849-ben pedig főleg a debreceni Esti Lapok szerkesztése idején — még több baja volt vele.  
150 *Tuhutum* — Töhötöm; a hét vezérek egyike  
152 *manu propria* — sajátkezű aláírás  
154 *conventiós* — konvenció; szegődményes, kommcenciós  
167 *praenumerál* — előfizet  
193 *supercilium* — szemöldök; Jupiter szemöldöke a hatalom jelképe  
218 *Wolf Károly* — operaténkes, a Nemzeti Színház tenoristája  
220 *Bárány* — Vida Károly egyik írói álneve 1848-ban  
221 *Lämmers* — ellő, borjadzó  
222 *Gróf Anton Doblhoff-Dier* (1800–1872) — osztrák politikus, a Pillersdorf-kormány kereskedelmi, a júliusban kinevezett Wessenberg-kormány belügyi és ideiglenes oktatásügyi minisztere, az Alkotmányozó Nemzetgyűlésben Bécs követe  
229 A KossH egyik szemlefrója közli a *Magyar bankjegyek* c. cikkében: „Némellyek felakadnak rajta, hogy miért’ nincs keletnap (datum) a két forintos bankjegyeken? Felelet: csak azért nincs, mert nemcsak teljesen szükségtelen, s haszontalan; hanem még valóságos képtelenség is volt volna ezen jegyekre datumot tenni.

Az, hogy a régi schlendrian rend szerint az idegen bankjegyeken van datum — teljességgel nem ok az ellenkezőre.

A datumnak a bankjegyeken, alkotmányos országban csak akkor van értelme, ha a törvényhozás határozata következtében bocsátatnak ki (ekkor van datum, melyet reá tegyünk.) Itt nem illy határozat, hanem ezüst pénz alapján történt a kibocsátás. Haszna és szükségessége ellenben még ezen esetben sincs, hanem csak akkor szükséges a datumot kitenni, mikor bizonyos évek sorához kötött eltörlesztés alapján bocsátatnak ki, mert ekkor időhöz van kötve érvényességök. — Ilyenek lesznek

Sor:

a magyar 5 ftosak, mellyeknek kibocsátása september első napjaiban megkezdetik; s mellyeken épen ezért datum is van." (1848. aug. 23. 46. sz. 181—82.)

46

### CHARIVARI

[1848. aug. 27.] 306—11.

- M:** Ék 1848. II. félv. 9. sz. 283—85. aláíratlanul.  
**Részl.:** 1. FAIM 197—200. (1. sz.)  
2. Kéry Gyula i. m. 481.  
3. HhM 6. k. 225—27. (1. sz.)

Sor:

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

- 1 A FLAM-ban a cím hiányzik.
- 3 vagy lakadalma (FAIM: vagy lakodalma)
- 4 Ha férjül (FAIM: Ha férjül)
- 10 ez örömmünnepet (FAIM: az örömmünnepet)
- 14 isten (FAIM: Isten)
- 15 meg nem bánthatm vele a (FAIM: meg nem bánthatm a)  
A FAIM az ételek neveit mindig ritkítva közölte.
- 20 és földesurat, vágd (FAIM: és absebtistát, vágd)
- 22 ordtort (FAIM: oratort)
- 24 zöldül. (FAIM: zöldül *őle*.)
- 25 Végy siberiai (FAIM: szibériai)
- 29 tízenhatodik (FAIM: XVI-ik)
- 32 Assiettes (FAIM: Assiettek.)
- 38 Ch. táblabiró (FAIM: B. — táblabiró)
- 41 töltve  
*Malac német módra. (Végy bécsi philistert, töltsd tele serrel, s énekeltesd vele: es ist nur eine Kaiserstadt, es ist nur ein Wien!)*  
(FAIM: töltve.)
- 51 élemedett hercegasszonyt (FAIM: élemedett udvarhölgyet)
- 54 neki teplomot (FAIM: neki mauzoleumot)
- 57 macaroni (FAIM: m a c c a r o n i)
- 66 hints rájok (FAIM: hints rájuk)
- 67 tedd fejökre (FAIM: tedd fejükre)

Sor:

- 75 a Martius.) (FAIM: a Martius. *Célzds egy hasonnevü népszónokra.*)  
[E megjegyzést nyilván lapalji jegyzetnek szánta Jókai, s csak tévedésből tördelték a főszöveg közé.]
- 77 Alvinczy (Ék: Aloynczy -sh-)
- 83 Torták. (Ék: T o r t á t á k. -sh.- FAIM: T o r t á k.)
- 86 összetépett armálisok (FAIM: összetépett armálisok)  
elavult privilegiumok (FAIM: elavult privilegiumok)
- 87 nemes címerek (FAIM: nemesi-címerek)
- 88 latis (Ék; FAIM: litis -sh-.)  
stb stb. (FAIM: stb.)
- 89 ital, *confiscált papi javadalmakból főzve.* (FAIM: i t a l.)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 4 *Germania* — a német fejedelemségek államszövetsége
- 6 *meghal és száll alá poklokra* — (némileg módosított rész) a katolikus *Hiszkegy* c. imádságból  
Jókai ezt az imát korábban is kedvel travesztálta. (Pl. *A Tábla-bíró hiszegegy* c. cikkében (JKK 245.)
- 13 *katzentischli* — macskaasztal
- 16 *speis-zedli* — étlap
- 19 Az országon kívül élő mágnásokat, az abszontistákat — vagy ahogyan Petőfi nevezte őket: a „külföld magyarjait” — mindig megbélyegzi Jókai. Legnagyobb hatással az *Egy magyar nábob* c. regényében.
- 20 *regalisták* — az erdélyi országos főhivataloknak a király által kinevezett főtisztviselői, akiket a király hivatali állásuk folytán külön királyi levéllel meghívott az országgyűlésre
- 29 *XVI. Lajos* (1754–1793) — francia király, a Bourbon-dinasztia tagja. 1774-től 1792-ig uralkodott. Felesége, Mária Antoinette, Mária Terézia lánya volt. Az udvar költekezése és pazarlása fokozta az abszolút monarchia válságát. Az 1789-ban kitört, francia forradalom elől 1791 júniusában próbált menekülni de felismerték s családjával együtt bezárták. 1792-ben megfosztották trónjától, majd 1793. jan. 21-én kivégezték.
- 28 *Prügelsuppen* — leves büntetésből
- 30 *illuminatio* — ünnepélyes kivilágtás
- 32 *Asiettes* — étlak
- 36 A „Fülere” Bertalan rendeleteit célbavevő Csermátoni Lajos is hasonló értelemben gúnyolja a „pártolom” szót. (*Mákvirágok.* 1848. aug. 23. 138. sz. 554.)

Sor:

- 38 Ch. — Chyky Sándor  
39 *boeuf à la mode* — ökör, divat szerint elkészítve  
40 *árticsóka* — olaszlapu, bogáncsos tövises kóró, fiatal leveleiből főzeléket készítettek  
*phrasis-haché-faché* — vagdalt frázis — bosszantás  
43 *es ist nur eine Kaiserstadt, est ist nur ein Wien!* — csak egy császárváros van, csak egy Bécs!  
46 *Grillfrozott* — roston sült  
51 Az „élemedett hercegasszonyt” említő Jókai Zsófia főhercegnőre céloz.  
57 Jókai gyakran tiltakozott az ellen, hogy a magyar katonákat az olasz szabadságharcosok ellen küldjék.  
62 Gyakran szerepel Jókai szabadságharcos írásában a pecsovicus hivatalnokok megbélyegzése.  
*tout a la nature* — egészen a természet után  
64 *Plum pudding a la monarchie* — felfújtt monarchia módra  
E nyomorúságban élő kilenc nép: a magyar, a lengyel, a szlovák, a cseh, a román, a szerb, a horvát, az olasz és a kárpátorosz, a Monarchia nemzetiségei.  
74 A „fekete-sárga” szó az osztrák állami színekre, a „császárimadár” pedig Ferdinánd császárra céloz.  
75 *Martuis* — MT  
77 *Tolnai szarvascimer* — célzás arra, hogy Tolna megye nemzetőrse Szenttamás első ostromakor — júl. 14-én — felmondta az engedelmséget, és a parancsnok Forster alezredez kénytelen volt a nemzetőröket — akik az ostrom alatt meg is szaladtak — júl. 17-én hazavezetni, mert másképp nélküle anarchikus módon hagyták volna el a táborn.  
82 *Schnepfe* — szalonka  
86 *Olla potrida* — különféle főzelékekből, húsból és kolbászból összeállított spanyol nemzeti étel  
*a la corpus juris* — a nemesi törvénykönyv szerint (trétásan)  
87 *tyukodi fűtykős* — célzás a tyukodi kismemesekre, akik 1843-ban Szatmár megye követválasztási kisgyűlésén ölmos botokkal és fűtykősökkel igyekeztek akaratuknak érvényt szerezni  
88 *longae latūs* — végeláthatatlan hosszúságú per

## CHARIVARI

[1848. szept. 3.] 311—20.

- M: Ék 1848. II. félév 10. sz. 312—16.; 318—19. aláíratlanul;  
a 2. közlemény Jókai aláírással.
- Részl. 1. FAIM 200—05. (1. sz.)  
2. HhM 6. k. 228—34. (1. sz.)  
3. Bay Ferenc i.m. 86 2. (2., 17. sz.); *Jókai nyilatkozata* címen.

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 2 Az Ék tévedésből 30 foknál kezd, s így 20 fok után ismét 29-cel folytatja.
- 2 Forrpont. (FAIM: Forrpont.)  
1848-diki (FAIM: 1848-dik)  
A FAIM-ban nincs kiemelés.
- 3 *prosecciók* (Ék: *proseczcziók* FAIM: *proceszsiók*)
- 4 és *oráculió* dictiók, (FAIM: dictiók,)
- 6 *Sajtószabadság* (Ék: *Sajtószabadság* FAIM: *Sajtószabadság*)
- 7 minden utcaszegleteken (FAIM: minden utcaszegleten)
- 8 *zöld* (Ék: *zöld* FAIM: *zöld*)
- 13 *Népszabadság; urbér elengedés* (Ék: *Népszabadság; urbér elengedés* FAIM: *Népszabadság; urbér elengedés*)
- 15 *szolgálnak neki.* (FAIM: *szolgálnak nekik.*)
- 24 *császár cridát?* (FAIM: *császár kridát?*)
- 25 *A ministerium* (FAIM: *A miniszterium*)
- 26 *várparancsnok ellop* (FAIM: *várparancsnok eldug*)
- 27 *felnyitni az arsenalt.* (FAIM: *felnyitni az arsenált.*)
- 29 *színház kivilágítatik* (FAIM: *színház kivilágítatik*)
- 33 *a ministerium védelmére* (FAIM: *a miniszterium védelmére*)
- 35 *A ministerelnök* (FAIM: *A miniszterelnök*)
- 37 *A hadügyminister* (FAIM: *a hadügyminiszter*)
- 38 *Jubiléum. Mind* (FAIM: *Jubileum. Mind*)
- 39 *utána fognak jöni.* (FAIM: *utána jönnek.*)
- 41 *200 millió* (FAIM: *kétszáz millió*) *statusadóssággal* (Ék: *státus adóssággal*)
- 47 *tesz az utolsó* (FAIM: *tesz az utolsó*)
- 51 *hallani anecdotákat* (FAIM: *hallani anekdotákat*)

Sor:

- 53 jönnek Bécsből (FAIM: jönnek Bécsből)  
Párizsból (FAIM: Párisból)
- 58 ellenzéki körbe IX. Pius pápa (FAIM: ellenzéki körbe  
IX. Pius pápa)
- 59 bevétetik. (FAIM: bevétetik. (*Valóban így volt. J. M.*) )  
[E megjegyzést nyilván lapalji jegyzetnek szánta Jókai, s  
tévedésből tördelték a főszöveg közé.]
- 61 néznek s azt (Ék: néznek s az –sh.–)  
kérdik: *hogy* ki (FAIM: kérdik: ki)
- 63 tudatik hova. (FAIM: tudni hová.)
- 65 quartélyt *igér neki ingyen, csak* (FAIM: quartélyt ingyen kínál  
neki, csak)
- 67 valami crawall (FAIM: valami kravall)
- 71 Szerencsés út kívántatik (FAIM: Szerencsés utat kívánunk)
- 73 kiküszöbölődnek. (FAIM: kiküszöbölöttek.)
- 78 ministeri parancsnál (FAIM: miniszteri parancsnál)
- 79 zsidó boltok. (FAIM: zsidó boltok.)
- 88 hatvani utcába. (FAIM: hatvani utcában. (*A miniszterelnökönek.  
Ekkor még nagy barátságban voltunk a Martiussal. J. M.*)) [Ezt  
a megjegyzést is lapalji jegyzetnek szánhatta Jókai, s bizonyos,  
hogy csak tévedésből került a főszöveg közé.]
- 92 macskazenét kap. (FAIM: macskazenét kap. (*Budai várkor-  
mányzó volt. Híres pörest lett e macskazenéből. J. M.*)) [E zárjelc-  
zett megjegyzésre a korábbi megállapítások vonatkoznak.]
- 96 ünnepély. *Mindenféle mézeskalácsot* (FAIM: ünnepély. Mézes-  
kalácsot)
- 99 Jellachichot ünnepélyesen (FAIM: Jellachichot ünnepélyesen)
- 103 fejit veszik, (FAIM: fejét veszik,)
- 107 *hogy azon zászlóalj* (FAIM: *hogy azok a zászlóalj*)
- 110 d'ètat (FAIM: d'état)
- 113 tehát miről (FAIM: tehát a miről)
- 117 a ráczok vajból (FAIM: a ráczok pedig vajból)
- 118 sok *privát* hír (FAIM: sok *magány* hír)
- 120 Jellasich (Ék: Jelasich)
- 123 lőtték a sisakját (FAIM: lőtték sisakját)
- 124 hisz és idvezül (FAIM: hisz és üdvözül)
- 130 Országos jubileum. (FAIM: Országos jubileum.)
- 133 megvédelmezni. *A táblabíró másodszor hisz és idvezül.*  
(FAIM: *A táblabíró*)
- 135 eltörpültetése. (FAIM: eltörpültetése. *A táblabíró másodszor  
hisz és idvezül.*)



Sor:

- 145 B<sup>á</sup>r<sup>á</sup>n<sup>y</sup> t. b. (FAIM: B<sup>á</sup>r<sup>á</sup>n<sup>y</sup> t<sup>á</sup>b<sup>l</sup>a<sup>b</sup>í<sup>r</sup>ó.)  
150, 152, 154 m<sup>i</sup>n<sup>i</sup>s<sup>t</sup>e<sup>r</sup>i<sup>u</sup>m (FAIM: m<sup>i</sup>n<sup>i</sup>s<sup>t</sup>e<sup>r</sup>i<sup>u</sup>m)  
165 v<sup>i</sup>s<sup>s</sup>z<sup>a</sup>j<sup>ö</sup>n<sup>e</sup>k. (FAIM: v<sup>i</sup>s<sup>s</sup>z<sup>a</sup>j<sup>ö</sup>n<sup>e</sup>k.)  
176 t<sup>e</sup>r<sup>e</sup>m<sup>t</sup>-e m<sup>e</sup>g az í<sup>s</sup>t<sup>e</sup>n (FAIM: t<sup>e</sup>r<sup>e</sup>m<sup>t</sup>-e az í<sup>s</sup>t<sup>e</sup>n)  
180 r<sup>á</sup>c<sup>o</sup>l<sup>k</sup>n<sup>a</sup>k a b<sup>a</sup>n<sup>á</sup>t<sup>o</sup>t (FAIM: r<sup>á</sup>c<sup>o</sup>l<sup>k</sup>n<sup>a</sup>k a B<sup>á</sup>n<sup>á</sup>t<sup>o</sup>t)  
185 D<sup>á</sup>k<sup>o</sup>k i<sup>v</sup>a<sup>d</sup>é<sup>k</sup>a<sup>i</sup> (FAIM: D<sup>á</sup>k<sup>o</sup>k u<sup>t</sup>ó<sup>d</sup>a<sup>i</sup>)  
186 j<sup>o</sup>b<sup>b</sup>a<sup>n</sup> s<sup>e</sup> k<sup>e</sup>ll (FAIM: j<sup>o</sup>b<sup>b</sup>a<sup>n</sup> s<sup>e</sup>m k<sup>e</sup>ll)  
189 k<sup>ö</sup>z<sup>l</sup>ö<sup>n</sup>y<sup>é</sup>t k<sup>i</sup>v<sup>e</sup>v<sup>e</sup> (É<sup>k</sup>: K<sup>ö</sup>z<sup>l</sup>ö<sup>n</sup>y<sup>é</sup>t k<sup>i</sup>v<sup>e</sup>v<sup>e</sup>)  
199 J<sup>e</sup>ll<sup>a</sup>c<sup>h</sup>i<sup>c</sup>h k<sup>i</sup>n<sup>e</sup>v<sup>e</sup>z<sup>t</sup>e<sup>t</sup>e<sup>t</sup>ik (FAIM: J<sup>e</sup>ll<sup>a</sup>s<sup>i</sup>c<sup>h</sup> k<sup>i</sup>n<sup>e</sup>v<sup>e</sup>z<sup>t</sup>e<sup>t</sup>e<sup>t</sup>ik)  
205 K<sup>ö</sup>v<sup>e</sup>t<sup>e</sup>k<sup>e</sup>z<sup>i</sup>k S<sup>i</sup>b<sup>e</sup>r<sup>i</sup>a (FAIM: k<sup>ö</sup>v<sup>e</sup>t<sup>e</sup>k<sup>e</sup>z<sup>i</sup>k S<sup>z</sup>i<sup>b</sup>e<sup>r</sup>i<sup>a</sup>)  
206 p<sup>e</sup>d<sup>i</sup>g u<sup>g</sup>y<sup>a</sup>n<sup>c</sup>s<sup>a</sup>k h<sup>i</sup>d<sup>e</sup>g (FAIM: p<sup>e</sup>d<sup>i</sup>g h<sup>i</sup>d<sup>e</sup>g)  
207 v<sup>e</sup>r<sup>s</sup>e. (É<sup>k</sup>: v<sup>e</sup>r<sup>s</sup>é<sup>t</sup>. —sh.—)  
248 é<sup>n</sup> h<sup>á</sup>t (É<sup>k</sup>: é<sup>n</sup> h<sup>a</sup>t —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *Forspont* — előfogat, igavonó állattal (rendszerint két lóval) végzett robot, különösen a katonaság<sup>1</sup> és poggyászaik szállítása  
2 *proseció* — körmenet, felvonulás, processzió  
4 *ordculdl* — jósol, jövendöl  
13 *úrbér* — jobbágyi kötelezettség a földesúrral szemben, a házhelyenként fizetett egy forintnyi füstpénz, termés után járó kilenced, a robot, stb. A reformkorban a liberális poliitikusok élesen támadták az úrbéri törvényeket, s az 1848-as IX. törvénycikk végül megszüntette az úrbériséget. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 119., 669.)  
23 Jókai márc. 23-án ír a kokárdákról és a lutrik bezárásáról.  
24 *crida* — csőd  
26 *A budai várparancsnok* — Lederer Ignác  
28 A bécsi egyetemi ifjúság pesti látogatásáról van szó. (L. JKK 67—68.)  
31 *Martius* — MT  
34 Az érdemtelenek és pecsovicso<sup>k</sup> hivatalba juttatása ellen Többször ír Jókai (JKK 138.)  
37 Mészáros Lázár hadügyminiszter máj. 27-én érkezett haza az olasz frontról.  
43 A státusadósság vállalása ellen tiltakozó Jókai cikkének volt a lényege a „Nem soha, semmit.” (JKK 90—91.)  
44 Az uniót nagy lelkesedéssel máj. 28-án üdvözli Jókai. (JKK 201.)  
48 A nemzetőrség esküdtételéről jún. 4-én számol be Jókai. (JKK 211.)

Sor:

- 60 A *pragmatica sanctio* ellen gyakran írt Jókai is.
- 66 V. Ferdinánd Pestre költözése mellett többször foglalt állást Jókai (Pl. JKK 160.)
- 67 Itt a jún. 5-én megnyílt horvát tartománygyűlésről van szó.
- 70 Jókai márc. 23-án elégedetlenkedik amiatt, hogy a „királyi kaszárnyákról a kétféjű sasok nem akarnak elrepülni”. (JKK 27.)
- 72 Márc. 19-én jelenti be Jókai, hogy demokratikus i-vel fogják az arisztokratikus y-ra végződő családi neveket írni (JKK 17.)
- 92 Lederer Ignác hadi fő kormányzó máj. 10-én kapott macskazénét.
- 95 A katonaságot jún. 1-én eskették fel az alkotmányra.
- 102 A király jún. 10-én fosztja meg hivatalától Jellasicsot.
- 108 Aug. 26-án Herczeg Viktor írja az MT. hasábjain: „... a magyar nemzetnek a házát az ellenség felgyújtotta; egyik része már ég. A többi részzeit is felgyújtással fenyegetik. Természetes tehát, hogy nemcsak az égő részt elfojtani, de a többit megvédeni is kell.
- Ehhez sok katona is szükséges, legalább 200 ezer, de nem elvben, hanem valóságban; nem jövőben, hanem jelenleg.” (1848. aug. 26. 141. sz. 567.)
- 110 *coup d'état* — államcsíny
- 115 A Közlöny külön rovatot nyitott *A csatáerről* címen.
- 117 A délvidéki táborból érkező hírekre reagál itt Jókai. A szerb felkelők négy helyen ütöttek tábor: Perlásznál, a Duna — Tisza köze déli részén a kilométereken át húzódó óriási földhányásokban, az ún. római sáncokban, Szenttamásnál és Karlóca közelében. Szenttamás második ostroma aug. 19-én zajlott le, de sikertelenül. A győzelmi hír alapjául az a körülmény szolgált, hogy a támadás első szakaszában a magyar gyalogság valóban betört a sáncokba, de a felkelőknek közben egy zászlóalj határőr sietett segítségére, s erre Berchtold katonái kénytelenek voltak visszavonulni.
- 124 Aug. 21-én írja kiemelt hírként az MT: „Legujabb nagyfontosságú hír!!
- A római sáncok be vannak véve. Ez örvendetes esemény híret ma déli 2 óra után hozá meg gr. Chotek mint futár.” (136. sz. 545.)
- 125 A júl. 2-ára összehívott országgyűlést István nádor hivatalosan júl. 5-én nyitotta meg.
- 128 A 200 000 katona és a 42 millió adó megszavazására az országgyűlés júl. 11-i tanácskozásán került sor.

Sor:

- 135 *minoritás* — az országgyűlésen kisebbségben lévő radikális ellenzék

Kossuth Lajos a válaszfelirat júl. 21-i vitája során, amikor a kormány szónokája lényegében az olaszok elleni segély ügyét védelmezte, a baloldal pedig hevesen támadta az előterjesztést, ingerülten kiáltotta a radikálisok felé: „Törpüljön el az olyan minoritás, mely így violentálni akarja a dolgokat!”

- 143 Kossuth Lajos aug. 24-én nyújtotta be költségvetési javaslatát, amely az adókievetés tervezetét is magában foglalta. Ezzel kapcsolatban alakult ki vita arról, hogy a pálinkafőzést milyen mértékben adóztassák meg.

Az MT az *Ányos urról* c. aláíratlan cikkében aug. 31-én emlékezik meg a pálinkafőzésről: „Addig jár a korsó a kutra, míg egyszer eltörök. Ányos is addig markolászta fel az öt forintos diurnumot, míg egyszer a ‚Márciusba’ cseppent.

Cicero pro domo [a házáért], Ányos a pálinkáért tartott egy dictiot, oly ékesszólással, hogy ha Demosthenes ur még élne, és az ő nyelve is döször így höbögött volna, isten úgy segéljen békét hágy a kövecses kúrának, hanem desperatióból malomkövet köt a nyakára.

Nem vehettük ki beszédét, mert szónoklatában rémítően összezavarodott s utóbb azt is mondá, hogy a pálinkából krumplit kell csinálni...

Ányos kétszer is beszélt ma. Nála a rossz dictio olyan, mint a lucerna; hogy ha jó eső jár, négyyszer is kaszálható.” (145. sz. 582.)

Ugyanez a cikk a továbbiakban nem minden él nélkül ajánlja: „Követ ur! dictiot nem vár a követtől senki, de ha ön gyermekes hebegéssel és félénkséggel csak szánalmat gerjeszt, akkor maradjon ülve s melegitse helyét, és várja meg, midőn igen vagy nemre szavazni kell, s akkor menjen egyen meg egy porcio fagyaltot, s igyék rá két pint pálinkát.” (Uo.)

- 145 Nem volt Bárány nevű képviselője az 1848-as nemzetgyűlésnek.

149 A király zágrábi letételéről korábban szoltunk. (JKK 703.)

152 A nádor arcképének elégetéséről az előzők során tettünk említést. (JKK 703.)

156 Az olasz segély ügyében a baloldal 233 : 36 arányban maradt a szavazásnál kisebbségben.

160 Pálfi Albert az aug. 26-i vezércikkében írja: „A magyar hadsereg. Hol létezik ez? a főtisztek lelkők mélyében a bécsi

Sor:

- középponti kormányhoz szítanak, a mi a világon a legtermészetes dolog." (MT 141. sz. 565.)
- 163 A katonai ügyet említő Jókai az újonctörvényjavaslatra céloz. (Vö.: JKK 300—01.)
- 164 *rexum lixum* — jobbra át, balra át
- 168 A szenttamási ütközetről korábban szoltunk. (JKK 789.; Vö.: Vajda János: *Ó-Becse, augusztus 22. 1848.* MT 1848. aug. 30. 144. sz. 579—80.)
- 173 A státusadósság elfogadásáról korábban emlékeztünk meg. (JKK 636.)
- 183 A magyar kormány aug. 29-én a királyhoz küldte Batthyány Lajos miniszterelnököt és Deák Ferenc igazságügyminisztert, hogy kérjék tőle a szerb felkelők fegyverinek letételét és Jellasics visszatartóztatását Magyarország megtámadásától. A kormánytöbbség ennek fejében hajlandó volt belegeyezni Horvátország különválásába, sőt végszükség esetén a magyar hadügyi és pénzügyi függetlenség feláldozásába, valamint az osztrák államadósság egy részének vállalásába is.
- 184 *Marahánok* — morvák, a Morava (Maraha) folyó mellékének a szerbek és a horvátok közé ékelt szláv-bolgár törzsből álló lakói
- 185 *dákok* — trák eredetű nép, Dácia alapítói
- 188 Radetzky lombardiai győzelme után megkülönböztetett szigorral járt el az újságírókkal szemben.
- 190 *Patrona Hungariae ora pro nobis* — Magyarország védasszonya könyörögj érettünk
- 191 Aug. 30-án írja Herczeg Viktor az MT hasábjain: „A kormány,, maga a megtestesült táblabírói tehetetlenség, ügyetlenség, határozatlanság.  
A képviseleti többség ezeknek árnyéka.  
A quasi felsőtábla, kivált a főpapok, valóságos peccovics múmiák. Élő emlékszoobrai az abszolutizmusnak, a más rövására bitorlott kiváltságoknak, a jezuita-rendszernek, az emberirtó, lélekgyilkoló hajdani szentnek nevezett ördögi inquisitionának.  
És a nemzet félálomban, bizodalmi mámorban szendergeve... mellyből azonban már ébredezni kezd... Csak késő ne legyen!” (144. sz. 579.)
- 192 Hasonló stílusban gúnyolódik Nyiri Józsa szept. 8-án az MT-ben: „Austria, falánk Austria, melly nem szűnt meg martius óta lesben állni, rablók és elcsapott tisztviselők segedelmével kiugrik a spanyolfal mellől és elsipítja magát:

or:

La bourse ou la vie! [Pénzt vagy életet!]

És erre természetesen, némelly nagyhasu táblabíró, fehérebbre sáppad mellényénél, és azt válaszolja: gratia életemnek, itt a pugillaris [bugyelláris]!" (152. sz. 612.)

199 Hasonló gondolatokat fejteget Jókai a *Hol leszünk két év múlva* c. humoreszkjében.

*Colonia slava* — Szláv gyarmat

Aug. 27-én Herczeg Viktor szólítja aktív fegyveres készülődésre a nemzetet. A tétlenkedés szerinte is a magyarság pusztulását eredményezheti. (141. sz. 567—68.)

Pálfi Albert aug. 26-i vezércikkében a nemzethalál lehetőségének felvetésével apellál a magyarság felelősségéretére: „Kivülről semmi sympathiákra sem számíthatunk. Europa azt fogja legfőlebb gondolni: A magyar nemzet? Kár érte, ha meghal, de egy európai háború érte még sem érdemes — legfeljebb érdekelné őket, hogy e föld is constitutionalis haza legyen, de ez előbb utóbb ha más faj jó is, a kimult helyére bekövetkezhetik.

A historiában pedig számunkra megmaradt egy lap, melyben meg lesz írva, hogy volt e földön egy dicső keleti faj, s élt a tizenhatodik századig szabadon és függetlenül, a tizenkilencedikig pedig Austria védszárnya alatt, s hogy midőn elvégre szabad lett, a sors a hatalmat néhány gyenge, s félnék emberek kezébe adta, kik a megbecsülhetlen perceket elpazarlották, s azután a nemzet a mint jött Európába, úgy eltiúnt s kiveszett. —

Igy jár a nemzet, melly azt hitte, hogy rá nézve a legkritikusabb időkben elég lesz a régi táblabíró politikát folytatni, melly csak akkor volt jó, midőn a szomszéd nagy hatalomnak mellybe beolvadva voltunk, éppen az állott érdekében, hogy fenmaradásunk biztosítva legyen.

Most magunkat kell biztosítanunk. Ha magunkon nem segítünk isten sem segít meg." (MT 141. sz. 565.)

200 *propraetor* — római tisztviselő, akit hivatalos idejének lejárta után helytartónak küldtek egy provinciába

209 Petőfinek a *Vörösmartyhoz* c. költeménye és a nyilatkozata aug. 27-én látott napvilágot az Ék hasábjain. (1848. II. félév 9. sz. 271—72.)

Jókai ebben az időben esküdött Laborfalvi Rózával. (Vö.: Bory István: *Hol kötött házasságot Jókai és Laborfalvi Róza?* Magyar Hírlap 1933. jún. 25. 142. sz. 18.; U6.: *Jókai házas-*

Sor:

- ságlevele. It 1958. 466—67.; Pekár Gyula: *Jókai házasodik*. Jókai Album Bp. é. n. 81—92.)
- 232 *asteriscus* — csillaggal jelölt lapalji — főleg szerkesztői — megjegyzés  
P. — Petőfi
- 235 *V. t.* — Vörösmartyt  
Petőfi a következőket írja vers alatti megjegyzésében: „Én, ha verset írok, nem írom a magam mulatságára, hanem írom azért, hogy mások gyönyörködjenek benne, vagy okuljanak rajta. (Elérem-e célokat, vagy nem? nem tartozik ide.) Sokan voltak, kik e költeményem kiadását ellenezték. Nem tehetek róla. Én érzem a legnagyobb fájdalmat, hogy erre kényszerülve vagyok, mert, én szerettem, én tiszteltem legjobban Vörösmartit mind azok között, kik őt valaha szerették és tisztelték, de elveimet még sokkal jobban szerettem és tiszteltem, mint őt. Szívem sajog és vérzik, de kérelhetetlen maradnék, ha elvérezném is bele. Brutus talán sirva szúrta le jötevőjét, apját, Caesart, de leszúrta. Hogy Vörösmartit elítélem, nagy áldozat, melyet szívem tesz elveimért, de bármilyen nagy ez áldozat, kész vagyok és mindenkor kész leszek sokkal nagyobbakat is tenni értetek, szentséges elveim!” (272.)  
*Országgyűlési firkák* címen később is megjelennek Jókai közleményei.
- 243 *filum* — fonál
- 244 *B.* — Bánhidly Antal Csongrád megyei alispán, Makó város jobboldali nemzetgyűlési képviselője  
*klr. tábl.* — királyi tábla
- 246 *actor* — vádló, színész  
*incattus* — vádlott
- 252 *aquisitum* — szerzemény, szerzés
- 262 *bandi* — a pincérek egykorú beceneve
- 264 *Patai* — Patay József (1810— ) földbirtokos, 1848 előtt liberális Pest megyei politikus. Az 1848-as nemzetgyűlésen a monori kerület képviselője és a radikális csoport tagja. A képviselőház 1848. szept. 16-án az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjává választja. 1849 májusában jász-kun főkapitány lesz a renegát Szentkirályi Móric helyett.
- 269 *complimentiroz* — bóköl, komlimentiroz  
Ez a cikk közvetlen rokona az aug. 13-i i. sz. közleménynek. (JKK 289—90.)

## CHARIVARI

[1848. szept. 10.] 320—24.

M: Ék 1848. II. félv. 11. sz. 348—50. aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 205—06. (1. sz.)

2. Endrődi Sándor i. m. 505. (10. sz.)

3. HhM 6. k. 234. (1. sz.)

4. It 1957. 436. (2. sz.)

5. ItK 1957. 426. (2. sz.)

6. *A köszlő ember fiai* 2. k. JKK 432. (10. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A FAIM-ban hiányzik az 1. sz. közlemény eleje. E kiadásban csak a befejező rész olvasható, a „Próbáljátok csak az alföldi emberrel” kezd. mondatától (45. sor) végig.

46 hogy azt *δ* csak a (FAIM: hogy *δ* azt a)

55 kibeszéltük, mit (FAIM: kibeszéltük, a mit)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOR

- 1 *Extra Hungariam non est vita, Si est vita, non est ita* — Magyarországon kívül nincsen élet, de ha van is, nem olyan.
- 2 E táblabíró jelszót már a szabadságharc előtt is (JKK *Cikkek és beszédek* k. 1. 390. ...) és az *Egy magyar nábob* c. regényben (JKK) is nagy hatással gúnyolja Jókai.
- 3 Hasonló figyelmet fokozó kiszólást 1847-ben is alkalmaz Jókai (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. Vö.: *A gazda és inasa*. = *A magyar nép adomái*. Pest 1867. 284.)
- 5 *kankalinos kut* — helyesen: kankalékos (gémes) kút
- 6 *obsitos* — Garay Jánosnak *Az obsitos* c. költeményének a főhőse, a nagyotmondó katona típusa, Háy János
- 9 *anglus* — angol
- 13 *décbunda* — szőrös szövetből vagy pamutból készült rókatorkos bunda
- 19 *personalis* — királyi személynök
- 20 *malheur* — szerencsétlenség  
*jurátus* — jogakadémiát végzett, az ügyvédi vizsga előtt azonban valamilyen hivatalban, bíróságnál, ügyvédi

Sor:

- irodában, országgyűlésen gyakorlatot folytató ügyvédjelölt E megjegyzés egykori joghallgatóra vall.  
Kecskeméti jurátusélményeit Jókai számos művében felhasználta. (pl. *Hétköznapiakban*.)
- 27 A nőknek szánt bók divatlapszerkesztőre vall. Jókai gyakran veszi figyelembe a hölgy előfizetők hiúságát. (Pl. *JKK Cikkek és beszédek* 1. k. 493.)
- 31 *proverbium* — közmondás
- 32 Jókai itt „A madár sem piszkít saját fészkébe” közmondásra céloz.
- 50 Hasonló gondolatokat gyakran olvashatunk főként az MT és a PH hasábjain.
- 60 *Intra Hungariam non est vita* — Magyarországon belül nincsen élet
- 61 *Majland* — Milánó [németül]
- 64 *Te Deum vituperamus* — Téged Isten szidunk
- 67 *Perlasz* — nagyközség a múlt századi Torontál vármegyében. A perlaszi győzelmet a Drakulić parancsnoksága alatt álló szerb bánsági felkelők ellen Kiss Ernő ezredes, nagykikindai városparancsnok 1848. szept. 2-án aratta. Zászlóaljparancsnokai voltak többek között: Vetter, a Mihály nevű gyalogság alezredese, Nagy Sándor és Damjanich János. A 11 ágyúval védett perlaszi tábornak hajnalban tüzérségi tüzellel támadták a magyarok, majd a lejtős földsáncokon jobbról a 10. zászlóalj, a Mihály gyalogezred, középen Woromiczki Micziszlav emigráns lengyel herceg vadászcsapata és Don Miguel gyalogezrede, ill. balról a huszárok négy tűz közé szorították a felkelőket. A sorkatonák, a honvédek és bihari nemzetőrök egyaránt elszántan harcoltak, s szuronyrohammal törtek a sáncokra. Mintegy három órás öldöklő közelharcban véres győzelmet arattak a magyarok, s hat ágyút, harminc mázsa lőport és 60 000 töltényt zsákmányoltak.  
A győzelem hírért elsőik között közölte az MT. (*Perlasz be van véve*. 1848. szept. 4. 148. sz. 593. Vö.: Csermátoni Lajos: *Gyöngyvirdágok*. MT 1848. szept. 4. 148. sz. 594.; *Örömhírek az Alvidékről*. KossH 1848. szept. 7. 59. sz. 271.)  
Valójában csak egy győzelemről volt szó. A másik győzelmi híradás a temerini-járeki csata elhamarkodott értékelése volt. Djordje Stratimirovió, a szerbek fővezére, aug. 31-én támadást intézett a római sáncokból a Temerin-Járek magyar vonal ellen. A magyarok az első napon kemény harcban vissza-



Sor:

vonulásra kényszerítették a felkelőket. Stratimirovió szept. elsejei, másnapi rohama azonban eredménnyel járt. Temerin is, Járek is szerb kézre került. A magyar lapok azonban az aug. 31-i csata ideiglenes kimenetelét tüntették fel győzelem gyanánt. A pesti önkéntesek parancsnoka ebben a csatában Miczislav Woroniczki (1824—1849) volt.

70 Az MT már aug. 24-én ír e győzelemről. (Bethlen Miklós: *Nyílt levél Pálfi Alberthez*. 139. sz. 558.)

71 V. Ferdinánd király, anélkül, hogy a már Bécsben tartózkodó Batthyány Lajost és Deák Ferencet hajlandó lett volna fogadni (L.: JKK 791.), alakoskodó módon leiratot intézett a nádorhoz, s Magyarországot a Pragmatica Sanctio megszegésével vádolta, követelte a magyar hadügy- és pénzügyminisztérium tevékenységének korlátozását, a határőrvidék visszahelyezését a bécsi hadügyminisztérium hatáskörébe, a Jellasics és Rajaűi ellen hozott magyar intézkedések visszavonását, végül e követelések teljesítési módjának megtárgyalása végett kormányküldöttséget kért magához. A leiratot Kossuth Lajos a kézhezvétel után azonnal közölte (szept. 4-én) a nemzetgyűléssel és indítványozta, hogy a képviselőház haladéktalanul menessen egy nagy létszámú küldöttséget az uralkodóhoz, és nyíltan tegye fel Ferdinándnak a kérdést, akarja-e megtenni azt, ami a nemzet megtartásához szükséges, avagy nem, s egyszersmind újólag kérje fel őt, hogy jöjjön végre Budára és távolítsa el környezetéből a reakció képviselőit, szentesítse a júl. 11-i határozatot. A Ház a javaslatot elfogadta és sorsolással azonnal egy száztagú küldöttséget — ún. százás deputációt — jelölt ki, amely szept. 5-én indult és 6-án érkezett Bécsbe.

Az MT-ben Cserző Bence határozottan kimondja, hogy nem várhatunk eredményt a királyt meglátogató országgyűlési küldöttségtől: „A bécsi ugynevezhető udvar, melyben a tekintélyt, hatalmat veszített országnomorgatók összegyűjtött fővel a régi jó idők visszaállításának követ fujják, s melly bár látatlanul az egész birodalom gyepűjét mind ez ideig kezében tartja, melly a fejedelmet sphinxként százféle alakban környezi sokkal gyökeresebb ellensége szabadságunknak, mintsem mostani felterjesztett kívánatainkat tisztán minden hátgondolat nélkül teljesíteni megengedje.” (1848. szept. 9. 153. sz. 613.)

72 Erről a készülődésről ír gúnyos hangon az MT hasábjain Csernátomi Lajos. (1848. szept. 8. 152. sz. 610—11.)

Sor:

- 74 Batthyány Lajos aug. 13-án elrendelte, hogy a rendes nemzetőrség helyett, amely az időszaki felváltások miatt harctéri szolgálatra alkalmatlannak bizonyult, a törvényhatóságok alkalmas egyénekből meghatározott számú és magát a harc végéig elkötelező önkéntes mozgó nemzetőrséget állítsanak fel. Aug. 27-i rendeletében az ilyen önkéntes mozgó nemzetőrség számára négy gyülekezési helyet jelölt ki: a Dunán innen törvényhatóságok nemzetőreinek táborhelye Vác, parancsnoka Ivánka Imre őrnagy lett. A váci táborba szállított nemzetőrség szept. elején az érdeklődés és a hírverés központjába került. S nem is alaptalanul. István nádor a király aug. 31-i leiratából felfogta az udvar szándékát és előkészületeket tett a hatalom megragadására. Ellenforradalmi terveinek biztosítása végett seregrebéli katonaságot vezényelt Pozsonyból a budai helyőrség megerősítésére, miután a mendemondáknak hitelt adva attól is tartott, hogy Kossuth Lajosék utcai rendezésre készülnek. Katonai diktatúrájának kivitelezéséhez Latour elsztrák hadügyminisztertől is kért csapatokat, de ő a kérést elutasította. Ugyanakkor Kossuth Lajosék is számoltak egy esetleges ellenforradalmi puccskísérlettel, és ennek meggátlása érdekében sürgették a váci tábor nemzetőreinek mielőbbi felkészülését, mert szükség esetén ezekkel az önkéntes nemzetőrökkel tervezték ellensúlyozni a pesti sorkatonaság esetleges ellenforradalmi fellépését. Egyszermind ezúton akartak nyomást gyakorolni a megadásra hajlamos politikusokra. Szept. első napjaiban a váciak néhány századát be is szállásolták Pestre.
- 83 Széchenyi István megviselt idegzete tulajdonképpen a király aug. 31-i leirata miatt roppant végleg össze. Ez a leirat végképp szétértőre a békés kiegyezés lehetőségébe vetett reményeit. Orvosának, Balogh Pálnak kíséretében elborult elmével hagyta el szept. 5-én Pestet, és — útközben öngyilkosságot is megkísérelve — a döblingi elmegyógyintézetbe vonult. (Vö.: Közlöny 1848. szept. 20.)
- 84 Jókai e közleménye nem fedi a valóságot. Az itt közölteket szept. 17-én helyesbíti. (JKK 329.)
- 96 *Hofkrieger* — Hofkriegerth; Udvari Haditanács, azaz a birodalom legfőbb katonai szerveinek a gúnyneve
- 99 *Bdró Ottinger Ferenc* (1792—1869) — császári tiszt. 1848-ban tábormok és budai várparancsnok, a magyar hadügyminiszter ideiglenes helyettese, majd a drávai magyar sereg parancsnoka.

Sor:

Aug. 13-án lemond a parancsnokságról és kilép a hadseregből. Novemberben még nyugdíjat kért a magyar kormánytól, de 1849-ben átpártolt az osztrákokhoz, és altábornagyi ranggal dandárparancsnok lett Windischgrätz inváziós seregében. (Jókai közleménye tehát nem felel meg a valóságnak.)

- 112 A Jókai által leírt regényes párbajhoz hasonló volt Pálfi Alberté Chiky Sándorral, Petőfi kihívása Nagy Károly ellen, Széchenyi Istváné Patay József ellen, aki őt aug. 22-én az újoncállítási vita alkalmával megsértette; ugyancsak Széchenyi kihívása Csányi László ellen, továbbá Mészáros Lázár és Perczel Mór párbaja az aug. 19-i képviselőházi összetűzés következményeként, amelynek során Perczel a második szenttamási kudarc miatt árulással vádolta a fővezérséget és tehetetlenséggel a kormányt. Ilyen párbajt jelenít meg Jókai *A kőszívű ember fiai* c. regényben, amikor Baradlay Ödön és Richárd versenyben harcol Budavár ostromakor. (JKK. 2. k.)

49

## CHARIVARI

[1848. szept. 17.] 324–30.

M: Ék 1848. II. félév 12. sz. 376–79.; aláíratlanul; a 10. sz. Jókai Mór aláírással.

Részl.: 1. FAIM 206–07. (5. sz.)

2. HhM 6. k. 235. (5. sz.)

3. Bay Ferenc i. m. 89. (10. sz. *Jókai válasza* címen.)

4. It 1957. 437–38. (3., 5., 8. sz.)

5. ItK 1957. 430. (3., 8. sz.)

## S ZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

81 e thema fölött: (FAIM: e théma fölött:)

82, 83 isten (FAIM: Isten)

E változat később ismétlődik.

87 drága világ! (FAIM: drága dolog!)

89 Hátha e földi (FAIM: Hátha a földi)

92 szemükből égő (FAIM: szemeikből égő)

95 egy egész (FAIM: meg egy egész)

ország fogcsikorgással (FAIM: ország fogcsikorgatással)

Sor:

- 104 Ha embernek (FAIM: Ha az embernek)  
feje fáj (FAIM: a feje fáj)  
106 nemzetnek feje beteg (FAIM: nemzetnek a feje fáj)  
109 hava tennie. (FAIM: hová tenni?)  
120 Higyetek benne (FAIM: higyjtek benne)  
122 törve és elpárolgattva. *Hatodik orvosság*, (FAIM: törve és elpárolgattva:)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 3 A nádor arcképét máj. 15-én égették el Zágrábban.  
Csernátoni Lajos szept. 9-i vezércikkében is említi, hogy „az illyr-ráclázadás matadorai leggazabb fogásikat is a császár nevében, s akaratának firmája alatt tették, s a dynastiához hiúság és ragaszkodás színlésében annyira mentek, hogy a magyar király helytartójának, kinevezett és megerősített magyar ministereinek képét is a császár nevében becsmérőleg közhelyen megégették”. (MT 153. sz. 613.)
- 4 Ferdinánd júl. 19-én fogadta az Innsbruckban nagy nehezen megjelent bánt, aki találkozott Zsófiával is.
- 6 Jellasics júl. 28-án jelent meg Bécsben.
- 8 Jellasics aug. 31-én vonult be Fiuméba.
- 10 *handbillet* – kézjegy  
A határt jelentő Dráva-partra szept. 10-én érkezett Jellasics. Innent adta ki Magyarország megtámadását bejelentő manifestumát.  
Ferdinánd szept. 4-én – a bánt elmozdító jún. 10-i rendeletet félreértésnek minősítve – Jellasicsot egy személyesen hozzá intézett leirattal visszahelyezte báni méltóságába.  
Jellasics csapatai szept. 14-én érkeztek Nagykanizsára.  
*Nagy-Kanizsáról* címen Pálfi Albert aláíratlanul tesz közzé egy levelet. Ebben részletes beszámolót olvashatunk Jellasics útjáról. (MT 1848. szept. 22. 164. sz. 657.)  
Mivel se Batthyány Lajos és Deák Ferenc, se pedig a százás deputáció nem ért el Bécsben eredményt, a kormány – Szemere Bertalan és a távollevő Mészáros Lázár kivételével – szept. 10-én este lemondott.
- 14 Jellasics szept. 26-án vonult be Fejérvárra.
- 18 A Kossuth beszámolójában olvashatjuk: „A mennyire mi tudjuk, Jellasics Budára szándékozik, hogy ott felülvén a pompás várta maga elé rendelje a magyar ministereket, s miután

Sor:

ezektől tárcákat elszedi, Bécsbe megy az Aulát meglátogatandó." (1848. szept. 26. 75. sz. 341.)

Cserző Bence ír az MT hasábjain a Vácott keringő rémhírekről. Ezek között említi: „Nem hiába, hogy vasut hoz ide Pestről, de van is ám itt annyi hír, mennyit nem hiszem, hogy önök otthon tudnának.

Azon nagyérdemű férfiak, kiknek a honvédek vagy nemzetőrökkel elindulni nem volt kurázsuk, most szájjukkal harcolnak, s megakarják mutatni, hogy ők bizony mernek beszélni arról, mi a csatatéren történik...

Hanem így olly borzasztó bőségen tódulnak mindenünnen a rettenetes jó és rossz hírek, hogy ha Fischer olly mértékben adná a fagyfaltat, már csak látásától is rögtön megfagyna az egész kiosk." (1848. szept. 19. 161. sz. 647.)

- 31 A király szept. 8-án fogadta a százas küldöttséget. A deputáció előterjesztésére papírról, előre elkészített, semmitmondó választ olvasott fel, és közölte azt is, hogy meggyengült egészségi állapota miatt nem jöhet Magyarországra.

V. Ferdinánd szavai a következők voltak: „Nehezen esik szívemnek, hogy az országos választmány által kifejezett nemzeti kívánságnak lejövetelem iránt, elgyengült egészségi állapotom miatt, eleget nem tehetek." (MT 1848. szept. 11. 154. sz. 618.)

- 60 A 3. sz. közleményről írja Szekeres László: „A népköltészetből táplálkozó, egy irányba vágó forradalmi hév formailag is méltó párja Petőfi királyellenes szatírának. Az ironia bizonytalanságából kiemelkedő cikk ábrázolásmódjában megközelíti Petőfi 'Nyakravaló' c. forradalmi gúnyolódását s egyenes és kíméletlenül szellemes választ ad a császár azon üzenetére, hogy azért nem jön Pestre, mert beteges ... Felsorolja a király lehetséges betegségeit s Petőfi királyellenes verseire jellemző hetvenkedő, nyers okoskodással hatékony népi gyógy módokat javasol ... A cikk zárótanulásként a királyriasztás is helyet kap". (It 1957. 438.)

70 *deliquens* – tettes

- 112 A státusadósságról korábban szóltunk. (JKK 791.)

116 A 200 000 katonára előző jegyzetünkben utaltunk. (JKK 797.)

- 127 Szekeres László szerint Jókai e „visszajára fordított szatírája szélsőségek közt csapongva, látszat-szillogizmusok alapján groteszk hipotézisekkel ítéli el a beteg király népellenességét". (It 1957. 437.)

Sor:

Pálfi Albert az MT-ben emlékezik meg a magyar kormányküldöttség hazajöveteléről: „A Bécsben járt küldöttség tegnap délután visszaérkezett.

Semmit de semmit nem hozott vissza . . .

Vigasz nélkül a legsötétebb kedéllyel tért vissza tegnap délután négy óra után a küldöttség, s azóta a város folyvást a legnagyobb ingerültségben van. A dunaparton a váci és urak utcáján az országuton a Museum környékén olly sűrű tömegekben hullámszik a nép, millyenre marcius óta nem emlékeziünk . . .

Oda jutottunk, hogy már nem alkotmányunk tova fejlesztéséről van szó, hanem véres harcot kell kiállanunk, ha csak eddigi törvényeinket is fön akarjuk tartani.” (1848. szept. 11. 154. sz. 617.)

- 128 Jellasics a Dráva partján álló csapatai élén a szept. 10-i manifesztációjában tette közzé, hogy „Pestre készül”.
- 129 1848 nyarán és őszén két magyar nyelvű divatlap jelent meg Magyarországon. Jókai szerkesztésében az *Ék* és a *Vahot* Imre által irányított PDLap.
- 135 *Orbán süvege* — városias fejfedő  
*cinéget fogott az orra* — vörös lett az orra
- 139 *Denique* — Azután
- 142 *fiacker* — fiáker; konflis, bérhintó
- 148 A Bécsből szept. 10-én megérkező Batthyány Lajos azonnal minisztertanácsot hívott egybe, mégpedig a saját lakásán. Kossuth Lajost részint a baloldal által izgalomba hozott, részben kíváncsiságból összeverődött tömeg kísérte oda. Batthyány azt hitte, hogy békéltető politikájának kudarca miatt a nép ellene készül tüntetésre vagy más törvénytelen lépésre. Ezért csak azután volt hajlandó az értekezlet megkezdésére, miután a tömeg Kossuth Lajos kérésére széteszlott. Jókai is osztozott Batthyány Lajos hiedelmében.
- 152 *bataillon* — zászlóalj  
A képviselőház szept. 11-i esti ülése Kossuth Lajos indítványára kimondta, hogy a serezzredek tagjainak és tisztjeinek rangjuk megtartása mellett szabadságukban áll átlépni a honvédszászlóaljakra. Ennek nyomán a serezzredek katonái 11-én és 12-én sárga-fekete jelvényeiket letépvé százanként fratták át magukat a honvédek közé. A budai gránátosok néhány kivétellel mind átléptek. Batthyány Lajos azonban, aki szept. 11-én bizonyos feltételeket kötve ki, hajlandónak mutatkozott új kormány

Sor:

megalakítására, szept. 14-én személyesen jelent meg a lakranyában és arra hivatkozva, hogy az alakuló önkéntes Hunyadi-csapat létszáma már betelt, a további átlépéseket leállította.

- 153 Az MT szept. 11-én közli az alábbi hírt: „Ma reggel van és délután a ministeriumnál több granátos és gyalog osztálybeli katonák jelenték magokat, kik azonnal a Kossuth nevét viselő honvédek közé iraták be.

Délután 5 órakor szinte e cél végett láttunk Batthyánihoz néhány granátost bemenni. Egymásközt oláh és magyar nyelven beszéltek . . .

- 157 *Múlt számunkban* — szept. 10-én

- 159 Az itt helyesbített közlemény a JKK 323. lapján olvasható.

- 160 Széchenyi betegségéről számos cikket írnak a korabeli lapok. (Pl. MT 1848. szept. 7. 151. sz. 605.; Wesselényi Miklós: *Gróf Széchenyi Istvánról*. MT 1848. szept. 12. 63. sz. 287.) Örvendve látjuk őket.” (154. sz. 619.)

- 162 Petőfi aug. 27-én Jókai ellenzése mellett közli a *Vörösmartyhoz* c. költeményét az *Ék* hasábjain. Írónk a divatlap következő számában „rosszallását” fejezi ki amiatt, hogy távollétében Petőfi Vörösmartyt a „haza előtt meggyalázta”. Petőfi e nyilatkozat megjelenése után szept. 6-án számol be Jókai anyjának a szakításról. (Badics Ferenc: *Petőfi levelei*. Bp. 1910. 152–54.) Vörösmarty ugyancsak szept. 6-án a KossH hasábjain *A magyar hadseregről, Petőfihez* címen válaszol. (58. sz. 265.) Petőfi *Válasz Vörösmartynak* címen reagál e nyilatkozatra. (KossH 1848. szept. 60. sz. 275.) Szept. 10-én *Első és utolsó fölszólalásom egy igen piszkos dologban* címen felel Jókainak. (*Ék* 1848. II. félév 351.) Vahot Imre „Egy önkéntes” álnéven szept. 10-én Petőfit vádolja (Nemzetőr 169.), majd Jókai szept. 17-i nyilatkozata zárja le a tollharcot. (JKK 330.) Petőfi megjegyzése a JKK . . . lapján olvasható.

- 162 A szakításról Petőfi Sándor a Jókai anyjának írt levelében olvashatunk. (Gálos Rezső: *Petőfi levelei*. EPHK 1911. 136.; Pirnát Antal: *Vita a XX. kongresszus tanulságairól az irodalomtörténetírásban*. ItK 1956. 387. Szekeres László: *Petőfi és Jókai szakítása*. It 1957. 413–52. Petőfi Sándor *Levelezése*. = Petőfi Sándor *ÖM* 7. k. Bp. 1964. 362.)

Szekeres László szerint a „szakítás a forradalmi fejlődés csúcspontján magánügyek következményeként jött létre, s a politikai eltérések csak fokozták a szubjektív ellentéteket. De nem azért, mintha az elvi különbségek ekkor törtek volna

Sor:

nagyobb mértékben felszínre, hanem azért, mert a forradalmi válság időszakának kezdetén Jókai még nem érkezett fel a márciusi jakobinusok elvi magaslataira, s Petőfi az önvédelmi harc kérdésében feltétlen azonos állásfoglalást követelt Jókaitól is, Vörösmartytól is. Petőfi akkor szaklt Vörösmartyval, amikor első ízben válik nyilvánvalóvá az élethalálharc elkerülhetetlensége, amikor nincs helye a további taktikázásnak, vélemény-elhallgatásnak s a forradalom, a haza megmentése egyértelmű tetteket követel. Ebben az időben kerül szembe Petőfi nyíltan és visszavonhatatlanul a Batthyány-kormányval is . . .

Petőfi csak a felszínen szemlélt előtt kerül azonos okok miatt szembe Jókaiival és Vörösmartyval . . . határt kell vonni a Vörösmarty- és Jókai-kérdés közé, mert az ügy előzményeiben, a kirobbanás okaiban és következményeiben éles különbség figyelhető meg.” (It 1957. 434.)

50

## CHARIVARI

[1848. szept. 24.] 330—45.

M: Ék 1848. II. félév 13. sz. 407—14. aláíratlanul.

Részl.:1. FAIM 207. (1. sz.)

2. HhM 6. k. 236., 251—51. (1., 16. sz.)

3. Takáts Sándor i. m. XXIX. (16. sz.)

4. It 1957. 438. (14. sz.)

5. ItK 1957. 428. (1. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

Az 1. sz. közleményből csak a kártyapénzre vonatkozó sorok jelentek meg a FAIM-ban.

59 négyfelé vágunk (FAIM: ketté vágunk)

61 fogadja, felakasztatik. (FAIM: fogadja, azt felakasztjuk.)

63 Jellasics, id. (FAIM: Jellachich, ia.)

64 királya (P. i. H. a.) FAIM: királya (P-H).

105 meghagyatik (Ék: moghagyatik —sh.—)

803



Sor:

- E cikk sok szempontból rokonságot mutat egy „nagykanizsai szemtanú” levelével, amely az MT hasábjain jelent meg. (1848. szept. 22. 164. sz. 657.)
- 2 A „szercettre méltó rebellist” említõ Jókai V. Ferdinánd szept. 4-i leiratának „Kedves Báró Jellasics” megszólítására utal.
- 3 1849-ben az Esti Lapokat nevezi ki Jókai „hivatalos közlönynek”. Ebben a satirikus rovatában a „jeruzsálemi királyt”, a detronizált Ferenc Józsefet gúnyolja.
- 6 *exclusivum privilegium* — kizárólagos jog, kiváltság
- 7 *Ut sequitur* — Amint következik
- 10 A nagykanizsai levelezõ sorai között olvashatjuk Jellasics csapatairól: „Mi kanizsaiak e rabló csoportnak keresztül vonulásával a szörnyü csapást érezzük, annyira, hogy mindenünket feldúlták, — szõlõhegyeinket, kukoricaföldünket semmivé tették, úton útfélen megtámadva, egyeseket megfosztanak, házakba a pincéket feltörik, mindent elhordanak, a mit borból el nem vihetnek, a hordók fenekét beütik és elfolyatják a nedvet, — marháinkat golyókkal lövik, és pusztítják majorjainkat, Inkey Eduárd õrnagynak jószágán minden szarvasmarhát elhajták, Letenyén Andrásinének szép kertjében a fákat kivagdalták, az uraságok marhát befogatják, a rablott gabonanemeket velök hozatják és marhástól visszatartják.” (MT 1848. szept. 22. 164. sz. 657.)
- 11 A Pontius Pilatus álnévvel megjelent cikk szerzõje szerint „A Bécsben kedvelt bánnak, mint állítják, 30 ezer embere van; azaz igazán szólva csak 7000 embere van, a többi 23,000 vadállat!
- Ezen 30,000 ember ötönként felosztva is 6000 családnak rohanja meg termeit és asztalát!” (MT 1848. szept. 25. 166. sz. 667.)
- A már korábban említett nagykanizsai levelezõ írja, hogy „megvert bennünket isten átka, a midõn mostani királyunk szavaszegõvé tétetett, — és bérelt rabló csoportokat ama eszméretes rabló pajtása, és béreltje, a dölyfös bán vezérlete alatt bekülde magyar hazánk dulására — s nemzetünk kiirtására.” (MT 1848. szept. 22. 164. sz. 657.)
- A korabeli hírlapok is „gyalázatos csordának” nevezik Jellasics hadseregét. (Pl. Kanisai: *Jellachich mozgalmai*. KossH 1848. szept. 26. 75. sz. 341.; Tatár Manó: *Pest szeptember 20*. MT 1848. szept. 22. 164. sz. 658—59.)
- 14 a budai rédvárosi templom — 1728 és 1739 között török mecset

Sor:

- helyén épült székesegyház, amelyet az 1810-es tűzvész pusztítása után újjáépítettek
- 18 *Carograd* – költött helységnév, amely a *Hol leszünk két év múlva* c. humoreszkben is szerepel.
- 23 *Aifoz* – Zsófia főhercegnő neve visszafelé olvasva
- 30 *Doctor Gay* – Ludevit Gaj (1809–1872) – az új horvát irodalom megalapítója, a délszláv egység ideológiájának, az ún. illirizmusnak kidolgozója, az első horvát nyelvű politikai lap: a Hrvatsko-Slavonsko-Dalmatoske Novine elindítója és szerkesztője. Az illír mozgalom jórészt az ő eszméin alapult. 1848 előtt közvetlen kapcsolatba lépett a bécsi udvari körökkel, és kialakult együttműködésüknek is szerepe volt abban, hogy a horvát nemzeti mozgalom a szabadságharc idején Bécs jár-szalagjára került.
- 32 *Ján Kollár* (1793–1852) – pesti szlovák evangélikus lelkész, a szlovák nemzeti mozgalom egyik vezető alakja. A szláv kölcsönösség eszméjének elmélyítésén fáradozott és harcolt az erőszakos magyarítás ellen. Kortársai a pánszlávizmus elméleti megalapozójának tartották. 1848-ban Habsburg-érzelmű volt, ezért a forradalom leverése után kincveztek a bécsi egyetem régészprofesszorává.
- 33 *Nopcsa László* (1794–1884) – 1848 előtt konzervatív politikus és Hunyad megye főispánja. A forradalmi kormánnyal szemben a Habsburgok és a román felkelők oldalára állt. Ellenézte és bátorította a fegyveres szembeszegülésig fejlődő román mozgalmat, sőt nevét is Vasile Nopcea-ra románosította vissza. 1856-ban az uralkodó bárói rangra emelte. A *Szegény gazdagok főhőse*, Hátszegi báró Nopcsa után mintázott figura: arisztokrata és rejtélyes rabló egy személyben.
- 37 *Johann Dreyhahn von Salzberg am Steinhof* – császári ezredes, 1848-ban a 18. számú (illír-bánsági vagy másképp fehértemplomi) határezred parancsoka volt. Nem engedte, hogy az ezred képviselőt válasszon a pesti nemzetgyűlésbe, eltúrta a szerb mozgalmat, és a király jún. 10-i egyenes rendeletére sem volt hajlandó elismerni a magyar kormány fennhatóságát. Emiatt Mészáros Lázár hadügyminiszter hadbírószági vizsgálatot rendelt ellene, de a temesvári hadi főparancsnok, Ludwig Piret altábornagy védelmébe vette és betegség címén szabadságolta a hadbírószági vizsgálat elől. Dreyhahn erre aug. elsején Bécsbe utazott. Ezredparancsnokságának átadása előtt tette hírhedté

Sor:

- vált kijelentését: „Tehetnek, amit akarnak, de a magyar minisztériumnak nem fogjuk magunkat alávetni.”
- 38 ifj Szabó Pál — az 1844. júl. elsején alakult Magyar Kereskedelmi Társaság ügyvezető igazgatója volt, aki 1847-ben a társaság pénzét elsikkasztotta, s külföldre szökött. Mivel Kossuth Lajos és az ellenzék vezetői bizalmába férkőzött, szökése megingatta az ellenzék gazdaságpolitikai kezdeményezéseinek hitelét. Az 1847-es napilapok hasábjain gyakran szereplő szélhámos „sok szép patheticus phrasissal” írt mentegő önvallomását Jókai hosszú cikkben bélyegzi meg. (JKK Cikkek és beszédek. I. k. 124–25.; Uo.: 670–71.) Angyal Bandi, Zöld Marci és Milfajt János a XIX. század első felében élt híres és költél által felvezetett betyár volt.
- 51 Pintye Gregor — Gligor Pinteá, a Rákóczi-szabadságharc idején az észak-erdélyi román szegénylegények vezére Hora és Klosska — Vasile Nicolae Ursu Horia (1730–1785) és Juon Cloşca (1750–1785) az 1784-i erdélyi román parasztfelkelés vezeterei, akiket a felkelés leverése után kivégeztek
- 58 Rajačić, Josip (1785–1861) — görögkeleti lelkész. 1842-ben a karloviaci szerb kongresszus a magyarországi görögkeleti szerbek metropolitájává nevezte ki. A szerb nemzeti mozgalomban a reakciós jobbszárny vezére lett. Egyik összehívója volt az 1848. máj. 13-i szerb kongresszusnak, amely őt szerb patriárkává emelte. Ő állt annak a küldöttségnek az élén, amely a szerb nemzet követeléseit az uralkodóhoz Innsbruckba vitte. 1848 októberéig a szerb felkelés katonái és politikai ügyeit, utána pedig csak a politikai ügyeit vezette. Mindvégig udvarbarát és magyarellenes politikus maradt.
- 45 Csermátoni Lajos hasonlóképpen gúnyolja a horvát bánt, akit feltételezett színdarabban szerepeltet: „Jellósatz nagy befolyásu háromló farkos basa Sofinska szolgálójában.” (Mdkvirágok. MT 1848. szept. 20. 162. sz. 650.)
- 58 P. H. — Pecsét Helye
- 60 Szept. 26-án írja a KossH Kanisai álnevű cikkírója: „Jellasics a tömérdek húsért, kenyérért, borért, fáért, stb. csak egy fillér sem fizetett, hanem nyugtatványt adott, mellyérf — ugymond — az lesz fizető, ki ezen harcban veszt. — Elkövetett garázdságait, zsványságait elsorolni lehetetlen. Ez valódi rablócsorda.” (75. sz. 341.)  
Az MT hasábjain olvashatunk arról, hogy Jellasics katonái „mindig kettőzött számmal requirálnak, és nyugtatványokkal

- fizetnek, hogy majd, die Kammer wird zahlen' [a Kamara fog fizetni] kielégítetnek". (1848. szept. 22. 164. sz. 657.)  
 Gergelyi írja a *Szózat a magyarokhoz* c. cikkében: „... az ellenség törvényesen tesz, midőn kártyaszeleteket spanyolviaszszal pecsétel meg s annak 5 vagy 10 forint értékét, ha másként nem főbelövessel biztosít”. (MT 1848. szept. 20. 162. sz. 651.)
- 65 *Gróf Teleki Ádám* (1789–1851) – vezérőrnagy. 1848. aug. 21-től mint rangidős tiszt, a drávai magyar hadsereg parancsnoka. Közvetlenül Jellasics betörése előtt lemondott a parancsnokságról. Arra hivatkozott, hogy egyazon zászlóra tett eskütt Jellasiccsal, nem harcol ellene. Mivel a tisztikar egy része nem akart Jellasicshoz csatlakozni, Teleki Ádám megígérte, hogy nem áll át a bánhoz, hanem visszavonul előle. A parancsnokságot ily módon ismét kezébe vette ugyan, de a kormány szept. 15-én a nádorral, szept. 25-én pedig Móga János tábornokkal váltotta fel. Teleki Ádám a schwechati ütközet idején is a magyar hadsereg kötelékében volt, de utána kilépett.
- 95 *lat* – kb. 17 gramm  
 96 *font* – 56 dkg
- 101 *toties quoties* – annyiszor amennyiszor  
 131 *pro hic et nunc* – itt és most fejében  
 135 *marqueur* – pontjelző a biliárdnál  
 136 *Temerin* – Újvidéktől északra fekvő község a múlt századi Bács-Bodrog vármegyében  
 Temerint és Járeket aug. 31-én a szerb felkelők felgyújtották. (Vö.: JKK 795–96)
- 150 *Leibhuszár* – házi huszár  
*bárb Jósika Sámuel* (1805–1860) – nagybirtokos, 1846 és 1848 között erdélyi udvari kancellár, az erdélyi konzervatív párt vezetője. 1848-ban Magyarország és Erdély uniója ellen foglalt állást. Apponyi Györggyel és Dessewffy Emmillel a szabadságharc leverésére ösztönözték a bécsi udvart.
- 165 *Hahn-Hahn-Hahn* – Dreyhahn; Jókai gúnyosan írja így Dreyhahn nevet, mert a név első részét (drei = három) „értelmezi”.  
*Krixnix* – a Kriegsminister (hadügyminiszter) gúnyos változata, amelynek első része a „Kriksz-kraksz” elejére, a második pedig a nichts (nincs, semmi) szóra emlékeztet; mit sem ér a háborúban értelemben
- 175 *defalcatis defalcandis* – leszámítva a leszámítandókat  
 185 *Krisnichts* – a Kriegsminister újabb kicsavart változata

Sor:

- 199 *exclusive* — kizárólag  
201 *Dixi* — Megmondtam  
216 *Irland* — Írország  
222 1849. jún. 11-én az *Orvosi látlelet Európáról* c. cikkben lényegében megismétli Jókai az itt frottakat. Németország után azonban a detronizációra való tekintettel az alábbi rész következik: „Austria olly helyén van testének: hol csak egy császármetszéssel lehet a bajon segíteni.” (Esti Lapok 1849. jún. 11. 7. sz. 27.)  
224 Teleki Ádám szept. 9-én jelentette be Csányi Lászlónak, a drávai sereg kormánybiztosának, hogy Jellasics támadása esetén tisztikara határozatának ismeretében nem fog Jellasicsnak ellenállni, hiszen egyazon eskü köti őket. Csányi László erről szóló beszámolóját szept. 15-én olvasták fel a képviselőházban, amelynek tagjai Teleki Ádámot árulónak bélyegezték. Noha Csányi László Telekiről szóló szept. 18-i újabb jelentésében az előzőleg írtakat félreértésnek minősítette, a kormány Teleki Ádám helyére István nádort kérte fel, majd szept. 25-én Móga Jánost nevezte ki.  
231 Teleki Ádám testvérei: Teleki József (Erdély kormányzója), Teleki László (Magyarország párizsi diplomáciai megbízottja), Teleki Blanka (aki hallgatóként jelen volt a nemzetgyűlésben, amikor felolvasták Csányi László jelentését Teleki Ádám viselkedéséről, s a hír hallatára összerogyott).  
237 *Daemoniacus* — Ördögi, Démoni  
249 *menageria* — állatsereglet  
251 *cosmorama* — kozmoráma; a világ legszebb tájait ábrázoló képgyűjtemény  
*waschkabint* — mosdószoba  
253 A szabadságharc előtt több ízben gúnyosan írt Jókai majomszínházról. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 290., 299.) Tonelli Sándor is megemlíti, hogy „A Széna-téren [a mai Kálvin tér] szokták sátraikat felütni az *állatseregletek*, amelyek természetesen az akkori közlekedési viszonyok mellett nem lehettek valami túlságosan nagyok. 1847-ben a Széna-térnek a Schreyer-féle *majom-cirkusz* volt a szennázója, amely azonban Pesten szomorú véget ért; tulajdonosa fizetésképtelenné vált és kénytelen volt „művészeit” áruba bocsátani.” (l. m. 57.)  
*majmok és kutyák színháza* — a képviselőház  
254 *pelemele* — péle-méle; zagyvaság, összevisszaság  
257 *korbdésos tanítás* — a baloldal politikai tevékenysége

Sor:

- 259 A kilenc szelindeket említő Jókai a Magyarországra kilenc oldalról támadó ellenséges csapatokra céloz.
- 267 Szept. 24-én valamennyi volt miniszter Pesten tartózkodott, kivéve Kossuth Lajost. De ő is csak ennek a napnak a délelőttjén indult alföldi toborzó körútjára. A fővárosban időző földbirtokosok, sőt különböző ürtüggyekkel a képviselők közül is sokan elhagyták Pestet Jellasics támadásának a hírére. Erre indokuk is volt. A képviselőház szept. 16-án elrendelte az újoncok kiállítását, és azt, hogy az újoncozás „sikerestése” érdekében a legbefolyásosabb képviselők térjenek vissza megyéikbe agitálni.
- 269 *Que diable* — Mi az ördög, nafenét
- 272 István nádor magyarországi körútjáról Jókai a korabeli lapokhoz hasonlóan 1847. szept. 2-án egy nagy cikkben számol be. (JKK *Cikkei és beszédei* I. k. 307—12.) A nádor komáromi látogatását a *Politikai divatok* c. regényében jelenti meg (JKK 62).
- 283 *murmutér* — mormota
- 284 A KossH közlése szerint Jellasics 24 837 emberrel kelt át a Dráván. (*Jellasics mozgalmái*. 1848. szept. 21. 71. sz. 323.) A bán serege — Roth tábornok tartalék hadtestével együtt, amely csak szept. 21-én lépte át Baranyában a Drávát — a valóságban 42—45 000 emberből állt. A mezitláb járványról író Jókai arra utal, hogy Jellasics serege gyengén volt ellátva és felszerelve. Erről a szemtanúk részletesen beszámolnak. Az MT Jellasics csapatairól írja szept. 22-én: „A sorkatonaság kevés, alig lehet mintegy hét ezer, a serésánok mintegy 5—6 százig, lovas szabadpyákok 600, — 215 császári német lovas — a kik az alsó vidéken a magyarok mellett állottak, Olaszhonba rendeltetve lévén, a bán magához foglalta. A többi mind föld népe — ringyes rongyos mezitlen de császári fegyverrel el látva mindnyájan — némellyek vasvillákkal, fejszékkel, vaskapcsokkal, szuronyokkal vagynak fegyverkezve, az egész 3 tábor áll 35 ezerből és negyven álgyukból — alig 15 rendes pattantusokból”. (164. sz. 657.)
- 286 *hatlábú állat* — tetű
- 294 Batthyány Lajos engedélye szept. 14-én kelt.
- 295 *das heist* — azaz, annyi mint, úgy mint
- 301 *officier* — tiszt  
*kirkenparádé* — templomi körmenet

Sor:

- 305 István nádor a júl. 25-én kinevezett nemzetgyűlési küldöttség-gel járt utoljára Bécsben. Jókai sorainak megjelenésekor a nádor már elhagyta a magyar nemzet ügyét. Szept. 15-én Batthyány Lajos javaslatára és a képviselőház kérésére elvállalta a dunántúli sereg parancsnokságát, majd másnap a táborba indult, hogy Jellasicssal találkozzék, és támadó szándékának visszavonására bírja. A bán azonban elzárkózott a tárgyalás elől, mire István nádor szept. 22-én titokban visszatért Budára, Batthyány Lajossal szótartás kérése mellett közölte, hogy Ferdinánd királytól azt az utasítást kapta, hogy ne avatkozzék többet a magyarországi ügyekbe, hanem menjen Bécsbe. István nádor szept. 23-án a legnagyobb csendben végleg el is hagyta az országot.
- 337 A 10 ezred önkéntes azonos a máj. 16-án szervezett első tíz honvédszászlóaljjal, azaz a valóságban nem voltak ezredek.
- 338 1848 nyarán Szalay László pénzügyminiszteri titkár kormányfelhatalmazás alapján egy csapatot szervezett, amelynek volt gyalogsága is és lovassága is. A gyalogcsapat átalakult honvédszászlóaljává, a lovascsoport pedig ezredé fejlődött, s okt. elejétől a szabadságharc végéig mint 13. sz. Hunyadi-lovasrezred szerepelt.
- Zrinyi-csapat* — Perczel Mór szept. 16-án kiáltványban jelentette be, hogy a táborba egy kormányköltségen felállítandó csapatot kíván magával vinni, és belépésre szólította fel a hazafiakat. E Perczel Mór által szervezett Zrinyi-csoport alakult át okt. 13-án a 35. honvédszászlóaljává. Legénységének tetemes része a Turszky-ezredből átlépett sorkatonákból állt.
- 342 *Zanini és Ceccopieri ezredek* — az osztrák hadseregben is divatozott az a rendszer, hogy a magukat kitüntető katonák jutalomképpen külön ezredet állíthattak fel. Az így létrehozott ezred, amelynek szervezője az ezrednek úgynevezett tulajdonosa lett, felvette az alapító és első parancsnok, majd az utána következő ezredparancsnok nevét. A Zanini-ezred a Pesten állomásozó 16. (velencei) gyalogezred volt, amely nevét második parancsnokától, Pietro Zaninitől kapta. A Budán elhelyezett Ceccopieri-ezred a 23. (lombardiai) gyalogezred volt. Ez alapítójának és első parancsnokának, Fernando Ceccopierinek a nevét őrizte meg. Mindkét ezred legénysége olaszokból állt.
- 349 Jellasics szept. 18-án 18 000 emberrel táborozott Nagykanizsán. (*Jellasics mozgalmai*. KossH 1848. szept. 21. 71. sz. 3. 23.)

Sor:

- 351 *zsebrák* — koldus, tolvaj. A XV. században a garázdálkodó cseh zsoldosokat nevezték zsebrákoknak.
- 353 A Balaton vidékéről Mánx aláírással küldött cikkben olvashatjuk: „A Jellacsich emberei annyira kifogytak minden eleségből, s annyira szorítatnak, hogy Keszthelynél a földeken nyersen ették a kukoricát és burgonyát.” (MT 1848. szept. 26. 167. sz. 671.)
- 354 *Kanonenfutter* — ágyútöltelék
- 359 István nádor a kormány szept. 10-i lemondásáról és arról, hogy ismét Batthyány Lajost bírta meg kormányalaktással, szept. 12-én tett jelentést Bécsbe. Ferdinánd király szept. 15-én adott választ a felterjesztésre, és ebben a nemzetgyűlés szemére vetette, hogy letért a törvényesség útjáról, mert királyi jóváhagyás nélkül határozta el a magyar bankjegyek kibocsátását, és kezdte meg az újoncok kiállítását. A magyar bankjegy kibocsátását már a király aug. 31-i leirata is helytelenítette.
- 361 *civillista* — a kincstár jövedelméből a királyi udvartartás számára megállapított és esztendőnként kifizetett pénzösszeg, mennyiségileg évi 3 millió forint. Az osztrák pénzügyminiszter még júl. 7-én, tehát a magyar bankjegyek megjelenése előtt megtiltotta az osztrák állami pénztáraknak a kibocsátani még csak tervezett magyar bankjegyek elfogadását.
- 366 A francia csapat, amely mintegy száz főből állt, okt. elején indult el a magyar táborba.
- 367 Jean Lafittet (1781–1853) francia kalózvezérként ismeri az utókor
- 375 A komáromi tűzvész pusztításáról megrendítő sorokban emlékezik meg Jókai a *Politikai divatok* (JKK 110.), *A tengerszemű hölgy* (134.) és *A mi lengyelünk* c. regényben. 1881. április elején, mikor Komárom városa emléktáblával szándékozott megjelölni Jókai szülőházát és díszpolgárává választotta a nagy frót, Jókai a gyermekkori emlékek felidézése közben megemléltette: „Később aztán a nagy történelmi korszak tette Komáromot nevezetessé, a szabadságharc nagy katasztrófáiból neki jutott a legfőbb dicsőség és a legtöbb rom.” (*Jókainál*. Ellenzék. 1881. szept. 23. Esti kiadás. 217. sz. 2.) Egy komáromi polgár aláírással jelenik meg az MT-ben egy cikk, amely a szept. 17-i „rémítő tűzvészről” számol be. (*A segedelmet az inségre jutott komáromiaknak!* 1848. szept. 22. 164. sz. 660.)
- 380 A komáromi beszámoló szerint a várost „f. hó 17-én épen



Sor:

délben — a dühöngő lángok martaléka lőn, — mellyek hirteleni szétharapódzását az éjszaka nyugoti szélvész rettentő hatással elterjesztette!

Egy fertály alatt már a város lángba borulva volt, egész a győri Dunáig . . .

A város színe, nagy része — 4 templom, megye-, városháza — legjelesb épületei a piac, nádor ucnak szebb része — a sóház, a zsidók ima helyével hamuvá égtek." (MT 1848. szept. 22. 164. sz. 660.)

- 389 Joggal írja Jókai Komáromról, hogy így adóztál „hazádhozi ragaszkodásodért”. Szept. 15-én ugyanis a Háznak az idegen katonaság kiutasításáról szóló határozata alapján gőzhajón Pestről Bécsbe indították a Vilmos-gyalogezred egyik zászlóalját. E zászlóalj a szept 16-án a Pesten kapott parancssal ellentétben Komárom várába akart erőszakkal bevonulni, de a komáromiak erőiesen felléptek a kíséret ellen, s ezért Gönyűnél szálltak partra. A szept. 17-re virradó éjjel Mertz altábornagy, a komáromi várparancsnok titkos utasítására a legnagyobb csendben ismét elindult, hogy belopózzék a várba. Törekvésüket azonban a várórség magyar érzelmű részének és a városi hatóság ébersége meghiúsította. Mire a gyalogosok a várhoz értek, felszedték előlük a hajóhidat. Mivel a város a kudarcba fulladt vállalkozás órájában gyulladt ki egyszerre három helyen, a közvélemény a szerencsétlenség előidőzésével a várórség Habsburg-érezelmű részét gyanúsította.

415 *adresse* — cím

- 419 A lakberek felemelésének terve 1848-ban ismételtelen felmerült. (Vö.: JKK 632.)

421 *bürger* — polgár

425 *elpassiroz* — elmulaszt, elpasszol

*Szent Mihály nap* — szept. 29.

- 431 Pálfi Albert szept. 20-án írja az MT vezércikkében: „Bizony senki se csudálkozhatnék azon, ha a rettenetes időkben az ember eszének kereke meg állna.

Tegnap este az ülésben a nádornak egy levele olvastatik fel, mellyben a Teleki Ádám ellen intézett vádak alap nélkülieknek, s csak némi félreértésekből származottaknak nyilatkoztattak.

Hogy tetszik? Nem de gyönyörű? Nincs is más hátra, mint hogy a journalisták is részükről minden phrasist, mellyel Teleki Ádámot illeték nagy bűnbánólag visszahúzzák, engedél-

Sor:

met kérjenek, s az egészet egy félreértésnek tulajdonítsák." (162. sz. 649.)

Erre a félreértésre jegyzi meg az MT szerkesztője a továbbiakban: „Ezek a félreértések tavasz óta napról napra szaporodni kezdenek. A berlini király tizenhat óráig ágyúztatta népét, s midőn legyőzve lón szemtelenül azt nyilatkoztatta ki, hogy az egész csak félreértés.

Az osztrák ministerium hasonlólag illy szórakozott elméjű férfiakból áll. — Ezek is a többi között megígérik, hogy Fiuméba granátosokat küldenek, de a gránátosok tévedésből Olaszországba mennek. Alkalmasint nem tudták az utat. Más izben ugyan ezen áldott ministerium, pénzt, lőport, ágyú golyókat és congrue rakétákat küld Olaszországba, útközben azonban e küldöttnények eltévednek, elvesztik az utat, míg történetesen sok csatangolás után Zágrábba Jellachich háza elébe találnak bebukkanni. —

Illy formán tett Teleki Ádám is. Áruló volt de nyakon csipték. Bizony pedig megeshetett volna, hogy katonái szemök láttára bitófára jut." (162. sz. 649.)

Csernátoni Lajos is hasonlóképpen gúnyolódik: „A városban egyszerre azon hír terjedt el, hogy Jellacsics beütése Magyarországra csupa félreértésből történt." (MT 1848. szept. 20. 162. sz. 651.; Vö.: Cserző Bence: *Pest, september 20.* MT 1848. 162. sz. 650.)

Pálfi Albert szept. 25-én is gúnyolja a „félreértést", melynél „a föld kerekségén dicsőségesebb mentés nem létezik". (MT 1848. szept. 25. 166. sz. 665.)

440 Szigligeti színdarabjáról nov. 12-én ír részletes bírálatot Jókai (JKK 416—18.).

*Szigeti József* (1822—1902) — színműv., majd számos népszínművet és drámát ír. 1848-ban jelent meg „*Egy táblabíró a márciusi napokban*" c. drámája.

402 *Szentpéteri Zsigmond* (1791—1858) — színműv. 17 éves korától vidéken vándorolt, majd a budai állandó színháznak, ill. 1837-ben a Nemzeti Színháznak lett a tagja. Számos fordított, átdolgozott és felújított színműve közül a *Parlagi Jancsi* (1854) és a *Tündérlak Magyarhonban* (1856) c. volt a legnépszerűbb s került legtöbbször a közönség elé.

## KISS ERNŐHÖZ

*a perlaszi győzteshez intézett szavak, azon fáklyászene alkalmával,  
mellyel őt a budapesti közönség megtisztelte*

345—47.

M: Ék 1848. okt. 1. 14. sz. 417—18.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

1 Kiss Ernő (1799—1849) — 1848 előtt a Hannover-huszárok ezredese. Tavasszal már harcokat folytatott a délvidéki szerb felkelők ellen. Okt. 12-étől tábornok és a bánsági csapatok főparancsnoka. Dec. 22-től altábornagy. 1849. jan. 9-én országos főhadiparancsnok. Különösen a hatvani csatában bizonyította be személyes bátorságát. Okt. 6-án végezték ki. Kiss Ernő 1848. szept. 23-án volt Pest város vendége. A „szerencsés vezért pompás fáklyás zenével tisztelték meg”. (*Fővárosi újdonságok*. KossH 1848. szept. 26. 75. sz. 412.) Jókai ez alkalommal írta az üdvözlő sorokat.

Az MT szept. 23-án a *Gyöngyvírágok* c. rovatban első helyen üdvözli Kiss Ernő őrnagyot, a győztest. (165. sz. 664.)

## CHARIVARI

[1848. okt. 1.] 347—54.

M: Ék 1848. II. félv. 14. sz. 443—45. aláíratlanul.

Részl.: 1. Az első cikket az *Alföldi Hírlap* okt. 22-én az alábbi bevezető sorokkal közli: „Az Életképekben a Jellasics közlöny cím alatt e következők olvashatók.” (*Fővárosi újdonságok*. 33. sz. 130.)

2. FAIM 209—10. (2. sz.)

3. HhM 6. k. 238—39. (2. sz.)

4. Takáts Sándor i. m. XXV—XXVI. (jegyzet)

5. Jókai Mór: *Írói arcképek*. 312—13. (2. sz.)

6. It 1957. 449. (3. sz.)

7. ItK 1957. 428. (1. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 19 *technicus* (Ék: *technicus* — sh. —)
- 78 az év végeig (FAIM: az év végéig)
- 82, 84 *istenem* (FAIM: *Istenem*)  
E variáns később ismétlődik.
- 110 egy kezütésitől (FAIM: egy kezütésétől)  
mint az ősi (Ék: mind az ősi — sh. —)
- 111 S akkor, *akkor* fölemelt (FAIM: S akkor fölemelt)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 4 *lumpenhauseni* — önkényes szóképzés: *lumpen* (rongyos) és *hausen* (tanyázni, garázdálkodni) szavakból  
*Galgenstein* — önkényes szóalkotás: *Galgen* (akasztófa) és *Stein* (kő) szavakból a *Galgenberg* (vesztőhely) mintájára
- 6 Ábrányi Emil a KossH-ban Á. E. betűjellel megjelent cikkében nevezi Jellasicsot Magyarország hődfőjének, a „horvát-slavon-illyr stb. országok nagy Sánszának”, a „nagy Illyr ország Batu kánjának”. (*Pest, okt. 4-én. 1848. okt. 5. 83. sz. 375.*)
- 8 *masculini generis* — hímneműek
- 32 *diurnum* — napidíj
- 42 *brinza* — sajt
- 52 *Ostjepka* — füstölt juhsajt  
*Hajdina* — tatárbúza, haricska, pohánka, tatárka  
*fenyőmadár* — fenyőrigó, verébhez hasonló énekesmadár
- 53 *vackor* — vadkörte
- 54 *Hurban, Jozef Miloslav* (1817—1888) — hlubokai (Nyitra m.) lelkész, szlovák író. Sturral együtt fáradozott a szlovák irodalmi nyelv megteremtésén. 1848 júniusában részt vett a prágai szláv kongresszuson, s egyik szervezője volt a felkelésnek. A Szlovák Nemzeti Tanács (*Slovenska Národná Rada*) egyik vezetője, s a szeptemberi szlovák felkelés egyik szervezője volt.  
Dec. 4-én külföldön alakult szlovák önkéntes légió élén — amelyet Karl Frischeisen császári őrnagy vezényelt — másodsor is betört Magyarországra. A szlovák nemzeti mozgalom balszárnyának egyik legkiemelkedőbb képviselője volt.
- 59 3 *Hahn* — Dreyhahn  
*Kriegsminister* — hadügyminiszter
- 78 *Ludasy* — Ludasi (Ganz) Mór (1829—1885) komáromi születésű hírlapíró és nevelő. Pesti egyetemi hallgatóként írt

Sor:

- a Jókai szerkesztett *Ék*-ba, majd egy pesti nevelőintézetben tanított. 1849. ápr. 30-tól máj. 8-ig szerkesztette Pesten az *Esti Lapokat*. A szabadságharc után Bécsbe költözött és több német lapnak dolgozott.
- 84 Jellasics hadseregéről van szó.
- 87 Jókai édesapja a Napóleon elleni hadjáratban 1809-ben vett részt mint népfelkelő.
- 98 Kossuth Lajos és kísérete 1848. szept. 24-én a szolnoki vasúton indult el az alföldi „népfeltámasztó” körútra. Még aznap Ceglédre érkezett. (*Kossuth beszéde*. KossH 1848. szept. 26. 75. sz. 341.)
- 99 *Cserndtoni (Cseh) Lajos* (1823–1901) – politikus és publicista, 1848-ban Kossuth Lajos egyik titkára, az MT társszerkesztője, majd az Országos Honvédelmi Bizottmány egyik titkára. Világos után emigrált. Távollétében 1851-ben halálra ítélték. Hírlapíró tevékenységét később is folytatta. A kiegyezés után hazatért, s a Jókai szerkesztette *A Honnak és Nemzetnek* lett főmunkatársa.
- 1849 tavaszán kíméletlen hangú polémiába keveredett a békepárt napilapját szerkesztő Jókaiival. (*Esti Lapok* 1849.)
- Rákóczy János* (1821–1878) – ügyvéd, felesége révén Kossuth Lajos sógora. Pest megye aljegyzője volt a márciusi napokban. Később a magyar pénzügyminisztériumban lett titkár, majd az Országos Honvédelmi Bizottmánynak lett egyik titkára. 1849. ápr. 14-től miniszteri tanácsossá nevezték ki. Máj. 9-től júniusig kecskeméti kormánybiztos lett. Világos után külföldre menekült. In effigie felakasztották. 1861-ben majd a kiegyezés után Pest megye főjegyzőjévé választották. 1869-ben baloldali programmal lett képviselő.
- Az MT hasábjain éles polémiát folytatott a békepárti napilapot szerkesztő Jókaiival.
- Lo Presti Árpád* (1828–1879) – spanyol eredetű főnemes. A szabadságharc idején honvédőrnagy volt Görgey hadseregében. 1849-ben külföldre emigrált. Bátyja, Lajos (1823–1878) 1848 szeptemberében saját költségén szervezett huszárcsapatot. A két testvér később hosszú lejáratú vagyoni jogi pert folytatott egymás ellen.
- 106 *Rózsa Sándor* (1813–1878) – híres alföldi szegénylegény. Börtönből megszökve, 1841-től rettegésben tartotta Szeged környékét. A hatóságok jutalmat tűztek a fejére, de nem tudták elfogni. 1848 júliusában Szeged város tanácsához

Sot:

folyamodott bűnbocsánatért. A tanács a folyamodványt a kormányhoz továbbította, s Kossuthnak megetszett az ajánlat. Okt. 3-án Hódmezővásárhelyről Jókait küldötte a kegyelemlevéllel Rózsa Sándorhoz, aki Vetter Antal tábornoknál a délvidéki magyar csapatok főparancsnokánál jelentkezett mintegy 150-ed magával s Damjanich parancsnoksága alá került. Damjanich tüstént beveti őket. A lagersdorfi csatában vitézül verekedtek, s a győzelemben része volt Rózsa Sándor betyárcapatának. A csata után nagyszámú szarvasmarhát zsákmányoltak. Nov. 17-én — az ezeresi rablókaland után — feloszlatták szabadcsapatát, majd egy részét a Hunyadi-huszárezredbe sorozták. Világos után is folytatta régi szegénylegény életét. 1856-ban elfogták és életfogytiglani fegyházra ítélték. 1867-ben kegyelmet kapott, de nem hagyott fel régi életmódjával. A királyi biztosnak kinevezett Ráday Gedeon elfogta 1869-ben. A szamosújvári börtönben halt meg.

- 128 *Rüstow munkája* — amelynek első kötetét Áldor Imre, a másodikát pedig Vértesi Arnold fordította magyarra, Jókai könyvtárában is helyet kapott. Szekeres László szerint *A köszlő ember fiai* c. regényhez forrásként használhatta Jókai. (JKK I. k. 379.)

*Rüstow, Wilhelm* (1821—1878) — német katonai író. 1848-ban egy katonai röpirata miatt haditörvényszék elé állították, 1850-ben elmenekült a fogságból s a svájci hadseregbe lépett. 1860-ban Garibaldi vezérkari főnöke lett. Megírta a magyar szabadságharc történetét. (*Geschichte des ungarischen Insurrectionskrieges von 1848. um 1849.* Zürich. 1860—61. 2. 27.; Vö.: Császár Ernő: Szabó László: *Jókai élete és művei.* EPhK 1905. 716.)

- 131 Windischgrätznek ekkor még nem volt köze Magyarországhoz, hiszen csak okt. 16-án nevezte ki Ferdinánd király az összes osztrák birodalmi seregek főparancsnokává.
- 139 *Majthényi István* (1788—1868) — 1848-ban a császári hadsereg nyugalmazott alezredese volt. Amikor a kormány a szept. 17-i események után Mertzelt leváltotta a komáromi várparancsnoki posztjáról, helyébe a szolgálatait felajánló Majthényi Istvánt nevezte ki. Majthényi Latour bécsi hadügyminiszter és Jellasics egyenes felszólítására sem nyitotta meg a vár kapuit a bán előtt, sőt a várat magyar nemzetőrök bebocsátásával megerősítette. Ezért okt. 19-én tábormoki rangot kapott.

Sor:

- 1849 elején arra hivatkozva, hogy a Debrecenbe távozott kormány sorsára hagyta őt, lemondott állásáról. A febr. 26-i kápolnai csata után ismét fel akarta venni rangját és egyenruháját, de Török Ignác ezredes, az új várparancsnok előbb kiutasította a várból, majd engedetlensége miatt nyilvánosan megfosztotta rangjától és egyenruhájától.
- 186 *zegernye* — zápor, zivatar
- 198 Iskolai emlékeit a szabadságharc előtt keletkezett cikkeiben (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 241.), valamint a *Hétköznapok* és a *Szomorú napok* c. regényében (JKK) is felhasználta Jókai.
- 241 *Abdera* — Abdéra, a Görögországtól északra fekvő régi Tráciában korlátolttságáról, hóbortosságáról, ostoba lakóiról nevezetes kisváros.
- 242 *Democritos* — Démokritosz (i.e. 460–370) aberdai származású görög filozófus, a legnagyobb görög materialista. Foglalkozott etikával, történetfilozófiával, csillagászzal és matematikával is. A rabszolgatartó demokrácia híveként lépett fel az arisztokrácia ellen. Kortársai nevető filozófusnak nevezték — valószínűleg derűs világnézete miatt.

53

## CHARIVARI

[1848. okt. 8.] 355–62.

M: Ék 1848. II. félév 15. sz. 473–76. aláíratlanul.

Részl.: ItK 1957. 428. (I. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

85 mi még (Ék: mi meg —sh.—)

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 3 *aufunddaven* — gúnyos jelző a megvert hadseregére
- 8 *kirazir* — lovaskatona, cuirassier
- 31 A Futás, a Jelesszaladó, a Tüskön Bokron szavak mind arra utalnak, hogy Jellasics a pákozdi csata után, szept. 30-án kötött három napi fegyverszünetet menekülésre használta fel.

Sor:

- 35 A kiemelt „fog csinálni császárt” kifejezés részben Jellasics és Zsófia főhercegnő intim kapcsolatára céloz, részben arra utal, hogy a horvát hadvezér Zsófia fiának, Ferenc Józsefnek császárrá emelésén mesterkedett.
- 39 *Gróf Zichy Ödön* (1809–1848) — konzervatív politikus. 1848 előtt Fejér megye adminisztrátora volt. Mivel Jellasics proklamációt szállította, és tetten érte a katonaság, Görgey Arthur őrnagy szept. 28-án mint hazaárulót az érvényben lévő kormányrendelet alapján statáriális hadbírság elé állította. A statáriális bíróság halálra ítélte, és szept. 30-án Csepel szigetén Lóré község mellett felakasztották.  
Érdekes híreket közöl okt. 7-én a KossH székesfehérvári levelezője: „Zichy Ödön grófot, kit majus elsője óta nem látunk városunkban, egész nap az utcán lehet látni. Az éj közelget, a sötétség és vész madarai előszáryaltak odujokból.” (85. sz. 385.)  
Néhány sorral később így folytatódik ez a beszámoló: „Zichy Ödön gróf karöltve járt Neustädter generálissal. A megyei bizottmányban áruól katonatisztek ültek, Zichy Ödönt is ott lehet látni . . .  
Zichy Ödön folytonosan részt vett az élclmezési bizottmányban, és kevélyen nézett ki a terem ablakán, mint fejtér-megyei leendő főispán . . .  
Zichy Ödön délután eltávozott a városból a proclamatiokat kiosztani. Elfogatott, Abán mint gonosztevő kikötetett.” (Uo.)
- 43 Az okt. 30-i dátum nem egyedül Jókai elírása. A Zichy Ödön kivégzését hírrül adó eredeti plakáton is ez a dátum szerepel szept. 30-a helyett.
- 44 A Székesfehérvárról szóló paródia arra utal, hogy Jellasics a betegek és sebesültek őrzésére mintegy 1 400 főnyi helyőrséget hagyott hátra.
- 47 *requiem* — gyászszertartás. A név a katolikus temetési szertartás „Requiem aeternam dona ei, domine” (Adj uram örök nyugalmat neki) kezdetű énekből ered.
- 53 Jókai később hasonló „jogokat”, sőt „királyi tudnivalókat” tulajdonít az ifjú Ferenc József királynak. (JKK 442—43.)
- 74 *Zichy Ödön bátyja* — Zichy Domokos, veszprémi püspök, aki Jellasics futásakor elhagyta székhelyét
- 76 *Somssich Pál* (1811—1888) — megrögzött konzervatív politikus, helytartósági tanácsos, a reformországgyűléseken Baranya me-



Sor:

gye követe. Az 1847–48-as diétán a konzervatív párt vezére volt. Jókai itt arra utal, hogy az egykorú lapokban megjelent helyszíni beszámolók szerint Somssich egyik birtokán vendégszolgálat látta az inváziós seregével Somogyon keresztülhaladó Jellasicsot.

Somssich Pálról írja Csernátoni Lajos a *Vidéki Múzeumi Évkönyv* c. rovatában: „Őn jó ebédeket tud adni — mint hallottuk — Jellasics tiszteletére. Vigyázzon kigyelmed, ne hogy majd valami káros szárnyas állatoknak adjon ebédeket saját édes testének testéből, mert a szent írás szava szerint: sokaknak szeméi fordultanak vala feléje, minek az a következtetése is lehet, hogy a kigyelmed szeméi is kifordulhatnak sokak felé.” (MT 1848. okt. 7. 176. sz. 707.)

- 80 A győrieket azért gúnyolja Jókai, mert a város közgyűlési határozata értelmében Korbonits István polgármester okt. 3-án Győr főterén németül üdvözölte a városon át nyugat felé tartó Jellasicsot. A székesfehérváriakat pedig azért gúnyolja, mert a városi előljáróság kezdeti vonakodás után a szept. 26-án bevonuló bán összes rendeleteit gyorsan és pontosan teljesítette.
- 81 A tűzvész miatt nincs kedve Jókainak — szokásától eltérőleg — a komáromiakkal tréfálkozni.
- 87 A pokolra hivatkozás Kossuth Lajos júl. 11-i beszédének visszfénye.
- 93 Csernátoni Lajos hasonlóképp gúnyolódik a *Múzeumi Évkönyv* c. rovatban az MT hasábjain: „Zichy Ödön felakasztatott. Így vesszen minden áruló. Egyébiránt azt beszéljük, hogy a n e m e s gróf teljes erejéből is igyekezett azt megmutathatni, miszerint ő a camarillának köteleles szolgája és teljesen függő eszköze. Adjon Isten sok ilyen kész köteleles szolgálót a camarillának.” (1848. okt. 7. 176. sz. 707.)
- 95 István főherceg szept. 25-én közvetlenül Bécsbe érkezése után mondott le a nádori méltóságáról.  
*niedertrachtiger Lump* — galád rongy
- 96 *ad normam* — mintájára  
Hasonlóképpen gúnyolja a volt nádort Barsi József (*A három utolsó*. MT 1848. okt. 12. 180. sz. 732.); és Csernátoni Lajos (*Múzeumi Évkönyv* MT 1848. okt. 7. 176. sz. 707.)  
Okt. 16-án Harczosy István főhercegről. (MT 183. sz. 734–35.)

Sor:

- 97 Rákóczy János — a „simplex fraternak” nevezett — István nádorról okt. 10-én írja azt, hogy „a magyar nemzetet iszonyuan s igen alávaló módon csalta meg”. (MT 178. sz. 714.)
- 104 *öreg nádor* — az 1847. jan. 13-án elhunyt József főherceg
- 106 A Színház (ma Vörösmarty) téren álló német színház 1847. febr. 2-án égett le. (L.: JKK *Cikkek és beszédek*. 1. k. 47—48.)
- 110 A KossH csongrádi levelezője megerősíti a Jókai által írottakat: „Nem azért írom, hogy kinyomassék, csak tudtúl akarom szerkesztő urnak adni, hogy eddig nálunk szokásban volt a király életeért minden mise után vasárnaponként imádkozni, de már huzamosb idő óta, ha a pap ezen imádságot elő mondja, a nép nem is akarja hallgatni, s eltávozik a templomból.” (1848. okt. 7. 85. sz. 385.)  
Hasonló jelenségről számol be Csernátóni Lajos a *Mákevirágok* c. rovatban: „A csongrádi catholicum templomban megérkezésünk előtti nap imádkozott a pap a király életéért. A nép azonban zugni és morogni kezdett — és nem imádkozott, mert ugymonda azon királyért, ki hűségeért illy hálátlanul fizet, imádkozni bűn! Ime itt arathatja gyümölcsét a dynastia annak, hogy inkább hallgat a hitszegő tanácsosok, mind igaz hívei számára [vsz. szavára]. Ki mint vet, úgy arat.” (MT 1848. okt. 7. 176. sz. 707.)
- 115 Jellasics üldözésében 20—21 000 honvéd és szabadcsapatbeli vett részt.
- 116 *proviant* — élelem, elemózsia
- 117 *vasas német* — mellvértet viselő osztrák dragonyos katona *kaszások* — kaszával felfegyverzett népfelkelők
- 120 *Foltinyi Ignác* — gyulai ügyvédjelölt. 1848-ban csapott fel huszárnak.
- 124 *Mack József* (1810—1868) — a szabadságharc kitörésekor mint tüzemester a pesti altiszti iskolában tanított. A szept. 29-i pákozdi ütközetben mint főhadnagy irányította a magyar tüzéséget. Nem utolsósorban e tüzerek helytállásának köszönhető, hogy meghiúsult Jellasics katonáinak az a kísérlete, hogy a szemközti hegyekről indított rohammal a magyar sereg centrumát áttörjék. (Jókai utalása erre az eseményre céloz.) Ezért Móga még a helyszínen századosá nevezte ki Mackot. Később Perczel Mór és Guyon Richárd seregében harcolt. Decemberben a komáromi tüzéség főparancsnokává nevezték ki. 1849 januárjában alezredesi rangot kapott. Ápr. elején — amikor Simunič Komáromot ostromolta — állf-

Sor:

- tólag hanyagul védelmezte a várat. Ezért ápr. 4-én elfogták, de a haditörvényszék felmentette. A világosi fegyverletétel után Erdélyben Kossuthtól kapott megbízás alapján függetlenségi szervezkedést irányított. Az osztrák kormány beépített árulók segítségével leleplezte a szervezkedést. Macknak sikerült Amerikába szöknie, míg társai közül többet pl. Jubál Károlyt, Noszlopy Gáspárt és Török Jánost kivégezték.
- 131 A „kedves bán” gúnyos célzás a király Jellasicsot rehabilitáló szept. 4-i leiratának „Kedves Bátor!” megszólítására. 1849-ben elégedetten állapítja meg Jókai, hogy végre a „kedves bánon” is elverték a huszonötöt. (Esti Lapok)
- 140 Kossuth Lajos lelkesítő szavai a szept. 24-ével kezdődő „népfeltámasztó” toborzókörútján hangzottak el. Kossuth Lajos „szokott ékesen szólásáról” a szabadságharc előtt is megemlékezik Jókai. (JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 306.)
- 148 Az „Isten öldöklő viharja” kifejezést Jókai Kossuth Lajosnak a toborzókörúton mondott szónoklatából vette át.
- 156 Az említett két vármegye Pest és Csongrád, ahol Kossuth Lajos körutakat tett.
- 189 Hasonlóképpen ír az MT hasábjain Dinnyésy Lajos (*A magyar táborozás 1848*. 1848. okt. 7. 176. sz. 707–08.).
- 197 *K-en* – Kecskeméten  
A kecskeméti nemzetőrök hazafiasságáról Csernátoni is megemlékezik. (*Mákvirágok*. MT 1848. okt. 7. 176. sz. 707.)
- 200 Jókai itt arra az illír propagandára utal, amely a Jellasics mellé álló parasztokat földosztással hiteltette.

#### 54

### MI AZ A RESPUBLIKA? MIT TESZ E SZÓ: KÖZTÁRSASÁG?

362–68.

M: Ék 1848. okt. 15. 16. sz. 481–85. aláíratlanul.

Részl.: It 1957. 442–43.

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Szekeres László szerint Jókai e cikkben eltéli a Habsburgkirályságot, „bár e sorok között kimondatlanul is ott bujkál,

Sor:

hogy egy esetleges személycseré esetén bízni tudna a királyban. A 'beteges, gyámoltalan, elméjében tökéletesen megfogyatkozott' V. Ferdinánd bűneinek felsorolása mellett kimondja, hogy 'Köztársaság az: a mikor egy nép saját maga választott kormányra bízza külső és belső ügyei intézését...' Ez a megfogalmazás nem nyújt többet, mint Birányi Ákosnak az októberi bécsi felkelés hatására keletkezett, tiszavirágéletű Köztársasági Lapokban megjelent 'Győzzön a jobb' c. nyitó vezércikke 'Hagyjátok behozni a jobb rendszert, ahol önmaguk a népek igazgatják és kormányozzák magukat. Hagyjátok behozni a *köztársaságot*.' Ugyanebben a lapban Barsi József lelkész magyarázza hasonló 'egyszerűséggel' a republikát. A következők számok legfontosabb cikkei... nagymértékben felhasználják Jókai királyellenes megjegyzéseit, amely végül is elvi alap nélkül torkollik a republikába... Jókai ekkor napi politikai kérdésekben használja fel a májusban keletkezett 'Egy római polgárnő' c. novellájában alkalmazott kifejezéseket, bár ez az idillé szelídített köztársaság távol áll Petőfi Republika c. versének követelményeitől. Petőfi szerint a republika 'a véres porba' sújtja ellenségeit:

,Kit meg nem térít szép szelid szemed,  
Hol a szeretett oltárlángja csillog,  
Majd megtéríti azt szilaj kezed,  
Melyben halálos vésznek kardja villog.'

Távol a Jókai-féle köztársaság az Ábrányi Emil hirdette eszméktől is, mely szerint az 'újja alakult Európának más jövője nem lehet, mint szociális demokráciákra alapított köztársaság'. Nem kétséges Szabó Ervin igaza, aki az őszi időszakban keletkezett köztársasági gondolat értékét nem sokra becsüli." (It 1957. 442-43.)

Lukácsy Sándor írja *A márciusi ifjúság* c. tanulmányában: „A republikanizmus első megnyilvánulása Petőfi nagy vihart okozott verses röpirata volt március utolsó napjaiban (*A királyokhoz*); ugyanekkor — 30-án — Pálffy lapja is leírta: 'Éljen a republica!' A jelszó hangoztatásával az ifjagnak ekkor még várniuk kellett, de Nyíri Józsa már július 8-án a 'roskadt' királyi trónok 'teljes összeomlását' jósolta a Marciusius Tizenötödikében, augusztus elején megjelent Mészáros Károly munkája (*Európa legújabb alkotmányai*), mely lelkes dicséret szavak-

Sor:

kal szólt az amerikai köztársaságról, Greguss Ágost ez idő tájt dolgozhatott Robespierre beszédének fordításán (a köztársasági alkotmányról). Szeptembertől aztán egymást érik a republikánus felhívások. Ekkor került ki a nyomdából Birányi Ákos *Köztársasági kétféje*; Jókai az Életképekben azt jövendölte, hogy jön az idő, melyben a népek hajtóvadázatot tartandnak a királyokra, üldözni fogják e koronás vadakat'; Kolmár József a 'halotti leplet' készítette a 'kevély s jogtapodó dinasztia számára'; ekkor indította meg Birányi a Köztársasági Lapokat; és ekkor készült el Kornis Károly röpiratának második füzetete (*A kormány-rendszerről, Szózat a néphez*), mely hatalmas betűkkel hirdette: 'Éljen a népkormányzat! És a magyar KÖZTÁRSASÁG!!'

A köztársasági agitáció helyenként összefonódott a szociális problémák megoldásának sürgetésével." (*A magyar irodalom története*. 3. k. 707—08.)

- 1 Az MT hasábjain Republicanus álnevű cikkíró foglalkozik (1848. nov. 16. 210. sz. 845.; Vö.: Vályko Endre: *Az egyenlőség, szabadság és testvériség alapos ismeretei*. Pest 1848.)
- 54 *dobzse* — jól van  
*lacikonyha* — sátor vagy rögtönzött bódé, amelyben vásárok és piacok alkalmával frissen sült húst árúsítanak.
- 64 A MT-ben Radicalis (vsz. Dobsa Lajos) aláírással a *Ki és miként büntetheti a királyt?* c. cikk foglalkozik V. Ferdinánd felelősségével. (1848. okt. 30. 195. sz. 783—84.; Vö.: Gergelyi: *A király nem király*. MT 1848. okt. 12. 180. sz. 731—32.)
- 69 Az első devalváció 1811-ben, a második 1816-ban volt.
- 119 Jókai itt ismét a nagyhatású tavaszi cikkére céloz, amelyben elutasítja a státusadóságok vállalását. (JKK 90—91.)
- 141 Az ellenséges generálisok fegyverlerakásáról megemlékező Jókai arra utal, hogy Ozoránál 1848. okt. 7-én Jellasics tartalékhadteste, amely 7 500 közkatonából és altisztből, 50 tisztből és 3 törzstisztből állt, élén Roth és Philippovich tábornokkal, az őt körülkerítő népfelkelők előtt letette a fegyvert.
- 143 Az okt. 6-i népfelkelés azzal indult, hogy a nép meggátolta, hogy a menekülő Jellasics segítségére irányított zászlóaljakat útnak indítsák.
- 144 Gróf Theodor Baillet von Latour volt az okt. 6-án elfogott és felakasztott hadügyminiszter.  
*Latour, Baillet de* (1780—1848) — osztrák tábornok, 1848-ban külügyminiszter lett. Esküdt ellenségé volt Ausztria és

Sor:

Magyarország alkotmányos életének, Jellasics egyik bűjtogatója és titkos támogatója. 1848. okt. 6-án a bécsi plebejusok lámpavasra akasztották.

Latour kivégzésének a híret Pálfi Albert okt. 9-én tolmácsolja az MT hasábjain. (177. sz. 710.)

Latour felakasztásának körülményeiről részletes helyszíni beszámolót ír az MT PH. betűjegyű levelezője. (1848. okt. 12. 180. sz. 732–33.)

153 Ferdinánd király okt. 3-án nevezte ki Jellasicsot a nemzetgyűlés egyidejű feloszlásával és a képviselőház nem szentesített határozatainak hatálytalanítása mellett Magyarország teljhatalmú királyi biztosává, vagyis diktátorává.

163 Jókai túloz, amikor azt állítja, hogy Ferdinánd király az okt. 3-i manifesztumban kimondja Magyarország beolvasztását a többi örökös tartományok közé. Az is túlzás, hogy a király az említett manifesztumban kinyilatkoztatja, hogy az általa esküvel megerősített törvényeket nem fogja megtartani. A leirat valójában azt tartalmazza, hogy az uralkodó Magyarországot a béke helyreállításig haditörvények alá veti, minden törvényhatóság és intézmény működését ideiglenesen felfüggeszti, a nemzetgyűlésnek azokat a rendeleteit, amelyeket nem szentesítette, érvénytelennek minősíti.

## 55

### CHARIVARI

[1848. okt. 15.] 369–73.

M: Ék 1848. II. félév 16. sz. 507–09. aláíratlanul.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

84 kankallószol (Ék: kankallószol —sh.—)

122 rövid (Ék: rövid —sh.—)

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

11 ábrányonc — ábrándozó, délibábkergető, illuzionista

14 Figyelmező — politikai napilap. 1848 júliusában a reakciós BpHíradó folytatásaként indult. Év végén az Országos Hon-

Sor:

- védelmi Bizottmány beszüntette. Vida Károly szerkesztő Pest osztrák megszállása után folytatta kiadását. Az osztrák hatóságok is többször betiltották. Véglegesen 1850 januárjában szűnt meg.
- 29 *votum* — szavazat
- 46 *béllügyér* — a belügyér, azaz belügyminiszter szó gúnyos változata
- 47 A „Ne bántsd a szegényt” kezd megjegyzéssel a Figyelmezőnek a birtokososztály érdekeit állhatatosan védelmező irányvonalára utal Jókai.
- 53 Táncsics Mihálynak 1848-ban jelent meg *A józan ész c.* munkája.
- 65 A cserbenhagyásról van itt szó.
- 68 *P.k.k.* — Pannónia koronás királya
- 75 Jókai szánt szándékkal használja a *gazságminister* szót az igazságminister helyett.
- 81 *rescriptum* — császári leirat, rendelet
- 89 *menageria* — állatsereglet
- 101 *Von Buda* — budai, Budáról  
*keine rede* — semmi beszéd
- 104 *in persona* — személy szerint, én magam
- 107 *tucet* — tucat, pakli
- 112 *Gróf Franz Philipp Lamberg* (1791–1848) — Magyarországon is földbirtokkal és nemesi ranggal rendelkező császári altábornagy. 1848-ban Pozsony katonai parancsnoka. A bécsi reakció őt is beavatta tervcibe. V. Ferdinánd 1848. szept. 25-én miniszteri ellenjegyzés nélkül nevezte ki a Magyarországon található összes fegyveres erők — köztük a magyar honvédség — főparancsnokává. A pesti nemzetgyűlés válaszképpen szept. 27-én a kinevezést törvénytelennek nyilvánította, és a katonaságnak megtiltotta, hogy Lamberg parancsainak engedelmeskedjék. Másnap a felizgatott pesti tömegek Lamberget az utcán felismerték és felkoncolták.
- 114 *deutsche Karten* — német kártya
- 118 *commode* — kényelmesen  
*Ferdi kománk* — V. Ferdinánd király
- 124 *Karl Roth* — császári vezérőrnagy, 1848 előtt a gradiskai szlavon határhozrezred parancsnoka. Jellasics inváziós seregében az eszéki tartalékhadtest parancsnoka, akivel a népfelkelők okt. 7-én Ozoránál letétették a fegyvert.  
*Joseph Phillipovich* (1819–1889) — császári tiszt, vezérkar

őrnagyi ranggal Roth alvezére. Ozoránál esett fogságba Roth tábornokkal együtt. 1874-től tábornaszernagy. 1878-ban a Monarchia Boszniát okkupáló seregének a fővezére.

56

## SZEGÉNY KIRÁLY!

373–76.

- M:** 1. Ék 1848. okt. 22. 17. sz. 513–15.; Jókai Mór aláírással.  
2. FAIM 62–64.  
3. HhM 6. k. 42–44.  
**Részl.:** 1. It 1957. 443–45.  
2. ItK 1957. 437.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A FAIM-ban a cím után a cikk megjelenésének dátuma olvasható: (1848. okt. 22.)

- 1 Az isten szót a FAIM általában nagy kezdőbetűvel írja.  
16 bornyuk előtt (FAIM: halandók előtt)  
20 lehet többé.

*Jön az idő, melyben a népek hajtóvadászatot tartandnak a királyokra, üldözni fogják e koronás vadakat egyik ország szélitől a másikig s nem lesz azoknak maradásuk sem e földön, sem a másvilágon.*

Ez az idő (FAIM: lehet többé.)

- 31 Ez az idő és mily mélyen (FAIM: és milyen mélyen)  
41 nincs. Az isten mindenkinek áldást osztogat, te vagy egyedül átok alatt...

Szegény király. (FAIM: nincs.)

Szegény király.)

- 56 a te ételed (FAIM: a te életed)  
emberi étel (FAIM: emberi élet)  
álmod nem emberi (FAIM: álmod nem emberi)  
57 ember öröme. (FAIM: emberi öröm.)  
62 kikacagja halvány (FAIM: kikacagja halvány)  
64 világot, mint vést jósló üstökös csillag, s ha (FAIM: világot, s ha)  
65 ha a forrásból (FAIM: ha forrásból)  
72 kivész minden (FAIM: kivesz minden)



Sor:

74 van temetve.

*Mert átkozott lesz a fű, melly sírodon gyökeret ver, és áldott lesz az, melly palotád köveit fogja lépni.*

A népek (FAIM: van temetve.)

A népek)

77 boldogak (FAIM: boldogok)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László szerint a *Szegény király* c. cikk „Petőfihez hasonló radikális leszámolás Rousseau ,társadalmi szerződésének’ királyszemléletével. A Jókai-féle formai megoldások egész sorát mutatja be, s még a korábbi bizonytalan elvi állásfoglalásának jegyeit magánviselő technikai fogásokat is felvonultatja. (A Jókai-féle 1875-ös kiadásban még a szerkezeti egység rovására is találkozunk szövegcsonkítással, a legradikálisabb részek mellőzésével.) Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azokat az áruló jeleket sem, amelyek látszatkövetkezetlenségükkel minduntalan kilógnak az értekezés alaphangulatából. Jókai radikális állásfoglalását bizonyítja az tudatosan alkalmazott következetlenség, hogy Petőfi mintájára a vérrel, vassal kegyetlenkedő király és a nép iránti szeretetét filantróp kesergéssel kifejező jó király tetteinek credménye azonos. Maga a cím is határozottan ,sajnálkozó’, pejoratív értelmű. Petőfi ,Dobzse László’ c. versében is ebben a beállításban szerepel a ,szegény király’ kifejezés.

A király iránti hűség elevenen ható tényezőt képvisel ebben az időben s az értekezés központi részét ezért foglalja el a király elleni agitáció. A paródia szélsőségekben csapongó eszközeihez fordul Jókai, hogy bebizonyítsa királyhűség tarthatatlanságát. A Délibáb c. cikkével rokon módszerrel egy királyhívőt szerepeltet s úgy paródiálja e fiktív szereplő érveit, hogy a lojális állásfoglalás értelmetlensége beigazolódjék. Az ellentétes képek és jelenetek sűrű egymás mellé helyezése formailag is rikító kontrasztot s távolról sem logikusan összekapcsolt gondolatsort képez.

A múltat, a jelent és a jövőt elének vetítő, hármas szerkezeti egységre tagoló értekezés nyitánya mozgalmas képbe súrtti a királyság kialakulását... Az éles fogalmazásból kiderül, hogy a jó királyok is nyomorékká tették a népet, csak utána megsírárták. A fiktív szereplő szerint a megsírártás az erkölcsi

Sor:

alap arra, hogy sajnálkozzunk a királyon s meentsük meg az 'új idők' viharától. A múltat idéző bevezető kép után a jelen, illetve a közeljövő hasonlóan mozgalmas megjelenítésbe csap át az fró, mintegy érzékeltetve, hogy több érvet nem tud megemlíteni a jó király mellett... rejtett egyházzellenes álláspontja is előbukkan, amikor a király iránti irgalmasságot csak a 'keresztyn' felebaráti szeretettel indokolja... Amikor nagy általános történelmi fejtegetésbe bocsátkozik, Petöfi királyi portréihoz hasonlóan, az uralkodó apró-cseprő gondoljaiba bsbeldök . . . A lépcsözetesen fokozódó ellentét adva van: a parodizált figura kénytelen belátni, hogy a király a népek sírját, italát, a rabláncok zörgését, a háborút saját kényelmére és szórakozására használja, tehát elvetemült embertelen lény, mégis merő filantropiából csak mint emberért aggódik.

A király sorsát a távoljövöben bemutató befejezés még tovább bővíti a kontrasztot. A szélsőséges képek fokozásával érzékelteti, hogy a halál után senki, még egy paródiaalany sem fogja szánni a királyt. A természet is megbélyegzi, mert még századok múlva sem fog semmi teremni a sírján, mégis mint teljes lehetetlenséget fűzi a cikk végére a gépiesen visszatérő sóhajt: . . . 'Szegény, király, szegény koronás király!' A premisszák bizonyítása helyett látszólag logikátlanul csapong Jókai képzelete a megsemmisítő kancsal-szillogizmusok között, amikor egy kiválasztott szemszögből elveti a király iránti humanitást. Logikai rendbe igazodnak azonban gondolatai, amikor a király emberségét cáfolja. Nem elégszik meg azzal, hogy felvetítse a király embertelenségét, hanem ad absurdum végig viszi a megkezdett gondolatmenetet. Eljut egész addig, hogy halála után sem a mennyországban, sem a pokolban nem lesz hely — hiszen oda is emberek jutnak. A cikk állásfoglalása határozott, radikális. A főhangsúlyt a király embertelenségét megvilágító rész kapja, hiszen Jókainak a célja nem az volt, hogy az uralkodó hazafiatlanságát karikírozza (azért zárja le azt a szakaszt másfél sor után), hanem azokat akarja meggyözni álláspontjuk helytelenségéről, akik merő emberszeretettől a király egyéni sorsán aggódnak.

A zárószakaszban a király távoli jövöje Petöfi 'Akasszátok fel a királyokat' c. költeményének átkára emlékeztet. Jókai és Petöfi királyátkában egyaránt megtalálható az a motívum, hogy a király sírján még a föld sem fog virágot növeszteni. Petöfi tovább fejleszti és tömöríti Jókai hasonlatát, amikor meg-

Sor:

állapítja a királyról, hogy „szemétől a levegő fekete, s megromlik a föld, melyben elrohad”. Nem lehetetlen, hogy Petőfi Sándor december 2-á után keletkezett versében felhasználta Jókai királyellenes cikkét, de az is lehet, hogy közös francia forrásból merítették mind a ketten.” (It 1957. 443–45.)

84 Hasonló hangnemben ócsárolja a királyt és a nádort Csernátóni Lajos. (*Mákvirágok*. MT 1848. okt. 25. 191. sz. 769–70.)

57

## CHARIVARI

[1848. okt. 22.] 376–83.

M: Ék 1848. II. félév 17. sz. 539–42. aláfratlanul.

Részl. 1. HhM 6. k. 243., 252. (9., 13. sz.)

2. Pongrácz Alajos: *Ujabb adatok Jókai forrásaihoz* It 1939. 71–72. (10. sz.)

3. *A köszívű ember fiai* (JKK 1. k. 370–71.)

4. It 1957. 442–43. (6., 13. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

83 benevolisálták (Ék: benevolisáltak –sh.–)

100 Wallmoden (Ék: Wallmodon –sh.–)

103 közibők (Ék: kizibők –sh.–)

133 a fiuk (FAIM: a *leis* fiuk)

150 árából (Ék: árrából –sh.–)

222 Jankát (FAIM: Jankót)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László írja a 10. sz. közleményről: „Lehetséges, hogy az októberi bécsi újtjáról hazatérő Jókai Parndorfnál személyesen is találkozott Balla káplárral és társaival... E cikk egyik kitétele mindenestre a közvetlen szerkesztői, riport' stílusára emlékeztet. És Jókai – akár emlékeire, akár saját egykori tudósítására támaszkodva – regényébe is felvette Balláék egyik epizódját”. (*A köszívű ember fiai* JKK 1. k. 373–74.)

6 *Oxymand* – önkényes szóképzés az Ochs (ökör) és Ferdinánd szavakból

Sor:

- 9 *Mro I. Salvus passus*, — *Laufspasz pro Oxynando ultimo* — I. Szám. sértetlen (hivatalos) útlevél (marhalevél) — elbocsátólevél — utolsó Oxynand számára
- 11 *Oxynandus ultimus de Habsverlorenburg* — Habsverlorenburgi utolsó Oxynánd  
*Oxynandus ultimus* — szatirikus szójáték az Első Ferdinánd mintájára  
*Habsverlorenburg* — a Habsburg név szatirikus eltorzítása a verloren (elveszett) és a burg (vár) szavak segítségével
- 31 *pro Stephanissime ex gente Habsverlorenburg* — a Legistvánabb (István) számára a Habsverlorenburgi (várat vesztett Habsburg) nemzetségből
- 40 A közvélemény tisztában volt azzal, hogy a „méregkeverő” Zsófia főhercegnő volt a császári udvar rossz szelleme.
- 38 *für die Dame Sophie Höllenbrut* — Höllenbrut Zsófia asszony részére
- 52 *princeps ex stirpe fugitivi asini* — herceg a menekülő számára nemzetségből
- 57 *Hođa, Michal Miroslav* (1811–1870) — szlovák író, evangélikus lelkész. Nagy szerepet játszott az 1840-es években a szlovák irodalmi és politikai életben. Šturhoz csatlakozva röpirataival és tankönyveivel sokat tett a szlovák irodalmi nyelv kialakításáért. Hurban és Štur mellett az 1848. máj. 10-i lipótszentmiklósi szlovák tanácskozás és a szept. 18-i szlovák felkelés egyik előkészítője. Később is aktív szerepet vállalt a magyar szabadságharc elleni fegyveres felkelésben.
- 60 *Báró Balthazar Simunič* (1785–1861) — osztrák altábornagy 1848. okt. elején Sáros, okt. 18-án Trencsén megyébe tört be, majd Lipótvár ostromára indult, de a magyar fegyveres erők elől kivonult az országból. Dec. 14-én harmadszor Jabloncánál azzal a feladattal nyomult hadtestével Magyarországra, hogy Windischgrätz inváziójának megkönnyítése érdekében magára vonja a magyarok figyelmét. Ekkor a magyar sereg Nagyszombatnál vereséget szenvedett tőle.
- 62 *Karl Urban* (1802–1877) — császári tiszt, 1848-ban alezredesi rangban a II. (naszódí) román határőrezred parancsnok-helyettese, Erdély Jellasicsa. Észak-Erdélyben irányítja a Habsburgok katonai ellenforradalmát. Szept. 14-én kiáltványban jelenti be, hogy nem ismeri el az uniót, és eltűntje az újoncozást. Szept. második felétől hozzá járnak a román

Sor:

- parasztok felesküdni a császár iránti hűségre. Okt. közepén az 6 katonái szállják meg a román felkelőkkel egyesülve Észak-Erdélyt, miután felmondta a pesti magyar kormánynak az engedelmességet.
- 63 *desauviroz* — helytelenít, visszavon
- 68 *Báró Friedrich Blomberg* — császári tiszt, 1848-ban a bán-sági hadi főparancsnokság alá beosztott Habsburg-párti ulánus-ezredes. 1848. szept. 23-ig formálisan a magyar hadügyminisztérium alá tartozott ugyan, titokban azonban Mayerhofferrel, a belgrádi osztrák konzullal játszott össze. Az ő utasítását követve küldte ki katonáit a falvakba lázítani a magyar kormány ellen. Szept. 21-én a magyar ügyhöz hű Versec és Fejértemplom városokat át akarta játszani a szerb felkelők kezére, sőt ideiglenesen Vukovicso, a magyar kormánybiztost is letartóztatta. Mivel tervei megghiúsultak, szept. 23-án a hadi főparancsnokságtól ezredével együtt szolgálatmentességet kért és kapott. Ferdinánd okt. 3-i manifestuma után a magyar kormány ellen fordult és Arad várába vonult.
- 77 *Récsey Ádám báró* (1772—1852) — tiszt a napóleoni háborúban. 1846-tól a magyar nemzeti testőrség alkapitánya. 1848. okt. 3-án Bécsben kinevezik magyar miniszterelnöknek. Ellenjegyezte az országgyűlés feloszlását és azt a királyi rendeletet, mely Magyarországot Jellasics horvát bán hadi főkormányzósága alá helyezte. A magyar országgyűlés okt. 9-én törvénytelennek minősítette kinevezését. A bécsi forradalmárok elfogják majd elengedik, s ő Jellasics táborába menekül. Récsey fogságáról részletesen ír a KossH. (1848. nov. 10. 114. sz. 505.; Vö.: MT. 1848. okt. 10. 178. sz. 713.)
- 82 *Aula* — egyetemi díszterem, a bécsi egyetem forradalmi fiatalság főhadiszállása  
*benevolisál* — jobb belátásra bír
- 83 *contrasignál* — ellenjegyez
- 84 Récsey kihallgatásának a jegyzőkönyvét a KossH-ban olvashatjuk. (94.)
- 88 *Oxfort* — tréfás szóképzés: Ochs (ökör), fort (tovább) szavakból
- 98 Az MT okt. 13-án közli „Csernáttoni, Cserző, s dolgozó társaink legnagyobb része mind a haza ügyében Bécs körül fáradoznak.” (181. sz. 725.)  
Az MT okt. 16-i számában már arról ad hírt Csernáttoni, hogy

Sor:

- a „Hymen-ujonc” Jókaival együtt megérkezett a „krawallok és forradalmak nagyszerű Városába”. (183. sz. 734.: Vö.: MT 1848. okt. 23. 189. sz. 759–60.)  
A Pálfi Alberthez intézett levél szerint Csernátoni egy röp-  
iratot jelentett meg Bécsben (*Das neue Blatt*) s ennek hatá-  
sára változott meg a bécsiek közönyös, sőt ellenséges hangu-  
lata a magyarok iránt. (*Pest okt. 23. 1848. okt. 23. 189. sz. 757–58.*)
- 100 *Wallmoden vasasok* – gróf Ludwig Wallmoden-Gimbornról, az ezred egykori tulajdonosáról 1819-ben elnevezett, morva legénységű 6. sz. nehéz-lovasezred, amelynek a magyarországi Szentgyörgy városa volt az állomáshelye.
- 106 *I wdsz nid* – Ich weiss nicht; Nem tudom
- 108 *I wdsz hold nix* – Ich weiss nicht
- 110 *lénung* – zsold
- 116 *Sakkerment* – Sakrament: szentségét
- 118 *Das ist un menschlich* – Ez embertelenség
- 120 *bivouac* – szabad tábor, katonai tábor
- 122 *Wagram* – ausztriai község, ahol Napóleon vívta győztes csatáját 1809. júl. 5-én és 6-án Károly főherceg csapatai ellen
- 123 A tréfás tábori kalandokról nov. 3-án számol be Csernátoni (*Mákvirágok a bécsi táborból*. MT 199. sz. 801.)
- 124 Ozoránál valóban 50 tiszt adta meg magát.
- 137 Nádorhuszárok hazatéréséről ad hírt a KossH. (1848. okt. 19. 95. sz. 425. Vö.: Szöllősi Balázs: *Huszárijaink*. KossH. 1848. okt. 28. 103. sz. 457.)
- 180 *haute crém* – magas kiválóság (Vö.: Barsi József: *A magyar fő arisztocrátiához*. KossH 1848. okt. 28. 103. sz. 457.)
- 190 *Ferenc herceg* – Ferenc Károly  
Az MT-ben Nyiri József számol be arról a nagy eseményről, hogy V. Ferdinánd lelépett vagy leléptetett trónjáról”. (1848. okt. 19. 186. sz. 748.)  
A király lemondásának híre ekkor még nem felelt meg a való-  
ságnak.
- 206 A bihari románság felkeléséről írottak pontatlanok. Annyi valóban megtörtént, hogy több román helység népe sezept. elején tettelegesen elleneszegült az újoncösszeírásnak, majd később az újoncállásnak. Az ellenállást katonaság törte le. A fő vétkeket: két pestesi, egy keresztszegapáti, egy tulkai és két kávádsi személyt a statáriális bíróság kötél általi halálra ítélte.

Sor:

A „felkelés” megjelölés inkább az Arad megyei románok mozgalmára illik. Aradban ugyanis a helységek sorra lázadtak fel az újoncozás ellen, és valóságos katonai hadműveleteket kellett vezetni ellenük.

- 215 *az aradi parancsnok* — Báró Johann Berger von der Pleisse tábornok (1786–1864), akit a többi várparancsnokkal és hadi főkormányzóval egyetemben előre értesítettek az okt. 3-i királyi manifesztumról. (Vö.: JKK 456–57.) Okt. 4-én felszólította Arad város tanácsát, hogy a helybeli nemzetőrséggel rakassa le a fegyvert, az aug. 23-i kormányrendelet értelmében szervezkedő önkéntes mozgó nemzetőri tábornok, amelynek élén Máriássy János őrnagy állt, távoztassa el Aradról, és nyilatkozzon, hogy Ferdinánd császárral vagy az Országos Honvédelmi Bizottmánnyal akar-e tartani. Mivel választ nem kapott, okt. 7-én egy óra hosszat ágyúztatta a várból a várost.
- 217 *Farkas Károly* — Wolf Károly, ill. Wolf, Karl Maria (1829–1907), tenorista és énekmester. Fiatal korában Pesten lépett fel először. Az 1850-es években a bécsi udvari operaházban, majd Berlinben énekelt.

58

## NEM SZERETEM A SÁPADT ARCOKAT

384–87.

- M: 1. Ék 1848. okt. 29. 18. sz. 545–47.; Jókai Mór aláírással.  
2. FAIM 65–67.  
3. HhM 6. k. 45–48.
- Részl.: 1. It 1957. 445.  
2. ItK 1957. 437–38.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

cím alatt a FAIM-ban a megjelenés dátuma olvasható: (1848. okt. 29.)

- 12 királytök (FAIM: királyotok)  
szívtelen önkény (Ék: szívtelen zsarnok)  
FAIM: a szívtelen önkény)  
14 fején viselt (FAIM: fej viselt)

Sor:

14 sarkai alá s féreg-élet élő alattalóival lelke meztelen szennyeit fogja imádatni, nem azon magasztos eszmét, mely mint isten képe trónolt eddig a szivekben.

Nem az isten képét, a hóhér képét fogjátok imádni, egy hóhérét, ki megengedi: hogy éljetez, míg neki tetszik, s haljatok meg, ha nektek nem tetszik az élet.

Ki példával fog elölmenni az eszküszegésben, orozva gyilkolásban, Istenkáromlásban, ki védni fogja azokat, a kik őt büneiben követik, s fõlszabadítja az ország minden ádáz bûnöseit: hogy üldözzenek mindenkit, a ki ndloknál jobb.

Ki egymásra (FAIM: sarkai alá.

Ki egymásra)

25 uszítja népeit: (FAIM: uszítja a népeket:)

31 eljönnek a (1875; HhM: eljönnek a)

33 vezették.

Az elcsábult néptömeg meg fogja bánni vétkét. Megtér a szabadság istenéhez s testvérünk lesz, mint volt ez elõtt.

De egy zsarnok soha sem tér meg! Atyja sohasem lesz a népnek, mert sohasem volt az.

Istennek mondja magát s tagadja az istent.

Szállj alá a bitorolt oltárról tömjénezett bálvány!

Egy az isten! Az nem te vagy.

Ha van világgpusztító szellem, melynek képét viseled, ki romlást vérözönt, kétségbeesést küld a földre, az nem az égben, az a pokolban lakik.

Térj vissza uradhoz...

... Jaj nekünk (FAIM: vezették.

... Jaj nekünk)

44 E sor után a FAIM-ban nincs választójel.

51 midõn felmagasztalók. (FAIM: mikor felmagasztalók.)

57 nincsen ideje (FAIM: nincs ideje)

57, 59 kell rá (FAIM: kell rá)

61 lehet ismét felettetek törve van fejetek, (FAIM: lehet ismét fejetek)

63 teljes éltetekben (FAIM: teljes életekben)

64 a történetet (FAIM: a történeteket)

69 Átkozott a ki (FAIM: Kárhozott, a ki)

71 hónapot elpazarolt (FAIM: hónapot elpazarolt) életbõl átkozott (FAIM: életbõl)

74 Szentmarjaynak (FAIM: Szentmarjainak)

79 s mi legfõbb (FAIM: s a mi legfõbb)



Sor:

- 80 volna ez (FAIM: volna az)  
81 ezereket (FAIM: ezreket)  
87 sápadott el azt (FAIM: sápadott el azt lelmi)  
88 kimondani, azt leirmi... (FAIM: kimondani...?)  
98 ezerenként (FAIM: ezerenként)  
99 kiknek lelkébe (FAIM: kiknek lelkében)  
100 lángokat gyujtani (FAIM: lángot gyujtani  
népek lelkébe (FAIM: népek lelkében)  
101 erdei madár. (FAIM: erdei madarak?)  
104 isteneit leküzdeni (FAIM: Isteneket legyőzni)  
105 uj tizenkét apostol (FAIM: tizenkét apostol)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László szerint ebben a cikkben is „az agitativ szempontok foglalják el a központi helyet”. Itt Jókai már „kevesebb romantikus fogást használ. A satirikus elemek mellőzésével első személyben szólítja csatasorba a fiatal költőket s szenvedélyes hangú, meggyőző erejű kiáltványban bélyegzi meg a megalkuvást és a félrehúzódat”. Első hangleütésében jelzi, hogy Magyarország történetében új korszak kezdődik. „A racionális és emocionális tényezőkre egyaránt súlyt helyező cikk színes példákkal bizonyítja a mozgalomba való bekapcsolódás szükségességét.” Megvilágítja, hogy élethalálharcunkban számunkra csak kétféle jövő létezik: győzelem vagy gyáva halál és rabszolgaság. „Két irányba ható érvekkel számol le a felvilágosodás híveinek a király jószágáról szóló elképzelésével. A márciustól szeptemberig tartó ‚hiszékenység’ bírálatával egyidejűleg bizonyítja, hogy a király nem lehet a nép ‚szerető atyja’, elveti a megalkuvás lehetőségét... A zárószakasz tudatos felszólítás a királyellenes harcra. Nem véletlen, hogy Vasvári Pál az 1849 eleji katonai kudarcok idején a cikk címében kifezetekkel igyekszik felrázni a csüggedőket, közte Jókai is.” (It 1957. 445–46.)

Ugyancsak Szekeres László írja, hogy ebben a cikkében Jókai „kitűnően alkalmazza Petőfi híres augusztusi politikai cikkének cáfoló módszerét. Igen gyakori, hogy Jókai Petőfi 1848 tavaszán és nyarán írt királyellenes költeményeit, többször hangoztatott szófordulatait használja fel ősi cikkeiben. Október 29-én az egész időszak programadó ‚Nem szeretem a sápadt arcokat’ c. értekezése és Petőfinck

Sor:

- az április 1-i tömegdemonstráción a forradalomtól húzódok elleni kijelentése („láttam remegést, láttam sápadt arcokat”) közti elvi és formai rokonság kézenfekvő . . . a királyellenes cikkek szintézisét képező Pán Jellasicz c. „hősköltemény” is nagy mértékben használja fel „A helység kalapácsának” komikus elemeit, vaskos népi gúnyolódásait”. (It 1957. 449.) Zsigmond Ferenc írja *A szabadságharc hatása Jókai írói egyéniségére* c. dolgozatban: „Mikor a „békés Lafayetteket” gyűlölő Petőfi szava cseng fülében, olyankor jakobínus ízű fenyegetések csúsznak ki a száján: „Nem szeretem a sápadt arcokat! . . . Ha nyertünk, akkor eljönnek a számolás napjai . . . Jaj nektek sápadt arcok emberei!” De két hónappal később a Pesti Hírlap előlegezett programjában már jobban meggondolja a dolgot, vagy más ember véleményének áll a befolyása alatt, határozottan kijelentvén: „terrorizmust nem fogunk tanácsolni soha . . .”. — Csak legalább ennyi következetesség lett volna a fiatal Jókaiiban, hogy t. i. a vérmes túlzásait józanabb mérséklettel cserélje fel De nem, ő mindenképpen következetlen.” (It 1918. 36–37.)
- 1 Rubicon — Itália és Gallia Cisalpina ókori határfolyója, Julius Caesar 49-ben — megszegve a szenátus határozatát, amely megtiltotta, hogy bárki fegyverrel átkeljen e határon — visszavonhatatlan lépésre határozta el magát: átkelt a folyón, s megindította a polgárháborút Pompeius ellen. Innét származik a mondás: átlépni a Rubiconon = vissza nem vonható lépést tenni; ill. Túl vagyunk a Rubiconon = Nincs számunkra visszaút.
- 17 Rokongondolatokat fejteget a KossH hasábjain Oroszláni (*A királyok egyik vezérével*. 1848. nov. 24. 126. sz. 551.) és Ábrányi Emil (*Kettőről győződjék meg minden hazai!* KossH 1848. nov. 14. 117. sz. 515.)

59

## CHARIVARI

[1848. okt. 29.] 388–401.

- M: Ék 1848. 2. k. 18. sz. 568–74. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 211–12. (3., 8. sz.)  
2. HhM 6. k. 243–44. (3., 8. sz.)

3. It 1957. 449. (5. sz.)  
 4. ItK 1957. 424, 429, 434. (2., 5., 8. sz.)

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

- Sor:  
 193 sor után közli a FAIM: „(Vége követk.)”  
 205 ez ő fölségének (FAIM: ez ő felségének)  
 206 ám” válaszol a huszár. (FAIM: ám; volt a felelet.)  
 256 szegedi várbörtönből (FAIM: szegedi várbörtönből)  
 263 férfiak, kiket szabadlelkükért kilopott hazájukból a koronás gazság.  
 (FAIM: férfiak.)  
 265 Egy olasz porkolábjuk (FAIM: Egy orosz porkolábjuk)  
 volt nekik, olly eb, minő a gazdája. (FAIM: volt nekik.)  
 268 „Minő roszt ez a (FAIM: „Minő ez a)  
 270 ládába hasra (FAIM: ládában hasra)  
 272 a kinzásnak! A király mulattatására.  
*Te koronás ember! volt-e egy nyugodt perce álmaidnak?*  
*Lesz-e ezután? ... (FAIM: a kinzásnak!)*  
 366 Temesvárt (Ék: Temesvárt —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 11 *Hronos* — Kronosz; a legifjabb titán, Zeusz atyja az ógörög mitológiában  
*Saturnus* — ósítáliai mezei isten az ókori római mitológiában  
 15 Napóleonnak és Ferenc császár lányának, Mária Lujzának volt a fia II. Bonaparte Napoleon, a Sasfiók (1811–1832), akit apjának halála után az osztrák császár nagyapa Schönbrunnban a külvilágtól szinte elzárva neveltetett. Mivel a beteges ifjú korán elhunyt, az a mendemonda terjedt el, hogy Ferenc császár mérgeztette meg. Ez nem fedi a valóságot, de az izolált életmód minden bizonnyal siettette a Sasfiók halálát.  
 18 A tuskó szóval Ferdinánd báb-természetére, tehetetlenségére és gyengelméjűségére céloz Jókai.  
 20 *Korybantok* — Kybelének, a frigek nemzeti istennőjének tiszteletére rendezett ünnepélyek papjai  
 23 *Amalthea* — Amaltheia; Zeusz a Kréta szigeten szoptató és felnevelő kecske az ógörög mitológiában  
 28 *fekete bankó* — vadbankó, a devalváció után kibocsátott váltópénz  
 31 Napóleon, miután 1805 októberében Ulmál elfogta Mack

Sor:

- osztrák tábornok seregét, 1805. dec. 2-án Austerlitznél, 1809 első felében Abensbergnél, Landshutnál, Eckmühlnél és Regensburgnál, 1809. júl. 5–6-án pedig Wagramnál verte meg az osztrák haderőt.
- 35 *Dreissig Kreuzer* — Harminc krajcár
- 7 Kossuth Lajost a Törvényhatósági Tudósítások állítólagos felség sértő cikkei miatt 1837. máj. 5-én letartóztatta és hűtlenségi perbe fogatta a rendőrség. A Királyi Tábla három, a Hét-személyes Tábla négy évre ítélte el. A fogságból 1840. máj. 10-én szabadult.
- 40 *Prometheus* — Prométheusz, titán a görög mitológiában. Miután testvére, Epimétheusz az istenek megbízásából úgy ruházta fel a különböző élőlényeket képességekkel, hogy az ember számára sem maradt, ellopta az istenektől az ember számára a tüzet és a mesterségeket. Ezért Zeusz büntetésből egy sziklához láncoltatta, ahol egy saskeselyű tépte a máját. Héraklész lőtte le a madarat és szabadította ki az emberiség jótévőjét.  
Prométheusz a természeti (vagy legyőzhetetlennek vélt hatalmas) erővel szembeszálló emberi értelem szimbóluma lett.
- 49 *courtisani* — kéjvő
- 51 *gehen Sie, sie unverschämte Person!* — menjen már, ön egy szégyentelen perszóna!
- 55 *Minerva* — a bölcsesség istennője az antik mitológiában
- 56 Ismét Ferdinánd király együgyűségére céloz itt Jókai.
- 59 *Olympus* — Olimposz, Olümposz, Görögország legmagasabb hegycsoportja a Szaloniki-öböl nyugati partján. Lábat mediterrán növények, tetejét havasi rétek borítják. A görög mitológia szerint az istenek lakóhelye.  
Ferdinánd királyt az okt. 6-i bécsi forradalom kergette el a Burgból.
- 62 A papiros-időszakot említő Jókai arra utal, hogy a forgalomba hozott váltópénz mennyiségét Ferdinánd uralkodása idején szerfelett felduzzasztották.
- 63 *Heres* — Héra, a görög mitológiában a hold istennője, Zeusz testvére és felesége, aki bosszúval üldözte férje földi szeretőit.
- Juno* — itáliai istennő, a görög Héra megfelelője. Jupiter felesége és Mars anyja; a házasság és az állami rend védelmezője.
- 65 Zsófia férje Ferenc Károly főherceg volt.
- 71 A pástorórákat és a férjrel összetévesztést említő író Jellasics és

Sor:

- Zsófia széltében-hosszában pertraktált — 1848 őszen Pesten pornográf képekkel illusztrált — viszonyára céloz.
- 75 *Brontes* — Brontész az antik mitológia egyszemű óriásainak, a küiklopszoknak egyike, akiket atyjuk Tartaroszba száműzött, de Zeusz kiszabadított, s ők ezért hálából villámokat és mennyköveket készítettek a főisten számára  
Szlavónia régi magyar neve Tótország volt. Jókai a tót Brontes elnevezéssel Jellasics és az udvar összejátszására céloz.
- 75 *Hammonia* — Hamburg  
A birka képében bujdosó földönfutó Jupiter említése felidézi, hogy az okt. 6-i bécsi felkelés miatt Ferdinánd király és környezete Olmützbe menekült. A felkelés amiatt tört ki, hogy Bécs zászlóaljakat akart küldeni a Pákozdnál megvert Jellasics segítségére.
- 82 *eleusi mysterium* — Déméter, Perszephoné és Dionüszosz titkos kultusza, rejtelmes istentisztelet, a görög vallás legősibb megnyilvánulása az Athén melletti Attikában
- 87 Mars eltévedéséről író Jókai arra céloz, hogy Jellasics szept. 10-i kiáltványában magabiztosan jelentette be, hogy seregével Budára megy Magyarországot a pártütők uralmától megszabadítani. A pákozdi ütközet után azonban kénytelen volt irányt változtatni és vert seregével Ausztriába menekülni, hogy segédcsapatokkal erősítse meg hadait.
- 93 *Bacchus* — a bor istene az ógörög mitológiában  
*burkus* — porosz  
*Fridrik Vilmos* — IV. Vilmos Frigyes (1795—1861) porosz király
- 110 *Erato* — az erotikus költészet műzsája az antik mitológiában.  
I. Lajos bajor király 1825-től 1849-ig uralkodott, és valóban szerzett verseket írni.  
*Montez, Lola* (1820—1861) — kalandjairól hírhedett, skót származású spanyol táncosnő, aki először 17 éves korában ment férjhez egy James nevű katonatiszthez. 1846-ban került Münchenbe, ahol I. Lajos bajor király szerelmét annyira megnyerte, hogy miniszteriumát — amely tiltakozott az ellen, hogy e nőt a király grófi rangra emelje — elbocsátotta. I. Lajos Landshut grófnője címet adományozta a táncosnőnek. 1847 novemberében Montez kegyeltje kerül a belügyminiszterium élére, és a táncosnő rajta keresztül beleavatkozik az államügyekbe. Erre 1848. febr. 10—11-én zavargás tör ki Münchenben Montez ellen, és Lajos király kénytelen menesztetni.

Sor:

- Jókai jóslata majdnem bevált. Miután Montez ismét feltűnt Münchenben, a bécsi és berlini forradalmak nyomán új zavargások kezdődtek a bajor fővárosban és I. Lajos végül is kénytelen volt lemondani a trónról Miksa fia javára. (Vö.: JKK *Cikkek és beszédek* I. k. 781.)
- 111 *Boetia* — Beócia, Boiótia, ókori tartomány Görögország középső részén
- 114 *Midas király* — Frígia első királya. Apollon szamárfülekkel bünteti. A király elrejtí szőgyenét, de a nádas kisusogja a tüköt  
Teleki Ádámnak Jellasics iránti szimpátiájáról korábban írtunk. (JKK 807.)
- 120 *Philemon és Baucis* — a házassági hűség ókori mintaképei. Philémon és Baukisz öreg házaspár a görög mitológiában, akik megvendégelték a vándorok képében megjelenő Zeust és Hermeszt. Zeusz ezért megengedte, hogy egyszerre haljanak meg és fákká változva még sokáig együtt maradjanak. Jelen esetben Jókai a Batthyány-kormányhoz az osztrák — magyar jó viszony fenntartásán munkálkodó politikájára és a király Magyarországra hívásának hasztalanul ismételt kísérleteire céloz.
- 142 A dunántúli libákat és kontót említő Jókai a horvát inváziós sereg magatartására utal. A Közlöny szept. 27-i számában olvasható egyik helyszíni beszámolója szerint Jellasics katonái „mint disznó csoport elszéledvén, a künnlegelő marhát, disznót, ludat, egyszóval mindent, a mi találtatott, részint puskákkal, részint fejszékkel agyonütötték és megették”. Más beszámoló szerint a rekvirált élelem fejében „értéktelen nyomtatványokat”, azaz elismervényeket adtak. (OL HM Általános Iratok 1848: 7879.) és azzal hitegették a kárvallottakat, hogy „Die Kammer wird zahlen!” (A Kinestár majd fizetni fog). MT 1848. szept. 22.
- 146 *Caesar* — i. e. 47-ben Pharnaces pontusi királyt, aki Armenia egy részét elfoglalta a római birodalomtól, a pontusi Zela mellett legyőzte, majd a római szenátusnak a győzelemről tett jelentését kezdte a szállóigévé vált szavakkal: Veni, vidi, vici. (Jöttem, láttam, győztem.)
- 147 *aquisitio* — beszerzés, bevásárlás, megszerzés
- 149 Szept. 20-án három somogyi kanász, 24-én Szőcsénynél keszthelyi és somogyi gerillák, szept. 29-én Lepsény lakói fogták el Jellasics táborának postai küldeményeit. Az így

Sor:

- zsákmányolt levelek közt volt az is, amelyben Jellasics Latournál sürgette az általa ígért segítséget. A fontosabb közérdekű leveleket a Közlöny októberben folyamatosan publikálta.
- 162 Nov. 5-én kezdi közölni és dec. 31-én az utolsó számban fejezi be a „legkacagtatóbban tiszteletlen magyar írást”, a *Pan Jellasics* c. komikus eposzát, a Csokonai Vitéz Mihály „Béka — egér harcának” technikai fogásait utánzó szatíráját, amely mintegy összegezze Jókai királyellenes megnyilatkozásainak. A szerzőgazó „hősköltemény” alkotóelemei szórványosan, csaknem egészükben fellelhetők Jókai antidinasztikus közleményeiben. A véletlenre bízott, s laza eseményhalmazával is az eposzi „deus ex machinát” karikírozó, obszcén népi elemekkel telítődött mű elsősorban Zsófia főhercegnő és Jellasics közt kibomló szerelmi titkokat s a király pipogyságát mutatja be elsősorban a korabeli pletykák és sajtóközlemények alapján. (Vö.: Szekeres László: *Jókai és Petőfi szaklétsza*. It 1957. 447.)
- 166 *girc* — greci, görög  
*cincár* — macedóniai román, átvitt értelemben ügyes kereskedő, balkáni
- 168 Jellasics útjában mindenütt lefoglaltatta a közpénztárakat, és ezzel mintegy 500—600 000 forintot szedett össze.
- 208 *császárkirály* — Ferdinánd Magyarországnak királya, Ausztriának pedig császára volt. Apja, Ferenc császár ugyanis 1806-ban lemondott a teljesen illuzórikussá vált német-római császári címről, és az „osztrák császár” címet vette fel.
- 213 *karabin* — karabély, rövid puska, lovassági fegyver. Lovon ülő katona számára alkalmasabb, mint a puska, de szerkezete azonos a puskáéval. Nem volt elterjedt fegyver. Huszárjaink inkább karddal és pisztollyal harcoltak.
- 233 *Loin des yeux loin de [du] coeur* — Távól a szemtől, távol a szívtől
- 240 A KossH fordított T. (J.) betűjeggyel ellátott *Windischgrätz és Bécs* c. cikkét a következő szavakkal kezdi: „Seregünk már másodszer nyomult Ausztriába és ismét visszahúzatott, mert az austriai országgyűlés, mint hallom, 12 szavazattöbbséggel határozta el, hogy a magyar segítség nem kell.” (1848. okt. 26. 101. sz. 449.)  
Később is ily sorokat olvashatunk a „Lajta melletti táborról”: „October 16-kán délután végrevalahára átlépte a sereg az osztrák határt, és Bécs felé vonult, de akkor éjjel gyors parancs

Sor:

által, miért — miért nem? visszavonatott". (KossH 1848. okt. 29. 104. sz. 463.)

Cserző Bence az MT-ban részletesen beszámol a schwechati ütközetet megelőző tétovázásról. (1848. okt. 26. 192. sz. 773.)

A Móga János parancsnoksága alatt álló magyar hadsereg okt. 16-án és 21-én kétszer is benyomult Ausztriába, de okt. 17-én és 22-én vissza is fordult. Ez az ingadozás részint az osztrák Birodalmi Gyűlés állásfoglalásának határozatlansága, részint az Országos Honvédelmi Bizottmánytól érkező parancsok folytonos módosíthatósága, részint pedig a tisztikar jelentős hányadának habsburgiánus, a határ átlépését ellenző magatartása eredményezte. Harmadszor okt. 28-án indultak meg a magyar csapatok, de két nappal később Schwechatnál vereséget szenvedtek.

- 243 Okt. 16-án az Országos Honvédelmi Bizottsághoz olyan jelentések érkeztek, hogy az ellenség ereje Bécs környékén tetemesen meggyarapodott. Ezért Kossuth Lajos okt. 17-én felhatalmazást kért és kapott a képviselőháztól, hogy a mintegy 30 000 főnyi magyar sereg ütőképességének és létszámának növelése végett a Lajta és Pest között a Duna mentén újabb toborzást tehessen. A fővárosból 554 nemzetőrrel indult el. Útközben Vác, Esztergom, Komárom, Győr, Moson és Pozsony városokban állt meg, és működésének eredményeképpen okt. 23-án 14 000 népfelkelő és nemzetőr kíséretében ért a lajtai táborba, Parndorfba.
- 246 A szaladó király az Olmützbe menekült V. Ferdinánd.
- 256 A szegedi várbörtönbe még a forradalmak előtt 480 olasz politikai foglyot tartott ítélet nélkül a bécsi kormány állítólagos „javíthatatlan rendzavarási hajlamuk” miatt. Az Országos Honvédelmi Bizottmány okt. 5-én elrendelte a börtönök kiürítését és a foglyok Pestre kísérését. Okt. 10-én Kossuth Lajos indítványozta a képviselőházban, hogy mivel a király mindenkinek amnesztiát adott még a múlt országgyűlésen, a nemzetgyűlés vagy mondja ki e foglyok végleges szabadon bocsátását, vagy ajánlja be őket katonáknak az olasz legénységű Ceccopieri seregre. A Ház egyhangúlag a rabok szabadlábra helyezése mellett döntött. A foglyok okt. 11-én érkeztek meg a fővárosba.
- 276 *absentisták* — a forradalom elől külföldre menekültek *falsimonium* — hamisítvány
- 278 A nemzetgyűlés Kossuth Lajos javaslatára okt. 10-én hozta azt a döntést, hogy a magánügyben Magyarország határain



Sor:

kívül tartózkodó magyarok 15, a birodalmon kívül levők pedig 30 napon belül kötelesek hazatérni, mert különben hazaárulóknak tekintik őket. Az indokot a döntéshez az szolgálta, hogy a szeptemberben kezdődött emigrálásokkal megnőtt a külföldre távozott főrendiek és földbirtokosok száma, s az abszentisták jelentékeny része az ellenforradalommal konspirált.

A Jókai által vagylagosan felsorolt okok valóban szerepeltek az abszentistáknak a Házhoz küldött öngazoló irataiban.

- 281 Wesselényi Miklós szept. utolsó harmadában ment a csehországi Gräfenbergbe, s lábának kúrálása címén kért távolmaradási engedélyt.
- 295 *Deák logicája* — Az okt. 7-én Ozoránál elfogott Rothot és Phillipovichot az Országos Honvédelmi Bizottmány okt. 12-én hazaárulás vádja alá helyezte. A Ház elnöke okt. 22-én jelentette a képviselőknek, hogy Rothék ügyében befejeződött a vizsgálat, és határozatot kért arra, hogy milyen bíróság elé állítsák őket. Ekkor javasolta Deák Ferenc, hogy mivel a kérdés nem a törvényhozó, hanem a végrehajtó hatalom körébe tartozik, az Országos Honvédelmi Bizottmány távollevő elnöke, Kossuth Lajos visszaérkezéséig napolják el az ügyet. Indítványát azzal az érveléssel támasztotta alá, hogy ha a képviselők szigorúan ragaszkodnának is a törvényhez, a kormány esetleg másképp járhat el, mert abnormis időkben a politikának az igazságszolgáltatásra is nagy befolyása van, már pedig a politikai körülmények alakulhatnak úgy, hogy az ítéletek felfüggesztése nagyobb haszonnal jár, mint az elítélés, hiszen adódhat például olyan helyzet, amikor esetleg Rothékat az ellenség kezébe jutott hazafiakkal lehet kicserélni. A nemzetgyűlés az indítványt elfogadta. Megjegyzendő, hogy Rothék ellen az eljárást sohasem folytatták le.
- 299 *metempsychosis* — lélekvándorlás
- 300 A Kossuth Lajos toborzó körútján is résztvevő Jókai okt. elején valóban távol volt a fővárostól.
- 302 *Népelem* — Az MT mellett a radikális középnemesség politikai napilapja. 1848. júl. 1-én indult, s júl. 17-én magába olvasztotta az egy nappal korábban indult Radical-Lapot Mérey Mór és Rosti Zsigmond napilapját, aug. 6-án pedig a Zerffi Gusztáv és Nádaskay Lajos újságját, a Reformot is. Az egyesülés után az új lap címe Népelem Radicallap lett. Madarász László, Madarász József és Rosti Zsigmond szerkesztette.

Sor:

- 303 Az elsőnek az MT iránt érdeklődő cikkfró minden bizonnyal a márciusi fiatalok egyike volt.
- 310 *Das heist verschwenden* — Azaz méltatlanra van elpazarolva
- 315 *noch einmal* — még egyszer
- 316 *Charivari* — Lauka Gusztáv júl. 1-én *Charivari* címmel, Dongó alcímmel indított és korábban nem engedélyezett vicclapja. Szept. 25-én, amikor a szerkesztő és munkatársai táborba szálltak, megszűnt.  
A *Charivari* nem olvadt bele az MT-be — miként Jókai írja —, hanem Lauka Gusztáv az előfizetőket Pálfiék lapjának a küldésével elégtette ki.  
Jókai itt gúnyolódik első ízben az MT-vel. 1849-ben a békepárti *Esti Lapok* szerkesztőjeként annál gyakrabban veszi célba a fiatalok radikális orgánumát.
- 337 *Ceritto, Fanny* — olasz táncosnő, 1846. szept. 17-én férjével együtt lépett fel a Nemzeti Színházban a *Markotányosnő és a postalegény* c. balettben.  
*John Bull* — az angolok gúnyneve
- 338 Az említett porosz király IV. Vilmos Frigyes.
- 340 *ilyen fajta* — nőiességét áruba bocsátó nyilvános szeretkező, feslett
- 342 *Louis Eugène Cavaignac* (1802–1857) — reakciós francia tábornok. Az 1848-i párizsi forradalom után májustól hadügyminiszter volt. Júliusban leverte a párizsi proletárfelkelést. 1848 júliusától decemberig miniszterelnök volt. Decemberben köztársasági elnöknek jelöltette magát, de kisebbségben maradt.
- 349 Jókai itt a bukaresti forradalom bukására utal, amely után számos román forradalmár — mint például a nagy forradalmi demokrata, Nicolae Bălcescu — Erdélybe menekült. Együttal az 1848 októberében kitört magyarellenes erdélyi román felkelésre is céloz Jókai, amelynek során a felizgatott tömegek több helyen sajnálatos kegyetlenségeket követtek el.
- 350 Horváth Miklós szomorú sorokban számol be az erdélyi cseményekről. (MT 1848. okt. 31. 196. sz. 788.; Vö.: MT 1848. nov. 17. 202. sz. 813.)
- 351 Hasonló jelenségekről számol be Pálfi Albert az MT hasábjain (1848. okt. 31. 196. sz. 788.)
- 353 *nápolyi kirdly* — II. Ferdinánd, aki 1830 és 1859 között uralkodott
- 357 Az 1830-i lengyel felkelés leverése után Párizs a lengyel emigráció központja lett. Innét és a felosztott Lengyelországból a

Sor:

menekültek már 1848 nyarán folyamatosan érkeztek Magyarországra. Kossuth Lajos már 1848 júniusában akart egy lengyel légiót szervezni, de tervét Batthyány Lajos ellenezte. Okt. végén mintegy 2000 harc képes lengyel tartózkodott Magyarországon, nagyrészt Pesten. Egy Zabolicki nevű lengyel menekült már okt. 19-én felhívta a pesti lengyeleket, hogy fogjanak fegyvert Magyarország mellett. Nov. 2-án kapott engedélyt József Wisocki egy lengyel légió felállítására. Ez a légió a dec. 14-i budaméri csatában már ki is tüntette magát. A szabadságharc végéig nyolcra emelkedett a lengyel légiók száma.

- 360 Az MT szerkesztője óvatosabb, mint Jókai. Pálfi Albert okt. 30-án – egy nappal később – csak a következőket közli: „Seregeink benyomultak Austriába.

Egy meglehetősen hiteles hír szerint a magyar tábor tegnap este Bécs alatt, szemközt az ellenséggel, félhold alakjában vonó posztót, s mára támadólag készült munkálódni.

Ismételjük csak meglehetősen hír szerint, mint a közönség valószínűleg tapasztalhatta, nagyon rátartósak vagyunk arra, hogy a mit irunk, az ne legyen elhamarkodott tudosítás.” (195. sz. 783.)

Windischgrätz elleni támadásról írja a KossH: „A nemzet-örség, de főleg a bécsi legio, oroszláni elkeseredéssel küzdött, s hozzájok csak a szláv elemű katonaság dühe hasonlítható. A magyar sereg eddig már hátba érte az ellenséget, s ha későn nem érkezik, Windischgrätz veszve van.” (1848. nov. 1. 106. sz. 473.)

Jókainak az a közleménye, hogy a magyarok legyőzték Windischgrätzet, tévedésen alapult.

A nov. 5-i következő számban hangsúlyozottan is helyesbíti Jókai e tévhírt, amikor közlésezi, hogy „egy kicsinyt megverték bennünket” (JKK 401.), s hozzáfűzi még, hogy „a bécsiek nem akartak, vagy nem jöhettek segítségükre” (Uo.).

- 361 1848. aug. 6-án Jellasics felajánlotta Jovićnak, az eszéki vár parancsnokának, hogy a vár védelmére két zászlóalj katonát szállt a várba. Az eszéki sereged tisztikara azonban úgy nyilatkozott aug. 31-én, hogy a horvát–magyar viszályban semleges marad, a várat pedig saját erejéből tartja meg az öszmonarchia tulajdonának. Az Országos Honvédelmi Bizottmány okt. 10-i rendeltére a várparancsnokság az osztrák és a horvát színek mellé okt. 14-én kitűzette ugyan a magyart

Sor:

is, de a várba vezényelt magyar zászlóaljat — semlegességére hivatkozva — nem engedte be. Kossuth Lajos határozott utasítására gróf Batthyány Kázmér kormánybiztos egy zászlóalj élén mégis bevonult okt. 22-én a várba, és biztosította azt a magyar kormány számára.

*Batthyány Kázmér gróf* (1807—1854) — a szabadságharc előtt a főrendi ellenzék élgárdájához tartozó politikus, 1848-ban Baranya megye főispánja, majd kormánybiztos. Harcolt Szenttamásnál, Jellasics betörésekor személyesen vezényelte a baranyai népfelkelőket és a nemzetőröket. Gerillacsapatot szervezett Mohácson. 1849 februárjában a Tiszavidék kormánybiztos. Szemere minisztériumában külügyminiszter. Törökországba menekült. 1851-ben in effigie felakasztják. (KossH 1848. nov. 1. 106. sz. 473.)

- 363 *Berger és Blomberg* okt. 22-én kitérőre kíséreltek meg az aradi várból, amelyet Máriássy János önkéntes mozgó nemzetőrei zártak körül. (Vö.: JKK ... ..) Mivel a várvédők kudarcot vallottak, okt. 22-én 480 ágyúgolyót löttek a városra, majd másnap megismételték Arad ágyúzását.  
*kapucinus barátok* — a Ferenc-rend 1527-ben alapított harmadik ágának, a kapucinus rendnek a tagjai. Csuklyát (capitulum; innen az elnevezésük) viseltek és szakállt növesztettek. Magyarországon 1674-ben telepedtek le.
- 366 *Bárá Georg Rukavina* (1777—1849) — altábornagy, 1848-ban temesvári térparancsnok és a temesvári vár parancsnoka. Magyarellenes osztrák katona, de a szerb felkelőkkel sem rokonszenvezett. Az okt. 3-i királyi manifesztum után okt. 7-én a városban ostromállapotot hirdetett és megtiltotta a magyar bankjegyek forgalmát. Okt. 16-án bejelentette, hogy senkitől sem fogad el parancsot, hanem a várat a fejedelem és a dinasztia számára tartja meg. Temesvár nem is került a szabadságharc idején a magyar kormány kezére, noha 1849-ben Vécsey Károly tábornok körülzáratta, és többszöri ostrommal kísérelte meg elfoglalásával.
- 368 *Kozman Theodorovič* — az osztrák birodalmi haderő tábornoka. 1848. szept. 11-én Jellasics parancsnoksága alatt tört Magyarországra, és részt vett a pákozdi csatában. Az Ausztria felé menekült Jellasics azt a 8—10 000 horvát népfelkelőt és szeresztánt, akik csak rontották seregében a fegyelmet, okt. 7-én az ő parancsnoksága alá helyezte, s indította Sopron, Vas és Zala megyéken keresztül Horvátországba. Mivel a dunántúli nép-

Sor:

felkelés ismételt támadással nehezíti Theodorovič útját, a tábornok Stájerországon keresztül vezette ki embereit. Kivonulása után terjedt el Magyarországon az a tévhit, hogy Theodorovič katonáinak rablása miatt felkelt Stájerország népe és a sereget megsemmisítette.

- 369 Az MT 1848. okt. 30-án közli: „Perczel Mórnak Nugent seregeiből elfogott 1300 foglyai ma érkeztek meg a fővárosunkba.” (195. sz. 783.)

Perczel Mór okt. 8-án indult el 5200 emberével Ozoráról a Muraköz megtisztítására, amelyet Nugent seregei tartottak megszállva. Működése eredményes volt, Nugent két vesztes csata után egész seregével elhagyta a Muraközt.

Az ezrével fogdosás arra célzás, hogy a Letenye melletti összeütközés során Trangouss István, a Hunyadi-csapat hadnagya 700 ellenséges foglyot ejtett. Katonái közül került ki az az öt harcos is, akik egymaguk kényszerítettek megadásra 270 határőrt.

- 372 *Simonics* — helyesen: Simunič okt. 18-án nyomult másodszer Magyarországra, ezúttal Trencsén megyébe. (L. JKK 862—63.)

- 374 1848 júliusában már a láncokat is felvonták a Lánchíd pillérei között. A híd a vázra fektetett deszkák segítségével alkalmas lett ideiglenes használatra. Dec. második felében a magyar, 1849 januárjában a császári sereg is használta. Hivatalosan 1849. nov. 20-án nyitották meg.

- 376 *Privateigentum* — magántulajdon  
A javaikat féltő bécsi polgárok írták házaikra a forradalom idején, hogy „A magántulajdon szent!”

Az ökör szóval Jókai Oxinandra, azaz Ferdinánd császárra céloz.

- 390 1848 őszén elszaporodtak az olyan gúnyrajzok, amelyeken Jellasicsot bikának, Zsófia főhercegnőt tehénnek, a férjét pedig ökörmek ábrázolják.

## CHARIVARI

[1848. nov. 5.] 401—05.

M: Ék 1848. II. félév 19. sz. 603—04. aláíratlanul.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 6 A Honvédelmi Bizottmány nov. 1-i jelentéséről írja Pálfi Albert: „Első olvasásra az nagyon hasonlít egy osztrák generális stílusához, mellyben mindig győzelemről van a szó, a végén pedig, midőn az ember az eredményt várná, az van ott, hogy visszavonultunk. —

A határozatlan beszéd sokkal rosszabb, a legkedvezőtlenebb híreknél is. Akkor van az ember legrosszabban, midőn nem tudja, hogy mihez tartsa magát.

Ha a kormány olly híreket kapott, hogy az ellenség egy kicsit megpacskolt, mért nem mondják meg az igazságot őszintén. A háború, nagyszerű kocka, melly egyik résznek sem nyújt a győzelemről előleges biztosítást.

És ha egy kicsit meg is vertek volna. Mi van abban valami ollyasmi, mit el kell hallgatni.” (MT 1848. nov. 1. 197. sz. 791.)  
Jókai mintha e szavakra válaszolna 3-4 nappal később.

Az okt. 30-i schwechati ütközetről van szó. A Móga vezette magyar seregek az országhatárig, a Lajta folyóig üzték Jellasics csapatait. Móga Parndorfnál vesztetelt, s nem akarta átlépni a határt. Időközben Windischgrätz 60 000 emberrel Bécs alá érkezett, majd két részre osztotta seregét. 35 000 embert 54 ágyúval a Parndorffal szemben napijárányira elterülő schwechat — manswörthi sáncok mögé vezényelt teljes harci készületben, s csaknem ugyanennyi emberrel s mintegy 150 ágyúval folytatta Bécs ostromát. A kiegészített magyar hadsereg 20 000 gyalogosból, 4000 lovasból és 88 ágyúval felszerelt 2000 tüzérből állott. E 26 000 emberből 3000 tartozott a kaszás népfölkelők közé.

Kossuth Lajos okt. 28-án hajnalban adott jelt a támadásra. A magyar sereg előhada, Görgey vezetésével elszánt harci kedvvel lépte át a magyar határt. Nyomában megindult a derékhad is. A sereg óvatosan nyomult előre az osztrák védővonalak felé. Másnap este csapataink a Schwechat körüli

Sor:

dombokon szálltak táborba. Windischgrätz hatravonta előőrseit, s félrehúzódva várt a földsáncokban. Okt. 30-ára virradóra a magyar sereg leereszkedett a magaslatokról, s kezdetét vette a viadal. A támadást Manswörthnél a jobbszárny indította el. Hirtelen kivált a dandárból 2000 honvéd, s Guyon Richárd vezetésével szuronyrohammal tört az ellenségre. A magyarok hamarosan beverekedték magukat a faluba. Kemény utcai harcban az ellenség a házakban torlaszolta el magát. A honvédesapat fergeteként söpört végig a falun. Reggel 9-re kitűzték a templomtoronyra a magyar lobogót. Guyonék a megfutamodott ellenség után nyomulnak. Ekkor Görgey dandára szétszórja a Schwechatnál tanyázó gránátosokat. Windischgrätz 10 000 vasas németet indít ellentámadásra a magyar balszárnyon. Űtegeink azonban visszaszorítják a támadókat. Délután 2 órakor már mindenütt győztesen lobognak a magyar zászlók. Ekkor a komáromi kaszások egy közükjük csapódó ágyúgolyótól megriadva futásnak erednek. Az egész jobbszárny megzavarodik, maga a fővezér is pánikba esik, s általános visszavonulást rendel el. A csapatok riadtan hátrálnak, s mire leszáll az est, szinte intakt hadseregünk ismét magyar földre vonul vissza.

7 *criminally* — kriminálisan; bűn számba menően

9 Kossuth Lajos javaslatára az országgyűlés Irinyi Józsefet Bécsbe küldte, hogy az osztrák birodalmi gyűlésnek felajánlja a magyar hadsereg katonai segítségét. Ez a habozó testület azonban a városi tanácshoz utasította a magyar követet. A nép forradalmi lelkesedésétől megszeppent városi tanácsnokok viszont a birodalmi gyűléstől várták a kezdeményezést. Kossuth, aki mint szemlélő részt vett a schwechati csatában, az izgalomtól lázas betegen érkezett Pozsonyba és innen tudósította a magyar képviselőházat a történetekről. „Azon cél — írta a többi között —, hogy Bécsset az ostrom alól felmentsük, egyedül azért nem sikerült, mert Bécs részéről semmi közremunkálással nem találkoztunk.”

A bécsiek kitörése valóban elmaradt, s Windischgrätz bevonult a császárvárosba.

9 Csernátoni Lajos szemtanúként számol be a vereségről (*A schwechati ütközet*. MT 1848. nov. 2. 198. sz. 795—96.)

12 Hasonló gondolatokat fejteget Horárik (*Mit féltek? kicsi hitűek*. MT 1848. nov. 3. 199. sz. 801.)

15 *Antaeus* — Antaios, Poszeidonnak, a tenger istenének és

Sor:

Gaiának, a föld istennőjének a fia. Legyőzhetetlen volt mindaddig, míg anyjával, a földdel érintkezett. Héraklész a levegőbe emelte és úgy fojtotta meg.

30 *et quod desinit in „um”* — és ami „um”-mal végződik

47 Franz Stauduar Ferdinand Roseanuval együtt alapította és szerkesztette 1826-ban a Luna Agramer c. hírlapot. E német nyelvű zágrábi napilap neve 1830-ban Luna Agramer Politische Zeitungra, majd 1848-ban Agramer Zeitungra változott. Stauduar állítólag az osztrák kormány besúgója volt. Újságját — amely nagyrészt az osztrák Oesterreichischer Beobachtert másolta — konzervatív, Habsburg-barát szellemben szerkesztette.

Az osztrák szerkesztőnek mint „kollégának” válaszol Jókai, s ezzel mintegy felfedi a név nélkül megjelent közlemény szerzőjét.

58 *batteria* — üteg

60 *Répai ezredes* — Répássy Mihály (1798–1849) 1848-ban őrnagy a 6-os számú Württemberg huszárezredben, s ezredével a magyar ügyhöz csatlakozott. Részt vett a Jellasics elleni őszi hadjáratban. Ezredes, majd huszárezred parancsnoka lett. A schwechati csatában Kossuth Lajos szerint a magyar hadsereg megmentője volt. Decemberben tábornok s Perczel hadseregéhez csatlakozik. A Közép-Tiszánál fedezi a kormány menekülését. A kápolnai csata után a hadügyminisztériumba kerül, s kinevezik a magyar hadsereg főfelügyelőjének. Máj. 8-án ideiglenesen a hadügyminisztérium vezetését is átvette. Júl. 30-án Szegeden kolerában meghalt.

Répássy ezredes hősiességét a csatában helyszíni tudósítóként résztvevő Csermátoni Lajos is kiemeli (i. m. 796.)

Répássy Mihály a schwechati ütközetben a balszárnyat vezényelte, visszaverte az ellenség támadását, és a visszavonulásnál példamutatón töltötte be az utóvéd szerepét.

61 *regement* — regiment; ezred

*escadron* — lovas század

79 *hadság* — kaszás népfelkelők

A kaszások idő előtti és nagy zavart előidéző megfutamodásáról részletesen számol be Csermátoni Lajos (i. m. 796.)

81 Jókai nem egészen méltányosan gúnyolódik a komáromi kaszásokkal, amiért a schwechati ütközetben megszaladtak. Ennek oka az lehet, hogy Kossuth Lajos az okt. 30-i beszámoló-jában egyedül őket marasztalja el. Az is kétségtelen azonban,



Sor:

hogy Csányi László nov. 1-i jelentése szerint Győr, Hont és Gömör megye nemzetőrei, sőt a honvédszászlóalj szerveződött volt porosz herceg serege is megfutamodott. Görgey Arthur pedig egyenesen a gömörieknek tulajdonítja a szaladásban az elsőséget.

86 *Guyon Richárd* (1812–1856) – tábormok. 1848-ban mint az osztrák hadsereg Magyarországon tartózkodó kvietált főhadnagya állt egy honvédszászlóalj élére. Mindenütt kitudt hősies magatartásával. 1849 után Törökországba menekült.

87 *Circumdederunt te* – körülvevének téged (ti. a halál gyötrelmei). A circum dederunt me (körülvevének engem) kezd. katolikus temetési ének mintájára Irta Jókai.

Kossuth Lajos nov. 1-én Pozsonyból kiadott rendeletével indította Guyont 8000 emberével Simunič ellen, aki már Nagyszombatnál állomásozott, és a jelentések szerint Pozsony elfoglalására készült. Kossuth egyúttal utasította Lipótvár parancsnokát is, hogy a vár őrzésére szükséges erőt leszámítva az összes emberével támadja hátba Simuničot. Jeszenák János nyitrai kormánybiztosnak ugyancsak meghagyta, hogy népfelkeléssel induljon Simunič ellen. A circumdederunt erre vonatkozik

94 A debreceniek hősiessége és a békésiek gyávasága az okt. 22-i aradi csatározásokban mutatkozott meg.

Szarka József okt. 27-i levelében számol be a Maros melléki tábor győzelmeiről, közte a debreceniek haditetteiről. „Ezelőtt öt héttel 300-on felüli önkéntes nemzetőr csapat indult ki Aradra. Turics és Varga kapitányságuk alatt. És ezekről Máriási néhány nap múlva, — miután a várból rájuk záporként omló kartács és bombák közt rettentetetlenül álltak meg, — azt írta hozzá, hogy 'Debrecen büszke lehet fiaira.'” (MT 1848. nov. 1. 197. sz. 792.)

Részletesen leírja Szarka az okt. 11–18 közötti hadmozdulatokat és előcsatározásokat, majd a „képtelen elszántsággal” harcoló ulánusok megütközését a mieinkkel: „A csata rettenetes volt. Ember ember ellen vívott. A csata elején csapataink a faluig húzódtak vissza. Itt a csata iszonyuan ujult meg ...

Negyedfél órai harc után az uhlánok tökéletesen megverettek, s a legnagyobb rendetlenségben vágattak vissza Szent-Miklós felé.” (Uo. 793.)

Ezután megbélyegzi Szarka a menekülő békésieket, majd így folytatja: „A csata dicsősége egyedül a 300 debreceni

Sor:

„verespántlikásokat” illeti. Ezek úgy vívtak, mint barlangjokban veszett ebek által megtámadt oroszlanok. Volt 17 éves fiú, ki két uhlánt s két lovat egy más után ölt le. Volt, ki, midőn fegyvere töltetlen volt, egy parányi pisztollyal lőtte le ellenét. Volt, ki a lelőtt ló által eltemetett uhlánnak fejét, saját kardjával vágta szét. Tüzeink felségesen lőttek.

A csatának az eredménye részünkről a legszebb győzelem, s az, hogy a gyakorlatlan nemzetőr rendes katonasággal szemben is dicsőséggel tartotta meg a harctért. Az uhlánok, maga Blomberg is, Temesvárra futottak. Veszteségünk nagy, 6 halott a verespántlikások közül és 5 sebesült. Az uhlanok közül 92 halott és nehezen sebesült maradt a harctéren.

A békésiek a leggyalázatosabban viselték magokat. Hallatlan gyalázat győzelem, tökéletes győzelem után elfutni, gyalázatosan haza haladni ez letörölhetetlen bélyeg.” (Uo. 793.)

- 14 *Görgey Arthur* (1818 – 1916) — testőr volt Bécsben, majd főhadnagy lett a 12. Nádor huszárezredben. 1845-ben lemondott rangjáról s 3 évig Prágában kémiai tanulmányokat folytatott. 1848-ban honvédszázadosnak nevezik ki Győrbe. Augusztusban őrnagy s a Tiszán-inneni nemzetőrök vezére lesz. Szeptemberben a Csepel szigeten fedezi a fővárost Jellasics ellen. Lórév községben hadbírótság elé állította a hazaáruló Zichy Ödönt. Perczel Mór parancsnoksága alatt részt vesz az ozorai győzelemben, s Kossuth Lajos ezredessé nevezte ki. A schwechati csata után Móga János lemondott a fővezérségről, s Kossuth okt. 31-én Görgeyt kinevezte tábornokká s a Pozsony körül gyülekező hadak fővezérévé. Decemberben csata nélkül vonul vissza Windischgrätz elől Győrből, s Bábólnánál csatát vesz. A fővárost feladják, Görgey a felvidékre vonul vissza. Jan. 5-én kiadja a Váci Kiáltványt. Februárban Görgey csapatát az Országos Honvédelmi Bizottmány Dembinszky parancsnoksága alá helyezi. Márc.-ban már Görgey az ideiglenes fővezér, s irányítja a dicsőséges tavaszi hadjáratát.

## KESERŰ HANGOK

405—07.

- M: 1. Ék 1848. nov. 12. 20. sz. 609—10.; aláíratlanul.  
 2. FAIM 68—69.  
 3. HhM 6. k. 49—50.  
 Részl.: 1. It 1957. 446.  
 2. ItK 1957. 438.

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A cím alatt a FAIM-ban a cikk megjelenésének a dátuma olvasható: (1848. nov. 12.)

- I *A császár kirugta maga alul a trónust.  
 A császár halomra lövette birodalmi fővárosát.  
 A császár aláírta végpusztulása ítéletét.*

★

*Véres hajdankor, mellynek rémeseményci a mesevilággal határosak, mutass fel egy példát, melly e királyi örültséghez hasonlatos legyen!*

*Hidd elő néroidat, a pogány hódítókat, kik emberáldozatot vittek hadistemeik véres oládrára, Timurt, Dsingiszkkánt, Caligulát, Helio-gabalust.*

*Mellyik tett örültségében ahhoz hasonló borzalmakat, minőket e gyöngé fejű ember cselekszik?*

*Mire tartogatja még őt a sors? Lelke már félig halva van, mire kell neki tovább lézengeni trón és ravatal közt?*

*Annyira elszaporodott-e már a földön az emberi faj, hogy e koronás dőghaldit kellett reá bocsátani?*

*Vagy új időköt kezdünk-e élni: hol világharc támad a kerek földön jók és gonoszok közt, hogy eldüljön végre: Istené-e, vagy ördögé a világ? —*

*A mellyik meggyőzetik, meghal, és számára nincs föltámadás többé.*

★

Annyi ember (FAIM: Annyi ember)

- 31 rabszolgasággal.

*Mindenki fájdalmat, nyomort, a sorsnak átkait fogja magával*

Sor:

*ide hozni, csak egy nyomort, csak egy átkot nem, — a király tiszteletét. Őt átkozni fogják és boldogok lesznek.* (FAIM: rabszolgasággal.)

- 38 a Kaukaszus (FAIM: a Kaukasus)  
39 szabadságeszmék (FAIM: szabad eszmék)  
41 sem rabszolga (FAIM: sem szolga)  
42 szabadság Jeruzsáleme, (FAIM: szabadság Jeruzsálema,)  
45 halt meg (Ék: holt meg)  
hanem feltámadott! (FAIM: hanem föltámadott!)  
51 szent földedre (FAIM: szent földekre)  
52 hoz s szívében (FAIM: hoz szívében)  
58 háromszínei alá (FAIM: háromszíne alá)  
62 itt jönnek össze (FAIM: itt jönnek össze)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Szekeres László szerint Jókai a *Keserű hangok* c. „kétségbeesett hangú kiáltványban legélesebben bélyegzi meg V. Ferdinándot, s egyértelműen áll ki a szabadságharcosok mellett. Az értekezés nyitányán fokozódó lendületű pátosz ömlik szét . . . A szubjektív felkiáltás szerkezeti keretet feloldó pátosza, a szuperlatívuszba rögtönzött, egymásba torkolló reflexiók, a választ magukban hordozó kíméletlen kérdések a polgárháborútól irtózó író felfokozott szenvedélyének és őszinteségének bizonyítékai. Nem csoda, ha 1875-ben épp a hangulat alapját képező kezdő szakasz mellőzésével csonkítja meg az értekezést.” (It 1957. 446.)

- 1 Erről a témáról ír az MT hasábjain Bécsi Gedő (*Szerkesztő!* 1848. nov. 11. 206. sz. 830.; Vö.: Szatmári Károly: *Buda, october* 26. KossH 1848. okt. 27. 102. sz. 453.; Tomor Ferenc: *Közírtásügyi levelek. II.* MT 1848. okt. 30. 195. sz. 785.; Belár Géza: *Andalgás.* MT 1848. nov. 2. 198. sz. 798.)
- 2 A halomra lövetés Bécs okt. 31-én befejeződött ostromára vonatkozik.
- 2 Nov. 8-án írja Pálfi Albert: „Bécsből a hírek még ma is csak átszivárgás útján jönnek hozzánk.

A birodalmi város tekintete rettentő. A rombolás szelleme ütötte ott fel sátorát. Vadság, kegyetlenség s legnemtelenebb bosszu dul mindenfelé. —

Halottak és sebestültek száma ezerekre megyen, nincs ember, ki barátját, rokonát, ismerőst ne siratná.” (MT 203. sz. 815.; Vö.:)

Sor:

- Radicalis (Dobsa Lajos): *Habsburgok politikája*. MT 1848. nov. 8. 203. sz. 817–18.)
- 8 Timur vagy Timur-Lenk (I Sánta Timur) vagy Tamerlan (1336–1405) 1369-től mongol uralkodó, véreskezű hóddt. Szétdarabolta Perzsiát, az ellenálló városokat borzalmas kegyetlenséggel verte le. Iszpahánban 70 000 koponyából rakott piramist. India megrohanása után Delhiiben 100 000 foglyot gyilkoltatott le.
- 9 *Heliogabalus* (vagy Elagabalus) – Varius Avitus Bassianus a családi neve – római császár (218–222). Féktelen kicsapongásokkal járó „istentisztelete” még katonáiban is undort keltett. Gyilkosság áldozata lett.
- 11 Az országos sérelmeket híven felsorolja a Honvédelmi Bizottmány Ivánka ezredes által Windischgrätznek küldött ultimátuma. (MT 1848. nov. 1. 195. sz. 793–94. Vö.: Zabúlc József: *Minek az a monarchia?!* MT 1848. nov. 13. 207. sz. 833.)
- 13 Jókai ezúttal is V. Ferdinánd gyengeelméjűségére céloz. Csernátóni Lajos a következőképp gúnyolódik a „halott lelkű” királlyal: „Telegraphi tudositás OIműtz bõl. Ő felsége nagyon rosszul érzi magát, bár fejét mindenféle jóval tele beszélteti. A szülés persze mind inkább közeledik, a fájdalmak élesebbek! folytonos láz ül az idegeken, és az eszmélet teljesen veszte van, néha ugyan úgy tetszik, mintha a felséges beteg eszére térne, mi már magában is lehetetlen.” (MT 1848. nov. 10. 205. sz. 829.)  
Az MT okt. 28-i híradása szerint Borsodban így imádkozott egy pap: „Isten hallgasd meg kérésünket és tellyesítsd azt mindenhatósággoddal, engeddd, hogy szegény királyunk Ferdinánd, ki mind ön magunk, mind szegény hazánk terhére van, könnyen és szerencsésen kimulhasson.” (194. sz. 781.)  
Barsi József is keményen támadja a *Legyünk férfiak!* c. cikkében a „koronás tehetetlenséget”. (MT 1848. nov. 20. 213. sz. 856.)
- 56 Az itt előbukkanó kérdéssel számos cikkben foglalkoznak a korabeli lapok. (Pl. Zsarnay Imre: *Lengyel ügy*. KossH 1848. nov. 10. 114. sz. 503.; *Fővárosi ujdonságok*. KossH 1848. nov. 17. 120. sz. 528.; Szatmári Károly: *Fővárosi ujdonságok*. KossH 1848. nov. 7. 11. sz. 492.; Barsi József: *Vigyáztunk!* KossH 1848. dec. 3. 134. sz. 583.)
- 57 A KossH hasábjain olvashatjuk: „A lengyel és tiroli önkéntesek közbámulás tárgyai. Az utcák népe nem győz velük betelni. A lengyeleknek fehér attilájok van egyszerű vörös zsinórzattal,

Sor:

fejükön négyszögletű vörös sapka fehér vagy fekete prémmel. A tiroli vadászcsapat tagjait zöldgallérú szürke kabátjuk, tölcséralaku hosszú kalapjuk fölbokrétázva, s a mellette levő vörös toll teszi feltűnőkké." (*Fővárosi Ujdonságok*. 1848. nov. 1. 106.; Kéry Gyula i. m. 601.)

A KossH írja a *Fővárosi Ujdonságok* c. rovatában: „A lengyel és tiroli önkénytesek még mindig közbámulás tárgyai; az utcák népe nem győz velők betelni. A lengyeleknek fehér attilájok van, egyszerű veres zsinórzattal, fejükön négyszögletű vörös sapka, fehér vagy fekete prémmel. A tyrol vadász csapat tagjait, zöldgallérú szürke kankójuk, tölcséralakú hosszú kalapjuk fölbokrétázva, s a mellette lengő veres toll, teszi feltűnőkké." (1848. nov. 1. 473.)

## 62

### A FORRADALMAK METEMPSYCHOSISA

407—08.

M: 1. Ék 1848. nov. 12. 20. sz. 610—11.; Jókai Mór aláírással.

2. FAIM 70—71.

3. HhM 6. k. 51—52.

Részl.: It 1957. 448.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

2 több mint (Ék: s több mint)<sup>1</sup>

egy milliárd (FAIM: egy milliard)

4 ugyanazon (FAIM: ugyanazok a)

5 Egy festett (FAIM: Egy trónba festett)

6 ember, satyrája minden felségi eszmének, környezetének (FAIM: ember, környezetének)

8 Ferdinánd (FAIM: Ferdinánd — Ez a változat a későbbiekben több ízben ismétlődik.)

25 a párizsi (FAIM: a párisi)

28 ugyan azt cselekvé (FAIM: ugyanazt tette)

40 keserü könny! (FAIM: keserü könny!)

Sor:

- Szekeres László szerint „A befejező sorok fejezik ki a cikk lényegét, s a királyellenes részek a végső tanulságot készítik elő. Kétségtelen, hogy Jókai eddigi királyellenes cikkeinek is volt számonkérő jellege és felelősségre ébresztő íze. A király legnagyobb bűne eddig is a véres belháború kirombantása volt, de itt tükröződik első ízben, hogy a felelősségrevonásról a hangsúly a felelősségre ébresztésre tolódik. Ez a királyriasztás már magában hordozza azt a lehetőséget is, hogy a vérontás elkerülése érdekében, — ha arra alkalom kínálkozik — kész minden eszközzel megakadályozni a harcot. Még világosabban fogalmazódik meg ez az elvi állásfoglalás, A Pesti Hírlap programja' c. cikkében.” (lt 1957. 448.)
- 3 Hasonló gondolatokat fejteget a KossH-nak nov. 19-i vezércikke. (122. sz. 535.; Vö.: —tm—: *Ismét egy jezsuita*. KossH 1848. nov. 21. 123. sz. 539.)
- 15 *Mirabeau*, Honoré Gabriel Rigneti M. grófja (1749—1791) — francia államférfi, a francia forradalom kezdeti időszakában a nemzetgyűlés egyik vezére, de az udvar erkölcsi és anyagi lekötöztetése.
- 18 *Fuchslied* — rókadal, a bécsi aulisták forradalmi gúnydala. *A köszlő ember fiai* c. regényben Windischgrätz tábornokot gúnyolták vele az egyetemisták. (JKK 2. k. 392.)
- 19 *vive la nation!* — éljen a nemzet!
- 20 *Foullon*, *Joseph François báró* (1717—1789) — kegyetlen és kapzsi hadbiztos és hadi főfelügyelő, XVI. Lajos pénzügyminisztere. A feldühödött nép lámpavasra akasztotta.
- 22 *Versailles* — Párizstól 16 km-re fekvő város, ma a nagy Párizs peremvárosa. 1672 és 1789 között a francia királyok lakóhelye volt.
- 29 *Orleans herceg* — Lajos Fülöp József (1747—1793). 1789-ben bevásárlják a nemzetgyűlésbe, később belép az Egyenlőségi Clubba s felveszi az Egalité nevet. XVI. Lajos halálára szavazott, de a forradalmi törvényszék 1793. nov. 3-án halálra ítélte, mert a királyságra tört.

## CHARIVARI

[1848. nov. 12.] 408—22.

- M: Ék 1848. nov. 12. 20. sz. 629—36.  
 Részl.: I. FAIM 207—08., 212. (9., 16. sz.)  
 2. HhM 6. k. 236., 244—45., 252. (4., 9., 16. sz.)  
 3. Jókai Mór: *Irdi arcképek.* 273—74. (16. sz.)  
 4. It 1957. 439—40. (2. sz.)  
 5. ItK 1957. 423., 431. (2—3. sz.)  
 6. *A kőszívű ember fiai* I. k. JKK 501. (3. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 119 olvassa fel nekik (FAIM: olvassa el nekik)  
 128 amolyan, adta vette, (FAIM: amolyan adta szedte vette)  
 129 itt hijjába a (FAIM: itt hijába a)  
 130 takarodik mingyárt (FAIM: takarodjék mindjárt)  
 amarra terringette." (FAIM: amarra teringette.)"  
 135 hát kend még azt (FAIM: hát még kend azt)  
 221 *Nemzeti színházunknak ismét ünnepe volt. Szigligeti legujabb drámája adatott*  
 II. R á k ó c z y (FAIM: II. R á k ó c z y)  
 227 igaz a jelenben. (FAIM: igaz a jelenhez.)  
 229 jézsuiták által (FAIM: jezsuiták által)  
 jézsuitának neveltették (FAIM: jezsuitának neveltették)  
 244 ha kipisztegték volna (FAIM: ha kipisztegték volna)  
 245 ezt a mondást (FAIM: azt a mondást)  
 254 végre mikor (FAIM: végre midőn)  
 Rákóczi induló (FAIM: Rákóczi induló)  
 255 mintha mindegyik szívének (FAIM: mintha mindenki szívének)  
 258 kap és fegyverét (FAIM: kap s fegyverét)  
 306 hog város (Ék: kogy város —sh.—)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- I A kolozsvári statáriális bíróság okt. 12-én stélkezett három, az okt. 10-i baréi csata alkalmával elfogott román agitátor felett, és közülük a közhangulat nyomására kettőt Alexandru, Bătrăteanu tanárt, a Román Nemzeti Komité tagját és vezetőségi prefektet, valamint Vasile Simonis tribunt okt. 13-án



Sor:

- felakasztatta. Ambrosiu Turcu vádlottat azonban felmentette. A harmadik személy, akinek kivégzését számos magyar lapok – közte az *Ék* – tévesen köti Kolozsvárhoz: Vasile Pop marosvászei tribun, akit okt. 12-én a marosvásárhelyi statáriális bíróság ítélt bitó általi halálra néplázítás miatt.
- 11 *requiem aeternam* – gyászszertartás. Nevét a katolikus egyház temetési énekének e soráról kapta: *Requiem aeternam, dona ei, Domine* (Adj uram örök nyugodalmat neki). Olmützben valóban tartottak Latour emlékére gyászisten-tiszteletet.
- 13 Az *Emlékek a szabadságharcból* c. visszaemlékezésében azt írja Jókai, hogy 1848 őszén járt először a császárvárosban. E cikkben valószínűleg a kontraszt kedvéért tesz említést a város két arcáról s első ízben csak „lelki szemeivel” láthatta Bécsét. Az ősszel látottak leírása, lényegét tekintve a cikkben és a memoárban is azonos (HKM 5. k. 17–18.)
- 29 *Palmyra* – Palmira a pálmák városa az Eufratesz mellett, az ókori várost a hagyomány szerint még Salamon király alapította egy oázison a megpihenő karavánok részére. Sokat szenvedett a római–parthus háborúk idején, de mint kereskedelmi központ hamarosan felvirágzott. A III. században Zenobia királynő vezetésével hatalma tetőpontján Aurelianus császár lerombolta, s az ekkori ostromot már nem tudta kihaverni. Azóta egyre hanyatlott. Ma Tedrum nevű arab városka áll a helyén.
- 30 *Athena* – Athenae, Attika, félsziget Görögország középső részén. Az ókorban görög tartomány volt.
- 35 Szathmáry Károly a következő szavakkal kezdi a KossH nov. 9-i vezércikkét: „A szabadság egyik erős vára romba dőlt! A császári főváros, mely muzeuma és kincstára volt Austriának, jó királyunk legkegyelmesebb parancsából szét van dűlve. S a büszke Bécs fényes palotái most halomban hevernek, a győzelmes zsarnokság lábai előtt.” (113. sz. 499.) A császári palota felgyújtását említő Jókai Bécs ostromára utal.
- 51 A király országjárása arra vonatkozik, hogy a német államok elutasították a Habsburg-császárság eszméjét, a magyarok több ízben hívták a királyt Budára, a királyhoz számos szlovák nyelvű követelést juttattak el.
- 58 *Poslovenski* – (Beszél ön) szlovákul?
- 72 A fecskefrakk szóval az osztrák hadsereg egyenruhájára céloz Jókai.

Sor:

- 91 *avanciroz* — előlép, avandzsl
- 97 *Kasper* — vsz. Kasper Gusztáv vasúti főmérnök  
*restgndl* — kiutal
- 102 *T...i Ádám* — Teleki Ádám
- 145 *Mult vasárnap* — nov. 5-én  
*tyrol szabadsapat* — 1848 novemberében alakult vadászcsapat.  
A tiroleiak — akik közt tiroli eredetű valójában csak néhány  
akadt — már 1848 novemberében, a nyugati határon meg-  
megújuló csatározásokban kitüntették magukat. Parancsnokuk  
egy volt császári tiszt, Vitalis Söll őrnagy volt, akit 1849  
januárjában Windischgrätz elfogott és agyonlövetett.
- 148 *gróf Csekonics Jánosné* — szül. Lipthay Leona bárónő hazafias  
magatartása miatt 1849 őszén az Újépület foglya volt.
- 149 *Nur nobel!* — Csak nemesen!
- 153 *Spersitze ersten Ranges* — elsőrendű zártszék  
*Lateiner* — értelmiségi ember
- 154 *épiciers* — nyárspolgárok, szatócsok
- 157 *Dobsa Lajos (1824–1902)* — ügyvéd és író. 1848 nyarán tér  
haza Franciaországból. Csanád és Csongrád megyében hadfel-  
szerelési kormánybiztos, majd szabadsapat parancsnok lesz.  
Hat hónapig volt az Újépület foglya.
- 180 Mikor Ferdinánd Windischgrätzet az olaszországi csapatok  
kivételével az összes birodalmi haderő főparancsnokává nevezte  
ki, azt az utasítást adta neki, hogy fojtson el a birodalomban  
minden lázadást.
- 182 A közvélemény abban reménykedett, hogy az ősz beálltával  
megromló terepviszonyok miatt az ellenforradalom a tavasz  
előtt nem kockáztatja meg az inváziót.
- 188 A Közlöny hasábjain jelentek meg a következő sorok: „Bécs  
városa erős bombáztatás és némi ellentállás után Windischgrätz  
altábornagynak föltétlenül meghódol. Az alkudozások már  
három nap előtt megkezdődtek, de a magyarok érkezésének  
hírére félbeszakadtak. Windischgrätz a bécsi fölkelők közül,  
főleg írókat, kivégeztet.” (151., 153.; Kéry Gyula i.m. 509.)  
Nov. 20-án írja az MT: „Bécsben a kivégeztetések folyton  
folynak. A Wiener Zt. alig győzi közleni az efféle jelentése-  
ket.

Az egyetemi ifjuság ki van irtva, el van pusztítva. Nines  
család, melly valamelyik szeretetjét ne gyászolná. Az aula,  
az ország vagyonosabb s legműveltebb osztályának ifjusága,  
a haza reménye, ama bátor és merész testület, melly az ausztriai

Sor:

népek alkotmányos szabadsága mellett elsőként lépett fel, meg van semmisítve!" (213. sz. 855.)

Windischgrätz Bécs bevétele után számos újságíró letartóztatott, majd kivégeztetett, mert közülük az októberi forradalom idején sokan tagjai voltak a bécsi Demokratikus Szervek Bizottságának, amely a forradalom legradikálisabb testülete volt. Lefogatta többek közt Julius Brecher (1803–1848) zenekritikust, Hermann Jellinek (1822–1848) író és szerkesztőt, s nov. 23-án agyonlövötte őket. Caesar Wenzel Messenhauer (1811–1848), aki okt. 13-tól a bécsi nemzetőrség főparancsnoki tisztét töltötte be, eredetileg ugyancsak újságíró volt. Őt nov. 16-án végeztette ki Windischgrätz.

224 Szigligeti Ede színdarabját 1848. nov. 6-án, 7-én, 8-án és 11-én adták elő a Nemzeti Színházban. Hasonló hangnemben ír a darabról Szathmáry Károly (*Fővárosi újságok*. KossH 1848. nov. 7. III. sz. 492.)

265 Túlóz Jókai, amikor a nagyszombati győzelemről ad hírt. Simunič, aki észrevette, hogy bekerítés veszélye fenyegeti (L. JKK . . .), nem várta be, hogy az ellene küldött seregek egyesüljenek, hanem katonáival visszaindult az ország határára, a Morva folyó felé. Utócsapatát nov. 4-én Guyon Richárd a Pozsony megyei Nádasnál megtámadta ugyan, de ezzel csak azt érte el, hogy az ellenség gyorsabb ütemben kelt át a folyón Morvaországba. Valójában tehát mivel magyar tervek szerint a cél Simunič bekerítése volt, a hadműveletek nem jelentettek győzelmet, hanem kudarcot eredményeztek, mert az ellenséges sereg kisiklott a csapdából. Kossuth Lajos keserűn jelentette az Országos Honvédelmi Bizottmánynak nov. 5-én: „Guyon ezredes . . ., kinek annyi erőt adtam, hogy megehetne volna az ellenséget, marsch közben hibát hiba után követ el s az ellenség megszökik.” (Vö.: Barta István: *Kossuth 1848–49-ben* 3/1. k. Bp. 1952. 354.)

Urban megveréséről is pontatlanul ír Jókai. Tulajdonképpen a szakállasi és a koltókatalini csatározás eseményeiről tesz említést. Anastasiu Moț Dîmbul a II. sz. (nászódi) román határőrezred 1842-ben nyugalmazott hadnagya, aki 1848 őszén főhadnagyi rangban Urban egyik alvezére lett, mintegy 4–5000 északerdélyi román felkelővel és határőrrel nov. 2-án a Kővár vidékén lévő Szakállasnál megtámadta Katona Miklós őrnagy honvédekkel és Szatmár megyei önkéntesekből álló táborát, amely Nagybányáról indult a zendülők ellen. A magyarok

Sor:

- a támadókat visszavonulásra kényszerítették, sőt Katalin-falvánál támadásba mentek át, a román táborot messzire szalasztották, és az akció eredményeképpen 52 lázadó román helységet sikerült lefegyverezni.
- 268 Jókai okt. 22-én még csak kilenc oldali megtámadásról ír. (JKK 383.) Ennyiről számol be *A kőszívű ember fiai* c. regényében is. (JKK 2. k. 5.)
- 271 *Petar Biga* (1811–1879) – 1848 első felében a 9. sz. szlavóniai határőrezred hadnagya volt, majd obsittal kilépett és őrnagyi ranggal a szerb felkelők seregében tiszt lett. 1848. aug. 18-án vette át a szenttamási szerb tábor parancsnokságát, és nevéhez fűződik a magyar sereg által aug. 19-én, majd szept. 21-én a tábor ellen kezdett első és második ostrom megműsítése. 1849 januárjában Karlovic térparancsnoka, jan. 30-tól meghatalmazott biztos lett, és ismételten fellépett a szerb lázadók pusztításai és kegyetlenkedései ellen.
- 277 A júl. 11-én megajánlott 200 000 újonc kiállítás érdekében a képviselőház aug. 19-i határozatának irányelvei szerint Szemere Bertalan aug. 29-én elrendelte a 19–23 éves férfiak összeírását. Rendeletét a nemzetgyűlés szept. 11-én jóváhagyta és úgy döntött, hogy a törvényhatóságok azonnal kezdjék meg annak az újoncmennyiségnek a kiállítását, amely 127 lélekre két újoncot számítva, lakosságuk arányában esik rájuk.
- 278 A pesti fegyvergyár működésének megkezdésére Kossuth Lajos nov. 3-án adott ki rendeletet, nov. 14-én pedig állami kezelésbe vette a gyárat. Egyúttal egy sor megye puskműves mestereit Pestre rendelte. A gyárból így is csak nov. 22-én kerültek ki az első termékek. Breznóbányán nov. 3-án kezdtek meg a löporgyártást. Breznóbánya még augusztusban vállalta 100 000 szurony készítését, de nov. 5-ig még semmit se szállított.
- A fegyvergyár hanyag munkáját kemény hangon ítéli el az MT. (1848. nov. 15. 209. sz. 839.)  
Dec. 4-én írja Pálfi Albert: „Néhány nap óta Budán egy ágyúöntő gyár indult meg működni.  
Ágyúra nagy szükségünk van. A vidéki városok egyenként folyamodnak a honvédelmi bizottmányhoz, mindenki csak ágyúkról beszél.” (MT 225. sz. 905.)
- 287 Az MT írja nov. 4-én: „Pulszky Ferenc szerencsésen megszabadult Bécsből és ma Pestre érkezett. Ő is egyike volt azoknak, kinek kiadatását Windischgrätz a bécsiektől kívánta.

Sor:

Pulszky azt a hirt hozta magával, hogy az olaszországi hadseregéből a magyarok en masse (tömegestől) indulnak hazafelé." (200.; Kéry Gyula i.m. 608.)

296 *Böhm generál* — Bem tábornok

*Bem József* (1794—1850) — 1848 októberében a bécsi forradalomban harcolt a császári csapatok ellen. Kossuth Lajos Erdély visszafoglalásával bízta meg. Legendás hősiességgel harcolt székely csapatai élén a szabadságharc egész idején. Világos után Törökországba emigrált.

314 1830-ban részt vett Bem a galíciai forradalomban.

320 A PFH nov. 11-én közli a Bem generális elleni merénylet körülményeit: „Behm generál Pestre megérkezett. István herceg (ez is megváltoztathatná címerét) vendéglőbe szállott. Nov. 10-én reggel egy 19 éves ifju lengyel bemegy hozzá. Kérdi: Behm generálhoz van-e szerencsém? Behm megnevezi magát. Arra az ifju pisztolyt vont elő s rálőtt. A tábornoknak fejét sebzé a golyó, de nem veszélyesen. Az ifju elfogatott s rögtönítélő szék elé állítottatott. A törvényszék előtt az ifju lengyel igen határozottan lépett föl. Mondá, hogy neve K. F. Azért jött ide, hogy Magyarország szabadságaért harcoljon. Behmet meg akará löni, mert árulója a szabadságnak . . . A bíróság a lengyel légióból három egyént hallgatott ki. Ezek közül egy állítá a nevezett tábornok elleni vádat. Vádolák, hogy Bécsset is az eldöntő ostrom előtt két nappal odahagyá, miért ellene többen készültek. A vádlott ifju, tüzesebb vérmérsékletü levén, fölfogá a tervet, és sietett végrehajtani. Különbön ez ifjat társai becsületesnek vallák s jó származásúnak. Egyebet nem tudnak rá, mint hogy 1846-ban az iskolából kicsapták, mivel a forradalomban részt vett. — A törvényszék ez ügyet már azért sem tartá rögtönítélet alá tartozónak, mert a vádlott ifju még csak 19 éves. — A közönség kitörő éljenzéssel fogadá az ítélet kimondását. — A tanuskodó lengyelek egyike azzal is vádolá Behmet, hogy Párisban is a portugál király zsoldjában állott, hol 1833-ban a lengyelek már egyszer rá is löttek." (*Hazai mozgalmak.* 211. sz. 1060.) Ehhez fűzi Kéry a következőket: „A merényleg híre hamar elterjedt a fővárosban. A generált ágybafektették, de a segítségül hívott orvosok konstatálták, hogy a seb jelentéktelen, s Behmnek egy-két nap mulva már semmi baja sem lesz. A generálról szóló hírek rossz vért szültek ellene és ellenségessé tették a hős híreben álló lengyel katonát. E hatás alatt írja az „Életképek” a következőket:” (Ezután a 303.

szóban levő „Annyi igaz, hogy Bem a legutolsó napokban . . .” szavakkal kezdődő résztől végig idézi Jókai közleményét.) (Kéry Gyula i.m. 620.) (Vö.: *Fővárosi ujdonságok*. Kossli 1848. nov. 11. 115. sz. 508.)

A merénylet az István Szálloda halljában egy Xaver Klodziejski nevű, 19 éves lengyel menekült követte el. A lövés Bem József arcát sértette meg, de nem veszélyes. Kolodziejskit statáriális bíróság elé állították. Ez az ügyet a vádlott fiatal korára való tekintettel rendes bíróság elé utalta. Dec. 9-én egy évre ítélte a bíróság. Dec. végén, mivel Bem is meg a dec. 11-i budaméri csatában derekasan helytálló lengyel légió is közbenjárt érte, a kormány Kolodziejskit szabadon engedte. A merénylet előzménye az volt, hogy a Magyarországon tartózkodó lengyel emigránsok — élükön Jozef Wisockival — éles agitációt folytattak Bem ellen, mert — egyébként tévesen — úgy ítéltek meg, hogy Bem a lengyel emigrációnak még mindig jobboldali, arisztokratikus szárnyához tartozik.

Bem okt. 13-án érkezett Bécsbe, és okt. 15-től a Bécset védő mozgó csapatok parancsnoka, valamint a belvederei főhadiszállás főparancsnoka lett. Okt. 28-ról 29-re virradó éjszaka sebesülten, hamis útlevéllel hagyta el Bécset, miután 28-án a város délelőttől tartó ostroma a császáriak számára a híres Csillag-barrikádnak és Bécs egy részének az elfoglalását eredményezte.

Bem a lengyel felkelés összeomlása után mint a lengyel tüzérség főparancsnoka 1831. okt. 6-án Poroszországba vezette át 1835 emberét.

Bem József a *Közlöny* hasábjain nov. 14-én megcáfolja az ellene felhozott vádakat.

Nov. 19-én helyesbíti és magyarázza Jókai az itt megjelent megbélyegző véleményét. (*Charivari*. 3. sz. JKK. 429.)

- 323 *Czakó Zsigmond* (1820–1847) — drámaíró, volt vándorszínművész. Nagy sikert aratott, majd hűvösen fogadott drámái után rejtélyes okból főbe lőtte magát.

*Czakó János lovag* c. színdarabját nov. 12-én mutatta be a Nemzeti Színház.

- 329 *Kemény Zsigmond* (1814–1875) — 1848-ban képviselő. Egy ideig lelkesedik Kossuth politikájáért. 1849-ben azonban a békepárthoz csatlakozik.

*Csengery Antal* (1822–1880) — publicista, politikus, történelmi és közgazdasági író. 1845-től 1848 végéig szerkesztette a PH-t.

Sor:

- 1849-ben miniszteri tanácsos lett, s a békepárt politikáját támogatta.
- 356 *Cirque national et olympique* — Nemzeti és olimpiai cirkusz  
*Ardok Magyarországon c. spektakulum rokona e humoreszk.*
- 357 *King* — király
- 364 *La Révolution* — A Forradalom
- 366 *Amor* — a szerelem istene az antik római mitológiában
- 372 *Te Prince of Wales* — A walesi herceg  
*Victoria asszonyosság* — Viktória angol királynő
- 375 *Bosco* — bűvészmeister, a „szemfényvesztés nagy művésze”.  
1814 után hosszú időn át szerepelt Európában és Keleten bűvészmutatóványaival. 1847-ben Jókai is hírt ad krakkói bűvészkedéséről, ill. arról, hogy az évvégén Pozsonyban „ezermesterkedett”. (JKK *Cikkek és beszédek* 1. k. 368., 429.; *Eppur si muove* 2. k. JKK 437–38.)  
*Maitrenich* — szójáték: Metternich nevéből és a maitre (mester), nicht (nem) szóból.
- 376 *La Espagnola* — a spanyol nő
- 377 *King Louis* — I. Lajos bajor király.  
A felsoroltak Lola Montez szeretői.
- 378 *et Comp.* — és Társai
- 379 *Polonaise* — polonéz, lengyel nemzeti tánc
- 382 *Clown* — az angol népies színművek együgyű parasztfigurája
- 383 *Banquier Bourgeois* — Bankár polgár. Célzás Lajos Fülöp francia polgárkirályra, akinek uralma a bankárok uralma volt. (Marx Károly: *Osztályharcok Franciaországban*)
- 386 *Die Republik* — A köztársaság
- 389 *visszatérés* — célzás Bécs okt. 31-i bevételére
- 390 *bengáli-láng* — bengáli tűz, a múlt században a színpadon világítottak vele
- 392 *Sofia Pincess of Habsbourg* — Zsófia, Habsburg hercegnő

64

## CHARIVARI

[1848. nov. 19.] 422–30.

M: Ék 1848. II. félév 21. sz. 665–69. aláíratlanul.

Részl.: I. FAIM 214–17. (1. sz.)

2. HhM 6. k. 246—50. (1. sz.)

3. It 1957. 446—47. (6. sz.)

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 levágtuk mind (Ék: leváguk mind -sh.-)  
6 Posonynál (FAIM: Pozsonynál)  
13 egész mérföldet (FAIM: egész mérföldet)  
tót mérföldet (FAIM: tót mérföldet)  
15 azt tán mondanom (Ék: aztán mondanom -sh.-)  
16 vig, mikor háboruba (FAIM: vig, ha háboruba)  
megy, bárha egy (FAIM: megy, ha)  
24 mint egy kálomista (FAIM: mint egy kálvinista)  
26 hátha még kívül (FAIM: hátha kívül)  
27 az a rettentő (FAIM: ez a rettentő)  
30 felszerelés (Ék: felszerel s -sh.-)  
33 volna vele ütni (FAIM: volna ütni vele)  
34 kell megijedni s nevétdl, (FAIM: kell a nevétdl megijedni,)  
35 se németül (FAIM: sem németül)  
37 felelni; van (FAIM: felelni; hogy van)  
40 legelőször is ő fog felakasztani. (FAIM: legelőször őtet akasztatja föl.)  
44 milyen csuda (FAIM: milyen csoda)  
46 mi volt bennök? (FAIM: mi van bennök?)  
49 van azokba a hordókba. (FAIM: van azokban a hordókban?)  
52 az ágyukkal bánást (FAIM: az ágyúkkal való bánást)  
53 jőjjön oda Simonich (FAIM: jőjjön Simonics)  
57 s odább ment (FAIM: s elment)  
a tágas világba, (FAIM: a széles világba.)  
64 híre futamodik (FAIM: híre futamodott:)  
hogy mai (FAIM: hogy a mai)  
Simonichchal fogunk (FAIM: Simonics-csal fogunk)  
65 ebédelni Jablonicnál. (FAIM: verekedni Jabloniczánál.)  
67 mint kaptunk (FAIM: miként kaptunk)  
68 persze nem volt (FAIM: persze nem volt)  
gróf Erdődyne asszonyság (FAIM: gróf \* yné asszonyság)  
70 elment hozzá (FAIM: elment ő hozzá)  
71 legény a csapatból, (FAIM: legény)  
72 levén szokva, (FAIM: lévén szokva,)  
mi még akkor ragadt rá, mikor (FAIM: a mi még akkor tanult, mikor)  
76 feketefogu, sárgafekete obester (FAIM: feketefogu obester)



Sor:

- 77 ott és mit nem (FAIM: ott mit nem)  
83 paradegaulnál (FAIM: parádégaulnál)  
85 ezt sem lehet (FAIM: azt sem lehet)  
magát, utána (FAIM: magát s utána)  
86 Oberster is s (FAIM: Obester s)  
88 Az oberster (FAIM: Az obester)  
89 ezt sem (FAIM: azt sem)  
93 aztán mingyárt lehetett. (FAIM: aztán mindjárt lehetett.)  
95 a többi ötvenet, (FAIM: az ötvenet,)  
vén oberstert. (FAIM: vén Obestert.)  
96 rajtuk még a grófné (FAIM: rajtuk a grófné)  
98 s ez alatt Simonich (FAIM: s az alatt Simonics)  
101 félig fehér (FAIM: félig fekete)  
fekete alakokat (FAIM: fehér alakokat)  
102 ott Simonich (FAIM: ott Simonics)  
azok a svalizserek (FAIM: azok a svaliserek)  
mire közel értünk (FAIM: mire oda értünk)  
103 a fejükre terítve (FAIM: a fejőkre terítve)  
108 a requiemről (FAIM: a requiemről,)  
110 az ágyúit nem (FAIM: az ágyukat nem)  
113 meg Simonichot, (FAIM: meg Simonicsot)  
115 az operentzián (FAIM: az operenczián)  
117 hogy ez az (FAIM: hogy az az)  
119 Egészen ellenkezően (FAIM: Egész ellenkezően)  
121 abba a compániába (FAIM: abba a compániába)  
123 eleven trophcusokat (FAIM: eleven trophcumokat)  
125 Simonich uramnál (FAIM: Simonicsnál)  
128 ölt meg senki\*  
*Mikor Pesten leszálltunk a partra, azt mondták: sokat kiállottunk,  
sok bajjal volt küzdelemünk: de ha holnap menni kellene: —  
megint elmennénk.*  
\*Hanem Schwechatnál szegény fiatal Chemiczky Gábor barátunkat keresztül lőtték épen midőn barátait a harcra tüzelte, dildás ifjú életére, kora halálára.

200 Szegénynek (Ék: Szegények —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *Expediio Siminichiana* — A Simunič-féle hadjárat  
22 *Leopoldvára* — Lipótvár  
Lipótvár parancsnoka 1848-ban az ingadozó pártállású Karl

Sor:

Bibra ezredes volt, a legénység nagy része a II. román határőrezred két osztályából állt, amelyet a tisztikar magyarellenes irányba hangolt. Jeszenák János Nyitra megyei kormánybiztos okt. 13-án nemzetőreivel bevonult a várba, és kitűzette a magyar lobogót. Erre Bibra eltávozott a várból. A régi őrség nem volt hajlandó felesküdni a magyar alkotmányra, de megígérte, hogy fegyveresen nem lép fel Magyarország ellen. Ezek után a kormány a várőrséget Vágra indíttatta, hogy az eskütelre még egyszer felszólítsa, ha pedig ismét megtagadja, lefegyvereztesse. Az elszállított várbeliek helyére Simunič betörésének hírére Kossuth Lajos okt. 24-én a nyugati határon álló magyar seregből mintegy 600 honvédet és pesti önkéntes ideiglenes nemzetőrt küldött Ordódy Kálmán honvédtörnagyparancsnoksága alatt.

- 34 *Thanhoffer Ferenc* — őrnagy, majd alezredes. Az Országos Honvédelmi Bizottmány okt. 26-án nevezte ki az eltávozott Bibra utódjaként Lipótvár parancsnokává, de Kossuth Lajos nov. közepén Bayer Rupert őrnaggyal váltotta fel.
- 38 *kananér* — tüzér
- 63 *Zulag* — Zulage, pótlék, culág
- 65 A Simunič-csal való ebédet a 418. laphoz írt megjegyzés magyarázza. (JKK 862.)  
*Jablontc* — Jablonca
- 68 *gróf Erdődy Józsefné* — alacsony származású grófné, a galgóczi uradalom tulajdonosa
- 83 *strupirt parodogaul* — lestrapált paripa
- 98 *Galgóc* — Vág-menti mezőváros a múlt századi Nyitra megyében
- 102 *svalizsér* — könnyűlovas
- 103 *viganó* — rövid szoknya
- 109 *lerontott hid* — a Miava patak hídja. Simunič — miután visszahúzódott Jablonkára — felszedte maga mögött a Miava hídját.  
A nádasi és a jabloncai csatáról van szó. (L. JKK 862.)
- 119 *polydk* — lengyel
- 134 E hírcikkek közül csak a debreceni, a Komáromra vonatkozó (L. JKK 427.), a Rózsa Sándorról emlékező, valamint a székekelyek hazameneteléről szóló igaz.
- 135 Az MT *Aradi constellatiók* c. aláíratlan cikkében részletesen foglalkozik az aradi ostrommal. (1848. nov. 27. 219. sz. 883–884.)

Sor:

- 140 A csáktornyai eseményekről részletes levélben számol be nov. 22-én a Perczel Mór táborából érkezett Kőrösi Sándor, Zrínyi csapatbeli önkéntes. (MT. 1848. 215. sz. 867–68.)
- 143 *Cholera morbus* — kolera betegség  
Horner Istvánnak *A szörványos és görcsös cholerának egyszerű s biztos orvoslása, a hasonszenv (homoeopathia) elvei szerint c. munkája* Geibel Károly „hiteles könyvátírás” hirdetése szerint „elkerülhetetlen kézikönyv leendő mindenkinek, ki a cholerának újabb feltámadását már hazánkban is, részint ministerialis rendeletek nyomán, részint hírlapokból olvassa”. (MT 1848. aug. 21. 136. sz. 548.)  
*corona morbus* — korona betegség
- 145 *dumnye római* — román
- 151 *escortiroz* — kísér, fedez
- 159 *T. Ádám* — Teleki Ádám
- 165 Kossuth Lajos nov. 12-én elrendelte, hogy Csányi László, a dunántúli sereg kormánybiztosa, a Dunántúl északi részén és a Duna mentén az élelmiszerkészleteket szedesse össze. Csányi László Komáromot jelölte ki a gyűjtőhely központjává.
- 169 Gedeon János császári altábornagy seregei nov. 5-én a székekelyektől elfoglalták Marosvásárhelyt.
- 176 Perczel Mór okt. 18-án id. Albert Nugent seregét verte meg, nov. 9-én pedig bevonult Stájerországba és Burič tábornok csapataitól szuronyrohammal elfoglalta Friedau városát.
- 190 *excommunicál* — kiközösít
- 213 Varasd lakói a császári katonaság túlzott élelmiszer-követelési miatt nov. 1-én felzendültek, mire a katonaság ágyúkat irányított a városra.  
Windischgrätz egy kisebb csapata e közlemény megjelenését követő napon a Pozsony megyei Dévényújfalunál megtámadta a magyar előőrseket, de akcióját visszaverték.
- 222 Jókai itt a *Bem emlékiratai* c. cikkére céloz, amely a KossH-ban három részben jelent meg. (nov. 16. 119. sz. 522.; nov. 18. 121. sz. 532. nov. 19. 122. sz. 536.)
- 239 *Denique* — Azután, tehát
- 253 A békülési lehetőségről elutasítólag ír az MT hasábjain — több más közlemény mellett — Bardócz János. (E 1848. nov. 20. 213. sz. 858.)  
Tomor Ferenc még élesebben támadja V. Ferdinánd békülési, a „nem a maga cszével dolgozó” pontjait. (*Közvélemény levelek V.* MT 1848. nov. 24. 217. sz. 875.)

Sor:

A békülékenységről szóló hírlap alaptalan. Ferdinánd nov. 6-án adta ki azt a manifesztumot, amelyben bejelentette, hogy Windischgrätzet a magyarországi „szemtelen párt” leverésével bírta meg, s lázadás miatt hazaárulónak és felségsértőnek nyilvánította Kossuth Lajost és „cinkosait”.

- 260 *Báró Puchner Antal* (1779–1852) – császári hadvezér, 1846-tól erdélyi hadi főparancsnok. Noha részt vett az erdélyi uniót kimondó kolozsvári országgyűlésen, Latourral játszott össze. 1848. okt. 18-án nyíltan proklamálta Erdély különállását és bejelentette, hogy a magyar kormányt nem ismeri el, a magyar hivatalnokokat pedig törvényen kívül helyezi. A császáriak erdélyi hadműveleteit irányította és 1848 dec. közepén egész Erdély uralma alá került. Miután Bem kiverte Erdélyből, Bécsbe távozott, hogy igazolja magát. 1850-től Velence kormányzója volt.

65

## CHARIVARI

[1848. nov. 26.] 431–35.

M: Ék 1848. II. féltév 22. sz. 700–02, aláíratlanul.

Részl.: 1. FAIM 213–14. (3. sz.)

2. HhM 6. k. 246. (1., 3. sz.)

3. It 1957. 447. (6. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

39 marad a szegény embereknek.

*Nézzetek ide népek milliói! Ilyen királynéitok legyenek. Ő negtagadja saját fenséges fogaitól a krumplit: hogy a népei szükségét ne lássanak abban; ő ezentúl fácánhúson és pástétomon lesz kénytelen tengődni: hogy szeretett népeinek a krumpli megmaradjon. A kedves jó királyné. (FAIM: marad a szegényeknek.)*

40 milliói (Ék: milliói –sh.–)

Sor:

1 *Bárá Jósika Miklós* (1794–1865) — regényíró. A szabadságharc idején aktív részt vállalt a politikai életben. Jelen volt a máj. 30-i utolsó erdélyi országgyűlésen, amely Wesselényi Miklós javaslatára kimondta az uniót. Tagja lett annak a bizottmánynak, amely a Teleki József gróf, királyi kormányzó elnöklése alatt alakult, hogy tárgyaljon a magyar minisztériummal. A Kemény Zsigmond által szerkesztett PH hasábjain lelkes cikkekben számolt be az erdélyi politikai eseményekről. Tagja lett a júl. 11-én megnyílt nemzetgyűlés felsőházának. A felsőház delegálta az Országos Honvédelmi Bizottmányba, amely Debrecenben a kormány hivatalos lapja, a *Közlöny* felügyeletével bízta meg. A detronizáció után „kegyelmi széki közbíró” lett. Szegedre, majd Aradra követte a kormányt s a világsi kapituláció után előbb Lipcsébe, majd Brüsszelbe emigrált.

A szept. 16-án választott s eredetileg hattagú Országos Honvédelmi Bizottmányt a képviselőház okt. 1-én Szemere Bertalannal és Mészáros Lázárral kibővítette. Okt. 2-án pedig a felsőház nevezett ki saját kebeléből négy tagot — közöttük Jósika Miklóst — az Országos Honvédelmi Bizottmányba. November folyamán Kossuth Lajos a baloldal nyomására az Országos Honvédelmi Bizottmány helyett rendes kormányt akart alakítani. Erre vonatkozó tárgyalásai azonban meghiúsultak, mert a minisztereknek kiszemelt politikuskok közt személyi ellentétek álltak fenn. Végül is be kellett érnie a nov. 30-án foganatosított ideiglenes megoldással: a teendőket szakágak szerint felosztotta az Országos Honvédelmi Bizottmány tagjai között. E kormányalakítási kísérlet során az oktatásügyi tárca vezetésével kapcsolatban Perényi Zsigmond, Horváth Mihály és Jósika Miklós neve merült fel.

9 *Medici Katalin* — Medici Katalin (1519–1590) II. Henrik francia király neje, aki fiának, IX. Károlynak kiskorúsága idején ténylegesen kormányozta az országot. Mikor az 1570-i Saint Germain-i béke után a hugenották (protestánsok) kerültek a királyi tanácsba, a hatalmára féltékeny királyné rávette fiát, hogy a nővére esküvőjére Párizsba gyűlt hugenottákat irtassa ki. 1572. aug. 23-ról 24-re virradó éjjel — Szent Bertalan éjszakáján — a katonaság és a párizsi csőcselék a hugenottákat le is mészárolta.

13 1849 tavaszán éles polémiába keveredik Jókai Pálfi Alberttel.

Sor:

- Itt azért élcelődik, mert Pálfi Albert először papnak készült, a szatmári egyházmegyében be is fejezte a teológiai tanulmányait, de közvetlenül a felszentelés előtt kilépett.
- 16 Metternich a márc. 13-i bécsi forradalom után lemondott, s csak nehezen került el a nép dühét. Hollandián keresztül menekült Angliába. 1849 októberében Brüsszelbe utazott, majd 1851 szeptemberében tért vissza Bécsbe.
- 20 *Times* — Walter London által Daily Universal-Register néven alapított, 1788 óta Times néven ma is megjelenő legnagyobb angol napilap  
*annonce* — hirdetés
- 29 *Reiseffendi* — kis hűbérúr
- 46 Gergelyi nov. 28-án hosszasan bírálja Hunfalvynak „a habsburgok fenségét” megmentő politikáját. (*Válasz Hunfalvi ur „politica-”jdra.* MT 220. sh. 837–38.)  
Az MT-ben Tetszik? aláírással megjelent cikk foglalkozik ezzel a kérdéssel. (*A békekészítéstről.* 1848. dec. 2. 224. sz. 901.)
- 50 Berger, az aradi vár parancsnoka nov. 10-én, 18-án és 22-én ágyúztatta a várost.
- 55 A császári csapatok nov. 13-ától kezdve szállták meg másodszer Muraközt.
- 62 *Schönbrunn* — a Habsburg dinasztia Bécs melletti rezidenciájának székhelye
- 68 *belle alliance* — szép szövetség  
Belle-Alliance Brüsszel melletti tanya, róla nevezték el a poroszok a véres waterlooi csatát, amelyben a franciák 32 000, a koalíciós hadsereg pedig 23 000 embert veszített. A francia haderő veresége a napóleoni francia birodalom végét jelentette. Napóleon ekkor angol fogságba került, majd Szent Ilona szigetére száműzték.
- 81 Zsófia és Ferenc Károly főherceg esküvője 1824. nov. 4-én volt.
- 86 *confundit* — összetéveszt, összezavar
- 87 *confusio* — összetévesztés, összezavarás
- 90 *mal a propos* — rosszkor
- 94 *Josephstadt* — II. József császár által épített Csehországi vár, ahol a szabadságharc számos résztvevőjét tartották fogva  
*Lippa* — Maros-menti nagy község a múlt századi Temes vármegyében  
A temesvári császári katonaság és a román felkelők nov.

Sor:

13-án szállták meg Lippát, miután Máriássy János őrnagy magyar katonái egy egész napi csatározás után a Maros északi partjára kényszerültek visszavonulni. Lippa visszafoglalásának híre tévedésen alapult.

Okt. 14-én Mojse Rajić főhadnagy tolmácsolta a kormánynak a szerbek békiülési szándékát. Ugyanezen a napon Jovanović szerb nemzetőrnagy találkozott tárgyalási szándékkal a magyar tábornok megbízottaival. Novemberben a tomasováci szerb tábor jelentkezett megegyezési javaslattal. A magyar kormány viszont nov. 4-én ajánlott fegyverszünetet a szerbeknek, nov. 23-án pedig Klapka György útján a békeponthoz is előterjesztette nekik. Windischgrätz közbe lépésére azonban Rajačić megszakított a magyarokkal minden érintkezést.

96 *Troppau* — város Sziléziában

97 *Diakovár* — község a múlt századi Verőce vármegyében Horvátországban

98 *Batthyányi* — Batthyány Kázmér

Batthyány Lajos szept. 28-án — Lamberg megölésének hírére — Bécsbe indult, hogy utoljára kísérje meg az egyezkedést az udvarral. Mivel útközben megtudta, hogy a király Jellasicsot nevezte ki Magyarország teljhatalmú biztosává, Bécs helyett Vas megyébe, szűkebb pátriájába ment népfelkelést szervezni. Itt bukott le lováról, és csak felépülése után, nov. derekán tért vissza Pestre.

99 Kolozsvár nov. 17-én adta meg magát Urbannak. A román felkelők valóban követelték a város szabad kirablásának engedélyezését, de August Wardener császári altábornagy eltiltott minden kihágást.

100 *Katona Miklós* (1813 — 1886) — 1848 szeptemberében nemzetőri őrnaggyá nevezték ki. Kossuthot elkísérte ceglédi toborzó útjára s nemzetőrséget szervezett. Kővár vidékén a lázadó románok ellen szervezte az ellenállást. Okt. végén honvédőrnagy s zászlóaljparancsnok, majd dandárparancsnok lett. Nagyrészt nemzetőrökből és önkéntesekből rekrutálódott seregét Urban nov. 25-én Désnél úgy megszálltatta, hogy a megriadt magyar sereg Nagybányáig meg sem állt. Dési ténykedése miatt hadbíróság elé került, de a vizsgálat felmentéssel végződött. Áprilisban Dembinsky felsőmagyarországi főparancsnok vezérkarába osztotta be a kormány. Dembinsky, mint hadsegédét aug. 9-én alezredessé

Sor:

- léptette elő. Bemmel menekül Törökországba. In effigie felakasztották. 1865-ben tért haza.
- Kövár vidéke* — századokon át önálló, megyei jogú erdélyi törvényhatóság, amelynek területét a dualizmus kori területrendezés során a létrehozott Szilágy és Szolnok-Doboka közt osztották meg.
- 101 Új-Aradról Máriássy János nov. 13-án vonta ki csapatait, és nov. 17-én szállotta meg újra a várost.
- 106 *lotharingiai Fajankó* — V. Ferdinánd király gróf *Maximilian Auersperg* (1771—1850) — osztrák lovassági tábornok. Részt vett a francia háborúban. 1848 októberében a Bécszet ostromló birodalmi seregben Windischgrätz parancsnokhelyettese volt.
- pft* — pengőforint
- 108 *ft.* — forint
- kr.* — korona
- 111 *Bonapart Lajos* — Napoleon Louis Bonaparte Lajos III. Napóleon néven lett francia császár
- 112 *Feketetó* — Bihar megye keleti határán fekvő privilegizált helység. Szerepeltetésével Jókai arra céloz, hogy a magyar haderő szept. végére teljesen kiszorult Erdély területéről.
- 119 Szabolcs megye főispánja nov. 14-én jelentette, hogy a megye két helységében kiütött a kolera. A többi hír valótlan.

66

A „PESTI HIRLAP”  
LEENDŐ SZERKESZTŐSÉGÉNEK NYILATKOZATA

435—38.

- M: 1. PH 1848. nov. 30. 227. sz. 1123. Jókai Mór aláírással,  
2. Ék 1848. dec. 3. 23. sz.  
3. FhM 6. k. 55—58.
- Részl.: 1. KossH 1848. dec. 2. 133. sz. 582.  
2. Takáts Sándor i.m. XXXI,  
3. It 1957. 448.



Sor:

A cikk előtt a PH címlapján a következő hirdetés jelent meg „Van szerencsénk tisztelt közönségünket ezennel értesíteni: miszerint Csengery Antal és Kemény Zsigmond a P. Hírlaptól visszalépvén, lapunk jövő évi szerkesztését Nyári Pál közremunkálása mellett Jókai Mór fogja átvenni.

A szerkesztőség politikai irányzatának programját ezennel közöljük, mely által úgy hisszük, előlegesen is okot adtunk annak hűvére: hogy a szerkesztőség legjobb kezekbe jutott; s részünkről is mindent készek vagyunk elkövetni, mi által a lap mind szellemi, mind anyagi kiállítás tekintetében tisztelt közönségünk igényeinek megfelelni remélünk. Landerer és Heckenast, a 'Pesti Hírlap' kiadói." E felhívás értelem szerinti némi módosítással megjelent a P decemberi 14-i (239. sz. 1171.), dec. 15-i (240. sz. 1175.) és a dec. 21-i (245. sz. 1195.) számában.

A BpDlap ujdonság rovatában írja Vahot Imre: „A Pesti Hírlap, mely legujabban igen jó vezércikkeket közlött, jövő évtől kezdve Nyári Pál organuma leendő Szerkesztését Csengery és Kemény helyett, Jókai Mór, az Életképek szerkesztője viendi. — Több okunk van hinni, hogy e lap ez uj kezek között, érdekes és életre való leendő." (*Félvárosi Tárogató*. 1848. dec. 3. 22. sz. 351—52.)

A címhez Szabó László a HhM sajtóalárendezője a következő megjegyzést csatolja: „Csengery Antal és Kemény Zsigmond báró a Pesti Hírlap szerkesztéséről lemondván, a lapot kiadó cég (Landerer és Heckenast) Jókait szerződöttette a Pesti Hírlap szerkesztőjének 1849 jan. 1-től kezdve Jókai szerkesztői programját az 'Életképek'-ben tette közzé." (HhM 6. k. 55.) Takáts Sándor írja, hogy miután hazatért Jókai Bécsből „abban a megtiszteltetésben részesült, hogy a Pesti Hírlap kiadói, Csengery Antal és Kemény Zsigmond lemondásakor a szerkesztőséget neki ajánlották fel. Ebben nagy része volt Nyáry Pálnak; őt Jókai politikai vezérének s mint jellemet, eszményének tartotta. Nyáry Pálnak ugyanis oly szerepe volt Jókai politikai irányításában, mint Vörösmartynek a költészet terén." (i.m. XXIX.)

Szekeres László szerint „Elvi meggyőződésnél fogva radikalizmus csúcán is szembehelyezkedik a forradalmi diktatúrával... A Pan Jellasicz c. munkájában is gúnyolja Jókai a bécsi forradalmárokat, akik a rend fenntartása helyett elker-

Sor:

gették a minisztereket, s a királyt elzárták a külvilágtól. Ez a vélemény a márciusi jakobinusoktól különböző forradalom-felfogásból származik s többek közt ez a felfogás képezheti alapját a békepárt későbbi befolyásának s nagyban megmagyarázza, hogy a Madarász-perben mért válhatott az egyezkedők eszközévé." (It 1957. 448—49.)

Hatvany Lajos írja, hogy „a márciusi harcos és szocialista ifjúból békepárti radikálissá lett” a bécsi proletáriátus októberi forradalmának a hatására távolodik a baloldaltól Jókai: „... akit a kül- és belföldnek, sőt mi több, az ura életét minden kockázattól féltő Laborfalvi Róza oldalán még a házi körének eseményei is, mindinkább jobbfele sodortak. Már csak az volt hátra, hogy Jókai a Bécsben lezajlott októberi, valóban szociális forradalmat, mint a magyar kormány kiküldöttje megérje, s mind-mind inkább jobbra tolódjék.

Így történt, hogy mielőtt Petőfi francia polgári radikálisból mindinkább magyar mezei szocialistává fejlett, azalatt Jókai már javában tárgyalt az egyezkedésre kész Nyáry Pállal az Ulmann-ház politikusai által átvett 'Pesti Hírlap' szerkesztéséről.

Windischgrätznek közbejött bevonulásán múlt, hogy az alkudozók terve nem Pesten, hanem más cégér alatt Debrecenben valósult meg". (*Igy élt Petőfi*. 5. k. Bp. 1957. 59—60.)

67

[1848. dec. 1.] 438—39.

Rölap OSZK

E sokszorosított nyílt levél tartalmából nyilvánvaló, hogy az itt írtakat Jókai Mór küldte a PH felkért munkatársaihoz.

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

A rölap külső részén ismeretlen kézfírással a cím olvasható

„T. cz.

dr. Ballagi Móricz úrnak  
Szarvason”

877

Sor:

E címzés elé írja Jókai saját kezűleg:

„Pesti hírlap szerkesztőségétől.”

A röplap első oldalán a nyomtatott szöveg feletti részen Jókai kézírásával olvasható:

„T. cz. dr. Ballagi Móricz úrnak. Szarvason.”

A röplap első oldalán a nyomtatott szöveg alatti részen Jókai kézírásával a következő sorok olvashatók:

„Tisztelt polgártárs.

Ha önnek irántami barátsága nem jogosítana is fel rá, hazánk mostani körülményei kötelességemmé tennék: hogy önnek szellemi működését lapom számára igénybe vegyem.

Legközelebb lesz szerencsém önt politicalai maximáinkal bővebben és részletesebben megismertetni.

Öszinte tisztelője

Jókai Mór.”

A röplap belső 3. lapján Ballagi Mór válaszfogalmazványa olvasható:

„Szerkesztendő!

Lapja ügyében tett felszólításá(nak erőm s tehetségem)t annál szivesebben vettem minél jobban vagyok a kitzűzött feladat (sz.ge) szerencsés megoldásának szentségéről meggyőződve. A nepeknek győzniök kell, mert a nepek halhatlanok, er(ők)ejok kifogyhatla(nok)n (A se ?) de akkor a fosztó, (ront) butító erkölcsileg rontó politica rendszer helyébe, a tarsadalmi viszonyokat új alapokra kell fektet(ni mellyeknek?)ó politicianak kell lépni s ennek megállapításáról jó eleve gondoskodni (kétség kívül minden becsületes honfit) minden gon(.)dolkodó honfi kétség kívül kötelességé(…)nek ismerendi. (Ezér így) Így(.) értve vállalatját én szivesen jar(,)ulok erőm tehetségem szerint hozzá.

Isten áldja meg

tisztelő barátja.”

Ballagi levelének szövegét betűhíven közöljük. Rövidítéseit (g = meg, f = fel, k = kell, -nak, -nek, mn = minden szt = szent, szerint) feloldottuk.

## CHARIVARI

[1848. dec. 3.] 439—41.

M: 1848. II. félév 23. sz. 729—30; aláíratlanul.

Részl.: ItK 1957. 431. (2. sz.)

## SZÖVEGVÁLTOZATOR

Sort

34 horvátokat (Ék: horvatokat —sh.—)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOR

4 *Haimburg* — Hainburg

A hainburgi hír valótlan.

8 Blomberg agyonlövésére vonatkozó hír valótlan.

11 Hasonlóképpen számol be az Erdélyi eseményekről Krizbai Miklós (*Erdély állapota*. KossH 1848. nov. 29. 130. sz. 567.; nov. 30. 131. sz. 571.; dec. 1. 132. sz. 575.)

12 Baldacci Manó tevékenységéről írja a KossH kolozsvári tudósítója dec. 8-án: „Baldacci haditörvényszék elibe állított. Ez saját kívánatára történt. Különben is megtörtént volna. S helyesen. Mert Erdély elvesztét nagyrészt ez embernek köszönjük. Áruló ő, vagy gyáva, ügyetlen — ez az eredményt sem változtat. Én mindkettővel vádolom őt. Vádat napnál világosabb tényekkel támogatom. Pestről megszökése után Kolozsvárra jön s a Vay megegyezéséből átveszi az erdélyi seregek kormányzatát. Mellékesen megjegyzem, hogy szökését gondosan titkolák — mi azt hívők, hogy ő a honvéd bizottmány küldnöke. Bűnei itt következnek:

1. Zászlóalját nem állítja magyar lábra. Pedig ezt tehette volna.

2. A magyarellenes tiszteket nem mozdítja el, sőt eltűré, hogy azok lakomáikban Jellasicsot stb. éljenezzék” stb. (138.; Kéry Gyula i.m. 681—82.)

12 *Báró Baldacci Manó* (1807—1852) — 1848 elején a kolozsvári 51. gyalogezred ezredese, majd az Országos Nemzetőrségi Haditanács elnöke. Szept. végén visszatér Kolozsvárra, okt. 27-én Erdély főparancsmoka. 13 000 főnyi seregét nov. 16-án Urban serege megtámadta. Noha a honvédek az ellenséget visszaverték, a seregben lévő szabolcsi nemzet-

Sor:

őrök a kartácsoktól megriadva futásnak eredtek és magukkal rántották a sereg többi részét is. E hírre Kolozsvárott felbomlott a rend. Az erélytelen Baldaccit, akit a kolozsvári nép árulónak kiáltott ki, saját katonái fogságra vetették. Mikes Kelemen ezredes még aznap este kiszabadította ugyan és Baldacci a maradék sereg felett Bánffyhunyadon átvette a parancsnokságot, de mivel erélytelenségének Kolozsvár és egész Erdély eleste lett a következménye, a kormány Pestre rendelve hadbíróság elé állította, amely felmentette. 1849 januárjában császári fogságba kerül. Osztrák hadbíróság elé állítják és Olmützben hal meg várfogságban.

17 *Broodi regiment* — a 17 határőrezred közül a 7., amelynek törzse Brood városában székelt

18 *Števan Šupljikac* (1788—1848) — a horvát határőrvidéken született, s a megszálló franciák szolgálatába lépett. Részt vett Napóleon Oroszország elleni hadjáratában. 1848-ban átpártolt az osztrákokhoz és a birodalmi sereg tisztjeként harcolt a lombardiai felkelők ellen. A máj. 13-i szerb kongresszus öt választotta szerb vajdává, azaz ráruházta a polgári és katonai hatalmat. Šupljikac csak az okt. 9-i második szerb kongresszus idejére érkezett meg a délvidékre, ekkor is csupán a katonai ügyeket vette át, a polgáriakat Rajačić kezében hagyta. Mint vajda Habsburg-barát, de humánus szellemben működött. Bécs dec. 6-án ismerte el vajdává emelését. Ő maga a hír vétele napján, dec. 27-én meghalt.

27 *Vivat* — Éljen

29 *pc.* — percent, százalék

31 A győri eseményekről Tófalvy Gáspár számol be dec. 4-i levelében. (MT 1848. dec. 8. 229. sz. 923.)

36 A Kossuth-újdondásza *Fővárosi Újdonságok* c. rovatban említi e hírt. (1848. nov. 30. 131. sz. 572.)

48 *A Mit beszélnek uton utfélen* c. közlemény minden híre pletyka.

69

## CHARIVARI

[1848. dec. 10.] 442—45.

M: Ék 1848. II. félév 24. sz. 760—62. aláíratlanul.

Részl.: 1. FAJM 214. (3. sz.)

2. HhM 6. k. 246., 254. (1—3. sz.)

3. It 1957. 447., 449. (I., 4. sz.)  
 4. ItK 1957. 424., 238. (4., I. sz.)

#### SZÓVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 38 *dispercalni* (Ék: *dispepcalni* –sh.–)  
 84 *Windischgraetz* (Ék: *Windischgraetz* FAIM: *Windischgrätz*)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 Részletesen számol be a király lemondásáról a KossH. (*Nincs király!* 1848. dec. 6. 136. sz. 591.)  
 Dec. 5-én kiemelt hírként közli az MT: „Posonyi levelezőnk azon hírt közli, hogy Ferdinand osztrák császár és magyar király december másodikán az Olmüiczi catedrale templomban egész ünnepélyességgel tronusáról lemondott.  
 Ferdinand bevallja, hogy ő e nehéz időkbén a kormány vezetésére egészségi viszonyai miatt magában erőt nem érez.  
 Ferenc Károl, a trón örökös, szinte lemondott, melly lemondási oklevelek felolvasása után I. Jósef osztrák császárnak kikiáltott. —  
 A cerimoniánál jelen voltak Windischgrätz és Jellasich.  
 A Schwarzenberg féle ministerium megerősítetett, melléje adatván a Camarilla feje Kulmer szavazattal s tárcza nélkül.  
 Jellasich Dalmatiai és Fiumei polgári és katonai kormányzóvá neveztetett.  
 Suplikácáz serbek vajdája.” (226. sz. 909.)
- 2 *koronaörökös* — trónörökös, Ferenc Károly  
 V. Ferdinánd és Ferenc Károly dec. 2-án köszönt le a koronáról.
- 3 *Nolunt acerbam sumere* — Nem akarták megenni a keserűt  
*Nolo acerbam sumere* — Nem érett még, fanyarra nincs is gusz-tusom. Idézet Phaedrus *A róka és a szőlő* c. meséjéből. Terényi István fordítása. (Phaedrus: *Mesék*. Bp. 1961. 68.)
- 5 *Josephus sine terra* — föld nélküli József
- 7 Pálfi Albert hasonló szavakkal üdvözlzi az új királyt: „Ferdinand lemondott. Helyébe I. Szepperl lett a császár. Ez a kis rosztök betesl És ők azt kívánják, hogy ezen kis pereputyot is úgy respectáljuk, mint előbb a nagy tök királyt. Ez is csak úgy auctoritásával el üsse legjobb kártyáinkat a szabadságot, alkotmányt, függetlenséget.” (MT 1848. dec. 6. 227. sz. 913.)

Sor:

- 8 „József urfi” trónraültetéséről vezércikkben emlékszik meg Pálfi Albert. (MT 1848. dec. 9. 230. sz. 925.)
- 26 *jus gentium* – népjog, népek joga
- 37 *Flankenbewegung* – oldalazó mozgás, oldalmozdulat  
Jókai itt arra céloz, hogy Jellasics a pákozdi csata után a Pest felé tervezett útirányától eltérve nyugat felé menekült ki az országból.
- 38 *dispereal* – elillan, eltűnik, dispereal
- 50 Pálfi Albert szerint „Első Josef azzal lép trónjára, hogy a magyarok esküdt ellenségeit, Jellasicsot, s a rácok vaidáját, Suplikáczt ellenünkbe állítja.  
A bécsi hivatalos lap egész elbizottsággal kimondja, hogy Magyarországot el fogják darabolni, egybe olvasztják a szomszédokkal, historiai és geographiai határainkat, hogy mi belőlünk osztrák provinciák fognak alkotatni.” (MT 1848. dec. 6. 227. sz. 913.)
- 56 *Stefán herceg* – István főherceg  
*ci devant* – ez előtt  
István főherceg fényképe 1848 jan. 30-án jelent meg az Ék képmellékleteként. (L.: JKK Cikkek és beszédek I. k. 488.)
- 58 *Deus sit mihi miseriors et omnes sancti, qui habitant in coelis* – Legyen nekem irgalmas az Isten és az összes szentek, kik az égben laknak
- 64 Jókai azért nevezi gyáván megszökött vezérnek István nádort, mert a képviselőház kívánságára átvette ugyan a dunántúli sereg főparancsnokságát, de – miután Jellasics visszautasította a vele való találkozást – otthagya seregét, Bécsbe ment s szept. 25-én beadta lemondását.
- 67 *koronázott uritök* – V. Ferdinánd király
- 68 1848 márciusában a nádor több ízben közvetített a diéta és az uralkodó között.  
A zágrábi arcképegetésről korábban szóltunk. (JKK 703.)
- 75 Csak a nádor szökése és iratainak lefoglalása után derült ki, hogy István főherceg márc. 15-én vaglyagosan három módot ajánlott: kivonni minden katonát Magyarországból és sorára hagyni az országot, kiegyezni Batthyány Lajossal és menteni a menthetőt, kemény kézzel letörni minden ellenzéki megmozdulást. E leveleket a Közlöny 1848 őszén publikálta. Ez alapján írta Pálfi Albert az MT hasábjain: „István herceg Ferdinandnak Magyarország leigázására háromféle tervet ajánl.

Sor:

1. Kivonni az országból minden fegyveres erőt s felláztatni a külön nemzetiségeket, s akkor a vérengzést csendesen nézni, míg magok a magyarok meg nem adják magukat.

2. Egy hosszadalmas egyezkedési térre kell lépni, míg jobb idők jönnek be.

3. Hirtelen 40 vagy 50 ezernyi sereggel berohanni az országba, a pozsonyi gyűlést via facti szétverni, befogatni a primipilusokat, [lófőket] s az ifjúságot, kik Pesten lázzadást kezdenének. De ekkor a nádort is le kell tenni hivatalából, s helyébe egy polgári és katonai teljhatalmu biztost kellend kinevezni.

A fenséges levél író azt mondja, hogy ő a második utat javalja, mert az első t a l á n nem is méltó egy kormányhoz, azonban ha Ferdinand vele parancsol ő bár melyik tervet elfogadja, s kivitelére segédkezeket nyujt.

Gazember!" (1848. dec. 5. 226. sz. 909.)

- 100 Mező Dániel itt említett „korszerű verse” *Viszhang* (Petőfi Sándor *Kirdlyokhoz* című dalára) címen névtelenül jelent meg a Debreceni — Nagyváradí Értesítő c. lapban 1848. ápr. 30-án (18. sz. 4.)

Urban valóban nem foglalta el Nagybányát. Katona Miklós nov. 25-i dési megfutasásával megnyílt ugyan az út Nagybányára, de ő nem üldözte a magyarokat, mert Puchner főparancsnok a többi császári sereg bevárására utasította.

- 102 *Asztalos Sándor* (1823—1857) — testőrhadnagy, 1848. jún. 15-től az 1. honvédszászlóalj főhadnagya, szept. 27-től pedig századosa. Részt vesz Arad várának körülfűrésében. Dec. 2-án 700 önkéntes élén megverte a Hunyad megyei román felkelőkből és a Károly Ferdinand császári ezredből álló ellenséges sereget.

- 105 Dec. 3-áról 4-re virradó éjszaka Máriássy János 8500 emberrel rohamot intézett Arad vára ellen, de a védők visszaverték a támadást.

Arad ostromáról részletesen ír a KossH (1848. dec. 2. 141. sz. 614. Vö.: KossH 1848. dec. 8. 138. sz. 603.)

- 105 Pap Zsiga Irja Pálfi Alberthez címzett nyílt levelében: „A magyar Leonidásról, a magyar terrupilei [1] hőskről írok, Katona Miklósról, és a világon legmozgóbb nemzetőreiről.

A győr alatti futás hősméreny azon futáshoz képest, melyet a nagybányai mozgó sereg, mintegy 15,000 embere, Dézstől N. Bányáig egyhuzomban tett.



Sor:

Soha nem hallott gyalázat." (MT 1848. dec. 12. 232. sz. 935.)

106 Hurban és Stur dec. 4-én vonult be Trencsén megyébe a Fischeisen alezredek parancsnoksága alatt álló szabadcsapatokkal.

70

## A „PESTI HIRLAP” LEENDŐ SZERKESZTŐSÉGÉNEK POLITICAI HITVALLÁSA

445—48.

M: PH 1848. dec. 16. 241. sz. 1179; Jókai Mór aláírással.

Részl.: Takáts Sándor i.m. XXXI.

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

Takáts Sándor írja a PH-ról: „A december 16-i számban, bár még Csengery és Kemény Zsigmond voltak a szerkesztők, Jókaitól ismét egy cikk jelent meg, mégpedig a vezetőhelyen, ily címen: *„A Pesti Hírlap leendő szerkesztőségének politika, hitvallása”* (írta Jókai Mór leendő szerkesztő). Legelső és legszentebb kötelességünk, — írja Jókai — melynek minden bármi elvből támadható nézeteinket alá fogjuk rendelni: *Magyarország területi épségének fenntartása! . . .*” (i.m. XXXI.) Takáts Sándor idézett tanulmányában olvashatjuk a következő sorokat: „Gyulai Pál, aki Jókait nemcsak mint regényíró, de mint politikust és hírlapíró is állandóan csipkedte s nem egy igaztalan állítással igyekezett őt kisebbíteni, *kétségbevonta Jókainak azon állítását, hogy a Pesti Hírlap szerkesztőségét 1849. január 1-től neki kellett átvennie. „A Pesti Hírlap tulajdonosai — írja Gyulai — az 1849-i újjévre a régi szerkesztővel hirdettek új előfizetést.*” Ez az állítás homlokegyenest ellenkezik az igazsággal. A régi szerkesztővel nem is lehetett új előfizetést hirdetni, mert hiszen nem egy, hanem két szerkesztője volt a Pesti Hírlapnak. Aztán a Gyulai-féle hirdetés az új előfizetésre a Pesti Hírlapban sohasem jelent meg. Ellenben olyan előfizetési fölhívás három ízben is jelent meg a lapban, mely Jókai állítását teljesen igazolja. Csengery és Kemény Zsigmond az 1848. év utolsó napjáig szerkesztették ugyan a Pesti Hírlapot, de már az 1848.

Sor:

év november 30-án, tehát Csengeri és Kemény Zsigmond szerkesztése idején, a lap vezető helyén ez a hirdetés jelent meg: *'Csengeri Antal és Kemény Zsigmond a Pesti Hirlaptól visszalépven, lapunk jövő évi szerkesztését Nyáry Pál közreműködésével Jókai Mór fogja átvenni. Landerer és Heckenast'*.

A kiadók ezt az 'előfizetési hirdetést' később (december hónap) még kétszer kiadták. S hogy Jókai leendő szerkesztősege komoly dolog volt, bizonyítja az is, hogy még a régi szerkesztők alatt, 1848. nov. 30-án vezetőcikkben megjelent *'Jókai Mórnak, a Pesti Hirlap leendő szerkesztőjének programja' is.*" (i.m. XXX–XXXI.)

11 *jus externae necessitatis* — a végső szükség joga  
*martidlis törvények* — haditörvények

71

CHARIVARI

[1848. dec. 24.] 449–54.

M: Ék 1848. II. félév 26. sz. 826–28. aláíratlanul.  
Részl.: 1. FAIM 72., 208–09. (2., 7. sz.)  
2. HhM 6. k. 53–54., 237–238., 255., (1., 2., 7. sz.)

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 7 kacagni (Ék: kaczagui —sh.—)
- 14 találtak fel. (FAIM: találtak föl.)
- 15 mert kimegszel (FAIM: mert kimelegedel)
- 19 csatába; (FAIM: a csatába;)
- 25 te ülsz (Ék: te ülsz —sh.—)
- 55 leckék (Ék: leczkék (I.))
- 110 jó, avagy gonosz. (FAIM: jó-e vagy gonosz.)
- 112 mingyárt a (FAIM: mindjárt a)
- 113 a legelső (FAIM: az első)
- 115 sok appelata, (FAIM: sok apelata)
- 117 megraknak (Ék: megraktak)
- 120 megelik rajtuk a (FAIM: megelik a)  
s ijesztgetik (FAIM: rajtuk s ijesztgetik)
- 123 másszor mi ütünk (FAIM: egyszer mi ütünk)
- 127 el a haza. (FAIM: el Magyarországra.)

Sor:

- 129 holnap *meglehet, hogy* (FAIM: holnap lehetünk),  
130 felül *kerekedünk: és* (FAIM: felül és)  
131 egyszer *végkére* (FAIM: egyszer)  
mi fogunk (FAIM: *mink* fogunk)  
134 minden talpalatnyi (FAIM: *mindent* talpalatnyi)  
136 azért *ott nem* (Ék: azért *nem ott*)  
138 A FAIM-ban nincs kiemelés.  
szorítanak bennünket (FAIM: *szorítanak* bennünket)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

13 *aequatio* — egyenlőség, egyenlet

38 Az MT hasábjain olvashatjuk Csernátóni Lajos következő sorait: „S megvalljuk igazán, hogyha más, mint B e h m ment volna azon organisálandó sereg vezérletét átvenni, akkor mi E r d é l y felől semmi jót nem várnánk, nevezzük csak így, mert hiszen most úgy is kettőn áll a kérdés: m e g h o d i t a n i fegyverünk erejével, s ekkor aztán nem fogjuk sem Erdélynek, sem Királyhágón túlnak, sem szászoknak, sem székelységnek nevezni, hanem fogjuk nevezni Hunyad-megyének, Szebenszéknek vagy Marusszéknek egyenkint; vagy elveszteni tökéletesen s akkor aztán nevezni fogják Daciának vagy Rumanának vagy Saxonának, [szász országnak], az ránk nézve tökéletesen mindegy leend.” (1848. dec. 15. 235. sz. 945.)

*Jánk* — Avram Jancu (1824–1872) az Alsó-Fehér megyében levő felsővidrai román parasztbíró fia, 1848-ban marosvásárhelyi táblai írnok. Az 1848-i román forradalom, majd felkelés balszárnyának vezetője, a Román Nemzeti Komité tagja. A feudális privilégiumok ellen harcol, de a nép jogos érdekeiért folytatott küzdelem közben — akár maga a román mozgalom — a Habsburgok ellenforradalmának szövetségesevé válik. Világos után e tragikus tévedés felismerése tébolyba kergette. A csucsai táborból dec. 20-án közölt hírt a KossH (148. sz. 643.)  
*Csucsá* — község Kolozs megyében a Sebes-Körös völgyében a Királyhágó szomszédságában. (Vö.: uo.: 1848. dec. 28. 154. sz. 668.)

A csucsai tábor szétverésének híre a Jókai által közölt formában valótlán. Dec. 19-én gróf August Wardener altábornagy Kis-sebes és Csucsá között megtámadta a magyar arcvonal jobbszárnyát, amelyet Riczkó ezredes vezetett. A magyarok

Sor:

- elhárították ugyan a támadást, de tartva attól, hogy másnap az ellenség nagyobb erőket vet harcba, hátrább vonultak állásaikból, és eredeti helyüket csak dec. 21-én foglalták el újra.
- 39 Christian Leiningen Westerburg császári vezérőrnagy mintegy 8000 reguláris katonával és román népfelkelővel megtámadta és visszahúzódnásra kényszerítette az Arad várát ostromló magyar sereget. Máriássy János csapatai csak akkor tudták ismét zárolni a várat, amikor Leiningen Temesvárra vonult vissza.
- 40 *Alibunár* — helység a múlt századi Torontál megyében. Itt is sáncokkal megerősített táborot építettek ki a szerb felkelők. Damjanich János dec. 12-én foglalta el Alibunárt, és a tábor felkelői Pancsovára menekültek.
- Az alibunári ütközetről írja a PH: „N. Beeskerek, dec. 13-án. Tegnap a reggeli órákban, lelkes Damjanics alezredes vezénylete alatt megindult mintegy 2500 főből álló csapatunk Versec és Zichyházáról a Karlsdorfon táborozó ellenség szétverésére. A jobb szárnyat Gergely őrnagy, a közepet maga Damjanics alezredes, a balt pedig a derék veres-sapkásoknak, kik itt fel valónak állítva, Kiss vezénylő. A karlsdorfi sáncokból álgyu-lövöldözésekkel fogadtattak a mieink; tartott a kölcsönös tüzelés több óráig, míg végül harcosaink rohammal a helyet bevették. Innen az ellenség Alibunár felé vonulván, ott egy darabig állott: azonban előnyomuló harcosaink által ezen helyből is, melly hasonlóan körül volt sáncolva, kiszorítatván, vad futásban Pancsova felé keresett menedéket. E fényes győzelemnek diadaljele két álgyu, két lőszeres szekér, 9 mozsár, 300 darab uj részint kovás, részint gyutacsos löfegyver, nemkülönben két szerb zászló, mellyeket a mieink elfoglaltak. Az ellenségnek vesztesége halottakban, ide nem számítva azokat, kiket kocsikon elhurcoltak, hanem csak a csatatéren maradtakat, 4–500-ra rug. Részünkről halva maradt 10, sebesült pedig 50–60. — Alibunár, e veszedelmes fészke rác elleinknek, hol annyi sok terv koholtatott alsó vidékünk elpusztítására; honnan az alsó részek ellen intézett minden expedíciók elrendeztetének, — feldulatott és hamuvá tétetett . . .
- E fényes kimeneteli hadjáratnak dicsősége, a többiek érdemeiből mi sem vonván le, főleg a hazafias érzelmi, igénytelen külsejü, de bátor és harcias szellemü Damjanics alezredest illeti.” (*Hazai mozgalmak*. 1848. dec. 20. 244. sz. 1194.)
- Pálfi Albert írja az MT hasábjain: „Damjanics ezredes decem-

Sor:

ber 12-dikén Alibunárt megtámadván, azt elfoglalta. Egy 6 fontos, egy 3 fontos ágyú, 8 mozsár, két löpőkocsi, 300 fegyver, két szerb, zászló a mieink kezébe zsákmányul esvén.

A győzelem igen fontos. Tomasovác e szerint keletről, s a Becskereki tábor által nyugotról fenyegettetvén, remélhetőleg, hasonlólag befog vétetni. S ekkor a Dunáig az egy Pancsován kívül, mely mint mondják; semmi erősítvényekkel sincs el látva, minden itteni lázadás el van nyomva." (1848. dec. 16. 236. sz. 949.)

Az alibunári ütközetről részletesen számol be a KossH. (1848. dec. 20. 148. sz. 643.)

- 41 *Tomasovác* – nagyközség a múlt századi Torontál megyében. A tomasováci szerb tábor ellen, amelyet Števan Knižanin a szerbiai önkéntesek parancsnoka védett, Kiss Ernő tábornok dec. 5-én indított támadást. A szerbek azonban visszaverték a háromszor is rohamra indult magyarokat.
- 42 *Jankovác* – nagyközség a múlt századi Bács-Bodrog vármegye bácsalmási járásában, ma Jánoshalma  
Jókai azonban tévesen ír Jankovácot. Ténylegesen a Torontál megyei Jarkovácról van szó, amely szerb bánsági erőd volt. Jarkovácot Damjanich János megtorlásul gyújtatta fel, mert a község lakói dec. 14-ről 15-ére virradó éjjel az ellenséggel együttműködve váratlanul rátámadtak az oda beszállsolt honvédekre.  
Tomasovácot ugyancsak dec. 15-én gyújtatta fel Vetter Antal tábornok, mert a helybeli lakosság a magyarokkal szemben ellenséges magatartást tanúsított.  
Jókai arra utal, hogy Pancsováról a szerbek elmenekültek.
- 44 Edmund Schwarzenberg Windischgrätz seregének ezredese volt.  
Nagyszombatnál dec. 16-án támadta meg Simunič hadereje Guyon Richárd ezredes seregét. A mintegy két órás véres utcai harc után – mivel a tüzekek csaknem mind elestek – a magyar sereg futásra kényszerült. A város a harc során gyulladt ki.
- 46 A Perczel Móra vonatkozó hír szépitett. Perczel nov. 29-én valóban támadást indított Légrádnál Nugent Dráva-parti állásai ellen, de négy órányi ágyúzás után a nagy köd miatt félbe kellett szakasztani a hadműveletet.
- 47 *Schlick*, Franz Heinrich, Graf (1789–1862) – osztrák császári altábornagy, az MT szerint „félszemű vén gőthős . . . generál-

lis". (1848. dec. 11. 231. sz. 929.) Részt vett a napóleoni csatákban. 1848-ban Krakkó kormányzója volt. Dec. 6-án Duklán át tört be Magyarországra, s Kassánál legyőzte a Mészáros Lázár vezette honvédsereget. Csapatái később egyesültek az osztrák fősereggel.

**Budamér** — helység Sáros megyében

Budamérenél győzte le Schlick Pulszky Sándor ezredes kilenc-tized részben nemzetőrökből álló seregét, s még aznap bevonult Kassára. Az ütközetről *A kedszlvi ember fia* c. regényben is megemlékezik Jókai. (JKK 2. k. 32—34.)

A budaméri ütközetről olvashatjuk Kéry Gyula több ízben idézett munkájában: „Az Eperjesről (dec. 11-én) hajnali egy óraker megindult Schlick tábornok Pulszky Sándor alezredes hadát (6000 nemzetőr, három zászlóalj honvéd és 14 ágyú), mely a kassai hegyek északkeleti oldalán kedvezőtlen területen állott, délelőtt tíz óraker Budamér felől megtámadja. A harcot megnyitó ágyútűz első heve szüntével Pergen dandárnok a magyar balszárny ellen az erdőnek nyomul, mire az némi puskatűz után a középpel együtt visszahúzódik. Fiedler dandárnokra, ki Téhánynál a parasztok miatt felsült, s a rossz utak miatt sokáig késett, a császári vezér megúván a további várakozást, Deym dandárát rendeli ki a magyar jobbszárny megkerülésére, de már ekkor Pulszky hadai általános visszavonulásban voltak, mely a nemzetőröknél nemsokára szaladássá fajult. A kassai Hernád-híd mellett, hol valahára Fiedler is csatlakozik az osztrákokhoz, két szepesmegyei zászlóalj, a kassa—miskolci országuton pedig a lengyel légió egy részre fedezi, vitéz harcban, a futó had menekülését. Veszteségünk a számos holtakon és sebesülteken kívül 250 fogoly, osztrák részen 147 halott és sebesült, s ezek közt néhány főtiszt. Schlick esteli öt óraker összes csapatai élén Kassára bevonul.” (i. m. 688—89.)

- 49 A mosonyi győzelem híre is túlzott. Igaz, az Országos Honvédelmi Bizottmány plakátjai is nagy győzelemnek tüntették fel az összecsapást. A valóságban az történt, hogy Mosonynál a visszavonuló Görgey Arthur utóhadát támadta meg Jellasics. Görgey a támadást elfogadta, üldözdit megszalasztotta, de még aznap éjjel Győr felé indította vissza seregét.

51 *Hic Rhodus, hic salta* — itt van Rhodus, itt ugorj

57 *cursus* — itt: árfolyam

85 *credit* — hitel

Sor:

86 *percento* — percentó, százalék

A hadihelyzetről részletes beszámolót közöl az MT dec. 14-én.  
(234. sz. 941.)

72

## CHARIVARI

[1848. dec. 31.] 454—59.

M: Ék 1848. II. félv. 27. sz. 860—62, aláíratlanul; az 1. sz. közlemény Jókai aláírással.

Részl.: 1. FAIM 209. (3. sz.)

2. HbM 6. k. 238., 255—56. (1., 3. sz.)

3. Bay Ferenc i. m. 105—06. (1. sz.); *Jókai búcsúja* címen.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

87, 89 Jelasics (FAIM: Jellasics)

96 a melyre azt (FAIM: a melyről azt)

97 levelezőnk biztosít bennünket: hogy (FAIM: levelezőnk írja, hogy)

134 értők (Ék: értők —sh.—)

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Az itt említett „rabszolgalelek” István herceg, Magyarország volt nádora.

9 Várad Antal a *Habsburg hálaadatossg* c. cikkben ír „Palatinus Pista” viselt dolgairól. (MT 1848. dec. 13. 233. sz. 939.)

19 Az 1831-es felvidéki „kolerázadásról” szóló *Szomorú napok* c. regényének egy részét teszi közzé Jókai 1848. júl. 2. és aug. 20. között *nyolc* folytatásban az Ék hasábjain.

E regény íélbeszakításának okairól az *Emlékek a szabadságharcból* c. századvégi visszaemlékezésében ismét megemlékezik: „A mióta Petőfivel szakítottam, mind a ketten azon versenyezünk egymással, hogy melyikünk tud jobban égostromló, tróndöntögető eszméket papírra vetni.

A forradalom egész korszaka alatt nem voltam képes költői művet írni. Elkézdtem egy egész regénytközölni az „Életképek”-

Sor:

ben Szomorú napok cím alatt. A harmadik [1] közlésnél elhagyott a képzelőtehetségem. Nem tudtam szépirodalmi dolgot írni. Az az én kifogyhatatlan ércforrásom, a költői véna, mind jegeccé fagyott a lelkem fenekén: a politika gálicskéve lett belőle. A humorom elvadult pásquill-írássá. Megszűntem költő lenni! Lehet-e ennél rettenetesebb megsemmisülés? — Két egész év van kitörülve költő életem folyamából; éppen a fiatalság korszaka.” (HhM 5. k. 254.)

Szekeres László szerint „A regény félbeszakításának okát tekintve, Jókai decemberi nyilatkozata az irányadó. 1848-ban pozitív politikai tett volt a mű elhallgattatása. Frónk — ki egész életében igyekezett hatni korára (l. *Egy magyar nóbob* JKK 1. k. 315–16.) — nem habozik feláldozni regényét, amikor úgy véli, hogy akadályozná vele a szabadságharc ügyét. Tettel bizonyította, hogy 1847-ben meghirdetett irodalmi programja: a társadalmi érdekek és az igazság szolgálata; fróni gyakorlatát is átutítja. A szlovákokkal szemben később is baráti hangot ütött meg a debreceni napokban — látva, hogy nem ellenségek többé.

Nem lehetetlen, hogy a *Szomorú napok* félbeszakításának szükségességére Petőfi figyelmeztette Jókait. Első ízben ugyanis aug. 27-én marad ki az Ék-ből a regényrészlet, amikor Petőfi mint társszerkesztő egyedül állítja össze a divatlapot, mert Jókai időközben elszökött Laborfalvi Rózával megesküdni.” (*Szomorú napok* JKK 253–55.)

Az Ék nem jelent meg 1849-ben. Jókai szerkesztő utódjának Nagy Ignácot jelölte.

- 39 *Dominus spectabilis* — Tekintetes ur  
etc. — stb.
- 42 *ad evidentiam appareat* — világosan megmutatkozik
- 43 *antecessor* — előd
- 44 *in publicis* — nyilvánosság előtt
- 46 *cane et angve peius oppungdíták* — kutyánál és kígyónál  
rosszabbul hódították meg
- 52 *palpdi* — dédelget, simogat
- 53 *impopulatio* — elnéptelenítés  
*coloritura* — színezet
- 54 *condensáló amalgama* — sűrítő
- 58 *stilus curialis* — kúriai stílus
- 59 *resensus* — ellenérvzés
- 61 *correspondéál* — levelez



Sor:

- 62 *corruptor* — korrump tisztviselő  
68 *Etcetera* — és a többi  
71 *eliminál* — gyengít  
*suppléd* — pótol  
73 *personificál* — hangot ad  
75 *disolutio* — feloszlás  
78 *sero post festa cantere* — késő az események után énekelni  
82 *Quod factum est, in factum fieri nequit etc.* — Ami megtörtént, nem lehet meg nem történtté tenni stb.  
92 *Ernani* — Guiseppe Verdi — Victor Hugo verses tragédiája nyomán készített — operája  
93 *ouverture* — nyitány  
108 *Egressy Béni* (1814–1851) — a Nemzeti Színház művésze. Mint közlegény áll be a pesti önkéntesekhez. Októberben ki-nevezik honvédhadnagynak, majd előléptetik főhadnaggyá. A kápolnai csatában megsebesül, s nyomorék lesz. Klapka a komáromi katonai zenekarok igazgatójává nevezi ki. Két szerzeményét (Csárdás, Klapka-induló) elő is adta a II. hadtest zenekara. A Komáromi Lapokban több költeménye is meg-jelent.  
120 *Schwarzenberg ezred* — a magyar legénységű 19. sz. gyalog-ezred, amelynek parancsnoksága békeidőben Linzben állomá-sozott. „Tulajdonosa” Karl Schwarzenberg herceg volt.  
132 *chevauxlegers* — könnyű lovasok  
134 *rakéta* — röppentyű, amelyet egyszerű faállványzatról lőttek ki. Buzogány alakú lövedékének gömbszerű vége a célban a gránáthoz hasonlóan robbant szét. A magyar tüzérség a szabadságharc kezdetén nem ismerte ezt az újonnan bevezetett fegyvert, s érthető, ha soraiban nagy riadalmat okozott. Később megtanulták a zsákmányolt röppentyűk kezelését a mieink is, s nagy hatással alkalmazták, mert olyan helyre is tudtak vele lőni, ahová az ágyúgolyó nem tudott elhatolni, s könnyű súlya miatt az ágyúk számára járhatatlan terepen is használhatták. Mintegy 500–1000 méterre lehetett lőni vele. Félelmetes hatásáról Jókai *A köszlő ember fia* c. regényben is megemlékezik. (JKK 2. k. 30.)

## SZERKESZTŐI MEGJEGYZÉSEK

463—69.

Az itt közzétett írások Jókai 1848. márc. 19. és 1848. dec. 3. között nagyrészt Szerk. aláírással az Ék-ben megjelent s a különböző szerzők cikkeihez vagy megállapításaihoz csatolt megjegyzéseit tartalmazzák. Jelen kiadásunkban kronológiai rendben követjük Irónk észrevételeit.

- M : 1. sz. Ék 1848. I. félév 12. sz. 374.; S z e r k. aláírással.  
 2. sz. Ék 1848. I. félév 13. sz. borítólap.  
 3. sz. Uo. borítólap.  
 4. sz. Uo. borítólap.  
 5. sz. 1848. I. félév 16. sz. 454.  
 6. sz. Ék 1848. I. félév 17. sz. 512.; S z e r k. aláírással.  
 7. sz. Ék 1848. I. félév 19. sz. 572.; S z e r k. aláírással.  
 8. sz. Ék 1848. I. félév 20. sz. 594.; S z e r k. aláírással.  
 9. sz. Uo. 595.; S z e r k. aláírással.  
 10. sz. Ék 1848. I. félév 21. sz. borítólap.  
 11. sz. Ék 1848. I. félév 23. sz. borítólap.  
 12. sz. Ék 1848. I. félév 24. sz. borítólap.  
 13. sz. Uo. 695.; S z e r k. aláírással.  
 14. sz. Uo. 704.; S z e r k. aláírással.  
 15. sz. Ék 1848. II. félév 16. sz. 509.; Szerk. aláírással.  
 16. sz. Ék 1848. II. félév 23. sz. 736.; S z e r k. aláírással.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 5 *visum repertum* — orvosi látélet  
 31 *Frankenburg Adolf* (1811—1884) — író, lapszerkesztő. 1841-től Kossuth Lajos PH-jában az ujdonságokat írta. 1843-ban Garay János Regélőjének lett a munkatársa. Itt írta a tárca jellegű *Budapesti Leveleket*. Még ebben az évben megindította a Magyar Életképek című havonta megjelenő szépirodalmi divatlapot, amelyet Ék címen 1844-től szerkesztett tovább, s amely az 1840-es években a legjobb szépirodalmi lap volt. 1845-ben az Akadémia levelező tagja lett. 1847 derekán Bécsbe nevezték ki udvari tolmácsnak. Júli. 1-ével adja át az Ék szerkesztését a 22 esztendő Jókainak. 1848 után fogságba került, majd az udvari kancelláriánál lett titkár. Több humorisztikus, satirikus kötetet jelentetett meg.

Sor:

- 49 *Pap Gábor* (1827–1895) — evangélikus dunántúli püspök. Bölcséleti és jogi tanulmányokat végzett Pápán, ahol 1845 és 1847 között az ifjúság kézzel írott lapját szerkesztette. 1847-ben Bécsbe ment gróf Huszár József fia mellé nevelőnek. Az Ék bécsi tudósítójaként számos beszámolója jelent meg Jókai divatlapjában. A bécsi forradalmi napok eseményeiről a győri Hazánkban is beszámolt. 1848 őszén részt vett a bécsi forradalomban. Amikor Windischgrätz körülzárta a császárvárost, inasruhában menekült el, s novemberben beállt honvédek. Világos után Erdély bérci között mint honvédszázados esett osztrák fogságba. Egy hónapig a temesvári várban volt elzárva, de betegsége miatt elbocsátották. Egy ideig csendőri felügyelet alatt élt a szüleinél, majd magánúton elvégezte a teológiai tanulmányait, s papi vizsgát tett. Mint lelkésznek már nem kellett az üldöztetésektől tartania. 1868-ban esperes, 1874-ben püspök lett. 1878-ban a Komáromi Honvédegyelet elnökévé választották. Munkatársa volt többek között a Jókai által szerkesztett Délibábnak és a Magyar Sajtónak is.
- 93 *domino* — körgallér alakú csuklyás álarcos jelmez  
*Domino* — Bulyovszky Gyula írói álneve
- 97 *Kralovánszky Mór* — egyik fia Kralovánszky András föld-birtokosnak és Nyfregyháza főbírájának, aki hat fiával együtt vett részt a szabadságharcban, s 30 ütközetet harcolt végig.
- 119 *Kuthy Lajos* (1813–1864) — regény- és drámaíró, lapszerkesztő az Akadémia és a Kisfaludy Társaság tagja, 1848-ban a miniszterelnökségi iroda igazgatója, 1849-ben Szemere Bertalan belügyminisztériumának osztálytanácsosa. A világosi kapituláció után egy ideig bújdosott, majd behódolt az önkényuralmi rendszernek, s a közönség és írói társai elfordultak tőle.
- 125 *Komlössy Ida, Kövér Lajosné* (1825–1893) — színésznő. 1845-ben szerződött a Nemzeti Színházhoz, ahol mint naiva és hősnő énekelt. Képzett színésznő volt, sok bájjal játszott szerepeit. Többször járt külföldi tanulmányúton. Több színművet fordított németből és franciából.
- 128 *Csillag Róza* (1823–1892) — színésznő, drámai énekesnő. Gyerekszereplőként szerződötték a Nemzeti Színházhoz. 1849 márciusában a pesti német színházban, majd Berlinben aratta sikereit. Tagja volt a bécsi operának. Világos után is több ízben szerepelt a Nemzeti Színházban. Élete vége felé énektanítással foglalkozott. Nagy szegénységben halt meg.

Sor:

- 146 Szöllősy Balázs cikke az *Ék* 576. lapján olvasható. (1848. II. félév. 18. sz.)

74

### BÉCSI HIREK

469—71.

- M: *Ék* 1848. márc. 19. 12. sz. 676—77.; aláíratlanul.  
Részl.: *A kétszáz ember fiai*. 1. k. JKK 496.

#### SZÖVEGVÁLTOZAT

Sor:

- 33 *bureaucrata* (*Ék*: *bureucrata* —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 38 Láthatóan dőcögő stílusban fogalmazott közleményt írt át Jókai, miként később, főleg 1849-ben az *Esti Lapok*ban. Írónk azonban az *Esti Lapok* cikkeihez hasonlóan magáénak vallotta ezt a közleményt is.  
40 Kossuth Lajos márc. 17-én kapott nagyszabású fátklyászenét. Zichy felmentésének a híre valótlán.

75

[1848. márc. 23.]

471—72.

- M: *Ék* 1848. I. félév 13. sz. 3. borítólap; Pap K. . . J. . . betűjegyekkel.

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 53 után *Ék*: (folyt. köv.)

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

A betűjegyek arra vallanak, hogy Jókai minden bizonnyal Pap K. Gábor bécsi tudósító közleményeit írta át. Ezért érezte szükségét, hogy a saját betűjegyét is megjelentesse a közlemény alatt.

76

[1848. júl. 8.]

473.

**M:** MT 1848. júl. 8. 99. sz. 395.; Jókai Mór. Pálfi Albert aláírással.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 1 Jókai a századfordulóra az *Emlékek a szabadságharcból* c. visszaemlékezésében írja meg, hogy mit csinált Petőfi párbajsegédjeként. (HhM 5. k. 21.)  
Petőfi máskor is felkérte Jókait arra, hogy legyen a párbajsegédje. (HhM 5. k. 214. Vö.: *Petőfi ismeretlen levele követválasztása tárgyában*. Képes Folyóirat 1890. 34.)
- 19 *Szeles Lajos* Pest megyei ügyvéd és földbirtokos. Az 1848—49-i nemzetgyűlésen a dunapataji kerület képviselője és a kezdetben csak 36 tagú radikális képviselőcsoporthoz tartozik. 1849-ben Pest megyei kormánybiztos lesz.
- 31 *Szekeres László* írja: „Májustól szeptemberig a Jókai vezette márciusi liberálisok a hadsereg kérdésben közelednek Petőfiékhez. A gyorsan pergő történelmi események menete nemcsak Kossuth, hanem a márciusi jobboldal és a nemesi liberálisok egy része előtt is bebizonyítja, hogy első számú feladat a nemzeti függetlenség megvédése. „1848-ban az volt a történelem logikája, hogy annak, aki felelősséggel következetesen kiáll a függetlenség mellett, elkerülhetetlenül meg kell találnia az utat a márciusi baloldalhoz még akkor is, ha lényeges kérdésekben nem értett egyet velük”. (Fekete Sándor: *A márciusi fiatalok*. Bp. 1950. 129.)
- 2 A márciusiak egységes politikai fellépésére vall, hogy — bár Petőfi és Jókai közt a barátság felbomlóban van — a nyári választási kudarc után Jókai és Pálfi Albert . . . lesz Petőfi

Sor:

párbajsegédje Nagy Károllyal szemben. A választások után a márciusiak politikájának központjába a függetlenségi harc kérdése kerül. Ezért juthat Jókai elvileg közelebb a márciusi baloldalhoz annak ellenére, hogy Petőfivel összekülönbözve, május és augusztus között fokozatosan lazul baráti kapcsolatuk. Ezért lehet júniustól Petőfivel együtt tagja az Egyenlőségi Társulatnak, amely, összefogta a magyar demokratizmus legkiválóbb erőit s a márciusi baloldal egységes szervezetének tekinthető." (It 1957. 432.)

## 77

### FEJEDELMI BOHÓSÁGOK

474—75.

M: Ék 1848. szept. 10. 11. sz. 346—47. aláíratlanul.

#### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

16 ma ezen (Ék: ma ezen —sh.—)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 1 *V. Kázmér* (1458—1484) — Szent Kázmér, IV. Kázmér lengyel király és Erzsébet magyar királylány fia. 1471-ben Mátyás király ellen tört a magyar koronára, s Hatvanig jutott el csapataival majd a győzelem után kialakult helyzetet kihasználva, hazamenekült. Önmegtartóztató élete miatt 1522-ben szentté avatták.
- 21 *Petite Maison* — házikó
- 29 *Luxemburgi marschal* — Luxemburg, François Henri de Montmorency-Boutteville (1628—1695) francia hadvezér, Luxemburg hercege. Házasság révén jutott a hercegi címhez. Mint katona a spanyol és a holland harctéren szerzett érdemeket. *La Rue, Charles de* (1643—1725) — jezsuita prédikátor, francia író és retorika-tanár
- 34 *da capo* — előről

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS  
JÓKAI MÓR FORRADALOM ALATTI MŰVEIRE

475.

## TÁRGYI MAGYARÁZATOK

Sor:

- 16 *Athenaeum* — 1868. okt. 1-én alapított nyomda- és könyvkiadó vállalat, Emich Gusztáv könyvnyomdájának az utódja  
*barátok tere* — Egyetem tér (a ferenciek kolostora mellett létesített egyetemi fűvészkert után), később Ferenciek tere, ma: Felszabadulás tér az V. kerületben

79

## ELŐSZÓ

476–79.

- M: 1. Hon. 1874. okt. 20. Reggeli kiadás. 240. sz. 1. z.; Jókai Mór aláírással.  
2. Melléklet a „Hon” 240. számához 2–3.  
3. Igazmondó. 1874. okt. 25. 43. sz. 339–40.  
4. FAIM 3–7.  
5. HhM 6. k. 3–6.

## SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

- 3 két olyan (FAIM: három olyan)  
16 csapongásaiban (FAIM: csapongásaival)  
34 a mit elől-utol (Hon: a mi mit elől-utol)  
40 legörökítőbb emlék (FAIM: legelevenebb emlék)  
49 tűzijátékot rendez (HhM: tűzijátékot rendez)  
51 Átvonaglik rajtuk (FAIM: Átvonaglik rajtok)  
72 hét időközére (FAIM: hó időközére)  
73 *Catastrophák* egy huszonhárom (FAIM: *Események* egy huszonhárom)  
76 törzsszerkesztő (FAIM: társszerkesztő)  
81 le szüld házam (FAIM: le szülötte házam)

Sor:

- 88 égni! *S hogy e tüzet a stró nő könyvei nem oltják el nálam!* Petőfi-vel (FAIM: égni! Petőfi-vel)  
112 *Minden egyes cikkét* (FAIM: Több cikkét)

#### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- A Honban és az Igazmondóban az *Előszó* a következő címen jelent meg: *Jókai Mórnak forradalom alatti műveihez írt előszava*. Érdemes megemlíteni, hogy 1881. márc. 29-én az írók és művészek küldöttsége előtt azt mondta Jókai szépirodalmi munkásságának félbeszakításáról, hogy első regénye megírása óta „folytonosan dolgoztam, kivéve egy szerencsétlen esztendő 1849-t. Tudjátok, hogy mi történt akkor. Ezen esztendő utolsó két hónapjában és az utána következő évnél első két hónapjában, tehát majd egy egész esztendőn át én egy betű szépirodalmat sem írtam. Kalamárist sem láttam egyébkor, mint mikor a feleségemnek levelet küldtem. Elhatározott szándokom volt, hogy paraszt ember, gazda leszek . . . És azután még két esztendeig sem volt szabad Jókai Mórnak irni! El kellett kérnem a gazdám Sajó kutyája nevét és az ő neve alatt kellett megírnom három kötet munkámat, amikhez pedig a legtöbb szimpatihával viseltetem, a Csataképeket és A Bujdosó Naplóját. Ezeket mind a borsodi komondornak neve, Sajó név alatt írtam.” (*Jókai Mór saját írói pályájáról*. Ellenzék 1881. ápr. 1. 75. sz. 2.)
- 103 Jókai 1849. febr. 22-től ápr. végéig Debrecenben, majd Pestre visszatérve távolból szerkesztette máj. 31-ig a békepárt politikai napilapját, az Esti Lapokat. 1849. ápr. 30-án mint kiadó Ludasi Mór szerkesztésével indított a fővárosban politikai napilapot ugyancsak Esti Lapok címen. Ez a vállalkozás 8 szám megjelenése után 1849. máj. 8-án megszűnt. Jún. 4-től júl. 7-ig ugyancsak Esti Lapok címen adott ki és szerkesztett Jókai politikai napilapot. Ez a vállalkozás 27 szám megjelenése után szűnt meg. (L. ItK 1957. 411.)
- 108 Jókai Mór *Forradalom alatt írt művei* c. kötet (FAIM) a következő részekre tagolódik:
- I. *Szépirodalom*. Életképek 1848. Itt jelent meg *Az utolsó fejeletem* (11–20.) és *A világhírű Martinovics összeesküvési pör részletei* (20–32.) c. munkája.
- II. *Irányszemlék*. Életképek 1848. Ebben a részben főleg az Ék címmel ellátott cikkei olvashatók. (33–72.)



Sor:

III. *A Közlönyből*. 1849. Itt 15 válogatott cikk olvasható-  
(73–107.)

IV. *Esti Lapok*. Debrecen 1849. Ebben a részben az Esti  
Lapokban megjelent cikkek egy részét találjuk. (109–48.)

V. *Pesti Levelek*. 1849. Kovács Lajoshoz írt 3 nyílt levél  
kapott itt helyet. (149–57.)

VI. *Charivari*. Az *Ék Mi hír Budán?* és a *Charivari* c. mindenek  
rovatban megjelent közleményekből találunk itt szemelvénye-  
ket. (159–217.) Ugyanitt olvashatunk néhány glosszát az  
Esti Lapok hasábjairól. (218–28.)

VII. *Vázlat*. Forradalmi Emléklapok c. részben *A gyémántos  
miniszter* c. novelláját találjuk. (231–68.)

E kiadást egyébként – a JKK-ban a *Függetlenség*ben közzétett –  
*Elszóló* (3–7.) és *Utóhang* (269–74) zárja keretbe.

Jókai tehát tévesen közli, hogy a harmadik részben jelentek  
meg az Esti Lapok békepárti cikkei. Ezek a közlemények a  
negyedik részben láttak napvilágot.

80

## UTÓHANG

479–83.

- M: 1. PN 1874. dec. 22. 293. sz. 1.; Jókai Mór aláírással.  
2. FAIM 269–74.  
3. HhM 6. k. 312–16.

### SZÖVEGVÁLTOZATOK

Sor:

A cím alatt a FAIM-ban az 1875-ös évszám olvasható.

### TÁRGYI MAGYARÁZATOK

- 31 *Kossalkó János* (1813–1889) – ügyvéd, 1849-ben a királyi  
jogügyek igazgatója és Haynau bizalmi embere volt, aki azon-  
ban sok politikai vádlotton segített. 1862-től a Királyi Tábla,  
1875-től a Kúria ítélelbírája volt.
- 57 Jókai 1849. ápr. végén érkezett Debrecenből Pestre. Jan. 28-a  
után a 270. számmal szünetelő PH ápr. 24-én a 271. számmal  
– piros-fehér-zöld színű ünnepi számmal – ismét megindult.  
Ezen a lapon szerepel: „Jókai Mór visszaérkezett felelős

Sor:

- szerkesztő: Szilágyi Sándor". Ápr. 25 és 29 között (272–76. sz.) már azt közli olvasóival a PH, hogy Jókai visszaérkezéig Obernyik Károly a lap felelős szerkesztője. A máj. 1-i (277. sz.) számon szerepel első ízben Jókai neve a PH szerkesztőjeként. Ezután Jókai szerkeszti a PH júl. 8-i megszűnéséig.
- 61 Kovács Lajosnak, a békepárt egyik korifeusának írt Jókai Pestről nyílt leveleket a debreceni Esti Lapok számára, amelyekben a felszabadult főváros életéről s mindenekelőtt Pest bombáztatásáról számolt be.
- 63 Buda várának ostromát máj. 4-én kezdték meg a magyar honvédek. A várat 1849. máj. 21-én hajnalban foglalták el. A vár ostromáról részletesen emlékezik meg Jókai *A kőszívű ember fiai* c. regényben.
- 67 L. M. — Ludasi Mór
- 68 *Alexandre-August, Ledru Rollin* (1807–1874) — francia kispolgári demokrata, a köztársasági párt vezére. Az 1848. februári forradalom után belügyminiszter lett. Leverte az 1848. júniusi párizsi proletárfelkelést. A reakció megerősödése után emigrált.
- 79 A kecskeméti közgyűlés 1849. júl. 14-én volt.
- 27 *Vadkert* — Soltvadkert, Pest megyei község
- 84 *Kőrösy Sándor* (1824–1895) — ügyvéd, a szabadságharc alatt hadbíró, véisztörvényszéki katonai elnök volt. Az osztrák hadbíróság halálra, majd kegyelem útján hat évi börtönre ítélte, amelyből öt esztendőre le is töltött Josephstadtban. 1861-ben komáromi főjegyző, 1881-től a szabadelvű párt parlamenti képviselője.
- 89 A temesvári csata 1849. aug. 9-én volt. Az újaradi-sági ütközetben aug. 11-én Schlick serege futamította meg Nagy-Sándor József tábornok katonáit.
- 101 *Tardona* — Borsod megyei helység
- 102 *Telepi György* (1797–1885) — színész, 1837-től a Nemzeti Színház tagja. Komárom vára 1849. okt. 1-én kapitulált.
- 109 *Geleitschein* — menlevél
- 120 Joggal emlékezik meg Jókai Pázmándy Dénes három letartóztatásáról. 1. Pázmándy nem követte az 1848 végén, 1849 elején Debrecenbe menekült kormányt, s Windischgrätz elfogatta. Ghyczy Kálmánnal együtt tervet dolgozott ki az osztrák fővezér számára Magyarország új berendezéséről. Ez

Sor:

is szerepet játszott abban, hogy fogságából hamarosan szabadult. 2. 1849 tavaszán a magyar gerillák fogták el és Komárom várába vitték, ahonnan Puky Miklós kormánybiztos Debrecenbe küldette. A magyar kormány szabadlábban hagyta ugyan, de megtiltotta számára, hogy a városból távozzék, s hazatérésük címén vádat akart emelni ellene. A memorandumról mit sem tudó Vukovics Sebő igazságügyminiszter szakvéleménye szerint a bizonyítékok elégtelenek voltak a perbefogáshoz, s szabadon bocsátották. 3. 1849 őszén Haynau mint a képviselőház elnökét idéztette hadbíróság elé, de felmentette.

125 Pest bombázására Hentzi adott máj. 4-én parancsot.

131 1849. júl. 28-án az újszegedi Zsótér-raktárban felrobbant hatvan mázsa lőpor és töltény. A szerencsétlenségnek mintegy 800 halott lett az áldozata. A robbanást egyesek egy osztrák hadifogoly tüzértiszt szabotázsának, mások Kupp felügyelő hanyagságának tulajdonítják. A valóságos okot mindeddig sem sikerült kideríteni.

Ezt a jelenetet feldolgozza Jókai a *Katonadolog* c. novellájában. (*Dekameron*)

140 A *Politikai divatok* c. regényében írja Jókai, hogy a szabadságharc bukása után egy „egész kisváros népe átváltozott. Nemcsak az, hogy a gyermekekből férfiak, asszonyok, asszonyokból, férfiakból öregek, az öregekből 'csendes emberek' lettek, hanem egészen más nép is költözött a helyébe”. (JKK 411.)

\*

Megjegyzés. A jegyzetanyag összeállításához nyújtott messzemenő segítségért különös köszönettel tartozunk Varga Jánosnak, továbbá egyes apró adatokért a következőknek: Almássy Katalin, Bata Imre, Betkowsky Jenő, Czine Mihály, Dénes István, Eörsi István, Für Lajos, Gíró Szász László, Gortvay Erzsébet, Hafiek László, Hegedűs Sándor, Király Árpád, Kispéter András, Kiss Ferenc, Lukácsy Sándor, Mészáros Ferencné, Mezei József, B. Nagy László, Papp Tibor, Parancs János, Patyi Sándor, Puskás Károly és Zöldhelyi Zsuzsa.

## NÉVMUTATÓ

- Abaffy (Abafi) Ferenc** 52, 602, 605  
**Abdolonimus (Abdolonymus)** 28, 580  
**Ábrányi Alajos** 637  
**Ábrányi Emil** 298, 564, 777, 815, 823, 837  
**Adorján Sándor** 514, 522  
**Ady Endre** 544, 546  
**Aesopus (Ezopus)** 123, 211, 656, 660  
**Ágai Adolf** 523  
**Aifoz I. Zsófia főhercegnő**  
**Áldor Imre** 504, 572, 650, 672, 672, 817  
**Almássy Katalin** 902  
**Almásy (Almási) Móric gróf** 28, 580–81  
**Álmos (Almus) fejedelem** 76, 623  
**Alvinczy (Alvincz) József** 62, 249, 309, 613, 741, 784  
**Aman, Theodor** 629  
**Amim gróf** 608  
**Andics Erzsébet** 565, 581  
**Andrássyné (Györgyné?)** 804  
**Angyal Bandi** 332, 806  
**Antonius, Marcus** 658  
**Ányos képviselő** 790  
**Apponyi (Aponyi) György** 87, 568, 633, 715, 807  
**Arany János** 514, 519, 523, 533, 537, 588, 688, 731  
**Arányi Lajos** 770  
**Árpád fejedelem** 31, 146, 260, 271, 623  
**Asztalos Sándor** 445, 883  
**Attila hun király** 427  
**Aurelianus, Lucius Domitius** 860  
**Auersperg, Maximilian gróf** 875  
**Babarczy Antal** 612  
**Bacsányi I. Batsányi János**  
**Badics Ferenc** 514, 802  
**Bajza József** 11, 140, 206, 253–54, 514, 558, 667  
**Bajza Józsefné** 579  
**Balajthy Vendel** 647  
**Balásfalvi Orosz József** 492  
**Balassa Pál** 94, 639  
**Bălcescu, Nicolae** 845  
**Baldacci Manó** 439, 444, 686, 879–80  
**Balla Endre** 381, 830  
**Ballagi Mór (Móric)** 877–78  
**Balogh (Balog) Kornél** 278, 751, 761, 765  
**Balogh Pál** 797  
**Bánffy Pál** 7, 554  
**Bangó Pető** 776  
**Bánhidya Antal** 793  
**Bárándy János** 242, 731, 737

- Bárány Ágoston 184, 305  
 Bardócz János 870  
 Bárdos László 535—36, 565, 684  
 Baróti Dezső 902  
 Baróti Lajos 515  
 Barsi József 820, 823, 833, 856  
 Barta István 569, 584, 862  
 Bartai (Bartai) András 254, 457  
 Bartha politikus 521  
 Bassianus, Varius Avitus l. Helio-  
 gabalus  
 Bata Imre 902  
 Batráneau, Alexandru 859  
 Batsányi (Bacsányi) János 42, 52, 597, 602, 605, 695  
 Batthyány Fülöp 701  
 Batthyány József 555  
 Batthyány (Batthyányi) Kázmér 400, 420, 426, 434, 400, 765, 847, 874  
 Battyhány (Batthyányi) Lajos 30, 291, 329, 340, 391, 434, 539, 542, 553, 557, 566, 681—82, 583, 626, 637, 646, 650, 665, 677—78, 686, 698, 705, 712, 717—18, 750, 765, 768, 780, 791, 796—97, 799, 801—03, 809—11, 846, 874, 882  
 Battyhány Lajosné 732  
 Bay Ferenc 506, 549, 563, 575, 608, 786, 798, 890  
 Bayard, Jean-François 708  
 Bayer Rupert 869  
 Batu kán 815  
 Bécsi Gedő 855  
 Bede Anna 603  
 Beer Antal 41, 602  
 Behm l. Bem József  
 Beimel József 616  
 Belár Géza 855  
 Bem (Behm) József 419, 429, 450, 557, 864—65, 870—71, 875, 886  
 Benczúr Miklós 83, 628  
 Benda Kálmán 599—605  
 Benedek Rózszi 526  
 Benedek Lajos 621  
 Beöthy (Böti) László 138, 566, 665  
 Beöthy (Böjti) Ödön 625, 645  
 Beöthy Zsolt 524  
 Berchtold Fülöp báró 755, 789  
 Beregh Rozina 648  
 Berger, Johann von der Pleisse 418, 834, 847, 873  
 Berlioz, Hector 559  
 Bernát (Bernáth) Gáspár (Gazsi) 177, 186—87, 690, 697  
 Bernát Zsigmond 277, 323, 763  
 Bernfeld Magdolna 529  
 Bernstein Béla 705  
 Berzeviczy Gergely 599—601, 605  
 Besze János 278, 761, 765  
 Bethlen István 528  
 Bethlen Miklós 796  
 Betkowski Jenő 902  
 Bezerédj (Bezerédi, Bezerédy) István 36, 587, 776  
 Bialis Ferenc 758  
 Bibra, Karl 868—69  
 Biga, Petar (Péter) 418, 863  
 Bihari Sándor 559  
 Birányi Ákos 114, 546, 623, 644, 649, 823—24  
 Birch-Pfeiffer Sarolta (Charlotte) 729  
 Bisztray Gyula 537, 650, 652—53  
 Bizony Tamás 510  
 Bloksay István 565  
 Blomberg, Friedrich 378, 383, 400, 439, 832, 847, 853, 879  
 Bodonkúti levelező 462

- Bogáthy (Bogáti) Ferenc 140, 668
- Bognár Cecil 528
- Bohus János 734
- Bohus Jánosné 579
- Bója Ervin 536
- Bóka László 535
- Bolti I. Rosty
- Bombelles, Heinrich 210, 711
- Bonaparte (Bonapart) Louis (Lajos) I. III. Napóleon
- Bonaparte, (II.) Napóleon I. II. Napóleon
- Bónis Sámuel (Samu) 277, 762, 776
- Borik, Daniel 729
- Boros Antal 660
- Boross Lajos 516
- Boross Mihály 623
- Boross Vilmos 520
- Bory István 792
- Bosco (Bosko) művész 421, 866
- Botond 198
- Botond I. Farkas Emőd
- Boyneburg von Langsfeld, Moritz 672
- Böhm I. Bem József
- Böjti Ödön I. Beöthy Ödön
- Bölöni Farkas Sándor 697
- Böti I. Beöthy
- Brassai Sámuel 298, 779
- Brecher, Julius 862
- Brennus 8, 556
- Brutus, Marcus Julius 144, 673, 793
- Buday László 516
- Bugát Pál 19, 72, 571
- Bulyovszky (Bulyovszki) Gyula 10, 19, 461, 464, 466, 509, 550, 553, 556, 610, 894
- Burger József 140, 206, 709
- Burič tábormok 870
- Cabet, Etienne 604, 696
- Caesar, (Caesar) Julius 144, 392, 658, 673, 837, 841
- Caesario 658
- Caligula, Gaius Caesar Augustus 87, 405, 632, 854
- Capi I. Kapy Ede
- Cappus Zsigmond 41
- Carlo Alberto 264, 610, 704
- Casalés 509
- Cavaignac, Louis Eugène 399, 845
- Ceccopieri, Fernando 723, 810
- Cerrini, Leopold 668, 671, 676
- Ceritto, Fanny 399, 845
- Chemiczky Gábor 426, 868
- Chiky (Chiki, Chyky) Sándor 277, 313, 751, 785, 798
- Chotek gróf 789
- Cicero, Marcus Tullius 790
- Clark Ádám 586
- Cleopatra (Kleopatra) királynő 118, 656, 658
- Cłoşca, Juon 332, 806
- Cornelia, a Gracchusok anyja 753
- Cornelius Balog I. Balogh Kornél
- Cunčić, Jovan 649—50
- Czakó Zsigmond 420, 702, 865
- Czedlicz katonatiszt 140—41
- Czine Mihály 902
- Czuczor Gergely 514
- Csabai sebesült 140
- Csabai Tibor 544, 553, 572
- Csányi Béni 480
- Csányi László 19, 569, 798, 808, 852, 870
- Csapó Pálné 579
- Császár Ernő 817
- Császár Ferenc 297, 777
- Csasz egyetemi tanár 556
- Csekonics Jánosné 413, 861

- Csengery (Csengeri) Antal 420, 519, 865–86, 876, 884–85  
 Cserei Ignác 140–42, 175, 217  
 Cserei Ignácné 217  
 Cserényi (Cserénni) katonatiszt 175, 207  
 Csernátóni (Csernaton, Csernátóny) Lajos 351, 379, 498, 513, 530, 542, 546, 566, 657, 722, 738, 744, 59, 773–74, 784, 795–96, 799, 806, 813, 816, 820–22, 830, 832–33, 850–51, 856, 886  
 Csernovits Péter 18, 568–69, 712  
 Cserző Bence 796, 800, 813, 832, 843  
 Csillag Róza 214, 466, 894  
 Csizmadia Andor 715  
 Csizmadia Sándor 559  
 Csokonai Vitéz Mihály 534, 842  
 Csudáky Bertalan 524  
 Csuncsics L. Cunčić, Jovan
- Damjanich (Damjanics) János 450, 795, 817, 887–88  
 Davont, Louis 601  
 Deák Ferenc 30, 107, 397, 569, 582, 637, 767, 791, 796, 799, 844  
 Degré Alajos (Lajos) 19, 28, 271, 520, 569, 570, 578, 619, 759  
 Dembinski (Dembinszky) Henrik 853, 874  
 Démokritosz (Democritos) 355, 818  
 Demoszthenész (Demosthenes) 790  
 Dénes István 902  
 Desmoulin, Camil 509  
 Dessewffy Aurél gróf 736–37  
 Dessewffy Emil gróf 242, 737, 807
- Deym dandárnok 889  
 Dezsényi Béla 535  
 Dfmbul, Anasthasiu Mot 862  
 Doblhoff-Dier, Anton gróf 305, 782  
 Dobó István 199  
 Dobos János 755, 777  
 Dobsa Lajos 414, 520, 685, 824, 856, 861  
 Dobzse (Dobse) László király 249, 364, 741–42, 770  
 Dom Pedro (I.) brazil császár 660  
 Donizetti, Gaetano 708  
 Don Miguel 795  
 Döbrentei Gábor 63, 614  
 Dragos, Joan 747  
 Drakulič 795  
 Dreyhahn, Johann von Salzberg am Steinhof 331, 333, 336, 349, 805, 807, 815  
 Dubraviczky Simonné 641  
 Duschek (Dusek) Ferenc 138, 301, 566, 666, 669  
 Dzsingisz kán 87, 405, 632, 854
- Ecsedy koma 242  
 Edmondné, Adam 521  
 Egalité Fülöp 580, 858  
 Egressy Ákos 559, 774  
 Egressy Béni 457, 667, 708, 892  
 Egressy (Egressi) Gábor 10, 12, 19, 295, 351, 518, 530, 556, 560, 618, 638, 642, 774  
 Egressy Gáborné 579  
 Egressy Sámuel 569  
 Egri György 523  
 Elefánthy Ferenc 298, 778  
 Emich Gusztáv 17, 566, 898  
 Emődy (Emődi) Dániel 19, 569, 685

- Endrődi Sándor 506, 549, 641,  
 690, 786, 794  
 Englender Ármín 416  
 Englender Samu 416  
 Ensel Sándor l. Résző Ensel Sándor  
 Eörsi István 902  
 Eötvös Ignác 678  
 Eötvös József 19, 30, 70, 162, 431,  
 537, 575, 582—83, 620, 637,  
 664, 677—79, 687, 718, 738  
 Eötvös Józsefné 579  
 Erdélyi János 206, 254, 514, 707,  
 709, 745  
 Erdélyi Pál 530  
 Erdődy Józsefné 424, 867, 869  
 Erdősi Pál 716  
 Erhard-Kurz, (Erhardt Kurz)  
 Antonia 253, 744  
 Erkel Ferenc 481  
 Esterházy (Eszterházi, Eszterházy)  
 Pál 30, 198, 566, 582—83, 622,  
 671, 687, 699, 703  
 Euklidész 755  
 Ezopus l. Aesopus  
  
 Fáby (Fabi, Fábi) József 41, 592,  
 602  
 Falusi dobos 157  
 Fánecs (Fáncsi) Lajos 206, 707,  
 709  
 Farkas Emőd 522  
 Farkas János 616  
 Farkas Károly l. Wolf Károly  
 Farkas Lujza l. Szathmáry Dá-  
 nielné  
 Féja Géza 532  
 Fekete Antal 577  
 Fekete Sándor 556, 629, 896  
 Fekete Soma 756  
 Feldinger Frigyes l. Földényi  
 Frigyes Gottfried  
 Fényes Elek 687  
  
 Ferdinánd (II.) nápolyi király 845  
 Ferdinánd (V.) (Ferdinand) király  
 176, 211, 238, 283, 287, 364—  
 —65, 389, 393, 400, 407—08,  
 418, 421—22, 428, 434, 539,  
 542, 568, 600, 609, 615, 621—  
 22, 636, 677, 680, 689, 717—  
 18, 728, 730, 733—35, 740,  
 767—68, 770, 779, 785, 789,  
 796, 799—800, 804, 810—11,  
 817, 823—26, 830—34, 838—  
 40, 842—43, 848, 855—56,  
 861, 870—71, 875, 881—82  
 Ferdinánd (VII.) spanyol király  
 660, 734  
 Ferenc császár 47, 63, 134, 382,  
 388, 427, 442, 600, 602, 614,  
 638, 711, 842, 882  
 Ferenc József 382, 442, 506, 533—  
 34, 697, 756, 770, 804, 819, 881  
 Ferenc Károly l. Habsburg Ferenc  
 Károly  
 Ferenc Lajos l. Habsburg Ferenc  
 Lajos  
 Ferenczy József 514—15  
 Festetic Rudolf gróf 736  
 Ficquelmont, (Fiquelmont) Karl  
 Franz 137, 665, 670  
 Fiedler dandárnok 889  
 Filippovich, Filipovics l. Philli-  
 povich  
 Fillinger kávéház tulajdonos 555  
 Fiquelmont l. Ficquelmont, Karl  
 Franz  
 Fischeisen alezredes 884  
 Fischer cukrász 722—23, 800  
 Fischer József 648  
 Flocon, Ferdinand 114, 648  
 Fodor Ferencné 603  
 Fodor József 42, 592, 602  
 Foltyni Ignác 359, 821  
 Forst színházigazgató 85, 629



- Forster alezredes 785  
 Foullon, (Foulon) Joseph Fran-  
 çois báró 408 858  
 Földényi Frigyes Gottfried 210,  
 710  
 Földváry Lajos 758  
 Frankenburg Adolf 213, 463, 494,  
 496, 501, 508—10, 515, 714,  
 893  
 Fridrik Vilmos I. IV. Vilmos Fri-  
 gyes király  
 Frischeisen, Karl 815  
 Fülöp (IV.) király 603  
 Fülöp szlnésznd 65  
 Für Lajos 902  
 Füredy (Füredi) Mihály 619
- Gaal József 514  
 Gaj, (Gay) Ludevit 331, 336—37,  
 370—71, 695, 805  
 Gál János 566  
 Gál József 776  
 Gál Sándor 712  
 Galánthai gróf Esterházy Ká-  
 roly 736  
 Galgóczy (Galgóczi) Gábor 298,  
 778  
 Gallovich (Galovics) Mihály 221,  
 720, 724—25  
 Gálos Rezső 802  
 Gambrius király 660  
 Gamniczky, Jan 686  
 Garay János 514, 607, 707, 776,  
 794, 893  
 Garay Jánosné 579  
 Garibaldi, Guiseppa 817  
 Gáspár Imre 559  
 Gay I. Gaj, Ludevit  
 Gaynüller 331—32, 334—35  
 Géczy Péter 647  
 Gedeon János 870  
 Geibel Károly 870
- Gegely őrnagy 887  
 Gegelyi cikklró 807, 824, 873  
 Ghyczy Kálmán 679, 901  
 G...i I. Bernát Gáspár  
 Gilicze Tüske 486  
 Giró Szász László 902  
 Girod alezredes 602  
 Goldschmidt, zeneszerző 740  
 Gorove István 640, 746, 771  
 Gorove Konstanz 579  
 Gortvay Erzsébet 902  
 Göde Jenő 517  
 Gömöri Frigyes 700  
 Görgey (Görgei) Arthur 392,  
 405, 428, 430, 444, 451, 481,  
 619, 633, 679, 816, 819, 849—50,  
 852, 853, 889  
 Gracchus, Gaius Sempronius 263,  
 753  
 Gracchus, Tiberius Sempronius  
 263, 753  
 Graczy György 518, 566—68,  
 580, 734  
 Graefl József 238, 732—33  
 Greguss Ágost 824  
 Guizot, François 87, 135, 633  
 Gulyás Pál 492  
 Guyon Richárd 404, 679, 821,  
 850, 852, 862, 888
- György Aladár 506  
 Gyulai Pál 513, 529, 533, 884  
 Gyulay Lajos 605  
 Gyurkovics Máté 569  
 Gyurmán Adolf 287, 770, 779
- Habsburg Ferenc Károly főherceg  
 395, 441, 756, 833, 839, 873, 881  
 Habsburg Ferenc Lajos 107  
 Habsburg István főherceg 64,  
 340, 358, 377, 408, 431, 645  
 678, 687, 689, 703, 711, 725.

- 752, 758, 781, 797, 808, 810—  
 11, 820—21, 831, 864, 882, 890,  
 Habsburg József főherceg 555,  
 561, 629, 702—03, 770, 821  
 Habsburg Károly főherceg 833  
 881  
 Habsburg Lajos főherceg 718,  
 734, 779  
 Habsburg Sándor főherceg 53  
 Hacker 41, 602  
 Hafiek László 902  
 Hajnal István 677  
 Hajdú János 412—13  
 Hajnik Károly 19, 211, 278, 511,  
 571, 576, 712, 761, 765  
 Hajnóczy (Hajnóczy) József 41,  
 44—46, 50, 596, 601, 603  
 Hajnóczy Teréz 603  
 Hakker I. Hacker  
 Hám János 243, 298, 738  
 Harcosy cikkíró 820  
 Háry János 794  
 Hatvany Lajos 538, 616—17, 877  
 Haulik György 711  
 Havas Adolf 508  
 Havi Mihály 109, 645  
 Haynau, Julius 554, 569, 763,  
 900, 902  
 Heckenast Gusztáv 10, 17, 510,  
 515, 519, 556, 876, 885  
 Hegedüs Lóránt 529  
 Hegedüs Sándor 902  
 Hegel, Georg Wilhelm Friedrich  
 570  
 Hélyf Ignác 491, 515  
 Heliogabalus 405, 854, 856  
 Helmeczy Mihály 242, 737  
 Hengel Alajos 569  
 Henrik (II.) francia király 872  
 Hentzi Henrich 902  
 Herczeg (Herczegh) Viktor 546,  
 623, 789, 791—92  
 Hereczi Győző 462  
 Herodes, Agrippa 751  
 Hérodotosz 745  
 Herostratos 722  
 Herwegh, Georg 297, 777  
 Heyer Arthur 520  
 Hilbert Emma 667  
 Hild József 557  
 Hirsch Gusztáv I. Zerffi Gusztáv  
 Hochhecker József 732  
 Hodža, (Hodzsa) Mihal Miroslav  
 378, 383, 391, 427, 628, 729,  
 831  
 Hollósy (Hollósi) Kornélia (Nelli)  
 214, 716  
 Holovics, tanácsos 10  
 Homérosz (Homeros) 393  
 Hopsen, Hopser (Hopszer) ren-  
 dőrtiszt 42, 592, 602  
 Hora I. Horia  
 Horác I. Horatius, Quintus,  
 Flaccus  
 Horárik János 685, 850  
 Horatius, Quintus, Flaccus 46,  
 603, 745  
 Horia, Vasile Nicolae Ursu 332,  
 806  
 Horner István 870  
 Hornyik János 700  
 Hornyik József 515  
 Horváth Döme 297  
 Horváth Jakab 43, 602  
 Horváth Lázár I. Petrichevich  
 Horváth Lázár  
 Horváth Mihály 872  
 Horváth Miklós 845  
 Hrabovszki Zsigmond 775  
 Hrabovszky János 211, 229, 679  
 705, 707, 711, 729  
 Hugó Károly 54, 606, 607  
 Hugo, Victor 525, 542, 667,  
 892

- Hunfalvy (Hunfalvi) János 873  
 Hunyadi (Hunyady) János 198, 551, 741  
 Hunyadi (Hunyady) László 12  
 Hurban, (Hurbán) Jozef Miloslav 349, 378, 383, 391, 418, 445, 729, 815, 831, 884  
 Huszár József 894  
 Hübner, Johann 663  
 Idali Laura 187, 697  
 Illésy János 647  
 Imre Sándor 542  
 Inkey Eduard 804  
 Irányi Dániel 278, 563, 569, 587, 615, 619, 766  
 Irinyi János 202, 553, 708  
 Irinyi József 7, 10, 19, 202, 242, 278, 518, 550, 553—54, 569, 850  
 István (szent) király 51, 198, 208, 249, 427, 700, 741  
 István főherceg I. Habsburg István főherceg  
 István Pál 297, 777  
 Ivánka Imre 797, 856  
 Ivánszky Kálmán 247  
 Izabella (II.) Mária Lujza spanyol királynő 660  
 Izakovič, Aleksandr 649—50  
 Jakab Elek 698  
 Jakab István 159 677  
 James katonatiszt 840  
 Jancu, (Jánk) Avram 450, 886  
 Jancsics I. Tántsits  
 Jánk I. Jancu, Avram  
 János főherceg I. Habsburg János  
 Jánossy Béla 517  
 Jekelfalussy Vince 744  
 Jelenkor Mihály I. Helmecczy Mihály  
 Jellasics, Jellačič (Jellachich, Jellacsics, Jellacsich, Jellacsich) Josef 138, 161, 163, 210, 216, 218, 230, 235, 237, 242, 255, 267, 282, 308, 317, 324, 328, 330—37, 340, 342, 345, 347, 352, 355—57, 362, 367, 369—71, 373, 376, 378—79, 383, 390, 392, 394, 397, 418, 427—28, 430, 433, 440, 444, 457, 461, 467, 494, 497, 502—03, 533—34, 542, 609, 665, 676, 679, 703, 717, 725, 733, 740, 754, 761, 763, 787, 791, 796, 799, 801, 803, 806—11, 813, 815—22, 824—26, 831—32, 839—42, 846—49, 851, 853, 874, 876, 881—82, 890  
 Jellinek, Hermann 862  
 Jenevai László 490, 510  
 Jenő cikkíró 662  
 Jenő Károly 614  
 Jeszenák János 852, 869  
 Jókay Eszter 717  
 Jókay József, Jókai Mór édesapja 350  
 Jókay (Jókai) Józsefné 217, 529, 616, 717, 802  
 Jordáky Lajos 532  
 Jósa László 175  
 József (I.) I. Ferenc József király  
 Jósika Miklós 431, 872  
 Jósika Sámuel (Samu) báró 335, 665, 807  
 Jovič katonatiszt 846  
 József nádor I. Habsburg József főherceg  
 József (II.) király 46, 212, 558, 585, 744, 873  
 Józszika I. Jósika  
 Jubál Károly 822  
 Juhász Géza 507  
 Jura Lajos 717

- Kacskovics Lajos 87, 569, 630, 634  
 Kadavy, Jan 686  
 Kanisai cikktérő 804, 806  
 Kapistrán János 199  
 Kapossy Lucián 516  
 Kapy (Capi, Kapi) Ede 278, 751, 765  
 Kara Musztafa 661  
 Károly (III.) király 644  
 Károly (IX.) francia király 872  
 Károlyi György 197, 718  
 Károlyi Györgyné 732  
 Károlyi István 701  
 Kasper Gusztáv 861  
 Kassay Adolf 298  
 Kasselik Ferenc 557  
 Katona József 559  
 Katona Miklós 434, 445, 862, 874—75, 883  
 Kazinczy Ferenc 51, 297, 597, 600, 695, 775  
 Kazinczy (Kazinczi) Gábor 278, 761, 765  
 Kázmér (IV.) lengyel király 897  
 Kázmér (V.) lengyel király 473, 897  
 Keglevics Ágoston gróf 41  
 Kelen Gottfried 603  
 Kemény Zsigmond 420, 865, 872, 876, 884—85  
 Kenéz Mihály 647  
 Keresztúry Dezső 563  
 Kertész spicli 157  
 Kéry Gyula 495, 506, 548, 561—62, 565—66, 572, 574, 588, 610—11, 615—16, 618—19, 622, 624, 626—27, 630, 635, 641, 644, 646, 650, 664, 667, 669, 687, 728, 732, 735, 741, 752, 761, 767, 772, 783, 857, 861, 864—65, 879, 889,  
 Kilányi színmű 667  
 Kilányiné színmű 667  
 Kinizsi Pál 198, 249, 360, 741  
 Király Árpád 902  
 Kispéter András 902  
 Kiss Ernő 345, 450, 795, 814, 887—888  
 Kiss Ferenc 902  
 Klain, Ludovít 628  
 Klapka György 621, 712, 874, 892  
 Klauzál Gábor 11, 19, 36, 105, 277, 391, 557—58, 569, 576, 583, 587, 609, 617, 634, 637, 642  
 Kléh István 553, 566—67, 685  
 Kleinné bábaasszony 667  
 Klein Róza l. Sedodelné  
 Kleopatra l. Cleopatra  
 Klodziejski, Xaver 865  
 Kloska l. Cloșca  
 Kmety (Kmetti) Ignác 224, 727, 728  
 Kničanin, Stevan 888  
 Kollár, Jan 331—32, 337, 349, 371, 805  
 Kolmár József 824  
 Kolowrat-Liebsteinsky, (Kolowrát) Franz Anton 223, 294, 720, 727  
 Koltai Virgil 516  
 Komlossy (Komlossi) Ida 466, 729, 894  
 Kong-fuce (Konfucse) 247, 740  
 Kont 537  
 Kopácsy Györgyné l. Lovassy Betti  
 Korányi Viktor 709  
 Korbonits István 820  
 Kornis Károly 824  
 Koroda Miklós 532  
 Korponay (Korponai) János 197, 700, 701  
 Kortsek színmű 65

- Korvin Mátyás I. Mátyás király  
 Kossalkó János 479, 553, 900  
 Kossuth Lajos 30, 90, 112–13,  
 138, 175, 214, 247, 255, 284,  
 287, 296, 325, 351, 358, 361,  
 380, 389, 395–96, 430, 469–  
 70, 481, 500, 515, 517, 527–  
 28, 534–37, 541–42, 544–  
 47, 552–56, 572, 582–84,  
 615, 620, 633, 646–48, 666,  
 684, 689, 698, 701, 703, 708, 715,  
 725–26, 738–39, 746–47,  
 750, 752, 758, 770–71,  
 776–77, 790, 797, 801–02,  
 806, 809, 816–17, 820, 822,  
 839, 843–44, 846–47, 849–  
 53, 862–65, 869, 871–72, 874,  
 895–96  
 Kovács Lajos 278, 722, 761,  
 765 900–01  
 Kovács Lajosné 579  
 Kovács Lujza 667  
 Kotzebue, August Friedrich von  
 629  
 Kozma Vazul 775  
 Kőhalmi Béla 533  
 Körmöczy (Körmöczi) Imre 242,  
 247, 737  
 Körösi László 518  
 Kőrösy (Kőrösi) Sándor 481,  
 870, 901  
 Kőrössy László 521  
 Kőváry (Kővári) László 175, 624,  
 689, 776  
 Kövér Lajosné I. Komlossy Ida  
 Kral, Ján 647  
 Kralovánszky András 894  
 Kralovánszky Mór 466, 894  
 Krály, (Králi, Kraly) József 42  
 602  
 Kristóf György 528  
 Krizbai Miklós 879  
 Kubik, Franz 668  
 Kubinyi Ferenc 776  
 Kukuljevič, Ivan 740  
 Kulterer Ignác 626  
 Kund szlnésznő 206  
 Kunfi Zsigmond 524  
 Kupp felügyelő 902  
 Kuthy Lajos 467, 894  
 Kübek katonatiszt 140, 142  
 Laborfalvi Róza 481, 510, 526,  
 531–32, 534, 544, 547, 574,  
 792, 877, 891  
 Laczkovics János 41, 44–45, 52,  
 601, 605  
 Laczkovics László 605  
 Laczkovics Magdolna 605  
 Ladányi Dániel 109  
 Lafayette, Jean 837  
 Laffert Antal báró 773  
 Lafitt, (Lafitte) Jean 343, 811  
 Lajos király 391, 421, 670, 840–  
 41, 866  
 Lajos főherceg I. Habsburg Lajos  
 Lajos (XVI.) francia király 326  
 407–08, 784, 858  
 Lajos Fülöp 28, 86, 123, 135–36,  
 367, 580, 637, 858, 866  
 Lakatos István 771  
 Lamartine, Alphonse Marie Louise  
 de 54, 607  
 Lamberg, Franz Philipp gróf 372,  
 382, 407, 582, 826, 874  
 Lammenais, Félicité Robert de  
 297, 513, 536, 777  
 Landerer Lajos 10, 13, 17, 19,  
 481, 510, 515, 519, 556, 715,  
 876, 885  
 Landerer Mihály 51, 604, 695  
 Laokoon 263  
 La Rue, Charles de 473, 897  
 La Sallière 473

- László (szent) király 741  
 László (IV.) király I. Dobzse  
 László  
 László József 629  
 Latkóczy Lajos 562  
 Latour, Theodor Baillet 372, 378,  
 382, 408–09, 542, 665, 771,  
 797, 817, 824, 860, 871  
 Laučík, Michal 729  
 Lauka Gusztáv (Gusztí) 175, 186,  
 191, 284, 689, 709, 776,  
 845  
 Lázár György 212, 639, 713  
 Lederer Ignác 12, 29, 46–47, 60  
 62, 70, 125–26, 140–43, 157,  
 160, 164, 175, 206–07, 314,  
 560, 610, 662, 668–72, 676–  
 77, 709, 711, 733, 788–89  
 Ledru Rollin, 480, 901  
 Lefebvre, (Lefebvre) François Jo-  
 seph duc de Danzig 294,  
 774  
 Lehel vezér 181, 198  
 Lendvay Márton 618  
 Lengyel Dénes 543–44  
 Leiningen, Cristian 887  
 Lenkey (Lenkei) János 717  
 Lenormande, Marie Anne Adé-  
 laide 162, 676, 678  
 Leonidász (Leonidas) 883  
 Leopoldus I. II. Lipót király  
 Leövey Klára 695  
 Lessing, Gotthold Efraim 540  
 Lévy (Lévai) József 514, 776  
 Lind, Jenny 247, 399, 739–40  
 Linné, (Linne) Karl von 261,  
 751  
 Lipót (II.) király 46–47, 61, 600,  
 601, 612, 702  
 Lippe, Johann 140–42, 157–59,  
 207, 668, 671, 676–77  
 Liphthay Leona bárónő 861  
 Lisznyai Kálmán (Kalmus, Kál-  
 mus) 67, 277, 297, 619, 762–  
 64, 766, 776  
 Lonovics 605  
 Lonovics József 716  
 Lónyai Gábor 776  
 Lo Presti (Lópresti) Árpád 351,  
 816  
 Lo Presti Lajos 816  
 Lotz Károly 555  
 Louis King I. I. Lajos bajor király  
 Lovassy (Lovasi) Betti 112, 139,  
 271, 646, 667  
 Lőrinczy György 517  
 Ludasi (Ludasy, Ludassy) Ganz  
 Mór 350, 467, 480, 494, 815–  
 16, 899, 901  
 Ludovicus Kovács I. Kovács Lajos  
 Lukács Sándor 646  
 Lukacsovics János 140  
 Lukácsy Sándor 535, 546, 588,  
 684, 823, 902  
 Luxemburg, François Henri de  
 Montmorency-Boutteville  
 897  
 Maasburg (Masburg) József báró  
 221, 227, 720, 724  
 Mack (Makk) József 359, 403,  
 821–22, 838  
 Madách Imre 531  
 Madách Sándor 603  
 Madarász József 242, 688, 738,  
 769, 844  
 Madarász László 157, 242, 319,  
 505, 528, 552, 555, 648, 666,  
 688, 738, 769, 776, 844, 877  
 Magos Ernő 297, 777  
 Magyar Mihály 114  
 Mahabratí 247  
 Máhr (Már) Antal 138, 298, 649  
 Maitrenich I. Metternich

- Majláth György gróf 277, 765  
 Majzik Pál 647  
 Majthényi (Majtényi) István 351, 817  
 Makk I. Mack József  
 Mánx cikkfő 811  
 Már I. Máhr Lajos  
 Mária Antoinette királyné 784  
 Mária királynő 175  
 Mária de Gloria (II.) portugál királynő 660  
 Mária Krisztina spanyol királyné 660  
 Mária Lujza 838  
 Mária Terézia (Theresia, Theresia) királynő 38, 134, 175, 294, 409, 589, 601, 689, 774, 784  
 Máriássy (Máriási) János 834, 847, 852, 874–75, 883, 887  
 Marinovics admirális 58  
 Martinelli Anton Erhard 723  
 Martinoly József Ferenc (Martinoli, Martinolli) 42, 592, 602  
 Martinovics Ignác 39, 41–42, 44, 46, 49, 82, 386, 389, 508, 539, 592, 599, 601, 603–05, 625, 645, 899  
 Marx, Carl 866  
 Masburg I. Maasburg József  
 Mátyás király 249, 576, 663, 897  
 Mayerhoffer konzul 832  
 Mazeppa, Ivan Sztepanovics 237  
 Mazzini 579  
 Medgyes Lajos 776  
 Medici (Medicis) Katalin 431, 872  
 Mehr 422  
 Mérey (Mérei) Mór 140, 175, 643, 668, 722, 769, 844  
 Mertz, Friedrich Wilhelm 704, 812, 817  
 Messenhauer, Caesar Wenzel 862  
 Mészáros Ferencné 902  
 Mészáros János 704  
 Mészáros Károly 82, 626, 823  
 Mészáros Lázár 30, 82, 142, 196, 199, 207, 221, 283, 293, 295, 315, 582, 626, 645, 700, 703–05, 713, 717, 725–26, 755–56, 767, 769, 774–75, 780, 788, 798–99, 805, 872, 889  
 Meszlényi Lambert 527  
 Metternich, Klemens Lothar 18, 23, 33, 35, 83, 87, 104, 214, 244, 246, 372, 431, 537, 568, 577, 665–66, 669, 715, 764, 873  
 Mezei József 902  
 Mező Dániel 242, 445, 883  
 Mieroslavski (Mieroszlawszky), Ludvig 58, 608  
 Mikés Kelemen 880  
 Miklós (I.) orosz cár 136–37, 586, 660, 697  
 Miksa (I.) bajor király 756, 841  
 Mikszáth Kálmán 521, 524  
 Milfait János 332, 806  
 Minay Lajos 495  
 Mirabeau, Honoré Gabriel 407, 858  
 Miskei János 140  
 Móga János 807–08, 821, 843, 849, 853  
 Molnár György 569  
 Montecucoli (Montecuculi) Albert Raimund Zeno gróf 18, 240, 568, 734  
 Montez, Lola 391, 399, 421, 670, 840–41, 866  
 Móra Ferenc 530  
 Móricz Zsigmond 491  
 Motesiczky Mór 614  
 Moui márkí 473  
 Murgu, (Murgo) Etienne (Euthim) 83, 627–28

- Nádasdy Lipótné 641  
 Nádaskay Lajos 114, 178, 648,  
 698, 844  
 Nádaskai Lajosné 180  
 Nagyajtai Cseréy Ignác 717  
 Nagy Gedeon 625  
 Nagy Gusztáv 709  
 Nagy Ignác 776, 891  
 Nagy Ignácné 579  
 Nagy Károly 471, 798, 897  
 B. Nagy László 902  
 Nagy Miklós 535, 546  
 Nagy Sándor 342, 580  
 Nagy-Sándor József 795, 901  
 Napoleon, Louis Bonaparte 239,  
 342, 352, 388–89, 579, 733, 774,  
 816, 838  
 Napoleon, (II.) Bonaparte 838  
 III. Napóleon francia császár 434,  
 542, 875  
 Németh Albert 277, 765  
 Németh János 92  
 Németh János királyi ügynök I.  
 Nyéky Németh János  
 Nepomuki szent János 664  
 Nero, Lutius Domitius 87, 405,  
 632  
 Névy László 495, 518  
 Nisard, Didier 542  
 Nógrádi László 519  
 Nopce, Vasile (Nopcsa László,  
 Nopcsa) 331, 333, 337, 371, 503,  
 805  
 Nostradamus 69, 619  
 Noszlopy Gáspár 822  
 Nugent, Laval 71, 199, 400, 418,  
 427, 451, 621, 705, 848, 870, 888  
 Nyáry (Nyári) Albert gróf 114,  
 648  
 Nyáry (Nyári) Pál 7–8, 11, 19,  
 30, 36, 81, 157–59, 212, 263,  
 319, 351, 430, 438, 480–81,  
 494, 534, 550, 555, 566, 569,  
 580, 583–84, 587, 609, 640,  
 667, 670, 677, 698, 746, 753,  
 762, 771, 876–77  
 Nyéky Mihály 666, 669  
 Nyéky Németh (Német) János  
 43, 47, 92, 593, 603  
 Nyíri József (Józsa) 546, 659, 791,  
 823, 833  
 Obernyik Károly 775, 901  
 Oláh Illucz János 722  
 Orbán pápa 108, 645  
 Ordódy Kálmán 869  
 Orlandini generál-auditor 41, 602  
 Oroszhegyi Józsa 19, 570, 661,  
 709  
 Oroszláni cikkíró 837  
 Oszthaler Lajos 587  
 Ottinger Ferenc báró 323, 331,  
 713, 763, 797–98  
 Oxynand I. V. Ferdinánd király  
 Ötvös I. Eötvös József  
 Óz Pál 48, 50, 603, 605  
 Pajor István 632  
 Pálffy (Pálfi) herceg I. Pálffy  
 József  
 Pálfi (Pálffi, Pálffy) Albert 27,  
 114, 177–78, 192, 237, 431,  
 472, 513–14, 546, 566, 579,  
 625, 638, 642–43, 657, 659,  
 662, 695, 698, 731, 752, 768,  
 771, 773, 780–81, 790, 792, 796,  
 798–99, 801, 812–13, 823,  
 825, 833, 845–46, 849, 855, 863,  
 872–73, 881–83, 887, 896  
 Pálffy János 554  
 Pálffy József 115, 650  
 Palóczy László 277, 764



- Pándi Pál 696  
 Pap Endre 776  
 Pap Gábor 464, 467, 894, 895—86  
 Pap Zsiga 883  
 Pápai Páriz Ferenc 614  
 Papp Ferenc 140  
 Papp Ferenc irodalomtörténész  
 529  
 Papp Tibor 902  
 Parancs János 902  
 Páros, egyetemi hallgató 140  
 Paszkevicz, (Paszkevicz) Ivan Fjodorovics 87, 187, 581, 633, 694  
 Pasztóczy Ákos 732  
 Pásztor Dániel 775  
 Patay (Patai) József 319, 793, 798  
 Patyi Sándor 902  
 Pázmány (Pázmándi) Dénes 163, 210, 298, 482, 679, 710, 776, 901  
 Pecsovics Ferenc 736  
 Pekár Gyula 793  
 Perczel Mór 277, 400, 427, 433, 440, 444, 451, 472, 570, 616, 621, 709, 763, 771, 776, 798, 810, 821, 848, 851, 853, 870, 888  
 Perényi Zsigmond 765, 872  
 Pergen, dandárnok 602, 889  
 Perger rendőrminiszter 41  
 Pestalozzi, (Pesztalóczy) Johann Heinrich 277, 764  
 Pethes József 25, 578  
 Petőfi Sándor 7, 10, 12, 17, 19, 21, 27—28, 31, 67, 110, 185, 191, 196, 239, 317—18, 330, 350, 472, 477, 490—91, 493—95, 501, 506—08, 510—11, 514—42, 544—47, 553—54, 556, 563, 566, 569, 573, 579, 584, 586, 589, 610, 612, 615—17, 619, 631, 652, 654, 668, 671, 673, 675, 680, 682, 689, 704—05, 710, 715, 721—22, 731, 733, 742, 767, 776, 792—93, 798, 800, 802—03, 828—30, 836—37, 842, 877, 883, 890—91, 896—97  
 Petőfi Sándorné 544, 574, 579  
 Petrichevich Horváth Lázár 43, 186, 191, 274, 648, 693—94, 697  
 Pfüel színművész 421  
 Phaedrus 881  
 Pharnaces, pontusi király 841  
 Phillipovich, Joseph 373, 397, 418, 824, 826—27, 844  
 Pichelsteini Kappus Zsigmond 602  
 Pillersdorf, Franz Xavér báró 255, 257, 746—47, 782  
 Pilvax kávéháztulajdonos 555  
 Pinteá, (Pintye) Gligor 332, 806  
 Pintér Jenő 532  
 Piret, Ludwig 805  
 Pirnát Antal 802  
 Pius (IX.) pápa 313, 787  
 Pogány Zoltán 273, 760  
 Pollack (Pollák) Mihály 555, 629  
 Pólya József 19, 571, 769  
 Pompeius, 837  
 Pongrácz Alajos 830  
 Pontius Pilatus cikkíró 804  
 Pop, Vasile 860  
 Porzó I. Ágai Adolf  
 Prém József 520, 522  
 Preyer hamburgi egyetemi hallgató 67  
 Privorszkykávéháztulajdonos 555  
 Prónay Antal 672  
 Puchner Antal báró 140, 430, 440, 712, 871, 883  
 Puky Miklós 902  
 Pulszky (Pulszki) Ferenc 30, 81, 558, 581—82, 583—84, 609—10, 625, 776, 863—64  
 Puskás Károly 902

- Radak, Diorde (Radák György) 649–50
- Ráday (Rádai) Gedcon 206, 254, 470, 707, 708–09, 817
- Radetzky, (Radeczki, Radeczky) Johann gróf 58, 82–83, 87, 200, 215, 236, 301, 316, 322, 399, 404, 427, 430, 452, 568, 610, 612–13, 626, 704, 731, 791
- Rajasič (Rajasics), Josip 332, 503, 796, 806, 874, 880
- Rajič, Mojse 874
- Rákóczi (Rákóczy) Ferenc 146, 198, 244, 297, 417, 529, 537, 700
- Rákóczy (Rákoczi, Rákóczi) János 351, 481, 530, 552, 816, 821
- Récsy (Récesei) Ádám báró 379, 444, 832
- Répassy (Répási) Mihály 403, 851
- Repeczky Ferenc 277, 764
- Réső Ensel Sándor 245, 739
- Révai József 538
- Révay József 533
- Révész Imre 565
- Riczkó Ignác 886
- Riedel András báró 40, 600–01
- Rigó László 545
- Robespierre, Maximilien François 824
- Rolland, Romain 527
- Rollin, Ledru Alexandron-August
- Romhányi Gyula 532
- Roseanu, Ferdinand 851
- Rosty Ágnes 679
- Rosty (Rosti) Albert 679
- Rosty János 42, 52, 602
- Rosty Pál 42, 52, 678
- Rosty Zsigmond 722, 769, 844
- Rotarides, Ján 647
- Roth, Karl 373, 378, 380, 383, 397, 418, 809, 824, 826, 827, 844
- Rotschild, Solomon 170, 686
- Rottenbiller Lipót 11–12, 19, 87, 201, 557, 569, 610, 634, 677, 706
- Rouget, de Lisle 559
- Rousseau, Jean Jaques 828
- Rozgonyi Antal 208
- Rózsa Sándor 351, 360, 527–28, 534, 541, 816–17
- Rukavina, (Rukovina) Georg báró 400, 418, 428, 847
- Russel, tanácsos 41
- Rüstow, Wilhelm 351, 817
- Rüst tanácsos 602
- Saint Georges 708
- Salamon király 254, 708, 860
- Salamon Ödön 607
- Samarjay (Samarjai) Károly 776
- Sámuel karamat 320
- Sándor főherceg I. Habsburg Sándor
- Sánsz 815
- Saurau (Sauron) Ferenc 41, 401–02
- Schenk, Eduard 559
- Schilling Ferenc 602
- Schlick, Franz Heinrich graf 582, 888–89, 901
- Schodel 667
- Schodelné Klein Róza 140, 481, 618, 667
- Schreyer cirkusztulajdonos 808
- Schultz Ágost I. Birányi Ágost
- Schwerin, német miniszter 608
- Schwarzenberg, Karl herceg 458, 540, 888, 892
- Sebeshelyi Gábor 770
- Sebestyén Károly 532

- Sedelmeyer József 41, 602  
 Seltenreich Károly 114, 648  
 Sigray Jakab 41, 44–45, 47, 601  
 Sienezehn színműs 422  
 Sikabonyi Antal 527  
 Simonich, Simonics I. Simunič  
 Simonis, Vasile 859  
 Simontsis (Simoncsics) János 253,  
 745  
 Simunič, (Simonich, Simonics)  
 Balthazar báró 378, 383, 400,  
 404, 418, 423–26, 429, 433,  
 450, 821, 831, 848, 852, 862,  
 867–69, 888  
 Sobieski Jenos 124, 661  
 Sobri József 332, 686  
 Socinus Faustus 590  
 Socinus Laelinus 590  
 Sofia I. Zsófia főhercegnő  
 Soliman I. II. Szolimán török  
 szultán  
 Solymossy Sándor 529  
 Somogyi Ítélmester 604  
 Somssich Pál 819–20  
 Sós Endre 535  
 Sőtér István 536–37, 544–45,  
 606, 610, 673  
 Speak Truth András 297  
 Spectator 527  
 Staffenberger István 569  
 Stáhly Ignác 697  
 Stancics Mihály I. Tánácsics  
 Mihály  
 Stauduar, Franz 403, 851  
 Stephán I. Habsburg István  
 Stephanissime I. Habsburg István  
 Stratimirovič, Djordje 795–96  
 Stupán Félix 602  
 Štur, (Stúr, Stur) Ludovit 226,  
 331, 378, 383, 391, 503,  
 728–29, 815, 831, 884  
 Stwrtnik, August 668  
 Sue, Eugène 525  
 Šulek, Ludovit 729  
 Sulyovszky (Sulyovszki) Meny-  
 hért 51, 604  
 Šupljikac (Suplikác), Števan 440,  
 880, 881–82  
 Sükey (Sükei, Sülkei) Károly 19,  
 566, 570  
 Szabó Béla 753  
 Szabó Ervin 823  
 Szabó Imre 604  
 Szabó István 507, 701  
 Szabó János 556  
 Szabó József 645  
 Szabó László 495, 506, 523, 548,  
 817, 876  
 Szabó Pál 332, 806  
 Szabó Richárd 298, 777–78  
 Szabó Sáróy Samuel 603  
 Szalay László 210, 679, 710, 810  
 Szapolyai János 738  
 Szapári Péter 227  
 Szarka József 852  
 Szász Károly 529  
 Szász Mátyás 238, 732  
 Szathmáry (Szathmári, Szatmári)  
 Károly 738, 855–56, 860, 862  
 Szathmáry Dánielné 13, 551, 561,  
 574, 618  
 Szatmári Pál 776  
 Szebényi Géza 536–37  
 Széchen (Szécsen) Antal gróf 214,  
 716  
 Széchenyi (Szécsenyi, Szécsényi,  
 Széchényi) István 29, 197, 221,  
 296, 323, 329, 498, 554, 566,  
 581, 583, 585–86, 633, 637,  
 677, 687, 701, 706, 710, 722,  
 725, 728, 737, 774, 797–98,  
 802  
 Széchényi Ferenc 603

- Szegfi Mór 19, 570, 709  
 Szedlicz katonatiszt 142  
 Szeiszter János 140  
 Székács József 19, 571, 627  
 Székely Bertalan 663  
 Székely György 515  
 Székely József 709, 775  
 Szekeres László 492—95, 507,  
 538, 542—45, 554, 631, 652,  
 668, 673, 675, 681, 704, 739,  
 767, 770, 800, 802, 817, 822,  
 828, 830, 836, 842, 855, 858,  
 876, 891, 896  
 Szeles Lajos 472, 896  
 Szelestei László 776  
 Szemere Bertalan 221, 277, 557—  
 58, 583, 609—10, 637, 664,  
 733, 739, 744, 746, 764, 776,  
 784, 799, 847, 863, 872, 894  
 Szemere Miklós 776  
 Szemlér Ferenc 533  
 Szendrey Júlia I. Petőfi Sándorné  
 Szentiványi Károly 776  
 Szentjóni Szabó László 695  
 Szentkirályi Mór 295, 647, 776,  
 793  
 Szentmarjai (Szentmarjay) Ferenc  
 41, 44—45, 368, 601, 835  
 Szentpéteri Imre 157—58, 677  
 Szentpéteri Zsigmond 345, 813  
 Szepesi (Szepessi) Ferenc 630, 634  
 Szerdahelyi József 12, 559—60  
 Szibenliszt Ferenc 732  
 Szigeti József 345, 420, 618, 813  
 Szigligeti Ede 345, 416, 481, 537,  
 577, 729, 862  
 Szigligeti Edéné 579  
 Sziklay János 516  
 Szilágyi István szónok 517  
 Szilágyi István 776  
 Szilágyi Sándor 510, 668, 775, 901  
 Szimonidesz Lajos 600  
 Szinyeyi József 493, 510, 520—21,  
 777  
 Szita Lajos 627  
 Szivák Miklós 256, 278, 747, 761  
 Szlavy (Szlavi, Szlávi) János 51,  
 597, 604—05  
 Szluha Imre 26, 578, 647  
 Szmetanovics vádlott 51, 597  
 Szolártsik (Szolártsik) Sándor  
 42, 48, 50, 602, 603  
 Szolimán (II.) török szultán 731  
 Szombathelyi Antal 639  
 Szombathy János 516  
 Szöllösy Balázs 467, 833, 895  
 Szőnyi Pál 556  
 Szvatopluk (Zvatopluk) morva  
 fejedelem 181, 692, 696  
 Takáts Sándor 530, 549, 557, 599,  
 650, 680, 803, 875—76, 884  
 Tamerlan (Timur) mongol ural-  
 kodó 189, 405, 678, 694, 698,  
 854, 856  
 Táncsics Mihály 11—12, 114,  
 278—79, 371, 558, 572, 685,  
 761, 826  
 Tántsits Ignác 52, 605  
 Tarnóczy Kázmér 644, 650  
 Tatár Manó 804  
 Tavasy Lajos 298, 778  
 Telebe cikkíró 714  
 Taube színműs 421  
 Telegdy Kovách László 298  
 Teleki Ádám gróf 41, 278, 332,  
 338, 345, 357, 391, 412, 427,  
 444, 807, 808, 812—13, 841,  
 861, 870  
 Teleki Blanka 554, 695, 808  
 Teleki József gróf (1738—1796)  
 601, 808  
 Teleki József gróf (1790—1855)  
 625, 712, 758, 872

- Teleki László 278, 532, 554, 566 –  
67, 639, 687, 761, 765–66,  
770–71, 808
- Teleki udvari politikus 41
- Telepi György 481, 619, 901
- Temudzsin I. Dzsingisz kán
- Terényi István 881
- Thaly Kálmán 529
- Than Mór 555
- Thanhoffer Ferenc 423, 869
- Theodorovič, (Theodorovics)  
Kozman 400, 847–48
- Timur Lenk I. Tamerlan
- Tisza Lajos 747
- Tisza Lajos 739
- Tocqueville, Charles 647
- Todor I. Fodor József
- Toldi Miklós 249, 741
- Toldy (Toldi) Ferenc 513–14, 558
- Tolnai Vilmos 736
- Tolsztoj orosz tábornok 763
- Tomor Ferenc 855, 870
- Tomor János 140, 668
- Tompá Mihály 514, 776
- Tonelli Sándor 557, 560, 585 –  
86, 722–23, 808
- Tóth Béla 613, 736
- Tóth Gáspár 569
- Toth Kálmán 490
- Tóth Lőrinc 776
- Tóth (Tóti) Samu 139, 666–67
- Tófalvy Gáspár 880
- Török Ignác 818
- Török János 7, 19, 554–56, 822
- Török József 468
- Török Pál 571
- Török Sándor 665
- Törs Kálmán 511–12
- Trangouss István 848
- Tripammer Antalné 646
- Turcu, Ambrosiu 860
- Turics kapitány 852
- Túros (Turos) Péter 52, 597
- Turszki ezredtulajdonos 713
- Ujgyörgyi József 52, 605
- Urban, (Urbán) Karl 378, 383,  
418, 428, 445, 831–32, 862,  
874, 879, 883
- Uza Pál 51, 605
- Ürményi József 52, 606
- Vachot (Vahot) Sándor 776
- Vadász szlnész 65
- Vahot Imre 32, 175–76, 178, 192,  
213–14, 242, 297, 328, 490,  
495, 497, 508, 510, 553, 566–  
67, 569, 576–77, 581, 584,  
586–87, 623, 633, 640, 642, 666–  
67, 688, 698, 707, 714–15, 721,  
731, 768–69, 775, 777, 801–  
02, 876
- Vahot Imréné 180, 579, 690
- Vajda Emil 520
- Vajda János 514, 520, 563, 645,  
776, 791
- Váli Ferenc 217, 717
- Vállas Antal 114, 649
- Vályi Károly 599
- Valyko Endre 824
- Vanczák helytartósági titkár 7
- Váradai Antal 890
- Váradai Aurél 527
- Varga kapitány 852
- Varga István 775
- Varga János 902
- Varga János cikkíró 512
- Vári István 721
- Vas Gereben 175, 688, 700
- Vasvári (Vasváry) Pál 7, 9–10,  
19, 28, 30, 114, 136, 185, 518,  
540, 546, 553–54, 556, 569,  
576, 581, 586, 604, 610, 619,

- 629, 664, 681—82, 684—85, 693  
696, 709, 715, 746, 802, 836  
Vécsey Károly 847  
Vencel (IV.) cseh király 664  
Veöreöss Antal l. Vörös Antal  
Verbőczy, Verbőczy l. Werbőczy  
Verdi, Guiseppe 891  
Verseghy (Versegi) Ferenc 50,  
559, 604, 695  
Vértesi Arnold 817  
Vesclényi l. Wesselényi Miklós  
Vészi Endre 535  
Veszter Sándor 139, 666, 667  
Vetter Antal 795, 817, 888  
Victoria (Viktória) angol király-  
nő 136, 421, 432, 467, 866  
Vida Károly 215, 242, 510, 516—  
17, 782, 826  
Vidats (Vidacs, Vidács) Pál 7, 9—  
10, 518, 550, 553  
Viktória l. Victoria angol király-  
nő  
Viktorin, Josef 729  
Vilmos Frigyes (IV.) porosz ki-  
rály 390, 840, 845  
Virányi Janka 205—6, 214—15,  
383, 708, 716  
Vizsgay cikklíró 753  
Vladár Berta 641  
Vodjaner l. Wodianer  
Vörös Antal 242, 738  
Vörösmarty (Vörösmarti) Mi-  
hály 19, 317—18, 477, 519,  
532, 538, 544—45, 558—59,  
566, 588—89, 639—40, 792—  
93, 802—03, 876  
Vörösmarty Mihályné 579  
Vukovics Sebő 776, 832,  
902  
Vukovics Szabbás 626  
Vurman l. Wurmman  
Vutkovich Sándor 511  
Wadapfel Eszter 679  
Waldapfel József 507, 533—34,  
540, 680—81  
Wallmoden-Gomborn, Ludwig  
gróf 830, 833  
Walter, London 873  
Wardener, August gróf 874, 886  
Wenghest Ferenc 729  
Werbőczy (Verbőczy, Verbőczy)  
István 245, 589, 696, 738  
Wesselényi (Vesclényi) Miklós  
566, 653, 684, 746, 802, 844,  
872  
Wesselényi Miklós gróf 599, 695  
Wessenberg-Ampringen, Johann  
782  
Westerburg, Christian Leiningen  
l. Leiningen  
Wetter Antal l. Vetter Antal  
Windischgrätz (Windischgraetz),  
Alfred 351—52, 400, 415,  
418, 428, 430, 433—34, 439—  
40, 444, 451—52, 533—34,  
581—82, 679, 711, 714, 738,  
798, 817, 831, 846, 849—50,  
853, 856, 858, 861—63, 870—  
71, 874, 877, 881, 888, 894,  
901  
Winstetten, Ignaz Chapka von  
580  
Wisocki, Jozef 846, 865  
Wlassics Gyula 705  
Wodianer (Vodjaner) Sámuel  
195, 701, 703, 706  
Wolf Károly 305, 383, 782,  
834  
Woromicszki, Miczislav 795—96  
Wrangel, E 608  
Wurmman Vurmman) Sámuel 49,  
604  
Xerxész (Xerxes) 121, 659—60

- Zaboliczki lengyel menekült 846  
 Zabolya István 481  
 Zabúlck József 865  
 Zalán fejedelem 271  
 Zanini, Pietro 211, 677, 810  
 Zebedeus halász 751  
 Zedvitz katonatiszt 676  
 Zenobia római királynő 860  
 Zerffi Gusztáv 114, 648, 722, 844  
 Zettwitz katonatiszt 207  
 Zichy Domokos 819  
 Zichy Ferdinánd 637  
 Zichy (Zicsi) Ferenc 242, 581, 643, 666, 669, 737, 895  
 Zichy Manó 470, 699  
 Zichy (Zicsi) Ödön 356—58, 362, 369, 371, 382, 389, 392, 499, 566, 819—20, 853  
 Zichy Ödönné 389  
 Zitterbarth Mátyás 559  
 Zlinszky Aladár 516  
 Zmeskal 140  
 Zolnay László 535  
 Zoltán János 670—71  
 Zoltanus Pogány I. Pogány Zoltán  
 Zöld Marci (Marcy) 332, 806  
 Zöldhelyi Zsuzsa 902  
 Zrínyi Ilona 199, 417  
 Zrínyi Miklós hadvezér 731  
 Zrínyi Miklós költő és hadvezér 599, 662, 744  
 Zvatopluk I. Szvatopluk morva fejedelem  
 Zsarnay Imre 856  
 Zsigmond Ferenc 495, 524—26, 529, 539, 651, 837  
 Zsigrai I. Sigray  
 Zsófia főhercegnő 244, 324, 356, 373, 377, 390, 393, 399, 422, 428, 433, 441, 534, 735, 738, 756, 761, 785, 799, 805—06, 819, 831, 839—40, 842, 848, 866, 873

## TARTALOMJEGYZÉK

(Az első számszlop a főszövegre, a második a jegyzetekre utal)

1. [1848. márc. 19.] . . . . .	5	548
2. Budapest. Forradalom vér nélkül. . . . .	5	548
3. Nyílt szavak honunk fiatalságához . . . . .	14	563
4. Mi hír Budán? [1848. márc. 19.] . . . . .	17	565
5. Nőszabadság! . . . . .	20	572
6. Mi hír Budán? [1848. márc. 23.] . . . . .	23	574
7. Mi hír Budán? [1848. márc. 26.] . . . . .	32	585
8. Charivari [1848. márc. 26.] . . . . .	37	588
9. A világhírű Martinovics összeesküvési pör részletei . . . . .	39	590
10. Mi hír a nagy világban? . . . . .	54	606
11. Mi hír Budán? [1848. ápr. 2.] . . . . .	58	608
12. Charivari [1848. ápr. 2.] . . . . .	61	611
13. [1848. ápr. 2.] . . . . .	64	615
14. Nemzeti színház és más mindenféle . . . . .	65	617
15. A mi politikai catechismusunk . . . . .	76	622
16. Mi hír Kis-Ázsiában? . . . . .	79	624
17. Charivari [1848. ápr. 23.] . . . . .	86	630
18. Hölgyسالon [1848. ápr. 30.] . . . . .	96	641
19. Charivari [1848. ápr. 30.] . . . . .	103	641
20. Futó hírek . . . . .	112	646
21. Déli báb . . . . .	115	650
22. Charivari [1848. máj. 7.] . . . . .	117	655
23. Charivari [1848. máj. 14.] . . . . .	126	662
24. A forradalom költészete . . . . .	143	672
25. [1848. máj. 18.] . . . . .	145	673
26. Az utósó fejedelem . . . . .	146	674
27. Charivari [1848. máj. 18.] . . . . .	157	675
28. Congrev-rakéták . . . . .	163	680
29. Charivari [1848. máj. 21.] . . . . .	168	685



30. Hol leszünk két év múlva? . . . . .	176	690
31. Charivari [1848. máj. 28.] . . . . .	192	698
32. Áll az Unió!!! . . . . .	201	706
33. Charivari [1848. jún. 4.] . . . . .	202	707
34. Charivari [1848. jún. 11.] . . . . .	212	714
35. Charivari [1848. jún. 18.] . . . . .	218	719
36. Charivari [1848. jún. 25.] . . . . .	230	730
37. Charivari [1848. júl. 2.] . . . . .	234	730
38. Charivari [1848. júl. 9.] . . . . .	241	735
39. Charivari [1848. júl. 16.] . . . . .	249	741
40. Charivari [1848. júl. 23.] . . . . .	256	749
41. Charivari [1848. júl. 30.] . . . . .	264	753
42. Asmodei levele Jókaihoz . . . . .	273	760
43. Charivari [1848. aug. 6.] . . . . .	277	761
44. Charivari [1848. aug. 13.] . . . . .	289	772
45. Charivari [1848. aug. 20.] . . . . .	298	778
46. Charivari [1848. aug. 27.] . . . . .	306	783
47. Charivari [1848. szept. 3.] . . . . .	311	786
48. Charivari [1848. szept. 10.] . . . . .	320	794
49. Charivari [1848. szept. 17.] . . . . .	324	798
50. Charivari [1848. szept. 24.] . . . . .	330	803
51. Kiss Ernőhöz a perlaszi győzteshez intézett szavak . . . . .	345	814
52. Charivari [1848. okt. 1.] . . . . .	347	814
53. Charivari [1848. okt. 8.] . . . . .	355	818
54. Mi az a respublika? Mit tesz e szó: köz- társaság? . . . . .	362	822
55. Charivari [1848. okt. 15.] . . . . .	369	825
56. Szegény király! . . . . .	373	827
57. Charivari [1848. okt. 22.] . . . . .	376	830
58. Nem szeretem a sápadt arcokat . . . . .	384	834
59. Charivari [1848. okt. 29.] . . . . .	388	837
60. Charivari [1848. nov. 5.] . . . . .	401	849
61. Keserű hangok . . . . .	405	854
62. A forradalmak metempsychosisa . . . . .	407	857
63. Charivari [1848. nov. 12.] . . . . .	408	859
64. Charivari [1848. nov. 19.] . . . . .	422	866
65. Charivari [1848. nov. 26.] . . . . .	431	871
66. A „Pesti Hirlap” leendő szerkesztőségének nyilatkozata . . . . .	435	875
67. [1848. dec. 1.] . . . . .	438	877
68. Charivari [1848. dec. 3.] . . . . .	439	879

69. Charivari [1848. dec. 10.] . . . . .	442	880
70. A „Pesti Hírlap” leendő szerkesztőségének politikai hitvallása . . . . .	445	884
71. Charivari [1848. dec. 24.] . . . . .	449	885
72. Charivari [1848. dec. 31.] . . . . .	454	890

### FÜGGELÉK

73. Szerkesztői megjegyzések . . . . .	463	893
74. Bécsi hírek . . . . .	469	895
75. [1848. márc. 23.] . . . . .	471	895
76. [1848. júl. 8.] . . . . .	473	896
77. Fejedelmi bohóságok . . . . .	474	897
78. Előfizetési felhívás Jókai Mór Forradalom alatti műveire . . . . .	475	898
79. Előszó . . . . .	476	898
80. Utóhang . . . . .	479	900

### Jegyzetek

Rövidítések . . . . .	487
Jókai, az 1848-as Életképek szerkesztője . . . . .	489
1. Milyen cikkeket írt Jókai 1848-ban? . . . . .	490
2. Jókai „Forradalom alatt írt műveinek” a sorsa . . . . .	503
Irodalom . . . . .	508
A cikkek jegyzetei . . . . .	548
Névmutató . . . . .	903

A kiadósért felel  
az Akadémiai Kiadó Igazgatója

✱

A szerkesztésért felelős:  
PÁSZTOR JÓZSEF

Műszaki szerkesztő:  
VIDOSA LÁSZLÓ

A kötetért  
KILCSKEMÉTI ANNA  
munkája

A kézirat beérkezett: 1966. X. 10.

Példányszám: 6 500

Terjedelem: 46,6 (A/5) lv

AK 182 k 6771

Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

